

AKADEMIA E SHKENCAVE DHE E ARTEVE E KOSOVËS

**BOTIME TË VEÇANTA LXVIII
SEKSIONI I GJUHËSISË DHE I LETËRSISË
Libri 29**

DREJTSHKRIMET E SHQIPES

**STUDIM DHE DOKUMENTE
PËRGATITUR NGA**

REXHEP ISMAJLI

**PRISHTINË
2005**

ACADÉMIE DES SCIENCES ET DES ARTS DE KOSOVA

**ÉDITIONES SPECIALES LXVIII
CLASSE DES SCIENCES PHILOLOGIQUES
Vol. 29**

LES ORTHOGRAPHES DE L'ALBANAIS

**ÉTUDE ET DOCUMENTS
PRÉPARÉS PAR**

REXHEP ISMAJLI

Reçu à la séance de la Classe des Sciences Philologiques,
le 23.12.2005, à la base des rapports de
académicien Besim Bokshi et académicien Idriz Ajeti

Rédacteur: Eqrem Basha, secrétaire de la Classe des Sciences Philologiques

**PRISHTINA
2005**

AKADEMIA E SHKENCAVE DHE E ARTEVE E KOSOVËS

**BOTIME TË VEÇANTA LXVIII
SEKSIONI I GJUHËSISË DHE I LETËRSISË
Libri 29**

DREJTSHKRIMET E SHQIPES

**STUDIM DHE DOKUMENTE
PËRGATITUR NGA**

REXHEP ISMAJLI

U miratua për botim në mbledhjen e Seksionit të Gjuhësisë
dhe të Letërsisë mbajtur më 23.12.2005, në bazë të recensioneve të
akademik Besim Bokshit dhe akademik Idriz Ajetit

Redaktor: Eqrem Basha, sekretar i Seksionit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë

**PRISHTINË
2005**

PARATHËNIE

Rruga e zhvillimit të shqipes standarde, në përgjithësi, dhe e proceseve të vendosjes së rregullave drejtshkrimore si pjesë të rëndësishme të saj, në veçanti, ka qenë e gjatë dhe komplekse. Dokumentacioni që i dëshmon këto zhvillime është i bollshëm, i larmishëm dhe jo gjithnjë me lehtësi i arritshëm.

Në rreth një shekull veprimtarie intensive në fushën e planifikimit gjuhësor dhe të rregullimit drejtshkrimor të shqipes janë marrë vendime të ndryshme. Disa prej tyre kanë pasur peshë më të madhe. Për shkak të natyrës së punës, vendimi apo drejtshkrimi i ri gjithnjë e ka mbuluar të mëparshmin, kështu që brezat zakonisht kanë njohur një akt drejtshkrimor.

Në periudhën 1948-1967, fazë në të cilën puna në fushën e veprimtarisë kodifikuese drejtshkrimore kishte marrë përshpejtim, proceset janë zhvilluar në rrugë paralele: puna që është bërë në Shqipëri këtu në Kosovë ka qenë e njohur vetëm për pak njerëz nga specialistët dhe e kundërta. Mbetet çështje studimi shkalla e saktë e komunikimit të vërtetë të ideve midis grupacioneve të ndryshme gjatë hartimit të drafteve përkatëse.

Pas vitit 1967 nisi një fazë e re në fushën e veprimtarisë drejtshkrimore dhe të planifikimit gjuhësor: në Kosovë u botuan për diskutim publik *Rregullat e drejtshkrimit të shqipes* (projekt), të hartuara nga Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë i USHT-së dhe kështu, pavarësisht nga ndarja me kufi të hekurt, për herë të parë nisi një bashkëpunim më i afërt në këtë fushë. Impulse të fuqishme afrimi erdhën nga Konsulta Gjuhësore e Prishtinës. Edhe pas vendimit të këtij forumi intelektual-gjuhësor që të merreshin *Rregullat e drejtshkrimit* (projekt), ashtu si ishin, e të zbatoheshin si drejtshkrim i vetëm deri sa të kishte zhvillime të reja, qarkullimi i dokumentacionit dhe i ideve në të dy anët e kufirit nuk ka ecur pa vështirësi.

Dokumentacioni i mëvonë, pas Kongresit të Drejtshkrimit 1972, drejt Prishtinës do të qarkullojë relativisht më lirshëm: mjetet e standardizimit të shqipes – *Drejtshtkrimi*, *Gramatika*, *Fjalori*, *Fjalori drejtshkrimor*, etj., të hartuara në Tiranë, u ribotuan në Prishtinë, me ndryshime “të natyrës specifike”, që do të thotë me heqje të shprehjeve ideologjike specifike për Republikën e Shqipërisë. Të gjitha këto flasin për vështirësitë e këtij bashkëpunimi dhe për faktin se Prishtina në këtë kohë po luante një rol më parë pasiv.

Studimi i kujdesshëm i rrjedhave tregon se në Prishtinë, nga viti 1952 e deri më 1968, proceset në fushën e planifikimit gjuhësor dhe të krijimit të mjeteve për standardizim u zhvilluan në dukje ndaras nga zhvillimet në Shqipëri. Megjithatë, në mjaft elemente proceset ishin të ndërlidhura jo vetëm përmes individëve të implikuar më herët dhe tash, përmes rrethanave në vend, po edhe përmes dinamikës së ngjarjeve në këtë fushë në Shqipëri. Nga ana tjetër, jo rastësisht këtu mbahej Mbledhja për *caktimin e gjuhës së shkrimit të shqiptarëve në RFPJ* në vitin 1952, përkatësisht pas botimit të *Drejtshkrimit të vitit 1951* (dhe implikimeve që sjellin ndryshimet e tij në raport me 1948) dhe pas Konferencës së parë për gjuhën në Tiranë më 1952. Mbledhja e vitit 1957 vinte në fazën e proceseve të vështira nëpër të cilat kalonin shqiptarët pas vitit 1954 në Jugosllavi, por pas botimit të *Ortografisë* Tiranë më 1956. Sukseset e kufizuara, konteksti dhe kontestimet e rezultateve të asaj mbledhjeje bënë që, pikërisht duke pasur parasysh *Ortografinë* e vitit 1956 të organizoheshin mbledhje të tjera dhe si rezultat i tyre të nxirrej në Prishtinë *Ortografija* e vitit 1964, e cila vinte shumë e afërt me të vitit 1956 të Tiranës. Në rrethana e reja, pas ndryshimeve të vitit 1966, këtu pati mundësi të shfaqej pak më hapur mendimi dhe ndjenja lidhur me çështje të natyrës dhe dimensioneve gjithëkombëtare, kështu që gati natyrshëm të gjitha këto shpërthyen në Konsultën Gjuhësore të vitit 1968 në Prishtinë, që mund të konsiderohet mbyllje përfundimtare e procesit të planifikimit të mëvetësishëm në fushën e gjuhës dhe fillim i një faze të re: tani e tutje si vullnet kishin kuptim vetëm ndërmarrjet në nivel kombëtar, përtej ndarjeve shtetërore. Qarqet intelektuale, ndoshta dhe zyrtare, në Prishtinë sikur zgjodhën rrugën më të shkurtë në këtë drejtim: lanë që me çështjet e planifikimit gjuhësor-drejtshkrimor të merreshin qarqet në Tiranë, sepse, pos tjerash, këtu u desh të përqendroheshin në aspekte të tjera në fushën e gjuhës, në krijimin e hapësirës së lirë për përdorimin e saj, etj.

Botimi i drejtshkrimeve kolektive të shqipes në një vend motivohej në radhë të parë me arsye njohëse. Botimi bashkë i tyre e nxjerr në pah shkallën e suksesit të *Drejtshkrimit të gjuhës shqipe* të vitit 1973, por mund të flasë po ashtu për lidhjet e tij me traditën nga viti 1951, e cila, jo rastësisht, referohet sa herë që kërkohet ndonjë paraardhje. Krahasimi i përtregon rrugën që ka ndjekur ky proces dhe referimet te veprimtaria e mëhershme.

Në këtë botim u përfshinë:

1. *Rregulla mbi orthografinë e gjuhës shqipe të shkrueme të vendosuna prej*

- Komisís Lletrare*, 1917, e botuar si broshurë;
2. *Ortografia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 1948;
 3. *Ortografia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 1951;
 4. *Rezoluta e Mbledhjes për caktimin e gjuhës së shkrimit të shqiptarëve në RFPJ*, Prishtinë 1952;
 5. *Konkluzat e Mbledhjes për caktimin e gjuhës së shkrimit të shqiptarëve në RFPJ*, Prishtinë 1952;
 6. *Ortografia e gjuhës shqipe*, Tiranë 1956;
 7. *Rekomandime të Mbledhjes së gjuhëtarëve për caktimin e disa çështjeve të ortografisë së gjuhës shqipe*, Prishtinë 1957;
 8. *Ortografija e gjuhës shqipe*, Prishtinë-Beograd 1964;
 9. *Rregullat e drejtshkrimit të shqipes*, projekt, Tiranë 1967;
 10. *Konkluzat e Konsultës gjuhësore të Prishtinës* 1968;
 11. *Rezoluta e Kongresit të Drejtshkrimit të gjuhës shqipe*, Tiranë 1972;
 12. *Lista e delegatëve të Kongresit të Drejtshkrimit*, Tiranë 1972 dhe
 13. *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*, Tiranë, 1973.

Mbarështrimi i dokumenteve është kronologjik.

Nuk qe e mundur të përfshiheshin këtu *Drejtshkrimi shqyp* i Adon Aldeghieri-t i vitit 1927, dhe *Drejtshkrimi* i Simon Shuteriqit i vitit 1949, që erdhi si diskutim i gjerë i *Ortografisë* së vitit 1948, për arsye se janë projekte individuale, ndërsa ne na interesonin projektet kolektive që kanë krijuar obligime publike në një kohë.

Proceset e standardizimit të shqipes janë objekt studimi për ne tash një kohë, kështu që rasti për të shprehur mendimet dhe përfundimet eventuale na është dhënë dhe herë të tjera, përfshirë tani vonë në *Gjuhë standarde dhe histori identitetesh*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë 2005. Këtu na u duk e nevojshme të jepej një pasqyrë kronologjike në raport me drejtshkrimet dhe paralelisht të jepeshin kushtëzimet shoqërore dhe proceset. Kjo na dha rast që në formë të përmbledhur të shprehnim sërish mendimin për këto çështje. Për rrafshin e parë duheshin sjellë informacione dhe shënime të tjera, duheshin vendosur ngjarjet dhe respektuar një kronologji elementare, për rrafshin e dytë na u duk e përshtatshme të merrej madje një numër formulimesh e tekstesh të mëparme, natyrisht, me rivendosje, shkurtime e redaktime, gjithnjë duke pasur parasysh që të mos dëmtohej qartësia e paraqitjes. Kemi ndjekur rrugën e paraqitjes së të dhënave dhe të proceseve, duke lënë mundësinë që, krahas përfundimeve tona, lexuesi vetë të krijojë gjykimin për to.

Mëtesa jonë ishte jo vetëm të silleshin dokumentet, po edhe të tregohej procesi i ecjes shkallë-shkallë nëpër faza të ndryshme dhe të pasqyrohej e dhëna

se për të arritur këtu ku jemi është shpenzuar jo pak energji e brezave të tërë studiuesish. Edhe në qoftë se pas Komissisë Letrare Shqipe e deri pas Luftës së Dytë Botërore studiues e ekspertë të njohur më parë nuk patën rastin të punonin seriozisht në ndonjë projekt kolektiv të hartimit të drejtskrimit, shumë ide të tyre tashmë ishin bërë të njohura.

Pas LDB-së çështjet e gjuhës letrare dhe të drejtskrimit të saj u shtruan në rend dite në të dy anët e kufirit: në Shqipëri më 1945 në praktikën shkrimore, ndërsa në teorinë drejtskrimore më 1948; ndërkohë, rrethanat politike kishin lënë gjurmë dhe ndër ata që merreshin me çështje të gjuhës letrare e të drejtskrimit – ndonjë kishte mërguar, të tjerë u gjendën në rrethana të reja. Në Kosovë e Jugosllavi kjo veprimtari nisi si praktikë e variantit të mesëm dhe si teori drejtskrimore në një kompleks bashkë me çështjet e statusit të shqipes vetëm pas vitit 1952.

Pjesëmarrësit në hartimin e drejtskrimeve dhe në diskutimet për gjuhën letrare në ato kohë në Shqipëri dhe në Kosovë kanë vepruar në rrethana të ndërliqshme shoqërore e politike. Mund të jetë që të kenë qenë të shtrënguar të respektonin ide dhe qëndrime nga jashtë (siç është thënë), por në të njëjtën kohë ata ia kanë dalë të krijojnë vepra me vlerë për kulturën kombëtare.

Le të jetë ky botim një homazh për studiuesit dhe ekipet e specialistëve të atyre brezave, që me kujdesin e tyre për gjuhën ndihmuan që proceset të arrijnë aty ku janë sot.

Me këtë rast dua t'i shpreh falënderime Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë të Akademisë së Shkencave të Shqipërisë për lejen për të riprodhuar Drejtskrimin dhe dokumentet drejtskrimore të botuara nga ai në këtë botim me karakter dokumentar. Falënderoj gjithashtu recensentët, akademikët B. Bokshi e I. Ajeti, për sugjerimet që bënë, si dhe shërbimin teknik të ASHAK për ndihmën.

NGA HISTORIA DREJTSHKRIMORE

Zhvillimet në fushën e shkrimit të shqipes nisin me Formulën e Pagëzimit (1462) dhe vazhdojnë me veprimtarinë e Buzukut (1555), Matërngës (1592), Budit (1618-1621), Bardhit (1635), Bogdanit (1685) e deri te Kazazi; kështu u krijua një traditë që do të jetë e rëndësishme për zhvillimet e mëvona të shkrimit shqip dhe të kujdesit për gjuhën jo vetëm për variantin gegë të gjuhës së shkruar, po edhe për rrjedhat në këtë fushë në përgjithësi. Shekulli 18 do të sjellë zhvillime të reja, intensifikim të shkrimit mbi bazën e toskërishtes, në një anë, dhe të arbërishtes së Italisë në vijim të Matrëngës, në anën tjetër. Më vonë do të kemi manifestime shkrimi të shqipes dhe mbi bazë të arbënishtes së Zarës dhe të arbëreshëve të Greqisë. Sido që të jetë, qysh herët u përvijuan tri variante të gjuhës së shkruar shqip - gegnisht, toskërisht dhe arbërisht, natyrisht me variacione brenda tyre për pasojë parapëlqimesh të ndryshme krahinore e dialektore si pikënisje. Brenda këtyre varianteve ka pasur manifestime tendencash koineizuese, ndër të cilat e vlen të përmenden përpjekjet e P. Bogdanit e të N. Ketës në kohë më të hershme.¹

Nuk ka dyshim se e gjithë kjo traditë shkrimi është shoqëruar me një veprimtari intensive në fushën e përcaktimit të rregullave drejtshkrimore, qoftë dhe vetëm implicite. Studiuesit e teksteve të vjetra shqip qysh nga Buzuku e këndeje kanë vërejtur shkallë të ndryshme elaborimi në mënyrën e shkrimit të shqipes nga secili autor.² Në versionin e parë të studimit të tij për Buzukun të vitit 1955 E. Çabej kishte shënuar: “Kush këndon tekstet gege të vjetrat, e para gjë që ve re në to është se këtu është arritur gjer diku një gjuhë e përbashkët... shohim se ata në shkrimet e tyre përdorin një shqipe të kuptueshme për të gjithë. Këtu na del përpara një lloj koineje në shkrim, një gegërishte veriore e normalizuar”.³

Është krejt normale që proceset e vendosjes së rregullave të drejtshkrimit të shqipes t'i kërkojmë në praktikën e shkrimit të autorëve të ndryshëm në kohë, sepse ato ndërliken drejtpërsëdrejti me mënyrat e analizës gjuhësore të strukturës së fjalës. Në këtë drejtim mund të duken posaçërisht me interes ato shkrime të vjetra që, përveç praktikës së shkrimit të gjuhës, mund të kenë lënë

¹ Shih tani CHETTA (2004), përgatitur nga M. Mandalà.

² Për paraqitje të përmblendhur shih PETROTTA (1932), ÇABEJ (1955), ÇABEJ (1968), RIZA (1961), RIZA (2002), KASTRATI (1969), ISMAJLI (2000), etj.

³ ÇABEJ (1955), 71.

dhe shënime të shtjelluara për drejtshkrimin. Dhe është fare normale që së paku qysh te Fjalori latinisht-epirotisht i Frang Bardhit i vitit 1635 të kërkojmë gjurmët e fillimit të një të menduari eksplicit për çështje të tilla. Megjithëse aty, e sidomos te veprat e Pjetër Budit para tij, gjejmë mjaft elemente me interes në fushën e praktikës drejtshkimore dhe të avancimit të saj në raport me Buzukun, nuk mund të gjinden atje elemente që mund të merren të natyrës së një shqyrtimi të çështjeve në fjalë. Ndonjë shënim të vogël mund ta gjejmë te Çeta e profetëve e Pjetër Bogdanit (1685), jo shumë te Gramatika e parë e shqipes e ruajtur si Dorëshkrimi i Grottaferratës,⁴ ndërsa pak më eksplicite kjo çështje na del te gramatika e parë e botuar e shqipes e Francesco Maria da Lecces 1716.⁵ Në faqet 207-221 të kësaj vepre gjejmë shënime për drejtshkrimin me titullin “Vërejtje rreth ortografisë së gjuhës shqipe”. Dhe më pastaj autorë studimesh, traktatesh gramatikore etj. kanë lënë shënime të ndryshme në këtë fushë.⁶

Veprimtaria leksikografike e gramatikore e filluar me Frang Bardhin më 1635, erdhi e u intensifikua sidomos në sh. 19 me ndërmarrjet serioze të Konstandin Kristoforidhit e të Sami Frashërit, ndërsa veprimtaria kulturore u zgjerua dhe thellua në frymën e kërkesave të Rilindjes për bashkim kombëtar drejt krijimit të shtetit të pavarur kombëtar. Tendencat e fuqishme njësuere dhe integruere kombëtare të Rilindjes jo gjithnjë ishin në harmoni me realitetin e diversifikuar të gjuhës së shkruar. Prandaj, synimet drejt krijimit të një gjuhe unike për nevojat kulturore të popullit shqiptar në atë kohë dhe më vonë do të marrin energji të shumta. Nuk ka dyshim se në këtë drejtim rol me rëndësi do të luajnë botimet, sidomos gazetatat, ndër të cilat në brezin e parë pas Rilindësve shquhej Albania e Faik Konicës. Albania dhe Konitza do të luajnë një rol me rëndësi në këtë drejtim sepse hapën mundësinë për diskutime të autorëve të rëndësishëm si Gurakuqi, Xhuvani, mbi të gjithë vetë Konitza, etj.

Në historinë e albanistikës është shënuar se traktatin e parë për Drejtshkrimin e shqipes e ka shkruar Gaspër Jakova-Merturi më 1902, i cili, duke u bërë thirrje intelektualëve për një angazhim më të sinqertë dhe sakrifikues sa i përket punës në këtë fushë, shpreh këtë qëndrim: “Nevoja e një ortografie unike të përbashkët për të gjithë shqiptarët është tepër e qartë... Përderisa një ortografi unike dhe e përgjithshme të mos jetë stabilizuar për tërë Shqipërinë, çdo përpjekje për të qytetëruar vendin tonë

⁴ Shih ISMAJLI (1982).

⁵ Shih DA LECCE (1716), ISMAJLI (1991), 189-212.

⁶ Shih RROTA (1936), KASTRATI (1969), ISMAJLI (1990), etj.

dhe për të përhapur arsimin do të jetë me më pak ose aspak fryt”.⁷ Traktati i tij hapet me shqyrtimin për parimet e ndjekura, për të vijuar me shënimet për zanoret e për bashkëtingëlloret, sidomos për zanoren *ë* dhe për theksat.

Më vonë do të ketë artikuj dhe traktate të ndryshme që i kushtohen kësaj çështjeje. Luigj Gurakuqi, ta zëmë, do të jetë një nga diskutuesit e shquar të çështjeve të drejtshkrimit, ndërsa në kuadër të veprimtarive të shoqërive të Stambollit, të *Agimit* e të *Bashkimit* të Shkodrës e të vatrave të tjera këto çështje do të jenë vazhdimisht objekte diskutimi. Kongresi i Manastirit dhe Komisija Letrare Shqipe, megjithatë, janë ngjarjet më të rëndësishme në këtë drejtim në aspektin e veprimtarisë së organizuar kolektive dhe me pasoja pozitive për tërë kombin.

Meqenëse më tej nuk do të merren në shqyrtim as do të paraqiten në dokumentacionin e këtij vëllimi, të themi nga dy fjalë dhe për dy ndërmarrje individuale në këtë fushë. Më 1927, pra dhjetë vjet pas Komisisë letrare, në Shkodër, ku, sipas Jup Kastratit, po vepronin dy tradita ortografike – e jezuitëve dhe e françeskanëve, u botua Ortografija shqipe e jezuitit italian Adon Aldeghieri për nevojat e nxënësve të kolegjit Saverian. Po sipas Kastratit, vepra ka 64 faqe, me një Parathënie dhe katër kapituj kryesorë: në të parin shqyrtohen theksat, togjet e zanoreve *ue*, *ye*, *ie*, zanorja *ë* në fund të fjalës dhe në trup të saj, shkronja *j*, apostrofi, ndarja e fjalëve në rrokje, fjalët me prejardhje latine e greke; në kapitullin e dytë shqyrtohen emrat e mbiemrat bashkë me pasqyrën e lakimit të emrave e rregullat për prapashtesat zvogëluese; vijon shqyrtimi i foljeve në aspekte të ndryshme bashkë me një pasqyrë prej 18 foljeve si ilustrim i rregullave përkatëse; kapitulli i fundit përmban një fjalorth ortografik me rreth 1250 fjalë. Sipas Jup Kastratit, nga i cili i kemi shënimet për këtë vepër tashmë të rrallë, “Ortografija shqype” e Aldeghierit “mund të përfilllet si traktati i parë i drejtshkrimit të shqipes, ndërtuar me kritere mjaft shkencore për kohën... Autori në mjaft vise puqet me vendimet e Komisisë Letrare... por në mjaft vende bie erë shkodranishtje... autori bën një hap përpara përse i takon kristalizimit të gjuhës së njësuar.”⁸ Por, me sa duket, vijonte Kastrati, këto rregulla patën përdorim të kufizuar vetëm në botimet e jezuitëve të Shkodrës, ndër të cilët, me ardhjen e Ndre Mjedës profesor në Kolegjin Saverian më 1929, këto praktika ndryshuan e u lidhën me pikëpamjet e tij.⁹

⁷ YAKOVA (1902), këtu cituar pas KASTRATI (1969), 283.

⁸ KASTRATI (1969), 249.

⁹ KASTRATI (1969), 292-294.

Parathania e Ortografisë shqype të Aldeghierit, 1927¹⁰

Me vjet qi kalojnë del në shesh, përherë e mâ, nevoja tepër e randë, të kemi ndër shkollë t'ona një ortografi shqype fare të caktueme, të cillen t'a ndjekin si xâsat, si mësuesat t'onë. Qe arsyeja qi na shtyni me botue ket librec, të cillen na sot po jau lëshojmë në dorë xâsave t'onë të dashtun, me uzdajë të plotë, se një ortografi të përbashkët do të qesin së shpejti fryte jo krejt të vogla. Por pernjiheri po i porosisim xâsat me sa fuqí kemi, qi ndersa xânë e ndjekin rregullat e permajtuna në të, mos të guxojnë me kritikue ata qi shkruajnë ndryshej, o me thanë se ortografija e tyne âsht e gabueme.

Na s'e kemi kurrkund menden me lypun qi tjetërkush, posë xâsave t'onë, t'a ndjekin ortografin qi po paraqesim; as nuk ja kemi mushë menden vedit se kjo âsht, pa tjetër, mâ e pëlqyeshmja e të gjithave, o edhe madje mâ e plotsuemja.

Perkundra, porsâ t'agojnë ajo ditë fatlume në të cillen, o Qeverija të caktojë një ortografi të përbashkët e të detyrshme, o shkrimtarët të marrin me vûe në godi për një ortografi ksodorete, na me gzim të madh e pa vonesë kena me e ndjekun ortografin e ré.

Thame se nuk ja kemi mushë kurrkund menden vedit se ortografija e jonë âsht fare të plotsueme. Por po shtojmë edhe, se, mas mendimit t'onë, një perkryesim i plotë, në ket landë, as nuk ka pse kërkohet. E pse? Pse nuk ka si gjindet. Ortografija âsht, si me thanë, pikzimi i shqyptimit: teshti, sikûr piktori nuk mundet me paraqitë nder pikzime të veta natyren si âsht, por vetem me ja già, njashitû as shkruesi s'ka si me e qitë në leter shqyptimin e gjuhes me të gjitha ato ndryshime e imtime të panumer qi ka.

Madje mund të thohet pa drojë gabimit, se, në çashtje t'ortografisë, një perkryesim i madh kishte m'u thirrë mâ me vend gjytmim se plotësim. E kta për dy arsye:

Së parit, pse lypet doemos qi shkrimi të dalin sa mâ i shpejtë e i papshtjellim: por, po ja vûni menden shkruesi me ndjekë përherë e besnikisht shqyptimin, shkrimi kishte me dalë teper i ngatrrueshem, e prandaj edhe teper i kadalshem.

Së dytit, pse ortografija s'do bâ monopol i të dishemve e i letrarve, por do të jët aq e fjeshtë, sa me muejtë me ja mârrë doren edhe fmít e klasve fillore, e nierzit me kulturë të mesme. Porse, kush e tepron me rregulla e stërhollime ortografike, i largohet me të saktë ktí qellim.

I lutena Lexuesit të ndershem, t'i peshojnë mirë kto arsyena, qi në na duken krejt me vend, pse atëherë mund të shpresojmë se ka me na falun, kur të shofin se dikû dikû ja kena majtë krahin mâ fort fjeshtsis, se arsyet shkencetare të gjuhës".

Sipas KASTRATI (1969), f. 293.

Më 1949, një vit pas botimit të Ortografisë së Institutit të Shkencave, në Tiranë u botua Orthografija e gjuhës shqipe e Simon Shuteriqit, që në fakt është një traktat i ndërtuar si kritikë ndaj rregullave të drejtshkrimit të vitit 1948.¹¹

Kongresi i Manastirit (1908) mund të cilësohet si ngjarje shumë e rëndësishme për zhvillimet në fushën e kujdesit ndaj gjuhës dhe të planifikimit gjuhësor në përgjithësi. Pas Kongresit të Manastirit dhe sidomos pas krijimit të shtetit të pavarur shqiptar (1912), përpjekjet për integritet në fushë të gjuhës

¹⁰ Këtu jepet sipas KASTRATI (1969).

¹¹ KASTRATI (1969), 424-427.

morën përshpejtim. Komisija Letrare (1916-1918) që një tjetër moment me rëndësi në rrugën e kujdesit për gjuhën, ndërsa e tërë faza tjetër deri te Lufta e Dytë Botërore u karakterizua me vlime, me përdorime nga më të ndryshmet, por me më pak ndërmarrje të suksesshme në fushën e planifikimit të gjuhës. Kongresi i Lushnjës (1920) i miratoi vendimet e Komisionit Letrar, ndërsa Qeveria Shqiptare më 1923 me një vendim të posaçëm e shpalli gjuhë zyrtare variantin që për bazë kishte elbasanishten dhe ai e luajti atë rol deri më 1945. Në zhvillimet kulturore e letrare, në shtypin e kohës, në botimet joshkollore, pati varietete nga më të ndryshmet, përpjekje për të kaluar në një fazë më të lartë njësimit, por edhe këmbëngulje në varietetet e ndryshme krahinore e dialektore.

Ndërmarrjet më serioze të planifikimit gjuhësor të shqipes ndodhën pas LDB-së dhe në rrethanat kur të dy gjysmat shqiptare - njëra në shtetin e pavarur të Shqipërisë dhe tjetra në Kosovë e ish-Jugosllavi, sundoheshin nga regjime dirigjiste me kufizime drastike të drejtash e lirish njerëzore, shoqërore, ekonomike, fetare në Shqipëri, ndërsa në Kosovë e ish-Jugosllavi dhe kombëtare. Në këtë konstelacion shoqëror dhe në klimën e konflikteve të vazhdueshme midis dy shteteve, zhvillimet në fushën e gjuhës do të merrnin kahe të ndryshme. Megjithatë, gjuhëtarët dhe veprimtarët e kulturës, kanë meritën e madhe që as në ato rrethana nuk u zbrapsën nga synimet e përgjithshme integruese dhe në të gjitha veprimtaritë drejtskrimore mbajtën parasysht këtë fakt.

Në Shqipëri ndërmarrjet e planifikimit gjuhësor kishin marrë hov menjëherë pas Luftës së Dytë Botërore. Arsytet për këtë intensifikim ishin të shumta, ndër to procesi i alfabetizimit të popullsisë e nevojat e propagandës. Arsye të ngjashme vepronin në Kosovë e ish-Jugosllavi, por të gjitha këto zhvilloheshin si procese të ndara, ashtu siç ishin të ndara pjesët e popullatës shqiptare. Deri më 1968 ndër shqiptarët në Kosovë dhe ish-Jugosllavi ishte zhvilluar një politikë e planifikimit vetanak gjuhësor, për një pjesë paralele me atë të Shqipërisë, por gjithnjë me kujdesin që të mos thelloheshin dallimet. Pastaj nisi faza rezolute e afrimit me zhvillimet në Shqipëri në fushën e gjuhës, jo vetëm në raport me tendencat e vona, po në tërësi.

Në fushën e kulturës dhe të gjuhës në sh. 20 ndër shqiptarë vazhdojnë të gjëllin tendencat mbisunduese të Rilindjes drejt integritetit dhe njësimit kombëtar. Ka pasur, porse, faza në të cilat në pjesë të caktuara të hapësirës kombëtare, për arsye të rendit ideologjik, ky hov ka qenë krasitur, nëse jo dhe neutralizuar në shkallë të gjerë. Në këtë aspekt rëndësi të madhe kanë pasur ndërmarrjet e planifikimit gjuhësor, fillimisht në një rrafsh më të ulët,

por me vlerë simbolike, më vonë me intensitet dhe gjerësi më të madhe. Periudha 1945-1968 karakterizohej me zhvillimin e nevojave për planifikim, me ndërmarrjet e alfabetizimit, përhapjen e rrjetit shkollor dhe rritjen e tij cilësore e sasiore, me zhvillimin e jetës publike, të shtypit e radios, dhe në rrugë paralele me qendra në Tiranë e në Prishtinë. Në Tiranë kishte më shumë nxitje shtetërore për organizime të ndryshme në këto fusha, shpërnjohje të zhvillimeve në Kosovë, ndërsa në Prishtinë kryesisht vullnet qytetar dhe kërshtëri individuale, përtej rreziqeve që mund të sillte zelli i madh. Atje dirigjizmi vepronte mbi përzgjedhjen e bazës për gjuhën letrare, ndërsa këtu shpesh me rëndësi ishte edhe vetë fakti se mund të përdorej shqipja, prandaj mbështetja te baza e natyrshme e pranishme aty ishte rruga më normale.

Themelimi i institucioneve të specializuara për studimet gjuhësore e të kulturës luajti po ashtu një rol të dorës së parë dhe përshpejtues në fushën e integritimeve në një nivel më të lartë në fushën e gjuhës. Derisa në pjesën e parë të sh. 20 kemi dy ndërmarrje kolektive me peshë në fushën e planifikimit gjuhësor (Kongresi i Manastirit dhe Komisija Letrare), në pjesën e dytë të këtij shekulli kjo punë u intensifikua: u hartuan Ortografite 1948-1951, 1956, 1967 e 1973 në Tiranë, ndërsa më 1952, 1957 dhe 1964 në Prishtinë, ndërkohë që u mbajtën Konferenca me rëndësi për këtë çështje më 1952 në Tiranë e në Prishtinë, më 1953, 1954-5 në Tiranë, më 1957, 1961-63 e sidomos më 1968 në Prishtinë, për të përfunduar pastaj më 1972 në Kongresin e Drejtshkrimit në Tiranë më 1972.

Përtej shtrëngesave dhe vështirësive për arsye të llojit të regjimit, kujdesi për gjuhën në tërë këtë kohë erdhi duke u rritur. Edhe krahasimi më i përciptë tregon qartë se frytet e punës për standardizimin e shqipes qenë larg më të mëdha në vitet '60-'70 se në vitet e mëhershme: parimisht, favorizimi i synimeve njësuere u bë nxitës dhe bazë për të arritur suksese që s'ishin shënuar më parë: u hartuan me mbështetje buxhetore të shtetit shqiptar *Drejtshkrimi*, *Fjalori*, *Gramatika* dhe mjete të tjera të nevojshme për standardizimin e një gjuhe. Të gjitha këto u bënë nga ekspertë në Tiranë, si qendër që inkludonte dhe Shkodrën, ndërsa Prishtina kishte dhënë pajtimin parimor dhe vetëm ribotonte me ndonjë korrigjim 'të natyrës specifike' mjetet e hartuara në Tiranë. Instituti Albanologjik në këtë kohë hartoi Fjalorin dygjuhësh serbokroatisht-shqip dhe botoi fjalorë me fjalë të rralla, etj., por nuk u mor me hartimin e gramatikave apo të fjalorëve themelorë. Këtë punë nuk e bëri as Akademia e Shkencave dhe e Arteve, ndërsa Dega e Gjuhës dhe e Letërsisë Shqipe në universitet merrej me çështje të tjera. Përfundimisht bënë hartuesit e

gramatikave shkollore, të cilët në fakt vetëm përsërisnin ato që kishte thënë më parë Gramatika e Akademisë. Kështu praktikisht Prishtina mbeti pa qendër të organizuar për këto punë. Merret vesh, specialistët e ndryshëm të fushave gjuhësore kanë qenë aktivë në këto fusha dhe kanë botuar studime, komente e diskutime të ndryshme lidhur me çështje të gjuhës standarde, të strukturës gramatikore a leksikore të gjuhës së sotme, por kjo është diçka tjetër. Ka pasur dhe organizime konferencash të posaçme për probleme të gjuhës standarde nga Instituti Albanologjik, nga Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare apo nga Akademia.

Më vonë ka pasur dhe kritika për njëanshmëri në këtë proces, ashtu si për mangësi në procedurat. Të gjitha këto, sado të ashpra të kenë qenë, nuk kanë arritur ta detronizojnë tendencën themelore drejt njësimi gjuhësor, përkundrazi, i kanë dhënë shtysë nevojës për hapje dhe zgjerim të bazës së standardit, nevojës për të kaluar në një rrafsh të ri njësi.

Kronologji

- 1462 Fjalja e parë e shkruar shqip – **Formula e pagëzimit**, nga regjioni i Matit, gegnisht.
XIV-XVI (?) Fragment i përkthimit anonim të Ungjillit pas Mateut, toskërisht.
- 1555 Buzuku, Gjon Bdek: **“Meshari”**. Mbase nga zonat veriperëndimore – të Tivarit, gegnisht.
- 1592 Matrënga, Lekë: **E mbsuame e krështerë**, përkthim i një teksti katekistik; aty del vjersha e parë e shkruar – 8 vargje. Arbërisht.
- 1618-1622 Budi, Pjetër: **Doktrina e kërshenë, Pasëqyra e t’rrëfyemit, Rituali roman**. Nga zona e Matit, i vendosur në Kosovë. Gegnisht.
- 1635 Bardhi, Frang: **Dictionarium latino-epiroticum**, nga Zadrima; tekstet e para folklorike – fjalë të urta; gegnisht.
- 1685 Bogdani, Pjetër: **Cuneus prophetarum**, nga zonat e Prizrenit, gegnisht.
- 1716 Da Lecce, Francesco Maria: **Osservazioni grammaticali nella lingua albanese**, nga Italia e jugut; gegnisht.
- 1814 Martin-Leake, William: **Researches in Greece, Sketch of the Grammar**, London, me një gramatikë që mbështetet te Da Lecce.
- 1844 Veqilharxhi, Naum: Evëtari
- 1854 Hahn, Johan Georg von: **Albanesische Studien**, kontribute për një gramatikë të toskërishtes, Jena.
- 1866 Rossi, Francesco: **Regole grammaticali della lingua albanese**, Roma, gegnisht.
- 1879 Dozon, August: **Manuel de la langue chkiye ou albanaise**, Paris, toskërisht.
- 1882 Kristoforidhi, Konstandin: **Grammatiki tis albanikis glossis**, Athena. Gramatikë e toskërishtes, por me vërejtje për të dy dialektet.
- 1886 Frashëri, Sami: **Shkronjëto e gjuhësë shqip**, Bukuresht, gramatikë e toskërishtes me vërejtje për të dy dialektet.
Abetare e gjuhësë shqip, Bukuresht.
- 1908 Kongresi i Manastirit.

- 1908 Pekmezi, dr. Gjergj: **Grammatik der albanesischen Sprache**, Wien.
- 1916-1918 Komisija Letrare e Shkodrës, zgjodhi dialektin e Elbasanit si bazë për shqipen e përbashkët letrare.
- 1920 Kongresi Arsimor i Lushnjës, miratoi vendimet e Komisionit Letrare.
- 1923 Qeveria e Shqipërisë vendosi që dialekti i Elbasanit të shërbejë si bazë për gjuhën e shkruar zyrtare.
- 1927 **Orthografia e gjuhës shqype** e Adon Aldeghierit e orientuar nga tradita shkodrane.
- 1928 Themelimi i një Akademie Letrare, e cila duhej të merrej me themelimin e një gjuhe të përbashkët të shkrimit.
- 1935-1944 Diskutime të ndryshme mbi bazën e përbashkët të gjuhës letrare.
- 1941-1945 Shkollat e para publike fillore dhe të mesme me mësim shqip në Kosovë.
- 1944 Riza, S.: **Tri monografina albanologjike**, Tiranë, mbi themelimin e pangegnishtes.
- 1945 Regjimet komuniste në Shqipëri dhe në Jugosllavi.
Ministria e Informimit dhe Propagandës në Tiranë (Ministër S. Malëshova) parapëlqen variantin tosk të gjuhës letrare.
- 1946 Ministria e Arsimit dhe Edukimit në Tiranë (Ministër S. Malëshova) parapëlqen variantin tosk të gjuhës letrare.
- 1948 **Ortografia e gjuhës shqipe**, e shkruar gegnisht, dy variante (Xhuvani, Cipo, Çabej).
- 1951 **Ortografia e gjuhës shqipe**, botim i veçantë, Tiranë, shumë e afërt me të vitit 1948, por tani e shkruar toskërisht.
- 1952 Diskutime të gjera mbi gjuhën e përbashkët letrare në 2 Konferenca në Tiranë, pa vendime konkrete.
Mbledhja për gjuhën në Prishtinë, me vendime që të përdoret gegnishtja e përgjithshme, me synime afrimi me toskërishten.
- 1953 Themelimi i Institutit Albanologjik në Prishtinë.
- 1955 Mbyllja e Institutit Albanologjik në Prishtinë.
- 1956 **Ortografia e gjuhës shqipe** në Tiranë, version i ri; autorë: Xhuvani, Çabej, Domi dhe Kostallari. Format geqe të reduktuara dhe kryesisht në shënime.
- 1957 Konferencë për gjuhën dhe Rregulla ortografike në Prishtinë.
- 1960 Në Prishtinë u themelua Fakulteti Filozofik. Gjuha e mësimit serbishtja.
- 1964 **Ortografia e gjuhës shqipe**, vetëm e gegnishtes, shumë e afërt me Ortografinë e vitit 1956 të Tiranës, Beograd-Prishtinë.
- 1966 Rënia e ministrit të brendshëm jugosllav A. Ranković, fazë e liberalizimit.
- 1967 U themelua Instituti Albanologjik në Prishtinë. Në Tiranë u botuan **Rregullat e drejtshkrimit të shqipes** për diskutim publik, një variant mbi bazë të toskërishtes.
- 1968 **Konsulta Gjuhësore e Prishtinës** vendosi që Rregullat e botuara për diskutim të merreshin si i vetmi variant i gjuhës letrare të njësuar.
- 1972 **Kongresi i drejtshkrimit të shqipes** në Tiranë; morën pjesë përfaqësues të shqiptarëve në Jugosllavi. U vendos: gjuhë letrare e njësuar shqipe të jetë ajo që është paraqitur në Rregullat e drejtshkrimit me vërejtjet e korrigjime që sugjeroi Kongresi.
- 1974 Vendim i Këshillit të Ministrave të Shqipërisë. **“Mbi Masat për zbatimin e drejtshkrimit të njësuar të gjuhës shqipe”**, që obligonte Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të Akademisë së Shkencave të hartonte mjetet bazë për zbatimin e gjuhës letrare të njësuar – Drejtshkrimin, Fjalorin drejtshkrimor, Gramatikën dhe Fjalorin e gjuhës shqipe.

KONGRESI I MANASTIRIT

Në traditën e shkrimit shqip dhe të krijimit të gjuhës standarde, Kongresi i Manastirit zë një vend të veçantë. Ai nuk është fillim, është kurorëzim i një përpjekjeje të gjatë drejt ndërtimit të një gjuhe me të vërtetë standarde që t'u përgjigjej kërkesave që kuptohen me këtë: të jetë e elaboruar, e kultivuar, të ketë vitalitetin elastik, të ketë gjallërinë, të shprehë integritet kombëtar dhe t'u shërbejë integriteteve ndërkombëtare. Siç është thënë nga sociolinguistika e brezit të parë, krijimi i një gjuhe standarde është pjesë e procesit kombëtar, pjesë e procesit - Nation Building. Të gjitha këto në Kongresin e Manastirit e në tërë procesin që i parapriu atij konceptohen në frymën e lëvizjes së madhe të Rilindjes Kombëtare. Në rezultatet konkrete të punës së Kongresit të Manastirit të shprehura në vendimet e tij pasqyrohen edhe këto mesazhe:

1. Njësia e shkrimit dhe procesi i arritjes së saj pas diskutimeve të gjera në opinion, ku ishin shprehur orientimet e përgjithshme dhe vlerat e synuara në punë të alfabetit, dhe përmes debatit në një kongres perceptohen qartë si model më shumë se metaforik për proceset në rrafshet e tjera kombëtare përtej ndarjeve regjionale, fetare, e tj.;
2. Mbisundimi i pikëpamjes që shqipja të shkruhet me shkronja latine shpreh orientimin rezolut drejt vlerave evropiane dhe përëndimore të shqiptarëve, ashtu si dhe përzgjedhjen praktike më të levërdishme, pavarësisht nga fakti se në traditën tonë ka pasur dhe përdorime të alfabeve grek, arab, cirilik dhe të kombinuar;
3. Përzgjedhja e njësive të kodit alfabetik dhe analiza implicite gjuhësore që qëndron prapa një përzgjedhjeje të tillë sugjerojnë dhe bazën për fytyrën e ardhshme të shqipes së përbashkët standarde;
4. Kërkesat e formuluar në 18 pikat, ku shprehet qartë dhe kërkesa themelore për statusin e shqipes në establishmentin e atëhershëm janë më shumë se një mesazh i zakonshëm, pjesëmarrje e drejtpërdrejtë në proceset aktuale të politikës kombëtare.
5. Alfabeti i njësishëm është një hap me peshë drejt zgjidhjes së çështjes së gjuhës standarde, qoftë me njësimin e shkrimeve të ndryshme, qoftë me implikimin për përcaktimin e kodit themelor fonematik të shqipes së ardhme.

Kongresi i Manastirit paraqet një ngjarje historike me peshë më të gjerë

politike e shoqërore, sepse ishte përgjigje e drejtpërdrejtë e lëvizjeve të tilla të gjera me synime të qarta për të ardhmen¹².

Me ftesë të Klubit “Bashkimi” të Manastirit, më 1908 u ftua opinioni kulturor shqiptar të merrte pjesë në një Kongres, ku do të diskutoheshin çështje të ndryshme të natyrës kulturore dhe politike. Kongresi i filloi punimet më 14 nëntor 1908 dhe zgjati deri më 22 nëntor në Manastir. Në Kongres morën pjesë përfaqësues të deleguar të shoqatave, klubeve dhe asociacioneve të ndryshme kulturore e të tjera shqiptare nga e gjithë bota. Të drejtë vote kishin vetëm 32 delegatë, përfaqësues të 23 qyteteve, shoqërive e klubeve, si Korça, Shkodra, Elbasani, Berati, Durrësi, Tirana, Gjirokastra, Shkupi, Vlora, Leskoviku, Kolonja, Starova, Vlora, Manastiri, Janina, Selaniku, Bukureshti, Sofja, Konstanca, kolonitë shqiptare të Amerikës e të Egjiptit, gazetatat e ndryshme. Merrnin pjesë dhe 18 delegatë pa të drejtë vote. Punimet e Kongresit i hapi Fehim Zavalani, nga Klubi “Bashkimi” i Manastirit, ndërsa Kryetar i Kongresit u zgjodh Mithat Frashëri, me nënkryetarë Luigj Gurakuqin dhe Gjergj Qiriazin, sekretarë për shqipen Hilë Mosin dhe Thoma Avramin dhe Sekretar për turqishten Nyzhet Vrionin.¹³ Për diskutim në Kongres u shtruan tri alfabetë: alfabeti i Stambollit, alfabeti i Shoqërisë “Agimi” dhe alfabeti i Shoqërisë “Bashkimi”. Vetë propozimet bazë dhe përzgjedhja përdorimore deri atëherë tregonin se kultura shqiptare tashmë kishte anuar nga alfabeti latin si bazë, ndërsa po diskutoheshin probleme të tjera, si zgjedhja e shkronjave konkrete. Në këtë kontekst diskutimet patën rrezatime të gjera filologjike, praktike, rajonale dhe personale. Mbisundoi klima e thirrjes për tejkalimin e interesave parcialë dhe synimin për të realizuar njësinë midis dy kryedialekteve - toskërishtes dhe gegërishtes. Pas diskutimeve plenare, u themelua një Komision prej 11 vetash me Gjergj Fishtën Kryetar, Mithat Frashërin Nënkyetar, dhe Luigj Gurakuqin Sekretar dhe Ndre Mjedën, Gligor Cilkën, Dhimitër Budën, Bajo Topullin, Sotir Pecin, Gjergj Qiriazin, Shahin Kolonjën dhe Nyzhet Vrionin anëtarë, i cili punoi pa prani të opinionit mbi bazë të këtyre tri propozimeve: të përshtaste njërin nga alfabetet kryesore ekzistuese - i Stambollit, i Bashkimit, i Agimit; të bënte kombinimin e tyre, apo të krijonte një alfabet të ri. Përzgjedhja e Komisionit që alternativa e fundit, natyrisht, mbi bazë të alfabetit latin, duke ruajtur kryesisht shqiptimin e përafërt me latinishten. Në këtë pikë problemet nuk ishin të vogla për shkak se

¹² Shih OSMANI (1999), 461 e tutje; DOMI (1972), 343 tutje; DEMIRAJ-PRIFTI (1978).

¹³ Shih OSMANI (1999), 467-71.

shqipja ka sistem tjetër tingujsh dhe ka më shumë njësi të kodit themelor. Diskutimet qenë degëzuar sidomos lidhur me shenjat për tingujt që nuk i ka latinishtja. Ka pasur mendime të ndara: në një anë grupi me M. Frashërin (Sh. Kolonja, N. Vroni e B. Topulli) për alfabetin e Stambollit, ndërsa me ta dhe Mjeda me kërkesën për të ruajtur parimin një tingull - një shkronjë, në anën tjetër ishte Gj. Fishta (me L. Gurakuqin, Dh. Budën, e Gj. Qiriazin) - për alfabetin e “Bashkimit”. Pas diskutimesh të gjata, më 20 nëntor u mor vendimi i formuluar kështu nga Kryetari i Kongresit: “Çështja e alfabetit mori fund nën një mënyrë që do të mbesin jo vetëm të gjithë të kënaqur, e për këtë shkak u zgjodhën dy abetë e të dy do të përdoren prej shqiptarëve: njëri është ai i Stambollit e tjetri një abe thjesht latine që i afrohet atij të Stambollit”.¹⁴

Vendimi i Kongresit për çështjen e alfabetit është ky:

“Vendimi i Komisionit mbi çështjen e Αβεσσ.”

“Pas qe u-kënduan verbalet e diteve t’jera e pas qe e pame se puna qe kioim bere, iote mjaft e made, po jo aqe sa te na kenaqte te çitheve e t’i serbente si perparimit te çuhes si te perhapurit te diturise nder ne; te styre ede nga disa okake te perjaotme, u kthym prapa e me pelqim te te çitheve u-vendos qe te mirret Abeja e Stambofit e me te baqke ede ne Abece fjeot latine qe te mesohen e te perdoren baqkariot ne mest te sqypetarevet. Mesimi nde okofe do te jete i otrenguar e i detyrruem per te dyja. Abete jane ketò:

1) a, b, c, ç, d, ð, E, e, E ε, f, g, ç, h, i, j, κ, l, λ, m, n, η, o, P p, q, r, rr, s, σ, t, θ, u, v, x, y, z, x̣, x̣̣.

2) a, b, c, ç, d, dh, E e, Ë ë, f, g, gj, h, i, j, k, l, ll, m, n, nj, o, P p, q, r, rr, s, sh, t, th, u, v, x, y, z, zh, xh.

*U-deftua ede deoiri, e Komisioni e pelqeu sume, qe pas dy vjetes te mbahet ne kongres t’jatre, ku e kure t’a vendosne Kongresi i sotem per orthografi e letreture te çuhes sqype”.*¹⁵

Në fakt përzgjedhja e kodit për shumë gjëra duhet të lidhet qysh me zgjedhjet që janë bërë për alfabetin në Kongresin e Manastirit. Në të dy variantet e lejuara ka vetëm 36 njësi themelore, domethënë 7 zanore dhe 29 bashkëtingëllore, që është analiza që kishte bërë Sami Frashëri, ndryshe nga Kristoforidhi. Kjo përzgjedhje në njëfarë mënyre e ka lënë anash analizën tjetër

¹⁴ Shih OSMANI (1999), 478. Citimi është sipas versionit të Osmanit.

¹⁵ Shih faksimilin e riprodhuar nga OSMANI (1999), 479.

të mundshme për gegërishten të bashkëtingëlloret hundore, apo sa i përket hundorësisë së zanoreve a kuantitetit. Megjithëse në tekstin shpjegues përdoret një theks i mprehtë për të shënuar **e** të theksuar në lidhësen **edhe** në fund, mbase **e** të hapur të shkurtë, shenja të tjera diakritike për tinguj të ndryshëm nuk kishte. Kjo domethënë se analiza ishte e atillë që supozonte vetëm kaq njësi themelore, pavarësisht nga diskutimet e ndryshme që do të jenë bërë në Kongres dhe pastaj.

Shqipja e shkruar vërtet ka një histori të hershme, porse vendosja përfundimtare e një gjuhe relativisht të standardizuar, me një drejtshkrim dhe rregulla të fiksuara ka qenë proces me zgjatje pak më të madhe. Dhe gjatë këtij procesi shkrime të llojeve të ndryshme kanë qenë në përdorim, disa madje kanë shërbyer për një traditë të respektuar. Nuk ka dyshim se alfabeti latin ka qenë më i përdoruri gjatë gjithë kësaj kohe. Por vetë përdorimi i alfabetit latin nuk do të thotë dhe zgjidhje e çështjes së alfabetit të shqipes. E gjithë çështja ka qenë e ndërlidhur dhe e kushtëzuar nga faktorë gjuhësorë dhe të tjerë. Ata që shpikin ose përshtatin alfabetet për gjuhë të caktuara, e bëjnë këtë gjithmonë mbi bazë të një analize të gjuhës përkatëse dhe pikërisht kjo analizë përthyeret dhe reflektohet në mënyrën e shkrimit. Dhe në këto analiza rëndësi ka gjithmonë pika prej së cilës nisët studiuesi. Kështu Gjon Buzuku kishte një lloj analize me pikënisje në gegërishten që sot quhet veriperëndimore, ndërsa Budi kishte një përvojë tjetër, madje pjesërisht të ndryshme edhe nga Bardhi e Bogdani. Sido që të jetë, për autorët shqiptarë të sh. 16-17, kjo analizë nxirrte në pah se dallimet midis zanoreve në saje të gjatësisë kishin vlerë funksionale, njësoj si dallimet midis zanoreve të ndryshme, apo midis një zanoreje e një bashkëtingëllore. Të gjithë i shënonin këto dallime, qoftë vetëm pjesërisht, përmes dyfishimit të shkronjave.

Ndryshe shtrohej, ndërkaq, çështja e zanoreve hundore. Buzuku shënonte hundore vetëm pjesërisht dhe me gjasë vetëm për *â* dhe *ê*. Budi nuk i shënonte fare, ndërsa Bogdani është më i rregullti në këtë drejtim. Është legjitime të nxjerrim përfundimin se gjatësia e zanoreve në shqipen e të gjithë autorëve të vjetër (gegë e toskë) kishte vlerë dalluese fonologjike, ndërsa hundorësia vetëm në gegërishten dhe jo njësoj në të gjitha krahinat. A duhej dhe si duhej të shënoheshin këto elemente tingullore? Po ç'të themi për grupet bashkëtingëllore *kj/q/ç*, *gi/gj/xh*, *mb*, *nd*, *ng*, etj?

Pa përgjigje për pyetjen e shtruar, të ikim në fund të sh. 19. Autorë me prejardhje nga jugu më së shpeshti nuk shënojnë gjatësi zanoresh. Por që të gjithë kërkojnë dhe gjejnë zgjidhje për zanoren *ë*. Kristoforidhi në shkrimet gegërisht shënonte sistematikisht zanoret e gjata dhe të shkurtra, ashtu si

zanoret hundore. Në këto raste duheshin gjetur shenja të përshtatshme, ndërsa kjo analizë e caktonte inventarin themelor alfabetik. Analiza e sistemit fonetik të shqipes nga Sami Frashëri, e bërë në bazë të idiomës që njihnte ai më së miri, nuk rezultonte me diferencim funksional zanoresh sipas gjatësisë, ose, gjatësia nuk i delte çdo herë dhe sistematikisht dalluese, edhe pse nuk e kishte lënë pa e hetuar. Kjo gjendje u pasqyrua në përshkrimin e kodit fonetik për të cilin ai do të krijonte alfabetin: ky kod përmbante 7 zanore. Analiza e mbështetur në përvojën e Kristoforidhit, si ajo e Pekmezit në kohën e Kongresit, do të kishte zanore të gjata dhe zanore të shkurta, ashtu si hundore (me mundësinë që edhe brenda tyre të dallonte të gjata e të shkurta) çka do të thotë se ky kod do të kishte shumë më tepër njësi, më tepër shenja alfabetike. Duke shënuar me rregull zanoren ë dhe duke zgjedhur një kod minimal prej 7 zanoresh, ai po krijonte një model për kodin e shqipes letrare/ standarde.

Në fushën e bashkëtingëlloreve përzgjedhja ishte bërë ndryshe. Asimilimet e grupeve bashkëtingëllore mb, nd, ng, që në disa varietete gege rezultojnë në njësi monofonematike, nuk ishin marrë parasysh në analizën e Samiut. Nuk ishte ndjerë nevoja as për paraqitjen e veçantë të refleksëve të grupeve kl, gl, nuk ishte marrë parasysh rrafshimi i kundërvënies qiellzore/ të shkrra dhe ishte marrë parasysh shqiptimi i h-së. Megjithë ndryshimet në cilësi, mund të thuhet se në fushën e bashkëtingëlloreve Samiu kishte veçuar maksimumin e njërive themelore - 29 njësi-fonema. Mbi këto baza ai kishte krijuar alfabetin prej 36 shenjave të ndryshme, nuk ka rëndësi se të çfarë prejardhjeje. Shenjat plotësuese si theksi i mprehtë, theksi hundor e theksi i trashë, në konceptimet e tij, mund të shënonin vetëm elemente plotësuese, jo dallime themelore.

Analiza e Sami Frashërit, gjithsesi përgjithësuese për toskërishten, ishte si një bazë për shumë autorë e diskutues. Ndërkaq, jo vetëm Kristoforidhi, po edhe autorë të tjerë të veriut, kishin analiza të tjera dhe, e qartë, nevoja të tjera për kodin themelor. Megjithatë, ata nuk kishin gjetur një çelës të përshtatshëm dhe të qartë si ai i Samiut, përmes të cilit të pasqyroheshin veçantitë dialektore që ata ndjenin. Mjeda me siguri ishte në të njëjtat ujëra me Samiun për shumë gjëra, megjithatë, për ta paraqitur realitetin e zanoreve, kishte nevojë për theksa. Eventualiteti që të shpikeshin shenja themelore për ata tinguj që kishte veçuar dhe Samiu dhe të krijoheshin pastaj shenja të veçanta për elementet që përbënin ndryshim, assesi të jepte një rezultat sadopak njësor dhe koherent.

Me qartësinë e saj, analiza e Samiut, relativisht e përgjithësuar ndër autorë të jugut, e përhapur dhe ndër albanologë që merreshin me ato idioma, sa vinte e

po imponohej. Kështu Kongresi i Manastirit, pavarësisht nga forma e germave, po merrte për bazë një analizë si ajo e Samiut, duke krijuar kështu një kod alfabetik në të cilin nuk kishte vend për shënimin e gjatësisë së zanoreve, as për hundorësinë. Nuk merreshin parasysh as elementet e distribucionit dhe problemet që dalin prej andej tek bashkëtingëlloret. Kjo do të thotë se modeli i shqipes së ardhme standarde shihej dhe në njëfarë mënyre sanksionohej si model pa gjatësi funksionale zanoresh dhe pa hundorësi. Periudha tjetër e përpjekjeve për sanksionimin e shqipes standarde, pavarësisht nga variantet, ishte në njëfarë dore fazë e përshtatjes për këtë analizë të një realiteti gjuhësor me numër dhe përndarje tjetër njësisish themelore. Përdorimi i theksave, në fillim në mënyrë abundante, më vonë gjithnjë duke i reduktuar, nuk mund të kishte sukses, sepse ato nuk ishin paraparë në kodin themelor alfabetik.

Analizat e Kristoforidhit për gegërishten, sidomos në praktikën e shkrimit të saj, ashtu si të Gergj Pekmezit në Gramatikën e tij të botuar po më 1908, dallonin qartë zanore të gjata, të shkurta dhe të mesme, të cilat në rast se zgjidhej ajo bazë, duheshin shënuar me shenja të veçanta. Përdorimi i theksave gjatë gjithë gjysmës së parë të sh. 20 këtu del. Por, meqenëse gjatësia e zanoreve është e lidhur dhe me vendin e theksit, jo vetëm në fjalë po edhe në fjali, ndodhin lëvizje dhe asnjënjësime të shumta të tyre, prandaj edhe dalin vështirësi për ta ndjekur besnikisht paraqitjen e gjatësive në të folur me shkrim.

Sado që faktorë të ndryshëm kanë bërë që, gjithë duke u ndodhur në hapësirën e frekuentimit krejtësisht të zakonshëm të kulturave shkrimore, gjuha shqipe të mbetej për një kohë të gjatë vetëm gjuhë e folur, duke i dhënë kështu edhe një nga vultat themelore kulturës gjenuine bartëse e së cilës është ajo. Mungesa e shkrimit, ndarjet e ndryshme dhe fluktuante në kohë e hapësirë, ndarjet kulturo-religjioze dhe pamundësimi i funksionimit relativisht të papenguar si makrosocietet në të cilin integrimet mund të bëheshin në një shkallë më të gjerë, kanë shkaktuar dallime hapësinore mbrenda gjuhës shqipe. Lidhur me temën tonë problemet nuk dilnin nga ky aspekt, të themi se ato lindnin më së shumti në procesin e zgjedhjes së korpusit për-t'u-standardizuar. Pavarësisht nga transformimet dhe largvajtja e tyre, ruajtja e saj si të tillë është bërë tipari themelor dallues i popullatës që e ka folur në raport me popullatat përreth, për pasojë një nga tiparet strumbullar rreth të cilit është krijuar veçantia dhe identiteti.

Kongresi i Manastirit me vendimet e tij dhe me pasojat largvajtëse që prodhoi në procesin e standardizimit të përgjithshëm të shqipes zë një vend të rëndësishëm në këtë rrugë.

NGA KOMISIJA LETRARE DERI NË LUFTËN E DYTË BOTËRORE

Historianët e shqipes letrare më shumë se një herë kanë konstatuar rolin e madh që ka luajtur një ngjarje si Kongresi i Manastirit i vitit 1908 për zhvillimet në këtë drejtim, jo vetëm me faktin se i hapi rrugën alfabetit që kemi në përdorim, po edhe për faktin tjetër se nga një tjetër perspektivë edhe më me peshë - i tregohej botës dhe vetes se ishte e mundshme të ndërmerreshin hapa me rëndësi drejt integriteteve shqiptare, pavarësisht nga rrethanat e tjera më pak të favorshme. Kjo ishte e mundshme sidomos në gjuhë. Formimi i shtetit shqiptar vetëm në gjysmën e hapësirës etnike solli vështirësi që nuk kuptohen, po të merret parasysh entuziazmi që i shoqëron hapësirat dhe popujt që krijojnë shtete të pavarura në momentin e krijimit të tyre. Në vitet e krizës 1916-1918 nisi, megjithë depërtimet dhe pushtimet e ndryshme të huaja ndër shqiptarë, një këndellje, e cila do të arrijë rezultate pak më të shënueshme në Kongresin e Lushnjës.

Pavarësisht nga rrethanat në të cilat u themelua, kush urdhëroi, Komisija Letrare Shqipe e Shkodrës¹⁶ kishte vepruar drejt në parim: megjithë traditën e lëvdueshme letrare të mëhershme dhe përgjithësisht shkrimore, Komisija Letrare në “Parime e rregulla mbi ortografin e gjuhës shqipe të shkrueme” shpalli “si themel i ortografisë do të mirret djalekti i Elbasanit me disa ndryshime”, për të manifestuar kështu ashiqare vullnetin e mirë për të dalë nga lokalizmi¹⁷.

Komisija Letrare Shqipe ishte krijuar në kohën dhe me mbështetjen e Austrisë, nën pushtimin e së cilës ishte Shqipëria e Veriut në atë kohë, me nismën e L. Gurakuqit, N. Mjedës, M. Logorecitet dhe Gj. Fishtës e me përkrahjen e August Ritter von Kral, konsullit të përgjithshëm të Austrisë në Shkodër më 1916. Vendimin për themelimin e Komissisë e kishin marrë autoritetet ushtarake austriake më 30 korrik 1916. Komisija do të mbledhej në selinë e korpskomandës austriake në Shkodër.¹⁸ Në mbledhjen themeluese morën pjesë: L. Gurakuqi, Gj. Fishta, S. Peci, N. Mjeda, M. Logoreci dhe A. Marlaskaj.¹⁹ T. Osmani njofton se

¹⁶ Shih OSMANI (2004) me dokumentim shumë të begatshëm.

¹⁷ KASTRATI: 1996, 187-215, këtu 196-97; RAKA: 1997, 179-183.

¹⁸ Osmani (2004), 20.

¹⁹ Në mbledhjet e mëvonshme morën pjesë edhe: dr. Gjergj Pekmezi, Hilë Mosi, Luigj Naraçi, Anton Paluca, Hafiz Ali Korça, Aleksandër Xhuvani, Maximilian Lambertz, Rajko Nachtigall, Vinçenc Prennushi Sali Nivica dhe Josif Haxhimima.

në procesverbalet e Komissisë Letrare nga 1 shtatori 1916 deri më 22 maj 1918 janë shënuar 64 mbledhje.²⁰ Komissija përbëhej nga një Kryetar i emëruar nga Komanda ushtarake austriake, një sekretar, anëtarë të rregullt, anëtarë me korrespondencë dhe të ftuar. Duhej të kishte 7 anëtarë, por mund të shkonte deri në 12. Statuti përcaktonte që anëtarët e Komissisë, disa prej të cilëve ishin të paguar, duhej të mblidheshin çdo ditë për të punuar 1-3 orë, ndërsa pastaj u ndryshua që të mblidheshin tri herë në javë nga 2 orë. Mbledhjet protokolloheshin, vendimet merreshin me shumicë votash. Në dhjetor 1917 Komissija i mbështetej Drejtorisë së përgjithshme të arsimit. Kryetar i Komissisë nga Komanda austriake ishte caktuar dr. Gj. Pekmezi (24.9.1916-11.9.1917). Pastaj Kryetar u caktua L. Gurakuqi, sekretarë qenë: atë A. Marlaskaj dhe L. Naraçi.²¹

Qëllimi i Komissisë kishte qenë: të çonte më tej zgjidhjen e problemit të gjuhës letrare. Botoi Laimet e Komissisë Letrare Shqipe në Shkodër. Më 29 janar 1917 Komissija miratoi Rregullat mbi ortografinë e gjuhës shqipe të shkrueme, ndërsa disa ditë më vonë i botoi në Shkodër në një broshurë 8 faqesh me Parime e rregulla mbi ortografinë e gjuhës shqipe të shkrueme (9 nene) dhe një radhua fjalësh. Më vonë këto Rregulla u rishikuan dhe me ndryshime të parëndësishme u ribotuan në shtator të atij viti si botim i veçantë dhe në disa organe. Këtu rimarrim botimin: Rregulla mbi orthografinë e gjuhës shqipe të shkrueme të vendosuna prej Komissís Letrare, Shkodër 1917, Shtrypshkronja françeskane.

Komissija Letrare Shqipe botoi organin e saj *Laimet e Komissís Letrare Shqipe në Shkodër*, nr. 1 1918, ndërsa T. Osmani tani riboton dhe numrin 2, që më parë nuk njihej. Komissija Letrare ishte marrë dhe me çështje tekstesh shkollorë, të terminologjisë administrative e teknike e me çështje të organizimit të bibliotekave.

Vendimet gjuhësore të Komissisë Letrare Shqipe i miratoi Kongresi arsimor i Lushnjës (1920) dhe i miratoi për zbatim Qeveria shqiptare në janar të vitit 1923. Deri më 1945 në rregullat e propozuara nga Komissija Letrare mbështetej drejtskrimi i shqipes. Këto Rregulla mbi orthografinë e gjuhës shqipe të shkrueme të vendosuna prej Komissís letrare, Shkodër, 1917 u ribotuan në Filologji, 3, 1977, Prishtinë, 1-6. Komissija Letrare Shqipe kishte propozuar që për bazë të gjuhës letrare të zgjidhej elbasanishtja me gegnishten e mesme.

Vendimet më të rëndësishme dhe largvajtëse të Komissisë Letrare të

²⁰ OSMANI (2004), 33.

²¹ Shih OSMANI (2004).

Shkodrës në fushën e drejtshkrimit mund të përmbliiden afërsisht si vijon:

- Ortografia të jetë, sa të jetë e mundshme, fonetike, të shkruhet, pra, ashtu si flitet gjuha sot prej popullit; “si themel i orthografisë do të mirret dialekti i Elbasanit me disa përmirësime”;
- Gjithë duke njohur tri gjatësi zanoresh – të gjata, të mesme dhe të shkurtuna, Komisija vendos që ‘sasija nuk do të shenjohej’, pos në librat e gjuhësisë dhe në rastet e veçanta të njehura në paragrafin 9, ku thuhet se sasia e gjatë do të përfytyrohet me theksën e prehtë ‘ mbi fjalët që mund të sjellin ndërlikim në kuptim: puntori e punëtori, drejtori e drejtori, Shqiptari e Shqiptari, bari e bari, dasi e dasi; ‘mbi rasat gjinore, dhânore e kallëzore të numrit veçuer të trajtës së skâjueme t’emnavet femnorë, e mbi rasën kallëzore të skâjueme t’emnavet mashkullore, rrâja e të cilvet mbaron me një zânore të gjatë; si edhe mbi rasën emnore të skâjueme e mbi rasën hjekore të paskâjueme të shumorit kur rrokja âsht prapë e gjatë: dhís, dhín, dhít, dhísh, rrufés, rrufét, rrufësh, shkërbás, shkërbán, shkërbásh, kán, qét, qésh, barín, barít, shén; ‘mbi tri vehtjet e shumorit t’aoristit të verbavet që mbarojnë me rrokje të gjatë’: páam, páat, páan, lám, lát, lán, píam, píat, pían, blém, blét, blén, etj.;
- Karakteri fonetik i drejtshkrimit plotësohet me ‘ndryshime typike, që u përkasin formavet etimologjike të fjalëve’, që ruhen më mirë në toskërishten e në disa nëndialekte geqe;
- Grupet bashkëtingëllore mb, nd, ngj, ‘të zbrujtuna në dialekt t’Elbasanit’, të shkruhen ashtu si ruhen më mirë në toskërishten e në disa nëndialekte geqe: nder, ndrikull, rend, mbret, mbathë, mbushë, kâmbë, ungjill, engjell;
- Grupet zanore ie, ue, ye, që në dialekt të Elbasanit janë mbledhur në zanore të gjata, í, ú, ý (ī, ū, ŷ, qíll, díll, shtíll, thú, ftú, punú, mú, kri, lý, rrëfy), të shkruhen të plota, si në toskërishte e në disa nëndialekte geqe: qiell, diell, miell, shtie, thue, ftue, mue, shkue, punue, krye, lye, rrëfy;
- Të shkruhet ë-ja ‘aty ku e lypë etimologjia e ku shqyptohet në tosknishte’ në mes të fjalës: shëndet, rrëfy, këndue; në fund të fjalëve, pas tyre, ë-ja ka vlerë etimologjike dhe fonetike tregon se zanorja e rrokjes prijëse është e gjatësisë së mesme, prandaj të shkruhet sipas rregullave: te emrat femërorë njërrrokësh që mbarojnë në zanore ose kanë theks në rrokjen e fundit në ‘emnore të paskâjueme të veçorit’ shënohet ë – punë, mollë, lopë, derë, luginë, pëlhurë, parmendë, ndigjesë, gjarpnushë; emrat mashkullore me zanore të rrokjes prijëse të gjatësisë së mesme: *burrë, grunë, djallë, djathë,*

gjalpë; adjektivat e pjesësit: i butë e butë, i mirë e mirë, i gjatë e gjatë, i shpejtë e shpejtë, i vobektë e vobektë, i shpërvjeltë e shpërvjeltë, i shëndoshtë e shëndoshtë; adjektivat me rrokje të theksueme të gjatë vetëm në gjininë femërore: i fort e fortë, i lir e lirë, i that e thatë; fjalët që ‘mbarojnë me rrokje të mesme të theksueme, me një a më tepër bashkzânore’, pos atyre që u shënuan ndryshe në paragrafin 9: shkojmë, folë, bëmë, punëtorë, kryetarë;

- Nyjat, parafjalët e lidhëzat të shkruhen me apostrof, pa ë para fjalëve që nisin me zanore: t’ardhunit, s’âmës, nd’arkët, mb’udhë, nd’ardhtë, nd’iktë, por të bukurit, së motrës, së madhës, ndë shtëpí, mbë gur, ndë thashtë, ndë bleftë;
- Emrat femërorë që mbartojnë me zanore në formë të shquar marrin *j* në mes të rrënjës e mbaresave: *grue-j-a*, *shpi-j-a*, *dituni-j-e*, *bukuri-j-e*;
- Zanoret hundore shënohen me theksin ^ në këto raste: mbi a hundore të gegnishtes, të cilave në tosk. u përgjigjet ë: gjâ, zâ, âsht; mbi zanoret hundore afër të cilave zhduket shkaku i hundorëzimit, ndërsa në tosk. ndërrohet në -r-: pê (pê, përi), frê (frêni, frëri), hî (hîni, hiri), mullî (mullîni, mulliri), hû (hûni, huri), sÿ (sÿni, syri).

Bazat e kësaj ortografie janë te zgjedhja e dialektit të Elbasanit si pikënisje, duke respektuar kriterin fonetik në radhë të parë, por me kombinime të kriterit etimologjik (morfologjik) në pajtim me format e toskërishtes, pra ndiqet kriteri i afrimit midis dialekteve. Shënimi i ë-së flet në të mirë të tendencës së afrimit midis dialekteve. Nuk qëndron konstatimi i Kostallarit se atë e karakterizoka ‘mospasqyrimi i kuantitetit të zanoreve të theksuara’, ‘karakteristikë dalluese kryesisht e të folmeve veriore’.²² Në fakt këtu kërkohet saktësisht shënimi i kuantitetit në rastet specifike, ndërsa shenja unilaterale për këtë është theksi, ashtu siç është rezervuar theksi hundor si shenjë për hundorësinë atje ku mund të ketë ngatërime. Taksativisht Komisija nuk “sanksionoi dy drejtshkrime, si shprehës të dy standardeve”, siç e thotë Kostallari,²³ sepse ajo kishte bërë vetëm një palë rregulla, ndërsa format toske i përmend vetëm si shembuj për shpjegime. Po të ishte ashtu, nuk do të kishte kuptim paragrafi 1, ku ‘si themel’ përcaktohet dialekti i Elbasanit ‘me disa përmirsime’.

Xhuvani 1905:

Këto shembëllime që kallzova sipër me pak fjalë për me dftue se trajtimi i një gjuhe letrëtare shkrimtare ka rrjedhë nga shtëllisje e një ligjëronje nga shkajke istoriake, këto shembëllime dëshmojnë, më duket, se edhe gjuha shkrimtare letrëtare, që duem me

²² KOSTALLARI (1972), 55-57.

²³ KOSTALLARI (1972), 56.

krijue, nga një ligjëronjë ka me dalë, nga toskënishtja... dëshiroj me tregue mendimet e mia ashtu se ç'i kam trajtue tyke vumë ore punët që gjajnë sot në shtëllisjet gjuhësis sonë, të cilat punë më mbushinë mendjen se toskënishtja ka më shumë arësye me zënë kryesinë në gjuhët letrëtare të paskëtajme...

Lartësimin e toskënishtes në shkallë të gjuhës letrëtare, vetëm një arësye, përdorimi saj në ma të shumtat e libravet qi kanë dalë deri tashti, asht mjaft e fortë me e ba të nevojshim dhe të kërkueshim, por jo me dannimin e gegënishtes...

...disa vetija qi s'i ka motra e asaj dhe të cilat e bajnë dialektin e Toskëvet ma të letë në të mësuemit se gegënishten. Për tregim përmbledhja (sintaksa) e saj është ma e kthjellët, zanësia (fonetika) e saj ma tingëllore e më armoniake, fjalët i ka ma të gjana e ma rrumbullake e jo fort të shkurtëna...²⁴

Xhuvani 1906

Themelimi të një gjuhe të përgjithshme letrëtare shqipe është një çashtje e randë, për të cilën lypset me u përkujdes gjithsecili shqipëtar, sadomos i letruar, qi don bashkë me lulëzimin e këthjellimin e gjuhës dhe njisin e bashkësin e Kombit...

...Asht pun' e mirë të shkrujë e të këndojë gjithsecili në dialekt të vet, deri sa në një koho - po të jet shumë lark tyke u mundue gjithkush me nxân e me përdor ndryshimet fonetike e sintaktike, qi i duken ati më të dobishme, të dialektevet tjerë, të piquen vetvetiu dialektet në një gjuhë të përgjithshme.²⁵

Pavarësisht se pati mjaft shkrimtarë gegë, sidomos nga Shkodra, që nuk i përfillën vendimet e Komissisë Letrare Shqipe, parimi drejtues për të gjetur si bazë të gjuhës letrare një varietet dialektor që do t'ishte më i afërt për të gjithë, nuk mund të mos pëlqej. E respektonte L. Gurakuqi, por nuk e zbatuan Fishta e Mjedja, ndërsa Marlaskaj qysh në vitet '20 i hidhte poshtë vendimet e Komissisë.²⁶ Është bërë zakon të citohen për këtë vargjet satirike të Fishtës:

7

Medjë edhe s'ngiatka e Komisjoni i jonë
Ta ka ndertue, kinsë, një 'gjuhë letrare',
Qi turçe s'është - ashtu si po na thonë -
Por qi nuk është, qe besa, as gjuhë shqyptare:
Një gjuhë qi kush, m'Devollë e der m'Valbonë
As nuk e flet as s'e kupton kurrfare:
Gjyma gegnisht e gjyma toskënisht:
taman 'gjuhë mushkë', me gjithë veshë e bisht

8

- 'Gjuhë mushkë', po; por sidomos tej Drinit -
Per do letrarë ky 'mushk' glotologjik
Ka dalë, manà, gomár' i Nastradinit,
Per t'cillin thohet, se n'atë mot jetik
N'vënd t'plehit bâte pare fjeshtë florinit;
Pse n'per ketë 'mushk' bastardh e stramastik
Disa letrarë t'Shqypnis po bléjn qiflliqe,

²⁴ XHUVANI (1980): f. 4-5. Shkrimi botohet sipas redaktimit të Domit.

²⁵ XHUVANI (1980); f. 4-5, 9, së pari te **La nazione Albanese**, Roma, X, nr. 20, 31.X.1906.

²⁶ MARLASKAJ: 1921, 12.

Po xjerrin ‘bursa’ e ngrehin m’kambë koniqe.

9

Veç se kjo gjuhë teron Gabinët.

Porsá t’zgjidhet Ministri i rí i Arsimit

Ktij ndo ‘i Drejtuer ka per t’i ndêjun nget

E neper shkak t’parimevet t’besimit

Ka per t’a shtý me qitun ndo ‘i dekret,

Qi me i ndrrue ftyrë nder shkolla gjuhës s’mësimit

E rishtas me botue librat shkollorë!

Krejt meç tue mârre kështû xânës e profesorë.²⁷

Përtej qëndrimeve të interpretueshme, nuk duket e arsyeshme që në komentet teorike të futen elementet kaq evidente artistike si satira. Del e dëshirueshme të dallohen Fishta artist nga Fishta veprimtar e mendimtar.

Në Kongresin Arsimor të Lushnjës 1920 u përfillën parimet themelore të kësaj Komisije. Më 13.1.1923 Kryeministri i Shqipnisë kishte autorizuar administratën shtetërore që për bazë të gjuhës së shkruar zyrtare ta kishte të folmen e Elbasanit.²⁸ Dhe gjuha e shkruar në versionin e gegnishtes së mesme vijoi të përdorej si gjuhë zyrtare në Shqipëri, pavarësisht se ndërkohë kishte pasur përpjekje të tjera, si ajo e A. Aldeghierit me Ortograpinë shqype me bazë në shkodranishten, e Ndre Mjedjes me praktikë më të ndryshme, etj²⁹.

VENDIME TË TJERA

Ministria e Arsimit, përmes një urdhri të Kryeministrit, më 18.11.1928 kishte formuar një Akademi Letrare ‘për unifikimin e gjuhës zyrtare’. Anëtarë të saj me dekret mbretëror ishin emëruar: Gustav Weigand, Mehdi Frashëri, Mid’hat Frashëri, Hilë Mosi, Leonidha Naçi, Mati Logoreci, Gaspër Beltoja, Pertef Pogoni, Karl Gurakuqi. Në parim ishte shënuar që rruga e tij do t’ishte ajo e Komisisë Letrare Shqipe të Shkodrës dhe ishin caktuar dhe detyra të tjera. Kjo kishte ngritur një valë diskutimesh, të cilat qenë ndihmesë jo e vogël për çështjen e planifikimit gjuhësor, pavarësisht nga fakti se po në atë vit u njoftua që Qeveria kishte vendosur ta shtynte formimin e Komisisë në fjalë për arsye financiare³⁰.

Ministria e Arsimit këtë çështje e kishte riaktualizuar më 1.12.1935 përmes formimit të Komisionit të posaçëm për çështje të ortografisë dhe të

²⁷ FISHTA: 1942, 138-139.

²⁸ KASTRATI: 1996, 198-99.

²⁹ ALDEGHIERI: 1927, 64.

³⁰ KASTRATI: 1996, 200.

gjuhës së shkruar, me qëllim që të caktonte një ortografi të unifikuar për gjithë shqiptarët, të përbërë nga: Dh. Beratti, A. Xhuvani, M. Logoreci, K. Kamsi, E. Çabej, B. Sinani, A. Paluca, K. Gurakuqi, Gj. Kokoshi, N. Ressuli.

DISKUTIMET NË PRAG TË LDB-SË

Në vitet '30 të sh. 20 në botën shqiptare ka pasur diskutime të ndryshme sa i përket gjuhës letrare. Përdorimi, krahas normës së mbështetur në vendimet e Komisionit Letrar, i variantit që si orientim i përgjithshëm quhej '*elbasanishte*', e që shpesh ngërthente në vete njëfarë 'koineje' geqe, e cila më vonë do të cilësohet madje gjuhë e mesme, apo qendrore, me shumë varietete, dëshmonte një përdorim mjaft të gjerë të '*shkodranishtes*', me këmbëngulje sidomos në ruajtjen e elementeve të dukshme të jashtme si hundorësia, shpesh dhe leksiku karakteristik shkodran e morfosintaksa, ashtu si dhe të *toskërishtes letrare* ndoshta me më pak varietete, por jo gjithnjë të rrafshuar. Cili ishte horizonti i diskutimeve të atëhershme ndër autoritetet dhe çka mund të pritej?

MUSTAFA KRUJA DHE DIALEKTI I MESEM

Në Kuvendin e Parë Albanologjik të Institutit të Studimeve në Tiranë, 9-12 prill 1940, Mustafa Kruja, kishte mbajtur një konferencë të titulluar "Mëndime mbi trajtimin e një gjuhe letrare shqipe",³¹ duke u nisur nga përcaktimi një shqipe letrare: "Kur them një gjuhë shqipe letrare kuptoj një gjuhë letrare si të tana të tjerat në botë,... një gjuhë të shkrueme të përdorun e të kuptueme po në një mënyrë prej gjith'atyne që e flasin".³² Dhe më tej vijonte me përcaktimin e letërsisë kombtare në raport me letërsinë krahinore, paralelisht me gjuhë kombtare në raport me gjuhë krahinore, apo dialekt.

Në bindjet e Krujës atëherë ne nuk kemi një letërsi kombtare, sepse nuk kemi ende një gjuhë kombtare: "një gjuhë që t'a kuptojnë t'a flasin e t'a shkruajnë të gjithë shqiptarët si njëni tjetri përveç dialektit të vet e përmbi të". Më tej ai shpjegonte se "gjuha kombtare nuk është një fenomen i natyrshëm si gjuha vetë", po në radhë të parë një prodhim kulturor i krijuar përmes një procesi kultivimi. Sipas tij, ky proces mund të zgjaste diku me dhjetëra e diku me qindra

³¹ *Shkëndija*, V. I, gusht 1940 -XVIII, n. 2, f. 3. Kuptohet se fjala ishte për Kuvendin e parë albanologjik italo-shqiptar. SHKRIMTARË SHQIPTARË (1941) II.

³² KRUJA (1940): 4.

vjet, varësisht nga fuqia e mjeteve që i shërbejnë, nga shkalla e ndryshimeve midis dialekteve, nga gjerësia e vendit. “Mund të thomi se gjuha kombtare, gjuha letrare e një kombi është një prodhim historik”.³³

Lidhur me problemin e krijimit të një gjuhe letrare kombëtare në Ligjëratën e Krujës gjejmë elemente të shëndosha e të qëndrueshme. Aty shtrohej dilema: të ndërhyhet në rrjedhën e zhvillimeve gjuhësore, apo të pritët zhvillimi spontan historik. Ai theksonte se qëndrimi pritës nuk ishte i drejtë dhe se, gjithë duke ruajtur natyrën e gjuhës, ishte e nevojshme të ndihmohej “që ajo, në zhvillimin e saj të marrë një atë rrymë, një atë drejtim që lyp karakteri i saj i veçantë për me mbetun gjithë motin e jetës gjuhë shqipe” dhe “t’a shpejtojmë këtë zhvillim drejt mbarimit të përsosunís”.³⁴

Ai shtronte pyetjen se cilit prej dy dialekteve kryesore “ka me i a dhënë historia privilegjën e gjuhës kombtare”? Pa asnjë dyshim, përgjigjej: gegnishtes. Arsyet për këtë pritje zhvillimesh ai i rendonte si vijon:

1. gegnishtja flitet nga dy të tretat, ndërsa tosknishtja nga një e treta e popullit shqiptar, duke theksuar, jo e Shqipnisë.

2. gegnishtja ka një histori si gjuhë kombtare dhe “të drejta të fitueme”. Ajo ka një prestigj më të madh ndaj toskërishtes dhe kjo shihet nga fakti se “njerzit më t’auktorizuem kombtarisht e letrarisht i a kanë vëmë sytë m’u gegnishtes së mesme si bazë të një gjuhe letrare kombtare”,³⁵ nga fakti se kështu kishin menduar Gustav Meyer, Gustav Weigand, Demetrio Camarda e Rajko Nachtigall, po edhe nga fakti se, megjithëse Kongresi i Manastirit kishte lejuar dy alfabetë, ‘atë të shkrolave thjesht latinishte të përdorun në Gegni e sidomos në Shkodër, dhe atë të përziemin me germa greko-sllave të përdorun rëndom prej jugorvet’, brenda pak vjetësh i dyti ia lëshoi vendin të parit.

3. Në këtë çështje nuk mund të mohohet ndikimi i kryeqytetit si qendër ku mblidhet shumica e intelektualëve të shquar, ndërsa, rikujtonte ai, kryeqyteti i Shqipërisë është në Gegni. Këtu sikur harronte ç’kishte thënë më sipër për nevojën që kjo gjuhë të ishte e gjithë shqiptarëve dhe jo vetëm e Shqipërisë politike.

4. Gegërishtja e mesme kuptohet në veri më lehtë se toskërishtja.

³³ KRUJA (1940): 4. “Në djalekt ka këndue Naimi, në djalekt Fishta e në djalekt gjithë poetët t’anë të vjetër e të ri”.

³⁴ KRUJA (1940): 6.

³⁵ Ressuli mund të kishte mendim pak më të ndryshëm. Shih më poshtë.

“Themeli pra i gjuhës s’onë kombtare ka me qënë, mbas mëndimit t’em, pa dyshim gegnishtja, dhe mû gegnishtja e mesme. Nëdikimi i shkodranishtes në këtë gegnishte të mesme ka për të qënë i madh... Por edhe tosknishtja ka për të veprue me një fuqí shumë të madhe në formimin e gjuhës kombtare... As djalektet tjera s’kanë për të mbetun pa lânë gjurmët e veta me thesarin e fjalvet e të fraseologjís së tyre”.³⁶

Në vijim Kruja jepte mendime për ‘mënyrën e punimit’ të kësaj gjuhe kombtare. Kjo përmbli dhej në 11 pikë:

1. Gjuha letrare nuk bëhet me ligj e me dekret, ‘por me një punim racional, të vazhdueshëm, të bashkërenduem e të harmonizuem të njerëzvet kompetenta’, punë të cilën ai shpreson ta kryejë Instituti i Studimevet Shqiptare.

2. Derisa fjalët e frazeologjia, pavarësisht se të cilit dialekt, paraqesin pasuri të gjuhës kombtare, thesarin e saj, nuk do të lejohej përzierja e trajtave morfologjike, sepse kështu, ‘në vënd të një gjuhe të bukur letrare’, do të krijohesh ‘një çorbë pa fë shijeje’.

3. Ata shkrimtarë që arrijnë të zotërojnë dialekte të ndryshme të shqipes, do të bënin mirë të shkruanin dialektin që përbën bazën e gjuhës letrare, apo të zgjedhin fjalë e forma që i afrohen sa më shumë atij dialekti.

4. Të evitohen sa të jetë e mundur neologizmat, ose t’u jepet së paku natyra e gjuhës sonë.

5. Është i nevojshëm një fjalor letrar shqip, me shpjegime shqip, sa më i plotë e me të gjitha trajtat dialektore. Premtonte fjalorin që paskish bërë vetë në mërgim.

6. Thesari i fjalëve të shqipes është më i madh se ç’mendohet.

7. Shtrohet nevoja e hartimit të një gramatike ‘të krahasueshme të gjithë djalekteve t’ona’, duke shënuar rregullat e trajtat morfologjike të gjuhës letrare.

8. Del i domosdoshëm transkriptimi i të gjitha shkrimeve të vjetra dhe botimi i tyre. Theksonte nevojën e botimit shqip të veprave të albanologëve mbi gjuhën shqipe.

9. Theksonte rëndësinë e faktorit shkollë. Në këtë punë nisej nga përvojat italiane, konkretisht nga e ashtuquajtura reforma Gentile, e cila presupozonte se në punë të gjuhës në shkollë duhet të procedohet nga dialekti te gjuha. Për

³⁶ KRUIA (1940): 7.

shkollat fillore ai mendonte të përdorej dialekti sa më i pastër dhe më i afërt me bazën e gjuhës letrare, por pa e ngatërruar me të. Ndërkaq, në shkollat e mesme ai mendonte të mësohej me gjuhën letrare.

10. Mendonte se shtypi politik e informativ duhej detyruar të kishte ‘redaktor për gjuhë’ qi të ketë për barrë me censurue nga pikëpamja gjuhësore të gjitha shkrimet qi do të botojë’.

11. Me interes duket propozimi që Ministria e Arsimit të hapte kurs gjuhe për ‘konceptistat e kopistat e Shtetit’ e t’i detyronte këta të shkonin ‘të nxënë me shkruar një shqipe të mirë’.

Në tërësi Mustafa Kruja mendonte se shqipja letrare kombëtare duhej ndërtuar mbi bazë të elbananishtes dhe të dialektit të mesëm, por ishte kundër konceptit të përzierjes dialektore.

RESSULI DHE ‘GEGËRISHTJA E TOSKËRUAR’

Namik Ressuli, më 1940, në vazhdën e shumë diskutimeve të ashpërsuara vinte të shtronte çështjen e gjuhës së përbashkët letrare dhe të bazës së saj në dy artikuj të gjatë dhe analitikë.³⁷

Ressuli nisej nga të dhëna të kulturës dhe shprehte përgjithësisht një vështrim që mbështetej në radhë të parë në aspektet kulturore e letrare të gjuhës së shkrimit. Edhe Ressuli shtronte pyetjen: “kush do të jetë gjuha zyrtare, gegërishtja apo toskërishtja?”

Për një përgjigje me vlerë atij i delte e nevojshme të nisej nga pasqyrimi i historisë së prodhimit letrar dhe të tërhiqte vërejtjen nga theksimi i ‘pasioneve krahinore’, ‘regionalismi’, sepse poetë të mëdhenj si Naimi e Fishta, Konica e Noli, Lasgushi e Koliqi, “më parë se të jenë toskë a gegë, janë Shqipëtarë e kësaj Shqipërie i a kanë kushtuar veprimtarinë e tyre mëndore, jo fshatit a qytetit ku lindë”.³⁸ Ressuli theksonte nevojën e studimit e të njohjes në detaje të rrjedhave të zhvillimit, vazhdimësinë, për të arritur në përfundimin që do të bëhet sërish i rëndësishëm më 1952: “*natura non facit saltus*”.³⁹ Vështrimi i tillë i rrjedhave të zhvillimit të mëparmë tregonte se prodhimi letrar shqiptar para Lidhjes së Prizrenit paskësh qenë ‘sporadik krejt krahinor’, ‘lindur e çdukur në

³⁷ BECI (2000), 111-115 dhe 141-145. SHKRIMTARË SHQIPTARË II (1941): 460.

³⁸ RESSULI (1940): 11. BECI (2000), 112.

³⁹ “Natyra nuk bën kërcime”.

qëndra katolike, orthodoxe a myslimane’, ‘pa ndjesi, pa qëllime të caktuara e sidomos pa pasoja’, dhe se vetëm me Shoqërinë e Stambollit ‘nis letratyra jonë e vërtetë, letratyra e përbashkët, letratyra e të gjithë Shqipëtarëve, e shtetit shqipëtar që s’kish lindur edhe’. “Është pra lëvizja e parë e letraturës s’onë e nisur dhe e përfaqësuar vetëm prej toskësh: toske janë librat që botohen me qindra, toske janë revistat e fletoret që mbijnë në çdo kënt të Evropës ku rrojnë dy Shqipëtarë, toske janë shoqëritë me qëllime kombëtare e kulturore” (theksimet të Ressulit).⁴⁰ Nuk është pa interes të ndiqet edhe pak mendimi i Ressulit në këtë vazhde rajonaliste, por në emër të kontestimit të rajonalizmit. “Edhe dialekti që zotëron i pakontestuar, në tërë fushën kulturore, është toskërishtja. Gjendemi kështu, mbrënda një kohe të shkurtër nga fillimi në kulmin e toskërishtes e unë besoj se po mos të kishin qënë priftërinjtë e frëritit katolikë, po mos të kish nisur të lëvizte edhe rrota e dytë, ne s’do të kishim sot asnjë libër me vlerë në gegërishtet dhe toskërishtja, me njesimin e Shqipërisë, me zgjerimin e komunikatave, me hapjen e shkollave, do të kish arritur sot e kësaj dite gjër në bjeshkët e Malcisë, duke u zbërthyer me ‘të edhe problemi i gjuhës së përbashkët’”.⁴¹ Dhe gati sa s’i vjen keq të konstatojë më tej se “shpejt ‘rrota’ e dytë hyn në veprim”, duke shpjeguar se qarku i lëvizjes së kësaj rrote ishte më i vogël dhe nuk delte përtej kufijve të Shkodrës e “mund të thirret një qark kulturor krejt shkodran e katolik”.

Pika e dytë e rëndësishme Ressulit i delte në çështje të traditave kulturore. Priftërinjtë në Shkodër delnin nga seminarët e shkollat e Evropës, kishin kulturë klasike latine, kulturën e Perëndimit, në kundërshtim me të Lindjes së afërt, ndërsa zhvillimi kulturor i pjesës tjetër “nukë pati as një kulturë të njëjtë as një kulturë të vërtetë si trashëgim”.⁴² “...Në gegët zotëron retorika... Në toskët, ndohta më tepër ‘spontaneitet’, më tepër thjeshtësi e freshkësi, më tepër origjinalitet... po përcipëri mendimesh, njëfarë disorientimi kulturor, mungesë kujdesi në stil e në ‘vargënim’”. Këtë dallim ai e hetonte edhe në kohët e atëhershme, te Koliqi e Lasgushi.⁴³

Gjithë duke përmbajtur elemente të së vërtetës, skicimi i tillë ka çështje që mund të diskutohen. Duket mistifikim të konstatosh thjesht se

⁴⁰ RESSULI (1940): 12. Argumentime të tilla do të ndeshen me bollëk në diskutimet e Mbledhjes së vitit 1952 në Tiranë nga Shuteriqi, Xhuvani, Dodbiba, Myderrizi e të tjerë, natyrisht, pa referencë te Ressuli dhe pa ndonjë saktësi të besueshme, si këtu.

⁴¹ RESSULI (1940): 13.

⁴² RESSULI (1940): 14.

⁴³ RESSULI (1940): 14.

tradita e shkrimeve të vjetra gegërisht, gjithë duke qenë katolike, na qenka vetëm shkodrane: Pjetër Budi në shumë pika ndryshon nga Buzuku, nga Bogdani a nga Bardhi; baza e tij dialektore nuk mund të reduktohet assesi në shkodranishte, ashtu siç nuk mund të reduktohet baza e gjuhës së Bogdanit, i cili shprehte nevojën e përshtatjes së gjuhës së tij të nahijes së Hasit me atë të Shkodrës. E vërteta është se me kohë u krijua një traditë e shkrimit shqip në librat katolikë që identifikohet me traditën e Shkodrës, duke bërë që gjithnjë e më shumë të mbizotëronin tiparet e së folmes së kësaj zone, sidomos në pjesën e dytë të sh. 19 dhe në fillim të sh. 20. Me gjasë ide të tilla të identifikimit të traditës geqe me shkodranishten do të kenë qenë të përhapura përgjithësisht në atë kohë. Kjo do të ketë qenë arsyeja që Komisia Letrare e Shkodrës të kërkonte që për bazë të gjuhës së përbashkët letrare të merrej dialekti i Elbasanit me rrethina, ndërsa Riza më 1944, duke konstatuar pamjaftueshmërinë e elbasanishtes, e ndjente nevojën që njerëz mbizotërimi të shkodranishtes t'i paravinte një 'pangegnishte të sendërgjuar' si pandan historik e tjetër të toskërishtes.

Çështja tjetër që kërkon diskutim është konstatimi se njëra traditë mbështetej në kulturën perëndimore, derisa tjetër i mungonte ajo.

Por, konstatonte Ressuli, puna e mbizotërimit të cekur të toskërishtes kishte filluar të ndryshonte me krijimin e Shqipërisë shtet dhe me ngritjen e Tiranës kryeqytet. "Me ardhjen e kryeqytetit në Gegëri: nis të përhapet nër nëpunësit, nër zyrat, nër shkollat, nër nxënësit, nër mësonjësit d.m.th. në qarqet e mesëme intelektuale, duke zbritur dalë nga dalë edhe në klasët më të ulëta, p. sh. nër ushtarët, - nër ata qarqe që shpesh lozin një rol më të math se ai i poetëve dhe i prozatorëve të mëdhenj në një vent në shumicë analfabetësh, ku zëri i poetit të math nukë arrin - dialekti i Gegërisë së mesëme, pikërisht ai dialekt që s'ka kontribuar aspakë në fushën e letërsisë..." (italic, r.i.)⁴⁴.

Dhe kjo ka një peshë themelore në zhvillimet për të ardhmen e gjuhës së përbashkët, mendonte Ressuli.⁴⁵

Faktor me ndikim në rrjedhat e ardhme, sipas tij, ishte Normalja e Elbasanit dhe fakti se në krye të saj gjindej herë pas here e në periudha të gjata Aleksandër Xhuvani, "përfaqësorësi më i mirë i Shqipërisë së mesëme, pas

⁴⁴ RESSULI (1940): 15-16. Elbasanishten si bazë të letrarishtes e kritikonte Riza më 1944.

⁴⁵ RESSULI (1940): 15-16.

Kristoforidhit, i cili siç dihet qëllor edhe lëronjës i gjuhës shqipe”.⁴⁶

Ikja e qendrës drejt Shqipërisë së mesme, në sytë e Resslerit, është bërë e mundshme dhe për shkak se Ministria e Arsimit paskësh qenë në duart e Xhuvanit, prandaj paskësh anuar nga dialekti i Shqipërisë së mesme, duke shtuar që në këtë drejtim rol me rëndësi paskësh luajtur dhe L. Gurakuqi.⁴⁷

Faktor me rëndësi i delte fakti se gjuhë zyrtare ishte gegërishtja, të cilën qeveria ‘e imponoj’. Tani nxjerr krye një vërtetim që nuk do harruar për modernitetin në pikëpamjet e tij: “gegërishtja përpara syve të tyre [nëpunësve toskë] kishte një farë tërheqje, një farë ‘prestizhi’, po atë tërheqje që los edhe në ushtarin toskë, i cili kur kthehet në fshatin e tij e ka si punë të madhe t’u flasë bashkëfshatarëve gegërisht”.⁴⁸

Këtyre faktorëve Ressleri u shtonte dhe dy gjuhësorë. Lërimi më i thellë e më sistematik i gegërishtes, sidomos nga pikëpamja e fjalorit, që është e begatuar më metodikisht e më sistematikisht në saje të punës së priftërinjve katolikë, në shkallën që “vetë toskët janë të detyruar hera herës të marrin hua fjalë nga gegërishtja, jo pse dialekti i tyre nukë i ka, po pse asnjë prej tyre nukë ka punuar shkencorisht në këtë fushë... Gjithashtu shumica e fjalëve të ra janë trajtuar e po trajtohen si pas shpirtit të gegërishtes”.⁴⁹ Ky është njëri prej faktorëve gjuhësorë, i dyti ka të bëjë me raportet midis dialekteve. “Dialektin e mesëm e bëri më të fortë puna se, në një farë mënyre, ky dialekt u gjent i njëjtë me dialektin e shkrimtarëve të Shkodrës ose, të paktën, u gjent shumë më afër këti se sa toskërishtes”. Afria midis gegërishtes së Shqipërisë së mesme me shkodranishtet dhe prestizhi i shkrimtarëve shkodranë, sipas Resslerit, “magjepsi edhe nxënësit, mësorjësit e nëpunësit toskë”. Fakte të tilla kanë bërë që Ressleri të konstatojë një ‘soprafacion’ të gegërishtes ndaj toskërishtes jo te shkrimtarët, po te ‘klasët intelektuale të mesëme e të ulëta, geqe e toske’.

Duke theksuar se gegërishten e mesme e parapëlqenin shkrimtarë me peshë të Veriut, si Ernest Koliqi, ashtu si në rastin e Xhuvanit, Ressleri vijonte me vlerësimin e faktorit individual: në këtë rast merrte peshë fakti se në krye të Institutit të Studimeve Shqiptare ishte vënë Mustafa Kruja, “një gegë, i cili anon për dialektin e mesëm”. Këtij faktori i shtohet përshtypja se “trajtat tepër të ashpërta e të vrazhdëta të gegërishtes së veriut dhe ato tepër të ‘qullëta’ të

⁴⁶ RESSLER (1940): 16-17.

⁴⁷ RESSLER (1940): 17.

⁴⁸ RESSLER (1940): 17.

⁴⁹ RESSLER (1940): 17.

toskërishtes së jugës, vijnë e pastrohen e ëmbëlsohen në ujërat e Shkumbinit“.⁵⁰

Dhe ky argument impresionist do të ketë qenë i diskutueshëm për pjesëmarrës të ndryshëm në debate të tilla më vonë. Më mirë të themi se i gjithë debati do të ketë qenë i ngarkuar me gjykime të gatshme.

Dhe në fund Ressuli nxirrte përfundimin se, meqenëse tashmë në zhvillimin e shqipes rolin kryesor nuk po e luan poeti i madh, as klasat e larta intelektuale, ‘po kolektiviteti, shteti vetë’, “pse me lindjen e shtetit përpara gjuhës së përbashkët kjo bëhet një konditë e domosdoshme për të parin, edhe çështja e gjuhës bëhet një çështje jo vetëm ‘letrare’ po edhe ‘shtetërore’”.⁵¹

Në këtë diskutim kemi luhatje në vlerësim midis faktorit kulturor e faktorit politik, diku-diku dhe shoqëror. Vlerësues i rolit të shkrimtarëve, Ressuli e çmonte prestigjin e Fishtës a të Naimit, për të konstatuar se “gjuha e përbashkët e arthme... shkon drejtë dialektit të Shqipërisë së mesëme”, që është “dialekti që kontribuoj më pakë e aspakë në fushën e letërsisë s’onë... duket se ka më tepër mundësi të ngrihet në dinjitetin e gjuhës kombëtare edhe pa dekrete e qarkore qeveritare”. Rolin kryesor tani po e luante shteti, prandaj biseda për një Dante eventual tonin i delte e pavend: “Ne jemi një shtet pa gjuhë që shkojmë duke kërkuar një Dante... A duhet të presim, vallë, gjër sa të na vijë?”⁵²

I tërë vizioni i autorit, megjithë dijen për gjerësinë dhe shtrirjen kulturore, gjuhësore e etnike para formimit të shtetit, lidhet me shtetin dhe i referohet vetëm realitetit që mbërthen ai. Këtu, mbase, kishte arritur vetëdija e lidhur me *raison d’État* të atëhershme dhe kjo nuk duket të jetë përsunduar pas Luftës II Botërore, kur do të ndodhin zhvillime krejt të tjera në dy gjysmat e ndara të kombit. Më duket se diçka të ngjashme thoshte dhe Çabej më 1952, kur theksonte se shteti unitar kërkon patjetër dhe gjuhën unitare.

Idenë për gjetjen e mbështetjes së gjuhës së përbashkët letrare në të folmet e Shqipërisë së mesme, në një varietet që mund të ishte përzierje tiparesh të dialekteve të ndryshme, Ressuli do ta elaborojë më tej.⁵³ Dhe në këto përpjekje ai këtë herë merrej kryesisht me ata që në një mënyrë a një tjetër kishin përkrahur konceptin për bazën e gjuhës letrare në shqipen e mesme, apo edhe në një përzierje elementesh të dialekteve të ndryshme.

⁵⁰ RESSULI (1940): 17-18.

⁵¹ RESSULI (1940): 18.

⁵² RESSULI (1940): 18.

⁵³ RESSULI (1940a).

Prandaj të raportojmë këtu pak.

Mendimi i albanologëve sipas tij

Historikun e përzgjedhur e të interesuar Ressuli e niste me Georg von Hahn-in, i cili, duke bërë fjalë mbi ndarjen dialektore të shqipes, paskësh lënë të kuptohej se e ardhmja e gjuhës sonë të përbashkët duhej kërkuar atje “ku nukë munt të bëhet një ndarje e prerë në mes të gegërishtes e të toskërishtes, e ku elementet e të dy dialekteve kryesore afrohen e përzjehen”.⁵⁴ Idenë e albanologut gjerman e kishte zhvilluar më gjerë Dhimitër Kamarda: “Pjesëtimi i dy dialekteve pranë lumit që përmëndmë më lart (Shkumbini) nukë është sigurisht aqë i prerë sa që të dyja këto dialekte, gjatë një farë hapësire, si përkëtej si përtej lumit, të mos jenë përzjerë dhe të mos jenë njësuar; kështu që aty, d.m.th. në qëndrën e Shqipërisë të mos gjëndet ndothta një të folur që mund të thuhet i përbashkët nga disa pikëpamje. E aty ndothta gjuha shqipe është ruajtur më e kulluar dhe më e çliruar nga ‘teprimet’, të thom kështu, të llasave geqe e toske; e prandaj duhet të besohet si më afër tipit të saj origjinal, të paktën në përgjithësinë e pjesëve të saja, në mos në të gjitha tingujt e veçanta. Këto, si pas mendimit t’im, duhet të kërkojnë të shpërndara në të dyja dialektet kryesore, e pjesërisht në nënëdialektet e posaçërisht në ato italo-shqipëtare e shqipëtare-greke”.⁵⁵

Pikëpamjet e Kamardës i pëlqenin Ressulit sidomos derisa tregonte se në gjuhët e botës një gjuhë e përbashkët del si prodhim i ‘lërimin të letrave’, përmes një procesi përpunimi të dialekteve apo të të dhënave dialektore popullore, çka kërkon një njohje të mirë të të gjitha dialekteve, sepse asnjëri nuk është i përsosur. Dhe nga të dhënat e paraqitura kështu Ressuli nxirrte përfundimin se Hahn-i, Camarda e mbase edhe Meyer-i, “nukë janë plotësisht në favor të dialektit t’Elbasanit“, po se aty pranë Shkumbinit “duhet të gjënden asi vëndesh ku dy dialektet përzihen, shkrihen njëri me tjetër e nukë munt të quhen as toskë as gegë me kuptimin e thjeshtë të fjalës”.⁵⁶ Dhe kjo e përjashtonte, pas Ressulit, dialektin e Elbasanit, sepse ai ‘mbetet, prapë se prapë gegë’.

Në favor të përzgjedhjes së dialektit të Elbasanit si bazë ishin shprehur G. Weigand dhe R. Nachtigall. Në Parathënien e Gramatikës shqipe të dialektit gegë

⁵⁴ HAHN (1854): 218. RESSULI (1940a): 17.

⁵⁵ CAMARDA (1864): 8, shih botimin fototipik me Parathënie nga A. Guzzetta, Palermo 1989; cituar sipas RESSULI (1940a): 17, përkthimi i Ressulit.

⁵⁶ RESSULI (1940a): 19.

të jugut Weigand tregonte se kishte zgjedhur për bazë elbasanishten, megjithëse nuk është përdorur në letërsi, sepse ‘qe e nevojshme të zgjidhej një dialekt i mesëm, i cili të kuptohej një lloj si prej toskëve ashtu dhe prej gegëve’, se fanatizmi fetar nuk kishte lejuar në Shqipërinë e mesme të shkruhej shqipja, ndërsa në veri kjo ishte bërë me alfabet latin për propagandë katolike, se në jug u fillua herët me shkrimin në gjuhën amtare, edhe pse ‘jo me qëllim për një propagandë kombtare’, ndërsa gegët ortodoksë zgjodhën toskërishten dhe jo dialektin e tyre. Kjo toskërishte, e cilësuar si e Korçës, sipas Weigand-it të cituar nga Ressuli, del ‘mjaftë e vështirë për gegën e veriut’, ndërsa “gegërishtja e veriut është në të shumtën e pakuptuarshme prej toskës për arësye të trajtave të saja të sinkopuara dhe të asibilimit të zanoreve palatale”. Weigand pledonte më tej që Elbasani të bëhej kryeqytet i Shqipërisë, ndërsa për gjuhën shtonte.⁵⁷

Në këtë vazhdë të menduari ishte Rajko Nachtigall, sipas të cilit zgjedhja e njërit prej dialekteve kryesore si bazë e gjuhës së përbashkët nuk dukej e mundshme për shkak të përçarjes krahinore e fetare të shqiptarëve, ndërsa përdorimi i të dy bazave dialektore - në veri toskërishtja e në jug gegërishtja, duke krijuar një rrugë të natyrshme afrimi deri te përfundimi definitiv, ‘do t’a shtynte shumë gjatë këtë’, derisa “një prodhim artificial i një përzjerjeje fonetike e morfologjike të karakteristikave dialektore të toskërishtes e të gegërishtes është a priori për t’u mos pranuar nga shkaku i naturës së vet arbitrore”, duke renditur mungesën që do të paraqiste fakti se është një gjë krejt e re, artificiale dhe pa fuqi jete, prandaj propozonte të merrej dialekti i qendrës të identifikuar me Elbasanin, i cili, nga shkaku i pozitës qendrore gjeografike, kuptohet nga të gjithë.⁵⁸

Ressuli nuk ngurronte të nxirrte në pah kontradiktat e të menduarit të Nachtigall-it, sepse ai e hidhte poshtë mundësinë që shqiptarëve t’u imponohej një dialekt, e hidhte poshtë mundësinë e shkrirjes së dy dialekteve kryesore, ndërsa vetë propozonte thjesht një dialekt - dialektin elbasanas.

Në vijim ai jepte zgjedhjen e parapëlqyer të Gaetano Petrotta-s, i cili ngulte këmbë te toskërishtja, madje me nuancimet që të çojnë tek toskërishtja e arbëreshëve të Greqisë e të Italisë: “sigurisht nga kjo pikëpamje dialekti toskë paraqit disa cilësi që do ta bënë të preferohej nga dialekti gegë, sidomos nga ai më i largëmi i qendrës. Fonetika, që i ka bërë ballë rënimit të shkaktuar nga evolucioni i gjuhës, morfologjia më e sigurt për ruajtjen të prapashtimeve si në

⁵⁷ WEIGAND (1913): IV-VI. Sipas RESSULI (1940a): 19. Përkthimi i Ressulit.

⁵⁸ NACHTIGALL (1917): 1-4.

lakim si në përrulje, i shtyjnë shumë vetë të preferojnë dialektin toskë, e më mirë toskërishten e vjetër, e ruajtur në kolonitë e Greqisë e të Italisë, e cila është shumë më afër veprës së Buzukut se sa gegërishtja e sotshme, si munt të vërehet tash që njihet nonjë copë e këti, ose në atë të Budit a të Bogdanit⁵⁹.

Idenë e afrisë më të madhe midis dialekteve të shqipes në kohën e shkrimeve të hershme të shprehur te Petrotta më parë e ka theksuar Ressuli, duke shtuar madje se ai vetë e kishte shqyrtuar dhe nxjerrë në pah më herët, ndërsa kjo qarkullon si ide e formuluar nga Çabej. Sipas Ressulit, dialektet e Shqiptarëve të Italisë e të Greqisë zënë vendin e parë për nga vjetërsia, pastaj vjen çamërishtja, pastaj toskërishtja, më tej gegërishtja e në fund shkodra-nishtja.⁶⁰ Shumë trajta të gjetura tek autorët e vjetër si toske, sipas tij, janë trajta që dikur i ka pasur e gjithë apo gati e gjithë Shqipëria, prandaj duhet të flitet për inovacione prebuzukjanë dhe postbuzukjanë. “Të paktën në kohën e Buzukut gjuha shqipe na paraqitet më e njëjtë seç na paraqitet më vonë”, theksonte Ressuli. Sa i përket tiparit të dëlirësisë, që supozohej nga Camarda, Weigand e Nachtigall për dialektet qendrore geqe, Ressuli mendonte se kjo është një ide që nuk qëndron, sepse ato dialekte kanë shumë më tepër turqizma se ato të veriut a të jugut. Nuk pajtohej me arsyetimin e Petrotta-s se për shkak se toskërishtja ka ruajtur trajta më të vjetra u dashka marrë për bazë, se paska ‘fituar të drejtë’ kështu.⁶¹

Konitza dhe Skëndo

Ajo që do t’i pëlqente më shumë Ressulit për të raportuar është ideja e Faik Konitzës, të cilin e thërriste në ndihmë për të dëshmuar se sa të dëmshme janë ‘krahinorizmat’. Filli i ideve të Konitzës tek ai ndiqet që nga numri i parë i Albania-s, 1887: “Vetëm shqipëtarët s’kanë një gjuhë të tillë (të përbashkët); edhe andej vjen që kemi mbetur të ndarë njëri nga tjetërin, andej kanë rrjedhur aqë të këqia për neve të mjerët. Është nevojë e shtrëngim të hedhim themelin e nja gjuhës letrarishtes; është nevojë dhe shtrëngim të shkrojmë të gjithë sa jemi, p.t. ‘bora’ jo ndryshe, pa pastaj le të themi xbora, vora, çvora, kio s’bën gjësendi. E rënda e punës godit që me marrë nja nënëgjuhë shqipe si shtypin (tipin) e gjuhës letrarishte të kombit është frikë të mos mëriten ata që kuvëndojnë nënëgjuhërat e tjera; se Perëndia na shpëtoftë me kokën që kanë Shqipëtarët! Është edhe vërtet që veç munt Elbasanishtes, asnja nënëgjuhë ka miaft qëruari

⁵⁹ PETROTTA (1934): 445-447, cituar dhe përkthyer nga RESSULI (1940): 20.

⁶⁰ Për të tilla diskutime ai referonte RESSULI (1934).

⁶¹ RESSULI (1940): 20-21.

për me u-lartuem në krye të tjerave. Andaj duhet të marrim pakë nga të tëra nëngjuhërat; dhe jo të marrim si të bjerë, po mbas këtyre kanuneve”.

Në nr. 7 të vitit I Konitza theksonte: “... nevojë është të bashkohen të dy dialektet e gjuhës shqip dhe të bëjnë një gjuhë letrarishte dhe të përgjithëshme ... Ndofta e mira e së mirave do të jetë të përdoreshin prej të gjithë Shqipëtarëve toskërishtja për prosën, gegënishtja për poesin... Pastaj s’bëhet as udob të shkruajnë Gegët toskërisht thjeshtë, as Toskët thjeshtë gegënisht. Andaj duhet pakë nga pakë të afërojmë të dy dialektet njerin afër tjetrit gjër sa t’i përzjejmë në të shkruar”. Ideja e Konitzës vjen e formësohet më tej në nr. 8 të revistës dhe në përzgjedhjen e Ressulit: “që të jetë gjuhë si të tjerat duhet të përzjehet dal nga dal, dhe nga kjo përzjejtje të dalë një gjuhë e re dhe e shëndoshë: gjuha shqip e përgjithëshme”; ndërsa në tekstin *Les dialectes albanais et la nécessité de leur fusion* (nr. 10, viti II)62, pas shpjegimeve për dallimet kryesore midis dialekteve kryesore të shqipes, të krahasueshme sa i përket gjuhës së folur me dialektet e Normandisë dhe të Gaskonjës në Francë, apo “gjuha nga pikëpamja morfologjike ndryshon pothuaj sa ndryshon spanjollishtja nga italishtja” (pra kemi të bëjmë me dy gjuhë tashmë), Konitza nuk ngurronte të shprehej: “Çështja nukë qëndron të zhduket gegërishtja a po toskërishtja, as ca më pakë të shtrengohen Shqipëtarët të modifikojnë, në përdorimin e përditshëm, dialektet e tyre për të arritur një farë njehsi gjuhe. Këjo është e pamundur... Çështja qëndron të krijohet, sipër bashkëqënies paralele të dialekteve toskë e gegë, një gjuhë letrare, një gjuhë e shkruar që të jetë e përbashkët për të gjithë Shqipëtarët”. Konitza raportonte mendimet e Shqipëtarëve të mësuar, sipas të cilëve në fakt kjo çështje as që donte të arrihej, sepse kur të arrijë toskërishtja në një shkallë të gjuhëve të mëdha moderne “do të njazojë fatalisht dialektin gegë, që ka mbetur i palëruar”. Kjo madje, sipas tij, duket edhe nga fakti se shumë gegë përdorin toskërishten kur shkruajnë. Konitza, megjithatë, nuk ishte i mendimit të tyre, sepse “dialekti gegë ruan qindra trajta të humbura prej toskëve, e që janë thesarë të vërtetë të trashëguara nga stërgjyshët t’anë që në kohë të vjetër”.⁶³

Sipas Ressulit, Konitza ishte “përkrahës i shkrirjes së dy dialekteve”, prandaj në kohën kur toskërishtja gëzonte prestigj më të madh, ai shkruante vjersha dhe artikuj gegërisht, sadoqë ishte i vetëdijshëm se një gjë e tillë do të merrte kohë të gjatë. Më tej, fare shkurt Ressuli raportonte qëndrimin e Konitzës për kulturën e gjuhës, duke theksuar sidomos nevojën për krijimin e fjalëve të

⁶² Dialektet e shqipes dhe domosdoja e shkrirjes së tyre.

⁶³ Të gjitha citimet dhe përkthimet këtu jepen sipas RESSULI (1940a): 21-23.

reja dhe me atë rast një mendim të tij me vlerë dhe sot: “S’ka gjë më të shëmtuar dhe më pakë të drejtë se të lëshohen fjalët në Shqipen si janë në gjuhërat ngaha u-muarnë; duken si të huaja midis të tjerave fjalë Shqip. Duhet t’u hedhim kripën e gjuhës tonë, t’i veshim dhe t’i ndërtojmë, shkurt t’i shqipojmë; pastaj të themi se me të vertet gjuha tonë fitoj fjalë të ra”⁶⁴

Në diskutimet e mëtejme për gjuhën e përbashkët të Konitzës, Ressuli ishte i prirur të shihte udhëzime në të cilat “dijetarit ia rrëmben dorën artisti”. Me aportin e Konicës, sipas Bahri Becit, Ressuli do të merret më shumë më vonë. Në Parathënien e Gramatikës së tij, sipas Becit, Konicës i takon merita që “ndryshon kursin gjuhësor të vëllezërve Frashëri”, të cilët shkruanin në të folmen e Dangëllisë. Konica, ndërkaq, edhe pse kishte shprehur mendimet që pamë më sipër për një shqipe të përbashkët, madje të krijuar përmes shkrirjes së dy dialekteve, sipas Ressulit, “zgjodhi dialektin veriperëndimor e më saktësisht të folmen që dëgjohet në Berat me rrethina”.⁶⁵ Dhe kjo do të jetë zgjedhja e viteve ’50 në Tiranë, thoshte ai tani.

Faik Konica, siç kanë shpjeguar dhe të tjerë më herët⁶⁶, nuk ka pasur në të vërtetë një koncepton të qëndrueshëm për çështjen e gjuhës. Më së shpeshti dallohen disa fazat e tij: 1. më 1897: “E mira e së mirave do të jetë të përdoreshin prej të gjithë Shqipëtarëve toskërishtja për prozën, gegërishtja për poezinë”, sipas gjedhes së grekëve të lashtë; 2. pas vitit 1905 ai anonte më shumë drejt variantit të Shqipërisë së Mesme, me bazë në të folmen e Elbasanit dhe me disa përshtatje nga toskërishtja; 3. koncepti eklektik i përzierjes pak më vonë: “Që të jetë gjuhë si të tjerat, duhet të përzjehet dalë nga dalë dhe nga kjo përzjejtje të dalë një gjuhë e re dhe e shëndoshë: gjuha shqip e përgjithshme”; kjo mund të ndërlidhet me atë që ka të bëjë procesi i koineizimi, si te grekët e lashtë (koiné glossa): “çështja qëndron të krijohet, sipër bashkëqenies paralele të dialekteve toskë e gegë, një gjuhë letrare, një gjuhë e shkruar që të jetë e përbashkët për të gjithë Shqipëtarët”; 4. Kastrati citonte dhe këtë mendim të Konicës të vitit 1922: “Do të vijë një ditë në të cilën dialekti toskë - si të mbërrijë në lartësinë e gjuhëve të mëdhaja moderne, - do ta njësojë fatalisht dialektin gegë”; “... toskërishtja u-njoh nga gjith’ albanologët e ditur si forma më e lartër dhe më e mbaruar e gjuhës shqipe... Toskërishtja... është gjuha klasike e Shqipërisë... çupë aristokratike, elegante dhe e hirshme”.⁶⁷ Në përgjithësimet e rastit shpesh mendimet e Konicës

⁶⁴ F. KONITZA, në *Albania*, v. I, nr. 6, f. 97, RESSULI (1940a), 23.

⁶⁵ RESSULI (1985), XIII-XXXIV, sipas BECI (2000), 114.

⁶⁶ Shih sidomos KASTRATI (1996), 192.

⁶⁷ Shih sidomos KASTRATI (1996), 192.

për këto çështje janë marrë nga fragmente apo copa që ai i kishte shpërndarë në artikuj të ndryshëm me sebepe të ndryshme dhe në valë të ndryshme.

Ressuli veçonte një tjetër shkrimtar toskë, Lumo Skëndon dhe diskutimet e tij te Diturija. Mbase e vlen ta citojmë Skëndon: “Si kundër thamë që të dy këto gjuhë letrare që përdoren sot ndë Shqipëri e kanë burimin e tyre afro ndër anat e Shqipërisë, qëndri i Shqipërisë mjerisht ka mbetur fare i huaj, a po i pa njohur, dialektet e qendrës të Shqipërisë që janë pa dyshim më të kthjelltë nukë i dimë, a po më mirë të themi palcën e Shqipes s’e njohim as pak, po për të vërtetuar dëshirën të nevojshme që e përmendmë lypset do-mos-do ndë vënt të parë qendrën e gjuhës t’a njohim e t’a mësojmë, e ashtu pa dyshim dyke e mësuar do të mundim me kohë t’a gjejmë ndër këto dialekte të qendrës, edhe kërthizën e gjuhës s’onë të cilën lipset t’a mësojmë, e pastaj t’a përhapim ndëpër tërë Shqipërin. Këtë themel për gjuhën letrare nga dalë lipset t’a forcojmë pastaj, dyke marrë lëndë të mirë e të bukur prej të tjerëve dialekte të Shqipërisë. Pas këti dialektit lypsen shkruar edhe të tërë librat e shkollës”.⁶⁸

Duke përmbledhur ç’do të jetë thënë apo si do të jetë lexuar ajo që është thënë prej të tjerëve gjithandej nëpër periodik, Ressuli prirjet e atëhershme në fushën e gjuhës letrare i shprehte afërsisht si vijon:

1. të lihet i lirë zhvillimi i dialekteve dhe të pritët “gjër sa njëri t’i imponohet tjetrit”. Të këtij mendimi kanë qenë dhe Xhuvani e Z. Valentini.⁶⁹

2. si bazë të merret dialekti i Elbasanit, ndërsa eksponentë kryesorë të këtij konceptimi ai shihte M. Krujën, A. Xhuvanin dhe disa shkrimtarë shkodranë si Karl Gurakuqi, me Koliqin në krye, ndjekës të Luigj Gurakuqit;⁷⁰

3. të merret si bazë toskërishtja.

Ressuli kritikonte diskutimet ekseseive krahinoriste, degraduese në raport me diskutimet para tri dekadave, duke theksuar nevojën për angazhime më thelbësore drejt një gjuhe të vetme, me përfundimin: “që e arthemja gjuha shqipe të dalë nga shkrirja, nga bashkimi shkëncor e armonik i të gjitha dialekteve”.⁷¹ Shkrirja dhe bashkimi janë dy fjalët kryesore në këtë tekst, bashkë me sugjerimin që ato të bëhen në mënyrë armonike dhe shkencore. Nuk thuhej si ishte e mundur

⁶⁸ Lumo SKËNDO, *A do të kemi një të vetëm gjuhë literare shqip?*, Diturija, v. I, nr. 4, këtu cituar sipas RESSULI (1940a), 23.

⁶⁹ Referonte: A. Xhuvani, *Gazeta e re*, 1928, Z. Valentini te *Leka*, 1939, RESSULI (1940a), 24.

⁷⁰ Ressuli lente të kuptohej se për këtë qëndrim kishte pasur diskutime që ai i refuzonte: “jo si u interpretua sigurisht me dijeqe”. Nuk e dimë cilat ishin ato; diskutimet qenë të gjalla.

⁷¹ RESSULI (1940a), 24.

kjo. Në vend të kësaj, Ressuli i drejtohej Shqipëria ç'ka qënë, ç'është e ç'do të bëhetë të S. Frashërit, i cili, duke bërë fjalë për kryeqytetin e ardhshëm të Shqipërisë, vjen sikur i porositur për idenë themelore të Ressulit dhe na thotë: “me qënë që ndënjësit e-ti do të jenë të mbledhur nga gjithë anët” e Shqipërisë dhe gjuha që të flitet atje do të jet’ e përzjerë, që të muntjnë të quhet’ e përgjithçime e gjuhë letrarishte e gjithë Shqipërisë”.⁷² Me keqardhje Ressuli konstatonte që gjuha e krijuar nga shkrirja e dy kryedialekteve nuk u bë kurrë, sepse shkrimtarët nuk i zbatuan parimet e tyre. Nga fundi i sh. 18 një provë të tillë duhej ta kishte bërë dhaskali elbasanas Theodhor Haxhi Filipi. Ressuli pranonte se nuk i dimë bazat as parimet e kriteret e krijimit të një gjuhe të tillë, sepse ai vdiq para se të botonte veprat. Ai kreditonte besimin e Hahn-it që Thodhri e paskësh pasur ndërmend të trajtonte një gjuhë të përbashkët, prandaj supozonte se ai këtë punë do ta bënte si vijon: 1. “si bazë për gjuhën e përbashkët do të ketë marrë dialektin e qytetit lindor të tij, Elbasanit; 2. ka dashur të mos lërë pas dore edhe dialektet tjera në trajtimin e kësaj gjuhe, kryesisht atë toskë”.⁷³ Citimet që vijnë flasin më shumë për përzjerje të rastit e pa kriterë.⁷⁴

Në vijim të pohimeve të Skëndos sa i përket interpretimit të ideve të ngërthyera te Kanonizma e shoqërisë të shtypurit shkronja shqip, Ressuli vinte të pohonte se, duke pasur ndër mend t’i falte kombit gjuhën kombtare, një gjuhë të përbashkët, Shoqëria e Stambollit ishte bërë përkrahësja e shkrirjes së dy dialekteve shqipe. Skëndoja thoshte, ndërkaq, se përveç te Kanonizma, ide të tjera për një çështje të tillë nuk kishte gjetur, madje as në kujtimet e pleqve, ndërsa Kanonizma manifestonte një praktikë të përzjerjes pa kriter, duke synuar që ajo gjuhë të ishte e të gjithëve, as gegë as toskë, as e të krishterëve as e myslimanëve, po e shqiptarëve. Përfundimi i Ressulit është se edhe Kanonizma ishte përkrahëse e “përzjerjes armonike” të të dy dialekteve.

Ressuli veçonte këto forma te Kanonizma:

Gegërisht: e vet, vet, tue, Shqypëtarësh, shtatëdhetë, ka me përdorunë, ka me shkruem, shoqënit, ka me quejtunë, mâ, ka bâm, e të shtypuni, shqyp, për me shikuem, që, zgjanohet, për me shkruem, kanë me uquejtunë, me ditunë, e tyne, kanë me zgjedhunë, për em ditun, ka me ngritunë, Shqypni;

Shkodranisht: kena, me u-bâ;

Çamërisht: nevolë, gluhë, të xglidhenë, dot’ e shesë, dot’ e ndajë, ka të mbesë, është; “përdorimi edhe i futurit më të vjetër me pasë infinitif siç e kanë gegët, po i toskëruar”: ka me

⁷² RESSULI (1940a), 24.

⁷³ RESSULI (1940a), 25.

⁷⁴ KASTRATI (1996).

shkruar, ka me bërë, ka me hapurë, ka me shumëarë, etj.

Një copë nga Kanonizma⁷⁵:

15. Kur të bënenë dy dega, edhe sa me qënë dy, ndëkëmbësit' e tyre të shkruanjë njëra jatrësë gjithë punët, si të bërë shok, e të falurë gjë, edhe xhdo farë tjetër punë për me shkruem si cila të jatrësë ndë vivllat e saja e me ditunë të tërë Shoqëninë dhe punët e saj. Kur të bënenë tri, a shumë dega, ndëkëmbërit e tyne kanë me zgjedhunë ndëkëmbësin' e njëje për kryendëkëmbësi (arhiepitropin) që ajo të mendonet' e të drejtonjë gjithë ndëkëmbësit e Shoqërisë. Edhe te ajo xhdo degë të shkruanjë me anët të ndëkëmbësisë saj gjithë punët' e saja; edhe ajo që ashtu të tjeravet dega për me ditun' e me shkruem që të gjitha punët e Shoqënisë tërë, edhe me qënë në të gjitha bashkë një Shoqëni për atë të mirë, të mësuarit e të ndriturit të Kombit..."

25 ... Këtë Kanonizëm të Shoqërisë të Shtypuri shkronja shqip e fuqojmë (epiky-rūmen) me duart tona në prej shokësh, që dukemi shkruarë ndë funt sicili me dorët të vet. Edhe nuk këna, as duamë, ndonjë nder mën tepër se shokët' e tjerë, që kanë me u-bâ pas nesh: por i lutemi Zotit jetësë, të vejë mbarë shoqënia jonë, Shoqënia të shtypuni shkronja Shqyp".

Përpjekje të rëndësishme, konkrete e të gjalla më herët ishin bërë nga K. Kristoforidhi e Z. Schirò. Autori i Fjalorit, përkthyesi i librave të shenjtë, këtë punë e kishte bërë në të dy dialektet. Tekstet e shenjta Kristoforidhi i kishte dhënë "në një toskërishte të kulluar, ashtu siç flitet me të vërtetë", ndërkaq "gegërishtja që ai përdor në këto libra nuk është ajo që ndëgjohet në gojë të popullit, nuk është ajo e Elbasanit, as ajo e Shqipërisë së mesme, as ca më pakë ajo e Shqipërisë së veriut, po është përkundër një gegërishte e mesëme e kaluar nëpër kullësën e toskërishtes, ...është me një fjalë një gegërishte e toskëruar",⁷⁶ duke u pajtuar me A. Dozon, për të cilin gjuha e këtyre përkthimeve është "un langage composite". Ky 'toskërim', ndjehet më parë në orthografi, sepse në fakt përzjerja e dy dialekteve nuk ishte qëllimi i Kristoforidhit, po një gegërishte e mesme që t'i afrohej në shumë pika toskërishtes.

Për krahasime ne po japim një fragment nga Ungjilli pas Mattheut VIII. S-, përkthyer nga Kristoforidhi dhe gegnisht e në shqipen standarde të sh. 20.

<i>Kristoforidhi Toskërisht</i>	<i>Kristoforidhi Gegërisht</i>
5 Edhe Jesuj kur hyri ndë Kapernaum i erdhi për anë një urdhër-qindës, dyke lutur' ati, e dyke thënë , Zot, shërbëtori im dergjetë ndë shtëpit ulok; e mundonet keq .	5 Edhe Jesuj kur hyni ndë Kapernaum, i erdhi për anë një urdhër-qindës, tue i u lutunë edhe thoshte : Zot, shërbëtori im dergjetë ndë shtëpit ulok; e mundohetë vështërshim .
7 Edhe Jisuj i thot' ati, Unë dotë vinj e dot'a shëronj .	7 Edhe Jesui i thotë: Unë kam me ardhunë e kam me e shëndoshunë .

⁷⁵ RESSULI (1940a), 26.

⁷⁶ RESSULI (1940a), 26-27.

8 Edhe urdhër-qindësi upërgjeq e tha Zot, nukë jam i zoti të më **hynjç** ndënë strehët; po thuaj vetëmë një fjalë, edhe shërbëtori **im do të shëronetë**.

9 Sepse edhe unë jam ndën urdhërë edhe kam **ndënë** vetëhenë t'ime ushtëtarë; edhe i them këti, Shko, edhe shkon, edhe tjetrit, Eja, edhe vjen; edhe shërbëtorit t'im, Bëj këtë, edhe e bën.

Oroshi 1968

Urdhën-qindshi. – Ndersá Jezusi hynte në Kafarnaum, i u paraqit një urdhëncindsh e i u lutëte tue thanë: Zot, shërbëtori i im është rat në shtëpi i pikuem e vuen tëmerësishtë. E i tha: “Do të vij e do ta sheroj”. Por urdhëncindshi, tue u pergjegjë, shtoi: “Zot, un nuk jam i dëj që ti të hyshë nden strehë teme po thuej një fjalë të vetme, e shërbëtori i im ka per t'u sherue? Sepse edhe un, që jam nieri i ndenshtuem, e kam ushtarë nden vedi, i tham këti: Shkò, e ai shkon; e atí: Eja e ai vjen; e shërbëtorit tím: bâne këta, e e bân”.⁷⁷

8 Edhe urdhën-qindësi u-përgjeq e tha: Zot, nukë jam i zoti qi të më **hyjsh** ndënë strehët; por thuej vetëmë një fjalë, edhe shërbëtori **em ka me u shëndoshunë**.

9 Sepse edhe unë jam **nji njeri** ndënë urdhënë edhe kam **me** vetëhenë t'eme ushtë-torë; edhe i thonë këti: Shko, edhe shkon, edhe **tietërit**, eja, edhe vien; edhe shërbëtorit t'em, **ban** këtë, edhe e ban.

Filipaj 1994

Kur Jezusi hyri në Kafarnaum, iu paraqit një centurion dhe iu lut:

“Zotëri, shërbëtori im është ratë në shtëpi i paralizuar dhe po vuan shumë.”

Jezusi i tha:

“Do të vij dhe do ta shëroj”.

Por centurioni i përgjigji:

“O Zot, unë nuk jam i denjë të hysh nën pullazin tim, por vetëm jep urdhër e do të shërohet shërbëtori im. Sepse, edhe unë, që nuk jam tjetër, por një njeri i nënshtuar, kam nën urdhrin tim ushtarë dhe unë i them njërit: ‘Shko!’ dhe ai shkon e një tjetri: ‘Eja!’ dhe ai vjen, e shërbëtorit tim: ‘bëje këtë!’ dhe ai e bën”.⁷⁸

Shënim: Në dy versionet e Kristoforidhit, si në të Oroshit e Filipajt, ka dallime. Vetëm disa prej tyre janë të natyrës dialektore strukturore (rotacizmi, hundorësia, nj/ j, e ardhmja, paskajorja), të tjerat janë të natyrës tekstore. Në tërësi, gegnishtja e Oroshit, me respektimin e traditës së shënimt të theksave dhe me elementet e tjera të shprehjes së veçantë, mund të cilësohet shkodranisht.

Me rëndësi për Resselin në vazhdën e kërkimit të një gjuhe të përbashkët është praktika e Z. Schirò-it, i cili më 1907, në parathënie të poemthit Mili e Haidhia, kishte saktësuar: “...u përpoqa të përfitoj nga të dy dialektet kryesore të Atdheut pa lënë më një anë aspak nëndialektet, e duke pasur në sy edhe të folët e italo-shqipëtarëve; me qëllim kryesor që të kontribuoj, në sa më qe e mundur, për krijimin e një gjuhe letrare kombtare, si pas urimeve e dëshirave të shprehura vazhdimisht nga shkrimtarët t’anë më të mirë...” Mbështetej në toskërishten dhe në gegërishten e mesme, përshtaste forma të shkodranishtes e të arbërishtes.⁷⁹ Kemi të bëjmë me një koncept eklektik, të përzierjes.

⁷⁷ *Shkrimi Shëjt. Katër Ungjiit dhe punët e apostujvet*, Përktheu shqip prej teksteve origjinale nga Msgr. Dr. Joseph J. OROSHI, Bronx, 1968, f. 52-53.

⁷⁸ *Shkrimi shenjt. Besëlidhja e vjetër dhe Besëlidhja e re*, përktheu dhe shtjelloi Dom Simon FILIPAJ, Ferizaj, Drita, 1994, f. 1393.

⁷⁹ RESSULI (1940a): 28-29.

Përpjekja e fundit në këtë drejtim, pas Resslerit, është ajo e Komisionit Letrar të Shkodrës, e cila ishte frymëzuar prej Luigj Gurakuqit dhe “përkrahur e konkretizuar prej komandës austriake të okupimit”. Ajo si bazë të gjuhës së përbashkët kishte zgjedhur dialektin e Elbasanit me disa modifikime e plotësime të toskërishtes. Duke cituar vendimet e Komisionit, Ressleri shënonte me keqardhje: “Po as vendimet e “Komisionit letrar” të Shkodrës, me gjithë gjurat që lanë në shumë shkrimtarë, sidomos gegë, nukë u pranuanë as u përhapën dot në të gjithë Shqipërinë; s’u bënë, me një fjalë, ‘kombtare’. Kështu që problemi i gjuhës së përbashkët mbeti edhe i pazgjidhur e rreth tij të gjithë shkrimtarët e filologët u vërtitnë e po vërtiten gjër në ditët t’ona pa rrugë daljeje”.⁸⁰ Pra, në këtë rrugë të standardizimit çalonte procesi i përvetësimit, si një prej hallkave kryesore.

Përfundimi themelor i Resslerit është ky: “Gjuha e përbashkët shkon drejt dialektit të Elbasanit”. Simpatitë për dhe vlerësimet e koncepcioneve të të tjerëve sikur tregojnë se Ressleri do të donte të kishim një gjuhë letrare të përbashkët me një bazë më të gjerë në Shqipërinë e mesme, apo një “shkrimje armonike të të dy dialekteve”. Dhe ajo shkrimje, siç mund të shihet nga raporti i Becit, nuk i dukej e papëlqyeshme në formën që paskësh ndjekur Konica dhe ashtu si u bë më vonë në Kongres.

Me këto parashikime, por e pavendosur ishte gjendja në prag të Luftës II Botërore. Vendimet e mëdha do të merren pas saj.

Duke lënë anash faktin se idetë e N. Resslerit e të M. Krujës nuk u morën për diskutim në mënyrë eksplicite pastaj për shkak të ekspozimit të tyre politik, do të shënojmë se as idetë e S. Rizës nuk patën shans diskutimi, sepse në kthesën e vitit 1945 ai ra në burg. Kështu konceptimet e tre gjuhëtarëve të rëndësishëm në fushën e gjuhës letrare, të Krujës, të Resslerit e të Rizës, praktikisht u bënë të papërdorshme në një gjendje revolucionari të përgjithshëm shoqëror, të përmbysjes së vlerave. Ato ide ishin të gjalla dhe në mënyra të ndryshme dilnin në diskutimet e pastajme, megjithatë.

GJENDJA TE SHQIPTARËT NË JUGOSLLAVI

Pas vitit 1913, sidomos pas Konferencës së Versajës më 1918, gjysma e popullsisë shqiptare që mbeti jashtë shtetit shqiptar iu shtrua regjimit serb/jugosllav, përkatësisht Mbretërisë së Serbëve, Kroatëve, Sllovenëve. Në atë shtet

⁸⁰ RESSLER (1940a): 29.

unitarist, gjuhë zyrtare, gjuhë shtetërore, ishte shpallur serbokroato-slllovenishtja. Në të tilla rrethana nuk mund të flitet për asfarë statusi të gjuhës shqipe në Jugosllavinë e atëhershme. Në të vërtetë, edhe pse nuk ishte gjuhë me status juridikisht të ndaluar, gjendja e përgjithshme të tillë e kishte bërë.⁸¹

Në periudhën 1941-1945, kur Kosova, për pjesën më të madhe, edhe pse nën pushtimin italian, ishte bashkuar me shtetin shqiptar, pati një përhapje të rrufeshme të shkollimit fillor dhe të mesëm aty. Aty u inkuadruan të gjithë mësuesit e mëparmë, të diplomuarit nëpër universitetet e Jugosllavisë e gjetiu dhe u sollën mbi 200 mësues nga Shqipëria. Rrjeti shkollor u shtri në kurse pedagogjike, në shkolla teknike e profesionale, shkolla tregtare dhe lice. Në të gjitha këto shkolla mësimi zhvillohej sipas planprogrameve të Shqipërisë, çka do të thotë se shqipja letrare mësohej si atje - gegërishtja e mesme. Në këtë kohë nisin botime sporadike, me përhapje jo të madhe.⁸²

Gjatë Luftës II Botërore, në jetën e organizuar të partive, që më vonë do të bëheshin të pushtetit, shqipja luftonte për një status të barabartë me serbokroatishten. Janë shënuar raste kur organet e larta partiake jugosllave kanë qortuar organet kosovare për përdorimin e shqipes në komunikim zyrtar.

PIKËPAMJET E SELMAN RIZËS NGA TIRANA

Në ndërlidhje me paraqitjet me interes, mbase jo të plota, të vijës së zhvillimit të përpjekjeve standardizuese në periudhën para socializmit në Kosovë nga ana e Janet Byron-it,⁸³ me qëllim që të hiqet sadopak veli mistifikues hiperkritik ndaj pikëpamjeve të tij, do të jap këtu shënime për idetë e Selman Rizës mbi këto çështje, për kohën që ishte në Tiranë.

Diskutimin e për këto çështje Riza e përfundonte si vijon:⁸⁴ “Për hatër të një begatie idiomatike të barabartë me folklorin e gegërishtes, për hatër të një orthografie më të plotë dhe të një fonetike më muzikale, për hatër të një syntakse më t’evoluuar drejt shprehjes analytike, dhe sado anëtar të jem - për arsyet e çfaqura më sipër të një fizionomie të njëllojshme dhe të një

⁸¹ Shih dhe ISMAJLI (2003) dhe ISMAJLI (2005).

⁸² REXHEPAGIQ, VOKRRI, VESELI: 1997, 325.

⁸³ BYRON: 1979, 15-44. Autorja periudhën e socializmit e sheh si kryesoren në fushën e planifikimit të shqipes. Pohim ky pjesërisht i diskutueshëm.

⁸⁴ Agani, Bokshi, Ismajli, në RIZA: 1989, 99-102; ISMAJLI: 1991b, 67-78; ISMAJLI: 1991c, 48-51; ISMAJLI: 1991ç, 36; ISMAJLI: 1994a, 141-159; DODI: 1991, 33-36; RAKA: 1993, 43-63.

homogjeneiteti në cipët nuk munt veçse të përgëzohem botërisht që në saje të prestigjit të kryeshkrimtarëve dhe të mbrothësisë së publikut tosk, toskërishteja të mos jetë destinuar të bjerë në radhën e një së foluri vetëm dhe thjesht popullor. Shkabën e flamurit e kemi me dy krerë. Gjuhën e kombit do t'a kemi me dy kryedialekte".⁸⁵

I tërë pasusi, koha e shkrimit të artikullit, e tregojnë S. Rizën të vendosur në diferencimet dhe në shprehjen, për çka u bë objekt diskutimesh të njëanshme dhe sulmesh të (pa)merituara më vonë. Ç'thoshte në të vërtetë Riza aty?

Pikënisja e tij ishte konstatimi, pas të cilit, edhe pse Shqipëria si gjeografi e si numër popullate është vend i vogël, ajo paraqet ndryshime karakteri dhe divergjenca të foluri. Variacionet evidente, sipas tij, heshten "nga që (disa) duan të praktikojnë politikën e urtë të save e kanë për parim të heshtin mbi çka na përçan dhe të theksojnë çka tek ne dëshmon unitet etnik. Për të qënë një komb i vetëm, mendojnë këta zotërinj, është punë e domosdoshme të kemi një gjuhë të vetme. Që elementi gjuhësor mirret si kriterium nacionaliteti, si shënjë dallonjëse e çdo kombësie të vërtetë, dhe që njësi gjuhësore është parapandehja e njësisë kombëtare, asnjëri nuk mund t'i vejë mëndja t'a vërë këtë në dyshim. Mirë po gjer tashi, në vëndin t'ënë, mbi këtë pikë ka mbretuar mosmarrveshja m'e përvajtuarëshme: tjetër është gjuha, tjetër dialekti, tjetër shqipja tjetër toskërishteja e gegërishteja!".⁸⁶ Këto konstatime nuk janë të fundit të sh. 20. Situata ishte e ndryshme: më 1936 gjuhë zyrtare ishte gegnishtja.

Dualizmën dialektale mund ta mënjanojmë në një prej tri mënyrëve:

1. "Të ngrehim njërin dialekt në lartësinë e një gjuhe shkrimi të përbashktë dhe të lëmë tjetrin jashtë përdorimit zyrtar, shkollor dhe letrar, kështu që të prapset dita ditës, të zhduket dalngadalë, në saje të përhapjes s'arsimit botor dhe të letërsisë kombëtare".

2. "Të gatujmë bashk një idiomë eklektike nga brumi i dy kryedialekteve".

3. "Të privilegjojmë një nëndialekt".

Ai e kundërshtonte mundësinë e ngritjes së elbasanishtes në statusin e shqipes së përbashktë, për shkak se, sipas tij, është "një nëndialekt me një

⁸⁵ RIZA: 1944, 228; RIZA: 1996, 221-222.

⁸⁶ RIZA: 1996, 218.

domethënje kulturore të cektë, me një pasurí idiomatike të paktë, dhe sidomos me një shvillim letrar thuajse të paqënë”. Prandaj, edhe në shkrimet e vetë Aleksandër Xhuvanit, mendonte Riza, kampionit të udhës së mesëme, “shijojmë më të hijëshmen e shkodranishteve”.

“Të gatuarit bashkë të dy kryedialektevet”, për të nxjerrë një idiomë eklektike, që mund të ishte një prej alternativave, krejtësisht ndryshe nga Ressler apo ndonjë tjetër më parë, Riza pandehte se duhej luftuar, sepse është kombinim artificial. Kjo as që mund të arrihet, sepse filologët “janë grindavecë prej nature” dhe në “botën e pluhurosur të fjalëqëronjësve” nuk mund të ndodhte kjo mrekulli.

Duke mos parë mundësinë e zgjedhjes për rastin e shqipes të njërit dialekt si bazë për krijimin e letrarishtes së përbashkët, pra duke kontestuar mundësinë e imponimit të gegërishtes si gjuhë të vetme letrare për të gjithë shqiptarët, ai tregonte mbështetje në pohime më të përgjithshme: një dialekt “i hipën përsipër një dialekti tjetër” për arsye politike ose letrare. Toskëria dhe Gegëria, sipas tij, nuk kanë nxjerrë të atillë vigan letrar, sadoqë letërsia e Veriut ka tradita më të vjetra dhe është më e bollshme nga ajo e Jugut.

Gegërishtja, “nën rrogozin e një dialekti të mesëm”, është bërë gjuhë zyrtare *stricto*, po edhe *lato sensu*. Kjo kishte ndodhur për shkak të këmbënguljes së Ministrisë së Arsimit. Ky fakt mund të merrte domethënie e një “fitoreje të plotë”, por rrethanat nuk kishin qenë të përshtatshme për një gjë të tillë. Kjo nuk kishte ndodhur për shkak se “analfabetisma dhe indiferentizma intelektuale” nuk ishin të përhapura njësoj në Veri si në Jug të vendit.

Ndër argumentet që shquante në vijim të këtij diskutimi, ai konstatonte se, ndryshe nga ajo e Shkodrës, letërsia e Toskënisë “ka mbrendina e rryma të kundërshenuene prej një mendorsije krejt moderne, shka mund të thuhet se partikularismën Toske e predestinon me u bâ shqiptarësi e gjithëmbarshtëme”. Përveçse bartëse e një mendoresie krejt moderne, toskërishtja, pas tij, është popullore, letërsia toske nuk është shterrur, është e gjallë dhe me horizonte të hapura; në një toskërishte shkruhet edhe letërsia arbëreshe. Prandaj, “gjithë këta forcon për së tepri pozitën e toskënishtes letrare”.⁸⁷

S. Riza arrinte në pikën ku do të shprehte mendimin e tij për përndarjen e hapësirës komunikuese shqiptare në rrafsh standardi sipas varianteve: “shqipja, pos pangebënishtes që do të jetë edhe gjuha zyrtare e

⁸⁷ RIZA: 1996, 206.

Shtetit Shqiptar, do të ketë edhe dy dialekte letrare, të cilët porse do të kenë ndërmjet veti këtë dallim të rrastë që ndërsa toskënishtja do të vijojë me rrnie në mos edhe në botimet dijtunorë së pakti në krijimet letrarë, shkodranishtja, përkundrazi, nuk do të vijojë me rrnie veçse në të pavdekshmët kryeshkrimtarë e kryevjershëtarë të derisodshëm”.

Në pikë të fundit, kjo del qartë në citatet: për toskërishten letrare, në saje konsideratash demografike e të tjera, ai nuk parashikonte më shumë se fatin e një bashkëvarianti, me horizonte më të hapura se të shkodranishtes, por jo shumë më tej. Horizontin e zgjerimit përtej dy bazave dialektore, së paku në hapësirën e gjuhës zyrtare, ai e rezervonte për një gegërishte më të përgjithshme se shkodranishtja.

Të gjitha këto epërsi rriten me faktin se gegërishtja e përgjithshme letrare ende nuk ekzistonte dhe duhej të krijohej prej së pari. Ata që mendonin për zgjidhjen e problemit të gjuhës kërkonin një zgjidhje njësore, jo zgjidhje që do ta kthente tërë çështjen te shumësia e varianteve.

Afërsisht ky ishte bagazhi i ideve standardologjike, me një mori diskutimesh sa i përket kodit dhe elementeve të tjera strukturore, që lente prapa S. Riza më 1945, kur ra në burg. I kthyer në Prishtinë më 1952, ai kishte prapa autoritetin e studiuesit për librin “Tri monografina albanologjike” të vitit 1944, për librat që sillte me vete ato ditë, por dhe hijen e të dënuarit, politikisht të papërshtatshmit, çka e detyronte të bëhej i kujdesshëm. Më 1955 S. Riza u dëbua në Shqipëri. Deri tek internimi në Berat 1967, kishte shkruar toskërisht.

Më 1970 Kostallari lidhur me idetë e Rizës të vitit 1944 bënte vlerësim kritik; në Kongresin e Drejtshkrimit ato ide u kritikuan nga I. Ajeti.⁸⁸

Të mendoje më 1944 për krijimin e një gegërishteje të përbashkët letrare, që nuk do të ishte identike me asnjërën prej gegërishteve lokale, me “elementet që e bëjnë atë shumë të afërt me koinenë jugore, në plan të drejtshkrimit, në fushën e fonetikës, të gramatikës e të fjalëformimit”, dhe ta mendoje këtë duke pasur parasysh tashmë të krijuarën toskërishte letrare e duke kërkuar që këto dy variante të afroheshin sa më shumë, me synimin e njësimi të mëvonë, kjo ishte të ishte kundër krijimit të një gjuhe letrare të vetme. Puna ishte te koncepti i njasaj gjuhe së vetme letrare. Nëse konstitucionalizimi i pangënishtes letrare vërtet çonte në përfundimin

⁸⁸ AJETI:1973b, 270-271. KOSTALLARI:1970, 10.

fatalist “sikundër shkabën e flamurit e kemi me dy krerë, edhe gjuhën do ta kemi me dy kryedialekte”, atëherë me të drejtë mund të thuhet se moskonstitucionalizimi i saj do të thoshte hapje e rrugës për imponim të toskërishtes tashmë “të konstitucionalizuar” si të tillë.

Më së shumti më habit fakti se S. Riza, me mendje të veçantë siç ishte, gjithë duke u përpjekur për ngjizjen e një gegnishteje ‘të sendërgjuene’, pra të një gjuhe të standardizuar dhe jo të gjetur të gatshme si idiomë natyrore, të një krijimi kulturor, vazhdonte të fliste për dialekte e kryedialekte në kuptimin e idiomës natyrore dhe të kritikonte teoritë që synonin një “sajesë” të tillë eklektike ose jo, me rrugë artificiale. Ndoshta në moskuptimet e këtilla, përtej elementeve të kritikueshme, lidheshin një kritikë nga pozita të kthyerë në të kundërtën. Hapësira e komunikimit në çdo bashkësi gjuhësore është shumëshitesore, komplekse, ndaj shtresëzimet gjuhësore po ashtu janë të ndryshme: dialektore si varietete rajonale, sociolektore, si varietete shoqërore. Ky kompleksitet i ushqen dhe i mban gjallë variacionet ekzistuese, ose krijon të reja. Standardi, pasi të jetë krijuar dhe përvetësuar në njëfarë shkalle, u shtrohet ligjësisë shoqërore dhe mund të variantëzohet dhe përshtatet në funksion të nevojave shoqërore.

Në rrugën për të përcaktuar përmasat e ndryshimeve midis dialekteve e varianteve letrare, nevojën për krijimin e gjuhës së përbashkët të shkrimit, gradualitetin e procesit nëpër të cilin duhet të kalojë kjo gjuhë, Riza nisej nga një konstatim në aspektin shoqëror interesant, si kritikë e anticipuar: “Në mos bafshim një konçesjon të shëndoshë e madje në mos dhânshim një fillim përmbushjeje aspiratës së nacionalistave të madje vetë rrymës së bashkëjetesës kombtare drejt një së bashkte gjuhë shkrimi, ç’do të ndodhë vallë? Do të ndodhë që kjo rrymë, s’u ndalueni gjithëkah, do të stërfuqizohet; që këjo aspiratë, s’u mohueni gjithëqysh, do të ngacmohet për së tepri e, tue u bâ të paarsyeshëme, antihistorike, këjo aspiratë e këjo rrymë do të kërkojnë për një heri e qind për qind një të vetme letrarishte për mbarë Shqipninë”.⁸⁹

Për të marrë vendime të arsyeshme, të natyrshme, kombëtare, sipas Rizës, duheshin vlerësuar tri momente me rëndësi:

- gegërishtja e ka pësuar ndryshimin fonetik më ndjeshëm se toskërishtja, pra të ashtuquajturin ‘phonetic decay’, sipas shprehjes së Max Müller-it;
- nëndialektet e gegnishtes janë zhvilluar në mënyrë më divergjente dhe më asinkronike;

⁸⁹ RIZA: 1944, sipas RIZA: 1996, 111.

- rrjedhimisht, toskët qysh me kohë përdorin një të përbashkët gjuhë shkrimi, ndërsa gegët nuk janë as afër këtij qëllimi.

Për të theksuar më shumë konceptin e tij për gjuhën letrare si mjet kulturor, pra jo idiomë të lindur, prandaj detyrimisht të sajuar, për kaq eklektik, sadoqë përndezya polemizuese që e përshkon tërë librin më së shumti dëm i ka shkaktuar pikërisht përhapjes së ideve jo të pakta me jetë më të gjatë në këtë vepër, le të shtojmë se nga aspekti leksikor Riza synonte pakësimin e dallimeve dialektore me rrugën e zhdukjes së barbarizmave lokalë në dobi të shqiptarizmave, të reduktimit të dubletave dialektore ndër barbarizma përmes fuqizimit të arkaizmave apo të neologjizmave.

Riza synonte së pari ndërtimin e gegnishtes së përbashkët, të pangegnishtes, me synimin që ta afronte me toskërishten “me të vetëmin ndryshim kryedialektuer kryesues që është rhotacizma e toskënishtes”. Mu sikur të donte t’u përgjigjej në mënyrë anticipuese disa vërejtjeve të sotme me karakter vlerësues për gjuhën letrare në raport me dialektin, a idiomën e natyrshme, ai pa lëkundje pranonte sa vijon: “letrarishtja e veriut do të jetë më afër prej asaj së jugut se sa prej këtij apo atij ndëndialekti të gegënishtes”, duke e cilësuar këtë si paradoks dhe duke bërë të qartë përfundimisht se nuk ka mundësi që gjuha letrare të jetë ajo që flasim secili prej nesh në shtëpi, idioma që kemi nxënë në fëmijëri përmes socializimit. Dhe më tej ai nuk e lente pa shënuar se kështu vendi do të kishte një letrarishte të Gegënisë njëherësh dhe zyrtarishte të Shqipnisë, por edhe dy dialekte letrare: toskërishten dhe shkodranishten, duke theksuar se, ndryshe nga ç’mendojnë përkrahësit e “standardizimit amerikan” apo partizanët e “pauperizmit kulturor”, kjo është pasuri dhe larmi e vlerave mendore e shpirtërore të kombit. Zhvillimet e mëvona, siç ngjet në këto punë, nuk shkuan rrugëve të vlerësuar intelektualisht dhe emocionalisht, por u diktuan nga rrjedhat shoqërore dhe morën kahe të kundërt nga ajo që parashikonte Riza.

Është krejtësisht jashtë logjikës të presësh që idetë e tilla të merreshin parasysh në proceset e planifikimit gjuhësor në Shqipëri nga establishmenti i cili autorin e tyre e kishte shpallur kundërshtar ideor, e kishte dorëzuar për dënim në shtetin tjetër. Nga ana tjetër, njai establishment që kishte në dorë një mjet si toskërishtja, ashtu si u përshkrua nga Riza, me gjithë ato vlera të rëndësishme për ideologjinë aktuale, pse do të kërkonte zgjidhje tjetër? Nëse toskërishtja ishte e njësuar, e natyrshme, popullore, e normuar, bartëse e letërsisë kritike shoqërore, cilat do të ishin arsyet që pushteti i ri, i vendosur në sajë të/ dhe për të realizuar të tilla vlera, të kërkonte që, pos atij standardi, të ruhej e të

zhvillohej më tej ai që kishte shënuar epokën e përmbysur?

Një nga mungesat kryesore të projektit të Rizës ishte ajo e forcës shoqërore që do të qëndronte prapa tij për ta shtyrë më tej në jetën shoqërore. Pa të është iluzore të bëhet çkadoqoftë në një fushë si kjo. Atë mbështetje ai nuk kishte si ta siguronte në Prishtinë pas vitit 1952, sepse po vinte nga burgu me damkën e “nacionalistit, irredentistit, reaksionarit”, etj. Atë nuk kishte si ta kërkonte as për faktin se projektin e kishte ndërtuar duke pasur parasysh një realitet krejt tjetër në raport me zhvillimet kulturore e gjuhësore të mëhershme. Por, në ata tre vjet pune në Prishtinë ai arriti të botonte libra, të shkruante artikuj, të nxiste diskutime që do ta shpinin përpara veprimtarinë e tërësishme gjuhësore, interesimin për çështje të gjuhës, pra të kulturës të lidhur me të. Për logjikën e pushtetit shqiptarofob kështu ai po bëhej gjithnjë e më i rrezikshëm.

Pas vitit 1945 duhej të priteshin ndryshime rrënjësore në trajtimin dhe në praktikën e realizimit të barazisë së gjuhës shqipe në raport me të tjerat në Jugosllavi. Sadoqë janë vërejtur ndryshime, në fakt gjuha shqipe në këtë kohë nuk ka gëzuar ndonjë status të theksuar barazie. Në të vërtetë, të gjitha këto çështje kanë ndjekur një paralelizëm të saktë me zhvillimet politike në raport me shqiptarët.

Si shkruhej gegnishtja në Kosovë më 1949

Zekeria Rexha:

“Nuk janë gjithaq gabimet orthografike që bijnë në sy sa ato të ndërtimit, t’interpretimit të fjalive dhe përdorimi i pavend dhe i panevojë i fjalëve të hueja. Kjo vëhet re jo vetëm ndër njerëzit që mbajnë fjalime të ndryshme përpara popullit, por, ma tepër, ndër ata që përkthejnë dhe shkruajnë në gjuhën shqipe; shka rrjedh prej se disa sish që këtu te na shkruajnë në gjuhën shqipe, nuk mendojnë shqip, por në një gjuhë tjetër, e këtu, në rastin tanë, ma shumë në gjuhë sërbshte. Kështu, pra, mendojnë sërbsht dhe shkruajnë shqip. Asht e dijtun atëherë se shka mund të dali prej një kësi mishmashi shqipo-serbisht, ma mirë me thanë - as shqip as serbisht.

Ka gabime që aq shpejt nuk mund të mënjanoen, se gjuha e shkrimit asht tue ba hapat e parë këtu te na, - por, ka disa gabime që me pak kujdesje mund të zhduken dhe të mos bajnë përshtypjen e shëmtuot si deri tash. Mungesa e disa germave dhe theksave pranë shtypshkronjave, shkakton dyshime në kuptimin e fjalëve ndër artikuj dhe, kajherë, të ban me geshë prej dëshprimi.”

Zekeria Rexha: Dy fjalë mbi prishjen e gjuhës sanë, Jeta e ré, 1/ 1949, Prishtinë, 15.

Shënim: nuk është vështirë të shihet se atëherë përdorej një gegnishte e quajtur e mesme, mund të thuhet pa elemente që do ta shënonin si ‘shkodranishte letrare’, apo si ‘elbasanishte’, assesi jo si ‘kosovarishte’, po më parë si një gegnishte e përgjithshme që në punë të drejtskrimit afrohej shumë me toskërishten letrare: nuk ka theksa, po përdoret zanorja -ë fundore, nuk shënohen zanoret hundore, etj. Megjithatë kjo mënyrë shkrimi vërehej dhe në

tekstet e Redaksisë të vitit 1949, mund të mendohet se i tillë ishte orientimi i përgjithshëm.

Më 1952 mund të hetohen qartë tashmë orientimet drejtshkrimore për shënimin e zanoreve të gjata të theksuara në rrokje të hapur fundore, e ndonjëherë edhe hundoreve, por jo gjithëherë. Le të marrim një tekst nga i njëjti autor me pseudonimin *Ramë Zuka*, por tani letrar:

“E si qeshë tue thanë, ky djal’ i ri i binte çarshisë tue këndue e piskatë si me pasë ndonji drasë mangu. Sevdaja gati e kishte pasë trenue. Gjithkush ja lëshonte rugën, edhe gurët e kall dramit kishin zarat, kur i binte ky pazarit pash më pash, me një tubë dajrexhi e kangëtarë, përmbropa mâ për dreq njani se tjetri. Edhe zaptitë hyjshin në gavër të minit prej tij. Të shkretit djalosh, iu kishte ngulë zemra në derë të njëj efendije!”

Ramë Zuka: *Talush Efendija kundër zullumqarëvet, Jeta e ré*, 5-6, 1952, 359. Këtu ka tendenca drejt afrimit drejtshkrimor dhe përdorim mjaft të rregullt të ë-së fundore, prandaj kaq pak theksa për zanore të gjatë. Edhe hundoret dalin të reduktuara në minimum. Më duket se përgjithësisht ka më pak elemente të ‘shkodranishtes letrare’.

Mirëpo, në atë kohë si më vonë, të tjerë shkruajnë me nuancime drejtshkrimore, qoftë me ndikime nga tradita shkodrane, apo edhe të autoriteteve të tjera si Xhuvani, Riza, etj. Ndonjëherë mund të vërehen më shumë elemente kosovare.

Ajeti për Rizën 1952

“Unë kishe me çekë edhe dishka tjetër - shenjimisht shoku Selman Riza ka marrë përsipër një barrë shumë të randësishme për gegënishten letrare: me i shtrua themelet e kësaj tue u orvatë me gjetë elemente afërsije me toskënishten letrare. Me këtë çashtje janë marrë shumë gjuhëtarë, qofshin të huejë apo shqiptarë. Mirëpo këta nuk kanë marrë parasysh një fakt të pamohueshëm në këtë rrugë, faktin se kur gjuhëtarët, albanologët ia hynë me shtrua problemin e unjimit të shqipes letrare, atëherë dy kryedialektet, gegënishtja dhe toskënishtja, kishin mbërrijtë me u ngritë mâ më një shkallë gjuhësh letrare (kështu thotë S. Riza vazhdimisht në trajtesat e veta shkencore). Përpjekja e disave me kërkue shqipen letrarishte më nëndialektin e Elbasanit ka përfundue pa dhanë ndonji rezultat të dobishëm, sepse në këtë dialekt nuk qe shkruar ndonji letërsi me vleftë. *Paraqitesh nevojë e domosdoshëme me qëndrueshëmue një herë gegënishten letrare, tue kërkue me afrue elementat e njanit kryedialekt me tjetrin, e vetmja rrugë e drejtë dhe e bindshëme që po ndiqet prej S. Rizës*” (theksimet r.i.).90

Gegnishtja e shkruar nga Ajeti 1952:

“Me marrë e me përkëthye klasikët e letërsisë botnore, është punë e nevojshme dhe e domosdoshëme, mirëpo duhet të synojmë përkëthime përkah gjuha, mos të përkryeme, mesatare së paku... Unë mendoj se përkëthyesi duhet të ndiejë atë që përkthen më një gjuhë tjetër, përposë asaj që duhet t’i njohë shumë mirë të dy gjuhët... Mirëpo, gjuha letrare nuk lejon kurrqysh që të shkruhet ashtu sikur shqiptohet... Nuk jemi për purizëm të teprueme në gjuhë, mirëpo nuk mund të pranojmë që të përdoren fjalë të hueja kur i kemi tonat. E kam fjalën për *stufa* dhe *smet*. Fjala e parë është një italianizëm i vonë, kurse e dyta është fjalë serbishte gjithashtu e vonë... Folia me *qajt* - soliqizëm kosovar, nuk është vetëm një shndërrim i grupit të lashtë konsonantik *k* në *q*, sikur ka bërë përkëthyesi - me *qajt*, *qajti*, s’kemi bërë gjë veçse grykoren *k* e kemi zbutë në *q*; trajta letrare është me *qa*, *qau*”.

Idriz Ajeti: *M. Shollohov, Ledina e lavrueme*, Recension, *Jeta e ré*, 1/ 1952, 74-75.

⁹⁰ AJETI (1952d), 409-410. Në botimin e mëvonë të recensionit kjo pjesë është lënë jashtë.

Rregullat e rekomanduara për përdorimin e theksave dhe për shkrimin e zanores ë më 1952 mund të shihen në tekstin e Rezolutës të riprodhuar në fund.

Gegënishtja e shkruar nga Xhuvani 1953⁹¹

...‘Albania’ e Bruksel-it më 1897 shtroi në mënyrë të përcipët jo çështjen e ortografisë drejt për drejt, por çështjen e themelimit të një gjuhe letrare shqipe...

Mbi çashtje të gjuhës e t’ortografisë kam pasë shkruar edhe unë një tri herë në këte rivistë, tue qenë student n’Universitet t’Athinës, por në mënyrë të përgjithshme pa e fillue mirë punën...

...Në mbledhjet e në bisedimet e asaj Komisie, ku pata marrë pjesë edhe unë, duel edhe çashtja e formimit të një gjuhe të përbashkët, dhe si bazë për këte punë u vendos që të mirret gjuha e Shqipërisë së mesme, si një urë bashkimi e të dy dialekteve, dhe më fort ajo e Elbasanit. Për punë t’ortografisë ajo Komisi vû disa rregulla, që bashkë me punë të tjera të saj u botuen në një brozhyrë të veçantë më 1918. Këto rregulla kishin për qëllim që ta afroshin shkrimin e dy dialekteve, të gegënishtes e të toskënishtes, ortografia e të cilave largohej prej njena tjetrës. Si mbas këtyne rregullave shkrimi i gegënishtes do të bante udhë, për të realizue këte afrim: si dihet, gegënishtja e veriut dhe e mesme e ka rrujtë sasin’ e zanoreve, d.m.th. ka zanore të shkurtëna, të mesme e të gjata, si edhe zanore hundore, të cilat në toskënishten e sotme nuk ndihen fare ose fort pak në disa vise... Si mbas vendimit të Komisisë, kjo sasi e zanoreve nuk do të figuronte më në shkrim të gegënishtes...

... Si rezultat i punës që bani Sekcioni i Gjuhësisë e i Letërsisë tue studiue për një kohë të gjatë zhvillimin e gjuhës në punë t’ortografisë duelën ato rregulla ortografike, që mbas bisedimesh e diskutimesh prej intelektualësh e arsimtarësh të mbledhun për këte punë në Tiranë më 1949 u botuen mbasandaj në një broshurë të veçantë. Për gjithë këte punë t’ortografisë është marrë si bazë fonetika e gjuhës, rryma e zhvillimit të saj në këto kohët e fundit dhe tendenca për t’i afrue sa më shumë të dy dialektet, toskënishten e gegënishten...

Koci 1954⁹²

Enver Hoxha, e dëgjove?	
Enver Hoxha, e dëgjove?	
Ilegal në male dole,	ti dole
Më dyzet e një fillove,	ti fillove
Partinë seç e formove	ti e formove
Gjithë grupet i bashkove	ti i bashkove
Dhe luftës ja fillove	ti ja fillove
Ballistat i dëshpërove	ti i dëshpërove
Gjithë armiqtë jashtë i nxore	ti i nxore
Shqipërinë e çlirove,	ti e çlirove
Qeverinë e formove	ti e formove
Popullit ja dorëzove	ti i a dorëzove

⁹¹ XHUVANI (1980), Aleksandër: **Veptra I**, ASH e RPSSH, Tiranë. Teksti *Ortografia e gjuhës shqipe*, dorëshkrim në AQSH, Fondi A. Xhuvani, dosja 34. këtu f. 78, 79, 81.

⁹² Kol KOCI: *Libri i gjuhës për klasën e III-të të shkollës fillore*. Botim i Ministrisë s’Arësimit dhe Kulturës, Tiranë 1954, ff. 128. Është marrë parasysh metoda e ‘Gjuha ruse’ për kl. II e ‘Gjuha ruse’ për kl. III fillore prej V. G. Palakov e V. M. Çistjakov, f. 39.

Rindërtimit ja fillove

ti ja fillove

Shqipërinë e lulëzove

ti e lulëzove

Me demokracitë e bashkove

ti e bashkove

Vini re: Duke filluar që nga vargu i dytë i vjershës dhe gjer në fund, kryefjala ‘ti’ mungon. Por ne e gjejmë atë me anë të pyetjes. Nga një herë fjalisë i mungon kryefjala.

NYJET E PLANIFIKIMIT TË SHQIPES PAS LDB-së

DREJTSHKRIMI I VITIT 1948

Më 1947 në Institutin e Shkencave u formua një komision në përbërje Aleksandër Xhuvani, Kostaq Cipo dhe Eqrem Çabej, të cilit iu ngarkua të bënte një ortografi të shqipes. Komisioni punoi intensivisht dhe më 1948 doli me Ortografia e gjuhës shqipe, punuar nga A. Xhuvani, K. Cipo, E. Çabej (redaktuar nga Xhuvani) në Buletin i Institutit të Shkencave II, ff. 3-10 dhe 39-50. Kjo ortografi ishte përpjekja e parë kolektive pas Komisionit Letrar Shqipe dhe natyrisht, pas praktikës në të cilën gegnishtja e mesme kishte shërbyer si gjuhë zyrtare në shtetin shqiptar (1923-1945). Në krahasim me përvojat e mëhershme, këtu kemi të bëjmë me një traktat të tërë, në të cilin formuloheshin shumë rregulla për drejtshkrimin e shqipes, gjithë duke respektuar dualizmin e bazës dialektore – pra të gegërishtes dhe të toskërishtes. Megjithatë, në të njëjtën mënyrë të vetëdijshme ndiqet vija e afrimit të dy bazave dialektore sa herë që kjo delte e mundur në atë kohë. Traktati është shkruar gegërisht.

Botimi i Ortografisë në Buletinin e Shkencave bëhej me qëllim që të nxiste diskutime ndër intelektualë dhe mësues. Më 1949 u organizua madje në Tiranë një mbledhje e gjerë me mësues e punonjës shkencorë të Institutit, ku, sipas njoftimeve, gjatë dy ditëve morën pjesë aktive në diskutim dhe O. Nishani, L. Dodbiba, K. Ashta, K. Koci, O. Myderrizi, M. Domi e A. Buda.⁹³ Pas këtyre diskutimeve, Komisioni e rishikoi Ortografinë dhe e bëri gati për botim në formë broshure më 1951: Ortografia e gjuhës shqipe, shtëpia botuese Naim Frashëri, 27 ff. Versioni i ri ishte për shumëçka i njëjtë me të mëparmin, përveç se tani më i hartuar në variantin toskërisht. Sadoqë ky version nuk mund të shihet i ndarë në parimet dhe në rezultatet e tërësishme nga ai i vitit 1948, jo vetëm pse e kishin hartuar të njëjtit njerëz, po për shkak se në thelb ishte e njëjta punë, në diskutimet e mëvona, sidomos të Kostallari, referohet vetëm versioni i vitit 1951.

⁹³ KASTRATI (1970), 421-428.

DISKUTIMET E VITIT 1952

Në çështje të planifikimit të gjuhës në Tiranë ishin ndërmarrë hapa të rëndësishëm pas këtyre të Komisionit që përmendëm; mbase rezultati nuk u duk i kënaqshëm. Gjuhëtarë, intelektualë, shkrimtarë, kishin pakënaqësi me gjendjen në këtë fushë dhe më herët, kur gjuhë zyrtare ishte gegnishtja dhe kur mendohej se ajo me kohë mund të bëhej gjuhë e përgjithshme letrare kombëtare. Fitorja e komunistëve solli horizont tjetër, mënyrë tjetër trajtimi të çdogjëje në jetën shoqërore, dhe në fushë të gjuhës. Por, stabilizimi i pushtetit të ri nuk shkante aq lehtë, kështu që lufta e përgjithshme për pushtet zhvillohej edhe në gjuhë.

Ishin ndërmarrë hapa me rëndësi sa i përket planifikimit të gjuhës, duke angazhuar potencialet kryesore ekzistuese. Më 1947 komisioni i përbërë nga A. Xhuvani, K. Cipo e E. Çabej i kishte përpiluar rregullat e ortografisë, që qenë botuar në Buletin i Institutit të Shkencave II, 1. 4. 1948, ndërsa pas diskutimit më 1951 “Ortografia” ishte botuar në formë broshure të veçantë.⁹⁴ Në vitin 1952 ky problem kishte vazhduar të preokuponte gjuhëtarët në Shqipëri në një luftë për pushtet brenda gjuhës

Në të vërtetë, deri në atë kohë ka pasur shumë diskutime lidhur me zgjedhjen e bazës dialektore të gjuhës letrare kombëtare në Shqipëri. Le të bëjmë një rindërtim të këtyre diskutimeve për vitin 1952 në bazë të dokumentacionit që kemi.⁹⁵

Diskutimet për këto çështje dolën në shesh me ashpërsinë e plotë më 26-29 janar 1952, kur Instituti i Shkencave në Tiranë mbajti Sesionin e parë mbi “veprat e shokut Stalin mbi gjuhësinë dhe problemet tona gjuhësore në dritën e këtyre veprave”.⁹⁶ Referatin e mbajti shoku Mynir Reso.

Vëmendjen e tërheqin diskutimet e shumta, prej të cilave shquhet i Dh. Shuteriqit. Ai kishte ngritur “një nga problemat qëndrore të gjuhës

⁹⁴ *Ortografia e gjuhës shqipe*, 38.

⁹⁵ Më gjerësisht shih ISMAJLI (2005).

⁹⁶ J. Kastrati, në paraqitjen e rrjedhave të planifikimit të gjuhës në Shqipëri, për këtë mbledhje thoshte: “Më 26 deri më 29 janar 1952, zhvilloi punimet sesioni i parë shkencor me temë të përgjithshme: Problemet aktuale të gjuhës sonë. Në këtë sesion u diskutua kryesisht për gjuhën e shkruar shqipe, për formimin e gjuhës sonë të vetme letrare kombëtare”. vep.e cit., 205. Në literaturën shkencore nuk ka mbetur pa u shënuar fakti se vepra e Stalin-it *Marksizmi dhe çështjet e gjuhësisë* ishte botuar e përhapur në Pekin e në Tiranë. Vetë kam botimin kinez: *Marxism and Problems of Linguistics*, Peking, 1972, 55.

sonë, çështjen e gjuhës sonë nacionale letrare”.

Shuteriqi kishte vazhduar të qortonte mënyrën e gabuar të të shtruarit të problemit të gjuhës sonë nacionale para se të fliste Stalin-i mbi gjuhësinë, kur, “edhe pse thojsin se kemi një gjuhë shqipe, prap gjuhën tonë e vështrojsin më shumë si grumbull dialektesh e nëndialektesh, të cilët përpiqeshin t’imponoheshin njëri-tjetrit... por... unë kam menduar se kjo çështje e gjet zgjidhjen nga historia e popullit tonë që nga Rilindja e këndej: toskërishtja, gjatë zhvillimit të popullit tonë në këtë fazë të historisë së tij u bë dialekti i ynë kryesor i shkruar e baza e gjuhës sonë letrare.”

Më tej, Shuteriqi kishte shfaqur mendimin se dallimi midis dy dialekteve tona nuk qenqësh i madh, ndërsa toskërishtja u bë dialekti kryesor i shkruar, sepse ‘juga e Shqipërisë’ ishte më e zhvilluar nga veriu në pikëpamje ekonomike, shoqërore e kulture, ishte djepi i lëvizjes kombëtare të Rilindjes; kolonitë shqiptare në mërgim përbëheshin kryesisht nga toskë; ideologët, udhëheqësit dhe shkrimtarët e lëvizjes ishin nga juga; shumica e atyre që shkruanin në atë kohë ishin nga juga; letërsia, me përhapje më të madhe në jug, depërtoi dhe në Shqipëri të mesme. “Gjatë Rilindjes, edhe kleri katolik i veriut nisi ta zgjerojë veprimtarinë e tij të hershme letrare. Por ai, në përgjithësi, nuk frymëzohej nga idealet e Rilindjes. Qëllimi i tij kryesor qe me zëvendësue një pushtues me një tjetër - Turqinë me Austrinë. Kleri katolik, në përgjithësi, nuk u përpoq për bashkimin e popullit shqiptar në luftë kundër pushtuesit. Ai u përpoq për përçamjen e popullit shqiptar. Kjo veprimtari politike antikombëtare e klerit katolik, reflektohet edhe në punën e tij me gjuhën në përgjithësi. Kleri katolik nuk u përpoq të shkruajë një gjuhë që të kish përfituar nga të folmet e ndryshme të gegërishtes, e ca më pak të toskërishtes. Ai shkroi në një të folme t’epërme geqe. Ai nuk u përpoq si rilindësit për pastrimin e shqipes. Ai, me dashje, e injoroi Kristoforidhin e punën e tij për një gegërishte letrare sa më pranë toskërishtes. Letërsia e klerit reacionar katolik depërtoi fare pak në masat e atyre që shkruanin shqip, në veri ose në jug të Shqipërisë, në kolonitë e mërgimit. Auktorët e tjerë gegë që u frymëzuan nga idealet e Rilindjes e punuan për te, nuk luajtën dot rolin e math t’ideologëve e udhëheqësve si Naimi e Samiu. Këto qenë disa nga arësyet përse nuk u krijua një gegërishte e vetme letrare gjatë Rilindjes e përse dialekti gegë nuk u bë dialekti kryesor i shkruar gjatë Rilindjes, përse dialekti kryesor i shkruar gjatë Rilindjes u bë toskërishtja e Kristoforidhit e Naimit me shokë”.

Sipas Shuteriqit, toskërishtja vijoi të zhvillohej dhe depërtoi dhe ndër gegë

përmes shtypit, që në pjesën dërrmuese ishte toskërisht. Përballë një toskërishteje unike, u shkruan dy gegërishte: e Elbasanit dhe e Shkodrës. Nga vitet 1930-35, mendonte ai, shkrimtarët shkodranë bënë koncesione ndaj të folmes s'Elbasanit: "Austrija me anë të 'Komisijës letrare' (1917), Zogu me anë të Ministrisë së tij t'Arësimit, Italia me anë të Mustafë Krujës e t'Institutit të Studimeve Shqiptare, kush më shumë e kush më pak, i mbështetën disa shkrimtarë e studiozë gegë të gjuhës që ta shpallin nëndialektin e Elbasanit gjuhë zyrtare". Megjithatë, në shtyp e në letërsi, më pak n'arsim e n'administratë, toskërishtja, sipas tij, që më e përdorur, sepse 'juga e Shqipërisë vijoi të jetë më e zhvilluar nga pikëpamja shoqërore e kulture se veriu'. Gjatë Luftës Nacional-Çlirimtare toskërishtja si gjuhë shkrimi e kulture mbisundoi gjerësisht, mendonte Shuteriqi. "Këtë radhë, toskërishtja nisi të pasurohet edhe më shumë prej gegërishtes, sidomos duke i çelë udhën infinitivit gegë".

Zhvillimet e tilla ndodhën për arsyt e përmendura, po edhe për arsye se vatra e madhe e luftës që juga, "juga nxori udhëheqësit kryesorë e më të shumtë të lëvizjes; ajo i dha kuadrot më të shumta". Në gjendjen aktuale, mendonte ai, përdorej kryesisht toskërishtja. "Shtypi del toskërisht, propaganda e çdo lloji në këtë dialekt bëhet, duke nisë që nga radioja; gramatika shkencore, fjalori i shqipes që përpiloi Instituti i Shkencave, atë kanë për bazë; përkthimet marksiste-leniniste n'atë dialekt bëhen; edhe letërsija origjinale, në përgjithësi, ashtu del", sepse "juga ishte më e zhvilluar, ajo kishte dhënë kuadrot më të shumta". Thuase të gjitha këto mund të ngjanin spontanisht dhe pa përzierjen e partisë e shtetit, që "udhëheqin edhe zhvillimin e gjuhës, sikundër udhëheqin zhvillimin e gjithëçkaje", sikur çuditej ai. Nuk është vështirë të hetohet përpjekja për t'i shpallur si të vetvetishme, të natyrshme, vendimet qeveritare.

Pasi të kishte refuzuar tezat për krijimin e gjuhës letrare nacionale sipas 'amalgamimit', apo ato për zhvillimin pa ndërhyrje "edhe kur ta jep lejën historia e gjuhës"(!), pra, duke kundërshtuar mundësinë e përdorimit të bazave të ndryshme dialektore në shtyp, në radio, në arsim, ai përfundonte me distancim të qartë: "Kjo do të thotë që partia e shteti nuk paskan të drejtë t'udhëheqin edhe zhvillimin e gjuhës, sikundër udhëheqin zhvillimin e gjithëçkaje".

Duke mbrojtur 'bashkëpunimin midis dialekteve', ai akuzonte Sejfulla Malëshovën, i cili, më 1945, "kërkonte që toskërishtja të njihej gjuhë zyrtare dhe të zhvillohej pa patur të përzierë me gegërishten; ai desh të ngrinte kështu një mur të madh në mes të dy dialekteve, për t'i izoluar njërin nga tjetri e për të penguar kështu zhvillimin normal të toskërishtes, si gjuhë e

vetme letrare e pasuruar nga elementët gegë.”

Meqenëse bashkëpunimi dialektor gjuhën tonë nuk e bën bastarde, ai ofronte kompromisin: “Kur ne vihemi e bisedojmë se a duhet apo jo me marrë infinitivin gegë toskërishtja, sepse ka nevojë për ‘te mbase, infinitivi ka mot që ka hyrë në toskërishte. ‘Zëri i popullit’ ilegal mund të dëshmojë mirë për këtë fakt. Masat punuese kanë filluar ta përdorin. Po kështu edhe ata që shkruajnë sot. Te 1924 nuk mund të kthehemi; as nuk mund të vemë mure në mes të dialekteve. Po kështu, nuk mund të mohojmë nga ana tjetër se toskërishtja është baza e gjuhës së vetme letrare shqipe sot”.⁹⁷

Raportoheshin ide me interes nga diskutimi i Xhuvanit: “Në diskutimin tjetër që bëri z. Xhuvani mbi çështjen e formimit të gjuhës nacionale, vërejti se kjo çështje gjeti zgjidhjen prej luftës N. Çl. Dhe kësaj kohe të rindërtimit, kur toskërishtja mori një hov të math, fitoi sipërinë dhe po ecën në rrugën e formimit të një gjuhe shkrimi të përbashkët, duke i vënë kapak kështu gjithë atyre orvatjeve e përpjekjeve që u bënë në kohët e kaluara, për të krijuar një gjuhë të përbashkët shkrimi. Kjo tha ay është një ngjarje e natyrshme, pse kështu ka ndodhur në gjithë gjuhët e botës, ku një djalekt, për rrethana të ndryshme shoqërore ka marë sipërinë dhe është bërë gjuhë e përgjithëshme shkrimi për një popull. Ky proces në gjuhën tonë është bërë gjatë shekujve, duke influencuar për së mbari të dy dialektet njëri-tjetrin. Toskërishtja ka influencuar gegërishten në mënyrën e shkrimit, duke i zbutur e duke i ndryshuar shkrimin e gegërishtes në fonetikë e morfologji edhe gegërishtja ka influencuar toskërishten në leksik më fort e pak në zbutjen e disa trajtave morfologjike” (theksimi r. i.).

Këto thuhën si të Xhuvanit, por të raportuara, toskërisht, gjithë duke nxjerrë përfundimin thelbësisht kundërshtues: “Po kjo rrugë, këshillon ay, duhet të ndiqet edhe në kohën e ardhëshme, duke ecur gradualisht, shkallë-shkallë, se, sikurse ka thënë Stalini, ‘Marksizmi nuk pranon eksplozione e të papritura në zhvillimin e gjuhës’”.⁹⁸ E qartë, me eksplozion kuptohej ndërrimi i përnjëhershëm i bazës dialektore të gjuhës letrare pas vitit 1945.

E. Çabej, duke refuzuar mjegullimet lidhur me dallimet të folme/dialekte, kishte theksuar në mënyrë të vendosur se në rastin e shqipes fjala ishte për dialekte në kuptimin e mirëfilltë të fjalës, për të bërë pastaj shpjegime lidhur me afrinë më të madhe midis dy dialekteve në kohë më të

⁹⁷ Buletin për Shkencat Shoqërore I: 1952, 52-58.

⁹⁸ Buletin për Shkencat Shoqërore I: 1952, 64-65.

hershme, për të vazhduar me historinë e gjuhës së shkruar shqipe dhe pasurimin e saj me leksik, sidomos abstrakt.⁹⁹

Pas diskutimeve, prapa raportimit të frizuar të të cilave mund të fshihen elemente censure, nënkryetari i Institutit të Shkencave, Stefanaq Pollo mbajti fjalën e mbylljes, në të cilën, pos theksimit, që doli nga referati e diskutimet, të rëndësisë së madhe që ka vepra e Stalin-it për studimet gjuhësore, biologjike, juridike, pedagogjike, u veçuan tri grupe çështjesh të ngritura në Sesion:

1. Çështjet që lidhen me përvetësimin e marksizëm-leninizmit, ‘me njohjen sa më të thellë të shkencës përparimtare sovjetike’. Si të porositura për gjuhëtarët shqiptarë që në atë Sesion rrinin të pupluar në skaje, tingëllojnë fjalët vijuese: “kritika dhe autokritika në punën tonë shkencore është motoja më e mirë që na jep mundësi të hedhim poshtë gjithçka të vjetër e që i ka ikur koha e të ngrëmë lart të renë, atë që ka të arthmen përpara. Kjo është sidomos e nevojëshme për shkencën tonë të re e cila vuan akoma nga paragjykimet borgjeze e idealiste”.

2. Çështjet që lidhen me formimin e gjuhës nacionale e të gjuhës letrare nacionale. Për aq sa theksohet dëmi nga mungesa e gjuhës sonë nacionale letrare, për aq këmbëngulet që zgjidhja të gjindet në frymën e mësimave të shokut Stalin. Të gjitha jepen si rezultat i diskutimeve. “Shumica e diskutimeve janë të mëndjes se e folmja, mbi të cilën duhet të mbështetemi për formimin e gjuhës letrare nacionale, është toskërishtja e pasuruar me fjalë, shprehje e forma gegërishte”. Edhe pse Instituti i Shkencave ka bërë një sërë punësh, ai ‘nuk ka qenë në krye të punës për t’orientuar drejtë procesin e zhvillimit të gjuhës, për t’i dhënë rrugë zhvillimit të gjuhës sonë nacionale letrare’. Kjo do lexuar drejtpërsëdrejti si trysni për A. Xhuvani, i cili ishte në krye të Seksionit për gjuhën. Premtohej se në planin pesëvjeçar do të siguroheshin punime që ‘do të përgatitin terenin për formimin e gjuhës sonë letrare nacionale’.

3. Çështjet që lidhen me punën në shkolla.

Duke pasë dhënë detyrat për gjuhëtarët, “Stefanaq Pollo u ndal mbi diskutimin e Sejfulla Malëshovës”, të cilin më parë s’e kishte përmendur raportin. Nga kritikën e Pollos në fjalën e mbylljes, mund të merret vesh se Malëshova nuk pajtohej me idetë e Pollos për dallimet e shqipes me karakter të folmesh e jo dialektesh. Merret vesh se ai paskësh bërë historikun e çështjes së gjuhës së përbashkët të shkrimit ose të gjuhës letrare nacionale, me ç’rast të gjithëve u

⁹⁹ Buletin për Shkencat Shoqërore I: 1952, 86-87.

paskësh rënë në sy tendencioziteti i tezës së tij. “Sejfulla Malëshova me një pathos që unë nuk mund ta kuptoj foli për Toskërinë e për toskërishten dhe vetëm për Toskërinë e për toskërishten duke dashur të bëjë historinë e gjuhës nacionale. Simbas paraqitjes së tezës së tij në procesin e formimit të kombit e të gjuhës nacionale Jugu dhe vetëm Jugu i Shqipërisë ka luajtur rrol. Gegërija dhe gegërishtja kanë mbetur jashtë në këtë proces. Dhe një herë që u përmend Gegërija, u përmend jo për të treguar rolin e saj në procesin e formimit të kombit e të gjuhës nacionale, por për të treguar se eksponentët e lëvizjes në Gegëri s’kanë bërë gjësendi tjetër veçse politikë kompromisi me Austrinë e Italinë... është absurde të flasësh për gjuhën nacionale e të përmendësh vetëm Toskërinë e toskërishten”.

Duke harruar se akuza të ngjashme bënte dhe Shuteriqi, për ato që janë botuar, Pollo sulmonte Malëshovën që kërkonte ‘përçarjen dhe grindjen dhe jo bashkimin e harmoninë’. Aty marrim vesh se Malëshova paskish thënë që toskërishtja do të bëheshka ‘çorbë derri’ po të përzihej me forma e lokucione të gegërishtes, se Shuteriqi prandaj e paskësh akuzuar për ‘menshevizëm në gjuhësi’, se Malëshova paskësh paralajmëruar të mos biem në proletkultizëm në letërsi, etj.¹⁰⁰

Më 10, 11 e 12 shtator 1952 Seksioni i Gjuhës e Letërsisë i Institutit të Shkencave mbajti Sesionin e dytë shkencor kushtuar ‘problemit të gjuhës sonë letrare kombëtare e problemeve të tjera të gjuhësisë sonë të lidhura me të’.¹⁰¹

Derisa diskutimi i dytë i A. Xhuvanit në Sesionin e parë, si ishte paraqitur në “Buletin”, mund të lente disa dilema interpretimi, fjala e hapjes në këtë Sesion e nxirrte atë në dritë më të plotë. “Në këtë sesion të dytë do të rrihet çashtja e randësishme e formimit të gjuhës letrare kombëtare dhe, në lidhje me këte, probleme të tjera, si puna e dialekteve të gjuhës, e fjalorit të saj, e terminologjisë dhe të tjera. Këto do të diskutohen për t’u orientue ma mirë mbi gjendjen e mbi zhvillimin e matejshëm të gjuhës, por pa dalë me ndonji vendim të prem nga gjithë këto diskutime; sepse problemi i gjuhës letrare kombëtare nuk asht aqë i thjeshtë sa të zgjidhet në një ose dy sesione. Prandaj çdo diskutim në këtë sesion do t’ishte një ndihmesë e madhe në rrugën e zgjidhjes së këtij problemi. U bajmë thirrje pra pjesmarrësve të këtij sesioni që të shfaqin lirisht mendimet e

¹⁰⁰ *Buletin për Shkencat Shoqërore I*: 1952, 89-93.

¹⁰¹ Sesionin e hapi A. Xhuvani, referatin kryesor Dh. Shuteriqi, Kryetar i Lidhjes së Shkrimtarëve. *Sesioni i dytë shkencor për vitin 1952, Buletin për Shkencat Shoqërore, IV*: 1952, 64-132.

tyne...”.¹⁰²

Dh. S. Shuteriqi vinte të rikonfirmonte mendimet dhe tezat e tij të shfaqura në mbledhjen e janarit, por tani të zgjeruara dhe të argumentuara me shumë elemente. Nga teksti shihet se lidhur me ato teza, ashtu si me çështjen e ‘zgjedhjes’ së bazës dialektore të shqipes letrare kombëtare, në ndërkohë do të ketë pasur diskutime.

Shuteriqi kishte argumentuar se dialekti i veriut në sh. 16-17 nuk ishte bërë gjuha e vetme letrare shqipe, çka nuk kishte ngjarë as me arbërishten në sh. 18-19, ndërsa shkodranishtja në sh. 19-20 nuk u bë as gjuha e vetme letrare për gjithë veriun. Edhe kur kishte pasur afrim me Komisinë Letrare të vitit 1916, kur ishte vendosur që “tue qenë, se djalekti i Elbasanit edhe ndën pikëpamjen e formavet, por sidomos ndën pikëpamjen e sintaksës është si një urë në mes të toskënishtes e të gegënishtes, duhet të zgjidhet si gjuhë shkrimi me ato rregulla orthografike, qi të na duken të drejta e t’arsyeshme. Po tue dhânë kët vendim Komisija Letrare duhet të mbajë gjithmonë para sysh detyrën, qi të bâhen kërkimet e nevojshme, qi të gjinden format e mesme, të cilat t’afrojnë ndryshimet djalektologjike të dy djalekteve”, ashtu siç e kishte formuluar Luigj Gurakuqi dhe ishte pranuar më 12. 12. 1916 nga Gjergj Pekmezi, Gjergj Fishta, Ndre Mjedja, Luigj Gurakuqi, Sotir Peci, Mati Logoreci, Hilë Mosi e të tjerë, vendim të cilin “Gurakuqi e vuri dhe në praktikë, teksa Mjeda me Fishtën, jo”, theksonte Shuteriqi, kishin vazhduar të përdorëshin “dy gegërishte letrare”.¹⁰³ Epërsi tjetër e dialektit jugor e argumentuar me shumë elemente të padëshmueshme, është ajo se ai u shkrua më shumë në periudhën e Rilindjes, “në kohën kur kombi shqiptar është formuar ose po e mbaronte procesin e formimit të tij, kur ndërgjegja kombëtare është zgjuar e po forcohet, - e jo në shekujt XVI-XVII të feudalizmit e të fiseve, kur shkruan Buzuku e Budi me shokë”. Argumentimet e mëtejme të tij shkojnë drejt dëshmimit se “afirmimi i plotë i dialektit jugor si bazë e gjuhës sonë kombëtare letrare nuk shkaktoi ndonjë ‘*revolucion*’ e as ndonjë *përdhunim gjuhësor*” (theksimet r.i.).

Plotësisht në pajtim me mendimet e kritikuara gjithandej më vonë të Janet Byron-it të shprehura në veprën e saj për gjuhën letrare shqipe është ky konstatim i atëhershëm i Shuteriqit: “lufta n. çl. nxori një mori kuadrosh të reja, të cilat muarën në dorë frenat e shtetit e të gjith veprimtarisë

¹⁰² Buletin për Shkencat Shoqërore I: 1952, 65-66.

¹⁰³ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 12.

shoqërore. Kuadrot e reja dual sidomos nga jugu, sepse aty qe vatra e madhe e lëvizjes n.çl. Këto kuadra, duke përdorë dialektin e tyre si gjuhë shkrimi, bënë që dialekti jugor, në mënyrë spontane, të ketë një sipëri dërmonjëse mbi dialektin tjetër”.¹⁰⁴

Këtu atij i delte nevoja e arsyetimit të këtij kapërcimi, që ngjau ‘pa hop gjuhësor’, prandaj u referohej ‘pengesave’ që i kishte vënë regjimi i Zogut zhvillimit të përgjithshëm. “Që në vitin e dytë të pushtimit fashist italian, më 1940, u shtrua zyrtarisht çështja e njëzimit të shqipes së shkruar n’Institutin e Studimeve Shqiptare që fashistët ngritën në Tiranë; nisën të merren edhe masa për këtë çështje. Po fashizmi sigurisht nuk do të kish bërë më shumë nga ç’bëri feudoborgjezia në kohë të Zogut”.¹⁰⁵

Edhe pse ‘spontan’, Shuteriqi mendonte se zhvillimi kishte qenë i ndikuar. Dhe këtë ndikim ai, megjithë kritikën që po i bëheshin, e kishte quajtur ‘ndërrhyrje nga lart’, sepse “është një ndërrhyrje nga lart, fjala vjen, fakti që Instituti i Shkencave, fjalorët, gramatikën e sintaksën, përkthimet marksiste-leniniste etj, i bënë në gjuhën që ka për bazë dialektin jugor. Ky është një vendim i qartë e me shumë rëndësi që ka marrë Instituti. Një vendim të tillë ka marrë edhe Ministrija e Arsimit, e cila i harton gjithë tekstet shkollorë (veç antologjive), duke nisur që nga abetarja, në gjuhën që ka për bazë dialektin jugor. E kështu me radhë për administratën, shtypin, radion, etj. (theks. tonat, r. i.)”¹⁰⁶

Dhe pyeste pastaj e përgjigjej në stilin e sprovuar bolshevik: “A mund të flitet për përdhunim? Jo se nuk u përdhunua asgjë.” (theks. tonat, r.i.).

Vetë fakti se Shuteriqi theksonte me ngulm që “gjuha e jonë e shkruar në bazë të dialektit jugor kuptohet pa vështirësi në gjithë vendin”, mund të interpretohet si një ‘brejtje e ndërgjegjes’ në pikat për të cilat fliste ai. Tonet e theksuara polemizuese po ashtu një gjendje jostabiliteti në bindjet zbulojnë: “Përpyekja e gjatë e shkrimtarëve të klerit katolik për të shkruar një gegërishte sa më lokale e më veriore, pa e përfillë punën e Kristoforidhit të cilën shkrimtarët reacionarë të klerit katolik e kanë përbuzë e urreyer,

¹⁰⁴ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 14.

¹⁰⁵ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952: 15.

¹⁰⁶ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952: 15. Shuteriqi nuk jepte data të sakta për kohën kur janë marrë vendimet e tilla, as në Institut, as në Ministri, por konstatonte se “ndikimi që kemi ushtruar e duhet t’ushtrojmë mbi kryerjen e procesit të gjuhës sonë të shkruar në bazë të dialektit jugor duket i drejtë e i dëshirueshëm”.

për arsye të paragjykimeve të tyre fetare, që, bashkë me ungjijet e përkthyer për një shoqëri protestane, flaknin tej edhe eksperiencën shumë të çmuar të Kristoforidhit, - lokalizmi i ngurtë gjuhësor i Fishtës me shokë, i cili vazhdoi praktikisht gjer në ditët tona, edhe pse në parim ata u shpallën për gegërishten jugore e i bënë kësaj ndonjë konçesion, - ai lokalizëm ka qenë, në njëfarë mënyre, edhe një reaktion në sheshin e gjuhës. Ky lloj reaktioni e ka penguar krijimin e një gegërishtje të vetme letrare...” (theks. tonat, r.i.).¹⁰⁷

Është e pakuptueshme si ndodhi që në tërë këtë varg argumentimesh të harrohej traktati i gjerë i S. Rizës për pangegënishten letrare i botuar më 1944, i cili, pavarësisht nga propozimet konkrete që bën - të pranueshme ose jo, kishte shtruar me mprehtësi të madhe shumë çështje teorike. Po halli nuk ishte aty. Polemika shtrihej më tej me mendimet e atyre “sipas të cilave dialekti verior është m’i përparuar nga jugori”, për t’ua kthyer edhe një herë tihun Fishtës dhe atyre që kishin lëvdur atë. Shuteriqi ndërhynte të denonconte tendencën tjetër: “Lokalizmi i tij kish pra dhe një kuptim të fshehur kozmopolit: me anë të përçarjes, jezuitët punonin në Shqipëri për fashizmin”, ashtu siç nuk çanin kokën fort për edukimin e popullit. Pas tij, ata më me dëshirë do të shkruanin latinisht, çka shihet nga fakti se “malësitë ku ata punuan, mbetën analfabete, me gjith se ata shtypën gazeta e libra sa plasën, me gjith se krijuan edhe të parën shtypshkronjë shqipe në vendin tonë (po jo për nevojat tona kombëtare!)”.¹⁰⁸

Pas këtij rrebeshi polemizues, Shuteriqi shtronte pyetjen: “A mund të thomi se njeri dialekt i shqipes është m’i përparuar se tjetri, d.m.th. m’i pasur në fjalor e m’i përsosur në sistemin e tij gramatikor?” dhe jepte përgjigjen: “unë mendoj se nuk është e mundur të bëjmë një pohim të tillë”.¹⁰⁹

Dhe Shuteriqi mendonte kështu për arsye se dialekti i veriut, sipas tij, nuk është më i pasur në fjalor se jugori, siç kanë pretenduar të tjerë. Dhe për këtë pohim ai prapë sillte një argument shoqëror dhe asnjë gjuhësor: veriu nuk është më i përparuar se jugu. Ai shkonte edhe një hap më tej: edhe sikur të ndodhte që dialekti i veriut të ishte më i pasur nga i jugut në leksik, për të pohuar ashtu si paskëshin pretenduar të kundërshtuarit e paemërtuar, do të duhej që thesari leksikor i veriut të ishte më i përparuar, çka sipas tij nuk mund të ngjante.

¹⁰⁷ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 19.

¹⁰⁸ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 24.

¹⁰⁹ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 28.

Një zot e di ç'do të thoshte me “thesar leksikor më i përparuar”.

As sistemi gramatikor i dialektit të veriut nuk është më i përparuar nga i atij të jugut, anipse, siç pretendokëshin kundërshtarët e panjohur, ai e ka ruajtur infinitivin. Kjo ngjet për shkak se në veri trajtat gramatikore janë më të shumta, lëvizin nga një e folme te tjetra, pësojnë nga erozioni. Në të kundërtën, dialekti i jugut është më i përqendruar. Madje edhe Kristoforidhi, të cilit ai i referohej shpesh, si duket, paskësh menduar se në punë gramatikore dialekti i jugut qëndroket më mirë.¹¹⁰

Më tutje Shuteriqi përpiquej të tregonte se përse nuk duheshin lejuar dy gjuhë shkrimi në shqipen. Rrjedha e mendimit të kundërshtuar, në fakt, nga Shuteriqi rindërtohej kështu: shqiptarët e veriut dhe të jugut merren vesh ndër vete mirë, prandaj duhet t'ia lëmë kohës të vendosë; ashtu siç kishte thënë Marx-i në Ideologjinë gjermane, “përqendrimi i dialekteve në një gjuhë kombëtare të vetme kushtëzohet nga përqendrimi ekonomik e politik”; kjo u dhënka të drejtë atyre të pyesin, me fjalët e Shuteriqit, “a thua se në Shqipëri ngjau një përqendrim i tillë dialektesh rreth toskërishtes, që kjo t'ish në bazë të gjuhës sonë letrare të vetme, d.m.th. edhe në bazë të gjuhës sonë kombëtare?”, për të vazhduar me rindërtimin e argumentimit: “Jo. Një përqendrim i tillë nuk ka ngjarë. Pra, në mënyrë artificiale, antishkencore, dialekti jugor është bërë bazë e gjuhës sonë kombëtare letrare përfundojmë ne. Ky është një përdhunim i rëndë gjuhësor, i cili nuk mbështetet nga zhvillimi i gjuhës sonë të folur, i cili nuk mbështetet nga zhvillimi ekonomik e politik i popullit tonë”. Burimin e interpretimeve të tilla Shuteriqi e shihte te dy keqkuptime: Marx-i nuk fliste për gjuhën letrare kombëtare të vetme, po për gjuhën kombëtare të vetme; Marx-i nuk e thoshte si bëhej përqendrimi i dialekteve, as a ishte apo jo e nevojshme që njëri dialekt të bëhej bazë e gjuhës kombëtare.

Më tutje Shuteriqi e shihte të nevojshme të mos pajtohej me mendimin e Stefanaq Pollos të shfaqur në Sesionin e janarit të atij viti, pas të cilit ne në atë kohë nuk kishim një gjuhë nacionale letrare dhe kishim nevojë ta krijonim atë: “Mendoj se ne sot kemi një gjuhë kombëtare letrare. Unë nuk e shoh se si mund të quhet ndryshe gjuha e jonë e sotme e shkrimit që përdor administrata, shkenca, arsimi, shtypi e propaganda dhe pjesa më e madhe e letërsisë artistike. A mund të thomi se ka sot në Shqipëri dy gjuhë shkrimi sepse një pjesë e letërsisë artistike nuk përdor gjuhën që përdorin gjithë sektorët e veprimtarisë shoqërore? A mund

¹¹⁰ *Buletin për Shkencat Shoqërore*, IV: 1952, 28-29.

të thomi se, për këtë arsye, në Shqipëri nuk ka sot një gjuhë kombëtare letrare?”¹¹¹ Nuk ka nevojë për komente të mëdha lidhur me konceptimin sipas të cilit kombi dhe shteti identifikoheshin edhe në këtë pikë, kështu që në këtë referat zyrtar të Sesionit që mëtonte ta zgjidhte çështjen e gjuhës ‘kombëtare letrare’ nuk mendohej fare për gjysmën e kombit të mbetur jashtë shtetit.

Shuteriqi mendonte se edhe më parë, së paku nga Kristoforidhi e këndej, kemi pasur një gjuhë kombëtare letrare, jo dy-tri ‘gjuhët letrare që kishim’, po më shumë me ‘dy-tri *forma*’. As diglosi si në Greqi, nuk kishim ne. Gjuhës sonë letrare, sipas tij, ‘i ka munguar *njëzimi*, që të mund të quhej gjuhë e vetme shkrimi’. Është interesant se gjithë duke diskutuar nevojën e njëzimit dhe duke luftuar mendimin e atyre që kërkonin ‘të mos përdoret sot një mënyrë e vetme shkrimi’, Shuteriqi zbulonte se vendimet për përdorimin e toskërishtes si bazë të gjuhës letrare unike ishin marrë më herët. Po të veprohej si kërkonin ata, do të thoshte “të kthehemi dhjetë vjet pas”.

Pasi të kishte refuzuar mundësinë e krijimit të një gjuhe letrare të përzier, si teorikisht, pas thënieve të V. Vinogradov-it të mbështetura në përvojën sovjetike të krijimit të gjuhëve letrare për popuj të ndryshëm, ashtu pas shembujve nga tradita jonë e këtij lloji në kohën e Rilindjes, Shuteriqi sillte argumentimet e ndryshme përse nuk u bë gjuha letrare me bazë në gegërishten jugore: “Elbasani, sado në qendër të Shqipërisë, me gjith letërsinë e tij fetare dy-tri herë shekullore, nuk lojti rolin e Jugut të Shqipërisë në historinë e re të popullit tonë, të paktën që nga rilindja e gjer në ditët tona. Ta kish luajtë këtë rol, nuk do të kish qenë nevoja të merrej asnjë masë që e folmja e Shqipërisë së mesme të vihej në bazë të gjuhës sonë letrare kombëtare: një gjë e tillë do të kish ngjarë *spontaneisht, sikundër ngjau me dialektin jugor*” (theksimet r. I.).¹¹² Dhe këtë gjuhë letrare kombëtare, me bazë në dialektin jugor, Shuteriqi nuk e shihte të mbetej “e kulluar, si ç’ia ka qejfi ndonjerit”, mendonte se “bashkëpunimi ndër dialektor është i pashmangshëm”. Pas diskutimit të disa pikave të “pasurimit” të gjuhës letrare kombëtare me bazë në toskërishten me elemente të gegërishtes në rrafsh të fonetikës, Shuteriqi shihte një pikë të afrimit ndër dialektor - atë të infinitivit. Duke u mbështetur në kriterin për pasurimin e gjuhës - “t’i japim asaj atë që s’e ka”, pledonte për futjen e infinitivit në gjuhën e shkrimit, sidomos në përdorimet si: *Me punue mirë, është detyrë*.

Refuzuesi energjik i tezës për përzierjen vijonte më tej me propozime

¹¹¹ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 32.

¹¹² Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 37.

pikërisht në atë frymë për ndërtimin e infinitivit: *me punu, me dëfry*, por *me bërë, me pirë, me lënë*. Në këtë frymë pak më me interes mund të duket propozimi vijues për përdorimin e participit të shkurtë, ashtu si dhe disa propozime për ‘çkarkimin’ e gjuhës së shkruar nga disa ë e nga disa r, siç thoshte.

Aleksandër Xhuvani këtë herë e kishte marrë fjalën për të shprehur më qartë pikëpamjet e tij për ‘gjuhën letrare kombëtare dhe për ortografinë’. Këtë herë diskutimi i tij jipej në origjinalin gegnisht. Duke përmbledhur historikun e shkrimit të shqipes, Xhuvani në fillim problematizonte konstatimin e Shuteriqit, pas të cilit toskërishtja ishte shkruar më shumë se gegërishtja prej Rilindjes e këndej. Sipas Xhuvanit, në këtë kohë në shkrime përdoreshin afërsisht njësoj si toskërishtja ashtu edhe gegërishtja. Kështu në të kaluarën ne kishim “një farë diglosie në kuptimin e ngushtë të fjalës”, prandaj u shtrua nevoja për një gjuhë letrare unike. Këtë çështje e shtronin intelektualët qysh në “Albania” të Konicës, por pa rezultate. Më 1916 u themelua Komisia Letrare e cila kishte për qëllim “me themelue një ortografi sa ma tepër të përbashkme për të dy dialektet”, dhe për bazë u mor gjuha e Shqipnisë së mesme. Meqenëse ka pasur ndikime të dialekteve mbi njëri-tjetrit, kjo gjë nuk ka mbetur pa u pasqyruar në vendimet e ndryshme, po dhe në praktikën shkrimore. Meqë, “duket se leksiku i gegënishtes asht ma i gjanë”, “toskënishtja asht influencue me të madhe prej gegënishtes në punë të leksikut”, konstatonte flohtë Xhuvani, duke polemizuar kështu me tezat e hedhura në referatin e Shuteriqit.¹¹³ Më tej merrnin formë mospajtimet si shpjegime: megjithë afrimin e dy dialekteve, megjithë vendimet e Komissisë letrare, nuk u bë unifikimi i dëshiruar i gjuhës; përdorimi i njërit a tjetrit dialekt në shkrim lidhej edhe me sektorë të jetës shoqërore, mendonte Xhuvani: “që nga formimi i Shtetit Shqiptar ase ma mirë që nga Kongresi i Lushnjës deri në kohët e vona, në shtyp zotnonte ma fort toskënishtja, kurse n’administratë, e n’arësim, si në tekste shkollore, etj. etj. e kishte sipërinë gegënishtja. Madje gjatë regjimit fatzi të Zogut gegënishtja me epërsin’ e saj kishte marrë rrugën për t’u-ba si bazë e gjuhës së përbashkme letrare”. Megjithatë, “të dy dialektet ballancoheshin”, po dikur do të vinte koha të “shkriheshin në një gjuhë të përbashkët”. “Unë kam pasë qenë dikur i këtij mendimi, i kësaj shkrimje të të dy dialekteve, tue u-lanë të lirë në zhvillimin e tyre”. Por një proces i tillë kërkon kohë të gjatë me shekuj. Më tej vijonte shpjegimi i tij për zhvillimin e gjuhëve, me ç’rast konstatonte se gjuha e përbashkët e shkrimit kudo “ka pasë për bazë një dialekt”, i cili sipërinë e ka marrë për rrethana shoqërore, e “kështu po ndodh edhe për gjuhën tonë sot, kur

¹¹³ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 67-68.

në këto dhjetë vjet të fundit, qysh prej luftës sonë Nacional-çlirimtare deri sot, për rrethanat e ndryshme shoqënore, e ka marrë epërsinë toskënishtja”. Pas pezullimit të pohimeve të Shuteriqit për gjoja pasurimin e toskërishtes nga Kristoforidhi, pas konstatimit se “nuk bahet një punë pa logjikë e për dam të gjuhës e t’interesavet të vendit, në qoftë se mirret toskënishtja si bazë për t’u-zhvillue e për t’u-ba gjuha jonë e përgjithshme e shkrimit, gjuha jonë letrare kombëtare”, Xhuvani detyrohej të konstatonte prerazi: “nuk e kemi formue ende gjuhën tonë letrare kombëtare”. Për ta bërë këtë, duhet të arrijmë në shkallën që ajo të përhapet në të gjitha shtresat e popullit, në çdo shfaqje të jetës së tij, për çka “duhen tri a katër breza njerëzish që të përgjithësohet toskënishtja e të marrë sipërinë absolute mbi gegënishten, e cila... nuk asht kollaj me e qasë më një anë si gunë të vjetër ose me e çue në muze, sikur e paskan thanë një palë”.¹¹⁴ Në të njëjtën kohë Xhuvani kërkonte që në këtë punë të ecej shkallë-shkallë dhe jo me eksplozion. Dhe këtu thërriste në ndihmë teorinë e Stalin-it, e cila nuk njihte eksplozione në gjuhë. “E me të vërtetë, asht një eksplozion kur ngutemi në këtë punë e fusim toskënishten në shkolla fillore të visevet Shkumbin e përtej ose ma mirë Mat e përpjetë, që në klasët e para të shkollës fillore. Kjo nuk asht pedagogjike, asht edhe antifiziologjike...”.¹¹⁵ Propozimi i Xhuvanit është i kompromisit - në tri klasët e para të shkollës fillore në veri të mësohej gegënishtja, pastaj gradualisht të përdorej toskërishtja, ndërsa në shkollat e mesme të mësohej sistematikisht dhe gegënishtja. Kjo duhej të bëhej për arsye se brezi i sotëm, i vjetër e i ri, nuk e ka zotëruar toskënishten, dhe sidomos në letërsi “nuk do të mundet kurrë t’i shfaqë mendimet, ndjenjat e gjithë jetën e tij të mbrendëshme çiltrërisht, bukur e me art në toskënishten; prodhimi i tij do të jetë një gja e trazueme, laramane, pa shije e pa art... Prandaj jam i mendimit se brezi i sotëm intelektual duhet të shkruiejë në dialektin e vet, që të mund nxjerrë ndonji prodhim me vlerë, e të mos i vihet ndalesë përdorimit të gegënishtes në shtyp e në prodhime letrare.” Më tej i kthehej çështjes së Ortografisë, për çka kërkonte të mos kishte nguti. Edhe për propozime si ai i Shuteriqit lidhur me infinitivin, kërkonte studim dhe kohë. Dhe në fund, Xhuvani kishte këtë fjali: “Shokë! Kujtoj se nuk duhet të skandalizohet kush me këtë mënyrë të zgjidhjes së problemit gjuhësor me anë të toskënishtes. Toskënishtja nuk asht një gjuhë e huej, ajo asht gjuha jonë shqipe...”.¹¹⁶

Pas këtij diskutimi të Xhuvanit, edhe ata që në diskutimet e janarit

¹¹⁴ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 70.

¹¹⁵ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 70-71.

¹¹⁶ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 73.

kishin bërë balancime, tani i shprehnin mendimet hapur. Lirak Dodbiba së pari vinte në dyshim saktësinë e argumenteve statistikore të Shuteriqit, për të konstatuar pastaj se edhe të sakta ato nuk çonin peshë. Ai përpiquej të përtregonte pikërisht “revolucionin në gjuhë”, prej të cilit ikte Shuteriqi. Këtë gjë ai e shihte edhe në propozimet e tij për futjen në përdorim të infinitivit, duke pohuar kështu madje se as teza për kristalizimin e toskërishtes nuk ishte e saktë. Propozimet që kishte bërë Shuteriqi, sipas Dodbibës, do të krijonin një zgjidhje të metë, madje zgjidhja e tillë do të shndërrohej në pengesë për “edukimin e mbarë masave tona”, për agjitacion në Veri. Dhe për herë të parë delte në shesh argumenti i Kosovës: “... Shuteriqi nuk ka marrë parasysh popullsinë e tërë që flet shqip, edhe atë që gjëndet jashtë kufive. Pikërisht Kosova ka dhënë një kontribut të rëndësishëm në çështjen e çlirimit tonë kombëtar me pjesëmarrjen e gjerë të masave të saj fshatare në kryengritjet kundër Turqisë”.¹¹⁷ Më tutje Dodbiba pledonte për zgjedhjen e dialektit të mesëm si bazë për gjuhën letrare kombëtare.

M. Gurakuqi, kishte konstatuar se tezat e Shuteriqit shkencërisht kishin qenë të paargumentuara, madje të mbështetura në argumente historike, letrare, sociologjike, por aspak gjuhësore. Dhe kishte pleduar për përdorimin e të dy dialekteve. Ngjashëm bënte vërejtje edhe Ll. Siliqi, duke theksuar të metën themelore të referatit të Shuteriqit: nuk i ka marrë parasysh ligjet e mbrendshme të zhvillimit të gjuhës, vërejtje të cilën do t’ia bëjë shumë më vonë Kostallari. Pas diskutimit të shumë hollësive, ai vinte me këtë përfundim retorik: “Të themi se toskënishtja ka fjalor ma të pasun, këtë referuesi s’e pohon e s’e provon, të themi se toskënishtja ka sistem gramatikor ma të përsosun, as këtë referuesi s’e pohon e s’e provon, të themi se numri i atyne që flasin toskënishten asht ma i madh se sa i atyne që flasin gegënishten, as këtë referuesi s’e pohon e s’e provon, të themi se ligjët e mbrendëshme të zhvillimit të gjuhës çojnë në konkluzionin në favor të toskënishtes, referuesi as këtë s’e pohon e s’e provon, sepse ligjët e mbrendëshme të zhvillimit të gjuhës ai veç sa i zen me gojë!” Pozita e Shuteriqit, sipas tij, ishte subjektiviste. Në vijën e Partisë dhe të mendimeve të Stalin-it, ai ia sugjeronte atij autokritikën, ndërsa sa i përket gjuhës, pajtohej me Xhuvanin që të shkruheshin të dy variantet.¹¹⁸ M. Reso vinte me një diskutim të gjerë lidhur me çështje të leksikut dhe të terminologjisë. Në fund ai megjithatë i kthehej çështjes së bazës dialektore të shqipes letrare kombëtare, duke u pajtuar me Shuteriqin se në atë bazë është vënë toskërishtja. Ai madje kishte lexuar pjesë nga artikulli i

¹¹⁷ Theksimet r.i., *Buletin për Shkencat Shoqërore*, IV: 1952, 74.

¹¹⁸ *Buletin për Shkencat Shoqërore*: IV: 1952, 87-89.

Xhuvanit i botuar tek “Albania“ më 1905 me pseudonimin Dok Sula, ku shprehej për zgjedhjen e toskërishtes si bazë të gjuhës letrare. Z. Kodra¹¹⁹ diskutonte për gramatikën e ndryshme dhe për infinitivin dhe futjen e tij në gjuhën letrare. Ai ishte kundër propozimit të Shuteriqit. Ndërkaq, lidhur me bazën e gjuhës letrare ai konstatonte se “gegërishtja e ka të humbur davanë pasi t’i japë gjithë atë që ka, si motër e dashur, toskërishtes; dhe kjo nuk ka për t’u bërë në shumë breza, si tha z. Xhuvani, po në një të afërme më të shpejtë; po jo edhe aqë shpejtë sa kujton Dh. Shuteriqi“.¹²⁰

Ndërkaq O. Myderizi kishte një mendim tjetër. Sipas tij, projekti i L. Gurakuqit kishte qenë ai i përzierjes së gegërishtes me toskërishten, gjuhë në të cilën botohej Organi i Qeverisë së Vlorës “Përlindja shqiptare”. Komisia Letrare e Shkodrës, e ndihmuar nga Lambertz-i e Nachtigall-i,¹²¹ kishte sugjeruar të folmen e Shqipërisë së Mesme si bazë për gjuhën letrare, ndërsa këtë s’e kishte pranuar Gj. Fishta. Pas Kongresit të Lushnjës, ministri i arsimit S. Peci e kishte shpërngulur Komisinë Letrare në Tiranë, ku kishte nisur botimi i teksteve dhe përdorimi i kësaj gjuhe në administratën shtetërore. Në periudhën 1920-1944, sipas tij, ajo gjuhë u përhap gjithandej, pos te të vjetrit F. Konica e F. Noli jashtë Shqipërisë dhe te shkodranët Gj. Fishta e N. Nikaj. Më 1945, kur ministër i shtypit, propagandës dhe kulturës popullore në Shqipëri ishte S. Malëshova, “gegërishtja filloi të hiqet nga shtypi”; kur kaloi më 1946 S. Malëshova në Ministrinë e Arësimit, filloi gegërishtja të hiqet edhe nga librat e shkollave, masë kjo që u plotësua më 1951 nga vendimi i Ministrisë s’Arësimit sipas të cilit në klasat e para të shkollave fillore në Veri mësimi do të bëhej toskërisht. Ky zëvendësim i dialektit të mesëm me një dialekt skajor, me toskërishten, qe një revolucion në kuptimin e vërtetë”.¹²² Më tej vijonte lufta në gjuhë në këto diskutime në një mënyrë interesante. Sipas Myderizit, statistikën e bëra nga Shuteriqi nuk qëndrojnë. Bile gjendja do të ketë qenë krejt e kundërt. Por në Shqipëri në çështje gjuhe u bë një revolucion “nga lartë, në bazë të një teorie”. Sipas krijuesit të kësaj teorie, S. Malëshovës, Toskëria paskësh pasur një borgjezi liberale, vepër e së cilës paskësh qenë Rilindja. Ndërkaq, Myderizi thoshte se Rilindja filloi me Lidhjen e Prizrenit dhe vazhdoi me kryengritjet e mëdha të Kosovës “që pregatitën lirinë e Shqipërisë”. “Teoria e S. Malëshovës e merr ngjyrën shkencore nga teoria e Marr-it, sipas së cilës gjuha, si superstrukturë,

¹¹⁹ Studiues i letërsisë.

¹²⁰ *Buletin për Shkencat Shoqërore*, IV: 1952, 94.

¹²¹ Lambertz ishte shprehur për shkodranishten; e kishte kundërshtuar Nachtigall-i.

¹²² *Buletin për Shkencat Shoqërore*, IV: 1952, 95.

ndryshon me ndryshimin e bazës. Vepra e shokut Stalin e përmbysi teorinë e Marr-it prandaj duhet rishikuar edhe një herë mënyra si është shtruar çështja e gjuhës sonë të përbashkët”.

Diskutimi i S. Malëshovës, politikisht të likuiduar, por në këtë pikë në pajtim me rrjedhat, në këtë Sesion meriton të jetë i cituar pak më gjatë. Sipas tij, gjuha letrare kombëtare do të formohet duke marrë për bazë njërin dialekt, pra cilin? Çështja do ndjekur historikisht nga mesi i sh. 19. “Gjatë kësaj kohe toskërishtja dhe gegërishtja zhvillohen si gjuhë shkrimi secilado më vehte duke ushtruar mbi njera tjetrën influencë reciproke që shpjegohet me afrimin ekonomik, politik dhe kultural të popullit tonë pas 1912-tës dhe sidomos pas 1912-tës. Këto dy dialekte fillojnë të kristalizohen dhe të polarizohen. Nuk është labërishtja që përbën bazën e toskërishtes letrare por toskërishtja në kuptimin e ngushtë (pa labërishte e çamërishte). Në dialektin e veriut nuk është elbasanishtja ajo që shkruhet e përhapet më tepër. Arësytet duhen kërkuar jo në vetijat fonetike dhe gramatikore të "gjuhës" së këtyre krahinave por në radhë të parë në kushtet historike të zhvillimit të Shqipërisë, në kushtet ekonomike, politike dhe kulturele të këtyre krahinave. Përpjekjet për të formuar një gjuhë të përbashkët duke përzjerë të dy dialektet dështuan. Dështoi edhe orvatja për të bërë të folmen e Elbasanit gjuhë letrare kombëtare” (theksimet r. i.).

Pasi të kishte shprehur bindjen se ishte toskërishtja ajo që duhej të vihej në bazë të gjuhës letrare kombëtare, Malëshova, sipas raportuesit të Buletinit, “u shpreh për toskërishten tradicionale, për toskërishten e Naimit, për toskërishten e gjallë”, dhe kundër propozimeve të Dh. Shuteriqit për të futur infinitivin, emrat me trajtën gegërishte -ues, mbiemrat me trajtën gegërishte -ueshëm. “Diskutuesi i quajti jo të vërteta thëniet e O. Myderizit sipas të cilave ideja se toskërishtja duhet të jetë baza e gjuhës së shkruar kombëtare është teori e S. Malëshovës.” “Toskërishtja, përfundoi ai, duhet të pasurohet me fjalë e me shprehje të gegërishtes. Mund të marrë edhe ndonjë trajtë nga gegërishtja, por ajo duhet të ruajë fizionominë e saj, tiparet e saj karakteristike”.¹²³

Ndërkaq, i apostrofuari Eqrem Çabej vinte qysh në start me vërejtje: "Problemi gjithmonë aktual i zgjidhjes dhe i stabilizimit të një gjuhe të shkrimit... nuk mundet jo të zgjidhet, po as edhe të vihet në një rrugë të mbarë pa u kryer më parë një radhë punimesh me karakter shkencor". Ai veçonte dy grupe problemesh: 1. mbledhja e materialit të gjuhës 2. studimi i këtij materiali. "Përsa

¹²³ Buletin për Shkencat Shoqërore, IV: 1952, 113-114.

i përket çështjes së dytë, problemit të një gjuhe shkrimi të përbashkët, dhe drejtimit që do të marrë kjo në të ardhmen, mua më duket se gjithë kjo çështje do të shtrohet kryesisht në këto dy drejtime: në lidhje me të dy dialektet kryesorë të shqipes dhe në lidhje me punën e ortografisë".¹²⁴ "Me formimin e shtetit shqiptar edhe gjuha shqipe ka marrë dhe ka për të marrë edhe më shumë një zhvillim tjetër, një zhvillim konvergjent të dialekteve. Dhe kjo rrugë duhet të ndiqet, sepse një shtet unitar nuk mund të mendohet pa një gjuhë unitare. Këtu s'e kam fjalën për një gjuhë letrare të vetme, sepse shkrimtarët mund të vazhdojnë të shkruajnë në dialektin e tyre, po është punë për një gjuhë n'administratë, nëpër tekstet shkollore, e tjerë". "Si do të vemë ne për bazë njërin nga të dy dialektet, kur nuk janë studjuar mirë as njëri as tjetri?", pyeste ai.¹²⁵

Në përfundimet e këtij Sesioni, Stefanaq Pollo nuk nxori asfarë konkluzash lidhur me problemin e gjuhës, po vetëm konstatoi suksesin e punës dhe ftoi për diskutime të mëtejme. Sesioni përfundoi pa ndonjë vendim lidhur me bazën dialektore të gjuhës letrare kombëtare. Kjo dukej rezultat normal dhe veprim demokratik sa i përket vetë punës së Sesionit.

Ndërkohë organet ekzekutive shtetërore nuk kishin pushuar së imponuari toskërishten si bazë të vetme të gjuhës letrare në përdorimet publike.

Si shkruhej gegnishtja në Shqipëri në vitet 1955-56?

Qemal Haxhihasani 1955

Dihet se zona qendrore e atdheut tonë - Shqipëria e mesme - formon një urë kalimi për të dy dialektet e shqipes. Këto dy dialekte - toskërishtja dhe gegënishtja - nuk ndahen me kufi të premë. Kufini tradicional i tyre, lumi Shkumbin, është më tepër një kufi i vumë 'grosso modo' se elemente të gegënishtes hyjnë thellë edhe përtej Shkumbinit, deri në Devoll e Holtë, madje deri në Bistricë, ashtu sikurse ndonji element i dialektit jugor hudhet edhe në të djathtë të këtij lumi. Krahinat që shtrihen në të dy anët e Shkumbinit luejnë një rol me randësi në afrimin e trajtave fonetike, në përzierjen e shprehjeve, konstrukteve etj., në krijimin e gradacioneve gjuhësore që vihen re midis dy dialekteve...

Ndryshimet midis dy dialekteve këtu dobësohen, trajtat e tyre karakteristike humbin tiparet diferencuese dhe bëhen më t'afërta me njanatjetrën.

Qemal Haxhihasani, *Nji vështrim mbi të folmen e krahinës së Sulovës*, **Buletin për shkencat shoqërore** 3, 1955, Botim i Institutit të Shkencave, Tiranë, 147.

Jup Kastrati 1956

... Mjeda nis me botue një vjetë mbas shtypjes së veprave të Naimit: "Shahiri Eliezer" shtypet më 1887. Në fillim ky shkrimtar, ndër botimet e para, ë-n nuk e përdor.

¹²⁴ *Buletin për Shkencat Shoqërore*, IV: 1952, 118.

¹²⁵ *Buletin për Shkencat Shoqërore*, IV: 1952, 119.

Ma vonë, kur boton për së dytit herë “Juvenilian” dhe prozat e tija, nis ta fusi në përdorim, por me rezervë... Mjeda, në ma të shumten e rasteve nuk është i sigurtë në të shkruar të kësaj zanorje, qoftë edhe në një vepër...

Shkrimet e poetëve dhe të prozatorëve të kohës, që shkruajnë gegënisht, ë-në atone e përdorin me rezervë të madhe... Sidoqoftë duhet të shenojmë se këta shkrimtarë e përdorin shumë më tepër se auctorët e një brezi ma të vjetër...

Jup Kastrati: *ë-ja atone në shqipet*, **Buletin për shkencat shoqërore nr. 1**, botim i Institutit të Shkencave, Tiranë 1956, f. 239.

Shënim: nga këto fragmente nuk është e vështirë të shihet se në (mos)përdorimin e theksave hundorë zhvillimet kishin ecur mjaft, ndërsa në çështje të tjera kishte afrime të dukshme.

DISKUTIMET 1953-1955, SHFAQJA E DOMIT, ORTOGRAFIA E VITIT 1956

Veprimtaria në fushën e planifikimit gjuhësor në Tiranë në vitet '50 të sh. 20 ishte intensive. Sipas njoftimit të Mahir Domit, në planin e vitit 1953 Seksioni i Gjuhësisë dhe i Letërsisë kishte për detyrë të përpunonte një projekt të ri të ortografisë. Këtë do ta bënte komisioni me në krye Aleksandër Xhuvanin. Detyrat e Komisionit kishin qenë: të zgjeronte e të plotësonte ortografinë e mëparme; të shkonte një hap më tej në njësimin e ortografisë, duke eliminuar rastet “e kualitetit të grafisë e të formave”; t’i rishikonte normat e ortografisë së mëparme; t’u jepte renditje sistematike rregullave. “Komisioni në punën e tij u mbështet në gjuhën e folur të sotme e gjuhën letrare, mori parasysh traditën e shkrimit të vështuar në zhvillimin e saj historik, evolucionin e gjuhës dhe tendencat e zhvillimit, po para së gjithash gjendjen e tanishme të saj. Në bazë vuri parimin fonetik, pa mbetur rob i tij; ndoqi parimin morfologjik kur ishte fjala për të zgjedhur në mes dy varianteve. E ndonjëherë si faktor të dytë edhe parimin historik. Komisioni e quajti me vend të kalojë në njësimin e ortografisë e të formave kur kishte mundësi ta merrte njëerën ose tjetrën formë të gjuhës së përbashkët shqipe në bazë të përhapjes më të madhe gjeografike të saj, të traditës së shkrimit dhe të historisë së gjuhës. Kur njëra formë gjendej në njërin dialekt dhe në një pjesë të mirë të tjetrit, ajo u muar si formë e përbashkët e gjuhës së shkrimit.”¹²⁶ Në fund të vitit 1953 Instituti organizoi dhe një Konferencë për ortografinë në dy ditë. Mbi parimet e kriteret që ishin ndjekur në hartimin e projektit të ri të ortografisë të shpërndarë si material i shtypur për

¹²⁶ DOMI (1954), 89, sipas KASTRATI (19170), 439.

pjesëmarrësit foli anëtar i Komisionit të ortografisë, Mahir Domi. Diskutuan me radhë: J. Kastrati, O. Myderrizi, I. Zamputti, A. Xhuvani, A. Dani, Sh. Demiraj, Z. Kodra, B. Qorri, K. Ashta, L. Dodbiba, K. Kamsi, m. Gurakuqi, A. Puto, Gj. Zheji, S. Spasse, K. Xherija, M. Reso E. Çabej, I. Mitrushi. Në fund, pasi shtroi dhe diskutoi shumë çështje, Konferenca vendosi që Komisioni i mëparmë për hartimin e projektit të ortografisë të zgjerohej dhe me tre anëtarë. Në Parafjalën e Projektit të ortografisë të shaptilografuar në 30 faqe, e të cituar nga Kastrati, thuheshin edhe këto: “Kërkesat e zhvillimit kultural të vendit tonë, evolucioni i gjuhës e i problemit të gjuhës letrare kombëtare, dalja e veprave të shokut Stalin mbi gjuhësinë, e drita e madhe që hodhën ato në gjithë çështjet e gjuhësisë, e bënin të nevojshme të merrej dhe një herë në dorë ortografia e gjuhës shqipe, të përpilohej një ortografi më e re më e plotë... Si mbështetje themelore u muar gjuha e gjallë, të folët e sotëm, e si bazë fonetika e gjuhës sonë, rryma e zhvillimit të saj... Një tjetër parim që ka ndjekur Komisioni është aui i afrimit të dialekteve në shkrim, duke pasur parasyshë tezën staliniane se përmbi dialektet qëndron gjuha e përgjithshme kombëtare, që është baza e përbashkët e dialekteve e jo shuma a kombinacioni mekanik i tyre...”¹²⁷ Mund të vërehet se mbi mendimin për këto çështje tashmë rëndonte ideologjia staliniane, ndërsa Komisioni, të cilit i printe Xhuvani, ashtu si Domi në artikullin e tij një vit më vonë, tashmë përdorin variantin tosk të gjuhës letrare. Komisioni të cilit i printe A. Xhuvani përbëhej dhe nga E. Çabej dhe M. Domi, ndërsa zgjerimi solli dhe: L. Dodbibën, J. Kastratin dhe K. Kocin.

Në fillim të vitit 1954 ky Komision, pa K. Kocin dhe pa Xhuvanin e sëmurë, i drejtuar nga M. Domi, i zhvilloi punimet e veta dhe sistemoi vërejtjet dhe materialet e diskutimeve të deriatëhershme. Në tetor 1954 Ministria e Arësimit, me urdhër të Kryeministrit, caktoi anëtarët e një Komisioni të gjerë për përpilimin e Ortografisë së gjuhës shqipe. Ky komision punoi në fund të vitit 1954 dhe në fillim të vitit 1955. Punimet e Komisionit u zhvilluan pas Referimit për parimet dhe kriteret e ortografisë të Mahir Domit, që tashmë ishte bërë figura kryesore e Komisionit. Sipas raportimit të J. Kastratit, Domi kishte kërkuar që ortografia të jetë fonetike, e bazuar në gjuhën e gjallë të sotme, të merrej parasysh parimi morfologjik, e ndonjëherë edhe historik; të merrej parasysh tradita e gjuhës letrare e 70

¹²⁷ Sipas KASTRATI (1970), 441-442.

vjetëve të fundit, të bëhej njëzimi i mëtejme dhe afrimi i dialekteve e të folmeve. “Gegërishtja letrare është zhvilluar duke shkuar drejt formave të Shqipërisë së mesme e duke iu afruar ortografisë së toskërishtes, ndërsa toskërishtja letrare është stabilizuar në bazë të nëndialektit të toskërishtes në kuptimin e ngushtë të fjalës, me Korçën si kryeqendër, duke u qëruar nga idiotizmat e lokalizmat e bazës së tij... Gjuha letrare kombëtare, ndonëse e mbështetur në një dialekt, do të normalizohet dhe do të pasurohet edhe me kontributin e dialekteve të tjera...”.¹²⁸ Mbi bazën e Ortografisë së vitit 1951, nëpër përpunimet e Projektit të viteve 1953-54 e pas diskutimeve në fillim të vitit 1955, Komisioni i përbërë prej A. Xhuvanit, E. Çabejtë, M. Domit e A. Kostallarit botoi më 1956 **Ortografinë e gjuhës shqipe**.¹²⁹ Kjo ortografi, megjithë synimin për të afruar të dy variantet, apo dialektet, si thuhej, e ruan parimin dhe i ruan dallimet themelore të gegërishtes e të toskërishtes.

Në fund të kësaj faze bie në sy angazhimi energjik e M. Domit, i cili do të jetë ndër figurat kryesore në këtë fushë më vonë.

MBLEDHJA E VITIT 1952 NË PRISHTINË

Me nismën e Këshillit për Arsim e Kulturë të Krahinës Autonome të Kosovë-Metohís në Prishtinë me 14 e 15 nëntor 1952 u mbledhën “disa puntorë intelektualë shqiptarë të gjuhës dhe të letërsís dhe kanë diskutue mbi nevojën e zgjidhjes së disa problemeve gjuhësore për lavrimin e matejshëm të gjuhës dhe të kulturës së pakicës shqiptare në Jugosllaví”. Qëllimi më i lartë i mbledhjes ishte: “me e thellue demokracín socialiste dhe me e përforcue vllaznimin e bashkimit dhe barazín ndërmjet popujve t’anë”. Këshilli për Arsim e kulturë i Krahinës Autonome të Kosovë-Metohís në hierarkinë e atëhershme ishte ministria e Krahinës për çështjet në fjalë. Kjo do të thotë se me çështjen e gjuhës po merrej drejtpërsëdrejti pushteti i Krahinës, për të do të vendosnin ata që ky pushtet i kishte identifikuar si kompetentë, qoftë ndër politikanë, qoftë ndër intelektualë. Merrnin pjesë dhe dr. Pjetër Janura, titullar i Lektoratit të gjuhës shqipe në Shkollën e Lartë Pedagogjike të Shkupit, Murteza Peza nga “Flaka e vllaznimit” dhe shtresat krijuese, çka do të thotë se këto veprime

¹²⁸ Sipas KASTRATI (1970), 443-444, 450.

¹²⁹ Shih dhe KASTRATI (1970), 450-452.

planifikuese duhej të vlenin edhe për shqiptarët e Maqedonisë.

Referatin në Mbledhje e kishte paraqitur Idriz Ajeti. Pas diskutimit ishte marrë vendimi themelor mbi bazën e normës, dhe ishin diskutuar konkretisht çështjet e kodit. Për fat të keq, as referati, as diskutimet nuk janë botuar deri sot dhe nuk e dimë në mund të gjenden diku. “Përsa i përket përdorimit të gegënishtes si gjuhë shkrimi në Mbledhje *nuk pat asnjë ndryshim pikëpamjesh dhe njizanit u caktue kriteri i njajtësismit të gjuhës* simbas të cilit kriter duhet ndjekë nga përdorimi të gjitha evolutat partikulariste të nëndialekteve gegënishte”... “Në lidhje me trajtë-fjalët dhe drejtshkrimin *lufta e mendimeve ka qenë shumë e rreptë dhe Mbledhja është nda në shumicë dhe pakicë si në caktimin e imperfektit, t’aoristit, të futurit, ashtu edhe në mënyrën e përdorimit të pleonazmave dhe të ndryshimeve që pëson fjala bazë në lakime e zgjedhime*” (theksimet tonat, r.i.).¹³⁰

Përfundimet e Mbledhjes do të viheshin në diskutim publik, që, pasi të kristalizoheshin pikëpamjet, të caktoheshin “rregullat për trajtë-fjalët dhe drejtshkrimin” në një gramatikë të re, në bazë të parimeve që do të shihen në Rezolutë. Në koment jo pa mburrje theksohej se “kanë dalë njerëz të rí plot me pasjon patriotik socialist dhe entuziazëm revolucionar”, të cilët do të shpinin përpara e ndriçonin dhe çështje të tilla. Në përgjithësi Mbledhja vlerësohej me rëndësi historike.¹³¹

Nënteksti i Rezolutës ka rëndësi: nga paraqitja e M. Hoxhës dhe nga Telegrami që i dërgohej Titos del se do të duhej të kishim pasur një rezolutë në të cilën të dënoheshin drejtpërsëdrejti “bërtimat” e E. Hoxhës dhe të M. Shehut “për shkombëtarizimin e Shqiptarëve të Jugosllavis”, ndërsa bashkë me të kemi konstatimin se “zhvillimi i gjuhës shqipe ndër Shqiptarët e vendit t’anë nuk po shkon paralel me zhvillimin e jetës shoqnore ekonomiko-politike e kulturore të Jugosllavis socjaliste, kështu që po ndihet një vobeksi e fjalorit për shprehjen e realitetit t’anë shoqner”, se po vërehej “njifarë zvetnimi i gjuhës shqipe në vijim të përdorjes së disa trajtave dhe shprehjeve që nuk pajtohen me frymën dhe natyrën e kësaj gjuhe”. Kuptohet, nga ndikimi i serbishtes.

Këto thuheshin në fakt për të argumentuar ndërmjetshëm akuzat e refuzuara shprehimisht lidhur me pozitën e pabarabartë të shqipes, që

¹³⁰ Në faqen 5 të *Rilindjes* botohej *Rezolutë e Mbledhjes për caktimin e gjuhës së shkrimit të shqiptarve në RFPJ*; në shënim ku tregohej se kush kishte marrë pjesë në Mbledhje.

¹³¹ Më gjerësisht shih ISMAJLI (2005).

qenkan shqiptuar në Shqipëri. Prandaj theksohej se duheshin bërë përpjekje të drejtpërdrejta shoqërore për krijimin e “një trupi të përhershëm prej kompetentash të gjuhës” në Prishtinë, me “një aparat të ngulun”, “me botue një organ (revistë, fletore, buletin)”. Duke pohuar se shqipja këtu ishte në rrezik, ndërmjetshëm përfillej “akuza” që qenkësh ngritur në Shqipëri.

Nga pika 1. e Rezolutës shihet bindja e pjesëmarrësve se shqiptarët e Jugosllavisë për gjuhë letrare duhej të kishin gegnishten. Sa i përket zgjedhjes së bazës në nivel të idiomës dialektore për gjuhën letrare nuk kishte dilema.

F. Raka lidhur me këtë çështje ka konstatuar: “Kjo mbledhje e drejtshkrimit në të vërtetë ishte si një lloj reagimi ndaj ‘Ortografisë së gjuhës shqipe’ që qe botuar në Tiranë një vit më parë. Ajo u përpoq të gjente zgjidhje rreth disa çështjeve që në ortografinë e Tiranës nuk kishin gjetur zgjidhje të prera e të përhershme”.¹³² Mua më duket se reagimi motivohej dhe me faktin tjetër: derisa Ortografia 1948 ishte hartuar gegnisht nga i njëjti grup, ajo e vitit 1951 u bë toskërisht.

Më tej vinte qëndrimi që në historinë e shqipes letrare mund të jetë me interes: refuzohej që gegnishte letrare të bëhej kosovarishtja, “me qenë se aq më pak ka mundësi që gjuha e jonë letrare të zhvillohet vetëm prej dialektit t’anë”, por duke pohuar se “as shkodranishtja as elbasanishtja nuk kanë qenë të zonjat me u përgjithësue si gjuhë shkrimi për gjithë Gegët”, parapëlqehet “për gjuhë shkrimi të Shqiptarëve në RFPJ të përcaktojmë një gegënishte në të cilën të vijnë me bashkëpunue nëngegënishtet e ndryshme simbas kriterit të mënjanimi të t’evolutavet partikulariste të nëndialekteve të ndryshëm të gegënishtes”.

Nuk është vështirë që këtu të vërehet thelbi i idesë së S. Rizës të shprehur në konceptin e tij për pangegënishten, ashtu siç nuk është vështirë të vërehet refuzimi parimor i partikularizmave dialektorë të cilëso proveniencë qofshin, duke theksuar shprehimisht se duhet “me shti në përdorim fjalët dhe shprehjet që gjinden në cilindo dialekt të shqipes. Fjalori i shqipes është i përbashkët pamvarësisht prej dallimevet dialektore dhe kryedialektore në lamin e fonetikës dhe të morfologjis. Të folunat popullore do të jenë burimi i gjithanshëm për pasunimin e fjalorit të gjuhës së shkrimit të shqiptarëve në RFPJ”.

Idriz Ajeti, pjesëmarrës dhe referues kryesor në Mbledhjen e vitit

¹³² RAKA: 1995, 44.

1952, më vonë, në kohën kur tashmë ishte bërë figurë qendrore e zhvillimeve në këtë fushë në Kosovë, për këtë çështje shkruante: “Problemit të drejtshkrimit të gjuhës letrare shqipe ju kushtua një mbledhje në nëntor të vitit 1952 (në Prishtinë), me ç’rast u trajtuan disa çështje të ortografisë shqipe, për të cilat në praktikën e përditshme të variantit tonë letrar, nuk kishte një mënyrë të njëjshme shkrimi. Pika kryesore e drejtshkrimit mbi të cilën u këmbyen mendimet në mbledhjen e parë të ekspertëve të gjuhës, përveç tjerash, ishte përdorimi i gjysmëzanores ë në gjuhën letrare shqipe, për shkrimin e së cilës largoheshin pikëpamjet e gjuhëtarëve”.¹³³

Edhe pse citonte fjalinë kyçe të Rezolutës lidhur me gjuhën letrare, I. Ajeti merrej kryesisht me çështje të drejtshkrimit. Nga dy dokumentet e Mbledhjes, Rezolutë e Mbledhjes për caktimin e gjuhës së shkrimit të shqiptarve në RFPJ dhe Konkluzat e Mbledhjes, nga të cilët i dyti merrej vetëm me çështje të drejtshkrimit, ai citonte taksativisht 17 pikat e këtij të dytit. Kjo mund të interpretohet dhe si prirje për të treguar se lidhur me pikën e parë mund të ketë pasur rezerva, ose nuk dëshironte të fliste shumë për të.

Kur kemi parasysh lëkundjet, pavendosmëritë dhe problemet lidhur me gjuhën letrare në Shqipërinë e fillimit të viteve ‘50, për pasojë dhe me çështjet e ndryshme drejtshkrimore për secilin prej varianteve, del e nevojshme të kemi më shumë shpjegime për konstatimin vijues: “Kur të shikohen me kujdes të veçantë disa nga pikat e konkluzioneve të dala nga Mbledhja e 1952-së, bien në sy menjëherë *dy rryma që ortografinë e gegërishtes letrare* e përudhin në drejtime të ndryshme: njëra përpiquej që ajo të shkonte duke u përputhur, qoftë edhe vetëm në punë të drejtshkrimit, me *gjuhën letrare kombëtare* që ishte në përdorim në të gjitha fushat e veprimtarisë krijuese të shoqërisë socialiste të Shqipërisë së re; ishin ata përkrahës të vetëdijshëm të vijës konverguese të gjuhës letrare shqipe, që nesër do ta kishin të gjithë shqiptarët; lagja tjetër e gjuhëtarëve dhe e punonjësve të tjerë në punë të kulturës nuk shihnin rëndësinë historike të tezës që karakterizohej nga përpjekjet që, mbi baza dialektore të ndërtohet një gjuhë njëformëshe letrare shqipe; ata mendonin se gjuha letrare shqipe duhet të ketë një zhvillim të lirë e spontan; një palë tjetër e kësaj teze perspektivat e gjuhës letrare i shihnin në zhvillimin e dalluar e të prerë të

¹³³ AJETI: 1973, 273.

gegërishtes letrare nga ‘toskërishtja’, sikundër thoshin ata”.¹³⁴

Më 1972 Ajeti operonte me terma që nuk i kam parë të përdorshin në Mbledhjen e Prishtinës më 1952, si p.sh. ‘gjuha letrare kombëtare’, apo vënia në thonjëza e ‘toskërishtes’. Këto janë komente të mëvona përmes të cilave prof. Ajeti fliste për atmosferën e diskutimeve të atëhershme dhe për perceptimin e saj nga njëri prej aktorëve kryesorë, më duket.

Aty ku Ajeti veçonte dy rryma, në fakt dalin tri:

1) ata që “qoftë edhe vetëm në punë të drejtshkrimit” donin që ortografia e gegërishtes të përputhej me “gjuhën letrare kombëtare” që “ishte në përdorim në të gjitha fushat e veprimtarisë krijuese të shoqërisë socialiste të Shqipërisë së re”; këta ishin ata që parashihnin vijën e ardhme konverguese;

2) ata që mendonin se gjuha letrare duhet të ketë zhvillim të lirë e spontan; dhe

3) ata që shihnin zhvillim të dalluar e të prerë të gegërishtes letrare nga ‘toskërishtja’, ‘sikundër thoshin ata’.

Kush ishin bartësit e ideve të tilla? Ajeti nuk tregonte kush ishin të tillët. Në opinionin gjuhësor i tillë mund të ishte S. Riza, të tjerët as që kishin peshë. Siç mund të shihet nga shkrimi i Ajetit të Rilindja 1952, afria e tij me pikëpamjet e Rizës ishte e dukshme. Më shumë se kompleksitetin e tërë situatës këtu nuk mund të hetojmë. Në fakt, mund të supozojmë se edhe këtu, si në Shqipëri, çështja e zgjedhjes së bazës së gjuhës letrare po shkaktonte diskutime dhe konfrontime jo të vogla. Të gjitha këto diskutime këtu ndeshnin në kërkesën atëherë të dukshme politike që “Shqiptarët e RFPJ-së” të krijonin ndonjë distancë ndaj atyre që përfaqësonin “regjimi trahetar i Tiranës”, dhe kjo kërkesë, e qartë, vinte nga ata që përfaqësonin pushtetin. Sado që jo zëshëm, edhe atëherë, ai pushtet shihej përgjegjës për ndarjen e dhunshme me kufi midis shqiptarëve, sepse ky ishte pushtet joshqiptar. Në perceptimin e atëhershëm, më duket, t’u fryje ndarjeve, në të vërtetë t’i përlligije ato, ose të mos pajtoheshe me zgjedhjet që bënte shteti shqiptar, pavarësisht se për çështjen konkrete mund të kishe argumente të një rendi krejtësisht tjetër, kjo do të thoshte t’i fryje thellimit të hendekut të ndarjes në shqiptarë të Shqipërisë/ shqiptarë të Jugosllavisë. Kështu neutralizohej në fakt diskutimi që bëhej në Prishtinë, amortizoheshin edhe ato pak përpjekje të njerëzve që kishin ambicie dhe prirje

¹³⁴ Theksimet tonat, r.i.; AJETI: 1973, 275-276. RAKA : 1993, 202.

për t'u marrë me çështje të normimit të shqipes, për t'iu dorëzuar pritjes se ç'po ngjante në Shqipëri.

Me 4 dhjetë 1952 "Rilindja" botonte një artikull problematizues që lidhej me këtë ngjarje. Me mbititullin "Probleme gjuhësore" e shënimin "shkruen Idriz Ajeti", jepej teksti *Rreth përdorjes së vetëtingullit 'ë'*. Pas raportimeve për qëndrimet e popujve të qytetnuem ndaj gjuhës, në të thuhej: "pakica kombtare shqiptare në RFPJ sod ka hy me rishvlefsue dhe me bâ të zonjën gjuhën e vet që ajo të mujë me shprehë sendorsín t'onë ekonomiko-shoqnore dhe përkah mundësit gjuhësore".

Për Mbledhjen e 14-15 nandorit, me siguri me të drejtë, ai thoshte: "Kjo Mbledhje ka shtrure edhe shqyrtue mbas mendjes s'ime edhe cikrrime gjuhësore të cilat nuk çojnë aq kandar, as qi mujnë me prishë ndonji send. Janë probleme kaheër të zgjidhuna e me këtë rasë janë shtrure pse shumica e intelektualëve t'anë që kanë rrokë kalemin në dorë nuk i njohin mjaftas".

Sipas Ajetit fatkeqësia e ndërlikimit delte nga fakti se kur nisën intelektualët me u marrë me përcaktimin e gjuhës dy kryedialektet, "gegënishtja dhe toskënishtja kishin mbërrijtë e bâ pothuejse gjuhëna letrare". "Ndërmarrja e Shqiptarëve të caktojnë një gjuhë letrare që do t'ishte një shortim formash dhe partikularizmash së dy kryedialekteve dështoi shkencorisht dhe praktikisht".

Prandaj, vijonte Ajeti, *"gjuha e shkrimit e Shqiptarëve të Jugosllavisë âsht e vijon të jetë gegënishtja, prodhesë e njëj bashkëpunimi të të gjitha ndëngegënishteve"*.¹³⁵

Pas këtij përcaktimi, që është plotësisht i ngjashëm me frymën e Rezolutës, Ajeti vijonte të merrej me çështjen e ë-së si problem themelor të drejtshkrimit, marrje në të cilën diskutimin e zhvillonte në frymën e vërejtjeve për "veprat e gramatikanëve shqiptarë që kanë pre ligje për të shkruemët e drejtë të shqipes", të cilët "nuk kanë mbajtë një dorë kurr në përdorjen e vetëtingullit të përmendun", dhe të cilët "n'e shkrofshin këtu mirë, nuk e mbajnë atë drejtëshkrim më një vend tjetër".

Edhe nga raporti i M. Hoxhës, ndërkaq, shihet se "Në lidhje me trajtë-fjalët dhe drejtëshkrimin lufta e mendimeve ka qenë shumë e rreptë dhe Mbledhja âsht nda në shumicë dhe pakicë si në caktimin e imperfektit, t'aoristit, të futurit, ashtu edhe në mënyrën e përdorimit të pleonazmave dhe

¹³⁵ AJETI (1952).

të ndryshimeve që pëson fjala bazë në lakime e zgjedhime”.

Domethënë, sa i përket kodit konkret ka pasur luftë të rreptë mendimesh dhe divergjenca. Aty thuhet se kjo luftë është bërë rreth trajtave të imperfektit e të aoristit, rreth pleonazmave (d.m.th. përdorimit të përsëritur të trajtave të shkurtra të përemrave, etj), rreth trajtave të fjalëve gjatë eptimit, shkurt kryesisht në çështje morfosintaksore.

Në Konkluzat, porse, pas vështirimit me kujdes të veçantë, arrita të hetoja dallimet vijuese: derisa “përsëritja pleonastike e njëj objekti” - *e bleva një pulë*, vlerësohej “njizanit” si gabim, me shumicë 6 ndaj 3 rekomandohej mbajtja e pleonazmit “vetëm atëherë kur objekti emën i shquem vjen para foljes” - librin e lexova, por konsiderohej gabim e lexova librin; me një shumicë prej 5 kundër 4 “janë të drejta vetëm orthografinat: liris, Jugosllavis e të tjera”; me shumicë 7 ndaj 2 rekomandohej drejtshkrimi i pronorëve: t’im, t’and me apostrof dhe përdorimi i nyjës i-e në nominativ - libri i im, motra e jote; për diskutim mbeteshin t’anë, t’onë për “njejsin e mashkullores”; lejoheshin trajtat e imperfektit punonja dhe punojsha.

Për vendimet e tjera nuk shënohej ndonjë kundërshtim. Edhe pse pjesëmarrësit e Mbledhjes që kanë folur publikisht për këtë punë theksojnë “dy rryma”, “shumicë dhe pakicë”, etj., nga të dhënat e Konkluzave nuk është e mundur të identifikohet natyra e atyre “rrymave”.¹³⁶

RIZA 1952

S. Riza në veprën e tij *Fillimet e gjuhësisë shqiptare*, Prishtinë 1952, të lejuar për botim qysh në korrik, pra shumë përpara mbledhjes së nandorit, kishte prekur edhe çështje që shqyrtoheshin në Rezolutën e Mbledhjes së gjuhtarëve. Në kapitullin “Pasunimi dhe pastrimi të gjuhës shqipe” Riza i formulonte tri burimet kryesore për këtë punë “prej Rishlindjes e tëhû” si vijon:

“1) rishvlerësimi i asaj pjese të thesarit gjuhësuer e cila me kohë pat ra në harresë në të folunën shqiptare por që fatalumas gjindesh e ruejtun në veprat e vjetra të shkrimtarëve shqiptarë;

2) ndërdyzimi a kombinimi i fjalëve të thjeshta ndërmjet veti o me grimca foljore për të formue fjalë të reja a neologjizma; dhe

3) gegëzimi i toskizmatve e anasjelltas, si dhe përgjithësimi i

¹³⁶ Shih diskutimin e gjerë të ISMAJLI (2005).

krahinorizmavet”.¹³⁷

Edhe krahasimi i përciptë i këtij teksti me pjesë të Rezolutës nxjerr në shesh më shumë se ngjashmëri.¹³⁸

Lidhur me “problemin gjuhësuer dhe zgjidhjen e tij”, Riza jepte një sërë konstatimesh që nuk janë nxjerrë në shesh për arsye nga më të ndryshmet. Gjithë duke konstatuar se në atë libër atij nuk i binte “me rrahë problemin gjuhësuer të Shqiptarëve, por soll me çekë historiatin e zgjidhjes së këtij problemi”, e cila zgjidhje “nuk u gjet fët e fët prej theorisë shpikëse por u diktue etapë etapë prej praktikës sprovuese e; prandej zgjidhje ndoshta jo e kryekëputshme as e përgjithmon’ejeshme por asgjâmangu zgjidhje shkencorisht e saktë sepse e kriterishme, politikisht e drejtë sepse barazore dhe historikisht e mirëthemelueme sepse në vijën e njëj tradite që daton qysh prej Buzukut (1555) dhe Matrëngës (1592)”, jepte një varg formulimesh që të kujtojnë shumëçka të Rezoluta e gjetiu. “Dy prej dialektevet t’ânë u bânë gjuhëna shkrimi krahinore pikërisht përpara se ndër në të krijohesh një letrarishte kombtare”, prandaj, kur nisi fushata për krijimin e një gjuhe së vetme shkrimi në kohën e Komisisë letrare, sipas Rizës, ajo fushatë bëhej detyrimisht kundër dy punësh të kryera: “dy punët e kryeme ishin se toskënishtja dhe shkodranishtja tashmâ kishin arrijtë në denjësinë e dialektevet letrarë e se, të vetëndërdijtshme, paraqitnin të drejtat e fitueme për të mbetë gjuhëna shkrimi në krahinat e veta. Përkundrazi, *qëllimi ishte pikërisht me krijue një të vetëme gjuhë shkrimi për të gjithë Shqiptarët*” (theksimet r.i.).¹³⁹

Qëllimi perspektiv diktonte detyra imediate: “detyrën me parndalue përjetësimin ndërmjet Toskënisë dhe krejt Gegënisë të njëj largësiye letrare e cila në të vërtetën egzistonte ndërmjet Toskënisë dhe soll Shkodrës. N’emën të kësaj detyre, shkodranishtja me një të lashtë lavrim gjuhësuer e madjë, për atë kohë e për ato rrethana shoqnore, me një të shkëlqyeshëm lulëzim letrar - u bâ flî për një elbasanishte me një folklor relativisht të vorfën e me një letërsi pothuëjse të paqenun”.

¹³⁷ RIZA: 1996, 307.

¹³⁸ Në artikullin *Me rastin e themelimit t’Institutit Albanologjik në Prishtinë*, KALESI, 1953b, 7, njoftonte se tekstin e Rezolutës e kishte redaktuar Riza: “Ajo (Redaksia e “Jetës së ré”, r. i.) s’ka pasë të drejtë të ndryshojë drejtë shkrimitin e përdorun në rezolutë, pse Riza që redaktoi këtë rezolutë, tue e njoftë pikëpamjen e tij mbi këtë çashtje gjuhësore, jam i bindun se e ka përdorun apostrofin në këta përemna pronorë”.

¹³⁹ Të vihet re kontrasti i këtij pohimi me vërejtjet e Kostallarit/ Ajetit.

Në vetvete e dënueshme, kjo përmbysje vlerash, krijoi më vonë pasoja pozitive. Përdorimi i elbaskanishtës si zyrtarishte për Shqipninë, nxori në shesh se “shqipja e mesëme” në vetveti nuk përmbante as landë fjalori as trajta gramatike për të “përbâ një mjet të mjaftueshëm kumtimi kulturuer”; se paskëshin qenë stërmadhuar pikëtakimet e gegërishtës jugore me toskërishten; dhe, u muar vesh, se “larg së treguemi nëmos ndonjë miradije bar ndonjë mirëkuptim për orvatjet e madjë therorinat që Gegët po bânjin për hir të krijimit të njëj letrarishtje kombtare, Toskët kishin marrë e po mbanjin kundrejt këtyne orvatjevet e therorinavet të gegëvet një qëndrim dekurajues shirxhijsht t’argëtuem. Me të cilin qëndrim Jugorët *kaluer* jipnjin me kuptue Verijorëvet *kâmbë* se problemi gjuhësuer duhej shtruar në kuadrin jo të Shqipnisë por të Gegënisë për arsye se ky problem ishte prej kohësh i zgjidhun për Toskët, të cilët nuk do të hiqnjin kurrë dorë prej letrarishtës së vet në të mirë të kësaj apo asaj ndëngegënishtje, qyshdo që të pagëzohesh këjo dhe sado e afërme që të kishte qëllue me toskënishten”.

Prandaj “në gjuhën e shkrimit duhet pranue dualizmi kryedialektuer pa u heqë porse dorë prej qëllimit me reduktue këte dualizëm në minimum”. Mirëpo, në teorinë e Rizës, delte e nevojshme të veprohej jo mbi toskënishten letrare “tashmâ të fiksueme”, po në letrarishten e Gegënisë “në t’u fiksuem e sipër”, me kusht që të mos shkaktohej “as vorfënimi as zvetnimi” i gegërishtës. Riza kishte bindjen se në atë fazë ishin fomuluar edhe kriteret për këtë punë: “kriteri evolutiv, simbas të cilit prej ndëngegizimave të ndryshëme ndërmjet veti do të parpëlqehen sa kanë ndodhë të njëjta me letrarotokizmat gjegjëse - ardhi e u kufizue prej kriterit konservativ simbas të cilit shqiptarizmat e lashta që kanë mbetë endë të gjalla më ndonjânë prej ndëngegënishtevet - do të ruhen pa tjetër”, në pikat ku gegërishtja letrare ndryshonte prej toskërishtës letrare delte e njëjtë me “dikur të bashktën shqipe të lashtë”, kështu që u krijua “nâna si e ndëngegënishtevet të ndryshëme ashtu edhe e vetë toskënishtës letrare”.

Pavarësisht nga shkallët e ndryshimeve midis dy varianteve letrare, “nxanja e saj (letrarishtës së Gegënisë) prej folësavet të ndëngegënishtevet të ndryshëme dhe njohja e saj prej Toskëvet do të mundësojnë kuptimin e lehtë dhe shijimin e plotë si të folklorit gegë e të letërsisë shkodrane prej anës së Toskëvet ashtu të letërsisë e të folklorit toskënisht prej anës së

Gegëvet”.¹⁴⁰

Një tjetër pjesëmarrës i Mbledhjes së vitit 1952 dhe i mbledhjeve të mëvona për gjuhën të mbajtura në Prishtinë, dr. P. Janura, përfaqësues i institucioneve arsimore nga Shkupi, toskë nga rrethet e Fierit, e kishte shprehur mendimin e vet për atë Mbledhje në fletoren e Shkupit “Flaka e vllaznimit”. Sipas tij, nevoja e ‘njajësimit’ të shqipes së shkruar ‘për shqiptarët e Jugosllavis’ ka kohë që ishte bërë e madhe, ndërsa vonesa mund të bëhej edhe më e rrezikshme, kështuqë del e lavdueshme nisma e autoriteteve ‘kjartpamëse’ të arsimit dhe të kulturës të Kosmetit. Mbledhja e Prishtinës, pas tij, “ka me zanë një vend të dorës së parë, jo vetëm në jetën kulturele të Shqiptarëve në Jugosllavi, por dhe në historin e shqipes”.¹⁴¹ Krahاسimi i këtij teksti të vënë të thonjëza nga Janura me tekstin përkatës të Rezolutës të botuar të krijon dilema jo vetëm për perceptimet e ndryshme, po edhe për theksat e ndryshëm që u kanë dhënë çështjeve të shtruara në Rezolutë pjesëmarrës të ndryshëm.

Janura

Rezoluta

Mbi sa i përket gjuhës letrare të përbashkët të shqipes Mbledhja Gjuhësore e Prishtinës bani një hap drejt realizimit të kësaj gjuhe, me gjithëse në rezolutën e sajë s’përmendet, por në mënyrë “tacite” kjo del prej këtyne fjalëve që gjinden të theksueme në rezolutë: ‘...na duhet të shkojmë në rrugën që për një gjuhë shkrimi të Shqiptarve të RFPJ të përcaktojmë një gegënishte në të cilën të vijmë e bashkëpunojmë nënënishtet e ndryshme, simbas një kriteri të caktuem: simbas kriterit të menjanimi t’evolutavet partikulariste të nëndialekteve të ndryshme. Në këtë mënyrë duhet t’u apim një shkas të fuqishëm zhvillimit të matejshëm të të gjitha mundësinave dhe begatinave të kosovarishtes dhe të dibranishtes, tue përvehtësue po n’atë kohë gjithëshka asht e përshtatshme në shkoderanishte dhe elbasanishte (e po të jetë nevojë edhe në toskënishte)’.	‘...Me qenë se pakica kombtare shqiptare e RFPJ flet një dialekt të gegënishtes, gjuha e shkrimit për në nuk mund të jetë veçse gegënishtja. N’anë tjetër, mbassi as shkoderanishtja as elbasanishtja nuk kanë qenë të zonjat me u përgjithësue si gjuhë shkrimi për gjithë Gegët, asnjana sosh nuk mund të mirret si gjuhë shkrimi për Shqiptarët e Jugosllavis. Mâ në fund me qenë se aq mâ pak ka mundësi që gjuha e jonë letrare të zhvillohet vetëm prej dialektit t’anë, për këto arsylene asht nevoja që na për gjuhë shkrimi të Shqiptarvet në RFPJ të përcaktojmë një gegënishte në të cilën vijmë me bashkëpunue nënëgegënishtet e ndryshme simbas njëj kriteri të caktuem: simbas kriterit të menjanimi t’evolutavet partikulariste (tejtajtimevet të përbashkëta) të nëndialekteve të ndryshëm të gegënishtes. Në këtë mënyrë do t’i japim një shkas të fuqishëm zhvillimit të matejshëm të të gjitha mundësinavet ende të pashfrytsueme të kosovarishtes dhe të dibranishtes, tue përvehtësue në të njetën kohë gjithçkah asht të përshtatshëm në shkoderanishte dhe n’elbasanishte’.

¹⁴⁰ RIZA: 1952, RIZA: 1996, 223-351, 307-316.

¹⁴¹ JANURA: 1952, 4.

Është interesant se Janura i binte telit të krijimit të një gjuhe të përbashkët shqipe, në fillim përmes supozimit të Rezolutës se gegnishtja e projektuar mund të marrë diçka edhe nga toskënishtja, për ta shprehur këtë në mënyrë krejtësisht eksplicite:

“Tash mbetet çashtja e përvehtësimit të begative të toskënishtes tue marrë prej saj gjithë ç’asht e përshtatshëme për gegënishten e shkrimit... Pa një kompromis me toskënishten letrare të njajësue me në bazë të dangëllishtes popullore, kaq mirë përpunue në letrare prej Samiut dhe Naimit, të vijuem besnikisht prej Konitzës dhe Nolit, s’ka me u realizue kurraj letrarishtja e përbashkët e shqipes dhe se letrarishtet gegë s’mund të përballojnë shekujt tue qenë të detyruem të marrin dhe të japin toskënishtes tue u trajtue gegëtoskishtja eklektike”.

Në vijim Janura fliste për nevojën e evitimit të partikularizmave, duke dhënë shembuj, miratonte lejimin e të pakryerës *punonja* bashkë me *punojsha* si shenjë afrimi, pajtohej me dallimin e futurit *kam me punue* dhe *do të punoj*, parapëlqente ambigjinitë në shumës të mashkullorët përkatës, çka me siguri nuk pëlqehet nga Riza, e të tjera. Raportonte në fund për dallimet brenda komisionit lidhur me përdorimin e theksit për zanoret e gjata, për të shprehur kënaqësinë që ‘i disiplinuem përemnat pronor: *t’imë, t’anë, t’onë*’. “Mbledhja Gjuhësore e Prishtinës vendosi, mbetet që pikat e saj të zbatohen për të mirën e shqipes, të cilën duhet të gjithë ta shkruejmë njisoj. *Ajo duhet të njajësohet*” (theks. r.i.).

Në Tiranë në vitet vijuese nuk kishte reshtur diskutimi, sipas të gjitha gjasave me vehemencë dhe në të dy rrafshet e planifikimit të gjuhës: në rrafshin e zgjedhjes së idiomës bazë dhe në rrafshin e zgjedhjes së kodit. Të dyja këto rrafshet shpesh ndërthureshin në shkallën që presupozonin njëri-tjetrin. Më 1953 komisioni i përbërë nga A. Xhuvani, E. Çabej dhe M. Domi bëri një projekt të ri për Institutin e Shkencave, i cili e vuri në diskutim në disa mbledhje paraprake dhe në një Konferencë të posaçme. Materialet e këtyre diskutimeve “shërbyen si bazë për një rishikim të parë të projektit nga komisioni i zgjeruar edhe me anëtarë të tjerë.” Në konferencë u shfaqën divergjenca mendimesh. Prandaj u zhvilluan diskutime në vitin 1954 dhe në fillim të vitit 1955 në një komision të gjerë.

Hartimin e ri dhe redaktimin e fundit pas diskutimeve dhe ripunimeve të ortografisë, e bëri komisioni i përbërë nga A. Xhuvani, E. Çabej, A. Kostallari, M. Domi¹⁴².

Nga materialet që kemi arritur të shohim nuk rezulton se në Tiranë në

¹⁴² *Ortografia e gjuhës shqipe*, *Buletin për shkencat shoqërore* 4: 1956, 38-39.

këtë kohë do të ketë pasur çfarëdo preokupimi publik në atë kohë lidhur me problemet e planifikimit të gjuhës për shqiptarët e Jugosllavisë apo të diasporës. Mund të supozohen, ndër të tjera, këto arsye: ndarjet ideologjike dhe shtetërore midis Jugosllavisë e Shqipërisë kishin bërë që komunikimi për këto çështje midis dy pjesëve të kombit të ishte i pamundshëm, prandaj ishte më lehtë që kjo çështje të shtrohej dhe zgjidhej vetëm brenda Shqipërisë dhe pastaj “të eksportohej” eventualisht në Jugosllavi; gjuhëtarët që do të merreshin me këto çështje në Jugosllavi ishin të paktë, ndërsa niveli i përgjithshëm kulturor nënçmohej; për konceptin që po projektohej dhe po vendosej me rrugë ekzekutive mund të krijoheshin pengesa serioze me përfilljen e mendimeve atëherëm të botuara, por pa përkrahës, të Selman Rizës; ai mbetej tërësisht i heshtur dhe i injoruar madje edhe si objekt kritike; për pikëpamjen që ndoshta ishte krijuar, sipas së cilës shteti i krijuar në përmasat e veta kishte prodhuar edhe veçanti në rrafshin e identiteteve kulturore e kombëtare, e të tjera.

GJENDJA NË KOSOVË 1955-57

Ndërkohë në Prishtinë kishin ndodhur shumë gjëra. Më 1 qershor të vitit 1953 Kuvendi i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovë-Metohisë kishte themeluar Institutin Albanologjik me tri degë studimi: Gjuhësi, Letërsi dhe Histori, me drejtor Elhami Nimanin. Autoriteti shkencor i atij Instituti ishte S. Riza, i cili tashmë kishte botuar veprat *Fillime të gjuhësisë shqiptare* dhe *Gramatikë e serbokroatishtes* dhe do të botonte *Përemnat dëftorë*. Ai kishte ndihmuar në ngritjen e bibliotekës së Institutit dhe në konceptimin e projekteve me vlerë hulumtuese-shkencore, ndër të cilat një fjalor terminologjik shqip-serbisht-frengjisht, i cili ishte kryer, por nuk ishte botuar. Me atë Institut ishin të lidhur punonjës të tjerë të kulturës e të dijes, ndër të cilët duan veçuar Zekerija Rexha, Hivzi Sulejmani, Kadri Halimi, Mehdi Bardhi, e të tjerë. Ndikimi pozitiv i punës së Institutit ishte ndjerë shpejt, ndërsa as reagimet drastike nuk kishin munguar.¹⁴³

Në fund të vitit 1955, në kohën e ballafaqimit me kritikën më të rrepta, me trysnitë, S. Riza vlerësonte: “... përkrah seleksionimi i kritereshëm i

¹⁴³ Cf. ISMAJLI (2005).

tingujvet dhe trajtavet, letrarishtja e neve Shqiptarëvet të Jugosllavisë paraqet tashmë një eprorsi të pamohueshëm jo vetëm përmbi shkodranishten nëndialektore por edhe përmbi elbasanishten e gjithqyshtë”. Meritat për suksese të tilla S. Riza ua lente redaktorëve të shtëpisë botuese “Mustafa Bakija” dhe revistës “Jeta e rë”.¹⁴⁴

Me 25 dhjetor të vitit 1955, forcat që e kishin intensifikuar trysninë mbi popullatën shqiptare, i kishin intensifikuar trysnitë për të shpërngulur sa më shumë shqiptarë për Turqi, do të nisnin aksionin famkeq të “mbledhjes së armëve”, etj. mbyllën institucionet kulturore si Biblioteka Popullore e Krahinës, Ansambli i Këngëve dhe Valleve, dhe Instituti Albanologjik. Dy intelektualët e shquar, S. Riza dhe Z. Rexha, me pretekste formale u përzhunë në Shqipëri, ndërsa të tjerë u mënjanuan, u ndoqën apo dënuan me burg.

Në një klimë të tillë më 1955, për nevojat që kishin dalë ndërkohë, por mbase edhe për jehonë të diskutimeve për gjuhën në Tiranë, revista “Përparimi” i botonte Konkluzat dhe Rezolutën e Mbledhjes së vitit 1952.¹⁴⁵ Në shënimin hyrës të Redaksisë së “Përparimit” synimet e Mbledhjes së vitit 1952 përmbledheshin kështu: “1. Me unifikue përkah tingujt e trajtat sa më shumë që të jetë e mundur gjuhën e shkrimit t’atye Shqiptarëve të Jugosllavisë që flasin gegnisht; dhe 2. Gegnishten kështu të unifikueme me e plotsue me ato terma teknike dhe shprehje tjera që i mungojnë endë sod e kësaj dite, e, pa të cilat, ajo nuk do të pasqyronte dësisht paravajtjen e përgjithshme të pakicës shqiptare n’atdheun tonë.”

Arsyet e ribotimit të Konkluzave dhe të rezolutës së kësaj Mbledhjeje Redaksia e “Përparimit” i shpjegonte si vijon: “që kësaj mbledhje t’i japim vendin e duhur që ka në përpjekjet për zhvillimin e gjuhës dhe përgjithsisht në zhvillimin kulturur të Shqiptarëve të Jugosllavisë dhe, e dyta, që të gjitha këto gjana të trajtueme n’atë mbledhje të jenë përsëri shkas diskutimi më të gjanë ndër puntorët tanë të gjuhës dhe të letërsisë të cilëve po marrim përsipër me u rezervue në këtë revistë vend të posaçëm”. T’i caktohej vendi i duhur, sepse mund t’i ishte dhënë më shumë, e të hapej diskutim për çështje të caktuara.

Më tej shpjegohej se, siç mund të shihet nga Konkluzat dhe Rezoluta, “ka mjaft gjana të kontestueme në gjuhën shqipe” dhe se “diskutimi dhe

¹⁴⁴ RIZA: 1955b, 369.

¹⁴⁵ *Nji mbledhje e randsishme, Përparimi* 1-2, 1955, 12-15.

mendimet më të gjana shkencore do të ndihmojshin domosdo për zgjidhjen e tyre”, ndërsa me ribotimin synohej të nxiteshin “puntorët e gjuhës për me i vû në diskutim rishtas”.

Në Mbledhjen e vitit 1952, siç shihet nga *Rezoluta*, theksi ishte vënë barabar në zgjedhjen e kodit të përdorur, të përcaktuar në *Konkluzat*, po edhe në caktimin e idiomës bazë të gjuhës letrare dhe edhe më shumë në aspektet e ndryshme të kulturës dhe të funksionimit të gjuhës letrare. Meqenëse mbi Konkluzat do të zhvillohej diskutimi, do t’i citojmë ato në versionin e shkurtuar të “Përparimit” në shtojcë.

Edhe pse shkurt dhe pa mëtesën për t’u quajtur “Ortografi”, mund të thuhet se sa i përket zgjedhjes së kodit Mbledhja ka dhënë disa rezultate. Ato janë të natyrave dhe të niveleve të ndryshme. Më e rëndësishmja është se Mbledhja ngulte këmbë në mënjanimin e “evolutave partikulariste”, sidomos kur ato ishin të kosovarishtes, herë të tjera në favorizimin e trajtave sa më të përbashkëta. Këto rregulla drejtshkimore, që ishin botuar qysh më 1952 te “Rilindja”, kishin vazhduar të përdoreshin dhe kishin ndihmuar sadopak në evitimin e anarkisë në shkrime. Ishte përkrahur gjerësisht parimi pas të cilit “fjalori i Shqipes është i përbashkët, pamvarësisht prej dallimeve dialektore dhe kryedialektore në lamín e fonetikës dhe të morfologjis”.

Megjithatë, më 1957 do të niste një diskutim i sërishëm dhe me mëtesa edhe rivështrimesh largvajtëse të kodit të zgjedhur, qoftë dhe vetëm pjesërisht, dhe shpesh me orientim që nuk e përfillte parimin e Rezolutës së vitit 1952 për “mënjanimin e evolutavet partikulariste”.

Kur lexohet më me vëmendje shënimi i redaksisë së revistës “Përparimi” 1955, me rastin e botimit të Rezolutës, mund të hetohet një dallim shumë i nuancuar, i evidencuar përshtikazi, ndoshta krejt pa qëllim, gegnishte/gegnishte e shqiptarëve të Jugosllavisë dhe implikimet e mundshme nga ky formulim.

Çka binte në sy në fushën e planifikimit të gjuhës shqipe në Jugosllavi në këto vite pas Luftës II Botërore, deri më 1957?

Përveç një mbledhjeje që rezultoi me një Rezolutë dhe me Konkluzat, dokumente prapa të cilave qëndronte autoriteti i Këshillit për Arsim e kulturë të Krahinës Autonome të Kosovë-Metohís, e në të cilat shtroheshin kërkesa konkrete lidhur me punët që duheshin bërë në fushën e kujdesit, për të mos thënë të normimit të gjuhës shqipe, përveç vazhdimit të atij kujdesi

në faqet e revistës letrare “Jeta e ré”, konkretisht ishin bërë këto punë: ishte botuar *Gramatika e serbo-kroatishtes*, 1952 nga Selman Riza, *Fjalori serbokroatisht-shqip* nga Sokol Dobrosi, *Fillimet e gjuhësisë shqiptare* nga Selman Riza, *Dëftorët e shqipes*, po ai, dhe disa diskutime në faqet e *Jetës së ré*, të *Zanit të rinisë* dhe të *Flakës së vllaznimit*. Konkretisht në fushën e hartimit dhe të botimit të materialeve, kompendiumeve, fjalorëve e gramatikave të shqipes që do t’i shërbenin normimit dhe selitjes së gjuhës letrare ishte bërë shumë pak. Orientimi çonte drejt raportit me serbokroatishten, drejt një relacioni të subordinuar të shqipes në funksionet e projektuara shoqërore. Një gjuhëtar si S. Riza, tashmë i afirmuar në fushë të standardologjisë, sikur po i lente në harresë punët e tilla dhe po rikualifikohej në studimet e raporteve me serbishten dhe po shkruante vepra me vlerë në këtë fushë, ashtu si dhe në studimet me karakter më të përgjithshëm. I. Ajeti, po ashtu me dije të thelluara dhe mundësi të mëdha në këtë drejtim, ose mbetej reticent, ose më në fund shkoi në Beograd për të vazhduar studimet dhe punën në Seminarin e albanologjisë. Krijimi i Institutit Albanologjik më 1953, ngritja e bibliotekës së tij, rezultatet e para të punës së tij, nxitja e veprimtarisë nga ai në dy vitet vijuese, u bënë pengesë në një situatë kur Jugosllavia e kishte marrë veten në konfrontimet me Informbyronë dhe tashti më nuk mund të duronte në Prishtinë specialistë që do të merreshin seriozisht me shqipen. Madje sikur u rritën appetite të tjera: të mbyllej fare perspektiva për ndonjë përdorim për të qenë kulturor të shqipes në këto hapësira, sepse mëtohej përzënia në masë e shqiptarëve në Turqi. Aty ku mbahej përdorimi i shqipes, synohej të shënohej sa më qartë distancimi nga gjuha e Shqipnisë. Kishte rrezik të lindte dhe merrte shtat ‘sindromi maqedonas’.

Sadoqë në rrethana tejet të vështira, në këtë kohë shqiptarët e Jugosllavisë kishin manifestuar interesime të theksuara për të marrë pjesë aktivisht në standardizimin e gjuhës, qoftë me deklaratime lidhur me zgjedhjen e bazës dialektore, qoftë me diskutime të gjalla lidhur me kodin, elemente që në pikë të fundit ndërldheshin dhe nuk mund të ndaheshin nga njëri-tjetri. Kontaktet me planifikuesit e gjuhës në Shqipëri, apo me rezultatet e tyre të botuara, gjatë tërë kësaj kohe ata i kishin pasur të ndërprera, kështu që predileksionet, apo animet e tyre nuk mund të çonin peshë në zgjedhjet që do të imponoheshin andej kufirit, ku po imponohej zgjedhja e toskërishtes. Nga ana tjetër, trysnia e pushtetit jugosllav mbi ta që të distancoheshin sa më shumë dhe sa më qartë nga kolegët dhe

establishmenti në Shqipëri, madje dhe nga tradita, i vinin ata në pozitë që të mos e shfaqnin krejt hapur mendimin eventual lidhur me ato që po ndodhnin në fushën e planifikimit të gjuhës në Shqipëri. Çdo deklaram kundër ndonjë veprimi, zgjedhje apo vendimi në këtë fushë në Tiranë ishte bërë i barabartë me deklaramin kundër Shqipërisë, kundër shqiptares dhe qenies shqiptare. Në të tilla rrethana diskutimi i nuancave ishte baraz me luks të palejueshëm. Ndodhja midis predileksioneve të imponuara nga dy oligarkitë shtetërore ata shpesh i kishte vënë në situatë të hiqnin dorë nga preokupimi aktiv standardologjik dhe të pranonin pasivisht zgjidhjet e ofruara.

Si dukej teksti gegnisht në Kosovë më 1955

“Me kalimin në poezin kësodore u bënë një hap përpara në rrugën kah gjetja e mëtejshme e përmbajtjes artistike. Në të njëjtën kohë bahen përpjekje që vargu të lirohet prej formës së vjetër, që pengon shprehjen e gjanë dhe të lirë, kurse në disa vjersha ndihet tashmë edhe dukunija e t’ashtuqejtunit ‘modernizëm’, të cilin e hasim këto vjetët e fundit në mbarë letërsin jugosllave prej kah është bartun... Dhe mû për faktin se poezija jonë nuk e mbërrijti ende këtë gradë të naltë është e domosdoshme që poetët tanë të kërkojnë ngultas dhe të gjejnë rrugë të reja të shprehjes artistike...”

Mbi të mbërrimet e deritashme dhe disa probleme të letërsisë së pakicës kombtare shqiptare në Jugosllavi, Jeta e ré, 4/ 1955, f. 252.

Dhe po në atë numër mund të shkëpusim një copë proze të një prej autorëve të brezit që po vinte në fushën e përdorimit të shqipes në fushën letrare, A. Demaçit. Tekstet e tilla flasin orientimet në të ardhmen dhe për faktin se kalimi i mëvonë në shqipen e njësuar letrare nga aspekti drejtshkrimor e nga aspekte të tjera, ishte lehtësuar ndjeshëm më herët:

Demaçi:

“Qe largue prej katundit vet i gjashti e sod po kthehet kalli vetëm...”

Nji far zekthi përmbrenda nuk e pat lanë të qetë Hamit Kaçanollën. Dikah donte me ja mbajtë, e se kah - nuk e kishte caktue ende. Me e thanë të drjetën e ksihte caktue qyshkur, por e mbante përmbrenda, derisa nji ditë u mblodhën gjindja e të njëjtut zjarr dhe muerën vendimin:

“Po i shesim krejt çka kemi e po dalim n’Shkup, e prej Shkupi - pade bakallëm”.

Shitën: shitën, tokën dhe krejt shka nuk bahej.

Lanë: Gollakun bashk me katund dhe atë kodër, kokoz me kasollën e mixhës-Selë.”

Adem Demaçi: Kthimi, Jeta e ré, 4/ 1955, f. 301.

MBLEDHJA E VITIT 1957

Me 16 qershter 1957 “Rilindja” niste botimin e “Çashtje t’ortografis së gjuhës shqipe”, që vazhdonte me po atë titull me 20, 23, 30 qershtor dhe

me 7 e 14 korrik. Në fillim jepej një sqarim i Redaksisë, në të cilin thuhej se “me 30 e 31 maj u mbajt një mbledhje e gjanë” për çështje të gjuhës, në të cilën u dhanë disa rekomandime, të cilat “duhet të zbatohen në të gjitha redaksit, shkollat e gjetiu”.

Me titullin *Nuk duhet me marrë vendime të preme*, mbititullin “Diskutim i gjallë dy ditësh rreth gjuhës”, Maksut Shehu njoftonte se Mbledhjen e kishte organizuar Komisioni për gjuhë dhe letërsi i Pleqsis për arsim e kulturë të Këshillit populluer të KAKM¹⁴⁶, ndërsa në të ishin lexuar dy referate - njëri i ‘gjuhëtarëve të Prishtinës’, tjetri i ‘gjuhëtarëve të Beogradit’.¹⁴⁷ Më 30, 31 maj në mbledhje kishin marrë pjesë “gati të gjithë profesorët dhe arsimtarët e gjuhës shqipe të Kosovë-Metohís, të Beogradit dhe të Maqedonís”.

Në fjalën e tij të hapjes, Kolë Shiroka kishte thënë se ishin mbledhur të ndreqnin gabimet e deriatëhershme në këtë fushë dhe jo të merrnin “vendime të preme”, të bënin unifikimin e drejtshkrimit, por jo unifikimin e përgjithshëm. Artikulli njoftonte se brenda në mbledhje kishte pasur diskutime rreth zanores ë dhe se ishin marrë vendime të natyrës obligative dhe të tjera fakultative.¹⁴⁸

Nuk është vështirë të hetohet se “do të ndreqeshin gabimet” e Mbledhjes së mbajtur më 1952 dhe se ato gabime vendoseshin kryesisht në fushën e përdorimit të zanores ë. Përsëri mbështetet sugjerimi për dallimin e supozuar midis gegnishtes së shqiptarëve në RFPJ, jo rrallë të quajtur “kosovarishte”, dhe gegnishtes së përgjithshme, që ishte projektuar më 1952.

Në revistën “Jeta e ré” botohej ndihmesa me titull *Disa çashtje t’ortografis së gjuhës shqipe*, pa nënshkrim (*Jeta e ré*, 3/1957, 332-342). Në fund të ndihmesës ishte vënë kjo fusnotë: “Të ngarkuem prej Komisionit për gjuhë e letërsi pranë Pleqsis për kulturë të Këshillit Populluer të Krahinës Autonome të Kosovë-Metohís, kët material e mbarështruen, plotsuen dhe përgatitën për shtyp Sulejman Drini e Hasan Vokshi”.

Ndihmesa prihej nga një njoftim në të cilin thuhej: “Si vijim i

¹⁴⁶ Shkurtesë: Krahina Autonome e Kosovë-Metohisë.

¹⁴⁷ “Të Prishtinës”: H. Vokshi, S. Drini, S. Kolgeci e D. Shala; “të Beogradit”: I. Ajeti, V. Dançetoviq, M. Bardhi e A. Çetta.

¹⁴⁸ RAKA: 1997, 201-208.

Mbledhjes së gjuhtarëve - të mbajtur me datën 14 e 15 nanduer 1952 për zgjidhjen e disa çashtjeve t'ortografisë së gjuhës shqipe, - Komisioni për gjuhë e letërsi pranë Pleqsis për Kulturë të Këshillit Populluer të Kosovë-Metohís, në mbështetje të planit të vet të punës, thirri edhe një mbledhje të dytë me 30-31 maj 1957, me qëllim për t'unifikue drejtshkrimin e gjuhës shqipe ndër ne. “Në këtë Mbledhje muerën pjesë, pothuejse, gjithë gjuhtarët e Kosovë-Metohís, personeli mësimuer i Seminarit Albanologjik të Fakultetit të Beligradit, gjuhtarët e Republikës Popullore të Maqedonis dhe shumë arsimtarë dhe dashamirë të gjuhës shqipe. “Tue marrë parasysh nevojën e sqarimit të disa problemeve gjuhësore aktuale në lidhje me unifikimin e shqipes ndër Shqiptarët e Jugosllavis, u hartue një referat prej dy grupe shokësh dhe ky material iu dërgue për studim njerëzve të ftuem në këtë Mbledhje. “Mbas shqyrtimit të gjithanshëm e pikë-për-pikë të secilës çashtje të parashtrueme në referate, e tue pasë para sysh përfundimet e Mbledhjes së parë, kjo Mbledhje pat për qëllim, së pari, me thjeshtue sa të jetë e mundur, ortografin shqipe, por gjithnjë tue u kujdesë që të mos cenohet aspak karakteri shkencuer i saj. Për shembull, në lidhje me ë-pazane Mbledhja qe e mendimit që ajo të përdorohet vetëm aty ku është e domosdoshme. Një qëndrim i këtillë për ligj vetëvehten e i jep dorë zhvillimit të gjuhës bashkëkohore tue qenë në përputhje të plotë me ortoepín, rrugë kjo që medoemos evolucioni i gjuhës do të kalojë nëpër të për me mbërrijtë zhvillimin e vet të fundit. “Në lidhje me tezat e referateve, Mbledhja vendosi me rekomandue, tashpërtash, këtë drejtshkrim:...”

Dhe vijonte teksti i rregullave të drejtshkrimit të vendosur. Në të gjejmë rregulla për çështje të ndryshme me pretendime sistematizimi. Fonetikë: theksi hunduer (kur ka zanore hundore që nuk ndiqet nga bashkëtingëllorja hundore), theksi i shkurtë (të mos përdoret), theksi i gjatë (vetëm në kallëzoren e emrave që mund të ngatërrohen). Morfologji: Fjalët me origjinë të huej *i* apo *jod*, Drejtshkrimi i disa trajtave të foljeve, Zgjedhimi i foljeve *me ardhë* dhe *me dijtë* në prezentin e indikativit, Drejtshkrimi i disa fjalëve me *ç* apo *sh*, Kthimi i togut *tsh* në *ç*, Drejtshkrimi i fjalëve të hueja me *t* apo *th*, Transkriptimi i emnave të huej, Drejtshkrimi i disa ndajfoljeve, parafjalëve dhe lidhzave, Përdorimi i pronorëve me *nyje* dhe pa *nyje*, Përdorimi i fjalës gjithë me *nyje* apo pa *te*, Përdorimi i sokrojës (sic!) së madhe, Ambigjinita, *e*-ja dhe *u*-ja e paqëndrueshme, Përdorimi i *ë*-s te emnat, mbiemnat, përemnat, numrorët, foljet, etj, Fjalët e prejardhuna, Shumsi i disa emnave të gjinis femnore, Ndamja e fjalëve në rrokje.

Siç shihet nga teksti, kjo mbledhje i kushtohej në radhë të parë dhe kryesisht zgjedhjes së kodit të shqipes letrare dhe me elemente të tilla merrej tërë kohën. Sa i përket zgjedhjes së gjuhës kjo mbledhje i referohej Mbledhjes së Parë të vitit 1952, në Rezolutën e së cilës ishte thënë: “për gjuhë shkrimi të Shqiptarëve në RFPJ të përcaktojmë një gegënishte në të cilën të vijmë me bashkëpunue nëngegënishtet e ndryshme simbas... kriterit të mënjanimi t’evolutavet partikulariste të nëndialekteve të ndryshëm të gegënishtes”.

Mirëpo, vetë zgjedhja e kodit shpesh prek në çështje të zgjedhjes së idiomës bazë. Dhe pikërisht në këtë pikë vëreheshin largimet eventuale: kur kënaqej pjesa e parë e thënies së cituar të Rezolutës, sikur harrohej e dyta. Në një anë mënjanimi i evolutavet partikulariste e në anën tjetër këmbëngulja për thjeshtim të drejtshkrimit e për respektim të plotë të “shqiptimit”, ku do të mund të hetohej mëtesa e imponimit më të madh të gegërishtes verilindore.

Siç do të shihet dhe me rastin e diskutimeve të mëvona, çështjet e gjuhës në Prishtinë, jashtë qarqeve thjesht gjuhësore dhe profesionale, përveç “në rrethanat e rritjes kulturore e përparimit të gjithanshëm socialist në Jugosllavi“, shtroheshin rregullisht pas ndonjë grindjeje pak më të theksuar politike-shtetërore midis dy vendeve - më 1952 kjo edhe thuhej shprehimisht nga M. Hoxha, dhe në dritën e zhvillimeve që po ndodhnin në Shqipëri në fushën e planifikimit të gjuhës. Politika gjuhësore që ndiqej atje reflektohej në Prishtinë, por kjo thuhej hapur këtu vetëm në suaza të planifikimit të korpusit. Situata e shqipes në Jugosllavi, statusi i saj, mund të përdroreshin për kundërshtime politike nga establishmenti në Shqipëri ndaj atij të Jugosllavisë, por kjo nuk mund të dëshmohet padysishëm.

MOSPAJTIMET E IDRIZ AJETIT

Në artikullin “A ka gjâ mâ punë n’ortografin e gjuhës shqipe?” I. Ajeti bënte vërejtje lidhur me rregullat e parapara të drejtshkrimit të propozuar, sidomos lidhur me përdorimin e zanores ë.¹⁴⁹ Pas një pleduajeje për studimin e çështjeve të strukturës gjuhësore para se të vendosej drejtshkrimi, pas konstatimit se deri atëherë shqipes i mungonte një ortografi e njësuar, megjithë rezultatet e arritura përmes zhvillimit spontan, apo me vendimet e Komisionit Letrar të

¹⁴⁹ AJETI: 1958, 471-476.

Shkodrës, autori konstatonte se “Instituti i Tiranës, qysh se është themeluar, problemit të njisimit të gjuhës shqipe, pasojisht edhe ortografimit të saj është kah i kushton sistematikisht kujdes e vemendje të pakëputshëm, çka mbas mendimit tanë të përvujtë, ka dhënë rezultat të dobishëm: Komisioni, formue posaçërisht për problemet e ortografisë, ja ka dalë në krye me përpilue, mbas njij vistri të tanë ndriçimesh e tëfillimesh, rregullat drejtëshkrimore të shqipes, që sot njehen si norma”.

Më tej ai shpjegonte se “te na” çështja e gjuhës është shtruar më 1952 dhe më 1957, “në Prishtinë u rrah problemi i drejtëshkrimit, me përfundimet e të cilit diskutim, s’paku unë, nuk kam mbetë aq i kënaqun”.

Më duket se pakënaqësia i referohej në radhë të parë diskutimit të vitit 1957 dhe problemit të drejtëshkrimit, dhe më pak problemeve që shtroheshin më 1952.

Rruga e eliminimit të kësaj pakënaqësie do të shpinte nëpër një studim të hollësishëm, çka te ne nuk ishte bërë. Por, “na besojmë se rrugën e përpilimit të ortografisë së gjuhës shqipe te na, mund ta shkurtonte Ortografia e gjuhës shqipe e Institutit të Tiranës, pse një numër i madh problemesh drejtëshkrimore do të pranohej prej nesh, atëherë do të mbetej për t’u bisedue vetëm mbi pikat e kontestueshme”.

Ajeti nuk ia mohonte demokratizmin rrugës që është ndjekur këtu, por theksonte faktin se vendimet ishin marrë pa u pasë bërë paraprakisht studime gjuhësore e drejtëshkrimore. “E në rasë se nuk kemi ndie nevojën e shqyrtimit të këtyne problemeve, atëherë duhej të hajshim arsye e të pranojshim shkoqitjet e dhanuna prej tjetërkuj mbi këto çashtje”.¹⁵⁰

Vërejtja lidhur me Mbledhjen e vitit 1957 të Prishtinës shpjegohej si vijon: “Kam përshtypjen se vendimet e marruna, më mirë rekomandimet e dhanuna në mbledhjen e mbrame në Prishtinë u nxorën mbasi u miratuen prej një vargu të tanë pjesëmarrësash, shumica e të cilëve atypëraty morën qëndrim mbi çashtjet që po bisedoheshin, pa qenë të vaditun në probleme, orientimit të të cilavet i dilshin zot shpeshherë me gjithë shpirt e energji”.¹⁵¹

Pasi të ketë konstatuar se drejtshkrimi i shqipes mbështetet kryekreje në fonetikën e saj, se disa të folme gege “fonetakisht qëndrojnë sod bukur

¹⁵⁰ AJETI: 1958, 473.

¹⁵¹ AJETI: 1958, 273.

larg nga ortografimi zyrtar i shqipes”, ai pohonte se “*as kosovarishtja nuk mund të mirret për themel të gjuhës letrare zyrtare te na*” (theksimet r. i.).

Zgjidhja për I. Ajetin qëndronte tek e folmja “fytyra fonetike e së cilës është, pak a shumë më e pastër e më e përgjithshme”.

Më 1958 ortografimi zyrtar në Shqipëri ishte ai i vitit 1956. Në të ishin formuluar rregulla të drejtshkrimit për variantin e gjuhës letrare të mbështetur në toskërishten në radhë të parë, por në fusnota dhe shënime jepeshin shpjegime edhe për gegërishten. Sadoqë kështu në fakt njëhej ekzistenca dhe mundësia e përdorimit të gegërishtes, rregullat e implikuara të shqiptimit në fakt ishin të mbështetura në toskërishten, prandaj të folmet geqe qëndronin bukur larg prej atij varianti. Nëse me “fytyra fonetike e së cilës është, pak a shumë më e pastër e më e përgjithshme”, në frymën e diskutimeve para Luftës II Botërore, do të kuptohej ajo e elbasanishtes, do konstatuar se Ajeti kështu po vinte të hiqte dorë nga qëndrimi i Mbledhjes së vitit 1952, sipas të cilit “as shkodranishtja as elbasanishtja nuk kanë qenë të zonjat me u përgjithësue si gjuhë shkrimi për gjithë Gegët”. Megjithatë, do theksuar se bie në sy kontinuiteti në mendimet lidhur me bazën dialektore të shqipes në raport me Konkluzat e vitit 1952 dhe në raport me synimin e përgjithshëm për afrimin drejt njësimi të gjuhës letrare.

Lidhur me drejtshkrimin Ajeti bënte disa vërejtje. Kërkonte të ndreqej mospajtimi midis formave *mirë, rëndë, mbarë, parë, rrallë, gjallë dhe mirsi, randsi, mbarsi, përparsi, rrallsi, gjallsi, gjallni*. Shpjegonte se në kosovarishten e sodit ndajfoljet e përfutuara prej mbiemrave e kanë shkurtuar gjatësinë e zanores - *i butë - bût, i letë - lèt, i trashë - tràsh, i ngushtë - ngùsht*, ndërsa “në shumicën e nëngegënishteve, nuk ka ndodhë një shkurtim i tillë zanorësh”. Kjo le të kuptohet se drejtshkrimi i kritikuar do të ketë qenë motivuar me këtë lloj “shkurtimi” zanorësh, ndërsa tek emrat *mirsi, gjallni*, kemi të bëjmë me tema të reja dhe me vendosje të theksit në prapashtesën -*í*, çka do të thotë se zanorja që supozohet të ketë qenë e gjatë (a e shkurtë) tani nuk është e theksuar fare. Ajeti bënte vërejtjen për mungesën e mbështetjes shkencore të studimthit të botuar te “Përparimi” 1957/3 e 7-8, pa e treguar autorin e tij. Duke kundërshtuar shpjegimet për arsyen morfologjike të shkrimit të propozuara në “studimthin” [e S. Drinit], ai pranonte një mbështetje për të: “Na besojmë se për të përligjë drejtshkrimin e derivatevet *udhtim, udhtue, mirsi, mbarsi* e tanë kategorinë e tyre, do të mjaftonte të theksohej fakti tashmë i njoftun se vokali i reduktuem i pjesëve të parme *udhë, mirë, mbarë*, nuk ka ...kurrfarë zyre fonetike, prandaj, vetëm nga kjo anë mund

të tolerohet ortografimi *mirsi, mbarsi, udhtim*, e kurrigjâ tjetër”.

Ajeti pledonte për shkrimin e gjysmëzanores ë edhe atje ku grumbullohen më shumë bashkëtingëllore. Sido që të jetë, vërejtja e tij themelore kishte të bënte me parimin që kërkon ruajtjen e shqiptimit si bazë për drejtshkrimin, pa marrë parasysh se në disa raste duhet të kthehemi në histori për ta përligjur atë.

Në përgjithësi vendimet e Mbledhjes së vitit 1957 mund të vlerësohen si një kthim prapa në kuptimin që prapa kërkesës për thjeshtim, domethënë mosshënim të zanores ë, në emër të shqiptimit (gegnishtja verilindore në atë rast delte ndryshe) po shtyhej përpara ajo që kuptohej me gjuhë letrare të veçantë për shqiptarët e Jugosllavisë, apo gegërishte vetëm e shqiptarëve të RFPJ-së.

MBLEDHJA E VITIT 1963

Në fushën e planifikimit të gjuhës para viteve ‘60 në Tiranë kishim *Ortografinë* e vitit 1956, përvojën e zbatimit të saj në rrethana të dirigjizmit të theksuar kulturor e politik njëpartiak, në një anë, dhe përhapjen e standardit të urdhëruar përmes tij në përmasa shumë më të gjera në saje të zbatimit të tij në shkolla të të gjitha niveleve, numri i të cilave ishte rritur ndjeshëm, si dhe në institucionet e kulturës, rrjeti i të cilave ishte përhapur. Lidhjet me trashëgiminë kulturore dhe letrare të zhvilluar në gegërishten ishin reduktuar ndjeshëm, kështu që brezi i ri kishte mundësinë të njihte vetëm një version serioz të shqipes së standardizuar deri atëherë.

Më 1961 “Komisioni për gjuhë e letërsi i Pleqsisë për arsim e kulturë i Krahinës Autonome të Kosovë-Metohisë” kishte caktuar një komision për të rishikuar e plotësuar ortografinë në përbërjen: dr. Idriz Ajeti, Hasan Vokshi, Sylejman Drini, Mehdi Bardhi dhe Latif Mulaku. Sipas “Rilindja” 15 janar 1963, po mbahej këshillimi për çashtje të gjuhës dhe t’ortografis shqipe, në të cilin po shqyrtohej raporti i Komisionit të zgjedhur më 1961.¹⁵² Projekti i Ortografisë i hartuar nga Komisioni i përmendur kishte nisur të botohej te “Rilindja” në dhjetor 1962 dhe vazhdonte më 1-2, 3, 4, 5 e 6 kallnor 1963, në 12 vazhdime në faqet e kulturës. Ato ditë “Rilindja” kishte hapur gati

¹⁵² A(nton). P(ashku).: 1963, 8.

rubrikë të regullt “Çashtje gjuhe” për ta mbajtur aktual problemin. S. Drini, njëri nga hartuesit e vendimeve ortografike të vitit 1957 dhe të atyre që propozoheshin tash, krahas me njoftime të ndryshme lidhur me ecuritë e zgjidhjes së çështjeve të tilla gjetiu, pledonte për një ortografi të thjeshtuar, terminologji që e ndërlidhte atë qartas me qëndrimet që ishin shprehur më 1957.¹⁵³ Të nesërmen në këtë gazetë delte raporti pa nënshkrim nga mbledhja e dy kryesive të seksioneve të letrarëve dhe përkthyesve të Kosovës e Metohís, ku shtroheshin dy kërkesa - unifikimi dhe thjeshtimi i ortografisë.¹⁵⁴ Hijen e diskutimeve me siguri të konfrontuara mund ta supozojmë derisa lexojmë pohime si: “Askush nuk e ka mohue as që mund ta mohojë se gjuha shqipe asht një, kudo që të flitet, pa marrë parasysh se ka dy kryedialekte e disa nëndialekte...”

Pasi të kishin theksuar faktin se “prej kohësh janë ba përpjekje për afrimin dhe unifikimin e dy kryedialekteve”, të tilla njehen dy mbledhjet e mbajtura në Prishtinë, kryesitë e shkrimtarëve dhe të përkthyesve porosisnin që si pikënisje në këto punë të merreshin rekomandimet e dy mbledhjeve të mëparme. “Nga ana tjetër, edhe me rastin e hartimit të rekomandimeve të Mbledhjes së vjetit 1957 kemi pasë parasysh Ortografin e gjuhës shqipe të vjetit 1956, të cilën gjithashtu duhet me e marrë për bazë edhe në mbledhjen e paralajmërueme për tash.”

Ajeti 1960

Ajeti 1985

<i>Qysh në ballë të këtij vështrimi duhet ta thomi mirëfilli se titulli i sipërm, sikur e ndamë me e quejtë, nuk do të mundet me i kënaqë ata qi e pandehin si trajtim të rrasët mbi ligjërimet shqipe të kësaj treve. Nji-herë, pse na mungojnë pothuajse kryekëput të dhana dialektologjike të shkoqitura që do të na hipshin krah e dorë për një vëzhgim të nder-shëm të të folmeve që përdoren në truallin e Kosovë-Metohisë. Edhe përpara kushdo që ka marrë të hetojë ndonji dialekt të këtyre viseve, për mungesë materiali të shëndoshë gjuhësor, pak gjâ ka nxjerrë në dritë.¹⁵⁵</i>	<i>Që në ballë të këtij vështrimi do të themi se titulli i sipërm, sikur ndamë ta quajmë, nuk do të mund t'i kënaqë ata që e pandehin atë trajtim të rrasët mbi ligjërimet shqiptare të kësaj treve: njëherë, sepse na mungojnë pothuajse kryekëput të dhëna dialektore të shkoqura, që do të na jepnin krah e dorë për të bërë një vëzhgim të mirë rreth të folmeve në truallin e Kosovës. Edhe më parë, kushdo që kishte marrë të hetonte ndonjë prej ligjërimeve të këtyre viseve, për mungesë materiali të saktë gjuhësor, pak gjë ka nxjerrë në dritë.¹⁵⁶</i>

¹⁵³ DRINI: 1963, 9.

¹⁵⁴ T'unifikohet por dhe të thjeshtohet ortografija e shqipes, Rilindja, 11.1.1963, 7.

¹⁵⁵ AJETI (1960): Hymje, f. 3.

¹⁵⁶ AJETI (1985): Hyrje, f. 164.

Shënim: Përveç ndonjë trajte të paskajores të zëvendësuar me lidhore, togut ue/ua, zanores hundore/ përkatëses johundore dhe ndonjë forme me hundore/ rotacizëm apo një/ një, dallimet e tjera midis dy versioneve të këtij teksti janë thjesht të natyrës redaktoriale dhe jo të normës gjuhësore.

Një distancim i lehtë sikur sugjerohej derisa thuhej se një rrugë të tillë duhej ta kishte ndjekur Komisioni për hartimin e projektit të ortografisë, sepse “as përfundimet e Mbledhjes sonë të vjetit 1957, as ato të vjetit 1952 madje, nuk kanë qenë formulue në bazë të kosovarishtes, por në bazë të gegnishtes letrare”, ndërsa Ortografia e vitit 1956 “pranon ekzistimin e gegnishtes dhe parashef madje edhe forma të drejtshkrimit të saj. Letrarët dhe përkthyesit, në mbledhjen e tyre të përbashkët, theksuen veçmas se *asnji botim në gjuhën shqipe në Kosovë e Metohi nuk asht ba në kosovarishten, por në gegnishten letrare*” (theksimet tonat, r.i.). Raportimi, pa përmendur emra diskutuesish të veçantë, theksonte vërejtjet që kishin pasur ata lidhur me Ortografinë e vitit 1956, e cila “ka formulue disa rregulla tue u mbështetë ma tepër në fonetikën e tosknishtes, madje edhe atëherë kur përfundimet e këtilla nuk kanë kurrfarë baze në parimet morfologjike ose origjinën etimologjike të fjalëve përkatse, çka tregon se edhe ajo mund të pësojë ndryshime e sidomos thjeshtime tepër të nevojshme, sikurse janë tue u ba edhe në shum gjuhë tjera”.

Shprehja “sikurse janë tue u ba edhe në shum gjuhë tjera” të kujton artikullin e S. Drinit të botuar ato ditë në gazetë, por edhe pa këto elemente, mënyra e ndërlidhjes me vendimet e vitit 1957, këmbëngulja në thjeshtimin e ortografisë, sidomos sa i përket ë-së, përmendja e morfologjisë si kriter bazë për drejtshkrimin, të gjitha këto e identifikojnë grupin e njerëzve me kërkesa të tilla. “Mirëpo, kjo nuk do të thotë se nuk mund të gjinden elemente të përbashkëta, që do t’i afrojshin të dy kryedialektet e shqipes, edhe kur asht fjala për ortografin e përbashkët të shqipes tue marrë parasysh dëshirën e përhershme për unifikimin e gjuhës e t’ortografisë dhe nevojën e thjeshtimit të tyre.”

Shkallën e çrregullimeve që kishte shkaktuar ndërlidhtas mosrespektimi i vendimeve të vitit 1957 dhe botimi i Ortografisë së vitit 1956 e ilustron raporti në fjalë prej mbledhjes së dy kryesive: “po qe se Mbledhja e 14 kallnorit nuk do të japi rekomandime të preme, të cilat do t’i zbatojshin mandej të gjitha revistat, gazetatat, shkollat e institucionet tjera, do të duhej me u kthye përsëri në rekomandimet e Mbledhjes sonë të vjetit 1957 që t’evitohet njiilloj përziemje dhe dezorientimi që ka marrë hov në kohët e

fundit përsa i përket përdorimit t'ortografisë së gjuhës shqipe“.

Tematizimi i këtillë i çështjes nga shkrimtarët dhe përkthyesit nxirrte në shesh një gjë: pavarësisht nga ndarja e plotë shtetërore, nga mungesa e komunikimit me Shqipërinë, rrjedhat e planifikimit të gjuhës në Kosovë nuk mund të shkonin në një rrugë krejtësisht të veçantë, pos me ndonjë ndërhyrje të rreptë shtetërore. As pesë vjet nga mbledhja e vitit 1957, e cila perceptohej kryesisht si përpjekje për të ndjekur një rrugë të veçantë, njerëzit e penës ishin alarmuar nga “përziemja dhe dezorientimi” që ishin përhapur gjithandej.

Këshillimi filloi me 14.1.1963 në lokalet e Fakultetit të Drejtësisë e të Ekonomisë në Prishtinë. Merrnin pjesë përfaqësuesit e institucioneve kulturore, arsimore e shkencore të Kosovë-Metohisë dhe të shqiptarëve të Jugosllavisë.¹⁵⁷ Animin për zgjidhjet tashmë të bëra në mbledhjet e mëhershme e shprehte më tej A. Rexha gjithë duke kërkuar të merreshin vendime për luhatjet që kishin mbetur pa gjetur zgjidhje më herët.¹⁵⁸ Më 15 janar “Rilindja” njoftonte për fillimin e Këshillimit.¹⁵⁹ Mbledhjen e hapi Kolë Shiroka, kryetar i Pleqsis Krahinore për Arsim e Kulturë, i cili kishte theksuar se “në këtë këshillim duhet të diskutohet jo vetëm për çashtjet e ortografisë, por edhe për çashtje tjera të gjuhës shqipe”.¹⁶⁰

Më 16.1.1963 “Rilindja” në një artikull të pafirmuar njoftonte se “u shqyrtuen pikë për pikë parashtrimet e Komisionit për ortografinë e shqipes”, ndërsa më 17.1.1963, me rastin e njoftimit për përfundimin e punës së Këshillimit për çashtje të gjuhës dhe t'ortografisë shqipe jepej shënimi me interes: “Në fund të Këshillimit u theksue se organet kompetente federative e republikane, që do të marrin në shqyrtim rekomandimet e këtij këshillimi dhe do t'aprovonjë format definitive t'ortografisë së gjuhës shqipe, që do të përdorin të gjithë Shqiptarët e Jugosllavis, të shqyrtojnë edhe disa kategori tjera që nuk janë shqyrtue në projektin e ortografisë...”¹⁶¹ Artikulli më tej njoftonte

¹⁵⁷ Sot fillon Këshillimi për ortografinë e gjuhës shqipe, *Rilindja*, 14.1.1963, 4.

¹⁵⁸ REXHA: 1963, 12.

¹⁵⁹ Merrnin pjesë S. Hasani, kryetar i Këshillit Krahinor të Lidhjes Socialiste, Q. Deva, sekretar i Pleqsis për Arsim e Kulturë, I. Ajeti, M. Krasniqi, P. Janura, R. Nesimi, e të tjerë.

¹⁶⁰ A. P.: 1963, 8. Komisionin për konkluzë, që rekomandimet e veta do t'ua paraqesë “organeve kompetente”, e përbënin: Q. Deva, P. Janura, I. Ajeti, H. Vokshi, V. Shita, A. Zajmi, M. Bardhi, Xh. Gega e M. Begolli. Pos I. Ajetit diskutuan: P. Janura, S. Imami, M. Peza, A. Rexha, Xh. Gega, R. Hoxha, M. Lutfiu, A. Çetta, J. Mita, H. Kaleshi, L. Mulaku, A. Kelmendi, S. Hasani, H. Mekuli, S. Drini dhe H. Shala. Nuk jepen hollësi për diskutimet.

¹⁶¹ *Mori fund Këshillimi për çështje të gjuhës dhe t'ortografisë shqipe*, artikull i panëshkruar, *Rilindja*, 17. 1. 1963, 13. Raport për diskutime kishte dhe Hamza Reka: 1963.

se kishte mundësi që ata që do të kishin propozime eventuale mund t'ia përcillnin ato Pleqsis, ndërsa shprehej besimi se Projekti do t'aprovohet e botohet sa më shpejt, për t'i hyrë pastaj hartimit të fjalorit ortografik dhe hartimit të një fjalori pak më të plotë.

Nuk më kishte rënë të lexoja se çështja e gjuhës dhe e drejtshkrimit të shqipes do të merrej në shqyrtim nga organet “kompetente federative e republikane”, madje të aprovohej nga to ndonjë vendim. Nuk dihej cilat ishin ato organe federative e republikane, ashtu siç nuk dihej cilat ishin ato “kategori tjera që nuk janë shqyrtue në projektin e ortografis” e që do t'i shqyrtonin organet federative e republikane, të cilat, s'ka pse të supozojmë, nuk dinin shqip. Aq më tepër që mbledhjet në të cilat ishin marrë vendime për gjuhën shqipe deri atëherë ishin mbajtur në organizim të organeve pushtetore të Kosovës. E tepërt të thuhet se me gjuhët e tjera të “kombeve apo të kombësive” nuk janë marrë ndonjëherë organet federative e republikane. Kjo tregon se deri në çfarë shkalle arrinin përzierjet e shtetit të Jugosllavisë në çështjet e shqiptarëve, madje edhe deri në gjuhë: nuk kënaqeshin që me to të merreshin ministritë e Kosovës përmes ekspertëve dhe profesionistëve të tjerë, po një e drejtë e veçantë u rezervohet organeve federative e republikane.

Më 20 kallnor “Rilindja” në f. 12 delte me një shkrim më të gjatë, pa autor: “Të pranojmë aso rregullash që i përgjigjen shqipes letrare”¹⁶²: “Gjatë punës triditëshe në Këshillim u zhvillue ditën e parë diskutimi parimor në lidhje me çashtjet e gjuhës dhe t'ortografis shqipe, kurse dy ditët e fundit u shqyrtuen pikë për pikë parashtrimet e projektit t'ortografis së gjuhës shqipe”. Pjesën më të madhe të pikave të raportuara nga komisioni Këshillimi e pranoi me ndryshime, ndërsa për ato pika që mbetën “të çeluna” “do të vendosi trupi që caktojnë organet kompetente republikane e federative, të cilave do t'u përcillet tanë materiali i Këshillimit për shqyrtim, plotsim e aprovim si dhe gjetë (sic!) mënyrën e zbatimit t'ortografisë së gjuhës shqipe ndër Shqiptarët e Jugosllavisë”.

Këtu delte sërish e dhëna se me çështje të planifikimit të gjuhës shqipe, më konkretisht me çështje të drejtshkrimit të shqipes, qenkan marrë “organet kompetente federative e republikane”, nuk thuhej prapë cilat, por kërkohet që ato “ta shpejtojshin punën e tyne për caktimin e ortografisë së gjuhës shqipe, që do të

¹⁶² *Rilindja*, 20. 1. 1963.

përdorshin të gjithë Shqiptarët e Jugosllavisë“. Komisioni kishte propozuar Konkluzat, ku thuhej se puna me gjuhën, edhe e këtij Këshillimi, po zhvillohej në vazhden e dy mbledhjeve të mëparme të Prishtinës, pavarësisht se “disa u janë shmangë” rekomandimeve të tyre, po edhe në vijën e “rezultateve shkencore të gjuhës shqipe dhe t’ortografisë së saj”. Nga raporti i Komisionit citoreshin këto fjalë: “Diskutimi tregoi se duhet të pranojmë aso rregullash drejtskrimore që i përgjigjen ma së miri shqipes letrare, por tri ndryshimet themelore të dy kryedialekteve të shqipes: rotacizmi, nazaliteti dhe diftongjet “ue”, respektivisht “ua”, mbesin përsëri të tilla, si karakteristika të këtyne dy kryedialekteve”.

Komenti i raportuesit të panënshkruar në vazhdim lente mundësi interpretimesh për diskutimet që ishin bërë atje: “Me fjalë tjera, Këshillimi pranoi mundësinë që dikush të shkruajë simbas dëshirës në cilindo krye dialekt që të dëshirojë, por ortografia duhet të jetë e përbashkët, e ‘me rastin e caktimit të drejtskrimit duhet të synohet thjeshtimi, tue pasë parasysh nevojat e përdorimit ma të gjanë të gjuhës’”. Kështu në fakt u formulua edhe kompromisi midis “dy rrymave” jo shumë qartë të emërtuara, por të identifikueshme përmes shprehjeve si “thjeshtim”, në një anë, “kriteret shkencore”, në anën tjetër.

Në një shkrim më të gjerë të Gani Lubotenit te Përparimi i atëhershëm, pas shënimeve për mbledhjet e mëparme lidhur me çashtje të gjuhës në Shqipëri dhe në Jugosllavi, jepej një gjykim që e vlen të veçohet: “Rekomandimet e dy tubimeve të para të gjuhtarëve në lidhje me ortografinë e shqipes u zbatuen deri në vjetët e fundit, kur në lamën e shkrimit të shqipes filluen të shtohen përherë më tepër lëkundjet ortografike, të cilat u dukën në mbarë shtypin tonë. Sikundër vëren Komisioni i fundit i ortografisë, një ndër arsytet që u dhanë shkas këtyne lëkundjeve është edhe dalja në dritë e Ortografisë së Gjuhës Shqipe të Institutit të Shkencave të Tiranës, e cila shtoi dukshëm pasigurinë e deritashme t’ortografisë te na, sidomos n’ato pika gjuhsore ku mungojshin rregulla të preme ortografike. Në këtë mënyrë u krijue një gjendje e re në shkrimin e shqipes ndër ne, e cila nxiti nevojën e rishkrimit e të rishqyrtimit të shumë e shumë çashtjeve ortografike”.¹⁶³

Për të evituar dëmet e mundshme nga një gjendje e tillë, shpjegonte ai: “Komisioni për gjuhë e letërsi i Pleqsisë për arsim e kulturë të Krahinës Autonome të Kosovë-Metohisë më 22 fror 1961 zgjodhi një komision, të cilit iu besue rishikimi dhe plotsimi i ortografisë. Në këtë Komision hynë këta antarë: Dr.

¹⁶³ LUBOTENI: 1963, 353-360, 354.

I. Ajeti, H. Vokshi, S. Drini, M. Bardhi dhe L. Mulaku“. Komisioni kishte hartuar projektortografinë, e cila ishte botuar, vënë në diskutim publik në Këshillimin e gjuhtarëve e dashamirëve të gjuhës shqipe të mbajtur në Prishtinë më 14, 15 e 16 kallnor 1963. Luboteni njoftonte se Këshillimi miratoi pjesën dërrmuese të projektit dhe konkluzat e veçanta me këtë rast. “Mandej u vu në pah se dy mbledhjet e mëparshme dhanë ndihmesën e vet në zgjidhjen e çashtjes së caktimit të ortografisë së shqipes dhe se rekomandimet e tyre janë mbështetë në zhvillimin e deriatëhershëm të gegënishtes letrare. Diskutimi tregoi se duhen pranue aso rregullash ortografike që i përgjigjen më së miri shqipes letrare, por tri ndryshimet themelore të dy kryedialekteve të shqipes: rotacizmi, nazaliteti dhe diftongjet -ue, respektivisht -ua mbesin përsëri të tilla, si karakteristika qenësore të këtyre kryedialekteve. Në këtë mes u theksue veçanërisht thjeshtimi i ortografisë, tue pasë parasysh nevojat e përdorimit më të gjanë të gjuhës”.

Mbase mund të hetohet me këtë rast një distancim i përmbytur në raport me “zhvillimin e deriatëhershëm të gegënishtes letrare”, me siguri në favor të rregullave që “i përgjigjen më së miri shqipes letrare”, por në të njëjtën kohë theksohej ruajtja e “tri ndryshimeve themelore”, të cilat, siç do të shohim, do të përmenden edhe në fillim të Konsultës gjuhësore të Prishtinës të vitit 1968.

Pleqsija për arsim e kulturë e Krahinës Autonome të Kosovë-Metohis, kumtonte Luboteni, kishte emëruar komision të ri: Dr. I. Ajeti, Dr. P. Janura, H. Vokshi, S. Drini, M. Bardhi, L. Mulaku, M. Isaku, Xh. Gega dhe L. Lucaj, dhe ky komision duhej të merrej me ato pika për të cilat nuk ishte arritur pajtimi në Këshillim. Zgjerimi e bënte komisionin përfaqësues për shqiptarët e Maqedonisë e të Malit të Zi.¹⁶⁴ Komisioni e kishte kryer punën gjatë majit dhe paralajmëronte botimin e Ortografisë. Luboteni theksonte me të drejtë afrimin e dukshëm të kësaj Ortografie me atë të Institutit të Shkencave të Tiranës të vitit 1956, “tue ruejtë vetëm karakteristikat themelore të gegënishtes letrare, e cila në kohët e vona ka ba një evolucion të dukshëm drejt njazimit me tosknishten letrare”.

Dhe më tej ai komentonte në një frymë që do të bëhej mbisunduese vetëm më 1968: “...nji hap i tillë ka qenë ma se i nevojshëm, sepse arsyet shkencore dhe praktike i detyrojnë lavruesit e gjuhës dhe letrarët tanë të shkojnë rrugës së sajimit të një gjuhe të përbashkët letrare, tue heqë dorë njëherë e përgjithmonë prej divergjencave të trashëgueme nga e kaluëmja që

¹⁶⁴ RAKA: 1997, 201-208.

janë si pasojë e zhvillimit të dy kryedialekteve të shqipes letrare në mënyrë të veçuar... sot kemi dëshmi të pamohueshme që flasin përmbi atë se procesi i njazimit të shqipes letrare ka shkue përpara, tue pasë parasysh kurdoherë kriterin e shëndoshë t'afimit të dy kryedialekteve të shqipes së shkrueme. Tue heqë dorë nga trajtat partikulare të toskënishtes, nga një anë, dhe të gegnishtes, nga ana tjetër, shqipja e shkrueme i ka zbutë dukshëm vetitë e saj dialektore, tue u ba përherë ma e afërt dhe ma e kuptueshme për të gjithë ata që shkruajnë e ligjërojnë në këtë gjuhë. Në radhën e këtyne përpjekjeve të vetëdijshme, përdorimi i një ortografije unike shenon hapin e parë në rrugën e sajimit të shqipes letrare dhe ia hap shtekun zgjidhjes së natyrshme të këtij problemi”.¹⁶⁵

ORTOGRAFIJA E VITIT 1964

Përpjekjet e organizuara standardizuese në Kosovë të filluara me Mbledhjen e vitit 1952, në të cilën themelor ishte parimi që zgjidhte gegërishten për bazë të gjuhës së shkrimit, me plotësimin e theksuar se ajo do të duhej të ishte një gegërishte e përgjithshme, ku do të bashkëpunonin të gjitha nëngegërishtet, të shpëna më tej me diskutimet e shumta për çështje të ndryshme të drejtshkrimit, në të cilat merrnin pjesë gjuhëtarët dhe intelektualët Selman Riza, Idriz Ajeti, Zekeria Rexha, Hasan Kaleshi, Salih Kolgeci, Hasan Vokshi, Sulejman Drini, Ali Rexha e shumë të tjerë; me rregullat e rekomanduara në Mbledhjen e vitit 1957, të cilat as korrespondonin shumë me çka kishte ngjarë në Shqipëri në këtë fushë në ndërkohë, as i kishin lënë të kënaqur gjuhëtarët, sepse sikur hetohej një tendencë e largimit nga rrjedhat e përgjithshme shqipe; me veprimtarinë jo të vogël në fushë të terminologjisë; me botimet dhe përkthimet, e kishin sjellë përdorimin e shqipes në jetën publike në një shkallë që nuk mund të mjaftohej me nivelin e arritur të normëzimit. Interesimi për çështjet e gjuhës letrare, i shtuar sidomos pas themelimit të Shkollës së Naltë Pedagogjike dhe Fakultetit Filozofik me Katedrën e Gjuhës Shqipe në Prishtinë, sa vinte e rritej me shtimin e numrit dhe të cilësisë së veprimtarive intelektuale e kulturore. Ato pak komunikime nga larg me rrjedhat kulturore në Shqipëri e shtonin pakënaqësinë e

¹⁶⁵ LUBOTENI: 1963, 356.

intelektualëve, prandaj edhe kërkesat për të ndërmarrë diçka më serioze në këtë drejtim. Hapi më serioz ishte ai i hartimit të Ortografisë, më parë nga një grup nga Kosova, pastaj u inkuadruan në të edhe gjuhëtarë nga Maqedonia e Mali i Zi.

Ortografia e vitit 1964 në të vërtetë është ortografia e fundit e hartuar për gegërishten. Mirëpo, në raport me rregullat gjithsesi të pamjaftueshme të viteve 1952 dhe 1957 ajo paraqet një hap të madh përpara. Hapi më i madh përpara qëndron pikërisht në tendencën e përgjithshme për t'i afruar sa më shumë zgjidhjet e adoptuara me ato që ishin shpallur në Tiranë, konkretisht me Ortografinë e gjuhës shqipe të vitit 1956.¹⁶⁶ Në atë Ortografi, edhe pse normohej në radhë të parë varianti me bazë toskërishten, për pjesët që dallojnë midis gegnishtes e toskërishtes, jepeshin shënime dhe indikacione drejtshkrimore kryesisht në fund të faqes. Është e vërtetë se shënimet e tilla janë shumë të pakta dhe mund të pajtohem me ata që do të thoshin mbase sa për sy e faqe. Megjithatë, në parim ende lejohej gegërishtja dhe madje ortografohej.

Ortografia e Prishtinës e vitit 1964 në shumë elemente shkonte në hap me atë Ortografi, duke filluar nga mbarështrimi i lëndës, e deri te zgjidhjet e ndryshme konkrete. Fundja, diçka e tillë dhe kuptohej, po të kemi parasysh se jo më larg se më 1958 vetë kryetari i Komisionit për hartimin e kësaj ortografie kishte shënuar: “na besojmë se rrugën e përpilimit të ortografisë së gjuhës shqipe te na, mund ta shkurtonte Ortografija e gjuhës shqipe e Institutit të Tiranës, pse një numër i madh problemesh drejtëshkrimore do të pranohej prej nesh, atëherë do të mbetej për t’u bisedue vetëm mbi pikat e kontestueshme”. Dhe këtë ai e thoshte madje në një kontekst mjaft kritik: “E në rasë se nuk kemi ndie nevojën e shqyrtimit të këtyne problemeve, atëherë duhej të hajshim arsye e të pranojshim shkoqitjet e dhanuna prej tjetërkuj mbi këto çashtje”.¹⁶⁷ Është e qartë se ndërkohë mjaft gjëra kishin ndryshuar, kishin ardhur edhe njerëz të tjerë, vetë anëtarët e Komisionit me siguri tashmë “e kishin ndie nevojën e shqyrtimit të këtyne problemeve” dhe kishin arritur edhe përfundime të caktuara.¹⁶⁸

Dy Ortografitë, pas gjithë kësaj pune paraqesin mjaft ngjashmëri në vijat kryesore të gjetjes së zgjidhjeve. Dhe pikërisht ky element është shumë i rëndësishëm për zhvillimet e mëtejme në fushën e standardizimit të shqipes: në punën e normëzimit të gegërishtes nuk ndiqej më ndonjë vijë që nuk do ta merrte

¹⁶⁶ *Buletin për shkencat shoqërore*: 1956, 38-65.

¹⁶⁷ *AJETI*: 1958, 473.

¹⁶⁸ *RAKA*: 1997, 201-209.

parasysh ekzistencën e edhe një varianti të shqipes, e as nevojën e gjetjes së zgjidhjeve sa më të afërta. Përkundrazi, gjithë duke i ruajtur dallimet themelore, theksoheshin në mënyrë tacite elementet e ngjashme, të afërta apo të njëjta. Në këtë kuptim, kjo Ortografi i hapte rrugën të menduarit që do të vinte 4 vjet më vonë në këtë fushë: njësimi të drejtshkrimit të shqipes, çka u shoqërua edhe me një tjetër element - këmbënguljen e opinionit për të bërë njësimin e shqipes letrare në tërësi, pra jo vetëm të drejtshkrimit.

Me këtë Ortografi, në fakt, po fillonte fundi i të menduarit separat për çështje të planifikimit të gjuhës, qoftë edhe në mënyrë të pavetëdijshme. Këtë e thotë fakti se opinionin publik shqiptar në ish-Jugosllavi më 1968 ishte gati të pranonte qoftë edhe zgjidhje që ishin bërë gati gjetiu.

RREGULLAT E DREJTSHKRIMIT TË SHQIPES – PROJEKT, 1967

Më 1967 Komisioni i drejtshkrimit i Institutit të Historisë e të Gjuhësisë të Universitetit Shtetëror të Tiranës, i përbërë nga A. Kostallari, E. Çabej dhe M. Domi me asistent E. Lafen, hartoi *Rregullat e drejtshkrimit të shqipes* (projekt), të cilat u botuan së pari te gazeta *Mësuesi* më 24 shkurt 1967, pastaj si libër i veçantë: Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë, *Rregullat e drejtshkrimit të shqipes* (Projekt), Tiranë, 1967, ff. 214, dhe u vunë në diskutim të përgjithshëm në fillim në Shqipëri, e më vonë dhe në Kosovë, ku pati një ribotim të tyre në gazetën *Rilindja*.

Në parathënien e librit Komisioni shpjegonte disa nga parimet që kishte ndjekur në hartimin e Rregullave. “Qëllimi i “Rregullave...” është që ato të ndihmojnë për njësimin e mëtejshëm të normës letrare kombëtare, duke u mbështetur gjerësisht mbi trajtat e përbashkëta dhe duke ruajtur e zhvilluar më tej atë traditë shkrimi që i ka shërbyer njësimi të shqipes letrare... “Rregullat...” kanë pasur para sysh jo vetëm gjendjen e sotme të gjuhës shqipe letrare, por edhe prirjet kryesore të zhvillimit të saj të mëtejshëm”. Themelor shpallet parimi fonetik, por nuk harrohet as parimi morfologjik. Shtohen dhe çështje gramatikore. Ndryshe nga drejtshkrimet e mëparme, tani bie në sy se nuk ka më rregulla për të dy variantet, po vetëm një palë rregulla dhe ato mbështeten kryesisht në variantin toskë të shqipes letrare.

Këto Rregulla hartohen dhe botohen pikërisht në kohën kur po fillonte faza e revolucionit kulturor, pra në fazën kur dhe propaganda kishte arritur kulmin në përpunimin e mjeteve të përhapjes. Kështu, po të shfletohen diskutimet jashtëzakonisht të shumta për këto Rregulla, nuk mund të mos hetohen tonet përgjithësisht unanime të përkrahjes parimore, me diskutime kryesisht për çështje konkrete. Nuk bëhen më vërejtjet që bëheshin më parë lidhur me bazën dialektore të gjuhës letrare. Si në të gjitha sprovat drejtskrimore në periudhën pas vitit 1945, as këtu nuk lihet të kuptohet se bëheshin Rregulla për gjuhën e të tërë kombit, brenda e jashtë kufijve të shtetit, po madje në shkrimet divulgative e programe theksohej se këto Rregulla duhej t'i shërbenin 'njësisë së kombit tonë socialist'. Mund të konsiderohet se me këto Rregulla në Shqipëri merr fund përdorimi në shkrimet publike i variantit të gjuhës letrare me babzë në gegërishten. Nga ana tjetër, këto Rregulla në parimet e ndërtimit dhe në problematizimet e ndryshme nuk mund të shihen assesi të ndara nga praktika e nisur më 1947 dhe e vazhduar deri më 1956. Punën në këtë fushë e kishin nisur tre gjuhëtarët e shquar – A. Xhuvani, K. Cipo e E. Çabej dhe rezultati i parë i tyre kishte qenë një Ortografi e dy varianteve letrare të shqipes, e hartuar në variantin gegërisht në fillim, e ripunuar dhe e rihartuar në variantin toskërisht më 1951 e më vonë. Pas vdekjes së Cipos më 1952 në grupin hartues erdhi M. Domi, energjia dhe angazhimet e të cilit sillnin dhe impaktin marksist. Vetëm pas vitit 1955 inkuadrohet A. Kostallari, i cili këtë impakt e bën të theksuar. Pas vdekjes së Xhuvanit Komisioni mbetet në tre veta – Kostallari tani bëhet kryesori, Çabej dhe Domi, por shtohet dhe asistenti Lafe. Vetëm Çabej është prej fillimit e deri në fund anëtar i Komisionit hartues. Në më pak se 20 vjet pune një projekt që nisi me respektimin e dy varianteve të gjuhës letrare, madje i hartuar në variantin gegërisht, u rrit, ndryshoi anë dhe shumë shpejt në draftet nisi të hartohej në variantin toskërisht paralelisht me përgjithësimin e këtij varianti si gjuhë kombëtare, me ç'rast levat e tjerë ndihmës, si propaganda, shtrëngesat ideologjike, qenë shumë aktivë, dhe përfundoi në një Drejtskrim të bazuar në toskërishten, të hartuar toskërisht dhe të pranuar pa diskutim nga shqiptarët e ish-Jugosllavisë mbisundimisht gegë.

Siç mund të shihet nga dokumentacioni në dispozicion dhe nga diskutimet e atëhershme, si në hartimin e këtyre rregullave, ashtu dhe në konceptimet e përgjithshme, të formuluar nga Kostallari në shkrime rreth Rregullave, ideja themelore ishte "ideja që njësia e gjuhës letrare t'i shërbejë fuqimisht njësisë së kombit tonë socialist dhe zhvillimit të tij të mëtejshëm politiko-shoqëror e

kultural”.¹⁶⁹ Kostallari, që erdhi në krye të këtij procesi pas vitit 1956 e që do të luajë rol vendimtar në zhvillimet e pastajme, nuk i fshehte pretendimet largvajtëse politike: “Sot gjuha shqipe është bërë një gjuhë shumë e pasur dhe ka fituar një fuqi të madhe shprehëse. Ajo është gjuha e së vërtetës marksiste-leniniste, armë e fuqishme e revolucionit tonë socialist. Sa më e mprehtë të jetë kjo armë, aq më mirë do t’i shërbejë ideologjisë sonë fitimtare”.¹⁷⁰ Nuk jemi në gjendje tani ta vlerësojmë shkallën e nevojës për deklarime të tilla, në një kohë kur nevoja për rregullimet gjuhësore në frymën e afrimit dhe të selitjes së mëtejme të gjuhës ishte më shumë se evidente. Në atë artikull të Kostallarit, ashtu si dhe gjetiu, përballë entuziazmit dhe shprehjes inkantuese ndaj marksizëm-leninizmit dhe Partisë, ndeshim gjithkund denigrimin dhe vlerësimin tërësisht negativ të atyre që mund të kenë menduar ndryshe. Këtu hyjnë periudha para LDB-së, por edhe pas saj: “Me një egërsi dhe dinakëri të pashembullt e luftuan njësimin e gjuhës së shkruar sidomos krerët e klerit katolik shkodran, agjentë të regjur të imperializmit të huaj. Që në vitet e para pas shpalljes së pavarësisë ata zhvilluan një veprimtari të ethshme për të mbjellë skepticizmin, mosbesimin në njësimin e gjuhës sonë letrare, për të mbrojtur, siç shpreheshin ata, “rresën e djalektevet”... kur Komisia Letrare çelte rrugën për një drejtshkrim të njësuar, krerët e klerit katolik bërtisnin me të madhe se “... kan me u dasht qinda vjetsh para se gjuha kombtare e jona të çohet m’nji shkallë të madhe e të naltueshme” (Posta e Shqypnisë, 3 korrik 1918, organ që drejtohej nga Fishta). Ata e përdorën vazhdimisht çështjen gjuhësore si mjet përçarjeje e shantazhi politik. Kështu ata u bashkuan me korin e armiqve të bashkimit tonë kombëtar, të lirisë e të kulturës sonë kombëtare... Këto pikëpamje gjetën mbështetje edhe tek një varg intelektualësh kozmopolitë, shërbëtorë të feudoborgjezzisë, që as nuk donin as nuk e njihnin popullin e vet dhe kulturën e tij, që nuk njihnin as mundësitë reale, as ato potenciale të gjuhës shqipe, por që, duke u gjuhëzuar shpirtërisht përpara të huajve, s’bënin tjetër veçse i hidhnin baltë gjuhës sonë të mrekullueshme. Historia u dha mësimin e merituar këtyre armiqve e plehrave të shoqërisë sonë”.¹⁷¹ Duke mos e parë të arsyeshme ta çojmë më tej citimin e këtij arsenali të begatshëm denigrimesh, le të shtojmë menjëherë se është fakt që në asnjë prej diskutimeve me synim njësimin e gjuhës deri në atë kohë askund nuk përmendet gjendja e shqipes në Kosovë, sidomos jo përpjekjet që po bëheshin atje në fushën e standardizimit të shqipes dhe kujdesi

¹⁶⁹ KOSTALLARI (1967), këtu cituar sipas KOSTALLARI (1972), 6.

¹⁷⁰ KOSTALLARI (1967), këtu cituar sipas KOSTALLARI (1972), 10.

¹⁷¹ KOSTALLARI (1967), këtu cituar sipas KOSTALLARI (1972), 4.

që po shfaqej ndaj rrezikut për zhvillime divergjente. Thjesht injorohej. Në të gjitha shqyrtimet zhvillimet në fushën e gjuhës shiheshin vetëm në Shqipëri. Më 1967 vazhdimisht theksohej shprehja “shqiptimi më i përgjithshëm”, madje edhe nga specialistë të fonetikës, por pa treguar asnjëherë ç’do të thoshte kjo në ato rrethana të ndarjes shtetërore; flitej për mbështetjen në të dy shfaqjet: në teorinë e drejtshkrimit dhe në praktikën shkrimore, por me asnjë germë nuk përmendej askund as njëra as tjetra jashtë kufijve të Shqipërisë së Versajës, ndërsa nuk ishte e nevojshme të ishte asfarë specialisti për të hetuar ndryshimet në shkallën dhe në ritmet e zhvillimit, në pikat që theksoheshin, etj. As shkrimet me pretendime historike për çështjen e drejtshkrimit nuk i merrnin parasysh këto. N. Cikuli në artikullin Zhvillimi i drejtshkrimit të shqipes pas çlirimit, të botuar në Studime filologjike, veçonte tri faza: Faza e parë (1945-1956), që karakterizohet nga një dualitet i fortë trajtash ‘për arsye të përdorimit të dy dialekteve paralelisht...’; faza e dytë (1949-1956), ‘kur bëhen përpjekjet e para për njësim dhe stabilizim’, dhe Faza e tretë (1956 e këtej), ‘kur gjuha letrare hyn në fazën e fundit të kristalizimit’.¹⁷² Nuk është e vështirë të hetohet se të gjitha këto klasifikime lidhen vetëm me një realitet: atë dhe ashtu si e shihnin autorët e klasifikimeve në Shqipëri. Më 1970 Kostallari arrinte në këtë përfundim të prerë: “Gjuhësia shqiptare ka arritur tashmë, në bazë të analizës së tërësishme të sistemit të gjuhës letrare, në përfundimin se në gjendjen e sotme ekziston një gjuhë e vetme letrare shqipe, e cila ndodhet në fazën e fundit të kristalizimit të saj dhe se kjo gjuhë nuk është formuar mbi një bazë të ngushtë njëdialektore, po se është formuar dhe është në proces kristalizimi gjithnjë e më shumë si një koine letrare sui generis”¹⁷³. Dhe si hapa të rëndësishëm në përpjekjet në zhvillimet e pasluftës ai përmend vetëm Ortografinë e vitit 1951, konferencën e vitit 1953, Ortografinë e vitit 1956 dhe Rregullat e drejtshkrimit të vitit 1967. Askund nuk përmendet as Konsulta Gjuhësore e Prishtinës e vitit 1968 dhe asfarë raporti që do të implikonte ndonjë lidhje të gjuhësisë shqiptare të Shqipërisë me gjuhësinë shqiptare të Kosovës a Jugosllavisë.

Bokshi 1966

Bokshi 1988

Në pritje	Në pritje
Kam pritë - si shkambi, Si ylli skaj horizontit - në pikëllim, Me frymë, vjete me radhë...	Kam pritur - si shkëmbi Si ylli skaj horizontit në pikëllim Me frymë, vite me radhë...

¹⁷² CIKULI (1970), 49.¹⁷³ KOSTALLARI (1970). 111.

Larg jam, Aty ku puthen jeta dhe vdekja - Aty përtyp ditët e mija të gastarta...	Larg jam Aty ku puthen jeta dhe vdekja - Aty i përtyp ditët e mia të gastarta...
Kur të vijë, Ndoshta ka me më gjetë të mplakun E s' do të mundem me qeshë si flladi i pranverës.	Kur të vijë Ndoshta do të më gjejë të mplakur E s' do të mund të qesh si fllad i pranverës.
Me vdekë, Porse, nga gëzimi - do të mundem!	Të vdes Porse, nga gëzimi Do të mundem.

KONSULTA GJUHËSORE 1968

Nga mesi i muajit prill të vitit 1968 “Rilindja” pa shumë zhurmë i njoftonte lexuesit e vet se së shpejti një temë e rëndësishme gjuhësore do të diskutohej në Prishtinë.¹⁷⁴ Me 18. 4. 1968 në faqen 10 nisi të botohej në vazhdimë teksti i I. Ajetit “Rruga e njësimit të shqipes letrare”. Këtij teksti, referat në mbledhjen ku do të diskutohet çështja e përmendur, i paraprinte një shënim i shkurtër i redaksisë, në të cilin lexuesi njoftohej lidhur me “Projektin e drejtshkrimit të gjuhës shqipe” të hartuar nga Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë i Universitetit të Tiranës më 1967, për të cilin po bëhej diskutim publik; në këtë diskutim po merrte pjesë “Rilindja” me botimin e projektit në faqet e saj më parë dhe me botimin e ndihmesave të tjera për këtë çështje. Me këtë qëllim e në këtë frymë redaksia njoftonte se po e botonte referatin e I. Ajetit.¹⁷⁵

Një ditë para fillimit të Konsultës, duke njoftuar për veprimtarinë e Institutit Albanologjik, me fjalët e F. Aganit, raportohej se, pos Simpoziumit për Skënderbeun, do të mbahej një Konsultë me rëndësi për gjuhën me 22 prill 1968.¹⁷⁶ Në këtë mënyrë njoftohej se me një punë të tillë në fakt po merreshin specialistët dhe institucionet përkatëse shkencore e kulturore dhe jo institucionet shtetërore si më parë. Është e qartë se institucionet e tilla do të jenë më të ndjeshme ndaj opinionit publik e shkencor.

¹⁷⁴ RRECAJ: 1968.

¹⁷⁵ *Rilindja* 21. 4, 15 dhe 22. 4. 8.

¹⁷⁶ JASIQI: 1968a, 11.

“Rilindja“ botonte referatin e I. Ajetit në faqen 8. Në fund të vazhdimit të referatit të Ajetit të botuar ditën kur i filloi punimet Konsulta për gjuhën, mund të lexohej: “Njësimi i drejtshkrimit në stadin e sotëm, paraqet pas mendimit tonë hapin vendimtar për punën e afrimit të varianteve letrare të gjuhës sonë të shkrimit”. “Në qoftë se duem t’i ruejmë dy variantet e gjuhës sonë letrare, të gjuhës sonë të shkrimit, ato sot mund të na dalin të afërme në një shkallë të madhe, sa të sillen në to dy tipare dalluese: nazalizmi i vokaleve i njenit, dhe rotacizmi i tjetrit”.

Më tej ndër tipare të tilla ai përmendte çështjen e vokalit **ë**, dallimet e diftongjeve **ue/ua** dhe participin, që “toskënishtja e ka të plotë, ndërsa gegënishtja të cunguem”. Dhe përfundonte: “Na mendojmë që Kuvendimi ynë këtë çështje duhet ta shtrojë e t’u drejtohet letrarëve, gazetarëve dhe të gjithë atyne që *variantën e gjuhës së shkrimit ta shpien në përdorimin me tri a katër pika dalluese nga variantja toske e gjuhës sonë letrare*” (theksimet tonat, r.i.).

Formulimet kyçe të I. Ajetit në referatin e paraqitur në Konsultë ishin: *njësim i drejtshkrimit, afrim i varianteve letrare të gjuhës sonë të shkruar dhe dallim me tri a katër pika dalluese nga variantja toske e gjuhës sonë letrare*. Formulimi i fundit madje lente përshtypjen e një parregullsie që mund të jetë pasojë e ndërhyrjes apo shkurtimit kush e di për çfarë arsye. Për zhvillimin e ideve dhe të debateve në këtë fushë e vlen të theksohet se në rimarrjet e pastajme të këtij referati, fjalia e fundit që u citua këtu më nuk figuron, ashtu siç nuk figurojnë dhe disa pika të tjera referimesh apo diskutimi.¹⁷⁷ Natyrisht, shpjegime për këtë nuk ka pasur.

Nuk mund të mos hetohet po ashtu se, megjithë frikën me të cilën po e shtronte propozimin për afrimin sa më të madh të dy varianteve të gjuhës letrare, Ajeti synonte njësimin e tyre në të gjitha fushat e tjera, pos në dallimet e prodhuara me kompleksin nazalizëm/ rotacizëm. Mirëkuptimi e kërkesa që shtronte opinionin në Konsultë ia shtonin atij bindjen për nevojën e njësimi përtej vështirësive të realizimit të menjëhershëm.

Për ta parë gjendjen e përdorimit të shqipes në fushën e drejtshkrimit dhe shkallën e dallimit midis dy varieteteve të përdorura nga i njëjti autor, le të shohim nga një fragment nga tregimi i R. Kelmendit “Rrëfimi i studenteshës” i

¹⁷⁷ AJETI: 1972, 105-116; AJETI: 1978, 256-266; AJETI: 1985, 33-39.

viteve '50, por në botim të vitit 1969¹⁷⁸ e 1974 dhe nga tregimi i Anton Pashkut “Anija e dejun” në dy versione¹⁷⁹. Do vërejtur se gjuha e tyre në vitet ‘50-’60 të sh. 20 do parë në proces dhe në zhvillim, sepse as varieteti i gegnishtes letrare që përdornin ata ishte krejt i njëjtë sa i përket drejtshkrimit. Versioni 1969 i tregimit të Kelmendit është pa theksa, ndërsa versioni i parë të Jeta e ré kishte theksa. Te Pashku vërehen ndryshime në përdorimin e theksave dhe në shënimin e hundorësisë. Mund të hetohen variacione leksikore. Variantet e reja të prozave të Pashkut zakonisht janë të natyrës së ripunimit tekstor, prandaj jo çdo herë mund të gjykohej prerazi qëndrimi ndaj çështjeve drejtshkrimore. Sido që të jetë, krahasimi i dy versioneve flet bollshëm për zhvillimet konvergjente, sidomos nëse krahasohen me shkrimet në prozë të viteve ‘30. Në këto zhvillime konvergjente, që nuk janë vetëm të natyrës drejtshkrimore, po përgjithësisht të strukturës fonetike e gramatikore, të sintaksës, të leksikut dhe të nuancave stilistike, mund të kërkohet baza për kapërcimin që ndodhi pas vitit 1968.

Kelmendi 1969

... Unë e dijsa pse e kisha babën në burg. Dhe - nuk turpnohesha. Baba im asht kundër këtyne, e dijsa. Kundër këtyne të huejve e njerëzve si - baba i Fatmires. Dhe vetëm më vinte keq që nuk dijsa a e kam gjallë. Sepse, po t'ishite gjallë, kishte me dalë një ditë. Njeriu i gjallë nuk len pa dalë prej burgut. Atëherë do t'i tregojsha për babën e Fatmires. Se ai asht njeri i keq. Njerzit tuten prej tij. Atëherë as Fatmirja nuk do të krenohej ma me fustana të rij.

Mirëpo, sigurisht ma kanë vra babën, - mendojsha. E fustana nuk kisha me ndrrue shpesh, si ajo. Por, dëshira ime nuk ishte aspak ma e vogël se e saj: me më shikue të tjerët. Me u ra njerëzve në sy. Me vërejtë shikimin lakmues të shoqeve të mija. Me folë për mue, se si jam tue u zhvillue e rritë për mrekulli. Se si jam tue u ba vajzë e bukur. Se si kam trup të mirë. Flokë të gjatë, kadifje. Fytyrë të kandshme. Buzë të vogla.

Kelmendi 1974

... Unë e dija pse e kisha babanë në burg. Dhe - nuk turpërohesha. Babai im ishte kundër këtyre, e dija. Kundër këtyre të huejve dhe njerëzve si - babai i Fatmires. Dhe vetëm më vinte keq që nuk dija në e kam gjallë. Sepse, po të ishte gjallë, do të dilte një ditë. Njeriu i gjallë nuk lë pa dalë nga burgu. Atëherë do t'i tregoja për babanë e Fatmires. Se ai është njeri i keq. Njerëzit frikohen nga ai. Atëherë edhe Fatmirja nuk do të krenohej më me fustane të reja.

Mirëpo, me siguri ma kanë vrarë babanë, - mendoja. E fustane nuk kisha për të ndërruar, si ajo. Por, dëshira ime nuk ishte më e vogël se e asaj: të më vërejnë të tjerët. T'u bie njerëzve në sy. Të vërej shikimin lakmues të shoqeve të mia. Të flasin për mua, se si zhvillohem e rritem për mrekulli. Se si jam duke u bërë vajzë e bukur. Se si kam trup të mirë. Flokë të gjatë, kadifeje. Fytyrë të këndshme. Buzë të vogla.

Pashku 1968

Profesori po i ipte fund rrojës, kur këtij i duel gjumi. Ndejtj edhe pagëz në shtrat, me

Pashku 1986

Profesori po i ipte fund rrojës, kur këtij i dual gjumi. Ndenji edhe pagëz në shtrat,

¹⁷⁸ R. Kelmendi, *Rrëfimi i studenteshës, Tregime të sotme shqiptare*, Prishtinë, 1969, 455 dhe R. Kelmendi, *Abakadabra*, Prishtinë, 1974, 111.

¹⁷⁹ A. Pashku, *Kulla*, Prishtinë më 1968, 7 dhe A. Pashku, *Tregime fantastike*, 1986, 153.

sy gjysmë të mbyllun e dorë ndër krye e dikur, përtueshëm, u kthye në krahun e djathtë, muer cigaren dhe, mbasi çakriti nja dy a tri herë shkrepse, e ndezi dhe e thithi me andje të madhe. Lëshoi pastaj një nga një disa rrotulla tymi, që shumë shpejt tretshin në ajrin e kabinës mjaft të vogël. I vërente ato rrotulla që ngjiteshin përpjetë gjithnjë tue u zgjanue, tue u tëhollue dhe në fund tue humbë në atë hapësinë gadi katrore, e cila ishte e ngushtë, prandaj jo aq e kandshme për këtë që ishte mësue me dhomën e vet të madhe plot dritë, nëpër dritaren e së cilës gjithmonë sheh disa rrema të degës së manit e, nëpër to, edhe qiellin e kaltërt ose bashkat e reve të murrme, kurse natën, nganjiherë, edhe faqen e zbetë të hanës rrethue me yje. Nuk diji pse, por kjo hapësinë, mandej ai tym i cigares, ato rrotulla të tij zgjuen te ky njëfarë ndjenje melankolike, e cila e cimboi çuditshëm. Sidomos rrotullat. Në fillim, shikimi i tij argëtohej me to; në ngjitje e sipër i dukeshin si balona të vegjël, tërheqës e krenarë që mësyejshin me mbërrijtë sa ma nalt. Ma vonë, posa zunë me u përhapë, me humbë trajtat e veta dhe me u shndërrue në rathë, të cilët sakaq e ma largoheshin prej njani tjetrit, si këto të asaj rrotullës së fundit, fikej dëshira për me lëshue tjera dhe me i shikue edhe ma tutje, me përcjellë notimin e tyre deri në çastin kur treteshin. Shkundi cigaren në taketuke e mandej zuni me shikue pejt e hollë e të kaltërt të tymit që shkëputeshin prej gacës së duhanit, të cilën ngadalë e mbështillte hini.

me sy gjysmë të mbyllur e dorë ndër krye e dikur, përtueshëm, u kthye në krahun e djathtë, mori cigaren dhe, mbasi çakriti dy a tri herë shkrepse, e ndezi dhe e thithi me ëndje të madhe. Lëshoi mandej një nga një disa rrotulla tymi, që shumë shpejt tretshin në ajrin e kabinës mjaft të vogël. I vërente ato rrotulla që ngjiteshin përpjetë gjithnjë duke u zgjeruar, duke u tëholluar dhe në fund duke humbur në atë hapësirë gati katrore, e cila ishte e ngushtë, andaj jo aq e këndshme për këtë që ishte mësuar me dhomën e vet të madhe plot dritë, nëpër dritaren e së cilës gjithmonë sheh disa rrema të degës së manit e, nëpër to, edhe qiellin e kaltërt ose bashkat e reve të murrme, kurse natën, nganjëherë, edhe faqen e zbetë të hënës rrethuar me yje. Nuk diti pse, por kjo hapësirë, mandej ai tym i cigares, ato rrotulla të tij zgjuan te ky njëfarë ndjenje melankolike, e cila e cimboi çuditshëm. Sidomos rrotullat. Në fillim, shikimi i tij argëtohej me to; në ngjitje e sipër i dukeshin si balona të vogla, tërheqëse e krenare që mësnyin për të arritur sa më lart. Më vonë, posa zunë të përhapen, të humbin trajtat e veta dhe të shndërrohen në rathë, të cilët sakaq largoheshin prej njëri tjetrit, si këta të rrotullës së mbarmë, fikej dëshira për të lëshuar të tjera dhe për t'i shikuar edhe më tutje, për të përcjellë notimin e tyre deri në çastin kur treteshin.

Shkundi cigaren në taketuke dhe zuri të shikojë penjt e hollë e të kaltër të tymit që shkëputeshin prej gacës së duhanit, të cilën ngadalë e mbështillte hiri.

Koliqi 1960

Nji kritikë qi na vjen prej shumë anash është ajo se na shkruajmë në një gjuhë të randë, d.m.th. tepër të vishtirë.

Gjuhë e randë apo stil i randë? - na epet me pyetë.

Stil i randë meriton të quhet ai në të cilin pakujdesi ase pazotsija e shkruarit, tue mos i praqitun mendimet e ndiesit me një qartësi kristalore, por përkundrazi tue i grumbullue errtas kuturum në mënyrë të pështjellueme, i a bân lexuesit të mundshëm kuptimin e përmbajtjes së një vepre. Gjuhë e randë quhet ajo e cila në përdorim nuk synon me përshtatësi (proprietà) e premí (concisione) fjalësh të pasqyroje qellimet e shkruarit, por rrjedh me shprehje të dosidoshme e skaje të papërpikta edhe mveshë

trupin e përmbajtjes si petk qi bjen tepër gjânë ase tepër ngusht kështu qi vijat mâ të holla e të hijeshme t'atij trupi nuk dalin bukurisht të zbulueme. Mundet qi gjuha e stili paraqiten në vepër t'onë me këto të mbeta e atëherë lexuesi të marri parasysh se janë gabime në të cilat râme padashtë jo faje të bâme me kast...

Shqipja âsht gjuhë e pasun edhe sqimatate. Ka në vetvete gjallni kromatike e hire muzikore ende të pazbulueme të cilat, kur të dalin në shesh nepër lavrim të palodhun të shkrimtarve qi ushtrojnë me vetedije të ndritun zëjen e tyne, do të jenë kënaqja e krenija e breznive të përtardhuna. Animirë: n'emën të çfarë kriteri lypet prej nesh hjekja dorë nga ajka e pasunís s'onë gjuhsore qi rritë nderin e lartëson artin e kombit, për të shtû në punë një leksik të vobektë e një frazeologjî së pangjyrë, të cilët e paraqesin shqipen si mjet shprehjeje belbacukësh? Me dyqind fjalë të mësueme në rreth shtëpijak nuk krijo-het një letërsí. Kuptohet qi mendime e ndiesí të përcipta mund të thuhën me pak fjalë të zakonshme. Por idét e thella dhe ngjyrimet e tyne të holla kërkojnë një përdorim të gjânë të mjeteve gjuhsore për t'u shprehun në mënyrë të dëjë. Prashtu e randë na gitet mungesa e shijimit letrar ndër ata qi mtojnë (pretendojnë) të shkruhet një rromanx e çdo vepër tjetër letrare me numrin e fjalve të përdorun në një shkollë fillore, - jo gjuha e shkrimtarve qi rropaten të shpalisin në shkrime të veta të gjithë madhështín e shqipes për të dishmue se prej shekujsh populli i ynë ushqen ndiesí të nalta njerzore e mendime të skofishme të cilat kerkojnë e gjëjnë në ligjirim stergjyshuer shprehjen e përshtatëshme.

Hilush Vilza (Ernest Koliqi): **Shija e bukës së mbrûme**, Roma, 1960, VIII-IX.

Në diasporë, e në raport me rrugën e ndjekur në Kosovë, po edhe me të Koliqit, mund të shihet edhe praktika e Martin Camajt nëpër tri versionet e së njëjtës vjershë. Në raste të tjera te Camaj mund të hetohen përdorime shumë më të pakta theksash, sidomos krejt vonë. Por, sa i përket leksikut, sintaksës dhe formave të përgjithshme që përdorte ai, nuk mund të mos vërehet një afri më e madhe me gegnishten që po kristalizohej në Kosovë. Nuk do harruar, megjithatë, se Camaj vinte nga Kolegji Saverian dhe, siç kishte lënë të kuptohej një vjershë kushtuar Mjedës, mbetur dorëshkrim, nuk e kishte të largët frymën mjediane.

Camaj

1954 Tingujt e parë Pava n'për qiellin e vërrinit dikur tue kalue shumë rë dhe lumejt e turbulltë tue bajtun gur e landë. Tue hi në të shtatën vjetë ujkun e pava n'ikje me bisht ndër kambë e me veshë të ngritun currek përpjetë. Shkova me njerzit e mij shtiqeve të ngushta të malit e pata û dhe et. Ndëgjova ortiqet e bumbullim't e motit e fjalën "mos u tremb!" t'im et.	1967 Tingujt e parë Pava ndër qiellën e vërrinit dikur tue kalue shumë rë dhe lumejt e turbulltë tue bajtun gur e landë. Tue hy në të shtatën vjetë ujkun e pava n'ikje me bisht ndër kambë e me veshë të ngritun currek përpjetë. Shkova me njerzit e mij shtiqeve të malit dhe pata û e et. Ndigjova ortiqet e bumbullimët e motit e fjalën "mos u tremb!" tim et.

Verat e lugjeve i ruej në gjoks e n'fletzat e gjethit të blertë dhe sod vendet e mija të para i shof. Tingujt e currilave n'lagsina e zani monoton i pipzës fëminore me mote n'mue janë rritë, si lulja e gjakut n'shullâje, për të dalun kangë një ditë.	Verat e lugjeve i ruej në gjoks dhe në fletzat e gjethit të blertë dhe sod vendet e mija të para i shoh. Tingujt e currilave në lagsina e zâni monoton i pipzës fëminore me mote në mue janë rritë, lule gjaku në shullâje, për të dalun kangë një ditë.
1981 Tingujt e parë Pava ndër qiellin e vërrinit dikur tue kalue shum rê dhe lumejt e turbullt tue bajtun gur e landë. Tue hÿ në t'shtatën vjetë ujkun e pava n'ikje me bisht ndër kambë e me veshë të ngritun currek përpetjë. Shkova me njerzit e mij shtigjeve të ngushta t'malit e pata û dhe èt. Ndigjova ortiqet e bubullimën e motit	e fjalën “mos u tremb!” t'im èt. Verat e lugjeve i ruej në parzëm e n'fletzat e gjethit t'blerë dhe sòt vendet e mija t'para i shoh. Tingujt e currilave në lagsina e zâni monoton i pipzës fëminore me mote n'mue janë rritë, lule gjaku në shullâje, për të dalun kangë një ditë.

Qysh më 23 prill nisi të përhapej slogani: “Nji komb - nji gjuhë letrare” dhe formulohej qëndrimi pas të cilit fjala ishte për njësimin e gjuhës letrare dhe të ortografisë së saj. Në fjalën programore për punën e Konsultës, F. Agani thoshte:

“Fenomeni dialektor, fenomeni i ekzistimit të dialekteve, siç dihet, nuk është fenomen vetëm i shqiptarëve, as karakteristikë vetëm e tyre. Dialektet janë produkt i pashmangshëm i ndarjes së pazhvilluar të punës dhe shkëmbimit të dobët, i komunikimit të pakët, i coptimit, partikularizmit e rajonalizmit feudal. Por ne nuk jemi mbledhur këtu për këtë gjë. Jemi mbledhur për të diskutuar për rrugët e afrimit të mëtejshëm apo të unifikimit të gjuhës shqipe letrare, për mundësitë e një ortografie të përbashkët të shqipes. Këtë diskutim për mundësitë e rrugët e unisimit të shqipes letrare dhe për ortografinë e përbashkët e bën të mundshme para së gjithash shkalla e lartë e afërsisë së të folmeve shqipe të sotme. Pikërisht kjo afërsi, shpresojmë, duhet të jetë një prej konstatimeve dhe një prej insistimeve të para të tubimit tonë. Kjo afërsi relative e të folmeve të shqipes është rezultat i tërë zhvillimit shoqëror shqiptar që nga Rilindja e këndej, përgjithësisht, e para së gjithash - rezultat i zhvillimit letrar, arësitor e

kultural dhe i mirëkuptimit për këtë çështje të flamurtarëve të këtij zhvillimi. Kësaj afërsie i kontribuen në mënyrë të konsideruar edhe konsultimet tona të përparshme gjuhësore” (theksimet r.i.). “Rezultatet e deritashme të zhvillimit tonë gjuhësor, niveli i sotshëm i komunikimit letrar e kultural të këtij komunikimi si dhe i çdo momenti tjetër të ngjashëm me këto, diktuan nevojën e një konsulte të re, e cila duhet të shërbejë si nxitje për afrimin e mëtejshëm gjuhësor. Nga ana tjetër, kjo Konsultë mundet dhe duhet të afirmojë jo vetëm të drejtën, që nuk është diskutabile, por edhe aftësinë tonë për të diskutuar me kompetencë problemet e zhvillimit gjuhësor shqiptar. Vërejtjet eventuale rreth ortografisë së re do t’ia dërgojmë edhe Komisionit të drejtshkrimit pranë Institutit të Historisë e Gjuhësisë në Tiranë” (theksimet r.i.).¹⁸⁰

Në këtë fjalë të hapjes paralajmërohej qëllimi i Konsultës, por njëherësh shtrohej një vizion më i avancuar në dy drejtime: në kuadër të afrimeve të përgjithshme shqiptare, që, në frymën e këtij vizioni, merrej si tendenca kryesore në zhvillimet historike, këmbëngulej në nevojën e njësimin të gjuhës letrare shqipe, të njësimin në kuptimin e zgjedhjes së idiomës bazë, dhe të njësimin në kuptimin e zgjedhjes së kodit, të ortografisë. Këtu nuk vihej theksi vetëm tek afrimi si i tillë, po te *njësimi i gjuhës letrare dhe tek ortografia e përbashkët*. Këmbëngulej në *aftësinë tonë për të diskutuar me kompetencë problemet e zhvillimit gjuhësor shqiptar*, çka domethënë se shqiptarët e Kosovës e të ish-Jugosllavisë përfundimisht po i thoshin jo çfarëdo planifikimi separat të çështjeve themelore për kombin në tërësi siç është gjuha, se po kërkonin dhe po merrnin pjesë aktive në këtë planifikim në një shkallë gjithëkombëtare, duke ua bërë me dije qartë këtë çështje, për mendimin tim, dy palëve: shtetit të Jugosllavisë dhe faktorëve të ndryshëm në këtë kuadër, dhe shtetit të Shqipërisë e faktorëve profesionistë-kulturorë në botën shqiptare.

Diskutimet në Konsultë kanë qenë të shumta, madje me një frymë entuziazmi dhe me tone polemizuese, me shumë duartrokitje e ovacione. Vetë e mbaj në mend atmosferën nga galeria, ku ishim mbledhur ne studentët, dhe reagime që tani nuk marr guximin ta përshkruaj për shkak të zbehjes së kujtesës.

Siç jam informuar nga bashkëbisedues që kanë marrë pjesë

¹⁸⁰ CANA: 1968, 294-296.

drejtpërsëdrejti në këto punë, Propozimi i tekstit të Konkluzave të Konsultës Gjuhësore të Prishtinës ishte hartuar nga H. Agani dhe B. Bokshi. Pika 7 e këtyre Konkluzave ishte propozuar dhe hartuar nga F. Agani. Të nëntë pikat e Konkluzave ishin miratuar unanimisht. Procesmbajtës kishin qenë M. Blaku, asistent në Degën e Gjuhës Shqipe, dhe I. Dumoshi, profesor i gjuhës shqipe në shkollat e mesme të Prishtinës. Procesverbali nuk më ka rënë në dorë.

Gjatë muajit prill “Rilindja”¹⁸¹ botonte një artikull komentues lidhur me Konsultën gjuhësore, në të cilin, duke u ndërlidhur me komentet e H. Aganit në diskutimet e Konsultës, duke përsëritur argumentimet e Kostallarit, shpjegonte me një ton gati polemizues se nuk është fjala për zgjedhjen e toskërishtes për gjuhë letrare, po për një cilësi të re mbidialektore. Ky koment sikur donte të tregonte se në ç’pikë do të kenë qenë dilemat dhe vërejtjet e atyre që eventualisht mund të kenë pasur rezerva, dilema dhe rezerva që në fakt kuptoheshin dhe ishin thënë dhe më parë e më vonë në qarqe të ndryshme gjuhëtarësh dhe veprimtarësh të kulturës. Në vijim “Rilindja” do të botonte diskutime lidhur me çështje të drejtshkrimit, nga autorë nga Kosova, po edhe më shpesh do të rimernte diskutime që botoheshin në shtypin dhe periodikun e Shqipërisë.

Raportimi në gazetën “Rilindja” lidhur me Konsultën gjuhësore të Prishtinës të vitit 1968 na e bën të mundshme të nxjerrim disa përfundime.

1. Konsulta Gjuhësore e mbajtur më 1968 në Prishtinë ishte diskutimi i parë ndër shqiptarët e ish-Jugosllavisë për çështje të planifikimit të gjuhës që po mbahej vetëm nën përkujdesjen e institucioneve shkencore-kulturore. Organet e pushtetit nuk ishin të përziera drejtpërsëdrejti në organizim të Konsultës, as si organizues, as përmes përfaqësuesve të vet të deleguar në trupat e punës të Konsultës. Si i tillë, tubimi paraqiste disponimin e mirëfilltë të opinionit, ndërsa përfaqësuesit politikë të pranishëm pajtoheshin plotësisht me të.

2. Megjithatë, bie në sy se i tërë diskutimi po zhvillohej në frymën e trimërimit gjithnjë e më të hapur të bashkëpunimit kulturor (dhe tjetër) midis shqiptarëve të Jugosllavisë dhe Shqipërisë, midis dy shteteve (në këtë kuadër edhe të Kosovës e të shqiptarëve). Në këtë frymë ato ditë kishte kaluar fjalimi i Xh. Nimanit në Prizren. Këtë frymë e kishte theksuar I.

¹⁸¹ JASIQI: 1968b, 8.

Bajra, anëtar i Komitetit ekzekutiv të Partisë të Kosovës në Konsultë, ndërsa për të ishte angazhuar sidomos F. Hoxha në pritjen për pjesëmarrësit e Konsultës. Dhe kjo tregon se së paku një pjesë e elitës politike shqiptare kishte interes për zhvillimet e tilla.

3. Dyshimet dhe frikën e ekspertëve, po edhe të opinionit, që shihet në kujdesin me të cilin hapej tema nga gazeta, në formulimet e veçanta deri në ditën e fillimit të Konsultës, i rrafshonin referati i botuar paraprakisht i I. Ajetit dhe fjalimi i hapjes i F. Aganit, në të cilët shtroheshin vizioni dhe kërkesat që do të mbisundonin; ky vizion dhe këto kërkesa ishin mbështetur fuqimisht nga diskutuesit; orientimi parimor, i përkrahur në diskutimet e shumta, ishte mbështetur dhe nga studentët e publiku i pranishëm; kjo kishte bërë që ndonjë nga pjesëmarrësit, që mund të kishte rezerva ose dilema, të tërhiqej, ose të mos i shfaqte ato; mirëpo, sipas raportimit të “Rilindja“, për ndërdymje eventuale sot mund vetëm të ngremë pandehma; qartësimi dhe ngritja e çështjes deri në këtë shkallë, masiviteti i mbështetjes së njësimi, mund të kenë bërë që “Rilindja“ të ndërlidhej dhe vetë me raportimin e saj në një mënyrë më intensive në rrjedhat themelore të Konsultës, ndërsa politikanët shqiptarë që pajtoheshin me këtë qëndrim ta shfaqnin atë publikisht dhe kështu të ndihmonin që e tërë çështja të ngrihej në një rrafsh shumë më të lartë shoqëror e politik.

4. Disa politikanë shqiptarë të Kosovës përfituan nga rasti për t'i dhënë një shtysë tendencës drejt afrimit ndërshqiptar; F. Hoxha në këtë punë delte më shumë se një nga më të interesuarit, pavarësisht se nuk mund të ishte shumë në rrjedha me çështjet e gjuhës. Me pritjen që u kishte siguruar pjesëmarrësve të Konsultës, me miratimin pa rezervë të Konkluzave të saj dhe me kërkesën për zbatim të tyre të shqiptuar në cilësinë e Kryetarit të Kuvendit të Kosovës, ai i merrte në mbrojtje drejtpërsëdrejti organizuesit kryesorë.

5. Konsulta gjuhësore e Prishtinës e mbajtur më 1968 theksonte fare natyrshëm nevojën që kishin shqiptarët e Kosovës dhe të Jugosllavisë për të treguar identitetin e tyre kombëtar shqiptar, njësinë kombëtare me shqiptarët përtej kufirit, prej të cilëve i kishin ndarë padrejtësisht e pa vullnetin e tyre.

6. Siç ka vërejtur Janet Byron, kjo Konsultë i detyroi zyrtarët dhe të tjerët në Shqipëri që tash e tutje për çështje të gjuhës të mendonin jo vetëm në suaza të shtetit të tyre, po në suaza të kombit shqiptar.

KONGRESI I DREJTSHKRIMIT

Me ftesën e Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë të Universitetit Shtetëror të Tiranës nga 20 deri më 25 nëntor 1972 në Tiranë, në mjediset e Kuvendit Popullor të Republikës Socialiste të Shqipërisë, u mbajt **Kongresi i drejtshkrimit të gjuhës shqipe**. Kongresi u cilësua si forumi më i lartë shkencor në shkallë kombëtare. Qëllimi i tij ishte: të diskutonte dhe të merrte vendime të rëndësishme për drejtshkrimin e gjuhës së sotme shqipe dhe në përgjithësi për normën e shqipes letrare. Në Kongres morën pjesë 87 delegatë nga Shqipëria, nga shqiptarët që jetojnë në Jugosllavi – Kosovë, Maqedoni e Mal i Zi, dhe nga arbëreshët e Italisë.¹⁸² Ndër delegatë, përveç studiuesve të gjuhës dhe të përfaqësuesve të institucioneve kërkimore-shkencore, kishte arsimtarë të të gjitha niveleve, shkrimtarë, publicistë, botues, veteranë të arsimit dhe të tjerë. Punimet i ndoqën mbi 300 pjesëmarrës të ftuar. Në seancat plenare të Kongresit merrte pjesë dhe udhëheqja më e lartë e shtetit shqiptar: Enver Hoxha, Abdyl Këllëzi, Adil Çarçani, Kadri Hazbiu, Koço Theodhosi, Manush Myftiu, Mehmet Shehu, Ramiz Alia, Rita Marko, Spiro Koleka, Pilo Peristeri, Pirro Dodbiba, Xhafer Spahiu, Shefqet Peçi, etj.

Fjalën e hapjes në Kongres e mbajti Ministri i arësimit dhe kulturës i Shqipërisë Thoma Deliana, ndërsa referatin “Gjuha e sotme letrare shqipe dhe disa probleme themelore të drejtshkrimit të saj” e lexoi profesor A. Kostallari, drejtor i Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë të Universitetit të Tiranës. Kongresi punoi në seanca dhe në to u zhvilluan diskutime të gjera për çështje të ndryshme. Më 24 nëntor u zhvillua seanca e katërt plenare dhe në të u lexua Projektrezoluta e Kongresit, për të cilën u bënë vërejtje dhe propozime nga: Sh. Demiraj, A. Buda, K. Koci, L. Franja, M. Reso, D. Shaplllo, S. Sulejmani, D. Garuci, Z. Sako, Sh. Hoxha, L. Dodbiba, N. Tanini, P. Janura, K. Shtëmbari, M. Zavalani, R. Përnaska, I. Bajçinca e F. Agalliu. Projektrezoluta u votua njëzëri. Kongresin e përshëndetën përfaqësues të ndryshëm: në emër të delegatëve nga Jugosllavia përshëndeti prof. dr. I. Ajeti, Dekan i Fakultetit filozofik të Universitetit të Prishtinës, S. Sulejmani nga Maqedonia, I. Doda nga Mali i Zi, J. Ferrari nga arbëreshët

¹⁸² Edhe pse një ndër studiuesit më të njohur, autor i monografive për kategori dhe probleme të ndryshme të shqipes së sotme, autor i një projekti për zgjidhjen e shqipes letrare qysh më 1944, S. Riza nuk ishte ndër delegatët.

dhe studiues të huaj. Këtë seancë e ndoqën dhe udhëheqësit më të lartë të Shtetit të Shqipërisë. Pastaj kryetari i Komisionit organizues të Kongresit, prof. A. Kostallari u dorëzoi nga një ekzemplar origjinal të Rezolutës prof. dr. I. Ajetit nga Kosova dhe mr. R. Nesimit nga Maqedonia, të cilët “falënderuan për nderin që ju bë dhe premtuan se do të punojnë me të gjitha forcat për zbatimin e plotë të Rezolutës së Kongresit të Drejtshkrimit të gjuhës shqipe”. Rezoluta u nënshkrua publikisht nga delegatët e Kongresit.

Komisioni organizues i Kongresit kishte 19 anëtarë. Nga Kosova dhe shqiptarët e Jugosllavisë bënë pjesë: Idriz Ajeti, Rexhep Qosja (2) dhe Remzi Nesimi (1), ndërsa nga arbëreshët Josif Ferrari (1), të tjerët (15) ishin nga Shqipëria. Ndër delegatë printe ministri i arësimit dhe i kulturës i RPSH-së, ndërsa nga Kosova e ish-Jugosllavia ishin: I. Ajeti, R. Qosja, A. Kelmendi, A. Bytyçi, B. Bokshi, I. Bajçinca, I. Bajra (7), R. Nesimi, P. Janura, S. Sulejmani (Maqedoni, 3) dhe I. Doda (Mal i Zi, 1), gjithsejt 11 nga 87.

Në Rezolutën e Kongresit të drejtshkrimit u tha, ndër të tjera: “zhvillimi i hovshëm e cilësor i kulturës, i letërsisë dhe i shkencës mbi bazën e shndërrimeve të thella historike ekonomiko-shoqërore që janë kryer në Shqipërinë socialiste nën udhëheqjen e Partisë së Punës e që kanë sjellë ndryshime të thella edhe në vetëdijen gjuhësore të popullit tonë, i ka dhënë një shtysë të fuqishme e të pandërprerë njësimi të gjuhës letrare kombëtare shqipe, themelet e së cilës janë hedhur që në kohën e Rilindjes”. Më tej aty u pohua shumë më tepër se ç’kupton një Kongres i drejtshkrimit: “gjuha letrare shqipe ka arritur një shkallë të tillë zhvillimi, që na lejon të pohojmë shkencërisht se **populli shqiptar ka tashmë një gjuhë letrare të njësuar**, norma kombëtare e së cilës është kristalizuar në të gjitha hallkat kryesore të strukturës fonetike, gramatikore, fjalëformuese e leksikore e në disa hallka të veçanta ndodhet në fazën e fundit të kristalizimit. Kjo gjuhë letrare përdoret sot pothuajse nga të gjithë shqiptarët brenda e jashtë Republikës Popullore të Shqipërisë dhe është bërë modeli i normës gjuhësore të përbashkët për të gjithë ata që shkruajnë shqip”. Në këtë vazhde u vlerësua dhe Konsulta gjuhësore e Prishtinës: “pas vendimeve të Konsultës shkencore të Prishtinës (1968), si rezultat i zhvillimit kulturor të shqiptarëve dhe i përpjekjeve të vetëdijshme të punonjësve të kulturës, të arsimit dhe të shkencës, kjo gjuhë letrare e njësuar po përdoret pothuajse pa përjashtim edhe nga shqiptarët që jetojnë në Republikën Socialiste Federative të Jugosllavisë - në Kosovë, në Maqedoni e në Mal të Zi, në të gjithë

veprimtarinë shoqërore, ndër të tjera edhe në gjinitë e ndryshme të letërsisë artistike, në prozë e në poezi, gjë që dëshmon si për gjerësinë, ashtu edhe për thellësinë e përvetësimit të normës letrare kombëtare. Ky është një hap i rëndësishëm si për zgjerimin e funksioneve kombëtare të shqipes letrare, ashtu edhe për pasurimin e saj. Përpjekje për të përdorur gjuhën letrare të përbashkët shqipe vihen re edhe tek arbëreshët e Italisë”.

Ndër konstatimet e Rezolutës së Kongresit duan veçuar:

1. “Shqipja letrare e kohës sonë ka hyrë tashmë në fazën më të lartë të zhvillimit të saj, në fazën e kristalizimit të plotë e përfundimtar. Ajo funksionon si një gjuhë letrare e përbashkët dhe e njësuar në të gjitha sferat e veprimtarisë shoqërore. Kjo shkallë e lartë zhvillimi kërkon edhe përcaktimin e normave drejtshkrimore sa më të plota, sa më të njësuar dhe të qëndrueshme”.

2. “Njësimi i drejtshkrimit ka qenë kurdoherë pjesë e pandarë e këtyre përpjekjeve”.

3. Projekti i “*Rregullave të drejtshkrimit të shqipes*” që u botua më 1967 në Tiranë, u mirëprit nga bota shkencore, arsimore e kulturore shqiptare dhe gjeti një miratim të përgjithshëm teorik dhe praktik...”

4. “Rreth Projektit janë zhvilluar diskutime brenda dhe jashtë Republikës Popullore të Shqipërisë...”

Ndërkaq vendimet më të rëndësishme mund të përmbledhen si vijon: 1. Rregullat e drejtshkrimit të mbështeten sa më gjerë në trajtat e përbashkëta të gjuhës kombëtare shqipe. 2. Parim themelor i rregullave të drejtshkrimit të shqipes të jetë *parimi fonetik*. 3. Meqenëse shkrimi pasqyron jo vetëm strukturën fonetike, por edhe veçoritë e strukturës gramatikore, leksikore e fjalëformuese të gjuhës, rregullat e drejtshkrimit do të mbështeten edhe në *parimin morfologjik*... 4. *Parimi historik-tradicional* do të pranohet në pak raste. 5. Rregullat e drejtshkrimit të jenë sa më të thjeshta, të qarta e përgjithësuese... 6. Rregullat e drejtshkrimit të jenë sa më njësuese... 7. Në “*Rregullat e drejtshkrimit*” të përfshihet një kapitull, ku të trajtohen çështje gramatikore që lidhen ngushtë me drejtshkrimin. 8. Rregullat e drejtshkrimit të zanoreve e të bashkëtingëlloreve të ndërtohen e të renditen sipas çështjeve fonetike.

Kërkohet që brenda vitit 1973 të hartohen përfundimisht “*Rregullat e drejtshkrimit të gjuhës shqipe*”; brenda vitit 1974 të hartohet “*Fjalori drejtshkrimor i gjuhës shqipe*”; brenda vitit 1975 të hartohen “*Rregullat e*

drejtshqiptimit” dhe “*Rregullat e pikësimit të gjuhës shqipe*”. Më tej jepen kërkesat konkrete për hartimin e “*Rregullave të drejtshkrimit të shqipes*”. Kongresi bën dhe thirrje për shkollën, institucionet, shkrimtarët, botuesit, radiotelevizionin, teatrin, kinematografinë, institucionet shtetërore, që t’i hyjnë përvetësimit të normave “të njësuara të gjuhës letrare e të drejtshkrimit të miratuar nga Kongresi” dhe zbatimit të plotë të rregullave të reja të drejtshkrimit, duke filluar nga viti 1973-74.

KOSTALLARI NË KONGRES

Androkli Kostallari ishte zyrtarisht autori kryesor në fushën e teorive dhe të shqyrtimeve për gjuhën e përbashkët letrare, për gjuhën letrare kombëtare në gjuhën shqipe dhe lidhur me gjuhën shqipe. Pikëpamjet e tij e kanë tërhequr vëmendjen e studiuesve në të gjitha variantet. Është e sigurt se ato mund të bëhen objekt diskutimesh shteruese dhe të gjera kritike, ashtu siç duhet të bëhen në rast se duam të nxjerrim ndonjë përfundim më largvajtës për tërësinë e zhvillimeve rreth gjuhës letrare shqipe në tri-katër dekadat e fundit. Roli i tij në planifikimin e gjuhës nga viti 1955 e tëhu, sidomos pas vitit 1967 ka qenë shumë i rëndësishëm. Shqyrtimi i themeltë i pikëpamjeve të tij do të sqaronte shumëçka në historinë e planifikimit të shqipes, por njëherësh do të kërkonte shpjegime më të gjera për zhvillimet në Shqipëri¹⁸³.

Për një vlerësim objektiv në këtë pikë, studim shterues duhet të kemi dhe për punën e A. Xhuvanit, E. Çabejtë, M. Domit, S. Rizës, A. Dodit e ndonjë tjetri. Domi ka shumë merita në të gjitha aspektet, sidomos sa i përket integritetit në drejtshkrime të vrojtimeve gramatikore. Riza po ashtu ka bërë studime të gjera gramatikore për shqipen e sotme. Dodit i bien merita për vrojtimit fonetike, të cilat duket të jenë integruar gjerësisht në referate.

Në referatin e gjatë të përgatitur për Kongresin e Drejtshkrimit, Androkli Kostallari kishte paraqitur tërësinë e pikëpamjeve të tij si për procesin e formimit të shqipes letrare, ashtu dhe për gjendjen e sotme të saj. Në pjesën hyrëse vendoste shtyllat ose piketat që do të arsyetonin pastaj tërë konceptcionin e tij. Për këtë shkak kishte nevojë të ekspozonte konceptin marksist-leninist për gjuhën, duke kritikuar rrugës pikëpamjet idealiste e të tjera. Teoria marksiste e gjuhës, pas tij, “e gërshetuar me teorinë mbi kombësitë, kombet e kulturën e tyre, jepte

¹⁸³ Një diskutim polemizues për pikëpamjet e Kostallarit e ka zhvilluar PIPA (1969), ndërsa kritika të ndryshme gjejmë dhe te LLOSHI e BECI.

një bazë metodologjike objektive për ta shpjeguar drejt edhe formimin e gjuhës sonë letrare kombëtare”, ndërsa shpjegimin e kërkonte në “bashkëveprimin e faktorëve gjuhësorë dhe të faktorëve shoqërorë historikë që çuan në formimin e kombit shqiptar e të shoqërisë së sotme shqiptare”.¹⁸⁴ Kështu tiparet e normës së sotme letrare vlerësohen objektivisht, pra, bëhen objektive dhe na bëjnë të mundshme ta parashikojmë të ardhmen. Atij i duhej kjo bazë, sepse, pavarësisht nga deklaratimet solemne, nuk mund të mos e dinte se nuk ishte vetëm gjendja ajo që pasqyrohej, po në fakt ishte dhe parashikimi ai që e pasqyronte gjendjen e gjuhës në atë kohë, në aspektin e përzgjedhjes së bazës. Po të mos pranonim se jemi në gjendje të parashikojmë të ardhmen e zhvillimeve në gjuhë në këtë rrafsh, kjo do të thoshte se duhej ta mohonim mundësinë e ndikimit të shoqërisë mbi normën letrare në mënyrë të vetëdijshme.

Dhe këtu thërriste në ndihmë Marksini dhe Engelsini: “Kuptohet vetvetiu se në kohën e vet individët do ta marrin tërësisht nën kontrollin e tyre edhe këtë produkt të gjinisë” (gjuhën), duke cituar veprën *Ideologjia gjermane*. Kështu krijohet baza për arsyetimin e zhvillimeve rreth “punës së madhe normalizuese të vetëdijshme që është bërë që nga Rilindja Kombëtare e në mënyrë të veçantë pas çlirimit të Shqipërisë”. Në të kaluarën, thoshte më tej Kostallari, janë shprehur dhe pikëpamje të kundërta, krahas mendimeve objektive e historikisht të përligjura: shoqërisë dhe individëve të caktuar u jipej e drejta absolute “për ndryshimin e normës jo vetëm në drejtshkrim, por në vetë strukturën fonetiko-gramatikore e leksikore të gjuhës letrare shqipe”, kështu që shkrimtarë a gjuhëtarë të veçantë bëjnë përpjekje për të krijuar një gjuhë letrare, amalgama e shartime artificiale fonetike e morfologjike, duke u mbështetur në apriorizëm e subjektivizëm për problemet kryesore si ai i bazës së saj dialektore; nga ana tjetër ai mendonte se “janë shfaqur qëndrime skeptike e pesimiste në lidhje me vetë mundësinë e formimit të një gjuhe letrare të vetme shqipe”, e kjo shihet në teorinë e pritjes.¹⁸⁵ Të tilla koncepte kanë qenë të përhapura mendonte Kostallari para çlirimit, por janë shfaqur dhe pastaj në Konferencën e vitit 1952, ku “tingëllonin si anakronikëm”. Është e qartë se ai këtu merrte qëndrim në anën e atyre që atëherë, me mbështetje të pushteti politik dhe me ndihmën e ideologjisë donin të impononin një pikëpamje për zhvillimet në fushën e përzgjedhjes së bazës dialektore të gjuhës letrare. Duke konstatuar se shkenca e re gjuhësore shqiptare është çliruar prej tyre, sepse e ka përvetësuar metodologjinë

¹⁸⁴ KOSTALLARI (1973), 12-13.

¹⁸⁵ KOSTALLARI (1973), 14-15.

materialiste historike, citonte si mbështetje dhe bazë për shpjegimet në këtë drejtim punimin e tij *Mbi disa veçori strukturore e funksionale të gjuhës letrare shqipe të kohës sonë* të vitit 1970.

NGA FAZA TERRITORIALE E DIALEKTEVE TE SHËRBIMI PËR ‘SHTETIN MONOLIT SOCIALIST’

Për të treguar objektiven në ndodhjet gjatë procesit historik të shkrimit të shqipes, ai së pari konstatonte se shkrimi i shqipes diku deri në kohën e Bardhit dëshmonte për faktin se ajo tashmë e kishte kaluar fazën dialektore-fisnore, tipike për “kombësitë në kushtet e feudalizmit dhe që përbën fazën e dytë në procesin e evolucionit të dialekteve”. Natyrisht, mbesin pezull këtu disa çështje: ç’është faza dialektore fisnore për shqipen? Nëse dialektet përkufizohen përmes izoglosave, çfarë realiteti fisnor paraqitka ndarja sipas rotacizmit në shqipen? Por detyra jonë këtu është të sjellim bazën e pikëpamjeve të Kostallarit si të tilla.

Prej shpjegimit të munguar ai delte te konstatimi se “variantet letrare dialektore të asaj kohe” nuk janë pasqyrim i një të folmeje, po i përgjithësimit brenda një grupi të folmesh, pra kishte tendenca koineizimi, çka është tashmë e njohur te Çabej e të tjerë. Kjo periudhë e shkrimit shqip, pas tij, është parakombëtare dhe karakterizohet me funksionin fetar të gjuhës. Kjo vendosej në sh. 16-18, por vijonte gjatë gjithë sh. 18, sepse nuk ishin krijuar marrëdhëniet shoqërore-ekonomike për transformimin e nevojshëm. Citati i gjatë i Leninit në këtë vend sikur do të shpjegojë se diçka e tillë do të ndodhte me krijimin e shtetit kombëtar. Pyetjes se kur mund të jetë bërë kapërcimi nga periudha parakombëtare në atë kombëtare tek ne, ai i përgjigjej duke e shtrirë këtë në disa dhjetëvjeçarë: *periudha kombëtare* në historinë e gjuhës letrare shqipe paralajmërohet me *Evëtarin* e Naum Veqilharxhit, nis në vitet ’60 të sh. 19 (sidomos me Kristoforidhin), për të arritur fazën më të lartë në kohën tonë. Dhe kjo periudhë ka pasur, pas tij, tri etapa: *vitet ’60 të sh. 19 deri në krijimin e shtetit shqiptar (1912); 1912-1944; 1944-deri në ditët tona*. Karakteristikat e këtyre fazave janë: ndodh edhe lëvrime i gjuhës edhe studimi i shqipes letrare, ka konvergjencë pa kthim prapa, që mbështetet në konvergjencën ekonomiko-shoqërore, politike e kulturore. Ndarja është historiko-politikisht e motivuar dhe kjo flet për bazën e koncepteve të tij.

Në periudhën e Rilindjes, pas tij, u krijuan dy variante letrare mbi dy baza dialektore të shqipes: *koineja letrare gjithëjugore* dhe *varianti letrar*

verior me dy bashkëvariante – të mesëm e veriperëndimor.

Etapë e dytë fillon me krijimin e shtetit kombëtar, forcimit dhe zhvillimit të të cilit duhej t'i shërbente gjuha letrare. “Ndërsa gjatë Rilindjes bazat patriotike shqiptare jashtë atdheut luajtën një rol të dorës së parë në përpunimin e gjuhës letrare, tashti puna kryesore u përqendrua brenda Shqipërisë”.¹⁸⁶ Në këtë etapë ai shihte dy kahe veprimi, një që lidhej me Komisinë Letrare, Kongresin e Lushnjës dhe me frymën konvergjente dhe tjetra “*divergjente, lokaliste e partikulariste, antikombëtare e antidemokratike e njëkohësisht edhe antihistorike, që ishin shprehje e luftës së klasave në plan kombëtar e ndërkombëtar*” (italic r.i.), duke u nisur nga “pozita e zgjidhjes së problemit gjuhësor mbi baza dialektore e nëndialektore të kulluara”, këtu hynin françeskanët me Gj. Fishtë, ashtu si jezuitët, mendonte ai. Në rrethanat e tilla lindi teoria e pritjes dhe varianti i saj i mbinjeriut për zgjidhjen e çështjes së gjuhës. Dhe është revolucioni ai që solli zgjidhjen, mendonte Kostallari¹⁸⁷.

Pa dashur ta zgjas, këtu dua të rikujtoj se në atë kohë ka pasur gjuhëtarë dhe njerëz të kulturës që kanë menduar seriozisht për këto çështje dhe që, po të kishin pasur rrethana më të përshtatshme, mund të kishin ndikuar në drejtim tjetër mbi rrjedhat. Mjafton të përmendim se E. Koliqi e të tjerët qysh atëherë përpiqeshin që varianti i përdorur si ‘shkodranishte letrare’ të përhapej dhe të vihej në konkurrencë të barabartë me të tjerët në gjithë vendin, me çka edhe ai edhe ‘varianti i mesëm’ relativizoheshin ndjeshëm drejt një gegnishteje letrare më të përgjithshme, siç mund të shihet në mjaft elemente në zhvillimet pas LDB-së në Kosovë. Pale pastaj M. Kruja, N. Ressuli, S. Riza, konceptet e të cilëve nuk është e mundur të kalohen kështu në heshtje. Është tjetër gjë që ata nuk vepruan në rrethana dirigjizmi. Grumbullimi kaq i madh i epiteteve në një vend, si në citatin e mësipër, në aspektin e shprehjes së qëndrimit, gjithë duke mos mjaftuar për cilësimin e pikëpamjeve konkrete të autorëve, flet mjaftueshëm dhe më parë për autorin e tyre.

Kostallari vijonte më tej të fliste për koinenë letrare jugore dhe për bashkëvariantet veriore (i mesëm dhe veriperëndimor), mohonte të kishte pasur pas Revolucionit ‘përmbysje’ dhe ‘diktat gjuhësor’, ndërsa ndër faktorët e rinj që ndikuan në procesin gjuhësor përmendte: 1. zhvillimin e vrullshëm të arsimit e të kulturës, 2. ndryshimet në gjirin e popullsisë dhe

¹⁸⁶ KOSTALLARI (1973), 23.

¹⁸⁷ KOSTALLARI (1973), 25-26.

procesin e urbanizimit, 3. rritjen e rolit të kryeqytetit dhe 4. politikën e drejtë gjuhësore të shoqërisë sonë. Sadoqë mund të diskutohej për çështje të tilla, në parim vështrimi i këtillë i Kostallarit meriton të ushqehet më tej dhe sot për të tri pikat e para. Për disa prej tyre mjafton të shihen diskutimet e Rësullit e të Krujës më sipër, për të parë se gjuhëtarët nuk kishin qenë të pandjeshëm më herët. Për rolin e kryeqytetit, ndoshta të kujtojmë se në kohën kur po lexohej ky referat kishte dhe një kryeqytet me njëfarë roli jo të vogël të integritit kombëtar dhe me realitete të tjera gjuhësore e shoqërore.

Para çlirimit, mendonte ai, kishte dy politika gjuhësore – konvergjente dhe divergjente, bashkë me “mospajtimin midis njësisë së kombit e të shtetit kombëtar shqiptar dhe dysisë së formës së gjuhës letrare”. Duke u nisur nga qëllimi që gjuha letrare “t’i shërbejë sa më mirë përparimit të përgjithshëm të shtetit tonë monolit socialist” (italic r.i) shoqëria jonë e re ka përkrahur dhe përkrah në mënyrë të vetëdijshme procesin konvergjent në sferën e gjuhës letrare kombëtare, me synimin që ajo të kalojë nga “gjendja dyformëshe në një njësi njëformëshe”. Dhe veprimi kryesor në këtë drejtim ka qenë i orientuar drejt shkollës, botimeve, përhapjes së radios, pra shkollës e propagandës do të thoshim sot. Ai pranonte se ky ndikim kishte karakter të vetëdijshëm, ishte faktor subjektiv shoqëror, jashtëgjuhësor. Meqenëse kjo duhej të kishte një bazë objektive, gjuhësisë shqiptare iu shtrua detyra të zbulonte ligjet e prirjet objektive të evolucionit të gjuhës letrare.

Të gjitha zgjidhjet shiheshin në suaza të funksionimit të të vetmit shtet kombëtar, *shtetit tonë monolit socialist*, brenda të cilit dhe mund të vepronin ligjet objektive ose të shpallura objektive, por të cilat s’kishin si të funksiononin në gjysmën e injoruar të kombit shqiptar të mbetur jashtë shtetit kombëtar. Nuk ishte diskutuar me seriozitet as në këtë Kongres e tërë çështja e përzgjedhjes së bazës për këtë konvergjencë edhe në raport me realitetet kombëtare e gjuhësore jashtë RPSSH-së. Koncepti i shtetit kombëtar, pajtimi me domenet e përgjysmuara të tij në raport me synimet e Rilindjes, nismëtare e vërtetë e formimit të gjuhës letrare kombëtare, dhe në raport me realitetet kombëtare, identifikimi i kombëtares me shtetëroren, nisën të bëheshin të përhapur në shkallë më të gjerë, prandaj, kujtoj, në psikologjinë e brezit që do të vendoste në Prishtinë atëherë që i nevojshëm një luciditet, që shkon përtej këtyre qëndrimeve konfrontuese dhe Konsulta gjuhësore vendosi ashtu si vendosi, sepse kërkonte që gjuha e përbashkët letrare kombëtare t’i shërbente kombit dhe jo vetëm ‘shtetit tonë monolit socialist’.

CILËSIA DHE SASIA NË TIPARET DALLUESE TË PËRZGJEDHJES

Përfundimi i Kostallarit ishte i prerë: “ne kemi tashmë një gjuhë të vetme letrare dhe jo disa variante letrare pak a shumë të barasvlershme”.¹⁸⁸

Më tej ai merrej me veçoritë themelore të gjuhës së sotme letrare të njësuar, përkatësisht me sistemin e saj vetanak, që as përputhet me sistemin e këtij apo të atij varianti letrar të mëparshëm, as përfaqëson shkrirje mekanike të varianteve letrare, por është “sintezë e re organike e elementeve të gjuhës shqipe, e krijuar historikisht nga zhvillimi i shoqërisë sonë”. Dhe ky është parimi tek i cili nuk kemi si të mos bashkohemi as sot në synimet tona për një gjuhë të vetme letrare edhe përtej frazave të përgjithshme. Duket se kritikët radikalë të pikëpamjeve të Kostallarit në këtë pikë, përmes përpjekjeve për të treguar se ajo që kemi nuk është përveç se toskërishte dhe se sistemi i saj duhet të konformohet vetëm me të toskërishtes, sikur duan ta kthejnë çështjen në fillimet. Vetë mendoj se në këtë pikë Kostallari në parim kishte të drejtë dhe se ishte ky element që bëri të mundshëm kalimin e mëtejshëm në një shkallë më të lartë të gjuhës standarde. Ai afirmoi fuqimisht parimin e kompromisit në përzgjedhjen e elementeve të përbashkëta të gjuhës standarde, ndërsa në një politikë liberale për gjuhën ky element merr peshë të madhe.

Por të kthehemi te Kostallari. Baza e kësaj gjuhe letrare të njësuar janë elementet e përbashkëta të shqipes, ‘që i gjejmë në të dy dialektet’. Kanë hyrë aty dhe elemente me burim *njëdialektore*, e që përbëjnë ‘disa tipare dalluese të dialekteve të shqipes’.

Si elemente të përbashkëta në analizat e tij në rrafshin e strukturës fonologjike janë 29 fonemat bashkëtingëllore dhe 7 zanore, të cilat “në dritën e teorive të sotme mbi fonemat dhe alofonet mund të quhen fonema të përbashkëta të gjuhës shqipe që ekzistojnë në të folme të ndryshme të të dy dialekteve”.¹⁸⁹

Më duket se këtu del e nevojshme të thuhet një objeksion: të 7 njësitë fonematike zanore të shqipes së njësuar nuk janë assesi baza e përbashkët e të dy dialekteve. Siç do të shihet më pastaj, të folme të ndryshme gege kanë inventarë fonemash zanore të *gjata e të shkurta, gojore e hundore*, pa ë të theksuar. Tërësinë e kundërvënies midis zanoreve të gjata dhe të shkurta e krijojnë jo vetëm gjatësia, po edhe shkalla e hapjes, intensiteti, etj. Prandaj as të gjatat as

¹⁸⁸ KOSTALLARI (1973), 32.

¹⁸⁹ KOSTALLARI (1973), 34.

të shkurtat e gegërishtes mund të identifikohen me neutralet në aspektin e gjatësisë të shqipes letrare. Dhe këtu qëndron një nga burimet e gabimeve dhe të shmangieve të shumta në normën drejtshqiptimore, drejtshkrimore, e për pasojë edhe morfologjike, tek ata bartës të gjuhës letrare të njësuar që për varietet të parë kanë ndonjë të folme geqe. Kjo lidhet sidomos me praktikën e nxënies së gjuhës standarde në Kosovë.

Pikërisht te ndërlidhja e nënsistemeve të ndryshme të gjuhës, për të cilën ngulte këmbë aq shumë Kostallari, na dalin probleme. Të zgjedhësh si element të normës një tipar specifik si rotacizmi, kjo do të thotë të përjashtosh nga shqipja standarde një gamë të tërë formash morfologjike, e për pasojë edhe sintaksore: kjo të imponon format me *-uar* te foljet e mbiemrat dhe e le jashtë tërësisht paskajoren e tipit me *me* dhe tërë sintaksën e saj komplekse. E qartë, nuk mund të vihet mekanikisht shenja e barazimit midis këtij tipari dhe, ta zëmë, mosshurdhimit të bashkëtingëlloreve të zëshme në fund të fjalës, që nuk luan ndonjë rol më tej. Prandaj te shumë diskutues të kohës e më vonë delte i diskutueshëm pohimi: “bashkëveprimi ndërdialektor ka pasur si rrjedhim që në strukturën fonetike të shqipes letrare kombëtare ndër elementet dalluese dialektore të mbizotërojnë ato të dialektit jugor, por edhe elementet dalluese të dialektit verior nuk janë të pakta’ (dhe jepte raporte sasiore 13:8). Në morfologji gjërat janë edhe më të qarta: si të krahasohet, ta zëmë, mungesa e paskajores me tipin e shumësit tek emrat e tipit *nip*, *viç*?

Më tutje Kostallari diskutonte teorinë e tij për nivelet e standardit dhe të substandardit sipas skemës vetanake, për të cilën mund të lexohen më shumë diskutime te Pipa.

Më me interes më duken diskutimet e tij lidhur me funksionet shoqërore të gjuhës letrare kombëtare dhe këtu ai veçon këto tipare: *e demokratizuar, e intelektualizuar, me karakter polivalent*. Analizat në këtë drejtim ai do t’i ketë më të frytshme më vonë. Analizat e tilla do ta shpinin atë detyrimisht drejt vështrimit sociolinguistik, i cili, me konsideratat ndaj diversitetit të gjithpranishëm në gjuhë gjithandej, do të vinte dyshime në shumë pika të insistimit të tij për monolitizëm e për sistem. Në të vërtetë, mund të shihet mirë se gjërat e tilla kishin më parë funksionin e bindjes teorike, pra të krijimit të përfytyrimit të objektivës, e cila pastaj merrte peshë ideologjike në kuadër të teorisë marksiste e të materializmit historik, e të mjeteve të ngjashme, të cilave çdokush duhej t’u bindej.

Vetëm në këtë pikë të diskutimit të tij, Kostallari arrin të thotë diçka për përdorimin e shqipes në Jugosllavi, madje në fazën “që prej disa vitesh”. Këtu përmendet dhe *Ortografia e gjuhës shqipe* 1964 në kontekst pozitiv.

Pjesa tjetër e referatit ka të bëjë me problemet drejtshkrimore.

Duke theksuar se pas çlirimit çështjet e drejtshkrimit u shtruan si çështje praktike dhe si çështje të diskutimit teorik, në kërkim të ideve teorike, ai vinte të veçonte dy faza: nga çlirimi e deri te *Ortografia* e vitit 1956 dhe faza e dytë pastaj deri më 1967. Në fazën e parë u përcaktuan vijat themelore për zgjidhjen teorike e praktike të çështjes së drejtshkrimit, pra si mbështetje u përzgjedh struktura fonetike e shqipes, përdorimi më i përhapur i trajtave morfologjike dhe afrimi i dy dialekteve. *Ortografia* e vitit 1951 merret si rezultat i rëndësishëm në këtë drejtim, ndërsa për ne fillimi do kërkuar te *Ortografia* e vitit 1948, sepse aty u vunë bazat, tjetra është fryt i diskutimeve dhe ato diskutime, gjithë duke shpënë më tej afrimin e dy dialekteve, por si ortografi e dy varianteve letrare dialektore në rrugën e afrimit, sollën dhe ndryshimin e gjuhës së hartimit të *Ortografisë*, me çka u krijua një epërsi evidente në rrugët që do të ndiqeshin më vonë.

Brenda kësaj faze *Ortografia* e vitit 1956 pakësoi zgjidhjet dyvariantëshe, vlerëson me të drejtë Kostallari, dhe çoi shumë çështje në një rrafsh më të lartë. Vërejtja e tij themelore për këtë vijë ortografimi ishte kjo: gjithë duke pranuar si bazë fonetikën e gjuhës, ndërtohej pastaj sipas pjesëve të ligjëratës, kategori leksiko-gramatikore, prandaj copëzohej baza fonetike. Megjithë rezultatet, kjo fazë nuk e zgjidhi problemin në tërësi. “Mbi të vazhdoi të rëndonte trysnia e dy varianteve letrare, që kërkonin dy drejtshkrime”¹⁹⁰, ndërsa shkëputja nga kjo ide nuk ishte e lehtë. Kjo shkëputje, pas tij, ka ndodhur nën ndikimin e dy faktorëve: vetë gjuha letrare i përcaktoi prirjet e zhvillimit, pra kriteri i objektivës, ndërsa nga ana tjetër gjuhësia jonë, ‘duke përvetësuar gjerësisht metodologjinë marksiste, depërtoi gjithnjë më thellë në njohjen e strukturës së shqipes së sotme e të historisë së saj’¹⁹¹. Sado të prirur të jemi të mos e nxjerrim diskutimin nga konteksti, po të nisemi nga vlerësimi i sotëm se së paku disa prej autorëve më të rëndësishëm të kësaj kohe si Xhuvani, Çabej, Riza, e pse jo Floqi, nuk kishin asnjë lidhje me gjuhësinë marksiste, argumentimin e tillë nuk mund ta marrim pos si retorikë. Ka porse të vërteta, më duket, në parim dhe në ato që thuhet në vijim: zgjidhja e çështjeve parimore të drejtshkrimit është ngusht e lidhur me

¹⁹⁰ KOSTALLARI (1973), 57-59.

¹⁹¹ KOSTALLARI (1973), 59.

shkallën e zhvillimit të studimeve të gjuhës, në një anë, dhe me punën vërtet të paparë ndonjëherë më parë në shkallën e përdorimit të saj në disiplina të ndryshme, pra me krijimin terminologjik në fusha të ndryshme, me përdorimin e saj në jetën shoqërore. Kjo pjesë e korpusit të gjuhës standarde, me sasinë e saj, ze vend të atillë në tërësinë e korpusit që të tjerat relativizohen shumë. Në parim kjo pjesë nuk i përket asnjërit prej varianteve të mbështetur në bazën dialektore.

Natyrisht, më kot kërkohet ndonjë referim për ato që kanë ndodhur në Prishtinë më 1952, më 1957 apo më 1964. Po të merreshin parasysh dhe ato, tabloja do të ndërliqej capak dhe mund të diskutohej për çështje të përfshira në pohimin vijues: *Rregullat e drejtshkrimit* të vitit 1967 shquhen me “marrjen parasysh edhe të realitetit gjuhësor të sotëm edhe të prirjeve të zhvillimit të mëtejshëm të gjuhës letrare, mbështetjen tek gjuha e gjallë e popullit dhe tek vlerat më të mira të trashëgimit shkencor në fushën e albanologjisë e të traditës sonë letrare”.¹⁹²

Sadoqë nuk është e mundur këtu të diskutohet në detaje për çështjet e shtruara në vijim të këtij referati lidhur me drejtshkrimin, e vlen të përmendet ndonjë aspekt. Kostallari, si tradita nga Xhuvani e tëhu, ngul këmbë në mbisundimin e parimit fonetik në fushën e drejtshkrimit. E ndien, porse, që mungon një përkufizim i këtij parimi, prandaj do të saktësojë: “me ‘parim fonetik’ ne kuptojmë atë parim, sipas të cilit fjalët dhe pjesët e tyre të kuptimshme shkruhen ashtu si shqiptohen”¹⁹³. Këtu atij i delte e nevojshme të jepte njohuri për dallimet tingull-fonemë, për fonologjinë, ndonjëherë sipërfaqësore dhe të mjegullta, ai kërkonte të zgjerohej vështrimi dhe shpjegimet të mbështeteshin në fonetikë, sidomos lidhur me –ë-në. Kështu ndërliqej këtu parimi morfologjik, i cili kërkon që fjalët të shkruhen njësoj nëpër ndryshimet trajtëformuese dhe fjalëformuese, ndërsa kjo kërkon nga shkruesi ‘të jetë i vetëdijshëm për morfemat e kategoritë morfologjike’.

Kostallari, duke diskutuar për përdorimin e –ë-së, vjen e konstaton se kjo çështje nuk mund të zgjidhet duke u mbështetur vetëm në parimin fonetik, as vetëm në parimin morfologjik dhe as duke iu referuar këtij apo atij shqiptimi dialektor e nëndialektor. Por gjetja e një kriteri të përshtatshëm, pa u detyruar të pranojë se në çështje drejtshkrimi ka mjaft gjëra të kulturës, pra artificiale, e detyronte të sillte në diskutim çështjen e dialektikës. Më në fund, lidhur me gjetjen e zgjidhjes për zanoren ë, e duke

¹⁹² KOSTALLARI (1973), 61.

¹⁹³ KOSTALLARI (1973), 67.

respektuar parimet e pamjaftueshme, ai sillte dhe këtë argument: “Një veprim i kundërt, ... do të kërkonte edhe ringjalljen e sasisë (kuantitetit) të zanoreve në drejtshkrim, dukuri që është përjashtuar që nga Komisia letrare e Shkodrës dhe që nga pikëpamja funksionale sot ka karakter të ngushtë dialektor”.¹⁹⁴

Këtu del sheshazi nevoja për të bërë dallimin midis standardit empirik dhe standardit preskriptiv. Kostallari pranon se në këtë pikë ka probleme dhe se standardi i shqipes drejtohet kryesisht nga drejtshkrimi. Do të jetë hulumtimi sociolinguistik pastaj ai që do të tregojë se në ç’masë ka ndryshime midis standardit preskriptiv dhe empirikut dhe në ç’masë ndikojnë njëri mbi tjetrin. Dhe pikërisht këtu del çështja e kuantitetit të zanoreve. Nëse ai persiston si dallim fonematik në realizimin e shqipes standarde të folur, madje në përmasa të gjera, është për të pritur që në atë shkallë që ai persiston të kemi dhe gabime në këtë drejtim, pra pengesa në zbatim, sepse ato janë mbjellë qysh në përzgjedhjen e njëanshme në fillim.

Dhe kjo më tej e detyronte atë të shpjegonte se tek cili shqiptim duhet të mbështetemi. “Ne kemi sot një drejtshqiptim letrar, që përfshin shtresa të gjera të arësimeve të popullsisë, sidomos të asaj së qyteteve e që gjen shprehjen konkrete sidomos në shqiptimin e folësve më të mirë të Radio-Tiranës, në shqiptimin që tingëllon në konferencat e kongreset kombëtare dhe në mbledhjet me karakter të gjerë shoqëror, në klasat e shkollave e në auditoret universitare”.¹⁹⁵

Për shkak se të orientuar vetëm brenda domeneve të shtetit dhe me iluzionin se gjendja shoqërore në të cilën mjetet efikase të ndikimit të vetëdijshëm shoqëror që i kishte në dorë establishmenti i atëhershëm do të zgjaste pa kufi, brezi i atëhershëm nuk kishte shtrur sa dhe si duhet pyetje lidhur me këtë bazë empirike, qoftë në raport me shqiptarët në Jugosllavi, qoftë në raport me zonat e ndryshme të vendit. Dhe kjo gjendje në shumë pika gjerësisht e papërcaktuar krijoi ndërkohë rrethana për variantëzime rajonale në aspektin e standardit empirik, ashtu si për kontestime për shkak të diferencave që krijoreshin pasi shpërtheu sistemi monolit.

Nga ana tjetër, refuzimi i Kostallarit për ta marrë si mbështetje bazën dialektore, sado jo mjaftueshëm i shpjeguar, më duket se i ka rezistuar kohës.

¹⁹⁴ KOSTALLARI (1973), 76.

¹⁹⁵ KOSTALLARI (1973), 81.

Shqipja standarde, përveç tjerash, ka krijuar edhe etalonin e vlerësimit të prodhimeve gjuhësore brenda saj, pa pasur nevojë t'u drejtohem dialekteve, që kanë të tjera vlera dhe tjetër jetë. Në të njëjtën kohë, gjërat ndërliqen me faktin se standardi preskriptiv manifestohet përmes varieteteve rajonale empirike, të cilat bëjnë tryzni reale mbi vetë standardin pastaj. Koha jonë po tregon se injorimi i realiteteve në këtë drejtim mund të shkaktojë vështirësi të mëdha.

VLERËSIM I PASTAJMË I KOSTALLARIT

Tani le të shohim se ç'thuhej në referatin e tij "Gjuha letrare kombëtare shqipe dhe epoka jonë" të mbajtur në Konferencën me të njëjtin titull në Tiranë me organizim të Akademisë së Shkencave të RPS të Shqipërisë më 7-8 dhjetor 1984 dhe të ribotuar pa ndryshime më 1988, ndërkohë që kishte vdekur Enver Hoxha.¹⁹⁶ Në të ai fliste bollshëm për rrjedhat.

Por më parë të themi dy fjalë për vetë Konferencën ashtu si del nga materialet e botuara.¹⁹⁷ Vlerësimi i parë thotë: "Konferenca jonë shkencore bëri një analizë të shumanshme të gjuhës letrare shqipe në epokën tonë, të rrugës së zhvillimit të saj dhe të veçorive të këtij zhvillimi, duke i parë ato në lidhje të ngushtë me faktorët shoqërorë, me veçoritë e ndërtimit të shoqërisë socialiste në vendin tonë, në mënyrë të veçantë me zhvillimin e arsimit dhe të kulturës dhe me politikën e drejtë gjuhësore të PPSH".¹⁹⁸

Nuk do mend se prapa vështirimit të tillë qëndron kundrimi separat i çështjes kryesisht nga perspektiva e hapësirës së shtetit shqiptar dhe të PPSH-së. Kjo më tej bëhej edhe më e qartë: "Këto çështje u trajtuan në një nivel të ngritur shkencor dhe në baza të shëndosha metodologjike... Në themel të këtyre arritjeve qëndron metodologjia marksiste-leniniste, mësimet e Partisë dhe të shokut Enver Hoxha për gjuhën dhe për kulturën kombëtare".¹⁹⁹

Vlerësimi themelor, pas kësaj, ishte: "Kjo Konferencë është aksioni

¹⁹⁶ KOSTALLARI (1988): 567. Referati në ff. 33-71.

¹⁹⁷ E përgatitën: A. Kostallari (redaktor përgjegjës) e M. Domi, K. Bihiku, E. Lafe, N. Cikuli, J. Gjinar, J. Thomai, F. Leka, R. Përnaska, B. Beci, S. Mansaku dhe M. Samara. Në punimet e Konferencës merrnin pjesë dhe M. Myftiu, F. Çami, N. Hoxha, T. Cami, D. Agolli e O. Kraja; arbëreshë nga Italia: F. Altimari, Xh. Marano, F. de Belisi, F. Solano; nga Greqia: V. Ksilina; studiues nga Franca: J.-L. Duchet; nga Gjermania Federale: R. Ködderitzsch; nga Gjermania Demokratike: W. Fiedler; nga Suedia G. Jakobson e nga Rumania: C. Vătăşescu. Konferencën e hapi Kryetari i Akademisë, A. Buda, ndërsa fjalën e mbylljes e paraqiti A. Kostallari.

¹⁹⁸ *Gjuha letrare*: 1988, 13.

¹⁹⁹ *Gjuha letrare*: 1988, 13-14.

më i madh shkencor që ka ndërmarrë gjuhësia shqiptare pas Kongresit të Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe (1972)".²⁰⁰ Duke konstatuar se edhe këtu u pa që "gjuhësia normative dhe kultura e gjuhës janë sot fushat kryesore të punës së gjuhësisë shqiptare", Kostallari numëronte fushat e shqyrtimeve kryesore dhe eventualisht detyrat që dilnin: pastërtia e gjuhës, sintaksa popullore, terminologjia tekniko-shkencore, gjuha e letërsisë artistike, gjuha e shtypit dhe radiotelevizionit, raportet midis gjuhës së shkruar dhe gjuhës së folur, gjuha në shkollë, etj.

Të gjitha detyra në rrafshin e 'kulturës së gjuhës'.

Në referatin e tij, ndërkaq, A. Kostallari përqendrohej në disa prej çështjeve të konsideruara të rëndësishme. Këto janë:

1. Epoka e sotme e popullit shqiptar cilësohej "epoka e gjuhës letrare shqipe të njësuar e të përbashkët për të gjithë pjesëtarët e kombit, brenda dhe jashtë kufijve të RPS të Shqipërisë".

Duke referuar autorë bashkëkohës në sociolinguistikë,²⁰¹ si W. A. Stewart (Stjuart), J. Fishman (Xh. Fishman) e D. Hymes (D. Hajmz), Kostallari përcaktonte atributet e funksioneve shoqërore dhe të prestigjit shoqëror të shqipes letrare, e që ishin:

- a. njësimi e normëzimi,
- b. karakteri i vërtetë kombëtar e popullor,
- c. karakteri i mëvetësishëm e origjinal,
- ç. historizmi par excellence,
- d. homogjenësia,
- dh. gjithanshmëria simetrike e funksioneve,
- e. jetësia (vitaliteti) e pandërprerë dhe gjithnjë në rritje.

Këto tipare dëshmojnë se ajo është ngritur në një shkallë të re historike.

2. Kjo shqipe e ka tërhequr vëmendjen e studiuesve, mendonte Kostallari, të shumtë prej të cilëve e kanë studiuar dhe kanë nxjerrë përfundime me vlerë për sociolinguistikën dhe për teorinë gjuhësore në përgjithësi. Ka që e kanë vlerësuar konvergjencën në zhvillimet e shqipes, por ka dhe të tjerë që për arsye të ndryshme i kanë mbivlerësuar dallimet midis dialekteve, duke e futur madje

²⁰⁰ *Gjuha letrare*: 1988, 114.

²⁰¹ Në këtë pikë autori mund të kishte ndryshime mbase të rëndësishme në raport me autorin e Referatit të vitit 1972. Kostallari tani po hynte më gjerësisht në sociolinguistikë.

shqipen në kallëpe të ndryshme sociolinguistike mekanikisht. Ndër të dytët hyn Janet Byron me librin *Selection among Alternates in Language Standardization: the Case of Albanian*. Vërejtjet e Kostallarit mund të përmbliidhen si vijon: Byron ka shkruar një libër që “përmban mjaft pohime kundërthënëse”, me trajtime të thjeshtëzuara e të shtrembëruara, pa analiza të thella e objektive të sistemit e të nënsistemeve të shqipes letrare në lidhje me faktorët shoqërorë e me dialektet, me një metodë eklektike zbaton teza sociolinguistësh që nuk janë marrë me shqipen; për njohje objektive nuk mjaftojnë vetëm metodat statistikore, por duhen “vlerësime cilësore”, sepse kanë rëndësi dhe “idetë, ndjenjat, dëshirat e synimet e njerëzve”. Vija e formimit të shqipes letrare të njësuar paraqitet nga Byron, sipas Kostallarit, me “një skemë antihistorike”: para vitit 1944 dy variantet e shqipes kanë bërë jetë të mbyllur, pas vitit 1944 toskërishtja letrare “qenka bërë drejtpërdrejt e menjëherë, me një lëvizje horizontale, ‘shqipe standarde’”. “Thjeshtëzimi e shtrembërimi i këtij procesi në këtë libër arrin aq larg saqë aty pohohet se në Shqipëri ‘zhdukja e dialekteve ka marrë bekimin zyrtar’. Kështu gjithë procesi origjinal, dialektik e shumë i pasur i gjuhës letrare shqipe pas 1944-ës, në të cilin kanë marrë pjesë forca të gjera të jetës shoqërore, të shkencës, të arsimit e të kulturës, rrëgjohet aty në njëfarë akti të zakonshëm administrativ në frymën e metodave të pragmatizmit gjuhësor”.

3. Procesin e konvergencës e të afrimit midis varianteve të gjuhës letrare, që ka karakterizuar epokën nga Rilindja e këndej, si zhvillim objektiv, e “ka pasqyruar politika gjuhësore e kësaj epoke”.

Është vlerësim i Kostallarit se “duke kapërcyer antagonizmin dhe ngastërimin (partikularizmin) gjuhësor të së kaluarës, *politika gjuhësore e Partisë së Punës* dhe e pushtetit popullor është nisur *jo nga pozitat e një dialekti a të një krahine, por nga e mira e gjithë kombit*” (theksimet tonat, r. i.).²⁰² Rolin e faktorit subjektiv kjo politikë e ka parë të kushtëzuar nga zhvillimi objektiv, nuk ka synuar një gjuhë “vetëm zyrtare, vetëm për administratën shtetërore, por ndërtimin e një gjuhe letrare me të vërtetë kombëtare, mbidialektore...”

Politika që “ka përkrahur e përkrah të përbashkëtën, kombëtare e popullloren, pa i kthyer krahët edhe ndërkombëtares dhe ka luftuar kundër dy qëndrimeve të skajshme”, kjo politikë e “ka gjetur shprehjen e vet më të qartë e më të përqendruar në *Veprat e shokut Enver Hoxha*... Në dritën e teorisë marksiste-leniniste për kombin e për kulturën kombëtare, shoku

²⁰² Kundërvënja nuk është mbi baza të njëjta: në një anë pozitat dialektore apo të të folmeve të veçanta, në tjetrën “e mira e kombit”. Implikimet mund të jenë largvajtëse.

Enver Hoxha ka përpunuar me një largpamësi shkencore politikën gjuhësore të Partisë e të shtetit tonë”, vlerësonte Kostallari (theksimet r.i.).²⁰³

Koncepcioni i tillë, sipas Kostallarit, “u bë burim e mbështetje për tri kërkesa themelore e të pandara të epokës sonë: të kemi një gjuhë letrare të njëjtë e të përbashkët, sa më të pastër e sa më të pasur”.

Më tej elaboronte Kostallari: “Një kujdes të pandërprerë shoku Enver Hoxha i ka kushtuar që në vitet e para pas Çlirimit çështjes së njësimi të gjuhës sonë letrare. Këtë çështje ai e ka trajtuar duke depërtuar thellë në dialektikën historike të së veçantës e të së përgjithshmes në shoqëri dhe në gjuhë. Ai ka kritikuar në mënyrë parimore konceptet e vjetra lokaliste e reaksionare, që ishin për të ruajtur copëzimin e veçimin krahinor të së kaluarës, për “provincializmin”, “rajonalizmin” në gjuhë dhe ka mbrojtur me një qartësi të madhe teorike vijën e gjuhës së njëjtë letrare për gjithë kombin, e cila, ndër të tjera, u mishërua që në vitet pesëdhjetë edhe në përdorimin e abetares së njëjtë në gjithë Shqipërinë. Ajo abetare u bë simbol i një epoke të re në rrugën e gjuhës sonë letrare dhe i rolit të ri që po luante shkolla shqipe për njësimin e lëvrimin e saj.”²⁰⁴

Pas tij, merita për “udhëzimet dhe porositë e njëpasnjëshme” që i kishte dhënë ai gjuhësisë shqiptare “që të ndihmojë” me studimet e saj për të zgjidhur “problemin e madh të normëzimit të gjuhës letrare shqipe”,²⁰⁵ duke i përqendruar përpjekjet te përpunimi i drejtshkrimit të ri dhe te hartimi i gramatikës shkencore e i fjalorit shpjegues normativ të shqipes së sotme” i bie E. Hoxhës.²⁰⁶

Kostallari ishte i mendimit se përmes udhëzimeve të tilla “gjuhësia jonë e re” qenka ndihmuar të përvetësonte “teorinë marksiste-leniniste për gjuhët letrare” dhe ta zbatonte atë në kushtet e gjuhës shqipe. Sipas tij, “politika gjuhësore e Partisë sonë”, pra, siç e thotë ai shprehimisht, “e shoqërisë së re shqiptare”, u përgjigjeshka “tre qëllimeve themelore”:

“a. të lehtësojë e të forcojë funksionin komunikues të gjuhës letrare shqipe si tipar dallues e si mjet përparimi për gjithë kombin dhe ta ngrejë e ta mbajë këtë gjuhë në shkallën e kulturës botërore bashkëkohore;

b. t’i ruajë gjithnjë të gjalla lidhjet e gjuhës letrare me gjuhën popullore;

c. të ruajë e zhvillojë më tej traditat kombëtare të gjuhës letrare dhe

²⁰³ *Gjuha letrare*: 1988, 39.

²⁰⁴ *Gjuha letrare*: 1988, 40. B. Beci; mbase këtu lidhet kritika e Rizës e cituar në fillim.

²⁰⁵ HOXHA: 1962, 547-548.

²⁰⁶ HOXHA: v. 13, 402 e v. 23, 547-548. KOSTALLARI, në *Gjuha letrare*: 1988, 40.

vetëqenien e origjinalitetin e saj, si shprehëse të kulturës së lashtë e të re, origjinale të popullit shqiptar e të njësisë së tij shpirtërore, si forcë aktive për këtë njësi”.²⁰⁷

Duke ritheksuar njësimin e gjuhës letrare të kombit, Kostallari ndërhynte me sqarim lidhur me një çështje që është hequr zvarrë shpesh: “Ky njësim, natyrisht, solli shuarjen e dy varianteve letrare të mëparshme, por jo ‘zhdukjen e dialekteve’. Dialektet e shqipes, si të gjuhëve të tjera, vërtet, në kohën tonë janë kategori mbeturinore në rrugën e shuarjes, por ato si variante të gjuhës së folur, kanë një qëndrueshmëri relative mjaft të madhe”.

Atë që disa prej kritikëve të gjuhës letrare e quajnë “zhdukje të dialekteve” ky e shpjegonte si “shuarje të varianteve letrare”. Më duket se përdorimi i koncepteve dhe në rrafsh teorik vështirë të përkufizueshëm si “dialekt” ka krijuar ndopak ngatërresa. Nuk janë të paktë ata që gjuhën standarde, letrare, e konsiderojnë një dialekt të veçantë. Nga ana tjetër, edhe pse është e vërtetë se për një kohë të gjatë, ndoshta edhe sot, dialekti në kuptimin e gjuhësisë shqiptare perceptohet si i markuar me shenja si “ruraliteti”, “arkaikja”, etj., është vështirë të thuhet se ai është “në rrugën e shuarjes”. Kjo vështirë se mund të dalë e saktë teorikisht: variacionet e gjuhëve ndryshojnë, nuk mbesin të njëjta gjithnjë, në funksion të parametrave hapësinorë, po dhe shoqërorë, por nuk zhduken tout court. Ndoshta është edhe më vështirë të flitet për “shuarjen e dy varianteve letrare të mëparshme”. Ajo që flasim në Kosovë në shumë situata kur nuk përdoret dialekti, në shoqëri, në familje, në situata formale, më shpesh gjysmë-formale, nuk është e folmja lokale e akëcilit prej nesh, ndërsa ndonjë gegërishte dialektore, në kuptimin e gjakovarishtes, të llapjançes, elbasançes, nuk ekziston, po thjesht një gegërishte relativisht e standardizuar, e selitur në shkallën që të mos perceptohet si dialekt dhe në të njëjtën kohë e ndryshme nga shqipja standarde, e cila përdoret kryesisht në situata të tipit High, relativisht formale.²⁰⁸

Pohimet e cituara të Kostallarit nuk duan komentim të mëtejshëm. Ato në disa aspekte mund t’u japin të drejtë kritikëve.

Më tej ai shpjegonte si një tipar të gjuhës letrare kombëtare faktin se njësimi i saj është arritur me përpjekje të përbashkëta të pjesëtarëve të kombit shqiptar në kontekste të ndryshme shtetërore e shoqërore. Me këtë rast ai e cilësonte Konsultën gjuhësore të Prishtinës si “një gur shënues me

²⁰⁷ *Gjuha letrare*: 1988, 41.

²⁰⁸ Mund të flitet për specifitime të funksioneve shoqërore të varieteteve në përndarjen e hapësirës komunikuese. ISMAJLI: 1994.

rëndësi të veçantë në rrugën e njësimit gjithëkombëtar të shqipes letrare. Ajo mund të quhet me plot të drejtë pjesë përbërëse e pandarë e atij procesi që u kurorëzua me Kongresin e Drejtshkrimit”.²⁰⁹

Në vijim Kostallari ekspononte sërish dhe në një mënyrë të ngjeshur konceptin e tij për gjuhën letrare kombëtare, ndërtimin e saj dhe funksionet, lëvizjet, parapëlqimet, raportet ndaj prurjeve nga kontaktet e sotme apo historike me gjuhë të tjera, etj. Ndoshta ka rëndësi të veçantë koncepti i tij i shprehur shkoqur me këtë rast se shqipja letrare ka distanca relative në raport me të gjitha varietetet dialektore, prandaj të gjithë duhet ta nxënë atë, kush më shumë e kush më pak. Ka edhe probleme të tjera lidhur me gjuhën letrare kombëtare të shtruar në këtë studim, i cili përfundonte me një citat të gjerë nga fjalimet e E. Hoxhës dhe me këtë vlerësim tani vetëfolës: “Me dritën e Partisë populli ynë ecën tani drejt lartësive të reja. Më lart po ngrihet çdo ditë edhe kultura e tij, domethënë edhe gjuha e tij, sepse kultura dhe gjuha nuk mund të ndahen”.²¹⁰

Kur e shikon hollë dhe pas gjithë kësaj kohe, disa nga vlerësimet dhe shpjegimet e Kostallarit qëndrojnë. Kjo vlen sidomos për disa prej pjesëve ku ai jep shpjegime dhe interpretime gjuhësore. Në disa elemente kjo vlen edhe për vlerësimet e tij lidhur me kushtëzimet, nxitjet dhe shtyrjet përpara të çështjes së planifikimit dhe të normimit të gjuhës në ato katër dekada, shpesh pikërisht ashtu siç mendonte Janet Byron, edhe pse ai e shihte të udhës ta kritikonte atë rreptë. Megjithatë, stërtheksimi i rolit të Partisë edhe atje ku nuk e ka vendin, në konceptimet e çështjeve të ndryshme të veçanta, ideologjizimi dhe politizimi, kanë bërë që njerëzit të krijojnë rezerva edhe ndaj ndihmesave pozitive në tërë këtë çështje, sidomos pas përmbysjes së sistemit shoqëror në vitet ‘90. Nga ky aspekt nganjëherë krijohet përshtypja se kemi të bëjmë me manipulime të thjeshta politike.

Ashtu siç puqen Kostallari me të kritikuarën nga ai Byron në shumë

²⁰⁹ *Gjuha letrare.*: 1988, 42-43.

²¹⁰ Për ndikimin e ideve të E. Hoxhës në studimet dhe në rrjedhat filologjike shqiptare janë shprehur autorët e numrit special të *Studime filologjike* 4/1988: A. KOSTALLARI, J. BULO: 3-18; M. SAMARA: 19-26; Xh. LLOSHI: 27-30; J. THOMAI: 31-38; Xh. GOSTURANI: 39-44; A. DODI: 45-48; H. PASHO: 49-54; A. DURO: 54-64; A. HIDI: 65-68; T. FEKA: 69-2; P. HAXHI-LLAZI: 733-78; K. BIHIKU: 79-86; D. SHAPLLO: 87-92; N. Z. TOMA: 93-98; E. MUHAMETAJ: 99-108; M. XHAXHIU: 109-120. Shih po ashtu: S. DEDE: 1987; A. KOSTALLARI: 1985; Xh. LLOSHI: 1986, 15-25; J. THOMAI: 1985, 212-229; Ll. SILIQI: 1985, 229-238; J. GJINARI: 1985, 20-25; B. KETA - K. SIMA: 1985, 18-26; Gj. SHKURTAJ: 1987, 24-31, etj.

elemente të para nga ata si kushtëzime politike, paçka se me nuancime dhe theksime të ndryshme, me pikënisje të kundërta, po ashtu mund t'i bëhet vërejtja këtij si asaj për harresën e rolit që kishte luajtur S. Malëshova në fillimet e kësaj periudhe të planifikimit të shqipes në Shqipëri.

Po fakti se në tërë projektin e standardizimit të shqipes kishin qenë angazhuar gjuhëtarët më të mirë që kishte Shqipëria - Aleksandër Xhuvani, Kostaq Cipo, Eqrem Çabej, Mahir Domi, si do të interpretohej në dritën e shprehjes së përlujeve të këtilla të Kostallarit ndaj Enverit e Partisë? Zgjedhja dhe elaborimi i kodit në kuadër të veprimtarisë planifikuese, është e qartë, në këtë rast shihet më tepër si çështje teknike. Qysh në fillim thamë se dy aspektet e planifikimit të gjuhës ndërthuren dhe varen nga njëri tjetri, prandaj roli që kanë luajtur në këtë punë autoritetet gjuhësore në Shqipëri mbetet për t'u studiuar. Kujtoj se vetëm pastaj mund të flasim me saktësi edhe për rolin e Hoxhës dhe të establishmentit politik, që gjithsesi ka qenë i madh.

Në Kosovë, pikërisht ingranimi i autoriteteve të përmendura gjuhësore në tërë problematikën e planifikimit dhe jo i autoriteteve politike është marrë si mbështetje dhe garanci për të krijuar bindjet dhe për të marrë vendimet që janë marrë më 1968 e tëhu.

Te Xhevat Lloshi lexojmë: "...Kultura shqiptare dhe interesat mbarëkombëtare e kërkonin një GS (gjuhë standarde). Këtë nevojë historike e shfrytëzoi udhëheqja moniste e diktaturës në Shqipëri për t'i shtuar vetes një 'fitore tjetër të madhe'. Dhe ashtu si në çdo fushë tjetër, kjo do të shoqërohej me një propagandë të veçantë. Zëdhënësi i pushtetshëm i kësaj propagande ishte A. Kostallari, i cili me një zell e zotësi për t'u admiruar (e them pa ironi) e përçoi atë në referatet e tij të gjata publicistike".²¹¹ Nuk mund të mos pajtohemi me idenë e Lloshit se në këto punë të Kostallarit ka pasur propagandë, ashtu siç duhet të konstatojmë çdo herë se punën e vërtetë normëzuese e kanë bërë ekipe gjuhëtarësh të specializuar. Megjithatë, deri nga viti 1966, duket, Kostallari nuk e kishte këtë rol.

Këto që u thanë deri këtu mund të jenë vetëm elemente të cilave u referohen situatat e ndryshme në rrjedhat e planifikimit të shqipes në Jugosllavi, kuadër që na ndihmoi t'i ndjekim disi proceset, jo pasqyrë e plotë dhe kritike. Rindërtimi i plotë i këtyre rrjedhave në Shqipëri mbetet për t'u bërë mbi bazë të një dokumentacioni shumë më të pasur.

²¹¹ LLOSHI 1997, 36.

Në referatin e Shuteriqit u pa, ta zëmë, se E. Hoxha e kishte përdorur infinitivin gegë, madje në formën që nuk do ta zgjidhte i dijshti në këto punë. Nga ky fakt Shuteriqi kishte dashur të nxirrte përfundime në favor të futjes së infinitivit në “gjuhën letrare kombëtare”; pikërisht pse ai anonte drejt një gërshetimi më të madh të elementeve të të dy bazave dialektore, të cilin gërshetim ai ngapak si me hile e mbështeste përmes shembujve të nxjerrë nga E. Hoxha, Xhuvani e kishte lejuar mundësinë që të shikohej çështja, propozimi i Shuteriqit. Megjithatë, çdogjë kishte ndodhur ashtu si ishte shprehur S. Malëshova politikisht i damkosur.

A kanë mundur politikanët e tillë, me ato dije, të ndikonin thelbësisht te gjuhëtarët, të cilët shprehimisht janë prononcuar ndryshe? Zgjedhja e kodit, dhe kjo është punë që nuk bëhet krejt pavarësisht nga zgjedhja e bazës dialektore, deri në Ortografinë e vitit 1956 është bërë kryesisht nga Xhuvani, Cipo, Çabej, Domi. Në projektin e vitit 1967 roli i Çabejt e Domit nuk ka qenë i vogël. Tani Lloshi le të kuptohet, me të drejtë, se aty kanë punuar dhe të tjerë. Me sa kam parë, në mënyra të ndryshme kanë qenë të përfshirë A. Dodi, J. Gjinari, Xh. Lloshi, F. Leka, B. Beci, E. Lafe, Sh. Demiraj, L. Dodbiba, J. Kastrati, N. Cikuli, A. Dhrimo, F. Agalliu, J. Thomai, M. Çeliku, M. Totoni, R. Përnaska, E. Angoni, K. Ashta, O. Myderrizi, S. Floqi, T. Osmani, Sh. Hoxha, S. Prifti, etj.

E gjithë kjo punë do të donte shpjegime pak më të thella.

KONTESTIME TË MËVONA TË VENDIMEVE TË KONSULTËS

Në korrik të vitit 1981 Sinan Hasani, nënkryetar i Kuvendit Federativ të Jugosllavisë, në kuadër të një interviste të gjatë për veprimet dhe ndërmarrjet e mëtejme lidhur me shqiptarët dhe për shqiptarët në ato rrethana politike, procesin e zhvillimeve negative e përtregonte duke theksuar sesi ne në Kosovë merremi me hulumtimin çështjeve pa relevancë shkencore si ajo e numrit të shqiptarëve në botë, dhe merremi me çështje të tilla në një mënyrë që i përgjigjet më tepër preokupimit propagandistik, për të vazhduar më tej me çështje gjuhe: “Po ashtu çështja se si lindi gjuha e përbashkët e të gjithë shqiptarëve. Më kujtohet se dikur respektonim të dy dialektet që gjinden në gjuhë, dhe ishte e natyrshme që zhvillimi i atyre dialekteve çonte drejt bashkimit, çka megjithatë është çështje e historisë, dhe nuk është vetëm çështje e gjuhëtarëve, po edhe e shkencës në tërësi, pra edhe e politikës, në pikë të fundit. Por, më 1972, e unë atëherë isha jashtë, lexova në gazeta se në Kongresin e gjuhëtarëve në Tiranë ishte pranuar gjuha e njësuar, madje dialekti i jugut, që përdoret zyrtarisht në Tiranë.

Menjëherë pastaj te ne në Kosovë iu përshtatën kësaj tekstet shkollore, shtypi, librat, fjala e shkruar në tërësi”. “Dhe tash të gjithë shkruajmë njësoj, por, meqë gjuha është mjeti themelor i komunikimit, ndodh që ne, kur flasim - ndër ne - së paku ky brez - flasim, të them, në dialektin gegë të shqipes, ndërsa kur shkruajmë, e përdorim kryesisht dialektin toskan”²¹² (përkth. r.i.).

Shqetësimi i Hasanit që sqaron gjithçka në këto punë është ky: “Sikur diçka e ngjashme të ndodhte dhe me historinë, ku insistohej posaçërisht në atë që ka qenë e veçantë për popullin shqiptar, përkatësisht e veçantë për popullin shqiptar në tërësi... Në të vërtetë, të jem i saktë, njajo mbledhje e çdo gjëje të veçantë sjell *si pasojë normale në pikë të fundit - bashkimin*... Të gjitha këto kanë qenë të ngërthyera në *indoktrinimin e nacionalizmit dhe të irredentizmit*” (theks. dhe përkth, r.i.).²¹³

Pozita prej së cilës fliste Sinan Hasani ishte jugosllaviste në kuptimin e shtetit. Në atë kohë identiteti kombëtar ‘shqiptar’ ishte kategori juridikisht-konstucionalisht e përligjur, ndërsa në diskursin politik shpesh shtoej përcaktimi ‘i Jugosllavisë’, duke indikuar kështu shtetësinë. Ekzistonte dhe identifikimi si ‘jugosllav’, që mund të thoshte juridikisht “i Jugosllavisë”, por edhe “sllav i jugut”, pra mbi bazë etnike. Përkatësia shqiptare merrte me vete atributet e të qenit minoritet, pakicë kombëtare, madje në raport me një shtet amë, me të cilin Jugosllavia të shumtën e kohës kishte pasur marrëdhënie jomiqësore. Meqenëse kategorizimi si minoritet për shqiptarët në Jugosllavi nuk përkonte me realitetet, as me përfytyrimet që kishin vetë shqiptarët për veten, krijohej një ngatërresë shtesë në këtë drejtim. Idetë e shprehura në reagimet e Sinan Hasanit nuk kanë pasur peshë vetvetiu, sepse objektivisht ai nuk ka qenë as autor as autoritet që të mund ta bënte këtë, por ato kanë mundur të bëhen të rëndësishme si shprehje e establishmentit dhe e shtetit. Mbase del e nevojshme të ritheksohet se në punë identiteti në situatat si kjo jona vazhdimisht duan mbajtur të qarta identifikimet në rrafshin kombëtar të krijuar historikisht dhe para themelimit të shtetit kombëtar, risimet që mund të ketë sjellë përkatësia shtetërore me ritme të tjera zhvillimi nga ato në rrafshin kombëtar, dhe njësia gjuhësore që shkon përtej në hapësirë dhe në kohë, të gjitha këto, natyrisht, në relacion me realitetet përreth.

Ndër intelektualë, veprimtarë të kulturës, studiues, po edhe politikanë të shquar në Kosovë, ishte krijuar bindja se në fushë të gjuhës interes me rëndësi kombëtare ishte afrimi dhe njësimi me pjesën tjetër të kombit, duke

²¹² gegskim, duhej gegjiskim; toskanski, mendonte të shqipes, jo të Toskanës; duhej toskijski.

²¹³ HASANI (1981), 4. Reagimi i AJETIT (1989), 36-42.

i dhënë përparësi me këtë rast në radhë të parë asaj që ndryshe quhet “luftë për gjuhën” dhe duke lënë që “lufta në gjuhë”, brenda gjuhës, të bëhej në kohë të tjera, apo dhe të mos bëhej fare.²¹⁴ Kjo ishte krejtësisht në të kundërtën e asaj që po ndodhte në Republikën e Shqipërisë, ku mbisundonte “lufta në gjuhë”, përkatësisht përmes gjuhës dhe problemeve që dilnin në të zhvilloheshin luftëra politike midis grupeve, shtresave, rajoneve, klasave të ndryshme. Në Kosovë dhe te shqiptarët e ish-Jugosllavisë planifikimi i funksioneve dhe i statusit të gjuhës letrare ishte çështje jetike, ndërsa planifikimi i kodit shpallëj çështje më pak e rëndësishme dhe kështu u lihej në dorë kryesisht specialistëve në Republikën e Shqipërisë. Logjika ishte afërsisht kjo: që të ishin shqiptarët e ish-Jugosllavisë mjedis me pretendime mëvetësimi sado relativ, duhej të kishin edhe identitetin e tyre kulturor, çka nuk mund të merrej me mend pa gjuhën e veçantë dhe të selitur në shkallë të një gjuhe letrare që do t’i përmbushte nevojat e tyre kulturore në këtë fushë, pa lejuar që funksionet dhe hapësirën komunikative të gjuhës letrare t’i zinte serbishtja. Duke qenë e njëjtë me gjuhën letrare të Shqipërisë, “shtetit ëmë”, gjasat ishin më të mëdha që ajo gjuhë ta pushtonte seriozisht atë hapësirë, dhe në të njëjtën kohë të parandaloheshin çfarëdo procesesh largvajtëse në diferencimet politike me pasoja në ndarjet e mëtejme kombëtare.

E vërteta është se edhe në Kosovë do të jenë bërë luftëra të tilla në gjuhë, pikërisht ashtu siç tregojnë diskutimet e viteve 1955-1958, kur prapa shprehjeve si ‘thjeshtim’, ‘afrim jo njësim’, apo edhe prapa deklarimeve më të hapura mund të qëndronin pikëpamje e motive të tjera, të cilat mund t’i shohim vetëm po të gjenden diskutimet e plota.

Siç kisha supozuar qysh më 1994,²¹⁵ më duket se në konfliktin në gjuhë brenda shtetit shqiptar ndërthureshin aspekte të ndryshme të jetës shoqërore: ideologjike, klasore, krahinore, kulturore, konfesionale, e të tjera. Shtresat sunduese, me implikime në shtresëzimin social e klasor, me ose pa dashje, e kishin bartur konfliktin nga rrafshet e tilla kryesisht në rrafshin krahinor me vetë faktin se brenda sistemit komunist lufta për pushtet ishte bërë një nga aspektet mbisunduese të jetës shoqërore të elitës shqiptare. Duke qenë mjeti i shprehjes mjet i fuqishëm për krijimin e prestigjit të synuar shoqëror e politik, e me qëllim të ngjitjes dhe mbajtjes në hierarki, të gjitha ato konflikte barteshin në gjuhë dhe shpreheshin si luftë në gjuhë, në të dy kuptimet - si shprehje dhe si idiomë.

²¹⁴ Për konceptet e *luftës në gjuhë* dhe të *luftës për gjuhë*, shih WILLIAMS: 1992, 123-147.

²¹⁵ ISMAJLI: 1994, 159-192, sidomos 181-186.

Elementet e implikuara të traditës së shkruar dhe të kulturës, sidomos me ndarjet jo krejtësisht të superuara konfesionale, e të tjera, dilnin përpara qëllimit themelor të planifikimit unionist në gjuhë - integrimi i mëtejme i popullit shqiptar. Ashtu si rrëmbimi i kombit, edhe rrëmbimi i gjuhës nga shteti ideologjik po i nxirrte në shesh të gjitha negativitetet. Afria më e madhe e standardit të projektuar me njërin prej dy varieteteve krahinore të shqipes nuk është patjetër arsye për grindje, dhe kjo është thënë shumë herë. Kur lufta për pushtet manifestonte edhe aspekte të tilla, kjo gjendje në gjuhë interpretohej krejtësisht ndryshe. Kjo ngjau sidomos në momentin e shpërthimit të establishmentit komunist, kur të gjitha vlerat e krijuara në atë kohë u identifikuan me diktaturën. Kështu kemi një zhvendosje të re të tërë çështjes. Meqenëse loja në të dy anët është bërë në rrafshin e simboleve, por të ndryshme, edhe pasojat janë të ndryshme. Fakti se ndër intelektualë ka të atillë që tërë këtë ndërmarrje të planifikimit të gjuhës, komplekse dhe me investime të mëdha energjish intelektuale, politike, emocionale, morale e çfarëdo tjetër, janë të prirur ta shohin si një lloj “strategjie të menduar për kolonizimin e një rajoni nga një rajon tjetër”, pa marrë parasysh simplifikimet dhe njëanshmëritë në interpretime, flet qartë për raportet që janë ndërtuar. Dhe për karakterin e bartur të konfliktit. Rol gjithsesi të dysishëm në këtë aspekt do të kenë luajtur metodat dirigjiste që janë zbatuar në procesin e zbatimit të standardit përmes hallkave me rëndësi të jetës shoqërore: shkollimit, veprimtarive publike e intelektuale. Në njërën anë, metodat e tilla mund të kenë bërë që ky zbatim të ketë ecur më shpejt në shumë aspekte - nga nevoja për ta zotëruar mjetin që të siguron akses më të suksesshëm në jetën publike, apo nga detyrimi; në anën tjetër, si te pjesa që nuk ka arritur ta zotërojë me sukses standardin, e për pasojë e ka bërë atë fajtor edhe për mosesukseset eventuale të vetat në fushëveprimtarinë e synuar, ashtu tek ata që për shumë arsye detyrimi ka vepruar në mënyrë frustruese, janë akumuluar pakënaqësi që prapë në mënyrë simbolike lidhen me gjuhën.

Mangësitë e dirigjizmit në politikën e gjuhës me rastin e shqipes pak a shumë mund të perceptohen qartë sot, ashtu si dhe përparësitë eventuale. Sido që të jetë, sot më nuk është e mundshme politika dirigjiste. Ndërkaq, ndonjë politikë liberale por konsistente gjuhësore nuk po shihet se po ndërtojmë. Në rrethanat e realizimit policentrik të standardit të shqipes, me të gjitha asimetritë e mundshme në shkallë zhvillimi, në nivele kulture, e të tjera, mungesa e çfarëdo politike mund të jetë më e rrezikshme për ruajtjen dhe zhvillimin e mëtejme të thelbit të shëndoshë të standardit, të krijuar me shumë mund, edhe se vetë dirigjizmi.

KRITIKA TË TJERA

Pas Konsultës dhe Kongresit të Drejtshkrimit në opinion u manifestua entuziazëm dhe vullnet për të përdorur shqipen e njësuar letrare. Më vonë u bë vërejtja se gjatë periudhës së diktaturës në Shqipëri ka pasur refuzim të standardizimit sipas projektit të skicuar në Rezolutën e Kongresit të Drejtshkrimit. Kjo është vërejtur në diasporë, ndërsa në Shqipëri e në Kosovë hapësira për kontestime ka munguar.

Shkrimtarë dhe intelektualë në diasporë si Koliqi, Camaj, Pipa, etj., kishin vazhduar të shkruanin gegnishten letrare: Koliqi e Pipa shkruanin secili një “shkodranishte letrare” të veten, ndërsa Camaj një gegnishte që për shumëçka afrohet me gegnishten që përdorej në Kosovë.

Diskutimet kontestuese ishin nënkuptuar ose shprehur ashiqare në botimet e ndryshme të diasporës, sadoqë problematizime në shkallën e seriozitetit që paraqiste zgjedhja e bërë në Konsultën e Prishtinës, apo në Kongresin e Drejtshkrimit në fillim nuk kishte pasur.

Në revistën *Shêjzat*,²¹⁶ lihej të kuptohej supozimi se përmes përdorimit të ‘shqipes letrare’ të njësuar po humbiste një element i rëndësishëm i gjuhës - *natyrshmenia*. Po të lexohen shkrimet e E. Koliqit, shihet se kjo gjë theksohej dhe se ai ishte kundër shkrimtarëve “*pa kërthîzë arbnore*”, që “përdorin shqipen si *esperanto ase volapyk*, d.m.th. *të qirueme e të spastrueme nga çdo yndyrë aborigjene*” (theks. r.i.).²¹⁷ Në përgjithësi vetë Koliqi shkruante shkodranishten letrare, ndoshta me ndonjë element të shqipes së mesme, por mendonte se në mënyrë të natyrshme dhe përmes zhvillimeve normale duhet të krijohet me kohë një koine e përbashkët.

Arshi Pipa kishte avancuar madje idenë se letërsia shqipe në Kosovë më parë kishte cilësi më të larta pikërisht për shkak të kësaj *natyrshmënie*, ndërsa më vonë, kur u kthye në shqipen e njësuar letrare, i kishte humbur ato cilësi.

Një reagim publik lidhur me “njësimin e gjuhës letrare” dhe në raport me “shqiptarët në Jugosllavi”, me mbtitull “Dy dialektet kryesore dhe pikëpamja jonë”, shprehte Tahir Kolgjini nga Stambolli më 1974. Pasi të kishte vënë një shënim për rrethanat e vështira të shqiptarëve atje dhe për mundësinë e ekzistencës së ndonjë arsyeje tjetër për këtë ndryshim, sidomos pas vërejtjes për

²¹⁶ *Shêjzat - Gli Pleiadi* (Romë 1957-1975), pronar E. Koliqi, kryeredaktor Martin Camaj.

²¹⁷ HILUSHI (1970a), 101. Hilushi është pseudonim i Koliqit.

kohën e shkurtë të traditës shkollore, Kolgjini pyeste: “Vallë, ky popull, me një jetë shkollore kaq të shkurtë e kaq të çalë, a mund të jetë brumzue n’atë shkallë sá të jetë në gjendje me e përvetsue dhe me e honepsun edhe toskënishten, e cilla, i áshit imponue me markën ‘gjuha e unjisuar’?”²¹⁸

Duke kërkuar përgjigjen në pyetjen: “A na shtrëngon ndonji arsye qí t’i imponohet shqiptarit në Jugosllaví dialekti i jugut si gjuhë e unjisuar”, Kolgjini përmblihte pikat dalluese midis dy dialekteve, siç thotë ai, “*shkeleshko*”. Dallimi kryesor i delte te foljet ‘e paskajueme’... Vazhdonte me vrojtime të përgjithshme për leksikun më të pasur të gegërishtes, për mënyrën e bisedës në kuvend, për dashurinë dhe shprehjen e saj, deri tek vrojtimit e natyrës më të përgjithshme për Kosovën e kosovarët. Përfundimi - nëse jo paragjykim i ri - refleksi paragjykimesh: “Shqiptarëve në Jugosllaví nuk iu mungon kurrgjá, për sá i përket shqipes”.

Kolgjini më tej, duke kërkuar përgjigjen për pyetjen “çka mund të ndodhë për shqiptarët në Jugosllaví me gjuhën e unjisuar”, ekspononte së pari konceptin pas të cilit gjuha mësohet me socializim qysh në fëmijni, domethënë si idiomë natyrore. Natyrisht, nuk kishte si të pritej nga ai të mbështeste konceptet për gjuhën standarde që në këtë pikë atë e shohin të ndryshme nga idioma natyrore. Në pyetjet e diskutimet si ky: “Shqiptari në Jugosllaví, kurse nuk e ka tretun, si duhet, shprehjen e vet, si ka për t’a honepsun dialektin e Jugut, të cillin përpiqet me e mësue vetëm me sy - nga libri - pá ndihmën e veshëve?”²¹⁹ pandehmat për orientimet apo për qëndrimet e shqiptarëve të Jugosllavisë (“*nuk e ka tretun si duhet shprehjen e vet*”, ku u testua kjo?), apo për ndjenjat ndaj formave gjuhësore etj., dhe mobilizimi pastaj mbi bazë të tyre i emocioneve të publikut bien në sy gjithandej.

E qartë, shkrimet si ky i Kolgjinut nuk kanë pasur mundësi të kenë ndonjë ndikim në Kosovë, thjesht për shkak se *Shêjzat* nuk ka qenë në qarkullim atje, prandaj as efekti i tyre nuk mund të dihet. Arsyet pse shqiptarët e Jugosllavisë zgjedhën ashtu si kanë zgjedhur i kemi diskutuar këtu dhe gjetiu.²²⁰

²¹⁸ KOLGJINI (1974), 56.

²¹⁹ KOLGJINI (1974), 56-67. Në kosovarishten burimore nuk ekzistojnë fjalët *i çalë*, *me brumzue*, *me honepsun*. Edhe po të ishte shprehja standarde gegërishte, do të kishte ndryshime jo të vogla në raport me kosovarishten. Gjuhën standarde nga dialekti nuk e ndryshojnë vetëm dallimet në strukturën fonetike e gramatikore, po edhe elementet leksikore që janë shumë.

²²⁰ ISMAJLI (1998). BYRON (1976) dhe BYRON (1979).

Tahir Kolgjini, 1974

Para disá vjetve, në Prishtinë, që mârrun një vendim. Simbas këtij vendimi, aty - e prá, prej të gjithë shqiptarëve në Jugosllaví - si gjuhë shkrimi do të përdorej gjuha e unjisuar, e cilla, e imponueme prej regjimit komunist, ástht përdorun dhe po përdoret në Shqipní. Kjo shprehje, qi ástht pagzue "*gjuhe e unjisuar*", paraqet të gjitha tiparet e dialektit toskënisht...

Vallë, ky popull, me një jetë shkollore kaq të shkurtë e kaq të çalë, amund të jetë brumzue n'atë shkallë sá të jetë në gjendje me e përvetue dhe me e honepsun edhe toskënishten, e cilla, i ástht imponue me markën "*gjuha e unjisuar*"?

Nuk më besohet. Ata, qi besojnë, më duket se janë optimista të tepruem. Sikurse kemi asish prej jugut, qi ene nuk janë në gjendje me i përngjitun me njana tjetrën katër a pesë fjalë gegënisht, ashtu kemi edhe prej veriut, qi e kanë të vështirë me e përvetue toskënishten...

A thue me kët masë a mund të jetë synue ndonji revolucion gjuhësuer? Malum!... Disá nga shqiptarët t'onë, janë revolucionarë të mëdhaj. Në kohë disi të kalueme, ishte e modës me i paraqitun njerzt, tue i cillësue si revolucionarë: - "Ástht një revolucionár i madh!...". Aní në kafe Kursal në kërthiszë të Tiranës... Ata, qi luejshin pokerin, të gjithë ishin revolucionarë (!)..."

Të jemi krejt të sigurtë se, edhe në kët pjesë të jetës, përgjithësisht shqiptarët, qi ndodhen nën sundimin e Jugosllavís, nuk kanë shka mârriin uhá prej krahinave të tjera të Shqipnís. Të gjitha ato, qi duhen, i zotojnë vetë...

Shqiptari në Jugosllaví, kurse nuk e ka tretun, si duhet, shprehjen e vet, si ka për ta honepsun dialektin e Jugut, të cillin përpiqet me e mësue vetëm me sy - nga libri - , pá ndihmën e veshëve?

Ástht një ándërr, kjo.

Po kuej do t'i drejtohet toskënisht, intelektualí Kosovár me fletore, me revista, me romana e, përgjithësisht me shkrimet e veta?

Popullit shqiptár në Jugosllaví! Apo jo? Sigurisht, aj, sod për sod, nuk i drejtohet Shqipnís së Jugut!...

Po përse intelektualí shqiptar në Jugosllaví, të mos i drejtohet popullit të vet me gjuhën e vet, qi ástht një shqipe e kullueme e atij populli?Për ç'farë arsyeje aj, detyrohet me iu drejtue popullit të vet me një shprehje, qi ky, nuk e din dhe nuk e kupton?

Përfundimi llogjik, na del prosup!... Shifet një gabim i madh në llogarin, qi ástht bâmë.

KOLGJINI (1974), 56-66.

KRITIKAT E ARSHI PIPËS

Duke diskutuar me afsh polemizues dhe me konceptim të ndryshëm lidhur me kombin, çështjen kombëtare, nga ai që mund të supozohet se e kishin bartësit e vendimeve që u përmendën më sipër, ashtu si dhe lidhur me funksionet e gjuhës së njësuar letrare (standarde) brenda atij konceptimi të kombit, në librin e tij për stalinizmin shqiptar dhe gjuhën, Arshi Pipa²²¹ në fusnotën e gjatë 315 zhvillonte një diskutim disa prej elementeve të të cilit

²²¹ PIPA: 1989, 283, sidomos 255-257.

kërkojnë ndonjë sqarim.²²²

Duke përshkruar përmbledhtazi procesin e mbisundimit të toskërishtes mbi gegërishten në Shqipëri, Arshi Pipa në fillim konstatonte se *Orthografia e gjuhës shqipe* e vitit 1956 shënonte në fakt manifestin e këtij veprimi. Më tutje shkrimtarët gegë pushuan së shkruari dialektin e tyre.²²³ “Të shkruarit gegërisht u bë privilegj i shkrimtarëve shqiptarë në Kosovë dhe në pjesët e tjera të Jugosllavisë, ku popullata shqiptare është kryesisht geqe... “Më 1968, një Mbledhje e studiuesve në Prishtinë vendosi të përvetësonte gjuhën zyrtare shqipe. Këtë kosovarët e bënë për të theksuar kombësinë e tyre shqiptare, si formë proteste kundër refuzimit të federatës jugosllave për t’i dhënë Kosovës statusin e republikës... “Adoptimi nga kosovarët i shqipes standarde shënoi fitoren e politikës gjuhësore të ndjekur nga udhëheqja e Tiranës. Në Kongresin e Drejtshkrimit, i cili proklamoi ‘shqipen letrare të njësuar’ si gjuhë të vetme letrare shqipe morën pjesë përfaqësues nga Kosova dhe Maqedonia. Ata e pranuan gjuhën e njësuar letrare me sloganin ‘një komb - një gjuhë letrare’. Sancta simplicitas! Duke pranuar gjuhën zyrtare të Shqipërisë staliniste ata identifikuan veten e tyre me stalinizmin shqiptar, duke rënë në kundërshtim me qëndrimet jugosllave antistaliniste”.²²⁴

Do vërejtur se konsekuenca e parë e përfundimeve të Pipës nga citati i mësipërm do të duhej të ishte: gegërishtja po bëhej gjuhë letrare vetëm e shqiptarëve të Jugosllavisë, ndërsa në Shqipëri kishte mbisunduar përfundimisht toskërishtja. Nëse kjo shoqërohet me bindjen ekzistuese dhe të projektuar nga të tjerët, se kultura e shqiptarëve të Shqipërisë ishte e ndryshme nga ajo e shqiptarëve të Jugosllavisë, me përpjekjet për t’i dalluar këta të fundit nga të parët, ndonjëherë madje edhe me terminologji (Šiptari/ Albanci), përvoja e deriatëhershme në shkeljen dhe mohimin e të drejtave më elementare kombëtare dhe shtypjen mbi këtë bazë nga policia dhe pushteti jugosllav, del krejtësisht e qartë se shqiptarët e Jugosllavisë nuk kishin si të ndiqnin tjetër rrugë.

Nuk qëndron as lidhja e drejtpërdrejtë e animit për zgjidhjen e adoptuar të gjuhës letrare në Konsultë me dhënien ose refuzimin e republikës. Në të vërtetë, siç do të shohim, aty ka edhe probleme kronologjie, por më e rëndësishme më

²²² Për diskutime të ideve të Pipës shih ISMAJLI: 1991, 182-188; LLOSHI: 1997; NUHIU: 1992; HETZER: 1991; PRIFTI: 1990, shqip te *Arbëria*, 11, shtator 1993; VEHBUI: 1992, 3, dhe *Albanica*, 3-4, 1992. Për disa diskutime jam informuar vonë dhe ndërmjetshëm nga Lloshi.

²²³ Për procesin pak më të gjatë të “nxjerrjes” së gegërishtes nga përdorime të tilla, shih diskutimet e mësipërme për vitin 1952.

²²⁴ PIPA: 1989, 4-5.

duket se tendenca afrimi midis varianteve letrare, qoftë edhe përtej bashkëpunimit ‘normal’ midis dialekteve, në Kosovë do të jenë vërejtur dhe më herët, sidomos në diskutimet e viteve 1961-1964, kur u përgatit dhe u nxor *Ortografia e gjuhës shqipe*. Edhe më 1952 nuancimet ishin të rëndësishme. Flitej për gegënishten letrare, që nuk do t’ishite as shkodranishte, as elbasanishte, as kosovarishte, po gjuhë në të cilën “do të vinin me bashkëpunue të gjitha ndengegënishtet”, ndryshe nga vitet 1955-1958, kur kishte nisur të flitej hapur për kosovarishte. Zaten, në këtë kuptim do marrë edhe slogani “një komb - një gjuhë letrare“, që u bë shenjë dalluese e Konsultës së Prishtinës, e cila, është e vërtetë, ndikoi në mënyrë vendimtare në rrjedhat e mëtejme. Në këto rrethana, pse do t’ishite slogani i tillë *Sancta simplicitas*? Natyrisht, të gjithë sloganet më vete janë të tillë, por është e nevojshme të shpjegohet prapavija e tyre.

Pranimi i shqipes letrare të njësuar nga shqiptarët e Jugosllavisë po bëhej për nevoja të tyre, të zhvillimit të tyre shoqëror, kulturor e gjuhësor, dhe jo për t’u identifikuar me stalinizmin e Tiranës, siç mendonte Pipa. Ndryshe nuk ka si të shpjegohet gjithë ai entuziazëm që përshkonte opinionin shqiptar në Kosovë atëherë dhe vullneti për ta nxënë gjuhën e njësuar letrare. Anash nevojën e diskutimit për dallimet thelbësore midis ‘stalinizmit shqiptar’ dhe ‘antistalinizmit jugosllav’ në raport me ‘stalinizmin’ e mirëfilltë, pra të pandehjes eventuale dhe gratuite për mospraninë e stalinizmit në Jugosllavi, pohimi për identifikimin në këtë pikë me stalinizmin shqiptar duket vërtet *Sancta simplicitas*. Le të marrim një shembull tjetër. Më 1952 shqiptarët e Jugosllavisë për gjuhë letrare zgjodhën në mënyrë rezolute gegënishten, e cila kishte qenë gjuhë zyrtare e Shqipnisë gjatë gjithë kohës së Zogut. A mos u identifikuan ata atëherë me ‘zogizmin’?

Për ta bërë kundërshtimin e tij më të bindshëm, A. Pipa konstatonte se “shqipja e njësuar letrare” e kosovarëve nuk është as toskërisht as gegërisht, po më parë “një mish-mash i veçorive kosovare të të folurit të përziera me klishe të huazuara nga shqipja zyrtare dhe po ashtu nga serbokroatishtja“. Për pasojë edhe letërsia kosovare tash është më e dobët se ajo e shkruar më herët në kosovarçe.

Shtrohet pyetja: a ka pasur ndonjëherë më parë kosovarçe letrare? Pos në fantazinë e ndonjërit prej nesh, nuk më duket.

Megjithatë, shembulli që A. Pipa merre për të treguar dobësinë e kësaj gjuhe dhe pasojat e përdorimit të saj në botën intelektuale gjendej në intervistën e dr. H. Bajramit, Drejtor i Arkivit të Kosovës, te “Rilindja“, 17 prill 1988. Së pari aty Pipa gjente një përdorim të gabuar të foljes kolonizoj (u kolonizuan) në formën pësore në vend të veprores, siç do të duhej (dorën në zemër, në atë

intervistë nuk ka qenë vështirë të gjenden përdorime të tilla), për të kaluar pastaj te konstatimi i drejtorit të Arkivit “nuk jam i kënaqur me shkallën time të njohjes së gjuhës sime amtare”. Kjo është dëshmia shembullore për gabimin e pafalshëm që kishin bërë kosovarët, të cilët, sipas Pipës, do të duhej ta kishin ndjekur shembullin e Pjetër Bogdanit, “krijuesit të prozës letrare geqe”. Sipas tij, kosovarët do të duhej ta kishin ndjekur Bogdanin në kuptimin që të kishin përshtatur për vete një gjuhë me mbështetje në të folmen e Shkodrës, ku kanë dalë shkrimtarë të rëndësishëm si Fishta, Mjeda, Nikaj, Koliqi e Migjeni. Në fillim, madje, thoshte Pipa, kosovarët kishin bërë hapa premtues me Mbledhjet për gjuhën të viteve 1952, 1956 (sic!) dhe me “Ortografinë e gjuhës shqipe” të vitit 1964, e cila, sipas Pipës, ishte, jo shkodranishte, po kombinim i shkodranishtes dhe elbasançes. “Doracaku i Prishtinës ishte ndihmesë me rëndësi drejt konsolidimit të gegërishtes letrare dhe në të njëjtën kohë dënim për sprovën insidente të grupit gjuhësor stalinist të Tiranës për ta eliminuar atë”, mendonte Pipa.²²⁵

Në frymën e vërejtjes që bënte A. Pipa për gjuhën e H. Bajramit, mund të bëhen diskutime të gjera lidhur me gjuhën e përdorur në Kosovë. E vërteta, duke qenë shqiptarët e Jugosllavisë përgjithësisht në një nivel tjetër zhvillimi në raport me të tjerët në atë shtet, edhe standardi gjuhësor në përdorimet publike, kulturore e letrare detyrimisht ishte i një niveli tjetër. Mungesa e modeleve për shumë situata, çështje dhe përvoja ligjërimore bën(te) që të shikohe(shi)n gjedhet e gjuhëve përreth (konkretisht të serbokroatishtes), për pasojë k(ishte)a aq shumë ndikime nga kjo gjuhë. Nuk më duket se është çliruar nga prirje të tilla opinioni publik shqiptar në Shqipëri. Në kohën e diktaturës atje ngjante diçka tjetër: bashkë me kontrollin e shprehjes, ruajtjen e ‘autenticitetit’ të gjuhës dhe të imazhit për veten, kontrollohej çdogjë tjetër, më mirë të themi, duke mos lejuar shprehje të tilla, ‘të huazuara’, nuk lejohej as këmbimi normal i nevojshëm kulturor e tjetër. Një të rënë diktatura, të gjitha të palarat dolën në shesh edhe më furishëm se në Kosovë. Tani në Tiranë edhe siglat ndërkombëtare lexohen italisht (unicef - UNICEF), shprehjet më të zakonshme bëhen anglisht (bëjmë një brejk), e të tjera. Kjo është çështje me të cilën duhet të merremi seriozisht. Një problem të tillë e kemi pasur ne në çdo kohë, madje edhe në kohën e Bogdanit, të cilin Pipa na e rekomandonte si model, duke na e mikluar kështu sedrën krahinore. Mund të shkruhet sa të duash në raport me klishtë, kalket dhe përkthimet e fjalëpërfjalshme të “themeluesit të prozës gegnisht”, P. Bogdanit, i cili po ashtu ankohej se tek ai bukurinë e gjuhës lexuesi nuk do ta gjente deri në

²²⁵ PIPA: 1989, 256.

fund. Sa për mbështetje të këtij pohimi, le të marrim disa shembuj:²²⁶

nè si sgrafignò il viso - as nukë u gërvisht fëtyrënë;
gran miraviglia si principia a fare - e madhe mrekulli zihetë filli me u bam;
contro i tuoi nemici - kundrë tu... anëmiqe,
per poterlo accusare - për ta mujtunë me paditunë,
l'haveria ucciso - kish m'e pasë mbytunë, etj.

Por kjo nuk ka të bëjë me modelin e krijimit të gjuhës letrare. Në të vërtetë, ka aty diçka krejtësisht pozitive dhe që nuk bën të harrohet. Pjetër Bogdani, hasjan, kushtimisht të themi 'kosovar', në përdorimin e tij të shqipes në shkrime kishte ndjekur modelin ekzistues të shqipes letrare në Shkodër me rrethe, e kishte begatuar atë me kosovarizmat që bartte me vete, po edhe më shumë me kreativitetin e tij të padyshimtë. Me një fjalë, ai përdorte një gjuhë që nuk përfaqësonte një idiomë natyrore të pastër, po në të cilën përziheshin idioma, vërtet geqe, por të ndryshme. Kjo praktikë e Bogdanit është vlerësuar nga shumëkush në parim si shumë pozitive.

Si të shpjegohet kthesa me vendimin për të pranuar "gjuhën zyrtare" katër vjet më vonë?, pyeste Pipa. Sipas tij, kjo po ndodhte në kohën kur në Shqipëri po lulëzonte Revolucioni kulturor.

Pas kësaj, ai mëntonte të gjente shpjegimin për vendimet e kosovarëve. "Sipas njoftimeve gojore nga gjuhëtarët kosovarë që morën pjesë në mbledhjen 'konsultative', adoptimi i gjuhës zyrtare të Tiranës ishte pasojë e trysnisë së fuqishme të studentëve".

Dhe në fund fare Pipa vlerësonte: "adoptimi nga ana e kosovarëve i gjuhës zyrtare të Tiranës ishte, për një shkallë të madhe, rezultat i propagandës stalalbaniiane përmes studentëve, disa prej të cilëve ishin simpatizues dhe disa me siguri agjentë të regjimit të Tiranës".²²⁷

SHPJEGIMET E JANET BYRON-IT

Në studimin e saj të gjatë *Language Planning in Albania and in Albanian-Speaking Yugoslavia*,²²⁸ Janet Byron, e njohur me veprën

²²⁶ Shih RIZA: 1965, 278-286; RIZA: 1996, 435-445.

²²⁷ PIPA: 1989, 257. Kush ishin gjuhëtarët kosovarë pjesëmarrës të Konsultës që i kishin raportuar Pipës vendimet e tilla, nuk thuhet. Nuk dihet se kush agjent i kujt do të ketë qenë, por dihet me siguri se më 1989 thënie si ajo më sipër mund të përdreshin për t'i rënë në qafë kujtdo qoftë.

²²⁸ BYRON: 1979, 15-44.

Selection among Alternates in Language Standardization: The Case of Albanian,²²⁹ u muar në detaje me çështjen e planifikimit gjuhësor të shqiptarët e ish-Jugosllavisë. Studimin e saj ajo e përqendronte në kontekstin e përgjithshëm shqiptar, duke dhënë më parë shënime e vrojtme që shpjegojnë rrethanat në të cilat e shihte tërë çështjen si nga aspekti i realiteteve sociopolitike ashtu nga aspekti i zgjidhjeve në planifikimin e gjuhës. Pas shënimeve të nevojshme për zhvillimet e mëhershme, Byron konstatonte se pas Luftës II Botërore në Shqipëri dhe në Jugosllavi në pushtet erdhën komunistët, kështu që shqiptarët në të dy anët e kufirit patën një atmosferë. Por, një komb, shqiptarët u ndanë në dy shtete, kështu që dy bashkësitë folëse ndoqën rrugë të ndryshme në punë të planifikimit të gjuhës. Duke qenë kryesisht folës të gegërishtes, vijonte ajo, shqiptarët e Jugosllavisë natyrshëm po formulonin rregulla për gegërishten letrare dhe po zhvillonin më tej përmes përdorimit letrar në të gjitha rrafshet veçori sintaksore e leksikore të variantit letrar gegë.²³⁰

Në Shqipëri, shpjegonte ajo, nuk kishte dialekt gjeografikisht mbisundues, kështu që toskërishtja u bë baza e shqipes standarde. “Kjo zgjedhje ndodhi për shkak të faktorit politik: shumica e njerëzve që sollën fitoren e Lëvizjes Nacional-Çlirimtare në Shqipëri vinte nga Jugu, dhe dokumentet e Çlirimit kombëtar qenë shkruar kryesisht toskërisht. Kur prijësit e Lëvizjes erdhën në pushtet, ata imponuan dialektin e tyre në vend si normë kombëtare... Kështu për zgjedhja e normës ishte zgjedhje politike, ndërsa zhvillimi dhe kodifikimi i saj u ndërmor nga planifikues të gjuhës”.²³¹

Tashti kishte ardhur koha që kësaj rruge të planifikimit të gjuhës në mënyrë separate për dy pjesët e kombit t’i jepej fund. Dhe Janet Byron me të drejtë ka konstatuar: “Pjesëmarrja e shqiptarëve të Jugosllavisë në Kongres [të Drejtshkrimit, r.i.] solli njohjen e parë formale nga Tirana se në fushën e planifikimit të gjuhës qeveria shqiptare nuk do të ndjekë më rrugë të veçantë të zhvillimit. Por kjo hapje e rrugës u inicua nga shqiptarët e Jugosllavisë”.²³²

Me Ortografinë e vitit 1964 gegërishtja kishte arritur kulmin e

²²⁹ BYRON: 1976.

²³⁰ BYRON: 1979, 29. Shtrohet pyetja: zhvilluan gegërishte letrare, apo e gjetën atë të gatshme?

²³¹ BYRON: 1979, 29-30.

²³² BYRON: 1979, 31.

standardizimit të saj, mendonte Byron. Më 1968 u vendos që të braktisej menjëherë ai standard në të shkruar e pastaj në të folur dhe të përvetësohej norma e përdorur në Shqipëri. Pasi të ketë paraqitur shkurtimisht vendimet e Konsultës gjuhësore të Prishtinës, lidhur me çështjen se si ndodhi ky ndryshim i menjëhershëm, Byron përfundonte: “Vendimi i shqiptarëve të Jugosllavisë për të përvetësuar shqipen letrare nuk ishte arbitrar dhe i papritur. Puna themelore për këtë gjë qe bërë gati pas vitit 1964; deri në atë vit planifikuesit e gjuhës në Jugosllavi qenë preokupuar vetëm me përsosjen e gegërishtes letrare (standarde). Prandaj periudha 1964-1968 duhet të shihet si fazë kalimtare në rrugën për të ndërruar (switching) normat. Iniciativa për këtë ndryshim erdhi nga bashkësia shqiptare e Jugosllavisë. Edhe pse planifikuesit e gjuhës në Tiranë e pranuan këtë vendim, nuk ka të dhëna që sugjerojnë se ata kishin inkurajuar bashkatdhetarët e tyre jashtë atdheut për të përvetësuar standardin e bazuar në toskërishten. Siç u indikua më herët, në zhvillimin e shqipes standarde planifikuesit e gjuhës nuk shikonin përtej kufijve të tyre shtetërorë”.²³³

Byron theksonte se vendimet e shqiptarëve të Jugosllavisë motivoheshin më parë nga aspekte shoqërore sesa gjuhësore, çka është krejtësisht e vërtetë. Edhe asaj i kishte rënë në sy ndjenja e fuqishme kombëtare.

Mund të diskutohet lidhur me pohimin e Byronit se “për shkak të koncesioneve që qeveria federale jugosllave i dha pakicës shqiptare, u bë e mundshme për shqiptarët t’i shprehnin ndjenjat nacionaliste në rrugë legjitime”. Këtë ajo e mbështeste me faktin se, sikur bashkësia të jetë ndodhur në situatë në të cilën shqipja do t’ishte proskribuar më egërsisht, shprehja nacionaliste në atë rast do të shpërthente në fushatën për ngjalljen e përdorimit të gjuhës në hapësirat e dëshiruara. Sikur shqipja të ishte mbytur nga huazimet serbokroate, nacionalizmi gjuhësor do të shprehej në një lëvizje puriste me synim largimin e huazimeve. Sipas saj, të gjitha këto nuk kanë ngjarë ndër shqiptarët e ish-Jugosllavisë për shkak se “përdorimi dhe dashuria e shqipes ishin të siguruara”. Prandaj “pakica zgjodhi ta siguronte nacionalizmin e saj gjuhësisht përmes përvetësimit të dialektit standard të atdheut”. Kështu shqiptarët ripohonin identitetin e tyre etnik me vendin amë. Këtë ajo e mbështeste edhe me fjalët e A. Hadrit: “Tanimë, gjuha letrare kombëtare shqipe, të cilën e përdor kombi ëmë, është bërë imperativ kohe për të gjithë shqiptarët, kudo që ata jetojnë, aq më parë se çdo qenje

²³³ BYRON: 1979, 35.

kombëtare i përgjigjet vetëm një gjuhë letrare”.²³⁴

Në të vërtetë, kjo vijë e të menduarit më duket pak e mangët, sado që në parim nuk është e padrejtë. Ndjenja e purizmit, mbytja e shqipes me huazime sllave, sidomos në hapësirat ku duhej të përdorej standardi, të gjitha këto ishin dhe janë fenomene të shfaqura dhe të vëna re ndër shqiptarët e ish-Jugosllavisë. Po të hetohet më me vëmendje jeta kulturore e viteve ‘50-’60, do të shihet se shumica e diskutimeve publike lidhur me gjuhën andejpari përqendroheshin. Kronikat gjuhësore kishin peshë shumë më të madhe në jetën kulturore të shqiptarëve të atëhershëm. Vetë konvokimi i Mbledhjes së parë për përcaktimin e gjuhës për Shqiptarët në RFPJ më 1952 motivohej me argumenta të tillë: “Këjo veprimtari e deritashëme ka shtruar disa probleme zgjidhja e të cilëve përban kushtin e domosdoshëm për çdo përparim të matejshëm të plotë. Mâ kryesorët prej këtyne problemeve janë se: në gjuhën e shkrimit po përdoret një gegënishte e panjajtësuar si përkrah trajtë-fjalët, ashtu edhe përkrah drejtëshkrimi; në tekstet e ndryshëm shkollorë e në botime tjerë, sidomos në përkthime po vihet ré njëfarë zvetnimi i gjuhës shqipe në vijim të përdorjes së disa trajtave dhe shprehjeve që nuk pajtohen me frymën dhe natyrën e kësaj gjuhe; zhvillimi i gjuhës shqipe ndër Shqiptarët e vendit t’anë nuk po shkon paralel me zhvillimin e jetës shoqërore ekonomiko-politike e kulturore të Jugosllavisë socialiste, kështu që po ndihet një vobeksí e fjalorit për shprehjen e realitetit t’anë shoqëruar”.

Mirëpo, përqendrimi i energjive kryesisht në drejtim të sigurimit të një gjuhe të vetme letrare për tërë kombin kërkon një shpjegim pak më të thellë. Dhe një shpjegim i tillë del vetvetiu po të hetohet se, pavarësisht nga përcaktimet formale-juridike të cilat i kishin klasifikuar shqiptarët në Jugosllavi në rubrikën e ‘pakicave’, më vonë ‘kombësive’, ata objektivisht dhe në fakt nuk e kishin pranuar statusin e tillë dhe, sa herë që kishin mundësi, nuk sillleshin si pakicë. Në të vërtetë, ndër ta gjithandej mund të ndeshesh bindja se vetëm bashkimi kulturor e shpirtëror gjithëshqiptar shihej si mbrojtës i vërtetë nga rrezikimet e ndryshme, pra edhe në fushë të gjuhës, të ndikimeve. Sakohë që gjuha do të ishte e njëjtë me atë të Shqipërisë, sado i madh të ishte ndikimi i serbishtes, a i ndonjë gjuhe tjetër, ekzistonte korrektori. Ndryshe gjithçka do të merrte rrugë tjetër.²³⁵

Fjalja e fundit e gjuhëtarit të çliruar nga indoktrinimi leninist - Eqrem

²³⁴ HADRI: 1968, 323; BYRON: 1979, 36.

²³⁵ Shih më gjerësisht te Ismajli (2005).

Çabej, në referatin e tij në Kongresin e Drejtshkrimit, nuk ka si të merret pos si tërheqje e vërejtjes në këtë drejtim: “Në formulim të çdo rregulle do të jetë e pranishme vetëdija që është puna për një drejtshkrim të caktuar jo për disa mija vetë, po për katër milion njerëz që e kanë shqipen gjuhë amtare”²³⁶. Përtej entuziazmit të rastit, a angazhimeve iluministe në rrafsh slogan “Një komb - një gjuhë”, për të rëndësi kishte të merreshin vendime të qëndrueshme, sepse vetëm vendimet që merrnin parasysh realitete të këtilla mund të kishin të ardhme.

Janet Byron nga fundi i studimit të saj shtronte këtë pyetje: “A ka pasur kundërshtime lidhur me importimin në Jugosllavi të një norme të krijuar në Shqipëri?”²³⁷. Pas përshtypjes së saj nuk duket të ketë pasur qëndrime armiqësore ndaj kësaj lëvizjeje. Dhe këtë ajo e shpjegonte me faktin se shqetësimi kryesor i popullatës kishte të bënte me çështje ndërgjuhësore. Ankesat kishin të bënin me diskriminimin gjuhësor. Më tej ajo pranonte se situata ndër shqiptarët e Jugosllavisë gjithnjë ka qenë më komplekse.²³⁸

Shkallën e kundërshtimit ajo e hetonte përmes sulmeve publike të përkrahësve me rëndësi të shqipes letrare ndaj kundërshtarëve të paemërtuar. Edhe pse ishte e vetëdijshme se në këto punë është vështirë të dihet diçka e saktë, sepse rrethanat politike e bëjnë të vështirë që njerëzit të jenë të ndershëm ndaj çështjeve që përkrahen nga autoritetet, ajo nuk ngurronte të citonte ndonjë shembull.

Pas kësaj, Janet Byron në fusnotë përpiket ta shpjegojë kontradiktën në qëndrimet e përkrahësve të shqipes letrare: derisa në raport me serbokroatishten ata e mbrojnë me zjarr barazinë gjuhësore, kur është fjala për barazinë dialektore midis gegërishtes e toskërishtes nuk veprojnë kështu. Shpjegimi i saj është ky: prapa këtij qëndrimi kemi një bazë të përbashkët. “Të dyja, gegërishtja dhe toskërishtja i shërbejnë funksionit bashkues: duke përdorur gegërishten pakica ka shprehur njësi karshi fqinjëve të vet serbë; por duke përvetësuar toskërishten (shqipen letrare), gjuhën zyrtare të shtetit amë, bashkësia e ka zgjeruar kufirin e kësaj njësie duke vendosur veten nën të njëjtin autoritet gjuhësor që sundon bashkatdhetarët në shtetin amë”.

Mund të diskutohet më gjerësisht lidhur me pohimet kështu të prera të

²³⁶ ÇABEJ: 1973, 247-264.

²³⁷ BYRON: 1979, 39.

²³⁸ BYRON: 1979, 40.

Byron-it se shqipja letrare na qenka thjesht toskërishte dhe gjithë çka del pastaj prej këtij pohimi, mund të diskutohet edhe më gjerësisht lidhur me konceptin e saj për gjuhën letrare (standarde) në raport me idiomën natyrore, por kjo do të na çonte shumë larg. Këtë herë lidhur me këto çështje vetëm do të referoj shkrime në të cilat më herët kam shprehur ndonjë qëndrim.²³⁹ Lidhur me këtë qëndrim Idriz Ajeti reagon me pyetje: “Pse në kohën e sundimit të diktatorit Ahmet Zogu nuk u zgjidh gjuha letrare shqipe?”, për të vazhduar më tej me shpjegimet në të cilat ai nuk i mohonte ndikimet e mëdha të faktorit politik të një populli në zgjidhjen e gjuhës letrare, por theksonte rolin e madh të elitës shkencore e kulturore shqiptare në këtë punë për më se njëqind vjet.²⁴⁰

Në pjesën e fundit të studimit të saj, Janet Byron bënte rekapitulimin me synime drejt përgjithësimit teorik. Konstatimet e saj përfundimtare mund të përmbledhen si vijon. Në Shqipëri e te shqiptarët e Jugosllavisë standardizimi sistematik në shkallë kombëtare filloi vetëm në periudhën e socializmit, por në këtë periudhë nuk ishte nacionalizmi ai që shënonte fillimin e standardizimit, zgjedhjen e normës. Në të dy anët ndërhyri faktori shoqëror: udhëheqja toskërishtfolëse në Shqipëri imponoi dialektin e vet si bazë për shqipen standarde; në Jugosllavi u zgjodh gegërishtja standarde, për shkak se shumica e folësve janë veriorë. Nacionalizmi doli faktor në planifikimin e gjuhës vetëm pas zgjedhjes së normës. Por ky faktor u bë i rëndësishëm ndër shqiptarët e Jugosllavisë. Ndjenja nacionale e viteve ‘60 u realizua si dëshirë për të qenë më afër me vendin amë. Shfaqja gjuhësore e kësaj aspirote që përvetësimi nga gegët i dialektit standard të vendit amë. Kjo domethënë se kemi një shkallë të veçantë të ndryshimit të gjuhës (language shift). Dhe në teorinë e ndryshimit të gjuhës të J. Fishman-it, ku mbështetet shumë Janet Byron, pranohet sa vijon: nëse një bashkësi folëse ka predisponim të favorshëm ndaj një gjuhe tjetër apo ndaj folësve të saj, ajo bashkësi mund ta përvetësojë gjuhën e tyre, nëse ajo gjuhë gëzon prestigj apo ofron përparësi jogjuhësore, përparim shoqëror apo ekonomik, ose autenticitet kombëtar. Vetë Fishman-i²⁴¹ ka indikuar se procese të tilla mund t’u referohen jo vetëm gjuhëve, po edhe dialekteve. Këtë supozim, sipas saj, e mbështet rasti i shqiptarëve të Jugosllavisë.

²³⁹ ISMAJLI: 1980, 40-66; ISMAJLI: 1988, 93-122; ISMAJLI: 1989, 81-110; ISMAJLI: 1991, 303-396; ISMAJLI: 1994, 159-192.

²⁴⁰ AJETI: *Toskërishtja dhe baza dialektore e shqipes letrare*, dsh., 7.

²⁴¹ FISHMAN: 1972, 76-134; po ashtu BYRON: 1979, 42-43.

Më duket se para diskutimit të supozimeve a hamendësimeve të këtilla teorike del e nevojshme të përcaktohen konceptet themelore të përdorura me këtë rast. Ç'do të thotë nacionalizëm? Po të kuptojmë me këtë atë që mund ta quajmë “ide kombëtare”, “ideologji kombëtare”, atëherë më duket se te shqiptarët ajo me siguri del më komplekse dhe me një histori më të gjatë, me etapa pak më të ndryshme, pavarësisht se në hapësira të veçanta gjeografike ajo mund të mos ketë manifestuar aspekte të veçanta gjuhësore në faza të caktuara. Është e sigurt se në periudhën e Rilindjes, kur nuk kanë ekzistuar ndarjet për të cilat fliste tani Byron, nga aspekti i manifestimit gjuhësor të idesë kombëtare nuk ka pasur diferencime të hapësirave shqiptare. Formimi i shtetit shqiptar vetëm në gjysmën e hapësirës dhe mospajtimi i gjysmës tjetër të mbetej e pushtuar kanë kushtëzuar zhvillime të ndryshme, me orientime vlerore dhe me ritme të veçanta. Për një pjesë ndryshimet midis dy “bashkësive” kanë qenë të imponuara nga të tjerët dhe asnjëherë nuk janë pranuar, pos si rrjedhojë e pushtimit. Pikërisht për të tilla arsye në një rast të përshtatshëm si ai i Konsultës gjuhësore të vitit 1968 u gjetën bashkë intelektualët, planifikuesit e gjuhës, shkrimtarët, studentët, etj.

Do të përmend faktin se më 1944 Selman Riza ishte i detyruar që konceptin e tij për krijimin e pangegnishtes ta mbronte nga ‘nacionalistët’.

Më duket po ashtu se koncepti për gjuhën standarde i implikuar me këtë rast përmban diçka që do koment. Dhe kjo do t'ishte supozimi se gjuha standarde dhe idioma “natyrore” mbi të cilën është ngritur ajo do të jenë identike. Mua më duket se në çdo rast të standardizimit duhet të ketë një shkallë artificialiteti në këtë raport. Gjuha standarde është mjet kulturor, pra edhe krijim kulturor që për një pjesë më të madhe apo më pak të madhe përputhet me idiomën natyrore. Dhe në këtë pjesë hyjnë të gjitha ato elemente të përbashkëta për të gjitha dialektet e të folmet (si t'i përcaktojmë?) që një gjuhë e bëjnë të veçantë. Ç'kuptojmë kur themi, ta zëmë, toskërishte? Aty hyjnë të folmet që nuk kanë zanore të gjata, po dhe ato të tjerat që kanë gjatësi zanoresh, mu si gegërishtja. Nga ana tjetër, në idiomën që kam nxënë vetë në fëmijëri nuk ka zanore hundore, për të cilat thuhet se e karakterizojnë gegërishten. Por, idioma e fëmijërisë sime hyn në gegërishte.

Pavarësisht nga manifestimet më shumë a më pak sistematike, planifikimi gjuhësor në shqipen ka nisur, megjithatë, para periudhës së socializmit. Ç'ka qenë Komisia letrare e viteve 1916-1918? Si u arrit që

përtej variacioneve evidente dialektore toske të krijohej një variant i toskërishtes letrare që nuk identifikohet me asnjërin prej variacioneve lokale dialektore? Në studimet standardologjike shqiptare, vërtet, kjo quhet zhvillim, proces, por ç'rëndësi ka kjo? E vërteta është se në shqipen kanë qenë krijuar variante të gjuhës letrare - toskërishtja letrare, gegërishtja letrare me nënvariantet e elbasanishtes dhe të shkodranishtes. Selman Riza qysh më 1944 pledonte për një pangëgnishte letrare si pandan të toskërishtes letrare dhe shkallë për krijimin e shqipes së përbashkët pastaj në të ardhmen.²⁴² Të gjitha këto janë procese dhe faza të ndryshme planifikimi dhe kanë lënë gjurmë në shqipen letrare. Historia e shqipes letrare, proceset spontane apo të planifikuara të zhvillimit të saj, pavarësisht nga ndërprerjet, zikzaket historike, gollat dhe rimarrjet, megjithatë, përbën një tërësi. Fazat e mëhershme janë reflektuar në mënyra të ndryshme në periudhën e planifikimit sistematik, për çka flet Byron. Pjesëmarrësit e Konsultës gjuhësore të Prishtinës më 1968 dinin për shkrimin e shqipes në sh. 16-17, për Kristoforidhin e vëllezërit Frashëri, për Kongresin e Manastirit, për rolin e Nolit e të Konicës në formësimin e variantit letrar toskë, për Komisinë letrare të Shkodrës, për variantin letrar të gegërishtes jugore, për propozimet e S. Rizës, etj. Të gjitha këto në mënyra të ndryshme ishin reflektuar edhe në mbledhjet e mëparshme të planifikimit gjuhësor në Prishtinë. Nuk është aspak e rastit që në ato mbledhje, sadoqë çdo herë ishte kodifikuar gëgnishtja, asnjëherë nuk ishte zgjedhur kosovarishtja, më shpesh ishte parapëlqyer elbasanishtja në raport me shkodranishten, etj. Pas të gjithave, besoj se në këtë pikë përgjithësimi i pretenduar teorik mbetet më tepër shprehje e zbatimit skematik.

Në pjesën e funtme Janet Byron sugjeronte që qasjet e ndryshme teorike mund të shkrihen disi dhe gjëra me interes të nxirren nga kryqëzimi i teorive të ndryshme. Kështu në këtë rast asaj i duket me interes dallimi konceptual i William A. Stewart-it i dy mënyrave të standardizimit: endonormative, me ç'rast standardi mbështetet në modele vendëse të përdorimit, dhe eksonormative, me ç'rast standardi mbështetet në modele të huazuara.²⁴³ Në rastin e shqiptarëve të Jugosllavisë ajo sheh involvimin e ndërrimit të planifikuar nga mënyra endonormative në mënyrën eksonormative të standardizimit. "Mund të jetë se standardizimi eksonormativ është më parë

²⁴² RIZA: 1944; RIZA: 1996.

²⁴³ STEWART: 1968; FISHMAN: 1968, 531-545. BYRON: 1979, 43.

manifestim i veçantë i ndërrimit të planifikuar gjuhësor (apo dialektor)”.²⁴⁴

Para se ta vendosim shqipen në Jugosllavi në njërën prej mënyrave, le të pyesim një herë konkretisht deri në ç’shkallë endonormative në raport me Shqipërinë ishte Mbledhja e vitit 1952? Gegërishtja letrare, zgjedhja e kodit të së cilës bëhej në atë Mbledhje, ishte vërtet endonormative, pra e ngritur mbi një model krejtësisht vendës? Cili ishte raporti i saj ndaj vendimeve të Komisionit letrar, variantit të mesëm, apo, më në fund, ndaj pangegënishtes së Selman Rizës, i cili mernte pjesë vetë në Mbledhje?

Po të shikohet më mirë Ortografija e vitit 1964, do të dalë se ajo në fakt është përpjekje shumë e madhe për afrim me, diku-diku zbatim të plotë të Drejtshkrimit të vitit 1956.

Më duket se i tërë koncepti nuk qëndron dhe çdogjë do shtruar në mënyrë më të çlirshme. Konsulta e vitit 1968 e radikalizoi tendencën e përhershme drejt afrimit, të kamufluar me zgjedhjen e gegërishtes së mesme, me parapëlqimin e elementeve të elbasanishtes, me refuzimin eksplicit të kosovarishtes, etj.

²⁴⁴ BYRON: 1979, 43.

SHQIPJA STANDARDE, 'KODET' E TJERA DHE KONTESTIMET²⁴⁵

Koncepcioni instrumentalist për gjuhën dhe planifikimin e saj ka qenë i njohur dhe ka vepruar në traditën e politikës gjuhësore shqiptare gjithashtu. Sipas tij, gjuhët janë në radhë të parë mjete komunikimi. Dhe kjo është një prej të vërtetave gjerësisht të pranuar. Aspektet e tjera, ndërkaq, edhe nëse njihen, ndodh të neglizhohen dhe këtu nisin problemet.

Në frymën e këtij të menduari, në gjendjen e tyre të natyrshme gjuhët njerëzore konsiderohen të pamjaftueshme për të gjitha funksionet dhe mbase të papërsosura. Prandaj, planifikimi gjuhësor synon përmirësimin drejt një ideali të karakterizuar nga hamendësimet e ngritura në rrafsh konceptesh me vlerë të pretenduar precize, si efikasiteti, njësia dhe bukuria, si shtyllat kryesore të shprehjes. Konceptet e këtilla nuk kanë saktësi të vetvetishme, prandaj mund të shërbejnë për mbulesa dhe mistifikime të ndryshme, mund të bëhen ideologema. Gjithë duke u mbështetur vetë në elemente relative dhe me vlerë vështirë të përcaktueshme simbolike, konceptimet e tilla shpesh shpërnjohin vlera të tjera të mundshme dhe të rëndësishme simbolike të një varieteti apo të një idiome, të cilat mund të lidhen me çështje si solidariteti i grupit, etj.

Paralelisht me konceptimet e këtilla, brenda vetë ithtarëve të ndërhyrjeve ka që kanë besuar, ose që kështu kanë vepruar, se mendimet e kundërta lidhur me mënyrën konkrete të përmirësimit dhe të rirregullimit të statusit apo të korpusit të një gjuhe mund të ndryshohen përmes propagandës dhe autoritetit politik. Në rrethanat e dirigjizmit gjithkundës ndër shqiptarë pas LDB-së kjo ndodhte më së shpeshti.

Këtu dua t'i drejtohem konceptimit edhe sociolinguistik, i cili, në diskutimet për çështje të planifikimit dhe të ndryshimit gjuhësor, thekson se duhet të merret parasysh konteksti shoqëror dhe simbolik i përdorimit të gjuhëve. Kjo më bën të nisem nga një konstatim i përgjithshëm: shqipja sot është realitet kompleks, shumështrësor, me hapësira të ndryshme të përdorimit të 'kodeve' dhe të sistemeve të veçanta ekzistuese brenda saj, me vlera dhe

²⁴⁵ Idetë e paraqitura në vijim janë shprehur te kumtesa me këtë titull në Konferencën për gjuhën standarde, Tiranë, 2002, botuar te **Studime filologjike** 1-2, Tiranë 2003, 5-39, ISMAJLI (2003).

role të dalluara shoqërore, me lidhje të shumanshme me gjuhët përreth. Shqipja standarde ka identitetin, autonominë, funksionet dhe hapësirat e veta brenda këtij realiteti kompleks, ashtu si dhe relacionet me kodet e tjera. Dinamizmi që karakterizon tërësinë e këtyre raporteve njëherësh relativisht të veçuara dhe në vazhdimësi, sidomos sa i përket gjuhës së folur, vlen edhe për gjuhën standarde, e cila në formën e shkruar ka një kod të fiksuar.

Për të evidentuar faktin se jo vetëm me shqipen ngjet kështu dhe për të bërë krahasime, edhe në funksion sugjerimesh interpretuese, me këtë rast të rikujtojmë disa nga elementet që përvijojnë situatat në këtë fushë në dy vende me traditë të gjatë sa i përket standardizimit gjuhësor.

1. Në Angli, ‘dialektet’, të cilat ndryshojnë nga standardi në fonologji, në gramatikë dhe në leksik, kanë një tjetër funksionim. Nuk ka dyshim se edhe anglishtja standarde flitet me theks të ndryshëm, varësisht nga rajoni. Por ekziston RP (received pronunciation) si model, kështuqë theksimet e ndryshme lidhen dhe me statusin shoqëror të folësve, ato nuk janë më dialekte. Në të vërtetë, në Britani të Madhe dhe në SHBA nuk ka institucione që merren me normimin e gjuhës (siç janë Akademia Frënge në Francë, apo Redaksia e Duden në Gjermani). Por gjërat atje kanë rrjedhur ndryshe. Nga sh. 15 në Britani është zhvilluar një gjuhë standarde me mbështetje në dialektin e Londrës. Faktorë ndikimi për këtë lloj përzgjedhjeje kanë qenë përparësitë ekonomike, politike e kulturore të Londrës, ndikimi i oborrit mbretëror, i universiteteve Oxford e Cambridge, etj. Kështu në shekullin 20 në Angli dhe Uels është përgjithësuar shqiptimi i ashtuquajtur “Received Pronunciation” (RP). Përdoruesit e RP-së nuk dallohen sipas regjionit, por përdorimi i këtij varieteti sinjalizon në njëfarë dore përkatësinë në shtresat e larta të shoqërisë dhe në shtresat me shkollim më të lartë, pra paraqet një indikator shoqëror. Mendohet se në Skotlandë gjendja ndryshon dhe atje ka një përgjegjës vendor për RP.²⁴⁶

RP bazën e ka në dialektin e Londrës, por sot vërehen ndryshime në raport me shqiptimin e dialekteve të anglishtes jugore. Përhapja e RP ka qenë e lidhur me përhapjen e shkollave private (public schools), të cilat e kanë kultivuar një varietet të tillë mbiregjional dhe ndoshta me ngjyrim shtresor, prandaj ka marrë karakter të markuesit shoqëror. Ky varietet ka marrë më vonë cilësime të tjera si Queen’s English, Oxford English, apo

²⁴⁶ Shih edhe HERBST. STOLL. WESTERMAYR (1991), 207-208.

BBC English. *Received* do të thotë që pranohet në shoqërinë më të mirë, pra ka karakter shoqëror. Sipas vlerësimeve të sociolinguistëve si Trudgill, këtë varietet e flet një numër i vogël i anglezëve (thuhet mbase më pak se 3%, natyrisht, me rezervën e tërë relativitetit të matjeve e të ndryshimeve ndërkohë). Thuhet se ai është “snob, theksueshëm konservativ”, etj.²⁴⁷ Prandaj sot ka dhe një anglishte standarde me ngjyrim regjional dhe ajo po ashtu është e pranueshme. Meqenëse nuk është i lidhur me një zonë gjeografike, ky varietet merret si bazë për mësimin e anglishtes nga të huajt.

Autorë si Gimson edhe brenda RP kanë bërë dallime midis konservative RP (RP konservativ), general RP (RP i përgjithshëm) dhe advanced RP (RP i avancuar).²⁴⁸

Në SHBA nuk ka diçka që mund të krahasohet me RP. Me *General American* kuptohet varieteti i amerikanishtes që nuk jep indikacione regjionale. Ky varietet njihet edhe si *Network English*. Natyrisht, përhapja e madhe nëpër botë i shton mundësitë e anglishtes për variacione, kështu që qysh tash flitet për Indian English, anglishte e Australisë, sado që në përgjithësi mbisundon varieteti: *British English* dhe *American English*.

Studiues të ndryshëm kanë vërejtur dhe rezistenca të qarqeve të ndryshme britanike sa i përket integritimit në anglishten standarde të disa formave të cilësuar si më shumë amerikane, natyrisht, me motivime nga më të ndryshmet, kryesisht me mbështetje sociopolitike. Emërtimet si British English, American English, Australian English apo Indian English nuk janë të pazakonshme.

2. Në Itali puna qëndron ndryshe. Atje dialektet ndryshojnë midis tyre dhe nga gjuha standarde aq sa shpesh folësit e dialekteve të ndryshme nuk merren vesh midis tyre, thonë A. e G. Lepschy. Dallimet midis dy dialekteve mund të jenë si midis spanjishtes e frëngjishtes, portugjishtes e rumanishtes apo italishtes e anglishtes, pohojnë ata. Por të gjitha varietetet burojnë nga latinishtja dhe kanë lidhje me gjuhën letrare. Atje gjithkush flet me theks regjional. Të flasësh pa theks, mendojnë Lepschy & Lepschy, nuk është indikator shoqëror, po thjesht kufizim deklamator. Kjo do të thotë se italishtja lidhet disi me shtresat e larta të shoqërisë, më shumë, ndërsa dialekti me shtresat e ulëta. Megjithatë, mbetet hapësirë për shpjegimin e

²⁴⁷ TRUDGILL/ HUGHES (1979), 2-3; ndryshe shih TRUDGILL (1983).

²⁴⁸ GIMSON (1980), 87-92.

mëtejme të koncepteve ‘italishte’ dhe ‘dialekt’.²⁴⁹

Gjuhëtari tjetër i rëndësishëm italian G. B. Pellegrini, idetë e të cilit tumireshin dhe nga Lepschy-t, në pjesët më të mëdha të Italisë, dallonte 4 shtresa gjuhësore:

- a. italishte standarde
- b. dialekt lokal
- c. formë vendore centripetale e italishtes – italishte regjionale
- d. formë centrifugale, e përhapur e dialektit - dialekt regjional.²⁵⁰

Dhe dallimet midis këtyre shtresave nuk janë gjithherë të prera, ka shkallëzim. Në fshat dialekti dallon nga forma regjionale, ndërsa në qytet, në Veri, dialekti dhe forma regjionale shkrihen. Familjarja, e afërta shpesh shprehen në dialekt, ndërsa precizja, formalja – në standard. Pra, kemi *continuum*.

Italishtja nuk ka pandan të RP të anglishtes. Shqiptimi i të mësuarve nuk është i njësishtë, ndryshon sipas vendit: në çdo regjion ai është më i afërt me shqiptimin e të pamësuarve se me shqiptimin e të mësuarve të regjioneve të tjera. Ruajtja e theksit lokal në italishten konsiderohet normale dhe kjo nuk e bën italishten mjet më të keq të komunikimit. Po të pyeteshin Lepschy-t cili varietet i italishtes të mësohet, do të thoshin: ka më shumë përgjigje.

Këtë kompleksitet e shtojnë më tej specifikat e gjuhës së letërsisë, të burokracisë, të politikës, të gazetarisë, të reklamës, të shkencës, të kishës, pra stilet dhe regjistrat. Shtypi, radiot dhe televizionet synojnë një publik më të gjerë. Kështu ka huazime në gjuhën e përbashkët nga përdorime të shpeshta në sport, reklama. Ndodh që folës të dialekteve vetëm për sport të përdorin terma të italishtes.

Kështu përshkruhej gjendja 2-3 dekada më herët. Ndërkohë ka pasur dhe zhvillime të tjera.

Qysh prej sh. 16 gjuha shqipe është shkruar dhe vazhdimisht elaboruar në forma varietetesh të ndryshme me dy baza të parme dialektore

²⁴⁹ LEPSCHY & LEPSCHY (1986), 5-14.

²⁵⁰ LEPSCHY & LEPSCHY (1986), 6-7, shih PELLEGRINI (1960), 137-153; PELLEGRINI (1962), 20-29; PELLEGRINI (1975), 11-54.

- geqe dhe toske, por me variante brenda tyre, të mbështetura në idiomat përkatëse. Do vërejtur se continuumi *gjuhë shqipe* me variacionet hapësinore, me variacionet shoqërore, të stileve, të regjistrave, etj., është një kompleks që ndryshon në kohë: as variacionet e mëdha dialektore të njohura si ‘toskërishte’, ‘gegërishte’, as variacionet e tjera, sidomos jo variantet përkatëse të shkruara, janë të njëjta në kohë të ndryshme.

Duke qenë se po nisemi nga koncepti i continuumit, mbase e vlen të bëjmë disa saktësime. E para, kjo do të thotë se kufiri midis varieteteve që karakterizojnë një të folme, një grup të folmesh apo një diasistem nuk është i prerë. Ka gjithnjë izoglosa të tjera që shtrihen ndryshe, përfshijnë dhe hapësira të tjera, përtej izoglosave dalluese, është gjithë baza e përbashkët me shtrirje po ashtu të ndryshueshme. Prandaj, si gjithandej në botë, në zonat e kapërcimit nga një varietet në tjetrin shkalla e dallimeve vjen e shkrihet dhe të kuptuarit e ndërsjellë midis bartësve të dy varieteteve rritet. Edhe pse i njohim si gegërishte, shkalla e dallimeve/ përbashkësive midis të folmeve të Dibrës, ta zëmë, dhe të folmeve të Lumës, në raport me të folmet e Malësisë së Madhe, apo të Anamoravës, nuk është e njëjtë. Kjo bie në sy edhe më shumë nëse nisemi drejt jugut dhe krahasojmë dallimet/ përbashkësitë midis të folmes së Dibrës me të Anamoravës, në një anë, dhe të Korçës në anën tjetër. Pavarësisht se një e folme si ajo e Dibrës në sistemin e saj të zanoreve ka mjaft zhvillime indigjene që e ndryshojnë nga grupet e tjera, bartësit e saj do të jenë në gjendje gjithnjë të kuptojnë më mirë folësit e njëres apo të anës tjetër sesa këta njëri tjetrin. Natyrisht, këtu ndërhyjnë dhe faktorë të tjerë. E dyta, ajo që njihet si ‘toskërishte’ apo gegërishte në sh. 16, nuk është e thënë të jetë njësoj në sh. 20. Kjo vlen sidomos për ndarje më të vogla si ‘gegërishte perëndimore’/ ‘gegërishte lindore’, ‘e folme e Matit’, ‘të folme të Kosovës’, etj. Në veprimtarinë shkrimore ndonjëherë ato pleksen aq shumë, sa del e pamundur të kërkojmë të gjejsh dallimet. Derisa për toskërishten e Matrëngës mund të flitet si për një varietet afërsisht të njëjtë me toskërishtet e tjera të kohës, nëse hetojmë shkallën e dallimeve, kjo nuk mund të thuhet me të njëjtën masë për toskërishten e Jeronim De Radës dhe të Naim Frashërit, paçka se të dy ishin të ingranuar në lëvizjet dhe përpjekjet e mëdha që bënë si rilindës për kultivimin e gjuhës dhe krijimin e një gjuhe për tërë kombin. Ç’është e vërteta, dallime të rëndësishme do të vërejmë dhe midis Matrëngës e De Radës në drejtime të ndryshme, ashtu siç vërejmë dallime midis Bogdanit e Gjeçovit apo Fishtës përtej atyre të personalitetit. Dhe këtu ndërhyjnë e

treta, përkatësisht çështja e regjistrave dhe e stileve: nuk ka mundësi të jetë e njëjtë gjuha e katekizmit të Matrëngës me gjuhën e lirikave të De Radës.

Në raste të tilla zakonisht veçohet një *variacion i parme dialektor* që njihet si ndarje midis gegërishtes e toskërishtes me një tufë të veçantë izoglosash kronologjikisht mjaft të hershme (ndër to sidomos rotacizmi/hundorësia) dhe me kufi relativisht të qartë rreth Lumit Shkumbin me drejtime përkatës në veri dhe në jug të tij. Mendohet se tiparet themelore që bëhen bazë për diferencime të mëtejme midis këtyre hapësirave të mëdha dialektore mund të shkojnë deri nga sh. 6-8. Kjo assesi nuk do të thotë se izoglosa të tjera do të lidhen me këtë rrjedhë kohore. Pastaj kemi tufat e izoglosave të veçanta për *ndarje brenda secilit dialekt (nëndialekte)*, që mund të jenë kronologjikisht më të vona. Më tej janë tufat e izoglosave që dalin *përtej kufirit midis dy dialekteve* (apo nëndialekteve), por nuk e përfshijnë asnjërin në tërësi.

Në raport me historinë e gjuhës së shkruar shqipe dhe varietetet e saj, të rëndësishme dalin dallimet e natyrës *dytësore dialektore* të arbërishtes së Italisë dhe të arbërishtes së Greqisë, gjenetikut toskërishte, dhe të arbënishtes së Zarës, gjenetikut gegërishte. Edhe pse kemi të bëjmë me përkatësi të njëjtë dialektore në aspektin historik, sa u përket tipareve themelore dalluese midis dy dialekteve të shqipes (rotacizmi/ nazalizmi, infinitivi, etj.), koha gjatë së cilës ato kanë gjëllitur të ndara nga njëra tjetra ka krijuar hapësirë për zhvillime të atilla që sot na bëjnë të flasim në tërësi për dialekte të ndryshme. Këto ndryshime janë të shkallëshkallshme: dallimet midis toskërishtes së Shqipërisë dhe arbërishtes së Italisë janë më të shumta se dallimet midis arbërishtes së Italisë dhe të Greqisë, thjesht për arsye të rendit historik. Për këto dhe shumë arsye të tjera, sidomos edhe për shkak të manifestimeve të shumta në fushën e gjuhës së shkruar, na duket e lejueshme të flasim për dialekte të parme të shqipes, që janë “gegërishtja” dhe “toskërishtja” dhe për dialekte dytësore, që janë “arbërishtja e Italisë”, “arbërishtja e Greqisë” dhe “arbërishtja e Zarës”.

Arbërishtja e Italisë, arbërishtja e Greqisë dhe arbërishtja e Zarës kanë jetuar dhe faza të shkrimit të tyre me manifestime të një gjuhe letrare. Këto përvoja të shkrimit të arbënishtes së Zarës dhe të arbërishtes së Greqisë nuk kanë qenë shumë intensive dhe frymëgjata, në një anë, po as edhe me distanca shumë të qarta dhe të mëdha në raport me varietetet e ndryshme të gjuhës së shkruar mbi bazë të varieteteve përkatëse gege/ toske. Mund të

thuhet po ashtu se në fillimet e saj (1592) praktika e shkrimit të arbërishtes së Italisë, pra gjuha që përdorej në ato shkrime si strukturë dhe si kod në tërësi, nuk ishte tjetër pos ‘toskërishte’, por me kohë pati zhvillime disparate, të cilat, përtej kontakteve, ndërkomunikimeve dhe sprovave për afrime të pamohueshme të vetëdijshme (siç mund të shihet fare mirë në rastin e Ketës apo të Skiroit), na bëjnë të flasim dhe për një variant letrar arbëresh, që vazhdon të jetojë edhe sot – si arbërishte e mirëfilltë me të gjitha diferencimet e mundshme brenda saj, por edhe me traditën e vet brenda, apo si varietet arbëresh i shqipes së shkruar. Në kohën tonë shkalla e dinamizmit në këtë fushë është shumë e madhe, kështu që zhvillimet nuk mund të parashikohen.

Edhe prenda diferencimit të madh të parmë – gegërishte/ toskërishte ka pasur diferencime të mëtejme. Dialektologët kanë folur dhe vazhdojnë të flasin për nëndialekte veriore (veriperëndimore dhe verilindore) të gegërishtes, për nëndialekte të gegërishtes qendrore dhe jugore, për toskërishte veriore, labërishte dhe çamërishte, për të folme kalimtare, apo edhe për ndarje të tjera, porse manifestimet e shkrimit janë lidhur gjithnjë me qendra rrezatimi kulturor, prandaj edhe me mbikalime, rrafshime, pleksje dhe përgjithësime tiparesh të ndryshme përtej diferencimeve dialektore: Shkodra për shumë kohë ishte qendra e rrezatimeve të tilla në hapësirën e gegërishtes, edhe pse në gjuhën e P. Budit, ta zëmë, ndeshim më pak manifestime që mund të quhen specifike për gegërishten veriperëndimore; P. Bogdani, ndërkaq, e shprehte nevojën e tij për t’ia përshtatur gjuhën e vet mjedisit të Shkodrës; në kohë të ndryshme të tilla role do të kenë më vonë Korça, Janina-Berati, etj. Kështu, përkrye diferencimeve dhe vazhdimësive t’i quajmë të mirëfillta dialektore, vijnë e përvijohen diferencimet dhe vazhdimësitë me natyrë dhe shtrirje e ritme të tjera zhvillimi gjithnjë rajonale, por në rrafshin e gjuhës së shkruar. Kemi, pra, manifestime të varieteteve që synojnë përtej rrafshit të dialektit dhe që ndërlidhen me atë që J. Fishman do ta quajë më vonë shprehje të tipit “High”. Raporti midis gjuhës së shkruar dhe gjuhës standarde më vonë dhe realizimeve të ndryshme në hapësirat shqiptare është po ashtu kompleks. Kështu me kohë, sidomos me zhvillimet e gjera në fushën e arsimit, të kulturës dhe të shtypit e të mjeteve elektronike të komunikimit, vërejmë më shumë vatra rreth të cilave krijohen varietete: Tirana, Shkodra, Korça, Prishtina, Tetova, etj.

Mund të thuhet se shekulli 19 na la 3 varietete themelore të shqipes së shkruar: gegërishte, toskërishte dhe arbërishte. Këtu ka mundësi të bëhen nuancime, ashtu si janë bërë gjatë tërë gjysmës së parë të sh. 20 e më vonë, dhe të shihen dallime midis shkodranishtes dhe varieteteve të tjera të gegërishtes, apo më pak brenda vetë toskërishtes, porse nga perspektiva e sotme ato na duken të lidhura me nevojat për të shprehur ngërçin rreth mbisundimit të qendrave kulturore-shoqërore me pasoja dhe ekonomike e të tjera në jetën e shqiptarëve.

Shekulli 20 mund të quhet shekull i integritimeve shqiptare, megjithë pengesat që shkaktuan ndarjet e mëdha dhe të dhimbshme shtetërore. Në fushën e gjuhës këto integritime shihen në përpjekjet e përgjithshme për të krijuar një gjuhë të vetme standarde për tërë kombin, pra edhe me sprovat, pse jo dhe garën, për të vënë një varietet si bazë të këtyre zhvillimeve. Këto procese komplekse të zhvillimit janë pasqyruar në aspekte të ndryshme në fushën e gjuhës së shkruar dhe përgjithësisht të shqipes standarde. Në këtë lëvizje të madhe, përveç tendencës së përgjithshme drejt integritimeve, manifestohen dhe aspekte diferencuese gjithnjë mbi bazë të identifikimit të qendrës, krahinës apo shtetit me bartësin e këtij apo atij integritimi. Me krijimin e shtetit shqiptar në më pak se gjysmën e hapësirës etnike ndodhën dhe ndryshime orientimesh: qendra me peshë në zhvillimet kulturore të mëparme si Janina-Berati, Korça, Shkodra, Prizreni-Shkupi, Manastiri, nuk janë më të tilla në shkallën që kishin më parë. Filloi një proces i gjatë dhe vendimtar drejt qendërzimit të ri – Tiranë-Elbasan-Durrës brenda shtetit shqiptar. Kufijtë lanë jashtë Janinën, Prizrenin, Shkupin, Manastirin, ndërsa marginalizuan Shkodrën, Korçën. Derisa Janina e Manastiri me kohë dolën nga orbita e zhvillimeve të rëndësishme kulturore shqiptare, Shkupi-Prizreni dhe e tërë hapësira shqiptare e mbetur në Jugosllavi ishin të përmasave të atilla që nuk mund të shuheshin. Me kohë u krijuan qendra të reja: Prishtina arriti të imponohej si qendër rrezatimi kulturor e integritimi gjuhësor për të gjithë shqiptarët në Jugosllavi, ndërsa nga vitet '90 të sh. 20 po imponohet gjithnjë e më shumë Tetova si qendër e tillë për shqiptarët e Maqedonisë.

Të gjitha këto zhvillime kishin ritmet e veta. Synimet e tyre vareshin nga qëllimi i funtmë, prandaj ishin po ashtu të ndryshme, por me pasoja në zhvillimet e mëvona. Kur u krijua Shteti shqiptar (1912), ajo që gjithandej njihet si *raison d'État* krijoi dhe synime të veçanta bashkë me ndjenjën e lidhjes së identitetit kombëtar me shtetin (të kujtojmë sloganin e

atëhershëm: “Shqipëria u bë, t’i bëjmë shqiptarët”), ndërsa jashtë saj, sidomos në Jugosllavi, vazhdoi të jetonte e gjallë ndjenja për çlirim kombëtar, pra nevoja dhe synimi për integrimin e ndërprerë shqiptar. Në këtë luftë e rëndësishme ishte çdogjë që identifikohesh si shqiptarë në raport me të tjerët, paçka se mund të krijoheshin pasoja të tjera për shkak të zhvillimeve të ndryshme në qendrën e re. Kjo solli dhe një shtresë të re diferencimesh në kompleksin e madh të continuumit të njohur si gjuhës shqipe.

Nga viti 1923 deri më 1945 varianti gegë (me bazë në të folmet e Shqipërisë së Mesme) ishte gjuhë zyrtare e shtetit shqiptar. Pastaj ka pasur zhvillime të ndryshme, por gjithnjë në një drejtim, deri në vendosjen përfundimtare të variantit standard të shqipes së njësuar letrare më 1972.

NË KOSOVË DERI NË VITET ‘60

Përvojat e para të përdorimit të shqipes në një hapësirë ku zakonisht kërkohet një gjuhë “e kultivuar” dhe “e elaboruar” në Kosovë nisin me shkollat private krejtësisht të pakta nga fundi i sh. 19 dhe pak më të shtuara në pak vitet e dekadave 2-3 të sh. XX. Shuarja e tyre nga shteti serb/jugosllav nuk la hapësirë të tillë deri në periudhën e Luftës së Dytë Botërore, kur një pjesë e madhe e Kosovës u bashkua me Shqipërinë nën Itali. Në këto vite u hapën shkollat fillore dhe të mesme me mësim në gjuhën shqipe dhe, natyrisht, me gegërishten zyrtare të Shqipërisë si gjuhë e shkruar dhe e folur. Karakteri jo deri në fund i elaboruar i normave të asaj gjuhe letrare, që për bazë kishte elbasanishten, por që në vete përmbante elemente shumë më të gjera geqe, bënte të mundshme mbindërtime jo të vogla nga tradita e shkruar shkodrane e tjetër, ‘interferenca’ nga toskërishtja, inkuadrime pa pengesa të ‘kosovarizmave’, etj.

Në periudhën pas Luftës II Botërore, përkatësisht nga viti 1952, në Kosovë u punua në të dy drejtimet e planifikimit të gjuhës: në drejtim të zgjedhjes së korpusit dhe në drejtim të planifikimit të statusit të shqipes. Si pika me rëndësi duan veçuar tri Mbledhjet e mbajtura në Prishtinë më 1952, më 1957 dhe më 1963. Në Mbledhjen e vitit 1952, të mbajtur me organizim të pushtetit krahinor arsimor, u morën vendime në rrafshin e zgjedhjes së kodit në kuadër të asaj që quhej ‘variant gegë’ i shqipes letrare, pra një *gegërishte e përgjithshme*, gjithë duke refuzuar variantet që quheshin ‘shkodranishte’ a ‘elbasanishte’ dhe duke mos përfillur çfarëdo ideje për

krijimin e një ‘varianti kosovar’. Sa u përket resurseve leksikore, u afirmua parimi i barazisë së të gjitha fjalëve, pa marrë parasysh prejardhjen dialektore. U kërkuar hartimi i gramatikave dhe i fjalorëve, botimi i një organi të veçantë për gjuhën dhe kulturën e saj. Në rrafshin e statusit gjithashtu u theksuan dy gjëra: krahas riafirmimit të gegërishtes si gjuhë letrare për shqiptarët e Jugosllavisë, kërkohej një pozitë më e avancuar në kuadër të oficialitetit dhe të përdorimeve publike të shqipes. Në vitet ’50 në Kosovë bëhej një politikë vendore e gjuhës në dy rrafsh: të zgjedhjes së korpusit dhe të planifikimit të statusit.²⁵¹

Më 1957, ka pasur refleksë për të shkuar prapa drejt një varianti të mundshëm, por të refuzuar më 1952, të kosovarishtes. Në favor të një varianti kosovar përdorej gjerësisht argumenti i paraqitjes besnike të gjuhës së folur, çka në të gjitha variantet mund të jetë fare mirë një mit. Mbulesa kryesore për një rikthim të tillë ishte kërkesa për heqjen nga përdorimi i shumë ë-ve “të panevojshme”. Kjo krijonte nevoja të tjera në korpus: përdorimin e theksave dhe lente pasoja në dukjen e fjalës. Ndryshimet mund të shpinin larg, po të radikalizoheshin.

Më 1968 në Konsultën Gjuhësore të Prishtinës u braktis praktika e standardizimit që ndiqej më parë në rrafshin e zgjedhjes së korpusit e kurorëzuar me *Ortografinë* e vitit 1964. Përmes gjuhës po theksohej identiteti dhe dallimi nga të tjerët në Jugosllavi (që dmth. Sllavi e Jugut). Ishte e qartë se po mbisundonin aspektet e luftës për vlera simbolike, sepse ende nuk kishte përfunduar mundësia e kërcënimit serioz të identitetit.²⁵² Këtu bëhej “luftë për gjuhën”, ndërsa në Shqipëri planifikimet bëheshin në suaza të shtetit, pa ngarkesat e këtilla, më parë bëhej një “luftë në gjuhë, brenda gjuhës”.²⁵³

Në këtë luftë për statusin e gjuhës në raport me identitetin kombëtar, që për një moment bëri të neglizhohej çështja e korpusit - mjaft që të ishte shqip, ose të lihej si e dorës së dytë, si gjuhë e vetme letrare u pranua ajo që ishte paraqitur si *Projekt i rregullave të drejtshkrimit* më 1967 në Tiranë, pavarësisht nga fakti se bazohej në toskërishten letrare. Planifikimi i statusit ishte avancuar në rrafshin e theksimit të njësisë kombëtare njësoj si në relacion me gjuhët e tjera të ish-Jugosllavisë në rrafsh të standardizimit si

²⁵¹ RAKA (1997), ISMAJLI (1998), ISMAJLI (2005).

²⁵² Shih dhe BYRON (1979), ISMAJLI (1998).

²⁵³ Koncept i elaboruar te WILLIAMS (1992), 123-147, shih ISMAJLI (1998), ISMAJLI (2005).

etalon. Në rrafshin e përzgjedhjes së kodit, përtej traditës dhe rrethanave komplekse, u favorizua adoptimi i përzgjedhjes së bërë në Shqipëri. Aspektet e luftës për vlerat simbolike, për identitetin e kërcënuar kombëtar, peshonin më shumë. E gjithë kjo ndodhte në rrethana kur breza të tërë kishin bërë shkolla serbisht, me etalon serbokroat të standardit, me orientime të ndryshme vlerore, me shkallë të ndryshme abstraksioni në të shprehur, me distanca të ndryshme të standardit ndaj idiomës natyrore dhe me ndikime ekseseve të serbishtes mbi shqipen, të cilat ndikime i favorizonte dygjuhësia e përgjithësuar me status superior të serbishtes si gjuhë e shtetit në fillim e lingua franca e Jugosllavisë më vonë: e federatës, e punëve të zgjedhura, e elitave, e armatës, e policisë, e pushtetit, e medimeve të fuqishme.

Gjatë gjithë asaj kohe gjuha e distancës (gjuhë e shkrimit, e komunikimit formal, zyrtar, etj.) shpesh ishte serbishtja; shqipja delte në finksionimin e saj të plotë si gjuhë e afërsisë (e familjes, e komunikimeve në relacionet joformale, gojore, etj.). Prandaj, me rëndësi ishte zgjerimi i përdorimeve të saj, pavarësisht nga varieteti.

Në Shqipëri gjendja ishte e ndryshme dhe në një mënyrë tjetër e ndërliqshme për zhvillime normale në këtë fushë. Atje gjuhë e distancës dhe e afërsisë ishte shqipja, prandaj dhe diskutimet më të gjalla bëheshin rreth varietetit që do të adoptohej për ato funksione. Nuk kemi dëshmi për ndonjë preokupim serioz lidhur me përshtatshmërinë e kodit të përzgjedhur të gjuhës letrare për bartësit e saj eventuale jashtë domeneve të shtetit.

NDRYSHIMET DIALEKTORE DHE VATRAT E DINAMIZMIT

Shumë çështje të standardizimit janë shënuar në rrafshin e zgjedhjes së kodit në paraqitjen e strukturës fonematike në rrafshin drejtshkrimor - ndërsa drejtshkrimi i shqipes paraqitet i mbështetur fonetikisht.²⁵⁴ Standardi preskriptiv (i orientuar nga gjuha e shkruar) dhe standardi empirik (kryesisht i folur), ndërkaq, paraqesin ndryshime që lidhen me shprehitë që kanë marrë folësit nga varietetet e nxëna më parë.

Meqenëse shumica e problemeve të standardizimit në rrafshin e zgjedhjes së kodit dalin në fushën e paraqitjes së strukturës fonematike të gjuhës në rrafshin drejtshkrimor - ndërsa drejtshkrimi i shqipes paraqitet i mbështetur fonetikisht, këtu e tutje dua të merrem me këtë çështje pak më

²⁵⁴ ISMAJLI (2001-2002), 41-66.

shumë. Në sistemin bashkëtingëllor të shqipes standarde kemi një bërthamë ndërlidhnore me katër radhë:

Të shurdhëta Mbylltore	p	t	ts	tš	c	k
Të zëshme	b	b	dz	dž	ɟ	g
Të shurdhëta Fërkimore	f	θ	s	š	-	h
Të zëshme	v	ð	z	ž	j	-
Hundore	m	N			ɲ	

Anësore

l L

Dridhëse

r

R

Anësoret dhe dridhëset, por edhe **j** e **h**, në këtë sistem ndërlidhnish nuk janë plotësisht të integruara, kështuqë krijojnë një sistem joqendror;

nj fundore reduktohet në **j** në shumicën e idiomeve gege dhe po të ishte zgjedhur si tipar do të shkaktonte probleme lidhur me formimin e shumësit dhe të formave foljore;

kundërvënia **r/R** nuk ekziston më në shumë të folme toske, por as në disa të folme gege; megjithatë, dallimi përmes këtij tipari i një grupi fjalësh të përdorura shpesh ishte baza për zgjedhjen e tij si tipar të shqipes standarde;

në bazë të tipareve fonetike “e vazhdueshme/ e ndërprerë”, kundërvënia **L/ð** neutralizohet në shumë të folme gege veriperëndimore;

h, **L** dhe **j** kanë pësuar zhvillime të mëtejme drejt **j**, **h**, **hj**, **gh**, sidomos tek arbëreshët;

neutralizimi *e zëshme/ e shurdhët* në fund të fjalës nuk është vetëm tipar i toskërishtes, siç është menduar shpesh, por del edhe në ndonjë të folme gege. Në shqipen standarde ky neutralizim është injoruar.

Sistemi, prandaj, është në lëvizje të përhershme në pikat vijuese:

në shumicën e të folmeve gege verilindore nuk bëhet dallimi midis qiellëzoreve dhe paraqiellëzoreve **q**, **gj/ç**, **xh**;

në disa të folme gege grupet bashkëtingëllore **nd**, **mb**, **ng** funksionojnë si një fonemë e vetme [n, m, ŋ]; normimi i kësaj veçorie do të kishte krijuar ndryshime largvajtëse në tërë sistemin, sepse fjala është për një çështje distribucionale; kështu do të krijoheshin komplikime të reja për morfologjinë dhe fjalëformimin;

së treti, si pikë e lëvizjeve dalin anësoret dhe dridhëset e paintegruara në sistem ndërlidhnish.

Ndryshimet e sipërpërmendura do të kishin krijuar një sistem me 2 radhë bashkëtingëlloresh hundore dhe një radhë të vetme paraqellzoresh. Kjo do të kishte qenë e mundur, por do të shkaktonte komplikime të mëdha për bartësit e sistemeve të tjera, gegë e toskë.

Kështu sistemi aktual i shqipes standarde ka vendosur maksimumin e njësive bashkëtingëllore. Kjo duket dhe zgjidhja më ekonomike për një gjuhë shqipe të përgjithshme.

Në sistemin e zanoreve gegërishtja, me gjatësitë e saj funksionale të zanoreve dhe me numrin e madh të zanoreve hundore, paraqet një nga varietetet më të begatshme në këtë fushë në Evropë. Shqipja e njësuar letrare, pra shqipja e sotme standarde, në sistemin e zanoreve ka zgjedhur minimumin e tipareve dhe të fonemave të mundshme, duke i dhënë zanores /ë/ funksione të ndryshme dhe të shumta, për të përmbushur kështu një pjesë të funksioneve të gjatësisë së zanoreve dhe elementet e tjera.

Në një formë të përmbledhur gjendja në sistemin e zanoreve të shqipes së folur sot në të dy dialektet paraqitet si vijon:

toskërisht: i y u
 e ë o
 a

gegërisht:

gojore të gjata	gojore të shkurtra	hundore të gjata	hundore të shkurtra
i: y: u: e: (ë:) o: a:	ĩ ŷ ũ ě (ë) ő ă	ĩ: ŷ: ã: ě: -	ĩ ŷ ã ě - ă

ose:

gojore				hundore			
i:	y:		u:	ĩ:	ŷ:		ũ:
ĩ	ŷ		ũ	ĩ	ŷ		ũ
e:	(ë:) ě		o:	ě:			-
ě		ő		ě			-
ă	a:			ă	ã:		

Është e qartë që zanoret e gjata realizohen si më të mbyllura dhe më të prapme se të shkurtërat, ndërsa tek hundoret ka dhe dallime të tjera në timbër.²⁵⁵

Në shkrim, ndërkaq, qysh në zgjedhjen që është bërë në kodin alfabetik kemi:

i	y		u
	e	ë	o
		a	

kështuqë për të shprehur çfarëdo nuancash të tjera duhen shenja të posaçme diakritike, të cilat kodi i përmendur nuk i ka.

Toskërishtja nuk ka zanore hundore, më të shpeshtën nuk bën dallime kuantitative midis zanoreve dhe, për pasojë, as dallime përkatëse cilësore (të shkallës së hapjes, të intensitetit, etj.);

Në të folme të veçanta, para së gjithash në toskërishten dhe tek arbëreshët (Greqi, Itali), por edhe në të folme të caktuara gege, kundërvënja **i/y** neutralizohet. Tipari i buzorësisë e karakterizon vetëm kundërvënien **i/y**, sepse te zanoret e prapme ai zgjidhet automatikisht; prandaj kjo kundërvënie ka rendiment të kufizuar funksional;

Në këtë gjendje në toskërishten zanorja **ë** ka marrë një funksion me rëndësi çelës; përmes saj zgjidhen edhe disa probleme të kuantitetit: **plakë/ pla:k/, liri/ lirin(ë)**, dhe të strukturës së mëtejme të mbaresave;

Hundoreve gege **ã** dhe **ẽ** u përgjigjet toskërishtja **ë** dhe kështu në shqipen standarde ajo është stabilizuar si zanore qendrore në të gjitha pozitat;

Te zanoret hundore kemi dhe një pikë lëvizjeje: **ã**, për shkak se është më e prapme dhe më e ngritur dhe për shkak se në shqipen nuk ka **õ** hundore, është bërë e ngritjes së mesme dhe pas çhundurëzimit ka kaluar thjesht në **o**, kështuqë rimon me **o** të zakonshme gojore: **me bõ** (me bā), **kurxhõ** (kurrjā)/ **võ, drõ**; disa të folme gege kanë vetëm 2 fonema zanore hundore: **ã, ẽ**; nazalizimi fonetik i zanoreve në rrokje të mbyllur me grup bashkëtingëllor Nasal+Konsonant është i përgjithshëm.

²⁵⁵ Në të vërtetë zanoret e shkurtëra do të duheshin shënuar me shenja që indikojnë dhe shkallën e hapjes. Edhe zanoret hundore paraqesin dallime në timbër.

Grupi dysh i zanoreve **ue/ua**, që dallon toskërishten nga gegërishtja, me denduri posaçërisht të madhe në sistemin foljor, në shqipen standarde është marrë vetëm pjesërisht: dallimi i mbiemrave të mundësisë përmes ndërtimit me prapashtesën - **ueshëm**, nuk ekziston në toskërishten. Edhe këtu standardi ka marrë një formë të re në raport me toskërishten.

Dallimi midis toskërishtes dhe gegërishtes të grupet **va/ vo** vlen vetëm për një numër të vogël fjalësh: *varr/ vorr*, *vaj/ voj*, *varfër/ vorfën*, *vajta/ vojta*, *vatër/ votër*, *vaktë/ vaktë*, prandaj nuk ka ndonjë vlerë të madhe sa i përket standardit.

Bashkë me hundorësinë shkon ndërlidhja e ndryshimeve të rëndësishme në strukturën morfologjike të dy dialekteve. Në toskërishten -n- ndërzanore ka dhënë -r-: *bërë/ bǎ* (dikur **banë*), *punuar/ punue* (nga **punonë*); *larë/la* (nga **lanë*) dhe *lënë/ lǎ* (nga **lannë*). Kjo rregull duhet të ketë përfunduar qysh në sh. 8, por ka lënë gjurmë në tërë morfologjinë; huazimet e mëvona nuk e kanë pësuar këtë ndryshim. Rotacizmi është bërë tipar i shqipes standarde dhe përmes tij përjashtohen disa forma të pjesores, kjo do të thotë gjithashtu edhe mundësia e përdorimit të infinitivit gegë në këtë mënyrë është kufizuar, por meqenëse ai nuk është më aktiv janë pranuar dhe forma të veçanta geqe pa rotacizëm: toskërisht dhe standard rërë (geg. *rǎnë*), por standard *ranishte*, në bazë të formës geqe dhe pa hundorësi.

Edhe në gegërishten vërehen tendenca drejt reduktimit të hundorësisë. Në *Ortografinë* e fundit të gegërishtes të bërë në Prishtinë më 1964 shënimi i hundorësisë ishte reduktuar skajshmërisht. Meqenëse edhe në vetë gegërishten është tipar në lëvizje, ndërsa në disa të folme nuk ekziston më fare, mungesa e hundorësisë në shqipen standarde nuk duket me pasoja të pariparueshme, përveç në shqiptimin substandard automatik. Vërehen variante kontekstuale hundore të zanores **e**.

E njëjta gjë vlen edhe për kuantitetin e zanoreve.

Në përgjithësi ekziston një tendencë drejt reduktimit në minimumin e tipareve të përbashkëta të dy dialekteve në sistemin zanor dhe në parim ky reduktim shtrihet në rrudhje të hundorësisë dhe të kuantitetit të zanoreve; kjo do të thotë njëherësh zgjerim i funksioneve të zanores **ë**. Kjo ka krijuar shumë probleme për folësit e gegërishtes, në radhë të parë sa i përket kuantitetit të zanoreve. Pasojë direkte e mohimit të kuantitetit, i cili i

diferencon zanoret edhe në timbër, është tendenca e rrafshimit të timbrit: bartësit gegë këtu ndeshin shumë vështirësi. Polifunksionaliteti i ë-së nuk i zgjidh në të gjitha rastet dallimet kunatitive, sidomos jo në rastet me rrokje të hapur. Në përdorimet e shqipes standarde nga folësit e gegërishtes dallimet e kualitetit të zanoreve që atje shkojnë bashkë me dallimet kuantitative të shumtën ruhen.

Reduktimi i zanoreve hundore, mënjanimi i kuantitetit dhe përdorimi i gjerë i ë-së kanë krijuar një distancë më të madhe midis shqipes standarde dhe gegërishtes së kultivuar e të elaboruar, që tash është shtyrë në substandard.

Në thelb, standardi i ri në sistemin zanor e ka marrë vetëm minimumin e përbashkët. Dhe kjo nuk ka qenë thjesht vetëm çështje përzgjedhjeje. Lëvizjet brenda sistemit zanor të gegërishtes, tendencat e fuqishme drejt reduktimit të zanoreve hundore, jo gjithkund gjendja stabile me kuantitetin e zanoreve, të gjitha këto kanë ndikuar në bazën e përzgjedhjes; një kompensim i pjesërisht u arrit përmes përdorimeve të gjera polifunksionale të ë-së. Megjithatë burimisht tipar i toskërishtes, kjo ë u bë e domosdoshme. Vështirësitë dalin qëkur ta konsiderojmë këtë thjesht toskërishte dhe ta asimilojmë toskërishten me standardin. Sepse, qysh në start ishte lejuar kompromisi.

Ky tipar i natyrshëm në toskërishten, ku kryesisht mungonte gjatësia funksionale e zanoreve, kishte pasoja dhe në ritmin e fjalisë dhe të të folurit në përgjithësi dhe favorizoi më tej asimilimin e thjeshtë me shprehitë e toskërishtes.

Dallim me pasoja largvajtëse është ai i grupit *ue/ua*, sepse lidhet me zanoren -o të temës të foljet, prandaj le pasoja në format: *punoj - punue/ punuar*, ndryshe nga *qenë*, etj; atje ndërlidhet dhe rotacizmi, prandaj pjesorja dhe infinitivi, për të cilin do të flasim më tej, dalin më vështirë të integrueshëm.

Në fushën e gramatikës tiparet ekskluzivisht gege apo toske nuk janë të shumta, porse ato e përshkojnë tërë sistemin. Ndonjëherë shtrirja nuk e përfshin tërë gegërishten apo toskërishten, herën tjetër hapësira të caktuara nga dy dialektet, kështu që variacionet dalin më të larmishme.

Gegërishtja ka infinitiv të tipit *me punue*, *me bâ* - privativ *pa punue*, *pa bâ* (por edhe *do punue*, *do bâ*/ tosk. *punuar*, *bërë*), ndërsa me këtë formë ndërtohet **futurum necessitatis** *kam me punue*, *kam me bâ*. Në toskërishten kemi një privativ *pa punuar*, *pa bërë*, por jo **me punuar*, **me bërë*. Megjithatë, autorë si

N. Frashëri dëshmojnë dhe forma si *domethënë, duk me thënë, etj.*²⁵⁶

Është gjë e njohur se funksionet sintaksore të infinitivit në toskërishten dhe në shqipen standarde rimerren nga lidhorja, të cilën e ka edhe gegërishtja. Sido që të jetë, shqipja standarde ashtu si toskërishtja, për shkak se nuk e ka infinitivin e tipit *me punue*, i përdor format e lidhore ndjeshëm më dendur, ndërsa gegërishtja përmes përdorimeve shumë më të dendura të infinitivit ka zhvilluar mundësi të stërholluara të shprehjes sintaksore dhe stilistike në këtë drejtim. Meqenëse ky infinitiv në letërsinë e shkruar gegërisht me sintaksën e tij komplekse shumë shpesh është përdorur për të shprehur ndërtime abstrakte, diku me mbështetje reale, shpesh si mistifikim, dhe meqenëse në gjuhët e tjera i përgjigjet një infinitivi, mjeshtria e përdorimit të infinitivit është bërë në njëfarë dore simbol i elaborimit dhe i plotnisë së variantit gegë tek ata që pretendojnë të kenë të drejtë më shumë ta shpallin afektacionin e tyre për të.²⁵⁷

Edhe profesor Shaban Demiraj ka diskutuar për çështjen e paskajores në gjuhën letrare shqipe të njësuar. Pas disa vërejtjeve të natyrës parimore, ai theksonte dy momente me ndikim në zhvillimet që kanë bërë që paskajorja të mos ishte në frymën e zhvillimeve konvergjente dhe prandaj as e domosdoshme për shqipen letrare të njësuar. Njëri është, mendon ai, zgjerimi i funksioneve të lidhore, “e cila në mbarë gjuhën shqipe ka ardhur duke u përdorur edhe në funksione, që në gjuhë të tjera janë karakteristike për paskajoren”. Dhe kjo theksohet si tipar i shumicës së gjuhëve të Ballkanit. Krahas kësaj, theksohet po ashtu se forma e pashtjelluar e tipit *për të punuar*, “e cila përdoret në shumicën e funksioneve karakteristike të paskajores” jep mundësi përdorimi stilistik krahas lidhore, prandaj “shqipja e sotme letrare e njësuar i plotëson edhe më mirë kërkesat e një gjuhe letrare të zhvilluar”. Demiraj, megjithatë, nuk e mohon se në vetë gegërishten, përveç paskajores, përdoret dhe lidhorja dhe funksionet midis tyre janë të ndara mirë.²⁵⁸ Sugjerimi i shembullit grek nga Demiraj, përveç faktit se tregon që fjala është për një ndikim grek në gjuhët e Ballkanit, mund të interpretohet dhe ndryshe. Nga ana tjetër, “prirja për zgjerimin e funksioneve të lidhore është një dukuri e vjetër e mbarë shqipes”, mund të diskutohet. Format e lidhore janë shtrirë me siguri edhe më shumë atje ku specifikimi i vetës, numrit, etj., ka qenë i nevojshëm. Atje ku kjo nuk ka qenë e nevojshme, zëvendësimi në gegërishten nuk ka ndodhur. Për më

²⁵⁶ RIZA (1944).

²⁵⁷ Shih RIZA (1944); RIZA (1996); ISMAJLI (1998); SULEJMANI (1983); PIPA (1989); VESELAJ (2000), etj. Veselaj diskuton më gjerësisht, paraqitja shkurt nuk është e nevojshme.

²⁵⁸ DEMIRAJ (2002), 56-59.

tepër, forma *pa punuar*, pastaj vetëm *punuar* (*do punuar*), ekziston dhe në shqipen standarde, kështuqë paralelja e saj, shumë e përhapur te bartësit gegë të shqipes standarde në varietetin e tyre regjional apo gegë sistandard, bën trysni fare sistimore të përdorimit. Kemi: *Pa punuar, s'bën*. Prandaj: *Me punue, fitohet*. Është e qartë se të gjitha format e një gjuhe mund të jepen dhe me forma të tjera (*Po punove, fiton; Me punë fitohet*, etj), por po flasim gjithnjë për zhvillimet konvergjente dhe për nevojën që ndjejnë bartësit e shqipes standarde me një prapavijë dialektore për paskajoren e tipit *me punue*. Kjo dhe ngatërrimet që bëhen gjatë zëvendësimeve të paskajores në përdorimet e zakonshme në gegërishten nga bartësit e saj të shqipes standarde (qoftë me lidhore apo me forma të tjera) më bëjnë të mendoj se për ligjja e përdorimit të paskajores në shqipen standarde mund të diskutohet si “gjuhësisht e nevojshme”. Le të shënojmë një shembull tashmë të shënuar nga tjerët: *Me dijtë për me mujtë* (Të dish, që të mundesh; fakti se aty hyn edhe veta jopjesëmarrëse në të folur, se aty në fakt nuk hyn veta fare, ose hyjnë të gjitha vetat, krijon mundësi të gjera përdorimi stilistik); *Me ngrânë për të jetue, jo me jetue për të ngrânë* (Të hash për të jetuar, jo të jetosh për të ngrënë), etj.

Ndërkaq me “*sistemin bazë të kësaj letrarishteje standard*” nuk përputhen dhe segmente të tjera gramatikore.

Anastas Dodi, në artikullin polemizues për gjuhën letrare shqipe, duke dashur të refuzojë argumentimet e Bahri Becit lidhur me mungesën e ndërveprimit dialektor “*për shkak të ‘teorisë së sistemit’*”, jepte vlerësimin se sistemi i gjuhës letrare nuk është amalgamë, por, megjithatë, disa nga tiparet dalluese njëdialektore me kohë integrohen në gjuhën letrare. Mbeten jashtë sistemit të gjuhës letrare ato tipare për të cilat ajo nuk ka nevojë:

“Kështu në fushën e morfologjisë për disa forma ka pasur edhe diskutime, p.sh. për paskajoren e tipit **me punue**. Përpjekjet për ta integruar atë në sistemin e gjuhës letrare nuk patën sukses, sepse këtu funksionet e saj i kryen kryesisht lidhorja si dhe në disa gjuhë të tjera”.²⁵⁹

Pa dashur ta shtroj këtu çështjen e të autorizuarit për të caktuar për çka ka nevojë gjuha letrare, edhe po të pajtohem me pjesën tjetër të pohimeve të mësipërme, mbetet pa sqaruar fundi: nëse funksionet e paskajores në gjuhën letrare i kryen **kryesisht** lidhorja, ç’të bëjmë me ato që mbeten jashtë përcaktimit ‘**kryesisht**’?

²⁵⁹ DODI (1996), 83.

Për Mehmet Çelikun ‘tema paskajorja në shqipen standarde paraqet interes teorik e praktik dhe është mjaft komplekse’. Gjallërimi i çështjes së integritetit të paskajores së gegërishtes në shqipen standarde, sipas tij mbështetet në synimin drejt përsosjes së mëtejme të shqipes standarde, “duke e plotësuar më tej sistemin e saj foljor me një paskajore të vërtetë... duke u mbështetur në faktin e pakontestueshëm se paskajorja e gegërishtes është njëherazi edhe e mbarë shqipes. Me sa duket, një kërkesë të tillë e ka nxjerrë më në pah edhe vetë praktika e përditshme: është fjala për vështirësinë që hasin aktualisht shqipfolësit veriorë në përvetësimin e disa nënsistemeve gramatikore të standardit, të cilët, duke qenë të mësuar me paskajoren, parapëlqejnë ndërtimet me këtë formë në krahasim me lidhoren, etj.”²⁶⁰ Pasi të ketë hequr mosbesimet se ‘integriteti në standrad i paskajores geqe’ mund të ketë si pikënisje ‘intetresa lokaliste’, apo të paraqesë përpjekje ‘të re të mbuluar për një shqipe standarde me bazë në gegërishten’, ai pohonte se nuk është e vërtetë ‘që paskajorja geqe është lënë jashtë standardit për arsye jashtëgjuhësore a politike’. E qartë, pikënisje lokaliste, apo mbulesë për ndonjë shqipe standarde tjetër mund të jetë si kërkesa për integritetin e paskajores, ashtu dhe kërkesa për lënien e saj jashtë. Të dy aranzhimet janë të shqipes. Më duket se Çeliku e ka parë drejt çështjen kur diskuton për arsyet dhe mundësitë konkrete të integritetit ose jo, sepse, siç thotë ai, ‘i kuptoj vlerat gjuhësore e stilistike të shumta të paskajores’. Dhe në këto përpjekje atij i del se është më mirë që çështja të shtrohet kështu: “a duhet ndërhyrë tani për të integruar në standard paskajoren e gegërishtes (*me punue*), apo duhet pritur derisa e ashtuquajtura paskajore e re e tipit për të punuar të kalojë në një paskajore të vërtetë?” Ai mendon se alternativa e dytë është më e drejtë dhe jep raste përdorimesh për të dy paskajoret: ‘ajo e gegërishtes plotësisht e formësuar’ dhe ‘ajo e reja në proces lindjeje’. Të gegërishtes nuk e parapëlqen, sepse ‘do të kishim në standard dy sisteme sintaksore që do të përdoreshin paralelisht’, ‘shqipfolësit jugorë do të parapëlqenin të parin, ndërsa veriorët të dytin’, ndërkohë që kjo ‘do të thonte kalim përsëri në situatën e zhvillimit spontan të shqipes standarde’. Ky zhvillim spontan i duket atij rrugë ‘e panatyrshme (për 1/3 e kombit ajo është e panjohur)’, ‘rrugë e eksperimentit dhe artificiale’.

Nuk jam i sigurt se mund të përdoren në këtë rast çiftet kuptimore ‘spontane/ artificiale’ dhe as i bindur se duhet të flasim me vlerësime si ‘1/3 e kombit s’e ka’, sepse kjo do të thoshte të shtrohet çështja dhe ndryshe - pse të

²⁶⁰ ÇELIKU (2003), 96.

përrjashtohet forma të cilën e paskan 2/3 e kombit?, pos të tjerash, edhe për shkak se nuk kemi bërë matje për këto gjëra (nuk e di kush janë në Tiranë apo në Prishtinë ata që përdorin njërën formë, kush tjetrën); kjo do të thoshte që në çështje të gjuhës standarde të nisemi nga presupozimet për gjuhën dialektore, ndërsa përdorimet për të cilat po flasim detyrimisht duhet të kenë një distancë nga dialekti, pavarësisht se nga cila anë. Shqipja sot, më duket, është e gjallë në jetën e saj të zakonshme jo vetëm si dialekt, po edhe si variacion sistandard që varet nga shumë faktorë dhe kjo pjesë e gjallë e saj ka rëndësi për standardin. Nuk e di si t'i kuptojmë shprehjet 'zhvillim spontan' në rastin e vlerësimit negativ sa i përket integritetit të paskajores, ndërsa "prirjen spontane të gramatikalizimit maksimal, për pasojë, paskajorëzim të përsheptuar të togut *për të punuar*, dukuri që sot duket si shkelje e normës, por që në të vërtetë zgjidh problemin tonë të madh, atë të paisjes së standardit me paskajore të mirëfilltë", ta shohim si të parapëlqyeshme?²⁶¹

Edhe pse jam i prirur që të gjitha zgjidhjet t'i kërkoj brenda inventarëve të shqipes, pa ia vënë veshin përkatësisë dialektore, pa e fetishizuar çështjen e koherencës sistemore në aspektin dialektor, sepse një të menduar i tillë do të na shpinte drejt konsideratave për mua të papranueshme për shkallën e dallimeve midis dy dialekteve, unë nuk mund të sugjeroj një zgjidhje të vetme, sidomos jo përrjashtuese për të tjerat.

Një diskutim i zgjatur lidhur me dallimet dialektore në fushën e leksikut, për mendimin tim, ndërkohë ka përfunduar si absurd me rritjen e komunikimeve midis hapësirave të ndryshme të folësve të shqipes. P.sh. në rastet si *katund/ fshat, kafshë/ gjë, tutem/ frikohem, rroki/ kap, heret/ shpejt, derr, dosë/ thi, thineshë, çikë/ vajzë, vërsë/ moshë, tlyen/ gjalp*, etj. Jeta krijon dallime të tjera dhe variacione, që mund të bëhen dhe begati. Kanë vazhduar të qëndrojnë dallimet lidhur me theksin, si te turqizmat: *penxhére/ penxheré, bábë/ babá, etj.*²⁶²

Ka dallime lidhur me përshtatjen e vendit të theksit te huazimet e reja, por jo më në raportet gegërishte/ toskërishte, po shqipe në Shqipëri dhe shqipe në Kosovë apo në hapësira të tjera, në Maqedoni apo tek arbëreshët: psh., në një kalim rasti nëpër Shqipëri njeriu fare natyrshëm ndesh dallime në fjalët e huazuara sa i përket vendit të theksit, por edhe të tjera. Kjo ngjet dhe brenda vetë

²⁶¹ Të gjitha vërejtjet dhe citimet janë nga ÇELIKU (2003), 96-102.

²⁶² Një inventarizim i plotë i ndryshimeve dialektore këtu nuk është i nevojshëm. Shih për këtë dhe GJINARI (1989), BECI (1995), BECI (2002).

Shqipërisë, ashtu siç ngjet dhe brendapërbrenda Kosovës. Më duket se në raste të tilla në zgjedhjen përfundimtare do të ndikojnë faktorë të ndryshëm, si skemat theksore brenda shqipes, modelet e gjuhëve prej nga huazohet, gjedhet e gjuhëve me ndikim më të madh në shqipen si italishtja, moda dhe fenomenet e tjera të natyrës shoqërore, etj.

Le të shënojmë disa nga variacionet e tilla:

Shqipëri	Kosovë
<i>muzikë</i>	<i>muzikë</i> , por
<i>ópera</i>	<i>opérë</i>
<i>kámera</i>	<i>kamérë</i>
<i>kompjútër</i> , por më shpesh	<i>kompjutér</i> , <i>kompjuterist</i> ,
<i>kompjuterist</i> , <i>kompjuterizoj</i>	<i>kompjuterizoj</i>
<i>bíznes</i> , ose <i>biznës</i>	<i>biznës</i> ose <i>biznìs</i>
<i>cimento</i> , <i>çimento</i>	<i>ciment</i> , <i>çiment</i>
<i>rotondo</i>	<i>rreth</i> , <i>qarkullim rrethor</i>
<i>sobë</i>	<i>stufë</i> , <i>shporet</i>
<i>asikuracion</i>	<i>sigurim</i> ,
<i>fruta</i>	<i>pemë</i> ,
<i>polici stradale</i> , <i>rrugore</i>	<i>polici rrugore</i> ,
<i>aks</i>	<i>bosht</i> ,
<i>bojë</i>	<i>ngjyrë</i> , <i>pop. bojë</i>
<i>bojatisje</i>	<i>ngjyrosje</i> , <i>pop. bojadisje</i>
<i>lavazh</i> ²⁶³	<i>larje</i> (automobilash)
<i>akoma</i>	<i>ende</i> , <i>pop. hala</i>
<i>shpejt</i>	<i>herët</i>
<i>zarzavate</i>	<i>perime</i> (popullorçe dhe zarzavate)

Më tej ndryshimet prekin aspekte të tjera, ndonjëherë kemi të bëjmë me vlerësime të ndryshme të huazimeve të mëhershme, herë tjetër me tendenca evitimi të huazimeve, etj. Ndeshen jo pak variacione të krijuara nga burimet e ndryshme të ndikimeve: në Shqipëri terminologjia e teknologjisë po hyn sot kryesisht nga italishtja dhe anglishtja, më herët hynte nga rusishtja. Në Kosovë sot kemi vërshimë anglizmash, më herët kishim huazime ndërkombëtarizmash edhe përmes serbishtes (në Maqedoni vazhdon ndikimi i maqedonishtes). Një pjesë e teknologjive kishte hyrë më herët në Kosovë, ndërsa shumë prej termave janë me prejardhje gjermane, shpesh përmes serbishtes. Tash në Shqipëri ajo pjesë e termave injorohet në dobi të italianizmave të rinj, që në Kosovë nuk

²⁶³ Në Shqipëri, aty deri nga Kavaja nëpër rrugë ndeshet forma *lavazh*, që i përgjigjet fjalës frënge *lavage*, ndërsa më në jug rregullisht kam parë *lavazho*, çka do të jetë ndonjë kryqëzim - nga forma fr. *lavage* dhe forma it. *lavaggio*, apo nga *lavazh* dhe -o *lavazho* ndoshta me prejardhje si te *çimento*.

njiher. Këtu duhet të ndërhyjnë ekipet standardizuese për të rregulluar çka mund të rregullohet e për të krijuar qartësi të nevojshme për marrëveshje.

Në frymën e përfundimeve që ka nxjerrë Kongresi i Drejtshkrimit, ashtu si konferencat e tjera më vonë në këtë punë, janë të mundshme diskutimet për çështje të ndryshme të natyrës drejtshkrimore, fonetike e morfologjike, që nuk e prekin thelbin e përzgjedhjes që tashmë është bërë. A hyn këtu çështja e paskajores, që herë pas here tërheq vëmendjen e diskutuesve? Pa pasur zgjidhje, sidomos jo të gatshme, po lejojmë me këtë rast të përmend se nuk është aspak i kontestueshëm përdorimi i lidhore në shqipen standarde dhe në të dy variantet e mëparme, ashtu si dhe në dialektet. Për ta zgjidhur një çështje në këtë shkallë kontestuese, dhe kontestuese për shkak të trysnisë që bën përdorimi i paskajores në gjuhën e folur gjysmë- apo nënstandarde, pra për ta zgjeruar bazën e gjuhës standarde duke përfshirë në të një tipar që del në ato varietete të shqipes, mund të merren në konsideratë diskutime dhe rrugë të ndryshme, duke filluar nga zgjidhja tashmë e bërë - lënia edhe më tej anash e paskajores, e më tutje.

Më duket e drejtë të rikujtohet po ashtu se ‘parimi i kompromisit’ në përzgjedhjen e elementeve të kodit për të standardizuar tashmë ekziston në gjuhën standarde: sadoqë me përmasa të reduktuara, konsistenca sistemore, të cilën e mbronte qysh S. Malëshova më 1952 derisa e kundërshtonte inkuadrimin e infinitivit me *me* në shqipen letrare kombëtare, ajo konsistencë është shkelur në më shumë raste të kodit diasistemor (*ue*, mosshurdhimi, *rërë/ranishte*, shumë fjalë e shprehje të gegërishtes, etj.). Në të vërtetë, nuk ka si të konceptohet një gjuhë e standardizuar, që domethënë një mjet kulturor, për një pjesë vetëdijshëm i elaboruar dhe i kultivuar, autonom, gjithë duke mbetur në suaza të konsistencës strukturore të një idiomë natyrore, dialektore. Fjalitë e prodhuara në gjuhën standarde nuk vlerësohen dot sipas idiomës organike, është thënë nga shumë autorë deri sot. Pra, çdo integrim i cilitdo element nga cilado prejardhje, duhet të bëhet pjesë e sistemit të shqipes standarde, jo të sillet si në burimin e tij.

Nëse motivi për shqyrtimin e një kombinimi apo të një forme a shprehjeje është gjetja e zgjidhjes që do të na ndihmonte ta tejkalojmë vështirësinë që qenka bërë burim i ankesave për ‘përshtatshmërinë e pamjaftueshme’ të mjetit ekzistues standard për një shtresë të bartësve të tij, pse u dashka të mos reflektojmë?

Nuk më duket e pamundshme të diskutohet për zgjerimin eventual të

standardit në atë mënyrë që në tipa të caktuar ndërtimesh sintaksore të lejohet kombinimi infinitival i tipit me *me*, natyrisht ‘në konkurrencë të lirë’. Në atë rast mund të diskutohet cili prej varianteve del më i përshtatshëm dhe i mundshëm:

a. ruajtja e plotë e formës së pjesores gege vetëm në ato funksione, ndërsa te mbiemrat e formës aktuale standarde;

b. kërkimi i rrugëve të tjera përmes formave të ndërmjeme të pjesores së shkurtë (si thënë, ardhë), por prapë me forma aktuale të mbiemrave, apo

c. ruajtja e trajtës me prejardhje toske të pjesores, për të krijuar kështu paralelizëm të plotë me privativin(?);

ç. është e mundshme edhe zgjidhja përmes lejimit të variacionit vetëm në ndonjë tip sintaksor infinitival, për ata që e ndjejnë nevojën për të.

d. nuk është e mundshme asnjë përshtatje.

Diskutimet nuk ka pse të mos bëhen.

RRITJA E AFTËSIVE KOMUNIKATIVE

Rrethanat e reja kërkojnë përgjigje të vendosur dhe të shpejtë përmes krijimit të një politike liberale të gjuhës, e cila do të synonte zgjerimin maksimal të aftësive komunikative të folësve të të gjitha shtresave, rritjen e fleksibilitetit të normave të standardit në përmasa të realiteteve të kombit në aspektin shtetëror me qendra të ndryshme dhe ende në lëvizje, gjithë duke përpunuar më tej të arriturat e tri dekadave të fundit. Më duket se rrjedhat në shoqëri janë të atilla që bëhen të mundshme ndryshimet eventuale që do ta zgjeronin bazën standardologjike, që mund ta begatonin repertorin dhe t’i shtonin mundësitë komunikative dhe assesi jo rikthimet ose rizgjedhjet e bazës. Përdorimet gjuhësore të një shoqërie mbisundimisht fshatare nuk bëhen dot standarde në të gjitha kuptimet sa çel e mbyll sytë. Është i nevojshëm një proces më i gjatë edukimi dhe transformimesh shoqërore.

Nuk më duket se jemi në një situatë kur duhet të mendojmë për alternativa. Gjermanët, austriakët dhe zviceranët gjermanishtfolës kanë arritur që, përtej kufijve e dallimeve të tjera politike, ekonomike, societale e shpesh shumë të mëdha dialektore, të ushqejnë më tej mjetin e tyre të përbashkët dhe unik të komunikimit standard, natyrisht, duke shfrytëzuar maksimalisht të gjitha hapësirat e të përbashkëtës dhe duke respektuar, toleruar e mbi të gjitha mirëkuptuar ndryshimin dhe të ndryshmen, nevojën për elemente të ndryshme në hapësira të ndryshme të përdorimit të gjuhës së tyre, përfshirë dhe variacionet eventuale në detaje që nuk e pengojnë marrëveshjen. Asnjë lloj determinizmi nuk

i pengon shqiptarët në këtë drejtim. Nëse vërejmë se shteti i Shqipërisë, ashtu si është sot, për Kosovën, shqiptarët e Maqedonisë, të Luginës së Preshevës, të Malit të Zi, të diasporës në Greqi e në Itali, nuk po arrin ta luajë në masën e duhur rolin që e kanë luajtur dhe e luajnë Gjermania për Zvicrën gjermanishtfolëse e Austrinë, apo Franca për Zvicrën frankofone, Kebekun, Belgjikën (Valoninë), lind nevoja e krijimit të mekanizmave për harmonizim më të gjerë të interesave të përbashkët në këtë drejtim, në mënyrë që të evitohen zhvillimet e padëshirueshme të varura nga kontekstet politiko-shtetërore me ritme dhe interesa të tjerë.

Përveç rritjes së nivelit të edukimit, që më duket thelbësor, hapja e plotë e komunikimeve dhe mirëkuptimi apo së paku toleranca ndaj të folurit tjetër dhe ndryshe duhet të jenë përgjigja e vërtetë që duhet të ndikojë në zhvillimet e kësaj mague të re. Thelbësor është konceptimi dhe përpunimi e zbatimi i një politike liberale për gjuhën, e cila do ta merrte parasysht gjerësinë e hapësirave komunikative, shumësinë e kodeve, përshtatjen e përdorimit të tyre për hapësirat përkatëse, rritjen e nevojave të komunikimit, prandaj edhe rritjen e nivelit të kulturës së shprehjes, elementet thelbësore me vlerë simbolike të identitetit shtresor, kulturor, të bashkësisë shoqërore, integritet brendashqiptarë, po edhe ndërkombëtare, prandaj edhe kontaktet me gjuhët e tjera, etj.

Mbi të gjitha dhe në të gjitha hapësirat ajo që quhet ‘kulturë e gjuhës’ kërkon vëmendjen e plotë të të gjithëve, aty del në shesh zhvillimi, ndërsa zhvillimi i shprehjes, i kulturës së gjuhës, është mbrojtja më e mirë e gjuhës letrare nga ndryshku i qëndresës në vend. Dhe, siç është thënë shumë herë, të gjitha këto kanë një kosto: në atë çmim hyn energjia e nevojshme për ta nxënë standardin nga një numër optimalisht i madh i folësve.

Zhvillimet disparate mund të evitohen përmes rritjes së aftësisë komunikative të shqiptarëve kudo që janë për të gjitha kodet dhe varietetet e gjuhës, për të gjitha realizimet konkrete të tyre dhe mundësisht pa tendencë të rrafshimit sipas ideologjive ‘pro domo sua’ lokale apo regjionale, pa imponime. Margjinat e standardit empirik dhe të gjysmëstandardit nuk janë të vogla. Kjo na çon te vetëdija se, si çdo gjuhë, shqipja ka më shumë ‘kode’, nga të cilët secili i ka dimensionet e vlerave të veta, të identitetit, të simbolikës, etj., prandaj edhe hapësirat e domosdoshme shoqërore të funksionimit në procesin e komunikimit.

Ndryshimet shoqërore dhe demografike të dy dekadave të fundit do të sjellin zhvillime të tjera: Tirana e Prishtina papritur e kanë dyfishuar popullsinë e tyre dhe, për pasojë, përveç “asfaltit gjuhësor” të elitave të mëparme, aty ndeshen

gjithnjë e më shumë gropa të “hundoreve” të të ardhurve, edhe në jetën publike. Ato kanë ndikuar madje të bëhen të dukshme dhe realitetet dialektore, substandarde apo sociolektore që ishin gjithnjë aty. Ardhja në Tiranë dhe në rrethe e popullsisë nga viset e Veriut dhe të Jugut ka prodhuar një efekt që për ne si kalimtarë të rastit nuk mund të mos bjerë në sy: tash nëpër rrugët e Tiranës gjithnjë e më shumë dëgjohej vetë dialekti i Tiranës, i cili më parë nga pozita e vrotuesit të rastit as që hetohej. Dytrefishimi i popullsisë së Prishtinës pas Luftës, ardhja e popullsisë nga viset e ndryshme të Kosovës, po edhe nga viset e tjera të ish-Jugosllavisë, sikur e kanë theksuar më shumë identitetin e një gegërishteje të folur regjionale, jo gjakovarçe, llapjançe, pejançe, po kosovare dhe me elemente të shpeshta të elaborimit, por dhe me ndikime të hetueshme të shqipes së njësuar.

Nga ana tjetër, shoqëria shqiptare nuk bën kurrfarë përjashtimi në raport me të tjerët në botë: nevojat identitare të shtresave, të grupeve apo të brezave krijojnë dhe ndryshime shprehjore. Mjafton të hulumtojmë pak si flasin, ta zëmë, gjimnazistët e Prishtinës. Gjatësia e zanoreve, e cila në gegërishten, në gegërishten e Kosovës sidomos, realizohet me një prirje drejt një shkalle më të lartë të ngritjes, çka bie në sy sidomos te zanorja **a**, e cila në rastet e tilla tejshkruhet si **[a]** ose **[a°]**, tash te këta folës realizohet si me tendencë diftongimi të kundërt: nga lart në fillim, e që mund të tejshkruhet, ta zëmë, si: **[°a]**. Dhe elementet e tilla kanë nisur të përjetohen si element i solidaritetit dhe identitetit grupor, ose, siç thoshin disa bashkëmoshatarë të tyre që nuk duan të flasin ashtu, “si lazdrim”. Sido që të jetë, nuk mund të mos hetohet se ndeshja e nënsistemeve të ndryshme po krijon lëvizje në realitetet.

Në këtë dinamizim të ri societal dhe hapësinor, standardi empirik do të ndryshojë patjetër. Empiria nuk mund të mos ketë veprime mbi preskripcionin, aq më tepër që standardi i folur le hapësirë për lëvizje të ndryshme.

Gjithë duke i hapur sytë para dëshmimeve sociolinguistike për faktin se planifikimet gjuhësore janë pjesë e planifikimeve më të gjera, të modernizimit, të integritimeve kombëtare e ndërkombëtare, politike, ekonomike, mbi të gjitha kulturore, ashtu si para faktit se janë elitat ato që drejtojnë planifikimin gjuhësor, është e nevojshme të hetohen dhe reagimet ndaj procesit të standardizimit dhe situatës së trashëguar.

Mund të thuhet se të gjitha këto çështje kishin të bënin me planifikimin e korpusit. Por planifikimi i korpusit kurrë nuk mund të jetë i pavarur nga aspektet e tjera të standardizimit, konkretisht nga planifikimi i statusit.

DINAMIZMI DEMOGRAFIK DHE PASOJAT GJUHËSORE

Ndryshimi i rrethanave shoqërore në Shqipëri po nxjerr në shesh një realitet që nuk mund të fshihet: Tirana, që ishte gjatë gjithë këtij gjysmëshekulli njëmendësie më e rëndësishmja prej dy qendrave kryesore të integritimeve shqiptare, qendra e ‘shtetit amë’ gjithsesi mbisundueshëm e rëndësishme për sa i përket procesit të njësimin të gjuhës standarde, nuk është më qytet vetëm i elitave rrezatuese të mënyrave të sjelljes politike, kulturore, administrative, ushtarake, policore, po, duke u rritur përnjëherë nga 2-300.000 në 5-600.000 banorë, ajo po ndryshon rrënjësisht, dhe këtë ndryshim sikur nuk po është në gjendje ta kontrollojë, as ta ushqejë më tej me lëngje të orientuara gjeografikisht, siç kishte bërë më parë. Në jetën e përditshme po del qartazi çka është, kompleksitet kodesh me funksione në hapësira të ndryshme, po dhe hierarkikisht të strukturuar, të komunikimit. Tani hiç më pak se në kryeqytet, të cilin shqiptarët ishin mësuar ta shihnin si shkallën më të lartë të zhvillimit të tyre në të gjitha aspektet, në çdo hap, krahas me lypësin, ndesh atë që një gazetë e Prishtinës me nënçmim e pat cilësuar “që ka shumë nazale”. Edhe në TV dhe në gazeta po arrijnë të dëgjohen, ndërsa në jetën e përditshme po e gëlltisim “asfaltin” gjithsesi me prejardhje nga jugu e nga veriu, nga lindja e nga perëndimi, pra kemi një globalizim shqiptar, i cili gjithsesi do të japë rezultate të ndryshme nga të gjitha parashikimet tona të deritashme. Ky globalizim, pavarësisht nga varietetet me baza të ndryshme rajonale, do të jetë shtysës e re drejt përgjithësimin të shqipes standarde.

Në të tilla rrethana, nuk mungojnë, e as që mund të pritej të mungojnë, ata që duan ta rishitrojnë çështjen prej fillimi, nga ata që vërtet duan ta shohin realitetin e ri me sy të hapur dhe të sillen në pajtim me të, nëpër demagogët e sojeve të ndryshme politike, deri te të verbët e ndarjeve të pakuptim krahinore, fetare apo të tjera, ata që jetojnë nga ndarjet e tilla dhe gjallërimi apo thellimi i tyre, e kështu me radhë. Por, t’i mbash çështjet të mbyllura në kazan derisa fermentojnë, ka rrezik që ta shpërthejnë fare kazanin. Serioziteti i domosdoshëm në bisedat për këto çështje, gjithsesi përtej nivelit të zënkave të politikës së ditës, por prandaj pa i shpërnjohur ato, mund të jetë edhe terapi dhe ilaç për shumë prej prodhimeve anësore politike të kësaj shtate, gjithë duke pasur parasysh që në çështje të gjuhës bashkë me të lanat të mos hidhet edhe foshnja.

Në kuadër të diskutimeve të zakonshme për mjetin tonë themelor të komunikimit, pretendimi ynë këtu është më i kufizuar: të jepet një ndihmesë për ndriçimin e vendimeve dhe të rrethanave në të cilat janë marrë ato vendime në

fazën e parë të planifikimit të shqipes. Na është dukur e nevojshme dhe e dobishme të saktësohet dokumentacioni, që shpesh vështirë gjindet ose nuk është në dorë të të interesuarve fare. Dhe, për fat të keq, ka raste kur as kjo punë nuk kryhet dot deri në fund.

Në shekullin kur zhvillimet në fushën e standardizimit të shqipes do të merrnin rrugën përfundimtare drejt pamjes që ka ajo sot, siç u tha, Tirana përjetoi një urbanizim me ritme relativisht të qëndrueshme, rritje të vazhdueshme, ndërsa në dekadën e fundit ndodhi shpërthimi demografik i ardhjes së popullatës me shprehi shpesh jourbane, duke marginalizuar në një shkallë shtresat më herët të urbanizuara. Pavarësisht se të gjitha këto po ndodhin në procesin e vështirë të transicionit shoqëror e ekonomik, Tirana tani po merr pamjen, zhvillimet dhe funksionet e një qyteti me mundësi rrezatimi rajonal. Kjo ka rëndësi për zhvillimet në fushën e shqipes standarde në rrafshin kombëtar.

Në hapësirat e tjera shqiptare po ndodhin gjithashtu zhvillime. Jemi dëshmitarë të një dinamizmi të paparë të urbanizimit të shoqërisë shqiptare. Ky dinamizëm po shoqërohet me hapje gjithnjë e më të madhe ndaj shprehive të secilit mjedis në raport me të tjerët dhe me një rritje të nevojës për zgjerim të aftësive komunikative në raport me varietetet e tjera.

Prishtina në dekadën e parë të sh. XXI po pëson ndryshime të thella shoqërore e demografike.²⁶⁴ Në fillim të shekullit XX ajo ishte një qytet oriental tregtar me çarshi të mbuluar, me rritje të ngadalshme dhe me elemente të vogla modernizimi. Në periudhën 1912-1940 ishte qendër me rol joparësor. Gjuha shqipe nuk përdorej në institucione, nuk lejoheshin shkollat në gjuhën shqipe, nuk kishte gjë të botuar shqip, të gjitha këto hapësira ishin rezervuar për serbishten, ndërsa turqishtja, me prestigjin e gjuhës me shekuj zyrtare të Perandorisë, vijonte të përdorej në qytete si Shkupi, Prizreni, Prishtina, etj. Në breza të mëhershëm ky ndryshim mund të shihej nga afër. Kam njohur njerëz nga ata që dinin shkrim-lexim arabisht, të cilët në leksikun e tyre të zakonshëm kishin fjalë si: *belediye*, *rixhā*, *kadī*, *efendī*, *askër*, *askerī*, etj. (komunë, lutje, gjyqtar, ushtar, ushtri, etj), që pak më vonë kishin qenë të detyruar të mësonin një tjetër regjistër për të tilla fjalë, si *opshtin*, *sudī*, *mōllb*, *zhāllb*, *uverenje*, *knizhīc*, *potvë:rd*, etj. (komunë, gjyqtar, lutje, ankesë, dëftesë, librezë, vërtetim, etj.), e që kishin arritur të përjetonin që në atë regjistër të përdornin fjalë përkatëse shqipe.

Në qytete këto ndryshime ndjeheshin shpejt, sidomos kalimi nga regjistri

²⁶⁴ Më gjerësisht shih te ISMAJLI (2005).

sllavisht në një regjistër shqip, qoftë me përkthime, kalke e huazime të përshtatura; në paralagje e fshatra, me shkallë më të lartë analfabetizmi, shtresat e tilla leksikore e shprehjet që lidheshin me to vazhduan për një kohë më të gjatë. Kur ke parasysh faktin se elementet e realitetit shoqëror që karakterizojnë mënyrën e jetesës e të prodhimit të periudhës osmane (zanate, jeta kulturore) nuk zëvendësoheshin, gjëllinin duke u fikur ngadalë, kuptohet që termat përkatës vazhdonin të mbeshnin gjallë në raportet e reja shoqërore e gjuhësore.

Në periudhën e fundit të Perandorisë Osmane shqiptarët e Jugosllavisë së mëvonshme përfshiheshin kryesisht në dy Vilajete të mëdha: të Kosovës dhe të Manastirit. Vilajeti i Kosovës, me qendër Prizrenin/ Prishtinën, përfshinte hapësirat e Kosovës së sotme, përfshirë Luginën e Preshevës, Sanxhakun dhe pjesë të Maqedonisë së sotme Veriore. Aty hynin qendrat si Shkupi, Prishtina, Prizreni, Peja, Jeni Pazari, Plevla, Tetova, por mbeteshin në Vilajetin e Manastirit Dibra, Struga, Ohri, Prespa, bashkë me Elbasanin dhe Korçën. Kjo ndarje kishte krijuar kuadrin e komunikimit e të raporteve në rrafshin e gjuhës popullore.

Pas 1918, në kohën e Mbretërisë së Serbëve, Kroatëve dhe Sllovenëve pati paqëndrueshmëri e çrregullime të mëdha. Hapësira shqiptare ishte ndarë në 3 banovina: të Zetës me qendër Cetinjen (aty hynin Peja, Gjakova e Mitrovica), të Moravës me qendër Nishin (aty hynin Vushtrria e Podujeva) dhe të Vardarit me qendër Shkupin (aty hynin Prishtina, Presheva, Prizreni, Tetova, Dibra, Struga, Kërçova, Manastiri). Prishtina e Mitrovica në distancë hapësinore prej 36 kilometrash dhe Vushtrria në mes u takonin tri banovinave të ndryshme: shqiptari i Prishtinës qendrën e kishte në Shkup, i Vushtrrisë në Nish, i Mitrovicës në Cetinje.

Në vitet 1940-1945 Prishtina u bë qendër me përdorim të shqipes në shkolla, administratë e botime. Prapë persistuan ndarje: nën Serbi me okupim gjerman mbeti Mitrovica, nën Bullgari mbetën Presheva, Kumanova, Kaçaniku, Ohri e Manastiri, në Shqipëri nën okupimin italian hynë Plava, Tuzi e Ulqini.

Në periudhën 1945-1992 Prishtina u bë qendër kulturore e arsimore e shqiptarëve të Jugosllavisë, kryeqendër e Kosovës me status të ndryshëm (1945-1966, 1966-1990).

Në pjesën e parë të shekullit XX në Prishtinë flitej shqip, serbisht dhe turqisht. Serbishtja ishte gjuhë e shtetit. Turqishtja flitej në shumë hapësira të jetës së qytetit, ndërsa shqipja kryesisht në hapësirat e gjuhës së familjes, në lagje dhe paralagje e në fshatrat përreth.

Në periudhën 1941-45 shqipja po bëhej gjithnjë e më shumë gjuhë e jetës urbane, sadoqë ndër zanatçinj ende përdorej gjerësisht turqishtja. Në vitet '50 të sh. 20 shtresa urbane e Prishtinës me shqipen si shenjë identiteti pësoi gërryerje serioze për shkak të shtrëngesave që detyronin shqiptarët të iknin nga vendi kryesisht për Turqi. Prishtinasit, folës të shqipes e të turqishtes, ishin shtresë që ndjehej kryesisht në jetën jozyrtare/ jopublike të qytetit. Në proceset e jetës urbane, që rridhnin relativisht të ndara, vend me rëndësi zinin serbët, malaziasit e boshnjakët. Administrata e lartë shtetërore, qarqet partiake, shërbimet publike, kuadri për shkollim të lartë, policët, ushtarakët, parapëlqehet të flisnin serbokroatisht. Serbishtja ishte gjuha kryesore e jetës publike: gjuha e raporteve të punës, gjuhë e mbledhjeve.²⁶⁵

Megjithatë, në këtë kohë nisi të stabilizohej dhe të ndjehej gjithnjë e më shumë përdorimi i shqipes në shumë aspekte të jetës së kryeqytetit. Duke qenë qendër e të gjithë shqiptarëve. Një shtresë qytetësish të saj vinte nga vise të tjera dhe përforconte shtresën që tashmë ishte krijuar.

Vala tjetër e ndryshimeve në jetën urbane të Prishtinës ndodhi pas vitit 1966, kur shqiptarët zunë të merrnin frymë më lirisht. Kjo valë solli një popullatë me shprehi të tjera, më pak urbane. Kjo ishte kohë kur shtrohej zëshëm kërkesa për të folur shqip në tërë jetën publike, kur shqipja po zinte vendin që i takonte në shoqëri dhe për këtë nuk kishte nevojë të bëhej kauzë.

Prishtina pas vitit 1970 nisi të rritej me ritme të shpejtuara drejt qytetit me rreth 30.000 studentë, me shkolla të mesme, teatër profesionist, gazetë të përditshme, radio e televizion shqip, me përdorime të shqipes në të gjitha porët e jetës shoqërore, urbane dhe të kulturës. Nisën manifestime të përdorimit të shqipes në jetën urbane, në veprimtaritë ekonomike përtej bujqësisë familjare e tregtisë së vogël, zanateve, në ndërmarrjet e mëdha ekonomike, deri te filmi e kinematë dhe manifestimet e muzikës rok. Në qytet në këtë kohë u krijua tashmë një shtresë e gjerë e përdorimit të shqipes së kultivuar në funksione publike: kjo gjuhë ishte gegnishte e kultivuar dhe e normuar, e mësuar në shkolla, e ndryshme nga e folmja prej nga vinin njerëzit. Më 1968 ndodhi ndryshimi i bazës së gjuhës standarde. U përvetësua shqipja e njësuar letrare me bazë në toskërishten.

Megjithë vështirësitë, në formën e shkruar, përvetësimi nisi të shënonte suksese. Në formën e folur zbatimi realizohej në nivelet formale, pak më mirë në emisionet e redaktuara me folës zyrtar radio-televiziv. Në shkollë përdorej gjuha

²⁶⁵ Shih ISMAJLI (2005).

e njësuar letrare, në mësimet e gjuhës dhe të letërsisë shqipe më shumë e më mirë, ndërsa më pak në mësimet e tjera. Në punë përdorej në mbledhjet dhe takimet formale, jo në kontaktet e prodhimit në punishte. Në familje e në shoqëri, kur delte nevoja për një gjuhë të selitur, vazhdonte të përdorej forma e folur e gegnishtes letrare, e ndryshme nga e folmja lokale geqe. Shqipja e njësuar letrare, për shkak të nxënies ende të çalë, për shkak të pasigurisë dhe nevojës për kujdes të vazhdueshëm, për shkak të karakterit libresk, ndjehej artificiale. Me kohë, kompetenca pasive e shqipes së njësuar letrare u rrit ndjeshëm.

Derisa praktika nxirrte vështirësi, gjithandej ndeshej vullnet i madh për ta nxënë sa më mirë shqipen letrare. Si varietetet e të kultivuarës, i bashkimit kombëtar, ajo gëzonte prestigj të lartë shoqëror. Realitetet ishin të tjera: mësimdhënësit e brezave të mëparmë nuk kishin pasur rastin ta mësonin drejtpërdrejt shqipen e njësuar; një pjesë e madhe nga të tjerët studimet i kishte bërë serbokroatisht; nëse kishin arritur të mbaronin në Prishtinë, gjithnjë me standardin gegërisht. Shtresat e nëpunësve ishin në gjendje më të vështirë. Mungonin ndërmarrjet shoqërore për përvetësimin e gjuhës standarde. Çdogjë i lihej vullnetit të qytetarit. Që ajo rrjedhë e zhvillimeve me vlerat simbolike të gjuhës standarde të jepte më tepër rezultate, duhej të zgjaste më shumë.

U krijua një dinamizëm i hapësirave komunikative me së paku tri rrafshë: shqipe standarde/gegërishte (sub)standarde/gegërishte dialektore, që u përgjigjeshin situatave të skajshme - formale, apo “e asfaltuar”, në njërën anë, dhe “rurale, etnografike, a me shumë nazale”, në anën tjetër. Midis dy skajeve mbetej një hapësirë që mund të quhet asnjansë, ose hapësirë në të cilën veçoritë e tilla sikur nuk bëheshin markuese për përdorimin:

shqipe e njësuar	Gegërishte letrare	gegërishte dialekt.
+ High	- Low	+ Low
+ ‘e asfaltuar’	+ asnjansë	+ ‘me shumë nazale’
+ formale	+ formale dhe joformale	+ joformale
+ jofamiljare	+ familjare dhe jofamiljare	+ familjare
+ e normuar	+ e normuar	- e normuar
+ e distancës	+ e afërsisë dhe e distancës	+ e afërsisë
+ mbirajonale jolokale	+ rajonale jolokale	+ lokale

Për të bërë ndonjë saktësim më të madh për të gjithë hapësirën ku flitet shqip, mbetet të shihet dinamizmi tjetër, ku flitet gegërishtja dhe në hapësirat e segmentit diasistemor të toskërishtes. Këto pastaj të shihen në

varësi nga kontaktet me gjuhët përreth, me italishten e greqishten.²⁶⁶

Para vitit 1999 Prishtina duhej të kishte rreth 200.000 banorë, ndërsa sipas llogaritjeve statistikore-demografike, Islami vlerëson se më 2002-2003 Prishtina duhet të ketë 300.000-350.000 banorë, prej të cilëve rreth 265.000 shqiptarë. Statistikat e vitit 1971 tregojnë se popullsia e Prishtinës atëherë ishte për 55% e ardhur, ndërsa pas vitit 2.000 vlerësohet madje 65% e ardhur.

Qytetet e tjera gjatë gjithë kësaj kohe kanë pasur një gjendje tjetër. Në Prizren, që menjëherë pas Luftës II Botërore ishte qyteti më i madh i Kosovës, përdorehin tri gjuhë: shqipja, turqishtja dhe serbishtja. Serbishtja ishte gjuha e shtetit; e reduktuar për pasojë procesesh intensive plurilinguizmi, turqishtja përdorej në qytet dhe nga të tjerët, ndërsa shqipja, gjuhë e shtresës së qytetësve që kishte lidhje të pashkëputshme komunikimi me paralagjet dhe fshatrat përreth, pra të gjallës, mbisundueshëm shqipfolëse. Në raste të ndryshme të tri gjuhët fliteshin pak a shumë në rrethana plurilinguale. Rrethanat shtetërore shpesh e bënë të domosdoshme njohjen e serbokroatishtes standarde, ndërsa identifikimi emocional, kombëtar dhe zhvillimet e jetës - të shqipes. Modeli standard e me prestigj kombëtar i serbokroatishtes jepej nga institucionet e drejtuara shtetërore. Serbishtja popullore e Prizrenit ndryshonte nga serbokroatishtja standarde.

Për shqipen kishte dy flukse ndikimesh: paralagjet dhe fshati me gjuhën theksueshëm dialektore dëndur të pranishme në jetën e përditshme, dhe shkolla, gazetat, radioja e institucionet e tjera në Kosovë me shqipen standarde.

Në Mitrovicë shqipja flitej gjerësisht në kontaktet mes shqiptarëve, në lidhjet me rrethinat, ndërsa në qendër dhe në raportet e punës në ndërmarrjet e mëdha flitej dhe serbishtja, nga një shtresë e hollë dhe turqishtja. Në Gjilan e Pejë mbisundonte shqipja, por dëgjoheshin serbishtja e më pak turqishtja.

Në Gjakovë, Kaçanik, Ferizaj, Vushtrri, Podujevë, Skënderaj, Istog, Deçan, mbisundonte shqipja.

Vitet '60 dhe shkollimi masiv i shqiptarëve, rrjedhat e zhvillimit relativ ekonomik e shoqëror të Kosovës sollën ndryshime të ndjeshme në këtë gjendje sa i përket gjuhës. Në këtë mënyrë u hapën dhe horizonte të reja për funksionimin e varietetit standard, ose të tipit High në jetën urbane dhe kulturore të qyteteve të Kosovës. Gëgnishtja letrare, gjuhë e selitur si shenjë e kultivimit shqiptar, e identitetit dhe e qëndresës, tani po merrte hapësira dhe zhvillime të

²⁶⁶ Shi ISMAJLI (2003).

gjera si gjuhë e folur. Ndërkaq shqipja letrare e njësuar rezervohej kryesisht për hapësirat formale dhe për formën e shkruar. Me kohë, prestigji i gjuhës së përbashkët kombëtare ndikonte dhe në rrjedhat e përdorimit të saj në funksione gjithnjë e më të gjera. Ishin veçuar pjesërisht dhe varietete lokale të gjuhës së folur të qyteteve si Gjakova, pjesërisht Peja.

Lufta e viteve '98-'99 solli ndryshime të reja në Prishtinë: në fillim zbrazje të qytetit nga shqiptarët, largim të shqipes nga përdorimet publike, pastaj kthim të rrufeshëm në qytet. Rrënimet e fshatrave të Kosovës nga Serbia detyruan një numër fshatarësh të mbeteshin në qytete, në radhë të parë në Prishtinë. Qyteti ndryshoi shprehitë. Ky ndryshim vërehet në gjuhë e shprehi të foluri.

Kjo popullatë erdhi në Prishtinë e në qytete pas një përvoje mërgimi jashtë vendit të lindjes: rrethanat e detyrimit për të ikur e kishin ndihmuar atë të superonte ndarjet e mëparme me të gjitha implikimet sociokulturore. Në të njëjtën kohë lëvizjet migrative të punës në vendet e Evropës janë shumë të dendura, kështuqë gati nuk ka familje që s'ka ndonjëllë kontakti me këto vende, pra me gjuhë më të urbanizuara dhe më të lëvruara se jona. Kjo ka ndikuar po ashtu në hapjen e kufijve të përdorimit të të gjitha idiomave.

Po ndodhin procese të papara të ndeshjes së shprehjeve me prejardhje të ndryshme krahinore me shprehjen e mëparme përplot ndikime dhe shtampa të serbokroatishtes: rritja e komunikimeve në masë, hapësira e gjerë e përdorimit të shqipes të pacensuruar në funksion publik me të gjitha pamjet e saj, po i nxjerr në pah ndeshjet e aspekteve gjuhësore/ identitare/ urbane/ rurale/ të moshës/ të shtresës shoqërore/ të gjinisë, duke përtreguar hapur përdorimin e ngathët të gjuhës standarde, mjaft artificial, sepse të nxënë nga librat, jo mjaft të asimiluar. Nevoja për ta përdorur atë shlireshëm në situata të zakonshme, ku më parë ishte përdorur gegnishtja, po e tregon më parë faktin se procesi i përvetësimit të shqipes standarde kishte pasur mungesa, ishte kufizuar në funksione më shumë të zgjedhura, solemne, të shkrimit, etj.

SHKALLËZIME NË ZOTËRIMIN E SHQIPES STANDARDE

Po pse ka ndodhur që në Kosovë, siç po e shohim diellandritas, shkalla e zotërimit të gjuhës standarde të jetë kaq e ndryshme nga përkatësja në Shqipëri? Hulumtimet empirike sociolinguistike do të duhej të tregonin saktësisht së pari sa i vërtetë është një supozim i tillë, nëse po, deri ku shtrihet, në cilat shtresa të shoqërisë në Kosovë, a vlen dhe për Shqipërinë, etj. Është e sigurt se probleme ka dhe në Shqipëri, porse atje ato shfaqen ndryshe dhe në segmente të tjera. Këtu

mund të rikujtojmë ndonjë element për vendosjen e kuadrit të përgjithshëm në të cilin ka mundur të ngjante kjo që po supozojmë se ngjet në Kosovë.

Vlerësimit të Kongresit të Drejtshkrimit të vitit 1972 që “*populli shqiptar ka tashmë një gjuhë letrare të njësuar*, norma kombëtare e së cilës është kristalizuar në të gjitha hallkat kryesore të strukturës fonetike, gramatikore fjalëformuese e leksikore në disa hallka të veçanta ndodhet në fazën e fundit të kristalizimit”, i parapriu Rezoluta e Konsultës Gjuhësore të Prishtinës, duke ngulur këmbë që të përvetësohej varianti i Rregullave të drejtshkrimit i botuar në Tiranë për diskutim publik, vetëm që të jetë një varietet unik.

Ky vendim tërë komunitetin e vuri para sfidave të zotërimit të gjuhës standarde kryesisht nga librat, nga forma e shkruar dhe në distancë nga baza e natyrshme e saj. Ky vullnet i jashtëzakonshëm, i motivuar me arsye jashtëgjuhësore dhe identitare, u shoqërua me veprime konkrete në mjetet e informimit, në redaksitë, në shkolla, në botime, etj. Faza e parë nxori në shesh vështirësi jo të vogla. Pastaj u krijua një gjendje në të cilën një shtresë e caktuar kishte krijuar kompetenca në këtë fushë, së paku për variantin e shkruar, ndërsa të tjerët kërkonin shërbime së paku për tekstet e shkruara. Në të folur toleroheshin forma dhe varietete jostandarde. Kjo gjendje shoqërohej me pozitën e shqipes gjuhë zyrtare bashkë me një gjuhë tjetër zyrtare (serbokroatishtja), e cila kishte arritur të përdorej si varietet i popullatës serbe dhe në familje, ndërsa pas vitit 1981 nisi faza e shtyrjes së shqipes në margjina të jetës publike, për të arritur në shkallën e përjashtimit të saj të plotë nga këto hapësira me mbylljen e shkollave, të universitetit dhe të veprimtarive shoqërore e publike shtetërore në fillim të viteve ‘90. Në tërë dekadën e nëntë shkollat dhe universiteti, institucionet e shkencës dhe të kulturës, institucionet shoqërore, politike dhe shtetërore, u detyruan të vepronin në rrethana të jolegalitetit e të përndjekjes nga regjimi serb i aparteidit. Këto nuk ishin rrethana për të shënuar suksese të mëdha në fushën e kulturës së gjuhës dhe posaçërisht të zbatimit të gjuhës standarde.

Janet Byron, Arshi Pipa, Tahir Kolgjini e të tjerë kanë folur për faktin se në Kosovë qysh në fillim ishte projektuar që shqipja standarde të zotërohej në rrethana të vështira, për disa të pamundshme, të mungesës së kontaktit me bazën e saj natyrore - toskërishten. Disa nga ta kanë shprehur madje një skepticizëm parimor në këtë drejtim. Ndonjë ton i tillë do të jetë dëgjuar dhe në diskutimet e Konsultës së Prishtinës. Megjithatë, nëse shumë të rinj tanë arrijnë të zotërojnë gjuhë të huaja në një shkallë shumë të lartë, nuk kuptohet që të mos e bëjnë dot këtë me shqipen, sidomos nëse ka motive të fuqishme.

Vendimi i rëndësishëm në fushën e planifikimit të gjuhës i Kongresit të Drejtshtkrimit duhej të ndiqej me veprime konkrete në fushën e zbatimit të tij. Norma e përzgjedhur duhej të zbatohet përmes një procesi të ngulmët dhe intensiv të zotërimit të saj nga një masë kritike përdoruesish të aftë për përhapjen e saj. Kjo mund të kuptohet më mirë pas krahasimit me gjendjen në Shqipëri.

Derisa në Kosovë shumë prej hallkave të rëndësishme në zinxhirin e procesit të përvetësimit të shqipes standarde i liheshin vullnetit të mirë të përdoruesve, në Republikën e Shqipërisë u ndërmorën hapa konkretë për këtë proces. Më 8 mars 1974 Këshilli i Ministrave nxori një vendim “Mbi Masat për zbatimin e drejtshtkrimit të njëzuar të gjuhës shqipe”, të nënshkruar nga Kryetari i tij Mehmet Shehu. Këshilli i Ministrave kërkonte zbatimin konsekuent të Drejtshtkrimit të gjuhës shqipe “si mbështetje kryesore teorike e praktike për përvetësimin e për kristalizimin e mëtejshëm të normës së gjuhës letrare kombëtare dhe për zbatimin e kësaj norme në të gjitha fushat e veprimtarisë shtetërore e shoqërore”.

Vendim nr. 50 dt. 8.3.1974 mbi Masat për zbatimin e drejtshtkrimit të njëzuar të gjuhës shqipe²⁶⁷

Këshilli i ministrave, në mbledhjen e tij të datës 15.I.1974 e vlerësoi formimin e një gjuhe letrare kombëtare të njëzuar dhe drejtshtkrimin e saj, të përcaktuar në bazë të vendimeve të Kongresit të Drejtshtkrimit të Gjuhës Shqipe, si një fitore të madhe, me rëndësi historike, që arriti populli shqiptar në vitet e pushtetit popullor, i udhëhequr nga Partia e Punës e Shqipërisë.

Kjo fitore është kurorëzimi i përpjekjeve të vazhdueshme e i sakrificave të pashembullta të shumë brezave, që, të frymëzuar nga patriotizmi revolucionar dhe të vetëdijshëm për rolin e madh të gjuhës letrare kombëtare të njëzuar si armë lufte e përparimi, punuan me këmbëngulje për arritjen e këtij qëllimi të lartë. Partia e Punës dhe pushteti popullor, duke e çmuar gjuhën amtare si një thesar të pazëvendësueshëm, si shprehje të fuqishme të kulturës sonë kombëtare e të shpirtit krijues të popullit, janë kujdesur vazhdimisht për zhvillimin, pasurimin dhe lulëzimin e saj. Kongresi i drejtshtkrimit të Gjuhës Shqipe, që u mbledh në nëntor të vitit 1972 si forumi më i lartë shkencor gjithëkombëtar, pas një diskutimi e analize shkencore të gjerë e të thelluar, miratoi rezolutën ku përcaktohen parimet dhe vijat themelore për hartimin e drejtshtkrimit të gjuhës shqipe në trajtë përfundimtare. Duke u mbështetur në këtë rezolutë dhe duke mishëruar frymën dhe orientimet e Kongresit për të ecur me guxim në rrugën e njësitimit sa më të plotë të drejtshtkrimit të gjuhës sonë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë i Akademisë së Shkencave të RPSH hartoi “Drejtshtkrimin e gjuhës shqipe”, i cili do të shërbejë si mbështetje kryesore teorike e praktike për përvetësimin e për kristalizimin e mëtejshëm të normës së gjuhës letrare kombëtare dhe për zbatimin e kësaj norme në të gjitha fushat e veprimtarisë shtetërore e shoqërore.

Me rastin e botimit të kësaj vepre dhe duke marrë parasysh rëndësinë që ka zbatimi i

²⁶⁷ Republika Populore e Shqipërisë, Këshilli i Ministrave: **Vendim nr. 50 dt. 8.3.1974 mbi Masat për zbatimin e drejtshtkrimit të njëzuar të gjuhës shqipe**, *Studime filologjike* 2/ 1974, Tiranë, ff. 3-6.

normës së gjuhës letrare kombëtare për arsimin, letërsinë, shtypin, botimet, radio-televizionin, teatrin, kinematografinë dhe për të gjithë veprimtarinë ekonomike e politike shoqërore, ku kërkohet një gjuhë e përpiktë, e pasur, e pastër dhe e zhdërvjellët, Këshilli i Ministrave

Vendosi:

1. Rezoluta e Kongresit të Drejtshkrimit të përkrahet nga të gjitha organet shtetërore dhe “Drejtskrimi i gjuhës shqipe”, i hartuar në bazë të kësaj rezolute, si drejtskrimi i parë i njësuar në historinë e gjuhës sonë letrare kombëtare, të zbatohet detyrimisht në të gjithë veprimtarinë arsimore e botuese, si edhe në të gjithë veprimtarinë tjetër shtetërore. Norma të shërbejë si bazë edhe për gjuhën letrare të folur në të gjitha fushat e përdorimit të saj.

Krahas përvetësimit dhe zbatimit të drejtshkrimit të njësuar, të përmirësohet rrënjësisht në të gjitha hallkat puna e organeve dhe e institucioneve të ndryshme shtetërore për zotërimin e plotë të normës së gjuhës letrare kombëtare dhe për ngritjen e nivelit të kulturës gjuhësore nga masat e gjera punonjëse.

2. Zbatimi i drejtshkrimit të njësuar në fushën e arsimit të shërbejë për përmirësimin e gjithanshëm të dhënies së mësimi të gjuhës shqipe e të përgatitjes së mësuesve të gjuhës shqipe, si edhe për zbatimin e plotë të normës së gjuhës letrare kombëtare në të gjitha lëndët e tjera në kategori të ndryshme në shkolla të vendit tonë.

Për këtë qëllim, Ministria e Arsimit dhe e Kulturës ngarkohet të marrë këto masa:

a) Brenda vitit 1974 të rishikohen programet mësimore për lëndën e gjuhës shqipe në shkollat tetëvjeçare, të mesme e të larta, për t'i pasqyruar më mirë në to çështjet që kanë të bëjnë me normën e gjuhës letrare kombëtare.

b) Në të gjitha tekste e reja shkollore të zbatohet menjëherë drejtskrimi i njësuar, ndërsa tekste e tjera të ribotohen në bazë të këtij drejtskrimi e të normës së gjuhës letrare kombëtare, sipas një plani të shkallëzuar që do të hartohet nga Ministria e Arsimit dhe e Kulturës.

c) I gjithë kuadri arsimor të kualifikohet në fushën e gjuhës shqipe në mënyrë të organizuar e të kontrolluar, si vijon:

- mësuesit e gjuhës shqipe e të letërsisë dhe mësuesit e gjuhëve të huaja të japin provime për drejtskrimin e njësuar brenda viteve 1974-75 dhe për gramatikën shkencore normative të gjuhës shqipe, mbas botimit të tekstit përkatës;

- me mësuesit e pedagogët e lëndëve të tjera, brenda vitit 1976, të organizohet studimi i drejtshkrimit të njësuar dhe i elementeve themelore të normës gramatikore të gjuhës letrare kombëtare;

- me nxënësit e shkollave të mesme, duke filluar nga viti shkollor 1974-75, brenda planit mësimor ekzistues të organizohet mësimi i drejtshkrimit të njësuar.

3. Në botimet e të gjitha kategorive të përdoret detyrimisht drejtskrimi i njësuar dhe norma e gjuhës letrare kombëtare. Duke u mbështetur tek Drejtskrimi i njësuar, të zbatohet gjithashtu detyrimisht, sipas veçorive përkatëse, norma e gjuhës letrare kombëtare edhe në institucionet kulturore që kanë të bëjnë me trajtën e saj të folur (në radio-televizion, në teatër, në kinematografi e në institucione të tjera të fushës së kulturës).

Për këtë qëllim nga institucionet dhe organet përkatëse të merren masa që punonjësit e botimeve të të gjitha kategorive (gazetarët, shkrimtarët, publicistët, redaktorët, përkthyesit, korrektorët letrarë e teknikë, daktilografistët, stenografistët si edhe radhitësit e punonjësit e reparteve të dekorit e të pikturës), punonjësit e teatrove, të estradave e të kinematografisë (aktorët, këngëtarët, konferencierët, skenaristët e redaktorët letrarë), punonjësit e

radiotelevizionit (folësit, korrespondentët, kronistët, komentuesit e punonjësit e redaksive), si edhe punonjësit e institucioneve të tjera kulturore të përvetësojnë në mënyrë të organizuar e të kontrolluar drejtshkrimin e njësuar dhe normën e gjuhës letrare kombëtare.

4. Në të gjitha aktet juridike dhe shkresat zyrtare të zbatohet drejtshkrimi i njësuar dhe norma e gjuhës letrare kombëtare.

Për këtë qëllim të merren këto masa:

a) Ministria dhe institucionet e tjera qendrore, komitetet ekzekutive të këshillave popullore të rretheve, ndërmarrjet e mëdha, organet e shtypit qendror e lokal, teatrot profesioniste e kinostudioja, brenda kontingjentit të organikës së miratuar, të kenë sipas vëllimit të punës një a më shumë redaktorë letrarë me arsim të lartë filologjik, të cilët të përgjigjen për çdo material që botohet, shpallet a lexohet ose që u drejtohet organeve eprorë e vartëse.

Institucionet shtetërore qendrore e në rrethe, sui edhe ndërmarrjet të organizojnë në forma të ndryshme (me kurse, studime individuale etj.) punën për zotërimin e plotë të drejtshkrimit të njësuar nga kategori të caktuara të punonjësve të tyre dhe të kontrollojnë rregullisht vënien në jetë të kësaj detyre. U rekomandohet edhe organizatave shoqërore të veprojnë në këtë mënyrë.

5. Të organizohet një fushatë e gjerë e sistematike në shtyp e në radio-televizion për të shpjeguar rëndësinë e zbatimit të “Drejtskrimit të gjuhës shqipe” dhe të normës së gjuhës letrare kombëtare, si edhe për të sqaruar çështjet e vështira gjuhësore që dalin në praktikën e shkollës e të botimeve. U rekomandohet redaksive të organeve të shtypit dhe të Drejtorisë së Përgjithshme të Radio-televizionit ta organizojë këtë fushatë në mënyrë të pandërprerë në bashkëpunim me Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të Akademisë së Shkencave të RPSH, me Universitetin Shtetëror të Tiranës, me institutet e larta pedagogjike dhe me seksionet e arsimit e të kulturës në rrethe.

6. Për zbatimin e detyrave që u dalin nga ky vendim institucioneve, ndërmarrjeve dhe organizatave të ndryshme, për format, mënyrat dhe afatet e organizimit të gjithë punës ngarkohet Ministria e Arsimit dhe e Kulturës të hartojë brenda muajit prill 1974 Udhëzimin përkatës, ku të kihet parasysh veçoritë e fushave të veprimtarisë së katekgorive të ndryshme të punonjësve, si edhe mosha e tyre.

7. Nga Ministria e Arsimit dhe e Kulturës, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë i Akademisë së Shkencave, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Institutet e larta pedagogjike, filialet e shkollave të larta në rrethe të ndihmojnë në forma të ndryshme (me leksione, kurse, seminare, këshillime shkencore etj.) për të bërë të njohur sa më gjerë në masat punonjëse drejtshkrimin e njësuar dhe normën e gjuhës letrare kombëtare.

Ky vendim hyn në fuqi menjëherë.

Kryetari i Këshillit të Ministrave

Mehmet Shehu d. v.

Një ndërmarrje si kjo në shumë pika mund të krahasohet për nga gjerësia dhe gjithëpërfshirja me Reformën gjuhësore të Atatürk-ut në Turqi më 1928. Të tilla veprimtari, ndërkaq, në Kosovë nuk ka pasur dhe kjo është një nga arsyet pse procesi i zotërimit dhe zbatimit të normës ka ecur më ngadalë.

Një tjetër tufë problemesh lidhet me shkallën e shkollimit dhe të alfabetizimit të popullatës shqiptare. Periudha e shkollimit me vështirësi të viteve

'90 erdhi të shtonte këtë shkallë. Gjendja e krijuar kështu është reflektuar dyfish: në ngadalësimin e ritmeve të përhapjes së gjuhës dhe të shprehjes standarde, në një anë, dhe në rrafshin e një ngurosjeje, perpetuimi të nivelit rural të përdorimit të shqipes në shumë hapësira në një kohë kur mbisundonte bilinguizmi diglotik²⁶⁸ shqip/ gjuhë sllave në rrafshet e jetës kulturore dhe urbane.

Shqiptarët e Maqedonisë qendër të tyre kishin Shkupin, qytet më i zhvilluar, por gjuha dhe kultura shqiptare atje kishin status shumë më të nënshtruar. Vetëm pas viteve '90 atje nisi një lëvizje e gjerë dhe Tetova nisi të merrte rol të qendrës kulturore, politike e arsimore. Tetova-Shkupi u bënë qendra botimesh e studimesh shqip. Megjithë lidhjet e pashkëputura me Prishtinën dhe forcimin e lidhjeve me Tiranën, atje gjithnjë e më shumë po fuqizohen dhe manifestimet e vendores në të gjitha aspektet e jetës. Kjo është kohë kur dhe qendrat e tjera, si Presheva në Luginën e saj, Ulqini, morën role të tjera. Sot në të gjitha këto mjedise ka radiotelevizion, gazeta, shkolla të mesme, në Tetovë dy universitete, ndërsa në Podgoricë priten hapa në drejtim të mësimdhënies shqip në fakultete. Lidhjet ndër vete të këtyre mjedisve vazhdojnë të jenë të ngushta, por ka dhe hapje të tjera: Ulqini e Tuzi po krijojnë lidhje me Shkodrën, ndërsa Presheva vazhdon të jetë e orientuar kryesisht nga Prishtina e Shkupi. Në Maqedoni janë hapur kontaktet me Tiranën, ndërsa që të gjithë kanë lidhje me diasporën perëndimore dhe me Turqinë. Sadoqë kufijtë ndarës, e bashkë me ta vështirësitë e komunikimit midis shqiptarëve nuk janë hequr, të arriturat e botës moderne bëjnë të mundur që për një pjesë ato të tejkalohen shumë lehtë se përpara. Ka ende shumë hapësira shqiptare që duhet të luftojnë për statusin e gjuhës së tyre dhe kjo në ato mjedise i shtyn çështjet e standardit në rend të dytë.

Në përgjithësi, qëndrimi ndaj të folurit tjetër në mjediset e ndryshme shqiptare nuk duket i njëjtë. Ka rënë në sy se në Tiranë ka një tendencë për të barazuar kombëtarin me shtetin kombëtar. Natyrisht, përfytyrimet e tilla nuk mund të qëndrojnë gjatë po s'u ushqyen dhe nga "kosovarët" për shumë kohë në pozitën e "minoritarëve që luftojnë për të drejtat e tyre të mohuara".

QËNDRIME TË NDRYSHME?

Në gjendjen e tillë shpesh na ndodh të hetojmë fenomene të reagimit

²⁶⁸ Fjala është për një gjendje në të cilën përdorimi i dy gjuhëve ishte i lidhur me praktikën e shpeshtë diglotike: serbokroatishtja/ maqedonishtja do të përdorej në funksionet e tipit High në shumë situata në jetën institucionale e në shoqërimi midis folësve të dy gjuhëve.

publik ndaj çështjeve që lidhen me gjuhën dhe ndaj qëndrimeve tona që dalin në publik lidhur me to. Studimet tona sociolinguistike janë në atë shkallë që sfidave të tilla nuk u përgjigjen me hulumtime shkencërisht të mbështetura, prandaj as me përgjigjet më të përshtatshme. Jo rrallë gjërat më të vogla mistifikohen në funksion e varësi prej gjendjeve shoqërore që ka prodhuar ndarja e gjatë politike.

Siç ngjet zakonisht në mjedise të ndryshme, lidhur me përdorimet gjuhësore përballë risimeve dhe në situata kontakti me gjuhë të tjera, mekanizma, individë, shoqata të ndryshme ngrenë kritika në opinion lidhur me rrëgjimin, prishjen, shfytërimin, përgjithësisht rrezikimin e gjuhës amtare, duke fajësuar mungesën e kujdesit, neglizhencën e mekanizmave shoqërorë dhe sidomos paaftësinë e shkollës për t'i përgatitur qytetarët që t'u rrinë karshi sfidave jo të vogla. Ka pajtim të përgjithshëm në të gjitha anët e botës shqiptare lidhur me vlerësimin se në përdorimet gjuhësore ka krizë, ka rrezikim të shqipes dhe ka degradim të përdorimit të saj. Konstatimet e tilla janë të asaj shkalle që askush nuk e shtron nevojën të hetojë sa janë të vërteta thëniet e tilla, në raport me çka dhe ku mbështeten. Dalin ankesa si këto: me ndryshimin e regjimit në Shqipëri mekanizmat demokratikë nuk po shfaqin zell të mjaftueshëm dhe kujdes për ta kultivuar gjuhën dhe shprehjen, nuk po bëjnë sa duhet për ta mbrojtur gjuhën nga depërtimet e shumta prej kontakteve me gjuhë të tjera, nga rëniet që sjell demokratizimi i jetës dhe dalja në skenë e shtresave të gjera, etj. Fajësohen madje drejtpërsëdrejti ata që drejtojnë vendin për moskujdes ndaj gjuhës, sepse po lejojnë apo përdorin vetë fjalë dhe shprehje të huaja me nevojë e pa nevojë.

E vërteta, në këto ndryshime të përgjithshme shoqërore ka qenë e domosdoshme të ndryshojnë shprehitë tona të të folurit dhe të komunikimit publik. Dinamizmi i jetës moderne, kontaktet e shumta me botën, komunikimet moderne me telefon, përmes internetit apo përmes televizioneve satelitore, e kanë bërë të domosdoshëm ndryshimin e mënyrave të komunikimit në shumë aspekte: një racionalizim i përgjithshëm i shprehjes u bë i pashmangshëm. Me këtë lindi nevoja e evitimit në shkallën e të mundshmes të aspekteve rurale të të shprehurit në disa mjedise mbisunduese ndër ne: racionalizimi dhe përshtatja për nevojat e jetës moderne kërkojnë të mos flitet më me rrotulla, me rrëfime aluzive, me figuracion e metafora nga jeta e mëparme, po shprehje të drejtpërdrejta, të sakta dhe koncize, me referime ndaj një bote urbane dhe njëherësh universale, me leksik që ndryshon nga baritori e bujqësori, paçka se kjo le prapa një ndjenjë tëhuajësimi dhe mallëngjimi për braktisjen e botës së ëmbël të vatrës.

Aspekti i dytë ka të bëjë me referimet ndaj kulturores së përgjithshme, të njohur gjithandej në botë, jo vetëm në fshatin tonë. Me këtë hyjmë dhe në botën e organizimit ekonomik e shoqëror sipas gjedheve që njeh tërë bota, prandaj edhe të shprehjes që i përshtatet asaj. Por, ritmet tona janë të atilla që gjithnjë jemi prapa zhvillimeve në botë, prandaj shpesh të zhytur thellë në procesin e shkërbimit të mënyrave të tyre të shprehjes. Për më tepër, në botën e teknologjisë së re, të informatikës, si shumëkush, ne do të jemi të suksesshëm, nëse arrijmë të nxëmë. Nxëmë kështu fjalë, shprehje, që nuk jemi në gjendje të krijojmë shqip, marrim nga të tjerët dhe kjo nuk është mëkat, as jemi të vetmit që bëjmë kështu.

Të gjitha këto ndryshime, pra ndryshimet politike të daljes nga orbita serbe dhe të pavarësimit gradual, ndryshimet ekonomike dhe demografike, urbanizimi dhe ruralizimi i përgjithshëm i Kosovës, ndryshimet në sistemin e tërësishëm të të menduarit, ndryshimet marramendëse të daljes nga një shoqëri vetëm pjesërisht e iniciuar në teknologji në një shoqëri globale të informimit, që të gjitha këto krijojnë nevojën e zhvillimeve të përsheptuara në fushë të gjuhës, pra të ripërtëritjes dhe zgjerimit të thesarit të fjalëve në përdorim përmes zëvendësimit të fjalëve të vjetruara, emocionalisht të shpenzuara me fjalë të reja, terma e shprehje teknike apo nga bota e veprimtarive të reja. Pavarësisht se fonetika dhe gramatika, që konsiderohen thelbi i strukturës së gjuhës, vazhdojnë të mbesin të njëjta, ndryshimet në fondin e fjalëve, të kuptimeve dhe përdorimeve të tyre, të shprehjeve dhe të mënyrave të shprehjes krijojnë përshtypjen e ndryshimeve të përsheptuara. Kësaj i bashkohet dhe fakti se tani edhe përdorimi i shkruar i gjuhës ndryshon në dukje dhe funksion: më nuk shkruajmë letra me shprehje stereotipe, po flasim me telefon, ndërsa shkrimi me kompjuter sjell hapësira, mundësi dhe horizonte të reja. Kur kësaj i shtojmë faktin tanimë universal të pasigurisë së përgjithshme të shkaktuar nga përmbysjet e kohës sonë, pra ndjenjën e gjithandejshme të shqetësimit, del e mundshme të ketë njerëz që nisin të dyshojnë dhe në gjuhën e vet, njetë mjet që gjithmonë na ka bërë të mundshme të sundojmë gjërat rreth nesh, ta krijojmë dhe themi botën tonë.

Jemi në kohë kur komunikimi me shkrim në jetën publike nuk është i vetmi as mbisunduesi. Mjetet elektronike të komunikimit dhe bota moderne kanë bërë të mundur pjesëmarrje shumë të gjerë në komunikim, ndërsa përvojat e mëparme të korrigjimit nuk janë më efikase. Gjuha e folur po bëhet shumë e rëndësishme në komunikimet publike, ndërsa kjo po e nxjerr në shesh shkallën

objektivisht palejueshëm të ulët të zotërimit të gjuhës standarde. Dekalazhi midis standardit preskriptiv të shkruar dhe standardit empirik e të folur tani po del përfushë. Prandaj edhe hapësira e ndikimit të standardit empirik po rritet proporcionalisht me rritjen e ndjenjës së pasigurisë.

Bota shqiptare ka dhe disa burime konkrete të pasigurisë gjuhësore: në Kosovë, në Maqedoni, në Luginën e Preshevës, në Mal të Zi deri vonë çatia gjuhësore e standardit më të lartë nuk ishte vetë gjuha jonë, po diçka tjetër; modeli i të shprehurit krijohet gjetiu. Në momentin kur na u hap horizonti i çatisë vetanake të etalonit për standard, kur arritëm atje ku vetë duhet të krijojmë gjedhet e sjelljes dhe të shprehjes në pajtim me botën e sotme, shpesh ndodhemi, nëse jo të pafuqishëm, të frikësuar para mundësive të zgjedhjes. Në të vërtetë edhe tani kemi një model tjetër përpara, modelin globalizues të anglishtes, që për shumëçka është më i lartë se të gjithë të mëparshmit.

Kjo gjendje, më herët e tash, na ka bërë të kërkonim mbështetje në përdorimet e shqipes në Republikën e Shqipërisë, duke supozuar se atje do ta gjenim modelin e pastërtisë dhe duke mos vënë re se as atje përdorimi nuk ka qenë i çliruar nga modeli rus, pastaj italian, grek, etj. Në Shqipëri, ndërkaq, çatia e drejtpërdrejtë e shprehjes standarde dhe të bukur, modelet e shprehjes krijoreshin kryesisht aty, por edhe atje ka pasur implikime për këtë hapësirë të veprimtarisë njerëzore nga fakti se Shqipëria i përkiste botës së Lindjes komuniste. Duket se atje i rëndësishëm do të ketë qenë fakti se çdogjë kontrollohej nga një qendër dhe të kishe kontroll nga lart, të merrje leje ose të përgjigjeshe ndaj dikujt ishte e vetëkuptueshme, thonë vërtetues vendorë. Ajo përgjegjësi potenciale për veprimet tona, pra ajo mungesë e mbulesës, krijon ndjenjën e pasigurisë dhe të shqetësimit, ndërsa kjo ndikon drejtpërsëdrejti në krijimin dhe sforcimin e dyshimeve ndaj gjuhës.

Në kontaktet e intensifikuara sikur na u bë themelor komunikimi. Kjo do të thotë se çështja e gjuhës mori peshë tjetër. Sikur shtrohet çështja: a shërben gjuha vetëm për komunikim? Është e qartë se derisa flasim ne eksponojmë identitetin tonë, përkatësinë tonë në një shtresë shoqërore, në një grup moshe, në një gjini, në një krahinë, në një shtet, etj. Elementet e mënyrës së shqiptimit të tingujve, theksi, shprehjet na klasifikojnë. Pra, gjuha shërbeka për komunikim, por edhe për veçim, ndërsa veçimi mund të krijojë situata të drejta e të padrejta. Sido që të jetë, gjuhët bëjnë variacione. Ndryshe flasim me një mik, ndryshe në polici apo në provim, ndryshe në familje e ndryshe në seancë parlamentare në Prishtinë, në

Tiranë a në Shkup. Megjithatë, zakonisht pajtohem se përtej këtyre ndryshimeve, ekzistojnë varietetet legjitime të gjuhës dhe të tjera që nuk janë legjitime. Sipas sociologut frëng Pierre Bourdieu, legjitimiteti prodhohet dhe në gjuhë përmes mekanizmave shoqërorë. Legjitim është varieteti që çmohet i pranueshëm nga shoqëria dhe ai zakonisht përmban shprehje e fjalë teknike, të zgjedhura, elemente si lidhëzat *derisa*, *ndërsa*, *sikundër që*, etj. Ai përdoret në situata të caktuara dhe karakterizohet me synimin drejt rregullsisë sa më të madhe, në mos të plotë. Këtë varietet nuk e zotërojnë të gjithë njësoj. Në të kundërtën, në varietetin ilegjitim lejohen ngapak parregullsi, gabime, por ai i përshtatet më tepër bisedës së afërt, familjare, sepse është më i çlirshëm. Nuk ka qenë e vështirë të hetohet se ata që kanë lindur në mjedis që në familje flet toskërisht në shumë aspekte e kanë pasur më lehtë ta zotërojnë shqipen standarde, për aq për sa ajo mbështetet në toskërishten, dhe me këtë qysh në fillim bëhen më të favorizuar në disa segmente të jetës. Për të tjerët kërkohet më shumë investim e mund për të arritur në të njëjtin cak. Sadoqë kjo nuk është kaq e thjeshtë dhe e njëanshme, ka diçka të vërtetë në këtë mjedis. Duke kërkuar më shumë mund, nxënia e tillë e shprehjes standarde krijon njëfarë pasigurie, kështuqë ndonjëherë detyrimi për ta zotëruar varietetin legjitim zë e bëhet frikësues, kërcënues për ata që ndjehen të defavorizuar. Mënjanimi, përjashtimet shoqërore për pasojë zotërimi të pamjaftueshëm të varietetit legjitim, janë të mundshme në hapësira të caktuara. Në raste të tilla zotërimi i pamjaftueshëm i varietetit legjitim bëhet handicap, ta zëmë, në tregun e punës, ndërsa frika sjell probleme të tjera, i bën vetë institucionet dhe raportet më të komplikuar.

Për këto e shumë arsye të tjera shoqëria duhet të marrë masa të nevojshme për të siguruar mekanizma që gjuha legjitime të jetë sa më afër qytetarit, t'ua sigurojë hapësirën e nevojshme atyre që nuk e zotërojnë dot gjuhën legjitime standarde, por i kanë cilësitë e tjera të nevojshme. Më e keqja është se jetojmë në situata përgjithësimesh me ngjyra rajonale. Në të tilla raste stigmatizimi arrin përmasa absurde të ndarjeve dhe bëhet ushqim për impulse të sforcuara të ndarjes së mëtejme. Hapi i parë i afrimit në këtë drejtim është toleranca dhe lejimi në hapësirat e tilla të komunikimit i pranisë së të gjitha varieteteve.

Lidhur me çështjen e përmendur më sipër të frikës, duhet të themi dhe një gjë. Qëndrimi ndëshkues shumë i shpeshtë ndaj fëmijëve që nuk arrijnë ta zotërojnë sa duhet varietetin legjitim në hapësirat e shkollës bëhet burim shtesë i cimentimit të mëtejme të kësaj ndrydhjeje në veten e frikësuar.

Shkolla, ndërkaq, siç dihet ka kohë, duhet të mbjellë më shumë vetëbesim, ashtu siç duhet të krijojë mjete efektive për zotërimin e natyrshëm të varietetit legjitim, për ta ndjerë atë të natyrshëm dhe të vetin. Të gjitha këto nuk arrihen përmes përjashtimit të varieteteve ilegjitime, përmes ndëshkimeve, po më parë duke mbindërtuar.

Shpesh ndodh që përdorimet e një gjuhe të përfytyrohen të hierarkizuara midis tyre: shprehitë e shtresës që mbisundon në aspektin socio-kulturor në raste të tilla shihen si më të mira. Kjo lidhet edhe më shumë me mjediset të ndryshme shtetërore. Kështu, për shembull, studimet kanë treguar se frankofonët belgë apo kanadianë frëngjishten e francezëve e shohin si më të mirë se të veten. Po kështu, një anketë e bërë në Kosovë mund të tregonte se ka kosovarë që shqipen e Shqipërisë e shohin më të mirë se të veten. Në raste të tilla nuk ka rëndësi fakti se hulumtimet konkrete do të tregonin gjëra më të ndryshme dhe më komplekse. Por do të themi se një gjendje të tillë e ushqejnë edhe institucionet kosovare që tradicionalisht kanë pasur një gjendje në të cilën kanë qenë të detyruara të luftojnë për hapësirën e gjuhës së tyre në raport me gjuhë të tjera, ndërsa kjo ka krijuar ndjenjën e zhvlerësimit të gjuhës së vet dhe të mbitheksimit të përfytyrimit të vetëm në Shqipëri flitet shqipe e mirë. Pasojë e kësaj mund të shihet tendenca drejt eliminimit të ‘kosovarizmave’ ilegjitimë. Sikur vazhdon të ushqehet bindja se institucionet e Kosovës nuk duhet të kenë prerogativa të tjera për gjuhën e tyre, pos të hyjnë në linjat e vendosura në Shqipëri.

Shqipja e shqiptarëve të Shqipërisë, më thoshte tjetri, po tingëllon më elegante, më bukur, është më prestigjioze, sepse lidhet me shtetin shqiptar, siguron përparime më të shpejta në shoqëri, në shkollë, në qytetari, ata që e flasin atë duken më inteligjentë, më të mençur, etj. Kosovarët e flasin shqipen standrade, kur arrijnë, në një mënyrë më të thatë, më artificiale, më pedante, ndërsa varietetin e tyre e ndjejnë më të ngrohtë, më të afërt, më njerëzor. Të gjitha këto mund të hulumtohen me rrugë shkencore sociolinguistike, mund të verifikohen ose jo. Nuk ka dyshim se shumëçka në këto punë do të dalë e natyrës së mitit e mistifikimit, por kjo nuk është çështje jona këtu.

Të kthehemi sërish te çështja e pasigurisë gjuhësore. Nuk gabojmë nëse përsërisim përfundimet që ka arritur shkenca gjetiu se ajo shprehet përmes: vendosjes së normës dhe të burimit të normës jashtë grupit ku përket; përmesurvejimit të vazhdueshëm dhe nevojës për taurvejuar gjuhën e vet me qëllim të evitimit të gabimeve e rrëshqitjeve; përmes heqjes dorë nga e drejta për të ndikuar në rrjedhat e gjuhës së vet; përmes mohimit të prestigjit shoqëror të

gjuhës së vet, etj. Të gjitha këto ndërlidhen me çështjen e varësisë së një bashkësie folësish në raportin kulturor e tjetër në raport me një bashkësi tjetër. Por, raportet e ndërsjella nuk varen vetëm nga vartësi të tilla simbolike. Ne do të mjaftohemi këtu të themi se përfytyrimet dhe ndjenjat e ndryshme të hierarkizimit të përdorimeve gjuhësore, sado që kanë peshë shoqërore, nuk janë assesi gjendja objektive. Burim i pasigurive, porse, janë.

Përditë e më shumë po e hetojmë imitimin e italishtes në mënyrën e të folurit të shqipes standarde në shtresa të caktuara shoqërore në Tiranë, sidomos në mediumet radio-televizive. Jo një herë më ka ndodhur të dëgjoj reagime të këtilla: “po e këndojnë shqipen italisht”. Në rrjedhat e përgjithshme po krijohet përshtypja se forma shqipe është arkaike, fshatare, ndërsa e ndikuara moderne. Po shfaqet interpretimi se modernia lidhet atje me italianen, pra dhe ndikimin italian, me ç’rast fakti se ke të bësh me një ndikim të huaj bëhet i parëndësishëm. Interpretimi dysh i “modernitetit” të tillë po krijon dyshime dhe valë të tjera dallimesh. Kjo e shton ndjenjën e pasigurisë për gjuhën. Raporti ndaj leksikut e shprehjeve të huaja me prani të madhe ndër shqiptarë në kohën tonë nuk është i njëjtë. Derisa në një anë vlerësohet italianizmi dhe huazimet latine, angleze a gjermane merren përmes italishtes (dizinformoj, uniçef, andikapatë, Shumaker) në anën tjetër kemi traditë tjetër të përshtatjes së huazimeve (dezinformoj, unicef, hendikep, por handikapatë, Shumaker), dhe ndërmjetësime të tjera (serbe: auspuh, etj.). Të gjitha këto janë burime për pasiguri ndaj gjuhës sonë.

Në përfytyrimet tona, ndër shqiptarët jashtë Republikës së Shqipërisë, gjuha shqipe standarde kishte një qendër dhe ajo qendër ishte Tirana. Në përfytyrimet në Shqipëri po ashtu gjuha shqipe kishte një qendër, prapë Tirana. Po shihet përfushë se paska më shumë pamje të shqipes, pikërisht ashtu siç ka më shumë pamje të anglishtes, më shumë pamje të frëngjishtes, më shumë pamje të gjermanishtes dhe se kjo paska mundësi të jetë normale, e zakonshme. Tjerët ia kanë dalë të mësohen me gjëra të tilla e të mos kenë frikë se gjuha vërtet do ta pësojë nga kjo dhe pikërisht frankofonët me shekuj parisqendërzues të vërejnë se jashtë orbitës së kontrollit të drejtpërdrejtë parisian frëngjishtfolësit sjellin kështu një aspekt të tyrin të veçantë, një notë të ndryshme për frëngjishten të parë në tërësi si “një koncert të gjerë” dhe jo më si një këngë solo. Ka ndër ta që kujtojnë se kështu do të përmbysset dynjaja. Dhe për ta është vërejtur se po përmbysset koncepti dhe besimi që Parisi është qendra e botës, ndërkohë që kanadezët

me standard shumë më të lartë të jetës vazhdojnë me frëngjishten e tyre pa e varur veten nga mënyra e të folurit në Paris.

Ndjenja e tillë e krizës është ushqyer dhe vazhdon të ushqehet në të dy anët e kufirit për motive të ndryshme. Ndërkaq gjuha, sado e varfëruar dhe e pakujdesur të na duket, nuk ka qenë kurrë në këtë shkallë të kujdesit, as të begatisë e të gjerësisë së përdorimeve. S'ka pasur në historinë tonë kaq shumë njerëz që merren me mësim dhe studime për shqipen si gjuhë të mësimi, s'ka pasur kaq shumë libra shqip dhe për kaq shumë fusha e domene, s'ka pasur kaq shumë përkthime. Më në fund, shqipja tani është në situatë që të lidhet tërësisht me detin e globalizmit, pra ta zhvillojë në të gjitha dimensionet funksionin ndërkombëtar të gjuhës standarde. Notin në këtë det duhet ta nxëmë, ashtu siç duhet të gjejmë rrugë për të zgjidhur problemet që na dalin nga trashëgimia e gjendjeve të funksionimit të shqipes si gjuhë standarde për shoqëri të izoluara nga njëra tjetra dhe nga bota; nga problemet e trashëguara të një bilinguizmi pjesërisht diglotik me të gjitha pasojat e dukshme e të padukshme; të zhvillimeve shoqërore me ritme të ndryshme të (athua vetëm) dy gjysmave shqiptare, etj.

Në të gjitha këto situata dhe për të gjitha problemet e këtilla përgjigje nuk mund të jetë fortifikimi në llagëmb mbrojtëse, as sulmi ndaj çdogjëje që ka ndodhur në të kaluarën, po zhvillimi dhe hulumtimi për mundësitë e zgjerimit sa më të madh të aftësive të shqipes, çka nënkupton shfrytëzimin maksimal të thesarëve të saj dhe mbi të gjitha zgjerimin e aftësive tona të komunikimit në sa më shumë hapësira e varietete të shqipes, duke i dhënë krih parimit të stabilitetit elastik në funksionimin e gjuhës standarde. Natyrisht, një qëndrim i tillë i hapur sjell me vete dhe një konceptim më liberal ndaj elementeve të ndryshme të gjuhëve të tjera, por mbyllja dhe vajtimi para 'krizës' a na mbron nga kjo?

Për të qenë të gatshëm të ballafaqohemi me sukses me sfidat e mëdha të kohës, duhet të shohim qartë të gjitha problemet që na mundojnë, të sqarojmë mitet dhe mistifikimet e së kaluarës, në mënyrë që të jemi të lirë të merremi më çlirshëm me të tashmen e gjuhës, e cila shtron të tjera detyra dhe të tjera kërkesa.

DY FJALË NË FUND

Proceset e standardizimit të shqipes në kuptim të gjerë kanë nisur herët. Në nivel kombëtar, në fakt, ato procese nisin me fillimet e mëdha të shkrimit shqip të Buzuku. Pastaj kanë ndodhur zhvillimet e vështirësuar nën pushtim shekullor. Rilindja kombëtare në pjesën e dytë të sh. 19 solli sërish energjitë dhe angazhimet e përgjithshme për njësinë kombëtare dhe krijimin e shtetit kombëtar. Krijimi i shtetit kombëtar për vetëm gjysmën e kombit më 1912 dhe mbetja e gjysmës tjetër nën pushtime të huaja sollën zhvillime të kundërtëshme dhe të ndërlymta. Për gjysmën brenda shtetit shqiptar kjo ishte një nxitje e re në drejtim të arritjeve kombëtare, por ambivalente: jo rastësisht atëherë lindi slogani: “Shqipëria u bë, të bëjmë shqiptarët”. Kjo ishte po ashtu një shtysë për ndërmarrje me peshë dhe me vlerë në fushën e gjuhës. Kongresi i Manastirit në prag të krijimit të shtetit shqiptar rrezatonte ide dhe mesazhe bashkimi, njësie, ndërmarrjesh të rëndësishme në rrafshin kombëtar. Pastaj vijnë ndërmarrjet, idetë dhe mesazhet në emër të bashkimit e të njësisë, por efektivisht në radhë të parë për gjysmën brenda.

Komisija Letrare e Shkodrës, Kongresi i Lushnjës, vendimi i Qeverisë më 1923 për të përshtatur vendimet e Komisionit Letrare lidhur me gjuhën dhe të gjitha zhvillimet e pastajme sikur të ishin menduar për përmasat e kombit brenda shtetit. Lufta e Dytë Botërore solli dhe disa ndryshime në këtë drejtim, por ato qenë të paqëndrueshme për shkak të rrethanave në të cilat zhvilloheshin. Pas LDB Kosova arriti të legjitimonte dhe të legalizonte entitetin e saj politik dhe kombëtar, edhe pse jo ta realizonte të drejtën e vetëvendosjes dhe eventualisht të bashkohej me shtetin shqiptar. Dhe në këto rrethana të reja të nevojës së shtetit shqiptar që ta ruante me çdo kusht pavarësinë dhe rrugën vetanake të zhvillimit, në një anë, dhe të nevojës së Kosovës dhe të shqiptarëve në ish-Jugosllavi për ta mbrojtur, afirmuar dhe zhvilluar mëvetësinë dhe identitetin politik në menden e raporteve të ndryshueshme dhe të tensionuara jugosllavo-shqiptare, kujdesi për gjuhën dhe zhvillimet në fushën e standardizimit marrin rrugë detyruesisht të ndryshme. Në Shqipëri, natyrisht, nuk mund të shtyreshin ndërmarrjet në këtë fushë derisa të krijoheshin rrethana për shqiptarët e Kosovës për të marrë pjesë me sukses në procese gjuhësore. Me kohë mendësia e vështirimit

të këtyre çështjeve vetëm brenda kufijve të shtetit u bë e zakonshme. Në të njëjtën kohë shqiptarët në Kosovë e Jugosllavi po ndërmerrnin hapa zhvillimi që në ato zhvillime separate politike bashkë me suksesin mund të sillnin dhe rreziqe për thellimin e ndarjeve të imponuara nga të tjerët. Pas vitit 1945 e deri më 1968 në të dy anët e kufirit zhvilloheshin ndërmarrje me karakter të politikës gjuhësore dhe të planifikimit dhe në mungesë të plotë kontakti. Për shumë arsye të rendit historik, kulturor, emocional e tjetër në Kosovë kishte frikë nga zhvillimet e tilla, prandaj vazhdimisht përsëriteshin kërkesat për rivështim të politikës gjuhësore dhe sidomos të planifikimit gjuhësor në raport me çka po ngjante në gjysmën tjetër, që quhej “shteti amë”. Në momentin kur u hap një mundësi më liberale e vështirimit të këtyre çështjeve, pas vitit 1966, ndodhi kthesa e Konsultës Gjuhësore: tani më çdogjë në fushë të planifikimit gjuhësor duhej bërë në mënyrë unike në shkallë kombëtare. Hiqej dorë vullnetarisht nga ndërmarrjet vetanake në emër të kësaj njësie. Në Shqipëri, si duket, gjërat rreth mëvetësimit kishin ecur aqë sa në fillim sikur kishte një huti dhe u deshën 4 vjet që nisma e Prishtinës të gjente përgjigjen në Kongresin e Drejtshkrimit më 1972 në Tiranë dhe kështu të rifillonte faza e planifikimit unik në fushë të gjuhës.

Pas Luftës II Botërore në të dy anët e kufirit u vendos sistemi shoqëror-politik socialist. Lëvizja komuniste shqiptare në kohën më të madhe midis dy luftërave kishte qenë e mbisunduar nga Lëvizja komuniste jugosllave. Kështu qenë vendosur lidhje shumë të afërta midis dy shteteve. Kufiri ishte bërë jo vetëm i kalueshëm, po edhe planifikoheshin afrime deri në shkallën e unionit doganor, të njësimin të valutës dhe madje planifikohej bashkimi i Shqipërisë me Jugosllavinë si një Republikë e shtatë. Deri në vitin 1948 kontaktet ndërshtetërore nuk ishin të vështirësuar. Planifikoheshin projekte të përbashkëta, siç ishte ai i hartimit të fjalorit serbo-kroatisht-shqip. Pas vitit 1948 marrëdhëniet midis dy shteteve u tendosën skajshmërisht. Shqiptarët e mbetur në Jugosllavi çdogjë në jetën e tyre kulturore e tjetër duhej të bënin vetë për vete. Qysh në vitin 1948 në Beograd ishte themeluar Seminari i albanologjisë, i cili do të shkollonte kuadër për mësimin e gjuhës shqipe. Ndërsa në Shqipëri forcat e organizuara politike po merreshin me një intensitet të theksuar me çështjen e gjuhës, këndeje kjo çështje sapo lindte: duke qenë kontaktet me shqiptarët e Shqipërisë tërësisht të ndërprera më 1948, nuk mund të kyçeshin në çfarëdo mënyre në kërkimin e zgjidhjeve për këto çështje. Nga ana tjetër, ndonjë elitë e rëndësishme e aftë për t'u ballafaquar me probleme të tilla në mënyrë

të pavarur mungonte. Nga të vetmit gjuhëtarë vërtet të kualifikuar dhe të dëshmuar për këto punë – Riza, ndodhej në burg deri më 1950 pastaj në internim në Sarajevë; Ajeti dhe të tjerët pas vitit 1950 po ashtu nuk do të kenë rrethana të favorshme për të diskutuar çlirshëm çështje të tilla.

Alternativa e vetme e tyre ishte: të merrnin zgjidhjen e adoptuar në Shqipëri, e cila në atë kohë ende mungonte, ose të vazhdonin me gegërishten e përdorur deri atëherë, që po kritikohej në shumë anë. Por në Shqipëri ende përdoreshin të dy variantet dhe ishte e pamundshme të pritej nga shqiptarët e Jugosllavisë që në ato rrethana të merrnin pikërisht variantin më të largët për ta. Krijimi i rrethanave politike-kombëtare për dy qendra kulturore, nxitimi i çështjes nga establishmenti komunist drejt zgjedhjes së variantit jugor për komunikim publik në Shqipëri pavarësisht nga ç'do të ngjante në Kosovë, kundërshtimi jo fort i fuqishëm, megjithatë publik i nxitimit të tillë në diskutime dhe në raste të tjera nga intelektualët, shkrimtarët e gjuhëtarët e veriut brenda Shqipërisë, bënë që edhe në Kosovë të ndërmerrej diçka lidhur me këtë çështje. Të gjitha këto nuk lanë pa përkatur ndërgjegjen e gjuhëtarit të spikatur dhe tashmë të njohur për çështje të gjuhës letrare Selman Rizës, sado që në rrethana shumë specifike. Kështu ai kishte reaguar në ndonjë mënyrë qysh më 1951, pastaj më 1952 e më vonë. Ndërkohë kishin arritur dhe kuadro të tjera si Idriz Ajeti, Hasan Kaleshi, Salih Qilerxhiu, e të tjerë. Me problemet e gjuhës ishin preokupuar gjithashtu shkrimtarë dhe intelektualë si Esat Mekuli, Zekeria Rexha e ndonjë tjetër. Fare natyrshëm ishte shtruar nevoja të merrej një qëndrim lidhur me gjuhën që do të përdornin shqiptarët e Jugosllavisë. Kjo vinte bashkë me gracka dhe probleme për zhvillimet e mëtejme të kombit. Po të merrej një gjuhë krejtësisht e veçantë, për shembull, të përshtatej një gegërishte e mbështetur vetëm në kosovarishten, krijoheshin të gjitha parakushtet që shqiptarët e Jugosllavisë të merrnin rrugë relativisht të veçantë zhvillimi, sepse këta nuk mund t'ua impononin gegëve të Shqipërisë standardin e tyre deri atëherë inekzistues. Nga ana tjetër, në atë kohë as mund të mendohej se toskërishtja mund të bëhej bazë e gjuhës letrare shqipe për të gjithë shqiptarët, madje as vetëm në Shqipëri. Kështu u vendos në një mënyrë shumë të urtë që për gjuhë shkrimi të zgjidhej gegërishtja sa më e përgjithshme që të ishte e mundur, duke shpallur madje në mënyrë decidive se kosovarishtja nuk mund të bëhej e tillë. Gjithë duke refuzuar variantet e lokalizuara të shkodranishtes apo të elbasanishtes, përmes gegërishtes ashtu të projektuar ruhej lidhja me tërësinë kombëtare.

Nga ana tjetër, në Shqipëri gjendja e izolimit nga Kosova bënte të kërkonin zgjidhje për suazat e Republikës, me bindjen se më vonë shqiptarët e mbetur jashtë shtetit shqiptar, do të pranonin zgjidhjen e atjeshme. Mosshkëputja e lidhjeve e cekur më sipër e bënte më reale këtë shpresë.

Me thellimin e ndarjeve politike e ideologjike midis Jugosllavisë e Shqipërisë, paralelisht me vitet e rënda të shtypjes së shqiptarëve në Jugosllavi, u krijuan rrethanat që ata që mund të mendonin për një zgjidhje separate të fitonin hapësirë. Kjo u ndie sidomos në gjysmën e dytë të viteve '50, çka nxiti reagime nga të tjerët. Në fillim të viteve '60, kur në Shqipëri gjuha letrare me bazë në toskërishten kishte fituar hapësirë të madhe, kur në Prishtinë po hapeshin fakultetet e para, po intensifikohej jeta kulturore, rruga që synohej të imponohej më 1957, pra rruga që çonte drejt largimit të mëtejme nga trendet në Shqipëri u duk për shumë arsye e kritikueshme si e pamjaftueshme. Cilësia dukshëm më e lartë e veprimtarisë standardizuese në ato vite në Tiranë (me këto çështje atje merreshin Cipo, Xhuvani, Çabej, Domi, më vonë Kostallari, që të gjithë gjuhëtarë të shquar dhe me angazhime e detyra të shtruara në suaza të punës), ata që kishin njohuri për të në Kosovë i shtyri që të kërkonin të përshtateshin zgjidhjet e tyre edhe kënde, qoftë dhe vetëm në pikat ku nuk shtroheshin dallimet kryesore midis dy kryedialekteve. Ortografia e vitit 1964 në të vërtetë është një hap afrimi drejt asaj të vitit 1956 të nxjerrë në Tiranë.

Këto bëheshin në rrethana të rritjes së qendrës albanologjike të Prishtinës, të rritjes së ngadalshme por të sigurt të veprimtarisë kulturore, por nën shtypjen gjithnjë shumë të rëndë, me hijen e zymtë të mbylljes së Institutit albanologjik vetëm para pak vitesh, të aksioneve gjenocidale të mbledhjes së armëve dhe të shpërnguljes për Turqi, etj. Të gjitha këto nuk lenin shumë hapësirë për të shpresuar se ky shtet mund të kishte qëllime të mira për shqiptarët. Në ato rrethana ishte krejtësisht normale që zgjidhjet që përshtateshin në Shqipëri, vendi i vetëm ku shqiptari mund të vepronte pa qenë i ndjekur mbi këtë bazë, të synoheshin dhe të adoptoheshin edhe për shqiptarët e Jugosllavisë. Rënia e Ranković-it më 1966, entuziazmi çlirimtar i krijuar në atë atmosferë, e rritën nevojën e afrimit në shkallën që të mos mendohej fare për pengesat apo për problemet eventuale që mund të dilnin në atë rrugë brenda "nesh". Konsulta gjuhësore e Prishtinës ishte rrjedhojë krejtësisht e natyrshme e kësaj klime.

Kështu do të zhvillohej procesi i gjatë i standardizimit në rrethanat që

bashkësia duhej të luftonte pa ndërprerë për gjuhën, domethënë për atë që ajo perceptonte si shenjën më dalluese kombëtare, pra të identitetit, ndërkohë që ishte e lumtur që pjesa e saj në shtetin shqiptar ishte në gjendje të merrej me gjuhën, pa menduar shumë se atje mund të zhvillohej një luftë në gjuhë, për të cilën në rrethanat e këndejshme nuk kishte shumë mirëkuptim. E qartë, ky nuk ishte aspekti i vetëm i përpjekjeve për standardizim.

BIBLIOGRAFI

- A[nton]. P[ashku]. (1963): *Filloi Këshillimi për çashtje të gjuhës dhe t'ortografis shqipe*, **Rilindja**, Prishtinë, 15. 1.
- ADELUNG, Ch. J. – VATER S. J. (1809), **Mithridates**, Berlin.
- AGANI (1994), Fehmi: Memorandumi i Akademisë Serbe dhe çështja shqiptare, **Demokracia, kombi, vetëvendosja**, Dukagjini, Pejë, 1994, 139-152
- AGANI (2002), Fehmi: **Vepra 8**, Dukagjini, Pejë, 2002.
- AJETI (1950a), I.: Monumenti ma i vjetër i gjuhës shqipe, **Jeta e ré**, Prishtinë, 5-6, ff. 376-381
- AJETI (1950b), I.: Glisha Elezoviq dhe ndryshimet e kryedialekteve të shqipes, **Jeta e ré**, Prishtinë, 5, ff. 321-327
- AJETI (1951a), I.: Nji vështrim rreth përdorimit të konjuktivit, **Jeta e ré**, Prishtinë, 5-6, ff. 416-421
- AJETI (1951b), I.: *Pjetër Bogdani*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 1, ff. 64-69.
- AJETI (1951c), I.: *Shënime*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 1, ff. 72-74.
- AJETI (1952), I.: *Rreth përdorjes së vetëtingullit “ë”*, **Rilindja**, 4 dhjetuer 1952, nr. 95.
- AJETI (1952a), I.: *Mihajl Shollohov: ledina e lavrueme*, rec., **Jeta e ré** 1, ff. 74-77.
- AJETI (1952c), I.: *Nga proza jugosllave*, rec., **Jeta e ré**, 2, ff. 154-158.
- AJETI (1952ç), I.: *Nji sqarim në lidhje me kritikën e V. Shitës*, **Jeta e ré**, 3, ff. 237-238.
- AJETI (1952d), I.: S. Riza: *Gramatika e serbokroatishtes*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 5-6, ff. 408-410.
- AJETI (1953), I.: S. Riza: *Fillimet e gjuhësis shqiptare*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 2, ff. 170-175.
- AJETI (1954a), I.: *Ardhi apo erdhi*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 4, ff. 346-352.
- AJETI (1954b), I.: *Nji shqyrtim i shkurtë mbi zhvillimin e futurit në shqipe*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 2, ff. 120-124
- AJETI (1957), I.: *Për ndritshimin e çashtjeve gjuhësore të shqipes*, **Përparimi**, Prishtinë, 1-2, ff. 15-20.
- AJETI (1960): Idriz: **Pamje historike e ligjërimit shqip të Gjakovës në fillim të shekullit XIX**, Rilindja, Prishtinë, ff. 72.
- AJETI (1972), I.: *Rruga e njësimt të shqipes letrare*, **Probleme të gjuhës letrare shqipe dhe të drejtshkrimit të saj (Studime dhe artikuj)**, Vëll. I, Botim i Komisionit organizues të Kongresit të drejtshkrimit të gjuhës shqipe, Tiranë.
- AJETI (1973a), I.: *Rruga e zhvillimit të gjuhës letrare shqipe në Kosovë*, **Studime filologjike**, Tiranë, 1.
- AJETI (1973b), I.: *Rruga e zhvillimit të gjuhës letrare shqipe në Kosovë*, **Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe 20-25 nëntor 1972, I**, Tiranë.
- AJETI (1978), dr. I.: **Kërkime gjuhësore**, Rilindja, Prishtinë.
- AJETI (1978), I.: *Rruga e njësimt të shqipes letrare në Kosovë*, **Studime filologjike**, 1, Tiranë.
- AJETI (1985), I.: **Studime gjuhësore në fushë të shqipes III**, Rilindja, Prishtinë.
- AJETI (1985a), I.: **Studime gjuhësore në fushë të shqipes II**, Rilindja, Prishtinë.
- AJETI (1989), I.: *Çështje të gjuhës letrare shqipe*, **Studime gjuhësore IV**, Rilindja, Prishtinë.
- AJETI, Akademik Idriz: **Toskërishtja dhe baza dialektore e shqipes letrare**, dorëshkrim, ff. 7.
- ALDEGHIERI (1927), Adon: **Ortografija shqype**, Shkodër, ff. 64.
- Alfabeti i gjuhës shqipe dhe Kongresi i Manastirit**, Tiranë, 1972.
- ANDRIJAŠEVIĆ, M., ERDELJAC, V., PUPOVAC, M. (1986): *Jezična politika u Jugoslaviji*, në **Kulturni radnik** 1, ff. 95-105.
- ARENS, H.(1969): **Sprachwissenschaft. Der Gang ihrer Entwicklung von der Antike bis zur Gegenwart**, Band 2.

- BAGGIONI (1977), Daniel: *Contribution à l'histoire de l'influence de la 'Nouvelle Théorie du langage' en France*, **Langages**, 46, Paris, 90-117.
- BAGGIONI (1986), D.: *Préhistoire de la glottopolitique dans la linguistique européenne de Herder au Cercle linguistique de Prague*, **Langages** 83, 35-52.
- BAGGIONI (1997), Daniel: **Langues et nations en Europe**, Payot, Paris.
- BAJÇINCA (1970), Isa: *Rregullat e drejtshkrimit të shqipes (Projekt) një hap i rëndësishëm drejt njësimit të shqipes letrare*, në **Gjurmime albanologjike**, Prishtinë.
- BAJÇINCA (1974), I.: *Kontribut për tri pika të drejtshkrimit të shqipes*, në **Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe**, Prishtinë, ff. 270-272.
- BAJÇINCA (1978), I.: *Çështje të normës së sotme letrare ndër ne*, në **Seminari IV**, Prishtinë.
- BAJÇINCA (1982), I.: *Konstrukte të huaja me parafjalët me dhe në*, në **Gjuha shqipe** 1, Prishtinë.
- BAJÇINCA (1986), I.: *Kallëzuesi i përbërë foljor me strukturë "duhet"+pjesore*, në **Gjuha shqipe** 1, Prishtinë.
- BAJÇINCA (1989a), I.: *Konsulta gjuhësore e Prishtinës dhe njësimi i shqipes letrare*, **Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare**, 14, Prishtinë, ff. 9-14.
- BAJÇINCA (1989b), I.: *Probleme të formimit e të përdorimit të emrave të njerëzve në gjuhën shqipe*, në **Seminari XIV**, Prishtinë.
- BAJRAMI (2001), Hakif: *Si synohej të realizohej Konventa jugosllavo-turke (1938-1944), për shpërnguljen totale të shqiptarëve në Anadoll*, **Interesi nacional** nr. 10, Prishtinë.
- BARIQ (1952a), prof. dr. Henrik: *Iliriko-albanika I-II. I. Prejardhja e emnit ilir, II. Mbi prejardhjen e emnit shqiptar*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 4, ff. 273-278.
- BARIQ (1952b), prof. dr. H.: *Mbi origjinën e gjuhës shqipe*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 3, ff. 205-211.
- BAYLON (1991), Christian: **Sociolinguistique. Société, langue et discours**. Nathan.
- BECI (1973), Bahri: *Rreth parimit tradicional historik në drejtshkrimin e shqipes*, **Studime filologjike** 1, Tiranë, ff. 155-160.
- BECI (1995), B.: *Gjuha letrare shqipe dhe baza e saj dialektore*, **Seminari XVII ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare**, Akademia e Shkencave - Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Universiteti i Prishtinës - Fakulteti i Filologjisë, Eurorilindja, Tiranë.
- BECI (2000), B.: **Probleme të politikës gjuhësore dhe të planifikimit gjuhësor në Shqipëri**, Dukagjini, Pejë, 231 ff.
- BECI (2002), Bahri: **Dialektet e shqipes dhe historia e formimit të tyre**, Dituria, Tiranë.
- BÉDARD (1983), Édith et MAURAIS Jacques: **La norme linguistique**. Textes colligés et présentés par B.-M., Gouvernement du Québec, pp. 850.
- BIHIKU (1988), Koço: *Enver Hoxha për frymën popullore të letërsisë*, **Studime filologjike**, Tiranë, 4, ff. 79-86.
- BOCHMANN (1986), Klaus: *La glottopolitique dans les pays socialistes. Quelques traits caractéristiques*, në **Langages** 83, Paris, ff. 87-99.
- BOKSHI (1984), Besim: **Prapavendosja e njëjës në gjuhët ballkanike**, Prishtinë, 1984.
- BOURDIEU (1982), Pierre: **Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques**, Fayard, Paris.
- BOYER (1991), Henri: **Langues en conflit. Etudes sociolinguistiques**. L'Harmattan, Paris.
- BROZOVIĆ (1970), Dalibor: **Standardni jezik**, Matica Hrvatska, Zagreb.
- BUGARSKI (1986), Ranko: **Jerzik u društvu**, Beograd, 1986, 223-236.
- BUGARSKI (1986a), Ranko: *Pogled na jezičnu politiku i jezičko planiranje u Jugoslaviji*, **Kulturni radnik** 1, 72-82.
- BUGARSKI (2002), Ranko: **Nova lica vezika**, Beograd.
- Buletin i Institutit të Shkencave, SShSh. (1952) Janar-mars**, Tiranë.
- Buletin për shkencat shoqërore (1954)**, Tiranë IV.

- BUSSMANN (1990), Hadumod: **Lexikon der Sprachwissenschaft**, Kröner, Stuttgart.
- BYRON (1976), Janet: **Selection among Alternates in Language Standardization: the Case of Albanian**, The Hague.
- BYRON (1979), Janet: Language Planning in Albania and in Albanian-Speaking Yugoslavia, **Word** vol. 30, nr. 1-2, April-August.
- ÇABEJ (1968), Eqrem: “**Meshari**” i **Gjon Buzukut (1555)**, Botim kritik I-II, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë, Tiranë.
- ÇABEJ (1973), Eqrem: **Mbi disa çështje të traditës së shkrimit dhe të drejtshkrimit të shqipes, Kongresi i Drejtshkrimit të gjuhës shqipe, 20-25 nëntor 1972**, Tiranë.
- ÇABEJ (1975), Eqrem: **Studime gjuhësore V**, Rilindja, Prishtinë.
- ÇABEJ (1976), Eqrem: **Studime gjuhësore I**, Rilindja, Prishtinë.
- ÇABEJ (1976), Eqrem: **Studime gjuhësore II**, Rilindja, Prishtinë.
- ÇABEJ (1976), Eqrem: **Studime gjuhësore III**, Rilindja, Prishtinë.
- ÇABEJ (1977), Eqrem: **Studime gjuhësore IV**, Rilindja, Prishtinë.
- ÇABEJ (1977), Eqrem: **Studime gjuhësore VI**, Rilindja, Prishtinë.
- CALVET (1987), J.-L.: **La guerre des langues et les politiques linguistiques**, Paris, Payot.
- CAMAJ (1984), Martin: **Albanian Grammar**, Wiesbaden.
- CAMARDA (1868), Demetrio: *Saggio di grammatologia comparata sulla lingua albanese*, Livorno.
- CANA (1968), Zekeria: **Konsulta gjuhësore, Gjurmime albanologjike**, 1, Prishtinë.
- Çashtja e gjuhës*, **LEKA**, 1938, X, nr. 6-7.
- ÇELIKU (1969), Mehmet: *Çështje të normës morfologjike në letërsinë artistike pas Çlirimit*, **Studime filologjike** 3, Tiranë.
- ÇELIKU (2000), Mehmet: **Format e pashtjelluara të foljes në gjuhën e sotme shqipe**, Tiranë.
- ÇELIKU (2003), Mehmet: Problemi i paskajores në shqipen standrade, **Albanologu i shquar austriak Norbert Jokl (1877-1942)**, Studime shqiptare 12, Shkodër, ff. 96-102.
- CERTEAU, Michel de-JULIA, Dominique-REVEL, Jacques (1975): **Une politique de la langue. La Révolution française et les patois**, Gallimard, Paris.
- Change**, 3 (1969): *Le cercle de Prague*, Paris.
- CIAMPI (1985), Gabriele: *Le sedi dei Greci Arvaniti*, **Rivista geografica italiana**, Annata XCII – Fascicolo 2 – Giugno Pacini Ed. Pisa, 75-116.
- CIKULI (1970), Nikoleta: *Zhvillimi i drejtshkrimit të shqipes pas Çlirimit*, **Studime filologjike** 4, Tiranë.
- COBARRUBIAS (1983), J.: *Ethical Issues in Status Planning*, J. Cobarrubias-J. A. Fishman (eds.), **Progress in Language Planning: International Perspectives**, The Hague, Mouton.
- DANÇETOVIQ (1955), V.: 320 vjetori i botimit të fjalorit të Frang Bardhit, **Përparimi**, 1-2, Prishtinë, ff. 31-39.
- DANEŠ (1977), František: *Values and Attitudes in Language Standardization*, në **Južnoslovenski filolog**, XXXII, Beograd, ff 3-27.
- DEDE (1987), Spiro: *Mbi tiparet kryesore të publicistikës së shokut Enver Hoxha*, **Studime politiko-shoqërore**, 13, Tiranë.
- Deklaratë e gjuhëtarëve të Shkodrës*, **Albanica** 3-4, 1992 (s’e kam parë).
- DELL HYMES (1972): *On Communicative Competence*, në Pride, J. B. & Holmes, J. (eds.): **Sociolinguistics, Selected Readings**, Penguin Books, 1972.
- DEMIRAJ (1970), Shaban: **Historia e gjuhës së shkruar shqipe**, Prishtinë.
- DEMIRAJ (1988), Sh.: **Gjuha shqipe dhe historia e saj**, Tiranë.
- DEMIRAJ (1994), Shaban: **Gjuhësi Ballkanike**, Shkup.
- DEMIRAJ (2002), Sh.: *Gjuha letrare shqipe e njësuar dhe çështja e paskajores*, **Konferenca shkencore “Gjuha letrare kombëtare dhe bota shqiptare sot”**, Tiranë, 20-21 nëntor

- 1992, Tiranë, 56-59.
- DEUTSCH (1968), Karl W.: *The Trend of European Nationalism – The Language Aspect*, në FISHMAN (1968) Joshua: **Readings in the Sociology of Language**, The Hague-Paris. ff. 598-606.
- Diskutim i gjanë në lidhje me letërsín gojore të popullit dhe folklorën*, **Rilindja** (1955), Prishtinë, 18.12.f. 6.
- DODI (1973), Anastas: *Drejtshkrimi dhe shqiptimi letrar*, **Studime filologjike**, 1, Tiranë, ff. 123-130.
- DODI (1988), Anastas: *Disa probleme të gjuhës letrare në Veprën e Enver Hoxhës*, **Studime filologjike** 4, ff. 45-48.
- DODI (1991), A.: *Shkencëtari i ndjekur tërë jetën*, **Ora**, Prishtinë, 14.8.f. 33-36.
- DODI (1996), Anastas: *Gjuha letrare shqipe përballë rreziqeve që e kërcënojnë*, **Studime albanologjike II**, Universiteti i Tiranës, 77-92.
- DOMI (1954), Mahir: Projekti i ri i ortografisë e diskutimi i tij, Buletin Për Shkencat Shoqërore 1.
- DOMI (1959), Mahir: Realizimet e sukseset e gjuhësisë në RPSH këto 15 vjet, Buletin i USHT, SSHSH 4.
- DOMI (1973), Mahir: *Parimi fonetik në drejtshkrimin e shqipes*, **Studime filologjike** 1, Tiranë, ff. 89-96.
- DOMI (1980), Mahir: *Aleksandër Xhuvani lëvrues dhe studiues i shquar i gjuhës shqipe*, në **Studime filologjike**, 1, Tiranë, ff. 29-42.
- DOMI (1989), M.: *Prof. Selman Riza – studiues i shquar i gjuhës shqipe*, **Gjuha jonë**, 2, Tiranë, ff. 99-102.
- DOWNES (1988), William: **Language and Society**, London, Fontana Paperbacks.
- DRINI (1951), Sulejman: *Fjalori*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 2-3, ff. 163-164.
- DRINI (1957a), S.: *Disa çashtje t'ortografisë së gjuhës shqipe*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 3, ff. 323-342.
- DRINI (1957b), S.: *Rreth rranjorit në gjuhën shqipe*, **Përparimi**, Prishtinë, 7-8, ff. 468-471.
- DRINI (1958), S.: *Mbi vërejtjet ortografike të dr. Idriz Ajetit*, **Përparimi**, Prishtinë, 9, f. 595-603.
- DRINI (1963), S.: *Përpjekje për thjeshtim ortografije*, **Rilindja**, Prishtinë, 10. 1.
- DUBOIS, J., GIACOMO, M., GUESPIN, L. MARCELLESI, C., MARCELLESI, J.-B., MEVEL, J.-P. (1973): **Dictionnaire de linguistique**, Paris.
- DUPAS (1977), Jean-Claude: *Pour et contre Marr: les arguments échangés*, në **Langages**, 46, Paris, ff. 38-58;
- DUPAS, Jean-Claude et LELIEVRE, Claudine (1977): *La controverse sur le marrisme: thèmes et déroulement*, në **Langages**, 46, Paris, 24-37.
- DURO (1988), Agron: *Fjala shqipe në terminologjinë e mekanikës në dritën e ideve të Enver Hoxhës për leksikun e gjuhës letrare shqipe*, **Studime filologjike**, Tiranë, 4, ff. 54-64.
- E. (1953): *Themelimi i Institutit Albanologjik në Prishtinë*, në **Jeta e ré**, Prishtinë, ff. 296-297.
- FEKA (1988), Thanas: *Formime të reja me prapashtesa në veprat e Enver Hoxhës*, **Studime filologjike**, Tiranë, 4, ff. 69-72.
- FERGUSON (1959), Charles A.: *Diglossia*, në **Word** 15, 325-340.
- FEUILLET (1986), J.: **La linguistique balkanique**, Paris.
- FINCK (1911) F. N.: **Die Sprachstämme der Erdkreises**, Leipzig.
- FISHMAN (1968), Joshua (ed.) **Readings in the Sociology of Language**, The Hague-Paris, 1968.
- FISHMAN (1972), Joshua A.: *Language Maintenance and Language Shift as a Field of Inquiry: Revisited*, **Language in Sociocultural Change**, Stanford University Press, Stanford.
- FISHMAN (1983), Joshua: *Aménagement et norme linguistique en milieux linguistiques récemment cinscientisés*, në BÉDARD (1983) et MAURAS: **La norme linguistique**. Textes colligés et présentés par B.-M., Gouvernement du Québec, pp. 383-394.
- FISHTA (1942), P. Gjergj: **Satirika, Anzat e Parnasit e Gomari i Babatasit**, Shkodër.

- Fjalor i gjuhës së sotme shqipe (1980)**, hartuar nga A. KOSTALLARI, J. THOMAJ, XH. LLOSHI, M. SAMARA, J. KOLA, P. DAKA, P. HAXHILLAZI, H. SHEHU, F. LEKA, E. LAFE, K. SIMA, TH. FEKA, B. KETA, A. HIDI, botim i Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë të Akademisë së Shkencave të RPS të Shqipërisë, Tiranë.
- Fjalor i gjuhës së sotme shqipe (1981)**, hartuar nga A. KOSTALLARI, J. THOMAJ, XH. LLOSHI, M. SAMARA, J. KOLA, P. DAKA, P. HAXHILLAZI, H. SHESHU, F. LEKA, E. LAFE, K. SIMA, TH. FEKA, B. KETA, A. HIDI, dy vëllime, Rilindja, Prishtinë.
- FONTAINE (1974), Jacqueline: **Le cercle linguistique de Prague**, Mame, Paris.
- FRANÇOIS (1972), Denise: *La notion de norme en linguistique*, në **De la théorie linguistique à l'enseignement de la langue**, Paris, ff. 153-168.
- FRANÇOIS (1972), Denise: *La notion de norme en linguistique*, në **De la théorie linguistique à l'enseignement de la langue**, Paris, 153-168.
- FRIEDMAN (1996), Victor: *Kontakt dhe ndërgjegja në lidhjen gjuhësore ballkanike*, **Studime 3**, 1996, Prishtinë, 1997, 233-254;
- FRIEDMAN (1997), Victor: *Mbi konceptet nacionale në fjalorin tri gjuhësh të Gjorgji Pulevskit*, **Studime 4**, ASHAK, Prishtinë, 123-128.
- GABER, S. – KUZMANIĆ, T.(Ured.) (1989): **KOSOVO-Srbija-Jugoslavija**, Krt, Ljubljana.
- GADET (1977), Françoise: *Théorie linguistique ou réalité langagière?*, në **Langages**, 46, Paris, 59-89;
- GARVIN, P.-MATHIOT, M. (1968): *The Urbanization of the Guarani Language, A Problem in Language and Culture*, Fishman (1968): **Readings in the Sociology of Language**, The Hague, 365-374.
- GEORGIEVA, E. (1966): **Geschichte der bulgarischen Schriftsprache**, Wien.
- GHEŢIE (1978), Ion: **Istoria limbii române literare**, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti.
- GIMSON (1980), A.C.: **An Introduction to Pronunciation of English**, London.
- GIRKE, W. – JACHNOW, H. (1975): **Sprache und Gesellschaft in der Sowjetunion**, München.
- GJINARI (1973), Jorgji: *Gjuha letrare, drejtshkrimi dhe dialektet e shqipes*, **Studime filologjike 1**, Tiranë, ff. 131-136.
- GJINARI (1974), J.: *Gjuha letrare shqipe në një fazë të re*, **Studime filologjike 2**, Tiranë, ff. 7-12.
- GJINARI (1985), Jorgji: *Vlera shprehëse e dialektizmave në vepra të shokut Enver Hoxha*, **Gjuha jonë 3**, Tiranë, ff. 20-25.
- GJINARI (1989), Jorgji: **Dialektet e gjuhës shqipe**, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i letërsisë, Tiranë.
- Gjuha letrare kombëtare shqipe dhe epoka jonë. Materiale të Konferencës shkencore të mbajtur në Tiranë më 7-8 dhjetor 1984**, (1988) Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- GOSTURANI (1988), Xheladin: *Mësimet e Enver Hoxhës – bazë për përvetësimin e gjuhës shqipe nga brezi i ri*, **Studime filologjike 4**, Tiranë, ff. 39-44.
- GRADILONE (1960), Giuseppe: **Studi di letteratura albanese**, Urbinati editore, Roma, pp. 223.
- GRUPA AKADEMIKA SANU (1989): *“Memorandum SANU”* (1989), **Naše teme**, Zagreb, 33 (1-2), ff. 128-164.
- GUESPIN L. et MARCELLESI, J-B. (1986): *Pour la glottopolitique*, **Langages 83**, septembre, Paris, ff. 5-34.
- HADRI (1968), Ali: *Një komb – një gjuhë letrare*, **Përparimi**, 3-4, Prishtinë.
- HADRI (1973), Prof. A.: *Një komb - një gjuhë letrare kombëtare*, **Kongresi i Drejtshkrimit të gjuhës shqipe, 20-25 nëntor 1972, I**, Tiranë.
- HAEBLER (1965), Claus: **Albanische Grammatik von Salamis**, Harrassowitz, Wiesbaden.
- HAGÈGE (1992), Claude: **Le souffle de la langue. Voies et destins des parlers d'Europe**, Paris.
- HAHN (1854), Georg von: *Albanesische Studien I*, Jena.

- HASANI (1955), Sinan: *Kangët popullore ndikojnë në njerëzit e këtushëm ku format e jetës kulturore janë të kufizueme*, **Rilindja**, Prishtinë, 25.12, 7.
- HASANI (1981), S.: *Kosovo, istine i maske*, *Aktuelni razgovori, razgovor vodio Miloš Jevtić, Nedeljna Borba*, Beograd, 5 juli.
- HASANI (1986), S.: **Kosovo: istine i zablude**, CIP, Zagreb.
- HAUGEN (1959), Einar: *Planning for a Standard Language in Modern Norway*, në **Anthropological Linguistics**, 1, 3.
- HAUGEN (1972), Einar: **The Ecology of Language**, Stanford University Press, Stanford.
- HAUGEN (1972), Einar: *Linguistics and Language Planning*, në **The Ecology of Language**, Stanford University Press.
- HAVRÁNEK (1983), Bohuslav: *Emploi et culture de la langue standard*, BÉDARD Édith & MAURIS Jacques: **La norme en linguistique**, Paris, 1983, 815-833.
- HAVRANEK (1964), Bohuslav: *Zum Problem der Norm in der heutigen Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, në **A Prague School Reader in Linguistics**, Bloomington.
- HAXHILLAZI (1988), Pavli: *Mbiemrat e përdorur në "Përsëndetjen e shokut Enver Hoxha me rastin e 40-vjetorit të Çlirimit të Shqipërisë"*, **Studime filologjike**, 4, Tiranë, ff. 733-78.
- HETZER (1991), Armin: *Për librin e A. Pipës "Politika gjuhësore në Shqipërinë socialiste"*, **Balkan Archiv, Neue Folge**, Berlin, 16.
- HIDI (1988), Agim: *Rreth përdorimit të sinonimeve në veprat e Enver Hoxhës*, **Studime filologjike**, Tiranë, 4, ff. 65-68.
- HILUSHI (1970), (pseudonim i Ernest Koliqit): *Letra të hapuna një të riut letrar*, **Shëjzat – Gli Pleiadi**, 1-3, Romë, 3-6.
- HILUSHI (1970a): *Letra të hapuna një të riut letrar*, **Shëjzat – Gli Pleiadi**, 4-6, Romë, 99-102.
- HINRICHS (1999), Uwe (Hrsg.): **Handbuch der Südosteuropa Linguistik**, Harrassowitz, Wiesbaden.
- HOXHA (1952), Enver: **Raport mbi aktivitetin e K. Q. të P. P. SH., mbajtur në Kongresin e II-të të P. P. Sh.**, Tiranë.
- HOXHA (1962), Enver: **Vepra**, vëll. 23, Tiranë.
- HOXHA (1982), Haidedin: *Proces nacionalne afirmacije albanske nacionalnosti u Jugoslaviji: izbrana poglavlja*, **Časopis za kritiko znanosti**, st. 51-52, Ljubljana, ff. 236-366.
- HOXHA, Enver: **Vepra**, vëll. 13, Tiranë.
- ISLAMI (1980), Hivzi: **Popullsia e Kosovës. Studim demografik**, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore të Kosovës, Prishtinë.
- ISLAMI (1985), Hivzi: **Fshati i Kosovës**, Prishtinë.
- ISLAMI (1997), H.: **Dimensioni demografik i çështjes së Kosovës**, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore të Kosovës, Prishtinë.
- ISLAMI (2003), Hivzi: **Spastrimet etnike. Politika gjenocidale serbe ndaj shqiptarëve**, Dukagjini, Prejë.
- ISLAMI (2003), Hivzi: *Evolucioni demografik dhe problemet aktuale të bashkësisë urbane të Kosovës*, **Studime**, 10/ 2003, ASHAK, Prishtinë, 149-166.
- ISMAJLI (1972), R.: *Tingulli, fjala e lidhur, ligjërimi...*, **Dituria**, Prishtinë, 4, 9-19.
- ISMAJLI (1980), Rexhep: *Mbi normën gjuhësore*, **Përparimi**, 1, Prishtinë, ff. 48-66.
- ISMAJLI (1987), R.: **Artikuj për gjuhën shqipe**, Rilindja, Prishtinë.
- ISMAJLI (1988), Rexhep: *Mbi statusin e shqipes standarde në FSF të Jugosllavisë*, **Thema** 10, Prishtinë, ff. 93-123.
- ISMAJLI (1989), R.: *Albanski jezik u Jugoslaviji*, Gaber, S., Kuzmanić T. (1989): **KOSOVO-Srbija-Jugoslavija**, Ljubljana, 81-109.
- ISMAJLI (1991), Rexhep: **Gjuhë dhe etni**, pjesa *Revolucioni frëng dhe glotofagjia*, Rilindja, Prishtinë, ff. 405-425.

- ISMAJLI (1991a), R.: *Një intelektual nga më të dijshtmit*, **Ora**, Prishtinë, 27.6, f. 48-51.
- ISMAJLI (1991b), R.: *Aktualizim i përsëritur*, **Ora**, Prishtinë, 14.8, 36.
- ISMAJLI (1991ç), R.: **Gjuhë dhe etni**, Rilindja, Prishtinë, ff. 450.
- ISMAJLI (1991c), R.: *Sur les contributions de Selman Riza*, **Studia albanica**, Tirana, 1-2, 67-78.
- ISMAJLI (1993), Rexhep: **Kosova and the Albanians in Former Yugoslavia**, Kosova Information Center, Prishtina.
- ISMAJLI (1994), *Srbi svi i svuda*, **Koha**, Prishtinë, 2 maj.
- ISMAJLI (1994a), R.: *Rithemelimet e Selman Rizës*, **Etni e modernitet**, Dukagjini, Pejë, ff. 141-159.
- ISMAJLI (1994b), R.: **Etni e modernitet**, Dukagjini, Pejë, ff. 217.
- ISMAJLI (1998), R.: **“Në gjuhë” dhe për “gjuhë” (Rrjedhat e planifikimit të shqipes në Kosovë 1945-1968)**, Dukajini, Pejë, 330.
- ISMAJLI (2001), R.: *Shqipja dhe gjuhët e Ballkanit – ngjashmëri procesesh të standardizimit*, **Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare**, 19, Prishtinë, 241-251.
- ISMAJLI (2001-2002), R.: *Përtej alternativës: infinitiv apo status minoritar*, **Studime** 8-9, Prishtinë, 41-66.
- ISMAJLI (1988), R.: *Mbi statusin e shqipes standarde në RFS të Jugosllavisë*, **Thema** 10, Prishtinë, 93-122.
- ISMAJLI (2000), Rexhep: **Tekste të vjetra**, Dukagjini, Pejë, ff. 427.
- ISMAJLI (2003), Rexhep: **Standarde dhe identitete**, Dukagjini, Pejë, ff. 354.
- ISMAJLI (2005), Rexhep: **Gjuhë standarde dhe histori identitetesh**, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë.
- J[ANURA]. (1957), dr. P.: *Nji Mbledhje për unifikimin e drejtëshkrimit të Shqipes*, **Flaka e vllaznimit**, Shkup, 26.06.
- JACHNOW (1977), H.: *Sprachenpolitik in der Sowjetunion*, **Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie**, 5, ff. 60-88.
- JANURA (1952), dr. Petro: *Rreth Mbledhjes gjuhësore të Prishtinës*, **Flaka e vllaznimit**, Shkup, 31.12.
- JANURA (1954a), dr. P.: *Nji shikim historik dhe kritik mbi leksikografin shqiptare*, **Flaka e vllaznimit**, 1. 05. 1954.
- JANURA (1954b), dr. P.: *Pak fjalë mbi zanafillen dhe evoluten e alfabetit të shqipes*, **Flaka e vllaznimit**, Shkup, 2.08.
- JANURA (1955), Dr. P.: *Fillimet kulture shqiptare të shkrueme*, **Flaka e vllaznimit**, Shkup, 4.04.
- JANURA (1963), dr. P.: *Ortografia e gjuhës shqipe në rrugë të mbarë*, **Flaka e vllaznimit**, Shkup, më mungon data.
- JASIQI (1968a), A. D.: *Nisja me konsultën për gjuhën, mbititulli Nga aktiviteti i Institutit albanologjik në Prishtinë*, **Rilindja**, Prishtinë, 21 prill, f. 11.
- JASIQI (1968b), A. D.: *Letrarishie jo toskënishte*, *Postfestum Konsultës gjuhësore*, **Rilindja**, 28 prill, f. 8.
- Jeta e ré**, nr. 5-6, 1952, ff. 371-380 dhe **Flaka e vllaznimit**, Shkup, 17.01.
- Jezična politika u višenacionalnim zajednicama**, Kulturni radnik, 1, 1986, Zagreb.
- Jezik i nacionalni odnosi**, Sveske, Institut za proucavanje nacionalnih odnosa, 5-6, 1984, Sarajevo.
- KALESHI (1951), H.: *Përkthimet dhe problemi gjuhësuer*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 4, ff. 224-234
- KALESHI (1952a), H.: *Disa mendime mbi përkthimin e vargjeve*, **Flaka e vllaznimit**, Shkup, 15.07.
- KALESHI (1952b), H.: *Me rastin e përkëthimit të “Kunorës së maleve”*, **Jeta e ré**, 5-6, ff. 337-352.
- KALESHI (1952c), H.: *Nji recension i vonuem (“Fjalor sebokroatisht-shqip”*, Tiranë, **Jeta e ré**,

- Prishtinë, 3, ff. 227-232.
- KALESHI (1953a), H.: *I mjeri Nasradin, Jeta e ré*, Prishtinë, 4, ff. 298-306.
- KALESHI (1953b), H.: *Me rastin e themelimit t'Institutit albanologjik në Prishtinë, Flaka e vllaznimit*, Shkup, 15.10.
- KALESHI (1955a), H.: *Quod licet Jovi, non licet bovi, Jeta e ré*, Prishtinë, 1-2, ff. 48-55
- KALESHI (1955b), H.: *Veprat e Sami Frashrit, Flaka e vllaznimit*, Shkup, 4. 03.
- KALESHI, H. e THAÇI, H. (1954b)): *Për gjuhën e popullit e kundra gjuhës individualiste, Rilindja*, 9.5, f. 5.
- KALESHI, H. e THAÇI, H. (1954ç): *Mbi metodën shkencore, Rilindja*, Prishtinë, 15.8, f. 6.
- KALESHI, Hasan e THAÇI, Hilmi (1954a) : *Albanologjia – Albanistika, Rilindja*, Prishtinë, 21.3, 6.
- KALVE (1995), L.-Z.: *Rat medju jezicima*, Beograd. Përkthim i veprës CALVET (1987), Louis-Jean: *La guerre des langues et les politiques linguistiques*, Paris, Payot.
- KASTRATI (1969), Jup: *Për historinë e ortografisë shqipe, Buletin shkencor*, Instituti Pedagogjik dyvjeçar Shkodër, 8, Shkodër, ff. 277-303.
- KASTRATI (1970), Jup: *Për historinë e ortografisë shqipe II, Buletin shkencor*, Instituti Pedagogjik dyvjeçar Shkodër, 9, Shkodër, ff 421-457.
- KASTRATI (1988), J.: *Probleme të normës gramatikore në gramatikat e pasçlirimit, Gjuha letrare kombëtare shqipe dhe epoka jonë (1988)*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- KASTRATI (1980), Jup: *Historia e gramatologjisë shqiptare*, Prishtinë.
- KASTRATI (1996), J.: *Përpjekjet për një gjuhë të përbashkët letrare kombëtare shqipe në shekujt XIX-XX, Studime*, ASHAK, 3, Prishtinë, ff. 187-215.
- KATIČIĆ (1971), Radoslav: *Jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb.
- KATIČIĆ (1986), R.: *Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb.
- KELMENDI (1967), Ahmet: *Për Pranimin (unifikimin) edhe të gjuhës letrare edhe të drejtshkrimit, Përparimi*, nr. 4, Prishtinë, ff. 474-479.
- KETA, B. – SIMA, K. (1985): *Veçori të leksikut në veprën e shokut Enver Hoxha “Vite të vegjëlisë”, Studime filologjike*, 3, Tiranë, ff. 18-26.
- KLOSS (1968), Heinz: *Notes Concerning a Language-Nation Typology*, në J. A. FISHMAN, C. A. FERGUSON, J. Das GUPTA (eds) (1968), *Language Problems of Developing Nations*, New York, 69-85.
- KOLGECI (1953), Salih: *Nji shiqim rreth gjuhës së shkrimit në “Flakën e vllaznimit”, Jeta e ré*, Prishtinë, 4, f. 307.
- KOLGJINI (1974), Tahir, *Shqiptarët në Jugosllaví dhe gjuha e unjisuar, Shêjzat – Gli Pleiadi*, 1-10, Romë, 56-67.
- Konferenca I e studimeve albanologjike (1965)**, Tiranë.
- Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe 20-25 nëntor 1972, I (1973)**, Tiranë.
- Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe 20-25 nëntor 1972, I (1973)**, Tiranë.
- Konkluzat e Konsultës gjuhësore të 22-23 prillit 1968 (1968), mbajtur në Prishtinë, Përparimi 3-4*, Prishtinë.
- KOSTALLARI (1970), A.: *Les études linguistiques en Albanie, Studia albanica*, 2, Tirana, 99-115.
- KOSTALLARI (1971), A.: *Mbi tiparet kryesore të shqipes së sotme letrare, Shkencat shoqërore në shkollë*, 2, Tiranë.
- KOSTALLARI (1972), A.: *Mbi disa veçori strukturore e funksionale të gjuhës letrare shqipe të kohës sonë, në Probleme të gjuhës letrare shqipe dhe të drejtshkrimit të saj*, vëllimi I, Botim i Komisionit organizues të Kongresit të Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, Tiranë.
- KOSTALLARI (1973), A.: *Gjuha letrare e sotme shqipe dhe disa probleme themelore të drejtshkrimit të saj*, Tiranë.
- KOSTALLARI (1980), A.: *Vepra e Aleksandër Xhuvanit për gjuhën letrare kombëtare, në Studime*

- filologjike**, 1, Tiranë, ff. 43-56.
- KOSTALLARI (1984), Androkli: **Gjuha letrare e kombit shqiptar në epokën e sotme**, referat i poligrafuar në Kongresin e Studimeve të Evropës Juglindore, Beograd, 1984, 28-30.
- KOSTALLARI (1985), A.: *Mësimet e shokut Enver Hoxha – baza e politikës gjuhësore të Partisë e të shtetit tonë socialist*, **Studime filologjike** 2, Tiranë.
- KOSTALLARI, Androkli – BULO, Jorgo (1988): *Enver Hoxha dhe shkencat filologjike shqiptare*, **Studime filologjike** 4, ff. 3-18.
- KOSTARI (1953), Stathi: *Disa vërejtje rreth gjuhës në theatër*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 2, ff. 144-150.
- KOUKLOUDIS (2003), Asterios: **The Vlachs**, Thessaloniki.
- KRUJA (1940), Mustafa: *Mëndime mbi trajtimin e një gjuhe letrare shqipe*, **Shkëndija**, Vjeti I, gusht 1940-XVIII, nr. 2, Tiranë, ff. 3-8.
- Kthesat në udhën e shkronjave*, Procesverbal nga Mbledhja e zgjeruar e letrarëve shqiptarë në Jugosllavi, e vitit 1955, **Zëri** (1997), Prishtinë, dhjetor.
- L'HERMITTE (1969), René: *La linguistique soviétique*, **Langages** 15, Paris, 3-13.
- LAFE (1973), Emil: *Drejtshkrimi dhe grafia e shqipes*, **Studime filologjike** 1, Tiranë, ff. 161-164.
- LAFE (1980), Emil: *Pikëpamjet e Aleksandër Xhuvanit për problemet e kulturës së gjuhës*, në **Studime filologjike**, 1, Tiranë, ff. 83-94.
- LALOVIC (1989), Dragutin: *Upotreba Jugoslavije*, në **Naše teme**, Zagreb, 33 (1-2), ff. 119-128.
- Langages** 15 (1969): (*La linguistique en U.R.S.S.*, R. L'Hermitte), Paris, 133.
- Langages** 46 (1977): (*Langage et classes sociales. Le marrisme*, J.-B. Marcellesi, D. Baggioni, J.-C. Dupas, F. Gadet, C. Lelièvre), Paris, 117.
- Langages** 83 (1986): (*Glottopolitique*, par J. -B. Marcellesi et L. Aubague, D. Baggioni, K. Bochmann, A. Elimam, L. Guespin, J. Maurais, Ž. Muljačić, Gh. Thiers, P. Van de Craen), Paris, ff. 128.
- LECCE (1716), Francesco Maria da: **Osservazzioni grammaticali nella lingua albanese**, Roma.
- LEPSCHY, Ana L.& LEPSCHY (1986), Giuglio, **Die italienische Sprache**, Tübingen, angl. – **The Italian Language Today**, 1977.
- LEWANDOWSKI, Theodor (1976): **Linguistisches Wörterbuch 1-3**, Quelle - Meyer, Heidelberg.
- LEWIS (1972), Glyn E.: **Multilingualism in the Soviet Union**, The Hague.
- Libri i gjuhës për klasën II fillore** (gegërisht) (1949): Tiranë, 83. Punuar nga Dega e teksteve dhe Programeve të Ministrisë së Arsimit të RP të Shqipërisë. Botuar nga Ministria e Arsimit e RPSH.
- Libri i gjuhës për klasën II fillore** (gegërisht) (1949): Tiranë. Punuar nga Dega e teksteve dhe Programeve të Ministrisë së Arsimit të RP të Shqipërisë. Botuar nga Ministria e Arsimit e RPSH.
- Libri i gjuhës për klasën III të shkollës fillore** (toskërisht) (1950): Tiranë, 154 ff. Botim i Ministrisë së Arsimit.
- LLOSHI (1986), Xhevat: *Vlerësimet e shokut Enver Hoxha për cilësitë e stilit dhe për kulturën e gjuhës*, **Gjuha jonë**, 3, Tiranë, ff. 15-25.
- LLOSHI (1988), Xh.: *Tipare të gjuhës e të stilit në veprat e Enver Hoxhës*, **Studime filologjike** 4, ff. 27-30.
- LLOSHI (1997), Xhevat: **Mbështetje për gjuhën letrare**, Tiranë, 157.
- LLOSHI (2001-2), Xh.: *Gjuha shqipe letrare përmes kontestimit*, **Studime** 8-9, Prishtinë, 101-120.
- LUBOTENI (1960b), G.: *Ndryshimet ma të qensishme dialektore ndërmjet gegnishtes dhe tosknishtes (II)*, **Përparimi**, Prishtinë, 11, ff. 748-769.
- LUBOTENI (1963), G.: *Risite që parashef ortografija jonë e re*, **Përparimi**, Prishtinë, 5-6.
- LUNT, H. G. (1952): **A Grammar of the Macedonian Literary Language**, Skopje, 1952.
- MACKEY (1976), W. F.: **Bilinguisme et contacts des langues**, Paris.

- MAECELLES (1977), Jean-Baptiste: *A propos du marrisme: "Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité"*, në **Langages**, 46, Paris, ff. 3-23;
- MANSAKU (1997a), Seit: *Rreth parimeve të drejtshkrimit të Komisionit Letrar në Shkodër, Komisioni Letrar Shqipe në Shkodër (1916-1996)*, Shkodër.
- MANSAKU (2004), Seit: *Historia e shqipes së shkruar dhe përkthimi i Biblës në shqipen standarde, Bibla shqip dhe traditat tona*, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë, ff. 29-37.
- MARCELLES (1977), Jean-Baptiste: *A propos du marrisme: "Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité"*, në **Langages**, 46, Paris, 3-23;
- MARCELLES, J.-B. et GARDIN, B. (1974): **Introduction à la sociolinguistique. La linguistique sociale**, Paris, ff. 37-8.
- MARLASKAJ (1921), Ambroz: *Mbi ortografin e sotme*, **Hylli i dritës**, Shkodër.
- MARTINET (1972), André: *Le parler et l'écrit, De la théorie linguistique à l'enseignement de la langue*, Paris, 61-63.
- MATHESIU (1983), Vilém: *Sur la nécessité de stabilité d'une langue standard*, te Bédard Édith & MAURAS Jacques: **La norme en linguistique**, Paris, 1983, 809-813.
- MAURO (1974), Tullio De: **Storia linguistica dell'Italia unita**, Roma-Bari.
- Mbledhja e gjuhëtarëve dhe e letrarëve tanë për çashtje gjuhësore*, **Jeta e re (1952):**, 5-6, Prishtinë.
- MEHMEDI (1954), Shemsi: *Tekstet shkollore e zanë vendin kryesor*, **Rilindja**, Prishtinë, 13.5, f. 6
- MEILLET (1925), Antoine: **Les langues du monde**, Paris.
- Mori fund Këshillimi për çështje të gjuhës dhe t'ortografisë shqipe*, artikull i panënshkruar, **Rilindja (1963):**, Prishtinë, 17.1.
- MUHAMETAJ (1988), Enver: *Mendimi teorik i Enver Hoxhës për procesin e krijimit artistik*, **Studime filologjike** 4, ff. 99-108.
- Na çmojmë dhe përvehtësojmë gjithçka ndihmon progresin*, tha Gjoka PAJKOVIQ (1955): **Rilindja**, Prishtinë, 25,12, f. 6.
- NACHTIGALL (1917), Rajko: **Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache**, Graz.
- NESIMI (1973), Remzi: *Procesi i njësimt të drejtshkrimit të shqipes letrare në Maqedoni*, **Studime filologjike** 1, Tiranë.
- Njëzet vjet të Institutit Albanologjik (1967-1987) (1987):** Botim jubilar, Prishtinë.
- Nji mbledhje e randsishme (1955): Përparimi* 1-2, Prishtinë.
- NUHIU, Vesel (1992): *Arshi Pipa: "Politika e gjuhës në Shqipërinë socialiste"*, **Gjurmime albanologjike**, SSF, 21, 1991 (1992): Prishtinë.
- Nuk na nevojitet me u orjentue kah folklori dhe gjanat e së kaluemes*, Referati i Shokut Ismet MULA (1955): i ritreguar gjerësisht nga Redaksia, **Rilindja**, Prishtinë, 25.12, f. 5-6.
- Ortografia e gjuhës shqipe (1951):** Instituti i Shkencave, (Punuar prej A. Xhuvanit, K. Cipos dhe E. Çabejt), Shtëpia botonjëse "Naim Frashëri", Tiranë, 27.
- Ortografia e gjuhës shqipe (1956), Buletin për shkencat shoqërore* 4, Tiranë, 38-65.
- Ortografia e gjuhës shqipe, (1964),** (Komisioni: dr. I. Ajeti, kryetar, dr. P. Janura, S. Drini, H. Vokshi, M. Bardhi, L. Mulaku, M. Isaku, XH. Gega dhe L. Lucaj), Beograd, 66.
- Ortografia e gjuhës shqipe, (1964):** (Komisioni: dr. I. AJETI kryetar, dr. P. JANURA, S. DRINI, H. VOKSHI, M. BARDHI, L. MULAKU, M. ISAKU, XH. GEGA dhe L. LUCAJ), Enti për botimin e teksteve i Republikës Socialiste të Serbisë Beograd, Reparti i Entit në Prishtinë, e lejoi Sekretariati i arsimit e kulturës, Beograd, ff. 66.
- Ortografia e gjuhës shqipe (1948): Buletin i Institutit të Shkencave*, Tiranë, 1, 3-50.
- OSMANI (1987), Tomor: **Histori e alfabetit të gjuhës shqipe**, Tiranë, 295.
- OSMANI (1999), T.: **Udhë e shkronjave shqipe**, Shkodër.
- OSMANI (2004), Tomor: **Komisioni letrar shqipe në Shkodër (1916-1918)**, Shkodër, 312 ff.
- P.(ASHKU) (1963), A.(nton): *Filloi këshillimi për çashtje të gjuhës dhe t'ortografisë shqipe*,

- Rilindja**, Prishtinë, 15.1.
- PASHO (1988), Hëna: *Zhvillimi i terminologjisë së ekonomisë dhe pasqyrimi i saj në veprat e Enver Hoxhës*, **Studime filologjike** 4, ff. 49-54.
- PELLEGRINI (1960), G. B.: *Tra lingua e dialetto*, **Studi Mediolatini e Volgari**, 8, 137-1153;
- PELLEGRINI (1962), G. B.: *L'italiano regionale*, **Cultura e Scuola**, 5, 20-29.
- PELLEGRINI (1975), G. B.: **Saggi di linguistica italiana**, Torino.
- Për qëndrueshmimin e terminologjisë – Gjeografi (1954a): **Rilindja**, Prishtinë, 30.5. f. 6.
- Për qëndrueshmimin e terminologjisë (1954b): **Rilindja**, Prishtinë, 4.6. f.7.
- Për qëndrueshmimin e terminologjisë psikologjike dhe filozofike (1954): **Rilindja**, 14.2, f. 5.
- Për qëndrueshmimin e terminologjisë–administratë (1954): **Rilindja**, Prishtinë, 16.5, f. 6.
- Përmbi burrim të gjuhvet letrare* (1918): **Posta e Shqypniës**, 3 korrik.
- PEROVIQ (1952), Budimir: *Përemnat pronorë*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 5-6, ff. 371-381.
- PEROVIQ (1954), B.: *Nji shiqim në trajtat e futurit në të folmen e arbneshve të Zarës*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 4, ff. 353-358.
- PIPA (1986), Arshi: *Mbi t'ashtuqejtunën 'gjuhë të njësuar'*, **Koha jonë** 15, 11-12-13, 19-34. (s'ë kam parë).
- PIPA (1989), Arshi: **The Politics of Language in Socialist Albania**, East European Monographs, Boulder, New York, 283.
- PIPA (1993), A.: *Letër drejtuar Bahri Becit*, **Hylli i Dritës**, 4, Tiranë (referuar nga Dodi).
- PIPA (1993a), A.: *Letër Akademisë së Shkencave*, **Hylli i Dritës**, 4, Tiranë (referuar nga Dodi).
- PRIDE, J.B. & HOLMES, J. (1972) (eds.): **Sociolinguistics**. Selected Readings, Penguin Books, 1972.
- PRIFTI (1990), Peter: *A commentary on Prof. Pipa's Critique of Unified Literary Albanian*, **The South Slavic Journal**, fall winter; shqip te **Arbëria**, 11, shtator.
- Probleme të gjuhës letrare shqipe dhe të drejtshkrimit të saj** (1972), V. I, Tiranë.
- Probleme të gjuhës letrare shqipe dhe të drejtshkrimit të saj** (1972): (Studime dhe artikuj), Vëll. I, Botim i Komisionit organizues të Kongresit të drejtshkrimit të gjuhës shqipe, Tiranë.
- QOSJA (1971), Rexhep: *Përgjegjësia gjuhësore e shkrimtarit*, **Fjala**, Prishtinë, 11.11.
- QOSJA (1972), R.: *Përgjegjësia gjuhësore e shkrimtarit*, **Probleme të gjuhës letrare shqipe dhe të drejtshkrimit të saj I**, Botim i Komisionit organizues të Kongresit të Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, Tiranë.
- QOSJA (1973), R.: *Shkrimtarët dhe gjuha letrare*, **Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, nëntor 20-25**, Tiranë.
- RAKA (1988), F.: *Rëndësia e Konsultës gjuhësore të Prishtinës*, **Gjuha shqipe**, Prishtinë, 3, 85-91.
- RAKA (1989), Fadil: *Ortografia e 1964-ës dhe normëzimi i shqipes letrare në Jugosllavi*, **Gjuha shqipe**, Prishtinë, 2, f. 95-103.
- RAKA (1990), F.: *Ndihmesa e Aleksandër Xhuvanit për normëzimin e shqipes letrare*, në **Gjurmime albanologjike**, SSHF, Prishtinë, nr. 20, ff. 77-93.
- RAKA (1994), F.: *Rreth veprimtarisë së prof. Selman Rizës në fushë të shqipes letrare*, **Gjurmime albanologjike**, **Seria e shkencave filologjike**, 23-1993, Prishtinë, ff. 43-63.
- RAKA (1995), F.: *Zhvillimi i gjuhësisë shqiptare në Kosovë*, **Seminari XVII ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare**, Akademia e Shkencave - Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë, Universiteti i Prishtinës – Fakulteti i Filologjisë, Eurorilindja, Tiranë.
- RAKA (1995), F.: *Zhvillimi i gjuhësisë shqiptare në Kosovë*, **Seminari XVII ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare**, Tiranë.
- RAKA (1997), F.: **Historia e shqipes letrare**, Universtiet i Tetovës, Tetovë.
- Readings in the Sociology of Language**, The Hague.
- REDAKCIJA E REVISTËS “JETA E RE” (1953): *Përemnat pronorë*,

- REDAKSIA (1955): *Sqarim rreth shkrimeve të Hasan Kaleshit dhe Lutfi Rusit kundër redaksisë sonë*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 3, ff. 169-179.
- REKA (1963), Hamza: *Nji vështrim të shkurtë rreth problemit të gjuhës së përbashkët letrare shqipe*, **Flaka e vllaznimit**, Shkup, 13.01.
- REPUBLIKA POPULLORE E SHQIPËRISË. KËSHILLI I NINISTRAVE (1974): *Vendim nr. 50. dt. 8.3.1974, Mbi masat për zbatimin e drejtshkrimit të njëzuar të gjuhës shqipe*, **Studime filologjike** 2, Tiranë, ff. 3-6.
- RESSULI (1934), Namik: **Studi sulla stratificazione della lingua albanese**, tesi di laurea, Torino, dorëshkrim të cilin nuk e kam pasur, por e citon vetë autori.
- RESSULI (1940), N.: *Gegërishtja apo Toskërishtja?*, **Shkëndija**, 1940-XVIII, nr. 2, Tiranë, 9-18.
- RESSULI (1940a), Namik: *Përpyekje të herëshme e të vona për një gjuhë shqipe të përbashkët*, **Shkëndija**, 1940-XVIII, nr. 4, Tiranë, ff. 17-32.
- RESSULI (1985), Namik: **Grammatica albanese**, Torino.
- REXHA (1963), Ali: *Të bisedojmë për luhatje drejtshkrimore*, **Rilindja**, Prishtinë, 14.1.
- RIZA (1003), S.: **Vepra 4**, ASHAK, Prishtinë.
- RIZA (1936), Selman: *Shqiporja dhe shqipja*, **Përpyekja shqiptare**, I, Tiranë, nr. 1.
- RIZA (1944), S.: **Tri monografina albanologjike**, Mesagjeritë shqiptare, Tiranë.
- RIZA (1951), S.: *Problemi gjuhësuer dhe zgjidhja e tij*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 5, 273-276.
- RIZA (1952), S.: **Fillimet e gjuhësisë shqiptare**, Mustafa Bakija, Prishtinë.
- RIZA (1953), S.: *Nji shqyrtim kritik mbi Fjalorin e Bariqit*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 6, ff. 426-441.
- RIZA (1954a), S.: *Albanologjia dhe Albanistika*, **Rilindja**, Prishtinë, 21.3, f.7.
- RIZA (1954b), S.: *Në marzh të "Shqyrtimit kritik mbi fjalorin e Bariqit"*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 2, ff. 125-136.
- RIZA (1954c), S.: *Nji kundërsqarim*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 2, ff. 158-136.
- RIZA (1954ç), S.: *Rishbotimi i fjalorit të Konstantin Kristoforidhit*, **Rilindja**, Prishtinë, 1.8, f. 5.
- RIZA (1955a), S.: *Kritika reciproke në shërbim të lavrimit gjuhësuer*, **Përparimi** 5, Prishtinë, ff. 300-304.
- RIZA (1955b), S.: *Kritikë gjuhësore e njëj referati letrar*, **Përparimi**, Prishtinë, 6, ff. 369-373.
- RIZA (1955c), S.: *Linguistika, filologjia dhe gramatika deskriptive*, **Përparimi** 1-2, Prishtinë, 47-54.
- RIZA (1964), S.: *Si duhen emërtuar shqip elementet e parë të anës shqiptimore të të folurit sidhe dy grupet e tyre më kryesore*, **Studime filologjike**, Tiranë, 1, ff. 189-192.
- RIZA (1965), S.: *Dy versionet e veprës së Pjetër Bogdanit*, **Konferenca I e studimeve albanologjike**, Tiranë.
- RIZA (1979), S.: **Studime albanistike**, Rilindja Prishtinë, ff. 478.
- RIZA (1996), S.: **Vepra 1**, ASHAK, Prishtinë.
- RIZA (1997), S.: **Vepra 2**, ASHAK, Prishtinë.
- RIZA (2002), S.: **Vepra 3**, ASHAK, Prishtinë.
- Rregulla mbi orthografin e gjuhës të shkrueme të vendosuna prej Komisés letrare (1917): *Shkodër, 1917*, **Filologji** (1977):3, Prishtinë, 1-6.
- RROTA (1936), Justin: **Për historin e alfabetit shqip**, Shkodër..
- Rubrika e Institutit Albanologjik – Prishtinë (1954): *Terminologjia gramatikore, letrare, artistike, shqip frëngjisht, e serbisht*, **Rilindja**, 17.1, f. 5.
- Rubrika e Institutit Albanologjik (1953): *Për qendrushmimin e terminologjisë shqipe*, **Flaka e vllaznimit**, Shkup, 15.12.
- RUGOVA (1988), Rrustem: *Borxhi*, **Rilindja**, Prishtinë.
- S. I. (1952): *Frytet e para të Seminarit t' albanologjis*, **Rilindja**, 18 shtatuer, Prishtinë.
- SAMARA (1979), Dhimitër: **Formimi i gjuhës letrare kombëtare shqipe**, Tiranë.
- SAMARA (1988), Miço: *Kontributi i Enver Hoxhës në pasurimin e përpunimin e leksikut politiko-shoqëror të gjuhës letrare shqipe*, **Studime filologjike** 4, ff. 19-26.

- SAMARA (2000), Miço: **Historia e gjuhës letrare shqipe**, Tiranë.
- Sesioni i I-rë shkencor i Institutit të Shkencave për vitin 1952 (1952), **Buletin për Shkencat Shoqërore I**, Instituti i Shkencave, Tiranë, ff. 43-96.
- SHALA (1963), Hazir: *Gjuha shqipe ka një trung, një ortografi*, **Rilindja**, Prishtinë, 6.1., f. 12.
- SHAPLO (1988), Dalan: *Risimi i vazhdueshëm i letërsisë në dritën e mësimave të Enver Hoxhës*, **Studime filologjike** 4, ff. 87-92.
- SHEHU (1987), Shaban: *Barazia nacionale dhe vëllazërimi e bashkimi i kombeve dhe i kombësive tona*, **Jehona** 10, Shkup.
- SHITA (1952), Vehap: *Kritikë letrare ose pamflet tendencjor*, **Jeta e ré**, 3.
- SHITA (1953), V.: *Disa vërejtje rreth gjuhës në teatër*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 2, ff. 144-150.
- SHITA (1954), V.: *Medice, cura te ipsum*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 4, 302-312.
- SHKRIMTARË SHQIPTARË (1941): Pjesa I (1462-1878), Mbledhë e punue. Nën kujdesin e Ernest Koliqit, nga Namik Ressuli, Tiranë, ff. 367.
- SHKRIMTARË SHQIPTARË II (1941): Pjesa II. Prej Lidhjes së Prizrenit deri sot, mbledhë e punue, nën kujdesin e Ernest Koliqit, nga Karl Gurakuqi, Tiranë, ff. 555.
- SHKURTAJ (1987), Gjovalin: *Tipizimi i gjuhësor në disa vepra të shokut Enver Hoxha*, **Gjuha jonë**, 3, Tiranë, ff. 24-31.
- SHKURTAJ (1989), Gj.: *Shoku Enver Hoxha për arbëreshët e Italisë dhe gjuhën e tyre*, **Gjuha jonë**, 2, Tiranë, ff. 16-26.
- SHKURTAJ (1996), Gj.: **Sociolinguistika**, Shtëpia botuese "Libri universitar", Tiranë, ff. 274.
- SHUKRIU (1955), Ali: *Folklori nuk guxon me plotsue mbrendin e punës sonë kulturore*, **Rilindja**, Prishtinë, 25.12, f. 7.
- SHUTERIQI (1952), Dhimitër S.: *Mbi gjuhën letrare kombëtare shqipe*, **Buletin i Shkencave Shoqërore**, IV, Tiranë, 3-55.
- SHUTERIQI (1978), Dhimitër S.: **Shkrimet shqipe në vitet 1332-1850**, Tiranë, 1976, Prishtinë.
- SHUTERIQI (1949), Simon: *Orthografia e gjuhës shqipe*, **Buletin i Institutit të Shkencave**, 4, Tiranë, ff. 66-94.
- SILIQI (1985), Lllazar: *Shënime për stilin dhe gjuhën në veprën e Enver Hoxhës*, **Nëntori** 10, Tiranë, ff. 229-38.
- Sot fillon Këshillimi i për ortografin e gjuhës shqipe* (1963): **Rilindja**, Prishtinë, 14.1.
- STALIN (1972), J.V.: **Marxism and Problems of Linguistics**, Peking, ff. 55.
- STAROVA (1987), Vullnet: **Kombësia shqiptare në dritën e jetës së përbashkët në RS të Maqedonisë**, Flaka e vëllazërimit, Shkup.
- STEWART (1968), William A.: *A Sociolinguistic Typology of Describing National Multilingualism*, në Fishman, J. A. (ed.): **Readings in the Sociology of Language**, Mouton, The Hague-Paris, ff. 531-545.
- STEWART (1968), William A.: *An Outline of Linguistic Typology for Describing Multilingualism*, në Fishman, Joshua (ed.) **Readings in the Sociology of Language**, The Hague-Paris, 1968
- SULEJMANI (1983), F.: *Çështje të normës letrare*, **Probleme aktuale të kulturës së gjuhës**, Prishtinë.
- T'unifikohet por edhe të thjeshtohet ortografia e shqipes* (1963), **Rilindja**, Prishtinë, 11.1.
- TAGLIAVINI (1964), Carlo: **Le origine delle lingue neolatine**, Bologna.
- Të pranojmë aso rregullash që i përgjigjen shqipes letrare* (1963): **Rilindja**, Prishtinë, 20.1.
- THAÇI (1951), H.: *Fjalori historik shqip-anglisht*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 6, ff. 449-453.
- THAÇI (1953a), H.: *Nji çashtje gjuhësore për njohjen e dialektit t'Ulqinit e të rretheve*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 3, ff. 223-229.
- THAÇI (1953b), H.: *Rreth një bashkëpunimi me Hasan Kaleshin*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 3, 181-184.
- THAÇI, H. e KALESHI, H. (1954): *Përgjegje një kritike insolente*, **Jeta e ré** 1, Prishtinë, 48-57.
- THOMAI (1985), Jani: *Rreth gjuhës e stilit në veprën e shokut Enver Hoxha "Kur u hodhën*

- themelet e Shqipërisë së re*”, **Studime filologjike**, 2, Tiranë, ff. 212-229.
- THOMAI (1988), J.: *Rreth përdorimit të fjalëve dialektore në veprat e Enver Hoxhës*, **Studime filologjike** 4, ff. 31-38.
- THOMAS (1957), Lawrence L.: **The Linguistic Theories of N. Ja. Marr**, Berkeley - Los Angeles.
- TOMA (1988), Ndue Zef: *Enver Hoxha për pastërtinë ideologjike të artit të realizmit socialist*, **Studime filologjike** 4, ff. 93-98.
- TOPÇIU (1955), Xheladin: *Mësimi i gjuhës sërbokroatishte*, **Përparimi**, Prishtinë, 4, ff.206-210.
- TOPÇIU, Xh.-BARDHI, M. (1955): *Programi i gjuhës dhe i letërsisë shqipe*, **Përparimi**, 1-2, 61-65.
- TRUDGILL, P. (1983): **Sociolinguistics: An Introduction**, Penguin.
- TRUDGILL, P./HUGHES, A.(1979): **English Accents and Dialects: An Introduction to Social and Regional Varieties of British English**, London.
- TSITSIPIS (1981), Lukas: **Language Change and Language Death in Albanian Speech Communities in Greece: A Sociolinguistic Study**, University of Wisconsin-Madison, disertacion i pabotuar.
- TSITSIPIS (1998), Lukas: **A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift. Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact**, Oxford, Clarendon Press.
- Večernje novosti** (1981): 2 korrik, Beograd.
- VEHBIU (1992), Ardian: *Albanese standard: peccatto originale e riduzione*, **Katundi ynë**, 81,3, dhe **Albanica**, 3-4, 1992.
- VESELAI (2000), Nuhi: **Paskajorja çështje e shqipes standarde**, Dardania sacra, Shtufi, Prishtinë, ff. 168.
- VOKSHI (1957), Hasan: *Disa çështje të ortografisë së gjuhës shqipe*, **Jeta e ré** 3, Prishtinë, 332-342.
- VOKSHI (1968), H.: *Disa veçori të letrarishës së sotme dhe drejtshkrimi i saj*, **Përparimi**, 3-4.
- VOKSHI, H.-KOLGECI, S. (1955): *Zanorja ë dhe përdorimi i saj*, **Përparimi**, 1-2, ff. 24.
- VOSSLER (1953), Karl: **Langue et culture de la France, Histoire du français littéraire dès origines à nos jours**, Paris, botimi gjermanisht i vitit 1929.
- WARDHAUGH (1992), Ronald: **An Introduction to Sociolinguistics**, Oxford UK-Cambridge USA.
- WEINSTEIN (1980), B.: *Language Planning in Francophone Africa*, **Language Planning and Language Problems**, 4 (1), 55-77.
- WILLIAMS (1992), Glyn: **Sociolinguistics. A sociological Critique**, Routledge, London and New York.
- WILLIAMS (1992), Glyn: **Sociolinguistics. A sociological critique**, Routledge, London and New York.
- Word** (1979): vol. 30, nr.12, April-August.
- XHAXHIU (1988), Muzafer: *Mësimet e Enver Hoxhës – baza metodologjike për studimin e letërsisë së huaj*, **Studime filologjike** 4, ff. 109-120.
- XHUVANI (1961), Aleksandër: *Për themelim të një gjuhe letrare*, **Jeta e ré**, Prishtinë, 6, 744-749.
- YAKOVA (1902), G.: **Ortografia della lingua albanese**, Venezia.
- ZAJMI (1971a), G.: *Format e barazisë së gjuhëve gjatë lëvizjes dhe luftës nacional-çlirimtare në Kosovë*, **Përparimi** 17, Prishtinë, ff. 445-452.
- ZAJMI (1971b), G.: *Pozita e gjuhës në Krahinën Autonome të Kosovës në periudhën 1945-1970*, **Përparimi** 17, Prishtinë, ff. 551-569 dhe 639-653.
- ZAJMI (1972), G.: *Disa aspekte metodologjike dhe konkluduese lidhur me studimin e pozitës së gjuhëve të pakicave kombëtare në Evropë midis dy luftërave botërore*, në **Përparimi** 4, Prishtinë, ff. 328.
- ZAJMI (1982), G.: **Ustavno-pravna zaštita i tretman jezika nacionalnih manjina u Evropi izmedju dva svetska rata**, Akademija nauka i umetnosti Kosova, Priština.

DOKUMENTE

**1. RREGULLA MBI ORTHOGRAFÍN E GJUHËS SHQIPE
TË SHKRUEME TË VENDOSUNA PREJ KOMISÍS
LETRARE**

SHKODËR 1917

PARATHÂNË.

Mbas porosís së marrun prej të Naltes Komandë m. e r. të XIX Trup Ushtrie me urdhnin E. V. Nr. 128/I më 24. II. 17, i cili po shtypet këtu ngjitun, Komisija letrare shqipe ka vijuem kërkimet e veta mbi fonetikën e dialektit t'Elbasanit me qellim që me i dhânë një trajtë mâ të caktueme orthografís së gjuhës së shkrimit.

Tue u-mbështetun mbi këto kërkime Komisija letrare dau që me i përmirsuem në disa pika Rregullat e orthografís, sidomos për sa u përket formavet të dyzueme, nga të cilat zgjodhi ato, që mâ tepër i pëlqejnë fonetikës së djalektit të marrun për themel.

Po shtypë pra një botim të dytë të Rregullavet t'orthografís me përmirsimet e pëlqyeme, të cilat nuk i sjellin asndonji ndryshim themeluer Rregullavet të përparshme.

Shkodër, Tetuer 1917

Komisija Letrare Shqipe

Komanda mâ e Naltë në Shqipni.

E. V. N. 128/1.

Orthografija shqipe.

KOMISÍS LETRARE SHQIPE

në Shkodër,

Rregullat mbi orthografin e gjuhës shqipe të shkrueme, të cilat u-vendosen prej Komisís letrare edhe u-paraqitën me lajmin e dërguem më 31 të Kallëndorit 1917, u pëlqyen.

Që prej datës së këtij urdhni, këjo mënyrë shkrimi e diftue me anë t'atyne rregullave do të ketë fuqi zyrtare edhe do të shihet përdorimi i kësaj pa kurrnji jashtërregullim, në të gjitha aktet, në të përgjegjunit e në të kryemit e këtyneve, n' urdhnimet, në botimet e tj.

Gjithashtu edhe për pikat 2 e 3 të § 6 u-pëlqye të mbajtunit, tash për tash, e të dy mënyravet për orthografin e disa formave si t'emnavet ashtu edhe të verbavet, qofshin këto në formë të theksueme a të patheksueme.

Me gjith këtê, me qellim që të formohet pak nga pak një gjuhë shkrimi e përmbledhun prej të dy djalektevet të pare të sotshëm të shqipes, Komisija merr për barrë, sa të mundet, gjithnji me zell e tue mbajtë para sysh qellimin, me u përpjekë qi t'i japë një trajtë të përbashkme e të thjeshtë mënyrës së shkrimit të gjuhës tue bâmun kërkime të thella e të shkoqituna e tue pasun për ndihme të gjitha mjetet qi i duken të dobishme për qellimin e për punën e saj.

Për orthografin e atyne formave, qi do të perdoren ndër librat e rij qi do të shtypen sivjet, ka me dalë pastaj një tjetër urdhnim mbi themel t'atyne paravumeve qi kanë me u bâmun prej Komisís në fillim të Prillit për këtë punë.

Rregullat mbi orthografin do të paraqiten sa mâ shpejt për me u shtypë në gjuhë shqipe bashkë me një listë fjalësh sa mâ fort të plotë.

Shkodër, 24 Fruer 1917

Komanda mâ e Naltë në Shqipni

PARIME E RREGULLA MBI ORTOGRAFÍN E GJUHËS SHQIPE TË SHKRUEME TË VENDOSUNA PREJ KOMISÍŚ LETRARE

Komisija letrare ka pasë vendosun deri tash disa parime mbi orthografín e gjuhës shqipe. Mbi këto parime, të ndryshueme, të shtueme e të permirsueme, po themelohen rregullat këtu mâ poshtë.

§ 1.

Orthografíja e gjuhës do të jetë, për sa të mundet, fonetike; d.m.th. gjuha do të shkruhet ashtu si flitet sot prej popullit. Si themel i orthografís do të mirret djalekti i Elbasanit me disa përmirsime.

§ 2.

Ndër këto përmirsime do të hyjnë disa ndryshime typike, qi u përkasin formavet etymologjike të fjalvet të ruejtuna mâ mirë në djalektin tosknisht e në disa nendjalekte gegnishte.

§ 3.

Ndonse gjuha shqipe ka tri farë sasish, d.m.th. ka zânore të gjata, të mesme e të shkurtuna, sasija nuk do të shenjohej përveç se ndë librat e gjuhsís e ndë rasat e tregueme ndë § 9.

§ 4.

Me gjith këtë Komisija Letrare, sot për sot, e shef me arsye qi këto parime të mos ndiqen fjalë për fjalë, e të metat, qi do të ketë këjo mënyrë orthografíje, j'a len kohës s'ardhshme e shpreson se zhdrivillimi i gjuhës ka për t'a gjetë vetë udhën e mesme.

§ 5.

Tufat e bashkzânorevet **mb**, **nd** e **ngj**, të zbrujtuna në djalekt t'Elbasanit, do të shkruhen e të shqyptohen ndë formën e vjetër të ruejtun mâ mirë në djalektin tosknisht e në disa nendjalekte gegnishte; për shembull: nder, ndrikull, rend, mbret, mbathë, mbushë, kâmbë, ungjill, engjëll etj.

§ 6.

Dyzânoret **ie**, **ue**, **ye**, të cilat në djalekt t'Elbasanit janë përmbledhun në zânoret e gjata í, ú, ý, (qíll, díll, shtíll; thú, ftú, punú, mú; krý, lý, rrefý e tj.) do të shkruhen të plota ashtu si janë në djalekt tosknisht e në disa nendjalekte gegnishte (qiell, diell, miell, shtiell; thue, ftue, shkue, punue, mue; krye, lye, rrëfye e tj.

§ 7.

Mbi tingllin e vogluem “ë”:

Ë-ja mund të gjindet ja ndë mest ja në fund të fjalvet.

a) Ndë mest të fjalvet do të shkruhet aty ku e lypë etymologjija e ku shqyptohet në tosknishte; për shembull: shëndet, rrëfye, këndue e tj.

b) Në fund të fjalvet ë-ja ka vjeftje etymologjike; e fonetikiisht shenjon qi zânorja e rrokjes së përparshme âsht sasiye të mesme.

Për përdorimin e saj në fund të fjalvet po jipen pra këto rregulla:

1. Të gjithë emnat femnorë, qi nuk mbarojnë me zânore e qi janë njirokkës ase qi kanë theksin mbi rrokjen e mbrâme, marrin ndë rasën emnore të paskâjueme të veçorit nji “ë” në fund; për shembull: punë, mollë, lopë, derë, luginë, pelhurë, parmendë, ndigjesë, gjarpnushë e tj., në vend qi: Shkodër, kumbull, vegël, lakën, kokërr, etj. Këtë rregull e ndjekin edhe disa të pakë emna mashkullorë, të cilët kanë zânorën e rrokjes së përparshme sasiye të mesme: për shembull: burrë, grunë, djalë, djathë, gjalpë, në vend qi: kal, mall, ball, e tj.

2. Të gjithë adjektivat e pjesësit (participat) qi kanë nji formë për të dy gjinít e qi mbarojnë me nji a mâ tepër bashkzânore e me rrokje të theksueme e të mesme marrin nji “ë” në fund; kështu: i butë e butë; i mirë e mirë; i gjatë e gjatë; i shpejtë e shpejtë; i vobekë e vobekë; i shpërvjeltë e shpërvjeltë; i shëndoshtë e shëndoshtë, në vend qi: i bukur e bukur, i vjetër, e vjetër, i vogël e vogël e tj.

Disa të pakë adjektiva, sidomos prej atyne qi rrjedhin nga verbat e qi mbarojnë me rrokje të theksueme e të gjatë, marrin ë-n vetëm ndë gjinin femnore për shembull: i fort e fortë; i lir e lirë; i that e thatë; e ndonji tjetër.

3. Përveç atyne, qi përmenden ndë pikat 2 c 3 të § 9, të gjitha fjalët e tjera, qi mbarojnë me rrokje të mesme të theksueme e me nji a mâ tepër bashkzânore marrin nji “ë” në fund; për shembull: shkojmë, folë, bâjmë, puntorë, kryetarë e tj.

§ 8.

Artikujt, parapriset (prepozicionet) e lidhoret (konjunkcionet), qi kanë, “ë” në fund, do të shkruhen pa këtë vetëm përpara zânorevet; për shembull: t’ardhunit, s’âmës, nd’arkët, mb’udhë; nd’ardhtë, nd’iktë e tj.; përkundrazi: të bukurit, së motrës, së madhës, ndë shtëpí, mbë gur, ndë thashë, ndë bleftë e tj.

§ 9.

Për shenjimin e sasís së gjatë po jipen këto rregulla. Sasija e gjatë do të përfytyrohet me theksën e mprehtë (´) e do të shenjohe:

1. mbi të gjitha ato fjalë qi mund të sjellin ndërlikim në kuptim; për shembull: puntorí e puntori, drejtorí e drejtori, Shqiptarí e Shqiptari, barí e bari, dasí e dasi e tj.

2. mbi rasat gjinore, dhânore e kallzore të numrit veçuer të trajtës së skâjueme t'emnavet femnorë, e mbi rasën kallzore të skâjueme t'emnavet mashkullore, rrâja e të cilvet mbaron me një zânore të gjatë; si edhe mbi rasën emnore të skâjueme e mbi rasën hjekore të paskâjueme të shumorit kur rrokja âsht prapë e gjatë; për shembull: dhís, dhín, thít, dhísh; rrufés, rrufét, rrufësh; shkërbás, shkërbán, shkerbâsh; kán, qét, qësh, barín, barít, shén e tj.

3. mbi tri vehtjet e shumorit t'aoristit të verbavet qi mbarojnë me rrokje të gjatë; për shembull: pám, pát, pán; lám, lát, lán; pím, pít, pín; blém, blét, blén e tj.

§ 10.

Të gjithë emnat femnorë, qi mbarojne me një zânore, kur thohen në formë të skâjueme marrin “j” ndë mest të rrâjës e të mbaresavet **a, e**; për shembull: grue-j-a, shpi-j-a, dituni-j-e, bukuri-j-e.

§ 11.

Për shenjimin e tingllit hunduer po jipen këto rregulla: Tinglli hunduer do të përfytyrohet me theksën (˘) hundore e do të shenjohet vetëm në këto rasa:

1. Mbi të gjitha **a**-t hundore të gegnishtes, të cilavet në tosknishte u përgjigjet një “ë”; për shembull: gjâ, zâ, âsht e tj.

2. Mbi të gjitha zânoret hundore afër të cilavet zhduket disa herë ndë gegnishte shkaku i hundimit (-n) e në tosknishte ndrrohet ndë “r”; për shembull: pê (pêni, përi); frê (frëni, frëri); hî (hîni, hiri); mullî (mullîni, mulliri); hû (hûni, huri); sÿ (sÿni, syri) e tj.

RRADHUE FJALËSH

1. Fjalë qi duhen m'u-
shkrue me **mb**.

Âmbël (i, e, t')

Brumbull-lli

Bumballë-lla

Bumbardhë-a

Bumbë-a

Bumbullue (me)

Bymbye (me)

Cimbue (me)

Dambelle-llja

Dymbëdhjetë

Dhâmb-mbi

Dhëmballë-lla

Dhimbë-mba

Gemb-mbi

Grumbull-lli

Hambar-ri

Humbë, (me) ase hupë
(me)

Kallamboq-ql

Kâmbë-ba

Këmbjal-ali

Këmbye (me)

Kombishte-tja

Krymb-mbi

Kulumbri-rija

Kumbar-ri

Kumbisë (me)

Kumbonë-a

Kumbull-lla

Limb-mbi

Lumburue (me)

Llambë-ba

Llambarisë (me)

Mbajtë (me)

(M)baras

Mbarë (i, e, të)

Mbarshtue (me)

Mbarsë (me)

Mbartë (me)

Mbarue (me)

Mbas

Mbastue (me)

Mbathë (me)

Mbesë-a

Mbetë (me)

Mbë (më)

Mbeltue (me)

Mbërthye (me)

Mbështjellë (me)

Mbi

Mbimun (me)

Mbjellë (me)

Mbrâmë-a

Mbrapa (prapa)

Mbrastë (i, e, të)

Mbrenda

Mbret-ti

Mbrudhë (me)

Mbrue (me)

Mbrye (me)

Mbufatë (me)

Mbullue (me)

Mburim-i

Mburue (me)

Mburrë (m'u)

Mbushë (me)

Mbyllë (me)

Mbytë (me)

Pambuk-ku

Pëllâmbë-ba

Pëllumb-mbi

Permbysë (me)

Plum-mbi

Rremb-mbi

Rrembye (me)

Rumbullak (ët) (i, e, të)

Rrumb-mbi

Sëmbue (me)

Strumbull (ar) -ri

Sumbull-lla

Shembe-ja

Shembull-lli

Shembë (me)

Shkâmb-mbi

Shtâmbë-mba

Shtremtë (i, e, të)

Tâmbël-li

Trembë (me)

Trumbë-ba

Trumbetë-ta

Thembër-mbra

Thumb-mbi

Umbrellë-lla

Zimbicë-ca

Zymbyl-li

Zhembele-ja

Zhumbicë-ca

Zhumbinë-na

II. Fjalë qi duhet m'u-
shkrue me **nd**.

Andaj

Andamendas

Andar-ri

Andej

Ândërr-drra

Argjând-ndi

Avlimend-ndi

Bandë-a

Bandil-li

Bandill-lli

Bindë-a

Bindë (me, m'u)

Blandes-si

Dallëndyshe-shja

Dandalle-llja

Dendë (me)

Dindë (me)

Drândofille-llja

Dhândërr-ndri

Dhendë (me)

Fendye (me)

Fund-ndi

Fundanellë-lla

Fundri-rija

Gand

Gandalle-llja

Gazmend-ndi

Grindë (me, m'u)

Gjândërr-ndrra

Gjind-ndja

Gjendë (m'u)

Handar-ri

Hendek-ku

Hundë-da

Ind-ndi

Iqnidi-ndija

Kalendar-ri

Kallënduer-ndori

Kând-ndi

Kandar-ri

Kânde-ja

Kandil-li	Ndëpër	Prind-ndi
Kândërr-ra	Nder-ri (rja)	Pulendër-dra
Katund-ndi	Ndërlikue (me)	Rândë (i, e, të)
Këmendë-a	Ndërsye (me)	Rend-ndi
Kënde	Ndërtue (me)	Rende-ndja
Këndire	Ndërzye (me)	Rendë (me)
Këndue (me)	Ndeshkue (me)	Rendom
Kind-ndi	Ndeshë (me)	Send-ndi
Kolandinë-na	Ndezë (me)	Sendërgji-gjija
Kolendër-ndra	Ndie (me)	Sikundill-lli
Kondend-ndi	Ndjellë (me)	Smundë-a- (ndja)
Krând-ndi	Ndjekë (me)	Sonde (sonte)
Krânde-ja	Ndih (f) ë (me)	Spindër-dra
Krishndelle-llja	Ndishk-ku	Sundue (me)
Krunde-dja	Ndivinue (me)	Shend-ndi
Kund	Ndo (do)	Shëndet-ti
Kundër	Ndodhë (me)	Shëndoshë (me)
Kundër-ndra	Ndonse	Shëndritë (me)
Kundue (me)	Ndofta, ndoshta	Shkandull-lli
Kuvend-ndi	Ndotë (me)	Shkëndi-dija
Kuvendue (me)	Ndragë (me)	Shkundë (me)
Lândë-a	Ndrejtë (i, e, të)	Shpendërr-ndrra
Lëkundë (me)	Ndreqe (me)	Tândë-a
Lend-ndi	Ndrikull-lla	Tandue (me)
Lende-dja	Ndritë (me)	Tendye (me)
Lendinë-a	Ndrizë-a	Trândë-a
Lendue (me)	Ndrydhë (me)	Tronditë (me)
Lindë (me)	Ndrye (me)	Tundue (me)
Lokomend-ndi	Ndryshe	Thunder-ndra
Londitë (me)	Ndryshk-ku	Undyrë-a
Lundër-ndra	Ndryshkull-lli	Vend-ndi
Mandalë-a	Ndrue (me)	Vendue (me)
Mandër-ndra	Ndukë (me)	
Mend-ndja	Ndulltër-tra	Shtypshkronja
Mendafsh-fshi	Ndye (me)	Franciskane,
Mendër-ndra	Orendi-dija	Shkodër.
Mendue (me)	Pajmend-i	
Mendullë-a	Pajândërr-ndrra	
Mindër-ri	Pandehë (me)	
Mundë-a	Parmendë-da	
Mundër-ra	Pendë-a	
Mundue (me)	Pendesë-a	
Musandër-ndra	Perendue (me)	
Ndamun (me)	Perendi-dija	
Ndaj	Plandosë (me)	
Ndalë (me)	Pomende-dja	
Ndë (në)	Prandë	
Ndënë	Prende-dja	
Ndëjtë (me)	Prendverë-a	

ORTOGRAFIA E GJUHËS SHQIPE - 1948¹

Për t'i vû një bazë unifikimi mënyrës së shkrimit të gjuhës, Seksioni i Gjuhësisë e i Letërsisë muer e studioi për disa kohë çashtjen shumë të vështirë të ortografisë së gjuhës, dhe si rezultat të këtij studimi hartoi këto rregulla ortografike që po i botojmë në këtë Buletin, me qëllim që t'i njohin e t'i këndojnë gjithë arsimtarët dhe intelektualët, që merren pak a shumë me gjuhë dhe dëshirojnë unifikimin e shkrimit të saj.

U lutemi gjithë këtyne shokëve që t'i këndojnë me kujdes këto rregulla e të na dergojnë me shkrim mendimet e tyre mbrenda tri javeve prej dates së marrjes së Buletinit, për t'i pasë para sysh në hartimin definitiv të rregullave të ortografisë.

FONETIKA

1. Grupet e zanorevet *ua, ie, ye* të toskënishtes do të shkruhen në gegënishtet *ue, ie, ye*; p.sh. shkruaj (t.), shkruaj (g.), lakruar (t.), lakruar (g.), miell (t. e g.), thyej (t. e g.), fyell (t. e g.) etj.

2. Grupet e bashkëtingëlloreve *mb, nd, ngj*, që toskënishtja i ruan të plota dhe gegënishtja, ma të shumën, i ka asimilue më *m, n, nj*, do të ruhen të plota në shkrim; p.sh. mbaj e jo maj, kambë e jo kamë, ndër e jo nër, këndoj e jo këno, ngjall e jo njall, ngjallë e jo njallë etj.

AKCENTI

Për punë lehtësimi, nuk do të përdoret akcenti në shkrim, përveç akcentit hundor.

Akcenti hundor (^) do të përdoret në gegënishtet vetëm n'ato fjalë, ku ka ranë hundorja *n* dhe ka lënë shqiptimin hundor; p.sh. zâ, frê, mullî, hÿ, me fshâ, me bâ, bâhet, bâjmë, etj; me rrâ me mê, me hÿ, âsht, shtâzë, kërthîzë, kîzë, fullâzë, etj. Nuk do të shkruhet akcenti hundor n'ato trajta emnash e foljesh, ku kundorja e ranë duket prapë; p.sh. zani, freni, mullini, bana, fshana, mena, hyna, etj. Gjithashtu nuk do të shkruhet ky akcent n'ato fjalë, emna, mbiemna e folje, që kanë një bashkëtingëllore mbas hundores, p.sh. anza, kambë, vend, katundi, i randë, gdhend, gdhenda, humb, humba, etj.

Fjala *mâ* do të shkruhet me akcent hundor në gegënishtet.

¹ Instituti i Shkencave, Tiranë, *Buletin i Institutit të Shkencave*, Redaktor përgjegjës prof. Mark Ndoja, viti II-të, prill 1948, nr. 1, ff. 5-10 dhe 39-50. Përgatiti profesor Aleksandër Xhuvani.

APOSTROFI

1. Ë-ja fundore e patheksueme e çdo fjale elidohet përpara çdo zanoreje në toskënishtet e në gegënishtet; p.sh. buk' e grinjë, vajz' e urtë, kal' i bardhë, djal' i math, gjalp' i tretur, ran' e fjetën, dhan' e muerën, ven' e vijnë, m'i dha, m'ep, t'i mori, m'u vërsul, etj.

Ë-ja e fjalës *më* e toskënishtes kur përdoret si pjesëz krahasimi elidohet, p.sh. puna m'e rëndë, m'i mirë, m'e mira, etj.; kur përdoret si ndajfolje nuk elidohet, p.sh. shko më atej, do vijsh më a jo, etj.

Ë-ja e *që-s* herë elidohet në toskënishtet, herë jo, p.sh. q' ish e që ish, q' atëherë, që atë ditë, q' atë ças, etj.

Sa për *ë-n* e përemenavet *më, të* shif f. 12.

2. E-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë elidohet në toskënishtet, në gegënishtet jo, p.sh. del' e bardhë (t.), dele e bardhë (g.), nus' e re (t.), nuse e re (g.), etj.

3. A-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë elidohet në toskënishtet e në gegënishtet jo, p.sh. arr' e madhe (t.), arra e madhe (g.), fush' e gjerë (t.) fusha e gjanë (g.), etj.

A-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë që të pashquem mbarojnë me një *i* të theksueme dhe e atyneve që mbarojnë me një *e* të patheksueme nuk elidohet as në toskënishtet, as në gegënishtet, p.sh. shtëpia e madhe, liria e shtypit, lulja e kuqe, delja e bardhë, etj.

4. I-ja fundore e patheksueme e emnavet mashkullorë të trajtës së shqueme elidohet përpara zanores *i* në toskënishtet e në gegënishtet, p.sh. djal' i mbarë, bar' i thatë, drejtor' i shkollës, lis' i gjatë, etj.

I-ja fundore e theksueme e emnavet femnorë të pashquem nuk elidohet, p.sh. shtëpi e madhe, qershii e kuqe, etj.

Gjithë zanoret fundore të theksueme nuk elidohen, p.sh. vëlla i math, kala e madhe, barrë e rëndë, fole e prishur, gjë e madhe, gdhë i vogël, shtëpi e madhe, kështu u-bë, këtu erdhi, etj.

MORFOLOGJIA

Emnat femnorë më ë

Gjithë emnat femnorë paroksitonë që të pashquem mbarojnë në *ë* e riejnë këtë zanore në gjithë rasët e njëjësit e të shumësit; p.sh. fjalë, fjalën, fjalësh, fjalëvet. Kështu

edhe: bukë, flakë, hundë, kambë a këmbë, lugë, punë, etj.

Ata emna që n'emnore të shumësit mbarojnë me *a* e ruajnë këtë në gjithë rasët e shumësit; p.sh. mollat, dardhat, mollavet, dardhavit, etj.

Emnat femnorë më *e, é, a*.

E-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë bie në trajtën e shqueme t'emnores së njëjësit, p.sh. lule - lulja, dele - delja, çerdhe - çerdhja, mbledhje - mbledhja, etj.; kurse *e*-ja dhe *a*-ja e theksueme e këtyne emnave ruhet, kur del trajta e shqueme; p.sh. rrufe - rrufeja, hobe - hobeja, teneqe - teneqeja, bela - belaja, hua -huaja, kala - kalaja, gjâ - gjâja, a gjë gjëja, etj.

Emnat femnorë më *i*

Emnat femnorë që mbarojnë më *i*, në trajtën e shqueme t'emnores së njëjësit do të mbarojnë vetëm më *a*, p.sh. shtëpi - shtëpia, liri - liria, Shqipni a Shqipëri - Shqipëria, etj. Shkaku asht se shqiptimi i *j*-së (shtëpija, liriya, etj.) nuk asht i përgjithshëm në dialektet, por diku ndihet e diku jo, edhe se grafia e kësaj ndër shkrimtarët tanë nuk asht uniforme, se disa e shkruajnë *j*-n dhe disa jo; prandaj për thjeshtësim shkrimi emnat e tillë do të shkruhen pa *-j*: shtëpia e jo shtëpija, Shqipëria e jo Shqipërija, etj. Këta emna në rasët oblike të njëjësit do të shkruhen më *-së* dhe në kallzoren më *-në* si në toskënishtet ashtu edhe në gegënishtet; p.sh. shtëpisë, shtëpinë, lirisë, lirinë, etj.

Gjithë emnat oksitonë që mbarojnë *-i*, *-e*, *-a* në rasën emnore e kallzore të shumësit të shquem do të mbarojnë më *-të*: shtëpitë, rrufetë, kalatë, etj. në të dy dialektet.

Emnat femnorë derivatë

Emnat femnorë derivatë me prapashtesën *-i*, *-trë*, *-inë* (*-ri*, *-si*, *-sirë* *-sinë*, *-tinë*, *tirë*) në toskënishtet e tuejnë *-ë*, *-n* protonike në trup të fjalës, qoftë kjo mbaresa e fjalës primitive, si te fjalët: mbarësi, mirësi, burrëri, vajzëri, mbretëri, errësi, ngordhësi, etj., qoftë e dalë për analogji, si miqësi, pleqëri, shoqëri, tregëti, etj. Shkaku i kësaj grafie asht se *-ë*-ja në të tilla fjalë asht fonetike në toskënishtet. Kjo grafi asht fakultative në gegënishtet, d.m.th. fjalët e tilla në gegënishtet mund të shkruhen më *ë* ose pa *ë*; p.sh. mbarësi ose mbarsi, mirësi ose mirsi, pleqëni ose pleqni, mbretëni ose mbretni, burrëni ose burri, shoqëni ose shoqni, tregëti ose tregti, errësinë ose errsinë, etj.

Emnat femnorë më *-ijë*

Emnat femnorë që mbarojnë më *-ijë* e rruajnë këtë trajtë në shkrim në të dy dialektet, p.sh. ijë, vijë, bijë, fëmijë, shkëndijë, mijë, dhurëtijë, vetëdijë, shijë (a shije), anijë (anije). Gjithashtu fjala *dije* bashkë me derivatet e saja do të shkruhet me *j*: dije, dijetar, dijeni, dijeq, etj.

Emnat femnorë më *-një*

Emnat femnorë që në toskënishtet mbarojnë më *-një* dhe në disa vise të Gegënisë zanoren e përparme e kanë të nazalizueme do ta riejnë në shkrimt trajtën e toskënishtes: p.sh. banjë, brinjë, bitonjë, finjë, rranjë, mërquinjë, shkronjë, zonjë, mburonjë, ulkonjë, shushunjë, etj.

Emnat femnorë më *-ëz* a *-zë*

Ë-ja e prapashtesës *-zë* mbetet ose bie, kur u ngjitet emnavet femnorë (edhe emnavet mashkullorë); p.sh. dorëz a dorëzë, gjuhëz a gjuhëzë, dhambëz a dham-bëzë, etj. Në këta emna *-ë-ja* e fjalës primitive ruhet ose bie në rasët e shqueme e të pashqueme të njëjësit a të shumësit; p.sh. dorëza a dorza, dorëze a dorze, dorë-zës a dorzës, dorëzën a dorzën, dorëzat a dorzat, dorëzavet a dorzavet, dorëzash a dorzash. Kështu edhe degëz a degëzë, degëza, degza, degëzës a degzës, degëzën a degzën, degëzat a degzat, etj. Gjithashtu edhe: këmbëz a këmbëzë, etj.; shkurtëzë a shkurtëz, etj.; drrasëzë a drrasëz, etj.; hanëz a hanëzë; kilëz a kilëzë; mjaltëz a mjaltëzë; tubëz a tubëzë; vashëz a vashëzë; vatrëz a vatrëzë, etj.

Emnat femnorë më *-ëm* a *më*

Disa emna femnorë primitive a derivatë shqiptohen më *-më* në toskënishtet dhe më *-ëm* në gegënishtet; këta emna do ta riejnë këtë trajtë edhe në shkrim; p.sh. dasmë e darsëm, a dasëm, ndihmë a ndihëm, drithmë a drithëm, grahamë a grahëm, etj. Këtyne emnave me trajtën e gegënishtes u bie *-ë-ja* në gjithë rasët e njëjësit e të shumësit të pashquem e të shquem; p.sh. dasëm, dasma, dasme, dasmës, dasmën, dasmat, dasmash, dasmavet etj.

Emna më *-ël*, *-ën*, *-ër*

Emnat femnorë më *-ël*, më *-ër* dhe në gegënishtet më *-ën*, si mbas shqiptimit të soçëm në shumicën e dialektevet, nuk do të shkruhen më *ë* në emnoren e njëjësit të pashquem; pra vegël, dhelapën, motër, etj. dhe jo vegëlë a veglë, dhelapënë a dhelpnë, motërë a motrë, etj. Këta emna e nxjerrin *ë-në* që ndodhet përpara bashkëtingllores së mbaresës në gjithë rasët e shqueme e të pashqueme të njëjësit a të shumësit; p.sh. vegle, veglës, veglën, vegla, veglat, veglavet, veglash; dhelpre a dhelpe, dhelprës a dhelpnës, dhelprën a dhelpnën, dhelpra a dhelprna, dhelprat a dhelprnat, dhelpravet a a dhelprnavet, dhelprash a dhelprnash, etj. Kështu edhe: zemër, putër, kandër, vedër, ikër, flegër, nepkër, letër, patavër, kamastër, dokër, vatër a votër, thembër, thundër, ëndërr a andërr, thjeshtër, gjeshtër, gënjeshtër, mjedër, kthetër, leskër, lakër a lakën, mokër a mokën, femër a femën, thekër a thekën.

Emna më *-ull* e më *-ur*

Emnat femnorë që mbarojnë më *-ull* e më *-ur* do të shkruhen ma *-ë* n'emnoren e pashqueme të njëjësit, me qenë se kjo në të dy dialektet nuk ndihet mâ sot; pra, kumbull, vetull, flutur, etj. e jo kumbullë, vetullë, fluturë, etj. Këta emna e riejnë *u-n* e rrokjes së

fundit në gjithë rasët e njëjësit e të shumës; p.sh. kumbulle, kumbullës, kumbullën, kumbullat, kumbullash, kumbullavet; fluture, fluturës, fluturën, fluturat, fluturash, fluturavet; kështu edhe; kërdhokull, ndrikull, petull, shtrofkull, rregull, shpatull, rrotull, uthull, frushkull, squfur, etj.

Emnat mashkullorë

Ata emna mashkullorë që mbarojnë më -ë n'emnoren e pashqueme të njëjësit në toskënishtet, do të shkruhen me këtë trajtë dhe në gegënishtet; emna të tillë janë këta: burrë, djalë, kalë, gjumë. Këtu hyjnë edhe ata emna mashkullorë që në trajtën e shqueme marrin -a si Gegë, Toskë, babë, lalë, bacë. Emni *lum* shqiptohet e do të shkruhet kështu në gegënishtet, kurse në toskënishtet shqiptohet e do të shkruhet *lumë*. Në këtë kategori hyjnë edhe emnat asnjane: ujë, mjaltë, dyllë, drithë, ballë, gjalpë, djathë, që do të shkruhen po me këtë trajtë në të dy dialektet, edhe atëherë kur përdoren në gjini mashkullore; p.sh. ujë - uji, drithë - drithi, djathë - djathi, etj. Shumësi i këtyre emnave asnjane, kur përdoret, mbaron me -ëra ose -ra në toskënishtet dhe më -na në gegënishtet; p.sh. ujëra ose ujra (t.), ujna (g.), mishëra ose mishra (t.), mishna (g.), etj. Ma të shumën këta emna asnjane në shumës janë të gjinisë femnore: mishëra të pjekura, ujna të ftohta, etj.

Emna më -ës

Ë-ja e emnavet që mbarojnë më -ës ruhet ose bie në gjithë rasët e njëjësit e të shumës përveç rasëvet oblike të shumës, si në toskënishtet ashtu edhe në gegënishtet; p.sh. nëpunës. nëpunësi ose nëpunsi, nëpunësin ose nëpunsin, nëpunësit ose nëpunsit, nëpunësish ose nëpunsish, por: nëpunësve; kështu edhe ndihmës, përgjegjës, nxanës a nxënës, mësonjës, mbledhës, mbjellës, korrës, Durrës, etj. Këtu hyn edhe shumësi i emnit njeri njërëzit ose njerzit, por: njerëzve.

Emnat oksitonë

Te emnat oksitonë që në trajtën e shqueme t'emnores së njëjësit kanë përpara nyjës së mbrapme të njëjësit një nga bashkëtinglloret sonore *b, g, v, dh, z*, këto bashkëtingllore në trajtën e pashqueme t'emnores së njëjësit në toskënishtet e në një pjesë të gegënishtes shqiptohen si sorde *p, k, f, th, s*, e prandaj do të shkruhen si mbas këtij shqiptimi në secilin dialekt; p.sh. rop - robi (t.) bres - brezi (t.), shtok - shtogu (t.), urof - urovi (t.), garth - garthi (t.), kurse: rob - robi (g.), brez - brezi (g.), shtog - shtogu (g.) urov - urovi (g.), gardh - gardhi (g.). Mbas kësaj rregulle do të shkojnë edhe ata emna që në trajtën e shqueme t'emnores së njëjësit kanë përpara nyjes së mbrapme grupet e bashkëtinglloretve *mb, nd, ng, e ngj*, p.sh. dhëmp - dhëmbi (t.), dhamb - gjambi (g.), vend - vendi (t.) vend - vendi (g.), lënk - lëngu (t.), lang - langu (g.), qeq - qeqji (t.) qeqji - qeqji (g.); gjithashtu edhe: krimp - krimbi (t.), krymb - krymbi (g.); gjithashtu edhe: krimp - krimbi (t.), krymb - krymbi (g.), katunt - katundi (t.), katund - katundi (g.), deng - deng (t.), deng - deng (g.), etj.

Emnat njirrokës e shumërrrokës oksitonë, kur mbeten oksitonë edhe në shumësit e pashquem, në trajtën e shqueme të shumësit marrin mbaresën *-të*, që në toskënishtet do të ruhet e plotë, kurse në gegënishtet jo; p.sh. mik - miqtë (t.), miqt (g.), fik fiqtë (t.) fiqt (g.), plak - pleqtë (t.), pleqt (g.), qen - qentë (t.), qent a qejt (g.), etj. Gjithashtu këte mbaresë marrin edhe ata emna që mbarojnë më zanore të theksueme ose më diftong, p.sh. bari, barinjtë (t.), barijt (g.), kalama, kalamanjtë (t.), kalamajt (g.), ulli, ullinjtë (t.), ullijt (g.), fre, frenjtë (t.), frejt (g.), ftua, ftonjtë (t.), ftojt (g.), përdua, përrenjtë (t.), përrojt (g.), hu, hunjtë (t.), hujt, (g.) etj. Këtu hyjnë edhe ata emna, të cilëvet në shumësit u asht shpërngulë akcenti, p.sh. gjarpër, gjarpërinjtë (t.), gjarpijt (g.), drapër, drapënjtë (t.), etj.

MBIEMNAT

1) Mbiemna më - të

Mbiemnat që dalin nga emna oksitonë dhe tregojnë landë marrin mbaresën *-të*, p.sh. ar - i artë, dhi - i dhirtë a i dhintë, lesh - i leshtë, pambuk - i pambuktë, etj.; kur dalin nga emna paroksitonë marrin vetëm *-t*, p.sh. hekur - i hekurt, katër - i katërt, etj.

Mbiemnat që mbarojnë më *-ët* a më *-të* do të shkruhen simbas këtij shqiptimi. Të tillë janë:

i, e, të hapët	i, e, të bredhtë
” ” ” lagët	” ” ” druajtë
” ” ” lidhët	” ” ” dhintë
” ” ” lodhët	” ” ” gurtë
” ” ” vokët	” ” ” huptë
” ” ” ngalët	” ” ” gruntë
” ” ” ngordhët	” ” ” ndertë
” ” ” rreshkët	” ” ” pambuktë
i, e, të zbrazët	i, e, të pishtë
” ” ” shtërnguet	” ” ” zjarhtë
” ” ” përfushët	” ” ” flaktë
” ” ” ngathtë	” ” ” plumbtë
” ” ” unët	” ” ” qartë
” ” ” urët	” ” ” preshtë
” ” ” shëllinët	” ” ” flliqtë
” ” ” zbathët	” ” ” ramtë
” ” ” dobët	” ” ” lartë
” ” ” athët	” ” ” naltë
” ” ” largë (t)	” ” ” paktë
” ” ” pitë	” ” ” shumtë

” ” ” rrebtë	” ” ” plastë
” ” ” thatë	” ” ” listë
” ” ” argjantë	” ” ” nxehtë
” ” ” artë	” ” ” coftë
” ” ” birtë	etj.

Disa prej kategorive të këtyne mbiemnave përdoren në të dyja trajtat: i nfhrohtë e i ngrohtë, i flohtë e i ftohtë, i tharët e i thartë.

Në gjithë këta mbiemna -ë-ja e prapashteses bie në rasët oblike në gegënishtet, p.sh. i lagti, të lagtit, të lagtin, i ngathti, të ngathtin, të ngathtit, etj., kurse në toskënishtet bie në këte rasë, kur ka përpara një bashkëtingllore të shurdhët, p.sh. i ngrohti, i ftohti, i hapti, i ngrohti, të ngrohtit, të ngrohtin, të haptit, të haptin, etj.; ruhet ë-ja, kur ka përpara një bashkëtingllore sonore, p.sh. i zbrazëti, të zbrazëtin, i lagëti, të lagëtin, etj.

2) Mbiemna më -më a më -ëm

Mbiemnat që mbarojnë në toskënishtet më -më dhe në gegënishtet më -ëm do të shkruhen secili si mbas trajtës së vet; p.sh. i mesmë (t.), i mesëm (g.), i jashtëm (t.), i jashtëm (g.), i fismë (t.), i fisëm (g.).

Këta mbiemna do të lakohen kështu:

A. GJINI MASHKULLORE

1) Trajtë e pashqueme

Njëjës

Em.	i jashtëm a i jashtëm
Gjin. dhan. rrj.	të jashtëmi
Kall,	të jashtëmë a të jashtëm

Shumës

Em. kallz.	të jashtëmë a të jashtëm
Gjin. dhan.	të jashtëmëve a të jashtëmve
Rrj.	të jashtëmish

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em.	i jashtëmi
Gjin. dhan. rrj.	të jashtëmit
Kallz.	të jashtëmin

Shumës

Em. kallz.	të jashtëmit
Gjin. dhan. rrjedh.	të jashtëmvet a të jashtëmëvet

B. GJINI FEMNORE

1) Trajtë e pashqueme

Njëjës

Em.	e jashtme
Gjin. dhan. rrj.	së jashtme
Kallz.	të jashtme

Shumës

Em. kallz.	të jashtme
Gjin. dhan.	së jashtmeve
Rrj.	së jashtmesh

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em.	e jashtme
Gjin. dhan. rrj.	së jashtmes
Kallz.	të jashtmen

Shumës

Em. kallz.	të jashtmet
Gjin. dhan. rrj.	së jashtmevet

Kështu do të lakohen edhe mbiemnat: i mesmë a i mesëm, e mesme; i fismë a i fisëm, e fisme; i ndermë a i nderëm, e nderme, i lidhëm, e lidhme; i sotmë a i sotëm, e sotme; i përtejme a i përtejëm, e përtejme, etj.

Mbiemnat paroksitonë të kësaj kategorie mbeten kështu n'emnore e në kallzoren e pashqueme të njëjësit e nuk bahen proparoksitonë trisillabikë; p.sh. i tepërm, i afërm, i nesërm e jo i tepërmë, i afërmë i nesërmë; në rasët e tjera të njëjësit e të shumës do të lakohen si mbas shembëllës së sipërme.

3) Mbiemna më -shëm

a) Mbiemnat më - *shëm* që dalin prej emnash mashkullorë (nder, i ndershëm, turp, turpshëm,) prej foljesh (kuptoj, i kuptueshëm a i kuptuarshëm, prek, i prekshëm) e prej ndajfoljesh (dje, i djeshëm, mbrenda, i mbrendshëm) do të lakohen si mbas kësaj shembëlle:

A. GJINI MASHKULLORE

1) Trajtë e pashqueme

Njëjës

Em.	i ndershëm
Gjin. dhan. rrj.	të ndershmi
Kallz.	të ndershëm

Shumës

Em. kallz.	të ndershëm
Gjin. dhan.	të ndershëmve
Rrj.	të ndershmish

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em.	i ndershmi
Gjin. dhan. rrj.	të ndershmit
Kallz.	të ndershmin

Shumës

Em. kallz.	të ndershmit
Gjin. dhan. rrj.	të ndershëmvet

B. GJINI FEMNORE**1) Trajtë e pashqueme**

Njëjës

Em.	e ndershme
Gjin. dhan. rrj.	së ndershmje
Kallz.	të ndershme

Shumës

Em. kallz.	të ndershme
Gjin. dhan. rrj.	së ndershmeve.

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em.	e ndershmja
Gjin. dhan. rrj.	së ndershmes
Kallz.	të ndershmen

Shumës

Em. kallz.	të ndershmet
Gjin. dhan. rrjedh.	të ndershmevet

Mbas kësaj shembëlle do të lakohen edhe gjashtë mbiemnat e tjerë të kësaj kategorie, p.sh. (i, e) arsyeshëm, (i, e) turpshëm, (i, e) atjeshëm (i, e), këtushëm, (i, e) kujdesshëm, (i, e) çmueshëm, (i, e) permallshëm (i, e) rrezikshëm, (i, e) fuqishëm, etj.

b) Mbiemnat më *-shëm* që dalin prej emnash femnorë më *-ë* do të lakohen në këtë mënyrë:

A) GJINI MASHKULLORE**1) Trajtë e pashqueme**

Njëjës

Em.	i nevojshëm
Gjin. dhan. rrj.	të nevojëshmi
Kallz.	të nevojshëm

Shumës

Em. Kallz.	të nevojshëm
Gjin. dhan.	të nevojshëmve
Rrjedh.	të nevojëshmish

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em.	i nevojëshmi
Gjin. dhan. rrj.	të nevojëshmit
Kallz.	të nevojëshmin

Shumës

Em. kallz.	të nevojëshmit
Gjin. dhan. rrj.	të nevojshëmvet

B) GJINI FEMNORE**1) Trajtë e pashqueme**

Njëjës

Em.	e nevojëshme
Gjin. dhan. rrj.	së nevojëshme
Kallz.	të nevojëshme

Shumës

Em. kallz.	të nevojëshme
Gjin. dhan. rrj.	së nevojshmeve

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em.	e nevojëshmja
Gjin. dhan. rrj.	së nevojëshmes
Kallz.	të nevojëshmen

Shumës

Em. kallz.	të nevojëshmet
Gjin. dhan. rrj.	të nevojëshmevet

Mbas kësaj shembëlle do të lakohen edhe gjithë mbiemnat e kësaj kategorie,

p.sh. frikë, (i, e) frikshëm, herë (i, e) hershëm; javë, (i, e) përjavshëm; dorë (i, e) përdorshëm; jetë (i, e) përjetshëm, etj.

Te këta mbiemna më *-shëm* që rrjedhin nga emna që mbarojnë më *-t* dhe nga folje me rranjë më *-t*, me qenë se *t*-ja me *sh*-në shkrihen në shqiptim në një ç, këta do të shkruhen kështu: sot, soçëm, mot, i moçëm, çudit, çudiçëm, mërzit, i mërzitçëm, etj. Por disa nga këta mbiemna që kanë hymë në gjuhët në këto kohë të fundit mund të shkruhen më *-tshëm*: i përditshëm, i përmortshëm, etj. Me përjashtim të kësaj rase, mbiemnat e kësaj kategorie do të shkruhen me *-shëm* e jo më *-shmë*, as me *-shim* as më *-çim*. p.sh i ndershëm e jo i *nderçim* as i *ndershmë*, as i *nderçim*.

Mbiemnat më *-ël* e më *-ër*

Mbiemnat që mbarojnë më *-ël*, *-ër*, si i vogël, i egër, i ëmbël a i ambël, i ashpër, etj. do të lakohen si edhe emnat më *-ël* e *-ër*, që përmendëm më lart, d.m.th. nuk e rruajnë *-n* në rasët oblike të trajtës së pashqueme dhe në gjithë rasët e trajtës së shqueme, në toskënishtet e në gegënishtet; pra, njëjës: i egri, të egri, të egrit, të egrin, i ëmbli, të ëmbli, të ëmbilit, të ëmbilin; i vjetri, të vjetri, të vjetrit, të vjetrin, i ashpri, të ashprit, të ashprin, etj.; shumës: të egrit, të ëmbilit, të ashprit, të vjetrit, të egrish, të ashprish, të ëmblish, të vjetrish, etj. Ruhet *-ja* në gjinoren e në dhanoren e shumësit të shquem, p.sh. të ashpërvet, të ëmbëlëvet, të egërvet, të vjetërvet, etj.

Gjithashtu bie *-ja* dhe te disa emna mashkullorë që e bijnë shumësin më *-ën* a *-ër*, si kunat-kunetër a kunetën, mbret-mbretër e mbretën, rob robër, shtrat shtretër a shtretën, at etën, vëlla vëllezër a vëllezën, etj.; pra: kunetrit a kunetnit, mbretit a mbretnit, robrit, shtretit a shtretnit, vëllezrit a vëlleznit, pjeprit, etrit a etnit, etj.; por: kunetërvet, mbretërvet, vëllezërvet, etj.

Te emnat e mbiemnat mashkullorë derivatë dhe ke foljet derivate, ku theksa e zanores tematike shpërngulet dhe bie mbi zanoren e mbaresës e të prapashtesës, *-ja* e rrokjes që ndodhet përpara prapashtesës ruhet në toskënishtet, p.sh. anëtar, tregëtar, arkëtar, punëtor, emëroj, emërim, mbretëroj mbretëri, vepëroj, vepërim, afëroj, afërim, dimëroj, dimërim, copëtoj, copëtim, pjesëtoj, pjesëtim, etj.; në gegënishtet kjo *-ë* mund të ruhet e të mos ruhet: anëtar ose antar, tregëtar tregtar, arkëtar ose arktar, punëtor ose puntor, emënoj ose emnoj, dimënoj ose dimnoj, copëtoj copëtim ose coptoj coptim, etj.

NYJET

Si mbas shëmbullavet që përmendëm në f.2 e 3 parag. 1, 3, 4, 5, 6 rezultojnë:

a) *-ja* e patheksueme e emnaver dhe e mbiemnavet mashkullorë e femnorë elidohet përpara nyjevet *i* dhe *e*, p.sh. kal'i bardhë (= kalë i bardhë), t mir' e i bukur (= i mirë e i bukur), vajz' e urtë (= vajzë e urtë), e mir' e e bukur (= e mirë e e bukur), bar' i thatë (= bari i thatë), i par' i fshatit (= i pari i fshatit), drejtor' i shkollës (= drejtori i

shkollës), etj.;

b) *e*-ja dhe *a*-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë elidohet në toskënishtet përpara njëjës *e* dhe në gegënishtet jo; p.sh. del'e bardhë (t) dele e bardhë (g.), nus' e re (t) nuse e re (g.); arr' e madhe (t.), arra e madhe (g.), etj;

c) mbaresa *a* e emnavet femnorë që të pashquem mbarojnë më *e* të patheksueme nuk elidohet në të dy dialektet; p.sh. delja e bardhë (t. e g.) lulja e kuqe (t. e g.), shtëpia e madhe (t. e g.), liria e shtypit (t. e g.);

ç) Gjithë zanoret fundore të theksueme nuk elidohen përpara nyjeve *e* dhe *i*, p.sh. shtëpi e vogël, gjë e madhe (t.) gjâ e madhe (g), fole e prishur, vëlla i math, kala e fortë, etj.

NUMËRORËT

Numërorët themelorë që nga pesë deri nandëdhjetë do të shkruhen me *ë* në fund: pesë, gjashtë, shtatë, etj. përveç *katër*, *njiqind* dhe të kompozitave të tij: *njiqind e një*, *njiqind e dy*, etj. Numërorët e tjerë prej njëmbëdhjetë (g.), njëmbëdhjetë (t.) do të shkruhen me *nji* fjalë; gjithashtu di të shkruhen edhe numërori *njimijë*.

Numërorët rrjeshtorë që rrjedhin nga numërorët themelorë me mbaresën *të* do të shkruhen si themelorët pa e dyfishue *të*-n, për arsye se shqiptimi i ka thjeshtësue dy *t*-t në *nji t*; pra: gjashtë, i gjashti, shatë, i shtati, tetë, i teti, etj.

PËREMNAS VETORË

Traktat e emnores së shumësit të vetës së parë të përemnit vetor do të jenë: *na* ose *ne* shkruemjë, *na* ose *ne* punojmë, etj. Trajta *neve* do të përdoret për rasën dhanore: *neve* na shkruen; po *na* e thonë *neve*, etj.; gjithashtu do të shkruhet në vetën e dytë: *ju* për emnoren dhe *juve* për dhanoren; trajta *u* do të përdoret për dhanoren e shumësit të vetës së tretë: *u* fola (=atyneve), etj. Trajtat e vetës së tretë do të shkruhen kështu: *ai* ose *ay*, *atë* (t.) *atê* (g.); *ata*, *ato*, *atyre* ose *atyreve*, *atyne* ose *atyneve*.

Dhanorja e përemnavet vetorë *më*, *të*, *i*, *ju*, *u* bashkë me kallzoren *e* të vetës së tretë do të shkruhen me trajtë të kontrakueme *ma*, *ta*, *ja*, *jua* ose *jau*, *ua*, për arsye se *ë*-ja e dhanores me *ë*-n e kallzores u shkrinë të dyja në një tingull të vetëm e dhanë *nji a* dhe nuk u zhduk asnjë zanore që të justifikohet apostrofi.

PËREMNAS DËFTORË

Përemnat dëftorë në njëjës e në shumës do të shkruhen me këto trajta: ky, këtij, këtë (t.) këtë (g.), *kësi*, këta, këtyne a këtyneve, këtyre a këtyreve, kësish; kjo, kësaj, këtë (g.) këtë (t.), këso, këto, këtyne a këtyreve këtyne a këtyneve, kësosh; ai ase ay, atij, atë (g.), atë (t.), asi, ata, atyre a atyreve, atyne a atyneve, asish; ajo, asaj, atë (t.) atë (g.), aso, ato, atyre a atyreve, atyne a atyneve, asosh;

PËREMNAS PRONORË

Përemnat pronorë të bashkuem me emna, në njëjës e në shumës do të marrin këto trajta: djali im, djalit tim, djalin tim a djalin tem; djelmt e mi, djelmvët të mi, djelmsh së mi; vajza ime, vajzës sime, vajzën time a vajzën teme; vajzat e mia, vajzavët të mia, vajzash së mia; djali yt, djalit tënd a tand, djalin tënd a tand; djelmt e tu, djelmvët të tu, djelmsh së tu; vajza jote, vajzës sate, vajzën tënde a tande; vajzat e tua, vajzavët të tua, vajzash të tua; djali i tij, djalit të tij, djalin e tij, djelmt e tij, djelmvët të tij, djelmsh së tij; vajza e tij, vajzës së tij, vajzën e tij; vajzat e tia, vajzavët të (a së) tia, vajzash së tia; djali ynë, djalit tonë, djalin tonë; djelmt tanë a tonë, djelmvët tanë a tonë, djelmsh tanë; vajza jonë, vajzës sonë, vajzën tonë; vajzat tona, vajzavët tona, vajzash sona; djali juaj e juej, djalit tuaj a tuej, djalin tuaj a tuej; djelmt tuaj a tuej, djelmvët tuaj a tuej, djelmsh tuaj e tuej; vajza juaj e juej, vajzës suaj a suej; vajzën tuaj a tuej; vajzat tuaja a tueja, vajzavët tuaja a tueja, vajzash suaja a sueja.

Të pabashkuem me emna përemnat pronorë do të përdoren me këto traira: imi, timit, timin, temin; të mitë, të mivët, të mish; imja, simes, timen a temen; të miat, të miavët, së miash; yti, tëndit a tandit, tëndin a tandin; të tutë, të tuvët, së tush; jotja, sates, tënden a tanden, të tuat, të tuavët, së tuash; yni, tonit, tonin; tanët a tonët, tanëvët a tonëvët, tanësh a tonësh; jona, sonës, tonën, tonat, tonave, sonash; juaji a jueji, tuajit a tuejit, tuajin a tuejin; tuajt a tuejt, tuajvët a tuejvët, tuajsh a tuejsh; juaja e jueja, suajës a suejës, tuajën a tuejën; tuajat a tuejat, tuajavët a tuejavët, suajash a suejash; të tia, të tijtë; e tia të tiat; i saja, të sajat, e saja të sajat; i tyrja, e tyrja, të tyret.

PËREMNAS LIDHORË

Trajtat e përemnavët lidhorë do të jenë këto: që a qi; i cili, të cilit, të cilin; të cilët, të cilëvët, së cilësh, e cila, së cilës, të cilën, të cilat, së cilavët, së cilash; kush, kuj a kujt.

PËREM NAT PYETËS

Përemnat pyetës do të përdoren me këto trahta: çë, ç', ç'farë; kush, kuj a kujt, kë (t.), ke (g.).

PËREM NAT E PAKUFISHËM

Përemnat e pakufishëm do të shkruhen me këto trajta: çdo, kushdo, çfardo; asgjë (t.) asgjâ (g.); asnjëri; ndonjë a nonjë (t.), ndonji (g.) ca, disa; aqë a aq, kaqë a kaq; diç, diçka a dishka; akë, akëcili, akëcila ase akcili, akcila; cilido, cilado; kush, askush, pakkush a pakëkush, kurrkush, a kurrëkush, shumkush a shumëkush; tjetër, tjetri, të tjerë; tjetër, tjetra, të tjera; tjetërkush; njeri-tjetri, njeri-jatri; i gjithë, e gjithë, i tërë, e tërë (t.), i tanë, e tanë (g.).

Përemni *i gjithë*, kur mirret si mbiemër i bashkuem me emër, do të shkruhet pa nyje: gjithë katundi, gjithë njerëzit; kur përdoret si përemër e merr nyjen: këte e dinë *të gjithë*, na i dha *të gjitha*.

FOLJET

1. Gjithë foljet me -aj, -ej, -oj, -ij, -yj, -uaj (t.), -uej (g.), -iej, -yej në vetën e parë të njëjësit të prezentit do të shkruhen kështu, d.m.th. me *j* në fund dhe jo me *nj*; p.sh. laj, blej, punoj, fshij, fryj, shkruaj a shkruiej, ziej, lyej. Foljevet me -iej mund t'u bjerë theksa me *i*-n ose me *e*-n e pra mund të shkruhen, si mbas shqiptimit: ziej a zzej, ndiej a ndjej, etj.

2. Veta e parë e njëjësit e imperfektit të këtyne foljeve do të shkruhet më *ja* dhe veta e parë e shumësit më *nim* në toskënishtet, pse këto trajta janë ma të përhapuna në gjuhë të shkrimit; pra: laja, bleja, punoja, fshija, fryja, shkruaja, zieja e zjeja, lyeja -lanim, blenim, punonim, fshinim, shkruanim, zienim a zjenim, lyenim. Në gegënishtet imperfekti do të shkruhet më *sh* si në njëjësit, ashtu edhe në shumësit, përveç vetës së tretë të njëjësit që do të shkruhet me *-të* si në toskënishtet, ashtu edhe në gegënishtet, për shkak të përdorimit ma të hapët të kësaj trajte në gjuhë të shkrimit; pra: punojshë ose punojshem, punojshë, punonte (t. e g.), punojshim, punojshit, punojshin.

3. Veta e tretë e aoristit të foljevet më -oj, -uaj, (t.), uej (g.) do të shkruhet me *oi* në të dy dialektet, me qënë se kjo trajtë përdoret sot ma fort në gjuhë të shkrimit; p.sh. ai punoi, ai shkroi; kurse te ato folje që mbarojnë me -aj, -ej, -ij, -iej, -yej do të shkruhen me -u: lau, bleu, fshiu, zjeu, leu; foljet më -yj, me përjashtim të *fryj*, në vetën e tretë t'aoristit mbarojnë më -u në toskënishtet: fryn, pështyu, dhe në

gegënishtet me *-in*: fryni, pështyni.

4. Veta e tretë e njëjësit të lidhores të foljevet më *-aj, -ej, -oj, -ij, -yj* do të shkruhen me *ë* në fund në të dy dialektet: ai të lajë, të blejë, të punojë, të fshijë, të fryjë, kurse atyneve që mbarojnë me *-uaj, a -ej, -yej* do të shkruhet pa *-ë*: ai të shkruaj, të ziej, të lyej.

5. Veta e tretë e njëjësit të lidhores së foljevet që mbarojnë më bashkëtingëllore do të shkruhet me *-ë* ose *-ij* në toskënishtet: të lidhë a të lidhij, të hapë a të hapij, të flasij etj.

6. Pjesorja e foljevet më *-aj, -ej, -ij, -uj* do të shkruhet në toskënishtet me *rë*: larë, blerë, fshirë, fryrë, kurse në gegënishtet vetëm me zanoren e rranjës në fund: la, ble, fshi, fry; pjesorja e foljevet me *-oj, -uaj, -yej* do të shkruhet pa *ë* në fund, në toskënishtet: punuar, shkruar, lyer, kurse në gegënishtet do të shkruhet vetëm me diftong në fund: punue, shkruie, lye; pjesorja e foljevet me *-iej*, ku *-i-ja* shqiptohet si zanore, do të shkruhet pa *-ë*: zier, ndier, kurse tek ato folje ku *i-ja* asht b^a j dhe theksi bie mbi e-n do të shkruhet me *-e* në fund: zjerë, ndjerë; në gegënishtet pjesorja e këtyne foljeve do të shkruhet vetëm me diftong: zie, ndie.

7. Foljet që n'aorist përpara zanores së mbaresës kanë një nga bashkëtingëlloret sonore b, d, dh, g, gj, z (kalba, gjerba, tunda, humba, mblodha, laga, u-përgjegja, ndeza) në njëjës in e prezentit dhe në vetën e tretë t'aoristit të formës pësore shqiptohen në toskënishtet me korisponentët sorde, d.m.th. me p, t, k, q, s, th, e prandaj edhe do të shkruhen kështu: kalp, gjerp, tunt, hump, mbleth, lak, përgjeq, ndes, u-kalp, u-tunt, u-mbloth, u-lak, u-përgjeq, u-ndes, kurse në gegënishtet shqiptohen si sonore e prandaj dhe do të shkruhen kësodore: kalb, gjerb, tund, mbledh, lag, përgjegj, ndez, u-kalb, u-tund, u-mblodh, u-lag, u-përgjegj, u-ndez. Si mbas kësaj rregullore do të shkojnë edhe ato forma verbale, në të cilat këto bashkëtingëllore ndodhen në mes të fjalës përpara bashkëtingëlloret, t, th, sh, m, n, p.sh. mblithte (t.) mblidhte (g.), diqte (t.), digjte (g.), u-lothte (t.), u-lodhët (g.) u-djektë (t.), u-djegtë (g.), djeksha (t.), djegsha (g.), u-kalpmë (t.), u-kalbëm (g.), u-kalpnë (t.), u-tuntnë (t.), u-tundëm (g.), humpmë, humpnë, (t.), humbëm, humbën (g.), lakmë, laknë (t.), lagëm, lagën (g.), etj.

8. Foljet që në prezent mbarojnë me një bashkëtingëllore të langët l, ll r, dhe përpara kësaj kanë *ie* ose *je* e n' aorist kanë o, në të tri vetat e para të njëjësit të prezentit do të shkruhen me je ose ie në të dy dialektet; p.sh. viel ose vjel, piell ose pjell, nxier ose nxjerr, kurse veta e parë dhe e tretë e shumës të prezentit do të shkruhet me j: vjelim, vjelin, pjellim, pjellin; nxjerrim, nxjerrin etj.

9. U ja e aoristit të formës pësore e refleksive të foljevet do të shkruhet e dame me vijë prej foljes ose pa të; p.sh. u-kërkova ose u kërkova, u kërkove, u kërkua, etj.

10. Imperativi i foljevet dhe përemnat vetorë që mund të bashkohen me të do të shkruhen me një fjalë; p.sh. kërkoe, kërkome, thomëni, dëgjojeni, epmëni, epnani, kërkoheni ose kërkoni, etj.

11. Veta e tretë e optativit të çdo folje do të mbarojë më të: arthtë, shkoftë,

rroftë, u-shoftë, etj.

12. Foljet *bie*, *shtie* do të shkruhen pa *j* në prezentin, kurse n' imperfektin do të shkruhen me *j*, mbasi mbaresa vetë e imperfektit asht e tillë; p.sh. bija, shtija, shpija (t.), bijshe (m), shtijshe (m) (g.). Imperativi i këtyne foljeve do të shkruhet në toskënishtet me *e* në fund dhe në gegënishtet pa të, p.sh. bjerë (t.) bjer (g.), shtjerë (t.) shtjer (g.), shpjerë (t.) shpjer (g.).

13. Folja *marr* në prezentin, n' imperfektin e në participin do të shkruhet me rr: marr, marrim, etj.; mirrja, mirrshe; merr a mirr; marrë, kurse n' aoristin me r mora, more, etj.

14. Aoristi i foljes *dal* do të jetë *dola* ose *dolla*.

NDAJFOLJET

Këto ndajfolje do të shkruhen me një fjalë: pasnesër, pardje, njëditzaj, njënatëzaj, gjithaqë, përherë, ngahera, aqëherë, a aqëhera, përnjiherë, menjiherë, kurdoherë, shpeshherë, rrallëherë, sahera, përnjiherë, menjiherë, kurdoherë, shpeshherë, rallëherë, sakaqëherë, (në) drekëherë, (në) vapëherë, (në) zamërherë, qëparë, qëmoti, gjithkund a gjithkund, kurrkund a kurrkund, sivjet, përdhe, përsëri, gjithashtu, kësodore, (marr) ngrykë, (zë) ngoje, (më vjen) ndore.

Këto ndajfolje do të shkruhen në këtë mënyrë: jashtë, poshtë, përpjetë, tatëpjetë, pranë, gjetkë, dje, nalt, lart, lark (t.), larg (g.), vonë, kurrë, sonte, prëmë (t.) mbamë, a mbama (g.), shpesh, rrallë, shpejt, drejt, druse, shumë, pak, mjaft; më së fundi ose mësëfundi, dalë nga dalë ose dalëngadalë; së bashku, së largu, së afërmi, së shpejti, së pari, së dyti, së treti etj.

Fjala *qëkur e qëkuri* do të shkruhet me një fjalë si ndajfolj dhe me dy fjalë *që kur*, kur mirret si lidhës.

Ndajfoljet që formohen nga përsëritja e të njëjtës fjalë do të shkruhen me një vizë në mest; p.sh. copa-copa, herë-herë, vënde-vënde, duer-duer, tufa-tufa, këmba-këmbës, dita-ditës.

PARAFJALËT

Këto parafjalë do të shkruhen kështu: në, ndën (g.), nënë a ndënë (t), ndër a nër, mbi a mi, përmbi a përmi, pas (t.), mbas (g.) si mbas a simbas (g.), si pas a sipas (t.); nga; kah (g).

LIDHËZAT

Këto lidhëza do të shkruhen në këte mënyrë; ase, apo, porsa, posa, sapo, ndonëse a ndonse, sikurse, veçse, kinse, edhe pse, mbasi, passi, sado që, sido që, në qoftë se, me qenë se, me gjithë që, deri sa, derisa, gjersa, që kur, që kurse, sikundër që, poqë, ngaqë, me që.

TË NDRYSHME

1. Fjalët moderne që kanë hy në gjuhët prej gjuhëvet të hueja dhe nuk i janë përshtatë natyrës fonetike e morfologjike të shqipes do të shkruhen si mbas shqiptimit të gjuhës, nga e cila janë marrë. Pra:

a) Fjalët e hueja me *ia, ie, io* do të shkruhen me *i* dhe jo me *j*, p.sh. dialekt, dialog, diameter, diagonal, materialist, imperialist, industrial, special, specialist, kardiak, etj.; minierë, bankier, higjienë, magazinier, karrocier, pioner, etj.; edicion, akcion, revolucion, nacional, agjitacion, periodë, milion, fizionomi, fiziologji, pioner, delegacion, kamion, racion, afion, violinë, etj.

b) Fjalët e hueja me *c* do të shkruhen kështu dhe jo me *s*, p.sh. racion, akcion, kondicion, procedurë, proces, celebrim, funksion, Ciceren, Cezar, etj.

c) Fjalët e hueja me *g* do të shkruhen me *gj*, p.sh. gjimnas, gjimnastikë, gjeografi, gjeologji, gjeometri, agjitacion, etj.

ç) Fjalët e hueja me *s* do të shkruhen me *z*, p.sh. fizionomi, rezolucion, rezultat, filozofi, filologji, etj.

d) Fjalët e hueja me *dh* e *th* do të shkruhen me *d* e me *t*, p.sh. bibliotekë, aritmetikë, hipotekë, temë, simpati, didaktikë, pedagogji, teolog, teatër, Macedoni, etj.

2. Gjithë fjalët e përngjituna do të shkruhen bashkë pa vizë në mest, p.sh. i patundur, i padrejtë, i pabotuar, i pabashkuem, i paduruarshëm, mosmarëveshje, mospajtim, aktlindje, vendbanim, i paduruarshëm, mosmarëveshje, mospajtim, aktlindje, vendbanim, bashkëpunëtor, bashkatdhetar, shitblerje, veshmbathje, monarkofashist, dritëshkurtën, jetëgjatë, buzëpaqeshur, dorëcung, pesëvjeçar, zëdhënës, etj.

3. Emnat e popujvet, kur përdoren si emna të përveçëm, do të shkruhen me shkronjë të madhe, p.sh. Shqiptar, Rus, Jugosllav; kur përdoren si mbiemna do të shkruhen me shkronjë të vogël, p.sh. toka shqiptare, ushtria ruse, ekonomia jugosllave, etj.

4. Emnat e stinëvet, të muejvet, të ditëvevet të javës do të shkruhen me shkronjë të vogël, p.sh. prendverë, verë, vjeshtë, dimën, jenar, shkurt, mars, etj. e hanë, e martë, etj.

ORTOGRAFIA E GJUHËS SHQIPE, TIRANË 1951¹

¹ Instituti i Shkencavet, **Ortografia e gjuhës shqipe**, Tiranë, 1951, Shtëpia botonjëse “Naim Frashëri”, ff. 3-27.

PARATHËNIE

Puna e ortografisë së gjuhës i u-ngarkua Seksionit të Gjuhësisë e të Letërsisë s'Institutit, për ta punuar e për ta unifikuar të tre anëtarët e Seksionit. Duhet thënë se kjo punë e ortografisë nuk ka qenë e lehtë: është e vërtetë se që prej Rilindjes e tëhu, duke u shkruar gjuha e duke u përdorur si mjet kulture e marrëdhëniesh shoqërore, ka marrë një rrugë të mbarë në punën e zhvillimit e t'unifikimit të saj, janë kristalizuar, thuajse pakuptueshëm, disa rregulla të gjuhës dhe është bërë një farë afrimi në mes të toskërishtes e të gegërishtes, duke e influencuar e para të dytën në punë të morfologjisë dhe e dyta të parën në punë të leksikut; po me gjith atë, shumë pika të ortografisë ishin t'errëta dhe duhej që të nguliteshin e të cakttoheshin në një farë mënyre.

Për këtë punë ka qenë nevoja e një studimi e kohe të gjatë, për të biseduar e shkoqitur një nga një gjithë kategoritë e gramatikës e për t'arritur në një përfundim të drejtë. Shumë herë për ndonjë çështje a rregull t'ortografisë u desh që të përsiatej e të shkoqitej puna gjatë, të vëzhgohej si është fonetika e sotme e gjuhës, si e kanë përdorur shkrimtarët akëcilën trajtë të fjalës, e të tjera. Nga ndonjë herë ka goditur që të tre anëtarët e Seksionit të mos bashkoheshin në mendime për ndonjë çështje, e duhej bisedim e shkoqitje e gjatë për t'u pjekur mendimet.

Si bazë për gjithë këtë punë është marrë fonetika e gjuhës, rryma e zhvillimit të saj në këto kohë të fundit dhe tendenca për t'i afruar sa është e mundur më shumë të dy dialektet, toskërishten e gegërishten. Pas këtij kriteri të punës duallnë rregullat ortografike që u botuan te Nr. 1 (viti II, 1948) i Buletinit t'Institutit. Përnjëherësh i u bë një thirrje arsimtarëve dhe intelektualëve të vëndit, që t'i studiojnë këto rregulla dhe të shfaqin mendimet e tyre me shkrim, për t'i marrë parasysh pastaj në caktimin definitiv të rregullave ortografike. Mjerisht një pakicë e këtyreve dërguan pikëpamjet e tyre mbi këto rregulla. Në gusht të vitit të kaluar u mbloth një kongres në Tiranë prej 50 e sa arësimtarësh dhe intelektualësh të vëndit dhe në pesë seanca rrodhi një bisedim i gjatë mbi rregullat ortografike. Prej këtij bisedimi duallnë disa ndryshime në disa pika të rregullave ortografike të botuara në Buletin, dhe me këto ndryshime po botohen sot në këte broshurë.

Sikundër që do të shihet, në disa pika nuk ka qenë e mundur që të mirrej një vendim i prerë e të caktohen rregullat të kristalizuara një herë e mirë. Si u-tha edhe më lart, është marrë parasysh ndër të tjera edhe rryma e zhvillimit të gjuhës, e cila lëkundet ende në shumë fluktuacione. Si më të shumtat e gjuhëvet të Ballkanit (p.sh. greqishtja e re dhe serbokroatishtja) që nuk janë ngulitur ende në punë t'ortografisë, kështu edhe gjuha jonë, me gjithë përparimin e bërë, nuk ka arritur ende në një shkallë kristalizimi t'ortografisë. Prandaj në të gjykuar këto rregulla do marrë parasysh se këto janë hartuar si të ngulitura për ato pika, që gjuha duke u-shkruar i ka kristalizuar vetë në këte gjeneratë të fundit. Për pikat e tjera, ku janë caktuar dy mënyrë shkrimi, do të duhet një rishqyrtim tjetër i punës s'ortografisë

në një kohë, kur prej zhvillimit të mëtejshëm të saj gjuha të ketë marrë një drejtim më të caktuar dhe më të ngulitur. Këte punë do ta bëjë koha.

ORTOGAFIA E GJUHËS SHQIPE

FONETIKA

1. Tingujt

Grupet e zanoreve *ua, ie, ye*, të toskërishtes do të shkruhen në gegërishtet *ue, ie, ye*, p.sh. *shkruaj* (t.), *shkruej* (g.), *lakruar* (t.), *laknuer* (g.), *miell* (t. e g.), *thyej* (t. e g.), *fyell* (t. e g.) etj.

Grupet e bashkëtingëlloreve *mb, nd, ngj*, që toskërishtja i ruan të plota dhe gegërishtja, më të shumën, i ka asimiluar me *m, n, nj*, do të ruhen të plota në shkrim; p.sh. *mbaj* e jo *maj*, *kambë* e jo *kamë*, *ndër* e jo *nër*, *këndoj* e jo *kënnoj*, *ngjalle* jo *njall*, *ngjalë* e jo *njalë*, etj.

2. Akcenti

Për punë lehtësimi, nuk do të përdoret akcenti në shkrim, përveç akcentit hundor.

Akcenti hundor (^) do të përdoret në gegërishtet vetëm n'ato fjalë, ku ka rënë hundorja *n* dhe ka lënë shqiptimin hundor; p.sh. *zâ, frê, mullî, hû, hÿj, me fshâ, me bâ, bâhet, bâjmë* etj. Nuk do të shkruhet akcenti hundor n'ato trajta emrash e foljesh, ku hundorja e rënë duket prapë; p.sh. *zani, freni, mullini, huni, hyni, bana, fshana, mena, bamë, banë*, etj. Gjithashtu nuk do të shkruhet ky akcent n'ato fjalë, emra, mbiemra e folje, që kanë një bashkëtingëllore pas hundores; p.sh. *anza, kambë, vend, katundi, i randë, gdhend, humb, hundë*, etj.

Fjalët *mâ, gjâ* dhe *âsht* do të shkruhen me akcent hundor në gegërishtet.

3. Apostrofi

Nga zanoret vetëm ë-ja fundore e patheksuar e emravet, mbiemravet dhe përemravet shuhet përpara çdo zanorje tjetër në toskërishtet e në gegërishtet; p.sh. *vajz' e urtë* (= vajzë e urtë), *fush' e gjanë* (= fushë e gjanë), *kal' i bardhë* (= kalë i bardhë), *e gjat' e e hollë* (= e gjatë e e hollë), *m' ep* (= më ep), *m' i dha* (më i dha), etj. Nuk shuhet: 1) ë-ja fundore e theksuar në toskërishtet, p.sh. *gjë e rëndë, mëllë i math, gdhë i trashë, më i vogël, më e mira, që atëhere, që atë ditë*, etj; 2) çdo tjetër zanore e theksuar a e patheksuar në gegërishtet e në toskërishtet, p.sh. *nuse e re*,

dele e bardhë, fole e prishur, teneqe e bardhë, djali i mbarë, lisi i gjatë, drejtori i shkollës, qershia e kuqe, arra e madhe, fusha e gjanë, gjâ e madhe, etj.

Te foljet ë-ja fundore e patheksuar nuk shuhet; p.sh. u thanë atyre, vanë ata, erdhnë armiqtë, etj.; po në qoftë se dy folje formojnë një këpujë, atëhere ë-ja fundore shuhet; p.sh. *han' e pinë, ven' e vijnë, dhan' e muarnë, etj.*

MORFOLOGJIA

I. Emrat

1. Emrat femërorë me ë

Gjithë emrat femërorë paroksitonë që të pashquar mbarojnë më ë e ruajnë këtë zanore në gjithë rasët e njëjësit e të shumës; p.sh. *fjalë, fjalës, fjalën, fjalësh, fjalëvet*. Kështu edhe. *bukë, flakë, hundë, kambë a këmbë, lugë, punë, etj.*

2. Emrat femërorë më ë, é, a

E-ja fundore e patheksuar e emrave femërorë bie në trajtën e shquar t'emërores së njëjës; p.sh. lule-lulja, dele-delja, mbledhje-mbledhja, etj; kurse e-ja dhe a-ja e theksuar e këtyre emrave ruhet, kur del trajta e shquar; p.sh. *rrufe-rrufeja, teneqe-teneqeja, belabelaja, hua-huaja, gjâ-gjaja a gjë-gjëja, etj.*

3. Emrat femërorë më i

Emrat femërorë më i, në trajtën e shquar t'emërores së njëjës do të mbarojnë më a dhe jo më ja; p.sh. *shtëpi-shtëpia, liri-liria, Shqipëri-Shqipëria, etj.* Shkaku është se shqiptimi i j-së (*shtëpija, liriya* etj) nuk është i përgjithshëm në dialektet, por diku ndihet e diku jo, edhe se grafia e kësaj ndër shkrimtarët tanë nuk është uniforme, se disa e shkruajnë j-në dhe disa jo, dhe shkrimtarët e vjetër nuk e shkruajnë fare; prandaj për thjeshtësim shkrimi emrat e tillë do të shkruhen pa j; *shtëpia* dhe jo *shtëpija*, *Shqipnia* dhe jo *Shqipnija*, etj. Këta emra në rasët oblike të njëjës do të shkruhen me së dhe në kallzoren me në si në toskërishtet, ashtu edhe në gegërishtet; p.sh. *shtëpisë, shtëpinë, lirisë, lirinë, etj.*

Gjith' emrat femërorë oksitonë që mbarojnë më i, e, a në rasën emërore e kallzore të shumës do të shquar do të mbarojnë më të në të dy dialektet; p.sh. *shtëpitë, rrufetë, kalatë, etj.*

4. Emrat femërorë derivatë

Emrat femërorë derivatë me prapashtesën *i, irë, inë (ri, si, sirë, sinë, tinë, tirë)* në toskërishtet e ruajnë *ë*-në e mesit të fjalës, qoftë kjo mbaresa e fjalës primitive, si tek fjalët: *mbarë-mbarësi, mirë-mirësi, burrë-burrëri, vajzë-vajzëri, shkretë-shkretëtirë, errët-errësirë*, etj., qoftë për analogji, si *miq-miqësi, pleq-pleqëri, shoq-shoqëri, treg-tregëti, bujq-bujqësi*, etj. Shkaku i kësaj grafie është se *ë*-ja në të tilla fjalë është fonetike në toskërishtet. Kjo grafi është fakultative në gegërishtet, d.m.th. fjalët e tilla në gegërishtet mund të shkruhen me *ë* ose pa *ë*; p.sh. *mbarësi* a *mbarsi*, *mirësi* a *mirsi*, *pleqëni* a *pleqni*, *shoqni* a *shoqni*, *mbretëni* a *mbretni*, *burrëni* a *burrni*, *tregëti* a *tregti*, etj.

5. Emrat femërorë më ijë

Emrat femërorë më *ijë* e ruajnë këtë trajtë në shkrim në të dy dialektet, si në njëjës ashtu edhe në shumës; p.sh. *ijë, ijës, ijën, ijat, ijavet; ijavet; bijë, bijës, bijën, bijat, bijavet*; kështu edhe *fëmijë, shkëndijë, mijë, dhurëti, shijë (a shije), anijë (anije)*, etj. Gjithashtu fjala *dije* bashkë me derivatet e saja do të shkruhet me *j*: *dije, dijetar, dijeni, dijeq*, etj.

Kështu do të shkruhen edhe emrat e tjerë foljorë: *lindje, ardhje, bindje* etj.

6. Emrat femërorë më një

Emrat femërorë që në toskërishtet mbarojnë më *një* dhe në disa vise të Gegërisë zanoren e përparme e kanë të nazalizuar do ta ruajnë në shkrim trajtën e toskërishtes; p.sh. *banjë, brinjë, bitonjë, rranjë, finjë, shkronjë, zonjë, mburonjë, ulkonjë, shushunjë*, etj.

7. Emrat femërorë më ëz a zë

Ë-ja e prapashtesës *zë* mbetet ase bie, kur u ngjitet emravet femërorë (dhe rrallë emravet mashkullorë); p.sh. *dorëz a dorëzë, gjuhëz a gjuhëzë, dhambëz a dhambëzë* etj. Në këta emra *ë*-ja e fjalës primitive ruhet ose bie në rasët e shquara të njëjësit e të shumës; p.sh. *dorëza a dorza, dorëze a dorze, dorëzës a dorzës, dorëzën a dorzën, dorëzat a dorzat, dorëzavet a dorzavet, dorëzash a dorzash*. Kështu edhe *degëz a degëz (degëzës a degzës, degëzën a degzën, degëzat a degzat), shkurtëz a shkurtëz, drrasëzë a drrasëz, hanëzë a hanëz, mjaltëzë a mjaltëz, vashëzë a vashëz*, etj.

8. Emrat femërorë më më

Disa emra femërorë primirivë a derivatë, që në toskërishtet shquptohen me *më* dhe në gegërishtet me *ëm*, do ta ruajnë trajtën e toskërishtes edhe në shkrim; p.sh. *dasmë, ndihmë, grahamë, krismë, nismë*, etj.

9. Emrat femërorë më -ël, -ën, -ër

Emrat femërorë më *ël*, më *ër*, dhe në gegërishtet më *ën*, sipas shqiptimit të sotëm në shumicën e dialekteve do të shkruhen pa *ë* fundore; p.sh. *vegël*, *dhelpeën*, *motër*, etj dhe jo *vegëlë* a *veglë*, *dhelpeënë* a *dhelpeënë*, *motërë* a *motrë*, etj. Këta emra e nxjerrin *ë*-n që ndodhet përpara bashkëtingëllores së mbaresës në gjithë rasët e shquara e të pashquara të njëjësit e të shumës; p.sh. *vegle*, *veglës*, *veglën*, *vegla*, *veglavet*, *veglash*; *dhelpe* a *dhelpe*, *dhelpeën* a *dhelpeën*, *dhelpeën* a *dhelpeën*, *dhelpe* a *dhelpe*, *dhelpe* a *dhelpe*, *dhelpe* a *dhelpe*, etj. Kështu do të shkruhen edhe: *zemër*, *thembër*, *putër*, *kandër*, *vedër*, *thundër*, *andërr*, a *ëndërr*; *thjeshtë*, *gënjeshtrë*, *mjedër*, *kthetër*, *lakën* a *lakër*, *femën* a *femër*, *thekën* a *thekër*, etj.

10. Emrat femërorë më *ull* e *ur*

Emrat femërorë më *ull* e më *ur*, që n'emëroren e shquar të njëjësit janë proparoksitonë, si *kumbulla*, *flutura*, do të shkruhen pa *ë* n'emëroren e pashquar të njëjësit, me qenë se kjo nuk ndihet më sot në të dy dialektet; pra, *kumbull*, *vetull*, *flutur* etj. dhe jo *kumbullë*, *vetullë*, *fluturë*, etj. Këta emra e ruajnë *u*-n e rrokjes së fundit në gjithë rasët e njëjësit dhe të shumës; p.sh. *kumbulle*, *kumbullës*, *kumbullën*, *kumbullat*, *kumbullash*, *kumbullavet*; *fluture*, *fluturës*, *fluturat*, *fluturash*, *fluturavet*; kështu edhe: *kërdhokull*, *ndrikull*, *petull*, *shtrofkull*, *rregull*, *shpatull*, *rrptull*, *uthull*, *squfur*, etj.

11. Emrat mashkullorë më *ë*

Ata emra mashkullorë, që në toskërishtet mbarojnë më *ë* n'emëroren e pashquar të njëjësit, do të shkruhen me këtë trajtë edhe në gegërishtet; të tillë emra janë këta: *burrë*, *djalë*, *kalë*, *gjumë*. Emri *lum* shqiptohet e do të shkruhet kështu në gegërishtet, kurse në toskërishtet shqiptohet e do të shkruhet *lumë*. Në këtë kategori hyjnë: 1) ata emra mashkullorë që në trajtën e shquar marrin *a*, p.sh. *Gegë*, *Toskë*, *babë*, *lalë*, *bacë*, *Llukë*, etj.; 2) emrat e gjinisë asnjane: *ujë*, *mjaltë*, *dyllë*, *drithe*, *ballë*, *djathë*, *gjalpë*; këta emra do të shkruhen me këtë trajtë në të dy dialektet dhe atëhere kur përdoren në gjini mashkullore, p.sh. *ujë-ujë*, *djathë-djathi*, *ballë-balli*, etj. Shumësi i këtyre emrave asnjane, kur përdoret, mbaron me *ëra* ase më *ra* toskërisht dhe më *-na* gegërisht; p.sh. *ujëra* a *ujra*, (t.), *ujna* (g.), *mishëra* a *mishra* (t.), *mishna* (g.), etj. Më të shumën këta emra asnjane në shumës janë të gjinisë femërore: *mishëra* të *pjekura*, *ujna* të *ftohta*, etj.

12. Emrat mashkullorë më *ën* a *ër*

Emrat mashkullorë më *ën* gegërisht dhe me *ër* toskërisht, si *emën* (g.), *emër* (t.), do të lakohen sipas emrave femërorë më *ën* (g.), *ër* (t.) d.m.th. e nxjerrin *ë*-n që ndodhet përpara bashkëtingëllores së mbaresës në gjithë rasët e shquara e të pashquara të njëjësit; p.sh. *emri* a *emni*, *emrit* a *emnit*, *emrin* a *emnin*, *emra* a *emna*, *emravet* a *emnavet*, *emrash* a *emnash*. Kështu edhe: *dimër*, *libër*, *gjarpër*, *pjepër*, etj.

13. Emrat mashkullorë më ë

Emrat që mbarojnë më ë e ruajnë ase e nxjerrin ë-n e mbaresës në gjithë rasët e njëjësit e të shumës, si në toskërishtet ashtu edhe në gegërishtet; p.sh. *nëpunës, nëpunësi a nëpunsi, nëpunësin a nëpunsin, nëpunësit a nëpunsit, nëpunësish a nëpunsish, por: nëpunësve*. Kështu edhe *ndihmës, përgjegjës, nxanës a nxënës, mësonjës, mbledhës, mbjellës, korrës, Durrës*, etj. Këtu hyn edhe shumësi i emrit njeri: *njerëzit a njerzit, por njerëzve*.

14. Emrat oksitonë

Emrat oksitonë, që në trajtën e shquar t'emërores së njëjësit kanë përpara nyjes së mbrapme të njëjësit një nga bashkëtingëlloret sonore *b, g, v, dh, z*, në trajtën e pashquar t'emërores së njëjësit në toskërishtet do të mbarojnë në një nga ato bashkëtingëlloret sonore ase në një nga bashkëtingëlloret sorde *p, k, t, th, s*, me qenë se këta emra diku shqiptohen me bashkëtingëlloret sonore e diku me bashkëtingëlloret sorde; p.sh. *rop-robi, a rob-robi, pres-brezi, a brez-brezi, shtok-shtogu, a shtog-shtogu, urof-urovi, a urov urovi, garth-gardhi, a gardh-gardhi*, etj. Pas kësaj rregulle do të shkojnë edhe ata emra që në trajtën e shquar t'emërores së njëjësit kanë përpara nyjes së mbrapme grupet e bashkëtingëllorevet *mb, nd, ng, ngj*; p.sh. *dhëmp-dhëmbi a dhëmb-dhëmbi, vënt-vëndi a vënd-vëndi, lënk-lëngu a lëng-lëngu, qëng-qëngji a qëng-qëngji*, etj.

Gjithë këta emra n'emëroren e pashquar të njëjësit në gegërishtet do të mbarojnë në bashkëtingëlloret sonore *b, g, v, dh, z*, e në grupet e bashkëtingëllorevet *mb, nd, ng, ngj*; p.sh. *shtog, rob, brez, urov, lang, qengj, dhamb, gardh*, etj.

Emrat njërrrokës e shumërrrokës oksitonë, kur mbeten oksionë edhe në shumësit e pashquar, në trajtën e emërores së shquar të shumësit marrin mbaresën të në toskërishtet dhe kthehen e bëhen paroksitonë, kurse në gegërishtet marrin mbaresën *t* dhe mbeten oksitonë; p.sh. *mik-miqte, (t.), miqt (g.), armik-armiqte (t.), animiqt(g.), fik-fiqtë (t.), fiqt (g.), plak-pleqtë (t.), pleqt (g.), qen-qentë (t.), qent a qejt (g.)*, etj. Gjithashtu këtë mbaresë marrin në toskërishtet edhe ata emra që mbarojnë më zanore të theksuar ose më diftong; p.sh. *bari-barinjtë (t.) barijt (g.) kalama-kalamanjtë (t.), kalamajt (g.), ulli-ullinjtë (t.), ullijt (g.), frê-frenjtë (t.), frejt (g.), thua-thonjtë (t.), thojt (g.), hu-hunjtë (t.), hûjt (g.)*, etj. Këtu hyjnë edhe ata emra, të cilëvet në shumësit u është shpërngulur akcenti, p.sh. *gjarpër-gjarpërinjtë (t.), gjarpijt (g.), lëm-lëmenjtë (t.), drapër-drapenjtë (t.)*, etj.

II. Mbiemrat

1. Mbiemrat më të

Mbiemrat që dalin nga emra oksitonë një ase shumë rrokjesh dhe tregojnë

lëndë marrin mbaresën të, p.sh. *ar, i artë, dhi, i dhirtë a i dhintë, lesh, i leshtë, pambuk, i pambuktë*, etj.; kur dalin nga emra paroksitonë, marrin vetëm *t*, p.sh. *hekur, i hekur*.

Disa mbiemra shqiptohen më *ët* e disa të tjerë më *të*, këta do të shkruhen sipas këtij shqiptimi. Të tillë janë:

i, e, të hapët	i e, të dredhtë
“ “ lagët	“ “ “ drunjtë
“ “ lidhët	“ “ “ dhintë
“ “ ligët	“ “ “ dhirtë
“ “ lodhët	“ “ “ gruntë
“ “ largët	“ “ “ gurtë
“ “ vokët	“ “ “ ndertë
“ “ ngalët	“ “ “ pambuktë
“ “ ngathët	“ “ “ pishhtë
“ “ ngordhët	“ “ “ zjarrtë
“ “ përfushët	“ “ “ flaktë
“ “ athët	“ “ “ qartë
“ “ rreshkët	“ “ “ preshtë
“ “ dobët	“ “ “ flliqtë
“ “ zbrazët	“ “ “ ramtë
“ “ zbathët	“ “ “ lartë
“ “ unët	“ “ “ naltë
“ “ urët	“ “ “ paktë
“ “ shtrënguet	“ “ “ shumtë
etj	etj.

Disa nga këta farë emrash përdoren me të dya trajtat: *i ngrohtë* e *i ngrohët*, *i ftohtë* e *i ftohët*, *i thartë* e *i tharët*, etj.

Në gjithë këta mbiemra *ë*-ja e prapashtesës *ët* bie n'emëroren e shquar të njejësit dhe në rasët oblike në gegërishtet p.sh. *i lagti, të lagtit, të lagtin, i ngathti, të ngathtit, të ngathtin*, etj; kurse në toskërishtet bie në këto rasë, kur ka përpara një bashktingëllore sorde, p.sh. *i ngrohtë, të ngrohtit, të ngrohtin, të ftohtin, i hapti, të haptit*, etj; ruhet *ë*-ja, kur ka përpara një bashkëtingëllore sonore, p.sh. *i zbrazët, të zbrazëtin, i lagëti, të lagëtin* etj.

2. Mbiemra më *ëm* a më *më*

Mbiemrat që mbarojnë më *ëm* në gegërishtet dhe më *më* në toskërishtet do të shkruhen secili sipas trajtës së vet; p.sh. *i mesëm* (g.), *i mesmë* (t.), *i jashtëm* (g.), *i jashtme* (t.), *i fisëm* (g.), *i fismë* (t.), etj,

Këta mbiemra do të lakohen kështu:

Gjini mashkullore

1. Trajt' e pashquar

Njëjës

Em.	i jashtëm a i jashtëmë
Gjin. dhan. rrj.	të jashtëmi
Kallz.	të jashtëm a të jashtëmë

Shumës

Em.	të jashtëm a të jashtëmë
Gjin. dhan.	të jashtëmve a të jashtëmëve
Rrj. të jashtëmish	

2. Trajt' e shquar

Njëjës

Em.	i jashtëmi
Gjin. dhan. rrj.	të jashtëmit
Kallz.	të jashtëmin

Shumës

Em. kallz.	të jashtëmit
Gjin. dhan. rrj.	të jashtëmvet a të jashtëmëve

Gjini femërore

1. Trajt' e pashquar

Njëjës

Em.	e jashtëme
Gjin. dhan. rrj.	së jashtëmje
Kallz.	të jashtëme

Shumës

Em.	të jashtëme
Gjin. dhan. rrj.	së jashtëmeve
Kallz.	të jashtëmesh

2. Trajt' e shquar

Njëjës

Em.	e jashtëmja
Gjin. dhan. rrj.	së jashtëmes
Kallz.	të jashtëmen

Shumës

Em. kallz.	të jashtëmet
Gjin. dhan. rrj.	së jashtëmevet

Kështu do të lakohen edhe mbiemrat: *i mesëm a i mesëmë, i fisëm a i fismë, i nderëm a i ndermë, i sotëm a i sotmë, i përtejëm a i përtejëmë*, etj.

Shënim - Mbiemrat paroksitonë, si *i tepërm, i afërm*, etj. në emëroren e në kallëzoren e pashquar të njëjësit mbeten kështu e nuk bëhen proparoksitonë

trirrohtës; pra, *i tepërm, i afërm, i nesërm* etj. dhe jo *i tepërmë, i afërmë, i nesërmë*, etj. ; në rasët e tjera të njëjësit e të shumësit këta mbiemra do të lakohen sipas shëmbëllës së sipërme.

3. Mbiemra më shëm

Mbiemrat më shëm që dalin prej emrash mashkullorë (*nder, i ndershëm, turp, i turpshëm*), prej foljesh (*kuptoj, i kuptueshëm a i kuptuarshëm, prek, i prekshëm*) e prej ndajfoljesh (*dje, i djeshëm, këtu i këtushëm*) do të lakohen pas kësaj shëmbëlle:

Gjini mashkullore

1. Trajt' e pashquar

Njëjës

Em.	i ndershëm
Gjin. dhan. rrj.	të ndershmi
Kallz.	të ndershëm

Shumës

Em. kallz.	të ndershëm
Gjin. dhan. rrj.	të ndershëmve
Kallz.	të ndershmish

2. Trajt' e shquar

Njëjës

Em.	i ndershmi
Gjin. dhan. rrj.	të ndershmit
Kallz.	të ndershmin

Shumës

Em. kallz.	të ndershmit
Gjin. dhan. rrj.	të ndershëmvet

Gjini femërore

1. Trajt' e pashquar

Njëjës

Em.	e ndershme
Gjin. dhan. rrj.	së ndershmje
Kallz.	të ndershme

Shumës

Em. kallz.	të ndershme
Gjin. dhan. rrj.	së ndershmeve

2. Trajt' e shquar

Njëjës

Em.	e ndershmja

Gjin. dhan. rrj.	së ndershmes
Kallz.	të ndershmen
<i>Shumës</i>	
Em. kallz.	të ndershmet
Gjin. dhan. rrj.	së ndershmevet

Pas kësaj shembëlle do të lakohen dhe gjithë emrat e tjerë të kësaj kategorie; p.sh. (i, e) arësyeshtëm, (i, e) turpshëm, (i, e) kujdesshtëm, (i, e) rrezikshëm, (i, e) çmueshtëm, (i, e) atjeshëm, etj.

Mbiemrat më shëm që dalin prej emrash femërorë më ë do të lakohen në këtë mënyrë:

Gjini mashkullore

2. Trajt' e pashquar

Njëjës

Em.	i nevojshëm
Gjin. dhan. rrj.	të nevojshmi
Kallz.	të nevojshëm

Shumës

Em. kallz.	të nevojshëm
Gjin. dhan.	të nevojshëmve
Kallz.	të nevojshëmish

2. Trajta' e shquar

Njëjës

Em.	i nevojshmi
Gjin. dhan. rrj.	të nevojshmit
Kallz.	të nevojshmin

Shumës

Em.	të nevojshmit
Gjin. dhan. rrj.	të nevojshëmve

Gjini femërore

1. Trajt' e pashquar

Njëjës

Em.	e nevojshme
Gjin. dhan. rrj.	së nevojshme
Kallz.	të nevojshme

Shumës

Em. kallz.	të nevojshme
Gjin. dhan. rrj.	së nevojshmeve

2. Trajt' e shquar

Njëjës

Em.	e nevojëshmja
Gjin. dhan. rrj.	së nevojëshmes
Kallz.	të nevojëshmen

Shumës

Em. kallz.	të nevojëshmet
Gjin. dhan. rrj.	së nevojëshmevet

Pas kësaj shëmbëlle do të lakohen edhe gjithë mbiemrat e kësaj kategorie, p.sh. *frikë, (i, e) frikshëm, herë (i, e) hershëm, javë (i, e) përjavshëm, dorë, (i, e) përdorshëm, jetë (i, e) përjetshëm*, etj.

Shenim. - Mbiemrat më *shëm*, që rrjedhin nga emra që mbarojnë më *t*, me qenë se *t*-ja me *sh*-n shkrihen në shqiptim në një *ç*, këta do të shkruhen më *çëm*; p.sh. *sot, i soçëm, (a i sotëm), mot, i moçëm, çudi, i çudiçëm, mërzi, i mërziçëm*, etj. Po disa nga këta mbiemra që kanë hyrë në gjuhët në këto kohë të fundit mund të shkruhen më *tshëm*, p.sh. *i përditshëm, i përmortshëm* etj. Me përjashtim të kësaj rase, mbiemrat e kësaj kategorie do të shkruhen më *shëm* dhe jo më *shmë*, as më *shim*, as më *çim*; p.sh. *i ndershëm* jo *ndershmë*, as *i ndershim*, as *i nderçim*.

4. Mbiemra më ël e më ër

Mbiemrat që mbarojnë më *ër* dhe më *ël*, si *(i, e) vogël, (i, e) egër*, do të lakohen si dhe emrat më *ël* e më *ër*, që përmendëm më lart, d.m.th. nuk e ruajnë ë-n në rasët oblike të trajtës së pashquar dhe në gjithë rasët e trajtës së shquar, në toskërishtet dhe në gegërishtet; pra, njëjës: *i egri, të egri, të egrit, të egrin; i ëmbli, të ëmbli, të ëmbilit, të ëmbilin; i vjetri, të vjetri, të vjetrit, të vjetrin; i ashpri, të ashpri, të ashprit, të ashprin*, etj.; shumës: *të egri, të egrish; të ëmbilit, të ëmblish; të vjetrit, të vjetrish; të ashprit, të ashprish* etj.; *e egra, së egre, së egrës, të egrën, të egra, të egrat, së egrash; e vjetra, së vjetre, së vjetrës, të vjetrën, të vjetra, së vjetrash, të vjetrat; e ëmbra, së ëmble, së ëmbles, të ëmbëlën, të ëmbra, së ëmbdash, të ëmbat* etj. Ruhet ë-ja në gjinoren e në dhanoren e shumësit të shquar, p.sh. -ja në gjinoren e në dhanoren e shumësit të shquar, p.sh. *të ashpërvet, të ëmbëlvet, të egërvet, të vjetërvet*, etj.

Gjithashtu bie ë-ja dhe te disa emra mashkullorë që e bëjnë shumësin më *ën* a *ër*, si *at, etën a etët, kunat, kunetën, a kunetër, mbret, mbretën a mbretër, vëlla, vëllezën a vëllezër, rob, robër* etj.; pra, *etnit a etrit, kunetnit a kunetrit, mbretnit a mbretrit, robrit, vëlleznit a vëllezrit*, etj. po, *etërve a etëve, mbretërvet a mbretënvet*, etj.

Te emrat e mbiemrat mashkullorë derivatë dhe foljet derivate, ku akcenti i zanores tematike shpërngulet dhe bie mbi zanoren e mbaresës e të prapashtesës, ë-ja e rrokjes që ndodhet përpara prapashtesës ruhet në toskërishtet, p.sh. *anë, anëtar, arkë, arkëtar, treg, tregëtar, vjershë, vjershëtor, dimër, dimëroj, dimëror, emër, emëroj, emërore, emërim, femër, femëror, mbret, mbretëroj, mbretëri, vjetër, vjetëroj, vjetërim, shtrëmbër, shtrëmbëroj, shtrëmbërim, copë, copëtoj, copërim, vesë, vesëton, mirë, mirësi*, etj. Në gegërishtet kjo ë mund të ruhet e të mos ruhet, p.sh. *anëtar a antar, tregëtar a tregtar, vjerështor, a vjershtor, arkëtar a arktar, dimënor a dimnor, mbretënoj a*

mbretnoj, vjetëroj, a vjetroj, vjetërim, a vjetrim, dhelpëni, dhelpënak, a dhelpni, dhelpnak, copëtoj, copëtim a coptoj coptim, etj.

III. Numërorët

Numërorët themelorë që nga *pesë* gjer *nëntëdhjetë* (t.) *nandëdhetë* (g.) do të shkruhen me *ë* në fund: *pesë, gjashtë, shtatë, etj.*; përveç *katër, njëzet, dyzet, njëqind* dhe kompozitavet të tyre: *njëzet e një, dyzet e një, njëqind e një, etj.* Numërorët themelorë të kompozuar do të shkruhen me një fjalë: *njëmbëdhjetë, dymbëdhjetë, etj.*; gjithashtu do të shkruhen me një fjalë edhe numërorët: *njëzet, dyzet, njëqind, njëmijë.*

Numërorët themelorë *dy, tre*, kur bëhen rrjeshtorë marrin prapashtesën *të*, (*i, e*) *tretë*; numërori themelor *katër* bëhet rrjeshtor duke marrë prapashtesën *t*: (*i, e*) *katërt*, numërori themelor *pesë* duke u-bërë rrjeshtor me prapashtesën *te* e nxjerr *ë*-n fundore; (*i, e*) *pestë*; numërorët e tjerë themelorë, përveç *njëzet, dyzet*, duke u bërë rrjeshtorë nuk e ndrronjnë trajtën e tyre: *gjashtë (i, e) gjashtë, shtatë (i, e) shtatë, dhjetë, (i, e) dhjetë, etj.*; numërorët themelorë *njëzet, dyzet*, kur bëhen rrjeshtorë marrin prapashtesën *ë*; (*i, e*) *njëzetë, (i, e) njëzet' e një, (i, e) dyzetë, (i, e) dyzet' e një, etj.*

IV. Përemrat

1. Përemrat vetorë

Trajtat e emërores së shumësit të vetës së parë të përemrit vetor do të jenë: *na* ase *ne*; p.sh. *na* ase *ne* punojmë, *na* ase *ne* shkruajmë, etj. Trajta *neve* do të përdoret për rasën dhanore: *neve* na shkruan, po *na* e thomë *neve*, etj. Për vetën e dytë të shumësit do të përdoret *ju* për emëroren dhe *juve* për dhanoren: *ju* punoni, *ju* shkruani, etj., *juve* jua thanë, etj. Trajta *u* do të përdoret për dhanoren e shumësit të vetës së tretë: *u* fola, *u* thashë, etj.

Trajtat e vetës së tretë do të shkruhen kështu: *ai* ase *ay*, *atë* (g.), *atë* (t.), *ata*, *ato*, *atyre*, *a atyreve* (t.), *atyne* a *atyneve* (g.).

Dhanorja e përemravet vetorë *më, të, i*, bashkë me kallëzoren *e* të vetës së tretë do të shkruhen me trajtë të kontraktuar ma (= më + e), ta (= të + e), ja (= i + e), për atsyse se *ë*-ja dhe *i*-ja e dhanores me *e*-n e kallëzores u shkrinë në një tingull të vetëm e dhanë një *a* dhe nuk u-zhduk ndonjë zanore, që të justifikohet apostrofi. Me analogji do të shkruhet edhe *jua* (= ju + e) ase *jau* dhe *ua* (= u + e).

2. Përemrat dëftorë

Përemra dëftorë në njëjës in e në shumësin do të shkruhen me këto trajta: *ky, këtij, këtë* (g.), *këtë* (t.), *kësi, këta, këtyne* a *këtyneve* (g.), *këtyre* a *këtyreve* (t.),

kësish; kjo, kësaj, këtë (g.), këtë (t.), këso, këtyne a këtyneve (g.), këtyre a këtyreve (t.), kësosh; ai ose ay, atij, atë (g.), atë (t.), asi, aty, atyne a atyneve (g.), atyre a atyreve (t.), asosh.

3. Përemrat pronorë

Përemrat pronorë të bashkuar me emra, në njëjës e në shumës do të marrin këto trajta: djali *im*, djalit *tim*, djalin *tim* a djalin *tem*; djemt *e mi*, djelmvet *të mi*, djelmsh *së mi*; vajza *ime*, vajzës *sime*, vajzën *time* a vajzën *teme*; vajzat *e mia*, vajzavet *të mia*, vajzash *së mia*; djali *yt*, djalit *tënd* a *tand*, djalin *tënd* a *tand*; djelmt *e tu*, djelmvet *të tu*, djelmsh *së tu*; vajza *jote*, vajzës *sate*, vajzën *tënde* a *tande*; vajzat *e tia*, vajzavet *të (a së) tia*, vajzash *së tia*; djali *ynë*, djalit *tonë*, djalin *tonë*; djelmt *tanë* a *tonë*, djelmvet *tanë* a *tonë*, djelmsh *tanë* a *tonë*; vajza *jonë*, vajzës *sonë*, vajzën *tonë*, vajzat *tona*, vajzavet *tona*, vajzash *sona*; djali *juaj* a *juej*, djalit *tuej* a *tuaj*, djalin *tuaj* a *tuej*; djelmt *tuaj* a *tuej*, djelmvet *tuaj* a *tuej*, djelmsh *tuaj* a *tuej*; vajza *juaj* a *juej*, vajzës *suaj* a *suej*, vajzën *tuaj* a *tuej*; vajzat *tuaja* a *tueja*, vajzavet *tuaja* a *tueja*, vajzash *suaja* a *sueja*.

Të pabashkuar me emra përemrat pronorë do të përdoren me këto trajta: *imi*, *timit*, *timin* a *temin*; *të mitë*, *të mivet*, *të mish*; *imja*, *simes*, *temen* a *temen*; *të miat*, *të miavet*, *së miash*; *yti*, *tandit* a *tëndit*, *tandin* a *tëndin*; *të tutë*, *të tuvet*, *së tush*; *jotja*, *sates*, *tanden* a *tënden*, *të tuat*, *të tuavet*, *së tuash*, *yni*, *tonit*, *tonin*; *tanët* a *tonët*, *tanëvet* a *tenëvet*; *tanësh* a *tonësh*; *jona*, *sonës*, *tonës*; *tonat*, *tonavet*, *sonash*; *juaji* a *jueji*, *tuajit* a *tuejit*, *tuajin* a *tuejin*; *tuajt* a *tuejt*, *tuajvet* a *tuejvet*, *tuajsh* a *tuejsh*; *juaja* a *jueja*, *suajës* a *suejës*, *tuajën* a *tuejën*; *tuajat*, a *tuejat*, *tuajavet* a *tuajavet*, *suajash* a *suejash*; *i tia*, *të tijtë*; *e tia* *të tiat*; *i saja*, *të sajat*; *e saja*, *të sajat*; *i tyre*, *e tyreja*, *të tyret*.

4. Përemrat lidhorë

Trajtat e përemrave lidhorë do të jenë këto: *i cili*, *të cilit*, *të cilin*; *të cilët*, *të cilëvet*, *së cilësh*; *e cila*, *së cilës*, *të cilën*; *të cilat*, *të cilavet*, *së cilash*; *që* a *qi*; *kush*, *kuj* a *kujt*, *kë* (t.), *kë* (g.).

5. Përemrat e pakufishëm

Përemrat e pakufishëm do të shkruhen me këto trajta: *çdo*, *kushdo*, *çfardo*; *asgjë* (t.); *asgjâ* (g.); *asnjeri*; *ndonjë* a *nonjë* (t.), *ndonji* (g.); *ca*, *disa*; *aqë* a *aq*; *kaqë* a *kaq*; *secili*, *secila*; *cilido*, *cilado*; *secilido*, *secilado*; *diç*, *diçka* a *dishka*; *akë*, *akëcili*, *akëcila* ase *akcili*, *akcila*, *akësh*; *kush*, *askush*, *pakkush* a *pakëkush*, *kurrkush* a *kurrëkush*, *shumkush* a *shumëkush*; *tjetër*, *tjetri*, *tjetrit*, *tjetrin*, *të tjerë*; *tjera*, *tjetrës*, *tjetrën*, *të tjera*; *njeni-tjetri* (g.), *njeri-jatri* (t.); *i gjithë*, *të gjitha*; *i tërë*, *e tërë*, *të tërë*, *të tëra* (t.); *i tanë*, *e tanë*, *të tanë*, *të tana* (g.).

Përemri *i gjithë*, kur mirret si mbiemër i bashkuar me emër, do të shkruhet pa pyje: *gjithë katundi*, *gjithë njerëzit*; kur përdoret si përemër, e merr nyjen: *këtë e*

dinë të gjithë, na i dha të gjitha.

V. Foljet

1. Gjithë foljet më *aj, ej, oj, ij, yj, uaj*, (t.), *uej* (g.) *iej, yej* në vetën e parë të njëjësit të prezentit do të shkruhen kështu, d.m.th. me *j* në fund dhe jo me *nj*; p.sh. *laj, blej, punoj, fshij, fryj, shkruaj*, a *shkruej, ziej, lyej*. Foljevet më *iej* mund t'u bjerë akcenti më *i-n* ase më *e-n*, e pra mund të shkruhen sipas shqiptimit: *ziej* a *zjej, ndiej* a *ndjej*.

2. Veta e parë e njëjësit e imperfektit të këtyre foljeve do të shkruhet më *ja* dhe veta e parë e shumësit më *nim* në toskërishtet, pse këto trajta janë më të përhapura në gjuhë të shkrimit; pra: *laja, bleja, punoja, fshija, fryja, shkruaja, zieja* a *zjeja, lyeja; lanim, blenim, punonim, fshinim, shkruanim, zienim* a *zjenim, lyenim*, etj. Në gegërishtet imperfekti do të shkruhet më *sh* si në njëjësit ashtu edhe në shumësit, përveç vetës së tretë të njëjësit, që do të shkruhet me *të* si toskërisht, ashtu edhe gegërisht, për shkak të përdorimit më të hapët të kësaj trajte në gjuhë të shkrimit; pra, *punojshe* a *punojshem, punojshe, punonte* (t. e g.), *punojshim, punojshit, punojshin*.

3. Veta e tretë e aoristit të foljevet më *oj, uaj* (t.), *uej* (g.) do të shkruhet me *oi* në të dy dialektet, me qenë se kjo trajtë përdoret sot më tepër në gjuhë të shkrimit; p.sh. ai *punoi, shkroi*; kurse n'ato folje që mbarojnë më *aj, ej, iej, yej, ij*, do të shkruhet më *u, lau, bleu, zjeu, fshiu, leu*; foljet më *yj*, në vetën e tretë të aoristit mbarojnë më *ni* në gegërishtet dhe më *u* në toskërishtet: *fryni, pshtyni* (g.), *fryu, pështyu*, (t.); folja *hyj* bën *hyri* (t.), *hyni* (g.).

4. Veta e tretë e njëjësit të lidhores së foljevet më *aj, ej, oj, ij, yj* do të shkruhet me *ë* në fund në të dy dialektet: *të lajë, të blejë, të punojë, të fshijë, të fryjë*; po kjo grafi do të ruhet edhe për foljet që mbarojnë më *uaj* (t.), *uej* (g.), *iej, yej*, p.sh. ai *të shkruajë* a *të shkruejë, të ziejë, të lyejë*, etj.

5. Veta e tretë e njëjësit të lidhores se foljevet që mbarojnë më bashkëtingëllore do të shkruhet më *ë* ase më *i*, p.sh. ai *të lidhë*, (t.), *të lidhi* (g.), *të flasë* (t.), *të flasi* (g.), *të hapë* (t.), *të hapi*(g.), etj.

6. Pjesorja e foljeve më *aj, ej, ij, yj* do të shkruhet në toskërishtet më *rë*: *larë, blerë, fshirë, fryrë*, kurse në gegërishtet vetëm me zanoren e rranjës në fund: *la, ble, fshi, fry*. Pjesorja e foljevet më *oj, uaj, yej*, do të shkruhet pa *ë* në fund në toskërishtet: *punuar, shkruar, lyer*, kurse në gegërishtet do të shkruhet vetëm me diftong në fund: *punue, shkrue, lye*. Pjesorja e foljevet më *iej*, kur *i-ja* shqiptohet si zanore, so të shkruhet pa *ë*: *zier, ndier*, kurse tek ato folje ku *i-ja* është bërë *j* dhe akcenti bie mbi *e-n*, do të shkruhet me *e* në fund: *zjerë, ndjerë*; në gegërishtet pjesorja e këtyre foljeve do të shkruhet vetëm me diftong: *zie, ndie*.

7. Foljet që n'aorist përpara zanores së mbaresës kanë një nga bashkëtingëlloret sonore *b, d, dh, g, gj, z, (kalba, tunda, humba, mblodha, laga, u përgjegja, ndeza)* në

njëjës in e prezentit dhe në vetën e tretë t'aoristit të formës pësore shqiptohen në toskërishtet me korisponentet sorde, d.m.th. me *p, t, k, q, s, th*, e prandaj edhe do të shkruhen kështu; p.sh. *kalp, tunt, hump, mbleth, lak, pqrgjeq, ndes; u-kalp, u tunt, u-mbloth, u-lak, u-përgjeq, u-ndes*; në gegërishtet shqiptohen si sonore, e prandaj edhe do të shkruhen kështu: *kalb, tund, humb, mbledh, lag, përgjegj, ndez; u-kalb, u-tund, u-mblodh, u-lag, u-përgjegj, u-ndez*. Sipas kësaj rregullore do të shkojnë edhe ato forma verbale, në të cilat këto bashkëtingëllore ndodhen në mes të fjalës përpara bashkëtingëllorevet *t, th, sh, m, n*; p.sh. *mblihte (t.) mblidhte (g.), diqte (t.), digjte (g.), u-lohtë (t.), u-lodhët (g.), u-djektë (t.), u-djegtë (g.), djeksha (t.), djegsha (g.), u-kalpmë (t.), u-kalbëm (g.), u-tuntmë (t.), u tundëm (g.), humpmë (t.) humbëm (g.), humpnë (t.), humbën (g.), lakmë (t.), lagëm (g.), laknë (t.), lagën (g.), etj.*

8. Foljet që mbarojnë më një bashkëtingëllore të langët, *l, ll, r* dhe përpara kësaj kanë *ie, a je* e n'aorist kanë *o*, në të tria vetat e para të njëjës it të prezentit do të shkruhen me *je a me ie* në të dy dialektet; p.sh. *viel a vjel, piell a pjell, nxier a nxjer*, kurse veta e parë dhe e tretë të shumës it të prezentit do të shkruhet me *j*; p.sh. *vjelim, vjelin, pjellim, pjellin, nxjerrim, nxjerrin*, etj.

9. U-ja e aoristit të formës pësore e refleksive të foljevet do të shkruhet e ndarë me vijë prej foljes ase pa të; p.sh. *u-kërkova, u kërkove, u kërkua*, etj. ase *u kërkova, u kërkove, u kërkua*, etj.

10. Imperativi i foljevet dhe përemrat vetorë që mund të bashkohen me të do të shkruhen me një fjalë; p.sh. *kërkoje, kërkome, thomëni, dëgjojeni epmëni, epnani, kërkoheni ase kërkoni*, etj.

11. Veta e tretë e optativit të çdo folje do të mbarojë më *të*, p.sh. *arthtë, shkoftë, rroftë, u-shoftë*, etj.

12. Foljet *bie, shtie, shpie* do të shkruhen pa *j* në prezentin, kurse n'imperfektin do të shkruhen me *j*, mbasi mbaresa e imperfektit është e tillë; p.sh. *bija, shtija, shpija (t.), bijshe, shtifshe, (g.)*. Imperativi i këtyre foljeve do të shkruhet në toskërishtet më *ë* në fund, në gegërishtet pa të; p.sh. *bjerë (t.), bjer (g.), shtjerë (t.), shtjer (g.), shpjerë (t.), shpjer (g.)*.

13. Folja *marr* në prezentin, n'imperfektin e në participin do të shkruhet me *rr*; *marr, merr, marrin, merrin, marrin; mirrja, mirrje, mirrte*, etj. a *mirrshe, mirrshe, mirrte*, etj, *merr a mirr; marrë*; aoristi i kësaj folje do të shkruhet me *r*; *mora, more, mori*, etj.

14. Aoristi i foljes *dal* do të jetë *dola* e *dolla*.

VI. Ndajfoljet

Këto ndajfolje do të shkruhen me një fjalë: *pasnesër, pardje, njëditëzaj, njënatëzaj, gjithaqë, përherë, ngahera, aqëherë a aqëhera, përnjëherë, menjëherë, kurdoherë, shpeshherë, rrallëherë, sakaqëherë, (në) drekëherë, qëparë, qëmoti, gjithkund a gjithkundi, kurrkund a kurrkundi, sivjet, përdhe, përsëri, gjithashtu,*

kësodore, (marr) ngrykë, (zë) ngoje, (më vjen) ndore.

Këto ndajfolje do të shkruhen në këtë mënyrë: *jashtë, poshtë, përpjetë, tatëpjetë, pranë, gjetkë, dje, nalt, lart, lark a larg, vonë a von, kurrë, sonte, prëmë, mbramë a mbrama, brënda a mbrenda, shpesh, rrallë, shpejt, drejt, druse, shumë, pak, mjaft; më së fundi, dalë nga dalë a dalngadalë; së bashku, së largu, s'afërmi, së shpejti, së pari, së dyti, së treti, etj.*

Fjala *qëkur* a *qëkuri* do të shkruhet me një fjalë si ndajfolje dhe me dy fjalë, *qe kur*, kur mirret si lidhëzë.

Ndajfoljet që formohen nga përsëritja e së njëjtës fjalë do të shkruhen me një vizë në mest; p.sh. *copa-copa, herë-herë, vende-vende, duer-duer, tufa-tufa, këmba-këmbës, dita-ditës etj.*

VII. Parafjalët

Këto parafjalë do të shkruhen kështu: *në, ndën (g.), ndënë a nënë (t.), ndër a nër, mbi a mi, përmbi a përmi, (t.), pas (t.), mbas (g.), si mbas a simbas (g.) si pas a sipas (t.), nga (t.), kah (g.).*

VIII. Lidhëzat

Këto lidhëza do të shkruhen në këte mënyrë: *ase, apo, porsa a posa, sapo, ndonëse a ndonse, veçse, kinse, edhe pse, mbasi, pasi, sadoqë, sidoqë, mëqenëse, megjithëse, deri sa, dërsa, gjërsa, që kur, qëkurse, sikundër që, poqë, ngaqë, meqë.*

Të ndryshme

Fjalët moderne që kanë hyrë në gjuhët prej gjuhëvet të huaja dhe nuk i janë përshtatur natyrës fonetike e morfologjike të shqipes do të shkruhen sipas shqiptimit të gjuhës, nga e cila janë marrë. Pra:

1. Fjalët e huaja me *ia, ie, io*, do të shkruhen me *i*, dhe jo me *j*; p.sh. *dialekt, dialog, diametër, diagonal, materialist, imperialist, industrial, special, kardiak etj.; minierë, bankier, higjienë, magazinier, karrocier, pionier, etj.; edicion, akcion, revolucion, nacional, agjitacion, periodë, milion, fizionomi, fiziologji, delegacion, kamion, racion, afion, violinë, etj.*

2. Fjalët e huaja me *c* nga burimi latin do të shkruhen kështu dhe jo me *s*: p.sh. *racion, akcion, kondicion, procedurë, proces, celebrim, Ciceron, Cezar, etj.*

3. Fjalët e huaja me *g* nga burimi grek a latin, do të shkruhen me *gj*, p.sh. *gjimnas, gjimnastikë, psikologji, gjeografi, gjeologji, gjeometri, agjitacion, etj.*

4. Fjalët e huaja me *s* nga burimi grek a latin do të shkruhen me *z*, p.sh. *fizionomi, filozofi, fiziologji, rezultat, rezolucion, etj.*

5. Fjalët e huaja me *dh, e th* nga burimi grek do të shkruhen me *d* e me *t*,

p.sh. *bibliotekë, aritmetikë, hipotekë; temë, simpati, simpatik, didaktikë, pedagogji, teolog, Macedoni*, etj.

6. Gjithë fjalët e përngjitura do të shkruhen bashkë pa vizë në mest, p.sh. *aktlindje, vendlindje, vendbanim, bashkëpunëtor, bashkatdhetar, i gjithanshëm, shitblerje, veshmbathje, dëmshpërblim, monarkofashist, antiimperialist, dritëshkurtër, jetëgjatë, buzëpaqeshur, fatpadalë, dorëcing, dorështrënguar, pesëvjeçar, qindvjetor, zëdhënës, postëtelegraf* etj. Gjithashtu pa vizë do të shkruhen edhe fjalët e përngjitura me fjalët *pa e mos*; p.sh. *i patundur, i padrejtë, i pabotuar, i pabashkuar, pakujdesi, padrejtësi, mosmarrëveshje, mospajtim, mosardhje*, etj.

7. Emrat e popujve, kur përdoren si emra të përveçëm, do të shkruhen me shkronjë të madhe, p.sh. *Shqiptar, Rus, Hungarez, Rumun, Bullgar, Frang, Gjerman*, etj.; kur përdoren si mbiemra do të shkruhen me shkronjë të vogël, p.sh. toka *shqiptare*, populli *shqiptar*, ushtria *ruse*, industria *çekosllloake*, etj.

8. Emrat e stinëve, të muajvet e të ditëve të javës do të shkruhen me shkronjë të vogël, p.sh. *prëndverë, verë, vjeshtë, dimër, jenar, shkurt, mars*, etj.; *e hënë, e martë, e mërkurë*, etj.

FUND

REZOLUTË E MBLEDHJES PËR CAKTIMIN E GJUHËS SË SHKRIMIT TË SHQIPTARVE NË RFPJ, 14-15 NANDUER 1952

Me inisjativën e Këshillit për arsim e kulturë të Kosovë-Metohís, një numër gjuhëtarësh dhe letrarësh shqiptarë të Jugosllavis janë thirrë me qëllim që të shqyrtohen disa probleme gjuhësorë të ngutshëm. Të mbledhun me 14 nanduer 1952, mbassi ndëgjuenë referatin e shokut Idriz Ajeti dhe mbassi u zhvillue një diskutim i gjanë, ata konstatuenë:

Prej çlirimit e tekëndej, veprimtaria gjuhësore dhe letrare e pakicës kombtare shqiptare në RFPJ, e zhvillueme me anë tekstesh shkollore, revistash letrare, shtypit dhe botimevet tjerë, ka dhanë, në saje të vijës së drejtë të Lidhjes së komunistavet të Jugosllavis e të pushtetit populluer në zgjidhjen e çeshtjes kombtare, fryte të randësishëm që na mundësojnë një zhvillim edhe mâ (të) bujshëm në t'ardhshëmen.

Mirëpo, këjo veprimtari e deritashme ka shtrure disa probleme zgjidhja e të cilëve përban kushtin e domosdoshëm për çdo përparim të matejshëm të plotë. Mâ kryesorët prej këtyne problemeve janë se:

në gjuhën e shkrimit po përdoret një gegënishte e panjajtësue me si përkah trajtë-fjalët, ashtu edhe përkah drejtëshkrimi;

në tekstet e ndryshëm shkollorë e në botime tjerë, sidomos në përkthime po vihet ré njifarë zvetnimi i gjuhës shqipe në vijim të përdorjes së disa trajtave dhe shprehjeve që nuk pajtohen me frymën dhe natyrën e kësaj gjuhe;

zhvillimi i gjuhës shqipe ndër Shqiptarët e vendit t'anë nuk po shkon paralel me zhvillimin e jetës shoqnore ekonomiko-politike e kulturore të Jugosllavis socialiste, kështu që po ndihet një vobeksi e fjalorit për shprehjen e realitetit t'anë shoqruer.

Për zgjidhjen e këtyne problemeve, Mbledhja njizani arrijti në këto përfundime:

1. Me qenë se pakica kombtare shqiptare e RFPJ flet një dialekt të gegënishtes, gjuha e shkrimit për né nuk mund të jetë veçse gegënishtja. N'anë tjetër, mbassi as shkoderanishtja as elbasanishtja nuk kanë qenë të zonjat me u përgjithësue si gjuhë shkrimi për gjithë Gegët, asnjana sosh nuk mund të mirret si gjuhë shkrimi për Shqiptarët e Jugosllavis. Mâ në fund me qenë se aq mâ pak ka mundësi që gjuha e jonë letrare të zhvillohet vetëm prej dialektit t'anë, për këto arsye na është nevoja që na për gjuhë shkrimi të Shqiptarvet në RFPJ të përcaktojmë një gegënishte në të cilën vijnë me bashkëpunue nëgegënishtet e ndryshëme simbas njëj kriteri të caktuem: simbas kriterit të mënjanimi t'evolutavet partikulariste (tejtajtimevet të përbashkëta) të nëndialekteve të ndryshëm të gegënishtes. Në këtë mënyrë do t'i japim një shkas të fuqishëm zhvillimit të matejshëm të të gjitha mundësinavet ende të pashfrytsueme të kosovarishtes dhe të dibranishtes, tue përvehtësue në të njëjtën kohë gjithçkah është të përshtatshëm në shkoderanishte dhe n'elbasanishte.

2) Për hir të rrejtjes së pastërtisë së gjuhës s'onë dhe të zhvillimit të saj të përshtatshëm, është nevoja që shtëpia botuese, redaksinat e shtypit dhe të radjos si dhe entet e tjerë kulturorë që ndikojnë drejtëpërsëdrejti në këtë lami, të marrin disa masa konkrete siç janë këto që pasojnë:

a) përkthimet t'u besohen vetëm atyne njerëzve që garantojnë për besnikë mbrendije dhe saktësi gjuhe;

b) asnjë tekst të mos shtypet para se me u redaktue prej një kompetenti të Shqipes. Nji porosi e këtillë vlen domosdo e madje aq më tepër për fletoret e ndryshme dhe emisjonet radiofonike;

c) ftohen letrarët dhe gjuhëtarët t'anë që nëpër revista dhe fletore të shqyrtojnë në mënyrë kritike botimet e ardhshëm, tue paraqitë si shembull meritat gjuhësore dhe letrare të këtyne botimeve, por njiheras edhe tue luftue rreptësisht anët negative të tyne prej dy pikëpamjeve në fjalë.

3) Pasunimi i fjalorit paralelisht me zhvillimin e jetës shoqnore.

Për pasunimin e fjalorit kemi këto katër burime:

a) me shtû në përdorim fjalët dhe shprehjet që gjinden në cilindo dialekt të shqipes. Fjalori i shqipes është i përbashkët pamvarësisht prej dallimeve dialektore dhe kryedialektore në lami e fonetikës dhe të morfologjis. Të folunat popullore do të jenë burimi i gjithnjashëm për pasunimin e fjalorit të gjuhës së shkrimit të shqiptarëve në RFPJ;

b) me rishngjallë fjalët dhe shprehjet tashma të harrueme të shkrimtarëve të vjetër të gjuhës shqipe;

c) prej fjalëve të thjeshta dhe grimcave foljore me trajtue, vërtë simbas frymës së shqipes por guximtarisht, fjalë të pathjeshta të reja dhe

d) fjalët e hueja të pazavendësueshme me tre burimet e sipërme me i përdorë tue i marrë prej burimit origjinal dhe tue ia përshtatë natyrës së gjuhës s'onë.

Për kryemjen e detyrave të sipërpërmenduna Mbledhja propozon krijimin e një trupi të përhershëm për t'u përba prej kompetentash të gjuhës me seli në Prishtinë e që do të ketë për barrë:

1. me krijue dhe me mbajtë ndërlidhje të vazhdueshme me të gjithë ata që ndër né mirren me çashtje gjuhësore dhe letrare për të sigurue bashkëpunimin e tyne për zgjidhjen e problemeve të caktimit gjuhësor dhe më përgjithësisht për lavrimin e gjuhës shqipe;

2. me pasë një aparat të ngulun qi do të mirret me punë teknike rreth mbledhjes së materialit, ndamjes së punës ndërmjet bashkëpunitorëve etj.;

3. me botue një organ (revistë, fletore, buletin) në të cilin do të shtrohet objektivisht e do të shqyrtohet në mënyrë sa më shkencore problematika gjuhësore aktuale. Deri në krijimin e këtij organi me çfrytë shtyllat e revistave të

fletorevet për këtë qëllim.

Përveçse mbi problemet e sipërm të njëj karakteri të përgjithshëm, Mbledhja diskutoi edhe mbi një varg çashtjesh të veçanta të drejtëshkrimit dhe të trajtë-fjalëvet. Gjatë këtyne diskutimeve u formulue një numër rekomandimesh konkrete, që Trupi i sipërpërmendun duhet me i botue së bashku me një shkurtim të diskutimeve përkatëse, me qëllim që këto rekomandime të bâhen objekt shqyrtimi kritik prej një rrethi sa mât të gjanë njerzësh që mirren me gjuhësi dhe letërsi.

Shënim: Botimi i Rezolutës te Rilindja, 20 nanduer 1952, 5, te Jeta e ré 5-6, Prishtinë, 1952, 395-397 dhe te Përparimi 1-2, Prishtinë, 1955, 14-15, është shoqëruar me ndryshime të vogla ortografike e të tjera. Nëpër këto dallime mund të hetohen edhe divergjencat që ekzistonin ndër njerëz lidhur me zgjidhje të caktuara të kodit drejtëshkrimor. Por si ta dimë cili është teksti burimor i Rezolutës, derisa nuk e kemi origjinalin?

Po japim këtu listën e ndryshimeve:

“Rilindja”

Këshillit
Numër
probleme gjuhësorë të ngutshëm
ndigjuenë, konstatuenë
çlirimit
tekëndej
dhe
kombtare
anë
saje
Jugosllavís
mâ bujshëm
e deritashme
e të cilëve
matejshëm
janë se:
përkah
trajtë-fjalët
tekstet e ndryshëm shkollorë
përkthime
t’anë
socjaliste
arrijti
mirret
Shqiptarvet në RFPJ
Përcaktojmë
simbas njëj kriteri
mënjanimi t’evolutavet
tejtajtimevet
këtë
matejshëm

“Jeta e ré”

Pleq
numër
probleme gjuhësore të ngutshëme
ndëgjuen, konstatuen
shlirimit
tekëndej
dhe
kombëtare
anë
saje
Jugosllavís
mâ të bujshëm
e deritashme
e të cilëve
mâtejshëm
janë se:
përkah
trajtë-fjalët
tekstet e ndryshëme shkollore
përkëthime
tanë
socjaliste
mbërrijti
merren
Shqiptarëvet në RFPJ
caktojmë
simbas një kriterit
mënjanimi t’evolutave
tejtajtimeve
këtë
mâtejshëm

“Përparimi”:

Drejtoratit
numur;
probleme gjuhësore të ngutëshme;
ndigjuenë, konstatuen;
çlirimit;
tehu;
e;
kombtare;
anë;
sajë;
Jugosllavis;
mâ të bujshëm;
e deritashëme;
e të cilëvet;
mâtejshëm;
janë: se;
për kah;
rajtëfjalët;
tekstet e ndryshëm shkollorë;
përkthime;
t’anë;
socialiste;
arrijti;
mirret;
Shqiptarëve në RFPJ;
përcaktojnë;
simbas njëj kriteri;
mënjanimi t’evolutave;
tejtajtimevet;
këte;
mâtejshëm;

ende	ende	endë;
pashfrytsueme	pashfrytëzueme	pashfrytzueme;
të përshtatshëm	të përshtatshëm	të përshtatshëm;
n'elbasanishte	elbasanishte	elbasanishte;
shtëpija botuese	Shtëpija botuese	shtëpija botuese;
radjos	radios	radjos;
entet e tjerë kulturorë	entet e tjera kulturore	entet e tjerë kulturorë;
ndikojnë	ndëkojnë	ndikojnë;
siç	sikurse	si;
përkthimet	përkëthimet	përkthimet;
nji	nji	nji;
Shqipes	shqipes	Shqipes;
porosi	porosi	porosi;
madje	madjë	madjë;
emisjonet radiofonike	misjonet radiofonike	emisjonet radiofonikë
botimet e ardhshëm	botimet e ardhëshme	botimet e ardhshëm;
njiheras	njiherit	njiheras;
rreptësisht	rreptësisht	rreptësisht;
këto katër burime	këto katër burime	këta katër burime;
me shti	me shû	me shti;
përbashkët	përbashktë	i përbashkët;
dallimevet dialektore	dallimeve dialektore	dallimeve dialektore;
burimi i gjithnjashëm	-	-
fjalët dhe shprehjet tashmë	fjalë dhe shprehje tashmâ	fjalët dhe shprehjet tashmâ;
të shkrimtarëve të vjetër	të shkrimtarëve të vjetër	të shkrimtarëve të vjetër;
fjalëvet të thjeshta dhe grimcavet	fjalëve të thjeshta dhe grimcavet	fjalëvet të thjeshta dhe grimcavet;
së shqipes	së shqipes	së Shqipes;
të pathjeshta të reja dhe	të pathjeshta të reja;	të pathjeshta, të reja dhe;
të pazavendësueshme	të pazavendësueshme	të pazavendësueshme;
me i përdorë	tue i marrë me i marrë	me i përdorë tue i marrë;
tue ia	tue ja	tue ia;
s'onë	sonë	s'onë;
detyravet të	detyrave të	detyrave të;
nji trupi	nji Trupi	nji trupi;
për t'u përba	për t'u përba	të përba;
të vazhdueshme	të vazhdueshme	të vazhdueshme;
çashtje	çashtje	çeshtje;
e problemevet të caktimit	e problemeve të caktimit	e problemeve të caktimit
punë teknike	punët teknike;	
materjalit	materjalit	materialit;
ndamjes	damjes	ndamjes;
bashkëpunorëvet	bashkëpunëtorëvet	bashkëpunorëve;
me çfrytsue	me shfrytëzue	me çfrytsue;
e revistavet dhe të fletorevet	e revistave dhe të fletorevet	e revistavet e të fletorevet;
këtë	këtë	këte;
problemet e sipërm	problemet e sipërme	problemet e sipërm;
çashtjesh	çashtjesh	çeshtjesh;
trajtë-fjalëvet	trajtë-fjalëvet	trajtëfjalëvet;

numër	numër	numur;
rekomandimesh konkrete	rekomandimesh konkrete	rekomandimesh konkretë;
së bashku	së bashku	së bashku;
diskutimeve përkatëse	diskutimeve përkatëse	diskutimeve përkatës;
bâhen	bâhen	bahen;
nji	nji	nji;
njerzësh	njerzish	njerzësh;
mirren me gjuhësi dhe letërsi	merren me gjuhësi dhe letërsi	mirren me letërsi dhe gjuhësi.

NGA KONKLUZAT E VITIT 1952¹

... Gegënishtja e përdorun ndër ne në pjesën e saj më të madhe, është tashmë e përcaktueme si përkah trajtëfjalët, ashtu përkah drejtëshkrimi, si shifet kryesisht në të përkohshëmen “Jeta e ré”. Prej pikave ku nuk mbretnon ende një njajtësi e plotë, më të randësishmet, mbas mendimit t’anë janë këto që vijnë:

1) Trajta *jam shkue, jam ardhë* e tjera duhet të mënjanohet si prodhim i njëj evolutive partikulariste.

2) Gjithashtu kosovarizmat *po vijka, po shkojka* e tjera, në vend të *ardhka, shkueka, bleka* e tjera, janë për t’u mënjantuan si prodhim i njëj evolutive partikulariste.

3) Komisjoni është i mendimit që trajtat e imperfektit vepruer *punonja* dhe *punojsha* të lejohen me u përdorë krahas, simbas përpëlqimit të shkrimtarit.

4) Detyrimi i përtardhun: *kam me pasë* mund të përdoret vetëm gabimisht në vend të kohës së përtardhun (fatur) *do të kem*.

5) Komisjoni rekomandon gjithashtu që akordimi logjik, për shembull *shtetet e mëdhej* të lejohet me u përdorë *shtetet e mëdha*.

6) Krahas me trajtat *libër i shkruem, letër e shkrueme*, duhet të përdoren trajtat *libër i pasun, letër e ndrydhun*.

7) Janë të drejta vetëm trajtat: *kam shkruë, kam folë, kam ndejtë* e tjera e jo *kam shkruem* ose *shkruejtë, kam folun, kam ndejtun*, etj.

8) Përsëritja pleonastike e njëj objekti - emëni i pashquem - si për shembull: *e bleva një pulë*, është gabim (njizanit). Kur objekti është emën i shquem shumica prej gjashtë kundër treve reko-mandojnë mbajtjen e pleonazmit vetëm atëherë kur objekti emën i shquem vjen para foljes, për shembull: *librin e lexova*, kështu që mbas kësaj shumice do t’ishte gabim me shkruë: *e lexova librin*.

9) Foljet që n’infinativ mbarojnë me “ye” e me “a”, në vehten e tretë t’aoristit mbarojnë me “u”, për shembull: *kthye-ktheu, këcye-këceu, la-lau*.

10) Janë të drejta vetëm orthografinat “*mundësi*”, kurse *i mundshëm, e “mundshëme”* (me fjalë tjera prej dy ë-ve postonike që vijnë mbas theksit tonik, e parafundit bije).

11) Janë të drejta vetëm orthografinat *këndue* etj.

12) *Me lëvrue, lëkurë, me lëvdue, me lëshue* janë ortografina të drejta.

13) Janë të drejta orthografinat: *i haptë, i lagtë, i përbashktë*, etj. e jo *i hapët, i lagët, i përbashkët*.

¹ Botuar te “Përparimi” 1-2, Prishtinë, 1955, f. 13.

14) Janë të drejta orthografinat: *i vetëm, e vetëme, punë, punëtuer, kangë, kangëtar*.

15) Me një shumicë prej pesë kundër katër janë të drejta vetëm orthografinat: *lirís, Jugosllavís* etj.

16) Komisioni me shumicë prej 7 mbi 2 rekomandon drejtshkrimet e pronorëvet: *t'im, t'and*, me apostrof dhe përdorimin e nyjës “i-e” në nominativ; për shembull: *libri i im, motra e jote*.

17) Mbetet për diskutim *t'anë e t'onë* për njëjsin e mashkullores...

ORTOGRAFIA E GJUHËS SHQIPE, 1956¹

Caktimi i njëzimi i ortografisë, si një nga çështjet e normalizimit të gjuhës letrare, ka vazhduar të jetë nga Rilindja e këtej, si një nga problemet praktike gjithnjë aktuale të gjuhësisë sonë. Vetë zhvillimi i natyrshëm i gjuhës në përgjithësi dhe i gjuhës letrare veçanërisht, ashtu edhe veprimtaria e vetëdijëshme e shkrimtarëve dhe e punonjësve të gjuhësisë bënë që të kapërxeen një varg vështirësish, të gjejnë zgjidhje mjaft çështje dhe ortografia shqipe të shkojë përpara në rrugën e stabilizimit dhe të njëzimit. Po duke u lënë kryesisht në rrjedhën e tij të vetvetishme, procesi vijoi të zhvillohet shumë ngadalë. Vijuan të mbeten ende shumë lëkundje dhe ndryshime. Mungoi një punë e vazhdueshme sistematike me baza shkencore për studimin e zgjidhjen e drejtë të çështjeve ortografike, si dhe autoriteti i një institucioni shkencor për të gjetur miratimin e përgjithshëm. Një punë e mirë u bë më 1916 nga Komisia Letrare e Shkodrës, po ajo s'u vazhdua më pas.

Anarkia dhe pasiguria që zotëronin në ortografinë shqipe përbënin një pengesë për përvehtësimin e gjuhës letrare. Nga kjo gjendje vuante shumë shkolla jonë. Pas çlirimit, kur nisi fushata e madhe e zhdukjes së analfabetizmit dhe e përhapjes së kulturës në masat, kur arësimi mori një zhvillim të madh, kur u rrit shumë roli i fjalës së shkruar, çështjet e ortografisë muarën një rëndësi shoqërore shumë të madhe dhe vënia në udhë të mbarë e zgjidhjes së tyre u bë një detyrë e ngutëshme.

Ja përse Instituti i Shkencave, që në krye të organizimit të tij, i kushtoi vemendjen këtij problemi me rëndësi. Më 1947 u përpiluan nga një komision i posaçëm, i përbërë nga A. Xhuvani, K. Cipo e E. Çabej, rregullat e ortografisë sonë. Këto rregulla u botuan së pari në Buletinin e Institutit të Shkencave viti i II, nr. 1, prill 1948, u diskutuan në një mbledhje të gjerë dhe pasi u rishikuan, dollën në formë broshure në fillim të vitit 1951. Ato zgjidhën një sërë çështjesh dhe shënuan një hap të mirë përpara drejt stabilizimit e njëzimit të ortografisë shqipe.

Zhvillimi i vrullshëm i vendit tonë, e në mënyrë të veçantë ai kultural, zhvillimi i gjuhës letrare dhe kërkesat e praktikës gjuhësore, sidomos të shkollës, nxorën shpejt nevojën e rishikimit, plotësimit e përsosjes së kësaj ortografie. Kjo u shtrua me forcë të madhe edhe në sesionet shkencore të vitit 1952.

Gjatë vitit 1953 u përpunua një projekt i ri ortografie, më i plotë, nga një komision i përbërë nga A. Xhuvani, E. Çabej, M. Domi. Këtë projekt Instituti i Shkencave e shtroi në një diskutim publik. Përveç disa mbledhjesh paraprake, u organizua një Konferencë e gjerë e posaçme, ku morën pjesë quadro shkencore të Institutit e bashkëpunëtorë të tij, arësimitarë, shkrimtarë, publicistë etj. Konferenca e gjeti projektin si një hap të ri përpara në stabilizimin e ortografisë. Materialet e saj shërbyen si bazë për një rishikim të parë të projektit nga komisioni i zgjeruar edhe me anëtarë të tjerë.

Pasi në konferencë për një varg çështjesh e zgjidhjesh u çfaqën divergjenca

¹ Buletin për Shkencat Shoqërore, Tiranë, 4, 1956, ff. 38-65.

mendimesh, u pa nevoja e thellimit të tyre nëpërmjet referimesh e diskutimesh të veçanta. Këto u zhvilluan në vitin 1954 e në fillim të vitit 1955 në një komision konsultativ të gjerë, ku bënë pjesë punonjës të sektorëve të gjuhës të Institutit dhe arësimitarë e shkrimtarë (A. Xhuvani, E. Çabej, M. Domi, O. Myderrizi, Z. Sako, A. Kostallari, P. Geci, S. Floqi, I. Dodbiba, E. Kastrati, Sh. Demiraj, Z. Kodra, K. Koci, M. Gurakuqi, S. Spase, Dh. Shuteriqi. Ll. Siliqi, A. Puto, M. Reso).

Në bazë të materialeve të këtyre diskutimeve e të materialeve të tjera, projekti i ortografisë u rishikua dhe u ripunua, duke u vendosur në kritere më të shëndosha, më të qarta e të prera, duke u saktësuar e plotësuar. Në këtë hartim të ri dhe në redaktimin e fundit të tij punoi komisioni i përbërë nga A. Xhuvani, E. Çabej, A. Kostallari, M. Domi. Njëkohësisht, për t'u shërbyer më shumë nevojave të praktikës, u punua edhe një fjalor ortografik, i cili do të dalë në një vëllim me rregullat e ortografisë. Në këtë fjalor u jepet zgjidhje edhe disa rasteve të veçanta, që nuk përfshihen në rregullat e ortografisë.

Po botojmë në këtë numër të Buletinit ortografinë në formën përfundimtare të saj. Mendojmë se kjo ortografi, e cila është rezultat i një pune të gjatë e kolektive diskutimesh, konsultimesh e përpunimesh, u përgjegjet në mënyrë të kënaqëshme kërkesave të praktikës sonë gjuhësore, përbën një udhëzues të saktë për këtë fazë të gjuhës sonë letrare, një hap të rëndësishëm përpara dhe një kontribut me vlerë në normalizimin e stabilizimin e gjuhës letrare.

Dinamizmi i fazës së sotme të gjuhës sonë, mungesa e studimeve teorike të veçanta, në lidhje me një sërë problemesh të ortografisë, nuk lejojnë që këto probleme të zgjidhen në mënyrë të gjithanëshme dhe, padyshim, ortografia e punuar nga Instituti i Shkencave do të ketë nevojë për rishikime e ripunime të herëpasëherëshme. Hartimi dhe zbatimi i saj nuk i mbyllin shtegun diskutimit të mëtejshëm të problemeve ortografike nëpër organet tona, studimeve e artikujve për thellimin e tyre.

Buletini fton për një rrahje të argumentuar mendimesh që të vlejë për sqarimin më të madh të çështjeve tona të ortografisë, zgjidhjen më të saktë të tyre, për plotësimin e zbrazëtive e mungesave, për përpunimin e problemeve të paprekura. Përsosja e ortografisë është një proces i gjatë, e për të duhet bërë një punë e vazhdueshme sistematike.

A. FONETIKA

I. Zanoret

Grupet zanore dhe diftongjet

Grupet zanore *ie*, *ye*, do të shkruhen të plota jo në formën e ndryshuar që kanë në disa të folme. P.sh. *diell-i*, *miell-i*, *lyej*, *thyej*, *fyell-i*, *kërçyell-i* (dhe jo *miell*, as *mjell*, *lyj* etj.)

2. Nga foljet me *ie*, ato që kanë një bashkëtingëllore të lëngët *l*, *ll* ose, *r*, *rr*,

pas këtij grupi zanor, do të shkruhen me *je*, kurse foljet e tjera me *ie* ose *je*. Pra: *vjel, mjel, mbjell, pjell, nxjerr*, (jo: *viel, miel, ...nxier*), dhe *ziej* a *zjej, përziej* a *përzej*.

3. Foljet me *je* të ndjekur nga një bashkëtingëllore e lëngët në vetën e dytë të së tanishmes e në të pakryerën e dëftores e të lidhores, në urdhërore dhe në trajtat e pësorës e vetvetores i mbledhin grupet zanore në *i, y, u* dhe do të shkruhen me zanore të thjeshtë pa tog zanor. P.sh. *mbillja, mbill, mbillet, mbillej; nxirrja, nxirr, nxirret*, (dhe jo: *mbiellja, as mbjellja; mbjell, mbiellet* etj.)

4. Foljet me *ye, ua* (gegërisht *ue*)² në pësore e vetvetore shkruhen me zanore të thjeshtë, po në të pakryerën e dëftores e të lidhores e në urdhërore të veprorës shkruhen me tog zanor. Pra: *lyhem, lyhesha, thyhem, thyhesha, shkruhem, shkruhesha; thuhet, thuhej*; (e jo *lyehem, thyehem*); po: *lyej, lyeja; thyej, thyeja; shkruaj, shkruaja*.

Pa grup zanor shkruhen edhe e kryera e thjeshtë, mënyra habitore dhe pjesorja e foljeve *bie, ve, ze*: *prura, vura, zura* (geg. *pruna, prune, pru; vuna, vu; zuna, zu* e jo *pruena, zuena*).

5. Do të shkruhen me grup zanor të plotë gjithë emrat e mbiemrat më *-ues* dhe mbiemrat më *-ueshëm* e *-yeshëm* që dalin prej foljesh më *-oj*, e *-ej*. P.sh. *hetues, sulmues, zbatues, i durueshëm, i kuptueshëm, i rrëmbyeshëm*.

2. Fjalët më e të theksuar

Fjalët që shqiptohen ku me *e* e ku me *ë* të theksuar përpara një bashkëtingëllores hundore, do të shkruhen me *e* dhe jo më *ë*. P.sh. *gjemb; zemër, zemërim, zemërohem, brenda, dhen-dhentë, kuvend, kuvendoj, mend, mendje, mendohem; femër, gdhend; qen, qentë, e premtë, thembër, e enjte* (dhe jo: *gjëmb, zëmër, zëmërohem, brënda, kuvënd, dhëntë, gdhënt* etj.).

Me *e* do të shkruhen në të gjitha trajtat edhe fjalët si *dre, fre, pe, ve, fle* etj. (dhe jo *drë-drëri, pë, vë, flë*).

3. Shkrimi i ë-së

1. Ë-ja paratheksore do të ruhet në shkrim në këto raste, ku ndihet në shqiptim:

a) në fjalë të parme si: *arësye, fëmijë, kënaq, këndoj, këpus, kushëri, vëlla* etj., në fjalët e prejardhura prej tyre: *arësej, arësim, arësimtar, i kënaqur, kushërirë, vëllazëroj* etj. dhe në fjalë të tjera të prejardhura si *gëzjoj, gëzim, dënoj, dënim* etj.;

² Në gegërishte do të ruhet kudo i plotë në shkrim togu zanor *ue*. Pra: *due, grue, mue, muej, shkruiej, tue*. Por të kihet kujdes të mos shkruhen me tog zanor fjalët me një zanore të thjeshtë, që ruhet në të gjitha trajtat. Pra: *hyj, hyna, ngrij, ngrina, mësyj, dyllë-i, pyll-i, kur, kuj*; dhe jo *hyej, ngriej, mësyjej, dyell, kuer, kuej*.)

b) në fjalë të prejardhura, emra, mbiemra, folje, fjala e parme e të cilave mbaron me ë: p.sh. *anëtar, anëtarësi* (anë); *burrëri* (burrë); *butësi* (i but); *copëtoj, copëzoj* (copë); *dobësoj*, (i dobë, i dobët); *gjithësi, përgjithësoj* (gjithë); *mbarësi* (i mbarë) *pjesëtoj, pjesëtim, përpjesëtim* (pjesë); *punëtor, punëtori-a* (punë); *shpronësoj, shpronësim* (pronë); *vjershëtor* (vjershë). Bëjnë përjashtim disa fjalë si *meshtar* (meshë) që shënohen në fjalorthin ortografik dhe disa kategori fjalësh për të cilat bëhet fjalë më poshtë, në paragrafet e tjerë;

c) në fjalë të tjera, në shumicën e tyre të prejardhura, të cilat janë të një tipi me fjalët e pikës b, si: *argëtoj, kallëzoj, kallëzim, kallëzues, kallëzore; pakësoj; shoqëroj, shoqëri, shoqëror; shfrytëzoj, shfrytëzim; shumëzoj, shumëzim; bagëti, bujqësi; kryesi; mbretëri; miqësi, miqësisht; pleqëri; Shqipëri; tregëti, tregëtar*¹. Por do të shkruhet: *kuptoj, kuptim, shkaktoj, shqiptoj, shqiptim; shqiptar*.

2. Fjalët e prejardhura që formohen nga fjalët që mbarojnë më -ër, kur ë-ja bëhet paratheksore, e humbin këtë zanore çdo herë që ndodhet përpara ë-së një bashkëtingëllore e pazëshme, po e ruajnë kur ka një bashkëtingëllore të zëshme ose dy bashkëtingëllore. P.sh.:

a) *afroj, afrim* (afer), *eproj, epror* (epër); *gjirokastrit* (Gjirokastër); *lakra* (laker); *letrar* (leter), *teproj, tepricë* (tepër); *veproj, veprim; vepror* (vepër), *vjetroh* (i vjeter);

b) *emëroj, emërore* (emër); *femërore* (femër); *gjarpëroj, gjarpërushe* (gjarpër); *gjelbëron, gjelbërim* (i gjelbër); *mjeshtëri, mjeshtëror* (mjeshtër); *shtrembëroj* (shtrembër); *uraneroj, uranëresë, uranërore* (uraner); *zemërohem, zemërim* (zemër).

3. Në mbiemrat e formuar prej fjalësh të parme më ë në fund me anë të prapashtesës -shëm, bie e-ja fundore e rrenjës; kështu: *i nevojëshëm* (nevojë), *i përbotshëm* etj. (dhe jo: *i nevojshëm, i përbotëshëm*). Për trajtat e lakimit të gjinisë shih kaplinën përkatëse të morfologjisë.

4. Ë-ja e patheksuar e fjalëvet *bashkë* e *shumë* në fjalët e përbëra ruhet përpara bashkëtingëlloret; p.sh. *bashkëpunëtor, shumëfisni*; bie përpara zanoret, p.sh. *bashkatdhetar, i shumashëm*, por *i njëanshëm*.

Zakonisht bie ë-ja e patheksuar e fjalës *gjithë* në fjalët e përngjitura si *gjithmonë, gjithkund, gjithshka, gjithnjë, gjithsej*.

5. Emrat mashkullorë më -ër, -ël, -izëm, emrat femërorë më -ël, -ër, mbiemrat më -ël, -ër, *izëm*, me përjashtim të trajtës së emërores e të kallëzores së njëjësit të pashquar, gjatë lakimit në përgjithësi e në trajtën femërore e nxjerrin e- në si në njëjës ashtu edhe në shumës. P.sh. *tëmbël, tëmbli, tëmblin; emër, emri, emrit, emrin, emra, emravet, emrash; socializëm, socializmi; vegël, vegle, vegla, veglës, veglën, veglat; dhelprë, dhelpre, dhelpra, dhelprën, dhelprat, dhelpravet; i*

¹ Në gegërisht mund të shkruhen edhe pa ë: **shoqnoj, kallzues**.

vogël, i vogli, të voglin, e vogla, së voglës, të voglat; i ashpër, i ashpri, e ashpra, të ashprit, të ashprave; por të ashpërvet; i jashtëm, i jashtmi, të jashtmi, të jashtmin, e jashtmjë, se (a të) jashtmes, të jashtmen, të jashtmit, të jashtmet, të jashtmeve, por të jashtëmve.

Kur, me rënien e ë-së, do të formohej një grup bashkëtingëlloresh i vështirë për t'u shqiptuar, ë-ja ruhet në shkrim: *gjarpër, gjarpëri, gjarpërin, gjarpërinjtë; i shkurtër, i shkurtëri, e shkurtëra.*

II. Bashkëtingëlloret

1. Grupet e bashkëtingëllorevet *mb, nd, ng, ngj*

Grupet e bashkëtingëllorevet *mb, nd, ng, ngj*, që në disa krahina janë asimiluar në *m, n, nj*, do të ruhen të plota në shkrim. P.sh. *mbaj, mbaroj, ndër, këndoj, ngarkoj, ngërthej, ngjalë, ngjall, ngjan* (dhe jo: *maj, nër, knoj, a këno, narkoj, njall* etj.). Por: *njom, i njomë, unjem, më, të mëdhenj, në* (e jo: *ngjom, ungjem, mbë, mbëdhenj, ndë*).

2. Bashkëtingëlloret e zëshme *b, v, d, dh, z, gj, g*.

Emrat e mbiemrat që mbarojnë me një nga bashkëtingëlloret e zëshme *b, v, d, dh, z, gj, g*, do të shkruhen me bashkëtingëllore të zëshme në të gjitha trajtat e rasat, pavarësisht nga shqiptimi që mund të kenë në disa vende. P.sh. *dhëmb-i, thumb-i, hov-i, urov-i; fund-i, kuvend-i, vend-i, gardh-i, livadh-i, i madh-i, gaz-i, brez-i, të zez, qengj-i, të ligj, zogj, lëng-u, i lig, shteg-u, zog-u.*

Po kështu foljet, tema e të cilavet mbaron më *b, v, dh, z, gj, g*, do të shkruhen me bashkëtingëllore të zëshme në të gjitha trajtat e tyre, pavarësisht nga vendi që zënë këto bashkëtingëllore në fjalë dhe pavarësisht nga tingujt që kanë pranë. P.sh. *kalb, u kalb; humb; shkund; tund; lidh; mbledh, u mbledh; ndodh; zgjedh, u zgjedh; u përgjegj; djeg; kalbni; humbja, humbte, humbin, humbsha; tundja tundni, tundsha, tundte; mblihdhja, mblihdhni, mbledhsha, mblihdhte; ndodhte, zgjidhja, zgjidhni, zgjidhsha, zgjidhte; ndizja, ndizni, ndizshi, ndizte; digjini, digjte, djegsha; lagëja, lagte.*

Do të shkruhen me të zëshme gjithashtu edhe ndajfoljet e fjalët e tjera analoge me fjalët e sipërme si *larg* etj.

3. Fjalët me parashtesat *sh (ç)* dhe *s (z)* dhe fjalët fonetikisht analoge.

1. Ato fjalë që nisin me parashtesën që diku shqiptohet *sh* e diku *ç*, kur parashtesa ndodhet përpara një bashkëtingëlloresh të pazëshme, do të shkruhen me *sh*. Po kështu shkruhen edhe fjalët fonetikisht analoge me to. P.sh. *shkallmoj; shkarkoj, shkarkim; shkëmbaj, shkëmbim; shkoq; shkreh; i shkrifët; shkrif; shkul; shkujdesem, i shkujdesur; shndrit; shpagim; shpall; shpërndaj; shpërblej,*

shpërblim; shpërdorj, shpërdorim; shpif, shpifje; shpik, shpikje; shpon; shprish; shpronësoj; shpyllëzoj; shqep, shqetësoj; shqirrem; shquaj, i shquar; shqyej etj.

Fjalët, në të cilat pas parashtesës vjen një zanore, do të shkruhen me ç: *çarmatos, çorientoj etj.*

Kur pas parashtesës vjen bashkëtingëllorja *f* e ndjekur nga një zanore, parashtesa shkruhet me ç: *çfajëzoj, çfaq, çfaros, çfuqizoj*, dhe me *sh*, kur vjen bashkëtingëllorja *f* e ndjekur nga një *l* a *r*: *shfletoj, shfryj, shfrytëzoj*.

Përpara bashkëtingëlloreve të tingëllta *l, r, rr, m, nj*, parashtesa shkruhet me ç: *çlirim, çliroj; çregjistroj; çrregulloj; çrrënjos; çmall; çmend, çmendinë; çmobilizoj; çnjerëzor*.

Kur *sh-ëja* a *ç-ëja* fillestare ndodhet përpara bashkëtingëlloret të zëshme *d, g, v*, kthehet në *zh*: *zh dredh, i zhdrejtë, zhduk, zhguris, i zhdërvjellët, zhvilloj, zhvillim etj.* (dhe jo: *çdredh* a *shndredh, çduk, u shduk, shvilloj* a *çvilloj*). Po shkruhen me ç fjalët: *çbëj, çdëmtoj, çgjakësohem, çvendos, çvidhos, çvleftësoj, çvulos*.

Me ç shkruhen edhe fjalët: *çkëshilloj, çkishërim, çkombëtatizoj, çkurorëzoj, çkurdis, çnderoj, çthur*.

2. Prapashtesa *s* mbetet përpara një bashkëtingëlloretje të pazëshme; p.sh. *skuq, spraps, etj.*, po kthehet më *z* përpara një bashkëtingëlloretje të zëshme, p.sh. *zbardh, zbath, zboj, zbres, zbraz, zdirgjem; zgjedh; zgjoj, zgjim, i zgjuar, zmadhoj, zvetënim, zvogëloj*.

Po kështu shkruhen edhe fjalë të tjera që fillojnë po me ato togje tingujsh: *zbokth, zvjerdh, zverk, skërfyell, skërmit, stërvit*.

3. Fjalët me *r* e *rr*

Fjalët që në disa vende shqiptohen me *r* e në disa të tjera me *rr*, do të shkruhen me *rr*; p.sh. *rrah, rrasë, rregull, rregulloj, rreze, rresht-i* a *rrjesht-i, rrjedh, rrënjë, rrobe, rrobë, rrugë, rrush; rrymë; derr; ëndërr, ëndërroj, ëndërrim; marr, kam marrë, marrëdhënie, marrëveshje, ndërmarrje; nxjerr, kam nxjerrë; përallë, përrua, turr etj.* (Për listën e plotë shih fjalorin ortografik). Por *mora, radhë, reshter, rënkoj, rob, vjershë etj.*

III. Theksi e apostrofi

1. Theksi

Për punë thjeshtësimi e lehtësimi të shkrimit, nuk do të përdoret theksi në shkrim.¹

¹ Në gegërisht mund të përdoret theksi hundor për të dalluar një fjalë me shqiptim hundor nga fjala

2. Apostrofi.

Për punë thjeshtësimi e lehtësimi të shkrimit, do të kufizohet përdorimi i apostrofit vetëm në disa rase të rënies së ë-së.

1. Do të vihet apostrofi e s'do të shkruhet ë-ja fundore e përemrave vetorë proklitikë *më* e të dhe e lidhëzës të përpara përemrave vetorë proklitikë *i, u* dhe përpara *u-së* së trajtës pësore vetvetor të foljevet: p.sh. *m'i dha, m'i mori, t'i dha, nuk m'u dha, nuk t'u nda, shko t'ua shpiesh, vonë që t'ua thonë, t'u apësh librat*. Për trajtat *ma, ta* ja shihni kapitullin e morfollogjisë, përemrat vetorë.

2. Në rastet e tjera s'përdoret apostrofi, po ruhet në shkrim ë-ja fundore. Pra: *vajzë e urtë, fushë e gjerë* (gegër. fushë e gjanë), *miqësisë e vëllazërisë, shtëpinë e madhe, shtëpitë e fshatit, e gjatë e e hollë, është e vërtetë, hanë e pinë, shkojmë atje, u thanë atyre; më i madhi, që atëherë*.

Te përemrat, lidhëzat, parafjalët e nyjet ë-ja fundore ruhet në shkrim:³ *më erdhi keq, le të ikë, që të ikin, në iktë, në arë, në oborr, në ato vende, të ardhurat, të enjten, sektorë të endjes, vajzës së urtë*.

3. Përdoret apostrofi dhe me ndajfoljen e mohimit *s*, siedhe me përemrin e mbiemrin pyetës *ç*, qoftë përpara një zanoreje, qoftë përpara një bashkëtingëlloreje: *s'e di, s'është, s'duhet, ç'është? ç'thua? ç'do?* etj..

Apostrofohet edhe ë-ja e lidhëzës të përpara trajtave të shkurtëra të përemrave vetorë që fillojnë me *j*: *t'jua shkruaj, t'ja thuash*.

IV. Fjalët me burim të huaj

Fjalët e huaja që kanë hyrë me anë të gjuhës së shkrimit, do të shkruhen sipas rregullave që jepen më poshtë:

1. Fjalët me *ia, ie, io*.

Fjalët latine, greke e neolatine me *ia, ie, io* do të shkruhen me *i dhe jo me j*: *diagonal, dialekt, dialog, imperialist; italian, industrial, industrializim, kardiak, materializëm, special, specialist; bankier, higjienë, kantier, karrocier, magazinier, minierë; agjitacion, delegacion, fiziologji, fizionomi, kamion, milion, miliard, nacional, racion, revolucion*.

Fjalët sovjet, sovjetik e fjalë të tjera analoge, që janë marrë nga rusishtja, do të shkruhen me *je* e jo me *ie*. Po kështu do të shkruhen edhe fjalë si *fjord*. Fjalët *materje, malarje* shkruhen me *j*, po: *material, materialist*.

tjetër pa shqiptim hundor e me kuptim të ndryshëm; p.sh. **bāj** (= bëj) për ta dalluar nga **baj** (= bar, mbar).

³ Në gegërisht mund të mos shkruhet ë-ja, po të vihet apostrofi.

2. Fjalët greke me y (ipsilon)

Fjalët me origjinë greke që në greqisht kanë y (ipsilon) do të shkruhen me i; p.sh. *analizë, etimologji, fizikë; gjimnaz, gjimnastikë, higjienë, himn, hiperbolë, hipertrofi, hipotezë, hipokrit, hipotenuzë, metonimi, psikologji, sinekdokë, sintaksë, sintezë.*

3. Fjalët me c

Fjalët e huaja me c nga burimi latin a neolatin do të shkruhen me c e jo me s; p.sh. *agjitacion, cecebrim, central-i, delegacion, kondicional, nacional, procedurë, proces, racion, revolucion, special.* Fjalët *aksion, sanksion, seksion* e fjalë të tjera të një tipi me to, sipas shqiptimit më të përgjithshëm, shkruhen me ks e jo me kc.

4. Fjalët me ks

Fjalët latine me ks do të shkruhen me kz, kur ky grup ndodhet përpara një zano-reje, dhe me ks, kur ai ndodhet përpara një bashkëtingëlloreje: *ekzekutiv, ekzekutoj, eks-peditë, eksperiencë.* Fjalët greke e ruajnë ks në çdo rast: *aksiomë, heksametër, oksijen.*

5. Fjalët me d e t.

Fjalët ndërkombëtare të formuara me elemente të burimit grek do të shkruhen me d e t dhe jo me dhe e th; p.sh. *dialektikë, metodë, metodikë, pedagogji, aritmetikë, etnik, etnografi, hipotenuzë, hipotezë, kartotekë, ortografi, pinakotekë, simpatik, simpatizoj, sintezë, teatër, tematikë, temë, tezë, teolog.*

Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm; p.sh. *Etiopia, Herodoti, Iliada, Odiseja, Teba, Termopilet, Korinti.*

6. Fjalët me g

Fjalët e huaja me burim grek a latin që kanë një g të ndjekur nga një i a e, shkruhen me gj, ashtu si shqiptohen; p.sh. *agjenci, agjent, agjitacion, agjikator, borgjez, botgjezi, elegji, gjeografi, gjeologji, gjeometri, gjimnastikë, higjienë, legjion, legjislacion* etj.

7. Fjalët me h

Fjalët që në greqishte të vjetër fillonin me zanore të aspiruar dhe në latinishte me h, siedhe fjalët latine me h, e ruajnë h-në në shqipet: p.sh. *harmoni, heterogjen, hidraulik, hidrogjen, higjienë, himn, hipodrom, hipokrizi, hipotezë, histologji, histori, homogjen, homonim, horizont, horizontal, humanizëm.*

Këtë rregull ndjekin edhe emrat e përveçëm si *Hesiod, Hipokrat, Homer, Horac.* Me h do të shkruhen edhe fjalët si *koherent, kohezion* etj., ku h-ja është në mes të fjalës.

8. Fjalët me k

1. Fjalët e terminologjisë teknike-shkencore, që janë me *k* në greqishten e vjetër, shkruhen me *k* në shqipet; p.sh. *kinema*, *kinematografi*, *kinostudio*, (*energjia*) *kinetike*, *kinematikë*, *kitarë*, *klinikë*.

Po do të shkruhen me *q* emra si *Maqedoni*, *maqedon*, *dioqezë* etj.

2. Fjalët greke me *k* të ndjekur nga *y* (ipsilon) në shqip shqiptohen e shkruhen me *ci*; p.sh. *cilindër*, *cikël*, *ciklop*, *ciklostil*, *cinik*.

3. Fjalët me *h* të fortë (*χ* në trup të fjalës në greqishten e vjetër), shqip shkruhen me *k*, në përshtatje me shqiptimin më të përgjithshëm të sotëm, p.sh. *anakronizëm*, *anarki*, *anarkist*, *arkaik*, *arkaizëm*, *arkeologji*, *arkitekt*, *arkitekturë*, *arkiv*. Po kështu do të shkruhen edhe emrat e përveçëm analogë me to: *Akileu*, *Eskili*, *Arkiloku*.

9. Fjalët me s

Fjalët me burim grek e latin, me një *s* ndërmjet dy zanoresh, në shqipet shqiptohen e shkruhen me *z*; p.sh. *folozofi*, *fizikë*, *fiziologji*, *hipokrizi*, *hipotenuzë*, *hipotezë*, *muzikë*, *rezolucion*, *sintezë*. Po kështu: *Azi*, *aziatik*, *muze*.

10. fjalët me l

Fjalët me *l*, që kanë origjinë greke ose vijnë prej ndonjë gjuhe t'Evropës perëndimore dhe kanë hyrë në gjuhë me anë të shkrimit, do të shkruhen me *l* e jo me *ll*: p.sh. *analizë*, *analog*, *analogji*, *antologji*, *arkeologji*, *biologji*, *blok*, *blokoj*; *blokadë*, *deklaratë*, *doplomë*, *diplomaci*, *diplomat*, *fiziologji*, *gjeologji*, *ideologji*, *ilustrim*, *koloni*, *kolonial*, *komplot*, *logjik*, *i logjikshëm*, *logaritëm*, *logaritmik*, *mineralogji*, *neologjizëm*, *psikologji*, *silogjizëm*, *spekulim*, *spekulator*.

Përfshihen fjalët *llogari*, *llogaritar*, *kontroll*, *kontrolloj*, *kontrollor*, *vullkan*.

Fjalët sllave me *l* të fortë (*ll*) në mes të fjalës shqiptohen me *ll* në gjuhën shqipe e do të shkruhen po kështu; pra: *Çekosllovaki*, *sllav*, *sllavisht*, *Slloveni*, *Sllovaki*, *Sverdlov*, *Shollohov*; fjalët me *l* në fillim e në fund të fjalës, shqiptohen në shqip kurdoherë me *l*, pavarësisht nga shqiptimi që kanë në gjuhën nga janë marrë: *Bajkal*, *Ladoga*, *Leningrad*, *Lermontov*, *Lemonosov*, *Ural*. Me *l* shkruhen edhe fjalët sllave me *l* të butë në mes të fjalës: *bolshevik*, *Polevoi*. Po kështu shkruhen edhe fjalët *Poloni*, *polak*.

11. Fjalët me r

Fjalët e huaja me *r* do të shkruhen me *r* dhe jo me *rr*, edhe n'ato raste kur në gjuhën e origjinës shkruhen me dy *r* (*rr*); p.sh. *konkurencë*, *konkuroj*, *konkurs*, *korespondent*, *koridor*, *rebel*, *regjistër*, *Romë*, *romak*, *romantizëm*, *rubël*. Për ndonjë përjashtim shih fjalorin ortografik.

Fjalët me oo

Fjalët e huaja me oo shkruhen kështu edhe në shqipet; p.sh. *kooperativë, zoologji, zootekni. Po alkol.*

B. MORFOLOGJIA

1. Emrat

1. Emrat femërorë më ë

Emrat femërorë me theksin në rrokjen e parafundit, që në trajtën e pashquar mbarojnë më -ë, do të shkruhen me ë, pavarësisht në se dihet kjo ë apo jo në të folur, p.sh. *bukë, fjalë, flakë, hundë, lugë, punë.*

Këta emra e ruajnë ë-në gjatë lakimit, në njëjës e në shumës në të gjitha rasat; p.sh. *fjalë, fjalës, fjalën, fjalë, fjalëve, fjalësh, fjalët, fjalëvet.*

Shënim: Fjalët *ditë e natë* në shumësin e pashquar në pajtim me gjuhën e popullit mund të shkruhen edhe pa ë: *dit, net.*

2. Emrat femërorë më -i, -e, -ë, -a, -o, -u e lakimi i tyre

1. Emrat femërorë që mbarojnë më -e, -ë, -a, -o, -u të theksuar, në rasat e zhdrejta të njëjësit të pashquar e në emëroren e shquar, marrin përveç mbaresës *e* ose nyjës së sprasme *a*, edhe një *j* eufonike; p.sh. *rrufe, rrufeje, rrufeja; gjë, gjëje, gjëja; kala, kalaje, kalaja; byro, byroje, byroja; dru, druje, druja; mëru, mëruje, mëruja.*

2. Këtë *j* eufonike e marrin edhe emrat femërorë që mbarojnë më *e* ose *o* të patheksuar; p.sh. *lule, lulje, lulja; Koço, Koçoja; Vito, Vitoja.*

3. Emrat femërorë që mbarojnë me *i* të theksuar, nuk e marrin këtë *j* eufonike; pra: *liri, lirie, liria; Shqipëri, Shqipërie, Shqipëria; shtëpi, shtëpie, shtëpia.*

4. Emrat femërorë që mbarojnë më -i, -e, -ë, -a, -o, -u të theksuar, në rasat gjindore e dhanore të njëjësit të shquar do të mbarojnë me *së* dhe në kallëzore me *në*; p.sh. *shtëpi, shtëpisë, shtëpinë; rrufe, rrufesë, rrufenë; gjë, gjësë, gjënë; kala, kalasë, kalanë; byro, byrosë, byronë; dru, drusë, drunë.*

Në emëroren e kallëzoren e shumësit të shquar këta emra mbarojnë me -të: *shtëpitë, rrufetë, kalatë, byrotë, drutë*, dhe në rrjedhoren e shumësit të pashquar mbarojnë me *sh* (e jo *shë*); *shtëpish, rrufesh, byrosh, drush.*

3. Emrat femërorë më -je.

Emrat femërorë foljorë me prapashtesën -je e ruajnë j-në në trajtën e shquar e të pashquar të njëjësit, si edhe në shumës; p.sh. *ardhje, korrije, shirje*, si edhe *dije, pije*, bashkë me fjalët e formuara prej tyre, si *dijeni, dijetar, pijetore* etj.

Po kështu me j do të shkruhen edhe emrat femërorë më -ije a -ijë, në të cilat j-ëja i përket temës së fjalës dhe ndihet kudo; p.sh. *anie - anija; fije - fija; shije a shijë - shija; vijë - vija*.

4. Emrat femërorë më -një

Emrat femërorë më -një që në disa vise e kthejnë nj-ën në j, do të shkruhen me -një, p.sh. *banjë, bitonjë, brinjë, finjë, shkronjë, shushunjë, ulkonjë*. Por: *mburojë*.

5. Emrat femërorë me prapashtesën zvogëluese -zë

Ë-ja fundore e prapashtesës zvogëluese -zë bie kur u ngjitet emrave femërorë të theksuar në rrokjen e parafundit (dhe rrallë emravet mashkullorë), pasi ë-ja fundore e fjalëve që e kanë theksin dy rrokje para asaj të fundit, përgjithësisht bie: p.sh. *dortëz (dorë), gjuhëz, dhëmbëz* etj. Në këta emra ë-ja e fjalës rrënjë ruhet në trajtat e tjera gjatë lakimit në njëjës e në shumës: p.sh. *dorëz, dorëza, dorëzës, dorëzash, dorëzat, dorëzavet; degëz, degëze, degëza, degëzës, degëzën, degëzash, degëzat, degëzavet*. Po kështu *shkurtëz, dërrasëz, hënëz, mjalcëz, vashëz* etj.

Ë-ja e prapashtesës zë qëndron, kur u ngjitet emravet femërorë të theksuar në rrokjen e fundit: *lajthizë (lajthi), qelizë, shtëpizë, vezë, vorrezë*.

6. Emrat femërorë më -ull e -ur

Emrat femërorë më -ull e -ur, që në emëroren e shquar të njëjësit janë të theksuar dy rrokje para asaj të fundit, si p.sh. *kumbulla, flutura*, do të shkruhen pa ë fundore në emëroren e kallëzoren e pashquar të njëjësit, me qenë se kjo ë nuk ndihet më sot, p.sh. *kumbull, vetull, flutur* etj. dhe jo *kumbullë, vetullë, fluturë*.

Këta emra e ruajnë u-në pastheksore në të gjitha rasat e tjera të njëjësit e të shumësit, p.sh. *kumbulla, kumbullës, kumbulle, kumbullën, kumbullave, kumbullat; flutura, fluture, fluturës, flutërën, fluturat, fluturavet*. Kështu edhe *kërdhokull, ndrikull, nofull, rregull, shpatull, shtrofull, uthull*.

7. Emrat femërorë më -më

Disa emra femërorë të parmë e të prjardhur, që diku shqiptohen me më e diku me ëm, do të shkruhen me -më, p.sh. *dasmë, grahamë, gjysmë, krismë, ndihmë, nismë*.

8. Emrat femërorë më -ël, -ër, -ërr

Emrat femërorë më *-ël, -ër, -ërr* do të shkruhen pa *ë* fundore, sipas shqiptimit më të përgjithshëm të sotëm; p.sh. *vegël, dhelpër, motër, ëndërr* (dhe jo: *vegëlë a veglë, dhelpërë, motërë, ëndërrë*).

Këta emra *ë-në*, që ndodhet përpara bashkëtingëllores fundore, e humbasin gjatë lakimit, në të gjitha raset e trajtës së shquar e të pashquar, në njëjës e shumës (bashkëtingëllorja që vjen pas *ë-së* është e lëngët dhe shqiptimi i togut të bashkëtingëlloreve që formohet nuk paraqet vështirësi); p.sh. *vegle, vegla, veglës, veglën, vegla, veglash, veglavet; dhelpër, dhelpëra, dhelpërrën, dhelpërat, dhelpërrash, dhelpërravet; ëndërre, ëndërëra, ëndërrës, ëndërrën, ëndërrash, ëndërrat, ëndërravet*. Kështu shkruhen edhe *gogël, femër, gënjeshtër, kandër, kthetër, mjekër, putër, thekër, thundër, vedër, zemër* etj.

9. Emrat mashkullorë më *-ë*

Do të shkruhen me *ë* në fund, në emëroren e kallëzoren e trajtës së pashquar:

a) emrat që në përgjithësi tregojnë lëndë, si atëherë kur përdoren në gjininë mashkullore, ashtu edhe kur përdoren në gjinin asnjans: *ujë - ujët, ose ujë - uji; djathët ose djathi; po kështu: brumë, drithë, dyllë, grurë, gjalpë, mjaltë;*

b) emrat mashkullorë që në trajtën e shquar marrin nyjën *a* dhe shkojnë pas lakimit të emrave femërorë, p.sh. *babë, bacë, gegë, Kolë, Kostë, lalë, Lekë, Llukë, toskë* etj..

c) disa emra mashkullorë, si *burrë, ballë, djallë, gjumë, kalë, lëmë, lumë*.

10. Emrat mashkullorë më *-ël, -ër, ërr*.

Emrat mashkullorë më *-ël, -ër, -ërr*, si *tëmbël, emër, vjehërr*, po ashtu si emrat femërorë më *-ël, -ër, -ërr, ë-në* që ndodhet përpara bashkëtingëllores fundore, e humbasin gjatë lakimit, me përjashtim të emërores e kallëzores njëjës të pashquar, në të gjitha raset e njëjësit e të shumës, të shquar e të pashquar; p.sh. *tëmbël, tëmbli, tëmbli, tëmbli; emër, emri, emrit, emrin, emra, emrash, emravet; vjehërr, vjehërr, vjehërrit, vjehërrin*.

Ruhet *ë-ja*, kur rënia e saj do të shkaktonte formimin e një grupi prej tri bashkëtingëlloresh të vështirë për t'u shqiptuar, si: *gjarpër, gjarpëri, gjarpërin, gjarpërinjtë*. Po: *mjeshtër, mjeshtri; thjeshtër, thjeshtri*.

11. Emrat mashkullorë më *-ës e -ësh*

Emrat që mbarojnë më *-ës e -ësh* e ruajnë *ë-në* e prapashtesës gjatë lakimit në gjithë raset e njëjësit dhe të shumës; p.sh. *nëpunës, nëpunësi, nëpunësin, nëpunësit, nëpunësis, nëpunësavet; dhjetësh, dhjetëshi, dhjetëshin, dhjetësha, dhjetëshat, dhjetëshavet*. Kështu edhe *Durrësi, korrësi, Kukësi, mbjellësi, mbledhësi, ndihmësi,*

nxënësi, paditësi, përgjegjësi, qepësi, qepësja, shkundësi; dhjetëvjetëshi, pesëshi.

12. Emrat mashkullorë më -ull e -ur

Emrat mashkullorë më -ull e -ur e ruajnë u-në pastheksore gjatë lakimit: *akull, akulli, akullin; hekur, hekiri, hekurit, hekurin; popull, populli, popullin.*

13. Emrat mashkullorë më -izëm

Emrat e terminologjisë shkencore e fjalë të tjera ndërkombëtare si *komunizëm, patriotizëm, socializëm, reumatizëm*, etj ... shqiptohen e shkruhen me -izëm e jo me -izmë. Gjatë lakimit ata e humbin ë-në e prapashitesës: *komunizmi, komunizmit, komunizmin* etj.

14. Emrat mashkullorë që mbarojnë me bashkëtingëllore të zëshme.

Emrat që mbarojnë me një bashkëtingëllore të zëshme *b, v, d, dh, z, gj, g*, do të shkruhen në të gjitha trajtat e tyre me bashkëtingëllore të zëshme, sikundër që u tha në pjesën e fonetikës: *dhëmb, dhëmbi; urov, urovi; vend, vendi; gardh, gardhi; gaz, gazi; qengj, qengji; zog, zogu.*

15. Emrat më -amë, -emë, -omë

Emrat e krijuar në bazë të greqishtes se vjetër, që mbarojnë më -amë, -emë, -omë në shqip janë në përgjithësi të gjinisë femërore; p.sh. *dramë, drama, emblemë-a, poemë-a, teoremë-a, aksiomë-a*. Shumësin ata e bëjnë në -a: *drama-t, emblemë-t, poema-t, teorema-t, aksioma-t*.

Disa emra të kësaj kategorie janë të gjinisë mashkullore e shkruhen pa ë në fund: *program, programi, problem, problemi*, dhe shumësin e bëjnë më -e: *programe-t, probleme-t*.

16. Emrat abstraktë që formohen nga mbiemra e nga pjesore

Emrat abstraktë që formohen nga mbiemrat e nga pjesoret, trajtën e shquar e kanë më -ët, në qoftë se vijnë nga mbiemra e nga pjesore që mbarojnë me ë: i butë, *të butët*; i lartë, *të lartët*; i rëndë, *të rëndët* etj.; (kam) dalë, *të dalët*; (kam) thënë, *të thënë* etj.

E kanë trajtën e shquar më -it, në qoftë se formohen nga mbiemra që mbarojnë më -ët a -të dhe nga pjesore që mbarojnë me bashkëtingëllore; p.sh. i belbët, *të belbëtit*; i errët, *të errëtit*; i ftohtë, (mora një) *të ftohët, të ftohtit*; i kur, *të ikur, të ikurit*; i kërkuar, *të kërkuar, të kërkuarit*; i mësuar, *të mësuar, të mësuarit* etj.

Emrat abstraktë që formohen nga mbiemra njërrrokës, në trajtën e shquar mbarojnë me -të, p.sh. *të keqtë, të kuqtë, të madhtë, të zitë*.

17. Emrat e mbiemrat më -ian, -jan

Emrat e mbiemrat që formohen nga emrat e vendeve të huaja më -i e marrin prapashtesën -an, shkruhen me -ian (dhe jo me jan); p.sh. Itali *italian-e*, Siqeli *siqelian-e*, indian, *australian*. Po kështu do të shkruhen me i dhe jo me j emrat e mbiemrat analogë me prapashtesën *ian*; *belgjian*, *brazilian*, *egjyptian*, *evropian*, *iranian* etj.

Disa emra shqip që tregojnë banorët e një vendi, kanë prapashtesën -jan (të shumtën e herës ajo është rezultat i zhvillimit të prapashtesës -njan); p.sh. Lumë *lumjan*, Mat *matjan*, Shalë *shaljan*.

18. Emrat mashkullorë më -ua

Emrat mashkullorë që mbarojnë në emërore e kallëzore më -ua (gegër. *ue*), në rasat e zhdrejta dhe në trajtën e shquar të njëjësit e kthejnë përsëri togun zanor në o dhe marrin nyjën -it; pra ftua (gegër. *ftue*) *ftoi* dhe jo *ftoj*, as *ftoni*); krua *kroi*; përrua *përroi*.

Gjithashtu do të shkruhen me i (dhe jo me j) emra si *babai*, *vëllai*.

19. Shumësi i emrave

1. Emrat dhe mbiemrat mashkullorë që mbarojnë në -ae, -ak, -al, -an, -aq, -ar, -ik, -ist, -it, -jan, -nik, -ok, -or, -ot; -tor, -uk; në shumës marrin -ë, dhe këtë e ruajnë në gjithë rasat e shumësit; p.sh. kupac, *kupacë*; përtac, *përtacë*; durrsak, *durrsakë*; dinak, *dinakë*; kuqal, *kuqalë*; industrial, *industrialë*; zeshkan, *zeshkanë*; italian, *italianë*; shkodran, *shkodranë*; hutaq, *hutaqë*; argjendar, *argjendarë*; korçar, *korçarë*; vlonjat, *vlonjatë*; cilindrik, *cilindrikë*; gjirokastrit, *gjirokastritë*; komunist, *komunistë*; lumnjan, *lumnjanë*; matjan, *matjanë*; shaljan, *shaljanë*; besnik, *besnikë*; misërok, *misërokë*; drejtor, *drejtorë*; artikuj *ushqimorë*; delvinjot, *delvinjotë*; peshkatar, *peshkatarë*; punëtor, *punëtorë*; vjeshtuk, *vjeshtukë*.

Shënim: Duhet thënë pra: doktorë, drejtorë, profesorë (dhe jo: doktora, drejtora, profesora).

2. Emrat mashkullorë më -er, në shumësin e pashquar marrin ë (e jo a); p.sh. kapter, *kapterë*; oficer, *oficerë*; pioner, *pionerë*; toger, *togerë*; shofer, *shoferë*.

3. Emrat që shënojnë banorin e një vendi e krahine të huaj dhe mbiemrat që lidhen me ta, e bëjnë rregullisht shumësin më -ë; p.sh. bullgar, *bullgarë*; grek, *grekë*; gjerman, *gjermanë*; kinez, *kinezë*; korean, *koreanë*; polak, *polakë*; rumun, *rumunë*; rus, *rusë*; etj.

4. Emrat që në shumës marrin ë, e ruajnë këtë në gjithë rasat e shumësit të pashquar e të shquar; p.sh. anëtarë, *anëtarëve*, *anëtarësh*, *anëtarëvet*.

5. Emrat mashkullorë që e bëjnë shumësin e pashquar në -ër (geg. -ën), e

mbajnë ë-në edhe në trajtën e shquar¹, p.sh. at, shum. etër, *etërit*; gjysh *gjyshër*, *gjyshërit*; mbret *mbretër*, *mbretërit*; nip *nipër*, *nipërit*; rob *robër*, *robërit*.

6. Emrat mashkullorë që e formojnë shumësin me *nj* a *j* sipas visevet, shkruhen më të shumtën me *nj*, por mund të shkruhen edhe me *j*, p.sh. mulli, *mullinj*; kalama, *kalamanj* a *kalamaj*. Po kështu edhe *gjarpër*, *gjarpërinj*; lumë, *lumenj* etj..

Shkruhen zakonisht me *j* (jo me *nj*) emrat, tema e të cilëve në njëjës mbaron me *ll*: brumbull *brumbuj*; dell *dej*; kapruall *kaproj*.

7. Emrat mashkullorë që mbarojnë më *-as*, *-ës*, *-ues*, *-onjës*, shumësin e shquar e bëjnë më *-it*; p.sh. një tiranas, shumë *tiranas*, *tiranasit*; një nxënës, shumë *nxënës*, *nxënësit*; një sulmues, shumë *sulmues*, *sulmuesit*; një punonjës, shumë *punonjës*, *punonjësit*.

8. Emrat femërorë që mbarojnë më *-i*, *-e*, *-a*, *-o*, *-u*, të theksuar, në emërore e në kallëzore të shumësit të shquar marrin të; p.sh. *shtëpitë*, *rrufetë*, *kalatë*, *byrotë*, *drutë*.

9. Emrat mashkullorë që mbarojnë në shumës të shquar me rrokje të mbyllur, në emëroren e në kallëzoren e shumësit të shquar marrin *-të*: fiq *fiqtë*, miq *miqtë*, thonj *thonjtë*, lëmonj *lëmonjtë* (ose *thojtë*, *lëmojtë*), kalamaj *kalamajtë* etj.

Po kështu edhe emri *vëlla*, *vëllezër*, *vëllezërit*.

10. Emrat mashkullorë, që e formojnë shumësin në *-ra* dhe në njëjës nuk mbarojnë me *ë*, s'marrin *ë* në shumës përpara mbaresës *-ra*, me përjashtim të rasteve kur tema e emrit mbaron me dy bashkëtingëllore, nga të cilat e fundit është e zëshme. Kështu: lesh *leshra*; mall *mallra*; mish *mishra*; vaj *vajra*; por: *elbëra*.

11. Emrat asnjans, mashkullorë e femërorë, që mbarojnë me *ë*, e ruajnë këtë *ë* në shumës: djathë *djathëra-t* (geg. *djathëna-t*); drithë *drithëra-t*; unë *ujëra-t*; cohë *cohëra-t* etj.

12. Emrat mashkullorë që shënojnë njësi mase e peshe, zakonisht shumësin e kanë të njëjtë me njëjës: p.sh. *një gram* dy *gram*; *tre kilogram*, *tre kuintal*; një volt *pesë volt* etj. E bëjnë shumësin më *-a* ata emra që mbarojnë me *-ër*: një litër, dy *litra*, një metër *pesë metra*.

20. Emrat mashkullorë me shumësin me *-e*, *-ra*, dhe *-a*

a) Emrat mashkullorë që e bëjnë shumësin më *-e* në pajtim me gjuhën popullore, në shumës ndryshojnë gjini dhe kërkojnë që të marrin trajtën e gjinisë femërore edhe mbiemrat e përemrat që shkojnë me ta; p.sh. *kujtime të bukura*, *ato male*, *malet tona*, *vende pjellore*, *këto vende janë tonat*.

Në njëjës këta emra mbajnë gjininë mashkullore; kështu do të thuhet: ai kreu

¹ Në gegërisht mund të shkruhen edhe pa *ë*: etën *etnit*.

mbrenda vitit dy *studime të rëndësishme*; në *njerin* (jo: *njerën*) prej tyre ai trajton çështjen e rasavet, në *tjetrin* zgjedhimin e foljevet.

b) Gjithashtu trajtën e gjinisë femërore në shumës e marrin edhe mbiemrat që lidhen me emrat asnjans më *-ra*; p.sh. *mishra të pjekura, ujëra të ftohta*.

c) emrat mashkullorë që e formojnë shumësin më *-a*, nuk e ndërrojnë gjininë; p.sh. *burra të mëdhenj, emra mashkullorë, mbiemra të nyjshëm*. Bëjnë përjashtim disa emra që tregojnë lëndë, si *hekur, bakër*, të cilët në shumës marrin mbiemra të gjinisë femërore: *hekura të trasha*.

II. Mbiemrat

1. Mbiemrat më *-të*

1. Mbiemrat që dalin nga emra njërrrokës e nga emra shumërrrokës të theksuar në rrokjen e fundit dhe që më të shumtën tregojnë lëndë, marrin prapashtesën *-të*; p.sh. ar i *artë*; gur i *gurtë*, lesh i *leshtë*, pambuk i *pambuktë*, presh i *preshtë*, zjarr i *zjarrtë*, etj.

Kur dalin nga emra të theksuar në rrokjen e parafundit, marrin prapashtesën *-t*; p.sh. akull i *akullt*; avull i *avullt*; hekur i *hekurt*; rregull i *rregullt*; etj.

2. Numrorët rjeshtorë mbarojnë me *-të*; p.sh. i *dytë*, i *tretë*, i *pestë*, i *dhjetë* etj.; bën përjashtim: i *katërt*.

3. Mbiemrat që dalin nga folje me temë më bashkëtingëllore, mbarojnë me *-ët*; p.sh. çel i *çelët*, dli i *dliret*, err i *errët*, ftoh i *ftohët*, hap i *hapët*, kalb i *kalbët*, lag i *lagët*, lidh i *lidhët*, lodh i *lodhët*, mbyll i *mbyllët*, ngath i *ngathët*, ngordh i *ngordhët*, ngroh i *ngrohët*, nxeh i *nxehët*, rras i *rrasët*, shkath i *shkathët*, vyshk i *vyshkët*, zbraz i *zbrazët*.

Disa nga këto mbiemra shkruhen edhe me *-të*: i *ftohtë*; i *ngrohtë*, i *nxehët*.

4. Mbiemrat që dalin nga folje me temë në *a, e, i, u, y*, mbarojnë në *-të*; p.sh. thaj i *thatë*; mej i *metë*; zbej i *zbetë*; mbij i *mbitë*; ndyj i *ndytë*¹.

5. Gjithë mbiemrat që mbarojnë më *-ët*, gjatë lakimit të tyre e ruajnë *ë-në*, kur ajo ka përpara një bashkëtingëllore të zëshme ose dy bashkëtingëllore; e nxjerrin, kur përpara saj ndodhet një bashkëtingëllore e pazëshme; p.sh. i *belbët* i *belbëti*, e *belbëta*, të *belbëtit*, të *a së belbëtës*, të *belbëtën*; i *lagët*, i *lagëti*, e *lagëta*, të *lagëtit*, të *a së lagëtës*, të *lagëtin*, të *lagëtën*; i *ligët* i *ligëti*, e *ligëta*; i *zbrazët*, i *zbrazëti* e *zbrazëta*; i *flashkët* i *flashkëti*, e *flashkëta*, të *flashkëtit*, të *a së flashkëtës*; i *përbashkët*, i *përbashkëti*, e *përbashkëta*, të *përbashkëtit*, të *a së përbashkëtës* etj.; por i *athët* i *athti*, e *athta*, të *athtit*, të *a së athtës*, të *athtin*, të *athtën*; të *athtit*, të *athtat*; i *cekët* i *cekëti*, e *cekta*, të *cektit*, të *a së cektës*; i *ngrohët*, i *ngrohti*, e *ngrohta*, të *ngrohtit*, të *a së ngrohtës*, të *ngrohtin*, të *ngrohtën*; i *nxehët* i *nxehiti*, e *nxehita*.

¹ Mbiemrat që dalin nga folje me temë në *o* (ua, ue), mbarojnë më *t*: liroj - *liruet*, sqoj - *i squet*, shëmtoj - *i shëmtuet*, shtrëngo - *i shtrënguet*, shuaj (gegër. shuej) - *i shuat* (i shuet).

6. Mbiemrat më *-të*, që formohen nga ndajfolje njërrrokëse ose të theksuara në rrokjen e fundit, e ruajnë *ë*-në fundore të prapashtesës, ndërsa ata që theksohen në rrokjen e parafundit, e humbin këtë *ë*; p.sh. pak *i paktë*, afër *i afërt*, sigur *i sigurt*, tepër *i tepërt*.

7. Ortografia e mbiemrave më *-ë*, *-ët*, *-të* që s'hyjnë në kategorinë e sipërme, shënohet në fjalorin ortografik.

2. Mbiemrat më *-ëm*

1. Për mbiemrat e prejardhur të formuar prej emrash, foljesh e ndajfoljesh me anë të prapashtesës *-ëm* a *-më*; për arësye njëzimi është e këshillueshme të përdoret më mirë forma në *-ëm* se sa ajo në *-më*, p.sh. *i fisëm* (më mirë se *i fismë*) *i jashtëm*, *i mesëm*, *i sotëm* etj.,

2. Mbiemrat që përpara *m*-së kanë një *j* a *r* ose një zanore të theksuar, do të shkruhen me *-më*; p.sh. *i majmë*, *e majme*; *i ndermë*, *e nderme*; *i pastajmë* etj. Po kështu: *i parmë*, *i përparmë*.

3. Mbiemrat në *-më* të formuar nga ndajfolje që mbarojnë me *r* dhe janë të theksuar në rrokjen e parafundit, e humbin *ë*-në fundore, kështu: nesër *i nesërm* (e jo *i nesërmë*), sipër *i sipërm*, tepër *i tepërm* etj.

4. Te mbiemrat në *-ëm* gjatë lakimit bie *ë*-ja; mbahet vetëm në trajtën e gjondores-dhanores së shumësit të shquar e të pashquar të gjinisë mashkullore. Lakimi i tyre bëhet kështu:

Gjinia mashkullore

Trajtë e pashquar		Trajtë e shquar	
		Njëjës:	
Emër.	<i>i jashtëm</i>		<i>i jashtmi</i>
Gjind.(i, e) të jashtmi			(i, e) të jashtmit
Dhan.	<i>të jashtmi</i>		<i>të jashtmit</i>
Kallz.	<i>të jashtëm</i>		<i>të jashtmin</i>
Rrjedh.	<i>të jashtme</i>		<i>së të jashtmit</i>
Shumës			
Emër.	<i>të jashtëm</i>		<i>të jashtmit</i>
Gjind.	<i>e të jashtëmve (ose e të jashtmeve)</i>	(i, e)	<i>të jashtëmvet (ose të jashtmevet)</i>
Dhan.	<i>të jashtëmve (ose të jashtmeve)</i>		<i>të jashtëmvet (ose të jashtmevet)</i>
Kall.	<i>të jashtëm</i>		<i>të jashtmit</i>
Rrjedh.së, të jashtme			<i>të jashtëmvet (ose: të jashtmevet)</i>

Gjinia femërore

Emër.	<i>e jashtme</i>	<i>e jashtme</i>
Gjind.(i, e) së jashtmeje		(i, e) së jashtmes

Dhan.	së jashtmeje	së jashtmes
Kall.	të jashtme	të jashtmen
Rrjedh.	së jashtmeje	së jashtmes

Shumës

Emër.	të jashtme	të jashtmet
Gjind. (i, e)	së jashtmeve	(i, e) së jashtmevet
Dhan.	së jashtmeve	së jashtmevet
Kall.	të jashtme	të jashtmet
Rrjedh.	së jashtmesh	së jashtmevet

Kështu lakohen edhe mbiemrat e tjerë të këtij tipi si *i fisëm, i mesëm, i përveçëm, i vetëm* etj.

3. Mbiemrat më -shëm

Mbiemrat e formuar me prapashtesën -shëm, gjatë lakimit, sa herë që bie ë-ja e prapashtesës -shëm dhe shtohen rrokje të tjera (e kjo ndodh të raras e zhdrejta të njëjësit e të shumësit të pashquar, në njëjës in e shumës in e shquar dhe në trajtat e femërores) marrin një ë eufonike para prapashtesës: *i nevojshëm, të nevojëshmi, i nevojëshmi, të nevojëshmit, të nevojëshmin, e nevojëshme, të nevojëshmeje, e nevojëshmja, të nevojëshmes, të nevojëshmen, të nevojëshmit, të nevojëshmet, të nevojëshmve, të nevojëshmeve, të nevojëshmesh*. Kështu edhe: *i frikshëm, e frikëshme, i frikëshmi, e frikëshmja; i përbotshëm, e përbotëshme, i përbotëshmi, e përbotëshmja; i përvajshëm, i shijshëm, i turpshëm*. Bën përjashtim ndonjë mbiemër i formuar nga një temë që mbaron me *r, l, ll* si *i ndershëm, e ndershme, i ndershti, e ndershtimi* etj.

Nuk e marrin këtë ë eufonike mbiemrat e formuar nga një temë që mbaron me zanore të theksuar e me tog zanor: *i domosdoshëm, e domosdoshme, i domosdoshmi, e domosdoshmja; i këtushëm, e këtushme; i pathyeshëm, e pathyeshme; i kuptueshëm, e kuptueshme; i rrëmbyeshëm, e rrëmbyeshme*.

Shënim I. Mbiemrat më -shëm, ku -sh-ja e prapashtesës piqet me -t-ën e temës, me qenë se t-ëja me sh-ën në shumë vise janë shkrirë në shqiptim në ç, mund të shkruhen me -çëm a me -tshëm; p.sh. *i çudiçëm a i çuditshëm; i mërziçëm a i mërzitshëm; i moçëm; i soçëm a i sotshëm; i vjeçëm* etj.. Por mbiemrat që janë formuar në shekujt e fundit ose formohen tani, shkruhen me -tshëm p.sh. *i përbotshëm, i përmortshëm, i përshtatshëm* etj.

Shënim II. Mbiemrat më -shëm do të shkruhen me -shëm dhe jo me shmë, ose me shim apo me çim; p.sh. *i ndershëm* (dhe jo i ndershmë, as i ndershim, as i nderçim).

Shënim III. Mbiemrat më -shëm të dalë nga pjesore që mbarojnë me tog zanor, dhe tregojnë mundësi, janë përgjithësuar sot dhe përdoren në gjuhën letrare dhe format në -ueshëm dhe -yeshëm; p.sh. *i kuptueshëm, i pathyeshëm, i rrëmbyeshëm* (për: i pathyer a i pathyershëm).

- a) fjalët e formuara prej dy emrash ose prej një emri dhe një pjesoreje a mbiemri; p.sh. *aktlindje, armëpushim, datëlindje, dëmshpërblim, jugëlindje, pikënisje, pikëpamje,*

postëtelegraf, udhëheqja, urdhërngarkim, vendbanim, vendlindje, marrëveshje, shitblerje, veshmbathje, udhëheqës, zëdhënës, buzëqeshur, dorështrënguar, fatpadalë, dorëcing, dritëshkurtër, fjalëshumë, fuqiplotë, hirplotë, pesëvjeçar, qindvjeçar, qindvjetor, vullnetmirë;

b) fjalët e formuara prej një ndajfoljeje e parafjale dhe një emri, mbiemri a foljeje, si edhe ato të formuara me parashtesa; p.sh. *antifeodal, antiimperialist; bashkëjetesë, bashkëpunor, bashkëpunim; i gjertanishëm; i lartpërmendur; kunderrevolucion, kundërrevolucionar; mbikëqyr, mbivlerë, i mëparshëm, i mëtejme, i mëvonshëm; mosdije, mosinteresim, mospërfillje, mosrealizim, moszbatim; nëndrejtor, nënkryetar, nënvizoj, nënkolonel; padije, i palodhur, pakujdesi, i patundur, paraardhës, paraburgim, parakaloj, paralajmërim; prapambetje, i prapambetur, prapavijat, shumëfishi* etj.

c) fjalët e formuara prej një emri dhe fjalëvet *gjysmë, krye, vetë*, p.sh. *gjysmëhënë, gjysmëkoloni, gjysmëproletar; kryeqytet, kryeredaktor; vetëdije, i vetëdijshëm, vetëqeverim, vetëvendosje;*

ç) fjalë të huaja të përbëra si *monarkofashist, procesverbal, socialdemokrat.*

2. Shkruhen me vizë emrat e mbiemrat e përbërë me lidhje bashkërenditëse, pjesët e të cilëve janë të barabarta e shumëherë ndërmjet tyre mund të vihet lidhëza *dhe*, si p.sh. *ekonomiko-shoqëror, greko-romak, indo-evropian, shqiptaro-sovjetike*; po kështu shkruhen edhe *marksizëm-leninizmi, marksist-leninist* etj. Me vizë shkruhen edhe fjalët si: *gjeneral-major, kalë-fuqi, nacional-çlirimtar, organizata-bazë, partia-mëmë.*

3. Shkruhen me vizë në mes fjalët e formuara prej një emri dhe emravet *zëvendës a ndihmës; zëvendës-drejtor, zëvendës-kryetar, zëvendës-ministër, ndihmës-mjek.* Po kështu shkruhen edhe kur fjalët *zëvendës e ndihmës* janë dhënë me shkurtimin e tyre: *zv.-drejtor, nd.-mjek.*

4. Fjalët e formuara me prapashtesat *jo e ish* shkruhen bashkë ose të ndara me vizë në mes: *jo-kapitalist ose jokapitalist, ish-ministër ose ishministër.*

V. Përemrat

1. Përemrat vetorë

1. Trajtat e emërores shumë të vetës së parë të përemrit vetor do të jenë *na* ose *ne*, p.sh. *na* ose *ne* punojmë, *na* pse *ne* shkruajmë, etj. Trajta *neve* do të përdoret për rasën dhanore (p.sh. *neve* na shkruan, po *na* e thonë *neve*) dhe *na* si trajtë e shkurtër e kësaj rase (p.sh. *na* foli) dhe e rasës kallëzore (*na* përshëndeti). Në vetën e dytë të shumës do të përdoret *ju* për emëroren *juve* si trajtë e plotë e dhanores dhe *ju* si trajtë e shkurtër e dhanores dhe e kallëzores: *ju* punoni, *juve* jua thanë, *ju* dërgova një libër, po *ju* le. Trajta *u* do të përdoret për dhanoren e shumës të vetës së tretë: *u* fola, *u* thashë, etj.

2. Trajtat e vetës së tretë do të shkruhen kështu: *ai, atij, asaj, atë, asi, aso, ata, ato, atyre, atyne, asish, asosh*.

3. Dhanorja e përemravet vetorë *më, të, i* bashkë me trajtën e shkurtër e të përemrit të vetës së tretë të njëjësit në rasë kallëzore do të shkruhen me trajtë të ngjizur *ma* (= më + e) *ta* (= të + e) *ja* (= i + e) për arësye se *ë*-ja dhe *i*-ja e dhanores me *e*-në e kallëzores u shkrinë në një tingull të vetëm e dhanë një *a* dhe nuk u zhduk ndonjë zanore, që të justifikohet apostrofi.

4. Trajta përemërore proklitike *i* dhe pjesëza *u* e formës pësore do të shkruhen bashkë; nuk *iu* ngjit.

5. Trajta e dhanores shumës të vetës së parë *na* do të shkruhet e ndarë prej trajtës proklitike të kallëzores së vetës së tretë: *na e* dha, *na e* mori; trajtat e dhanores shumës të vetës së dytë *ju* dhe të vetës së tretë *u* bashkohen me kallëzoren e në *jua* (= ju + e) ose *jau, ua* (= u + e) *jua* kam thënë, *ua* kam dhënë librin.

Trajtat e dhanores *më, të*, kur bashkohen me trajtën e kallëzores së vetës së tretë shumës *i*, do të shkruhen të ndara me apostrof; *m'i* dha, *t'i* dha; me vetën e tretë kemi: *ja* dha librat (*i* + = atij = ato, librat); në shumës do të shkruhet: *na i* dha, *jua* (= ju + i) dha, ose *jua* dha, *ua* (= u + i) dha. Format *m'i, t'i* do të shkruhen me apostrof, se këtu nuk kemi një shkrirje tingujsh si në trajtat *ma* (=më + e), *ta* (= të + e).

Lidhëza *të* e lidhores e bashkuar me trajtat e shkurtëra të përemrit shkruhet me apostrof: *t'i jap, t'u thom*.

6. Përemrat vetvetorë shkruhen kështu: (për) *vete* a *vehte, vetes* a *vehtes, veten* a *vehten, vetvetes* a *vetvehtes*. Por në gramatikë thuhet: *veta* e parë, e dytë.

2. Përemrat dëftorë

Përemrat dëftorë në njëjës e në shumës do të shkruhen me këto trajta: *ky, këtij, këtë, kësi, këta, këtyre, kësish; kjo; kësaj; këtë; këto; këtyre; kësosh; ai ose ay. Atij, atë, asi, ata; atyre; asish; asaj, atë, ato, atyre; a asosh*. Format e shkurtëra të përemravet vetorë do të shkruhen pa apostrof, p.sh.: me *ta*, me *to*, për *të*, prej *tij* prej *saj*.

3. Përemrat pronorë

Përemrat pronorë të bashkuar me emra dhe të përdorur si mbiemra do të marrin këto trajta:

djali *im*, djalit *tim*, djalin *tim* (geg. Edhe *tem*), djemtë *e mi*, djemvet *të mi*;

djali *yt*, djalit *tënd* (geg. *tand*), djalin *tënd*, djemtë *e tu*;

djali *i tij*, djalit *të tij*, djalin *e tij*, djemtë *e tij*, djemvet *të tij*;

djali *i saj*, djalit *të saj*, djalin *e saj*, djemtë *e saj*, djemvet *të saj*;

djali ynë, djalit tonë, djalin tonë, djemtë tanë, djemvet tanë;

djali juaj, djalit tuaj, djalin tuaj, djemtë tuaj, djemvet tuaj;

djali i tyre, djalit të tyre, djalin e tyre, djemtë e tyre, djemvet të tyre;

vajza ime, vajzës sime, vajzën time, (geg. teme), vajzat e mia, vajzavet të mia;

vajza jote, vajzës sate, vajzën tënde (gegër. tande), vajzat e tua, vajzavet të tua;

vajza e tij, vajzës së tij, vajzën e tij, vajzat e tia, ose vajzat e tij, vajzavet të tia ose vajzavet të tij;

vajza e saj (e jo: e sajë, as e saja), vajzës së saj, vajzën e saj, vajzat e saja a vajzat e saj, vajzavet të saja ose të saj;

vajza jonë, vajzës sonë, vajzën tonë, vajzat tona, vajzavet tona;

vajza juaj, vajzës suaj, vajzën tuaj, vajzat tuaja, vajzavet tuaja;

vajza e tyre, vajzës së tyre, vajzën e tyre, vajzat e tyre, vajzavet të tyre.

Të bashkuar me emra, përemrat pronorë do të përdoren me këto trajta:

imi, timit, timin (gegër. edhe temin), të mitë, të mivet, së a të mish;

imja, simes, timen (gegër. edhe temen) të miat, të miavet, së a të miash;

yti, tëndit (gegër. tandit), tëndin, të tutë, të tuvet, së a të tush;

jotja, sates, tënden (geg. tanden), të tuat, të tuavet, së tuash;

yni, tonit, tonin, tanët (tonët), tanëvet (a tonëvet), tanësh (a tonësh);

jona, sonës, tonën, tonat, tonavet, sonash;

juaji (geg. jueji), tuajit, tuajin, tujat, tuajvet, tuajsh;

juaja, (geg. juaja), suajës, tuajën, tuajat, tuajavet, tuajash;

i tia, i tiji, të tijit, të tijin, të tijnë a të tinë, të tijtë a të titë, të tijvet a të tivet etj;

e tia, së tijës, të tijën, të tiat, të tiavet, të a së tiash;

i saji a i saja, të sajit, të sajin a të sajnë, të sajët, të sajëvet;

e saja, së sajës, të sajnë a të sajën, të sajat, të sajavet;

i tyrja, të tyres, të tyret, të tyreve, së a të tyresh;

e tyrja, të a së tyres, të tyren, të tyret, të tyreve, të a së tyresh.

Mbiemri e përemri pronor njëjës i vetës së parë e i vetës së dytë, si shihet, s'merr nyjë, kurse ai i vetës së tretë merr nyjë. Pra *djali im, libri ynë, djali yt, libri juaj; djali i saj, libri i tyre*. Në shumës mbiemri a përemri pronor marrin nyjë në të gjitha rasat; *djemt e mi, djemt e tu etj.*

Përemri pronor vetvetor do të shkruhet kështu: *i vet, e vet.*

4. Përemrat lidhorë

Trajtat e përemrave lidhorë do të jenë këto: *i cili, të cilit, të cilin, të cilët, të cilëvet, së cilësh; e cila, së cilës, të cilën, të cilat, të a së cilavet, së cilash; që, kush, kuj a kujt, kë.*

5. Përemrat pyetës

Trajtat e përemravet pyetës do të jenë këto: *kush? kuj a kujt? kë a ke? ç dhe çë?* (kjo e dyta kur ndodhet vetëm), *shka a çka?*

Duhet dalluar: *ç'do* (kur kemi përemrin pyetës *ç'* dhe foljen *do*) dhe *çdo* përemër a mbiemër i pakufishëm me një fjalë: *ç'do* ti këtu? *çdo* njeri.

Përemri *çfarë* shkruhet një fjalë e pa apostrof.

6. Përemrat dhe mbiemrat e pakufishëm

Përemrat dhe mbiemrat e pakufishëm do të shkruhen me këto trajta: *çdo, kushdo, asgjë, asnjëri, ndonjë, ca, disa, aqë e aq, kaq e kaq, secili; secila, secilido, secilado, gjithsecili, gjithsecila; diç, diçka, e dishka, gjithshka, gjëkafshë, gjithsej, gjithqish, akëcili, akëcila, akësh; kush, askush, pakkush, shumkush, kurrkush, kurrfarë, kurrgjë, rrallëkush, gjithkush; tjetër, tjetri, tjetrit; të tjerë, tjetra, tjetrës, tjetrëm, të tjera, njeri tjetrin; i gjithë, e gjithë, të gjithë, të gjithëve, të gjitha, të gjithave; i tërë, e tërë, të tërë, të tëra* (gegër. i tanë) etj.

Fjalët *i gjithë, i tërë* përdoren me nyje, kur janë përemra: E dinë *të gjithë*. Erdhën *të tërë*. Kur janë mbiemra, më të shumtën, s'marrin nyjë e s'lakohen; *gjithë* fshati, në *gjithë* fshatin, *gjithë* njerëzit, *gjithë* fletoret, tërë bota. *Gjithë* mund të përdoret edhe me nyje, duke u lakuar e duke iu përshtatur në gjini emrit që ka pranë: *i gjithë fshati, të gjithë njerëzit, të gjitha fletoret, fletët e të gjitha luleve*.

VI. Numërorët

1. Numërorët themelorë që nga pesë gjer në nëndëdhjetë do të shkruhen me ë në fund (*pesë, gjashtë, shtatë, dhjetë* etj.), përveç *katër, njëzet* (njizet), *dyzet*, dhe kompozitavet të tyre: *njëzet e një, dyzet e një*, etj.

Numërorët themelorë të përngjitur që nga 11 gjer në 19 do të shkruhen me një fjalë, p.sh. *njëmbëdhjetë, dymbëdhjetë, katërmbëdhjetë*, etj.; gjithashtu me një fjalë do të shkruhen edhe ata që tregojnë dhjetëshe, qindëshe, mijëshe, p.sh. *njëzet, dyzet, gjashtëdhjetë, dyqind, njëmijë, dymijë*, etj.

Ata numërorë që janë të përbërë prej dhjetëshesh, qindëshesh dhe njëshesh, do të shkruhen me tri a më shumë fjalë, p.sh. *njëzet e dy, tridhjetë e pesë, treqind e katër, njëmijë e pesëqind e gjashtë*, etj.

2. Numërorët *dy e tre*, kur shquhen, në gjini mashkullore do të shkruhen: *të dy, të tre*, dhe në gjini femërore: *të dyja, të tria*.

3. Numërorët themelorë *dy, tre*, kur bëhen rrjeshtorë, marrin prapashtesën -t: (i, e) *dytë, (i, e) tretë*: numërori themelor *katër* bëhet rrjeshtor duke marrë prapashtesën -t (i, e) *katërt*. Numërorët rrjeshtorë që dalin nga numërorë themelorë që mbarojnë më *të* ose me *t*, shkruhen vetëm me një -t, *i shtatë, i dhjetë, i njëzetë, i dyzetë*.

Numërori themelor *pesë* duke u bërë rrjeshtor me prapashtesën *të*, e nxjerr ë-n fundore: (i, e) *pestë*.

VII. Foljet

1. Vërejtje të përgjithëshme

1. Foljet që mbarojnë në një nga bashkëtingëlloret e lëngëta *l, ll, r, rr* dhe përpara kësaj kanë *ie*, që në më të shumtën e vendeve shqiptohet *je*, do të shkruhen me *je* në të gjitha vetat e së tanishmes së dëftores e të lidhores, me përjashtim të vetës së dytë të shumësit, siedhe në mënyrën dëshirore dhe në pjesore; p.sh. *mjel, mbjell, ndjell, pjell, pështjell, sjell, nxjerr; mjelim, mbjellim, pjellim; pështjellim, sjellim; nxjerrim; mbjellsha, sjellsha* etj.; *mjelë, mbjellë, ndjellë, pështjellë, sjellë, nxjerrë*.

2. Foljet e tjera me *ie* do të shkruhen me *ie* a *je*; p.sh. *ziej, përziej, ose zjej, përzej, ndjej*. Edhe në mënyrën pjesore po kështu shkruhen: *zier* ose *zjerë, përzier* a *përzjerë*. Në të kryerën e thjeshtë dhe në mënyrën dëshirore shkruhen me *je*: *zjeva, përzjeva, ndjeva; zjefsha, përzjefsha, ndjefsha*.

3. Foljet, tema e të cilave mbaron më *b, v, d, dh, z, gj, g*, si e pamë edhe në fonetikë, do të shkruhen me bashkëtingëllore të zëshme në të gjitha mënyrat, kohët e vetat, edhe atëhere kur kjo bashkëtingëllore ndodhet në fund të fjalës ose në mes përpara bashkëtingëlloreve *t, sh, j, n, k*, dhe ndihet në mjaft vende si e pazëshme, p.sh. *kalb, u kalb, humb; shkund, tund; lidh, mbledh, u mbloodh, zgjedh, u zgjodh, ndodh; ndez, u ndez; lag, djeg; u përgjegj; humbte, hovte, tundte, mblidhte, ndodhte, zgjidhte, ndizte, digjte, lagte; humbsha, tundsha; mbledhsha, djegsha; humbja, tundja, mblidhja, ndizja, digjëja; humbni, hovni, tundni; mblidhni, ndizni, digjni; u kalbka, hovka, shkundka, ndodhka* etj.

4. Foljet *bie, shpie, shtie* do të shkruhen pa *i* në të tanishmen, kurse në të pakryerën do të shkruhen me *j*, pasi mbaresa e së pakryerës është e tillë; p.sh. *bija, shpija, shtija*.

5. Folja *marr* shkruhet me *rr* në të tanishmen, në të pakryerën e në pjesoren: *marr, marrim, marrin* a *marrni, marrin; mirrja, mirrje, mirrte*, (kam, marrë etj. Por në të kryerën e thjeshtë do të shkruhet me *r*: *mora, more, mori, muarën*. Po kështu do të shkruhet edhe folja *nxjerr*: *nxjerr; nxora; kam nxjerrë*.

Folja *dal* në të kryerën e thjeshtë bën *dolla* e *dola*.

2. Mënyra dëftore

A. Koha e tanishme

1. Gjithë foljet me temë zanore ë në vetën e parë të njëjësit të së tanishmes së dëftores shkruhen me *j* në fund e jo me *nj*; p.sh. *laj, blej, bëj, punoj, fshij, buj, fryj, shkruaj, ziej, lyej*.

2. Foljet e kësaj kategorie në vetën e parë e të tretë të shumësit shkruhen me *ë* në fund: *shkruajmë* (gegër. *shkruejmë*) *shkruajnë* (gegër. *shkruejnë*), *lyejmë*, *lyejnë*; *ziejmë*, *ziejnë*; *kthejmë*, *kthejnë*.

3. Foljet me bashkëtingëllore në të tri vetat e njëjësit s'do të marrin asnjë mbaresë; pra: unë *mbyll*, ti *mbyll*, ai *mbyll* (e jo: *mbylli*, *mbyllën*, *mbyllë*). Bëjnë përjashtim pak folje, si unë *eci*, *hypi*, *iki*, *ti ecën*, *hypën*, *ikën*.

4. Foljet *kam* e *jam* në shumës do të zgjedhohen e do të shkruhen kështu: *kemi*, *keni* a *kini*, *kanë*; *jemi*, *jeni* a *jini*, *janë*.

5. Folja *vij*, zgjedhohet kështu në të tanishmen: (unë) *vij*, (ti) *vjen*, (ai) *vjen*, (na) *vijmë*, (ju) *vini*, (ata) *vijnë*.

Foljet *di*, *pi*, zgjedhohen kështu: (unë) *di*, (ti) *di*, (ai) *di*, (na) *dimë*, (ju) *dini*, (ata) *dinë*; (unë) *pi*, (ti) *pi*, etj.. dhe folja *vetë* në këtë mënyrë: (unë, ti, ai) *vete*, *vemi*, *veni*, *venë*.

B. E pakryera

1. E pakryera e foljeve do të jetë me *-ja*, *-je*, *-te* (e *-nte*) për tri vetat e njëjësit dhe me *-nim*, *-nit*, *-nin* për vetat e shumësit, pse këto trajta janë më të përhapura në gjuhë të shkrimit¹; p.sh. *laja*, *laje*, *lante*, *lanim*, *lanit*, *lanin*; *bleja*, *blenim*; *punoja*, *punonim*; *fshija*, *fshinim*; *fryja*, *frynim*; *shkruaja*, *shkruanim*; *zieja*, *zjenim*; *lyeja*, *lyenim*; *lidhja*, *lidhnim*;

2. Foljet me *je* të pasuar nga një bashkëtingëllore e lëngët, si u tha në fonetikë, e përmbledhin togun *je* në *i* në të pakryerën. Pra: *mbillja*, *milja*, *nxirrja*. Foljet më *-iej* a *-jej* zakonisht s'e përmbledhin këtë grup në *i*. Pra: *zjeja*, *përzjeja* (ose edhe *zieja*, *përzeja*).

C. E kryera e thjeshtë

Veta e tretë e së kryerës së thjeshtë të foljeve më *-oj*, *-uaj* do të shkruhet me *-oi* (jo me *-oj*) p.sh. *ai punoi*, *ai shkroi*, kurse n'ato folje që mbarojnë më *-aj*, *-ej*, *-ij*, *-iej*, *-yej*, do të shkruhen me *u*: *lau*, *bleu*, *zjeu*, *fshiu*, *leu* (nga *lyej*).

Foljet me: *yj* në vetën e tretë njëjës shkruhen rregullisht me *ri* (geg. *ni*): *hyj*, *hyri* (geg. *hyni*), *fryj*, *fryri* (geg. *fryni*) etj.

3. Mënyra urdhërore

1. Përemrat vetorë që i ngjiten në fund trajtës së urdhërores së një foljeje, shkruhen bashkë me të: *kërkoje*, *thuaji*, *kërkomë*, *thomëni*, *dëgjojeni*, *epmëni*, *epnëni*, *epnani*, *kërkojeni*, *çeleni*, *largohuni*.

¹ Në gegërisht e pakryera mund të përdoret në trajtën me *sh* ose me atë në *j* si në njëjës ashtu edhe në shumës: *lajshe*, *lante*, *lajshim*, *lajshin* ose *laje*, *lante*, *lajim*, *lajit*, *lajin*.

2. Foljet si *iki, eci, flas, huj, ze* etj, n'urdhëroren shkruhen me *ë* në fund (në gegërishtet pa *ë*). Pra: *ikë, hyrë, folë, zerë*, (geg. *ik, hun, fol, zen*). Po kështu edhe foljet *bie, shpie, shtie: bjerë, shpjerë, shtjerë*. Folja *nxjerr* urdhëroren e bën *nxirr*.

3. Urdhërorja e foljeve me *je* të pasuar nga një bashkëtingëllore e lëngët, e mbledh *je*-në më *i: sill, sillu, nxirr, mil, vil, mbill*.

4. Mënyra lidhore

1. Foljet në *-oj* në vetën e dytë të njëjësit të lidhores do të shkruhen pa *j*; p.sh. të *punosh, të shikosh*.

2. Veta e tretë e njëjësit të lidhores të foljet në *-aj, -ej, -ëj, -oj, -yj, -ij*, do të shkruhet me *ë* në fund; të *lajë, të punojë, të blejë, të bëjë, të fshijë, të fryjë*.

Veta e tretë njëjës e lidhores së foljeve që mbarojnë me bashkëtingëllore ka ¹ si mbaresë: p.sh. ai të *lidhë*.

5. Mënyra habitore

Habitorja e foljeve që mbarojnë me bashkëtingëllore, e nxjerr jashtë *ë*-në e pjesores, që formon pjeszën e parë të saj; kështu: *ardhkam, shkelkam, derdhkam* (e jo *ardhëkam, etj.*) Po kështu edhe me foljet *kam, jam; paskam, qenkam*.

6. Mënyra dëshirore

1. Foljet me temë zanore e kanë trajtën e dëshirores në *-fsha: kthefsha, shkrofsha, punofsha, pifsha*.

Veta e tretë e së tanishmes së dëshirores do të mbarojë me të p.sh. *erdhtë, shkoftë, rroftë, u shoftë, etj..*

7. Pjesorja

1. Foljet që mbarojnë me bashkëtingëllore në temë, e bëjnë pjesoren më *-ur* toskërisht (gegër. më *ë* a *un*) p.sh. *lidh, lidhur, iki, ikur*.

2. Foljet që mbarojnë me *l, ll, r, rr* dhe kanë *ie* e *je*, në pjesoren zakonisht marrin *ë* në fund: p.sh. *vjelë, mbjellë, sjellë, nxjerrë*. Gjithashtu do të shkruhen me *ë* pjesoret: *dalë, dhënë, marrë, ngrënë, qenë, thënë*. Por: *folur, përkëdhelur*.

3. Pjesorja e foljevet më *-aj, -ij, -yj* mbaron me *rë*, po kështu edhe pjesorja e atyre foljeve më *-ej* që e mbajnë *e*-në gjatë zgjedhimit, pa e zërthyer në tog zanor; p.sh. *laj, larë; fshij, fshirë; fryj fryrë; blej, blerë*.

Shumica e foljeve më *-ej* që, në shumësin e së kryerës së thjeshtë e në

¹ Në gegërisht me *i: të lidhi, të flasi, të hapi*.

pjesore, e zbërthejnë *e*-në në tog zanor, siedhe foljet më *-oj*, *-uaj*, *-yej*, e bëjnë pjesoren me *r* pa *ë* në fund; p.sh. *rrëfej*, *rrëfyer*; *shpërblej*, *shpërblyer*; *punoj*, *punuar*; *shkruaj*, *shkruar*; *lyej*, *lyer*.¹

Foljet me *iej* a *jej* e kanë pjesoren më *r*, po ra theksi mbi *i*; *ziej*, *zier*, dhe me *rë*, po ra theksi mbi *e*; *zjej*, *zjerë*.

8. Përcjellorja

Përcjellorja do të formohet me pjesëzën *duke* (gegër. *tue*).

9. Trajta pësore e vetvetore

1. Foljet që në formën veprorë kanë togjet zanore *ua* (gegër. *ue*), *ye*, *ie* (ase *je*), në trajtën pësore e vetvetore shqiptohen e shkruhen me zanore të thjeshtë; p.sh. *ziej*, *zihem*; *mbjell*, *mbillet*; *sjell*, *sillem*; *nxjerr*, *nxirrem*; *shkruaj* (a *shkruej*), *shkruhem*; *quaj*, *quhem*; *lyej*, *lyhem* (e jo *ziehem*; *mbiellet*, *nxierret*, *quehem*; *lyehem*).

Po kështu me *i* e bëjnë pësoren disa folje që kanë *e* në temë ose *o* që shndërrohet në *e* në vetën e dytë njëjës: *blej*, *blihet*; *fsheh*, *fshihe*; *ngre*, *ngrihem*; *shoh*, *shihet*.

2. *u*-ja e trajtës pësore e vetvetore shkruhet e ndarë nga folja e pa vizë; p.sh. *u kërkova*, *u kërkua*, *u lidha*, *u lava*, *u mbaroftë*, *u bëka*.

3. Nga trajtat e pësorës e vetvetores së foljevet që e kanë temën më zanore, do të përdoret në shkrim trajta me *h* dhe jo ajo me *n*; p.sh. *kthehem* (e jo *kthenem*), *bëhet* (e jo *bënet*), *gëzohem* (e jo *gëzonem*), *ndërtoheshin* (e jo *ndërtoneshin*).

VIII. Ndajfoljet

1. Ndajfolje vendi

a) Këto ndajfolje vendi të thjeshta do të shkruhen kështu: *brenda*, *drejt*, *jashtë*, *lart* (geg. *nalt*). *larg*.

b) Këto ndajfolje vendi të përngjitura do të shkruhen me një fjalë: *askund*, *gjithandej*, *kudo*, *kurrkund*, *mënjandë*, *matanë*, *përballë*, *përqark*, *përpjetë*, *përsipër*, *pranë*, *tatpjetë*, *tekdo*.

c) Këto ndajfolje vendi të përngjitura e lokucione ndajfoljore do të shkruhen kështu: *më këtë anë*, *së largu*, *për së largu*, *së larti* (geg. *së nalti*), *mes për mes*, *tej për tej*, *aty këtu*, *rreth e përqark*, *për rreth*, *rreth e rrotull*, *aty pari*, *më tej*, *më tutje*.

2. Ndajfolje kohe

¹ Gjithë foljet në zanore gegërisht në pjesor mbarojnë me zanore e me tog zanor, sipas rasteve, pra *la* *la*; *fshij* *fshi*; *fryj* *fry*; *blej* *ble*; *rrëfej* *rrëfye*; *punoj* *punue*; *shkruej* *shkrue*; *lyej* *lye*.

a) Këto ndajfolje kohe do të shkruhen kështu: *dje, vonë, kurrë, sonte, mbrëmë, shpesh, prapë*.

b) Këto ndajfolje kohe të përngjitura do të shkruhen me një fjalë: *përsëri, pasnesër, pardje, parvjet, parmbrëmë (geg. parmbarë⁴), njëditëzaj, njënatëzaj; ngahera, aqëhera, përherë, përnjëherë, nganjëherë, ngandonjëherë, kurdoherë, sakaqë, sakaqëherë, (në) drekëherë, qëparë, qëmoti, sivjet, atëherë, atëbotë, gjithmonë, gjithërë, njëkohësisht, dorajdorën, hëpërhë, paradreke, pasdreke; por: shpesh herë, rrallë herë, së afërmi, për së afërmi, që me natë*.

Qëkur e qyshkur shkruhen me një fjalë, kur janë ndajfolje; në dy fjalë *që kur*, *qysh kur*, atëhere kur janë lidhëza. P.sh. Kam *qëkur* që po rri këtu. Ka *qyshkur* kjo punë. *Që kur* kam ardhur unë, s'kam parë njeri.

3. Ndajfolje mënyre

a) Nga ndajfoljet e mënyrës që u përgjigjen mbiemrave më -të e disa mbiemrave të tjerë, shumica shkruhen me *ë* në fund e vetëm disa pa *ë*. Kështu: (i butë) *butë*, (i gjatë) *gjatë*, (i gjerë) *gjerë*, (i fshehtë) *fshehtë*, (i lehtë) *lehtë*, (i mirë) *mirë*, (i ngushtë) *ngushtë*, (i qartë) *qartë*, (i trashë) *trashë*, (i mbarë) *mbarë*, (i prapë) *prapë*, (i rrallë) *rrallë*, (i urtë) *urtë*. Por shkruhen pa *ë*: *drejt* (i drejtë), *shpejt* (i shpejtë), *thjesht* (i thjeshtë), *ligsht* (i ligishtë), *fort* (i fortë), *kot* (i kotë), *plot* (i plotë), *lart* (i lartë), *mjaft* (i mjaftë), *vërtet* (i vërtetë). Po ashtu *shkurt* (nga e shkurtër), *veç*.

b) Këto ndajfolje mënyre e sasië do të shkruhen kështu: *aqë a aq, kaqë a kaq, mbase, shumë, pak*.

c) Këto ndajfolje mënyre të përngjitura do të shkruhen me një fjalë: *përsëri, kësodore, gjithashtu, (marr) ngrykë, (zë) ngoje, (më vjen) ndore, përmbys, sidokudo, dosido, thuajse, pothuaj, pothuajze, ngadalë, dalëngadalë, doemos, domosdo, përndryshe, mezi, domethënë, assesi, kurrsesi, kryekrejt, kryekëput, mirëfilli, bashkangjitur*.

ç) Këto lokucione ndajfoljore e ndajfolje mënyre të përngjitura do të shkruhen kështu: *drejt për drejt* ose *drejtpërdrejt*, *me të mirë*, *me të keq*, *me të butë*, *me të shpejtë*, *me të vërtetë*, *më kot*, *parasysht*, *së pari*, ose *pikësëpari*, *së dyti*, *së treti*, *së katërti* etj.; *së bashku*, *së fundi*, *sërish*, *sërithi*, *më së fundi*. *Më në fund*, *për se shpejti*, *së shpejti*, *për së gjati*, *për së gjëri*, *veç e veç* etj.; *më së miri*, *njëzëri*. Po kështu do të shkruhen edhe shprehjet numërore: *katër për qind*, *pesë për qind*.

d) Ndajfoljet që formohen nga përsëritja e së njëjtës fjalë do të shkruhen me vizë; p.sh. *copa-copa, duar-duar, herë-herë, tufa-tufa, vende-vende*. Po kështu do të shkruhen edhe lokucionet ndajfoljore si *këmba-këmbës, dita-ditës* etj..

e) Ndajfoljet e formuara prej dy emrash a prej një emri e një pjesoreje do të

⁴ Duhej: *parmbramë*.

shkruhen një fjalë, p.sh. *këmbëkryq, duarkryq, duarlidhur*.

ë) Nga ndajfoljet e mënyrës me dy trajta (-as dhe -azi), trajtat që mbarojnë me -i shkruhen me z, kurse trajtat që mbarojnë me bashkëtingëllore shkruhen me s. Pra *barkas, djathtas, haptas, rishtas*, por: *barkazi, djathtazi, haptazi*.

IX. Parafjalët

Këto parafjalë do të shkruhen kështu: *më, në, nën, nëpër, ndër, mbi, mas (mbas), sipas (simbas), nga, përmes, perveç, sa për, për sa, ndërmjet, nëpërmjet të; nëpërmes të.., përpos a pos; deri a gjer*.

X. Lidhëzat

Këto lidhëza do të shkruhen kështu: *pasi a mbasi, ose a ase, apo, kurse, sepse, ndonëse, kinse, veçse, edhe pse, sikurse, se si, se sa, derisa, gjersa, ndërsa, (nësa), që kur, sikundër që, sado që, sidoqë, sapo, porsa, porse, mirëpo, para se, megjithë atë, ase megjithatë, në qoftë se ose nëqoftëse, me gjithë që ase megjithëqë, me qenë se ase meqenëse, po që ase poqë, nga që pse ngaqë, me që ose meqë, sido qoftë ase sidoqoftë*.

C. Të ndryshme

I. Përdorimi i shkronjave të mëdha

1. *Emrat e popujve*. Emrat e popujvet dhe të banorëvet të një vendi do të shkruhen me shkronjë të vogël, p.sh. *bullgar, çekoslllovak, gjerman, hungarez, rus, shqiptar, elbasanas, korçar, shkodran* etj. Po kështu do të shkruhen me shkronjë të vogël edhe mbiemrat përkatës p.sh. *populli shqiptar, letërsia ruse, industria çekosllovake, dasma shkodrane, vajzë korçare*.

2. *Emrat e stinëvet, të muajvet e të ditëvet të javës*. Emrat e stinëvet, të muajvet e të ditëvet të javës do të shkruhen me shkronjë të vogël, p.sh. *pranverë, verë, vjeshtë, dimër; janar, shkurt, mars; e hënë, e martë, e mërkurë* etj.

3. *Titujt e institucioneve etj*. Në titujt dhe emrat e institucioneve, organizatave etj do të shkruhen me shkronja të mëdha si fjala e parë që është emër ashtu edhe fjalët e tjera përcaktuese, emra e mbiemra. P.sh. *Instituti i Shkencavet, Ministria e Arësimit, Partia e Punës, Ministria e Punëve të Jashtme, Kuvendi Popullor, Ushtria e Kuqe, Biblioteka Kombëtare, Muzeumi Arkeologjik e Etnografik, Partia Komuniste, Partia Socialiste e Bashkuar, Liceu Artistik, Arësimi Popullor* (titull reviste) etj.

Në titujt e veprave, artikujve e kapitujve shkruhet me shkronjë të madhe vetëm fjala e parë. P.sh. *“Bagëti e bujqësia”, “Lulet e verës”, “Valët e detit”, “Bleta shqiptare”, “Shqipëria ç’ka qënë, ç’është e ç’do të bëhetë”, “Sëmundja foshnjore e majtizmit në komunizëm”* etj.

4. *Emrat gjeografikë*. a) Kur një emër gjeografik është i përbërë prej dy fjalësh, do të ndiqet rregulla e mësipërme, d.m.th. të dyja këto fjalë do të shkruhen me shkronja të mëdha: *Maja e Hekuravet, Deti i Zi, Oqeani Hindian*.

5. Emrat gjeografikë shkruhen me shkronjë të madhe, qoftë kur përdoren si emra p.sh. *Adriariku, Gramozi, Tomorri*, qoftë kur përdoren si përcaktues të një emri të përgjithshëm, p.sh. deti *Adriatik*, në detin *Adriatik*.

Sikundër shihet, emri i përgjithshëm përcaktues shkruhet me shkronjë të vogël.

Po do të shkruajmë: *Deti i Zi, Deti i Kuq, Maja e Hekuravet, Oqeani Hindian*, se në të tilla raste kemi një emër gjeografik të përbërë prej dy emrash ose prej një emri e një mbiemri; pjesa e dytë s'ka si të përdoret vetëm, si emër gjeografik (si te deti Adriatik), deti quhet *Deti i Zi* e jo i Zi. Për këtë arësye shkruhen të dyja fjalët me shkronja të mëdha si në rregullën 3.

II. Emrat e përveçëm të huaj

1. Emrat e përveçëm të huaj në një pjesë të madhe shkruhen sipas shqiptimit që kanë në gjuhën, nga e cila janë marrë. Kështu shkruhen emrat e përveçëm nga gjuhët e Evropës Perëndimore.

Për herë të parë mund të shënohet në parantezë edhe shkrimi sipas ortografisë së gjuhës së origjinës. P.sh. *Bajron* (Byron), *Gëte* (Goethe), *Monteskjë* (Montesquieu), *Shekspir* (Shakespeare), *Shiler* (Schiller), *Zhan Zhak Ruso* (Jean Jacques Rousseau).

Në studimet e punimet shkencore të specialitetit emrat e përveçëm të huaj mund të shkruhen me grafinë e gjuhës së origjinës, duke shënuar në parantezë herën e parë shkrimin sipas shqiptimit.

2. Në emrat e përveçëm të gjuhëve të sllave që kanë alfabet jolatin, ortografia shqipe në përgjithësi shkon pas grafisë e jo pas shqiptimit të këtyre gjuhëve. Kështu në shkrimin e fjalëve rusishte nuk shkruhet *i-ja* e shkurtër fundore pas një *i-je*: *Gorki, Majakovski* (por *Polevoi*). Zanoret e jotizuara të rusishtes *jo, ja, ju*, pas të gjitha bashkëtingëlloreve, me përjashtim të bashkëtingëlloreve të buta *l, nj*, jepen me *jo, ja, ju*: *Mjasnikon, Sollonjor-Sedoi, Jura, Firjubin, Vanja, Vala, Gala, Çeluskin, Ludmilla* (po *Orel*). Zanoret e tjera shkruhen gjithnjë sipas grafisë rusishte në të gjitha pozicionet, po kështu edhe bashkëtingëlloret që ndodhen para tyre; bën përjashtim *e-ja* në fillim të fjalës dhe pas zanoreve, që shkruhet *je*. Pra: *Kalinin, Odesë, Smolensk, Belinski*, po *Jegor, Jefimov, Dostojevski, Mendelejev* etj.

Me *je* shkruhet edhe fjala *sovjetik*.

3. Emrat e përveçëm të huaj në shqipet do të lakohen e do të marrin nyjën e prasmë përkatëse duke iu ngjitur kjo temës pa vizë, p.sh. *Ciceroni, Ciceronit; Gëteja, Gëten; Lermontovi, Lermontovit; Lermontovin; Makarenkoja, Makarenkos; Moska, Moskës; Odesa, Odesën; Shekspiri, Shekspirit, Shekspirin*.

III. Datat

Datat që shkruhen me shirta, pa pasur pranë emrat vit, e ditë, kur lakohen marrin nyjën e prasme, që shkruhet e ndarë me vizë; p.sh. (maji) i 1918-së, ngjarjet e 1923-së.

REKOMANDIME TË MBLEDHJES SË GJUHTARËVE PËR ÇAKTIMIN E DISA ÇASHTJEVE T'ORTOGRAFIS SË GJUHËS SHQIPE 1957

Si vijim i Mbledhjes së gjuhtarëve të mbajtur me datën 14 e 15 nanduer 1952 për zgjidhjen e disa çashtjeve t'ortografisë së gjuhës shqipe, Komisioni për gjuhë e letërsi pranë Pleqsis për Kulturë të Këshillit Populluer të Kosovë-Metohis, në mbështetje të planit të vet të punës, thirri edhe një mbledhje të dytë me 30-31 maj 1957, me qëllim për t'unifikue drejtshkrimin e gjuhës shqipe ndër ne.

Në këtë Mbledhje muerën pjesë, pothuajse, gjithë gjuhtarët e Kosovë-Metohis, personeli mësimuer i Seminarit Albanologjik të Fakultetit të Beligradit, gjuhtarët e Republikës Popullore të Maqedonis dhe shum arsimtarë dhe dashamirë të gjuhës shqipe.

Tue marrë parasysh nevojën e sqarimit të disa problemeve gjuhsore aktuale në lidhje me unifikimin e shqipes ndër Shqiptarët e Jugosllavis, u hartue një referat, por prej dy grupe shokësh dhe ky material iu dërgue për studim njerëzve të ftuem për këtë Mbledhje.

Mbas shqyrtimit të gjithanshëm e pik-për-pikë të secilës çashtje të parashtrume në referate, e tue pasë parasysh përfundimet e Mbledhjes së Parë, kjo Mbledhje pat për qëllim, së pari, me thjeshtue sa të jetë e mundun, ortografin shqipe, por gjithnji tue u kujdesë që të mos cenohet aspak karakteri shkencuer i saj. Për shembull, në lidhje me ë-pazane Mbledhja qe e mendimit që ajo të përdoret vetëm aty ku është e domosdoshme. Nji qëndrim i këtillë përlij vetëvehten e i jep dorë zhvillimit të gjuhës bashkëkohore tue qenë në përputhje të plotë me ortoepin, rrugë kjo që medoemos evolucioni i gjuhës do të kalojë nëpër të për me mbërrijtë zhvillimin e vet të fundit.

Në lidhje me tezat e referateve, Mbledhja vendosi me rekomandue, tashpërtash, këtë drejtshkrim:

A. FONETIKË

1) *Theksi hunduer* (˘) të mbahet në të gjitha rasat, ku kjo shqiptohet me zâ të përhundshëm; p.sh. *zâ, rrâjë, gjâ, mâ, me bâ, bâj, bâjnë, me prâ, prâj, âsht; lî, blî, mullî, hî, me u thî; hû, drû, pê, frê, drê, për tê, etj.*

Nëqoftëse mbas theksit hunduer dalin përsëri nazalet e rame: *n* e *m*, atëherë theksi hunduer nuk duhet me u shkruar. P.sh. *zani, bani (por bâj, bâjnë); lini, blini, mullini, hini, huni, druni; peni, freni, dreni; kamba, vendi, i randë, gjemi, etj.*

2) Theksi i shkurtë (˘) mbasi përdoret shumë rrallë dhe me qëllim lehtësimi e

thjeshtimi të shkrimit, rekomandohet që të mos përdoret fare (përpos punimeve thjesht shkencore). Pra, duhet me shkruar: madje, qe, ende, shi, mu, edhe, pusho, kapërce, etj. (jo madjë, qè, etj.)

3. Gjithashtu për arsye thjeshtimi të ortografisë nuk do të përdoret theksi i gjatë (´), por vetëm n'akuzativin e atyne emnave që mund t'u ngatrollohet kuptimi. P.sh. Nji shok foli për katundarin (mendohet për personin). Por, kur është fjala për emnin kolektiv, atëherë duhet të shkruhet me theks të gjatë. Nji shok foli për katundarín. Duhet me rrujtë puntorin (fjala është për personin), kurse për kolektiv: Duhet me rrujtë punëtorín. Pashë drejtorin (personin). Mbylla drejtorín (zyren), etj. Kështu edhe: krijimtarin - (krijimtarín), filozofin - (filozofín), gjeografin - (gjeografín), etj.

B. MORFOLOGJI

1 - FJALËT ME ORIGINË TË HUEJ ME I APO J?

Fjalët me origjinë të huej të futura në shqipet me ia, ie, io, iu, do të shkruhen me i e jo me j. P.sh.:

diagram, diametër, dialekt, diagonal, material, industrial, socializëm, etj.

karrocier, minierë, magazinier, bankier, higjienë, ambient, etj.

dikcion, komision, milion, nacional, kamion, revolucion, agjitacion, fizionomi, racion, afion, violinë, mision, dimension, agresion, komunikacion, komplikacion, aluzion, divizion, deluzion, erozion etj.

akuarium, herbarium, helium, stadium, etj.

Por fjalët e hueja që i janë përshtatë natyrës fonetiko-morfologjike të shqipes, do të shkruhen simbas ortoepisë shqipe. P.sh. *materje, kopje, mizerje, arterje, me studjue, pejsazh, shpjegim etj.*

Ndërsa emnat femnorë që mbarojnë me i të theksueme - qofshin me përjardhje të huej ose jo - kur të shkruhen, përveç a-së shqese, marrin edhe një j eufonike. P.sh. *Jugosllavi - Jugosllavija, industri - industria, ekonomi - ekonomija, kimi - kimija, shtëpi - shtëpia, rini - rinija, puntori - puntorija etj.*

2 - DREJTSHKRIMI I DISA TRAJTAVE TË FOLJEVE

Për hir të thjeshtimit dhe tue marrë parasysh se kuptimi i foljes del nga konteksti, foljet e parregullshme *me ra* dhe *me prû* këshillohet që të kenë një trajtë shkrimi gjatë zgjedhimit.

Në prezantin e indikativit:

Me ra: *unë bie, ti bje, ai bje, na biem, ju bini, ata bien.*

Me prû: *unë bie, ti bje, ai bje, na biem, ju bini, ata bien.*

Në prezentin e konjuktivit:

Me ra: *të bie, të bijsh, të bjerë, të biem, të bini, të bien.*

Me prû: *të bie, të bijsh, të bjerë, të biem, të bini, të bien.*

Veta e tretë e prezentit t'indikativit të disa foljeve, ndonse dikur shkruhej me *ë* në fund, sot jo vetëm që nuk ndëgjohej, por edhe të gjitha foljet tjera në këtë vete dhe kohë nuk kanë *ë*. Pra do të shkruhet: *Ai thot. Kjo gjâ po ndodh* etj.; kurse në futur, konjuktiv dhe kondicional do të shkruhet me *ë*:

ai do të thotë

ai të thotë

le të thotë

do të ndodhë

të ndodhë

le të ndodhë

3 - ZGJEDHIMI I FOLJEVE ME ARDHË DHE ME DIJTË NË PREZENTIN E INDIKATIVIT

Këto folje duhet të zgjedhohen kështu:

Me ardhë: vij, vjen, vjen, vijmë, vini, vijnë.

Me dijtë: dij, din, din, dijmë, dini, dijnë;

ose: di, di, di, dimë, dini, dinë.

Megjithse për zgjedhimin e foljes *me dijtë* u lejuen të përdoren dy trajta shkrimi, shumica e të pranishëmve ishin për trajtën e parë.

4 - DREJTSHKRIMI I DISA FJALËVE ME Ç APO SH

Disa fjalë që përdoren dhe shkruhen diku me *sh* dhe diku me *ç*, tash e mbas rekomadnohet me u shkruet me *ç*. P.sh. *çka* e jo *shka*; *diçka* e jo *dishka*; *çlirim* e jo *shlirim*; *çfaqje* e jo *shfaqje*; *çfrytzim* e jo *shfrytzim*; etj.

Mund të përjashtohen nga kjo mënyrë shkrimi fjalët: *me shque, me shlye, me shkye, shpejt, me shkoqë*, etj.

5 - KTHIMI I TOGUT TSH NË Ç

Mbiemnat e prejardhun që kanë mbrapa për formant *shëm* e përpiqen me mbaresën e emnit prej kah *vijnë*, meqenëse *t* me *sh* shkrihen në shqiptim në *ç*, rekomandohet që mât të shumtën e rasave të shkruhen me *çëm*. P.sh. *mot* - i *moçëm* e jo i *motshëm*; *sot* - i *soçëm* (e jo i *sotshëm*); *çudit* - i *çudiçëm* (e jo i *çuditshëm*); *ment* - i *mençëm* (e jo i *mentshëm*); *sivjet* - i *sivjeçëm* (e jo i *sivjetshëm*); *mërzit* - i *mërziçëm* (e jo i *mërzitshëm*).

Gjithashtu shkrimja e këtyne dy shkronjave në *ç* rekomandohet të bëhet edhe n'emnat e prejardhun. P.sh. *dritë* - *ndriçue* (e jo *ndritshue*); *ndriçim* (e jo

ndritshim); *vjet* - *vjeçar* (e jo *vjetshar*).

Në disa fjalë, ku asimilimi i këtyne germave nuk është ende plotsisht, mund të mbahet grupi *tsh*: P.sh. *i përditshëm*, *i përmortshëm*, si edhe ndër fjalë tjera ku ky proces është ende në zhvillim e sipër.

6 - DREJTSHKRIMI I FJALËVE TË HUEJA ME *T* APO *TH* DHE *D* APO *DH*

Mbledhja rekomandon që fjalët e hueja (të futuna në shqipe nga greqishtja e vjetër) me *th* e *dh*, do të shkruhen me *t* e *d*. P.sh.:

Teoremë, *bibliotekë*, *matematikë*, *aritmetikë*, *sintezë*, *teatër*, *teori*, *temë*, *termometër*, *ateist*, *teolog*, etj.

Didaktikë, *pedagogji*, *Maqedoni*, *periodë*, *periodik*, *metodikë*, *metodë*, *katodë*, etj.

Emnat gjeografikë e historikë shkruhen me *th* e *dh*. P. sh. *Thrakas*, *Thesali*, *Dhimitër*, *Thanas*, etj. Gjithashtu rekomandohet terma gramatikore periudhë të shkruhet me *dh* si dhe fjala *themel* me derivatet e veta me *th*, mbasi këto janë mishnue tashmë me at ortoepi. Por, mund të lejohet pëdorimi i *t-s* e i *d-s* vetëm në disa emna gjeografikë e historikë, të cilët janë rranjosë në shqipet me at shqiptim: P.sh. *Teodosi*, *Termopilet*, *Teodori*, *Demosteni*, *Euripidi*, *Tuqididi*, etj.

7 - TRANSKRIPTIMI I EMNAVE TË HUEJ

Këshillohet që emnat e huej në gjuhën shqipe të shkruhen simbas parimit fonetik. P.sh. *Viktor Ygo*, *Volter*, *Njujork*, *Gete*, *Zhyl Vern*, *Guineja e Re*, etj.

Lejohet që vetëm në fillim të tekstit emni i huej (po të dihet) të shkruhet në kllapa si n'original. P.sh. *Shekspir (Shaekspeare)*, *Mirabo (Mirabeau)*, *Xhek London (Jack London)*, etj.

Por, duhet me pasë kujdes që shqiptimi të bëhet simbas gjuhës origjinale e jo tërthoraz, nëpërmjet të njëj gjuhe tjetër. P.sh. duhet shkruar *Ygo* e jo *Igo*, *Zyl Vern* e jo *Zhil Vern*, *Ymanite* e jo *Imanite*, *byrokraci* e jo *birokraci*, *nyansa* e jo *niansa* etj.

8 - DREJTSHKRIMI I DISA NDAJFOLJEVE, PARAFJALËVE DHE LIDHZAVE

Ndajfoljet, parafjalët, lidhzat dhe disa lokucione të tyne që shënohen këtu poshtë, meqenëse paraqesin një ide, rekomandohet të shkruhen bashkë.

Ndajfoljet: *shpeshherë*, *rrallëherë*, *menjiherë*, *përnjiherë*, *përherë*, *kurdoherë*, *aqherë*, *gjithaq*, *mbasnesër*, *pardje*, *parmbamë*, *gjithkund*, *kurrkund*, *sivjet*, *përdhe*, *përsëri*, *gjithashtu*, *kësodore*, *ngrykë*, *ngojë (zâ)*, *ndore (më vjen)*, *dalngadalë*, *sëbashku*, *matanë*, *teposhtë*, *mbasdite (mbasdreke)*, *paradite*, *(paradreke)*, *diqysh*, *kurrqysh*, *kurrsesi*, *kushedi*, *pahiri*, *padashtas*, *përdhunë*, etj.

Parafjalët: *përmbi, simbas, përkah, nëpër, ndërmjet, përjashta, përmbrenda, përmes, përtej, përkundra, etj.*

Lidhzat: *porsa, sapo, apo, ndonse, sepse, megjithse, megjithkëte, megjithqë, kështuqë, sidoqë, veçse, meqenëse, nëqoftëse (nëse), derisa (ndërsa), qëkurse (qëkur), gjojase, kinse, po ashtu, ngaqë, mbënjane, mirëpo, domethanë (dmth.), parase, mbëtjetëranë, përse, edhepse, etj.*

Nga këto llojfalë shkruhen ndamas:

Lokucionet ndajfoljore: *për s'afërmi, së largu, pa gabim, me të butë, me të keq, pa të keq, me të shpejtë, an'e përtej, çel e mëshel sytë, hap e krah, këtu pari, aty pari, këtu afër, atje larg, me të vështirë, për bukuri, me mend, pa kujdes, deri sot, njëherë moti, qysh moti, sa më parë, më së fundi, etj.*

Prafjalët: *deri në, deri te, sa për, me anë (të), në vend të, për punë të, bashkë me, që nga, që në, sa për, etj.*

Lidhzat: *po të, që të, nga që, nga se, etj.*

Ndajfoljet e përbeame nga përsëritja e njëj fjale, me qëllim përforcimi të kuptimit, ndahen me një vizë në mes. P.sh. *herë-herë, tufa-tufa, copa-copa, vende-vende, kamba-kambës, dita-ditës, he-he, fjalë-fjalë, gur-gur, etj.*

9 - PËRDORIMI I PRONORËVE ME NYJE DHE PA NYJE

Mbledhja konstatoi se drejtshkrimi i deritashëm ndër ne i pronorëve si mbiemna e përemna ka qenë i drejtë dhe rekomandon që edhe tash e mbas të mbahet ashtu. P.sh. Kur pronorët merren si mbiemna, dmth. të bashkuem me emna, atëherë do të shkruhen pa nyje:

<i>veshi im</i>	-	<i>veshit tim</i>	-	<i>veshin tim;</i>
<i>veshi ynë</i>	-	<i>veshit tonë</i>	-	<i>veshin tonë;</i>
<i>veshët tanë</i>	-	<i>veshëvet tanë</i>	-	<i>veshët tanë;</i>
<i>pula ime</i>	-	<i>pulës sime</i>	-	<i>pulën time;</i>
<i>pula jonë</i>	-	<i>pulës sonë</i>	-	<i>pulën tonë;</i>
<i>pulat tona</i>	-	<i>pulavet tona</i>	-	<i>pulat tona.</i>

Nëqoftëse pronorët nuk janë të bashkuem me emna, dmth. merren si *përemna* - atëherë në rasën emnore shkruhen me nyje. P.sh. *Ky libër është i imi (i yti, i tij, i yni, i jueji, i tyne), etj. Kjo fletore është e imja (e jotja, e saja ose e vetja; e jona, e jueja, e tynja), etj.*

10 - PËRDORIMI I FJALËS GJITHË ME NYJE OSE PA TË

Fjala *gjithë* kur merret si mbiemën i pakufishëm në gjinin mashkullore shkruhet pa nyje, kurse në gjinin femnore me nyje. Psh. *Gjithë njerëzit shkuen. Të gjitha vajzat erdhën.*

Por, Mbledhja lejoi që edhe në gjinin mashkullore mbiemni gjithë të përdoret në disa rase me nyje. P.sh. U porositën të gjithë fëmijt me ardhë në shkollë.

11 - PËRDORIMI I SHKROJËS SË MADHE

Pos rasave të njoftuna (në fillim të fjalís, mbas pike, te emnat e përveçëm, etj.), Mbledhja rekomandon përdorimin e shkrojtës së madhe edhe në këto rase:

a) N'emna të shoqnive, t'instituteve, të festave, të veprave, të rrugëve - qofshin prej një a më shumë fjalësh. P.sh. *Shoqnija "Përparimi", Shkolla Normale, Nji Maji, Vjeti i Ri, Lulet e Verës, Kunora e Maleve, Sheshi i Republikës*, etj.

b) Emnat gjeografikë si ata të thjeshtë, ashtu edhe të përbamë prej dy a më shumë fjalësh, shkruhen me shkrojtë të madhe: *Prishtinë, Gadishulli Ballkanik, Novi Pazar, Katundi i Ri, Strellci i Poshtëm, Mali i Zi, Deti Mesdhe, Oqeani i Qetë, Deti i Ngrimë i Veriut*, etj.

Mirëpo, mbiemnat e formuëm prej këtyre emnave shkruhen me gjerë të vogël: P.sh. *njeri ballkanik, pordhim jugosllav, popujt europianë*, etj.

c) Emnat e shteteve duhet të shkruhen me shkrojtë të madhe. P.sh. *Republika Federative Popullore e Jugosllavis, Shtetet e Bashkueme t'Amerikës*, etj.

ç) Me shkrojtë të madhe do të shkruhen edhe konferencat e randsishme, datat historike dhe kongreset. P.sh. *Kongresi i VI i Partís komuniste, Kongresi i Manastirit, Plenumi i katërt i Lidhjes socialiste të popullit punues të Jugosllavis*, etj.

d) Nuk duhet të shkruhen me shkrojtë të madhe përfaqësuesat e partive të ndryshme, të lëvizjeve, t'organizatave, të feve, ditët, muejt e stinët. P.sh. *komunist, partizan, realist, romantik, musliman, atolik, demokrat, socialsit, e hanë, e ejte, fruer, prill, verë, dimën, pranverë*, etj.

dh) Anët e horizontit shkruhen me shkrojtë të vogël. P.sh. *veri, jug, perëndim, lindje, verilindje*, etj. Por, nëqoftëse këto anë shënojnë popujt e atyne vendeve, atëherë duhet të shkruhen me shkrojtë të madhe: *Perëndimi* (popujt, bloku ose shtetet e perëndimit), *Lindja, Lindja e Mesme, Lindja e Largët*, etj.

12 - AMBIGJINIJA

Mbledhja njizanit rekomandon përdorimin e ambigjinís. P.sh.

<i>shtete të mdha</i>	<i>e jo</i>	<i>shtete të mëdhej</i>
<i>male të nalta</i>	<i>e jo</i>	<i>male të naltë</i>
<i>vende të bukura</i>	<i>e jo</i>	<i>vende të bukur</i>
<i>nderimet e mija</i>	<i>e jo</i>	<i>nderimet e mij</i>
<i>këto katunde</i>	<i>e jo</i>	<i>këta katunde</i>
<i>tri grupe</i>	<i>e jo</i>	<i>tre grupe</i>
<i>ankime të shumta</i>	<i>e jo</i>	<i>ankime të shumtë</i>
<i>çmime të nalta</i>	<i>e jo</i>	<i>çmime të naltë</i>

<i>langje të shijshme</i>	<i>e jo</i>	<i>langje të shijshëm</i>
<i>kombet e bashkueme</i>	<i>e jo</i>	<i>kombet e bashkuem</i>
<i>kroje t'argjenta</i>	<i>e jo</i>	<i>kroje t'argjentë</i>
<i>dimensione të gjana</i>	<i>e jo</i>	<i>dimensione të gjanë, etj.</i>

13 - E-ja DHE U-ja E PAQËNDRUESHME

E-ja e paqëndrueshme çfaqet si e e patheksueme në fund t'emnavet femnorë, p.sh. *lule* - *lulja, dele* - *delja, falje* - *falja*, etj. Por, nëqoftëse e-ja fundore e emnavet femnorë është e theksueme, atëherë ajo ruhet edhe në trajtën e skajueme: *hare-hareja, fole-foleja, rrufe-rrufeja* etj.

Emnat që mbarojnë me *ur, ull*, në trajtën e skajueme në rasat tjera e ruejnë *u*-n. P.sh. *flutur* - *flutura, squfur* - *squfuri, vjedull* - *vjedulla, mjegull* - *mjegulla, vetull* - *vetulla, petull* - *petulla, shpatull* - *shpatulla, rregull* - *rregulla, kumbull* - *kumbulla* etj.

14 - PËRDORIMI I Ë-s TE EMNAT, MBIEMNAT, PËREMNAT, NUMRORËT, FOLJET, ETJ.

A. Ë-ja atone në mbarim të fjalëve

1) Ë-ja vihet në mbarim të një grupi të madh emnash paraoksitonë të gjinis femnore, kur janë të pashquem: *punë, nanë, ditë, mollë*. Emnat e kësaj kategorije e ruejnë kudo ë-n gjatë lakimit, si në njëjës ashtu edhe në shumës: *punë, punës, punën; punët, punëvet, punësh*.

2) Disa emna e mbiemna mashkullorë që janë të ngjajshëm në të dy numrat, në shumës marrin ë-n në fund po për arsye fonetike, sepse janë fjalë paroksitone: *shok* - *shokë; gur* - *gurë; besnik* - *besnikë*, etj.

3) Nji pakicë emnash mashkullorë, te të cilët *a-ja* atone e njajstit në shumës kthehet më *e*, e marrin edhe një *ë* në fund: *dash* - *deshë, sqap* - *sqepë, kulaç* - *kuleçë*, ose anasjelltas: *rreth* - *rrathë, thes* - *thasë*, etj.

4) Disa emna e mbiemna që në njëjës mbarojnë me diftongun *ue+r*, në shumës ky diftong shkrihet *n'o*, prandaj në mbarim të këtyne fjalëve duhet vû edhe një *ë*: *puntuer* - *puntorë; fjaluer* - *fjalorë; gastuer* - *gastorë*, etj. Ky vokal duhet të ruhet në të gjitha rasët gjatë lakimit, si për këta emna, ashtu edhe në fjalët e përmenduna në pikat e sipërme 2) e 3). Për shembull:

shokët, shokëvet, shokësh; deshët, deshëvet, deshësh; puntorët, punëtorëvet, punëtorësh.

5) Ë-ja vihet në mbarim të ndajfoljeve dhe mbiemnave cilsorë që rrjedhin prej këtyne ndajfoljeve, meqenëse janë fjalë paroksitone: *mirë* - *i mirë, urtë* - *i urtë, gjatë* - *i gjatë*, etj.

6) Ë-ja vihet edhe në mbarim të mbiemnave foljorë: *i lamë, i blemë, i shkrimë, i thatë*, etj.

7) Ë-ja vihet edhe në mbarim të mbiemrave numrorë themelorë, tue fillue prej pesë: *pesë, gjashtë, shtatë, dymbëdhjetë, njizet e tetë*, etj.

8) Po ashtu ë-ja përdoret edhe në mbarim të gjithë numrorëve rreshtorë të paskajuem, përpos i katërt (për arsye se është fjalë paroksite): *i parë, i dytë, i tretë, i pestë, i gjashtëmbëdhjetë*, etj.

9) Vokali ë vihet në mbarim të foljeve të zgjedhimit të parë në prezentin e indikativit, te veta e parë dhe e tretë e shumsit: *punojmë - punojnë; lyjemë - lyejnë; lajmë - lajnë*, etj. (Është gabim me shkruar *punojim, lyejim, lajim*).

10) Ky vokal vihet edhe në mbarim të vetës I, II, III t'aoristit të disa foljeve: *lamë - latë - lanë; blemë - bletë - blenë; bamë - bëtë - banë; vumë - vûtë - vunë; hymë - hytë - hynë*. (Është gabim me shkruar: *vuem, hyem*, etj.

11) Zanorja ë vihet edhe në mbarim të vetës së tretë të njajsit të prezentit të dëshirores: *rrnoftë, qoftë, pastë, u rritë, ardhë*, etj.

12) Po, ky vokal vihet edhe në mbarim të disa foljeve të zgjedhimit II e III, në mënyrët e pashtjellueme (infinitiv, gjerund e particip): *me shitë - tue shitë - shitë; me pyetë - tue pyetë - pyetë; me lagë - tue lagë - lagë; me prishë - tue prishë - prishë*; etj.

13) Emnat mashkullorë *djalë, burrë, kalë*, për arsye fonetike (si fjalë paroksite), shkruhen me ë.

B. Ë-ja E PAQËNDRUESHME

1) Te emnat femnorë që mbarojnë me *ël, ën, ër, ërr*, në njajsin e skajuem ë-ja bie: *pupël - pupla; gogël - gogla; femën - femna; dhelpën - dhelpna; kodër - kodra; letër - letra; mjekërr - mjekrra; kokërr - kokrra*; etj.

2) Po kjo rregull vlen edhe për emnat mashkullorë që mbarojnë me *ën, ër, ës*: *dimën - dimni, emën - emni; numër - numri, libër - libri; nxanës - nxansi, çelës - çelsi* (e jo *dimëni, numëri, nxanësi*), etj.

3) Ë-ja bie edhe te mbiemnat që marrin sufiksin *ët*: *i dobët - i dobti, i plogët - i plogti, e largët - e largta, e shtrembët - e shtrembta*, etj.

4) Sikurse te emnat, ë-ja bie edhe te mbiemnat që mbarojnë me *ër, ël*: *i egër - i egri, i vjetër - i vjetri, e ashpër - e ashpra, i ambël - i ambli, e vogël - e vogla*, etj.

5) Kjo rregull vlen edhe për mbiemnat që marrin sufiksin *ëm*: *i tashëm - i tashmi, i mesëm - i mesmi, i moçëm - i moçmi, i vetëm - i vetmi - e vetme - e vetmja*, etj.

6) E njajta rregull vlen edhe për mbiemnat që ndërtohen me sufiksin *shëm*: *i ndershëm - i ndershmi, i damshëm - i damshmi, e ndershme - e ndershmja*, etj. (e jo *i ndershtëmi, i damshhtëmi, e ndershtëmja*) etj.

7) Te emnat e mbiemnat e përngjitur ruhet i paprekun trupi i fjalës së parë: *qafëgjatë, dorëshkrim, botëkuptim, ujësjellës*, etj. (e jo *qafëgjetë, dorshkrim, botkuptim*), etj.

8) Ë-ja te emnat femnorë diminutivë, zakonisht, kur të skajohen, bie: *fjalëz - fjalza, dorëz - dorza, amëz - amza*, etj.

Mirëpo, ë-ja mund të ruhet në rasa kur ajo vjen mbas një bashkëtingllorje fishkllore, sidomos mbas z-s. P.sh. *buzëz - buzëza, drrasëz - drrasëza, vashëz - vashëza*, etj.

15 - FJALËT E PREJARDHUNA

Fjalët e prejardhuna edhe në gjuhën shqipe rekomandohet të formohen nga rranjori (radicalis) ose nga rrâja (radix) e fjalëve dhe mbrapashtesat (formantet).

Kështu, kemi emna t'ardhun prej emnash: mal - *malsí*; treg - *tregtí*; katundar - *katundarí* (te kjo fjalë rrâja është katund, kurse katundar është rranjuer); udhë - *udhtar* rranjori që është baraz me rrâjën është udh), e rrjedhimisht: punë - *puntuer*, luftë - *luftar*; bimë - *bimsí*, pemë - *pemishtë*, etj.

Emna t'ardhun prej foljesh: këndue - *këndim*; shkruie - *shkrim, shkresë*; lëngue - *lëngim, lëngatë*; thartue - *thartim, thartinë*; bredhë - *bredhje*; ecë - *ecje, ecuní*; dalë - *dalje* (e jo *dalëje*); pjekë - *pjekje - pjekuní*; krisë - *krizmë*, etj.

Emna t'ardhun prej mbiemnash: i mirë - *mirsi*, i kuq - *kuqlosh*, i drejtë - *drejtësi*, i madh - *madhsi*, besnik - *besniki*, etj.

Emna t'ardhun prej numrorësh: Nji - *njishi*, dy - *dyshi*; dhjetë - *dhetshi, dhetar*, etj.

Emna t'ardhun prej ndajflijesh: shqip - *shqipe*; shum - *shumicë*; pak - *pakicë*; ngadalë - *ngadalsi*, etj.

Kështu edhe për derivatet e mbiemnavet edhe të foljevet rekomandohet si u tha për emnat. P.sh. nder - *i ndershëm*; vleftë - *i vlefshëm*; nevojë - *i nevojshëm, nevojtar*; botë - *botnuer* (e jo *botënuer*); zemër - *zemrak*, dimën - *dimnak*, besë - *besnik*, vjeshtë - *vjeshtuk*, udhë - *udhtoj*, punë - *punoj*, etj.

Mbiemnat që vijnë nga emnat oksitonë me një ose më shumë rrokje dhe tregojnë lëndë, si dhe ata prej nadjfoljeve oksitone marrin mbaresën të, p.sh. ar - *i artë*, lesh - *i leshtë*, lî - *i lîtë*, argjent - *i argjentë*, drû - *i drujtë*, gur - *i gurtë*, lang - *i langtë*, grun - *i gruntë*, elb - *i elbtë*, bredh - *i bredhtë*, zjarr - *i zjarrtë*, qull - *i qulltë*, presh - *i preshtë*, pambuk - *i pambuktë*; nalt - *i naltë*, drejt - *i drejtë*, shum - *i shumtë*, pak - *i paktë*, etj. Ndërsa ata mbiemna që vijnë nga fjalët paroksite, marrin vetëm një t, p.sh. hekur - *i hekurt*, rregull - *i rregullt*, mjegull - *i mjegullt*, katër - *i katërt*, turbull - *i turbullt*, flakë - *i flakët*, ashpër - *i ashpërt*, kaltër - *i kaltërt*, etj.

Mbiemnat e ardhun nga pjesorët e foljeve të zgjedhimit të dytë e të tretë, dmth. nga foljet rrâja e të cilave mbaron me bashkëtingllorje, shkruhen me ët në fund, p.sh. hap(ë) - *i hapët*, lag(ë) - *i lagët*, ngath(ë) - *i ngathët*, ngordh(ë) - *i ngordhët*, zbraz(ë) - *i zbrazët*, mbledh(ë) - *i mbledhët*, çel(ë) - *i çelët*, ul(ë) - *i ulët*, etj.

Po kështu emnat foljorë me *im* duhet të vijnë nga folja jo nga emni. Pra: *udhtim* vjen prej *udhtue* (e jo prej *udhë*) e pra jo *udhëtim*. P.sh.:

udhtim > *udhtue* > *udh(ë)* - pra jo udhëtim
coptim > *coptue* > *cop(ë)* - pra jo copëtim
pjestim > *pjestue* > *pjes(ë)* - pra jo pjesëtim.

16 - SHUMSI I DISA EMNAVE TË GJINËS FEMNORE

Mbledhja vendosi me rekomadnue që trajta e shumsit t'emnave femnorë që mbarojnë me *i*, *e*, *a* të gjatë, të jetë e njajtë si ajo e njajsit të paskajuem. P.sh.

Njajës paskajuem Shumës i paskajuem

<i>shprehi</i>	<i>shprehi</i>	(jo shprehina)
<i>cilsi</i>	<i>cilsi</i>	(jo cilsina)
<i>veti</i>	<i>veti</i>	(jo vetina)
<i>trimni</i>	<i>trimni</i>	(jo trimnina)
<i>drejtsi</i>	<i>drejtsi</i>	(jo drejtsina)
<i>rrufe</i>	<i>rrufe</i>	(jo rrufena)
<i>ide</i>	<i>ide</i>	(jo idena)
<i>fole</i>	<i>fole</i>	(jo folena)
<i>kala</i>	<i>kala</i>	(jo kalana)
<i>hata</i>	<i>hata</i>	(jo hatana)
<i>bela</i>	<i>bela</i>	(jo belana)

Mirëpo, megjithse mbaresa *na* është solicizëm, në disa rasa mund të lejohet përdorimi i saj. P.sh. *arsye* - *arsye* (edhe *arsyena*), *ide* - *ide* (por edhe *idena*), etj.

17 - NDAMJA E FJALËVE NË RROKJE

Në ndamjen e fjalëve në rrokje Mbledhja vendosi me rekomandue vetëm për disa rasa që paraqesin pak vështirsi.

a) P. sh. kur mbrenda fjalës ndodhet vetëm një bashkëtingllore në mes dy zanoresh, bashkëtingllorja shkon me rrokjen e dytë: *a-ra*; *fi-dan*; *pu-në*; *pu-lë*; *lo-pë*; etj.

b) Nëqoftëse mbrenda fjalës ndodhen dy a më shumë bashkëtingllore, të gjitha këto bashkëtingllore shkojnë me rrokjen pasuese, me kusht që në gjuhë të ketë aso fjalësh që fillojnë me këtë grup bashkëtingllorësh. P.sh. *thu-ndra*, *ku-ndra*, *thje-shtra*, *mjesh-tri*, *bu-kla*, *du-shku*, *ce-le-brim*, *kon-flikt*, *ci-ngrim*, *dë-shprim*, *Pri-zren*, *Pe-trit*, *pul-pë*, *pu-pël*, etj.

c) Fjalët e përbame ndahen në rrokje simbas pjesëve të tyre. P.sh. *Për-e-mën*, *për-ul-je*, *shpër-ndam-je*, *krye-ngrit-je*, *shpër-do-rim*, *ndër-marr-je*, *qa-fë-gja-të*, *gjith-a-shtu*, etj.

Pos këtyre rregullave të përgjithshme Mbledhja lejoi edhe ndamjen e fjalëve në rrokje simbas shqiptimit ritmik të tyre. P.sh. *daj-lan*, *dësh-mi*, *bleg-to-ri*, *luf-toj*, *për-pa-ri-mi*, *bu-mbu-lli-ma*, etj.

18 - Mâ në fund Mbledhja muer në shqyrtim një sasi fjalësh të cilat u paraqitën prej disave për me pa se ç'trajtë do të jetë mâ mirë me e përdorë në shkrimet tona. Në lidhje me drejtshkrimin e tyre rekomandohet të mbahen këto trajta:

me mbërrijtë (e jo me mbërrijtë, me mërrri, me mrrri, me mbrri a me arrijtë); *me ndëgjue* (e jo me ndigjue); *me mbështetë* (e jo me pështetë); *me parafytyrue* (e jo me parafëturyrue ose parafturyrue).

Folja *me ndie* do të zgjedhohet:

Në prezentin-indik.: *ndiej, ndien, ndien, ndiejmë, ndieni, ndiejnë;*

Aorist: *ndjeva, ndjeve, ndjeu, ndiem, ndiet, ndien.*

Pos këtyne do të shkruhet: *ndërrim* (jo ndrrim); *shndërrim* (e jo shndrrim ose shëndrrim); *ftytyrë* (e jo fëtyrë ose ftyrë); *kundër* (e jo kundra); shumsi i emnave *ditë, natë, lot*, do të jetë: *dit, net, lot*.

Të ngarkuem prej Komisionit për gjuhë e letërsi pranë Pleqsis për Kulturë të Këshillit Populluer të Krahinës Autonome të Kosovë-Metohis, kët material e mbarështruen, plotsuen dhe përgatitën për shtyp Sylejman DRINI e Hasan VOKSHI.

ORTOGRAFIJA E GJUHËS SHQIPE

ORTOGRAFIJA E GJUHËS SHQIPE

ENTI PËR BOTIMIN E TEKSTEVE I REPUBLIKËS SOCIALISTE TË SERBISË

BEOGRAD

1964

Anëtarët e Komisionit

dr Idriz Ajeti, kryetar, dr Pjetër Januara, Sulejman Drini, Hasan Vokshi, Mehdi Bardhi,
Latif Mulaku, Murat Isaku, Xhevat Gega dhe Luc Lucaj

Kët ortografi e lejoi për përdorim Sekretariati i arsimit e kulturës së Krahinës Autonome të
Kosovë-Metohisë me vendimin e vet numër 07-1412 datë 8 qershor 1964

Kët ortografi e përgatiti për shtyp Reparti i Entit për botimin e teksteve i Republikës
Socialiste të Sërbisë në Prishtinë

U shtyp në shtypshkronjën e Ndërmarrjes gazetare-botuese "Rilindja", Prishtinë

DY FJALË MBI PUNËN E KOMISIONIT T'ORTOGRAFISË

Qe, ma në fund, po u lëshojmë në dorë kët Ortografi të gjuhës shqipe të gjithë atyne që mirren me të shkruem të kësaj gjuhe.

Kjo asht hera e tretë që po mirret në shqyrtim çashtja e ortografisë së gjuhës shqipe ndër Shqiptarët e Jugosllavisë.

Herën e parë kjo çashtje u trajtue në vjetin 1952 dhe të dytën më 1957 në Prishtinë. Natyrisht, këto dy mbledhje dhanë kontributin e tyne në shqyrtimin e çashtjeve t'ortografisë shqipe ndër ne.

Mirëpo, në vjetët e fundit, në fushën e ortografisë së shqipes u banë me të madhe lëkundje drejtshkrimore te na, sidomos n'ato pika gjuhësore, ku mungojshin rregullat e preme drejtshkrimore. Në kët mënyrë u krijue një situatë e re në shkrimin e shqipes te na, punë kjo që kërkoi nevojën e revidimit të një kompleksi të tanë çashtjesh ortografike.

Komisioni i gjuhës dhe letërsisë pranë Pleqsisë së kulturës të Krahinës Autonome të Kosovë-Metohisë, tue dëshirue që ta zgjidhi kët çashtje të randësishme, në fillim të vjetit 1961 zgjodhi një Komision për përgatitjen e projektortografisë së gjuhës shqipe me këta anëtarë: dr. Idriz Ajeti, Sulejman Drini, Hasan Vokshi, Mehdi Bardhi dhe Latif Mulaku.

Ky Komision, në fazën e parë të punës së vet, u muer ma tepër me studimin e problematikës sonë drejtshkrimore, ma parë individualisht, në mënyrë që secili antar të njëhej mirë me çashtjet gjuhësore, të cilat do të shkoqiteshin në mbledhjet e mavonshme të përbashkëta, ndërsa në fazën e dytë, gjatë disa muejsh, në takimet e përhershme, muer në shqyrtim çdo çashtje, që në shkrimin e deritashëm kishte ngelë e diskutueshme a e kontestueshme.

Për disa çashtje antarët nuk ia duelën t'i pjekin mendimet, prandej për një numër pikash ortografike ata paraqitën dy mënyra shkrimi, pikëpamje këto që u shoshitën në mbledhjen e lavruesve të gjuhës si dhe arsimtarëve e intelektualëve të tjerë, që më 14, 15 e 16 kallnor të vjetit 1963 e thirri Pleqsjia e arsimit dhe kulturës së Krahinës Autonome të Kosovë-Metohisë, në të cilën muerën pjesë lavrues dhe profesorë të gjuhës ndër shkolla të shkallës së dytë dhe të tretë, përfaqgues redaksish të revistave dhe fletoreve të ndryshme në Kosovë-Metohi, Maqedoni dhe Beograd, u muer në shqyrtim e tanë Projektortografija që paraqitte komisioni përkatës.

Gjatë këtij këshillimi u shoshit çdo pikë e drejtshkrimit, e paraqitun në projektortografi. Mandej, pat rasa ku pjesëmarrësit e këshillimit rrokën shum pika të tjera, për shkrimin e të cilave Komisioni paraqitej i një mendimi - kërkujshin të hetohen edhe njëherë, pse, simbas mendimit të tyne, drejtshkrimi që propozonte Komisioni nuk mund t'i bante ballë një ortografimi tjetër që paraqite ky apo ai pjesëmarrës.

Mbasi shqyrtuen të gjitha pikat që i paraqiti Komisioni në Projektortografinë

e vet, këshillimi propozoi zgjanimin e Komisionit t'ortografisë edhe me katër antarë të tjerë, të cilët i deleguen Pleqsitë e arsimit dhe kulturës së Republikës Socialiste të Maqedonisë dhe të Malit të Zi (Dr. Pjetër Janura, Xhevat Tahir-Gega, Murat Isaku e Luc Lucaj), që bashkarisht t'i shqyrtojnë vërejtjet dhe propozimet e bame gjatë këshillimit mbi ortografinë e ardhshme.

Si në këshillimin e kallnorit ashtu edhe në mbledhjet e Komisionit të zgjanuem, sadoqë u poqën pikëpamjet për shkrimin e shumicës së pikave në shqyrtim, përsëri nuk qe e mundun të piqen mendimet për të gjitha pikat e ortografisë, prandej ngelën disa dualizma, që po botohen në këtë ortografi. Pikat divergjente, u lëshuen si të tilla, tue synue që ato t'i kristalizojë koha, t'i japi përparsi njanës ose tjetrës e që në një mlbedhje t'ardhshme të gjuhtarëve, të zgjidhet edhe çashtja e tyne.

Ma në fund u vendos që, shokët Dr. Pjetër Janura, Mehdi Bardhi dhe Latif Mulaku, të marrin e t'i formulojnë mendimet e paraqituna, vërejtjet e bame dhe propozimet e dhanuna, qoftë në këshillimin e kallnorit, qoftë në mbledhjet e Komisionit të zgjanuem, siç na i paraqesin të botueme në këtë Ortografi.

A. FONETIKA

I. ZANORET

1. TOGJET ZANORE

1. Emnat me togun zanor **ie** në trup do të shkruhen gjithnji me këtë tog: p.sh.: *diell-i, miell-i, qiell-i* etj.

2. Foljet me grupin zanor **ie** që mbarojnë me bashkëtingëllore në temë do të shkruhen me **je**; p.sh.: *djeg, çjerr, hjedh, mbështjell, mbjell, mjel, ndjek, nxjerr, pjek, pjell, rjep, rjedh, tjerr, vjell, vjerr* etj., kurse në raste tjera me **ie**: p.sh.: *ziej, përziej, ndiej* (por në të kryemen e thjeshtë dhe në mënyrën dëshirore *zjeva, zjefsha* etj.

3. Foljet apofonike me **je**, në vetën e dytë të shumsit të së tashmes, në të gjitha vetat e së pakryemes së dëftores e të lidhores, n'urdhnore e në trajtat e pësore e vetvetores, e mbledhin togun zanor në **i**; p.sh. *piqni, ndiqni, digjni, vilni, milni, mbillni, sillni, villni; piqsha, ndiqsha, digjsha, vilsha, milsha, mbillsha, sillsha, villsha; të ndiqsha, të piqsha, të digjsha, të milsha, të vilsha, të mbillsha, të sillsha, të villsha; ndiq, piq, digj, mil, vil, mbill, sill, vill; ndiqem, piqem, digjem, milem, vilem, mbillem, sillem, villem.*

4. Foljet e këtij tipi që mbarojnë me **k, g**, kur mblidhet togu zanor në **i k**-në e bajnë **q** e **g**-në **gj**; p.sh. *piqni, piqsha, të piqsha, piq, piqem; digjini, digjsha, të digjsha, digj, digjem*.

5. Foljet apofonike që mbarojnë me grykoret **k** e **g** në temë, në të kryemen e thjeshtë, togun zanor **ie** e mbledhin në **o** dhe **k**-në e **g**-në, e kthejnë në **q** e **gj** në të gjitha vetat; p.sh.: *poqa, poqe, poqi, poqëm, poqët, poqën; dogja, dogje, dogji, dogjëm, dogjët, dogjën*.

6. Foljet tjera të këtij grupi togun zanor **ie** në të kryemen e thjeshtë në vetën e parë e të dytë të njaisit e mbledhin në **o**, kurse në vetat tjera e kthejnë në **ue**; p. sh.: *mbolla, mbolle, mbuell a mbolli, mbuellëm a mbollëm, mbuellët a mbollët, mbuellën a mbollën; nxora, nxore, nxuer, a nxori, nxuerëm a nxorëm, nxuerën a nxorët, nxuerën a nxorën*.

7. Emnat me **ye** shkruhen në njajës me kët tog zanor, kurse në shumës togun zanor **ye** e kthejnë në **e**; p. sh.: *kapërçyell, kërcyell, krye, (njajës); kapërcej, kërcej, krenë* (shumës). Por: *skërfyell. (nj.), skërfyej (sh.), fyell (nj.), fyej (sh.)*.

8. Foljet me **ye** në kohën e tashme, në të pakryemen e dëftores e të lidhores dhe n'urdhnore shkruhen me tog zanor; p.sh. *lyej, lyejsa, të lyejsa, lyej; fyej, fyejsa, të fyejsa, fyej; kryej, kryejsa, të kryejsa, kryej*. Përfshihen disa folje si *me thye, me kthye* etj., të cilat togun zanor e mbledhin në **e**; p.sh.: *thej, thejsa, të thejsa, thej; kthej, kthejsa, të kthejsa, kthej*.

9. Të gjitha foljet e pikës së sipërme togun zanor **ye** në njajsin e të së kryemes së thjeshtë e mbledhin në **e**, kurse në shumës e riejnë; p. sh.: *leva, leve, leu, lyem, lyet, lyen* etj.

10. Në pësore e vetvetore këto folje shkruhen me zanore të thjeshtë; p.sh.: *lyhem, lyhesha, fyhem, fyhesha* etj. Por: *kthehem, kthehesha; thehem, lyem, lyet, lyen* etj.

11. Emnat me **ue** si *krue, ftue, prrue, patkue, drangue, langue*, etj. gjatë lakimit e mbledhin kët tog zanor në **o**; p.sh.: *krue, kroni, kronit, kronin, krojet, krojevet, krojesh* etj.

12. Disa emna me togun **ue** (që në toskënishten shkruhen vetëm me **ua**) e riejnë kët tog në të gjitha rasat; p.sh.: *buell, muej, duej* etj.

13. E riejnë togun zanor **ue** në të gjitha rasat edhe emnat veprues; p.sh.: *këndues, lexues, lëndues, mësues, pushtues* etj.

14. Emnat *truell e kapruell* togun zanor **ue** nuk e mbledhin në **o** vetëm n'emnoren, kallxoren e thirroren e njaisit të pashquem; p.sh.: *truell, trolli, trollit, trollin, troje, trojesh, trojevet; kapruell, kaprolli, kaprollit, kaprollin, kaproj, kaprojsh, kaprojet*.

15. Emnat me togun zanor **ue** do të shkruhen vetëm me **o**; p. sh.: *krahnor, laknor, fjalor, drejtor, profesor, puntor* etj. (e jo: *krahner, lakner, fjaluer, drejtuer, profesuer*,

puntuer etj.).

16. Gjithashtu edhe mbiemnat me togun zanor **ue**, analogjikisht me emnat e pikës 15, do të shkruhen vetëm me **o**; p.sh.: *arsimor, javor, kryesor, popullor, shpirtnor, shtetnor, shoqnor, shkollor* etj.

17. Në fjalët tjera, togu zanor **ue** do të ruhet i plotë; p.sh.: *mue, due, muej, shkruetj* etj., sepse në toskënishtet këtyne fjalëve u përgjigjen *mua, dua, muaj, shkruaj*, etj. Do të shkruhet me **ue** edhe *fjalza tue*.

18. Foljet me **ue** në trajtën pësore e vetvetore do të shkruhen me zanore të thjeshtë; p.sh.: *kruhem, kruhesha; paguhem, paguhesha; shquhem, shquhesha* etj. Togun zanor **ue** e mbledhin në **o** në të tri vetat e njajstit të së kryemes së thjeshtë në trajtën vepore e pësore, si edhe në të dy trajtat e dëshirores; p.sh.: *krova, u krova, krofsha, u krofsha; shkrova, u shkrova, shkrofsha, u shkrofsha* etj.

19. Foljet që në pjesore mbarojnë me **-jtë**, si: *gjuejtë, luejtë, ruejtë, vuejtë* etj. togun zanor e rrujnë të plotë si në të kryemen e thjeshtë ashtu edhe në mënyrën dëshirore; p.sh.: *gjuejta, luejta, quejta, ruejta, vuejta* etj.; *gjuejtsha, luejtsha, quejtsha, ruejtsha, vuejtsha* etj.

20. Me tog zanor **ie, ye** dhe **ue** do të shkruhen gjithë mbiemnat që dalin prej foljesh; p.sh.: i *ziem*, i *zieshëm*; i *përziem*, i *ndieshëm*; i *thiem*, i *thyeshëm*; i *pëlqyem*, i *pëlqyeshëm*; i *ftuem*, i *këndueshëm*; i *kuptueshëm* etj.

2. SHKRIMI I ë-së

1. **Ë**-ja paratheksore duhet të shkruhet në këto raste:

a) në fjalë të parme, si: *këmishë, kënaq, këndoj, këpucë, këpus, kësulë* etj.

b) në fjalë të prejardhuna prej *tyne*, si: i *kënaqun, këndim, këputje* etj.

c) në fjalët të cilat me të shpërngulun të theksit e kanë reduktue zanoren e trupit të fjalës në **ë**; si *gaz - gëzim, gëzoi, gëzue; i madh - të mëdhej, të mëdha; i keq - të këqij, të këqija; këndoj, këndue; dënoj, dënue, dënim* etj.

2. **Ë**-ja do të shkruhet në fjalët kur vështirsohet shqiptimi nga grumbullimi i bashkëtingëlloreve; p.sh.: *argëtoj, argëtim, belbëzoi, belbëzim; shërbëtor* etj.

3. **Ë**-ja do të shkruhet n'emna të prejardhun prej mbiemnave që kanë para **ë**-së dy bashkëtingëllore; p.sh.: *drejtësi, lehtësi, naltësi, rreptësi, shpejtësi, shkathhtësi* etj.

4. **Ë**-ja e temës bie në fjalë të prejardhuna nëse para saj ndodhet vetëm një bashkëtingëllore; p.sh.: *amtar, amnor, ancak, arsim, arsimtar, botnor, gjallni, Gegni, coptoj, coptim, pjestoj, pjestim, puntor, udhtoj, udhtim, udhtar*, etj.

5. Emnat mashkullorë që mbarojnë më **-ël, -ëm, -ën, -ër, -ërr**, emnat femnorë më **-ël, -ëm, -ën, -ër, -ërr**, dhe mbiemnat më **-ël, -ëm, -ën, -ër, -ët**, pos emnres e kallxores së njajstit të pashquem, gjatë lakimit dhe në gjininë femnore të mbiemnave e nxjerrin **ë**-në, si në njajës ashtu edhe në shumës; p.sh.: *tambël, tambli, tamblit, tamblin; vegël, vegle*,

vegla, veglës, veglën, veglat, veglavet, veglash; i vogël, i vogli, të voglit, të voglin, të vegjlit (por të vegjëlvet); e vogël, e vogla, së voglës, të voglën, të voglat, të voglavet; pezëm, pezmi, pezmi, pezmit, pezmin; i vetëm, i vetmi, të vetmit, të vetmin, të vetmit, (por të vetëmvet); emën, emni, emnit, emnin, emnat, emnavet, emnash; lakën, lakne, lakna, laknës, laknën, laknat, laknavet, laknash; i vorfën, i vorfni, të vorfnit, të vorfnin, të vorfnit (por të forfënvet); e vorfën, e vorfna, së vorfnës, të vorfnën, të vorfnat, të vorfnat, të vorfnavet, së vorfnash; bakër, bakri, bakrit, bakrin; zemër, zemre, zemra, zemrës, zemrën, zemrat, zemravet, zemrash; i ashpër, i ashpri, t'ashprit, t'ashprin, t'ashprit (por t'ashpërvet); e ashpër, e ashpra, t'ashprës, t'ashprën, t'ashprat, t'ashpravet; vjehërr, vjehrrri, vjehrrit, vjehrrin, vjehrrit (por vjehërrvet); kokërr, kokrre, kokrra, kokrrës, kokrrën, kokrrat, kokrravet, kokrrash; i ulët, i ulti, t'ultit, t'ultin, t'ultit (por t'ulëtvet); e ulët, e ulta, s'ultës, t'ultën, t'ultat, t'ultavet, s'ultash.

6. Derivatet e sajume nga fjalët që mbarojnë më **-ëm, -ën, -ër** e humbin këtë **ë**; p.sh.: *vetëm*-vetmi, *vetmitar*, *vetmoj*, i *vetmuem*; *gjarpën*-gjarpnoj, *gjarpnushë*; *lakën*-laknor; *emën*-emnoj, *emnim*, *emnorsim*; *urdhën*-urdhnoj, *urdhnim*, *urdhnore*, *urdhnesë*; i *epër*-epor; *letër*-letrar; *afër*-afrim, afro; *katër*-katror; *vepër*-veprim, *veprimtari*, *veproj*; *mjeshtër*-mjeshtroj, *mjeshtri*; *zemër*-zemroj, *zemrim*, *zemrohem*; *tepër*-teproj, *teprim*, *tepricë*, etj.

7. a) Emnat e prejardhun me mbarpashtesën **-si** duhet ta riejnë **ë**-në e temës sa herë që para mbarpashtesës ndodhen dy a ma shumë bashkëtingëllore; p.sh.: *randësi* (e jo randsi), *mundësi*, *nxehtësi*, *saktësi*, *mështetësi*, *fatbardhësi*, *ftotësi*, *aftësi*, *shterpësi* etj.

b) Emnat e prejardhun me këtë **-si** që dalin prej fjalëve që kanë vetëm një bashkëtingëllore para mbarpashtesës mund të shkruhen pa **ë** të temës; pra: *gjuhsi*, *mirsi*, *mbarsi*, *gjithsi*, *dobsi*, *butsi*, *ngutsi*, *thellsi*, *kënaqsi*, *udhëheqsi*, *bimsi*, *parsi*, *gryksi* etj., por mund të shkruhen edhe me **-ë** të temës; pra: *gjuhësi*, *mirësi*, *mbarësi*, *gjithësi*, *dobësi*, *butësi*, *ngutësi*, *thellësi*, *kënaqësi*, *udhëheqësi*, *bimësi*, *parësi*, *grykësi* etj.

c) Emnat e prejardhun me **-si**, të cilët dalin prej fjalëve që s'kanë në temë **-ë** nuk marrin **-ë** për analogji para mbarpashtesës, por shkruhen: *popullsi*, *nënshetësi*, *miqsi* etj.), e jo: *popullësi*, *nënshetësi*, *miqësi*, etj.).

8. Emnat femnorë paroksitonë duhet të shkruhen me **ë** në fund në trajtën e pashqueme; p.sh.: *bukë*, *fjalë*, *hundë*, *lopë*, *punë*, etj dhe këte do ta mbajnë gjatë lakimit.

9. Analogjikisht me pikën e sipërme duhet të shkruhen me **ë** në fund edhe emnat mashkullore që në trajtën e shqueme marrin një **a** dhe lakohen si emnat femnorë; p.sh.: *babë*, *Gegë*, *Toskë*, *Kolë*, *Llukë*, *Nikollë* etj.

10. Me **ë** në fund duhet të shkruhen edhe emnat e gjinisë asnjanse, qofshin në trajtën e gjinisë asnjanse qofshin n'ate të mashkullores; p.sh.: *ujë*-ujët, *ujë*-uji; *djathë*-djathët, *djathë*-djathi; *mjaltë*-mjaltët, *mjaltë*-mjalti; *bru*-më-brumët, *brumë*-brumi; *drithë*-drithët, *drithë*-drithi; *dyllë*-dyllët, *dyllë*-dylli; *gjalpë*-gjalpi, etj.

11. Të shkruhen me **ë** në fund emnat mashkullorë që shqiptohen me **ë** në toskënishtet e me zanore të gjatë në gegnishtet; p.sh: *burrë, djalë, gjumë, kalë, vjamë* etj. Por *lum*.

12. Emnat femnorë oksitonë me **a, e, i, o, u**, në rasat e zhdrejta të trajtës së shqueme të numrit njëjës do të shkruhen me **ë** në fund; p.sh.: *kala-kalasë, kalanë; rrufe-rrufesë, rrufenë; qersh-qershisë, qershinë, byro-byrosë, byronë; dru-druja, drusë, drunë*.

Gjithë këta emna n'emnoren, kallxoren e thirroren e shumsit të shquem do të shkruhen me **ë** në fund, p.sh.: *kalatë, rrufetë, qershitë, byrotë, drutë*.

13. a) Emnat (mbiemnat) e prejardhun me **-ës (-s)** duhet ta riejnë **ë-në** e temës sa herë që nuk vjen mbas mbrapashtesës **-ës (-s)** një zanore; p.sh.: *korres, korresvet, korresja; mbjellës, mbjellësvet, mbjellësja, nëpunës, nëpunësvet, nëpunësja; nxanës, nxanësvet, nxanësja; zgjedhës, zgjedhësvet, zgjedhësja* etj.

b) Këta emna mund të shkruhen dy mënyrash kur mbas mbrapashtesës **-ës (-s)** vjen një zanore; e para - mund ta riejnë **ë-në** e temës në të gjitha rasat; si: *korresi, i korresit, korresish, korresit, korrese, korresen, korreset; mbjellësi, mbjellësit, mbjellësin, mbjellëse, mbjellëses, mbjellëset; nëpunësi, i nëpunësit, nëpunësish, nëpunësit, nëpunëse, nëpunësevet, nëpunësesh; zgjedhësi, zgjedhësin, zgjedhësit, zgjedhësish, zgjedhëse, zgjedhëses, zgjedhëset* etj.; e dyta - mund të mos e riejnë **ë-në** e temës; si: *korrsi, i korrsit, korrsish, korrsit, korrsë, korrsen, korrsët, nëpunsi, e nëpunsit, nëpunsish, nëpunsit, nëpunse, e nëpunes, nëpunes, nëpunsevet, nëpunesesh* etj.

c) Kur gjindet para mbrapashtesës **-s** i njajti tingull (dmth. **-s-ja**) si edhe tingulli **t** do të ruhet **ë-ja** në të gjitha rasat; p.sh.: *presës - presësi, vrasës - vrasësi, vrasëse; tutës - tutësi, tutëse, shitës - shitësi, shitëse, i shitëses* etj.

Gjithashtu do të ruhet **ë-ja** kur para mbrapashtesës **-s** gjinden dy ose më shumë bashktingëllore: *bishtatundësi, i bishtatundësit, bishtatundësin; mundësi, e mundësit, mundësish, mundësit; bartësi, bartëse* etj.

14. **Ë-ja** do të ruhet edhe n'emna të prejardhun më **-ësh**; p.sh.: *pesësh - pesëshi, dhetësh - dhetëshi, katërkambëshit, i dhetëshit, pesëshat, i pesëshit* etj.

15. Me **t** do të mbarojnë në shumsin e shquem emnat që në gegnishtet në trajtën e pashqueme të njajtit kanë një zanore hundore; p.sh.: *kalama-kalamajt; pe-pejt, mulli-mullijt; dru-druni-drujt* (e jo *kalamajtë, pejtë, mullijtë, drujtë*).

16. Emnat femnorë me **-ull** e **-ur** që n'emnoren e shqueme të njajtit janë proparoksitonë, si *kumbulla, flutura*, do të shkruhen n'emnoren e kallxoren e pashqueme të njajtit pa **ë** në fund; p.sh.: *kumbull, flutur*.

17. Emnat mashkullorë oksitonë që mbarojnë me **i** të gjatë në shumsin e shquem duhet të shkruhen me **t**; p.sh.: *barijt, zotnijt* etj. (e jo: *barijtë e baritë, zotnijtë a zotnitë*).

18. Emnat mashkullorë që mbarojnë në shumës të pashquem me rrokje të mbyllun, si edhe emnat abstraktë që vijnë nga mbiemnat njirrokësh në trajtën e shqueme të shumsit

duhet të shkruhen me **t**; p.sh.: *fiqt, miqt, zogjt, thojt, të keqt, të kuqt* etj. (e jo fiqtë, miqtë, zogjtë, thojtë, të keqtë, të kuqtë etj.).

19. **Ë**-ja nuk duhet të shkruhet në fjalët e prejardhuna, të cilat në temë nuk e kanë kët **ë**; p.sh.: *paksoj, paksim; shoqni, shoqnoj; tregti* etj. (e jo: pakësoj, pakësim; shoqëni, shoqënoj; tregëti etj.).

20. Emnat mashkullorë që e bajnë shumsin më **-ën, -ëz** e humbin **ë**-në në trajtën e shqueme; p.sh.: atë-et**ën**, etnit (por et**ën**vet); *kunat-kunet**ën**, kunetnit* (por kunet**ën**vet); *prift-prift**ën**, priftnit* (por prift**ën**vet); *njeri-njer**ëz**, njerzit* (por njer**ëz**vet) etj.

21. Disa emna asnjans e femnorë që e kanë në njajës **ë**-në, në shumës e humbin këte; p.sh.: *djathë-djathna, ujë-ujna, erë-erna, cohë-cohna, kohë-kohna a kohë* etj.

22. **Ë**-ja fundore e fjalës gjithë bie në fjalët e përngjituna, si: *gjithçka, gjithherë, gjithçmos, gjithfarë, gjithkah, gjithkund, gjithkush, gjithmbarë, i gjithmbarshëm, gjithmonë, i gjithmonshëm, gjithnduersh, gjithnji, gjithqysh, gjithsaherë, gjithsecili, gjithsejt, gjithsesi*.

23. **Ë**-ja nuk do të shkruhet në ndajfoljet aq, kaq e shumë, si edhe në fjalët e përngjituna me to, si: *aqsa, gjithaq, sakaq, shumfish, i shumfishtë, i shumllojshëm, i shumngjyrshëm, shumkush, shumsi*.

Gjithashtu pa **ë** do të shkruhen edhe fjalët: *shumzim, shumzot, shumzor, i shumzuemi, shumzuesi*.

24. **Ë**-ja ruhet në kompozita: p.sh.: *bashkëpuntor, botëkuptim, qafëjatë, dorëheqje, udhëkryq, vetëdije, vetëvendosje, vetëvrasje, vetëveprim* etj. Por: *vetvete, vetvetiu, i vetvetishëm*.

II. BASHKËTINGËLLORET

1. GRUPET BASHKËTINGËLLORE mb, nd, ng, ngj.

Grupet bashkëtingëllore **mb, nd, ng, ngj** do të ruhen të plota në shkrim, p.sh.: *mbaj, mbret, mbin, mbasi, mbyll; ndaj, ndër, këndoj, këndeje, andej; ngarkoj, ngërthej; ngjall, ngjalë, ngjan* etj. (e jo maj, mret, min, a bin, masi, myll; naj, nër, knoj a kënoj, kënej, anej; narkoj, nërthej, njall, njalë, njan etj.). Por: *njomë, ulem, më, në* e jo: i ngjom, ungjem, mbë, ndë).

2. FJALËT ME PARASHTESAT sh (ç), s (z), zh (xh)

1. Fjalët që nisin me bashkëtingëllore të pazashme e shqiptohen herë me parashtesën **sh** e herë me parashtesën **ç**, do të shkruhen me parashtesën **sh**; p.sh.: *shkallmoj, shkarkoj,*

shkujdesem, shkëmbej, shkul, shkoqitje, shndrit, shpall, shpagim, shpërblim, shpërlej, shkatrim, shkëmbim, shkreh, shkëputje, shkokrroj, shkrihem, shlodhje, shlyej, shlyemje, shpërdorj, shpërdorim, shpërmdaj, shpërnderoj, shpërnderim, shpërngul, shpërngulje, shpif, shpifje, shpifës, shpik, shpikës, shpikje, shpoj, shprish, shpronsoj, shpronsim, shpronsohet, shpulpj, shpuplj, shpyllzim, shpyllzj, shqep, shqetsim, shqetsoj, shqirrem, shquej, i shquem, shqyej, etj. Por: çkëshilloj, çkombtarizim, çkunorzoj, çkurdis, çthur.

2. Fjalët që nisin me bashkëtingëlloren **f** të ndjekun nga një zanore, do të shkruhen me parashtesën **ç**: *çfajsoj, çfaq, çfaros, çfuqizoj, çfaqje, çfarosje, çfajsim.*

3. Fjalët që nisin me bashkëtingëlloren **f** të ndjekun nga një **l** a **r**, do të shkruhen me parashtesën **sh**: *shfletoj, shfryj, shfrej, shfrytzim, shfrytzoj.*

4. Fjalët që nisin me zanore dhe me bashkëtingëllore **l**, **r**, **rr**, **m**, **n**, **nj**, do të shkruhen me parashtesën **ç**: *çansim, çarmatim, çarmatos, çorganizim, çorientim, çorientoj; çlirim, çliroj, çlirimtar, çlodhje, (por edhe shlodhje); çregjistrim, çregjistroj, çrrëgullim, çrrëgullj, i çrrëgullt, çrrëthoj, çrranjës, çmallem, çmendinë, çmësohem, çmilitarizoj, çmobilizim, çmobilizoj, çnderim, çnderoj (por edhe shnderim, shnderoj), çnjëzor. Por: shlyej, shlyemje.*

5. Fjalët që nisin me bashkëtingëlloret e zashme **b**, **d**, **g**, **v**, do të shkruhen me parashtesën **zh**, gjegjësisht **xh**: *zhbij, zhbiroj, zhbrej, zhburnoj; zhdaravis, zhdredhje, i zhddrejtë, zhdukem, i zhdërvjellët, zhdryj; zhgarkoj, zhgardhnoj, zhgreh, zhgrry, zhgul, zhguris; zhvillim, zhvilloj; xhvesh, xhvoshk (e jo çbij a shbij, çbiroj a shbiroj, çbrej a shbrej, çburnoj a shburnoj; çdaravis a shdaravis; çdredhje a shdredhje, i çdrejtë a i shdrejtë, çdukem a shdukem, i çdërvjellët a i shdërvjellët, çdryj a shdryj; çgarkoj a shgarkoj, çgardhnoj a shgardhnoj, çgreh a shgreh, çgrry a shgrry, çgul a shgul, çguris a shguris; çvillim a zhvillim, çvilloj a zhvilloj; çvesh a shvesh, çvoshk a shvoshk). Bajnë përjashtim fjalët: çbaj, çgjaksim, çgjaksohem, çvendos, çvidhos, çfleftësoj a çvleftosoj, çvulos.*

6. Parashtesa **s** shkruhet para një bashkëtingëlloreje të pazashme; p. sh.: *skamje, skamnor, skamës, skuq* etj., kurse parashtesa **z** para një bashkëtingëlloreje të zashme; p. sh.: *zbraz, zbres, zbardh, zgjim, zgjoj* etj.

Po kështu shkruhen edhe fjalët tjera që fillojnë po me ato togje tingujsh: *spastrim, sprovoj, skutë, skërfyell, skërmit, stërvit; zbath, zboj, zbokth, zmadhim, zmadhoj, zvetnim, zvetnoj, zverë, zvjerdhë, zvogloj, etj.*

3. FJALËT MË **r** e **rr**

Fjalët me **r** e **rr** do të shkruhen simbas shqiptimit të gegnishtes, pra me **rr**: *rrah, rrafsh, rranjë, rrallë, rrap, rrasë, rrashtë, rregull, rranzë, rrapllimë, rrenë, rreckë, i rreptë, rrenim, rresht, rreth, rreze, rrezik, rrëmbim, rrëmuje, rrësim, rrëshqitje, rrjedhë, rrogë, rrogtar, rrokje, rrobe, rrotë, rrotull, rrudhë, rrufe, rrufë, rrugë, rrush, rruzull, rrymë, rryp; andërr, derr, marr, marrëdhënie, marrëveshje, ndërmarrje, prrallë, prrue, nxjerr, turr, vjerr, tjerr* etj. Por do të shkruhen me **r** fjalët: *radhë, ranë, respekt, rënkim,*

vjershë, rol, Romë, roman, rjep, rob, repë, mora, nxora etj.

4. FJALËT MË s e z

Edhe fjalët që shkruhen herë me **s** e herë me **z**, do të shkruhen simbas shqiptimit ma të përhapun të gegnishtes. Me **s** do të shkruhen: *ujdhesë, mëngjes* (por *mëngjezi*), *mes, mesatar, haptas*, (por *haptazi*), *qartas* (por *qartazi*), *lehtas* (por *lehtazi*), *baras, barasim, konservim, president, presidium, universitet* etj., kurse me **z**: *brez, ekzekutiv, ekzekutoj, ekzistoj, ekzistencë, njerëz, vidhëz* etj.

5. FJALËT MË th e f

Fjalët që shkruhen me **th** e **f** do të përdoren simbas shqiptimit ma të përhapun, me **th**: *thellë, thellsi, thellsinë, therrë, i kthjellët* etj., kurse me **f**: *fëllanzë, ufull* etj. (e jo thëllanzë, uthull).

6. FJALËT MË l, ll, dh

Do të shkruhen me **l**: *lurbë, filozof, lokandë, lustër, psikolog, sociolog, valë, vulë* etj., me **ll**: *Gadishulli Ballkanik, vullkan, lloç, llom, llogore, llogari*, etj., me **dh**: *ndodh, dhomë, dhamb* etj.

7. FJALËT MË ç e q

Do të shkruhen me **ç**: *veç, përveç, çadër, çdo, çel, çoj, çekiç, çengel, çerdhe, çarapë, çift, çiflik, çifçi, çibuk, çiban, çikrik, çirak, çizme, çark* (vegël) etj., kurse me **q**: *qafë, qark* (rreth), *qebap, qel, qeros, qelq, qingël, qeramidhe, qerpiç, qerpik, qek, qilim, qira, qiriç, qofte, qokë, squkë* etj.

8. FJALËT MË q e k (kj)

Fjalët që shkruhen herë me **q** e herë me **k** e **kj**, do të shkruhen vetëm me **q**; p.sh.: *heq, tërheq, udhëheq, qartë, qartas, qaj, sqep*, etj. (e jo: hek, tërhjek, udhëhjek, kjartë, kjartas, kajaj a kaj, skjep etj.). Por: *shikoj, parashikim, shikue*.

III. THEKSI E APOSTROFI

1. THEKSI

Për punë thjeshtimi e lehtësimi të shkrimit, theksi do të përdoret vetëm në paronime; p.sh.: *pusi* e *pusí*, *drejtori* (person) e *drejtorí* (zyrë), *asht* e *âsht*, *bân* (me

bâ) e *ban* (me *bajtë*), *pra* e *prâ* etj.

Shënim: Nëqoftëse dallohet kuptimi nga konteksti lehtë, atëherë as në këto pak raste nuk duhet me i përdorë theksat.

2. APOSTROFI

Apostrofi do të përdoret vetëm në disa raste kur bie **ë**-ja.

1. Te përemnat vetorë proklitikë **më** e **të** kur ndodhen:

a) përpara proklitikës **i**; p.sh.: *m'i dha, t'idha, m'i muer, t'i muer*, etj. (e jo më i dha, të i dha, më i muer, të i muer etj.);

b) përpara të së kryemes së thjeshtë të pësorës e vetvetores që e ka përpara zanoren **u**; p.sh.: *m'u muer goja, t'u dha e drejta* etj. (e jo: më u muer goja, të u dha e drejta etj.);

c) përpara foljevet që fillojnë me zanore; p.sh.: *m'erdhi, t'erdhi, m'arriti, t'arriti, m'agoi, t'agoi* etj. (e jo: më erdhi, të erdhi, më arriti, të arriti, më agoi, të agoi etj.).

2. Në lidhën **të** kur ndodhet:

a) përpara përemnavet vetorë proklitikë **i, u, ia, ju, jua, ua**; p.sh.: *t'i shkrujesh, t'u japish çka kërkojnë, t'ia them, t'ju vijë mirë, t'jua mbushi mendjen, t'ua marrish librat* etj. e jo: të i shkruesh, të u japish çka kërkojnë, të ia them, të ju vijë mirë, të jua mbushi mendjen, të ua marrish librat etj.);

b) përpara foljevet që fillojnë me zanore; p.sh.: *t'iki, t'agojë, t'arrijë, t'arnojë* etj. (e jo: të iki, të agojë, të arrijë, të arnojë etj.).

3. Në nyjën **të** t'emnave të nyjshëm që fillojnë me zanore; p.sh.: *t'ardhunat, t'ejten, t'ikunit, t'ecunit, t'endunit* etj. (e jo: të ardhurat, të ejten, të ikunit, të ecunit, të endunit etj.).

4. Në nyjet e lidhuna **të** e **së** përpara fjalëvet që fillojnë me zanore; p.sh.: *djalit t'urtë, prej kallinit t'artë, vajzës s'urtë* etj. (e jo: djalit të urtë, prej kallinit të artë, vajzës së urtë etj.).

5. Në parafjalën **në** kur mbas saj vjen një fjalë me zanore; p.sh.: *n'arë, n'ato, n'Egjipt, n'oborr, n'orën*, etj. (e jo: në arë, në ato, në Egjipt, në oborr, në orën etj.).

6. Në përemnin e mbiemnin pyetës **ç**, si para një zanorje ashtu edhe para një bashkëtingëllorje; p.sh.: *ç'asht, ç'pyetje, ç'ban, ç'do, ç'burrë* etj.

7. Në ndajfoljen e mohimit **s'** që shkruhet gjithmonë me apostrof para zanorevet e bashkëtingëllorevet; p.sh.: *s'asht, s'e di, s'duhet, s'kam, s'jam, s'punoj* etj.

8. Në raste tjera, kur **ë**-ja fundore e fjalëvet përpiket me fjalët tjera që nisin me zanore, nuk apostrofohet: p.sh.: *vajzë e urtë, djalë i mirë, fushë e gjanë, që atëherë, shkojmë atje, u thanë atyne, shtëpinë e madhe, hanë e pinë* etj. (e jo: *vajz' e urtë, djal' i mirë, fush' e gjanë, q'atëherë, shkojm' atje, u than' atyne, shtëpin' e madhe, han' e pinë* etj.).

9. Nuk apostrofohen edhe përemnat e mbiemnat *çfarë e çdo*.

10. **E**-ja apostrofohet vetëm në mbiemnin pronor *jote* kur gjindet para emnit *amë jot' amë*, (e jo *jote amë*).

Shënim: Për trajtat **ma, ta** shih kapitullin Morfologjia - Përemnat vetorë.

IV. FJALËT ME BURIM TË HUEJ

Fjalët e hueja do të shkruhen simbas këtyne rregullave:

1. FJALËT MË ia, ie, io

Fjalët greke, latine e neolatine me **ia, ie e io**, do të shkruhen me **i** dhe jo me **j**, si: *akcion, aviacion, aziatik, diabetik, diafragmë, diagnozë, diagonale, diagram, dialekt, dialektikë, dialektologji, dialog, diamant, diametër, entuziazëm, epikurian, esencial, fiasko, financiar, gjenial, hiat, imperialist, industrial, iniciativë, iniciator, italian, kambial, kardiak, kredencialet, kristian, kolegjal, kolonial, labial, labiatet, liliacet, makiavelizëm, material, materialist, materializëm, matriarkat, miazëm, miliardë, miniaturë, miriapodët, noterial, olimpiadë, patriark, patriarkal, patriarkat, pediatri, persian, pianist, piano, potencial, proverbial, provincial, provincializëm, psikiatër, psikiatri, radiator, sekretariat, socialist, socializëm, socializim, special, specialist, specialitet, specializim, arie, abiturient, ambient, bentonier, bankier, barierë, financier, higjienë, infermier, kantier, karierë, karierist, karrocier, kavalier, kamerier, klient, koeficient, korier, magazinier, minierë, motovelier, muzicient, oficiel, portier, premierë, principiël, reliev, rentier, romancier; abstracion, agjitacion, ambicion, ambicioz, akcion, afion, asimilacion, batalion, deklinacion, delegacion, diskriminacion, diversion, divizion, dominion, ekspansionist, ekspansionizëm, ekuacion, embrion, embrional, emigracion, emulacion, emulsion, evolucion, fiziologji, fizionomi, fluktuacion, formacion, funksion, funksionim, funksionar, gjeneracion, iktiologji, iluzion, imitacion, inflamacion, injekcion, inklinacion, inkuzicion, inovacion, inspiracion, institucion, instrukcion, interjekcion, internacional, internacionalizëm, intiucion, investicion, izolacion, juridikcion, kamion, kampion, kampionat, koalicion, kohezion, komunikacion, koncesion, kondicional, kongestion, konkluzion, kontrakcion, konvencional, kuestionar, legjionar, legjislacion, lektion, licitacion, lokucion, milion, mision, motivacion, municion, nacional, nacionalitet, nacionalizim, obstrukcion, obstrukcionista, obstrukcionizëm, pozicion, procesion, profesion, profesional, profesionalist, progresion, projekcion, proporcion,*

prostitucion, provokacion, racion, racional, racionalist, racionalizator, racionalizëm, racionalizim, radio, reaktion, reaktionar, recension, refleksion, revizion, revizionim, revizionizëm, revolucion, revolucionar, sanksion, seksion, seleksionim, sensacion, studio, supersticion, supersticioz,¹ televizion, transmisio, union, variacion, vegjetacion, violencë, violinë, violinist, etj.

Fjalët: *materje, malarje, sovjet, sovjetik, fforë*, shkruhen me **j**, sepse janë rranjosë në shqipet me këtë shqiptim.

2. FJALËT GREKE MË y (IPSILO)

Fjalët greke me **y** (ipsilon) në shqipet do të shkruhen me **i**; p. sh.: *analizë, etimologji, fizikë, gjimnaz, gjimnastikë, higjienë, himn, hiperbolë, hipertrofi, hipotezë, hipokrit, hipotenuzë, metonimi, psikologji, sinekdokë, sintaksë, sintezë.*

3. FJALËT MË c

Fjalët e hueja me **c** nga burimi latin a neolatin do të shkruhen me **c** e jo me **s**, si: *akcion, aviacion, iniciativë, iniciator, financiar, agjitacion, celebrim, central, abstracion, ambicion, ambicioz, asimilacion, delegacion, deklinacion, diskriminacion, ekuacion, emigracion, emulacion, evolucion, formacion, funksion, gjeneracion, imitacion, infekcion, inklinacion, inkuzicion, inovacion, inspiracion, institucion, instrukcion, interjekcion, internacional, intuicion, investicion, izolacion, juridikcion, koalicion, koleksion, kombinacion, kompozicion, komunikacion, koncesion, kondicional, koniukcion, kontradikcion, konvencional, legjislacion, leksion, licitacion, lokucion, motivacion, municion, nacional, obstrukcion, potencial, procedurë, proces, projekcion, proporcion, prostitucion, provokacion, racion, reaktion, revolucion, seleksion, sensacion, special, stacion, supersticion, variacion, vegjetacion.*

Fjalët *sanksion, seksion* e fjalët tjera të një tipi me to, simbas shqiptimit ma të përgjithshëm, shkruhen me **ks** e jo me **kc**.

4. FJALËT MË ks (x)

Fjalët latine me **ks** do të shkruhen me **kz**, kur ky grup ndodhet përpara një zanorje, kurse me **ks**, kur ai ndodhet përpara një bashkëtingëllorje, p.sh.: *ekzekutiv, ekzekutoj, ekzistencë, ekspeditë, eksperiencë.*

Fjalët greke e rrujnë **ks**-në në çdo rast; p.sh.: *aksionë, heksametër, oksigjen.*

5. FJALËT MË d e t

Fjalët ndërkombëtare të formueme me elemente të burimit grek do të shkruhen me **d e t** dhe jo me **dh e th**; p.sh.: *dialektikë, pedagogji, Herodot, Iliada, Odiseja, metodë,*

¹ Do të duhej: *supersticioz.*

metodikë, aritmetikë, etnik, etnografi, hipotenuzë, hipotezë, kartotekë, matematikë, ortografi, simpati, sintezë, teatër, tematikë, temë, tez, teolog, Atinë, Etiopi, Teba, Termopilet, Korinti.

6. FJALËT MË g

Fjalët me burim grek a latin që kanë një **g** përpara zanorevet **i** dhe **e** shkruhen me **gj** ashtu si shqiptohen; p.sh.: *agjenci, agjitacion, borgjezi, elegji, gjeografi, gjeometri, gjeneratë, gjenezë, gjimnastikë, higjienë, legjion, legjislativë, origjinë, vegjetacion* etj.

7. FJALËT MË h

Fjalët me **h** nga burimi grek a latin do të shkruhen me **h** edhe në shqipet; p.sh.: *harmoni, heterogjen, hidraulik, hidrografi, hidrohigjienë, himn, hipodrom, hipokrit, hipotezë, histologji, histori, homogjen, homonim, horizont, horizontal, humanizëm, hemisferë, koherent, kohezion, hiat, heksametër, hibrid, honorar, hiperbolë, hipotekë, Hesiod, Hipokrat, Homer, Horac* etj.

8. FJALËT MË k

1. Fjalët e terminologjisë teknike-shkencore, që janë me **k** në greqishten e vjetër, shkruhen me **k** edhe në shqipet; p.sh.: *kinema, kimi, kitarë, klinikë* etj.

Por do të shkruhen me **q** emnat si *Maqedoni, dioqezë* etj.

2. Fjalët greke me **k** përpara një **y** (ipsiloni) në shqipet shqiptohen e shkruhen me **ci**; p.sh.: *cikël, ciklop, ciklostil, cilindër, cinik, cinizëm.*

3. Fjalët me **h** të fortë në trup të fjalës në greqishten e vjetër në shqipet shkruhen me **k**, p.sh.: *anakronizëm, anarki, arkaizëm, arkeologji, arkitekturë, arkiv, Akileu, Eskili, Arkiloku.*

9. FJALËT MË s

Fjalët me burim grek e latin me një **s** intervokalike, në shqipet shqiptohen e shkruhen me **z**, p.sh.: *filozofi, fizikë, fiziologji, hipokrizi, hipotenuzë, muzikë, rezolucion, sintezë, muze, Azi.*

10. FJALËT MË l

Fjalët me **l**, që kanë origjinë greke ose vijnë prej ndonji gjuhe tjetër europiane, do të shkruhen me **l** e jo me **ll**, p.sh.: *analizë, analogji, arkeologji, antologji, biologji, blok, deklaratë, diplomë, fiziologji, gjeologji, ideologji, ilustrim, koloni, komplot, logaritëm, logjikë, mineralogji, neologjizëm, psikologji, silogjizëm, spekulim*, etj. Por do të shkruhen me **ll**: *llogari, llogaritar, kontroll, kontrollim, kontrolloj, kontrollor, vullkan* (e jo: logari,

logaritar, kontrol, kontrolim, kontroloj, kontrolor, vulkan).

Fjalët sllave me **l** të fortë (**ll**) në mes të fjalës do të shkruhen edhe në shqipet me **ll**: *Çekoslllovaki, Sllav, sllavisht, Jugosllavi, jugosllav, Slllovaki, slllovakisht, Slllavoni, Sllloveni, slllovenisht, Sllloenski Shollohov, Millan, Milladin, Millovan, Milloje, Millutin*, etj. Por, kur mbas këtij tingulli vijnë zanoret **i** dhe **e**, që në sllavishtet shqiptohet ma butë se **ll**-ja e shqipes, do të shkruhen me **l** dhe jo me **ll**; p.sh.: *Gligorije, Glisha, Milentije, Milica, Mileva* etj. (e jo: Glligorije, Gllisha, Millentije, Millica, Milleva etj.).

Fjalët me **l** në fillim dhe në fund të fjalës shqiptohen dhe shkruhen në shqipet kurdoherë me **l**, pamvarsisht nga shqiptimi që kanë në gjuhën nga janë marrë; p.sh.: *Bajkal, Ladoga, Lenin, Leningrad, Lermontov, Ural* etj. Por *Llaza Llazareviq*.

11. FJALËT MË r

Fjalët e hueja me **r** do të shkruhen me **r** dhe jo me **rr** edhe n'ato raste kur në gjuhën e origjinës shkruhen me dy **r** (**rr**); p.sh.: *konkurencë, konkurs, korespondent, koridor, rebel, regjistër, rol, Romë, romak, romantizëm* etj.

12. FJALËT MË oo

Fjalët e hueja me dy **o** (**oo**) do të shkruhen me **oo** edhe në shqipet; p.sh.: *alkool, alkoolik, alkoolizëm; kooperativë, kooperativist, kooperativizëm, kooperim, kooperohem, i kooperuem; kooptim, kooptoj, koordinatat, koordinim, koordinoj; zoolog, zoologji, zoologjik, zootekni, zooteknik*.

13. FJALËT MË b

Fjalët me burim të huej, që shkruhen me **b**, do të shkruhen me **b** edhe në shqipet; p.sh.: *absolut, absolutisht, absolutizëm, absorboj, abstenim, abstenoj, abstrakcion, abstrakt, absurd, absurditet, abshise* (e jo: apsolut, apsolutisht, apsolutizëm, apsorboj, apstenim, apstenoj, apstrakcion, apstrakt, apsurd, apsurditet, apshise).

B. MORFOLOGJIA

I. EMNAT

1. EMNAT FEMNORË MË ë

Emnat femnorë paroksitonë, që në trajtën e pashqueme mbarojnë me **ë**, do të shkruhen me **ë**, pamvarsisht nga shqiptimi i këtij tingulli në të folun; p.sh.: *barrë, bletë, bukë, fjalë, flakë, fletë, gjuhë, hundë, kambë, lopë, lugë, pemë, punë* etj.

Këta emna e riejnë **ë**-në gjatë lakimit, në njajës e në shumës; p.sh.: *punë, punës, punën, punë, punëve, punësh, punët, punëvet; pemë, pemës, pemën, pemë, pemëve, pemësh, pemët, pemëvet; kambë, kambës, kambën, kambë, kambëve, kambësh, kambët, kambëvet* etj.

Fjalët ditë e natë edhe në shumsin e pashquem do të shkruhen me **ë**, pamvarsisht nëse ndihet ky tingull apo jo në të folun: ditë e netë (e jo dit e net).

2. EMNAT FEMNORË MË -a, -e, -i, -o, -u

1. a) Emnat femnorë që mbarojnë më **-a, -e, -o, -u** të theksueme, në rasat e zhdrejta të njajstit të pashquem dhe n'emnoren e shqueme, marrin, përveç mbaresës rasore **-e** dhe nyjës së mbrapme **-a**, edhe një **j** eufonike (epentetike); p.sh.: *gja-gjaje, gjaja, hua-huaje, huaja: kala-kalaje, kalaja; mera-meraje, meraja; fe-feje, feja; fole-foleje, foleja; re-reje, reja; rrufe-rru-feje, rrufeja; ve-veje, veja; byro-byroje, byroja; Baku-Bakuje, Bakuja; Ba-tu-Batuje, Batuja; dru-druje, druja; û-je, uja* etj.

b) Emnat femnorë që mbarojnë më **i** të theksueme, në rasat e zhdrejta të njajstit të pashquem edhe n'emnoren e shqueme mund të shkruhen me **j** ose pa te; p.sh.: *shtëpi-shtëpije a shtëpie, shtëpija a shtëpia; liri-lirije a lirie, lirija a liria; selvi-selviye a selvie, selvija a selvia; shprehi-shprehije a shprehie, shprehija a shprehia; dhi-dhije a dhie, dhija a dhia; Jugosllavi-Jugosllavije a Jugosllavie, Jugosllavija a Jugosllavia* etj.

2. Kët **j** eufonike e marrin edhe:

a) emnat femnorë që mbarojnë me **e** të patheksueme; p.sh.: *cule-culje, culja; dele-delje, delja; lule-lulje, lulja; zhele-zhelje, zhelja* etj.;

b) emnat mashkullorë që mbarojnë me **o** të theksueme; p.sh.: *laro-laroje, laroja; murro-murroje, murroja* etj.;

c) emnat mashkullorë që mbarojnë me **o** të patheksueme, p.sh.: *Beqo-Beqoje,*

Beqoja; balo-baloje, baloja; Koço-Koçoje, Koçoja; Meto-Metoje, Metoja; Pirro-Pirroje, Pirroja etj.

3. Emnat femnorë që mbarojnë me **-a, -e, -i, -o, -u** të theksueme, në rasat gjindore, dhanore e rrjedhore të njajsit të shquem, do të shkruhen me **-së** dhe në rasën kallxore me **-në**; p.sh.: *gja-gjasë, gjanë; hua-huasë, huanë; kala-kalasë, kalanë; mera-merasë, meranë; fe-fesë, fenë; fole-folesë, folenë; ide-idesë, idenë; re-resë, renë; rrufe-rrufesë, rrufenë; ve-vesë, ve-në; dhi-dhisë, dhinë; Jugosllavi-Jugosllavisë, Jugosllavinë; liri-lirisë, lirinë; selvi-selvisë, selvinë; shprehi-shprehisë, shprehinë; shtëpi-shtëpisë, shtëpinë; byro-byrosë, byronë; dru-drusë, drunë* etj.

N'emnoren e kallxoren e shumsit të shquem këta emna do të shkruhen me **të** p.sh.: *huatë, kalatë; fetë, foletë, retë, rrufetë, vetë, shprehitë, shtëpitë, byrotë, drutë* etj. dhe në rrjedhoren e shumsit të pashquem me **-sh** (e jo **-shë**); p.sh.: *huash, kalash; fesh, folesh, resh, rrufesh; shprehish, shtëpish, byrosh, drush* etj.

3. EMNAT FEMNORË MË -je

Emnat femnorë foljorë me mbrapashtesën **-je** e rrujnjë **j-në** në trajtën e pashqueme dhe të shqueme të njajsit e të shumsit; p.sh.: *ardhje, derdhje, dredhje, dridhje, dalje, kapje, korrje, lidhje, marrje, mbështetje, ndodhje, pritje, prishje, shijje, tretje, si edhe: dije, pije, bashkë me derivatat e tyre, si: dijeni, dijetar, pijetore* etj. Por ku bashkohet **j-ja** me **n-në**, do të shkruhen **nie** dhe jo **nje**; p.sh.: *dhanie, marrëdhanie, parathanie, zanie* etj. Kështu do të shkruhet edhe **gie** dhe jo **gje** *djegie* (e jo *djegje*), *shmangie, lagie* etj.

Me **j** do të shkruhen edhe emnat femnorë me **-ije** dhe **-ijë**, në të cilët **j-ja** i përket temës së fjalës dhe ndihet kudo; p.sh.: *anije, anija; fije, fija; shije, shija; bijë, bija; mijë, mija; vijë, vija, fëmijë, fëmija, fëmijët a fëmi, fëmija, fëmijt* etj.

4. EMNAT FEMNORË MË jë

Emnat femnorë më **-jë** do të shkruhen me **-një** (e jo me **-jë**); p.sh.: *brinjë, shkronjë, ulkonjë, rranjë, banjë* etj. por *mburojë*.

5. EMNAT FEMNORË MË MBRAPASHTESËN -z (ë)

1. **Ë-ja** fundore e mbrapashtesës zvogluese **-zë** kur u ngjitet emnave femnorë paroksitonë (e rrallë emnave mashkullorë) bie; p.sh.: *copëz, degëz, dorëz, dosëz, drrasëz, dhambëz, gjuhëz, hanëz, shkurtëz, vashëz* etj.

2. **Ë-ja** e temës së këtyne emnave bie gjatë lakimit në njajës e shumës, si në trajtën e pashqueme ashtu edhe në trajtën e shqueme; p.sh.: *copëz, copze, copzës, copzën, copza, copzave, copzash, copzat, copzavet; degëz, degza, degzës, degzën, degza, degzave, degzash, degzat, degzavet; dorëz, dorze, dorza, dorzës, dorzën, dorza, dorzave, dorzash, dorzat, dorzavet* etj.

3. **Ë-ja** e temës së këtyne emnave ruhet kur para **ë-së** gjenden tingujt **-s, sh** dhe **t**;

p.sh.: *dosëz, dosëze, dosëza, dosëzës, dosëzën, dosëza, dosëzave, dosëzave, dosëzash, dosëzat, dosëzavet; vashëz, vashëze, vashëza vashëzës, vashëzën, vashëza, vashëzave, vashëzash, vashëzat, vashëzavet; drrasëz drrasëze, drrasëza, drrasëzës, drrasëzën, drrasëza, drrasëzave, drrasëzash, drrasëzat, drrasëzavet; dritëz, dritëze, dritëza; shpatëz, shpatëze, shpatëza, i shpatëzës etj.*

4. **Ë**-ja e mbrapashtesës zvogluese **-zë** ruhet, kur u ngjitet emnavet femnorë oksitonë, p.sh.: *lajthizë, qelizë, shtëpizë, vezë* etj.

6. EMNAT FEMNORË MË -ull e -ur

Emnat femnorë me **-ull** e **-ur**, që n'emnoren e shqueme të njajstit janë proparoksitonë, si p.sh.: *regulla, flutura*, do të shkruhen pa **ë**-në fundore n'emnoren e kallxoren e pashqueme të njajstit; p. sh.: *kërdhokull, kumbull, ndrikull, mjegull, nofull, rregull, strofull, shpatull, ufull, vetull; flutur, etj.*

Këta emna në gjindore, dhanore, kallxore e rrjedhore të njajstit të shquem e ruejnë **ë**-në; p.sh.: *kumbulla-kumbullës, kumbullën; flutura, fluturës, fluturën* etj.

Po ashtu këta emna e ruejnë edhe **u**-në mbastheksore gjatë lakimit në njajës e shumë, si në trajtën e pashqueme ashtu edhe në trajtën e shqueme; p.sh.: *vetull-vetulle, vetulla, vetullës, vetullën, vetulla, vetullave, vetullash, vetullat, vetullavet; flutur-fluture, flutura, fluturës, fluturën, flutura, fluturave, fluturash, flutuat, fluturavet* etj.

7. EMNAT FEMNORË MË më

Emnat femnorë të parmë e të prejardhun, që diku shqiptohen me **-më**, e diku me **-ëm**, do të shkruhen me **-më**, p.sh.: *darsmë, krisëm, gjysmë, ndihmë* etj. (e jo: darsëm, krisëm, gjysëm, ndihëm etj.).

8. EMNAT FEMNORË MË -ël, -ën, -ër, -ërr

Emnat femnorë më **-ël, -ën, -ër, -ërr**, e humbin **ë**-në gjatë lakimit në njajës e shumë, si në trajtën e pashqueme ashtu edhe n'ate të shqueme: *gogël- gogle, gogla, goglës, goglën, gogla, goglave, goglash, goglat, goglavet; femën-femme, femna, femnës, femnën, femna, femnave, femnash, femnat, femnavet; zemër-zemre, zemra, zemrës, zemrën, zemra, zemrave, zemrash, zemrat, zemravet; kokërr-kokrrë, kokrra, kokrrës, kokrrën, kokrra, kokrrave, kokrrash, kokrrat, kokrravet. Kështu shkruhen edhe emnat: vegël, pendël, dhëlpën, thekën, gënjeshtë, kandër, kthetër, thundër, vedër; andërr, mjekërr, vjehërr* etj.

9. EMNAT MASHKULLORË MË -ë

Do të shkruhen me **ë** në fund n'emnoren e kallxoren e trajtës së pashqueme:

a) disa emna që në përgjithsi tregojnë landë, pamvarsisht se a përdoren në gjininë

mashkullore apo asnjanse, p.sh.: *brumë-brumi ose brumë-brumët; djathë-djathi ose djathë-djathët; drithë-drithi ose drithë-drithët, dyllë-dylli ose dyllë-dyllët; grunë-gruni ose grunë-grunët; mjaltë-mjalti ose mjaltë-mjaltët; ujë-uji ose ujë-ujët* etj.

b) emnat mashkullore që në trajtën e shqueme marrin njëjën **a** dhe shkojnë mbas lakimit t'emnavet femnorë: p.sh.: *babë, bacë, Gegë, Kolë, lalë, Lekë, Llukë, Toskë*, etj.

c) disa emna mashkullore, si: *ballë, burrë, djalë, gjumë, kalë*. Por *lum* (e jo lumë).

10. EMNAT MASHKULLORË MË -ël, -ëm, -ën, -ër, -ërr

Emnat mashkullore me -ël, -ëm, -ën, -ër, -ërr, si: *tambël, pezëm, emën, bakër, vjehërr* etj. humbin ë-në gjatë lakimit, me përjashtim t'emnores e kallxores njajës të pashquem, në të gjitha rasat e njajsit e të shumsit, si në trajtën e pashqueme ashtu edhe n'ate të shqueme; p.sh.: *tambël-tambli, tamblit, tamblin; emën-emni, emnit, emnin, emna, emnave, emnash, emnat, emnavet; bakër-bakri, bakrit, bakrin; vjehërr-vjehërr, vjehërrit, vjehërrin, vjehërrit* (por *vjehërrvet*).

11. EMNAT MASHKULLORË MË -ull e -ur

Emnat mashkullore me -ull e -ur, e rrujnë u-në patheksore gjatë lakimit; p.sh.: *akull-akulli, akullit, akullin; brumbull-brumbulli, brumbullit, brumbullin; kungull-kungulli, kungullit, kungullin; popull-populli, popullit, popullin; flamur-flamuri, flamurit, flamurin; hekur-hekuri, hekurit, hekurin; lepur-lepuri, lepurit, lepurin* etj.

12. EMNAT MASHKULLORË MË -izëm

Emnat e terminologjisë shkencore e fjalë tjera ndërkombtare që mbarojnë më -izëm, e humbin ë-në e mbrapashtesës gjatë lakimit; p.sh.: *komunizëm-komunizmi, komunizmit, komunizmin; idealizëm-idealizmi, idealizmit, idealizmin; patriotizëm-patriotizmi, patriotizmit, patriotizmin; realizëm-realizmi, realizmit, realizmin; romantizëm-romantizmi, romantizmit, romantizmin; reumatizëm-reumatizmi, reumatizmit, reumatizmin; socializëm-socializmi, socializmit, socializmin* etj.

13. EMNAT MË -amë, -emë, -omë

Emnat e burimit grek më -amë, -emë, -omë, në shqipet janë në përgjithsi të gjinisë femnore; p.sh.: *dramë-drama, emblemë-emblema, poemë-poema, teoremë-teorma, aksiomë-aksioma*.

Këta emna shumsin e bajnë më **-a**: *drama-t, emblema-t, poema-t, teorema-t, aksioma-t*.

Disa emna të kësaj kategorije janë të gjinisë mashkullore dhe shkruhen pa ë në fund: *program-programi; problem-problemi, sistem-sistemi* etj. dhe shumsin e bajnë më **e**:

programe-t, probleme-t, sisteme-t.

14. EMNAT ABSTRAKTË QË FORMOHEN NGA MBIEMNAT E PJESORET

Emnat abstraktë që formohen nga mbiemnat e pjesoret, trajtën e shqueme e kanë me **-ët**, nëse vijnë nga mbiemnat e nga pjesorja që mbarojnë me **ë**: *i butë, të butët; i naltë, të naltët; i randë, të randët; dalë, të dalët; thanë, të thanët* etj.

Emnat abstraktë e kanë trajtën e shqueme me **-it**, nëqoftëse formohen nga mbiemnat që mbarojnë me **-ët** a **-të** dhe nga pjesoret që mbarojnë me bashkëtingëllore; p.sh.: *të ftohët, të ftohtit; ikun, t'ikun, t'ikunit; folun, të folun, të folunit* etj.

Emnat abstraktë që formohen nga mbiemnat njirokkësh trajtën e shqueme e bajnë me **-t**; p.sh.: *të keqt, të kuqt, të madht*. Por *të zitë*.

15. EMNAT E MBIEMNAT MË -ian, -jam

Emnat e mbiemnat që formohen nga emnat e vendeve të huaja me **-i** dhe e marrin mbrapashtesën **-an**, do të shkruhen më **-ian** (e jo **-jan**), p. sh.: *Austri, Austrian-e; Australi, Australian-e, australian-e; Itali, Italian-e, italian-e; Indi, Indian-e, indian-e*, etj. Po kështu do të shkruhen me **i** dhe jo me **j** emnat e mbiemnat analogë me mbrapashtesën **-ian**, p.sh.: *Brazilian-e, brazilian-e; European-e, european-e* etj.

Disa emna shqip që tregojnë banorët e një vendi e kanë mbrapashtesën **-jan** (të shumtën e herës ajo është rezultat i zhvillimit të mbrapashtesës **-njan**); p.sh.: *Lumë, Lumjan; Mat, Matjan, Shalë, Shaljan*.

16. EMNAT MASHKULLORË MË -ue

Emnat mashkullorë që mbarojnë me **-ue**, në rasat e zhdrejta dhe në trajtën e shqueme të njajstit togun zanor e kthejnë në o dhe para nyjës dhe mbaresës rasore i marrin një n, p.sh.: *ftue-ftoni, ftonit, ftonin; krue-kroni, kronin; thue-thoni, thonit, thonin; prrue-prroni, prronit, prronin* etj.

17. SHUMSI I EMNAVE

1. Emnat dhe mbiemnat mashkullorë që mbarojnë më **-ac, -aç, -ak, -al, -an, -ant, -aq, -ar, -at, -ec, -ent, -er, -ik, -ist, -it, -jan, -nik, -ok, -or, -ot, -tar, -tor, -uk**, në shumës do të shkruhen me **ë** (dhe jo me **a** ose **e**) dhe këte e riejnë në të gjitha rasat e shumsit; p.sh.: *përtac, përtacë; rrugaç, rrugaçë; dinak, dinakë; kuqal, kuqalë; industrial, industrialë; zeshkan, zeshkanë; praktikant, pratikantë; hutaq, hutaqë; argjendar, argjendarë; Vlonjat-Vlonjatë; kambanec-kambanecë; student, studentë; oficer, oficerë; cilindrik, cilindrikë; komunist, komunistë; selenit, selenitë; Shaljan, Shaljanë; besnik, besnikë; misrok, misrokë; drejtor, drejtorë; Suliot-Suliotë; peshkatar, peshkatarë; puntor, puntorë; vjeshtuk, vjeshtukë* etj.

2. Emnat që shënojnë banorin e një vendi e krahine të huej dhe mbiemnat që lidhen me ta, e bajnë rregullisht shumsin me **ë**, p.sh.: *Grekë, grekë; Gjermanë, gjermanë; Rusë, rusë, Rumunë, rumunë, Serbë, serbë; Kroatë, kroatë; Sllovenë, sllovenë* etj.

Por nuk marrin **ë** emnat e mbiemnat që në njëjës mbarojnë me dy bashkëtingëllore, nga të cilat fundorja është një **k** a **g**; p.sh.: *Turk-turq; Freng-Frengji, freng-frengji* etj.

3. Emnat mashkullorë që e bajnë shumsin e pashquem më **-ën**, n'emnoren e kallxoren e shumsit të shquem e humbin ë-në dhe para nyjës t marrin një i anaptike, *atë-etën, etënve, etnit; mbret-mbretën, mbretënve, mbretnit; nip-nipën, nipënve, nipnit; gjysh-gjyshën, gjyshënve, ghyshnit; prift-priftën, priftënve, priftnit* etj.

4. Emnat mashkullorë që e formojnë shumsin e pashquem me **-j**, në shumsin e shquem marin t (dhe jo të), p.sh.: *gjarprij-t, lamalaj-t, mullij-t, ullij-t, dej-t*, etj. Kështu shkruhen edhe emnat mashkullorë që marojnë më **-ull** e **-ur**; p.sh.: *kungull-kunguj-t, brumbull-brumbuj-t; flamur-flamuj-t, lepur-lepuj-t* etj.

5. Emnat mashkullorë që mbarojnë më **-as, -ës, -ues**, shumsin e pashquem e kanë të njëjtë me njëjsin e pashquem dhe në trajtën e shqueme para nyjës **t** marrin një i anaptike; p.sh.: *nji vendas, shum vendas, vendasit; nji nxanës, shum nxanës, nxanësit, a nxansit* (por *nxanësvet*); *nji mësues, shum mësues, mësuesit* etj.

6. Emnat femnorë që mbarojnë me **-a, -e, -i, -o, -u** të theksueme, n'emnoren e kallxorene shumsit të shquem marrin **të**; p.sh.: *kalatë, rrufetë, shtëpitë, byrotë, drutë* etj.

7. Emnat mashkullorë që mbarojnë në shumsin e pashquem me rrokje të mbyllun, n'emnoren e kallxoren e shumsit të shquem marin **t** (dhe jo të); p.sh.: *fiqt, miqt, limojt, kalamajt, thojt* etj. (e jo: *fiqtë miqtë, limojtë, kalamajtë, thojtë* etj.)

8. Emnat asnjans (mashkullorë) e femrorë më **ë**, do të shkruhen pa **ë** në shumës; p.sh.: *djathë-djathna, drithë-drithna, ujë-ujna, erë-erna, cohë-cohna* etj.

9. Emnat mashkullorë që shënojnë njësi mase e peshe, zakonisht shumsin e kanë të njëjtë me njëjsin; p.sh.: *nji gram, dy gram; nji kuintal, tre kuintal; nji volt, pesë volt* etj. Por emnat masash me **ër**, si *litër, metër*, shumsin e bajnë me **a**, p.sh.: *nji litër, katër litra; nji metër, gjashtë metra*.

10. Emnat mashkullorë me shumsin më **-e, -na, -a**

a) Emnat mashkullorë që e bajnë shumsin me **e** i kërkojnë fjalët përcaktuese në gjininë femnore; p.sh.: *ato male, vende pjellore, tri gabime* etj.

b) Trajtën e gjinisë femnore në shumës e marrin edhe mbiemnat që lidhen me emnat asnjans më **-na**, p.sh. *ujna të ftohta* etj.

c) Gjithashtu edhe disa emna mashkullorë që mbarojnë në shumës me **-na**, kërkojnë mbiemna në gjininë femnore; p.sh.: *barna të njoma, mallna të mira*. Por *eshtna të fortë*.

d) Disa emna mashullorë që tregojnë landë, si *hekur, bakër*, si edhe emnat *petk, libër*, në shumës kërkojnë mbiemna të gjinisë femnore; p.sh.: *hekura të trasha; petka të mira; libra të çmueshme*.

II. MBIEMNAT

1. MBIEMNAT MË -të

1. Ata mbiemna që përftohen nga emna njirrokësh, si edhe prej emnash shumrookësh të theksuem në rrokjen e fundit, që në të shumtën tregojnë landë, marrin mbrapashtesën -të, bie fjala: *ar-i, i artë; gur-i, i gurtë; dhi-a, i dhintë; dyllë-i, i dylltë; elb-i, i elbtë; li-ni, i lintë; grunë-i, i gruntë (i gryjtë a i grytë); lesh-i, i leshtë, presh-i, preshtë, pambuk-i, pambuktë, argjend-i, argjentë* etj.

N'anën tjetër, kur ata dalin nga emna të theksuem në rrokjen e parafundit tue u nisë prej mbarimit të fjalëve, marrin mbrapashtesën -t; p.sh.: *akull-i akullt, avull-i avullt, hekur-i hekurt, rregull-i rregullt, mjegull-i mjegullt* etj.

2. Numrorët sosin me -të p.sh.: *dy-i dytë, tre-i tretë, pesë-i pestë*. Nga *kjo rregull ban përjashtim katër-i katërt*.

Në lidhje me numrorët rreshtorë do theksue ndërkaq një prirje e përgjithshme për thjeshtimin e geminateve, fjala vjen *shtatë, tetë dhjetë* që duket se kanë kalue nëpërmjet të fazës tingullore me geminate *i shtatti, i tetti, i dhetti*.

3. Mbiemnat që rrjedhin prej foljeve me temë në bashkëtingëllore, mbarojnë më -ët, p.sh.: *ulë - i ulët; çelë - i çelët; shtrydhë - i shtrydhët, lagë - i lagët; mbledhë - i mbledhët; rrasë - i rrasët; ngathem - i ngathët; shkathem - i shkathët; ngordhë - i ngordhët; ngopë - i ngopët; ngrohë - i ngrohët; ngrysë - i ngrysët; ngjeshë - i ngjeshët*. Disa mbiemra shkruhen edhe: *i ftoftë a i ftohtë, i ngroftë a i ngrohtë*. Por *i nxehtë*.

4. Ata mbiemna që dalin nga folja me temë më **a, e, i, o, y**, do të shkruhem me **të**, p.sh.: *tha - i thatë, me(j) - i metë, zbe(j) - i zbetë mpi(j) - i mpitë; ndy(j) - i ndytë*; ndrësa mbiemnat që vijnë nga pjesoret e shkurtueme me **-ue** do të sosin me **t**: *lirue - i liruët, sque - i squët, shëmtue - i shëmtuët, kullue - i kulluët* etj.

5. a) Në lidhje me shkrimin e mbiemnavet që mbarojnë me **-ët**, ruhet ë-ja para **t-së** kur para mbrapashtesës gjinden dy ose ma shum bashkëtingëllore si: *i përbashkët - i përbashkëti - e përbashkëta; i kalbët - i kalbëti - e kalbëta, të kalbëtës; i flashkët - i flashkëti - e flashkëta*, etj.

b) Ë-ja bie kur para saj gjindet vetëm një bashkëtingëllore, si: *i, e lagët, i lagti, e lagta; i, e dobët, i dobtë, e dohta; i, e zbrazët, i zbrazti e zbrazta; i, e cekët, i cekti, e cekta; i, e athët, i athti, e athta; i, e vokët, i vokti, e vokta, të vokitit* etj.

c) Mbiemnat më **-të** që formohen prej ndajfoljeve njirrokshe ose të theksueme në rrokjen e fundit, e ruejnë **ë**-në fundore të mbrapashtesës: *pak - i paktë; ndërsa ata që theksohen në rrokjen e parafundit, e humbin këtë ë: afër - i afërt, tepër - i tepërt.*

2. MBIEMNAT MË -ëm

1. Mbiemnat e prejardhun formue prej emnash e ndajfoljesh me anë të mbrapashtesës -ëm a -më, në gegnishten do të shkruhen vetëm me -ëm, p.sh. *fis - i fisëm, jashtë - i jashtëm, mes - i mesëm, sot - i sotëm.* Në gjininë femnore ë-ja para m-së bie si: *e mesme, e jshtme, e sotme* (e jo e mesëme etj.).

2. N" anën tjetër, mbiemnat që përpara m-së kanë një -j e -r ose një zanore të theksueme, do të shkruhen me -më; p.sh.: *i majmë, e majme, i ndermë, e nderme; i pastajmë, e pastajme; i parmë, e parme; i përparmë, e përparme; i andejmë, e andejme; i përtejme, e përtejme, i pafajmë, e pafajme.*

3. Ata mbiemna që sosin më -më e që janë formue nga ndajfoljet që mbarojnë me r dhe janë të theksuem në rrokjen e parafundit, e humbin ë-në fundore; p.sh.: *nesër - i nesërm, sipër - i sipërm, tepër - i tepërm, afër - i afërm* etj.

Ë-ja e mbiemnave më **-ëm** bie gjatë lakimit: ajo mbahet në trajtën e gjindores - dhanores së shumsit të shquem e të pashquem të gjinisë mashkullore.

Kështu duket lakimi i tyne:

Gjinija mashkullore

njajës		
Trajta e pashqueme		Trajta e shqueme
emn. <i>i jashtëm</i>		<i>i jashtmi</i>
gjind. <i>(i,e) të jashtmi</i>		<i>(i,e) të jashtmit</i>
dhan. <i>të jashtmi</i>		<i>të jashtmit</i>
kallx. <i>të jashtëm</i>		<i>të jashtmin</i>
rrjedh. <i>së, të jashtmi</i>		<i>së,të jashtmit</i>

shumës		
Emn. <i>të jashtëm</i>		<i>të jashtmit</i>
gjind. <i>(i,e) të jashtëmve</i>		<i>(i,e) të jashtëmvet</i>
dhan. <i>të jashtëmve</i>		<i>të jashtëmvet</i>
kallx. <i>të jashtëm</i>		<i>të jashtmit</i>
rrjedh. <i>së, të jashtëmish</i>		<i>së, të jashtëmvet</i>

Gjinija femnore

njajës

III. NUMRORËT

Numrorët themelorë 5, 6, 7 8, 9, e 10 si edhe kompozitat që dalin prej tyre, si: 15, 16, 17, 18, 19; 50, 60, 70, 80, 90 etj., shkruhen me **ë**, pra: *pesë, gjashtë, shtatë, tetë, nandë, dhetë, pesëmbëdhjetë shtatëmbëdhjetë, gjashtëdhjetë, tetëdhjetë, nandëdhjetë* etj.

Numrorët themelorë të përngjitur që nga 11 e deri më 19 do të shkruhen me një fjalë; p.sh.: *njimbëdhjetë, dymbëdhjetë, katërmëdhjetë* etj.; gjithashtu me një fjalë do të shkruhen edhe ata numrorë që tregojnë *dhetësja, qindësja, mijësja*, p.sh.: *njizet, dyzet, gjashtëdhjetë, dyqind, njimijë, dymijë*, etj.

Ata numrorë që janë të përbamë prej *dhetëshash, qindëshash* dhe *mijëshash* do të shkruhen me tri a ma shumë fjalë, p.sh.: *njizet e dy, tridhetë e pesë, treqind e katër, njimijë e pesëqind e gjashtë* etj.

Numrorët **dy** e **tre** në gjininë mashkullore do të shkruhen: *të dy, të tre*, dhe në gjininë femnore: *të dyja, të trija*.

IV. FJALËT E PËRBAME

1. Fjalët e përbame e të përngjituna në përgjithsi, gjithashtu edhe fjalët e formueme me parashtesa - shkruhen pa vijë në mes:

a) fjalët e formueme prej dy emnash ose prej një emni dhe pjesorje e mbiemni; p.sh.: *aktlindje, armëpushim, datëlindje, damshpërblim, juglindje, pikënisje, pikëpamje, postëtelegraf, udhëheqje, urdhën, ngarkim, vendbanim, vendlindje, marrëveshje, udhëheqës, zadhanës, buzëqeshun, dorështrënguem, fatpadalë, dorëçung, dritëshkurtë, fuqiptotë, hirplotë, pesëvjeçar, qindvjeçar, qindvjetor, vullnetmirë, kryegja, kryegjysh, kryeshtruet, kryefjalë, kryefill, kryelanë, pikësosje*.

b) fjalët e formueme prej një ndajfoljeje a parafjale dhe një emni, mbiemni a foljeje, si edhe ato të formueme me parashtesa: *bashkëshort, bashkqytetar, bashkëpunim, bashkëveprim, antiimperialist, antifetar, kundërvajtës, kundërvajtje, kundërrevolucion, mbikqyrje, mbikqyr, mbivlerë, kundërvlerë, i maparshëm, i matejshëm, mosdije, mosinteresim, mospërfillje, mosrealizim, i pafat, mospasje, nënkryetar, nëndrejtor, nënshkrim, nënkolonel, padije, pafajni, pafajsi, mbrapavijë, i mbrapambetun, shumfish, jozyrtar, joreal, jokalimtare* etj.

c) fjalët e formueme prej një emni dhe fjalëve *gjysmë, krye, vetë*; p.sh.: *gjysmëhanë, gjysmërreth, gjysmekoloni, gjysmëproletar, kryetrim, kryekomandant, kryeartikull; vetëqeverisje, vetvendosje*.

d) fjalët e hueja të përbame *monarkofashist, procesverbal, socialdemokrat* etj.

2. Do të shkruhen me vizë emnat e përbarë me lidhje bashkërenditëse, pjesët e të cilëve janë të barabarta e shumëherë ndërmjet tyre vihet lidhza dhe; p.sh.: ekonomiko-shoqnor, greko-romak, marksizëm-leninizëm, marksist-leninist; në këtë mënyrë do të shkruhen edhe këto fjalë: gjeneral-major, kalë-fuqi, nacional-çlirimtar (dhe nacionalçlirimtar), lidhjet trako-shqiptare, iliro-shqiptare.

3. Shkruhen me vizë në mes fjalët e formueme prej një emni dhe emnavet zavendës e ndihmës: *zavendës-drejtori, zavendës-kryetari, zavendës-ministri, ndihmës-mjeku*. Këto fjalë do të shkruhen në këtë mënyrë edhe atëherë kur jipen me shkurtime, *zv-drejtori, zv-mjeku, zv-ministri*.

4. Shkruhen me vizë pse pa te në mes fjalët e formueme prej një emni dhe fjalzës ish: *ish-drejtor ose ish drejtor, ish-ministër ose ish ministër* etj.

V. PËREMNAS

1. PËREMNAS VETORË

Trajta e emnoses shumë të vetës së parë të përëmnit vetor është **na** e **ne**; p.sh.: **na (ne)** punojmë **na (ne)** shkrujmë. Trajta **neve** përdoret për rasën dhanore: p.sh.: *neve na shkruen, po na thonë neve*, dhe *na* si trajtë e shkurtë e kësaj rase (**na** foli) dhe rasës kallxore (**na** përshëndeti). Në vetën e dytë të shumsit do të përdoret **ju** për emnoren, *juve*, si trajtë e plotë e dhanores dhe **ju** si trajtë e shkurtë e dhanores dhe e kallxores, *ju punoni, juve jua thanë, ju dërgova një letër, po ju la*. Trajta *u* do të përdoret për dhanoren e shumsit të vetës së tretë: *u fola, u thashë*.

2. Trajtat e vetës së tretë do të shkruhen kështu: *ai, ajo, atij, asaj, ate, asi, aso, ata, ato, atyne, asish, asosh*.

3. Dhanorja e përëmnaveve vetorë **më, të** bashkë me trajtën e shkurtë **e** të përëmnit të vetës së tretë të njëjtit në rasën kallxore do të shkruhen me trajtë të ngjitur **ma** (më + e) dhe **ta** (të + e) për arsye se **ë**-ja me **e**-në e kallxores u shkrinë në një tingull të vetëm tue dhanë një **a** e me at rasë nuk u zhduk kurrfarë zanorje që të përëlgjet apostrofi.

Trajta e përëmnit vetor që vjen nga kontrakcioni i trajtave të shkurta **i** dhe **e** ose **i** dhe **i** do të shkruhet **ia** a **ja**; p.sh.: *ia dha librin (librat) a ja dha librin (librat)*.

4. Trajtat përëmnore proklitike **i** dhe pjesëza **u** e formës pësore do të shkruhen bashkë: *nuk u ngjitet; nuk iu bashkue* etj.

5. Trajta e dhanores shumë të vetës së parë na do të shkruhet e ndame nga trajta proklitike e kallxores së vetës së tretë: *na e dha, na e mori*; trajtat e dhanores shumë të vetës së dytë ju dhe të vetës së tretë u bashkohen me kallxoren e në jua (ju + e) dhe ua (u + e): *jua kam thanë, ua kam dhanë librin*.

Trajtat e dhanores **më, të**, kur bashkohen me trajtën e kallxores së vetës së tretë shumës, **i**, si edhe me **u**-në e pësorës, do të shkruhen të ndame me apostrof: *m'i dha librat, t'i dha librat; m'u muer goja, t'u dha e drejta* etj. Do të shkruhet me **ë** përemni vetë, kurse pa **ë** përemni pronor (i, e vet).

2. PËREMNET DËFTORË

Përemnat dëftorë në njajës e në shumës do të shkruhen në këtë mënyrë; *ky, këtij, këte, kësi, këta, këtyne, kësish, kjo, kësaj, këte, këto, këtyne, kësosh, ai, atij, ate, asi, ata, atyne, asish, asaj, ato, atyne, asosh*. Kur përdoren si mbiemna akuzativi njajës do të shkruhet pa **-ë**: *kët njeri, këtë vajzë, at kalë, at dritare* etj.

3. PËREMNET PRONORË

Përemnat pronorë kur gjinden bashkë me ndonji emën mirren si mbiemna dhe shkruhen pa nyjë, si:

djali im, djalit tim, djalin tim, (edhe tem);
djemt e mij (e mi), djemvet të mij (të mi);
djali yt, djalit tand, djalin tand, djemt e tu; djali i tij, djalit të tij, djalin e tij, djemt e tij,
djemve të tij;
djali i saj, djalit të saj, djalin e saj, djemt e saj, djemvet të saj;
djali ynë, djalit tonë, djalin tonë, djemt tanë, djemvet tanë;
djali i tyne, djalit të tyne;
vajza ime, vajzës sime, vajzën time (edhe teme), vajzat e mija (e mia), vajzavet të mija
(të mia);
vajza jote, vajzës sate, vajzën tande, vajzat e tua, vajzavet të tua;
vajza e tij, vajzës së tij, vajzën e tij, vajzat e tij (e tija), vajzave të tij (të tija);
vajza e saj, vajzës së saj, vajzën e saj, vajzat e saj (e saja), vajzave të saj (të saja);
vajza jonë, vajzës sonë, vajzën tonë, vajzat tona, vajzavet tona;
vajza juej, vajzës suej, vajzën tuej, vajzat tueja, vajzavet tueja;
vajza e tyne, vajzës së tyne, vajzën e tyne, vajzat e tyne, etj.

Si përemna pronorë do të përdoren me këto trajta:

i imi, timit, timin (edhe temin), të mijt (të mitë), të mijvet (të mivet), së a të mijsh (të mish);
e imja, simes, timen (edhe temen), të mijat (të miat), të mijavet (të miavet), së a të mijash (të miash);
i yti, tandit, tandin, të tutë, të tuvet, së a të tush;

e jotja, sates, tanden, të tuat, të tuavet, së tuash;
i yni, tonit, tonin, tanët, tanëvet, tanësh;
e jona, sonën, tonën, tonat, tonavet, tonash;
jueji, tuejit, tuejin, tuejt, tuejvet, tuejsh, suej;
i tiji, të tijit, të tijin, të tijt (të titë), të tijvet (të tivet);
e tija, së tijës, të tijën, të tijat (të tiat), të tijavet, (të tiavet), të a së tijash (tiash);
i saji, të sajit, të sajën, të sajët, të sajëvet;
e saja, të sajës, të sajën, të sajat, të sajavet;
i tyni, të tynit, të tynin, të tynet, të tynëvet, së a të tynesh;
e tynja, të a tynës, të tynën, të tynet, të tynëvet, të a së tynesh.

4. PËREMNNAT LIDHORË

Trajtat e përemnavet lidhor janë këto: *i cili, të cilit, të cilin, të cilët, të cilëvet, së cilësh; e cila, së cilës, të cilën, të cilat, të a së cilavet, së cilash, që, kush, kujt, ke.*

5. PËREMNNAT PYETËS

Përemnat pyetës shkruhen kështu:

Kush? kujt? ke? ç'? çka?

Duhet dallue ç'do (kur kemi përemnin pyetës *ç'* dhe foljen *do*) nga *çdo* (përemnën e mbiemën i pakufishëm), me një fjalë: *ç'do ti këtu?, çdo njeri.*

6. PËREMNNAT DHE MBIEMNNAT E PAKUFISHËM

Përemnat dhe mbiemnat e pakufishëm do të shkruhen me këto trajta: *çdo, kushdo, asgja, asnjëri, ndonjji, ca, disa, kaq, secili, secila, secilado, gjithsecili, gjithsecila, diçka, gjithçka, gjithsejt, gjithqysh, akëcili, akëcila, kush, askush, pakkush, shumkush, kurrkush, kurrfarë, kurrqja, rrallëkush, gjithkush, tjetër, tjetri, tjetrit, të tjerë, tjetra, tjetrës, tjetrën, të tjera, njani tjetrin, i gjithë, të gjithë, të gjithëve, të gjitha, të gjithave, i tanë, të tanë, të tana.*

Fjalët *i gjithë, i tanë* përdoren me një, kur janë përemna: *E dinë të gjithë, Erdhën të tanë.* Kur janë mbiemna, ma të shumtën, s'marrin një e s'lakohen: *gjithë fshati, në gjithë fshatin, gjithë njerzit, gjithë fletoret, gjithë bota, tanë bota. Gjithë*

mund të përdorët edhe me nyjë, tue u lakue e tue iu përshtatë në gjini emnit që ka pranë: *i gjithë fshati, të gjithë njerzit, të gjitha fletoret, fletët e të gjitha lulevet.*

VI. FOLJET

Disa vërejtje të përgjithshme

1. Në gjuhën shqipe kemi një numër foljesh, tema e të cilave mbaron me bashkëtingëllore të langëta: **l, ll, r, rr**, okluzive qiellzore: **k, g** dhe frikativen ndërdhambore **dh** që në trung - fill para tyne - kanë diftongun **ie**, i cili shumkund shqiptohet **je**. Këto folje do të shkruhen me **je** në të gjitha vetat e së tashmes së dëftores e të lidhores, me përjashtim të vetës së dytë të shumsit, si edhe në mënyrëndëshriore e pjesore; p.sh.: *vjel, mjel; ndjell, mbjell, sjell, vjell, pjell, mbështjell, përcjell; nxjerr, çjerr, bjerr, vjerr, tjerr; djeg; pjek, ndjek; rrjedh, vjedh, hjedh, etj.*

2. Si gjedhe për këto folje, po japim vetë zgjedhimin e njanës ndër to në disa kohë të thjeshta:

E tash.dëft.vep.: *mjel, mjel, mjel, mjelim, mielni, mjelin.*

E pak.dëft.vep.: *milsha, milshe, milte, milshim, milshit, milshin*

E kr.thj.dëft.vep.: *mola, mole, muel, a moli, muelëm a molëm, muelët a molët, muelën a molën.*

E pakr. lidh. vepr.: *të milsha, të milshe, të milte, të milshim, të milshit, të milshin.*

3. Disa folje tjera, që, simbas vendit, shqiptohen me **ie** ose **je** do të shqiptohen e shkruhen me **ie**: *ziej, përziej, ndiej.* N'aorist dhe në mënyrën dëshirore shkruhen me **je**: *zejva, përzejva, ndjeva; zjefsha, përzejfsha, ndjefsha.*

4. Foljet *bie, shtie*, do të shkruhen me **i** në prezent ndërsa n'imprefekt do të shkruhen me **j**, p.sh. *bijsha, shtijsha.* N'urdhnoren këto folje shkruhen kështu: *bjer, bjerni, shtjer.*

5. Foljet *me marrë, me nxjerrë* e tjera, shkruhen me **rr** në prezent, n'imprefekt dhe në particip: *marr, marrim, mirrni (merrni), marrin; nxjerr, nxjerrim, nxirrni, nxjerrin; mirrsha, nxirrsha* etj. Por në të kryemen e thjeshtë do të shkruhen me **r**: *mora, more, muer, a mori, muerëm a morëm; nxora, nxore, nxuer a nxori, nxuerëm a nxorëm* etj.

1. MËNYRA DËFTORE

Koha e tashme

1. Të gjitha foljet që mbarojnë me temë në zanore a në diftong në vetën e parë të njajsit prezentit t'indikativit do të shkruhen me **j** në fund; p.sh.: *bâj, punoj, laj,*

fshij, fryj, shkruiej, lyej etj.

2. Foljet e kësaj kategorije, si edhe deri tash, në veten e parë dhe të tretë shumës shkruhen me *ë* në fund: *shkruiejmë, shkruiejnë blejmë, blejnë, ziejmë, ziejnë, etj.*

3. Foljet që tema u mbaron me një nga bashkëtingëlloret, në vetën e parë, të dytë dhe të tretë të njajstit s'do të marrin asnjë mbaresë, pra: *unë prek, ti prek, ai prek; unë hyp, ti hyp, ai hyp, unë mbyll, ti mbyll, ai mbyll* etj.

4. Folja e parregullt me ardhë në të tashmen do të zgjedhohet kështu: *(unë) vij, (ti) vjen, (ai) vjen, (na) vijmë, (ju) vini, (ata) vijnë.*

Foljet me dijtë dhe me pi zgjedhohen kështu: *(unë) dij a di, (ti) din a di, (ai) din a di, na dijmë a dimë, (ju) dini, (ata) dijnë a dinë.*

(unë) pij a pi, (ti) pin a pi, (ai) pin a pi, (na) pijmë a pimë, (ju) pini, (ata) pijnë a pinë.

Foljet me pre e me pritë duhet me i dallue në zgjedhim për arsye se kuptimi i tyre është krejtësisht i kundërt. Do të zgjedhohjmë kështu:

Me pre:

e tash. dëf.: *prej, pren, pren, prejme, preni, prejnë,*

e kr. thj.: *preva, preve, preu, preme, pretë, prenë,*

e pakr.: *prejsa, prejshe, prente, prejshim, prejshit, prejshin*

e tash. dësh.: *prefsha, prefsh, preftë, prefshim, prefshit, prefshin,*

e tash. hab.: *prekam, preke, preka, prekemi, prekeni, prekan.*

Me pritë:

e tash. dëft.: *pres, pret, pret, presim, pritni, presin,*

e kr. thj.: *prita, prite, priti, pritëm, pritët, pritën,*

e pakr.: *pritsa, pritshe, pritte, pritshim, pritshit, pritshin,*

e tash. Dësh.: *pritsa, pritsh, prittë, pritshim, pritshit, pritshin,*

e tash. hab.: *pritam, pritke, pritka, pritkemi, pritkeni, pritkan.*

E pakryemja

1. Trajta pësore *ruhesh, rritesh* (veta e III nj. e së pakryemes) do të shkruhet *ruhej, rritej, punohej, i flihej* etj.

2. a) N'imperfekt lejohen të dy trajtat: *punojsha, a ponoja, punojshe a punoje, punjshim a punonim, punojshit a punonit, punojshin² a punonin; hapsha a hapja, hapshe a hapje, hapshim a hapnim, hapshit a hapnit; hapshin a hapnin* etj.

b) Foljet që participi u mbaron me **të**, si p.sh. *shitë, shetitë, përgatitë, lllomotitë* etj. vetën e III njajës të së pakryemes do ta bajnë me **tt** (dy t) ose me **st**. p.sh.: *shitte, shetitte, përgatitte* etj. ose *shiste, shetiste, përgatiste* etj.

c) E kryemja e thjeshtë

1. Si dihet, veta e tretë e aoristit të foljeve që në të tashmen e dëftores (veta I) dalin

² *Sunojshin* është gabim shtypi.

me **-oj, -uej**, shkruhet me **oi**: p.sh.: *ngarkoi, lexoi*, etj. kurse foljet në të tashmen e dëftores (veta I) që mbarojnë me **-aj** (*çaj*), **-ej** (*blej*), **-ij** (*fshij*), **-iej** (*ziej*), **-vej** (*lyej*), aoristi i tyre do të shkruhet me **u**: *çau, bleu, fshiu, zjeu, leu*, (prej *lyej*) etj.

2. Foljet që në të tashmen e dëftores (veta I) dalin me **yj, âj, ij** aoristin në vetën e tretë njajës, rregullisht, e bajnë me **-ni** ose **-u**:

a) *shtyj - shtyni, fryj - fryni, pështyj - pështyni, hyj - hyni* etj.

b) *bâj - bani, shâj - shani, fâj - fani, prâj - prani*, etj.

c) *mbij - mbini, mpij - mpini, lëpij - lëpini, gdhij - gdhini, grij - grini, nxij - nxini* ose *mbiu, mpiu, lëpiu, gdhiu, griu, nxiu*

2. MËNYRA LIDHORE

1. Foljet, që në të tashmen e dëftores tema u mbaron në zanore a diftong, në vetën e dytë të njajësit të lidhore do të shkruhen me **-jsh**; p.sh.: *të punojsh, të shkrujesh, të vijsh, të lyejsh, të blejsh, të bâjsh, të lajsh, të fshijsh, të hyjsh* etj.

2. Si dihet, veta e tretë e njajësit të lidhore te foljet me **-aj, -ej, -âj, -oj, -uej, -vej, -yj, -ij** shkruhen me **ë** në fund: *të lajë, të blejë, të bâjë, të fshijë, të hyjë, të punojë, të shkrujë, të lyejë* etj.

3. Të gjitha foljet që mbarojnë me bashkëtingëllore, në vetën e tretë njajës të lidhore dalin me **i**: p.sh.: *ai të flasi, të lidhi, të prishi, të lagi, të mbylli, të rrisi* etj. Po kështu do të formohet (prej kësaj trajte) edhe futuri, natyrisht, tue i shtue pjesëzën **do**: *ai do të lidhi, do të flasi, do të prishi, do të shetisi, do të mbylli, do të lagi* etj.

3. MËNYRA HABITORE

1. Foljet që mbarojnë me bashkëtingëllore, mënyrën habitore e bajnë nga pjesorja e tyre, tue nxjerrë jashtë **ë-në**; kështu do të shkruhet: *shitkam, ardhkam, folkam* (e jo *shitëkam* etj). Po kështu formohet edhe habitorja e foljeve ndihmëtare me pasë e me qenë: *paskam, qenkam*. Veta e III shumës shkruhet: *shitkan, ardhkan, folkan*, etj.

4. MËNYRA DËSHIRORE

1. Foljet që tema u mbaron me zanore ose diftong, trajta e dëshirores u del me mbaresën **-fsha**: *shkofsha, prifsha, bâfsha, kthefsha* etj.

2. Veta e tretë e prezentit të dëshirores do të mbarojë me **të**: *punoftë, rrnoftë, u prishtë, ardhhtë* etj.

3. Foljet me dhanë e me thanë për vetën e tretë njajës të së tashmes së dëshirores kanë dy trajta: *dhashtë dhe dhantë, thashtë dhe thantë*.

4. Foljet që në trup kanë togun **-je** dhe që fill mbas këtij togu pason një bashkëtingëllore e langët (si: *me mbjellë, me mjellë* etj.) në kohën e pakryeme veprorë, n'urdhnoren si edhe në kohën e tashme pësore, në mënyrën kushtore dhe lidhore e

mbledhin togun **-je** në **-i**, pra: *mbillsha, milsha; mbill, mil; mbillem, mbillesh, mbillet, milet; të mbillet, të milet; do të mbillej, do të milej*, etj.

5. Foljet me **-iej** në temë, rëndom, nuk e mbledhin këtë grup në **i**. Kështu do të shkruejmë: *përzijsha, ziejsha*, etj.

5. MËNYRA URDHNORE

1. Foljet enklitike (përemnat vetorë etj.) që i ngjiten në fund trajtës s'urdhnores së një foljeje, shkruhen bashkë me të: *bleje, kërkomë, thueji, ndëgjojeni, jepmëni, kapeni* etj.

2. Urdhnorja e foljes *me ikë* ban *ik* e jo *ikë*; po kështu urdhnojmë - shkruejmë: *hyn, fol, zen* etj.

3. Foljet që në temë kanë togun **je** të pasuem me një konsonant të langët n'urdhnore këtë tog e mbledhin më **i**: *nxirr - nxirrni, sill, mil, vil, mbill* etj.

6. MËNYRA PJESORE

Foljet *me ikë*, *me ecë*, - do të shkruhen: *ikë, ecë* (e jo: *hikë, hecë*), *ecin, ecshin, t'ikni, ikëm, ikën*, etj.

7. TRAJTA PËSORE E VETVETORE

1. Folejt që në trajtën veprorë dalin me diftongun *ue, ye, ie* (je), në trajtën pësore a vetvetore shqiptohen e shkruhen me zanore të thjeshtë; p.sh.: *shkruej - shkruhem, lyej - lyhem, ziej - zihem, ndjek - ndiqem, nxjerr - nxirrem* (e jo: *shkruehem, lyhem, ziehem*, etj.)

2. Pjesëza **ue** e trajtës pësore e vetvetore shkruhet e ndame prej foljeve, pa vizë: *u pendova, u lidh, u pastrue, u prishë* etj.

VII. NDAJFOLJET

1. Ndajfolje vendi

a) Ndajfoljet e thjeshta të vendit do të shkruhen kështu: *mbrenda, drejt, jashtë, nalt, larg*.

b) Këto ndajfolje të përngjituna të vendit do të shkruhen me një fjalë: *askund, gjithandej, kudo, kurrkund, mënjandë, matanë, përbri, përdhe, përposh, përtej, përkëtej, përjashta, pëmbrenda, përballë, përqark, përpjetë, përsipër, pranë, tatëpjetë, tekdo, anembanë*.

c) Këto ndajfolje të përngjituna të vendit a lokucione ndajfoljore do të

shkruhen kështu: *me kët anë, së largu, për së largu, së nalti, mespërmes a mes për mes, tejpërtej a tej për tej, aty këtu, rreth e përqark, përreth a për rreth, rreth e rrotull, atypari a aty pari, matej a ma tej, matutje a ma tutje.*

2. Ndajfolje kohe

a) Këto ndajfolje kohe do të shkruhen kështu: *dje, vonë, kurr a kurrë, sonte, mbramë, shpesh, prap.*

b) Këto ndajfolje të përngjituna të kohës do të shkruhen me një fjalë: *përsëri, mbasnesër, pardje, parvjet, parmbamë, njiditëzaj, njinatëzaj, ngahera, aqhera, përherë, përnjiherë, nganjihërë, kurdoherë, sakaq, sakaqherë, qëpari, qëmoti, sivjet, atëherë, atëbotë, gjithmonë, gjithherë, njikohësisht, doradorën, hepërhe, paradreke, mbasdreke, shpeshherë, rrallëherë, s'afërmi, për s'afërmi, që me natë, prapseprap, sotpërsot a sot për sot, tashpërtash a tash për tash etj.*

Qëkur e qyshkur shkruhen me një fjalë kur janë ndajfolje; me dy fjalë *që kur, qysh kur, atëherë kur* janë lidhza. P.sh. *qëkur që po rri këtu. Ka qyshkur kjo punë. Që kur kam ardhë unë, s'kam pa njeri.*

3. Ndajfolje mënyre

a) Nga ndajfoljet e mënyrës që u përgjigjen mbiemrave me -të e disa mbiemrave të tjerë, shumica shkruhen me ë n fund e vetëm dia pa ë. Kështu: *(i butë) butë, (i gjatë) gjatë, (i gjanë) gjanë, (i fshehtë) fshetë, (i lehtë) lehtë, (i mirë) mirë, (i ngushtë) ngushtë, (i qartë) qartë, (i trashë) trashë, (i mbarë) mbarë, (i rrallë) rrallë, (i urtë) urtë. Por shkruhen pa ë: drejt (i drejtë), shpejt (i shpejtë), thjesht (i thjeshtë), ligsht (i ligshtë), fort (i fortë), kot (i kotë), plot (i plotë), nalt (i naltë), mjaft (i mjaftë), vërtet (i vërtetë). Po ashtu shkurt (nga i shkurtë).*

b) Këto ndajfolje mënyre të përngjituna do të shkruhen me një fjalë: *përsëri, kësodore, gjithashtu, (marr) ngrykë, (zâ) ngoje, (më vjen) ndore, përmbys, sidokudo, dosido, thuejse, pothuej, pothuejse, ngadalë, dalngadalë, doemos, domosdo, përndryshe, mezi, domethanë, assesi, kurrsesi, kryekreje, kryekëput, mirëfilli, bashkangjitun.*

c) Këto lokucione ndajfoljore e ndajfolje mënyre të përngjituna do të shkruhen kështu: *drejtëpëdrejt, me të mirë, me të keq, me të butë, me të shpejtë, me të vërtetë, më kot, parasysh, së pari, pikësëpari, së dyti, së treti, së katërti, etj. së bashku, së fundi, së rish, së rithi, ma së fundi, ma në fund, për së shpejti, së shpejti, për së gjati, për së gjani, veç e veç etj. ma së miri, njizani. Po kështu do të shkruhen edhe shprehjet numrore katër për qind, pesë për qind.*

d) Ndajfoljet që formohen nga përsëritja e së njëjtës fjalë do të shkruhen me vizë; p.sh.: *copa-copa, duer-duer, herë-herë, tufa-tufa, vende-vende. Po kështu do*

të shkruhen edhe lokucionet³ ndajfoljore si *kamba-kambës, dita-ditës* etj.

e) Ndajfoljet e formueme prej dy emnash a prej një emni e një pjesorje do të shkruhen me një fjalë, p.sh.: *kambëkryq, duerkryq, fjalëkryq, duerlidhun, shtatzanë* etj.

ë) Nga ndajfoljet e mënyrës me dy trajta **-as** dhe **-azi**, trajtat që mbarojnë me **-i** shkruhen me **z**, kurse trajtat që mbarojnë me bashkëtingëllore shkruhen me **s**. Pra: *barkas, djathtas, haptas, rishtas, por: barkazi, djathtazi, haptazi*.

f) Ndajfolja sasije *shum* do të shkruhet pa **ë** në fund.

VIII. LIDHZAT

Këto fjalë do të shkruhen kështu: *mbasi, ose, apo, kurse, sepse, ndonse, kinse, veçse, edhepse, sikurse, se si, se sa, derisa, ndërsa, që kur, sikundër që, sadoqë, sidoqë, sado, sido, porsa, porse⁴, mirëpo, para se, megjithatë, nëqoftëse, megjithëqë, meqenëse, poqë, poqese, ngaqë, meqë, sidoqoftë*

C. TË NDRYSHME

PËRDORIMI I SHKRONJAVE TË MËDHA

1. Emnat e popujve. - Emnat e popujve dhe të banorëve të një vendi do të shkruhen me shkronjë të madhe; p.sh.: *Bullgar, Çekoslovak, Gjerman, Hungarez, Rus, Shqiptar, Elbasanas, Korçar, Shkodran* etj. Ndërsa do të shkruhen me shkronjë të vogël mbiemnat përkatës; P.sh.: *populli shqiptar, letërsija jugosllave, industria e randë çekosllovake, darsma gjakovare, vajzë korçare*.

2. **Emnat e stinëvet, të muejvet e të ditëvet të javës.** - Emnat e stinëvet, të muejvet e të ditëvet të javës do të shkruhen me shkronjë të vogël; p. sh.: *pranverë, verë, vjeshtë, dimën, kallnor, fror, mars, e hanë, e martë, e mërkurë, e ejte, e premte, e shtunë, e dielë*.

3. **Titujt e institucioneve** etj. - Në titujt dhe emnat e institucioneve, organizatave etj., do të shkruhet me shkronjë të madhe vetëm fjala e parë. P. sh.: *Akademija serbe e*

³ Lokacionet është gabim shtypi.

⁴ Sorse është gabim shtypi.

shkencavet, Ministria e arsimit, Partia komuniste e Jugosllavisë, Sekretariati i punëve të jashtme, Kuvendi popullor, Armata popullore e Jugosllavisë, Biblioteka universitare, Muzeumi arkeologjik e etnografik, Lidhja e komunistëve të Jugosllavisë, Shkolla normale e Prishtinës, Arsimi popullor (titull reviste), Fakulteti filozofik i Prishtinës, Këshilli krahinor i kulturës, Pleqsija e arsimit dhe kulturës (e jo: Pleqsija për arsim e kulturë).

Në titujt e veprave, artikujve e kapitujve po ashtu do të shkruhet me shkronjë të madhe vetëm fjala e parë. P.sh.: "*Bagëti e bujqësia*", "*Lulet e verës*", "*Vargjet e lira*", "*Valët e detit*", "*Bleta shqiptare*", "*Sëmundja foshnjore e majtizmit në komunizëm*" etj.

4. **Emnat gjeografikë** të përbamë prej dy a ma shumë fjalësh, do të shkruhen me shkronja të mëdha: *Maja e Hekuravet, Deti i Zi, Oqeani Indian, Strellci i Poshtëm, Deti i Ngrimë i Veriut* etj.

5. **Emnat gjeografikë** shkruhen me shkronjë të madhe, qoftë kur përdoren si emna; p.sh.: *Adriatiku, Sharri, Kopaoniku, qoftë kur përdoren si përcaktues të një emni të përgjithshëm; p.sh.: Deti Adriatik, në Detin Adriatik.*

6. **Emnat e shteteve** do të shkruhen me shkronjë të madhe; p. sh. *Republika Socialiste Federative e Jugosllavisë; Shtetet e Bashkueme t'Amerikës.*

EMNAT E PËRVEÇËM TË HUEJ

1. Emnat e përveçëm të huej në një pjesë të madhe shkruhen simbas shqiptimit që kanë në gjuhën, nga e cila janë marrë. Kështu shkruhen emnat e përveçëm nga gjuhët e Europës Perëndimore.

Për herë të parë mund të shënohet në parantezë edhe shkrimi simbas ortografisë së gjuhës s'originës. P.sh.: *Bajron (Byron), Gëte (Goethe), Monteskje (Montesquieu), Shekspir (Shakespeare), Shiler (Schiler), Zhan Zhak Ruso (Jean Jeacques Rousseau).*

Në studimet e punimet shkencore të specialitetit emnat e përveçëm të huej mund të shkruhen me grafinë e gjuhës së originës, tue shënue në parantezë herën e parë shkrimin simbas shqiptimit.

2. N'emnat e përveçëm të gjuhëve sllave që kanë alfabet jolatin, ortografia shqipe në përgjithësi shkon mbas grafisë e jo mbas shqiptimit të këtyne gjuhëve. Kështu në shkrimin e fjalëve rusishte nuk shkruhet i-ja e shkurtë fundore mbas një i-je: *Gorki, Majakovski.*

3. Emnat e përveçëm të huej në shqipet do të lakohen e do t'i marrin nyjet e mbrapme përkatëse, dmth. mbaresat rasore tue iu ngjitur kjo temës pa vizë, p.sh.: *Ciceroni, Ciceronit, Gëteja, Gëten; Lermontovi, Lermontovit, Lermontovin; Makarenkoja, Makarenkos; Moska, Moskës; Odesa, Odesën; Shekspiri, Shekspirin, Shekspirin; Vuk Karaxhiqi, i Vuk Karaxhiqit; Gjura, poezija e Gjures, tregimet e Petër Koçiqit, arti i Petrit* etj.

Datat

Datat që shkruhen me shifra, pa pasë pranë emnat **vit** e **ditë**, kur lakohen,

marrin nyjën e mbrapme, që shkruhet e ndame me vizë; p.sh.: (*maji*) i 1918-s, *ngjarjet* e 1923-s.

Ndamja e fjalëve në rrokje

Fjalët ndahen në rrokje në këtë mënyrë:

1. Fjalët njirrokshe nuk ndahen në mbarim të rreshtit.
2. Togjet zanore dhe diftongjet nuk ndahen: *die-lli*, *bue-lli*, *fye-lli*; *ai*, *ia*, *iu*, *shkoi* etj.
3. Kur një bashkëtingëllore ndodhet në mes dy zanoresh, atëherë ajo shkon me zanoren e dytë: *a-ra*, *pu-la*, *de-ty-ra* etj.
4. Kur dy bashkëtingëllore ndodhen në mes dy zanoresh, atëherë njana shkon me zanoren e parë, kurse tjetra me zanoren e dytë: *pup-la*, *dësh-mi*, *bleg-to-ri* etj.
5. Kur tri bashkëtingëllore ndodhen në mes dy zanoresh, atëherë njana shkon me zanoren e parë, kurse dy të tjerat me zanoren e dytë: *kop-shti*, *dësh-prim*, *konflikt* etj.
6. Kur një bashkëtingëllore dhe **l** ose **r** ndodhen në mes dy zanoresh, atëherë shkojnë me zanoren e dytë: *go-gla*; *pu-pla*; *bu-kla*; *li-bri*; *Pe-tri-ti*; *de-mo-kra-ci* etj.
7. Kur togjet bashkëtingëllore **mb**, **nd**, **ng**, e **ngj** ndodhen në mes dy zanoresh, atëherë shkojnë me zanoren e dytë: *ka-mba*, *mbre-nda*, *ka-nga*, *tru-ngjet* etj.
8. Kur togjet bashkëtingëllore **mb**, **nd**, e **ng** dhe bashkëtingëllorja **r** ndodhen në mes dy zanoresh, atëherë shkojnë me zanoren e dytë: *the-mbra*, *thu-ndra*, *ci-ngrim* etj.
9. Kur togu bashkëtingëllor **sht** dhe **r** ose **j** ndodhen në mes dy zanoresh, atëherë shkojnë me zanoren e dytë: *mje-shtri*, *thje-shtra*, *kë-shtjella* etj.
10. Fjalët e prejardhuna dhe të përngjituna ndahen në rrokje simbas pjesëve të tyre: *derdh-ka*, *flit-ka*, *flit-te*, *trim-ni*, *shpirt-nor*, *krye-ngrit-je*, *gjith-a-shtu* etj.

RREGULLAT E DREJTSHKRIMIT TË SHQIPES¹ (PROJEKT)

TIRANË, 1967

Komisioni hartues:

Androkli Kostallari, Eqrem Çabej, Mahir Domi

Asistent: **Emil Lafe**

¹ Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë

DY FJALË PËR LEXUESIT

Zhvillimi që ka marrë gjuha shqipe letrare në këta njëzet e sa vjet të ndërtimit të shoqërisë socialiste në Shqipëri është një nga treguesit e shumtë të lulëzimit të pashembëllt e të pandalshëm të kulturës së popullit tonë nën udhëheqjen e Partisë së Punës të Shqipërisë. Ky zhvillim kulturor kërkon që norma e sotme letrare të jetë sa më e njësuar. Shprehja e parë dhe më e dukshme e këtij njësimi është vendosja e normave të njëjta e të qëndrueshme drejtshkrimore. Përparimi i madh që është arritur në kristalizimin e normës letrare kombëtare dhe kujdesi i veçantë që ka treguar Partia e pushtetit popullor për zhvillimin e gjuhësisë shqiptare e kanë bërë plotësisht të mundshme zgjidhjen e kësaj detyre në kohën tonë.

“Rregullat e drejtshkrimit të shqipes” që po botojmë janë hartuar nga Komisioni i drejtshkrimit i Institutit të historisë e të gjuhësisë të Universitetit shtetëror të Tiranës. Ato paraqiten si projekt që do të shërbejë si bazë për një diskutim të gjerë e të gjithanshëm.

Qëllimi i “Rregullave të drejtshkrimit të shqipes” është që ato të ndihmojnë për njësimin e mëtejshëm të normës letrare kombëtare, duke u mbështetur gjerësisht mbi trajtat e përbashkëta dhe duke ruajtur e zhvilluar më tej atë traditë shkrimi që i ka shërbyer njësimit të shqipes letrare. Duke u udhëhequr nga ky qëllim themelor, “Rregullat e drejtshkrimit” kanë pasur parasysh jo vetëm gjendjen e sotme të gjuhës shqipe letrare, por edhe prirjet kryesore të zhvillimit të saj të mëtejshëm.

Në pajtim me vetë parimin themelor të drejtshkrimit të shqipes, që është parimi fonetik, “Rregullat” janë ndërtuar sipas çështjeve drejtshkrimore më të rëndësishme që paraqet struktura fonetike e shqipes letrare. Mbështetja themelore për zgjidhjet që jepen është shqiptimi më i përgjithshëm. Por krahas kësaj, është synuar njëkohësisht që të ruhet në shkrim njësia e trajtave të pjesëve të ndryshme të ligjëratës, si edhe njësia e qartësia e morfemave fjalëformuese (temat, parashtesat, prapashtesat). Ky synim përbën një nga tiparet dalluese të shqipes së shkruar që nga Rilindja kombëtare. Rregullat që jepen për shkrimin e fjalëve bashkë dhe ndaras ose bashkë dhe me vizë në mes lidhen me përcaktimin e veçorive thelbësore që dallojnë në gjuhën shqipe fjalën nga togjet e fjalëve, ndërsa përdorimi i shkronjave të mëdha mbështetet kryesisht në dallimin e emrave të përgjithshëm nga emrat e përveçëm. Një pjesë të domosdoshme të drejtshkrimit përbëjnë edhe rregullat e ndarjes së fjalëve në fund të rreshtit. Këto rregulla bazohen në parimin e ndarjes së fjalëve në rrokje, parim që jo gjithnjë përputhet me atë të ndarjes së fjalëve në morfema fjalëformuese. Përveç problemeve të lartpërmendura, në “Rregullat e drejtshkrimit të shqipes” është përfshirë edhe kapitulli “Çështje gramatikore”, ku janë trajtuar disa probleme të shumësit të emrave e të mbiemrave, të shkrimit të nyjës së përparme dhe të disa pjesëzave e parafjalëve. Këto probleme, vërtet, nuk hyjnë drejtpërsëdrejti në caqet e ngushta të drejtshkrimit, por në kushtet e sotme të zhvillimit të gjuhës sonë letrare është e nevojshme dhe, nga pikëpamja shkencore, plotësisht e

mundshme që drejtshkrimi të ndihmojë për zgjidhjen e tyre në pajtim me prirjet kryesore të njësimi që vihen re në fushën e morfologjisë e të sintaksës së shqipes letrare. Komisioni hartues është i mendimit se mënjanimi në shkrim i luhatjeve që vihen re në këto fusha lehtëson procesin e kristalizimit të normës letrare, i cili drejtohet pikërisht nga gjuha e shkruar.

Komisioni i drejtshkrimit është përpjekur që rregullat të jenë njëkohësisht të përpikta, të qarta e të thjeshta, të jenë sa më të njësishtme, pa përjashtime të shumta. Këtij qëllimi i janë nënshtruar edhe shembujt që ilustrojnë e plotësojnë rregullat.

“Rregullat e drejtshkrimit të shqipes” janë rezultat i një pune të gjatë e kolektive kërkimesh, diskutimesh, e përpunimesh, e cila ka filluar që në vitet e para pas çlirimit të Shqipërisë. Ato përfaqësojnë shtjellimin dhe kodifikimin sistematik më të plotë të derisotëm të problemeve drejtshkrimore të shqipes letrare. Megjithatë, duke thënë se drejtshkrimi i shqipes së sotme, për shkak të vetë kushteve historike të formimit të gjuhës sonë letrare kombëtare, përbën një nga problemet gjuhësore më të vështira e të ndërlikuara. Numri i zgjedhjeve të dyfishta ose të diskutueshme nuk është i vogël. Zgjedhje e këtij problemi vështirësohet gjithashtu nga mungesa e studimeve të veçanta e sistematike të çështjeve teorike të drejtshkrimit të shqipes. Këto rrethana kërkojnë që në rrugën e vendosjes së rregullave drejtshkrimore të ecet me kujdes të madh, duke u përpjekur që çdo zgjedhje të ketë një karakter sa më objektiv e t’i qëndrojë kështu provës historike të kohës.

Komisioni i drejtshkrimit është plotësisht i ndërgjegjshëm se këtë detyrë kaq të ndërlikuar e njëkohësisht kaq të rëndësishme nuk mund ta zgjidhë vetëm një grup specialistësh të gjuhës. Ai është i bindur se Projekti i hartuar prej tij ka mjaft çështje që duhen rrahur gjerësisht e duhet rishikuar, se ka mjaft zbrazëti që duhet plotësuar. Për këtë arsye Komisioni i drejtshkrimit u bën thirrje të gjithë punonjësve, e në radhë të parë, punonjësve të arësimit e të kulturës, të marrin pjesë gjallërisht në diskutimin e këtij Projekti si në organet e shtypit, ashtu edhe në mbledhje të veçanta në qendrat e ndryshme të punës e të prodhimit. Pjesëmarrja në këtë diskutim është një kontribut shumë i vlefshëm e i pazëvendësueshëm që e kanë për detyrë të japin punonjësit e arësimit e të kulturës, rrethet e gjera shoqërore për zgjidhjen e këtij problemi kaq të rëndësishëm të gjuhës sonë letrare, të kulturës sonë kombëtare.

Përveç vërejtjeve që do të bëhen në organet e shtypit, Komisioni do të mirëpresë me kënaqësi e mirënjohje edhe vërejtje e sugjerime të tjera, të cilat ai u lutet lexuesve t’i dërgojnë në këtë drejtim: **Komisionit të drejtshkrimit, Instituti i historisë dhe gjuhësisë - Tiranë**. Mendimi i masave të gjera punonjëse, i krijuesve, i përpunuesve dhe i zhvilluesve të gjuhës sonë amtare, do të jetë për Komisionin e drejtshkrimit një bazë e shëndoshë për hartimin përfundimtar të “Rregullave të drejtshkrimit të shqipes”.

A. PARIME TË PËRGJITHSHME

§ 1. Parimi themelor i drejtshkrimit të shqipes është parimi fonetik: fjalët shkruhen ashtu si shqiptohen.

§ 2. Parimi fonetik i drejtshkrimit të shqipes plotësohet edhe nga morfologjia, d.m.th. nga synimi që të ruhen sa më të qarta në shkrim struktura dhe njësia e trajtave, si edhe struktura e formimit të fjalëve.

§ 3. Drejtshkrimi i sotëm i shqipes në përgjithësi ruan dhe zhvillon më tej traditën e shkrimit të gjuhës sonë.

§ 4. Drejtshkrimi i shqipes, në pajtim me prirjen e përgjithshme të zhvillimit të gjuhës letrare, synon njësimin e mëtejshëm të normës kombëtare mbi bazën e trajtave të përbashkëta.

B. DREJTSHKRIMI I ZANOREVE

I. ZANORET E THJESHTA

1. Zanorja e

§ 1. Fjalët me **e** të theksuar, të ndjekur nga një bashkëtingëllore hundore, të cilat shqiptohen diku me **e** dhe diku me **ë**, në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm, do të shkruhen me **e**: *brenda, i brendshëm, i dendur, end, endës, më dhemb, dhembje, dhentë, e enjte, femër, gdhe, gdhendës, gdhendje, gjemb, gjendje, kuvend, mend, mendje, i paqenë, e premtë, qendër, kam qenë, shembëll, shemër, tendë, tremb, thembër, vend, vendës, zemër, zëvendës* etj.

Me **-e-** do të shkruhen edhe fjalët e formuara prej këtyre temave: *brendi, dhenar, femëror, gjembaç, kuvendoj, qendror, qenësor, shembëllor, vendim, vendore, vendos, zemërohem, zëvendësoj* etj.

§ 2. Me **e** do të shkruhen në të gjitha trajtat edhe fjalët si *dre, fre, pe; i nderë; fle, ndej*, në të cilat kjo zanore ka qenë ndjekur nga një bashkëtingëllore hundore.

§ 3. Tek emrat femërorë me **-e** të patheksuar në emëroren e shquar të njëjësit bie **-e-** ja dhe përpara nyjës **-a** del një **-j-**: *artiste - artistja, dele - delja, dritare - dritarja, fshatare - fshatarja, lule - lulja, mësuese - mësuesja, nuse - nusja, qytetare, qytetarja, studente - studentja, shitëse - shitësj* etj.

Në gjindore, dhanore e rrjedhore njëjës ruhet **-e-** ja përpara mbaresës **-je**: *artiste -*

artisteje, dele - deleje, dritare - dritareje, mësuese - mësueseje, nuse - nuseje, qytetare - qytetareje, studente - studenteje, shitëse - shitëseje etj.

Po kështu ruhet **-e-** ja në këto rasa edhe te emrat femërorë më - **je**: *anije* - *anija*, (i, e një) *anijeje*; *ardhje* - *ardhja*, (i, e një) *ardhjeje*; *lutje* - *lutja*, (i, e një) *lutjeje*; *nisje* - *nisja*, (i, e një) *nisjeje*; *ulje* - *ulja*, (i e një) *uljeje*; *vajtje* - *vajtja*, (i, e një) *vajtjeje* etj.

2. Zanorja ë e theksuar

§ 4. Të gjitha fjalët me **ë** të theksuar që i përgjigjet zakonisht një **a**-je hundore do të shkruhen me **ë**: *e ëma, dëm, dhëmb-i, dhëndërr, frëng, gërshërë, gjilpërë, gjë, gjëmë, gjëndër, hënë, këmbë, kënd, këngë, lë, lëmë, lëndë, më, mëngë, nënë, nxë, kam nxënë, nxënës, një, njëjës, njëri, njëra, përzë, plëndës, ka rënë, rënë, shullë, tërshërë, kam thënë, zë - zëri, kam zënë* etj. Po kështu do të shkruhen edhe fjalët e formuara prej tyre: *dëmroj, dëmtues, frëngjisht, këmbësor, këndim, këngëtar, lëndor, mëngor, njëanësi, i njëanshëm, njëqind, zëmbël* etj. Por do të shkruhet: *matanë, mënjanë*.

§ 5. Prapashtesa e burimit turk **-llëk**, që diku shqiptohet edhe **-llik**, do të shkruhet me **ë** në njëjës e në shumës: *batakçillëk - batakçillëqe, budallallëk - budallallëqe, fodullëk - fodullëqe, pazarllëk - pazarllëqe* etj. (dhe jo *bodallallik - budallalliqe, fodullik - fodulliqe, pazarllik - pazarlliqe* etj.).

3. Zanorja ë e patheksuar

a) ë-ja paratheksore

§ 6. **Ë**-ja paratheksore do të shkruhet në këto raste:

1) Në fjalë të parme si *arësye, bagëti, fëmijë, gërryey, kënaq, këpucë, kushëri, mëkat, mësoj, përrallë, vëlla* etj., si edhe në fjalët e prejardhura prej tyre: *arësej, arësim, arësimtar, kënaqësi, i kënaqur, kushërirë, mësim, përrallor, vëllazëroj* etj.

Me **ë** do të shkruhen edhe fjalët ku **ë**-ja është përfutur nga errësimi i një zanoreje të theksuar: *cënoj, cënim* (khs. ecn); *gëzoj, gëzim* (khs. gaz); *të këqinj* (khs. i keq), *pëlla* (khs. pjell); *shënoj, shënim* (khs. shenjë) etj.

2) Në fjalë të prejardhura të formuara nga një temë më **-ë** me anë prapashtesash që nisin me bashkëtingëllore dhe në fjalë të përbëra e të përngjitura që kanë si pjesë të parë një temë të tillë më **-ë** të ndjekur nga një temë që nis me bashkëtingëllore: *anëtar, anëtarësi* (anë); *burrëri, burrëror* (burrë), *gojëtar, gojëtari* (gojë); *gjithësi* (gjithë); *këpucëtar* (këpucë); *kishëtar* (kishë); *kordhëtar* (kordhë); *lartësi, lartësoj* (i lartë); *mbarësi* (i mbarë); *pjesëtim pjesëtoj* (pjesë); *punëtor, punëtori* (punë); *shumëzim, shumëzoi* (shumë); *vështirësi* (i vështirë); *vjershëtor* (vjershë) etj.; *anëshkrim, armëpushim, atëbotë, atëhere, bashkëfjalim, bashkëpunoj, bukëpjekës, cipëtrashë, çfarëdo, derëbardhë, ditëlindje, dorëcum, dorëgjatë, dorëheqje, dorëshkrim, dhjetëfish,*

dhjetëfishoj, dhjetëvjetor, fletëgjerrë; gjashtëdhjetë, gjashtëmbëdhjetë, gjashtëqind, mirëbërës, i mirëfilltë, mirëqenje, pesëvjeçar, pikëpyetje, shtatëdhjetë, shumëfish, shumëkush, vetëdashje, vetëmbrojtje, vetëqeverisje, i vetëquajtur, vetëshërbim, vetëvendosje, vetëveten, vërej, vërejtje, etj.

Shënim: Nuk ruhet **-ë**-ja paratheksore te fjalët e përbëra ku pjesa e dytë fillon me zanore; *bashkatdhetar, bashkautor, bashkekzistencë, bashkudhëtar* (bashkë); *gojëmbël* (gojë); *gjithandej* i *gjithanshëm, gjithashtu* (gjithë); *i shumanshëm* (shumë) etj. (khs, përkundrazi *njëanësi, i njëanshëm, zëmbël*).

3) Në fjalët e prejardhura, të formuara prej temash më **-ër** me anë prapashtesash që fillojnë me zanore, kur përpara **-ë**-së ndodhet një bashkëtingëllore e zëshme (përveç -v-së) ose një grup bashkëtingëlloresh, me përjashtim të grupeve **-nd-** e **-st-**: *dhëlpëri* (dhëlpër); *emëroj, emërore, emërues* (emër); *fëmërore* (fëmër); *gjarpëroj, gjarpërushe* (gjarpër); *gjelbëron, gjelbërim* (i gjelbër); *mjeshtëri, mjeshtërok, mjeshtëror* (mjeshtër); *poshtërim, poshtëroj* (i poshtër); *shtrembërim, shtrembëroj* (i shtrembër); *urdhëresë, urdhëroj, mënyra urdhërore* (urdhër); *varfëri varfërohem* (i varfër); *zemërak, zemërim, zemërohem, zemëroj* (zemër) etj.

Shënim: Do të shkruhen pa **-ë**- *përgënjeshttrim, përgënjeshtroj* (gënjeshtrë).

4) Në fjalët e prejardhura, të formuara nga tema më **-ël**, me anë prapashtesash që fillojnë me zanore: *vogëloj, vogëli, vogëlimë, vegjëli, zvogëloj, zvogëlim* (i vogël) etj.

5) Në fjalë të tjera, në shumicën e tyre të prejardhura, që nga pikëpamja fonetike janë të ngjashme me fjalët e pikës 2 si: *bujqësi* (bujq); *fjalësi, pafajësi* (faj); *gjakësi, gjakësor* (gjak); *ligësi* (i lig); *madhëri, madhësi* (i madh); *miqësi, miqësisht, miqësor* (miq); *pakësoj* (pak); *plotësim, plotësoj* (plot); *pleqëri* (pleq); *shoqëri, shoqëroj shoqëror* (shoq); *Shqipëri, shqipëroj* (shqip); *shtegëtoj* (shteg); *tregëtar, tregëti* (treg); *argëtoj, kallëzoj, kallëzim, kallëzues, kallëzore, pyllëzim, pyllëzoj* (pyll) etj. Por do të shkruhen pa **-ë**- fjalët si: *caktoj, caktim, fajtor, kaptoj, kuptoj, kuptim, shkaktar, shkaktak, shqiptar, shqiptoj, shqiptim* etj., ku midis zanoreve ndodhen grupe si **-jt-, -kt-, -pt-**.

6) Në fjalët e formuara me parashtesën **kë-** dhe në trajtat e ndryshme të tyre: *(t, e) këtij, këtë, këto, këtyre, kësish, kësosh, (i, e) këtillë, të këtillët, të këtillat; kënde, kësish, kësodore, këtej, i këtejme, kështu, këtu; këqyr, mbikëqyr, mbikëqyrës* etj. Por do të shkruhet *kjo* (e jo *këjo*).

§ 7. Nuk do të shkruhet **-ë-ja** paratheksore në fjalët e prejardhura të formuara prej temash më **-ër-** me anë prapashtesash që fillojnë me zanore, kur përpara **-ë**-së ndodhet një bashkëtingëllore e shurdhët (**f, k, p, t,**) bashkëtingëllorja **-v-** ose një nga grupet **-nd-, -st-**: *afrim, afro* (afër)¹; *epër* (i epër); *lakror* (lakër); *letrar* (letër); *tepricë, teproj* (teprë); *veprim, veprimtari, vepro, vepror* (veprë); *vjetrohët, i vjetruar* (i vjetër); *zgavriq, zgavroj* (zgavër); *kundrejt, përkundrejt, kundrinë, kundroj, kundruall* (kundër); *lundrim, lundroj* (lundër); *njëthundrak, dythundrak* (thundër); *gjirokastrit* (Gjirokastrë); *pastrim, pastroj* (i pastër); *regjistrim, regjistroj*

¹ Por do të shkruhet *afëri*.

(regjistër) etj.

b) **-ë**-ja pastheksore jofundore

§ 8. Ruhet **-ë**-ja pastheksore jofundore në shkrim:

1) Te mbiemrat më **-ël, -ër, ërr** në gjindore-dhanore e shumësit të gjinisë mashkullore; *të ëmbëlve, të vegjëlve, të ashtërve, të pastërve, të shtrembërve, të tepërve, të vjetërve, picërrve* etj.

2) Tek emrat që e kanë shumësin më **-ër**, në gjindore, dhanore e rrjedhore: *etërve* (etër), *kunetërve* (kunetër), *mbretërve* (mbretër), *mjeshtërve* (mjeshtër), *nipërve* (nipër); *mjeshtërish, nipërish* etj.

3) Tek emrat e mbiemrat më **-ër**, gjatë lakimit, kur rënja e **-ë**-së do të shkaktonte formimin e një grupi prej tri bashkëtingëlloresh, të vështirë për t'u shqiptuar, dhe pikërisht **r** ose **i** + bashkëtingëllore + **r**:

i çiltër - *i çiltër, të çiltërit, të çiltërin, të çiltërish, të çiltërve;*
dheltër - *dhelpëre, dhelpëra, dhelpërës, dhelpërën, dhelpërash, dhelpërave;*
gjarpër - *gjarpëri, gjarpërit, gjarpërin;*
i gjelbër - *të gjelbëri, të gjelbërit, të gjelbërin, të gjelbërish, të gjelbërve;*
i kaltër - *të kaltëri, të kaltërit, të kaltërin, të kaltërish, të kaltërve;*
kulpër - *kulpëre, kulpëra, kulpërës, kulpërën, kulpërash, kulpërave;*
i shkurtër - *të shkurtëri, të shkurtërit, të shkurtërin, të shkurtërish, të shkurtërve;*
i shurdhër - *të shurdhëri, të shurdhërit, të shurdhërin, të shurdhërish, të shurdhërve;*
urdhër - *urdhëri, urdhërit, urdhërin, urdhëra, urdhërash, urdhërave;*
i verbër - *të vervëri, të verbërit, të verbërin, të verbërish, të verbërve* etj.

4) Tek emrat e mbiemrat mashkullorë më **-ës** dhe **-ësh** në të gjitha rasat e njëjësit e të shumësit, si edhe tek emrat e mbiemrat femërorë që formohen prej tyre:

ardhës - *ardhësi, ardhësin, ardhësish, ardhësve;*
bukëpjekës - *bukëpjekësi, bukëpjekësit, bukëpjekësin, bukëpjekësish, bukëpjekësve;*
endëse - *endëseje, endësja, endëses, endësen, endësesh, endëset;*
korres - *korresë, korresit, korresin, korresish, korresve;*
mjelëse - *mjelëseje, mjelësja, mjelëses, mjelësen, mjelësesh, mjelëset, mjelëseve;*
ndjekës - *ndjekësi, ndjekësit, ndjekësin, ndjekësish, ndjekësve;*
nëpunës - *nëpunësi, nëpunësit, nëpunësin, nëpunësish, nëpunësve;*
nxënëse - *nxënëseje, nxënësjë, nxënëses, nxënësen, nxënësesh, nxënëset, nxënëseve;*
përgjegjës - *përgjegjësi, përgjegjësit, përgjegjësin, përgjegjësish, përgjegjësive;*
qitës - *qitësi, qitësit, qitësin, qitësish, qitësve;*
Durrës - *Durrësi, Durrësit, Durrësin;*
Kukës - *Kukësi, Kukësit, Kukësin;*
lëndë djegëse; (maquinë) **korresë**, (maquinë) **mbjellëse**, (maquinë) **qepqse**, (maquinë) **shitëse**;
dyditësh - *dyditëshi, dyditëshit, dyditëshin, dyditëshish, dyditëshve;*
dyzetkëmbësh - *dyzetkëmbëshi, dyzetkëmbëshit, dyzetkëmbëshin, dyzetkëmbëshish, dyzetkëmbëshve;*

dhjetësh - *dhjetëshi, dhjetëshit, dhjetëshin, dhjetëshish, dhjetëshve;*
dhjetëvjjetësh - *dhjetëvjjetëshi, dhjetëvjjetëshit, dhjetëvjjetëshin, dhjetëvjjetëshish, dhjetëvjjetëshve;*
pesëhektarësh - *pesëhektarëshi, pesëhektarëshit, pesëhektarëshin;*
pesërrokësh - *pesërrokëshi, pesërrokëshit, pesërrokëshin;*
tetërrokësh - *tetërrokëshi, tetërrokëshit, tetërrokëshin, tetërrokëshish, tetërrokëshve;*
tredynymësh - *tredynymëshi, tredynymëshit, tredynymëshin;*
trekëndësh - *trekëndëshi, trekëndëshit, trekëndëshin, trekëndëshish, trekëndëshve;*
mijëshe - *mijësheje, mijëshja, mijëshes, mijëshen, mijëshesh, mijëshet, mijëshëve;*
pesëshe, qindëshe, shumëngjyrëshe etj. Por do të shkruhen: *njëlitërshe, dylitërshe* etj.

5) Te trajta e vetës së dytë njëjës e së tashmes lidhore të foljeve me temë më bashkëtingëllore: *(ti) të çelësh, të dalësh, të hapësh, të mbyllësh, të ndezësh, të shtrydhësh* etj, (dhe jo të çelish a të çelsh, të dalish a të dalç etj.).

§ 9. Bie -ë-ja pastheksore jofundore:

1) Tek emrat dhe mbiemrat mashkullorë e femërorë më **-ël, -ër, -ërr**, gjatë lakimit, me përjashtim të emërores e të kallëzores së njëjësit të pashquar dhe të gjindore-dhanores së shumësit të mbiemrave mashkullorë:

zegël - *zegli, zeglit, zeglin;*
pupël - *puple, pupla, puplës, puplën, puplash, puplat, puplave;*
thnegël - *thnegle, thnegla, thneglës, thneglën, thneglash, thneglat, thneglave;*
vegël - *vegle, vegla, veglës, veglën, veglash, veglat, veglave;*
ajër - *ajri, ajrit, ajrin;*
drapër - *drapri, draprit, draprin;*
emër - *emir, emrit, emrin, emra, emrash, emrave;*
mjeshtër - *mjeshtri, mjeshtrit, mjeshttrin;*
numër - *numri, numrit, numrin, numra, numrash, numrave;*
pjepër - *pjepri, pjeprit, pjeprin, pjepra, pjeprash, pjeprave;*
flegër - *flegre, flegra, flegrës, flegren, flegrash, flegtrat, flegrave;*
gënjeshtër - *gënjeshtre, gënjeshttra, gënjeshtres, gënjeshtren, gënjeshttrash, gënjeshttrat, gënjeshttrave;*
hithër - *hithre, hithra, hithrës, hithrën, hithrash, hithrat, hithrave;*
kudhër - *kudhre, kudhra, kudhrës, kudhrën, kudhrash, kudhrat, kudhrave;*
lakër - *lakre, lakra, lakrës, lakrën, lakrash, lakrat, lakrave;*
letër - *letre, letrës, letrën, letrash, letrat, letrave;*
lundër - *lundre, lundra, lundrës, lundrën, lundrash, lundrat, lundrave;*
thembër - *thembre, thembra, thembrës, thembrën, thembrash, thembrat, thembrave;*
thundër - *tundre, thundra, thundrës, thundrën, thundrash, thundrat, thundrave;*
vepër - *vepre, vepra, veprën, veprash, veprat, veprave;*
zemër - *zemre, zemra, zemrës, zemrën, zemrash, zemrat, zemrave;*
kokërr - *kokrre, kokrra, kokrrës, kokrrën, kokrrash, kokrrat, kokrrave;*

- vjehërr** - vjehrrri, vjehrrit, vjehrrin;
i ëmbël - të ëmbli, të ëmbli, të ëmbli, të ëmbëlve;
e ëmbël - së ëmble, e ëmble, së ëmbëlës, të ëmbëlës, të ëmbëlën, të ëmbela, të ëmbelash, të ëmbelave;
i vogël - të vogli, të voglit, të voglin, të vegjëlle;
e vogël - së vogla, e vogla, së voglës, të voglën, të vogla, të voglash, të voglave;
i ashpër - të ashpri, të ashprit, të ashprin, të ashpërve;
e ashpër - së ashpre, e ashpra, së ashprës, të ashprën, të ashpra, të ashprash, të ashprave;
i pastër - të pastri, të pastrit, të pastrin, të pastërve;
e pastër - së pastre, e pastra, së pastrës, të pastrën, të pastra, të pastrash, të pastrave;
i shtrembër - të shtrembri, të shtrembrit, të shtrembrin, të shtrembërve;
e shtrembër - së shtrembre, e shtrembra, së shtrembrës, të shtrembrën, të shtrembra, të shtrembrash, të shtrembrave;
i vjetër - të vjetri, të vjetrit, të vjetrin, të vjetërve;
e vjetër - së vjetre, e vjetra, së vjetrës, të vjetrën, të vjetra, të vjetrash, të vjetrave etj.

2) Tek emrat më **-izëm** e **-azëm** në të gjitha rasat, me përjashtim të emërores e të kallëzores së njëjësit të pashquar: *anarkizëm, anarkizmi, anarkizmit, anarkizmin; arkaizëm, arkaizmi, arkaizmit, arkaizmin; ateizëm, ateizmi, ateizmit, ateizmin; çiklizëm, çiklizmi, çiklizmit, çiklizmin; dogmatizëm, dogmatizmi, dogmatizmit, dogmatizmin; idealizëm, idealizmi, idealizmit, idealizmin; kolektivizëm, kolektivizmi, kolektivizmit, kolektivizmin; komunizëm, komunizmi, komunizmit, komunizmin; majtizëm, majtizmi, majtizmit, majtizmin; marksizëm, marksizmi, marksizmit, marksizmin; marksizëm-leninizmi, marksizëm-leninizmit, marksizëm-leninizmin; materializëm, materializmi, materializmit, materializmin; realizëm, realizmit, realizmin; reumatizëm, reumatizmi, reumatizmit, reumatizmin; revizionizëm, revizionizmi, revizionizmit, revizionizmin; socializëm, socializmi, socializmit, socializmin etj.*

Po kështu do të shkruhen emrat më **-azëm**: *kiazëm, kiazmi; pleonazëm, pleonazmi; sarkazëm, sarkazmi etj.* Por do të shkruhet: *fantazmë, fantazma; miazmë, miazma; plazmë, plazma etj.*

3) Te mbiemrat më **-ëm** në gjininë femërore dhe në të gjitha rasat e gjinisë mashkullore, me përjashtim të emërores e të kallëzores së njëjësit të pashquar, si edhe të gjindores e të dhanores së shumësit; në këto dy rasat e fundit **-ë-ja** del pas **m-së**:

- i fisëm** - të fismi, i fismi, të fismit, të fismin, të fismish, të fismëve;
e fisme - së fismeje, të fisme, e fismja, së fismes, të fismen, të fismesh, të fismeve;
i jashtëm - të jashtmi, i jashtmi, të jashtmit, të jashtmin, të jashtmish, të jashtmeve;
e jashtme - së jashtmeje, të jashtme, e jashtmeja, së jashtmes, të jashtmen, të jashtmesh, të jashtmeve;
i mesëm - të mesmi, i mesmi, të mesmit, të mesmin, të mesmish, të mesmëve;
e mesme - së mesmeje, të mesme, e mesmja, së mesmes, të mesmen, të mesmesh, të mesmeve;

- i sotëm** - të sotmi, i sotmi, të sotmit, të sotmin, të sotmish, të sotmëve;
e sotme - së sotmeje, të sotme, e sotmja, së sotmes, të sotmen, të sotmesh, të sotmeve;
i vetëm - të vetmi, i vetmi, të vetmit, të vetmin, të vetmish, të vetmëve etj.

Po kështu do të shkruhen edhe emrat më **-ëm**:

- logaritëm** - logaritmi, logaritmit, logaritmin;
ritëm - ritmi, ritmit, ritmin etj.

4) Te mbiemrat më **-shëm** pavarësisht nëse formohen prej temash më zanore a më bashkëtingëllore¹, në të dyja gjinitë dhe në të gjitha rasat, me përjashtim të emërores e të kallëzores së njëjësit e të shumësit të pashquar dhe të gjindores e të dhanores së shumësit në gjininë mashkullore; në këto dy rasat e fundit **-ë**-ja del pas **-m**-së:

- i ardhshëm** - të ardhshmi, të ardhshëm, i ardhshmi, të ardhshmit, të ardhshmin, të ardhshmish, të ardhshmëve;
e ardhshme - së ardhshmeje, të ardhshme, e ardhshmja, së ardhshmes, të ardhshmen, të ardhshmesh, të ardhshmeve;
i atëhershëm - të atëhershmi, të atëhershmit, të atëhershmin, të atëhershish, të atëhershëve;
e atëhershme - së atëhershmeje, të atëhershme, e atëhershja, së atëhershmes, të atëhershmen, të atëhershmesh, të atëhershmeve;
i atjeshëm - të atjeshmi, të atjeshmit, të atjeshmin, të atjeshmish, të atjeshmëve;
e atjeshme - së atjeshmeje, të atjeshme, e atjeshmja, së atjeshmes, të atjeshmen, të atjeshmesh, të atjeshmeve;
i besueshëm - të besueshmi, të besueshëm, i besueshmi, të besueshmit, të besueshmin, të besueshmish, të besueshmëve;
e besueshme - së besueshmeje, të besueshme, e besueshmja, së besueshmes, të besueshmen, të besueshmesh, të besueshmeve;
i dikurshëm - të dikurshmi, të dikurshëm, i dikurshme, të dikurshmit, të dikurshmin, të dikurshmish, të dikurshmëve;
e dikurshme - së dikurshmeje, të dikurshme, e dikurshmja, së dikurshmes, të dikurshmen, të dikurshmesh, të dikurshmeve;
i domosdoshëm - të domosdoshmi, të domosdoshëm, i domosdoshmi, të domosdoshmit, të domosdoshmin, të domosdoshmish, të domosdoshmëve;
e domosdoshme - së domosdoshmeje, të domosdoshme, e domosdoshmja, së domosdoshmes, të domosdoshmen, të domosdoshmesh, të domosdoshmeve;
i dukshëm - të dukshmi, të dukshëm, i dukshmi, të dukshmit, të dukshmin, të dukshmish, të dukshmëve;
e dukshme - së dukshmeje, të dukshme, e dukshmja, së dukshmes, të dukshmen, të dukshmesh, të dukshmeve;
i etshëm - të etshmi, të etshëm, i etshmi, të etshmit, të etshmin, të etshmish, të etshmëve;

¹ Edhe atëhere kur tema mbaron me **-ë** të patheksuar, kjo **-ë** bie përpara prapashtesës **-shëm**: i përbotshëm - e përbotshme, i përjavshëm - e përjavshme etj.

e etshme - së etshmeje, të etshme, e etshmja, të etshmen, të etshmesh, të etshmeve;
i frikshëm - të frikshmi, të frikshëm, i frikshmi, të frikshmit, të frikshmin, të frikshmish, të frikshmëve;
e frikshme - së frikshmeje, të frikshme, e frikshmja, të frikshmen, të frikshmesh, të frikshmeve;
i ndershëm - të ndershmi, të ndershëm, i ndershmi, të ndershmit, të ndershmin, të ndershmish, të ndershmëve;
e ndershme - së ndershmeje, të ndershme, e ndershmja, së ndershmes, të ndershtmen, të ndershtmesh, të ndershtmeve;
i ngeshëm - të ngeshmi, të ngeshëm, i ngeshmi, të ngeshmit, të ngeshmin, të ngeshmish, të ngeshmëve;
e ngeshme - së ngeshmesh, të ngeshme, e ngeshmja, së ngeshmes, të ngeshtmen, të ngeshtmesh, të ngeshtmeve; po kështu: **i këtushëm** - i këtushmi, e këtushme; **i kuptueshëm** - i kuptueshmi, e kuptueshme; **i mëparshëm** - i mëparshmi, e mëparshme; **i ndjeshëm** - i ndjeshmi, e ndjeshme; **i ndritshëm** - i ndritshmi, e ndritshme; **i njëvlershëm** - i njëvlershmi, e njëvlershme; **i palodhshëm** - i palodhshmi, e palodhshme; **i paprekshëm** - i paprekshmi, e paprekshme; **i pardjeshëm** - i pardjeshmi, e pardjeshme; **i pathyeshëm** - i pathyeshmi, e pathyeshme; **i përditshëm** - i përditshmi, e përditshme; **i përhershëm** - i përhershmi, e përhershme; **i përjetshëm** - i përjetshmi, e përjetshme; **i përmuajshmi** - i përmuajshmi, e përmuajshme; **i përvitshëm** - i përvitshmi, e përvitshme; **i pishëm** - i pishmi, e pishme; **i pjesshëm** - i pjesshmi, e pjesshme; **i shijshëm** - i shijshmi, e shijshme; **i shkëlqyeshëm** - i shkëlqyeshmi, e shkëlqyeshme; **i turpshëm** - i turpshmi, e turpshme etj.

5) Te mbiemrat e formuar me prapashtesat **-shëm** dhe **-të** prej emrash që mbarojnë me **-ë**, në të gjitha trajtat e tyre: *i anshëm, i anshmi, të anshmit, të anshëm, e anshme, së anshmes, të anshmen (anë); i nevojshëm, të nevojshmi, të nevojshmëve, e nevojshme (nevojë); i përbotshëm, e përbotshme (botë); i përjavshëm, e përjavshme, e përjavshmja (javë); i përkohshëm, e përkohshme, e përkohshmja (kohë); i pjesshëm, i pjesshmi, e pjesshme, e pjesshmja (pjesë) etj.; i dylltë, i dyllti, e dylltë (dyllë); i dhjamtë, i dhjamti, e dhjamtë (dhjamë); i lëkurtë (lëkurë); i njëmijtë (mijë); i përpiktë, e përpiktë (pikë); i pestë, e pestë (pesë); i thantë (thanë) etj.*

c) **-ë**-ja pastheksore fundore

§ 10. Do të ruhet në shkrim **-ë**-ja fundore në fjalët me theksin në rrokjen e parafundit edhe në ato trajta kur ajo del në pozicion jofundor. Kështu do të shkruhen më **-ë**:-

1) Emrat femërorë si *fjalë, flakë, gunë, gjellë, punë, rrugë, thikë, xixë; fjalës, fjalën, fjalëve, fjalësh, gjellës, gjellën, gjellëve, gjellësh, rrugës, rrugën, rrugëve, rrugësh etj.* Ruhet **ë**-ja në shkrim edhe në shumësin me **-ra**: *cohëra, farëra, gjellëra, kohëra etj.*

2) Emrat mashkullorë që shkojnë pas lakimit të emrave femërorë: *axhë-a, babë-a, bacë-a, dajë-a, gegë-a lalë-a, toskë-a, Kolë-a, Lekë-a, Llukë-a etj.*

3) Emrat mashkullorë të tipit: *burrë, djalë, gjumë, kalë, lëmë, lumë* etj.

4) Emrat që në përgjithësi tregojnë lëndë dhe që përdoren në gjininë mashkullore ose asnjansë: *brumë-i, brumë-t, brumë-ra; djathë-i, djathë-t, djathë-ra; drithë-i, drithë-t, drithë-ra; dyllë-i, dyllë-t, dyllë-ra; dhjamë-i, dhjamë-t, dhjamë-ra; grurë-i, grurë-t, grunjë-ra; gjalpë-i, gjalpë-t, gjalpë-ra; mjaktë-i, mjaltë-t, mjaltë-ra; ujë-i, ujë-t, ujë-ra* etj.

Shënim 1. Emrat asnjansë ose mashkullorë të ngjashëm me ata të pikës 4, që në njëjës nuk mbarojnë me **-ë**, nuk marrin **-ë** as në shumësin me **-ra**: *leshra, mallra, mishra, vajra* etj.¹ Por marrin **-ë** përpara **-ra**-së ata emra që e bëjnë shumësin me **-ra**, dhe që mbarojnë me **-r** ose me një tog bashkëtingëlloresh, ndër të cilat e fundit është e zëshme: *barëra* (bar), *elbëra* (elb), *fundëra* (fund), *lëngëra* (lëng), *qelbëra* (qelb) etj.

Shënim 2. Shumësi i fjalës *natë* në trajtën e pashquar shkruhet pa **-ë**: *net*.

5) Mbiemrat e parmë: *(i, e) butë, të butë, të butëve, të butësh; (i, e) drejtë, të drejtë, të drejtëve, të drejtësh; (i, e) fortë, të fortë, të fortëve, të fortësh; (i, e) gjatë, të gjatë, të gjatëve, të gjatësh; (i, e) lartë, të lartë, të lartëve, të lartësh; (i, e) mirë, të mirë, të mirëve, të mirësh* etj.

6) Mbiemrat e prejardhur që formohen me anë të prapashtesës **-të** nga emra, numërorë e ndajfolje njërrrokëshe ose edhe shumërrrokëshe, por me theksin në rrokjen e fundit: *(i, e) artë* (ar), *(i, e) birtë* (bri), *(i, e) druntë* (dru), *(i, e) dhirtë* (dhi), *(i, e) elbtë* (elb), *(i, e) gurtë* (gur), *(i, e) kallamboqtë* (kallamboq), *(i, e) kërptë* (kërp), *(i, e) leshtë* (lesh), *(i, e) lintë* (li), *(i, e) meltë* (mel), *(i, e) pambuktë* (pambuk), *(i, e) preshtë* (presh), *(i, e) urovhtë* (urov), *(i, e) zjarrhtë* (zjarr); *(i, e) dytë* (dy), *(i, e) dyzetë* (dyzet), *(i, e) milionhtë* (milion), *(i, e) njëmijhtë* (njëmijë), *(i, e) njëzetë* (njëzet), *(i, e) tretë* (tre); *(i, e) paktë* (pak), *(i, e) saktë* (sak) etj.

Shënim: Kur këta mbiemra dalin nga emra, numërorë e ndajfolje me theksin mbi rrokjen e parafundit, shkruhen pa **-ë** fundore: *(i, e) akullt* (akull), *(i, e) avullt* (avull), *(i, e) hekurt* (hekur), *(i, e) misërt* (misër), *(i, e) okërt* (okër), *(i, e) rregullt* (rregull), *(i, e) thekërt* (thekër), *(i, e) katërt* (katër); *(i, e) tepërt* (tepër) etj.

7) Mbiemrat që formohen me prapashtesën **-të** nga folje me temë më zanoret **-a, -e, -i, -y**: *(i, e) frytë* (fryj), *(i, e) metë* (mej), *(i, e) mpitë* (mpij), *(i, e) ndytë* (ndyj), *(i, e) ngrirë* (ngrij), *(i, e) thatë* (thaj) etj.

8) Ndajfoljet që u përgjigjen mbiemrave më **-ë** dhe që, sit ë tilla, zakonisht shkruhen njësoj si këta: *butë, ftohtë, gjallë, gjatë, gjerë, lehtë, mbarë, mirë, ngrohtë, ngushtë, qartë, rëndë, shëndoshë, shkretë, vonë*.

Shënim: Nga ndajfoljet e këtij tipi shkruhen pa **-ë** këto: *drejt* (i drejtë), *fort* (i fortë), *kot* (i kotë), *larg* (i largët), *lart* (i lartë), *mbrapsht* (i mbrapshtë), *mjaft* (i mjaftë), *nalt* (i naltë), *pak* (i pakë), *plot* (i plotë), *shpejt* (i shpejtë), *thjesht* (i thjeshtë), *vërtet* (i vërtetë); po kështu fo të shkruhen *shkurt* dhe *veç*.

¹ Po kështu do të shkruhet edhe shumësi i *shpirt*: *shpirtra*.

Pa -ë do të shkruhen këto ndajfolje, ashtu si edhe fjalët e një tipi me to, edhe kur hyjnë si pjesë të para në fjalët e përbëra: *drejtpeshimi, drejtpërdrejt, drejtpërdrim, drejtshkrim, keqardhje, keqbërës, keqkuptim, keqpërdorim, largpamës, i lartpërmendur, pakkush, i plotfuqishëm, i plotvlershëm* etj.

9) Trajtat e shumësit të emrave dhe të mbiemrave më **-ac, -aç, -ak, -al, -an, -ant, -aq, -ar, -ash, -at, -az, -ec, -eç, -ek, -el, -en, -ent, -er, -esh, -ik, -ir, -ist, -it, -jan, -(j)ot, -oç, -ok, -ol, -oll, -or, -os, -osh, -oz, -tar, -tor, -uc, -uk, -ul, -un, -uq, -ush:**

- ac:** *kupacë* (kupac), *përtacë* (përtac), *thumbacë* (thumbac) etj.
- aç:** *gungançë* (gungaç), *gjëmbaçë* (gjëmbaç) etj.
- ak:** *dinakë* (dinak), *motakë* (motak), *rosakë* (rosak) etj.
- al:** *admiralë* (admiral), *cungalë* (cungal), *gjeneralë* (gjeneral) *kuintalë* (kuintal), *kuqalë* (kuqal), *radikalë* (radikal) etj.
- an:** *aeroplanë* (aeroplan), *dibranë* (dibran), *italianë* (italian), *partizanë* (partisan), *shkodranë* (shkodran), *varganë* (vargan) etj.
- ant:** *aspirantë* (aspirant), *elefantë* (elefant), *laborantë* (laborant), *maturantë* (maturant) etj.
- aq:** *hutaqë* (hutaq), *marraqë* (marraq) etj.
- ar:** *fshatarë* (fshatar), *hektarë* (hektar), *korçarë* (korçar), *ushtarë* (ushtar) etj.
- ash:** *gjumashë* (gjumash), *kromashë* (kromash) etj.
- at:** *sakatë* (sakat), *vlonjatë* (vlonjat) etj.
- az:** *matrapazë* (matrapaz), *xhambazë* (xhambaz) etj.
- ec:** *burrecë* (burrec), *guralecë* (guralec), *memecë* (memec) etj.
- eç:** *gjyveçë* (gjyveç) etj.
- ek:** *dyshekë* (dyshek), *fishekë* (fishek), *grekë* (grek), *lekë* (lek), *zevzekë* (zevzek) etj.
- el:** *buzelë* (buzel), *dembelë* (dembel), *rebelë* (rebel) etj.
- en:** *hostenë* (hosten), *legenë* (legen) etj.
- ent:** *asistentë* (asistent), *docentë* (docent), *elementë* (element, kur janë frymorë), *klientë* (klient), *studentë* (student), *vigjilentë* (vigjilent) etj.
- er:** *berberë* (berber), *frigoriferë* (frigorifer), *inxhinierë* (inxhinier), *kaloriferë* (kalorifer), *kapterë* (kapter), *noterë* (noter), *oficerë* (oficer), *pionierë* (pionier), *rreshterë* (rreshter), *togerë* (toger) etj.
- esh:** *gollomeshë* (gollomesh), *veshë* (vesh) etj.
- ik:** *mekanikë* (mekanik), *zvarranikë* (zvarranik) etj.
- ir:** *peshqirë* (peshqir), *vezirë* (vezir) etj.
- ist:** *artistë* (artist), *gjimnazistë* (gjimnazist), *komunistë* (komunist), *majtistë* (majtist), *socialistë* (socialist), *sportistë* (sportist), *shahistë* (shahist), *turistë* (turist) etj.
- it:** *gjirokastritë* (gjirokastrit), *petritë* (petrit) etj.
- jan:** *lumjanë* (lumjan), *matjanë* (matjan), *shaljanë* (shaljan) etj.
- (j)ot:** *delvinjotë* (delvinjot), *himarjotë* (himarjot) etj.
- oç:** *buzoçë* (buzoç) etj.
- ok:** *çapokë* (çapok), *malokë* (malok), *misërokë* (misërok) etj.

- ol:** *kaqolë* (kaqol), *krahollë* (kraholl) etj.
- oll:** *kunatollë* (kunatoll), *nipollë* (nipoll), *pinjollë* (pinjoll) etj.
- or:** *drejtorë* (drejtor), *doktorë* (doktor), *profesorë* (profesor), *përemrat* pronorë (përemër pronor), *ushqimorë* (ushqimor) etj.
- os:** *fatosë* (fatos), *qerosë* (qeros) etj.
- osh:** *barkoshë* (barkosh), *kaposhë* (kaposh), *trimoshë* (trimosh) etj.
- oz:** *bajlozë* (bajloz), *marangozë* (marangoz) etj.
- tar:** *gjahtarë* (gjahtar), *luftëtarë* (luftëtar), *shkrimtarë* (shkrimtar), *shqiptarë* (shqiptar) etj.
- tor:** *fajtorë* (fajtor), *punëtorë* (punëtor) etj.
- uc:** *derrkucë* (derrkuc) etj.
- uk:** *bishtukë* (bishtuk), *vjeshtukë* (vjeshtuk) etj.
- ul:** *bardhulë* (bardhul), *veshulë* (veshul) etj.
- un:** *bastunë* (bastun), *pirunë* (pirun), *spiunë* (spiun) etj.
- uq:** *belbuqë* (belbuq), *gërdhuqë* (gërdhuq), *thuthuqë* (thuthuq) etj.
- ush:** *larushë* (larush), *verdhushë* (verdhush) etj.

Shënim: Emrat më **-ant**, **-el**, **ent**, të cilët në shumicën e tyre janë me burim të huaj, kur nuk shënojnë frymorë, e bëjnë shumësin me **-e**: *diamante* (diamante), *formante* (formant), *variante* (variant), *modele* (model), *reçe* (reçel), *elemente* (element) etj.; po kështu do të shkruhen me **-e** në shumës fjalët *karaktere* (karakter), *plane* (plan).

10) Emrat që shënojnë banorin e një vendi a të një krahine të huaj, si edhe mbiemrat përkatës: *afrikan-ë*, *algjerian-ë*, *evropian-ë*, *flamand-ë*, *francez-ë*, *gal-ë*, *got-ë*, *grek-ë*, *gjerman-ë*, *ilir-ë*, *irlandez-ë*, *japonez-ë*, *kanadez-ë*, *kelt-ë*, *kinez-ë*, *Korean-ë*, *kuban-ë*, *mesap-ë*, *mongol-ë*, *normand-ë*, *rus-ë*, *serb-ë*, *slloven-ë*, *spanjoll-ë*, *suedez-ë* etj.

11) Trajtat e emërores dhe të kallëzores së shquar të shumësit të emrave dhe të mbiemrave mashkullorë që në trajtën e pashquar mbarojnë me një bashkëtingëllore dhe që janë njërrrokësh ose që kanë theksin në rrokjen e fundit: *armiq*të (armiq), *barin*jë (barinj), *fiq*të (fiq), *hun*jë (hun), *kërmij*të (kërmij), *lumen*jë (lumenj), *mullin*jë (mullinj), *min*jë (minj), *miq*të (miq), *thon*jë (thonj), *ullin*jë (ullinj), *të kuq*të (të kuq), *të mëdhenj*të (të mëdhenj), *të rinj*të (të rinj) etj.

12. Trajtat e shquara të rasave të zhdrejta të njëjësit dhe të emërores e të kallëzores shumë të emrave femërorë që mbarojnë me zanore të theksuar: *kala*, *kalasë*, *kalanë*, *kalatë*; *fe*, *fesë*, *fenë*, *fetë*; *rrufe*, *rrufesë*, *rrufenë*, *rrufetë*; *gjë* *gjësë*, *gjënë*; *shtëpi*, *shtëpisë*, *shtëpinë*, *shtëpitë*; *byro*, *byrosë*, *byronë*, *byrotë*; *dru*, *drusë*, *drunë*, *drutë*; *dy*, *dysë*, *dynë* etj.

13. Trajta e kallëzores së shquar të njëjësit e emrave mashkullorë që mbarojnë me një zanore të theksuar: *babanë* (baba), *dhenë* (dhe), *kanë* (ka), *synë* (sy), *shinë* (shi), *vëllanë* (vëlla) etj. Emri sy shkruhet me **-ë** edhe në emëroren e në kallëzoren e shquar të shumësit: *sy*të.

14) Të gjitha rasat e shumësit të pashquar e të shquar të emrave dhe të mbiemrave që e bëjnë shumësin me **-ë**: *anëtarë*, *anëtarëve*, *anëtarësh*, *anëtarët*;

komunistë, komunistëve, komunistësh, komunistët; partizanë, partizanëve, partizanësh, partizanët; punëtorë, punëtorëve, punëtorësh, punëtorët; besnikë, besnikëve, besnikësh, besnikët etj.

15) Emrat e formuar me prapashtesën **-zë** prej temash që mbarojnë më zanore të theksuar: *kufizë, lajthizë, qelizë, syzë, vezë*, si edhe emrat me këtë prapashtesë që kanë pësuar një shpërngulje theksi në rrokjen e parafundit: *bukurezë* (bukur), *dorezë* (dorë), *kokrrizë* (kokërr), *varrezë* (varr) etj.

16) Emrat femërorë që diku shqiptohen me **-më** e diku me **-ëm**: *basmë, britmë, cikmë, dasmë, dridhmë, grahmë, gjysmë, klithmë, krismë, krusmë, nismë, qilizmë, shkazmë, vigmë* etj. Po kështu do të shkruhen edhe *astmë, dogmë*.

17) Emrat me burim nga greqishtja e vjetër më **-amë, -emë, -omë**, të cilët në shqipen në përgjithësi janë të gjinisë femërore: *dramë, gamë, panoramë; dilemë, emblemë, fonemë, morfemë, poemë, stemë, temë, teoremë; aksiomë, simptomë, trakomë*; por do të shkruhen pa **-ë** në fund emrat e kësaj kategorie që janë të gjinisë mashkullore: *gram-i, kilogram-i, monogram-i, program-i; problem-i, sistem-i; binom-i, polinom-i, trinom-i* etj.

18) Përemri vetor i vetës së parë njëjës *unë* (dhe jo *un*).

19) Përemrat pronorë *ynë, jonë, tanë, tonë, sonë; të mitë, të tutë, të tijtë, të sajtë* (dhe jo *yn, jon, tan, të mit, të tut* etj.).

20) Foljet me temë më zanore ose më grup zanoresh në vetën e parë dhe të tretë të shumësit të së tashmes dëftore e lidhore: *(të) lajmë, (të) mbajmë, (të) mbajnë, (të) shpërndajmë, (të) shpërndajnë, (të) thajmë, (të) thajnë; (të) blejmë, (të) blejnë, (të) gjejmë, (të) gjejnë, (të) ndjejmë, (të) ndjejnë, (të) rrëfejmë, (të) rrëfejnë, (të) zbërthejmë, (të) zbërthejnë; (të) bëjmë, (të) bëjnë; (të) fshijmë, (të) fshijnë, (të) përfshijmë, (të) përfshijnë, (të) ngrijmë, (të) ngrijnë; (të) durojmë, (të) durojnë, (të) punojmë, (të) punojnë, (të) vrapojmë, (të) vrapojnë; (të) bujmë, (të) bujnë, (të) fryjmë, (të) fryjnë, (të) hyjmë, (të) hyjnë, (të) pështyjmë, (të) pështyjnë; (të) ziejmë, (të) ziejnë, (të) përziejmë, (të) përziejnë; (të) lyejmë, (të) lyejnë, (të) ngjyejmë, (të) ngjyejnë, (të) thyejmë, (të) thyejnë; (të) bluajmë, (të) bluajnë, (të) gjuajmë, (të) gjuajnë, (të) ruajmë, (të) ruajnë, (të) vuajmë, (të) vuajnë; (të) vëmë, (të) vënë; (të) lëmë, (të) lënë, (të) zëmë, (të) zënë* etj. Kështu shkruhen edhe *kanë, të kenë, janë, të jenë, venë, të venë* (vete).

21) Trajtat e shumësit të së kryerës së thjeshtë të foljeve me temë më zanore të pazbërthyer në dy zanore në këto trajta: *lamë, latë, lanë* (laj), *shpërndamë, shpërndatë, shpërndanë* (shpërndaj), *thamë, thatë, thanë* (thaj); *blemë, bletë, blenë* (blej), *ndemë, ndetë, ndenë* (nde); *bëmë, bëtë, bënë* (bëj); *fshimë, fshitë, fshinë* (fshij), *ngrimë, ngritë, ngrinë* (ngrij); *frymë, frytë, frynë* (fryj), *hymë, hytë, hynë* (hyj), *pështymë, pështytë, pështynë* (pështyj); *lamë, latë, lanë* (të), *vumë, vutë, vunë* (vë), *zumë, zutë, zunë* (zë); *shpumë, shputë, shpunë* (shpie); *thamë, thatë, thanë* (them); *pimë, pitë, pinë* (pi); *pamë, patë, panë* (shoh), *qemë, qetë, qenë* (jam), *prumë, prutë, prunë* (bie), *ramë, ratë, ranë* (bie) etj.

22) Trajtat e mënyrës urdhërore njëjës të foljeve *bie, shpie, shtie, zë, përzë, lë, vë: bjerë, shpjerë, shtjerë, zërë, përzërë, lërë, vërë*; po kështu do të shkruhet trajta e urdhërores njëjës e foljeve *flas e hyj: folë, hyrë*.

23) Trajtat e vetës së tretë njëjës të mënyrës lidhore të gjitha foljet: *të humbë, të trembë, të ecë, të lëkundë, të përmendë, të rendë, të shkundë, të bredhë, të hedhë, të lidhë, të djegë, të ndragë, të fshehë, të ftohë, të flakë, të ikë, të përkulë, të shkelë, të shkulë, të vjelë, të mbjellë, të sjellë, të hapë, të fryjë, të ndërhyjë, të ndryjë, të ziejë, të përziejë, të lyejë, të ngjyeyë, të thyejë, të bluajë, të gjuajë, të paguajë, të ruajë, të vërë, të lërë, të zërë etj.* (dhe jo *të eci ose të ecij, të lidhi ose të lidhij, të mbjelli ose të mbjellij, të hapi ose të hapij etj.*)¹.

24) Pjesoret më *-lë, -llë, -në, -rë, -rrë*, edhe kur kthehen në mbiemra: *mjelë, vjelë; mbjellë, pjellë, sjellë, vjellë; dhënë (dhanë), ngrënë (ngranë), shtënë, thënë, vënë, zënë; përndarë, qarë, tharë, vrarë, bërë, blerë, lerë, fshirë, grirë, lëpirë, nxirë, fryrë, hyrë, ndyrë, shtyrë; bjerrë, marrë, nxjerrë, vjerrë etj.*

§ 11. Nuk do të shkruhen me **-ë** fundore:

1) Mbiemrat që formohen me prapashtesën **-të** prej temash më bashkëtingëllore, të cilët, në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm, do të shkruhen me **-ët**: *(i, e) athët (ath), (i, e) cekët (cek), (i, e) çelët (çel), (i, e) dobët (dob-), (i, e) errët (err), (i, e) hapët (hap), (i, e) kalbët (kalb), (i, e) kthjellët (kthjell), (i, e) lagët (lag), (i, e) lidhët (lidh), (i, e) mbrydhët (mbrydh), (i, e) mbyllët (mbyll), (i, e) ndryshkët (ndryshk), (i, e) ngathët (ngath), (i, e) njelmët (njelm-), (i, e) përbashkët (bashk-), (i, e) shkathët (shkath), (i, e) vyshkët (vyshk), (i, e) zbrazët (zbraz) etj.* Këta mbiemra e ruajnë **-ë** në shkrim në të gjitha raset gjatë lakimit të tyre:

i athët - i athëti, të athëtit, të athëtin, të athëtish, të athëtve;

e athët - e athëta, së athëtës, të athëtën, të athëtash, të athëtat, të athëtave;

i cekët - i cekëti, të cekëtit, të cekëtin, të cekëtish, të cekëtve;

e cekët - e cekëta, së cekëtës, të cekëtën, të cekëtash, të cekëtat, të cekëtave;

i dobët - i dobëti, të dobëtit, të dobëtin, të dobëtish, të dobëtve;

e dobët - e dobëta, së dobëtës, të dobëtën, të dobëtash, të dobëtat, të dobëtave;

i hapët - i hapëti, të hapëtit, të hapëtin, të hapëtish, të hapëtve;

e hapët - e hapëta, së hapëtës, të hapëtën, të hapëtash, të hapëtat, të hapëtave;

i kthjellët - i kthjellëti, të kthjellëtit, të kthjellëtin, të kthjellëtish, të kthjellëtve;

e kthjellët - e kthjellëta, së kthjellëtës, të kthjellëtën, të kthjellëtash, të kthjellëtat, të kthjellëtave;

i njelmët - i njelmëti, të njelmëtit, të njelmëtin, të njelmëtish, të njelmëtve;

e njelmët - e njelmëta, së njelmëtës, të njelmëtën, të njelmëtash, të njelmëtat, të njelmëtave;

i përbashkët - i përbashkëti, të përbashkëtit, të përbashkëtin, të përbashkëtish, të përbashkëtve;

e përbashkët - e përbashkëta, së përbashkëtës, të përbashkëtën, të përbashkëtash, të

¹ Trajtat e tipit të *ziej, të lyejë, të bluajë*, shkruhen me **-ë** për arsye morfologjike.

përbashkëtat, të përbashkëtave etj.

Në emëroren e kallëzoren e shquar të njëjësit të gjinisë asnjane, në emëroren e në kallëzoren e shquar të shumës të gjinisë mashkullore, si edhe në rrjedhoren e shumës me **-sh**, këta mbiemra, përpara nyjës **-t** ose mbaresës **-sh** marrin një **-i**: *të athëtish, të athëtish; të belbëtish, të belbëtish; të cekëtish, të cekëtish; të dobëtish, të dobëtish; të hapëtish, të hapëtish; të njelmëtish, të njelmëtish, të përbashkëtish, të përbashkëtish etj.*

Shënim: Mbiemrat që formohen po me këtë prapashtesë prej foljesh me temë me **-h** shkruhen me **-të**: *(i, e) ftohtë (ftoh), (i, e) ngrohtë (ngroh), (i, e) lehtë (i, e) mprehtë (mpreh), (i, e) nxehtë (nxeh) etj.* Këta mbiemra përpara nyjës **-t** të emërores e të kallëzores së shquar të njëjësit asnjane e të shumës të gjinisë mashkullore si edhe përpara mbaresës **-sh** të rrjedhores, nuk marrin asnjëherë **-i**: *i ftohtë, të ftohtët, të ftohësh; i lehtë, të lehtët, të lehtësh; i mprehtë, të mprehtët, të mprehtësh; i nxehtë, të nxehtët, të nxehtësh etj.*

2) Emrat dhe mbiemrat që në shumësin e pashquar mbarojnë me bashkëtingëlloret **-gj, -j, -nj, -q** si në emëroren, ashtu dhe në të gjitha rasat e tjera: *zogj, zogjve, zogjsh; dej, dejve, dejsh; hamej, hamejve, hamejsh; kuaj, kuajve, kuajsh; muaj, muajve, muajsh; tranguj, trangujve, trangujsh; arinj, arinjve, arinjsh; barinj, barinjve, barinjsh; gjarpinj, gjarpinjve, gjarpinjsh; hunj, hunjve, hunjsh; thonj, thonjve, thonjsh; fiq, fiqve, fiqsh; miq, miqve, miqsh; pleq, pleqve, pleqsh etj.* (dhe jo *zogjë, zogjëve, zogjësh; hamejë, hamejëve, hamejësh; barinjë, barinjëve, barinjësh; hunjë, hunjëve, hunjësh; pleqë, pleqëve, pleqësh etj.*).

Po kështu do të shkruhen ma **-ë** përpara nyjës **-të** ose mbaresave të shumës emrat: *cjep (cjav), cjeptë, cjepve, cjepsh; djem (djalë), djemtë, djemve, djemsh* (dhe jo *cjepët, cjepëve, djemëve etj.*).

Shënim: Bëjnë përjashtim nga kjo rregull ata emra që në emëroren e pashquar shumës mbarojnë me **-sh**, të cilët marrin nja **-ë** për të shmangur ndeshjen e dy **-sh**-ve: *deshësh (desh), preshësh (presh).*

Po kështu do të shkruhet *vjetësh*.

3) Trajtat e shumës të emrave dhe të mbiemrave mashkullore që mbarojnë me dy bashkëtingëllore në emëroren e pashquar të shumës, si edhe të atyre që mbarojnë me **-l, -r (-n), -s, -z**; këta emra dhe mbiemra para nyjës **-t** të trajtës së shquar dhe para mbaresës **-sh** të rrjedhores marrin një **-i**: *bujq, bujqish, bujqit; peshq, peshqish, peshqit; tirq, tirqish, tirqit; ujq, ujqish, ujqit; mbretër, mbretërish, mbretërit; nipër, nipërish, nipërit; prindër, prindërish, prindërit; blerës, blerësish, blerësit; mbjellës, mbjellësish, mbjellësit; ndihmës, ndihmësish, ndihmësit; nëpunës, nëpunësish, nëpunësit; nxënës, nxënësish, nxënësit; punonjës, punonjësish, punonjësit; sulmues, sulmuesish, sulmuesit; shitës, shitësish, shitësit; vendës, vendësish, vendësit; njerëz, njerëzish, njerëzit* (dhe jo *bujqët ose bujqtë, bujqsh ose bujqësh, prindërs, prindrit, nxënsash, nxënsit etj.*); *të ëmbël, të ëmblish, të ëmblit; të vegjël, të vegjlish, të vegjlit; të bukur, të bukurish, të bukurit; të egër, të egrish, të egrit; të zgjedhur, të zgjedhurish, të zgjedhurit* (dhe jo *të ëmbëlsh ose të ëmbëlsh, të vegjëlsh ose të vegjëlsh etj.*).

4) Trajta e rrjedhores së pashquar të emrave që në shumës mbarojnë me zanore të theksuar: *grash, kalash, devesh, folesh, rrufesh, vesh, dhish, trimërish, shtëpish, veçorish, vetish, byrosh, drush, sysh* etj. (dhe jo *grashë, foleshë, shtëpishë, byroshë, syshë* etj.). Po kështu do të shkruhen edhe : *(më) dysh (dy), (më) trish (tri)*, si edhe *dyfish, trefish* etj.

5) Emrat mashkullorë e femërorë më **-ël, -ër (-ën), -ërr, -ull, -ur**, si edhe mbiemrat e këtij tipi, të cilët në emëroren e pashquar të njëjësit, në shqiptimin e sotëm të gjuhës, theksohen në rrokjen e parafundit: *bukël, gogël, pupël, tëmbël* (trajta e shquar: *tëmbli*), *thnegël, vegël*; *(i, e) ëmbël, (i, e) vogël* etj. (dhe jo *bukëlë ose buklë, tëmbëlë ose tëmbëlë, i vogëlë ose i voglë* etj.); *thelpër, gënjeshtër, hudhër, mjekër, motër, numër, pjepër, shemër, thundër, zemër*; *(i, e) ashpër, (i, e) egër, (i, e) shurdhër, (i, e) verbër* (dhe jo *gënjeshtërë ose gënjeshtër, motërë ose motrë, numërë ose numri, i egërë ose i egrë* etj.); *dhëndërr, kokërr, puçërr*; *(i, e) vocërr* (dhe jo *dhëndërrë ose dhëndrrë, kokërrë ose kokrrë, i vocërrë ose i vocrrë* etj.); *kumbull, nofull, pjergull, shpatull, tjegull, uthull*; *amull, mashkull* (dhe jo *fluturë, i bukurë*) etj.

6) Emrat me prapashtesën zvogëluese **-z(ë)**, të formuar prej temash që nuk e kanë theksin në rrokjen e fundit ose prej temash njërrrokëshe më bashkëtingëllore: *arkëz (arkë), bulëz (bulë), dorëz (dorë), dregëz (dregë), dhëmbëz (dhëmb), fshikëz (fshikë), gishtëz (gisht), hënëz (hënë), lidhëz (lidh), mollëz (mollë), mullëz (mullë), pjesëz (pjesë), sharrëz (sharrë), vashëz (vashë), verdhëz (i verdhë)* etj. Por gjatë lakimit në rasiat e zhdrejta të numrit njëjës **-ë**-ja e prapashtesës **-zë** ruhet: *dorëzës, dorëzën; dregëzës, dregëzën; hënëzës, hënëzën; shkurtëzës, shkurtëzën; vashëzës, vashëzën* etj.

7) Mbiemrat e prejardhur të formuar me prapashtesën **-ëm, më**, të cilët, në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm, në trajtën mashkullore shkruhen zakonisht me **-ëm** dhe jo me **-më**: *i disëm (fis), i jashtëm (jashtë), i mesëm (mes), i poshtëm (poshtë), i sotëm (sot), i vetëm (vetë)* etj. (dhe jo *i fismë, i jashtëmë, i vetmë* etj.).

Mbiemrat e këtij tipi, që formohen prej temash më **-r**, do të shkruhen me **-m** dhe jo me **-më**: *i epërm (i epër), i nesërm (nesër), i sipërm (sipër), i tepërm (tepër)* etj. (dhe jo *i epërmë, i nesërmë* etj.).

8) Mbiemrat e formuar me prapashtesën **-shëm**: *i ndershëm, i nevojshëm, i pathyeshëm, i përjetshëm, i rrëmbyeshëm, i ushqyeshëm* etj. (dhe jo *i ndershmë* e as *i ndershim* ose *i nderçim, i përjetshmë* e as *i përjetshim* ose *i përjetçim, i ushqyeshmë* ose *i ushqyeshmi* etj.)

9) Pjesoret më **-ur (-un), -ier, -yer, -uar**, edhe kur kthehen në mbiemra: *(i, e) ardhur, (i, e) çmendur, (i, e) dashur, (i, e) ikur, (i, e) përsosur, (i, e) thekur, (i, e) veshur; (i, e) përzier, (i, e) zier; (i, e) kryer, (i, e) lyer, (i, e) thyer; (i, e) dëgjuar, (i, e) gatuar, (i, e) mësuar, (i, e) punuar, (i, e) shkruar* etj. (dhe jo *i ardhurë, e zierë, e lyerë, i thyerë* etj.).

10) Pjesa e parë e trajtave të mënyrës habitore: *ardhkam, humbkam,*

marrkam, mbjellkam, mbledhkam, paskam, qenkam, qepkam, shkelkam, trembkam, tundkam, thënkam; ardhkësja, marrkësja, mbjellkësja, paskësja etj. (dhe jo ardhëkam, qenëkam, marrëkësja etj.).

11) Trajtat e shumësit të së tashmes dëftore e lidhore (veta e parë dhe e tretë) të foljeve me temë më bashkëtingëllore dhe më **-ie**: (të) *dalim, (të) dalin; (të) djegim, (të) djegin; (të) flasim (të) flasin; (të) mbledhim, (të) mbledhin; (të) presim, (të) presin; (të) qepim, (të) qepin; (të) tjerrim, (të) tjerren; (të) biem, (të) bien; (të) shpiem, (të) shpien; (të) shtiem, (të) shtien etj. (dhe jo të dalimë, të djegimë, të shpiemë, të shtiemë etj.).*

12) Të gjitha foljet në të pakryerën shumës të dëftores e të lidhore: (të) *ecnim, (të) ecnit, (të) ecnin; (të) hapnim, (të) hapnit, (të) hapnin; (të) ishim, (të) ishit, (të) ishin; (të) kishim, (të) kishit, (të) kishin; (të) lyenim, (të) lyenit, (të) lyenin; (të) punonim, (të) punonit, (të) punonin; (të) qepnim, (të) qepnit, (të) qepnin; (të) ushqenim, (të) ushqenit, (të) ushqenin; (të) zinim, (të) zinit, (të) zinin etj. (dhe jo hapnimë, lyenitë të qepninë, të ishimë etj.).*

13) Trajtat e shumësit të së kryerës së thjeshtë të foljeve me temë më grup zanoresh ose më bashkëtingëllore: *përziem, përzier, përzien; ngjyem, ngjyjet, ngjyen; thyem, thyet, thyen; bluam, bluat, bluan; kënduam, kënduat, kënduan; qëndruam, qëndruat, qëndruan; shuam, shuat, shuan etj.; humbëm, humbët, humbën; kalbëm, kalbët, kalbën; lëkundëm, lëkundët, lëkundën; rendëm, rendët, rendën; brodhëm, brodhët, brodhën; lidhëm, lidhët, lidhën; ndragëm, ndragët, ndragën; dogjëm, dogjët, dogjën; ftohëm, ftohët, ftohën; nxehëm, nxehët, nxehën; flakëm, flakët, flakën; ikëm, ikët, ikën; çelëm, çelët, çelën; përkulëm, përkulët, përkulën; shkulëm, shkulët, shkulën; u kollëm, u kollët, u kollën; mbollëm, mbollët, mbollën, hapëm, hapët, hapën; hekurosëm, hekurosët, hekurosën; palosëm, palosët, palosën; grishëm, grishët, grishën; ngjeshëm, ngjeshët, ngjeshën; qeshëm, qeshët, qeshën; gjetëm, gjetët, gjetën; këputëm, këputët, këputën; ngjitëm, ngjitët, ngjitën; shkoqitëm, shkoqitët, shkoqitën; ndezëm, ndezët, ndezën; zbrazëm, zbrazët, zbrazën etj.*

14) Trajtat e mënyrës urdhërore të foljeve me temë më bashkëtingëllore, si në njëjës, ashtu edhe në shumës: *çel, derdh, digj, godit, grish, jep, hap, hidh, hiq, lidh, merr, ndiz, nxirr, përpiq, prish, qep, qesh, qeth, rend, shkoqit, tërhiq, tund, ther, thirr, thek, ujit, ul, vulos, vish, vrit, zbardh, zbrit, zbut, zgjat, zhduk, zhyt etj.; çelni, digjni, goditni, jepni, hapni, kapni, lidhni, merrni, prishni, qepni, shkoqitni, tërhiqni, thekni, ulni, vishni, zgjatni, zbritni etj. (dhe jo çelë, dredhë, zbritë, kapëni, tërhiqëni etj.).*

15) Përemrat dëftorë (i, e, të) *atij, (i, e, të) këtij, (i, e, të) asaj (i, e, të) kësaj, si edhe përemrat pronorë (i, e, të) tij, (i, e, të) saj (dhe jo i atijë, e këtijë, të asajë, e kësajë, i tijë, e tijë, i sajë, të sajë).*

16) Trajta e emërores së pashquar shumës e emrave të masave *dynym, gisht, gram, kilogram, karat, pash: pesë dynym tokë, dy gisht verë, njëqind gram kafe, dhjetë pash litar etj., po kështu dhjetë milion banorë. Por do të shkruhet rregullisht:*

dynymët, gramët, kilogramët etj.

17) Pjesëza mohuese *nuk* (dhe jo *nukë*).

4. Zanorja u

§ 12. Do të ruhet në shkrim **-u**-ja pastheksore e emrave dhe e mbiemrave më **-ull, -ur** në të gjitha rasat gjatë lakimit: *akull, akulli, akullit, akullin; avull, avulli, avullit, avullin; brumbull, brumbulli, brumbullit, brumbullin; grumbull, grumbulli, grumbullit, grumbullin; kukull, kukulle, kukulla, kukullës, kukullën, kukullash, kukullat, kukullave(t); kumbull, kumbulle, kumbulla, kumbullës, kumbullën, kumbullash, kumbullave(t); kungull, kungulli, kungullit, kungullin; mjegull, mjegulle, mjegulla, mjegullës, mjegullën, mjegullash, mjegullave(t); nofull, nofulle, nofulla, nofullës, nofullën, nofullash, nofullat, nofullave(t); petull, petulle, petulla, petullës, petullën, petullash, petullat, petullave(t); popull, populli, popullit, popullin; qefull, qefulli, qefullit, qefullin; rregull, rregulli, rregullit, rregullin; rregull, rregulle, rregulla, rregullës, rregullën, rregullat, rregullave(t); rrotull, rrotulle, rrotulla, rrotullës, rrotullën, rrotullat, rrotullash, rrotullave(t); sqetull, sqetulle, sqetulla, sqetullës, sqetullën, sqetullash, sqetullat, sqetullave(t); sumbull, sumbulle, sumbulla, sumbullës, sumbullën, sumbullash, sumbullat, sumbullave(t); shakull, shakulli, shakullit, shakullin; shpatull, shpatulla, shpatullës, shpatullën, shpatullash, shpatullat, shpatullave(t); tjegull, tjegulle, tjegulla, tjegullës, tjegullën, tjegullash, tjegullat, tjegullave(t); uthull, uthulle, uthulla, uthullës, uthullën, uthullash, uthullat, uthullave(t); vetull, vetulle, vetulla, vetullës, vetullën, vetullash, vetullat, vetullave(t) etj. (dhe jo *ak (ë)ll, aklli, akllit, akllin; kumbëll, kumblle, kumblla, kumbllës, kumbllën, kumbllash, kumbllat, kumbllavet; petëll, petlle, petlla, petllës, petllën, petllash, petllat, petllave etj.*);*

*flutur, fluture, flutura, fluturës, fluturën, fluturash, fluturat, fluturave(t); hekur, hekuri, hekurit, hekurin, hekura, hekurash, hekurat, hekurave(t); lepur, leपुरi, lepurit, lepurin etj. (dhe jo *flutër, flutre, flutra, flutrës, flutrën, flutrash, flutrat, flutravet; hekër, hekri, hekrit, hekrin, hekra, hekrash, hekrat, hekravet; lepër, lepri etj.*);*

ujë amull; lepur mashkull, qengj mashkull etj.;

*qytet i bukur, lule e bukur; e Bukura e dheut, i bukuri, të bukurit, të bukurin, të bukurat, të bukuravet (dhe jo *qytet i bukër; i bukri, të bukrit, të bukrin, të bukrën etj.*).*

Do të ruhet gjithashtu **-u**-ja e këtyre emrave e mbiemrave edhe në të gjitha fjalët e formuara prej tyre: *akullore, amulli-a, avullim, mashkullore, popullim, popullore, rrotullohem, bukuri, bukurosh, fluturim, fluturoj, hekuros, lepuroshkë etj.*

5. Zanoret i dhe y

§ 13. Nga fjalët që diku shqiptohen me **i** e diku me **y** do të shkruhen me **i**: *ai, bilbil, direk, fishek, frikë, gjilpërë, gjilpëryer, hipi, krimb, krimbet, krip, kripë, kripore, qilim, qime, rrip, sirtar, shpirt, shqip, shqipe, shqipëroj, shqiptar, shqiptoj etj.*

Do të shkruhen përkundrazi me **y**: *byzzylyk, dysHEME, gjym, (i, e) gjymtë, gjymtoj,*

gjysmak, gjysmë, lëtyrë, lyp, lypës, myhyr, tym, vyshket, ylber, zbryp, zymbyl etj.

6. Zanoret u dhe y

§ 14. Nga fjalët që diku shqiptohen me **u** dhe diku me **y** do të shkruhen me **u**: *bufe, bulmet, burokraci, burokrat (por byro), duel, d u k e punuar, duzinë, grunjëra, (i, e) grunjtë, gjurmashkë, gjurmë, gjurmim, gjurmoj, kurbet, musliman, nuancë, parashutë, qurra, qurraman, qurrash, sfungjer, shut, shutoj, temperaturë, turk, turli, Turqi, turqizëm, ushqim etj.*

Do të shkruhen, përkundrazi, me **-y-** fjalët: *bërryl, byrek, cyle, çyrek, dybek, dyqan, dyshek, gjykatë, gjykatës, gjykim, gjykoj, gjynah, gjyq, myftar, myfti, mylk, mysafir, myshteri, mytesarif, natyralist, natyrë, natyror, i natyrshëm, rytbe, qymyr, dhi shytë, trysni, tyrbe, yndyrë, virtyt, xhybe etj.*

II. GRUPET E ZANOREVE

1. Grupi -ie-

§ 1. Emrat me **-ie-**, në të cilët ky grup zanor ndiqet nga një bashkëtingëllore e lëngët (**I, II**), do të shkruhen me **-ie-**: *e diel, diell, miell, qiell (dhe jo e djelë ose e dilë, djell ose dill, qjell, ose qill etj.).*

§ 2. Foljet me temë më **-I, -II, -r, -rr**, që shqiptohen diku me **-ie-** e diku me **-je-**, do të shkruhen me **-je-** ashtu si edhe foljet më një bashkëtingëllore tjetër (të tipit *djeg, ndjek, pjek, vjedh*): *mbjell, mjel, nxjerr, pjell, përcjell, rjep, sjell, tjerr, vjel, vjell (dhe jo mbiell, miel, nxier, përciell, riep, siell, tierr, viel, viell).* Po kështu me **-je-** do të shkruhen te këto folje trajtat e dëshirores, të habitores e të pjesores: *mbjellsha, mjelsha, nxjerrsha, përcjellsha etj.; mbjellkam, mjellkam, nxjerrkam, përcjellkam etj.; mbjellë, mjellë, nxjerrë, përcjellë, pjellë, rjepur, sjellë, tjerrë, vjelë, vjellë.* Me **-je-** do të shkruhen edhe të gjitha fjalët e formuara nga këto folje: *mbjellje, mbjellës, mjellëse, përcjellës, pjellor, sjellje, tjerrës, tjerrje, ujësjellës, vjelëse, vjellje etj.,* po ashtu si *bukëpjekës, djegës, ndjekës, ndjekje, përpjekje, vjedhës, vjedhje etj.*

§ 3. Këto folje në vetën e dytë shumës të së tashmes dhe në të pakryerën e dëftores e të lidhores, në urdhërore dhe në trajtat pësore-vetvetore, në pajtim me shqiptimin e përgjithshëm, do të shkruhen me **-i-** në trup të tyre: *(të) mbillni, (të) milni, (të) nxirrni, (të) përcillni, (të) ripni, (të) sillni, (të) tirrni, (të) vilni, (të) villni, (të) mbillja, (të) mbillje, (të) mbillte, (të) mbillnim, (të) mbillnit, (të) mbillnin; (të) milja, (të) milje...; (të) përcillja, (të) përcillje...; (të) sillja, (të) sillje...; (të) tirrja, (të) tirrje...; (të) vilja, (të) vilje...; (të) villja (të) villje...etj.; mbill, mil, mos u*

përcill, sille, tirr, vil, mos vill etj.; (të) mbillet, (të) mbillen; (të) millet, (të) milen; (të) përcillem, (të) përcillesh, (të) përcillet, (të) përcillemi, (të) përcillen, (të) përcillen; (të) sillem, (të) sillesh, (të) sillet...; (të) vilet, (të) vilen; (të) villem, (të) villesh, (të) villet...; (të) mbillej, (të) mbilleshin; (të) milej, (të) mileshein; (të) përcillesha, (të) përcilleshe, (të) përcillej, (të) përcilleshim, (të) përcilleshit, (të) përcilleshin, (të) sillesha, (të) silleshe, (të) sillej...; (të) vilej, (të) vileshein; (të) villesha, (të) villeshe, (të) villej etj.; po ashtu si (të) digjni, (të) ndiqni, (të) vidhni, (të) digjja, (të) digjje, (të) digjte, (të) digjnim, (të) digjnit, (të) digjnin; (të) ndiqja, (të) ndiqje..., (të) përpqija, (të) përpqije..., (të) vidhja, (të) vidhje..., digjni, ndiqni, mos përpqini, mos vidh, (të) digjem, (të) digjesh, (të) digjet, (të) digjemi, (të) digjeni, (të) digjen; (të) përpqiem, (të) përpqiesh..., (të) vidhem, (të) vidhesh..., (të) digjesha, (të) digjeshe, (të) digjej..., (të) ndiqesha, (të) ndiqeshe, (të) ndiqej..., (të) përpqiesha, (të) përpqieshe, (të) përpqiej..., (të) vidhesha, (të) vidheshe, (të) vidhej etj.

§ 4. Do të shkruhen me **-ie-** foljet ziej, përziej, ndiej (= dëgjoj), me përjashtim të trajtave të së kryerës së thjeshtë të njëjësit e të dëshirores, që do të shkruhen me **-je-**: ziej, zien, ziejmë, zieni, ziejnë; përziej, përzien...; ndiej, ndien, ndiejmë, ndieni, ndiejnë; zieja, zieje, ziente, zienim, zienit, zienin; përzieja, përzieje..., ndieja, ndieje, ndiente, ndienim, ndienit, ndienin, zier, përzier, ndier, por zjeva, zjeve, zjeu; përzjeva, përzjeve, përzjeu; ndjeva, ndjeve, ndjeu, zjefsha, zjefsh, zjefhtë, zjefshim, zjefshi, zjefshin; përzjefsha, përzjefsh...; ndjefsha, ndjefsh, ndjefhtë, ndjefshim, ndjefshi, ndjefshin. Në trajtat pësore vetvetore grupi **-ie-** mblidhet në **-i-**: zihet, zihen, përziem, përziehesh, përziehem, përzieheni, përziehet, përziehen; ndihem, ndihesh, ndihet, ndihemi, ndihen, ndihen.

§ 5. Foljet ndjej I (kam një ndjenjë); ndjej II (ja fal fajin dikujt) shkruhen me **-je-** në të gjitha trajtat: ndjej, ndjen...; ndjeja, ndjeje...; ndjeva, ndjeve...; ndjehem, ndjehesh..., ndjehesha, ndjeheshe...; ndjerë. Po kështu shkruhen edhe fjalët e formuara prej tyre: ndjenjë, i ndjeshëm, ndjesi, ndjesë, i ndjeri (e jo i ndyeri), parandjenjë etj.

§ 6. Foljet bie, shpie, shtie do të shkruhen me **-ie-** në të gjitha trajtat e së tashmes dëftore e lidhore, përveç vetës së dytë shumës si edhe vetës së tretë njëjës të lidhores: (të) bie, (të) biesh, (të) biem, (të) bien; (të) shpie, (të) shpiesh, (të) shpiem, (të) shpien; (të) shtie, (të) shtiesh, (të) shtiem, (të) shtien. Në vetën e tretë njëjës të lidhores, në urdhërore njëjës dhe në trajtat e shumës që bashkohen me trajtat e shkurtëra të përemrit vector, këto folje do të shkruhen me **-je-**: të bjerë, të shpjerë, të shtjerë; bjerë, shpjerë, shtjerë, bjerme, bjeruni, shpjeruni, shtjeruni.

Në vetën e dytë shumës të së tashmes dëftore, lidhore e urdhërore, në të pakryerën e dëftores e të lidhores si edhe në trajtat pësore-vetvetore këto folje do të shkruhen me **-i-**: (të) bini, (të) shpini, (të) shtini; (të) bija, (të) bije...; (të) shpija, (të) shpije, (të) shtija, (të) shtije; (të) bihet, (të) shpihet, (të) shtihet; (të) bihen, (të) shpihen, (të) shtihen; (të) bihej, (të) biheshin, (të) shpihej, (të) shpiheshin etj.

2. Grupi ye

§ 7. Grupi zanor **-ye-** do të ruhet i plotë në shkrim: *arësye, i arësyeshëm, dyer, fëndyell, fyell, fyej, gjilpëryer, kryer, kryesor, lyej, i pathyeshëm, i pëlqyeshëm, pyes, i rrëmbyeshëm, i rryeshëm, shqej, thyej* etj. (dhe jo *fyll, kry, lyj, i pathyshëm, i rrëmbyshëm, thyj* etj.).

Te foljet grupi **-ye-** do të ruhet i plotë në të pakryerën e dëftores e të lidhores dhe në pjesore: *(të) fyeja, (të) fyeje, (të) fyente...; (të) lyeja, (të) lyeje, (të) lyente...; (të) thyeja, (të) thyeje, (të) thyente* etj.; *fyer, lyer, ngjyer, thyer* etj. Po kështu me **-ye-** do të shkruhen fjalët e formuara prej tyre: *fyerje, lyerje, i pathyeshëm, thyerje, thyesë* etj., por *lyrë, ngjyrë*.

Në trajtat pësore-vetvetore të dëftores e të lidhores së tashme e të pakryer, foljet me **-ye-**, me përjashtim të foljes *pyes*; shkruhen me zanore **-y-** të thjeshtë: *(të) fyhem, (të) fyhesh...; (të) lyhem, (të) lyhesh...; (të) thyhem, (të) thyhesh...; (të) fyhesha, (të) fyheshe...; (të) lyhesha, (të) lyheshe ...; (të) thyhesha, (të) thyheshe...etj.* (dhe jo *fyhem, fyhesh; të lyhem, të lyhesh, fyhesha, fyheshe; të fyhesha, të fyheshe* etj.).

Folja *pyes* në të gjitha trajtat si edhe fjalët e formuara prej saj do të shkruhen me **-ye-**: *pyes, pyesja, pyeta, pyetem, pyeteshe, pyetej, pyetkam, pyetsha, pyetur, pyetës, pyetje* etj.

3. Grupi ua/ue

§ 8. Grupi zanor **ua/ue** do të ruhet i plotë në shkrim: *bluaj, buall, dua, duaj, grua, i huaj, krua, muaj, ruaj, shuaj; i dëgjueshëm, mësues, ndërtues, i papajtueshëm, i papërtueshëm, i punueshëm, sulmues* etj. (dhe jo *bluj, bull, gru, i huj, kru, muj, ruj, shuj, i dëgjushëm, mësues, i papërtushëm, i punushëm, sulmus*), por *mujor, paga mujore, tremujori i parë, gjashtëmujor, nëntëmujor* etj.

§ 9. Në pajtim me vetë strukturën fonetike dhe me shqiptimin më të përgjithshëm, do të shkruhen me zanore të thjeshtë në të gjitha trajtat fjalët: *ngrij, shkrij, fryj, hyj, mësyj, ndyj, dyllë, pyll, sy; mujta, kam pru, kam vu, kuj, kur* etj. (dhe jo *ngriej, shkriej, fryej, hyej, mësyej, ndyej, dyell, pyell, sye; ,muejta, kam vue, kuej, kuer* etj.).

III. APOSTROFI

§ 1. Apostrofi do të përdoret në këto raste:

1) Për të shënuar rënjen e **-ë-së** fundore tek trajtat e shkurtëra të përemrave vetorë **më, të**, te pjesëza **të** e mënyrës lidhore, e kohës së ardhshme dhe e kushtores përpara trajtave të shkurtëra peremërore **ja, ju, ua, jua, jau**, si edhe përpara pjesëzës **u** të trajtës vetvetore-pësore të foljeve. Kështu do të shkruhen: *m'i dha,*

m'i mori, t'i dha, t'i mori, të m'u bësh të fala; t'i shkruash, t'i themi, t'i përgjigjen, t'u thuash, t'u japësh; do t'i shkruaj, do t'i them, do t'u përgjigjem, do t'i ketë thënë; do t'i tregoj, do t'u vija në ndihmë, do t'u kisha thënë; të m'ja japësh në dorë, t'ja thuash, duam t'ju nderojmë; do t'ju lajmërojmë, do t'ju kishim ftuar, do t'ju kujtohej, të mos m'ua prishin qejfin, t'ua plotësoni dëshirën, do t'ua tregoj shokëve, do t'ua kisha prurë, do t'ua njoftoja, t'jua ndajnë, do t'jua di për nder, do t'jua kisha treguar, të m'jau thuash, t'jua bësh të qartë, do t'jua sjell, do t'jua kisha njoftuar; nuk m'u dha, nuk m'u nda, m'u bë zemra mal, nuk t'u përgjegj, si t'u duk etj.

Shënim: Do të shkruhen pa apostrof format *ma dha, ta fali* etj., ku nuk kemi një rënje të -ë-së por një shkrirje dy zanoresh: (më+e=ma, të+e=ta).

2) Pas pjesëzës mohuese **s** dhe pas përemrit **ç'**, pavarësisht nëse fjalët që i ndjekin këto, fillojnë me zanore e me bashkëtingëllore: *s'arrin, s'erdhi, s'e di, s'është, s'i tha, s'u përgjegj, s'bën, s'duhet, s'presim, s'thuhet; ç'e do?, ç'është?, ç'i the?, ç'do?, ç'kërkon?, ç'të dojë, ç'kohë e bukur!, ç'zë i ëmbël!* etj.¹

§ 2. Në të gjitha rastet e tjera, në të cilat -ë-ja fundore e patheksuar ndiqet nga një fjalë që fillon me zanore, për të ruajtur njësinë e trajtave në të gjitha përdorimet e tyre, pavarësisht nga shqiptimi, nuk vihet apostrofi, por ruhet kjo -ë fundore në shkrim. Kështu do të shkruhet: *vajzë e urtë* (njësoj si *vajzë trime*), *fushë e bukur* (njësoj si *fushë pjellore*), *shtëpinë e madhe* (njësoj si *shtëpinë përdhese*), *miqësisë e vëllazërisë, është e vërtetë* (njësoj si *është mirë*), *hanë e pinë, të enjten* (njësoj si të premten), *vajzës së urtë, vajza të urta, të ardhurat, në ato vende, në oborr, në arë, më erdhi keq, le të ikim, në iktë, më i madhi* (njësoj si *më trimi*), *që atëhere* (njësoj si *që pardje*) etj., (dhe jo *vajz'e urtë, fush'e bukur, shtëpin'e madhe, miqësis'e vëllazërisë, është'e vërtetë, ham'e pinë, t'enjten, vajzës s'urtë, vajza t'urta, t'ardhurat, n'oborr, n'arë, m'erdhi keq, le t'ikim, n'iktë, m'i madhi, q'atëhere* etj.)

§ 3. Nuk do të vihet apostrofi para përemrave vetorë të vetës së tretë njëjës e shumës në rasën kallëzore e rrjedhore, kur këta vijnë pas një parafjale dhe nuk kanë prapashtesën **a-** ose **kë-**: *me të, për të, me ta, për ta, me to, për to; prej tij, prej saj, prej tyre, prej sish, prek sosh etj.* (dhe jo *me' të, për'të, me'ta, me'to, për'to, prej'tij, prej'saj, prej'tyre, prej'sish, prej'sosh* etj.).

§ 4. Pronorët *tim, time, sime, tënd, tënde, tonë, sonë, tanë, tona, tuaj, suaj* dhe trajtat e tjera të tyre do të shkruhen pa apostrof: *djalin tim, e kam timin, shtëpinë time, vajzës sime, në fshatin tënd, në rrugën tënde, e kemi tonin, shoqen tonë, shkollës sonë, shokët tanë, jemi tanët, dëshirat tona, qytetin tuaj, kooperativës suaj, jepjani suajës, tuajit etj.* (dhe jo *djalin t'im, shtëpinë t'ime, vajzës s'ime, shoqen t'onë* etj.).

§ 5. Do të shkruhet pa apostrof fjala *nja*: *nja tri ditë, nja dy javë.*

¹ Pa apostrof do të shkruhen përemri i pakufishëm *çdo* dhe përemri pyetës *çfarë*, si edhe fjalët e formuara prej tyre: *çdo nxënës; çfarë do prej meje?; nuk kuptoj çfarë thua; çfarëdo, çdonjëri.*

IV. THEKSI

§ 1. Në gjuhën e sotme shqipe nuk do të përdoret asnjë lloj theksi në shkrim.

C. DREJTSHKRIMI I BASHKËTINGËLLOREVE

I. BASHKËTINGËLLORET E THJESHTA

1. Bashkëtingëlloret e zëshme në fund e në trup të fjalës

§ 1. Bashkëtingëlloret e zëshme **b, v, d, dh, g, gj, xh, z, zh**, të cilat, kur ngjiten në fund të fjalës, ose në trup të saj përpara një bashkëtingëlloreje të shurdhët, në disa krahina shqiptohen si të shurdhëta, por që përpara një zanoreje shqiptohen kudo të zëshme, do të ruhen në shkrim si të tilla: *elb* (elbi), *më dhemb* (më dhëmbi), *dhëmb* (dhëmbi), *u kalb* (u kalba), *korb* (korbi), *lab* (labi), *qelb* (qelbi), *rob* (robi); *hov* (hovi), *urov* (urovi); *fund* (fundi), *kuvend* (kuvendi), *mund* (mundi), *shkund* (shkunda), *tund* (tunda), *vend* (vendi); *bredh* (bredhi), *bredh* (brodha), *dredh* (drodha), *gardh* (gardhi), *hedh* (hedhur), *ledh* (ledhi), *lidh* (lidhëm), *livadh* (livadhi), *mbledh* (mbledhim), *ndodh* (ndodhet), *ndrysh* (ndrydhet), *shtrydh* (shtrydhet), *zbardh* (zbardha), *zgjedh* (zgjodha); *breg* (bregu), *bung* (bungu), *burg* (burgu), *djeg* (djegim), *lag* (laga), *larg* (i largët), *lëng* (lëngu), *i lig* (i ligu), *ndrag* (ndraga), *shteg* (shtegu), *shtërg* (shtërgu), *shtog* (shtogu), *varg* (vargu); *mos e d i g j* (dogja), *ligj* (ligji), *të ligj*, *u përgjegj* (përgjegjem), *qengj* (qengji), *ungj* (ungji), *zogj*; *borxh* (borxhi), *gërxh* (gërxi), *harxh* (harxi), *xhuxh* (xhuxhi); *anglez* (anglezi), *brez* (brezi), *copëz* (copëza), *çamçakëz* (çamçakëzi), *çapëz* (çapëza), *danez* (danezi), *dorëz* (dorëza), *filiz* (filizi), *francez* (francezi), *gaz* (gazi), *kanadez* (kanadezi), *Kaukaz* (Kaukazi), *kinez* (kinezi), *manganez* (manganezi), *maraz* (marazi), *mëngjez* (mëngjezi), *ndez* (ndeza), *oriz* (orizi), *të zez* (të zezë); *bagazh* (bagazhi), *garazh* (garazhi), *grupazh* (grupazhi), *shantazh* (shantazhi) etj. (dhe jo *elp, dhemp, u kalp, korp, qelp, rop; urof; funt, munt, shkunt, tunt, vent; breth, dreth, heth, kukuth, lith, livath, i math, mbleth, shtryth, zbarth, zgjeth; brek burk, djek, unë lak, lark, lënk, i lik, shtek, shtok, vark; mos e diq, të liq, qenq, unq, zoq; borç, gërç, harç, xhuç; bres, copës, çamçakës, filis, unë ndes, qymes, të zes; bagash, garash, grupash, shantash*); *më dhembte, më dhembka, humbni, humbja, humbte, humbsha, humbka, kalbni, kalbte, u kalbsh, kalbka; hovni, hovte, hovka; mundni, mundte, mundka, shkundni, shkundja, shkundte, shkundsha, shkundtka,*

tundni, tundja, tundte, tundka, vendqëndrim; bridhni, bridhja, bridhte, bredhsha, bredhtë, mbledhka, zgjidhni, zgjidhja, zgjidhte, zgjedhsha, zgjedhtë, zgjedhka; djegsha, djegtë, djegka, lagni, lagja, lagte, lagsha, lagtë, lagka; digjni, digjja, digjte; brezhollë, ndizni, ndizja, ndizte, ndezsha, ndezhtë, ndezka etj. (dhe jo më dhempte, më dhembka, humpni, humpja, humppte, humpsha, humpka, kalpni, u kalpsh, kalpka; hofni, hofte, hofka; muntni, muntte, muntka, tuntni, tuntja, tuntte, tuntsha, tuntka, bentqëndrim; brithni, brithja, brithje, brethsha, brethhtë, brethka, mblithni, mblithja, mblithte, mblethsha, mblehtë, mblethka; djeksha, djektë, djekka, lakni, lakja, lakte, laksha, laktë; diqni, diqja, diqte; breshollë, ndisni, ndisja, ndiste, ndesha, ndestë, ndeska etj.).

Shënim 1. Trajta e shumësit e emrit *thelb*-i shkruhet *thelpin*.

Shënim 2. Do të shkruhet me -s e jo me -z fjala *këndes*-i në të gjitha trajtat e saj.

Gjithashtu do të shkruhen me -s fjalët e huaja me -us si *autobus*, *omnibus*, *rebus* etj. (dhe jo *autobuz*-i, *rebuz*-i etj.).

Shënim 3. Ndajfoljet me -as e ruajnë -s-në e kësaj prapashtese me shkrim, ndërsa, kur kjo zgjerohet me -i, shkruhen me -z: *barkas*, *befas*, *djathtas*, *fytas*, *haptas*, *krahas*, *majtas*, *rishtas* etj., por *barkazi*, *djathtazi*, *fshehtazi*, *rishtazi*, *symbyllurazi*, *vjedhurazi* etj.

2. sh-/ç- nistore

§ 2. **sh-/ç-** nistore, parashtesë ose jo, në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm do të shkruhet kështu:

1) **sh-**, kur gjendet, përpara një bashkëtingëlloreje të pazëshme **f, k, p, q, t, th**: *shfajësoj*, *shfaros*, *shfletojë*, *shfrej*, *shfryj*, *shfrytëzim*, *shfrytëzoj*, *shfuqizoj*; *shkallmoj*, *shkalloj*, *shkapërcej*, *shkapërthej*, *shkarkim*, *shkarkoj*, *i shkathët*, *shkëmbej*, *shkëmbim*, *shkëmesë*, *shkëput*, *shkëshilloj*, *shkishëroj*, *shkombëtarizoj*, *shkoq*, *shkreh*, *shkrep*, *shkrif*, *i shkrifët*, *shkrij*, *shkujdesem*, *i shkujdesur*, *shkul*, *shkund*, *shkururëzoj*, *shkurdis*, *shkyç*; *shpagim*, *shpaguaj*, *shpall*, *shpallje*, *shpërblej*, *shpërblim*, *shpërdor*, *shpërdorim*, *shpërndaj*, *shpërndarje*, *shpërngul*, *shpërngulje*, *shpërvjel*, *shpif*, *shpifje*; *shpik*, *shpikje*, *shpim*, *shpoj*, *shporr*, *shprish*, *shpronësim*, *shpronësoj*, *shpyllëzim*, *shpyllëzoj*; *shqep*, *shqepje*, *shqerr*, *shqetësim*, *shqetësoj*, *shqit*, *shquaj*, *i shquar*, *shqvej*; *shtjelloj*, *shtjerr*, *shttrvdh*: *shtur*, *shturje* etj. (dhe jo *çfajësoj*, *çfaros*, *çfuqizoj*; *çkallmoj*, *çkarkoj*, *çkëmbej*, *çkoq*, *çkëput*, *çkishëroj*, *çkombëtarizoj*, *çkul*; *çpagim*, *çpall*, *çpikje*, *çpyllëzoj*, *çpronësoj*; *çqep*; *çthur* etj.). Por do të shkruhet *çka*, *diçka*.

2) **zh-**, kur gjendet përpara bashkëtingëlloreve të zëshme **b, d, g, gj, v**: *zhbart*, *zhbëj*, *zhbij*, *zhbiroj*, *zhblokoj*; *zhdavarit*, *zhdëmtoj*, *zhdoganoj*, *zhdoganim*, *zhdredh*, *i zhdrejtë*, *zhduk*; *zhgërryey*; *zhgjakësohem*, *zhgjandër*; *zhvat*, *zhvendos*, *zhvesh*, *zhvidhos*, *zhvillim*, *zhvilloj*, *zhvleftësim*, *zhvleftësoj*, *zhvoshk*, *zhvulos* etj. (dhe jo *çblokoj*, *çdoganoj*, *çduk*; *çvendos*, *çvat* ose *xhvat*, *çvesh* ose *xhvesh*, *çvleftësoj*, *çvoshk* ose *xhvoshk* etj.).

3) **ç-**, kur gjendet përpara zanoreve ose bashkëtingëlloreve të tingullta **l, r, rr, m, n, nj**: *çarmatos, çarmatim, çorganizoj, çorganizim, çorientoj, çorientim; çliroj, çlirim, çlodhem, çmallem, çmend, çmendinë, i çmendur, çmësohem, çmilitarizoj, çmilitarizim, çmobilizoj, çmobilizim, çmos, çnjerëzor, çregjistroj, çregjistrim, çrregulloj, çrregullim, i çrregullt, çrrënjos etj.* (dhe jo *shrregullim, i shrregullt, shrrënjos etj.*).

Shënim. Në të gjitha rastet, kur pas parashtesës vijnë grupet e bashkëtingëlloreve **-mb-, -nd-** parashtesa do të shkruhet sh-: *shmbrej, shnderoj, shnderim, i shndershëm, shndërroj, shndërrim, shndrit etj.*

3. s-ja nistore

§ 3. Në pajtim me shqiptimin e përgjithshëm, s-ja nistore, parashtesë ose jo, do të shkruhet s- (e jo c-) përpara një bashkëtingëllore të pazëshme, dhe z- (e jo s-, c- ose x-) përpara një bashkëtingëlloreje të zëshme:

sfakë, sfilit, sfrat, sfurk, skalit, skërfyell, skërmit, skuq, sqepar, sqefur (dhe jo *cfakë, cfilit, cfungjer, cfurk, ckërmit, ckuq etj.*);

zbardh (dhe jo *sbardh, cbardh, xbardh*), *zbath* (dhe jo *sbath, cbath, xbath*), *zbatice* (dhe jo *sbatice*), *zbattoj* (dhe jo *sbatoj*), *zbavit* (dhe jo *sbanit, cbavit, xbavit*), *zbërthej* (dhe jo *sbërthej, cbërdhej, xbërthej*), *zboj* (dhe jo *sboj, cboj, xboj*), *zbokth* (dhe jo *sbokth, cbokth*), *zborak* (dhe jo *sborak*), *zbraz* (dhe jo *sbraz, xbraz*), *zbres* (dhe jo *sbres, xbres*), *zbritje* (dhe jo *sbritje, xbritje*), *zbukuroj* (dhe jo *sbukuroj*), *zbuloj* (dhe jo *sbuloj, cbuloj*), *zbut* (dhe jo *sbut, cbut, xbut*); *zdirgjem* (dhe jo *sdirgjem, xdirgjem*), *zdrukth* (dhe jo *sdrukth*), *zdryp* (dhe jo *sdryp*); *zgalem* (dhe jo *sgalem*), *zgavër* (dhe jo *sgavër*), *zgërbonjë* (dhe jo *sgërbonjë, xgërbonjë*), *zgërdhihem* (dhe jo *sgërdhihem*), *zgrip* (dhe jo *sgrip*); *zgjat* (dhe jo *sgjat, cgjat*), *zgjebe* (dhe jo *cgjebe, xgjebe*), *zgjedh* (dhe jo *shgjedh, xgjedh*), *zgjeroj*, (dhe jo *sgjeroj, xgjeroj*), *zgjesh* (dhe jo *sgjesh*), *zgjidh* (dhe jo *sgjidh, cgjidh*), *zgjoj* (dhe jo *sgjoj, xgjoj*), *zgjua* (dhe jo *sgjua, xgjua*), *zgjyrë* (dhe jo *sgjyrë, xgjyrë*); *zmadhoj* (dhe jo *smadhoj, cmadhoj*), *zbraps* (dhe jo *smbraps*), *zmerald* (dhe jo *smerald*), *zmeril* (dhe jo *smeril*); *zvarris* (dhe jo *svarris, xvarris*), *zverdhem* (dhe jo *sverdhem, xverdhem*), *zverk* (dhe jo *sverkm xverk*), *zvetënohem* (dhe jo *svetënohem*), *zvjerdh* (dhe jo *svjerdh, cvjerdh, xvjerdh*), *zvogëloj* (dhe jo *svogëloj*), *zviceran* (dhe jo *sviceran*) etj.

Shënim 1. Fjalët ku s-ja nistore ndodhet përpara bashkëtingëllores **-m-** të ndjekur nga zanorja **-i-**, do të shkruhen me s: *smilar* (dhe jo *cmilar, zmilar*), *smirë* (dhe jo *cmirë*) *smirëzi* (dhe jo *cmirëzi*), *smiroj* (dhe jo *cmiroj*) etj.

Shënim 2. Fjalët e huaja, të papërvetësuara fonetikisht nga gjuha, do të shkruhen me s-: *smoking, slogan* etj.

4. Shkrimi i j-së

§ 4. Do të shkruhen me j:

1) emrat ku **-j-**ja ndërzanore i përket temës, si edhe fjalët e formuara prej tyre: *anije, anija, anijes, anijen, anijet, anijetar; bijë, bija, bije, bijës, bijën, bijat; dije, dija, dijes, dijen, dijet, dijeni, dijetar, vetëdije, i vetëdijshëm; fëmijë, fëmija, fëmije, fëmijës, fëmijën, fëmijët; fije, fija, fijes, fijen, fijet; hije, hija, hijes, hijen, hijet, hijeshi, i hijshëm; mija, mijës, mijën, mijat; pije, pija, pijes, pijen, pijet, pijanec, pijetore, i pijshëm; shije, shija, shijes, shijen, shijet, i shijshëm; shkëndijë, shkëndija, shkëndijës, shkëndijën, shkëndijat; ujit, ujitje, ujitja, ujitjes, ujitjen; vijë, vija, vije, vijës, vijën, vijat etj. (dhe jo ani, anie, fëmi, jiie, i pishëm, i shishëm, shkëndi, uit, ujtje, vi etj.).*

Me **-j-** do të shkruhen edhe fjalë si *lloji, llojit, llojin, llojet (lloj); maji, majit, majin (maj): vaji, vajit, vajin (vaj) etj.*

2) Emrat femërorë që mbarojnë me zanore të theksuar përveç **-i-së**, në të gjitha trajtat kur këto zanore ndiqen nga një zanore tjetër: *bela, belaja, belaje; hata, hataja, hataje; kala, kalaja, kalaje; para, paraja, paraje; be, beja, beje; Kore, Koreja, Koreje; Myzeqe, Myzeqeja, Myzeqeje; re, reja, reje; e re, e reja, së reje; rrufe, rrufeja, rrufeje; ve, veja, veje; e ve, e veja, së veje; gjë, gjëja, gjëje; byro, byroja, byroje; tablo, tabloja, tabloje; dru, druja, druje; dy, dyja, dyje, të dyja etj.*

Nuk marrin një **-j-** të tillë emrat që mbarojnë me **-i** të theksuar: *bukuri, bukuria, bukurie; cilësi, cilësia, cilësie; dashuri, dashuria, dashurie; dituri, dituria, diturie; dhi, dhia, dhie; li, lia, lie; liri, liria, lirie; ministri, ministria, ministrie; parti, partia, partie; rini, rinia, rinie; Shqipëri, Shqipëria, Shqipërie; shtëpi, shtëpia, shtëpie; ushtri, ushtria, ushtrie etj.; po kështu edhe të tria.*

3) Trajtat e gjindores, të dhanores e të rrjedhores njëjës të pashquar, si edhe të emërores njëjës të shquar të emrave që mbarojnë me **-o** të patheksuar: *balo, (i, e një) baloje, baloja; dado, (i, e një) dadoje, dadoja; kallo, (i, e, një) kalloje, kalloja; kosto, (i, e një) kostoje, kostoja; pako, (i, e një) pakoje, pakoja; radio, (i, e një) radioje, radioja; teto, (i, e një) tetoje, tetoja; torno, (i, e një) tornoje, tornoja; xhiro, (i, e një) xhiroje, xhiroja etj.; Koço, Koçoja; Kristo, Kristoja; Misto, Mistoja; Mitko, Mitoja; Pirro, Pirroja; Vito, Vitoja etj.*

Këto fjalë në emëroren e shquar njëjës mund të shkruhen edhe me **-ua**: *balua, dadua, kallua, pakua, tetua, Dekua, Fotua, Koçua, Kristua, Nakua, Pirrua, Vitua etj.*

4) Emrat dhe mbiemrat që lidhen me emra vendesh të Shqipërisë: *lumjan (Lumë), matjan (Mat); himarjot (Himarë), kaninjot (Kaninë), nartjot (Nartë) etj.*

5) Shumësi i emrave mashkullorë më **-ll**: *akuj (akull), avuj (avull), brumbuj (brumbull), buaj (bual), çakej (çakall), dej (dell), diej (diell), djaj (djall), engjëj (engjell), fëndyej (fëndyell), fyej (fyell), hamej (hamall), hej ose heje (hell), idhuj (idhull), kaproj (kaproll), kërcej (kërcell), kërmij (kërmill), meshkuj (mashkull), popuj (popull), qiej (qiell), shakuj (shakull), shekuj (shekull), shuaj (shuall), yj ose yje (yll), zhguaj (zhguall) etj.;*

hoje (huall), troje (truall), zaje (zall) etj.

6) Trajtat e së tashmes dëftore e lidhore dhe të së ardhshmes (veta e parë njëjës), si edhe trajtat e së pakryerës dëftore, lidhore e kushtore (veta e parë e e dytë njëjës) të foljeve të këtyre tipeve:

laj, (do) të laj, laja, (do) të laja, laje, (do) të laje; mbaj, (do) të mbaj, mbaja, (do) të mbaja, mbaje, (do) të mbaje, ndaj, (do) të ndaj, ndaja, (do) të ndaja, ndaje, (do) të ndaje; qaj, (do) të qaj, qaja, (do) të qaja, qaje, (do) të qaje; shaj, (do) të shaj; thaj, (do) të thaj etj.;

blej, (do) të blej, bleja, (do) të bleja, bleje, (do) të bleje; dëfrej, (do) të dëfrej, dëfreja, (do) të dëfreja, dëfreje, (do) të dëfreje; këmbej, (do) të këmbej, këmbeja, (do) të këmbeja, këmbeje, (do) të këmbeje; kërcëj, (do) të kërcëj; kthej, (do) të kthej etj.;

bëj, (do) të bëj, bëja, (do) të bëja, bëje, (do) të bëje;

arrij, (do) të arrij, arrija, (do) të arrija, arrije, (do) të arrije; fshij, (do) të fshij, fshija, (do) të fshija, fshije, (do) të fshije; lëpij, (do) të lëpij; nxij, (do) të nxij; vij, (do) të vij etj.

dëboj, (do) të dëboj, dëboja, (do) të dëboja, dëboje, (do) të dëboje; kuptoj, (do) të kuptoj, kuptoja, (do) të kuptoja, kuptoje, (do) të kuptoje; punoj, (do) të punoj, punoja, (do) të punoja, punoje (do) të punoje; shikoj, (do) të shikoj; tregoj, (do) të tregoj etj.;

buj, (do) të buj, buaj, (do) të buaj, buje, (do) të buje; mbruj, (do) të mbruj, mbruja, (do) të mbruja, mbruje, (do) të mbruje etj.;

fryj, (do) të fryj, fryja (do) të fryja, fryje, (do) të fryje; ndryj, (do) të ndryj, ndryja, (do) të ndryja, ndryje, (do) të ndryje; ndyj, (do) të ndyj; pështyj, (do) të pështyj; shtyj, (do) të shtyj etj.;

përziej, (do) të përziej, përzieja, (do) të përzieja, përzieje, (do) të përzieje; ziej, (do) të ziej, zieja, (do) të zieja, zieje, (do) të zieje etj.;

ndjej, (do) të ndjej, ndjeja, (do) të ndjeja, ndjeje, (do) të ndjeje;

bluaj, (do) të bluaj, bluaja, (do) të bluaja, bluaje, (do) të bluaje; druaj, (do) të druaj, druaja, (do) të druaja, druaje, (do) të druaje; huaj, (do) të huaj; luaj, (do) të luaj; paguaj, (do) të paguaj; shkruaj, (do) të shkruaj etj.;

fyej, (do) të fyej, fyeja, (do) të fyeja, fyeje, (do) të fyeje; lyej, (do) të lyej, lyeja, (do) të lyeja, lyeje, (do) të lyeje; kryej, (do) të kryej; shqej, (do) të shqej etj.

(dhe jo lanj, do të lanja, lanje, do të lanje, bënj, do të bënja, tregonj, do të tregonja, bluanj, do të bluanja, kryenj, do të kryenja, luanj, do të luanja etj.).

Po kështu shkruhet me **-j-** (jo me **-nj-**) edhe veta e tretë njëjës e së tashmes së lidhore dhe e së ardhshmes së dëftores, ai *(do) të lajë, (do) të blejë, (do) të bëjë, (do) të arrijë, (do) të dëbojë, (do) bujë, (do) të fryjë, (do) të bluajë, (do) të lyejë etj.*

Shënim. Trajtat e shumës të së pakryerës së mënyrave në fjalë janë me **-n-**

e jo me **-j-**: (do të) lanim, (do të) lanit, (do të) lanin; (do të) blenim, (do të) bënim, (do të) fshinim, (do të) punonim, (do të) shtynim, (do të) ndjenim, (do të) bluanim, (do të) lyenim etj. (dhe jo lajim, blejim, bëjim, fshijim, punojim etj.).

7) Folja vij në vetën e parë njëjës e shumës e në vetën e tretë shumës të kohës së tashme dëftore e lidhore dhe në të ardhshmen e dëftores: *unë vij, ti vjen, ai vjen, ne vijmë, ju vini, ata vijnë; unë (do) të vij, ti (do) të vish, ai (do) të vijë, ne (do) të vijmë, ju (do) të vini, ata (do) të vijnë* (dhe jo vinj ose vi, vimë, vinë).

8) Përemrat (i, e) atij, (i, e) këtij, i tiji, e tija, të tijtë; të tijat (dhe jo i ati, i ti, e ti, të titë, të tiat).

9) Trajta e shkurtër e përemrit vetor të vetës së tretë njëjës i, kur bashkohet me një tjetër trajtë të shkurtër përemërore të përfaqësuar nga një zanore ose me pjesëzën **u** të formës vetvetore-pësore: *mos ja trego; ja hapi zemrën; tregoja përsëri; hapja derën; nuk ju mbush mendja; ju ngjiti malit përpjetë; ngjitju malit; futju kësaj pune etj.; çmimet ju dhanë nxënësve më të mirë, punimeve të mbledhjes sivjet ju kushtua më tepër kujdes se vjet etj.*

§ 5. Nuk do të shkruhen me **j**:

1) Trajta e shquar njëjës e emrave mashkullorë më **-ua** ose më **-a** të theksuar, e cila do të shkruhet me **-i** duke e ruajtur këtë **-i-** në të gjitha rasat me përjashtim të kallëzores: *dragua, dragoi, dragoit* (por *draguan*); *ftua, ftoi, ftoit* (por *ftuan*); *krua, kroi, kroit* (por *kruan*); *pallua, palloi, palloit* (por *palluan*); *përrua, përroi, përroit* (por *përruan*); *radhua, radhoi, radhoit* (por *radhuan*); *vargua, vargoi, vargoit* (por *varguan*); *aga, agai, agait* (por *aganë*); *baba, babai, babait* (por *babanë*); *vëlla, vëllai, vëllait* (por *vëllanë*) etj.; *Rizai, Thomai* etj. Kështu do të shkruhet edhe *krye, krei, kreit* (por *kryet*).

2) Pronori shumës i vetës së parë: *të mi, të mitë; të mia, të miat; shokët e mi; shoqet e mia* (dhe jo të mij, të mijtë, të mija, të mijat, shokët e mij, shoqet e mija).

3) Veta e tretë njëjës e së kryerës së thjeshtë të foljeve më **-oj** e më **-uaj**, e cila do të shkruhet gjithashtu me **-i**: (ai) *harroi, luftoi, punoi, rroi, shkallmoi, tregoi, vrapoi, zgjoi* etj. (dhe jo ai *harroj, luftoj, punoj* etj.); (ai) *bloi, pagoi, shkroi, shoi* etj. (dhe jo *bloj, pagoj* etj.).

4) Foljet *di* e *pi* në vetën e parë njëjës e shumë e në vetën e tretë shumës të së tashmes dëftore e lidhore (përveç vetës së tretë njëjës të lidhore), në të ardhshmen dëftore dhe në urdhërore: *unë, ti, ai, di, ne dimë, ju dini, ata dinë; unë (do) të di, ti (do) të dish, (por të dijë), ne (do) të dimë, ju (do) të dini, ata (do) të dinë; unë, ti, ai, pi, ne pimë, ju pini, ata pinë; unë (do) të pi, ti (do) të pish, (por të pijë), ne (do) të pimë, ju (do) të pini, ata (do) të pinë; mos pi!, mos pini!*

Po kështu do të veprohet edhe për foljet *ha, fle, lë, nxë, vë*: *unë, ti, ai ha, ne hamë, ju hani, ata hanë; unë (do) të ha, ti (do) të hash, (por të hajë), ne (do) të hamë, ju (do) të hani, ata (do) të hanë; ha!, hani; unë, ti, ai, fle, ne flemë, ju flini,*

ata flenë; unë (do) të fle, ti (do) të flesh, (por të flejë), ne (do) të flemë, ju (do) të flini, ata (do) të flenë; fli!, flini!; unë, ti, ai lë, ne lëmë, ju lini, ata lënë, unë (do) të lë, ti (do) të lësh, (por të lënë), ne (do) të lëmë, ju do të lini, ata (do) të lënë; unë, ti, ai nxë, ne nxëmë, ju nxini, ata nxënë; unë (do) të nxë, ti (do) të nxësh (por të nxëjë), ne (do) të nxëmë; ju (do) të nxini, ata (do) të nxënë; unë, ti, ai, vë, ne vëmë, ju vini, ata vënë, unë (do) të vë, ti (do) të vësh, (por të vëjë), ne (do) të vëmë, ju (do) të vini, ata (do) të vënë.

5) Trajtat e vetës së dytë njëjës të lidhore dhe të së ardhshmes së formuar prej saj të foljeve me temë më zanore ose më diftong: *ti të hash, të lash, të qash, të blesh, të kthesh, të bësh, të arrish, të fshish, të kuptosh, të punosh, të shkosh, të tregosh, të frysh, të shtysh, të ziesh, të ndjesh, të bluash, të shkruash, të lyesh etj.* (dhe jo të hajsh, të lajsh, të qajsh, të blejsh, të arrijsh, të punojsh, të shkojsh etj.).

6) Fjala një, fjalët ku ajo hyn si pjesë përbërëse, si edhe numërori (i, e) dytë në çfarëdo trajte qofshin: *shpata e një trimi, i njëzetënjëti etj.* (dhe jo e njëj ose e njaj trimi, i njëzetënjëti, i dyjti etj.).

5. Shkrimi i bashkëtingëllores h

§ 6. Për shkrimin e **h**-së në fillim, në mes e në fund të fjalës do të ndiqet shqiptimi i përgjithshëm. Kështu do të shkruhen:

1) Me **h**- nistore: *ha, habit, habitore, i hajthëm, hakërrohem, halë, halor, hamës, hamendje, hamullore, hap, i hapët, harabel, hardhi, hardhucë, hark, harkëtar, hamëshor, hartoj, hartim, harr, harroj, hedh, helmoj, hell, heq, herë, i hershëm, hesht, heshtë, hetoj, hënë, e hënë, hi, hidhërim, (i, e) hidhur, hie, hikërr, hingëllimë, hingëllin, hinkë, hipi, hir, hirë, hithër, hoje, i hollë, hop, hosten, hov, hu, hua, i huaj, hudhër, hullo, humbas, hundë, hurdhë, hutë, hutoj, hyj, etj.*

Këtu hyjnë sidomos shumë fjalë të burimit turk: *haber, hajat, hajdut, hajmali, hajvan, hak, haliç, hall, hallë, hallkë, hallvë, hamall, hamam, hambar, han, hanxhi, haraç, harar, harem, harxh, harxhoj, hase, hasëll, hashash, hata, hatull, hava, havan, hejbe, hendek, hiç, hile, hise, hoshaf, humai, huq, hurmë, hyzmet, hyzmeqar etj.*

2) Me **-h**- në mes të fjalës:

a. Fjalët: *ahishtë, atëhere, i dehur, dihas, duhi, ehull, i ftohtë, gërhas, grahmë, (e jo grafmë), gjahtar, gjuhë, jehonë, kohë, krehër, lahutë, lehe, lehonë, luhatje, llohë, mahis, mahnit, mohim, mohoj, i mprehtë, ndihem, ndihmoj (e jo ndifmë, ndifmoj), i ngrohtë, i nxehtë, me pahir, plehëroj, plehërim, pohim, pohoj, puhi, stuhi, shahist, tëhu etj.*

Këtu hyjnë dhe shumë turqizma: *aheng, ahur, bahçe, bahçevan, behar, duhan, lahuri, mëhallë, muhabet, muhalebi, muhamedan, myhyr, nahie, pehriz, qahi, qehaja, rehat, rehati, rehen, sahanlëpirës, sahat, sehir, sehirxhi, spahi, shahit tahmin, tehri, xhahil, xhevahir, zahire, zeher etj.*

b. Trajtat pësore-vetvetore të foljeve me temë më zanore: *lahem, lahesh... lahu, lahuni; kthehem, kthehesh... kthehu, kthehuni; bëhem, bëhesh... bëhu, bëhuni; fshihem, fshihesh... fshihu; tregohem, tregohesh... tregohu; mbrohem, mbrohesh... mbrohu, mbrohuni; mësohem, mësohesh... mësohuni; shtyhem, shtyhesh... shtyhu; përzihem, përzihesh... përzihu, përzihuni; ndjehem, ndjehesh; lyhem lyhesh... lyhu; shkruhem, shkruhesh... shkruhu etj.* (dhe jo *laem, laju, lau, ktheem, kthenem, ktheu, ktheju, kthejuni, bëem, bënem, bëu, bëjuni, bënu, lyem, lyn, lyuni etj.*).

3) Me **-h** në fund të fjalës:

a. Fjalët: *ah, deh, eh, gjah, gjynah, kah, krah, moh, pah, pleh, shah, the, tezgjah etj.*

b. Të gjitha trajtat e foljeve me temë që mbaron diku me **-h** e diku me **-f**, si edhe të gjitha fjalët e formuara prej tyre: *fsheh, fshehim, fshihem, ftoh, ftohim, ftohni, ftohin, ftohje, të ftohtë; kreh, krihem, krihu, krehër; mih, mihim; mpreh, i mprehtë, ndih, ndihmë, ndihmës; ngreh, ngrehim, ngrihem; ngroh, ngrohim, ngrohem, ngrohuni, ngrohje, i ngrohtë; nxe, nxehe, nxehe, i nxehtë; njoh, njihem, njohje; rrah, rrahim, rrihem, rrahje; shkreh, shkrehim, shkrehin, shkrehje, shoh, shohim, shihni etj.*

Shënim. Nuk shkruhen më **-h** fjalët *arushë, avaz, arrij, i arrirë, avlli (= oborr), eci, esëll, iki, memur, pelivan, yll etj.*

6. -l- e -ll- në trup të fjalës

§ 7. Fjalët shqipe me **-l-** që në disa vise shqiptohen edhe me **-ll-** do të shkruhen me **-l-**: *akëcili, akëcila, cili, cila, i cili, e cila; bërryl; e diel; pëlcas, pëlçet, pëlcasim, pëlçisni, pëlçasin; zbërdhulet, i zbërdhulët etj.*; po kështu do të shkruhen edhe format e së kryerës së thjeshtë të foljes *dal*: *dola, dole, doli, dolëm, dolët, dolën.*

Do të shkruhen me **-ll-** fjalët: *i atillë, e atillë, i këtillë, e këtillë, i tillë, e tillë; fanellatë, fanellë, kallo, portokall(e) etj.*

7. Fjalët me rr

§ 8. Për drejtshkrimin e fjalëve që përmbajnë një **r** të fortë (**rr**) si bazë do të shërbejnë pasqyrat që jepen më poshtë për rastet më tipike.

1) **rr-** në fillim të fjalës:

emra: *rradake, rrafsh, rrafshinë, rrafshnaltë, rrah-u, rrangulla, rrap, rrapëllimë, rraqe, rrasht, rrashtë, rrebesh, rrebull, rreckë, rregull, rrem, rremb, rrenë, rrenës, rrepë, rreptësi, rresht, rreshter, rreth, rrethanë, rrethim, rrethinat, rreze, rrezik, rrëfanë, rrëmbim, rrëmet, rrëmujë, rrënim, rrënjë, rrëqebull, rrëshajet, rrëshek, rrëshirë, rrëzë, rrip, rripë, rriqër, riskë, rrjedhë, rrjedhim, rrjedhore, rrijetë, rrobë, rrodhe, rogë, rogoz, rrokje, rrokull, rrapamë, rropulli, rrotë, rrozgë, rruaza, rrudhë, rrufe, rrufë,*

rrugë, rrुकullimë, rrungajë, rrush, rrushkull, rruzull, rruzullim, rryl, rrymë, rrypinë etj.;

mbiemra: (i, e) rrafshët, (i, e) rrallë, (i, e) rrasët, (i, e) rregullt, (i, e) rremë, (i, e) rreptë, (i, e) rreshkët, i rrezikshëm, (i, e) rrëmbyer, (i, e) rritur, i rrjedhshëm, i rruar, vezë rrufkë, (i, e) rrumbullakët etj.;

folje: rrafshoj, rrah, rralloj, rrapëlloj, rras, rrasallis, rravgoj, rrej, rregulloj, rrekem, rreshtoj, rrethoj, rrezikoj, rrëfej, rrëgjoj, rrëkëllej, rrëmbej, rrëmih, rrënoj, rrënjos, rrëqethem, rrëshqas, rrëzoj, rri, rrit, rrjedh, rrjeshtoj, rroj, rroftë!, rrok, rrokullis, rropatem, rrotulloj, rruaj, (p. sh. rruaj mjekrën por: ruaj shtëpinë), rrudh etj.;

ndajfolje: rrallë, rregullisht, rreptësisht, rrezga-bjezga, rrëshqanë, rrjedhshëm, rrokopujë, rrotull, rryeshëm etj.

2) **-rr-** në mes të fjalës:

emra: arrë (pema, por punoj arën), barrë, barrakë, bërryl, birrë (pija, por birë = vrimë), burrë, dërrasë, errësirë, ferrë, furrë, furrik, gaforre, gurrë (por gur-i), hurrë, karrige, karroqe, kërrabë, kërric, korrik, kurrillë, kurriz, manaferrë, marrëdhënje, marrëveshje, mëshqerrë, murriz, murrjelë, ndërresa, ndërmarrje, përrall, përrallë, përrua, qerre (= mjet transporti, por qere = sëmundje), qurra, sipërmarrje, skëterrë, sorrë, sharrë, shjtjerra, turrë, thërrime, thirrje, thirrore, urrejtje, varreza, varrë, vorreza, zorrë etj.;

mbiemra: burracak, (i, e) errët, kërrutë, kurrizor, (i, e) marrë, mburracak, murrak, (i, e) pjerrët, sterrë etj.;

përemra: kurrfarë, kurrjë, kurrkush etj.;

folje: arratisem, arrij, errësoj, ëndërroj, gërryej, harroj, kërret, marros, mbërrij, mburrem, murrëtohem, ndërroj, ngatërroj, sharroj, shkatërroj, shndërroj, tmerroj, turrem, urrej, dhia vërret etj.;

ndajfolje: kurrë, kurrkund, kurrqysh, kurrsesi, turravrap etj.;

pasthirrma: urra!

3) **-rr-** në fund të jetës:

emra: berr, curr, derr, djerr, dokërr, dhëndërr, ëndërr, gabzherr, horr, kandërr, kokërr, kottor, morr, qarr, sherr, terr, turr, varr, vjëhërr, zjarr, zhavorr etj.;

mbiemra: picërr, (i, e) vocërr etj.;

folje: bjerr (por e kryera e thjeshtë bora), çjerr (por e kryera e thjeshtë çora), harr, korr, marr (por e kryera e thjeshtë mora), nxjerr (por e kryera e thjeshtë nxora), përmjerr (por e kryera e thjeshtë përmora), picërroj, shporr, tjerr (por e kryera e thjeshtë tora), tkurr, vjërr (por e kryera e thjeshtë vora) etj.;

Shënim. Nuk do të shkruhen me **rr** fjalët: radhë, rebel, regjistër, regjistrim, reshje, rënkoj, romak, ryshfet, shter, shteroj.

8. nj-ja në trup e në fund të fjalës

§ 9. Në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm do të shkruhen me **nj** e jo me **j**:

1) Emrat femërorë me **-nj-** në trup të fjalës si *banjë, beronjë, bitonjë, brinjë, finjë, shkronjë, shushunjë, ujkonjë, zonjë* etj. (por *mbulojë, mburojë, shtrojë*).

2) Shumësi i emrave mashkullorë si: *arinj* (ari), *barinj* (bari), *batakçinj* (batakçi), *çiliminj* (çilimi), *dragonj* (dragua), *druj* (dru), *gjarpinj*, *gjarpërinj* (gjarpër), *fronj* (ftua), *hunj* (hu), *kacabunj* (kacabu), *kallajxhinj* (kallajxhi), *kallinj* (kalli), *kërcinj* (kërci), *kushërinj* (kushëri), *lumenj* (lumë), *maskarenj* (maskara), *minj* (mi), *mullinj* (mulli), *përrenj* (përrua), *priftërinj* (prift), *sharrëxhinj* (sharrëxhi), *shkëmbinj* (shkëmb), *thelpinj* (thelb), *thonj* (thua), *ullinj* (ulli) etj.

9. g- e k- në fillim të fjalës

§ 10. Në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm do të shkruhen me **g-** e jo me **k-** fjalë si: *gabim, gabo, gabzherr, galloshe, gamile, gangrenë, gëlqere, gërbulë, gërshet, gështallë, gështenjë, gëthep, gurabie, guxim, guxoj* etj.

Por do të shkruhen me **k-** e jo me **g-** fjalë si *kabinë, kanxhë, kërbaç, kurbet, kuzhinë*.

10. th-ja në fillim e në trup të fjalës

§ 11. Fjalët që diku shqiptohen me **th** e diku me **f**, në pajtim me shqiptimin e përgjithshëm, do të shkruhen me **th**: *thelë, thellë, thellëzë, thengjill, thjesht, uthull* etj. (dhe jo *felë, fellë, fëllanxë, fjesht, ufull* etj.).

II. GRUPET E BASHKËTINGËLLOREVE MB, ND, NG, NGJ

§ 1. Grupet e bashkëtingëlloreve **mb, nd, ng, ngj** do të ruhen të plota në shkrim si në fillim, ashtu edhe në trup e në fund të fjalës:

mbaj, mbaroj, mbesë, mbetem, (për)mbi, mbij, mbjell, mbush, mbyt; dhembje, dhëmbët, i ëmbël, (i ambël), këmbë (kambë), kumbull, thembër; gjemb, humb, krimb, plumb, shkëmb (shkamb);

ndaj, nder, ndesh, ndër, ndërmarrje, ndërmjetës, ndërtoj, ndihmoj, ndjek, ndjell, ndodhem, ndriçoj, nduk; andej, dhëndërr (dhandërr), kandërr, këndoj, lëndoj, mandej, mundoj, përmendësh, prandaj; asgjëkund, askend (askand), fund, gand, kurrkund, mend, mund, përmend, vend;

nga, ngacmoj, ngaherë, ngarkesë, ngarkoj, ngastër, i ngathët, nge, ngel, ngij, i ngordhur, ngricë, ngroh, ngryset, ngul, ngushticë, ngut; brengë, këngë (kangë), kungull, i mangët, mëngë (mangë), i shtangët, shtëllungë, trangull; bung, cung,

deng, peng, trung;

ngjaj, ngjalë, ngjall, i ngjashëm, ngjesh, ngjit, ngjyej, ngjyrë; engjëll, tungjatjeta, thëngjill, ungjill, qengj, ungj;

(dhe jo: *maj, maroj, mjell, i amël, këmë, kamë, kumull, themër, dham, hum, shkam* etj., *daj, ner, nesh, nër, nërtoj, nihmoj, nodhem, anej, dhanër, kënoj, manej, munoj, pranaj, askun, asken, kurrkun, përmen* etj., *markoj, nroh* etj., *njalë, njall, njesh, njit, njy, tunjatjeta, thënjill* etj.).

§ 2. Në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm do të shkruhen me bashkëtingëllore të thjeshtë fjalët: *më, të mëdhenj, të mëdha, në, i njelmët, njom, i njomë, unjem, ashtu* edhe fjalët e formuara prej tyre: *mëditje, mëkëmbje, nëpër, përunjëm, përunjësi, i përunjët* etj. (dhe jo *mbë, të mbëdhenj, të mbëdha, ndë, ndëpër, ndëpërmjet, i ngjelmët, ngjom, ungjem, përungjem* etj.).

III. TAKIME BASHKËTINGËLLORESH

1. Takimi i t-së me sh-në

§ 1. Te mbiemrat më **-shëm**, kur **sh**-ja e prapashtesës piqet me **t**-në e temës, ruhen në shkrim që të dyja këto bashkëtingëllore: *i begatshëm, i çuditshëm, i mërzitshëm, i motshëm, i ndritshëm, i përbotshëm, i përditshëm, i përmortshëm, i përnatshëm, i përshtatshëm, i përshtatshëm, i përvitshëm, i sotshëm, i vjetshëm* etj. (dhe jo *i begaçëm, i çudiçëm, i mërziçëm, moçëm, i përboçëm* etj.). Por: *i përveçëm* (nga *veç*).

§ 2. Tek emrat që në emëroren e pashquar, mbarojnë më **-t**, **-të** do të ruhen **t**-ja dhe **sh**-ja si në rrjedhoren e shumësit më **-sh** ashtu dhe te fjalët e tjera të formuara në bazë të trajtës së kësaj rase: *dhjetëditëshi i parë; pesëmbëdhjetëditëshi i dytë; qilim trifletësh, velenxë trifletëshe; shtëpi katërkatëshe; punë dyvjetëshe* etj.

Shënim. Do të shkruhen me ç: *fëmija është pesë vjeç; institut dyvjeçar; plani pesëvjeçar* etj.

2. Takimi i shkronjës g ose n me j-në

§ 3. Fjalët, tek të cilat takohet shkronja **g** ose **n** me **j**-në dhe që, për të mënjeluar shqiptimin e këtyre dy shkronjave si një tingull i vetëm (**gj** ose **nj**), janë shkruar herë me **i** në vend të **j**-së, herë me **-ë** në mes të **g**-së ose **n**-së dhe **j**-së, do të shkruhen të gjitha me **j**, por do të ruhet shqiptimi i veçuar i tingujve **g, n** e **j**: *djegje, lagje, ndragje, shmangje, shtangje, unë lagja, ti lagje, unë ndragja, ti ndragje, unë shmangja, ti shmangje, unë shtangja, ti shtangje; anje* (qilim i minderit), *dhënje, kundërthënje, kundërvënje, lënje, marrëdhënje, ngrënje, paradhënje, parathënje, pasthënje, qenje, rënje, shënje, thënje, zënje; delvinjot, kaninjt* etj.

3. Takimi i shkronjës d, s, t, ose z me h-në

§ 4. Fjalët dhe emrat e përveçëm, të cilat për shkak të takimit të shkronjave d, s, t, z me një h që vjen pas tyre, janë shkruar herë me një vizë lidhëse (-), herë me apostrof (‘), herë me -ë- në mes të këtyre shkronjave, do të shkruhen pa shenja ndarëse, por do të ruhet shqiptimi i veçuar i tingujve d dhe h, s dhe h, t dhe h, z dhe h: *sandhi* (term në gjuhësi), *shtathedhur*, *disharmoni*, *i herëpashershëm*, *meshollë*, *moshyrje*, *brezhumbur* etj.; *Mithat*, *Ethem* etj.

4. Takimi i d-së me t-në

§ 5. Kur në formim fjalësh ose trajtash takohet një **d** me një **t**, në shkrim do të ruhen të dyja këto bashkëtingëllore: *(i, e) argjendtë*, *(i, e) njëmendtë*; *mendtë*; *(i, e) njëqindtë*, *i treqindti*, *(i, e) pesëqindtë* etj.; *ai po e bindte*, *në e bindtë*, *po endte*; *në u gjendte*; *lindte*, *në lindtë djalë*, *mundte*, *në mundtë*; *rendte në rendtë*; *shkundte*, *në shkundtë*; *tundte*, *në tundtë* etj.

5. Takimi i dy bashkëtingëlloreve të njëjta

§ 6. Fjalët, në të cilat takohen dy bashkëtingëllore të njëjta, do të shkruhen:

1) Duke shënuar vetëm njërën shkronjë: **a)** te numërorët rreshtorë si *i gjashtë*, *i shtatë*, *i tetë*, *i nëntë*, *i dhjetë*, *i trembëdhjetë*, *i njëzetë*, *i dyzetë*, *i pesëdhjetë* etj. (dhe jo *i gjashtëtë* a *i gjashttë*, *i shtatëtë* a *i shtattë* etj.), si edhe te mbiemrat e një tipi me ta, si *i baltë* (dhe jo *i baltëtë* a *i balttë*) etj.; **b)** te lidhëzat *mbasi*, *pasi* (formuar nga *mbas* + *si*, *pas* + *si*).

2) Duke i ruajtur të dyja shkronjat: **a)** te foljet me temë më **-t** në vetën e tretë njëjës të së pakryerës dëftore, lidhore e kushtore: *(do të) goditte*, *(do të) flitte*, *(do të) matte*, *(do të) ngjitte*, *(do të) paraqitte*, *(do ta) pritte*, *(do të) shëtitte*, *(do të) shitte*, *(do të) vritte* etj.¹; **b)** te po këto folje në të tashmen e dëshirores: *godittë*, *e gjettë e mira*, *në u mbyttë*; *ndrittë*; *në të prittë*; *në pyettë*; *mos e trettë dheu* etj.

Ç. DREJTSHKRIMI I FJALËVE DHE I EMRAVE ME PREJARDHJE TË HUAJ

§ 1. Fjalët e huaja, që kanë hyrë në gjuhën tonë relativisht vonë, që ndihen në përgjithësi si të tilla dhe që kryesisht i përkasin gjuhës së shkruar, sidomos

¹ Këto trajta mund të shkruhen edhe me -st-: *godiste*, *fliste*, *maste*, *paraqiste*, *priste*, *shëtiste*, *veriste* etj.

terminologjisë tekniko-shkencore, si edhe emrat e përveçëm të kësaj kategorie do të shkruhen kështu:

1) Fjalët që kanë **-ia, -ie, -io, -iu** me **i** të patheksuar në trup të tyre do të shkruhen me **-ia, -ie, -io, -iu** dhe jo me **-ja, -je, -jo, -ju**:

-ia-: *amiant, arian, australian, austriak, aviator, aziatik, ballkaniadë, bolivian, brazilian, diabet, diademë, diafilm, diafragmë, diagnozë, diagonale, diagramë, diakroni, dialekt, dialektik, dialog, diamant, diametër, Diana, diapazon, diapozitiv, diare, diasporë, diatezë, dhiatë, elegjiak, financiar, ftiziatër, gjenial, gjeorgjian, Iliada, imperialist, imperializëm, indian, industrial, industrializëm, iranien, italian, kalendar gregorian, kalendari julian, kambial, kardiak, kiazëm, kolonial, kolonializëm, material, materialist, materializëm, miliard, Miltiadi, noterial, Oktaviani, olimpiadë, pediatër, pediatri, piano, pianist, plagjiat, psikiatër, psikiatri, racial, spartakiadë, special, specialis, specialitet, variant etj.;*

-ie-: *ambicie, arie, bankier, Danieli, dierezë, dietë, diez, hieroglif, higjienë, higjienik, kantier, karrierë, karrocier, magazinier, magnolie, malarie, materie, minierë, mumie, portier, realie, Robespieri, tastierë etj.;*

-io-: *afion, agresion, agjitacion, aksiomë, aksion, aliteracion, aluzion, ambicioz, antibiotik, aviacion, bakteriolog, bakteriologji, batalion, bibliofil, bibliograf, bibliotekë, bilion, biografi, biogjenezë, biokimi, biolog, biologji, biometri, biosferë, delegacion, Diogjeni, Diokleciani, dioptri, dioqezë, dioramë, disertacion, dispozicion, diversion, divizion, ekspersionist, ekspresionizëm, Etiopia, fiziologji, fizionomi, funksion, Hesiodi, hierarki, idiomë, idiot, iluzion, impresionizëm, internacionalja, kamion, kinostudio, koleksion, komision, komunikacion, koncesion, legjion, leksion, milion, milioner, miop, misionar, nacional, porcion, racion, racionalizim, radio, reaksion, reaksionar, recension, revolucion, rezolucion, sanksion, seksion, semasiologji, sesion, simbiozë, sociologji, stacion, studio, Tokio, triod, version, Violeta (por Vjollca), violinë, violinist etj.;*

-iu-: *akuarium, barium, celsius, helium, herbarium, iridium, kalcium, kalium, kolokuium, magnezium, moratorium, natrium, silicium, simpozium etj.;*

Shënim. Do të shkruhen me **-ja-, -je-, -jo-** fjalë e emra të përveçëm si *adjektiv, bjellogardist, Bjellorusi, objekt, objektiv, objektivizëm, Sofje, sovjet, sovjetik, subjekt, subjektiv, subjektivizëm, vjenez, Vjenë etj.;* *fjord, rajon etj.;* *adjudikatë, adjutant etj.* Po kështu do të shkruhen edhe foljet *studjoj, shpjegoj.*

2) Fjalët dhe emrat e përveçëm që nisin me togjet e mësipërme do të shkruhen me **ja-, je-, jo-, ju-:** *jafetik, jaht, Jakutia, Jalta, jamb, janki, japigët, jard, Jasoni, Jemen, jeniçer, Jenisei, Jeronim, Jerusalem, jod, Jokasta, Jokohama, deti Jon, jonisim, Jupiteri, Justiniani, Juvenali etj.*

3) Në pajtim me përdorimin më të përgjithshëm dhe me traditën e shkrimit në gjuhën tonë do të shkruhen me **-i** fundore dhe jo me **-j** emrat e përveçëm që burojnë prej shuhëve sllave: *Bjelinski, Çajkovski, Dostojevski, Gorki, Isakovski, Kotovski, Lobaçevski, Lunaçarski, Majakovski, Musorgski, Paderevski, Smirnenski,*

Stanislavski etj. (dhe jo *Bjelinskij, Çajkovskij, Gorkij* etj.); *Koshevoi, Sedoi, Tolstoi* etj. (dhe jo *Koshevoj, Tolstoj* etj.).

4) Fjalët dhe emrat e përveçëm me burim prej greqishtes së vjetër, të cilat në atë gjuhë kanë y (ipsilon), do të shkruhen me i: *abis, agripni, amidon, analizë, nahidrit, anonim, antonim, antroponim, antroponim, antroponimi, aritmik, asimetri, asindetik, bariton, Bizant, bizantin, brakicefal, cinik, cinizëm, daktilografist, dinamik, dinamo, dinamometër, dinasti, dispepsi, distik, distrofi, dizenteri, dolikocefal, ekinokok, elektrolizë, etimologji, faring, faringal, fitogjenezë, fitotekni, fizikë, fiziolog, fiziologji, fizionomi, fizioterapi, fiziatër, fiziolog, glicerinë, gjimnastikë, gjimnaz, gjinekolog, gjinekologji, hidraulik, hidrocentral, hidrogjen, hidrokarbur, hidrolizë, hidrometeorologjik, hidrometër, hidroplan, hidrostatikë, higjienë, himn, hiperbolë, hipertension, hipertrofi, hipnotizim, hipokrit, hipokrizi, hipodermë, hipokoristik, hipotekë, hipotenuzë, hipotetik, hipotezë, homonim, idil, idilik, katalizë, katalizator, klorhidrik, klorofil, kriptogram, kristal, ksilofon, ksilografi, laring, laringal, limfë, limfatik, linotip, linotipist, martir, metonimi, Mikenë, mizantrop, mister, misterioz, mistik, mit, mitologji, monotip, nimfë, oksidim, oksigjen, oksiton, Olimp, olimpiadë, patronim, pirik, pirografi, poliambulancë, Polibi, poligami, poligon, poligraf, poligjenezë, Polinezi, polinom, polisemi, politeizëm, politeknik, politeknikum, psikiatër, psikiatri, psikik, psikolog, psikologji, psikoze, ritëm, ritmik, silogjizëm, simbiozë, simbol, simbolik, simfoni, simpati, simptomë, sinagogë, sindikatë, sindikalist, sindikalizëm, sinekdokë, sinkretizëm, sinkopë, sinkroni, sinonim, sinoptik, sintagmë, sintaksë, sintezë, stilistikë, stilograf, tip, tipik, tipograf, tipograf, tiran, tirani, tiroid* etj.

Po kështu do të shkruhen edhe emrat e përveçëm që s'janë të burimit grek, si *Asiri, Egjipt, Frigji, Kiri, Libi, Siri, Skiti* etj. (dhe jo *Asyri, Egjypt, Kyri* etj.).

5) Fjalët dhe emrat e përveçëm kryesisht me burim grek, latin a iliro-trak me **au, eu** do të shkruhen me **au, eu** dhe jo me **av, ev** ose **af, ef**: *Audata, autarki, automat, automobil, autonomi, autopsy, kisha autoqefale, autor, autoritet, autorizim, Centaur, Glauku, Kaukaz, kozmonaut, maurët, mauzole, tautologji* etj.; *eufemizëm, eufoni, eukalipt, Euripidi, euritmi, leucemi, leukocite, neutral, neutron, pleura, pleurit, pseudonim, reumatizëm, Teuta* etj. Por do të shkruhet *Evropë, evropian, nevralgji, nevrasteni, nevrik, nevrolog, nevrologji* etj.

6) Fjalët dhe emrat e përveçëm të burimit latin-roman me **kua, kue, kui, kuo** do të shkruhen me **-u-** dhe jo me **-v-** pas **-k-**së: *akuarel, ekuacion, ekuator, kuadër, kuadrat, kuadraturë, kualifikim, kualifikoj, teoria e kuanteve, kuarc, kuart, kuartet* etj.; *kuestor, kuesturë, sekuestrim, sekuestroj* etj. *Ekuilibër, ekuinoks, ekuivalencë, ekuivalent, kolokuium, kuintal, kuintesencë, kuintet, Kuintiliani, Kuirinali, kuiritët, rekuier; kuorum, kuotë, kuotizacion* etj.

7) Në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm do të shkruhen me **-o-** fjalë si *sekondar, sekondë*, por do të shkruhen me **-u-** fjalë si *kuluar, rezervuar, trotuar* etj.

8) Fjalët e burimit latin me **-um (-ium)** në përgjithësi do të shkruhen kështu

edhe në gjuhën shqipe: *akuarium, helium, herbarium, iridium, kalcium, kalium, kolegji, kolokuium, konsorcium, magnezium, moratorium, natrium, plenum, podium, serum, stadium* etj., por do të shkruhen *atene-u, lice-u*. Fjalët *mauzole-u, muze-u* mund të shkruhen edhe *mauzoleum-i, muzeum-i*.

9) Fjalët e huaja me **-oo-** do të shkruhen me **-oo-** edhe në shqipen: *alkool, kooperativë, kooptoj, koordinatë, koordinoj, zoogjeografi, zoolog, zoologji, zoomorfizëm, zoopatologji, zootekni, zooteknik* etj. Po kështu do të shkruhet edhe *Laokoon-i*.

10) Fjalët me burim latin-roman, të cilat janë shkruar herë me **c** e her me **ç** a me **s** përpara zanores **e** ose **i**, do të shkruhen me **c**. Po kështu do të shkruhen me **c** edhe fjalët e burimit grek, të cilat në greqishten, kanë një **k** të ndjekur nga një **y** (ipsilon): *acetik, acetilen, celebrim, celebruj, celofan, celostat, celsius, celulë, celulozë, cens, censor, censurë, centimetër, centilitër, central, centralist, centralizoj, centurion, ceremoni, certifikatë, cezurë, docent, kancelar, kancelari, koncept, koncert, koncesion, leucemi, lice, procedoj, procedurë, procesion, saracenët, tercet* etj.;

agjenci, agjitacion, cianur, cikël, ciklamin, ciklik, ciklon, ciklostil, cilindër, cilindrik, cinik, cinizëm, cinkograf, cinkografi, cirk, cirilik, cisternë, citat, citoj, citrat, civil, deficit, delegacion, elektrikist, garanci, klasikist, klasikizëm, konciz, laicizëm, nacional, provincial, publicist, publicistikë, racion, revolucion, revolucionar, social, socialist, special, specialist, specializoj, stoicizëm, suficit, terciar etj. Po kështu do të shkruhet *bilanc* (dhe jo *bilanç*).

Në pajtim me këtë rregull edhe emrat e përveçëm të kësaj kategorie do të shkruhen me **c**: *Centauri, Cerberi, Cezari, Cikladet, Ciklopi, Cincinati, Horaci, Lukreci, Marciali, Mecena* etj.

Shënim 1. Disa huazime të reja që kanë hyrë prej italishtes, në pajtim me shqiptimin e përgjithshëm, do të shkruhen me **ç**: *biçikletë, çiklist, çiklizëm, çunebto, motoçikletë*.

Shënim 2. Do të shkruhen me **k** fjalët: *keltët, keltishtja, kibernetikë, kimograf, kinema*, dhe me **q** fjalët: *autoqefal, dioqezë, maqineri, maqinë, maqinist, qeramikë, Siqelia*.

11) Do të shkruhen me **d, t** e jo me **dh, th** fjalët ndërkombëtare me burim nga greqishtja e vjetër:

anhidrik, anodë, daktilik, daktilografist, dekadë, dekaedër, dekagram, dekametër, deltë, demiurg, demografi, demokraci, demokratik, demon, dermatologji, despot, despotik, diabet, diademë, diafragmë, diagnozë, diagonale, diagramë, dialekt, dialektikë, dialektolog, dialektologji, dialog, diamant, diametër, diapazon, diatezë, didaktik, didaskalik, diplomaci, diplomat, diplomë, disk, ditiramb, endemik, epidemi, epidemik, gjeodezi, hidrat, hidrogjen, hidroplan, idolatri, katodë, metodë, metodikë, ode, olimpiadë, ortopedi, pedagog, pedagogji, pedologji, spartakiadë, teodolit etj.;

amarant, antipati, antologji, antropolog, antropologji, apati, apoteozë, aritmetikë, aritmi, aritmograf, artrrit, ateist, ateizëm, atlet, atletikë, ditiramb, entuziazëm, epitet, estet, estetikë, eter, etik, etikë, etnik, etnograf, etnografi, etnogjenezë, etnolog, etnologji, hipotekë, hipotenuzë, hipotezë, kartotekë, katet, katodë, litograf, litografi, liturgji, maratonë, maratonian, metil, mizantrop, monoteizëm, neoliti, ortodoks, ortografi, paleontolog, paleontologji, patetik, patolog, patos, pinakotekë, politeizëm, ritëm, ritmik, simpati, simpatik, simpatizoj, sintezë, skitët, telepati, temë, teogoni, teokrasi, teolog, teologji, teoremë, teori, teorik, terapeutikë, terapi, termik, termodinamikë, termometër, termos etj. Po kështu do të shkruhet zenit.

Do të shkruhen me **d, t** edhe emrat e përveçëm grekë e romakë: Adonis, Afërdita, Alkibiadi, Cikladet, Dafne, Dedali, Delfi, Demetra, Demokriti, Demosteni, Diodori, Diogjeni, Diomedi, Dioskurët, Dodona, Driadat, Epaminonda, Eumenidet, Euripidi, Fedra, Heliodori, Herodoti, Hesiodi, Hidra, Iliada, Gadishulli, Kalkidik, Kolkida, Leonida, Medeja, Miltiadi, Odiseja (poema), Odiseu, Pelidi, Pindari, Prometeu, Teodoriku, Teodosi etj.;

Etiopia, Itaka, Jugurta, Kartagjena, Korinti, Maratona, Metodi, Mitridati, Prometeu, Skitia, Teba, Teodoriku, Teodosi, Teofrasti, Teokriti, Termopilet, Tesalia, Tesprotët, Tesprotia, Teti, Tezeu, Trakia, Zakinti etj. Po kështu do të shkruhen Otello, Port-Artur.

Shënim. Në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm do të shkruhen me **dh, th** (dhe jo me **d, t**) fjalët dhe emrat e përveçëm që janë të përdorimit popullor: dhaskal, dhespot, dhimisqi, dhiqel, dhisk (= tabaka), dhjak, idhull; llambadhë, themel, themeloj, thimjam; Alqiviadh, Dhimitër, Dhimo, Dhimosten; Athina, Athinë, Kleanth, Thanas, Themistokli, Theodhor, Theodhora, Theohar etj.

12) Fjalët që burojnë kryesisht nga greqishtja, latinishtja e nga gjuhët romane dhe që në ato gjuhë kanë pasur një **g** të ndjekur nga një **e, i, y** (ipsilon), do të shkruhen me **gj**; po kështu do të shkruhen edhe fjalët që janë formuar me elemente të këtyre gjuhëve:

agjenci, agjent, agjenturë, agjikator, agjitacion, angjinare, angjinë, antropologji, biologji, borgjez, borgjezi, dermatologji, dermaturgji, egjidë, elegji, embriologji, energjetikë, energjik, farmakologji, filologji, fiziologji, frëngjisht, frigjisht, gjenealogji, gjeneral, gjenerator, gjenetik, gjenezë, gjeni, gjenial, gjenocid, gjeocentrik, gjeodezi, gjeofizikë, gjeografi, gjeologji, gjeometër, gjeometri, gjeopolitika, gjerman, gjermanist, gjerundi, gjerundivi, gjimnastikë, gjimnaz, gjinekolog, gjineshtër, gjips, haqjiografik, hegjemoni, hemorragji, heterogjen, hidrogjen, higjienë, higjienik, homogjen, ideologji, kardiologji, legjendë, legjion, legjislacion, letargji, liturgji, logjikë, meteorologji, metodologji, mitologji, nevrologji, oksigjen, orgji, pedagogji, pedologji, psikologji, radiologji, regjent, regjim, regjistër, stomatologji, sugjestion, tautologji, trilogji, turkologji etj. (dhe jo agenturë, borgezi, frigishtja, genocid, gerund, gips, registër etj.).

Me **gj** do të shkruhen edhe emrat e përveçëm të këtij tipi:

Agjesilau, Augjias, Belgjikë, deti Egje, Egjina, Egjipti, Egjisti, Eugjen, Gjeorgji, Ifigjenia, Virgjili etj.

Po kështu me **gj** do të shkruhen edhe fjalët e emrat e përveçëm të këtij tipi që burojnë nga gjuhë të ndryshme si:

algjebër, algjebrik, gjiboni, gjirafë etj.; *Algjer, Algjeria, Gjermania, Gjibraltari* etj.

Shënim. Bëjnë përjashtim nga kjo rregull dhe shkruhen me **xh** fjalët: *inxhinier, xhandar, xhandarmëri, xhenier, xhenio, xhirim, xhiro, xhiroj* etj. Po kështu do të shkruhen edhe fjalët *xhaketë, xhelatinë, xhol* etj.

13) Fjalët dhe emrat e përveçëm që kanë **ng** në gjuhët prej nga rrjedhin do të shkruhen me **gn** e jo me **nj**:

Agni, agnosticizëm, gneis, gnom, gnoseologji, gnostik, inkognito, magnat, magnet, magnetik, magnetizëm, magnetofon, magnez, magnolie etj. Por do të shkruhet *dinjitet, injorancë, injorant*.

14) Fjalët, që në greqishten e vjetër fillonin me zanore të aspiruara dhe në latinishten me **h-**, në gjuhën shqipe shkruhen e shqiptohen me **h-**:

halucinacion, haggiografik, harmoni, harmonikë, harmonizoj, harpë, hebraik, hedonist, hedonizëm, hegjemon, hegjemoni, hekatombë, hektogram, hektolitër, hezjaklorant, hezametër, helenist, helenizëm, helikopter, heliocentrik, helioterapi, helotët, hematit, hemisferë, hemofili, hemoglobinë, hemorragji, herbarium, herbicidet, hermafrodit, hermetik, hero, heroik, heterogjen, hiati, hibrid, hidraulik, hidrocentral, hidrofil, hidrogjen, hidrokarbur, hidrometeorologji, hidroplan, hierarki, hieroglif, hieromonak, higrometër, higjienë, higjienik, himn, hiperbolë, hipertension, hipertoni, hipizëm, hipnozë, hipnotizim, hipodrom, hipokrit, hipopotam, hipotekë, hipotenuzë, hipotetik, hipotezë, histeri, histerik, histori, historik, homeopat, homeopati, homogjen, homonim, horizont, horizontal, hormon, human, humanizëm, humus etj.

Po kjo rregull do të ndiqet edhe në shkrimin e emrave të përveçëm të këtij tipi:

Halikarnasi, Hamilkari, Hanibali, Hasdrubali, Hefesti, Hektori, Hekuba, Helespont, Helena, Heliodori, Hera, Herakliu, Herkuli, Hermiona, Hermogjeni, Herodi, Herodoti, Hesiodi, Heziku, Hidra, Hiparku, Hiperioni, Hipsia, Hipokrati, Hipoliti, Homeri, Honori, Horaci etj.

Do të shkruhen me **h-** nistore edhe emrat e tjerë të përveçëm, që janë fonetikusht të ngjashëm me të mësipërmit:

Habarovsk, Hagë, Hamburg, Hanoi, Hanover, Hanxhou, Harkov, Havai, Havana, Helsinki, Himalaja, Holandë, Honduras, Honkong, Hungari etj.

Me **-h-** do të shkruhen edhe fjalët *inhalacion, inherent, koherent, kohezion* etj., ku **-h-**ja është në mes të fjalës.

15) Do të shkruhen me **j** dhe jo me **zh** ose **xh** fjalët *adjektiv, adjutant, injeksion, injektoj, juri, projekt, projektim, projektligjë, projektoj, projektor (aparati), projektplan* etj.

Por do të shkruhen: *zhargon, zhongler, zhul* (term i fizikës), *zhupon* etj.

16) Shkruhen me **k**, në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm, fjalët e terminologjisë ndërkombëtare me burim nga greqishtja, që kanë pasur një **x** (**h**) në këtë gjuhë:

anakronik, anakronizëm, anarki, anarkik, anarkist, arkaik, arkaizëm, arkeolog, arkeologji, arkimandrit, arkipelag, arkitekt, arkitekturë, arkiv, arkivist, arkivol, brakicefal, brakiopodët, ekinoderm, ekinokok, iktiolog, hipokondri, kalkopirit, kameleon, kaos, kaotik, karakter, karakteristik, kilo, kilogram, kilometër, kilovat, kimerik, kimi, kimik, kimist, kiromant, kirurg, kirurgji, kiton, klor, klorofil, kloroform, kore-u, koreografi, krestomaci, krizantemë, krom, kromozome, kronik, kronikë, kronist, kronometër, monark, monarki, oligarki, orkestër, pakiderm, psike, psikiatër, psikiatri, psikik, psikologji, psikopat, teknikë, teknologji, tektonik, trokaik, troke-u etj. (dhe jo *anarqi, anarshi, arqitekt, herografi, monarqi, orqestër, psihik, psiqik* etj.).

Po kështu do të shkruhen edhe emrat e përveçëm të këtij tipi si *Akili, Aristarku, Arkiloku, Arkimedi, Baku* (= Dionizi), *Karonti, Kerson, Kimera, Kiron, Kolkida, Krisobuli, Krisostomi, Plutarku, Telemaku* etj.

17) Fjalët e huaja që kanë një **ks** të ndjekur nga **-io-**, në pajtim me shqiptimin më të përgjithshëm, do të shkruhen me **ks** e jo me **kc**: *abstraksion, aksiomë, aksion, deduksion, diksion, funksion, funksionar, funksionoj, induksion, infeksion, juridiksion, leksion, reaksion, sanksion, seleksion, seleksionoj* etj.

18) Fjalët e burimit grek a latin, që përmbajnë një **ks** në gjuhët e burimit, do të shkruhen me **ks** para një bashkëtingëlloreje dhe me **kz** para një zanoreje:

ekscentrik, ekskavator, ekskluziv, ekskursion, ekspansion, ekspeditë, ekspertizë, eksplorator, eksploroj, eksponent, eksport, ekspozitë, ekspres, ekspresionizëm, ekspresiv, ekstazë, ekstensiv, eksterritorialitet, ekstravagant etj.; *ekzakt, ekzaltoj, ekzaminim, ekzaminoj, tifo ekzantematike, ekzekutim, ekzekutiv, ekzekutoj, ekzemë, ekzistencë, ekzistencializëm, ekzocentrik, ekzodermë, ekzogami, ekzogjen, ekzotik, heksametër* etj. Por do të shkruhet *filokserë*.

19) Fjalët dhe emrat e përveçëm, që në gjuhët e burimit përmbajnë një **l** të thjeshtë ose dyfishtë, do të shkruhen me **l** e jo me **ll**:

alfa, alfabet, algoritëm, ambulancë, ambulant, anakolutë, analfabet, analfabetizëm, analogji, antologji, Apoloni, Apolonia, arkipelag, Atlantida, Atlantiku, atlas, Babiloni, balonë, balsam, banderolë, bilanc, biolog, blok, blokadë, blokoj, bulonë, deklaratë, deklaroj, dialog, diplomaci, diplomat, diplomë, duel, elastik, etimologji, fals, falset, falsitet, falsifikim, falsifikoj, filokserë, filologji, filoshqiptar, fiziologji, flotë, Galatea, galaktikë, glob, global, gol, golf, gjenealogji, gjeolog, gjeologji, halogjen, halucinacion, hemoglobinë, holandez, hotel, ilustrim, ilustruj, iluzion, kilogram, klasë, klasik, klasor, klor, kloroform, kloun, kolonë, koloni, kolonial, kolonializëm, kolonjë, kolos, kolosal, komplot, komplotoj, konsultë, kristal, kulturë, leksikologji, logaritëm, logopedia, logjikë, lokomotivë, lord, lotari, Lukian, luks, lustër, lustroj, metalurgji, meteorolog, mitologji, monolog, nekrolog, nekrologji,

neologjizëm, nevrologji, oligarki, paladin, paleontolog, patolog, pedolog, Pelagonia, Peloponezi, Penelopa, pilastër, pilot, pilotoj, plagjiat, plan, planet, planifikim, planifikoj, planimetri, plastik, platin, Platoni, platonik, pluton, polarizoj, prelat, profilaktik, protoplazmë, psalm, psaltir, psikolog, psikologji, rezultat, rol, Salusti, sandale, Scila, silogjizëm, siluetë, skolastikë, sociologji, spekuloj, tabelë, tablo, tautologji, teolog, teologji, terminologji, trilogji, zoologji etj.

Do të shkruhen me **ll** fjalët dhe emrat e përveçëm:

Ballkan, ballkanik, ballkon, basketboll, bullgar, Bullgari, busull, çokollatë, futboll, galloshe, gorillë, hendboll, kablo, kabllogram, karamanjollë, konsull, konsullatë, kontroll, kontrolloj, kontrollor, llak, llogari, llogaritar, marmallatë, nitrollak, pellazg, pellazgjik, pellazgjishte, penalti, pllakat, sallam, sallameri, sallë, sallon, voleiboll, vullkan, vullkanik, vullkanizim etj.

20) Fjalët e reja të burimit sllav si edhe emrat e përveçëm të po këtij burimi, pavarësisht nga mënyra e shqiptimit të **l**-së në gjuhët përkatëse, do të shkruhen përgjithësisht me **l**:

bolshevik, kolkosz, komsomol, komsomolas, polak, polonisht etj.; Aral, Arhangelsk, Bajkal, Balkash, Bjelinski, Bjalistok, Bratislava, Çeljabinsk, Çeljuskin, Dobrolubov, Gala, Galina, Glinka, Gogol, Jalta, Kalinin, Kaluga, Komsomoslk, Ladoga, Lena, Leningrad, Lermontov, Lobaçevski, Lomonosov, Lubjana, Lublin, Ludmila, Lugansk, Lunaçarski, Milan, Milorad, Milosh, Mladenov, Orel, Pavlov, Poloni, Ruslan, Smolensk, Sverdlov, Sverdlovsk, Tula, Ural, Vladimir, Vladivostok, Volodja, Volodarski, Vroclav etj.

Por, në pajtim me shqiptimin më të përhapur, do të shkruhen me **ll** fjalët dhe emrat e përveçëm:

bjellorus, Bjellorusi, çekoslllovak, Çekosllovaki, jugosllav, Jugosllavi, sllav, sllavist, sllavistikë, sllavisht, sllovak, Sllovaki, sllovakisht, slloven, Slloveni, sllovenisht, Vollgë etj.

21) Fjalët e reja me burim nga gjuhët romane që kanë **rr** në gjuhët përkatëse do të shkruhen me **rr**:

arrestim, arrestoj, arrivist, arrogancë, barrikadë, hemorragji, karrierë, karrierist, katarr, korrekt, korrekturë, korrelacion, korrespondencë, korridor, korrigjoj, surrelizëm, surrogat, tarracë, terrakota, territor, terror, terrorist etj.

22) Fjalët me burim grek a latino-roman ose të formuara me elemente të këtyre dy gjuhëve, të cilat në këto gjuhë kanë pasur një **-s-** ndërzanore, në gjuhën shqipe shkruhen e shqiptohen me **-z-**:

afazi, aferezë, analizë, apoteozë, artizanat, aziatik, azil, bazalt, bazë, bazilikë, bazohem, bizon, brontozaur, fiellulozë, cezurë, dezertim, dezertoj, dezertor, dezinfektim, dezinfektoj, diagnozë, diatezë, dierezë, diezi, dinozaur, divizion, dioqezë, dizenteri, dozë, entuziazëm, ezofag, fazë, fibrozë, filozof, filozofi, fizikan,

fizikë, fiziologji, fizionomi, fizioterapi, fizkulturë, fizkulturist, ftiziatër, furnizim, gjenezë, hidrolizë, hipnotizoj, hipnozë, hipofizë, hipokrizi, hipostazë, hipotenuzë, hipotezë, izobare, izoglosë, izolacionizëm, izolant, izomorf, izotermik, izotop, kauzal, kazermë, kazino, kazual, kazuistikë, klauzolë, krizantemë, krizë, laktozë, metamorfozë, metastazë, metatezë, mezolit, mizantrop, mozaik, muzë, muzikë, muzikor, narkozë, nazalizëm, organizim, organizoj, pacifizëm, poezi, pozë, pozicion, pozitë, pozitiv, prizë, protezë, prozë, prozodi, prozopope, psikozë, racionalizim, racionalizoj, rezervë, rezervist, rezervuar, rezidencë, rezistencë, rezolucion, rezonancë, rezonator, rezultat, sintezë, teozofi, tezë, trombozë, uzinë, uzurpator, uzurpoj, vazelinë, vizitë, vizitoj etj.

Me **z** do të shkruhen edhe emrat e përveçëm të kësaj kategorie:

Ambrozi, Dionizi, Elizi, Ezopi, Heziku, Izokrati, Sirakuza, Tezeu etj. Po kështu edhe Brazil, Elizabeta, Izrael, Kazakistan etj.

Por do të shkruhen me **s** fjalët dhe emrat:

Belisari, Efesi, Hesiodi, Isaia, Isidori, Isis, Kresi, Lisia, Lisimaku, Lisistrata, Moisiu, Nausika, president, presidium, Osiris, Pausania, Pisistrati, Poseidoni, Teodosi, Trasibuli, Trasimeni etj.

23) Në pajtim me shqiptimin e përgjithshëm do të shkruhen me **-z-** në të gjitha trajtat e tyre fjalët me **-izëm** e **-azëm**:

abstraksionizëm, abstraksionizmi; arkaizëm, arkaizmi; ateizëm, ateizmi; bektashizëm, bektashizmi, burokratizëm, burokratizmi; centralizëm, centralizmi; djathtizëm, djathtizmi; dualizëm, dualizmi; feudalizëm, feudalizmi; historizëm, historizmi; iluminizëm, iluminizmi; klasicizëm, klasicizmi; komunizëm, komunizmi; leninizëm, leninizmi; majtizëm, majtizmi; marksizëm, marksizmi; optimizëm, optimizmi; prizëm, prizmi; realizëm, realizmi; revizionizëm, revizionizmi; romantizëm, romantizmi; silogjizëm, silogjizmi; socializëm, socializmi; shovinizëm, shovinizmi etj.; entusiazëm, entuziazmi; pleonazëm, pleonazmi; sarkazëm, sarkazmi etj.

24) Do të shkruhen me **-zm-** e jo me **-sm-** fjalët me burim prej greqishtes së vjetër ose të ndërtuara me elemente të asaj gjuhe, si:

kozmetik, kozmik, kozmogoni, kozmografi, kozmonaut, kozmopolit, kozmos, plazmë, protoplazmë etj.

25) Ruhet **-n-**ja në shkrim në fjalët e burimit të huaj kur pas saj vjen **-s-** e ndjekur nga një bashkëtingëllore tjetër:

inspektim, inspektaj, inspektor, instalim, instaloj, instancë, institucion, institut, instruktor, instrument etj.

26) Do të shkruhen me **-z-** fjalët e huaja të formuara me parashtesën **dez-, diz-** (**des-, dis-**), te të cilat **-s-**ja e parashtesës vihet në pozicion ndërzanor:

deziluzion, dezinfektim, dezinfektoj, dezintegrim, dezoksidim, dezoksidoj, dezorientim, dezorientoj, dezamidoj etj.

27) Do të shkruhen me **-s-** (e jo me **-z-**) fjalët e tipit *asimilim, disertacion, mesapët, mision, pesimist, regjisor* etj. të cilat në gjuhët origjinore kanë **-ss-**. Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm si *Asiria, Tesalia* etj.

28) Fjalët e huaja, që kanë parashtesën **dis-** përpara një bashkëtingëlloreje, e ruajnë **-s-në** e parashtesës në shkrim:

disharmoni, diskreditoj, disnivel, disponoj, dispozitë etj.

29) Ruhet **-s-ja** origjinore në rastet kur vendi ndërzanor i saj ka rrjedhur nga vendosja e parashtesës **a-** në ballë të fjalës:

aseptik, asimetri, asimetrik, asimptotë, asinkron, asizmik, asocial etj.

30) Fjalët e huaja me parashtesën **trans-** e ruajnë **-s-në** e kësaj parashtese në shkrim: *transatlantik, transfuzion, transversal, transoqeanik, transport*, por do të shkruhet *tranzit*.

§ 2. Emrat e përveçëm të huaj të njerëzve e të vendeve do të shkruhen përgjithësisht sipas shqiptimit që kanë në gjuhët përkatëse në përshtatje me alfabetin e shqipes dhe me traditën e krijuar në gjuhën tonë; bashkëtingëlloret dyfishe të këtyre emrave nuk ruhen në shkrim në gjuhën shqipe. Në çfaqjen e parë të tyre mund të shënohet në kllapa edhe shkrimi sipas grafisë së gjuhës nga burojnë:

Aligieri, Atila, Aung San, Bajron, Bethoven, Bop, Brams, Çehov, Dostojevski, Dvorzhak, Dyma, Eminesku, Fadejev, Gëte, Gorki, Hajne, Hygo, Kamoensi, Karaxhale, Karduçi, Kozhbuk, Lu Sin, Majakovski, Manxoni, Mickieviç, Monteskjë, Moxart, Myse, Pestaloci, Petëfi, Rabindranat Tagore, Rasin, Saltikov-Shedrin, Sun Jat Sen, Sheli, Shekspir, Shiler, Shopen, Shtajnbek, Turgeniev, Volter, Xherzhinski, Zhan-Zhak Ruso etj.;

Algjeri, Athinë, Azerbajxhan, Beirut, Bon, Budapest, Bohemi, Bordo, Bukuresht, Bulonjë, Delhi, Dresden, Hagë, Hartum, Havanë, Helsinki, Jamajka, Jenisei, Kajro, Kaukaz, Krakov, Keln, Kopenhagen, Laipçig, Leningrad, Liverpul, Lozanë, Luarë, Mançester, Melburn, Napoli, Neva, Onega, Oslo, Pragë, Rio de Zhaneiro, Sahalin, Senë, Sidnej, Sofje, Stokholm, Suez, Tailandë, Tula, Tunizi, Varshavë, Vyrtemberg etj.

Shënim. Për shkrimin e disa tingujve në emrat e përveçëm shih vendet përkatëse më lart.

D. ÇËSHTJE GRAMATIKORE

I. SHUMËSI I EMRAVE DHE I MBIEMRAVE

§ 1. Ndër emrat femërorë më **-ë**, shumësi i të cilëve herë është i barabartë me njëjësin, herë formohet me mbaresën **-a**, do të shkruhen me këtë mbaresë emrat e tipit *fytyrë*: *detyra-t* (detyrë), *fytyra-t* (fytyrë), *gjymtyra-t* (gjymtyrë), *lëtyra-t* (lëtyrë), *mënyra-t* (mënyrë), *mynxyra-t* (mynxyrë), *natyrat* (natyrë), *shembëlltyra-t* (shembëlltyrë) etj.; po kështu do të shkruhen: *klasa-t* (klasë), *nyja-t* (nyjë), *ura-t* (urë), *vlera-t* (vlerë) etj.

Do të shkruhen në shumës me **-ë**, ashtu si në njëjësin, fjalët e tipit *anë*: *anë-t* (anë), *bjeshkë-t* (bjeshkë), *buzë-t* (buzë), *bardhë-t* (bardhë), *dardhë-t* (dardhë), *degë-t* (degë), *fletë-t* (fletë), *këmishë-t* (këmishë), *lëkurë-t* (lëkurë), *mollë-t* (mollë), *pjesë-t* (pjesë), *pjeshkë-t* (pjeshkë), *rrugë-t* (rrugë), *shegë-t* (shegë), *udhë-t* (udhë), *urë-t* (urë zjarri) etj.

§ 2. Emrat femërorë që mbarojnë me **-i** të theksuar trajtën e pashquar të emërores shumës e kanë të barabartë me atë të emërores njëjës: *një hardhi* - *shumë hardhi*, *një qershi* - *shumë qershi*, *një shtëpi* - *shumë shtëpi*, *një tepsi* - *shumë tepsi* etj. (dhe jo *shumë hardhia*, *qershia*, *shtëpia*, *shtëpira*, *tepsira* etj.).

§ 3. Mbiemrat që përcaktojnë emra mashkullorë e asnjansës me mbaresën **-ra** në numrin shumës, marrin trajtën e gjinisë femërore: *djathëra të mira*, *drithërat e sivjetme*, *fshatra të përparuara*, *leshra të dredhura*, *mallra të jashtme*, *mishra të pjekura*, *ujëra të ftohta* etj.¹

§ 4. Mbiemrat që përcaktojnë emra me shumësin më **-e**, do të përdoren në trajtën e gjinisë femërore:

bisedime paqësore, *brigje të thepisura*, *dengje të rënda*, *dete të thella*, *dialektet kryesore të shqipes*, *drejtime të reja*, *elemente kimike*, *kanale vaditëse*, *katunde malore*, *kënde të ngushta*, *kujtimet e mia*, *ledhe të larta*, *lëngjet tretëse*, *livadhe të gjelbëra*, *malet tona*, *metale të rralla*, *minerale të vlefshme*, *personalitete të larta*, *përparime të dukshme*, *qytete të mëdha*, *ritme të shpejta*, *sende të gjetura*, *Shtetet e Bashkuara të Amerikës*, *shtigje të ngushta*, *tiparet themelore*, *tregime humoristike*, *ushtrime gjuhësore*, *vendime të prera*, *veprime luftarake* etj.

Po kështu do të veprohet edhe kur mbiemrat janë kallëzues emërorë: *burimet*

¹ Të mos ngatërrohet kjo kategori me emrat që **-r**-në e kanë të temës që e ruajnë gjininë mashkullore edhe në shumës, p.sh. *emra të përveçëm*, *hekura të ndryshkur*, *kuadro të zgjedhur*, *libra të rinj*, *mbiemra të nyjshëm*, *regjistra themeltarë*, *urdhëra të prerë* etj.

janë të njohura; këto kushte *më duken* të papranueshme; parimet *janë* të shëndosha; *janë* probleme të reja; synimet tona *janë* të qarta; këto *janë* zakone të vjetra etj.

§ 5. Emrat mashkullorë më **-ës**, **-ues** e **-yes** e kanë trajtën e shumësit njësoj si të njëjësit:

blerës, grykës, hamës, mbledhës, nxënës, qitës; kallëzues, mësues, sulmues; hekurthyes, përkthyes etj.

II. SHKRIMI I NYJËS SË PËRPARME

§ 1. Emrat në rasën gjindore do të shkruhen gjithmonë në nyjë të përparme (**i, e, të, së**): *ndërmarrja e ndërtimit, (i, e, të, së) ndërmarrjes së ndërtimit, Partia e Punës, Partisë së Punës, pasuria e shtetit, (i, e, të, së) pasurisë së shtetit* etj.; *dyqani i luleve, dyqanit të luleve, rrethi i Tiranës, (i, e, të, së) rrethit të Tiranës; (i, e, të, së) shtëpive të fshatit, (i, e, të, së) arave(t) të kooperativës; (i, e, të, së) ndërmarrjeve(t) të ndërtimit; (i, e, të, së) puseve(t) të naftës; (i, e, të, së) detyrave(t) të ditës; (i, e, të, së) mbjelljeve(t) të vjeshtës* etj. (dhe jo *Partia punës, Partisë Punës, pasuria shtetit, dyqanit luleve, rrethit Tiranës* etj.).

§ 2. Kur një emër i rasës gjindore vjen pas një emri tjetër në rasën gjindore a dhanore të pashquar, do të shkruhet me nyjën e përparme **të** pavarësisht nga gjinia që ka:

diploma e një studenti të Institutit bujqësor; diploma e një studenteje të degës elektrike; norma e një punëtoreje të fabrikës së tjerrjes; çmimi ju dorëzua një atleti të skuadrës kombëtare; leshi i një deleje të racës merinos; programi i lëndëve të një shkolle të natës; banorët e një lagjeje të një qyteti të ri etj. (dhe jo *diploma e një studenteje së degës elektrike; leshi i një deleje së racës merinos* etj.).

§ 3. Kur një emër femëror në rasën gjindore, dhanore a rrjedhore njëjës përcaktohet nga dy ose më shumë mbiemra të nyjshëm (ose numërorë rreshtorë), mbiemri i dytë e të tjerët pas tij marrin nyjën **të** e jo **së**. Po kështu veprohet edhe kur mbiemri i parë është i panyjshëm: (*i, e, të, së*) *fshatarësisë së varfër e të mesme; (i, e, të, së) vajzës së urtë, të zellshme dhe të shkathët; (i, e, të, së) fushës pjellore dhe të gjerë; (i, e, të, së) cilësisë së parë, të dytë e të tretë* etj.

Po kështu veprohet edhe kur emri në gjindore, dhanore e rrjedhore njëjës përcaktohet nga një përemër pronor dhe nga një a më shumë mbiemra të nyjshëm: (*i, e, të, së*) *vajzës së tij të dashur; (i, e, të, së) vajzës së tij të mirë e të sjellshme; (i, e, të, së) motrës së saj të dashur; (i, e, të, së) motrës së saj të dashur e të paharruar* etj.

Por, kur mbiemrat e nyjshëm (ose numërorët rreshtorë) ndodhen përpara emrit, atëherë marrin nyjën **së** e jo **të**: *lotët e së shkretës e së pangushëlluarës nënë;*

t'i caktohen normat së parës, së dytës dhe së tretës kategori të punëtorëve etj.

§ 4. Kur një emër femërorë në rasën gjindore, dhanore a rrjedhore përcaktohet nga një ose disa mbiemra e nga një ose disa emra në gjindore, nyja e këtyre fjalëve përcaktuese do të jetë **të** e jo **së**:

(i, e, të, së) klasës punëtorë të Shqipërisë; (i, e, të, së) fabrikës së re të tullave; (i, e, të, së) kooperativës bujqësore të zgjeruar të Krutjes; Ministria e Punëve të Jashtme e Republikës Popullore të Shqipërisë; (i, e, të, së) luftës çlirimtare të pamposhtur të popullit shqiptar; (i, e, të, së) Partisë së Punës të Shqipërisë, (i, e, të, së) Republikës Popullore të Shqipërisë; (i, e, të, së) rrjedhës së poshtme të Vjosës dhe të Semanit; (i, e, të, së) klimës së butë të Vlorës, të Himarës e të Sarandës etj. (dhe jo i klasës punëtorë së Shqipërisë; i kooperativës bujqësore së zgjeruar së Krutjes etj.).

§ 5. Kur pas një emri femëror të shquar të rasës gjindore, dhanore a rrjedhore njëjës vijnë dy a më shumë emra femërorë në gjindore njëjës, nga këta të fundit i dyti e të tjerët pas tij marrin nyjën **së** e jo **të**, në rastet kur këta përcaktojnë emrin në gjindore që ndodhet fill përpara tyre: *punimet e tharjes së kënetës së fushës së Thumanës; përmirësimi i cilësisë së racës së deleve; përmirësimi i cilësisë së racës së lopës së Shkodrës; por në rastet kur ata përcaktojnë jo emrin në gjindore që ndodhet fill përpara tyre, por atë që ndodhet para atij, do të shkruhen me nyjen të e jo së:*

zhvillimi i industrisë së naftës të Shqipërisë (është fjala për industrinë [e naftës] të Shqipërisë); themelimi i Partisë së Punës të Shqipërisë (është fjala për Partinë [e Punës] të Shqipërisë), Komiteti Qendror i Bashkimit të Rinisë së Punës të Shqipërisë; Punonjësit e bujqësisë të zonave malore etj.

§ 6. Kur një emër femëror në gjindore njëjës përcaktohet nga dy ose më shumë emra të bashkërenditur e po në rasën gjindore, emri i dytë përcaktues e të tjerët pas tij marrin nyjën **të** e jo **së**:

prodhimet e fushës së Korçës, të Myzeqesë, të Thumanës e të Zadrimës; punimet e stinës së pranverës, të verës, të vjeshtës e të dimrit etj.

§ 7. Kur një emër në emërore njëjës ndiqet nga dy emra në gjindore njëjës, emri i dytë në gjindore, kur nuk përcakton gjindoren që ka përpara, por emrin në emërore, merr sipas gjinisë nyjën e përparme **i** për mashkulloren dhe **e** për femëroren:

rendi i ditës i mbledhjes; prodhimi i rrushit i këtij viti; ministri i punëve të jashtme i Republikës Popullore të Shqipërisë; fjala e nderit e shqiptarit; Paria e Punës e Shqipërisë; Ministria e Mbrojtjes e RPSH; Ministria e Tregëtisë e RPSH; stina e verës e këtij viti etj.

Kur emri i përcaktuar është në kallëzore, atëhere emri i dytë në gjindore merr nyjën **të** e jo **së**:

Partinë e Punës të Shqipërisë; në rafinerinë e naftës të Cërrikut etj. (dhe jo Partinë

e Punës së Shqipërisë; në rafinerinë e naftës së Cërrikut etj.).

§ 8. Të gjithë emrat femërorë të nyjshëm në gjindore dhanore e rrjedhore do të përdoren me nyjën **së** e jo **të**:

orari i së mërkurës; tiparet e së folmes së Mirditës; i tha së motrës; moti letër prej së shoqes etj.

§ 9. Kur një emër përcaktohet nga dy a më shumë emra të bashkërenditur në rasën gjindore, të gjithë këta emra marrin një të përparme:

Fakulteti i historisë dhe i filologjisë; (i, e, të, së) Fakultetit të historisë dhe të filologjisë; Instituti i historisë dhe i gjuhësisë; (i, e, të, së) Institutit të historisë dhe të gjuhësisë; Institutin e historisë dhe të gjuhësisë; Ministria e Arësimit dhe e Kulturës; (i, e, të, së) Ministrisë së Arësimit dhe të Kulturës; Ministrinë e Arësimit dhe të Kulturës; stacioni i maqinave dhe i traktorëve; (i, e, të, së) stacionit të maqinave dhe të traktorëve; stacionin e maqinave dhe të traktorëve; shfrytëzimi i vendburimeve të kromit, të bakrit dhe të hekurnikelit; shkollat e Tiranës, të Durrësit dhe të Elbasanit etj. (dhe jo Fakulteti i historisë dhe filologjisë; Ministria e Arësimit dhe Kulturës; stacioni i maqinave dhe traktorëve etj.).

Kur vijnë njëri pas tjetrit më shumë se tre emra të rasës gjindore të bashkërenditur pa lidhëza, për arësye stilistike, emri i dytë e të tjerët pas tij mund të shkruhen edhe pa nyjë: *mbjellja e grurit, elbit, tërshërës, misrit dhe e patates etj.*

§ 10. Kur ndeshen dy nyja të përparme të gjinisë femërore, të rasës gjindore (**së së**), njëra prej tyre do të shkruhet **të**:

dritës së të (ose të së) vërtetës; këpucët e vajzës së të (ose të së) lashtave; hidhërimet e jetës së të (ose të së) shkretës nënë; fillimi i fitores së të (ose të së) resë dhe i shembjes së të (ose të së) vjetrës; recitimi i nxënësës së të (ose të së) tretës filllore etj. (dhe jo këpucët e vajzës së të bijës ose të të bijës etj.).

§ 11. Emrat mashkullorë që lakohen si femërorët (*axhë, babë, bacë, dajë, Gjokë, hoxhë, Kolë, lalë, Sulë etj.*) lidhen me emrat dhe mbiemrat që i përcaktojnë në këtë mënyrë: në rasën emërore me nyjën **i**, në gjindore, dhanore e rrjedhore me nyjën **së**:

baba i Agimit, babës së Agimit, baba i mirë, babës së mirë; daja i Zanës, dajës së Zanës; daja i madh, najës së madh etj.

§ 12. Mbiemrat e nyjshëm të shkallës pohore, që vijnë pas një emri femëror në rasën gjindore a dhanore njëjës të pashquar marrin nyjën **të**, ndërsa pas një emri të shquar marrin nyjën **së**:

oborri i një shtëpie të madhe; sjellja e një vajze të urtë; oborri i shtëpisë së madhe; sjellja e vajzës së urtë: flamuri ju dorëzua një punëtoreje të dalluar; flamuri ju dorëzua punëtorese së dalluar etj.

§ 13. Në shkallën krahasore mbiemrat e nyjshëm në të gjitha rastet shkruhen me nyjën **të**:

dalja e një urdhërese më të re e më të plotë; ndërtimi i një fabrike më të madhe se e para etj.

§14. Mbiemrat e shkallës sipërore relative që përcaktojnë një emër femëror në rasën gjindore, dhanore a rrjedhore, kur vijnë pas tij, marrin gjithmonë nyjën **të** e jo **së**:

hartimi i nxënëses më të mirë të klasës; çmimi ju dha punëtores më të dalluar të fabrikës; zbriti prej majës më të lartë të Shqipërisë etj. Por, kur këta mbiemra ndodhen para emrit, marrin nyjën **së**: *hartimi i më së mirës nxënëse të klasës; çmimi ju dha më së dalluarës punëtore të fabrikës; zbriti prej më së lartës majë të Shqipërisë etj.*

§ 15. Kur një mbiemër i nyjshëm vjen pas një emri në kallëzore të shquar, njëjës a shumës, merr nyjën **e**, kur është cilësor, dhe **të**, kur ka funksion kallëzuesor (i ashtuquajtur plotës kallëzuesor):

ndaji mollët e ëmbla nga të thartat - i dua mollët të ëmbla; ngriti dorën e djathtë - e ka dorën të mbarë; i ka fjalët të paka, i ka ditët të numëruara, i ka rrënjët të thella etj.

§ 16. Mbiemrat e nyjshëm që ndjekin një emër në rrjedhoren e pashquar të shumësit marrin nyjën **të** e jo **së**:

(prej) malesh të larta; (prej) lumenjsh të rrëmbyer; pas kërkimesh të pandërprera; (prej) krahinash të largëta; (prej) erërash të forta etj. (dhe jo *prej malesh së larta etj.*).

§ 17. Përemrat pronorë *im, ime, yt, jote, ynë, jonë, juaj*, si edhe të gjitha trajtat e tyre, do të shkruhen pa nyjë të përparme, qoftë kur përdoren vetëm, qoftë kur përcaktojnë një emër:

libri im, ky libër është i m i; puna i m e, kjo punë është imja; djali yt, yti është ky djalë?; shtëpia jote; kjo shtëpi është jotja; vendi ynë; ky vend është yni; shkolla jonë; kjo shkollë është jona; kooperativa jonë; kooperativa jonë dhe juaja etj. (dhe jo *libri i im; ky vend është i yni; kjo punë është e imja; i yti është ky djalë?; djali i juaj; kooperativa e jonë dhe e juaja etj.*).

Pronorët njëjës të vetës së parë e të dytë që përcaktojnë një pronë në shumës si dhe pronorët e vetës së tretë, përdoren me një nyjë në të gjitha trajtat e tyre: *nxënësit e mi, fletoret e mia, djemtë e tu, duart e tua; shkolla e tij, motra e saj, fshati i tyre, nëna e tyre etj.*

III. PJESËZA DHE PARAFJALË

§ 1. Trajatat foljore që formohen me **do të** ... e ruajnë rregullisht **të**-në në

shkrim: *do të shkoj, do të shkoja, do të kem shkuar, do të kisha shkuar* (dhe jo *do shkoj, do shkoja, do kem shkuar, do kisha shkuar* etj.).

§2. Pjesëza **të** që vihet përpara lidhores ose përpara pjesores ruhet rregullisht në shkrim në të gjitha rastet e përsëritjes së trajtave foljore përkatëse bashkë me parafjalët që ka përpara (**për, me**):

të jetojmë, të punojmë dhe të mendojmë si revolucionarë etj.; për të studjuar, për të kuptuar dhe për të zbatuar drejt udhëzimet; me të arritur e me të parë gjendjen, ai mori masa etj. (dhe jo *të jetojmë, punojmë dhe mendojmë si revolucionarë; për të studjuar, kuptuar dhe zbatuar drejt udhëzimet; me të arritur e parë gjendjen, ai mori masa etj.*).

§ 3. Pjesëza **duke** e përcjellores ruhet rregullisht në shkrim në të gjitha rastet e përsëritjes së kësaj trajte foljore; në raste mohimi bashkë me të përsëritet edhe pjesëza **mos**:

ata shkonin duke kënduar e duke brohoritur; duke parë e duke bërë; duke mos njohur e duke mos marrë parasysh rrethanat etj. (dhe jo *ata shkonin duke kënduar e brohoritur; duke parë e bërë; duke mos njohur e marrë parasysh rrethanat*).

§ 4. Pjesëza **pa** përpara pjesores ruhet rregullisht në shkrim në të gjitha rastet e përsëritjes së kësaj trajte foljore:

pa u lodhur e pa u përpjekur nuk bëhet gjë; pa punuar, pa ujitur e pa plehëruar mirë tokën, nuk merren rendimente të larta etj. (dhe jo *pa ujitur e plehëruar mirë tokën, nuk merren rendimente të larta*).

§ 5. Parafjalët **në, te, me, nga, prej** etj. si këto përsëriten rregullisht në shkrim sa herë që bashkërenditen dy a më shumë emra a përemra, me të cilët ato lidhjen:

në pranverë, në verë, në vjeshtë e në dimër etj.; te ilirët, te trakët e te popujt e tjerë etj.; me të ngrënë e me të pirë; me hekur e me zjarr; me mish e me shpirt; me thonj e me dhëmbë etj.; nga Elbasani, nga Gjirokastra e nga Vlora etj.; prej Himare e prej Mirdite etj. (dhe jo *në pranverë, verë, vjeshtë e dimër; te ilirët e trakët; me hekur e zjarr; nga Gjirokastra e Vlora; prej Himare e Mirdite etj.*).

Shënim. Në raste të veçanta, për arsye stilistike, parafjalët e mësipërme mund edhe të mos përsëriten: *në fshatra e (në) qytete; me shokë e (me) shoqe; u nisën delegatët nga Shkodra, (nga) Durrësi, (nga) Berati (nga) Korça etj.*

DH. SHKRIMI I FJALËVE BASHKË DHE NDARAS

§ 1. Do të shkruhen bashkë:

1) Përemrat e pakufishëm, ndajfoljet, parafjalët e lidhëzat e tipeve:

akëcili, akëkush, akësecili; asgjë, asgjëmangut, askund, askurrë, askurrkush, askush, asnjeri, asnjë, asnjëherë, aspak; asodore; atëbotë, atëherë; ballaballas, ballafaqas; brezahypthi; cilido, cilado; çdo, çfarëdo, çmos; dalëngadalë; diçka, diku, dikur, dikush, disi; derisa; doemos, domethënë, domosdo; drejtpërdrejt; duarplot; gjëkafshë, gjësendi; gjithandej, gjithaq, gjithashtu, gjithcili, gjithçmos, gjithfarë, gjithherë, gjithkah, gjithkund, gjithkush, gjithmonë, gjithnduersh, gjithnjë, gjithsa herë, gjithsecili, gjithsecila, gjithsekush, gjithshka; gjersa; këmbëcingthi; kësisoj, kësodore; kinse; kryekëput, kryekreje; kudo; kurse; kurrfarë, kurrgjë, kurrkah, kurrkund, kurrkush; kushedi, kushdo; matanë lumit; mbasandej; megjithatë, megjithëqë, megjithëse, megjithkëtë, menjëherë, meqenëse, meqë, mezi; rri mënjëanë; mirëfilli, mirëpo; mosgjë, moskund, moskurrë, moskush, mosnjeri, mosnjëherë, mostjetër; ndërdysh, ndërdyshas, ndërkaq, ndërkohë, ndërmjet, ndërsa; ndoca, ndokush, ndonëse, ndonjë, ndonjëherë, ndonjëri, ndopak, ndoqë, më vjen ndoresh; nëpërmes, nëpërmjet; nëse; ngadita, ngado, ngahera, ngaherë, ngandonjëherë, nganjëherë, ngaqë, ngase; zë ngoje; marr ngrykë; njëditëzaj, njëfish, njëherazi, njëherë, njëlloj, njëmend, njënatëzaj, njëzëri; padashur, paprerë, papritur, parreshtur; pakkush, pakmos, paksa, paksëpaku, paradite, paradreke, parandej, pardje, parmbrëmë, parvjet; pasandaj, pasdreke, paskëtaj, pasnesër; përballë, përbrenda, përbri, përderisa, vjen përditë (por ditë për ditë), përdhe, përdhuni, përgjersa, përfaqe, përfundi, përgjysmë, përhera, përherë, përjashta, përkëtej, përkrah meje, përkundra, përkundrejt, përmbropa, përnatë, përnjëherë, përnjëherësh, përnjëmend, përpara, përplot, përposh, përqark, përreth, përse, përsëri, përsipër, përtej, për vit, përmbas, përmbi, përmes, për midis, përnën, përpos, për sa më takon mua; përveç, përveçse; pikësëkthjellëti (= befasi), pikësëpari; poqë, porsa, porse, porsë, posa, posi, pothuaj, pothuajse; prapëseprapë; prejse; qëkur, qëkurse, qëmoti, qëparë; rrallëherë, rrallëkush; sakaqë, sakaqëherë, saku, sapo, saqë; secila, secilado, secili, secilido, sekush, sepse; si ç dihet, sido, sidokudo, sidomos, sidoqoftë, sikush, sipas, sikundër që, sikundërse, sikur, sikurse, sindëkur; shpeshherë; shumëkush; tatëpjetë; tej përtej; teku; tekdo, tekefundit, tekembramja, teksa, tekqë, tjetërkush; topgrophi; keq e tukeq; mirë e tumirë, thuajse, veçse etj.

Shënim 1. Fjalët *atëherë, njëherë* shkruhen bashkë, kur janë ndajfolje dhe veç kur kemi të bëjmë me një përemër a numëror dhe me një emër: khs. *Meqë nuk po vjen, atëherë unë po kthehem në shtëpi dhe nuk e kam fjalën për këtë herë, por për atëherë që s'erdhe; na ishte njëherë një plak dhe lejohet vetëm një herë në ditë etj.*

Shënim 2. Fjalët *qëkur e qyshkur* shkruhen bashkë kur janë ndajfolje dhe ndaras kur janë lidhëza: khs. *kam qëkur (qyshkur) që po të pres; kjo punë ka qëkur (qysh kur) dhe që kur (qysh kur) ra shi u ftoh moti etj.*

Shënim 3. Fjalët *përse e ngase* shkruhen bashkë, kur përdoren e para si ndajfolje me kuptimin “pse” dhe e dyta si lidhëz me kuptimin “ngaqë” por do të shkruhen me pjesë të ndara kur kemi përemrin se të prirë nga një parafjalë; khs. *përse nuk erdhi? Dhe për se është fjala?; nuk erdhi ngase s'kish kohë*

dhe nga se *bëhet letra?* etj. Po kështu do të veprohet me *nëse* e *ndërsa* si lidhëza e me *në* se e *ndër* sa si përemra të prirë nga një parafjalë: khs. *nëse nuk vjen, më shkruaj* dhe *në se qëndron ndryshimi midis A-së dhe B-së*”; *ndërsa po bisedonim, e lajmëruam të nisej* dhe *ndër* sa e sa *çështje që u shqyrtuan, vetëm dy ishin të rëndësishme* etj.

Në të njëjtën mënyrë do të veprohet edhe me *seç* (si pjesëz) e *se ç’* (si lidhëz + përemër): khs. *seç këndon bilbili* dhe *nuk e di se ç’i ka ngjarë* etj.

Shënim 4. Kur lidhëza *se* ndiqet nga një ndajfolje ose nga një përemër pyetës në pyetjet e zhdrejta, shkruhet veç nga këto: *më thuaj se ku do të shkosh*; *s’ e di se kur nisem*; *s’u muar vesh se qysh u bë kjo punë*; *s’dihet se sa do të vazhdojë koha e keqe*; *na udhëzoni se si të veprojmë*; *s’dihet se kush u nis* etj. Por do të shkruhen bashkë: *s’ka sesi*’ *s’dihet sesi* etj.

2) Numërorët themelorë që nga *njëmbëdhjetë* gjet më *nëntëmbëdhjetë*, si edhe ata që tregojnë dhjetëshe, qindëshe, mijëshe. Por, pjesët përbërëse të një numërori të vetëm të lidhura ndërmjet tyre me lidhëzën *e* shkruhen veç e veç. Po kështu do të shkruhen milionet, miliardet, bilionet, trilionet etj.:

njëmbëdhjetë, dymbëdhjetë, trembëdhjetë... nëntëmbëdhjetë; tridhjetë, pesëdhjetë, gjashtëdhjetë etj.; *njëqind, dyqind, treqind, katërqind* etj.; *njëmijë, dymijë, tremijë, katërmijë, dhjetëmijë, njëmbëdhjetëmijë, njëzetmijë, tridhjetëmijë, dyzetmijë, njëqindmijë, treqindmijë, katërqindmijë* etj.;

njëzet e një, njëzet e shtatë, tridhjetë e dy, dyzet e katër, shtatëdhjetë e tre, njëqind e një, njëqind e trembëdhjetë, treqind e pesëdhjetë e katër, njëmijë e nëntëqind e gjashtëdhjetë e gjashtë, dyqindmijë e katërqind e shtatëdhjetë e tre etj.; *një milion, dy milion, tre milion ...* etj.; *një miliard, dy miliard ...* etj.; *një bilion, dy bilion* etj.

3) Numërorët rreshtorë, pavarësisht nga numri i pjesëve përbërëse:

(i, e) *njëmbëdhjetë*, (i, e) *dymbëdhjetë*, (i, e) *njëzetënjëtë*, (i, e) *tridhjetënjëtë*, (i, e) *pesëdhjetegjashtë*, (i, e) *njëqindedytë*, (i, e) *pesëqindegjashtëdhjetekatërt*, (i, e) *një njëkatërqindpesëdhjeteshtatë*, (i, e) *njëmiliontë*, (i, e) *njëmilione pesëqindmijekatërqindeshatatëdhjetetretë*, (i, e) *njëmiliardtë* etj.

§ 2. Do të shkruhen ndaras:

1) Lokucionet ndajfoljore të tipeve:

a) *së afërmi, së bashku, së dyti, së jashtmi, së larti, së mbari, së paku, së toku, së thelli*; *më së miri*; *për së gjalli, për së largu, për së mbari*; b) *kot së koti, pak së paku, tej së tejmi* etj.

2) Lokucionet ndajfoljore të formuara nga dy gjymtyra të njëjta të lidhura me parafjalë ose me lidhëz:

këmbë mbi këmbë, buzë më buzë, dorë më dorë, gojë më gojë, grykë më grykë, kohë më kohë, kokë më kokë, krah më krah, majë më majë, qoshe më qoshe, sy më sy, thikë më thikë, vesh më vesh, kot më kot; një nga një, dy nga dy, tre nga tre, ca nga ca, pak nga pak; rrugë pa rrugë, brez pas brezi, herë pas here, ballë për ballë, ditë për ditë, dorë për

dorë, dhëmb për dhëmb, kokë për kokë, krah për krah, mes për mes, mot për mot, pikë për pikë, sy për sy, vit për vit, aty për aty, sot për sot, tani për tani, tash për tash etj.;

ecë e jakë, fund e krye, kokë e këmbë, lesh e li, mbarë e prapë, rreth e përqark, rreth e rreth, rreth e rrotull, shkel e shko, tej e përkëtej, veç e veç etj.

Do të shkruhen gjithnjë veç pjesëza *mu: mu mbi çati, mu më mes të ballit, mu si pëllumb, mu te pusi etj.*

Shënim 1. Në pajtim me përdorimin më të përgjithshëm, disa lokacione të këtij lloji do të shkruhen bashkë: *anembanë, drejtpërdrejt, hëpërhë, tejendane, tejpërtej.*

3) Lokucionet parafjalore e lidhëzore të tipeve:

aq(ë) sa; ashtu si; deri ku, deri kur, deri në, deri te; duke qenë se; edhe pse; gjer kur, gjer në, gjer te; kaq(ë) sa; kështu që; kudo që; kurdo që; në është se, në qoftë se, në rast se; ngado që, para se; posa që, që në, që se, që te; qysh se; sado që; sapo që; si (e)dhel sido që; tekdo që etj. Po kështu edhe: *në mes të dimrit, në mes nesh etj.*

4) Shprehjet numërore për caktim numrash e sasish si *pesë për qind, qind për qind dhjetë për një, dyqind për mijë; njëzet kuintalë për hektar, dy thasë për dynym etj.* Shenja e përqindjes (%) mund të përdoret vetëm pas një numri të shkruar me shifra (5 %, 78, 24 %, 151 % etj.); ndërsa shprehja numërore *për qind* mund të shkruhet qoftë pas shifrave: *101 për qind, 142, 50 për qind etj., qoftë pas numrave të shkruar me shkronja: tetëdhjetë për qind, njëqind e pesëmbëdhjetë për qind etj.* Emri *përqindje* do të shkruhet një fjalë.

5) Pjesëza **u** e trajtës pësore-vetvetore kur ndodhet para foljes, ndërsa, kur i ngjitet foljes prapa në urdhërore, shkruhet bashkë me të:

u afrova, u kërkua, u lodha, u nisa, s'u preka, u trashëgoftë etj.; afrohu, hapu, nisu, afrohuni, hapuni, nisuni etj.

E. SHKRIMI I FJALËVE BASHKË DHE ME VIZË NË MES

§ 1. Do të shkruhen bashkë:

1) Fjalët e formuara me parashtesa:

antifashist, antiimperialist; i derisotshëm; i gjertanishëm; joantagonist, johomogjen, jokalimentar, jokapitalist, joproletar, jozyrtar; mbasgrushtë, mbasqafe; mbiemër, mbikëqyr, mbishkrim, mbishtresë, mbivlerë; i mëparshëm, i mëtejshëm, i mëvonshëm; mosinteresim, mospërfillje, mospranim, mossulmim; ndërkombëtar, ndërkontinental, ndërmjet, ndërplanetar, ndërpres; nëndrejtor, nënkolonel, nëndarje, nënoficer, nënshkrim; i pabesë, pabesi, padije, i paditur, i pakujdesshëm, i palodhur, i parregullt, i papërshtatshëm, i pashpresë, i pashquar, i pashtëpi, i pavarur; pasdarke, pasdreke,

pasnesër, passhkrim; i përbotshëm, përçmim, i përditshëm, i përjashtëm, i përkryer, përkryerje, përmbush; riatdhesim, ribotoj, rindërtim, rishikoj etj.

2) Fjalët e përbëra e të përngjitura:

anarkosindikalist, anglosakson, armëpushim, bakërpunues, barelief, bashkatdhetar, bashkëjetesë, bashkëveprim, besëpakë, bishtdhelpër, botëkuptim, buzëpaqeshur, buzëqeshur, datëlindje, deledash, dëmshpërblim, ditëlindje, dorëcum, dorështrënguar, dorëzonjë, dritëshkurtër, dyfish, dyvjeçar, dhjetëgarëshi, elektromagnetik, elektromekanik, empiriokriticizëm, faqebardhë, faqekuq, fatpadalë, feudoborgjez, fjalëformim, fjalëkryq, fletëdalje, fletëhyrje, fletërrufe, flokëpakrehur, frymëmarrje, fuqiplotë, furrënaltë, fytafyt, gushtovjeshtë, gjeneralkolonel, gjeneralmajor, gjuhëlopë, gjuhënuse, gjysmagjeli, gjysmanalfabet, gjysmëhënë, gjysmekoloni, gjysmëproletar, gjysmëzyrtar, hekurkthyes, hekurudhë, hirplotë, indoevropian, infratingull, jashtëshkollor, juglindje, këpucëbërës, kokëfortë, kokëshkëmb, kryekomandant, kryemjek, kryemjeshtër, kryeqytet, kryeredaktor, kryeradhë, kryerresht, kryetrim, kryevend, kryveterinar, kundëradmiral, kundërpeshë, kundërpërgjegje, kundërsulm, kundërveprim, i dhanë lamtumirën, luftanije lulemustak, lulekuqe, luleshtyrshë, lumpenproletariat, marrëdhënje, marrëveshje, i dhanë mirëseardhjen, mosmarrëveshje, nacionalçlirimtar, ndihmësinistër, ndihmësmjek, ndihmës veteriner, neofashist, neopozitivizëm, neorealizëm, neozelandez, orëndreqës, otorinolaringolog, panshqiptar, panteizëm, paraardhës, paraburgim, paradite, paradreke, parakalim, pararojë, parashkollor, parathënje, pesëgarësh, pikëmbështetje, pikënisje, pikëpamje, pikëpresje, pikëpyetje, pjesëmarrës, pjesëmarrje, polisintetik, i porsaardhur, i porsalindur, prapambetje, praparojë, prapavijë, procesverbal, pseudopatriot, qindvjetori, rrobalarëse, rrobaqepës, serbokroatishtja, socialdemokrat, socialshovenizëm, syshqiponjë, syzi, shitblerje, i shumanshëm, shumëfishi, shumëfishoj, i tejdukshëm, tejkaloj, tej pamës, tejqyrë, e kryer e tejshkuar, teneqepunues, trefish, trevjeçar, udhëheqës, udhëheqje, udhëkryq, ultratingull, ultraviolet, vendbanim, vendkalim, vendlindje, vendqëndrim, veshmbathje, vetëshërbim, vetëvendosje, vetëbesim, vullnetmirë, zemërgur, zemërmirë, zëvendëskryeredaktor, zëvendëskryetar, zëvendësinistër etj.

Shënim. Do të shkruhen pa vizë në mes dhe ndaras: *bar blete, bar gjaku, bar miu, lule vjeshte etj.*, të cilat nuk janë fjalë të përbëra.

3) Nyja e prapme e mbaresa tek emrat e mbiemrat e huaj të personave e të vendeve:

poemat e Bajronit, Don Kishoti i Cervantesit, operat e Çajkovskit, jeta e Engelsit, Dasma e Figaros, veprat e Gëtes, vendlindja e Glinkës, veprat e Leninit, skulpturat e Mikelanxhelos, veprat e Rabëlesë, novelat e Stefan Cvajgut, tragjeditë e Shekspirit, “Lufta e Paqja” e Tolstoit, operat e Verdit, romanet e Viktor Hygoit, romanet e Xhek Londonit etj.; porti i Akrës, Ankaraja, ishulli, i Borneos, ngushtica e Gjibraltarit, popullsia e Honolulusë, fushat e Irakut, pyjet e Kongos, kryeqyteti i Paraguit, rrugët e Rio de Zhaneiros, ishulli i Rodosit, ishulli i Tahitit, Republika e Zambias etj. (dhe jo i Cervantes-it, i Hygo-it, i Ankara-së, i Kongo-s, i Tahiti-t etj.).

Do të shkruhen të bashkuar emrat *Çanakala, Dedeagaç, Indokinë, Vietnam etj.*

§ 2. Do të shkruhen me vizë lidhëse¹:

1) Emrat e tipit: *hyrje-dalje, pritje-përcjellje, vajtje-ardhje* etj.

2) Emrat e përbërë që tregojnë njësi të matjes:

ditë-njeri, ditë-punë, gram-molekulë, kalë-fuqi, kuaj-fuqi, kilovat-orë, orë-maqinë, orë-normë, orë-njëri, ton-kilometër, vit-dritë etj.

3) Emërtimet e përbëra të tipit:

bar-bufe, hotel-pension, hotel-restorant, kafe-restorant, postë-telegraf, postë-telegraf-telefon, Ndërmarrja rruga-ura, si edhe të tipit *qen-ujk, vagon-cisternë, vagon-restorant* etj.

4) Formimi i tipit:

miniera e hekur-nikelit, punëtorët e ngarkim-shkarkimit, ndërmarrja industriale e lëkurë-këpucës, si edhe të tipit: *brigada e shpim-shfrytëzimit, punimet e shpim-kërkimit, të shpim-vlerësimit, kooperativa e punim-drurit* etj

5) Formimet terminologjike të tipit *raketa ajër-ajër, ajër-tokë, tokë-ajër, tokë-tokë* etj.

6) Numërorët rreshtorë, kur tema ose një pjesë përbërëse e tyre shënohet me shifër arabe, duke u vënë viza midis kësaj dhe prapashitesës ose pjesës së dytë:

i 25-të, i 30-i, i 74-ti, i 50-mijti ose i 50.000-ti, i 200 milionti ose i 200.000.000-ti etj.; *Kongresi i 5-të, shekulli i 20-të, viti i 22-të i çlirimit* etj.

Po kështu do të shkruhen *400-shi, 500-shi, 900-shi, 300.000-shi* ose *300-mijëshi* etj.

Shënim 1. Numërori rreshtor që shkruhet me shifër romake përdoret pa prapashitesë dhe pa një të përparme: *klasa I, Kongresi V, Kreu XVI, Gjergj Balsha I, Luigji XIV, Mehmeti II* etj.

Shënim 2. Numërorët rreshtorë, që shënojnë shkallët e përgjegjësisë në organizatat shoqërore, në administratën shtetërore, në ushtri etj., do të shkruhen gjithnjë me shkronja e jo me shifra romake: *piloti i dytë, sekretari i parë i komitetit të partisë, sekretari i dytë i ambasadës* etj.

7) Emërtimet e përvjetorëve dhe tipet analoge, kur numërori shënohet me shifër:

50-vjetori i pavarësisë; 25-vjetori i themelimit të Partisë; shkolla 8-vjeçare; 15-ditëshi i parë i shtatorit. Por, kur numërori shënohet me shkronja, fjala shkruhet e bashkuar dhe pa vizë në mes si një e vetme: *pesëdhjetëvjetori i pavarësisë*;

¹ Në shkrim përdoren dy lloj vizash: një vizë e shkurtër (-), e quajtur vizë lidhëse, që shërben për të lidhur dy pjesë të një fjale dhe viza (një vizë dy herë më e gjatë), që shërben për të lidhur dy fjalë me lidhje të dyanshme, për të shënuar fillimin e një gjalogu dhe për të ndarë njësi të caktuara sintaktike.

pesëqindvjetori i vdekjes së Skënderbeut; njëzetepesëvjetori i themelimit të Partisë; shkolla tetëvjeçare; pesëmbëdhjetëditëshi i parë i shtatorit etj.

8) Emërtimi i përbërë të tipit: *fjalor latinisht-shqip, fjalor frëngjisht-shqip, fjalor shqip-rusisht-frëngjisht* etj.

9) Mbiemrat dhe emrat e përbërë me gjymtyra të barasvlershme, të cilat kanë midis tyre lidhje këpujore:

afro-aziatik, anglo-amerikan, austro-hungarez, Austro-Hungaria, balto-sllav, franko-gjerman, greko-romak, shqiptaro-grek, trako-ilir etj.; *agraro-industrial, analitiko-sintetik, ekonomiko-shoqëror, gjeografiko-historik, ideo-politik, kulturalo-politik, monarko-fashist, politiko-shoqëror, tekniko-material, ushtarako-politik* etj.; *marksizëm-leninizëm, marksist-leninist* etj.

10) Emrat e përbërë të krahinave, të fshatrave dhe të kooperativave të bashkuara të vendit tonë me lidhje bashkërenditëse, ndajshimore ose me lidhje përkatëse:

Ballaj-Vendas, Çal-Barzez, Bardhaj-Reç, Çerkez-Morinë, Çermë-Biçak, Dars-Fshat, Kooperativa e bashkuar e Hekal-Klosit, Laç-Bruç, Kooperativa e bashkuar e Nartë-Panajës, Nikaj-Mërtur, Pezë-Helmës, Reç-Dardhë, Rreth-Greth, Kooperativa e bashkuar e Tragjas-Radhimës etj.; *Gjeçaj-Kodër, Labinot-Fushë, Labinot-Mal, Papër-Sollok* etj.; *Dushk-Peqin, Fier-Shegan, Fushë-Arrëz, Fushë-Lurë, Fushë-Muhur, Krej-Lurë, Lab-Martallos, Nivicë-Bubar, Toskë-Martallos, Ujë-Lurth, Zall-Dardhë, Zall-Herr* etj.

11) Emrat dhe mbiemrat e huaj të personave, të përbërë prej dy a më shumë gjymtyrash:

Abdyl-Hamit, Abu-Ali, Abu-Ali-Ahmet, Abu-Seit, Frederik Zhalio-Kyri, Lui-Jozef Ge-Lisak, Mak-Donald, Mamin-Sibirjak, Mari-Lulizë, Martin Andersen-Neksë, O-Konor, Rimski-Korsakov, Saltikov-Shedrin, Sen-Sans, Sen-Simon, Sen-Zhyst, Shon O-Kejsi, Zhan-Zhak Ruso etj.

Shënim 1. Kur midis emrit dhe mbiemrit të një personi të huaj ndodhet një nyjë ose një pjesëz, këto zakonisht shkruhen veç: *Antonis van Dajk, Gi dë Mopasan, Leonardo da Vinçi, Lope de Vega, Miguel de Cervantes, Mahmud al Kazhgari, Vincent van Gog, Zhanë d'Ark* etj.

Shënim 2. Pjesët përcaktuese të mbiemrave të personave do të shkruhen pa vizë lidhëse e pa kllapa: *Gavril Dara Plaku, Gavril Dara i Riu, Aleksandër Dyma Biri, Katoni i Ri* etj.

Shënim 3. Pjesa *Ibn* e mbiemrave arabë të personave do të shkruhet veç: *Ibn Batuata, Ibn Rusta, Ibn Sina* etj.

Shënim 4. Pjesa **-ogllu** e emrave të burimit turk shkruhet bashkë si një fjalë me emrin personal përkatës: *Osmanogllu, Pazvanogllu* etj.

Shënim 5. Gjymtyrat përbërëse të emrave dhe të mbiemrave kinezë, koreanë, vietnamezë, e birmanë shkruhen veç e veç, pa vizë në mes: *Aung San, Fan*

Dinj Fung, Li Sun Sin, Lu Sin, Ngujen Van Troi etj.

12) Emrat e përbërë gjeografikë të huaj si:

Alma-Ata, Alsas-Lorenë, Amur-Darja, Brest-Litovsk, Nju-Delhi, Nju-Jork, Port-Said, Sent-Etien, Sir-Darja etj.

13) Emrat gjeografikë të përbërë, pjesët e të cilëve janë të bashkuar me një parafjalë, lidhëz ose nyjë:

Bab-el-Mandeb, Frankfurt-mbi-Main, Il-dë-Frans, Pa-dë-Kale, Komsomolsk-mbi-Amur etj.

14) Të gjitha formimet e përfutuara nga përsëritja e së njëjtës fjalë, nga bashkimi i dy antonimeve, i dy numërorëve themelorë për të shënuar sasi të përafërt ose nga lidhja e dy gjymtyrave me ndryshim të pjesshëm të zanoreve e të bashkëtingëlloreve ose pa ndonjë ndryshim (formime onomatopeike etj.):

copë-copë, çika-çika, duar-duar, fije-fije, fletë-fletë, grigje-grigje, grupe-grupe, gunga-gunga, herë-herë, kokrra-kokrra, kortarë-kortarë, kuti-kuti, lara-lara, lloj-lloj, ngjyra-ngjyra, palë-palë, petë-petë, pika-pika, pjesë-pjesë, radhë-radhë, rripa-rripa, shkallë-shkallë, togje-togje, tufa-tufa, thela-thela, valë-valë, vargje-vargje, vende-vende, vija-vija, vise-vise, vrima-vrima, xhunga-xhunga, zhele-zhele, etj.; dita-ditës, dora-dorës, hera-herës, këmba-këmbës etj.; njeri-tjetrin, shoqi-shoqin etj.; çalë-çalë, fort-fort, gati-gati, hollë-hollë, rëndë-rëndë, shumë-shumë etj.; andej-këndej, aty-këtu, poshtë-lart, tej-tëhu, tek-tuk, tutje-tëhu etj.; dy-tri orë, dhjetë-pesëmbëdhjetë vjet, 10-15 vjet, katër-pesë njerëz etj.;

bam-bam, ciu-ciu, dër-dër, fiu-fiu, fësh-fësh, ham-ham, hum-hum, kuak-kuak, llap-llap, osh-osh, tak-tak, zdruj-zdruj etj.;

bam-bum, fap-fup, hau-giu, ham-ham, paf-puf etj.;

gëk-mëk, lecka-pecka, qorr-morr, rrezga-bjezga etj.

15) Emërtimet e veçanta të maqinave, të aparateve etj., në përbërjen e të cilave hyn edhe një numër i shkruar me shifra:

B-52, Boing-117, F-100, IL-18, Gaz-69, Mig-21, T-34, TU-104, U-2 etj.

16) emërtimet e shkurtuara të institucioneve, të zyrave, të ndërmarrjeve, të organizatave etj., duke u vënë viza lidhëse midis tyre dhe nyjës së prapme ose mbaresës gjatë lakimit:

SMT-ja e Lushnjës, punonjësit e NBSH ve, Komiteti Qendror i BRPSH-së, anëtarët e PPSH-së, sesioni i 21-të i OKB-së, shtetet anëtare të NATO-s, korrespondentët e ATSH-së, drejtori i NTLAP-it, nënpunësit e PTT-së etj.

17) Emërtimet e përbëra nga një pjesë e shkurtuar dhe nga një pjesë e plotë: *NISH-Profarma, NISH-Tulla etj.*

18) Fjalët e përbëra të tipeve: 1. *afate dy-tremujore, periudha pesëmbëdhjetë-*

njëzetvjeçare, botime dy-trevëllimëshe etj. Kështu do të shkruhen edhe numërorët që shprehin një sasi të përafërt e të papërcaktuar: dy-tri faqe, katër-pesë veta, pesë-gjashtë ditë etj. 2. ndërtesa pesë-e-gjashtëkatëshe, gjuhë helm-e-thikë, mos dorë-e-këmbë-ergjën-deja, botime dy-e-më-shumëvëllimëshe; leje dy-a-treditëshe, paketë katër-a-pesëkilogramshe, ndërtesa një-a-më-shumëkatëshe etj.

19) Fjalët e përbëra prej tri gjymtyrash, që shënojnë pika të horizontit, nga të cilat dy formojnë një njësi fjalëformuese në lidhje me tjetrën:

veri-verilindje, jug-juglindje, lindje-verilindje, perëndim-jugperëndim, jug-jugperëndim etj.

20) Shkronjat, numrat (kur shkruhen me shifra) pjesët e pandryshueshme të ligjëratës si edhe elemente që nuk janë pjesë të ligjëratës, kur përdoren si emra:

a-ja, b-ja; vëru pikat ë-ve, vë pikën mbi i-në, d-ja është bashkëtingëllore, y-ja është zanore, të gjendet x-i etj.; 1-ja, 2-ja, 3-ja, 7-a, 15-a, kryengritja e 1911-s, ngjarjet e 1924-s, aksionet kryesore gjatë 1943-së etj.; e-ja, dhe-ja, as-i janë lidhëza këpujore; s'i dihet pse-ja kësaj pune; kuptimet e -tar-it si prapashtesë; -zë-ja është prapashtesë zvogëlimi etj.

21) Pjesëza *ish-* në funksion parashtese përpara emërtimeve të titujve zyrtarë etj.: *ish-ministër, ish-drejtor, ish-komisar, ish-komandant etj.*

Shënim. Do të shkruhen me vizë (me një vizë dy herë më të gjatë se viza lidhëse) në mes tyre:

1) Emrat që shënojnë caqet e një hapësire gjeografike ose kohore: *gara çiklistike Tiranë-Elbasan-Korçë; hekurudha Rrogozhinë-Fier; kanali Peqin-Kavajë; kanali Vjosë-Levan-Fier; largësia Tokë-Diell; vija ajrore Paris-Tiranë-Pekin; udhëtimi Francë-Argjentinë-Australi; udhëtimi Tokë-Hënë; periudha janar-maj; periudha pranverë-vjeshtë etj.*

2) Numërorët që shënojnë caqet e një hapësire hohore: *periudha 1939-1933; njëzetepesëvjetori i themelimit të Partisë 8.XI.1941-8.XI.1966; katërqindvjetori i lindjes së Budit 1566-1966; Konferenca e parë e studimeve albanologjike 15-21.XI.1962; pesëqindvjetori i vdekjes së Skenderbeut 1468-1968' plani i katërt pesëvjeçar 1966-1970' viti shkollor 1966-1967; letërsia e shekujve XIX-XX etj.*

3) Dy emra që tregojnë marrëdhënie të dyanshme si: *ndeshja Dinamo-Partizani; ndeshja e futbollit Shqipëri-Turqi; takimi Botvinik-Tal etj.*

4) Emrat e bashkautorëve të një vepre: *K. Marks-F. Engels; A. Xhuvani-K. Cipo etj.*

Ë. PËRDORIMI I SHKRONJAVE TË MËDHA

§ 1. Shkruhen me shkronjën e parë të madhe emrat dhe mbiemrat e personave, pseudonimet, epitetet dhe ofiqet (nofkat): *Ali Kelmendi, Avni Rustemi,*

Dedë Gjo Luli, Gjergj Elez Alia, Gjergj Kastrioti, Gjeto Basho Muji, Gjini Bua Shpata, Gjon Buzuku, Ismail Qemali, Naim Frashëri, Pjetër Budi, Rrapo Hekali etj.; Asdreni, Buburicka, Dokë Sula, Jakin Shkodra, Migjeni, Rushit Bilbil Gramshi etj.; Aleksandër Dyma Biri, Gabriel Dara i Riu, Gjergj Balsha i Parë, Ivani i Tmerrshëm, Rikard Zemërluani etj.; Leka i Madh, Leshi i Zi, Mark Shalëgjati, Spiro Thanas Gjatamani, Tafil Buz Mustaqeziu etj.

Shënim 1. Nyjat dhe pjesëzat e emrave dhe të mbiemrave të huaj do të shkruhen me shkronjë të madhe, kur janë të shkrira me emrin ose mbiemrin përkatës, por do të shkruhen me shkronjë të vogël, kur shkruhen ndaras: *Rene Dekart, Delakrua, Delib etj.; Kalderon de la Barka, Leonardo da Vinçi, Lope de Vaga, Miguel de Servantes, Mahmud al Kazhgari, Shari dë Koster etj.*

Me shkronjë të madhe do të shkruhen edhe pjesët O e Mak të mbiemrave të huaj të personave: *O-Brien, O-Konor, Shon O-Kejsi, Mak-Dovell etj.*

Shënim 2. Të gjitha pjesët e emrave dhe të mbiemrave kinezë, koreanë, vietnamezë e birmanë fillojnë me shkronjë të madhe *Aung San, Fan Dinj Fung, Kan Gamm Çan, Li Sju Çen, Lu Sin, Ngujen Van Troi, Sun Jat Sen etj.*

§ 2. emrat e përveçëm të njerëzve, nuk janë kthyer në emra të përgjithshëm për të shënuar tipin përkatës, shkruhen me shkronjë të vogël: *ciceron, donkishot, gobsek, harpagon, kuilsling, mecen, mentor etj.* Por, kur këta emra, megjithëse përdoren për të shënuar një kategori të caktuar njerëzish, nuk janë kthyer në të përgjithshëm, shkruhen me shkronjë të madhe: *janë të rrallë në histori Gjergj Kastriotët: kemi edhe ne Homerët tanë; një Promete i ditëve tona etj.*

§ 3. Emërtimet e titujve, të gradave dhe të detyrave shoqërore, politike, ushtarake, shkencore, fetare etj., kur janë pjesë përbërëse të një emri të përveçëm ose kur përdoren bashkë me të në formula të përhershme, do të shkruhen me shkronjë të madhe; në rastet e tjera ato do të shkruhen me shkronjë të vogël:

At Stath Melani, Baba Faja Martaneshi, Dom Nikollë Kaçorri, Gjeneralisimi Stalin, Hoxha Tahsini, Imzot Fan Noli, Kont Urani, Lordi Bajron, Madam dë Stal, Papa Kristo Negovani, Papa Kalisti III, Ali Pashë Tepelena, Princ Vidi, Sulltan Murati etj.; por: admiral (kundëradmiral) N.N.; ambasadori i jashtëzakonshëm dhe fuqiplotë i RPSH në...; ambasadori N.N.; artisti i merituar N.N.; bajraktari i Shalës; deputeti i Kuvendit Popullor N.N.; docent Bardhyl Skënderaj; doktor Agimi; halifi i Bagdadit; inxhinier Sotiri; këshilltar i ministrisë; mbretëresha Teuta; N.N, ministër i bujqësisë dhe i pyjeve; X.Y. u zgjodh papë; peshkopi i Durrësit; u zhvilluan zgjedhjet për presidentin e Republikës; shoku Petrit Bardhi, shoqja Afërdita Gjoka; vojvoda i Transilvanisë; zonja Drita; zoti Andrea etj.

Shënim. Emërtimet e titujve dhe të gradave më të larta, si edhe titujt e nderit në PRSH do të shkruhen me shkronjën e parë të madhe; po kështu do të veprohet edhe në rastet analoge: *Sekretari i Parë i KQ të PPSH, Kryetari i Presidiumit të Kuvendit Popullor të RPSH, Kryetar i Këshillit të Ministrave të PRSH, Kryetar i Kuvendit Popullor; Heroi Kombëtar Skënderbeu, Hero i Popullit, Hero i Punës Socialiste, Urdhëri i Flamurit, Urdhëri i Punës i Klasit të Parë, Urdhëri i Lirisë, Medalja e Trimërisë, Medalja e Punës etj.*

§ 4. Shkruhen me shkronjë të madhe emrat e figurave të mitologjisë e të besimeve fetare: *Adami, Apoloni, Buda, Eva, Jupiteri, Krishti, Minerva, Muhameti, Neptuni, Zeusi* etj. Po kështu do të shkruhen edhe emrat e përveçëm të figurave të tregimeve e të besimeve popullore: *Borëbardha, e Bukura e Dheut, Hirushja, Katallani, Maro Përhitura, Qerosi* etj.

§ 5. Shkruhen me shkronjë të madhe emrat e përveçëm të shtazëve: *Balashi, Balua, Kazili, Kuqali, Larua* etj.

§ 6. Shkruhen me shkronjë të madhe emrat e planetëve, të yjve e të yllëzimeve: *Arusha e Madhe, Arusha e Vogël, Jupiteri, Kashta e Kumtrit, Marsi, Neptuni, Urani, Ylli Polar* etj.

Shënim. Emrat *dielli, dheu, hëna, toka* etj. shkruhen me shkronjë të madhe vetëm kur përdoren si emërtime të astronomisë; në raste të tjera shkruhen me shkronjë të vogël: *Dheu dhe Hëna rrotullohen rreth Diellit; rrotullimi i Tokës rreth boshtit të saj; por: perëndimi i diellit; temperatura në det dhe në tokë është e ndryshme* etj.

§ 7. Emërtimet gjeografike dhe territoriale-administrative shkruhen me shkronjë të madhe:

Adriatiku, Alpet, Ballkani, Buna, Devolli, Drini, Karpatet, krahina e Lumës, Myzeqeja, ishulli i Sazanit, Shqipëria, Tomorri, Vjosa, Vlora etj.

Pjesët përbërëse të një emri gjeografik prej dy a më shumë fjalësh, me përjashtim të nyjave, do të shkruhen me shkronjë të madhe:

Azia e Vogël, Bjeshkët e Nemuna, Bregu i Detit, Bregu i Fildishtë, Bregu i Matës, Briri i Artë, Deti i Bardhë, Deti i Kuq, Deti i Vdekur, Deti i Zi, Drini i Bardhë, Fusha e Bullit, Fusha Mbret, Gadishulli Ballkanik, Gadishulli Iberik, Guineja e Re, Guri i Bardhë, Guri i Hasit, Ishulli i Lezhës, Kepi i Gjellbër, Kepi i Shpresës së Mirë, Kodra e Kuqe, Kunora e Dardhës, Kunora e Lurës, Liqeni i Pogradecit, Liqeni i Shkodrës, Malësia e Madhe, Mali i Bardhë, Mali i Gjerë, Mali me Gropa, Mali i Zi, Oqeani i Ngrirë i Veriut, Qafa e Gjarpërit, Qafa e Thanës, Shkalla e Tujanit, Shkëmbi i Kavajës, Toka e Zjarrtë, Vendet e Ulëta, Zelanda e Re etj.

Shënim 1. Emrat e përgjithshëm gjeografikë si *det, ishull, gadishull, lumë, majë, mal, vargmal* etj., kur përdoren si përcaktues të një emri të përveçëm gjeografik, pa qenë pjesë përbërëse të këtij emri, shkruhen me shkronjë të vogël: *deti Adriatik, deti Baltik, gadishulli i Krimesë, gjiri i Durrësit, ishulli i Sazanit, kanali i Korfuzit, kanali i Suezit, kepi i Rodonit, liqeni Balaton, liqen i Ladoga, Lumi Osum, malet e Himalajës, mali i Tomorrit, oqeani Atlantik, oqeani Paqësor* etj.

Shënim 2. Mbiemrat që janë pjesë përbërëse të emrave gjeografikë, sikurse u pa edhe nga shembëllat e mësipërme, shkruhen me shkronjë të madhe: *Curraj i Epër, Drini i Zi, Kurveleshi i Poshtëm, Labova e Sipërme, Malësia e Madhe, Mali i Zi, Myzeqeja e Vogël* etj.

Shënim 3. Të gjitha pjesët e emrave zyrtarë të shteteve fillojnë me shkronjë

të madhe (me përjashtim të nyjave): *Republika Popullore e Shqipërisë, Republika Popullore e Kinës, Republika Demokratike e Vietnamit, Republika Socialiste e Rumanisë, Republika Demokratike Gjermane, Republika Arabe e Bashkuar* etj.

Shënim 4. Emrat e anëve të horizontit shkruhen me shkronjë të madhe (me përjashtim të nyjës), kur përdoren si emërtime njësisht territoriale ose si pjesë të këtyre emërtimeve; por shkruhen me shkronjë të vogël, kur shënojnë një drejtim a një pikë të horizontit: *Amerika e Jugut, Shqipëria e Jugut, vallet tona të Jugut, popujt e Lindjes, Lindja e Largme, Lindja e Mesme, kryengritjet e malësorëve të Veriut, popujt e Veriut, Shqipëria e Veriut, Shtetet e Perëndimit* etj.; por: *era e veriut; anija u drejtua nga jugu, pastaj u kthye nga lindja* etj. Po kështu do të shkruhen edhe mbiemrat e formuar nga emrat e anëve të horizontit: *Shqipëria Veriore, Evropa Lindore, Evropa Perëndimore* etj.

§ 8. Në emërtimet e periudhave, të ngjarjeve dhe të dokumenteve historike emrat shkruhen me shkronjë të madhe, kurse mbiemrat, nyjat, numërorët etj. me shkronjë të vogël:

Internacionalja e parë, Komuna e Parisit, Konferenca e Pezës, Kongresi i Lushnjës, Kongresi i Manastirit, Kongresi i pestë i Partisë së Punës të Shqipërisë, Kuvendi i Lezhës, Letra e hapur e KQ të PPsh, Lufta e parë botërore, Lufta e Vlorës, Mbledhja e Beratit, Revolucioni i madh socialist i Tetorit, Rilindja etj.

§ 9. Emërtimet e epokave gjeologjike e historike, që nuk janë emra të përveçëm, shkruhen me shkronjë të vogël:

diluvi, jura, kuaternari etj.; *feudalizmi, kapitalizmi, koha e re, komuna primitive, komunizmi, mesjeta, neoliti, paleoliti* etj.

§ 10. Pjesët përbërëse të emërtimeve zyrtare të organeve qendrore të shtetit, të partisë e të organizatave shoqërore të RPSH shkruhen me shkronjë të madhe (me përjashtim të nyjave):

Komiteti Qendror i Partisë së Punës të Shqipërisë, Kuvendi Popullor; Këshilli i Ministrave i Republikës Popullore të Shqipërisë; Presidiumi i Kuvendit Popullor; Këshilli i Përgjithshëm i Frontit Demokratik; Bashkimi i Rinisë së Punës të Shqipërisë; Këshilli Qendror i Bashkimeve Profesionale të Shqipërisë; Bashkimi i Grave të Shqipërisë; Lidhja e Shkrimtarëve dhe e Artistëve; Ministria e Arësimit dhe e Kulturës; Ministria e Punëve të Jashtme etj.

Po kështu do të shkruhen edhe emrat e organizatave e të institucioneve ndërkombëtare:

Lidhja e Kombeve; Organizata e Kombeve të Bashkuara; Këshilli i sigurimit; Federata Ndërkombëtare e Rinisë Demokratike etj.

§ 11. Në emërtimet zyrtare të institucioneve shtetërore lokale, të institucioneve mësimore, shkencore e kulture, të ndërmarrjeve etj. fillon me shkronjë të madhe vetëm fjala e parë:

Biblioteka kombëtare; Estrada e shtetit; Fakulteti i historisë dhe i filologjisë; Instituti i historisë dhe i gjuhësisë; Instituti pedagogjik dyvjeçar "Aleksandër Xhuvani"; Instituti pedagogjik i Shkodrës; Ndërmarrja bujqësore shtetërore "Gjergj Dimitrov"; Ndërmarrja e botimeve "Naim Frashëri"; Teatri i operës dhe i baletit etj.

Shënim 1. Kur në përbërjen e emërtimeve të lartpërmendura hyjnë emra të përveçëm ose emërtime institucionesh dhe organizatash të tjera, këta emra të përveçëm dhe emërtime shkruhen njësoj si atëhere kur përdoren më vete: *Biblioteka shkencore e Universitetit shtetëror të Tiranës. Drejtoria e jashtme e Komitetit Qendror të PPSH, Komiteti ekzekutiv i Këshillit popullor të rrethit të Shkodrës etj.*

Shënim 2. Emërtimet e organeve politike e administrative shkruhen me shkronjë të vogël, kur përdoren si emra të përgjithshëm: *do të shkoj në komitetin ekzekutiv; ky universitet nuk ka fakultet mjekësie etj.*

§ 12. Në emërtimet e festave kombëtare e ndërkombëtare fillon me shkronjë të madhe vetëm fjala e parë: *Dita ndërkombëtare e gruas; Dita e mësuesit, Një maji, Tetë nëntori, Viti i ri etj.* Kur emri i muajit vjen pas një date të shënuar me shifër, shkruhet me shkronjë të madhe: *1 Janari, 1 Maji, 1 Qershori, 10 Korriku, 8 Marsi, 7 Nëntori, 29 Nëntori etj.*

Shënim. Emrat e festave fetare shkruhen me shkronjë të vogël: *bajrami, kërshëndellat, nata e mirë, pashkët, e premtja e zezë, ramazani, rrëshajet, ujët e bekuar etj.*

§ 13. Te titujt e gazetave, të revistave e të librave shkruhen me shkronjë të madhe vetëm fjala e parë:

Zëri i popullit, "Zëri i rinisë", "Sporti popullor", "Ekonomia popullore", "Studime filologjike", "Studime historike", "Ata nuk ishin vetëm", "Bagëti e bujqësia", "Drurët dhe shkurret e Shqipërisë", "Gramatika e gjuhës shqipe", "Historia e letërsisë shqipe", "Komedia hyjnore", "Lulet e verës", "Para agimit", "Toka jonë" etj. Po kështu do të shkruhen edhe titujt e botimeve të huaja, edhe kur ata nuk përkthehen.

§ 14. Shkurtime të emrave të shteteve, të partive, të organizatave, të institucioneve, të ndërmarrjeve etj. shkruhen me shkronja të mëdha, pa vënë pikë as ndërmjet as pas tyre: *RPSH, RAB, RDGJ, BRSS, SHBA etj.; PPSH, PKK etj.; BRPSH, BGSH, OKB etj.; ATSH, NBSH, NTLAP, NSHN, NTLFZ, SMT, USHT etj.*

Në emërtimet e shkurtuara të organizatave ndërkombëtare me mjete të gjuhëve të huaja zbatohet rregulla e mësipërme ose shkruhet e madhe vetëm shkronja e parë: *NATO ose Nato, SEATO ose Seato, UNESCO ose Unesco etj.*

§ 15. Mund të shkruhet me shkronjë të madhe një emër i përgjithshëm për qëllime të veçanta stilistike, për të vënë në dukje një nocion, një njeri a një ide të caktuar: *Atdheu, Mëmëdheu, Partia, Liria, Komisari, Komandanti, Njeriu etj.*

§ 16. Do të shkruhen me shkronjë të madhe personifikimet e ndryshme si *Plaku i Vitit të ri; i tha Marsi Prillit ...etj.*

§ 17. Emrat e popujve dhe të banorëve të një vendi, të një krahine, të një qyteti etj. shkruhen me shkronjë të vogël:

algjerianët, bullgarët, francezët, hungarezët, kinezët, polakët, rumunët, shqiptarët, vietnamezët, zviceranët etj.; beratasit, elbasanasit, kolonjarët, korçarët, labinotasit, mirditasit, myzeqarët, partizanët, shkodranët, vlonjatët etj.

§ 18. Emrat e ditëve të javës, të muajve e të stinëve do të shkruhen me shkronjë të vogël:

e diel, e hënë, e martë etj.; janar, shkurt, mars, prill etj.; pranverë, verë, vjeshtë, dimër.

§ 19. Do të shkruhen me shkronjë të parë të madhe simbolet e elementeve kimike: *Cl, Fe, H, Mg, Mn, N, Na, O, S etj.*

§ 20. Fillon me shkronjë të madhe fjala e parë e çdo shkrimi, si edhe fjala e parë e një fjalie që vjen pas pikës, tri pikave, pikëpyetjes, pikëçuditëses, kur këto shënojnë mbarimin e një fjalie a të një periudhe të mëparshme.

§ 21. Do të shkruhet me shkronjë të madhe fjala e parë pas dy pikave në këto raste:

- 1) Kur fillon një ligjëratë e drejtë:

Guguçeqja i tha: “S’e dua atë plaçkë që më thua...” (N. Frashëri).

- 2) Kur fillon një citat, i cili edhe në tekstin nga është marrë nis me shkronjë të madhe:

“Pranimi ose mospranimi i luftës së klasave në socializëm është një çështje parimore...” (Enver Hoxha, Raport ... në Kongresin V në PPSH).

- 3) Kur pas dy pikave vijnë pjesë teksti ose paragrafe të veçanta që nisin me kryerresht dhe mbarojnë me pika.

Në të gjitha rastet e tjera fjalia që vjen pas dy pikave fillon me shkronjë të vogël: *Xha Koroveshi ... shëndetin e kishte si jo më mirë: dhëmbët dhe këmbët nuk e kishin lënë (St. Spase).*

F. NDARJA E FJALËVE NË FUND TË RRESHTIT

§ 1. Kur një fjalë nuk mbaron në fund të rreshtit, por kalon pjesërisht në rreshtin tjetër ajo ndahet në dy pjesë sipas ndarjes në rrokje. Kështu mund të mbeten në fund të rreshtit dhe mund të kalojnë në rreshtin tjetër vetëm rrokje të plota ose bashkime rrokjesh, por në asnjë mënyrë pjesë rrokjesh.

- § 2. Fjalët njërrrokëshe nuk ndahen në fund të rreshtit: *afsh, ankth, bulkth,*

burgth, çmend, dash, dru, kënd, lak, lëng, i lig, lug, lukth, qokth, shkrumb, tremb, thumb, ujkth, vrull, zunkth etj.

§ 3. Ndarja e fjalëve në rrokje bëhet kështu:

1) Bashkëtingëllozja që ndodhet ndërmjet dy zanoreve shkon me zanoren që vjen pas: *ba-ra, bro-dhi, da-ra, de-ra, do-rë, gë-zim, gë-zoj, lu-le, mi-ku, ndri-çim, ple-pi, po-pu-lli, pu-në, pu-nim, shpre-sa, i vo-gël, xi-xa, xi-xë-llo-nja* etj.

2) Dy bashkëtingëllore, që gjenden ndërmjet dy zanoreve, shkronjë me zanoren e mëpasme që të dyja, kur grupi i përbërë nga këto bashkëtingëllore (dhe zanorja që i ndjek) në sistemin fonematik të gjuhës sonë letrare shqiptohen me lehtësi¹. Në rast të kundërt dy bashkëtingëlloret do të ndahen, duke shkruar njëra me rrokjen e përparme e tjetra me rrokjen e mëpasme.

Kështu do të shkruhen në një rrokje të vetme, duke u bashkuar me zanoren e mëpasme, grupet e mëposhtme të bashkëtingëlloreve:

-bl-	: <i>ku-bla</i>	dhe	<i>jo</i>	<i>kub-la</i>
-br-	: <i>di-bran</i>	“	“	<i>dib-ran</i>
	<i>ko-bra</i>	“	“	<i>kob-ra</i>
-cj-	: <i>aka-cje</i>	“	“	<i>akac-je</i>
	<i>nge-cje</i>	“	“	<i>ngec-je</i>
-ck-	: <i>da-ckë</i>	“	“	<i>dac-kë</i>
-cm-	: <i>nga-cmoj</i>	“	“	<i>ngac-moj</i>
-çk-	: <i>do-çkë</i>	“	“	<i>doç-kë</i>
	<i>fe-çkë</i>	“	“	<i>feç-kë</i>
-dj-	: <i>ma-dje</i>	“	“	<i>mad-je</i>
-dr-	: <i>ko-dra</i>	“	“	<i>ko-dra</i>
	<i>shko-dran</i>	“	“	<i>shkod-ran</i>
-dhj-	: <i>lo-dhje</i>	“	“	<i>lodh-je</i>
-fj-	: <i>ku-fje</i>	“	“	<i>kuf-je</i>
-fl-	: <i>ce-fla</i>	“	“	<i>cef-la</i>
	<i>panto-fla</i>	“	“	<i>pantof-la</i>
-fr-	: <i>shu-fra</i>	“	“	<i>shuf-ra</i>
-fsh-	: <i>ko-fsha</i>	“	“	<i>kof-sha</i>
	<i>qo-fsha</i>	“	“	<i>qof-sha</i>
-ft-	: <i>pa-ftë</i>	“	“	<i>paf-të</i>
	<i>rro-ftë</i>	“	“	<i>rrof-të</i>
	<i>qo-fte</i>	“	“	<i>qof-te</i>
-gl-	: <i>then-gla</i>	“	“	<i>thneg-la</i>
	<i>ve-gla</i>	“	“	<i>veg-la</i>
	<i>e vo-gla</i>	“	“	<i>e vog-la</i>
-gr-	: <i>ta-gri</i>	“	“	<i>tag-ri</i>

¹ Për të përcaktuar në praktikë mundësinë e një shqiptimi të tillë do të vështrohet në se ka fjalë në gjuhën shqipe që nisin me një grup tingujsh të tillë.

	<i>ti-gri</i>	“	“	<i>tig-ri</i>
-kj-	<i>ndje-kje</i>	“	“	<i>ndjek-je</i>
	<i>pu-kjan</i>	“	“	<i>puk-jan</i>
-kll-	<i>bu-kla</i>	“	“	<i>buk-la</i>
	<i>mi-kloj</i>	“	“	<i>mik-loj</i>
-kr-	<i>çi-krik</i>	“	“	<i>çik-rik</i>
	<i>la-kra</i>	“	“	<i>lak-ra</i>
	<i>mo-kra</i>	“	“	<i>mok-ra</i>
-kth-	<i>u-kthi</i>	“	“	<i>luk-thi</i>
	<i>ze-kthi</i>	“	“	<i>zek-thi</i>
-mb-	<i>dhë-mbi</i>	“	“	<i>dhëm-bi</i>
	<i>hu-mba</i>	“	“	<i>hum-ba</i>
	<i>ko-mbëtar</i>	“	“	<i>kom-bëtar</i>
	<i>pëllu-mbi</i>	“	“	<i>pëllum-bi</i>
-mj-	<i>ba-mje</i>	“	“	<i>bam-je</i>
	<i>pa-mje</i>	“	“	<i>pam-je</i>
	<i>ve-mje</i>	“	“	<i>vem-je</i>
-mp-	<i>zu-mpare</i>	“	“	<i>zum-pare</i>
-nd-	<i>kuve-ndi</i>	“	“	<i>kuven-di</i>
	<i>me-ndoj</i>	“	“	<i>men-doj</i>
-ng-	<i>kë-ngë</i>	“	“	<i>kën-gë</i>
	<i>mu-ngesë</i>	“	“	<i>mun-gesë</i>
	<i>shta-ngu</i>	“	“	<i>shtan-gu</i>
-ngj-	<i>më-ngjez</i>	“	“	<i>mën-gjez</i>
	<i>qe-ngji</i>	“	“	<i>qen-gji</i>
	<i>tu-ngjatjeta</i>	“	“	<i>tun-gjatjeta</i>
-nx-	<i>mu-nxë</i>	“	“	<i>mun-xë</i>
	<i>vele-nxë</i>	“	“	<i>velen-xë</i>
-pl-	<i>po-pla</i>	“	“	<i>pop-la</i>
	<i>pu-pla</i>	“	“	<i>pup-la</i>
-pr-	<i>thu-pra</i>	“	“	<i>thup-ra</i>
	<i>ve-pra</i>	“	“	<i>vep-ra</i>
-ps-	<i>ko-psa</i>	“	“	<i>kop-sa</i>
-psh-	<i>qe-pshe</i>	“	“	<i>qep-she</i>
-rj-	<i>ble-rje</i>	“	“	<i>bler-je</i>
	<i>shi-rje</i>	“	“	<i>shir-je</i>
-rrj-	<i>ko-rrje</i>	“	“	<i>korr-je</i>
	<i>ma-rrje</i>	“	“	<i>marr-je</i>
-sj-	<i>ni-sje</i>	“	“	<i>nis-je</i>
	<i>vra-sje</i>	“	“	<i>vas-je</i>
-sk-	<i>di-sku</i>	“	“	<i>dis-ku</i>
	<i>ma-skë</i>	“	“	<i>mas-kë</i>
-sm-	<i>da-smë</i>	“	“	<i>das-më</i>
	<i>gjy-smë</i>	“	“	<i>gjys-më</i>

	kri-smë	“ “	kris-më
-sp-	Koni-spol	“ “	Konis-pol
	re-spekt	“ “	res-pekt
-sq-	pa-sqyrë	“ “	pas-qyrë
-st-	pa-stë	“ “	pas-të
	pa-stërti	“ “	pas-tërti
	i pe-stë	“ “	i pes-të
-shk-	ba-shkë	“ “	bash-kë
	bre-shkë	“ “	bresh-kë
	mu-shka	“ “	mush-ka
	pe-shku	“ “	pesh-ku
-shm-	dë-shmor	“ “	dësh-mor
	kre-shmë	“ “	kresh-më
	mu-shmollë	“ “	mush-mollë
-shp-	rre-shpe	“ “	rresh-pe
-shq-	du-shqe	“ “	dush-qe
	kru-shqi	“ “	krush-qi
	pe-shqit	“ “	pesh-qit
-sht-	he-shtë	“ “	hesh-të
	ku-shtoj	“ “	kush-toj
	mbë-shtet	“ “	mbësh-tet
	pu-shtet	“ “	push-tet
	shpe-shtoj	“ “	shpesh-toj
-tj-	Kru-the	“ “	Krut-je
	ma-tjan	“ “	mat-jan
	tre-the	“ “	tret-je
-tr-	fsha-tra	“ “	fshat-ra
	mo-tra	“ “	mot-ra
	tje-tri	“ “	tjet-ri
	va-tra	“ “	vat-ra
-thj-	mba-thje	“ “	mbath-je
	qe-thje	“ “	qeth-je
-vd-	la-vdi	“ “	lav-di
	lë-vdoj	“ “	lëv-doj
-vl-	do-vlet	“ “	dov-let
	ku-vli	“ “	kuv-li
	te-vlik	“ “	tev-lik
-vll-	ta-vlla	“ “	tav-lla
-vr-	palla-vra	“ “	pallav-ra
	peta-vra	“ “	petav-ra
-zg-	mu-zgu	“ “	muz-gu
	te-zgë	“ “	tez-gë
-zgj-	di-zgje	“ “	diz-gje
-zj-	nde-zje	“ “	ndez-je

	<i>për</i> bu-zje	“	“	<i>për</i> buz-je
-zm-:	<i>ka</i> -zmë	“	“	<i>kaz</i> -më
	<i>ko</i> -zmik	“	“	<i>koz</i> -mik
	<i>reumati</i> -zmi	“	“	<i>reumatiz</i> -mi
-zv- :	<i>pa</i> -zvan	“	“	<i>paz</i> -van
-zhg-:	<i>lëvo</i> -zhgë	“	“	<i>lëvozh</i> -gë
	<i>vë</i> -zhgoj	“	“	<i>vëzh</i> -goj etj.

Por dy bashkëtingëlloret do të shkruhen të ndara në dy rrokje në raste si:

-dhr-:	<i>hudh</i> -ra	<i>dhe</i>	<i>jo</i>	<i>hu</i> -dhra
-fk- :	<i>paf</i> -kë	“	“	<i>pa</i> -fkë
	<i>prof</i> -kë	“	“	<i>pro</i> -fkë
-hj- :	<i>ftoh</i> -je	“	“	<i>fto</i> -hje
	<i>rrah</i> -je	“	“	<i>rra</i> -hje
-jm-:	<i>i andej</i> -më	“	“	<i>i ande</i> -jmë
	<i>i këtej</i> -më	“	“	<i>i këte</i> -jmë
	<i>i përtej</i> -më	“	“	<i>i përte</i> -jmë
-jsh-:	<i>i buj</i> -shëm	“	“	<i>i bu</i> -jshëm
	<i>i mëtej</i> -shëm	“	“	<i>i mëte</i> -jshëm
	<i>i nevoj</i> -shëm	“	“	<i>i nevo</i> -jshëm
-jt- :	<i>i drej</i> -të	“	“	<i>i dre</i> -jtë
	<i>kujt</i> -toj	“	“	<i>ku</i> -jtoj
-jth-:	<i>i haj</i> -thëm	“	“	<i>i ha</i> -jthëm
	<i>laj</i> -thi	“	“	<i>la</i> -jthi
-km-:	<i>lak</i> -mi	“	“	<i>la</i> -kmi
	<i>lak</i> -moj	“	“	<i>la</i> -kmoj
-krr-:	<i>dok</i> -rra	“	“	<i>do</i> -krra
	<i>kok</i> -rra	“	“	<i>ko</i> -krra
-ks- :	<i>mak</i> -simum	“	“	<i>ma</i> -ksimum
	<i>pek</i> -simadhe	“	“	<i>pe</i> -ksimadhe
-ksh-:	<i>u pjek</i> -shim shëndoshë	“	“	<i>u pje</i> -kshim shëndoshë
	<i>vdek</i> -sha	“	“	<i>vde</i> -ksha
-kt- :	<i>i flak</i> -të	“	“	<i>i fla</i> -ktë
-kz- :	<i>ek</i> -zekutiv	“	“	<i>e</i> -kzekutiv
	<i>ek</i> -zemë	“	“	<i>e</i> -kzemë
-lb- :	<i>el</i> -bi	“	“	<i>e</i> -lbi
	<i>i gjel</i> -bër	“	“	<i>i gje</i> -lbër
-lc- :	<i>pal</i> -cë	“	“	<i>pa</i> -lcë
	<i>sal</i> -cë	“	“	<i>sa</i> -lcë
-lk- :	<i>çsl</i> -kë	“	“	<i>ça</i> -lkë
-lm-:	<i>gjal</i> -më	“	“	<i>gja</i> -lmë
	<i>i njel</i> -mët	“	“	<i>i nje</i> -lmët
-lp- :	<i>gjal</i> -pë	“	“	<i>gja</i> -lpë
	<i>dhel</i> -për	“	“	<i>dhe</i> -lpër
-lq- :	<i>il</i> -qe	“	“	<i>i</i> -lqe

	<i>qel-qi</i>	“	“	<i>qe-lqi</i>
-lsh-:	<i>Bal-shajt</i>	“	“	<i>Ba-lshajt</i>
	<i>dal-sha</i>	“	“	<i>da-lsha</i>
-lt-:	<i>baj-të</i>	“	“	<i>ba-ltë</i>
	<i>fol-të</i>	“	“	<i>fo-ltë</i>
	<i>mjal-të</i>	“	“	<i>ma-ltë</i>
-llm-:	<i>mjell-me</i>	“	“	<i>mje-llme</i>
	<i>Kall-met</i>	“	“	<i>Ka-llmet</i>
-llq-:	<i>këll-qe</i>	“	“	<i>kë-llqe</i>
-llsh-:	<i>Ball-shi</i>	“	“	<i>Ba-llshi</i>
-llt-:	<i>mbjell-të</i>	“	“	<i>mbje-lltë</i>
	<i>u ngjall-të</i>	“	“	<i>u ngja-lltë</i>
-llv-:	<i>hall-vë</i>	“	“	<i>ha-llvë</i>
-mc-:	<i>drom-cë</i>	“	“	<i>dro-mcë</i>
	<i>grim-cë</i>	“	“	<i>gri-mcë</i>
-mgj-:	<i>ham-gjis</i>	“	“	<i>ha-mgis</i>
-mk-:	<i>dam-kë</i>	“	“	<i>da-mkë</i>
-ml-:	<i>Ham-let</i>	“	“	<i>Ha-mlet</i>
	<i>Mam-li</i>	“	“	<i>Ma-mli</i>
-mn-:	<i>lum-ni</i>	“	“	<i>lu-mni</i>
	<i>llam-ni</i>	“	“	<i>lla-mni</i>
-mr-:	<i>mbiem-ri</i>	“	“	<i>mbie-mri</i>
	<i>zem-ra</i>	“	“	<i>ze-mra</i>
-msh-:	<i>i mundim-shëm</i>	“	“	<i>i mundi-mshëm</i>
	<i>i vëllim-shëm</i>	“	“	<i>i vëlli-mshëm</i>
-mt-:	<i>dëm-toj</i>	“	“	<i>dë-mtoj</i>
	<i>kum-tesë</i>	“	“	<i>ku-mtesë</i>
-mv-:	<i>am-visë</i>	“	“	<i>a-mvisë</i>
-mz-:	<i>dam-zane</i>	“	“	<i>da-mzane</i>
	<i>Hm-za</i>	“	“	<i>Ha-mza</i>
-nc-:	<i>istan-cë</i>	“	“	<i>insta-ncë</i>
	<i>urgjen-cë</i>	“	“	<i>urgje-ncë</i>
-nk-:	<i>hin-kë</i>	“	“	<i>hi-nkë</i>
-ns-:	<i>dispen-së</i>	“	“	<i>dispe-nsë</i>
	<i>men-së</i>	“	“	<i>me-nsë</i>
-pt-:	<i>kap-ter</i>	“	“	<i>ka-pter</i>
	<i>kup-tim</i>	“	“	<i>ku-ptim</i>
-rb-:	<i>kor-bi</i>	“	“	<i>ko-rbi</i>
	<i>tor-bë</i>	“	“	<i>to-rbë</i>
-rg-:	<i>bur-gu</i>	“	“	<i>bu-rgu</i>
	<i>mur-geshë</i>	“	“	<i>mu-rgeshë</i>
-rk-:	<i>dar-kë</i>	“	“	<i>da-rkë</i>
	<i>njer-kë</i>	“	“	<i>nje-rkë</i>
	<i>tur-ku</i>	“	“	<i>tu-rku</i>

-rm-: <i>i nder-më</i>	“	“	<i>i nde-rmë</i>
<i>i ndor-më</i>	“	“	<i>i ndo-rmë</i>
-rn- : <i>ar-noj</i>	“	“	<i>a-rnoj</i>
-rp- : <i>gjar-për</i>	“	“	<i>gja-rpër</i>
<i>har-pë</i>	“	“	<i>ha-rpë</i>
-rsh-: <i>kër-shëndella</i>	“	“	<i>kë-rshëndella</i>
<i>kër-shëri</i>	“	“	<i>kë-rshëri</i>
-rt- : <i>har-të</i>	“	“	<i>ha-rtë</i>
<i>e mar-të</i>	“	“	<i>e ma-rtë</i>
<i>i thar-të</i>	“	“	<i>i tha-rtë</i>
-rrj-: <i>merr-ja</i>	“	“	<i>me-rrja</i>
<i>nxirr-ja</i>	“	“	<i>nxi-rrja</i>
-rrm-: <i>merr-më</i>	“	“	<i>me-rrmë</i>
<i>nxirr-më</i>	“	“	<i>nxi-rrmë</i>
-rrn-: <i>korr-ni</i>	“	“	<i>ko-rrni</i>
<i>merr-ni</i>	“	“	<i>me-rrni</i>
-rrsh-: <i>korr-sha</i>	“	“	<i>ko-rrsha</i>
<i>marr-sha</i>	“	“	<i>ma-rrsha</i>
-rrt-: <i>korr-të</i>	“	“	<i>ko-rrtë</i>
<i>marr-të</i>	“	“	<i>ma-rrtë</i>
-sn- : <i>es-naf</i>	“	“	<i>e-snaf</i>
<i>trys-ni</i>	“	“	<i>try-sni</i>
-shn-: <i>kresh-nik</i>	“	“	<i>kre-shnik</i>
<i>mbush-na</i>	“	“	<i>mbu-shna</i>
-shnj-: <i>frash-nje</i>	“	“	<i>fra-shnje</i>
<i>vish-nje</i>	“	“	<i>vi-shnje</i>
-tk- : <i>mat-ka</i>	“	“	<i>ma-tka</i>
<i>mbet-ka</i>	“	“	<i>mbe-tka</i>
<i>Mit-ko</i>	“	“	<i>Mi-tko</i>
-tll- : <i>at-llarë</i>	“	“	<i>a-tllarë</i>
-tm-: <i>brit-më</i>	“	“	<i>bri-tmë</i>
-thm-: <i>klith-më</i>	“	“	<i>kli-thmë</i>
<i>mbath-më</i>	“	“	<i>mba-thmë</i>
-thn-: <i>mbath-na</i>	“	“	<i>mba-than</i>
<i>qeth-na</i>	“	“	<i>qe-than</i>
-thr-: <i>bath-ra</i>	“	“	<i>ba-thra</i>
<i>hith-ra</i>	“	“	<i>hi-thra</i>
-vg- : <i>rav-goj</i>	“	“	<i>ra-vgoj</i>
-vn- : <i>Av-ni</i>	“	“	<i>A-vni</i>

3) Ndarja në rrokje e fjalëve me tri bashkëtingëllore ndërzanore do të bëhet në përputhje me rregullën e mësipërme (pika 2).

Kështu:

a. Të tria bashkëtingëlloret do të shkruhen në një rrokje të vetme me zanoren që

vjen pas tyre në grupet e mëposhtme që shqiptohen me lehtësi:

-mbl-:	<i>të-mblat</i>	<i>dhe jo</i>	<i>tëm-blat</i>
-mbr-:	<i>the-mbra</i>	“ “	<i>them-bra</i>
-ndr-:	<i>ku-ndrinë</i>	“ “	<i>kun-drinë</i>
	<i>lu-ndra</i>	“ “	<i>lun-dra</i>
	<i>qe-ndra</i>	“ “	<i>qen-dra</i>
-ngr-:	<i>hë-ngra</i>	“ “	<i>hën-gra</i>
	<i>i vë-ngri</i>	“ “	<i>i vën-gri</i>
-skr- :	<i>le-skra</i>	“ “	<i>les-kra</i>
-str- :	<i>nga-stra</i>	“ “	<i>ngas-tra</i>
	<i>mini-stri</i>	“ “	<i>minis-tri</i>
	<i>pa-stroj</i>	“ “	<i>pas-troj</i>
-shtr- :	<i>ma-shtrapë</i>	“ “	<i>mash-trapë</i>
-zdr- :	<i>më-zdrak</i>	“ “	<i>mëz-drak</i>

b. Për grupet e tjera do të veprohet si vijon: dy bashkëtingëlloret e fundit shkojnë me zanoren e mëpasme, kur përbëjnë një nga grupet që shqiptohen me lehtësi (shih § 3, 2); dy bashkëtingëlloret e para shkojnë me zanoren e mëparme dhe e treta me zanoren e mëpasme, kur nuk plotësojnë kushtin e mësipërm.

Kështu do të shkruhet:

-jmj- :	<i>e andej-mja</i>	“ “	<i>e andejm-ja</i>
	<i>e këtej-mja</i>	“ “	<i>e këtej-ja</i>
-hshm-:	<i>e njëkoh-shme</i>	“ “	<i>e njëkohsh-me</i>
	<i>e përkoh-shme</i>	“ “	<i>e përkohsh-me</i>
-jshm-:	<i>e mëtej-shme</i>	“ “	<i>e mëtejsh-me</i>
	<i>e përtej-shme</i>	“ “	<i>e përtejsh-me</i>
-ksk-:	<i>ek-skavator</i>	“ “	<i>eks-kavator</i>
	<i>ek-skursion</i>	“ “	<i>eks-kursion</i>
-ksp-:	<i>ek-speditë</i>	“ “	<i>eks-peditë</i>
	<i>ek-sport</i>	“ “	<i>eks-port</i>
-kshm-:	<i>e paprek-shme</i>	“ “	<i>e papreksh-me</i>
	<i>e pavdek-shme</i>	“ “	<i>e pavdeksh-me</i>
	<i>të pavdek-shmit</i>	“ “	<i>të pavdeksh-mit</i>
-lshm-:	<i>të ngadal-shmit</i>	“ “	<i>të ngadalsh-mit</i>
-llshm-:	<i>e përmall-shme</i>	“ “	<i>e përmallsh-me</i>
	<i>e vrull-shme</i>	“ “	<i>e vrullsh-me</i>
-nks-:	<i>fun-ksion</i>	“ “	<i>funk-sion</i>
	<i>san-ksion</i>	“ “	<i>sank-sion</i>
-nsp-:	<i>in-spektor</i>	“ “	<i>ins-pektor</i>
-rmj-:	<i>e nesër-mja</i>	“ “	<i>e nesërm-ja</i>
-rshm-:	<i>e nder-shme</i>	“ “	<i>e ndersh-me</i>
	<i>e përher-shme</i>	“ “	<i>e përher-sh-me</i>
-rrshm-:	<i>e tmerr-shme</i>	“ “	<i>e tmersh-me</i>

-tshm-: *e përbot-shme* “ “ *e përbotsh-me*
e përdit-shme “ “ *e hovsh-me etj.*

Por do të shkruhet:

-mbsh-: *i dhimb-shëm* “ “ *i dhim-bshëm*
-ndsh-: *i lëkund-shëm* “ “ *i lëkun-dshëm*
i përbind-shëm “ “ *i përbin-dshëm etj.*

4) Kur midis dy zanoreve gjenden katër ose pesë bashkëtingëllore, ndarja e tyre në rrokje bëhet sipas rregullave të dhëna në pikat 2 e 3. Kështu do të shkruhen:

a. Tri bashkëtingëlloret e fundit me zanoren e mëpasme dhe e para ose dy të parat me zanoren e përparme:

-hshmj-	: <i>e përkoh-shmja</i>	dhe	jo	<i>e përkohsh-mja</i>
-lshmj-	: <i>e papërkul-shmja</i>	“	“	<i>e papërkulsh-mja</i>
-nskr-	: <i>san-skritishtja</i>	“	“	<i>sans-kritishtja</i>
-nshmj-	: <i>e zakon-shmja</i>	“	“	<i>e zakonsh-mja</i>
-tshmj-	: <i>e përbot-shmja</i>	“	“	<i>e përbotsh-mja</i>
-vshmj-	: <i>e përjav-shmja</i>	“	“	<i>e përjavsh-mja</i>
-ndshmj-	: <i>e brend-shmja</i>	“	“	<i>e brendsh-mja</i>
-rdhshmj-	: <i>e ardh-shmja</i>	“	“	<i>e ardhsh-mja</i>

b. Dy bashkëtingëlloret e para me zanoren e mëparme dhe dy të tjera me zanoren e mëpasme:

-mbshm-	: <i>e dhimb-shme</i>	dhe	jo	<i>e dhimbsh-me</i>
-ndshm-	: <i>e brend-shme</i>	“	“	<i>e brendsh-me</i>
	<i>e kënd-shme</i>	“	“	<i>e këndsh-me</i>
	<i>e përbind-shme</i>	“	“	<i>e përbindsh-me</i>
-ngshm-	: <i>e lëng-shme</i>	“	“	<i>e lëngsh-me</i>
-rpshm-	: <i>e turp-shme</i>	“	“	<i>e turpsh-me etj.</i>

5) Në një rrokje nuk mund të ketë më shumë se një zanore. Kur dy zanore vijnë njera pas tjetrës, e para i përket rrokjes së mëparme dhe e dyta sëmëpasmes: *vëlla-it, xhaxha-it; ka-ut, va-ut; mete-or; atdhe-ut, dhe-ut, kre-ut, muze-ut, she-ut; e di-el, di-ell, mi-ell, qi-ell; ari-ut, bari-ut, njeri-ut, shi-ut, veri-ut; blu-aj, du-ajt, gru-aja, kru-aj, mu-aj, shkru-an, rru-aj; i çmu-eshëm, eduku-es, mësu-es, i papajtu-eshëm, sqaru-es, sulmu-es, i vajtu-eshëm; dy-er, fy-ell, kthy-er, ly-ej, i pathy-eshëm, thy-ej, thy-esë etj.*

6. Ndarja në rrokje e fjalëve të përbëra bëhet duke pasur parasysh pjesët përbërëse të tyre. Kështu do të veprohet edhe për ndarjen në rrokje të fjalëve të formuara me parashtesa, kur këto të fundit vijnë prej ndajfoljesh, parafjalësh, lidhëzash ose pjesëzash që përdoren më vete në gjuhën e sotme. Kështu do të shkruhen:

<i>as-kurrë</i>	dhe	jo	<i>a-skurrë</i>
<i>as-kush</i>	“	“	<i>a-skush</i>
<i>as-pak</i>	“	“	<i>a-spak</i>

<i>bashk-atdhetar</i>	“ “	<i>bashka-tdhetar</i>
<i>bashk-udhëtar</i>	“ “	<i>bashku-dhëtar</i>
<i>i gjith-anshëm</i>	“ “	<i>i gjitha-nshëm</i>
<i>he-kur-udhë</i>	“ “	<i>he-ku-ru-dhë</i>
<i>i shum-anshëm</i>	“ “	<i>ishuma-nshëm etj.</i>
<i>mos-ardhje</i>	“ “	<i>mosa-rdhje</i>
<i>mos-përfillje</i>	“ “	<i>mo-spërfillje</i>
<i>nën-detëse</i>	“ “	<i>në-ndetëse</i>
<i>nën-drejtor</i>	“ “	<i>në-ndrejtor</i>
<i>i nën-ujshëm</i>	“ “	<i>i në-nujshëm</i>
<i>i pa-çmuar</i>	“ “	<i>i paç-muar</i>
<i>pa-skajore</i>	“ “	<i>pas-kajore</i>
<i>pas-ardhës</i>	“ “	<i>pa-sardhës</i>
<i>i për-afërt</i>	“ “	<i>i për-rafërt</i>
<i>për-emër</i>	“ “	<i>përre-mër</i>
<i>i për-jetshëm</i>	“ “	<i>i përj-etshëm</i>

7) Nuk duhet të ndahen në fund rreshti fjalët e përbëra të shkurtuara si RP e Shqipërisë ose RPSH, PPSH, ATSH, BGPM, BPSH, BRSS, DSHSH, FIFA, GPM, ISIS, KEMP, KK, KONARE, KP, KQ, MAPO, NATO, NBSH, NIL, NISH, NTLAI, NTLAP, NTLUS, OKB, PK, PS, PTT, RAB, RDGJ, RDP e Koresë, PK e Kinës, RSR, SEATO, SMT, SHBA, UP, USHT etj.

8) Në ndarjen e fjalëve nuk mund të lihet një shkronjë e vetme në fund të rreshtit e as të çohet në rreshtin tjetër, edhe kur përbën një rrokje më vete. Kështu do të shkruhet: *aca-rim* (e jo *a-carim*), *acid* (e jo *a-cid*), *arësim* (e jo *a-rësim*), *erë* (e jo *e-rë*), *është* (e jo *ë-shtë*), *urë* (e jo *u-rë*), *ba-riu* (e jo *bari-u*), *li-ria* (e jo *liri-a*), *miu* (e jo *mi-u*), *shkoi* (e jo *shko-i*), *Shqi-përia* ose *Shqipë-ria* (e jo *Shqipëri-a*) etj.

9) Nuk duhet të veçohen nga shifrat përkatëse e të kalojnë në rreshtin tjetër shkurtimet e njëjësive të masave të ndryshme, si edhe shenja e përqindjes: 2 cc., 35 cm., 50 dm., 200 gr., 90 ha., 15 HP., 40 km., 28.800 km², 70 kë., 2 l., 100%, 112% etj.

10) Nuk ndahet nga numri përkatës shenja e paragrafit, si edhe shkronjat ose numrat që shënojnë nëndarjen e kapitujve, nënkapitujve, neneve etj.: § 12; § 15 a; Kap. III, 1 a etj.

11) Nuk ndahen në fund të rreshtit numrat që përmbajnë një thyesë dhjetore: 15,5; 0,06; 10,53 etj.

12) Nuk mund të veçohet nga numri përkatës dhe të shkojë në rreshtin tjetër prapashtesa e numërorëve rreshtorë, kur këta shkruhen me shifër arabe: *Kongresi i 5-të*, *Internacionalja e 3-të*, *shekulli i 20-të* etj.

13) Nuk ndahen në pjesët përbërëse shkurtimet e tipeve: *a.i.* (ad interim), *b.f.*, *d.m.th.*, *d.v.*, *para e.r.*, *pas e.r.*, *f.v.*, *p.sh.* etj.

14) Nuk mund të kalojnë në rreshtin tjetër shenjat e pikësimit.

15) Nuk mund të hapen kllapa e thonjëza në fund të rreshtit e as të mbyllen në fillim të rreshtit tjetër.

16) Pjesa e dytë e një fjale të përbërë që shkruhet me vizë lidhëse mund të kalojë në rreshtin tjetër, por në krye të këtij rreshti duhet të përsëritet para saj viza lidhëse: *kalë-/fuqi*, *latinisht-/shqip*, *marksist-/leninist*, *marksizëm-/leninizmi*, *ngarkim-/shkarkim*, *vagon-/cisternë* etj.²

17) Dy shenja grafike që shënojnë një bashkëtingëllore të vetme (dh, gj, ll, nj, rr, sh, th, xh, zh) nuk mund të ndahen nga njëra-tjetra në fund të rreshtit. Kështu do të shkruhen: *da-lloj* (e jo *dal-loj*); *ha-rroj* (e jo *har-roj*) etj.

18) Kur në një fjalë takohen dy shkronja të njëllorja, këto ndahen në fund të rreshtit: *ko-operativë*, *kundër-revolucionar*, *prit-te*, *shëtit-te*, *vaku-um* etj.

G. SHKRIMI I DATEVE

§ 1. Kur në datat e plota muaji shkruhet me shifra (arabe ose romake), pas shënimit të ditës e të muajit vihet nga një pikë (dhe jo vizë lidhëse ose vizë e pjerrët): *12.8.1966* ose *12.VIII.1966* (dhe jo *12-8-1966* ose *12/8/1966*).

§ 2. Kur në datat e plota muaji shkruhet me shkronja, nuk vihet asnjë shënjë midis ditës, muajit dhe vitit: *24 prill 1965*.

² Me vizë të pjerrët / shënohet ndarja e fjalës në fund të rreshtit.

TREGUESI I SHEMBUJVE TË PËRDORUR*

a-ja E §2, 20
 Abdyl-Hamit E V2, 10
 abis Ç §1, 4
 abstraksion Ç §1, 17
 abstraksionizëm Ç §1, 23
 abstraksionizmi Ç §1, 23
 Abu-Ali E §2, 10
 Abu-Ali-Ahmet E §2, 10
 Abu-Seit E §2, 11
 aca-rim F §3, 8
 acetik Ç §1, 10
 acetilen Ç §1, 10
 acid F §3, 8
 Adami Ë §4
 adjektiv Ç §1, 1, 15
 adjudikatë Ç §1, 1
 adjutant Ç §1, 1, 15
 admiralë B I §10, 9
 admiral (~ N.N.) Ç §3
 Adonis Ç §1, 11
 Adriatiku Ë §7
 aeroplanë B I §10. 9
 afazi Ç §1, 22
 aferezë Ç §1, 22
 Afërdita Ç §1, 11
 afëri B I §7
 afion Ç §1, 1
 afrikan-ë B I §10, 10
 afrim B I §7

afro-aziatik E §2, 9
 afrohu DH §2, 5
 afrohuni Dh §2, 5
 afroj B I §7
 aga C I §5, 1
 agai C I §5, 1
 agait C I §5, 1
 aganë C I §5, 1
 Agni Ç §1, 13
 agnosticizëm Ç §1, 13
 agraro-industrial E §2, 9
 agresion Ç §1, 1
 agripni Ç §1, 4
 agjenci Ç §1, 10, 12
 agjent Ç §1, 12
 agjunkturë Ç §1, 12
 Agjesilau Ç §1, 12
 agjitacion Ç §1, 1, 10, 12
 agjikator Ç §1, 12
 ah C I §6, 3
 aheng C I §6, 2
 ahishtë C I §6, 2
 ahur C I §6, 2
 a.i. F §3, 13
 ai B I §13
 ajër B I §9, 1
 ajër-ajër (raketa~) E §2, 5
 ajër-tokë (raketa~) E §2, 5
 ajri B I §9, 1
 ajrin B I §9, 1
 ajrit B I §9, 1
 aka/cje F §3, 2
 akëcila C I §7
 akëcili C I §7; DH §1
 asëkush DH §1, 1
 akësecili DH §1, 1
 Akili Ç §1, 16
 Akrës (porti i ~) E §1, 3
 aksiomë B I §10, 17; Ç §1, 1, 17
 aksion Ç §1, 1, 17
 akuarel Ç §1, 6
 skuarium Ç §1, 1, 8
 akuj C I §4, 5
 akull B I §12
 akulli B I §12
 akullin B I §12
 akullit B I §12
 akullore B I §12
 akullt (i, e) B I §10, 6

* Në këtë tregues përfshihen të gjitha fjalët që janë sjellë si shembuj për ilustrimin dhe plotësimin e rregullave të drejtshkrimit. Pranë çdo fjale shënohet kapitulli përkatës me shkronjë të madhe, nënkapitulli me shifër romake, paragrafi dhe nëndarjet e tij me shifra arabe (shenja dhe numri i paragrafit jepen me të zeza për t'u dalluar nga nëndarjet e tij). Në fund të treguesit jepet edhe lista e shembujve që përmbajnë shifra. Shenja ~ zëvendëson tërësisht fjalët ose shifrat që ndoshen përpara kllapës.

- al (Mahmud~Kazhgari) Ç §1
 Aleksandër Dyma Biri E §2, 11
 alfa Ç §1, 19
 alfabet Ç §1, 19
 algoritëm Ç §1, 19
 algjebër Ç §1, 12
 algjebrik Ç §1, 12
 Algjer Ç §1, 12
 Algjeri Ç §2
 Algeria Ç §1, 12
 algjerian-ë B I §10, 10
 algjerianët E §17
 Ali Kelmendi E §1
 Aligieri Ç §2
 aliteracion Ç §1, 1
 Alkibiadi Ç §1, 11
 alkool Ç §1, 9
 Alma-Ata E §2, 12
 Alpet E §7
 Alqiviadh Ç §1, 11
 Alsas-Lorenë E §2, 12
 aluzion Ç §1, 1
 amarant Ç §1, 11
 ambasadori (~N.N.) Ç §3
 ambasadori (~ i jashtëzakonshëm dhe fuqiplotë i RPSH në ...) Ç §3
 ambël (i) C II §1
 ambicie Ç §1, 1
 ambicioz Ç §1, 1
 Ambrozi Ç §1, 22
 ambulancë Ç §1, 19
 ambulant Ç §1, 19
 amerikan-ë B I §10, 10
 amiant Ç §1, 1
 amidon Ç §1, 4
 amuli B I §11, 5
 amull (ujë~) B I §12
 Amur-Darja E §2, 12
 am-/visë F §3, 2
 anakolutë Ç §1, 11, 19
 anakronik Ç §1, 16
 anakronizëm Ç §1, 16
 analfabet Ç §1, 19
 analfabetizëm Ç §1, 19
 analitiko-sintetik E §2, 9
 analizë Ç §1, 4, 22
 analogji Ç §1, 19
 anarki Ç §1, 16
 anarkik Ç §1, 16
 anarkist Ç §1, 16
 anarkizëm B I §9, 2
 anarkizmi B I §9, 2
 anarkizmin B I §9, 2
 anarkizmit B I §9, 2
 andej C II §1
 andej-këtej E §2, 14
 andej-/më (i) F §3, 2
 andej-/mja (e) F §3, 3
 Andersen-Neksë (Martin ~) E §2, 11
 anembanë Dh §2, 2
 anë-t D I §1
 anëshkrim B I §6, 2
 anëtar B I §6, 2
 anëtarë B I §10, 14
 anëtarësi B I §6, 2
 anëtarësh B I §10, 14
 anëtarët B I §10, 14
 anëtarëve B I §10, 14
 anglez C I §1
 anglo-amerikan E §2, 9
 anglosakson E §1, 2
 angjinare Ç §1, 12
 angjinë Ç §1, 12
 anhidrik Ç §1, 11
 anhidrit Ç §1, 4
 anija B I §3; C I §4, 1
 anije B I §3; C I §4, 1
 anijeje (i, e një) B I §3
 anijen C I §4, 1
 anijes C I §4, 1
 anijet C I §4, 1
 anijetar C I §4, 1
 anje C II §3
 Ankaraja E §1, 3
 anodë Ç §1, 11
 anonim Ç §1, 4
 anshëm (i) B I §9, 5
 anshëm (të) B I §9, 5
 anshme (e) B I §9, 5
 anshmen (të) B I §9, 5
 anshmes (së) B I §9, 5
 anshmi (i) B I §9, 5
 anshmit (të) B I §9, 5
 antibiotik Ç §1, 1
 antifashist E §1, 1
 antiimperialist E §1, 1
 antipati Ç §1, 11
 antologji Ç §1, 11, 19

- antonim Ç §1, 4
 Antonis van Dajk E §2, 11
 antropolog Ç §1, 11
 antropologji Ç §1, 11, 12
 antroponim Ç §1, 4
 antroponimi Ç §1, 4
 apati Ç §1, 11
 Apoloni Ç §1, 19; Ë §4
 Apolonia Ç §1, 19
 apoteozë Ç §1, 11, 22
 aq(ë) sa DH §2, 3
 arab-ë B I §10, 10
 Aral Ç §1, 20
 ardhës B I §8, 4
 ardhësi B I §8, 4
 ardhësin B I §8, 4
 ardhësish B I §8, 4
 ardhësit B I §8, 4
 ardhësve B I §8, 4
 ardhja B I §3
 ardhje B I §3
 ardhjeje (i, e një) B I §3
 ardhkam B I §11, 10
 ardhkësha B I §11, 10
 ardhshëm (i) B I §9, 4
 ardhshëm (të) B I §9, 4
 ardhshme (e) B I §9, 4
 ardhshme (të) B I §9, 4
 ardhshmeje (së) B I §9, 4
 ardhshmen (të) B I §9, 4
 ardhshmes (së) B I §9, 4
 ardhshmesh (të) B I §9, 4
 ardhshmeve (të) B I §9, 4
 ardhshmëve (të) B I §9, 4
 ardhshmi (i) B I §9, 4
 ardhshmi (të) B I §9, 4
 ardhshmin (të) B I §9, 4
 ardhshmish (të) B I §9, 4
 ardhshmit (të) B I §9, 4
 ardhshmja (e) B I §9, 4
 ardh-/shmja (e) F §3, 4
 ardhur (i, e) B I §11, 9
 arën (punoj~) C I §9, 2
 arësej B I §6, 1
 arësim B I §6, 1
 arë-/sim F §3, 8
 arësimtar B I §6, 1
 arësye B I §6, 1; B II §7
 arësyeshtëm (i) B II §7
 argëtoj B I §6, 5
 Arhangelsk Ç §1, 20
 arian Ç §1, 1
 arie Ç §1, 1
 arinj B I §11, 2; C I §9, 2
 ari-/ut F §3, 5
 arinjsh B I §11, 2
 arinjve B I §11, 2
 Aristarku Ç §1, 16
 aritmetikë Ç §1, 11
 aritmi Ç §1, 11
 aritmik Ç §1, 4
 aritmograf Ç §1, 11
 arkaik Ç §1, 16
 arkaizëm B I §9, 2; Ç §1, 16, 23
 arkaizmi B I §9, 2; Ç §1, 23
 arkaizmin B I §9, 2
 arkaizmit B I §9, 2
 arkeolog Ç §1, 16
 arkeologji Ç §1, 16
 arkëz B I §11, 6
 Arkiloku Ç §1, 16
 arkimandrit Ç §1, 16
 Arkimedi Ç §1, 16
 arkipelag Ç §1, 16, 19
 arkitekt Ç §1, 16
 arkitekturë Ç §1, 16
 arkiv Ç §1, 16
 arkivist Ç §1, 16
 arkivol Ç §1, 16
 armen-ë B I §10, 10
 armëpushim B I §6,2; E §1, 2
 armiqhtë B I §10, 11
 ar-/noj F §3, 2
 artë (i, e) B I §10, 5
 artiste B I §3
 artisteje B I §3
 artistë B I §10, 9
 artisti (~i merituar N.N.) Ë §3
 artistja B I §3
 artizanat Ç §1, 22
 artrit Ç §1, 11
 Arusha e Madhe Ë §6
 Arusha e Vogël Ë §6
 arushë C I §6, 3
 arratisem C I §8, 2
 arrestim Ç §1, 21
 arrestoj Ç §1, 21
 arrë C I §8, 2

arrij C I §4, 6; §6, 3; §8, 2
 arrij (do të) C I §4, 6
 arrija C I §4, 6
 arrija (do të) C I §4, 6
 arrije C I §4, 6
 arrije (do të) C I §4, 6
 arrijë (do të) C I §4, 6
 arrirë (i) C I §6, 3
 arrish (të) (ti) C I §5, 5
 arrivist Ç §1, 21
 arrogancë Ç §1, 21
 as-i E §2, 20
 asaj (i, e, të) B I §11, 15
 Asdreni Ë §1
 aseptik Ç §1, 29
 asgjë DH §1, 1
 asgjëkund C II §1
 asgjëmangut DH §1, 1
 asimetri Ç §1, 4, 29
 asimetric Ç §1, 29
 asimilim Ç §1, 27
 asimptotë Ç §1, 29
 asindetik Ç §1, 4
 asinkron Ç §1, 29
 Asiri Ç §1, 4
 Asiria Ç §1, 27
 asistentë B I §10, 9
 asizmik Ç §1, 29
 askand C II §1
 askend C II §1
 akund DH §1, 1
 askurrë DH §1, 1
 as-/kurrë F §3, 6
 askurrkush DH §1, 1
 askush DH §1, 1
 as-/kush F §3, 6
 asnjeri DH §1, 1
 asnjë DH §1, 1
 asnjëherë DH §1, 1
 asocial Ç §1, 29
 asodore DH §1, 1
 aspak DH §1, 1
 as-/pak F §3, 6
 aspirantë B I §10, 9
 astmë B I §10, 16
 ashpër (i, e) B I §9, 1; §11, 5
 ashpërve (të) B I §8, 1
 ashpra (të) B I §9, 1
 ashpra (e) B I §9, 1

ashprash (të) B I §9, 1
 ashprave (të) B I §9, 1
 ashpre (së) B I §9, 1
 ashprën (të) B I §9, 1
 ashprës (së) B I §9, 1
 ashpri (të) B I §9, 1
 ashprin (të) B I §9, 1
 ashprit (të) B I §9, 1
 ashtu si DH. §2, 3
 At (~Stath Melani) Ë §3
 “Ata nuk ishin vetëm...” Ë §13
 atdhe-/ut F §3, 5
 Atdheu Ë §15
 ateist Ç §1, 11
 ateizëm B I §9, 2; Ç §1, 11; 23
 ateizmi B I §9, 2; Ç §1, 23
 ateizmin B I §9, 2
 ateizmit B I §9, 2
 atene-u Ç §1, 8
 atëbotë B I §6, 2; DH §1, 1
 atëhere B I §6, 2; C I §6, 2
 atëherë DH §1, 1
 atëhershëm (i) B I §9, 4
 atëhershme (e) B I §9, 4
 atëhershme (të) B I §9, 4
 atëhershmeja (së) B I §9, 4
 atëhershmen (të) B I §9, 4
 atëhershmes (së) B I §9, 4
 atëhershmesh (të) B I §9, 4
 atëhershmeve (të) B I §9, 4
 atëhershmeve (të) B I §9, 4
 atëhershmi (të) B I §9, 4
 atëhershmin (të) B I §9, 4
 atëhershmesh (të) B I §9, 4
 atëhershmit (të) B I §9, 4
 atëhershmyja (e) B I §9, 4
 atij (i, e) C I §4, 8
 atij (i, e, të) B I §11, 15
 Atila Ç §2
 atillë (i, e) C I §7
 atjeshëm (i) B I §9, 4
 atjeshme (e) B I §9, 4
 atjeshme (të) B I §9, 4
 atjeshmeje (së) B I §9, 4
 atjeshmen (të) B I §9, 4
 atjeshmes (së) B I §9, 4
 atjeshmesh (të) B I §9, 4
 atjeshmeve (të) B I §9, 4
 atjeshmeve (të) B I §9, 4

atjeshmi (të) B I §9, 4
 atjeshmin (të) B I §9, 4
 atjeshmish (të) B I §9, 4
 atjeshmit (të) B I §9, 4
 atjeshmja (e) B I §9, 4
 Atlantida Ç §1, 19
 Atlantiku Ç §1, 19
 atlas Ç §1, 19
 atlet Ç §1, 11
 atletikë Ç §1, 11
 at-/llarë F §3, 2
 ATSH Ç §14; F §3, 7
 ATSH-së (korrespondentët e ~) E §2, 16
 aty për aty DH §2, 2
 aty-këtu E §2, 14
 athët (i, e) B I §11, 1
 athëta (e) B I §11, 1
 athëtash (të) B I §11, 1
 athëtat (të) B I §11, 1
 athëtave (të) B I §11, 1
 athëtën (të) B I §11, 1
 athëtës (së) B I §11, 1
 athëti (i) B I §11, 1
 athëtin (të) B I §11, 1
 athëtish (të) B I §11, 1
 athëtit (të) B I §11, 1
 athëtve (të) B I §11, 1
 Athina Ç §1, 11
 Athinë Ç §1, 11; 82
 Audata Ç §1, 5
 Augjias Ç §1, 12
 Aung San Ç §2; E §2, 11; Ë §1
 australian Ç §1, 1
 austriak Ç §1, 1
 austro-hungarez E §2, 9
 Austro-Hungaria E §2, 9
 autarki Ç §1, 5
 autobus C I §1
 automat Ç §1, 5
 automobil Ç §1, 5
 autonomi Ç §1, 5
 autopsi Ç §1, 5
 autoqefal Ç §1, 10
 autoqefale (kisha ~) Ç §1, 5
 autor Ç §1, 5
 autoritet Ç §1, 5
 autorizim Ç §1, 5
 avaz C I §6, 3
 aviacion Ç §1, 1

aviator Ç §1, 1
 avlli C I §6, 3
 Av-/ni F §3, 2
 Avni Rustemi Ç §1
 avuj C I §4, 5
 avull B I §12
 avulli B I §12
 avullim B I §12
 avullin B I §12
 avullit B I §12
 avullt (i, e) B II §10, 6
 A. Xhuvani-K. Cipo E §2, 21
 axhë-a B I §10, 2
 Azerbajxhan Ç §2
 Azia e Vogël Ë §7
 aziatik Ç §1, 1, 22
 azil Ç §1, 22

B

b-ja E §2, 20
 B-52 E §2, 15
 baba C I §5, 1
 Baba (~Faja Martaneshi) Ë §3
 babai C I §5, 1
 babait C I §5, 1
 babanë B I §10, 13; C I §5, 1
 Bab-El-Mandeb E §2, 13
 babë-a B I §10, 2
 babë-a B I §10, 2
 bacë-a B I §10, 2
 bagazh C I §1
 bagëti B I §6, 1
 “Bagëti e bujqësia” Ë §13
 bahçe C I §6, 2
 bahçevan C I §6, 2
 Bajkal Ç §1, 20
 Bajlozë B I §10, 9
 bajraktar (~i Shalës) Ç §3
 bajrami Ç §12
 Bajron Ç §2
 Bajronit (poemat e ~) E §1, 3
 bakërpunues E §1, 2
 bakteriolog Ç §1, 1
 bakteriologji Ç §1, 1
 Baku Ç §1, 16
 Balashi Ë §5
 Balkash Ç §1, 20
 baloja C I §4, 3

- baloje (i, e një) C I §4, 3
 balonë Ç §1, 19
 balsam Ç §1, 19
 Bal-/shajt F §3, 2
 baltë (i) C III §6, 1
 bal-të F §3, 2
 balto-sllav E §2, 9
 balua C I §4, 3
 Balua Ë §5
 ballaballas DH §1, 1
 ballafaqas DH §1, 1
 Ballaj-Vendas E §2, 10
 ballë për ballë DH §2, 2
 Ballkan Ç §1, 19
 Ballkani Ç §7
 ballkaniadë Ç §1, 1
 ballkanik Ç §1, 19
 ballkon Ç §1, 19
 Ball-/shi F §3, 2
 bam-bam E §2, 14
 bam-bum E §2, 14
 ba-/mje F §3, 2
 banderolë Ç §1, 19
 bankier Ç §1, 1
 banjë C I §9, 1
 bar blete E §1, 2
 bar gjaku E §1, 2
 bar miu E §1, 2
 bar-bufe E §2, 3
 Bardhaj-Reç E §2, 10
 bardhulë B I §10, 9
 barelief E §1, 2
 barëra B I §10, 4
 barinj B I §11, 2; C I §9, 2
 barinjsh B I §11, 2
 barinjtë B I §10, 10
 barinjve B I §11, 2
 bariton Ç §1, 4
 ba-/tiu F §3, 8
 barium Ç §1, 1
 bari-/ut F §3, 5
 barkas C I §1
 barkazi C I §1
 barkoshë B I §10, 9
 ba-/rra F §3, 1
 barrakë C I §8, 2
 barrë C I §8, 2
 barrikadë Ç §1, 21
 basketboll Ç §1, 19
 basmë B I §10, 16
 bastunë B I §10, 9
 bashkatdhetar B I §6, 2; E §1, 2
 bashk-/atdhetar F §3, 6
 bashkautor B I §6, 2
 bashkekzistencë B I, §6, 2
 ba-/shkë F §3, 2
 bashkëfjalim B I §6, 2
 bashkëjetesë E §1, 2
 bashkëpunoj B I §6, 2
 bashkëveprim E §1, 2
 Bashkimi i Grave të Shqipërisë Ë §10
 Bashkimi i Rinisë së Punës të Shqipërisë
 Ë §10
 bashkir-ë B I §10, 10
 bashkudhëtar B I §6, 2
 bashk-/udhëtar F §3, 6
 batakçillëk B I §5
 batakçillëqe B I §5
 batakçinj C i §9, 2
 batalion Ç §1, 1
 bath-/ra F §3, 2
 bazalt Ç §1, 22
 bazë Ç §1, 22
 bazilikë Ç §1, 22
 bazohem Ç §1, 22
 be C I §4, 2
 befas C I §1
 begatshëm (i) C III §1
 behar C I §6, 2
 Beirut Ç §2
 beja C I §4, 2
 beje C I §4, 2
 bektashizëm Ç §1, 23
 bektashizmi Ç §1, 23
 bela C I §4, 2
 belaja C I §4, 2
 belaje C I §4, 2
 belbëtish (të) B I §11, 1
 belbëtit (të) B I §11, 1
 belbuqë B I §10, 9
 Belgjikë Ç §1, 12
 Belisari Ç §1, 22
 beratasit Ë §17
 berberë B I §10, 9
 beronjë C I §9, 1
 berr C I §8, 3
 besëpakë E §1, 2
 besnikë B I §10, 14

- besnikësh B I §10, 14
 besnikët B I §10, 14
 besnikëve B I §10, 14
 besueshëm (i) B I §9, 4
 besueshëm (të) B I §9, 4
 besueshme (e) B I §9, 4
 besueshme (të) B I §9, 4
 besueshmeje (së) B I §9, 4
 besueshmen (të) B I §9, 4
 besueshmes (së) B I §9, 4
 besueshmesh (të) B I §9, 4
 besueshmeve (të) B I §9, 4
 besueshmëve (të) B I §9, 4
 besueshmi (të) B I §9, 4
 besueshmi (i) B I §9, 4
 besueshmin (të) B I §9, 4
 besueshmish (të) B I §9, 4
 besueshmit (të) B I §9, 4
 besueshmja (e) B I §9, 4
 Bethoven Ç §2
 bëhem C I §6, 2
 bëhesh C I §6, 2
 bëhu C I §6, 2
 bëhuni C I §6, 2
 bëj C I §4, 6
 bëj (do të) C I §4, 6
 bëje C §4, 6
 bëje (do të) C I §4, 6
 bëjë (do të) C I §4, 6
 bëjmë (të) B I §10, 20
 bëjnë (të) B I §10, 20
 bëmë B I §10, 21
 bënë B I §10, 21
 bënim (do të) C I §4, 6
 bërë B I §10, 24
 bërryl B I §14; C I §7; §8, 2
 bësh (të) (ti) C I §5, 5
 bëtë B I §10, 21
 b.f. F §3, 13
 BGPM F §3, 7
 BGSHP Ë §14
 bibliofil Ç §1, 1
 bibliograf Ç §1, 1
 Biblioteka kombëtare Ë §17
 bibliotekë Ç §1, 1
 biçikletë Ç §1, 10
 bie B I §10, 22; B II §6
 bie (të) B II §6
 biem (të) B I §11, 11; II §6
 bien (të) B I §11, 11; II §6
 biesh (të) B II §6
 bihej (të) B II §6
 bihen (të) B II §6
 biheshin (të) B II §6
 bihet (të) B II §6
 bija C I §4, 1
 bija (të) B II §6
 bijat C I §4, 1
 bije C I §4, 1
 bije (të) B II §6
 bijë C I §4, 1
 bijën C I §4, 1
 bijës C I §4, 1
 bilanc Ç §1, 10, 19
 bilbil B I §13
 bilion Ç §1, 1
 bindte (ai po e ~) C III §5
 bindtë (në e ~) C III §5
 bini (të) B II §6
 binom-i B I §10, 17
 biografi Ç §1, 1
 biogjenezë Ç §1, 1
 biokimi Ç §1, 1
 biolog Ç §1, 1, 19
 biologji Ç §1, 1, 12
 biometri Ç §1, 1
 biosferë Ç §1, 1
 birë C I §8, 2
 Biri (Aleksandër Dyma~) Ë §1
 birrë C I §8, 2
 bisedime paqësore D I §4
 bishtdhelbër E §1, 2
 bishtukë B I §10, 9
 bitonjë C I §9, 1
 Bizant Ç §1, 4
 bizantin Ç §1, 4
 bizon Ç §1, 22
 Bjalistok Ç §1, 20
 Bjelinski Ç §1, 3, 20
 bjellogardist Ç §1, 1
 bjellorus Ç §1, 20
 Bjellorusi Ç §1, 1, 20
 bjerë! B I §10, 22; B II §6
 bjerë (të) B II §6
 bjerme B II §6
 bjeruni B II §6
 bjerr C I §8, 3
 bjerrë B I §10, 24

- bjeshkë-t D I §1
 Bjeshkët e Namuna Ë §7
 blej C I §4, 6
 blej (do të) C I §4, 6
 bleja C I §4, 6
 bleja (do të) C I §4, 6
 bleje C I §4, 6
 bleje (do të) C I §4, 6
 blejë (do të) C I §4, 6
 blejmë (të) B I §10, 20
 blejnë (të) B I §10, 20
 blemë B I §10, 21
 blenë B I §10, 21
 blenim (do të) C I §4, 6
 blerë B I §10, 24
 blerës B I §11, 3; D I §5
 blerësish B I §11, 3
 blerësit B I §11, 3
 ble-/rje F §3, 2
 blesh (të) (ti) C I §5, 5
 bletë B I §10, 21
 bloi C I §5, 3
 blok Ç §1, 19
 blokadë Ç §1, 19
 blokoj Ç §1, 19
 bluaj B II §8; C I §4, 6
 blu-/aj F §3, 5
 bluaj (do të) C I §4, 6
 bluaja C I §4, 6
 bluaja (do të) C I §4, 6
 bluaje C I §4, 6
 bluaje (do të) C I §4, 6
 bluajë (të) B I §10, 23
 bluajë (do të) C I §4, 6
 bluajmë (të) B I §10, 20
 bluajnë (të) B I §10, 20
 bluam B I §11, 13
 bluan B I §11, 13
 bluanim (do të) C I §4, 6
 bluash (të) (ti) C I §5, 5
 bluat B I §11, 13
 Bohemi Ç §2
 Boeing-117 E §2, 15
 bolivian Ç §1, 1
 bolshevik Ç §1, 20
 Bon Ç §2
 Bop Ç §2
 bora C I §8, 3
 Bordo Ç §2
 Borëbardha Ë §4
 borgjez Ç §1, 12
 borgjezi Ç §1, 12
 Borneos (ishulli i ~) E §1, 3
 borxh C I §1
 botëkuptim E §1, 2
 Botvinik-Tai (takimi ~) E §2, 21
 BPSH F §3, 7
 brakicefal Ç §1, 4, 16
 brakiopodët Ç §1, 16
 Brams Ç §2
 Bratislava Ç §1, 20
 Brazil Ç §1, 22
 brazilian Ç §1, 1
 bredh (*emër*) C I §1
 bredh (*folje*) C I §1
 bredhë (të) B I §10, 23
 bredhsha C I §1
 bredhtë C I §1
 breg C I §1
 Bregu i Detit Ç §7
 Breku i Fildishtë Ç §7
 Bregu i Matës Ç §7
 brenda B I §1
 brendi B I §1
 brendshëm (i) B I §1
 brend-/shme (e) F §3, 4
 brend-/shmja (e) F §3, 4
 brengë C II §1
 Brest-Litovsk E §2, 12
 bre-/shkë F §3, 2
 brez C I §1
 brez pas brezi DH §2, 2
 brezahypthi DH §1, 1
 brezhollë C I §1
 brezhumbur C III §4
 bridhja C I §1
 bridhni C §1
 bridhte C I §1
 brigje të thepisura D I §4
 brinjë C I §9, 1
 Briri i Artë Ë §7
 brirtë (i, e) B I §10, 6
 britmë B I §10, 16
 brit-/më F §3, 2
 brodhëm B I §11, 13
 brodhën B I §11, 13
 brodhët B I §11, 13
 bro-/dhi F §3, 1

- brontozaur Ç §1, 22
 BRPSH-së (Komiteti Qendror i ~) E §2, 16
 BRPSH Ë §14
 BRSS Ç §14; F §3, 7
 brumbuj C I §4, 5
 brumbull B I §12
 brumbulli B I §12
 brumbullin B I §12
 brumbullit B I §12
 brumë-i B I §10, 4
 brumë-ra B I §10, 4
 brumë-t B I §10, 4
 buaj C I §4, 5
 buall B II §8
 Buburicka Ë §1
 Buda E §4
 budallallëk B I §5
 budallallëqe B I §5
 Budapest Ç §2
 bufe B I §14
 buj C I §4, 6
 buj (do të) C I §4, 6
 buja C I §4, 6
 buja (do të) C I §4, 6
 buje C I §4, 6
 buje (do të) C I §4, 6
 bujë (do të) C I §4, 6
 bujmë (të) B I §10, 20
 bullgarët Ç §17
 Bullgari Ç §1, 19
 Buna Ë §7
 bujnë (të) B I §10, 20
 bujq B I §11, 3
 bujqësi B I §6, 5
 bujqish B I §11, 3
 bujqit B I §11, 3
 buj-/shëm (i) F §3, 2
 bukël B I §11, 5
 bukëpjekës B I §6, 2; §8, 4; B II §2
 bukëpjekësi B I §8, 4
 bukëpjekësin B I §8, 4
 bukëpjekësish B I §8, 4
 bukëpjekësit B I §8, 4
 bukëpjekësve B I §8, 4
 bu-/kla F §3, 2
 bukur (e) (lule ~) B I §12
 bukur (i) B I §11, 5
 bukur (i) (qytet~) B I §12
 bukur (të) B I §11, 3
 Bukura (e) e Dheut Ë §4
 Bukura (e) (~ e Dheut) B I §12
 bukurat (të) B I §12
 bukuravet (të) B I §12
 Bukuresht Ç §2
 bukurezë B I §10, 15
 bukuri B I §12; C I §4, 2
 bukuri (i) B I §12
 bukuria C I §4, 2
 bukurie C I §4, 2
 bukurin (të) B I §12
 bukurish (të) B I §11, 3
 bukurit (të) B I §11, 3; §12
 bukurosh B I §12
 bulëz B I §11, 6
 bulmet B I §14
 bulonë Ç §1, 19
 Bulonjë Ç §2
 bullgar Ç §1, 19
 bullgar-ë B I §10, 10
 butë (i, e) B I §10, 5
 butësh (të) B I §10, 5
 butëve (të) B I §10, 5
 bung C I §1; C II §1
 burg C I §1
 bur-/gu F §3, 2
 burimet janë të njohura D I §4
 burokraci B I §14
 burokrat B I §14
 burokratizëm Ç §1, 22
 burokratizmi Ç §1, 23
 burracak C I §8, 2
 burrecë B I §10, 9
 burrë B I §10, 3; C I §8, 2
 burrëri B I §6, 2
 burrëror B I §6, 2
 busull Ç §1, 19
 butë B I §10, 8
 buzëlë B I §10, 9
 buzë-t D I §1
 buzë më buzë DH §2, 2
 buzëpaqeshur E §1, 2
 buzëqeshur E §1, 2
 buzoçë B I §10, 9
 byrek B I §14
 byro B I §10, 12; §14; C I §4, 2
 byroja C I §4, 2
 byroje C I §4, 2

byronë B I §10, 12
 byrosë B I §10, 12
 byrosh B I §11, 4
 byrotë B I §10, 12
 byzylyk B I §16

C

ca nga ca DH §2, 2
 caktim B I §6, 5
 caktoj B I §6, 5
 ce-/fla F §3, 2
 cekët (e) B I §11, 1
 cekët (i) B I §11, 1
 cekët (i, e) B I §11, 1
 cekëta (e) B I §11, 1
 cekëtash (të) B I §11, 1
 cekëtat (të) B I §11, 1
 cekëtave (të) B I §11, 1
 cekëtën (të) B I §11, 1
 cekëtës (së) B I §11, 1
 cekëti (i) B I §11, 1
 cekëtim (të) B I §11, 1
 cekëtish (të) B I §11, 1
 cekëtit (të) B I §11, 1
 cekëtvë (të) B I §11, 1
 celebrim Ç §1, 10
 celebroy Ç §1, 10
 celofan Ç §1, 10
 celostat Ç §1, 10
 celsius Ç §1, 1, 10
 celulë C §1, 10
 celulozë Ç §1, 10, 22
 cens Ç §1, 10
 censor Ç §1, 10
 censurë Ç §1, 10
 Centaur Ç §1, 5
 Centauri Ç §1, 10
 centilitër Ç §1, 10
 centimetër Ç §1, 10
 central Ç §1, 10
 centralist Ç §1, 10
 centralizëm Ç §1, 23
 centralizmi Ç §1, 23
 centralizoj Ç §1, 10
 centurion Ç §1, 10
 Cerberi Ç §1, 10
 ceremoni Ç §1, 10
 certifikatë Ç §1, 10

Cervantesit (Don Kishoti ~) E §1, 3
 Cezari Ç §1, 10
 cezurë Ç §1, 10, 22
 cënim B I §6, 1
 cënoj B I §6, 1
 cianur Ç §1, 10
 ciceron Ë §7
 cikël Ç §1, 10
 Cikladet Ç §1, 10, 11
 ciklamin Ç §1, 10
 ciklik Ç §1, 10
 ciklon Ç §1, 10
 Ciklopi Ç §1, 10
 ciklostil Ç §1, 10
 cikmë B I §10, 16
 cila C I §7
 cila (e) C I §7
 cilado DH §1, 1
 cilësi C I §4, 2
 cilësia C I §4, 2
 cilësie C I §4, 2
 cili C I §7
 cili (i) C I §7
 cilido DH §1, 1
 cilindër Ç §1, 10
 cilindrik Ç §1, 10
 Cincinnati Ç §1, 10
 cinik Ç §1, 4, 10
 cinizëm Ç §1, 4, 10
 cinkograf Ç §1, 10
 cinkografi Ç §1, 10
 cipëtrashë B I §6, 2
 cirilik Ç §1, 10
 cirk Ç §1, 10
 cisternë Ç §1, 10
 citat Ç §1, 10
 citoj Ç §1, 10
 citrat Ç §1, 10
 ciu-ciu E §2, 14
 civil Ç §1, 10
 cjep B I §11, 2
 cjepsh B I §11, 2
 cjeptë B I §11, 2
 cjeptë B I §11, 2
 Cl Ë §19
 cohëra B I §10, 1
 copë-copë E §2, 14
 copëz C I §1
 cung C II §1

cungalë B I §10, 9
curr C I §8, 3
Cvajgut (novelat e Stefan~) E §1, 3
cyle B I §14

Ç

ç'do? B §1, 2
ç'e (~do?) B III §1, 2
ç'është? B III §1, 2
ç'i the? B III §1, 2
ç'kërkon B III §1, 2
ç'kohë (~ e bukur) B III §1, 2
ç'të (~dojë) B III §1, 2
ç'zë (~ i ëmbël) B III §1, 2
Çajkovski Ç §1, 3
Çakjovskit (operat e ~) E §1, 3
çakej C I §4, 5
Çal-Barzez E §2, 10
çalë-çalë E §2, 14
çal-/kë F §3, 2
çamçakëz C I §1
Çanakala E §1, 3
çapëz C I §1
çapokë B I §10, 9
çarmatim C I §2, 3
çarmatos C I §2, 3
çdo B III §1, 2; DH §1, 1
çdo (~nxënës) B III §1, 2
çdonjëri B III §1, 2
Çehov Ç §2
çekoslllovak Ç §1, 20
Çekosllovaki Ç §1, 20
çel B I §11, 14
çelëm B I §11, 13
çelën B I §11, 13
çelësh (të) B I §8, 5
çelët B I §11, 13
çelët (i, e) B I §11, 1
Çeljabinsk Ç §1, 20
Çeljuskin Ç §1, 20
çelni B I §11, 14
Çerkez-Morinë E §2, 10
Çermë-Biçak E §2, 10
çfarë B III §1, 2
çfarë (~do prej meje?) B III §1, 2
çfarë (nuk kuptoj~thua) B III §1, 2
çfarëdo B I §6, 2; III §1, 2; DH §1, 1
Çika-çika E §2, 14

çiklist Ç §1, 10
çiklizëm B I §9, 2; Ç §1, 10
çiklizmi B I §9, 2
çiklizmin B I §9, 2
çiklizmit B I §9, 2
çi-/krik F §3, 2
çiliminj C I §9, 2
çiltër (i) B I §8, 3
çiltëri (i) B I §8, 3
çiltërin (të) B I §8, 3
çiltërish (të) B I §8, 3
çiltërit (të) B I §8, 3
çiltërve (të) B I §8, 3
çimento Ç §1, 10
çjerr C I §8, 3
çka C I §2, 1
çlirim C I §2, 3
çliroj C I §2, 3
çlodhem C I §2, 3
çmallem C I §2, 3
çmend C I §2, 3
çmëdinë C I §2, 3
çmendur (i) C I §2, 3
çmendur (i, e) B I §11, 9
çmësohem C I §2, 3
çmilitarizim C I §2, 3
çmilitarizoj C I §2, 3
çmobilizim C I §2, 3
çmobilizoj C I §2, 3
çmos C I §2, 3; DH §1, 1
çmu-/eshëm (i) F §3, 5
çnjerëzor C I §2, 3
çokollatë Ç §1, 19
çora C I §8, 3
çorganizim C I §2, 3
çorganizoj C I §2, 3
çorientim C I §2, 3
çorientoj C I §2, 3
çregjistrim C I §2, 3
çregjistroj C I §2, 3
çrregullim C I §2, 3
çrregulloj C I §2, 3
çrregullt (i) C I §2, 2
çrrënjës C I §2, 2
çuditshëm (i) C III §1
çyrek B I §14

D

- d-ja (~është bashkëtingëllore) E §2, 20
 da (Leonardo~Vinçi) Ç §1
 da-/ckë F §3, 2
 dado C I §4, 3
 dadoja C I §4, 3
 dadoje (i, e një) C I §4, 3
 dadua C I §4, 3
 Dafine Ç §1, 11
 dajë-a B I §10, 2
 daktilik Ç §1, 11
 daktilografist Ç §1, 4, 11
 dal C I §7
 dalëngadalë DH §1, 1
 dalësh (të) B I §8, 5
 dalim (të) B I §11, 11
 dalin (të) B I §11, 11
 dal-/sha F §3, 2
 da-/lloj F §3, 17
 dam-/kë F §3, 2
 dam-/zane F §3, 2
 danez C §1
 Danieli Ç §1, 1
 da-/ra F §3, 1
 dardhë-t D I §1
 dar-/kë F §3, 2
 Dars-Fshat E §2, 10
 dasmë B I §10, 16
 da-/smë F §3, 2
 dashur (i, e) B I §11, 9
 dashuri C I §4, 2
 dashuria C I §4, 2
 datëlindje E §1, 2
 de (Lope~Vega) Ë §1
 de (Miguel~Cervantes) Ë §1
 de la (Kalderon~Barka) Ë §1
 Dedali Ç §1, 11
 Dedeagaç E §1, 3
 Dedë Gjo Luli Ç §1
 deduksion Ç §1, 17
 deficit Ç §1, 10
 degë-t D I §1
 deh C I §6, 3
 dehur (i) C I §6, 2
 dej B I §11, 2; C I §4, 5
 dejsh B I §11, 2
 dejve B I §11, 2
 dekadë Ç §1, 11
 dekadeër Ç §1, 11
 dekagram Ç §1, 11
 dekametër Ç §1, 11
 deklaratë Ç §1, 19
 deklaroj Ç §1, 19
 Dekua C I §4, 3
 Delakrua Ç §1
 dele B I §3
 deledash E §1, 2
 delegacion Ç §1, 1, 10
 deleje B I §3
 Delfi Ç §1, 11
 Delhi Ç §2
 Delib Ë §1
 delja B I §3
 deltë Ç §1, 11
 delvinjot C III §3
 delvinjotë B I §10, 9
 dembelë B I §10, 9
 Demetra Ç §1, 11
 demiurg Ç §1, 11
 demografi Ç §1, 11
 demokraci Ç §1, 11
 demokratik Ç §1, 11
 Demokriti Ç §1, 11
 demon Ç §1, 11
 Demosteni Ç §1, 11
 dendur (i) B I §1
 deng C II §1
 dengje të rënda D I §4
 deputeti (~i Kuvendit Popullor N. N.) Ç §3
 de-/ra F §3, 1
 derdh B I §11, 14
 derëbardhë B I §6, 2
 deri ku DH §2, 3
 deri kur DH §2, 3
 deri në DH §2, 3
 deri te DH §2, 3
 derisa DH §1, 1
 derisotshëm (i) E §1, 1
 dermatologji Ç §1, 11, 12
 derr C I §8, 3
 derrkucë B I §10, 9
 despot Ç §1, 11
 despotik Ç §1, 11
 deshësh B I §11, 2
 det Ç §7
 dete të thella D I §4
 deti (~Adriatik) Ç §7
 deti (~Baltik) Ç §7

- Deti i Bardhë Ë §7
 Deti i Kuq Ë §7
 Deti i Vdekur Ë §7
 Deti i Zi Ë §7
 detyra-t D I §1
 devesh B I §11, 4
 Devolli Ë §7
 dezertim Ç §1, 22
 dezertoj Ç §1, 22
 dezertor Ç §1, 22
 deziluzion Ç §1, 26
 dezinfektim Ç §1, 22, 26
 dezinfektoj Ç §1, 22, 26
 dezintegrim Ç §1, 26
 dezoksidim Ç §1, 26
 dezoksidoj Ç §1, 26
 dezorientim Ç §1, 26
 dezorientoj Ç §1, 26
 dë (Sharl~Koster) Ç §1
 dëboj C I §4, 6
 dëboj (do të) C I §4, 6
 dëboja C I §4, 6
 dëboja (do të) C I §4, 6
 dëboje C I §4, 6
 dëboje (do të) C I §4, 6
 dëbojë (do të) C I §4, 6
 dëfrej C I §4, 6
 dëfrej (do të) C I §4, 6
 dëfreja C I §4, 6
 dëfreja (do të) C I §4, 6
 dëfreje C I §4, 6
 dëfreje (do të) C I §4, 6
 dëgjuar (i, e) B I §11, 9
 dëgjueshëm (i) B II §8
 dëm B I §4
 dëmshpërblim E §1, 2
 dëmtoj B I §4
 dëm-/toj F §3, 2
 dëmtues B I §4
 dër-dër E §2, 14
 dërrasë C I §8, 2
 dë-/shmor F §3, 2
 di (*unë, ti, ai*) C I §5, 4
 di (do të) (*unë*) C I §5, 4
 diabet Ç §1, 1, 11
 diademë Ç §1, 1, 11
 diafilm Ç §1, 1
 diafragmë Ç §1, 1, 11
 diagnozë Ç §1, 1, 11, 22
 diagonale Ç §1, 1, 11
 diagramë Ç §1, 1, 11
 diakroni Ç §1, 1
 dialekt Ç §1, 1, 11
 dialektet kryesore (~të shqipes) D I §4
 dialektik Ç §1, 1
 dialektikë Ç §1, 11
 dialektolog Ç §1, 11
 dialektologji Ç §1, 11
 dialog Ç §1, 1, 11, 19
 diamant Ç §1, 1, 11
 diamante B I §10, 9
 diametër Ç §1, 1, 11
 Diana Ç §1, 1
 diapazon Ç §1, 1, 11
 diapozitiv Ç §1, 1
 diare Ç §1, 1
 diasporë Ç §1, 1
 diatezë Ç §1, 1, 11, 22
 di-/bran F §3, 2
 dibranë B I §10, 9
 diçka C I §2, 1; DH §1, 1
 didaktik Ç §1, 11
 didaskalik Ç §1, 11
 diej C §4, 5
 diel (e) B II §1; C I §7; Ë §18
 di-/el (e) F §3, 5
 diell B II §1
 di-/ell F §3, 5
 dielli Ë §6
 Diellit (Dheu dhe Hëna rotullohen rreth ~) Ë §6
 diellit (perëndimi i ~) Ç §6
 dierezë Ç §1, 1, 22
 dietë Ç §1, 1
 diez Ç §1, 1
 diezi Ç §1, 22
 dihas C I §6, 2
 digj! B I §11, 14
 digj! (mos e~) C I §1
 digjej (të) B II §3
 digjem (të) B II §3
 digjemi (të) B II §3
 digjen (të) B II §3
 digjeni (të) B II §3
 digjesh (të) B II §3
 digjesha (të) B II §3
 digjeshe (të) B II §3
 digjet (të) B II §3

- digjja (të) B II §3
 digjje (të) B II §3
 digjini B I §11, 14; B II §3; C I §1
 digjini (të) B II §3
 digjnim (të) B II §3
 digjnin (të) B II §3
 digjnit (të) B II §3
 digjte C I §1
 digjte (të) B II §3
 dija C I §4, 1
 dije C I §4, 1
 dijen C I §4, 1
 dijeni C I §4, 1
 dijes C I §4, 1
 dijet C I §4, 1
 dijetar C I §4, 1
 dijë (të) C I §5, 4
 diksion Ç, §1, 17
 diku DH §1, 1
 dikur DH §1, 1
 dikurshëm (i) B I §9, 4
 dikurshëm (të) B I §9, 4
 dikurshme (e) B I §9, 4
 dikurshme (të) B I §9, 4
 dikurshmeje (së) B I §9, 4
 dikurshmen (të) B I §9, 4
 dikurshmes (së) B I §9, 4
 dikurshmesh (të) B I §9, 4
 dikurshmeve (të) B I §9, 4
 dikurshmëv (të) B I §9, 4
 dikurshmi (i) B I §9, 4
 dikurshmi (të) B I §9, 4
 dikurshmin (të) B I §9, 4
 dikurshmish (të) B I §9, 4
 dikurshmit (të) B I §9, 4
 dikurshmja (e) B I §9, 4
 dikush DH §1, 1
 dilemë B I §10, 17
 diluvi Ë §9
 dimë (ne) C I §5, 4
 dimë (do të) (ne) C I §5, 4
 dimër Ë §18
 dinakë B I §10, 9
 dinamik Ç §1, 4
 dinamo Ç §1, 4
 Dinamo-Partizani (ndeshja ~) E §2, 21
 dinamometër Ç §1, 4
 dinasti Ç §1, 4
 dinë (ata) C I §5, 4
 dinë (do të) (ata) C I §5, 4
 dini (ju) C I §5, 4
 dini (do të) (ju) C I §5, 4
 dinozaur Ç §1, 22
 dinjitet Ç §1, 13
 Diodiri Ç §1, 11
 Diogjeni Ç §1, 1, 11
 Diokleciani Ç §1, 1
 Diomedi Ç §1, 11
 Dionizi Ç §1, 22
 dioptri Ç §1, 1
 dioqezë Ç §1, 1, 10, 22
 dioramë Ç §1, 1
 Dioskurët Ç §1, 11
 diplomaci Ç §1, 11, 19
 diplomat Ç §1, 11, 19
 diplomë Ç §1, 11, 19
 direk B I §13
 disertacion Ç §1, 1, 27
 disharmoni C II §4, Ç §1, 28
 disi DH §1, 1
 disk Ç §1, 28
 diskreditoj Ç §1, 28
 di-/sku F §3, 2
 disnivel Ç §1, 28
 dispen-/së F §3, 2
 dispepsi Ç §1, 4
 disponoj Ç §1, 28
 dispozicion Ç §1, 1
 dispozitë Ç §1, 28
 distik Ç §1, 4
 distrofi Ç §1, 4
 dish (do të) (ti) C I §5, 4
 Dita e mësuesit Ë §12
 Dita ndërkombëtare e gruas Ë §12
 dita-ditës E §2, 14
 ditë për ditë DH §1, 1; §2, 2
 ditëlindje B I §6, 2; E §1, 2
 ditë-njeri E §2, 2
 ditë-punë E §2, 2
 ditiramb Ç §1, 11
 dituri C I §4, 2
 dituria C I §4, 2
 diturie C §4, 2
 diversion Ç §1, 1
 divizion Ç §1, 1, 22
 dizamidoj Ç §1, 26
 dizenteri Ç §1, 4, 22
 di-/zgje F §3, 2

- djaj C I §4, 5
 djalë B I §10, 3
 djathë-i B I §10, 4
 djathë-ra B I §10, 4
 djathëra të mira D I §3
 djathë-t B I §10, 4
 djathtas C I §1
 djathtazi C I §1
 djathtizëm Ç §1, 29
 djathtizmi Ç §1, 23
 djeg B II §2, C I §1
 djegë (të) B I §10, 23
 djegës B II §2
 djegëse (lëndë~) B I §8, 4
 djegim (të) B I §11, 11
 djegin (të) B I §11, 11
 djegje C III §3
 djegka C I §1
 djegsha C I §1
 djegtë C I §1
 djem B I §11, 2
 djemsh B I §11, 2
 djemtë B I §11, 2
 djemve B I §11, 2
 djerr C I §8, 3
 d.m.th. F §3, 13
 dobët (i, e) B I §11, 1
 dobët (e) B I §11, 1
 dobëtash (të) B I §11, 1
 dobëtat (të) B I §11, 1
 dobëtave (të) B I §11, 1
 dobëtën (të) B I §11, 1
 dobëtës (së) B I §11, 1
 dobëti (i) B I §11, 1
 dobëtin (të) B I §11, 1
 dobëtish (të) B I §11, 1
 dobëtit (të) B I §11, 1
 dobëtve (të) B I §11, 1
 Dobrolubov Ç §1, 20
 docent (~Bardhyl Skënderaj) Ë §3
 docent Ç §1, 10
 docentë B I §10, 9
 do-/çkë F §3, 2
 Dodona Ç §1, 11
 doemos DH §1, 1
 dogmatizëm B I §9, 2
 dogmatizmi B I §9, 2
 dogmatizmin B I §9, 2
 dogmatizmit B I §9, 2
 dogmë B I §10, 16
 dogjëm B I §11, 13
 dogjën B I §11, 13
 dogjët B I §11, 13
 Dokë Sula Ç §1
 dokërr C I §8, 3
 dok-/rra F §3, 2
 doktor (~Agimi) Ë §3
 doktorë B I §10, 9
 dola C I §7
 dole C I §7
 dolëm C I §7
 dolën C I §7
 dolët C I §7
 doli C I §7
 dolikocefal Ç §1, 4
 Dom (~Nikollë Kaçorri) Ë §3
 domethënë DH §1, 1
 domosdo DH §1, 1
 domosdoshëm (i) B I §9, 4
 domosdoshëm (të) B I §9, 4
 domosdoshme (e) B I §9, 4
 domosdoshme (të) B I §9, 4
 domosdoshmeje (së) B I §9, 4
 domosdoshmen (të) B I §9, 4
 domosdoshmes (së) B I §9, 4
 domosdoshmesh (të) B I §9, 4
 domosdoshmeve (të) B I §9, 4
 domosdoshmëve (të) B I §9, 4
 domosdoshmi (i) B I §9, 4
 domosdoshmi (të) B I §9, 4
 domosdoshmin (të) B I §9, 4
 domosdoshmish (të) B I §9, 4
 domosdoshmit (të) B I §9, 4
 domosdoshmja (e) B I §9, 4
 donkishot Ë §2
 dora-dorës E §2, 14
 dorezë B I §10, 15
 do-/rë F §3, 1
 dorë-e-këmbë-ergjëndeja (moj~) E §2, 18
 dorë më dorë DH §2, 2
 dorë për dorë DH §2, 2
 dorëcung B I §6, 2; B §1, 2
 dorëgjatë B I §6, 2
 dorëheqje B I §6, 2
 dorëshkrim B I §6, 2
 dorështrënguar E §1, 2
 dorëz B I §11, 6; C I §1

- dorëzën B I §11, 6
 dorëzës B I §11, 6
 dorëzonjë E §1, 2
 do-/vlet F §3, 2
 Dostojevski Ç §1, 3; §2
 dozë Ç §1, 22
 dragoi C I §5, 1
 dragoit C I §5, 1
 dragonj C I §9, 2
 dragua C I §5, 1
 draguan C I §5, 1
 dramaturgjii Ç §1, 12
 dramë B I §10, 17
 drapër B I §9, 1
 drapri B I §9, 1
 draprin B I §9, 1
 draprit B I §9, 1
 dre B I §2
 dredh C I §1
 dregëz B I §11, 6
 dregëzës B I §11, 6
 dregëzën B I §11, 6
 drejt B I §10, 8
 drejtë (i, e, të) B I §10, 5
 drej-/të (i) F §3, 2
 drejtësh (të) B I §10, 5
 drejtëve (të) B I §10, 5
 drejtime të reja D I §4
 drejtorë B I §10, 9
 drejtpeshim B I §10, 8
 drejtpërdrejt B I §10, 8; DH §1, 1; §2, 2
 drejtqëndrim B I §10, 8
 drejtshkrim B I §10, 8
 Dresden Ç §2
 Driadat Ç §1, 11
 dridhmë B I §10, 16
 Drini Ë §7
 Drini i Bardhë Ë §7
 dritare B I §3
 dritareje B I §3
 dritarja B I §3
 dritëshkurtër E §1, 2
 drithë-i B I §10, 4
 drithë-ra B I §10, 4
 drithërat e sivjetme D I §3
 drithë-t B I §10, 4
 drom-cë F §3, 2
 dru B I §10, 12; C I §4, 2
 druaj C I §4, 6
 druaj (do të) C I §4, 6
 druaja C I §4, 6
 druaja (do të) C I §4, 6
 druaje C I §4, 6
 druaje (do të) C I §4, 6
 druja C I §4, 2
 druje C I §4, 2
 drunë B I §10, 12
 drunj C I §9, 2
 drunjë (i, e) B I §10, 6
 “Drurët dhe shkurret e Shqipërisë” Ë §13
 drusë B I §10, 12
 drush B I §11, 4
 drutë B I §10, 12
 DSHSH F §3, 4
 dua B II §8
 duaj B II §8
 du-/ajt F §3, 5
 dualizëm Ç §1, 23
 dualizmi Ç §1, 23
 duar-duar E §2, 14
 duarplot DH §1, 1
 duel B I §14; Ç §1, 19
 duhan C I §6, 2
 duhi C I §6, 2
 duke D III §3
 duke (~punuar) B I §14
 duke qenë se DH §2, 3
 dukshëm (i) B I §9, 4
 dukshëm (të) B I §9, 4
 dukshme (e) B I §9, 4
 dukshme (të) B I §9, 4
 dukshmeje (së) B I §9, 4
 dukshmen (të) B I §9, 4
 dukshmes (së) B I §9, 4
 dukshmesh (të) B I §9, 4
 dukshmeve (të) B I §9, 4
 dukshmi (i) B I §9, 4
 dukshmëve (të) B I §9, 4
 dukshmi (të) B I §9, 4
 dukshmin (të) B I §9, 4
 dukshmish (të) B I §9, 4
 dukshmit (të) B I §9, 4
 dukshmja (e) B I §9, 4
 durojmë (të) B I §10, 20
 durojnë (të) B I §10, 20
 Durrës B I §8, 4
 Durrësi B I §8, 4
 Durrësin B I §8, 4

Durrësit B I §8, 4
 Dushk-Peqin E §2, 10
 du-/shqe F §3, 2
 duzinë B I §14
 d.v. F §3, 13
 Dvorzhak Ç §2
 dy B I §10, 12; C I §4, 2
 dy bilion DH §1, 2
 dy milion DH §1, 2
 dy nga dy DH §2, 4
 dy thasë për dynym DH §2, 2
 dy-a-triditëshe (lejë~) E §2, 18
 dybek B I §14
 dyditësh B I §8, 4
 dyditëshi B I §8, 4
 dyditëshin B I §8, 4
 dyditëshish B I §8, 4
 dyditëshit B I §8, 4
 dyditëshve B I §8, 4
 dy-e-më-shumëvëllimëshe (botime ~) E §2, 18
 dyer B II §7
 dy-/er F §3, 5
 dyfish B I §11, 4; E §1, 2
 dyja C I §4, 2
 dyja (të) C I §4, 2
 dyje C I §4, 2
 dylitërshe B I §8, 4
 dyllë B II §9
 dyllë-i B I §10, 4
 dyllë-ra B I §10, 4
 dyllë-t B I §10, 4
 dylltë (i, e) B I §9, 5
 dyllti (i) B I §9, 5
 Dyma Ç §2
 dymbëdhjetë DH §1, 2
 dymbëdhjetë (i, e) DH §1, 3
 dymijë DH §1, 2
 dy miliard DH §1, 2
 dynë B I §10, 12
 dynym (pesë~tokë) B I §11, 16
 dynymët B I §11, 16
 dyqan B I §14
 dyqind DH §1, 2
 dyqind për mijë DH §2, 4
 dyqindmijë e katërqind e shtatëdhjetë e tre DH §1, 2
 dysë B I §10, 12
 dysht (më ~) B I §11, 4

dyshek B I §14
 dyshekë B I §10, 9
 dysHEME B I §13
 dytë (i, e) B I §10, 6; C I §5, 6
 dytë (piloti i ~) E §2, 6
 dytë (i) (sekretari ~ i ambasadës) E §2, 6
 dy-tremujore (afate ~) E §2, 18
 dy-trevëllimëshe (botime ~) E §2, 18
 dy-tri (~orë) E §2, 14
 dythundrak B I §7
 dyvjeçar E §1, 2
 dyvjeçar (institut~) C III §2
 dyvjetëshe (punë~) C III §2
 dyzet e katër DH §1, 2
 dyzetë (i) C III §6, 1
 dyzetë (i, e) B I §10, 6
 dyzetkëmbësh B I §8, 4
 dyzetkëmbëshi B I §8, 4
 dyzetkëmbëshin B I §8, 4
 dyzetkëmbëshish B I §8, 4
 dyzetkëmbëshit B I §8, 4
 dyzetkëmbëshve B I §8, 4
 dyzetmijë DH §1, 2

DH

dhandërr C II §1
 dhanë B I §10, 24
 dhaskal Ç §1, 11
 dhe-ja E §2, 20
 dhelpër B I §8, 3; §11, 5
 dhel-/për F §3, 2
 dhelpëra B I §8, 3
 dhelpërash B I §8, 3
 dhelpërave B I §8, 3
 dhelpëre B I §8, 3
 dhelpërën B I §8, 3
 dhelpërës B I §8, 3
 dhelpëri B I §6, 3
 dhemb (më~) B I §1; C I §1
 dhembje B I §1; C II §1
 dhembka (më~) C I §1
 dhembte (më~) C I §1
 dhenar B I §1
 dhenë B I §10, 13
 dhentë B I §1
 dhespot Ç §1, 11
 Dheu (~dhe Hëna rrotullohen rreth

Diellit Ç §6
 dheu Ë §6
 dhe-/ut F §3, 5
 dhëmb C I §1
 dhëmb për dhëmb DH §2, 2
 dhëmbët C II §1
 dhëmbëz B I §11, 6
 dhëmb-i B I §4
 dhë-/mbi F §3, 2
 dhëndërr B I §4; §11, 5; C I §8, 3; §1
 dhënë B I §10, 24
 dhënje C II §3
 dhi C I §4, 2
 dhia C I §4, 2
 dhiatë Ç §1, 1
 dhie C I §4, 2
 dhimb-/shëm (i) F §3, 3
 dhimb-/shme (e) F §3, 4
 dhimisqi Ç §1, 11
 Dhimitër Ç §1, 11
 Dhimo Ç §1, 11
 Dhimosten Ç §1, 11
 dhiqel Ç §1, 11
 dhirtë (i,e) B I §10, 6
 dhisk Ç §1, 11
 dhish B I §11, 4
 dhjak Ç §1, 11
 dhjam-i B I §10, 4
 dhjamë-ra B I §10, 4
 dhjamë-t B I §10, 4
 dhjamtë (i, e) B I §9, 5
 dhjamti (i) B I §9, 5
 dhjetë (i) C III §6, 1
 dhjetë për mijë DH §2, 4
 dhjetë-pesëmbëdhjetë (~vjet) E §2, 14
 dhjetëditëshi (~i parë) C II §2
 dhjetëfish B I §6, 2
 dhjetëfishoj B I §6, 2
 dhjetëgarëshi E §1, 2
 dhjetëmijë DH §1, 2
 dhjetësh B I §8, 4
 dhjetëshi B I §8, 4
 dhjetëshin B I §8, 4
 dhjetëshish B I §8, 4
 dhjetëshit B I §8, 4
 dhjetëshve B I §8; 4
 dhjetëvjetësh B I §8, 4
 dhjetëvjetëshi B I §8, 4

dhjetëvjetëshin B I §8, 4
 dhjetëvjetëshish B I §8, 4
 dhjetëvjetëshit B I §8, 4
 dhjetëvjetëshve B I §8, 4
 dhjetëvjetor B I §6, 2

E

e-ja E §2, 20
 e (*nyjë e përparme*) D II §1, §7, §9, §15, §17
 ecë (të) B I §10, 23
 ecë e jakë DH §2, 2
 eci C I §6, 3
 ecnim (të) B I §11, 12
 ecnin (të) B I §11, 12
 ecnit (të) B I §11, 12
 eduku-/es F §3, 5
 edhe pse DH §2, 3
 Efesi Ç §1, 22
 egër (i, e) B I §11, 5
 egër (të) B I §11, 3
 egrish (të) B I §11, 3
 egrit (të) B I §11, 3
 Egje (Deti~) Ç §1, 12
 egjidë Ç §1, 12
 Egjina Ç §1, 12
 Egjipt Ç §1, 4
 Egjipti Ç §1, 12
 Egjisti Ç §1, 12
 eh C I §6, 3
 ehull C I §6, 2
 ekinoderm Ç §1, 16
 ekinokok Ç §1, 4, 16
 “Ekonomia popullore” Ë §13
 ekonomiko-shoqëror E §2, 9
 ekcentrik Ç §1, 18
 eskavator Ç §1, 18
 ek-/skavator F §3, 3
 ekskluziv Ç §1, 18
 eskursion Ç §1, 18
 ek-/skursion F §3, 3
 ekspansion Ç §1, 18
 ekspeditë Ç §1, 18
 ek-/speditë F §3, 3
 ekspertizë Ç §1, 18
 eksplorator Ç §1, 18
 eksploroj Ç §1, 18
 eksponent Ç §1, 18

- eksport Ç §1, 18
ek-/sport F §3, 3
ekspozitë Ç §1, 18
ekspres Ç §1, 18
ekspresionist Ç §1, 1
ekspresionizëm Ç §1, 1, 18
ekspresiv Ç §1, 18
ekstazë Ç §1, 18
ekstensiv Ç §1, 18
eksterritorialitet Ç §1, 18
ekstravagant Ç §1, 18
ekucion Ç §1, 6
ekuator Ç §1, 6
ekuilibër Ç §1, 6
ekuinoks Ç §1, 6
ekuivalencë Ç §1, 6
ekuivalent Ç §1, 6
ekzakt Ç §1, 18
ekzaltoj Ç §1, 18
ekzaminim Ç §1, 18
ekzaminoj Ç §1, 18
ekzantematike (tifo~) Ç §1, 18
ekzekutim Ç §1, 18
ekzekutiv Ç §1, 18
ek-/zekutiv F §3, 2
ekzekutoj Ç §1, 18
ekzemë Ç §1, 18
ek-/zemë F §3, 2
ekzistencë Ç §1, 18
ekzistencializëm Ç §1, 18
ekzocentrik Ç §1, 18
ekzodermë Ç §1, 18
ekzogami Ç §1, 18
ekzogjen Ç §1, 18
ekzotik Ç §1, 18
elastik Ç §1, 19
elb C I §1
elbasanasit Ë §17
elbëra B I §10, 4
el-/bi F §3, 2
elbtë (i, e) B I §10, 6
elefantë B I §10, 9
elegji Ç §1, 12
elegjiak Ç §1, 1
elektricit Ç §1, 10
elektrolizë Ç §1, 4
elektromekanik E §1, 2
elemente B I §10, 9
elemente kimike D I §4
elementë B I §10, 9
eletromagnetik E §1, 2
Elizabeta Ç §1, 22
Elizi Ç §1, 22
emblemë B I §10, 17
embriologji Ç §1, 12
emër B I §9, 1
emëroj B I §6, 3
emërore B I §6, 3
emërues B I §6, 3
Eminesku Ç §2
empiriokriticizëm E §1, 2
emra B I §9, 1
emra të përveçëm D I §3
emrash B I §9, 1
emrave B I §9, 1
emri B I §9, 1
emrin B I §9, 1
emrit B I §9, 1
end B I §1
endemik Ç §1, 11
endës B I §1
endëse B I §8, 4
endëseje B I §8, 4
endësen B I §8, 4
endëses B I §8, 4
endësesh B I §8, 4
endëset B I §8, 4
endësja B I §8, 4
energjetikë Ç §1, 12
energjik Ç §1, 12
Engelsit (jeta e~) E §1, 3
engjëj C I §4, 5
engjëll C II §1
endte (po~) C III §5
entuziazmi Ç §1, 23
entuziazëm Ç §1, 11, 22, 23
enjte (e) B I §1
Epaminonda Ç §1, 11
Epër (i) (Curraj~) Ë §7
epërm (i) B I §11, 7
epidemi Ç §1, 11
epidemik Ç §1, 11
epitet Ç §1, 11
epror B I §7
e.r. F §3, 13
erë F §3, 8
errësirë C I §8, 2

errësoj C I §8, 2
 errët (i, e) B I §11, 1; C I §8
 esëll C I §6, 3
 es-/naf F §3, 2
 estet Ç §1, 11
 estetikë Ç §1, 11
 Estrada e shtetit Ë §11
 eter Ç §1, 11
 etërve B I §8, 2
 Ethem C III §4
 etik C §1, 11
 etikë Ç §1, 11
 etimologji Ç §1, 4, 19
 Etiopia Ç §1, 1, 11
 etnik Ç §1, 11
 etnograf Ç §1, 11
 etnografi Ç §1, 11
 etnogjenezë Ç §1, 11
 etnolog Ç §1, 11
 etnologji Ç §1, 11
 etrusk-ë B I §10, 10
 etshëm (i) B I §9, 4
 etshëm (të) B I §9, 4
 etshme (e) B I §9, 4
 etshme (të) B I §9, 4
 etshmeje (së) B I §9, 4
 etshmen (të) B I §9, 4
 etshmesh (të) B I §9, 4
 etshmeve (të) B I §9, 4
 etshmëve (të) B I §9, 4
 etshmi (të) B I §9, 4
 etshmi (i) B I §9, 4
 etshmin (të) B I §9, 4
 etshmish (të) B I §9, 4
 etshmit (të) B I §9, 4
 etshmja (e) B I §9, 4
 eufemizëm Ç §1, 5
 eufoni Ç §1, 5
 Eugjen Ç §1, 12
 eukalpt Ç §1, 5
 Eumenidet Ç §1, 11
 Euripidi Ç §1, 5, 11
 euritmi Ç §1, 5
 Eva Ë §4
 Evropë Ç §1, 5
 evropian Ç §1, 5
 evropian-ë B I §10, 10
 ezofag Ç §1, 22
 Ezopi Ç §1, 22

Ë

ë-ve (vëru pikat-) /e §2, 29
 ëma (e) B I §4
 ëmbël (e) B I §9, 1
 ëmbël (i, e) B I §11, 5
 ëmbël (të) B I §11, 3
 ëmbël (i) B I §9, 1; C II §1
 ëmbëlve (të) B I §8, 1
 ëmbra (e) B I §9, 1
 ëmbra (të) B I §9, 1
 ëmbdash (të) B I §9, 1
 ëmbdash (të) B I §9, 1
 ëmbdash (së) B I §9, 1
 ëmbdash (të) B I §9, 1
 ëmbdash (së) B I §9, 1
 ëmbli (të) B I §9, 1
 ëmbli (të) B I §9, 1
 ëmblish (të) B I §11, 3
 ëmblish (të) B I §9, 1; §11, 3
 ëndërr C I §8, 3
 ëndërroj C I §8, 2
 është F §3, 8
 është e vërtetë B II §2

F

F-100 E §2, 15
 Fadejev Ç §2
 fajësi B I §6, 5
 fajtor B I §6, 5
 fajtorë B I §10, 9
 fakultet (ky universitet nuk ka ~
 mjekësie) Ë §11
 Fakulteti i historisë dhe i filologjisë Ë
 §11
 fals Ç §1, 19
 falset Ç §1, 19
 falsifikim Ç §1, 19
 falsifikoj Ç §1, 19
 falsitet Ç §1, 19
 Fan Dinj Fung E §2, 11; Ë §1
 fanellatë C I §7
 fanellë C I §7
 fantazma B I §9, 2; Ç §1, 23
 fantazmë B I §9, 2
 fap-fup E §2, 14

- faqebardhë E §1, 2
faqekuq E §1, 2
farëra B I §10, 1
faring Ç §1, 4
faringal Ç §1, 4
farmakologji Ç §1, 12
fatosë B I §10, 9
fatpadalë E §1, 2
fazë Ç §1, 22
fe B I §10, 12
Fe Ë §19
fe-/çkë F §3, 2
Federata Ndërkombëtare e Rinisë Demokratike Ë §10
Fedra Ç §1, 11
femër B I §1
femëror B I §1
femërore B I §6, 3
fenë B I §10, 12
ferrë C I §8, 2
fesë B I §10, 12
fetë B I §10, 12
feudalizëm Ç §1, 23
feudalizmi Ç §1, 23; Ë §9
feudoborgjez E §1, 2
fëmija C I §4, 1
fëmije C I §4, 1
fëmijë B I §6, 1; C I §4, 1
fëmijën C I §4, 1
fëmijës C I §4, 1
fëmijët C I §4, 1
fëndyey C I §4, 5
fëndyell B II §7
fësh-fësh E §2, 14
fibrozë Ë §1, 22
Fier-Shegan E §2, 10
FIFA F §3, 7
Figaros (Dasma e~) E §1, 3
fija C I §4, 1
fije C I §4, 1
fije-fije E §2, 14
fijen C I §4, 1
fijes C I §4, 1
fijet C I §4, 1
filiz C I §1
filokserë Ç §1, 18, 19
filologji Ç §1, 12, 19
filoshqiptar Ç §1, 19
filozof Ç §1, 22
filozofi Ç §1, 22
financiar Ç §1, 1
finjë C I §9, 1
fiq B I §11, 2
fiqsh B I §11, 2
fiqtë B I §10, 10
fiqve B I §11, 2
fisëm (i) B I §9, 3, §11, 7
fisme (e) B I §9, 3
fisme (të) B I §9, 3
fismeje (së) B I §9, 3
fismen (të) B I §9, 3
fismes (së) B I §9, 3
fismesh (të) B I §9, 3
fismeve (të) B I §9, 3
fismëve (të) B I §9, 3
fismi (i) B I §9, 3
fismi (të) B I §9, 3
fismin (të) B I §9, 3
fismish (të) B I §9, 3
fismit (të) B I §9, 3
fismja (e) B I §9, 3
fishek B I §13
fishekë B I §10, 9
fitogjenezë Ç §1, 4
fitotekni Ç §1, 4
fiu-fiu E §2, 14
fizikan Ç §1, 22
fizikë Ç §1, 4, 22
fiziolog Ç §1, 4
fiziologji Ç §1, 1, 4, 12, 19, 22
fizionomi Ç §1, 1, 4, 22
fizioterapi Ç §1, 4, 22
fizkulturë Ç §1, 22
fizkulturst Ç §1, 22
fjalë B I §10, 1
fjalëformim E §1, 2
fjalëkryq E §1, 2
fjalën B I §10, 1
fjalës B I §10, 1
fjalësh B I §10, 1
fjalëve B I §10, 1
fjord Ç §1, 1
flakë B I §10, 1
flakë (të) B I §10, 23
flakëm B I §11, 13
flakën B I §11, 13
flakët B I §11, 13
flak-/të (i) F §3, 2

flamand-ë B I §10, 10
 flas B I §10, 22
 flasim (të) B I §11, 11
 flasin (të) B I §11, 11
 fle (*unë, ti ai*) C I §5, 4
 fle (do të) (*unë*) C I §5, 4
 flegër B I §9, 1
 flegra B I §9, 1
 flegrash B I §9, 1
 flegrat B I §9, 1
 flegrave B I §9, 1
 flegre B I §9, 1
 flegrën B I §9, 1
 flegrës B I §9, 1
 flejë (të) C I §5, 4
 flemë (*ne*) C I §5, 4
 flemë (do të) (*ne*) C I §5, 4
 flenë (*ata*) C I §5, 4
 flenë (do të) (*ata*) C I §5, 4
 flesh (do të) (*ti*) C I §5, 4
 fletë-t D I §1
 fletë-fletë E §2, 14
 fletëdalje E §1, 2
 fletëgjërë B I §6, 2
 fletëhyrje E §1, 2
 fletërrufe E §1, 2
 fli! C I §5, 4
 flini! C I §5, 4
 flini (*ju*) C I §5, 4
 flini (do të) (*ju*) C I §5, 4
 fliste C III §6, 2
 flitte (do të) C III §6, 2
 flokëpakrehur E §1, 2
 flotë Ç §1, 19
 flutur B kl §11, 5; §12
 flutura B I §12
 fluturash B I §12
 fluturat B I §12
 fluturave (t) B I §12
 fluture B I §12
 fluturën B I §12
 fluturës B I §12
 fluturim B I §12
 fluturoj B I §12
 fodullëk B I §5
 fodullëqe B I §5
 folesh B I §11, 4
 folë B I §10, 22
 fol-/të F §3, 2

fonemë B I §10, 17
 formante B I §10, 9
 fort B I §10, 8
 fortë (i, e) B I §10, 5
 fortë (të) B I §10, 5
 fortësh (të) B I §10, 5
 fortëve (të) B I §10, 5
 fort-fort E §2, 14
 Fotua C I §4, 3
 francez C I §1
 francez-ë B I §10, 10
 francezët E §17
 Francë-Argjentinë-Australi (udhëtimi~)
 E §2, 21
 Frankfurt-mbi-Main E §2, 13
 franko-gjerman E §2, 9
 frash-/nje F §3, 2
 fre B I §2
 frëng B I §4
 frëngjisht B I §4; Ç §1, 12
 frëngjisht-shqip (fjalor~) E §2, 8
 frigoriferë B I §10, 9,
 Frigji Ç §1, 4
 frigjisht Ç §1, 12
 frikë B I §13
 frikshëm (të) B I §9, 4
 frikshëm (i) B I §9, 4
 frikshme (e) B I §9, 4
 frikshme (të) B I §9, 4
 frikshmeje (së) B I §9, 4
 frikshmen (të) B I §9, 4
 frikshmesh (të) B I §9, 4
 frikshmeve (të) B I §9, 4
 frikshmëve (të) B I §9, 4
 frikshmi (i) B I §9, 4
 frikshmi (të) B I §9, 4
 frikshmin (të) B I §9, 4
 frikshmish (të) B I §9, 4
 frikshmit (të) B I §9, 4
 frikshmja (e) B I §9, 4
 fryj B II §9; C I §4, 6
 fryj (do të) C I §4, 6
 fryja C I §4, 6
 fryja (do të) C I §4, 6
 fryje C I §4, 6
 fryje (do të) C I §4, 6
 fryjë (të) B I §10, 23
 fryjë (do të) C I §4, 6

- fryjmë (të) B I §10, 20
 fryjnë (të) B I §10, 20
 frymë B I §10, 21
 frymëmarrje E §1, 2
 frynë B I §10, 21
 fryrë B I §10, 24
 frysh (të) (ti) C I §5, 5
 frytë B I §10, 21
 frytë (i,e) B I §10, 7
 fshatare B I §3
 fshatarë B I §10, 9
 fshatarja B I §3
 fshatra të përparuara D I §3
 fsha-/tra F §3, 2
 fsheh C I §6, 3
 fshehë (të) B I §10, 23
 fshehim C I §6, 3
 fshehtazi C I §1
 fshihem C I §6, 2, 3
 fshihesh C I §6,
 fshihu C I §6, 2
 fshij C I §4, 3
 fshij (do të) C I §4, 6
 fshija C I §4, 6
 fshija (do të) C I §4, 6
 fshije C I §4, 6
 fshije (do të) C I §4, 6
 fshijmë (të) B I §10, 20
 fshijnë (të) B I §10, 20
 fshikëz B I §11, 6
 fshimë B I §10, 21
 fshinë B I §10, 21
 fshinim (do të) C I §4, 6
 fshirë B I §10, 24
 fshish (të) (ti) C I §5, 5
 fshitë B I §10, 21
 ftiziatër Ç §1, 1, 4, 22
 ftiziolog Ç §1, 4
 ftoh C I §6, 3
 ftohë (të) B I §10, 23
 ftohëm B I §11, 13
 ftohën B I §11, 13
 ftohët B I §11, 13
 ftohim C I §6, 3
 ftohin C I §6, 3
 ftohje C I §6, 3
 ftoh-/je F §3, 2
 ftohni C I §6, 3
 ftohtë B I §10, 8
 ftohtë (i) B I §11, 1; C I §6, 2
 ftohtë (i, e) B I §11, 1
 ftohtësh (të) B I §11, 1
 ftohtët (të) B I §11, 1; C I §6, 3
 ftoi C I §5, 1
 ftoit C I §5, 1
 ftonj C I §9, 2
 ftua C I §5, 1
 ftuan C I §5, 1
 fund C I §1
 fund e krye DH §2, 2
 fundëra B I §10, 4
 funksion Ç §1, 1, 17
 fun-/ksion F §3, 3
 funksionar Ç §1, 17
 funksionoj Ç §1, 17
 fuqiplotë E §1, 2
 furnizim Ç §1, 22
 furrë C I §8, 2
 furrënaltë E §1, 2
 furrik C I §8, 2
 Fusha e Bullit Ë §7
 Fusha Mbret Ë §7
 fushë e bukur B III §2
 Fushë-Arrëz E §2, 10
 Fushë-Lurë E §2, 10
 Fushë-Muhur E §2, 10
 futboll Ç §1, 19
 futju (~kësaj pune) C I §4, 9
 f.v. F §3, 13
 fyej B II §7; C I §4, 5
 fyej C I §4, 6
 fyej (do të) C I §4, 6
 fyeja C I §4, 6
 fyeja (të) B II §7
 fyeja (do të) C I §4, 6
 fyeje C I §4, 6
 fyeje (të) B II §7
 fyeje (do të) C I §4, 6
 fyell B II §7
 fy-/ell F §3, 5
 fyente (të) B II §7
 fyer B II §7
 fyerje B II §7
 fyhem (të) B II §7
 fyhesh (të) B II §7
 fyhesha (të) B II §7
 fyheshe (të) B II §7
 fytafyt E §1, 2

fytas C I §1
fytyra-t D I §1

G

gabim C I §10
gabo C I §10
gabzherr C I §8, 3; C I §10
gadishull E §7
gadishulli (~i Krimesë) E §7
Gadishulli Ballkanik E §7
Gadishulli Iberik E §7
gaforre C I §8, 2
gal-ë B I §10, 10
Gala Ç §1, 20
galaktikë Ç §1, 19
Galatea Ç §1, 19
Galina Ç §1, 20
galloshe C I §10; Ç §1, 19
gamë B I §10, 17
gamile C I §10
gand C II §1
gangrenë C I §10
garanci Ç §1, 10
garazh C I §1
gardh C I §1
gati-gati E §2, 14
gatuat (i,e) B I §11, 9
gau-giu E §2, 14
Gavril Dara Plaku E §2, 11
Gavril Dara i Riu E §2, 11
gaz C I §1
Gaz-69 E §2, 15
gdhe B I §1
gdhendës B I §1
gdhendje B I §1
gegë-a B I §10, 2
gëk-mëk E §2, 14
gëlqere C I §10
gënjeshtrë B I §9, 1, §11, 5
gënjeshtra B I §9, 1
gënjeshtrash B I §9, 1
gënjeshtrat B I §9, 1
gënjeshtrave B I §9, 1
gënjeshtrë B I §9, 1
gënjeshtrën B I §9, 1
gënjeshtrës B I §9, 1
gërbulë C I §10
gërdhuqë B I §10, 9

gërhas C I §6, 2
gërshet C I §10
gërshërë B I §4
gërsh C I §1
gërrejt B I §6, 1; C I §8, 2
gështallë C I §10
gështenjë C I §10
Gëte Ç §2
Gëtes (veprat e ~) E §1, 3
gëthep C I §10
gëzim B I §6, 1
gë-/zim F §3, 1
gëzot B I §6, 1
gë-/zot F §3, 1
Gi dë Mopasan E §2, 11
gisht (dy~verë) B I §11, 16
gishtëz B I §11, 6
Glauku Ç §1, 5
glicerinë Ç §1, 4
Glinka Ç §1, 20
Glinkës (vendlindja e ~) E §1, 3
glob Ç §1, 19
global Ç §1, 19
gneis Ç §1, 13
gnom Ç §1, 13
gnoseologji Ç §1, 13
gnostik Ç §1, 13
gobsek E §2
godiste C II §6, 2
godit B I §11, 14
goditni B I §11, 14
goditte (do të) C II §6, 2
godittë C III §6, 2
gogël B I §11, 5
Gogol Ç §1, 20
gojë më gojë Dh §2, 2
gojëmbël B I §6, 2
gojëtar B I §6, 2
gojëtari B I §6, 2
gol Ç §1, 19
golf Ç §1, 19
gollomeshë B I §10, 9
Gorki Ç §1, 3, §2
gorillë Ç §1, 19
got-ë B I §10, 10
GPM F §3, 7
grahmë B I §10, 16
gram (njëqind~kafe) B I §11, 16

gram-i B I §10, 17
 gram-molekulë E §2, 2
 “Gramatika e gjuhës shqipe” Ë §13
 gramët B I §11, 16
 grash B I §11, 4
 gregorian (kalendari~) Ç §1, 1
 grekë B I §10, 9
 grek-ë B I §10, 10
 greko-romak E §2, 9
 grigje-grigje E §2, 14
 grim-/cë F §3, 2
 girirë B I §10, 24
 grish B I §11, 14
 grishëm B I §11, 13
 grishën B I §11, 13
 grishët B I §11, 13
 grua B II §8
 gru-/aja F §3, 5
 grumbull B I §12
 grumbulli B I §12
 grumbullin B I §12
 grumbullit B I §12
 grunjëra B I §14
 grunjë-ra B I §10, 4
 grunjtë (i,e) B I §14
 grupazh C I §1
 grupe-grupe E §2, 14
 grurë-i B I §10, 4
 grurë-t B I §10, 4
 grykë më grykë DH §2, 2
 grykës D I §5
 Guineja e Re Ë §7
 gunë B I §10, 1
 gunga-gunga E §2, 14
 gungaçë B I §10, 9
 gur-i C I §8, 2
 gurabie C I §10
 guralecë B I §10, 9
 Guri i Bardhë Ë §7
 Guri i Hasit Ë §7
 gurtë (i,e) B I §10, 6
 gurrë C I §8, 2
 gushtovjeshtë E §1, 2
 guxim C I §10
 guxoj C I §10

GJ

gjah C I §6, 3

gjahtar C I §6, 2
 gjahtarë B I §10, 9
 gjakësi B I §6, 5
 gjakësor B I §6, 5
 gjal-/më F §3, 2
 gjal-/pë F §3, 2
 gjalpë-i B I §10, 4
 gjalpë-ra B I §10, 4
 gjalpë-t B I §10, 4
 gjallë B I §10, 8
 gjarpër B I §8, 3
 gjar-/për F §3, 2
 gjarpëri B I §8, 3
 gjarpërin B I §8, 3
 gjarpërinj C I §9, 2
 gjarpërit B I §8, 3
 gjarpëroj B I §6, 3
 gjarpërushe B I §6, 3
 gjarpinj B I §11, 2; C I §9, 2
 gjarpinjsh B I §11, 2
 gjarpinjve B I §11, 2
 gjashtë (i) C III §6, 1
 gjashtëdhjetë B I §6, 2; Dh §1,2
 gjashtëmbëdhjetë B I §6, 2
 gjashtëmujor B II §8
 gjashtëqind B I §6, 2
 Gjatamani (Spiro Thanas~) Ë §1
 gjatë B I §10, 8
 gjatë (i, e, të) B I §10, 5
 gjatësh (të) B I §10, 5
 gjatëve (të) B I §10, 5
 Gjeçaj-Kodër E §2, 10
 gjejmë (të) B I §10, 20
 gjejnë (të) B I §10, 20
 gjelbër (i) B I §8, 3
 gjel-/bër (i) F §3, 2
 gjelbërve (të) B I §8, 3
 gjelbëri (të) B I §8, 3
 gjelbërim B I §6, 3
 gjelbërin (të) B I §8, 3
 gjelbërish (të) B I §8, 3
 gjelbërit (të) B I §8, 3
 gjelbëron B I §6, 3
 gjellë B I §10, 1
 gjellën B I §10, 1
 gjellëra B I §10, 1
 gjellës B I §10, 1
 gjellësh B I §10, 1
 gjellëve B I §10, 1

- gjemb B I §1; C II §1
 gjembaç B I §1
 gjendje B I §1
 gjendhtë (në u~) C III §5
 gjenealogji Ç §1, 12, 19
 gjeneral Ç §1, 12
 gjeneralë B I §10, 9
 gjeneralkolonel E §1, 2
 gjeneralmajor E §1, 2
 gjenerator Ç §1, 12
 gjenetik Ç §1, 12
 gjenezë Ç §1, 12, 22
 gjeni Ç §1, 12
 gjenial Ç §1, 1, 12
 gjenocidi Ç §1, 12
 gjeocentrik Ç §1, 12
 gjeodezi Ç §1, 11, 12
 gjeofizikë Ç §1, 12
 gjeografi Ç §1, 12
 gjeografiko-historik E §2, 9
 gjeolog Ç §1, 19
 gjeologji Ç §1, 12, 19
 gjeometër Ç §1, 12
 gjeometri Ç §1, 12
 gjeopolitika Ç §1, 12
 Gjeorgji Ç §1, 12
 gjeorgjian Ç §1, 1
 gjer kur DH §2, 3
 gjer në DH §2, 3
 gjer te DH §2, 3
 gjerë B I §10, 8
 Gjergj Elez Alia Ë §1
 Gjergj Kastriotët (janë të rrallë në histori~) Ë §2
 Gjergj Kastrioti Ë §1
 gjerman Ç §1, 12
 gjerman-ë B I §10, 10
 Gjermani Ç §1, 12
 gjermanist Ç §1, 12
 gjersa DH §1, 1
 gjertanishëm (i) E §1, 1
 gjerundi Ç §1, 12
 gjerundivi Ç §1, 12
 gjettë (e~e mira) C III §6, 2
 gjetëm B I §11, 13
 gjetën B I §11, 13
 gjetët B I §11, 13
 Gjeto Basho Muji Ë §1
 gjë B I §4; §10, 12; C i §4, 2
 gjëja C I §4, 2
 gjëje C I §4, 2
 gjëkafshë DH §1, 1
 gjëmbaçë B I §10, 5
 gjemë B I §4
 gjëndër B I §4
 gjënë B I §10, 12
 gjësendi DH §1, 1
 gjësë B I §10, 12
 gjiboni Ç §1, 12
 Gjibraltari Ç §1, 12
 Gjibraltari (ngushtica e~) E §1, 3
 gjilpërë B i §4; §13
 gjilpëryer B I §13; B II §7
 gjimnastikë Ç §1, 4, 12
 gjimnaz Ç §1, 4, 12
 gjimnazistë B I §10, 9
 Gjin Bua Shpata Ë §1
 gjinekolog Ç §1, 4, 12
 gjinekologji Ç §1, 4
 gjineshtër Ç §1, 12
 gjips Ç §1, 12
 gjirafë Ç §1, 12
 gjiri (~i Durrësit) Ë §7
 gjirokastrit B I §7
 gjirokastritë B I §10, 9
 gjithandëj B I §6, 2; DH §1, 1
 gjithanshëm (i) B I §6, 2
 gjith-/anshëm(i) F §3, 6
 gjithaq DH §1, 1
 gjithashtu B I §6, 2; DH §1, 1
 gjithcili DH §1, 1
 gjithçmos DH §1, 1
 gjithësi B I §6, 2
 gjithfarë DH §1, 1
 gjithherë DH §1, 1
 gjithkah DH §1, 1
 gjithkund DH §1, 1
 gjithkush DH §1, 1
 gjithmonë DH §1, 1
 gjithnduersh DH §1, 1
 gjithnjë DH §1, 1
 gjithsaherë DH §1, 1
 gjithsecila DH §1, 1
 gjithsecili DH §1, 1
 gjithsekush DH §1, 1
 gjithshka DH §1, 1

Gjon Buzuku Ë §1
 gjuajë (të) B I §10, 23
 gjuajmë (të) B I §10, 20
 gjuajnë (të) B I §10, 20
 gjuhë C I §6, 2
 gjuhëlopë E §1, 2
 gjuhënuse E §1, 2
 gjumashë B I §10, 9
 gjumë B I §10, 3
 gjurmashkë B I §14
 gjurmë B I §14
 gjurmim B I §14
 gjurmoj B I §14
 gjykatë B I §14
 gjykatës B I §14
 gjykim B I §14
 gjykoj B I §14
 gjym B I §13
 gjymtë (i,e) B I §13
 gjymtoj B I §13
 gjymtyra-t D I §1
 gjynah B I §14; C I §6, 3
 gjyq B I §14
 gjysmagjeli E §1, 2
 gjysmak B I §13
 gjysmanalfabet E §1, 2
 gjysmë B I §10; 16; §13
 gjy-/smë F §3, 2
 gjysmëhënë E §1, 2
 gjysmëkoloni E §1, 2
 gjysmëproletar E §1, 2
 gjysmëzyrtar E §1, 2
 gjyveçë B I §10, 9

H

H ë §19
 ha C I §5, 4; §6, 1
 ha! C I §5, 4
 ha (*unë, ti ai*) C I §5, 4
 ha (do të) (*unë*) C I §5, 4
 Habarovski Ç §1, 14
 haber C I §6, 1
 habit C I §6, 1
 habitore C I §6, 1
 Hag Ç v1, 14; §2
 hagiografik Ç §1, 12, 14
 hajat C I §6, 1
 hajdut C I §6, 1

hajë (të) C I §5, 4
 hajmali C I §6, 1
 Hajne Ç §2
 hajthëm (i) C I §6, 1
 haj-/thëm (i) F §3, 2
 hajvan C I §6, 1
 hak C I §6, 1
 hakërrohem C I §6, 1
 halë C I §6, 1
 haliç C I §6, 1
 halifi (~i Bagdatit) Ë §3
 Halikarnasi Ç §1, 14
 halogjen Ç §1, 19
 halor C I §6, 1
 halucinacion Ç §1, 14, 19
 hall C I §6, 1
 hallë C I §6, 1
 hallkë C I §6, 1
 hallvë C I §6, 1
 hall-/vë F §3, 2
 hamall C I §6, 1
 hamam C I §6, 1
 hambar C I §6, 1
 Hamburg Ç §1, 14
 hamej B I §11, 2; Ck I §4, 5
 hamejsh B I §11, 2
 hamejve B I §11, 2
 hamendje C I §6, 1
 hamë (*ne*) C I §5, 4
 hamë (do të) (*ne*) C I §5, 4
 hamës C I §6, 1; D I §5
 hamëshor C I §6, 1
 ham-/gjis F §3, 2
 ham-ham E §2, 14
 ham-hum E §2, 14
 Hamilkari Ç §1, 14
 Ham-/let F §2, 2
 hamulllore C I §6, 1
 Ham-/za F §3, 2
 han C I §6, 1
 hanë (*ata*) C I §5, 4
 hanë (do të) (*ata*) C I §5, 4
 hanë e pinë B III §2
 hani! C I §5, 4
 hani (*ju*) C I §5, 4
 hani (do të) (*ju*) Ck I §5, 4
 Hanibali Ç §1, 14
 Hanoi Ç §1, 14
 Hanover Ç §1, 14

- hanxhi C I §6, 1
 Hanxhou Ç §1, 14
 hap C I §6, 1
 hap! B I §11, 14
 hapë (të) B I §10, 23
 hapëm B I §11, 13
 hapën B I §11, 13
 hapësh (të) B I §8, 5
 hapët B I §11, 13
 hapët (i) C I §6, 1
 hapët (i,e) B I §11, 1
 hapëta (e) B I §11, 1
 hapëtash (të) B I §11, 1
 hapëtat (të) B I §11, 1
 hapëtave (të) B I §11, 1
 hapëtën (të) B I §11, 1
 hapëtës (së) B I §11, 1
 hapëti (të) B I §11, 1
 hapëtin (të) B I §11, 1
 hapëtish (të) B I §11, 1
 hapëtit (të) B §11, 1
 hapëtve (të) B I §11, 1
 hapja (~derën) C I §4, 9
 hapni B I §11, 14
 hapnim (të) B I §11, 12
 hapnin (të) B I §11, 12
 hapnit (të) B I §11, 12
 haptas C I §1
 hapu! DH §2, 5
 hapuni! DH §2, 5
 harabel C I §6, 1
 haraç C I §6, 1
 harar C I §6, 1
 hardhi C I §6, 1
 hardhi (shumë~) D I §2
 hardhucë C I §6, 1
 harem C I §6, 1
 hark C I §6, 1
 harkëtar C I §6, 1
 Harkov Ç §1, 14
 harmoni Ç §1, 14
 harmonikë Ç §1, 14
 harmonizoj Ç §1, 14
 harpagon Ë §2
 harpë Ç §1, 14
 har-/pë F §3, 2
 har-të F §3, 2
 hartim C I §6, 1
 hartoj C I §6, 1
 Hartum Ç §2
 harxh C I §1; §6, 1
 harxhoj C I §6, 1
 harr C I §6, 1; §8, 3
 harroi C I §5, 3
 harroj C I §6, 1; §8, 2
 ha-/rroj F §3, 17
 Hasdrubali Ç §1, 14
 hase C I §6, 1
 hasëll C I §6, 1
 hash (të) (ti) C I §5, 5
 hash (do të) (ti) C I §5, 4
 hashash C I §6, 1
 hata C I §4, 2; §6, 1
 hataja C I §4, 1
 hataje C I §4, 2
 hatull C I §6, 1
 hava C I §6, 1
 Havai Ç §1, 14
 havan C I §6, 1
 Havana Ç §1, 14
 Havanë Ç §2
 hebraik Ç §1, 14
 hedonist Ç §1, 14
 hedonizëm Ç §1, 14
 hedh C I §1; §6, 1
 hedhë (të) B I §10, 23
 Hefesti Ç §1, 14
 hejmon Ç §1, 14
 hejmoni Ç §1; 12, 14
 hej C I §4, 5
 hejbe Ck I §6, 1
 heje C I §4, 5
 Hekal-Klosit (Kooperativa e bashkuar e~) E §2, 10
 hekatombë Ç §1, 14
 hektarë B I §10, 9
 hektogram Ç §1, 14
 hektolitër Ç §1, 14
 Hektori Ç §1, 14
 Hekuba Ç §1, 14
 hekur B I §12
 hekur-nikelit (miniera e~) E §2, 4
 hekura B I §12
 hekura të ndryshkur D I §3
 hekurash B I §12
 hekurat B I §12

- hekuravet B I §12
 hekuri B I §12
 hekurin B I §12
 hekurit B I §12
 hekurthyes D I §5; E §1, 2
 hekuros B I §12
 hekurosëm B I §11, 13
 hekurosën B I §11, 13
 hekurosët B I §11, 13
 hekurt (i,e) B I §10, 6
 hekurudhë E §1, 2
 he-/kur-/udhë F §3, 6
 hekzaklorant Ç §1, 14
 hekzametër Ç §1, 14, 18
 Helena Ç §1, 14
 helenist Ç §1, 14
 helenizëm Ç §1, 14
 Helespont Ç §1, 14
 helikopter Ç §1, 14
 heliocentrik Ç §1, 14
 Heliodori Ç §1, 11, 14
 helioterapi Ç §1, 14
 helium Ç §1, 1, 8
 helm-e-thikë (gjuhë~) E §2, 18
 helmoj C I §6, 1
 helotët Ç §1, 14
 Helsinki Ç §1, 14; §2
 hell C I §6, 1
 hematit Ç §1, 14
 hemisferë Ç §1, 14
 hemofili Ç §1, 14
 hemoglobinë Ç §1, 14, 19
 hemorragji Ç §1, 12,14, 21
 hendboll Ç §1, 19
 hendek C I §6, 1
 heq C I §6, 1
 Hera Ç §1, 14
 hera-herës E §2, 14
 Herakliu Ç §1, 14
 herbarium Ç §1,1,8, 14
 herbicidet Ç §1, 14
 herë C I §6, 1
 herë pas here DH §2, 2
 herë-herë E §2, 14
 herëpashershëm (i) C III §4
 Herkuli Ç §1, 14
 hermafrodit Ç §1, 14
 hermetik Ç §1, 14
 Hermiona Ç §1, 14
 Hermogjeni Ç §1, 14
 hero Ç §1, 14
 Hero i Popullit Ë §3
 Hero i Punës Socialiste Ë §3
 Herodi Ç §1, 14
 Herodoti Ç §1, 11, 14
 Heroi Kombëtar (~Skënderbeu) Ë §3
 heroik Ç §1, 14
 hershëm (i) C I §6, 1
 Hesiodi Ç §1, 1, 11, 14, 22
 hesht C I §6, 1
 heshtë C I §6, 1
 he-/shtë F §3, 2
 heterogjen Ç §1, 12, 14
 hetoj C I §6, 1
 Heziku Ç §1, 14, 22
 hëna Ë §6
 Hëna (Dheu dhe~rrotullohen rreth Diellit) Ë §6
 hënë B I §4; C I §6, 1
 hënë (e) C I §6, 1; Ë §18
 hënëz B I §11, 6
 hënëzën B I §11, 6
 hënëzës B I §11, 6
 hë-/ngra F §3, 3
 hëpërhë DH §2, 2
 hi C I §6, 1
 hiati Ç §1, 14
 hibrid Ç §1, 14
 hiç C I §6, 1
 Hidra Ç §1, 11, 14
 hidrat Ç §1, 11
 hidraulik Ç §1, 4, 14
 hidrocentral Ç §1, 4, 7
 hidrofil Ç §1, 14
 hidrogjen Ç §1, 4, 11, 12, 14
 hidrokarbur Ç §1, 4, 14
 hidrolizë Ç §1, 4, 22
 hidrometeorologji Ç §1, 14
 hidrometeorologjik Ç §1, 4
 hidrometër Ç §1, 4
 hidroplan Ç §1, 4, 11, 14
 hidrostatikë Ç §1, 4
 hidh! B I §11, 14
 hidhërim C I §6, 1
 hidhur (i,e) C I §6, 1
 hie C I §6, 1
 hierarki Ç §1, 1, 14

- hieroglif Ç §1, 1; §14
 hieromonak Ç §1, 14
 higrometër Ç §1, 14
 higjienë Ç §1, 1, 4, 12, 14
 higjienik Ç §1, 1, 12, 14
 hija C I §4, 1
 hije C I §4, 1
 hijen C I §4, 1
 hijes C I §4, 1
 hijeshi C I §4, 1
 hijet C I §4, 1
 hijshëm (i) C I §4, 1
 hikërr C I §6, 1
 hile C I §6, 1
 Himalaja Ç §1, 14
 himarjot C I §4, 4
 himarjotë B I §10, 9
 himn Ç §1, 4, 14
 hingëllimë C I §6, 1
 hingëllin C I §6, 1
 hinkë C I §6, 1
 hin-/kë F §3, 2
 Hiparku Ç §1, 14
 hiperbolë Ç §1, 4, 14
 Hiperioni Ç §1, 14
 hipertension Ç §1, 4, 14
 hipertoni Ç §1, 14
 hipertrofi Ç §1, 4
 Hipia Ç §1, 14
 hipi B I §13; C I §6, 1
 hipizëm Ç §1, 14
 hipnotizim Ç §1, 4, 14
 hipnotizoj Ç §1, 22
 hipnozë Ç §1, 14, 22
 hipodermë Ç §1, 4
 hipodrom Ç §1, 14
 hipofizë Ç §1, 22
 hipokondri Ç §1, 16
 hipokoristik Ç §1, 4
 Hipokrati Ç §1, 14
 hipokrit Ç §1, 4, 14
 hipokrizi Ç §1, 4, 22
 Hipoliti Ç §1, 14
 hipopotam Ç §1, 14
 hipostazë Ç §1, 22
 hipotekë Ç §1, 4, 11, 14
 hipotenuzë Ç §1, 4, 11, 14, 22
 hipotetik Ç §1, 4, 14
 hipotezë Ç §1, 4, 11, 14, 22
 hiq! B I §11, 14
 hir C I §6, 1
 hirë C I §6, 1
 hirplotë E §1, 2
 Hirushja Ë §4
 hirrë C I §8, 2
 hise C I §6, 1
 histeri Ç §1, 14
 histerik Ç §1, 14
 histori Ç §1, 14
 “Historia e letërsisë shqipe” Ë §13
 historik Ç §1, 14
 historizëm Ç §1, 23
 historizmi Ç §1, 23
 hithër B I §9, 1; C I §6, 1
 hithra B I §9, 1
 hith-/ra F §3, 2
 hithrash B I §9, 1
 hithrat B I §9, 1
 hithrave B I §9, 1
 hithre B I §9, 1
 hithrën B I §9, 1
 hithrës B I §9, 1
 hoje C I §4, 5; §6, 1
 holandez Ç §1, 19
 Holandë Ç §1, 14
 hollë (i) C I §6, 1
 hollë-hollë E §2, 14
 homeopat Ç §1, 14
 homeopati Ç §1, 14
 Homerët (kemi dhe ne~tanë) Ë §2
 Homeri Ç §1, 14
 homogjen Ç §1, 12, 14
 homonim Ç §1, 4, 14
 Honduras Ç §1, 14
 Honkong Ç §1, 14
 Honolulusë (popullsia e~) Ë §1, 3
 Honori Ç §1, 14
 hop C I §6, 1
 Horaci Ç §1, 10, 14
 horizont Ç §1, 14
 horizontal Ç §1, 14
 hormon Ç §1, 14
 horr C I §8, 3
 hosten C I §6, 1
 hostenë B I §10, 9
 hoshaf C I §6, 1
 hotel Ç §1, 19

hotel-pension E §2, 3
 hotel-restorant E §2, 3
 hov C I §1; §6, 1
 hovka C I §1
 hovni C I §1
 hov-/shme (e) F §3, 3
 hovte C I §1
 Hoxha (~Tahsini) Ë §3,
 hu C I §6, 1
 hua C I §6, 1
 huaj C I §4, 6
 huaj (i) B II §8; C I §6, 1
 huaj (do të) C I §4, 6
 hudhër B I §11, 5; C I §6, 1
 hudh-/ra F §3, 2
 hulli C I §6, 1
 humai C I §6, 1
 human Ç §1, 14
 humanizëm Ç §1, 14
 humb C II §1
 hu-/mba F §3, 2
 humbas C I §6, 1
 humbë (të) B I §10, 23
 humbëm B I §11, 13
 humbën B I §11, 13
 humbët B I §11, 13
 humbja C I §1
 humbka C I §1
 humbkam B I §11, 10
 humbni C I §1
 humbsha C I §1
 humbte C §1
 hum-hum E §2, 14
 humus Ç §1, 14
 hundë C I §6, 1
 hungarezët Ë §17
 Hungari Ç §1, 14
 hunj B I §11, 2; C I §9, 2
 hunjsh B I §11, 2
 hunjtë B I §10, 11
 hunjve B I §11, 2
 huq C I §6, 1
 hurdhë C I §6, 1
 hurmë B I §10, 9
 hutaqë C I §6, 1
 hutë C I §6, 1
 hutoj C I §6, 1
 Hygo Ç §2

Hygoit (romanet e Viktor~) E §1, 3
 hyj B I 10, 22; II 9; C I §6, 1
 hyjmë (të) B I §10, 20
 hyjnë (të) B I §10, 20
 hymë B I §10, 21
 hynë B I §10, 21
 hyrë B I §10, 22, 24
 hyrje-dalje E §2, 1
 hytë B I §10, 21
 hyzmeqar C I §6, 1

I

i (*nyjë e përparme*) D II §1, §7 §9, §11,
 §17
 i-në (vë pikën mbi~) E §2, 20
 Ibn Batuta E §2, 11
 Ibn Rusta E §2, 11
 Ibn Sina E §2, 11
 idealizëm B I §9, 2
 idealizmi B I §9, 2
 idealizmin B I §9, 2
 idealizmit B I §9, 2
 ideologji Ç §1, 12
 ideo-politik E §2, 9
 idil Ç §1, 4
 idilik Ç §1, 4
 idiomë Ç §1, 1
 idiot Ç §1, 1
 idolatri Ç §1, 11
 idhuj C I §4, 5
 idhull Ç §1, 11
 Ifigjenia Ç §1, 12
 ikë (të) B I §10, 23
 ikëm B I §11, 13
 ikën B I §11, 13
 ikët B I §11, 13
 iki C I §6, 3
 iktiolog Ç §1, 16
 ikur (i, e) B I §11, 9
 Il-18 E §2, 15
 Il-dë-Frans E §2, 13
 Iliada Ç §1, 1, 11
 ilir-ë B I §10, 10
 il-/qe F §3, 2
 iluminizëm Ç §1, 23
 iluminizmi Ç §1, 23
 ilustrim Ç §1, 19

ilustruj Ç §1, 19
 iluzion Ç §1, 1, 19
 im D II §17
 im (libri~) D II §17
 ime D II §17
 ime (puna~) S §17
 imi (ky libër është~) D §17
 imja (kjo punë është~) D II §17
 imperialist §1, 1
 imperializëm Ç §1, 1
 impresionizëm Ç §1, 1
 Imzot (~Fan Noli) Ë §3
 indian Ç §1, 1
 indoevropian E §1, 2
 Indokinë Ç §1, 17
 induksion Ç §1, 17
 industrial Ç §1, 1
 industrializim Ç §1, 1
 infeksion Ç §1, 17
 infratingull E §1, 2
 inhalacion Ç §1, 14
 inherent Ç §1, 14
 injeksion Ç §1, 15
 injektoj Ç §1, 15
 inkognito Ç §1, 13
 inspektim Ç §1, 25
 inspektor Ç §1, 25
 inspektor Ç §1, 25
 in-/spektor F §3, 3
 instalim Ç §1, 25
 instaloj Ç §1, 25
 instancë Ç §1, 25
 instan-/cë F §3, 2
 institut Ç §1, 25
 Instituti i historisë dhe i gjuhësisë Ë §11
 Instituti pedagogjik dyvjeçar
 “Aleksandër Xhuvani” Ë §11
 Instituti pedagogjik i Shkodrës Ë §11
 institucion Ç §1, 25
 instruktor Ç §1, 25
 instrument Ç §1, 25
 internacionalja Ç §1, 1
 Internacionalja e parë Ë §8
 inxhinier Ç §1, 12
 inxhinier (~Sotiri) Ë §3
 inxhinierë B I §10, 9
 injorancë Ç §1, 13

injorant Ç §1, 13
 Irakut (fushat e~) E §1, 3
 iranian Ç §1, 1
 iridium Ç §1, 1, 8
 irlandez-ë B I §10, 10
 Isaia Ç §1, 22
 Isakovski Ç §1, 3
 Isidori Ç §1, 22
 Isis Ç §1, 22
 ISIS F §3, 7
 Ismail Qemali Ë §1
 ish-drejtor E §2, 21
 ishim (të) B I §11, 12
 ishin (të) B I §11, 12
 ishit (të) B I §11, 12
 ish-komandant E §2, 21
 ish-komisar E §2, 21
 ish-ministër E §2, 21
 ishull Ë §7
 Ishulli i Lezhës Ë §7
 ishulli (~i Sazanit) Ë §7
 Itaka Ç §1, 11
 italian Ç §1, 1
 italianë B I §10, 9
 izobare Ç §1, 22
 izoglosë Ç §1, 22
 Izokrati Ç §1, 22
 izolacionizëm Ç §1, 22
 izolant Ç §1, 22
 izomorf Ç §1, 22
 izotermik Ç §1, 22
 izotop Ç §1, 22
 Izrael Ç §1, 22

J

ja (~hapi zemrën) C I §4, 9
 ja (mos~trego) C I §4, 9
 jafetik Ç §1, 2
 jaht Ç §1, 2
 Jakin Shkodra Ë §1
 Jakutia Ç §1, 2
 Jalta Ç §1, 2, 20
 Jamajka Ç §2
 jamb Ç §1, 2
 janar-maj (periudha~) E §2, 21
 janar Ë §18

janë B I §10, 20
 janki E §1, 2
 japigët Ç §1, 2
 japonez-ë B I §10, 10
 jard Ç §1, 2
 Jasoni Ç §1, 2
 jashtëm (i) B I §9, 3; §11, 7
 jashtëshkollor E §1, 2
 jashtme (e) B I §9, 3
 jashtme (të) B I §9, 3
 jashtmeje (së) B I §9, 3
 jashtmen (të) B I §9, 3
 jashtmes (së) B I §9, 3
 jashtmesh (të) B I §9, 3
 jashtmeve (të) B I §9, 3
 jashtmeve (të) B I §9, 3
 jashtmi (i) B I §9, 3
 jashtmi (të) B I §9, 3
 jashtmin (të) B I §9, 3
 jashtmish (të) B I §9, 3
 jashtmit (të) B I §9, 3
 jashtmjia (e) B I §9, 3
 jehonë C I §6, 2
 Jemen Ç §1, 2
 jenë (të) B I §10, 20
 jeniçer Ç §1, 2
 Jenisei Ç §1, 1; §2
 jep! B I §11, 14
 jepni! B I §11, 14
 Jeronim Ç §1, 2
 Jerusalem Ç §1, 2
 joantagonist E §1, 1
 jod Ç §1, 2
 johomogjen E §1, 1
 jokalmatar E §1, 1
 jokapitalist E §1, 1
 Jokasta Ç §1, 2
 Jokohama Ç §1, 2
 Jon (deti~) Ç §1, 1
 jona (kjo shkollë është~) D II §1
 jonë B I §10, 19; D II §17
 jonë (kooperativa~) D II §17
 jonë (shkolla~) D II §17
 jonizim Ç §1, 1
 joproletar E §1, 1
 jote D II §17
 jote (shtëpia~) D II §17

jotja (kjo shtëpi është~) D II §17
 jozyrtar E §1, 1
 ju (punimeve të mbjelljes sivjet~kushtua
 më tepër kujdes se vjet)C I §4, 9
 ju (çmimet~dhanë nxënësve më të mirë)
 C I §4, 9
 ju (nuk~mbush mendja) C I §4, 9
 ju (~ngjit malit përpetetë) C I §4, 9
 juaj D II §17
 juaja (kooperativa jonë dhe~) D II §17
 jug-juglindje E §2, 19
 juglindje E §1, 2
 Jugore (Amerika~) Ç §7
 Jugore (Shqipëria~) E §7
 jugosllav Ç §1, 20
 Jugosllavi Ç §1, 20
 jugu (anija u drejtua nga~) Ç §7
 Jugurta Ç §1, 11
 Jugut (Amerika e~) E §7
 Jugut (Shqipëria e~) E §7
 Jugut (vallet tona të~) E §7
 julian (kalendari~) Ç §1, 1
 Jupiteri Ç §1, 2; E §4, §6
 jura E §9
 juri Ç §1, 15
 juridiksion Ç §1, 17
 Justiniani Ç §1, 2
 Juvenali C §1, 2

K

K. Marks-F. Engels E §2, 21
 KQ F §3, 7
 kabinë C I §10
 kablo Ç §1, 19
 kabllogram Ç §1, 19
 kacabunj C I §9, 2
 kafe-restorant E §2, 3
 kah C I §6, 3
 Kajro Ç §2
 kala B I §10, 12; C I §4, 2
 kalaja C I §4, 2
 kalaje C I §4, 2
 kalanë B I §10, 12
 kalasë B I §10, 12
 kalash B I §11, 4

- kalatë B I §10, 12
 kalb (u) C I §1
 kalbëm B I §11, 13
 kalbën B I §11, 13
 kalbët B I §11, 13
 kalbët (i,e) B I §11, 1
 kalbka C I §1
 kalbni C I §1
 kalbsh (u) C I §1
 kalbte C I §1
 kalcium Ç §1, 1, 8
 kalë B I §10, 3
 kalë-fuqi E §2, 2
 kalë-/fuqi F §3, 16
 Kalinin C §1, 20
 kalium C §1, 1, 8
 Kalkidik (Gadishulli~) Ç §1, 11
 kalkopirit Ç §1, 16
 kaloriferë B I §10, 9
 kaltër (i) B I §8, 3
 kaltëri (të) B I §8, 3
 kaltërin (të) B I §8, 3
 kaltërish (të) B I §8, 3
 kaltërit (të) B I §8, 3
 kaltërve (të) B I §8, 3
 Kaluga Ç §1, 20
 kallajxhinj C I §9, 2
 kallamboqtë (i,e) B I §10, 6
 kallëzim B I §6, 5
 kallëzoj B I §6, 5
 kallëzore B I §6, 5
 kallëzues B I §6, 5; D I §5
 kallinj C I §9, 2
 Kall-/met F §3, 2
 kallo C I §4, 3; §7
 kalloja C I §4, 3
 kalloje (i, e një) C I §4, 3
 kallua C I §4, 3
 kambë C II §1
 kambial Ç §1, 1
 kameleon Ç §1, 16
 kamion Ç §1, 1
 Kamoensi Ç §2
 Kan Gam Çan Ë §1
 kanadez C I §1
 kanadez-ë B I §10, 10
 kanale vaditëse D I §4
 kanali (~i Korfuzit) Ë §7
 kanali (~i Suezit) Ë §7
 kancelar Ç §1, 10
 kancelari Ç §1, 10
 kandërr C I §8, 3; C II §1
 kanë B I §10, 13, 20
 kangë C II §1
 kaninjot C I §4, 4; C III §3
 kantier Ç §1, 1
 kanxhë C I §10
 kaos Ç §1, 16
 kaotik Ç §1, 16
 kapitalizmi Ë §9
 kapni! B I §11, 14
 kaposhë B I §10, 9
 kaproj C I §4, 5
 kap-/ter F §3, 2
 kapterë B I §10, 9
 kaptoj B I §6, 5
 kaq(ë) sa DH §2, 3
 kaqolë B I §10, 9
 karakter Ç §1, 16
 karaktere B I §10, 9
 karakteristik Ç §1, 16
 karamanjollë Ç §1, 19
 Karaxhale Ç §2
 kardiak Ç §1, 1
 kardiologji Ç §1, 12
 Karduçi Ç §2
 Karonti Ç §1, 16
 Karpatet Ë §7
 Kartagjena Ç §1, 11
 kartotekë Ç §1, 11
 karrierë Ç §1, 1, 21
 karrierist Ç §1, 21
 karrige C I §8, 2
 karrocier Ç §1, 1
 karroqe C I §8, 2
 Kashta e Kumtrit Ë §6
 katalizator Ç §1, 4
 katalizë Ç §1, 4
 Katallani Ë §4
 katarr Ç §1, 21
 katet Ç §11, 11
 katër-pesë (~njerëz) E §2, 14
 katër-a-pesëkilogramëshe (paketë~) E §2, 18
 katërkatëshe (shtëpi~) C III §2
 katërmijë DH §1, 2

- katërqind DH §1, 2
katërqindmijë DH §1, 2
katërt (i, e) B I §10, 6
katodë Ç §1, 11
Katoni i ri E §2, 11
katunde malore D I §4
Kaukaz C I §1; Ç §1, 5; §2
ka-/ut F §3, 5
kauzal Ç §1, 22
Kazablanka Ç §1, 22
kazermë Ç §1, 22
Kazili Ë §5
kazino Ç §1, 22
ka-/zmë F §3, 2
kazual Ç §1, 22
kazuistikë Ç §1, 22
Keln C §2
kelt-ë B I §10, 10
keltët Ç §1, 10
keltishtja Ç §1, 10
KEMP F §3, 7
kenë (të) B I §10, 20
kepi (~i Rodonit) Ë §7
Kepi i Gjellbër Ë §7
Kepi i Shpresës së Mirë Ë §7
keqardhje B I §10, 8
keqbërës B I §10, 8
keqkuptim B I §10, 8
keqpërdorim B I §10, 8
Kerson C §1, 16
këll-/qe F §3, 2
këmba-këmbës E §2, 14
këmbej C I §4, 6
këmbej (do të) C I §4, 6
këmbeja C I §4, 6
këmbeja (do të) C I §4, 6
këmbeje C I §4, 6
këmbeje (do të) C I §4, 6
këmbë B I §4; C II §1
këmbë mbi këmbë DH §2, 2
këmbëcingthi DH §1, 1
këmbësor B I §4
këmishë-t D I §1
kënaq B I §6, 1
kënaqësi B I §6, 1
kënaqur (i) B I §6, 1
kënd B I §4
kënde të ngushta D I §4
këndeje B I §6, 6
këndes-i C I §1
këndim B I §4
këndo C II §1
kënd-/shme (e) F §3, 4
kënduam B I §11, 13
kënduan B I §11, 13
kënduat B I §11, 13
këngë B I §4; C II §1
kë-/ngë F §3, 2
këngëtar B I §4
këpucar B I §6, 2
këpucë B I §6, 1
këpucëbërës E §1, 2
këput B I §6, 1
këputëm B I §11, 13
këputën B I §11, 13
këputët B I §11, 13
këqinj (të) B I §6, 1
këqyr B I §6, 6
kërbaç C I §10
kërcej C I §4, 5, 6
kërcej (do të) C I §4, 6
kërcinj C I §9, 2
kërmij C I §4, 5
kërmijtë B I §10, 11
kërptë (i, e) B I §10, 6
kër-/shëndella F §3, 2
kërshëndella Ë §12
kër-/shëri F §3, 2
kërrabë C I §8, 2
kërret C I §8, 2
kërriç C I §8, 2
kërrutë C I §8, 2
kësaj (i, e, të) B I §11, 15
kësisoj B I §6, 6; DH §1, 1
kësish B I §6, 6
kësodore B I §6, 6; DH §1, 1
kësosh B I §6, 6
Këshilli i Ministrave i Republikës Popullore
të Shqipërisë Ë §10
Këshilli i Përgjithshëm i Frontit Demokratik
Ë §10
Këshilli Qendror i Bashkimeve Profesionale
të Shqipërisë Ë §10
Këshilli i Sigurimit Ë §10
Këshillit popullor të rrethit të Shkodrës
(Komiteti ekzekutiv i~) Ë §11
këshilltar (~i ministrisë) Ë §3
kështu B I §6, 6

- kështu që DH §2, 3
 këta B I §6, 6
 këtej B I §6, 6
 këtejmë (i) B I §6, 6
 këtej-/më (i) F §3, 2
 këtej-/mja (e) F §3, 3
 këtë B I §6, 6
 këtëj (i, e) B I §6, 6; C I §4, 8
 këtëj (i, e, të) B I §11, 15
 këtillat (të) B I §6, 6
 këtillë (i, e) B I §6, 6; C I §7
 këtillë (të) B I §6, 6
 këto B I §6, 6
 këto kushte më duken të papranueshme
 D I §4
 këtu B I §6, 6
 këtushëm (i) B I §9, 4
 këtushme (e) B I §9, 4
 këtushmi (i) B I §9, 4
 këtyre B I §6, 6
 kiazëm B I §9, 2; Ç §1, 1
 kiazmi B I §9, 2
 kibernetikë Ç §1, 10
 kilo Ç §1, 16
 kilogram Ç §1, 16, 19
 kilogram-i B I §10, 17
 kilogramët B I §11, 16
 kilometër Ç §1, 16
 kilovat Ç §1, 16
 kilovat-orë E §2, 2
 Kimera Ç §1, 16
 kimerik Ç §1, 16
 kimi Ç §1, 16
 kimik Ç §1, 16
 kimist Ç §1, 16
 kimograf Ç §1, 10
 kinema Ç §1, 10
 kinez C I §1
 kinez-ë B I §10, 10
 kinezët Ë §17
 kinostudio Ç §1, 1
 kinse Dh §1, 1
 Kiri Ç §1, 4
 kiromant Ç §1, 16
 Kiron Ç §1, 16
 kirurg Ç §1, 16
 kirurgji Ç §1, 16
 kishëtar B I §6, 2
 kishim (të) B I §11, 12
 kishin (të) B I §11, 12
 kishit (të) B I §11, 12
 Kishoti (Don~) E §1, 3
 kiton Ç §1, 16
 KK F §3, 7
 klasa-t D I §1
 klasë Ç §1, 19
 klasikist Ç §1, 10
 klasicizëm Ç §1, 10, 23
 klasicizmi Ç §1, 23
 klasik Ç §1, 19
 klasor Ç §1, 19
 klauzolë I Ç §1, 22
 Kleanth Ç §1, 11
 klientë B I §10, 9
 klithmë B I §10, 16
 klith-/më F §3, 2
 klor Ç §1, 16, 19
 klorhidrik Ç §1, 4
 klorofil Ç §1, 4, 16
 kloroform Ç §1, 16, 19
 kloun Ç §1, 19
 ko-/bra F §3, 2
 Koço C I §4, 3
 Koçoja C I §4, 3
 Koçua C I §4, 3
 ko-/dra F §3, 2
 Kodra e Kuqe Ë §7
 ko-/fsha F §3, 2
 koha e re Ë §9
 koherent Ç §1, 14
 kohezion Ç §1, 14
 kohë C I §6, 2
 kohë më kohë DH §2, 2
 kohëra B I §10, 1
 kokë e këmbë DH §2, 2
 kokë më kokë DH §2, 2
 kokë për kokë DH §2, 2
 kokëfortë E §1, 2
 kokërr B I §9, 1; §11, 5; C I §8, 3
 kokëshkëmb E §1, 2
 kokrra B I §9, 1
 kokrra-kokrra E §2, 14
 kokrrash B I §9, 1
 kokrrat B I §9, 1
 kokrrave B I §9, 1
 kokrrë B I §9, 1
 kokrrën B I §9, 1
 kokrrës B I §9, 1

- kokrrizë B I §10, 15
kolegjium Ç §1, 8
koleksion Ç §1, 1
kolektivizëm B I §9, 2
kolektivizmi B I §9, 2
kolektivizmin B I §9, 2
kolektivizmit B I §9, 2
Kolë-a B I §10, 2
Kolkida Ç §1, 11, 16
kolkoz Ç §1, 20
kolokuium Ç §1, 1, 6, 8
kolonë Ç §1, 19
koloni Ç §1, 19
kolonial Ç §1, 1, 19
kolonializëm Ç §1, 1, 19
kolonjarët Ë §17
kolonjë Ç §1, 19
kolos Ç §1, 19
kolosal Ç §1, 19
kollëm (u) B I §11, 13
kollën (u) B I §11, 13
kollët (u) B I §11, 13
Komandanti Ë §15
ko-/mbëtar F §3, 2
“Komedia hyjnore” Ë §13
Komisari Ë §15
komision Ç §1, 1
Komiteti Qendror i Partisë së Punës të Shqipërisë Ë §10
komitetin ekzekutiv (do të shkojnë~) Ë §11
Komiteti Qendror të PPSH (Drejtoria e jashtme e~) Ë §11
komplot Ç §1, 19
komplotoj Ç §1, 19
komsomol Ç §1, 20
komsomolas Ç §1, 20
Komsomolsk Ç §1, 20
Komsomolsk-mbi-Amur E §2, 13
Komuna e Parisit Ë §8
komuna primitive Ë §9
komunikacion Ç §1, 1
komunistë B I §10, 9, 14
komunistësh B I §10, 14
komunistët B I §10, 14
komunistëve B I §10, 14
komunizëm B I §9, 2; Ç §1, 23
komunizmi B I §9, 2; Ç §1, 23; Ë §9
komunizmin B I §9, 2
komunizmit B I §9, 2
KONARE F §3, 7
koncept Ç §1, 10
koncert Ç §1, 10
koncesion Ç §1, 1, 10
konciz Ç §1, 10
Konferenca e Pezës Ë §8
Kongos (pyjet e~) E §1, 3
Kongresi i Lushnjës Ë §8
Kongresi i Manastirit Ë §8
Kongresi i pestë i Partisë së Punës të Shqipërisë Ë §8
Koni-/spol F §3, 2
konsorcium Ç §1, 8
konsultë Ç §1, 19
konsull Ç §1, 19
konsullatë Ç §1, 19
Kont (~Urani) Ë §3
kontroll Ç §1, 19
kontrolloj Ç §1, 19
kontrollor Ç §1, 19
kooperativë Ç §1, 9
ko-/operativë F §3, 18
kooptoj Ç §1, 9
koordinatë Ç §1, 9
koordinoj Ç §1, 9
Kopenhagen Ç §2
ko-/psa F §3, 2
korb C I §1
kor-/bi F §3, 2
korçarë B I §10, 9
korçarët Ë §17
kordhëtar B I §6, 2
Kore C I §4, 2
kore-u Ç §1, 16
korean-ë B I §10, 10
Koreja C I §4, 2
Koreje C I §4, 2
koreografi Ç §1, 16
Korinti Ç §1, 11
kortarë-kortarë E §2, 14
korr C I §8, 3
korrekt Ç §1, 21
korrekturë Ç §1, 21
korrelacion Ç §1, 21
korrespondencë Ç §1, 21
korrës B I §8, 4
korrëse B I §8, 4
korrësi B I §8, 4

- korrësin B I §8, 4
 korrësish B I §8, 4
 korrësit B I §8, 4
 korrësve B I §8, 4
 korridor Ç §1, 21
 korrigjoj Ç §1, 21
 korrik C I §8, 2
 ko-/rrje F §3, 2
 korr-/ni F §3, 2
 korr-/sha F §3, 2
 korr-/të F §3, 2
 kosto C I §4, 3
 kostoja C I §4, 3
 kostoje (i, e një) C I §4, 3
 Koshevoi Ç §1, 3
 kot B I §10, 8
 kot më kot DH §2, 2
 kot së koti Dh §2, 1
 kotorr C I §8, 3
 Kotovski Ç §1, 3
 kozmetik Ç §1, 24
 kozmik Ç §1, 24
 ko-/zmik F §3, 2
 kozmogoni Ç §1, 24
 kozmografi Ç §1, 24
 kozmonaut Ç §1, 5, 24
 kozmopolit Ç §1, 24
 kozmos Ç §1, 24
 Kozhbuk Ç §2
 KP F §3, 7
 krah C I §6, 3
 krah më krah DH §2, 2
 krah për krah DH §2, 2
 krahas C I §1
 kraholë B I §10, 9
 Krakov Ç §2
 kreh C I §6, 3
 krehër C I §6, 2, 3
 krei C I §5, 1
 kreit C I §5, 1
 Krej-Lurë E §2, 10
 Kresi Ç §1, 22
 krestomaci Ç §1, 16
 kre-/shmë F §3, 2
 kresh-/nik F §3, 2
 kre-/ut F §3, 5
 krihem C I §6, 9
 krihu C I §6, 3
 krimb B I §13; C II §1
 krimbet B I §13
 krip B I §13
 kripë B I §13
 kripore B I §13
 kriptogram Ç §1, 4
 krismë B I §10, 16
 kri-/smë F §3, 2
 Krisobuli Ç §1, 16
 Krisostomi Ç §1, 16
 kristal Ç §1, 4, 19
 Kristo C I §4, 3
 Kristoja C I §4, 3
 Kristua C I §4, 3
 Krishti Ë §4
 krizantemë Ç §1, 16, 22
 krizë Ç §1, 22
 kroi C I §5, 1
 kroit C I §5, 1
 krom Ç §1, 16
 kromashë B I §10, 9
 kromozom Ç §1, 16
 kronik Ç §1, 16
 kronikë Ç §1, 16
 kronist Ç §1, 16
 kronometër Ç §1, 16
 krua B II §8; C §5, 1
 kru-/aj F §3, 5
 kruan C I §5, 1
 krusmë B I §10, 16
 kru-/shqi F §3, 2
 Kru-/the F §3, 2
 krye B II §7; C I §5, 1
 kryej C I §4, 6
 kryej (do të) C I §4, 6
 kryekëput DH §1, 1
 kryekomandant E §1, 2
 kryekreje DH §1, 1
 kryemjek E §1, 2
 kryemjeshtër E §1, 2
 kryeqytet E §1, 2
 kryer (i, e) B I §11, 9
 kryeradhë E §1, 2
 kryeredaktor E §1, 2
 kryerresht E §1, 2
 kryesor B II §7
 kryet C I §5, 1
 Kryetar i Këshillit të Ministrave të RPSH Ë §3
 Kryetar i Kuvendit Popullor Ë §3

Kryetar i Presidiumit të Kuvendit Popullor
të RPSH Ë §3

kryetrim E §1, 2

kryevend E §1, 2

kryeveteriner E §1, 2

ksilofon Ç §1, 4

ksilografi Ç §1, 4

kthehem C I §6, 2

kthehesh C I §6, 2

kthehu C I §6, 2

kthehuni C I §6, 2

ktjej C I §4, 6

ktjej (do të) C I §4, 6

kthesh (të) (ti) C I §5, 5

kthjellët (i, e) B I §11, 1

kthjellëta (e) B I §11, 1

kthjellëtash (të) B I §11, 1

kthjellëtat (të) B I §11, 1

kthjellëtave (të) B I §11, 1

kthjellëtës (të) B I §11, 1

kthjellëtës (së) B I §11, 1

kthjellëti (i) B I §11, 1

kthjellëtin (të) B I §11, 1

kthjellëtish (të) B I §11, 1

kthjellëtit (të) B I §11, 1

kthjellëtve (të) B I §11, 1

kthy-/er F §3, 5

kuadër Ç §1, 6

kuadrat Ç §1, 6

kuadraturë Ç §1, 5

kuadro të zgjedhur D §3

kuaj B I §11, 2

kuaj-fuqi E §2, 2

kuajsh B I §11, 2

kuajve B I §11, 2

kuak-kuak E §2, 14

kualifikim Ç §1, 6

kualifikoj Ç §1, 6

kuanteve (teoria e ~) Ç §1, 6

kuarc Ç §1, 6

kuart Ç §1, 6

kuartet Ç §1, 6

kuaternari Ç §9,

kuban-ë B I §10, 10

ku-/bla F §3, 2

kudo DH §1, 1

kudo që DH §2, 3

kudhër B I §9, 1

kudhra B I §9, 1

kudhrash B I §9, 1

kudhrat B I §9, 1

kudhrave B I §9, 1

kudhre B I §9, 1

kudhrën B I §9, 1

kudhrës B I §9, 1

kuestor Ç §1, 6

kuesturë Ç §1, 6

kufizë B I §10, 15

ku-/fja F §3, 2

kuintal Ç §1, 6

kuintalë Ç §1, 6

kuintesencë Ç §1, 6

kuintet Ç §1, 6

Kuintiliani Ç §1, 6

Kuirinali Ç §1, 6

kuiritët Ç §1, 6

kuisling Ë §2

kuj B II §9

kujitmet e mia D I §4

kuj-/toj F §3, 2

Kukës B I §8, 4

Kukësi B I §8, 4

Kukësin B I §8, 4

Kukësit B I §8, 4

kukull B I §12

kukulla B I §12

kukullash B I §12

kukullat B I §12

kukullave(t) B I §12

kukulle B I §12

kukullën B I §12

kukullës B I §12

kulpër B I §8, 3

kulpëra B I §8, 3

kulpërash B I §8, 3

kulpërave B I §8, 3

kulpëre B I §8, 3

kulpërën B I §8, 3

kulpërës B I §8, 3

kulturalo-politik E §2, 9

kulturë Ç §1, 19

kuluar Ç §1, 7

kumbull B I §11, 5; §12; C II §1

kumbulla B I §12

kumbullash B I §12

kumbullave(t) B I §12

kumbulle B I §12

kumbullën B I §12

kumbullës B I §12
 kum-/tesë F §3, 2
 kunatollë B I §10, 9
 kundëradmiral E §1, 2
 kundëradmirali (~N.N.) Ë §3
 kundërpeshë E §1, 2
 kundërpërgjegje E §1, 2
 kukndër-/revolucionar F §3, 18
 kundërsulm E §1, 2
 kundërthënje C III §3
 kundërveprim E §1, 2
 kundërvënje C III §3
 kundrejt B I §7
 kundrinë B I §7
 ku-/ndrinë F §3,3
 kundroj B I §7
 kundruall B I §7
 kunetërve B I §8, 2
 kungull B I §12; C II §1
 kungulli B I §12
 kungullin B I §12
 kungullit B I §12
 Kunora e Dardhës Ë §7
 Kunora e Lurës Ë §7
 kuorum Ç §1, 6
 kuotë Ç §1, 6
 kuotizacion Ç §1, 6
 kupacë B I §10, 9
 kuptim B I §6, 5
 ku-/tim F §3, 2
 kuptoj B I §6, 5; C I §4, 6
 kuptoj (do të) C I §4, 6
 kuptoja C I §4, 6
 kuptoja (do të) C I §4, 6
 kuptoje C I §4, 6
 kuptoje (do të) C I §4, 6
 kuptosh (të) (ti) C I §5, 5
 kuptueshëm (i) B I §9, 4
 kuptueshme (e) B I §9, 4
 kuptueshmi (i) B I §9, 4
 kuqalë B I §10, 9
 Kuqali Ë §5
 kuqtë (të) B I §10, 11
 kur B II §9
 kurbet B I §14; C I §10
 kurdo që DH §2,3
 kurse DH §1,1
 kurrë C I §8, 2
 kurrfarë C I §8, 2; DH §1, 1

kurrgjë DH §1, 1
 kurrillë C I §8, 2
 kurriz C I §8, 2
 kurrizor C I §8, 2
 kurrikah DH §1, 1
 kurrikund C I §8, 2; C II §1; DH §1, 1
 kurrikush C I §8, 2; DH §1, 1
 kurrgysh C I §8, 2
 kurrsesi C I §8, 2
 kushdo DH §1, 1
 kushedi DH §1, 1
 kushëri B I §6, 1
 kushërinj C I §9, 2
 kushërirë B I §6, 1
 ku-/shtoj F §3, 2
 kuti-kuti E §2, 14
 kuvend B I §1, C I §1
 kuve-/ndi F §3, 2
 Kuvendi i Lezhës Ë §8
 Kuvendi Popullor Ë §10
 kuvendoj B I §1
 ku-/vli F §3, 2
 kuzhinë C I §10

L

lab C I §1
 Labinot-Fushë E §2, 10
 Labinot-Mal E §2, 10
 labinotasit Ë §17
 Lab-Martallos E §2, 10
 laborantë B I §10, 9
 Laç-Bruç E §2, 10
 Ladoga Ç §1, 20
 lag C I §1
 lagët (i,e) B I §11, 1
 lagja (unë) C I §1; III §3
 lagje (ti) C III §3
 lagka C I §1
 lagni C I §1
 lagsha C I §1
 lagte C I §1
 lagtë C I §1
 lahem C I §6, 2
 lahesh C I §6, 2
 lahu C I §6, 2
 lahuni C I §6, 2
 lahuri C I §6, 2
 lahutë C I §6, 2

- laicizëm Ç §1, 10
 Laipçig Ç §2
 laj C I §4, 6
 laj (do të) C I §4, 6
 laja C I §4, 6
 laja (do të) C I §4, 6
 laje C I §4, 6
 laje (do të) C I §4, 6
 lajë (do të) C I §4, 6
 lajmë (të) B I §10, 20
 lajnë (të) B I §10, 20
 laj-/thi F §3, 2
 lajthizë B I §10, 15
 lakër B I §9, 1
 lak-/mi F §3, 2
 lak-/moj F §3, 2
 lakra B I §9, 1
 la-/kra F §3, 2
 lakrash B I §9, 1
 lakrat B I §9, 1
 lakrave B I §9, 1
 lakre B I §9, 1
 lakrën B I §9, 1
 lakrës B I §9, 1
 lakror B I §7
 laktozë Ç §1, 22
 lalë-a B I §10, 2
 lamë B I §10, 21
 lanë B I §10, 21
 lamtumirën (i dhanë~) E §1, 2
 lanim (do të) C I §4, 6
 lanin (do të) C I §4, 6
 lanit (do të) C I §4, 6
 Laokoon-i Ç §1, 9
 lara-lara E §2, 14
 larg B I §10, 8; C I §1
 largpamës B I §10, 8
 laring Ç §1, 4
 laringal Ç §1, 4
 lart B I §10, 8
 lartë (i, e, të) B I §10, 5
 lartësi B I §6, 2
 lartësoj B I §6, 2
 lartësh (të) B I §10, 5
 lartëve (të) B I §10, 5
 lartpërmendur (i) B I §10, 8
 Larua Ë §5
 larushë B I §10, 9
 lash (të) (ti) C I §5, 5
 latë B I §10, 21
 latinisht-/shqip F §3, 16
 latinisht-shqip (fjalor~) E §2, 8
 la-/vdi F §3, 2
 le të ikim B III §2
 lecka-pecka E §2, 14
 ledh C I §1
 ledhe të larta D I §4
 legenë B I §10, 9
 legjendë Ç §1, 12
 legjion Ç §1, 1, 12
 legjislacion Ç §1, 12
 lehe C I §6, 2
 lehonë C I §6, 2
 lehtë B I §10, 8
 lehtë (i, e) B I §11, 1
 lehtësh (të) B I §11, 1
 lehtët (të) B I §11, 1
 lekë B I §10, 9
 Lekë-a B I §10, 2
 leksikologji Ç §1, 19
 leksion Ç §1, 1, 17
 Lena Ç §1, 20
 Leninit (veprat e~) E §1, 3
 leninizëm Ç §1, 23
 leninizmi Ç §1, 23
 Leningrad Ç §1, 20; Ç §2
 Leonardo da Vinçi E §2, 11
 Leonida Ç §1, 11
 lepur B I §12
 lepurit B I §12
 lepurin B I §12
 lepurit B I §12
 lepurushkë B I §12
 lerë B I §10, 24
 Lermontov Ç §1, 20
 le-/skra F §3, 3
 lesh e li DH §2, 2
 leshra B I §10, 4
 leshra të dredhura D I §3
 leshhtë (i,e) B I §10, 6
 letargji Ç §1, 12
 letër B I §9, 1
 Letra e hapur e KQ të PPSH Ë §8,
 letrar B I §7
 letrash B I §9, 1
 letrat B I §9, 1
 letrave B I §9, 1

- letre B I §9, 1
 letrën B I §9, 1
 letrës B I §9, 1
 leucemi Ç §1, 5, 10
 leukocyte Ç §1, 5
 lë B I §4; §10, 22; C i §5, 4
 lë (*unë, ti, ai*) C II §5, 4
 lë (do të) (*unë*) C I §5, 4
 lëkundë (të) B I v10, 23
 lëkundëm B I §11, 13
 lëkundën B I §11, 13
 lëkundët B I §11, 13
 lëkund-/shëm (i) F §3, 3
 lëkurë-këpucës (ndërmarrja industriale e~) E §2, 4
 lëkurë-t D I §1
 lëkurtë (i) B I §9, 5
 lëmë B I §4; §10, 3
 lëmë (*ne*) C I §5, 4
 lëmë (të) B I §10, 20
 lëmë (do të) (*ne*) C I §5, 4
 lëndë B I §4
 lëndoj C II §1
 lëndor B I §4
 lënë (*ata*) C I §5, 4
 lënë (të) B I §10, 20; C I §5, 4
 lënë (do të) (*ata*) C I §5, 4
 lëng C I §1
 lëngëra B I §10, 4
 lëng-shme (e) F §3, 4
 lëngjet tretëse D I §4
 lënje C III §3
 lëpij C I §4, 6
 lëpij (do të) C I §4, 6
 lëpirë B I §10, 24
 lërë (të) B I §10, 23
 lësh (do të) (*ti*) C I §5, 4
 lëtyra-t D I §1
 lëtyrë B I §13
 lë-/vdoj F §3, 2
 lëvo-/zhgë F §3, 2
 li C I §4, 2
 Li Sun Sin E §2, 11
 Li Sju Çen E §1
 lia C I §4, 2
 Libi Ç §1, 4
 libra të rinj D I §3
 lice Ç §1, 10
 lice-u Ç §1, 8
 lidh B I §11, 14; C I §1
 lidhë (të) B I §10, 23
 lidhëm B I §11, 13
 lidhën B I §11, 13
 lidhët B I §11, 13
 lidhët (i,e) B I §11, 1
 lidhëz B I §11, 6
 Lidhja e Kombeve E §10
 Lidhja e Shkrimtarëve dhe e Artistëve E §10
 lidhni B I §11, 14
 lie C I §4, 2
 lig (i) C I §1
 ligësi B I §6, 5
 ligj C I §1
 ligj (të) C I §1
 limfatik Ç §1, 4
 limfë Ç §1, 4
 Lindja (~e Mesme) E §7
 Lindja (~e Largme) E §7
 lindja (anija u drejtua nga jugu pastaj u kthye nga ~) E §7
 lindje-verilindje E §2, 19
 Lindjes (popujt e~) E §7
 Lindore (Evropa~) E §7
 lindte C III §5
 lindtë (në~djalë) C III §5
 lini (*ju*) C I §5, 4
 lini (do të) (*ju*) C I §5, 4
 linotip Ç §1, 4
 linotipist Ç §1, 4
 lintë (i,e) B I §10, 6
 liqeni (~Ladoga) E §7
 liqeni (~Balaton) E §7
 Liqeni i Pogradecit E §7
 Liqeni i Shkodrës E §7
 liri C I §4, 2
 liria C I §4, 2
 li-/ria F §3, 8
 Liria E §15
 lirie C I §4, 2
 Lisia Ç §1, 22
 Lisimaku Ç §1, 22
 Lisistrata Ç §1, 22
 litograf Ç §1, 11
 litografi Ç §1, 11
 liturgji Ç §1, 11, 12

- livadh C I §1
 livadhe të gjelbëra D §4
 Liverpool Ç §2
 Lobaçevski Ç §1, 3, 20
 lo-/dhje F §3, 2
 logaritëm B I §9, 3; Ç §1, 19
 logaritmi B I §9, 3
 logaritmin B I §9, 3
 logaritmit B I §9, 3
 logopedia Ç §1, 19
 logjikë Ç §1, 12, 19
 lokomotivë Ç §1, 19
 Lomonosov Ç §1, 20
 Londonit (romanet e Shek~) E §1, 3
 Lope de Vega E §2, 11
 lord Ç §1, 19
 Lord (~Bajron) Ë §3
 lotari Ç §1, 19
 Lozanë Ç §2
 Lu Sin Ç §2; E §2, 11; Ë §1
 luaj C I §4, 6
 luaj (do të) C I §4, 6
 Luarë Ç §2
 Lubjana Ç §1, 20
 Lublin Ç §1, 20
 Ludmila Ç §1, 20
 Lufta e parë botërore Ë §8
 Lufta e Vlorës Ë §8
 luftanije E §1, 2
 luftëtarë B I §10, 9
 luftoi C I §5, 3
 Lugansk Ç §1, 20
 luhatje C I §6, 2
 Lui-Josef Ge-Lisak E §2, 11
 Lukian Ç §1, 19
 Lukreci Ç §1, 10
 luks Ç §1, 19
 lu-/kthi F §3, 2
 lule B I §3
 lu-/le F §3, 1
 lule vjeshte E §1, 2
 lulekuqe E §1, 2
 lulemustak E §1, 2
 luleshtrydhe E §1, 2
 “Lulet e verës” Ë §13
 lulja B I §3
 lumenj C I §9, 2
 lumenjtë B I §10, 11
 lumë B I §10, 3; Ë §7
 Lumës (krahina e ~) Ë §7
 lumi (~Osum) Ë §7
 lumjan C I §4, 4
 lumjanë B I §10, 9
 lum-/ni F §3, 2
 lumpenproletariat E §1, 2
 Lunaçarski Ç §1, 3, 20
 lundër B I §9, 1
 lundra B I §9, 1
 lu-/ndra F §3, 3
 lundrash B I §9, 1
 lundrat B I §9, 1
 lundrave B I §9, 1
 lundre B I §9, 1
 lundrën B I §9, 1
 lundrës B I §9, 1
 lundrim B I §7
 lundroj B I §7
 lustër Ç §1, 19
 lustroj Ç §1, 19
 lutja B I §3
 lutje B I §3
 lutjeje (i, e një) B I §3
 lyej B II §7; C I §4, 6
 ly-/ej F §3, 5
 lyej (do të) C I §4, 6
 lyeja C I §4, 6
 lyeja (të) B II §7
 lyeja (do të) C I §4, 6
 lyeje C I §4, 6
 lyeje (të) B II §7
 lyeje (do të) C I §4, 6
 lyejë (të) B I §10, 23
 lyejë (do të) C I §4, 6
 lyejmë (të) B I §10, 20
 lyejnë (të) B I §10, 20
 lyenim (të) B I §11, 12
 lyenim (do të) C I §4, 6
 lyenin (të) B I §11, 12
 lyenit (të) B I §11, 12
 lyente (të) B II §7
 lyer B II §7
 lyer (i,e) B I §11, 9
 lyerje B II §7
 lyesh (të) (ti) C I §5, 5
 lyhem C I §6, 2
 lyhem (të) B II §7

lyhesh C I §6, 2
 lyhesh (të) B II §7
 lyhesha (të) B III §7
 lyheshe (të) B II §7
 lyhu C I §6, 2
 lyp B I §13
 lypës B I §13
 lyrë B II §7

LL

llak Ç §1, 19
 llambadhë Ç §1, 11
 llam-/ni F §3, 2
 llap-llap E §2, 14
 llogari Ç §1, 19
 llogaritar Ç §1, 19
 llohë C I §6, 2
 llojet C I §4, 1
 lloji C I §4, 1
 llojin C I §4, 1
 llojit C I §4, 1
 lloj-lloj E §2, 14
 Llukë-a B I §10, 2

M

m'i (~dha) B III §1, 1
 m'i (~mori) B III §1, 1
 m'ja (të~japësh në dorë) B III §1, 1
 m'jau (të~thuash) B III §1, 1
 m'u (nuk~dha) B I §1, 1
 m'u (të~bësh të fala) B III §1, 1
 m'u (~bë zemra mal) B III §1, 1
 m'u (nuk ~nda) B III §1, 1
 m'ua (të mos ~ prishni qejfin) B III §1, 1
 Madam (~dë Stal) E §9
 ma-/dje F §3, 2
 Madh (i) (Leka~) E §1
 Madhe (e) (Malësia ~) E §7
 madhëri B I §6, 5
 madhësi B I §6, 5
 magazinier Ç §1, 1
 magnat Ç §1, 13
 magnet Ç §1, 13

magnetik Ç §1, 13
 magnetizëm Ç §1, 13
 magnetofon Ç §1, 13
 magnez Ç §1, 13
 magnezium Ç §1, 1, 8
 magnolie Ç §1, 1, 13
 mahis C I §6, 2
 Mahmud al Kazhgari Ek §2, 11
 mahnit C I §6, 2
 Majakovski Ç §1, 3; Ç §2
 majë E §7
 majë më majë DH §2, 2
 maji C I §4, 1
 majin C I §4, 1
 majit C I §4, 1
 majtas C I §1
 majtistë B I §10, 9
 majtizëm B I §9, 2; Ç §1, 23
 majtizmi B I §9, 2; Ç §1, 23
 majtizmin B I §9, 2
 majtizmit B I §9, 2
 Mak-Donal E §2, 11
 Mak-Dovell E §1
 mak-/simum F §3, 2
 mal E §7
 malarie E §1, 1
 malet (~e Himalajës) E §7
 malet tona D I §4
 Malësia e Madhe E §7
 mali (~i Tomorrit) E §7
 Mali i Bardhë E §7
 Mali i gjerë E §7
 Mali i Zi E §7
 Mali me Gropa E §7
 malokë B I §1, 0, 9
 mallra B I §10 4
 mallra të jashtme Dk I §3
 Mamin-Sibirjak E §2, 11
 Mam-/li F §3, 2
 manaferrë C I §7, 2
 Mançester Ç §2
 mandej C II §1
 manganez C I §1
 mangë C II §1
 mangët (i) C II §1
 Manxoni Ç §2
 MAPO F §3, 7
 maqineri Ç §1, 10

- maqinë Ç §1, 10
 maqinist Ç §1, 10
 marangozë B I §10, 9
 Maratona Ç §1, 11
 maratonë Ë §1, 11
 maratonian Ç §1, 11
 maraz C I §1
 Marciali Ç §1, 10
 Mari-Luizë E §2, 11
 marksist-leninist E §2, 9
 marksist-/leninist F §3, 16
 marksizëm B I §9, 2; Ç §1, 23
 marksizëm-leninizëm E §2, 9
 marksizëm-leninizmi B I §9, 2
 marksizëm-/leninizmi F §3, 16
 marksizëm-leninizmin B I §9, 2
 marksizëm-leninizmit B I §9, 2
 marksizmi B I §9, 2; Ç §1, 23
 marksizmin B I §9, 2
 marksizmit B I §9, 2
 marmallatë Ç §1, 19
 Maro Përhitura Ë §4
 mars Ë §18
 Marsi Ë §6
 Marsi (i tha~Prillit) Ë §16
 martë (e) Ë §18
 mar-/të (e) F §3, 2
 martir Ç §1, 4
 marr C I §8, 3
 marraqë B I §10, 9
 marrë B I §10, 24
 marrë (i, e) C I §8, 2
 marrëdhënje C III §3, E §1, 2
 marrëveshje C I §8, 2; E §1, 2
 ma-/rrje F §3, 2
 marrkam B I §11, 10
 marrkësha B I §11, 10
 marros C I §8, 2
 marr-/sha F §3, 2
 marr-/të F §3, 2
 maskarenj C I §9, 2
 ma-/skë F §3, 2
 maste C III §6, 2
 mashkull B I §11, 5
 mashkull (lepur~) B I §12
 mashkull (qengj~) B I §12
 mashkullore B I §12
 ma-/shtrapë F §3, 3
 matanë B I §4
 matanë (~lumit) DH §1, 1
 material Ç §1, 1
 materialist Ç §1, 1
 materializëm B I §9, 2; Ç §1, 1
 materializmi B I §9, 2
 materializmin B I §9, 2
 materializmit B I §9, 2
 materie Ç §1, 1
 matjan C I §4, 4
 ma-/tjan F §3, 2
 matjanë B I §10, 9
 mat-/ka F §3, 2
 matrapazë B I §10, 9
 matte (do të) C III §6, 2
 maturantë B I §10, 9
 maurët Ç §1, 5
 mauzole Ç §1, 5
 mauzole-u Ç §1, 8
 mauzoleum-i Ç §1, 8
 mbaj C I §4, 6; C II §1
 mbaj (do të) C I §4, 6
 mbaja C I §4, 6
 mbaja (do të) C I §4, 6
 mbaje C I §4, 6
 mbaje (do të) C §4, 6
 mbajmë (të) B I §10, 20
 mbajnë (të) B I §10, 20
 mbarë B I §10, 8
 mbarë e prapë DH §2, 2
 mbarësi B I §6, 2
 mbaroj C §1
 mbasandaj DH §1, 1
 mbasgrushtë E §1, 1
 mbasi C III §6, 1
 mbasqafe E §1, 1
 mba-/thje F §3, 2
 mbath-/më F §3, 2
 mbath-/na F §3, 2
 mbesë C II §1
 mbetem C II §1
 mbet-/ka F §3, 2
 mbërrij C I §8, 2
 mbë-/shtet F §3, 2
 mbiemër E §1, 1
 mbiemra të nyjshëm D I §3
 mbiem-/ri F §3, 2
 mbij C II §1
 mbikëqyr B I §6, 6; E §1, 1

- mbikëqyrës B I §6, 6
 mbill! B II §3
 mbillej (të) B II §3
 mbillen (të) B II §3
 mbilleshin (të) B II §3
 mbillet (të) B II §3
 mbillja (të) B II §3
 mbillje (të) B II §3
 mbillni (të) B II §3
 mbillnim (të) B II §3
 mbillnin (të) B II §3
 mbillnit (të) B II §3
 mbillte (të) B II §3
 mbishkrim E §1, 1
 mbishtresë E §1, 1
 mbivlerë E §1, 1
 mbjell B II §2; C II §1
 mbjellë B I §10, 24; B II §2
 mbjellë (të) B I §10, 23
 mbjellës B I §11, 3; B II §2
 mbjellëse (maçinë~) B I §8, 4
 mbjellësish B I §11, 3
 mbjellësit B I §11, 3
 mbjellje B II §2
 mbjellkam B I §11, 10; B II §2
 mbjellkësha B I §11, 10
 mbjellsha B II §2
 mbjell-/të F §3, 2
 mbledh C I §1
 mbledhës d I §5
 mbledhim (të) B I §11, 11
 mbledhin (të) B I §11, 11
 Mbledhja e Beratit Ë §8
 mbledhka C I §1
 mbledhkam B I §11, 10
 mbollëm B I §11, 13
 mbollën B I §11, 13
 mbollët B I §11, 13
 mbrapsht B I §10, 8
 mbretër B I §11, 3
 mbretëresha (~Teuta) Ë §3
 mbretërish B I §11, 3
 mbretërit B I §11, 3
 mbretërve B I §8, 2
 mbrohem C I §6, 2
 mbrohesh C I §6, 2
 mbrohu C I §6, 2
 mbrohuni C I §6, 2
 mbruj C I §4, 6
 mbruj (do të) C I §4, 6
 mbruja C I §4, 6
 mbruja (do të) C I §4, 6
 mbruje C I §4, 6
 mbruje (do të) C I §4, 6
 mbrydhët (i,e) B I §11, 1
 mbulojë C I §9, 1
 mburojë C I §9, 1
 mburacak C I §8, 2
 mburrem C I §8, 2
 mbush C II §1
 mbush-/na F §3, 2
 mbyllësh (të) B I §8, 5
 mbyllët (i, e) B I §11, 1
 mbyt C II §1
 mbyttë (në u~) X III §6, 2
 me D III §5
 mecen Ë §2
 Mecena Ç §1, 10
 Medalja e Punës Ë §3
 Medalja e Trimërisë Ë §3
 Medeja Ç §1, 11
 megjithatë DH §1, 1
 megjithëqë DH §1, 1
 megjithëse DH §1, 1
 megjithkëtë DH §1, 1
 mekanikë B I §10, 9
 Melburn Ë §2
 meltë (i, e) B I §10, 6
 memecë B I §10, 9
 memur C I §6, 3
 mend B I §1; C II §1
 mendje B I §1
 me-/ndoj F §3, 2
 mendtë C III §5
 men-/së F §3, 2
 mentor Ë §2
 menjëherë DH §1, 1
 meqenëse DH §1, 1
 meqë DH §1, 1
 merr B I §11, 14
 merr-/ja F §3, 2
 merr-/më F §3, 2
 merrni B I §11, 14
 merr-/ni F §3, 2
 mes për mes DH §2, 2
 mesap-ë B I §10, 10
 mesapët Ç §1, 27

mesëm (i) B I §9, 3; §11, 7
 meshollë C III §4
 mesjeta Ë §9
 mesme (e) B I §9, 3
 mesme (të) B I §9, 3
 mesmeje (së) B I §9, 3
 mesmen (të) B I §9, 3
 mesmes (së) B I §9, 3
 mesmesh (të) B I §9, 3
 mesmeve (të) B I §9, 3
 mesmëve (të) B I §9, 3
 mesmi (të) B I §9, 3
 mesmin (të) B I §9, 3
 mesmish (të) B I §9, 3
 mesmit (të) B I §9, 3
 mesmja (e) B I §9, 3
 meshkuj C I §4, 5
 metale të rralla D §4
 metalurgji Ç §1, 19
 metamorfozë Ç §1, 22
 metastazë Ç §1, 22
 metatezë Ç §1, 22
 mete-/or F §3, 5
 meteorolog Ç §1, 19
 meteorologji Ç §1, 12
 metë (i, e) B I §10, 7
 metil Ç §1, 11
 metodë Ç §1, 11
 Metodi Ç §1, 11
 metodikë Ç §1, 11
 metodologji Ç §1, 12
 metonimi Ç §1, 4
 mezi DH §1, 1
 mezolit Ç §1, 22
 më B I §4; C II §2,
 më erdhi keq B III §2
 më i madhi B III §2
 më së miri DH §2, 1
 mëditje C II §2
 mëdha (të) C II §2
 mëdhenj (të) C II §2
 mëdhenjtë (të) B I §10, 11
 mëhallë C I §6, 2
 mëkat B I §6, 1
 mëkëmbje C II §2
 Mëmëdheu Ë §15
 mëngë B I §4; C II §1
 mëngore B I §4
 mëngjez C I §1

më-/ngjez F §3, 2
 mënyra-t D I §1
 mënjatë B I §4
 mënjatë (rri~) DH §1, 1
 mëparshëm (i) B I §9, 4; E §1, 1
 mëparshme (e) B I §9, 4
 mëparshmi (i) B I §9, 4
 mërzitshëm (i) C III §1
 mësim B I §6, 1
 mësohem C I §6, 2
 mësohesh C I §6, 2
 mësohuni C I §6, 2
 mësoj B I §6, 1
 mësuar (i, e) B I §11, 9
 mësues B II §8; D I §5
 mësu-/es F §3, 5
 mësuese B I §3
 mësueseje B I §3
 mësuësja B I §3
 mësyj B II §9
 mëshqerrë C I §8, 2
 mëtejshëm (i) E §1, 1
 mëtej-/shëm (i) F §3, 2
 mëtej-/shme (e) F §3, 3
 mëvonshëm (i) E §1, 1
 më-/zdrak F §3, 3
 Mg Ë §19
 mi (e) (nxënësit~) D II §17
 mi (e) (shokët e~) C I §5, 2
 mi (të) C I §5, 2
 mia (e) (fletoret~) D II §17
 mia (e) (shoqet e~) C I §5, 2
 mia (të) C I §5, 2
 miat (të) C I §5, 1
 miazma B I §9, 2
 miazmë B I §9, 2
 Mickieviç Ç §2
 miell B II §1
 mi-/ell F §3, 5
 Mig-21 E §2, 15
 Miguel de Cervantes E §2, 11
 Migjeni Ë §1
 mih C §6, 3
 mihim C I §6, 3
 mija C I §4, 1
 mijat C I §4, 1
 mije C I §4, 1
 mijën C I §4, 1

- mijës C I §4, 1
 mijëshe B I §8, 4
 mijësheje B I §8, 4
 mijëshen B I §8, 4
 mijëshes B I §8, 4
 mijëshesh B I §8, 4
 mijëshet B I §8, 4
 mijësheve B I §8, 4
 mijëshja B I §8, 4
 Mikelanxhelos (skulpturat e~) E §1, 3
 Mikenë Ç §1, 4
 mi-/kloj F §3, 2
 mi-/ku F §3, 1
 mil! B II §3
 Milan Ç §1, 20
 milej (të) B II §3
 milen (të) B II §3
 mileshin (të) B II §3
 millet (të) B II §3
 miliard Ç §1, 1
 milion Ç §1, 1
 milion (dhjetë~banorë) B I §11, 16
 milioner Ç §1, 1
 miliontë (i, e) B I §10, 6
 milja (të) B II §3
 milje (të) B II §3
 milni (të) B II §3
 Milorad Ç §1, 20
 Milosh Ç §1, 20
 Miltiadi Ç §1, 1, 11
 minerale të vlefshme D I §4
 Minerva Ë §4
 minierë Ç §1,1
 ministër (~i bujqësisë dhe i pyjeve) Ë §3
 ministri C I §4, 2
 mini-/stri F §3, 3
 ministria C I §4,2
 Ministria e Arësimit dhe e Kulturës Ë §10
 Ministria e Punëve të Jashtme Ë §10
 ministrie C I §4, 2
 minj C I §9, 2
 minjtë B I §10, 11
 miop Ç §1, 1
 miq B I §11, 2
 miqësi B I §6, 5
 miqësisë e vëllazërisë B III §2
 miqësisht B I §6, 5
 miqësor B I §6, 5
 miqsh B I §11,2
 miqtë B I §10,11
 miqve B I §11, 2
 mirditasit Ë §17
 mirë B I §10, 8
 mirë (i, e, të) B II §10, 5
 mirëbërës B I §6, 2
 mirëfilli DH §1, 1
 mirëfilltë (i) B I §6, 2
 mirëpo DH §1, 1
 mirëqenje B I §6, 2
 mirëseardhjen (i dhanë~) E §1, 2
 mirësh (të) B I §10, 5
 mirëve (të) B I §10, 5
 misërokë B I §10, 9
 misërt (i, e) B I §10, 6
 mision Ç §1, 27
 misionar Ç §1, 1
 mister Ç §1, 4
 misterioz Ç §1, 4
 mistik Ç §1, 4
 Misto C I §4, 3
 Mistoja C I §4, 3
 mishra B I §10, 4
 mishra të pjekura D I §3
 mishshitës E §1, 1
 mit Ç §1, 4
 mitë (të) B I §10, 19; C I §5, 2
 Mithat C III §4, 3
 Mitko C I §4, 3
 Mit-/ko F §3, 2
 Mitkoja C I §4, 3
 mitologji Ç §1, 4, 12, 19
 Mitridati Ç §1, 11
 miu F §3, 8
 mizantrop Ç §1, 4, 11, 22
 mjaft B I §10, 8
 mjal-/të F §3, 2
 mjaltë-i B I §10, 4
 mjaltë-ra B I §10, 4
 mjaltë-t B I §10, 4
 mjegull B II §12
 mjegulla B I §12
 mjegullash B I §12
 mjegullave(t) B I §12
 mjegulle B I §12
 mjegullën B II §12
 mjegullës B I §12

- mjekër B I §11, 5
 mjel B II §2
 mjelë B I §10, 24; II §2
 mjelëse B I §8, 4; II §2
 mjelëseje B I §8, 4
 mjelësen B I §8, 4
 mjelëses B I §8, 4
 mjelësesh B I §8, 4
 mjelëset B I §8, 4
 mjelëseve B I §8, 4
 mjelësja B I §8, 4
 mjelkam B II §2
 mjelsha B I I §2
 mjell-/me F §3, 2
 mjeshtër B I §9, 1
 mjeshtëri B I §6, 3
 mjeshtërish B I §8, 2
 mjeshtërok B I §6, 3
 mjeshtëror B I §6, 3
 mjeshtërve B I §8, 2
 mjeshtri B I §9, 1
 mjeshttrin B I §9, 1
 mjeshttrit B I §9, 1
 Mladenov Ç §1, 20
 Mn Ë §19
 modele B I §10, 9
 moh C I §6, 3
 mohim C I §6, 2
 mohoj C I §6, 2
 Moisiu Ç §1, 22
 mo-/kra F §3, 2
 mollë-t D I §1
 mollëz B I §11, 6
 monark Ç §1, 16
 monarki Ç §1, 16
 monarko-fashist E §2, 9
 mongol-ë B I §10, 10
 monogam-i B I §10, 17
 monolog Ç §1, 19
 monoteizëm Ç §1, 11
 monotip Ç §1, 4
 Monteskjë Ç §2
 mora C I §8, 3
 moratorium Ç §1, 1, 8
 morfemë B I §10, 17
 morr C I §8, 3
 mos-/ardhje F §3, 6
 mosgjë DH §1, 1
 moshyrje C III §4
 mosinteresim E §1, 1
 moskund DH §1, 1
 moskurrë DH §1, 1
 moskush DH §1, 1
 mosmarrëveshje E §1, 2
 mosnjëri DH §1, 1
 mosnjëherë DH §1, 1
 mospërfillje E §1, 1
 mos-/përfillje F §3, 6
 mospranim E §1, 1
 mostjetër DH §1, 1
 mossulmim E §1, 1
 mot për mot DH §2, 2
 motakë B I §10, 9
 motër B I §11, 5
 motoçikletë Ç §1, 10
 mo-/tra F §3, 2
 motshëm (i) C III §1
 Moxart Ç §2
 mozaik Ç §1, 22
 mpitë (i,e) B I §10, 7
 mpreh C I §6, 3
 mprehtë (i) B I §11; C I §6, 2, 3
 mprehtë (i,e) B I §11, 1
 mprehtësh (të) B I §11, 1
 mprehtët (të) B I §11, 1
 mu (~si pëllumb) DH §2, 2
 mu (~te pusi) DH §2, 2
 mu (~në mes të ballit) DH §2, 2
 mu (~mbi çati) DH §2, 2
 muaj B I §11, 2; II §8
 mu-/aj F §3, 5
 muajsh B I §11, 2
 muajve B I §11, 2
 muhabet C I §6, 2
 muhalebi C I §6, 2
 muhamedan C I §6, 2
 Muhameti Ë §4
 mujor B II §8
 mujore (paga~) B II §8
 mujta B II §9
 mullëz B I §11, 6
 mullinj C I §9, 2
 mullinj të B I §10, 11
 mumie Ç §1, 1
 mund C I §1; C II §1
 mundim-/shëm (i) F §9, 2
 mundka C I §1

mundni C I §1
 mundoj C II §1
 mundte C I §1; III §5
 mundtë (në~) C III §5
 mu-/ngesë F §3, 2
 mu-/nxë F §3, 2
 mur-/geshë F §3, 2
 murrak C I §8, 2
 murrëtohem C I §8, 2
 murriz C I §8, 2
 murrjelë C I §8, 2
 musliman B I §14
 Musorgski Ç §1, 3
 Mustaqeziu (Tafil Buz~) Ë §1
 mu-/shka F §3, 2
 mu-/shmollë F §3, 2
 muze-u Ç §1, 8
 muze-/ut F §3, 5
 muzeum-i Ç §1, 8
 muzë Ç §1, 22
 mu-/zgu F §3, 2
 muzikë Ç §1, 22
 muzikor Ç §1, 22
 myftar B I §14
 myfti B I §14
 myhyr B I §13; C I §6, 2
 mylk B I §14
 mynxyra-t D I §1
 mysafir B I §14
 Myse Ç §2
 myshteri B I §14
 mytesafir B I §14
 myzeqarët Ë §17
 Myzeqe C I §4, 2
 Myzeqeja C I §4, 2; Ë §7
 Myzeqeje C I §4, 2

N

N Ë §19
 Na Ë §19
 nacional Ç §1, 1, 10
 nacionalçlirimtar E §1, 2
 nahie C I §6, 2
 Naim Frashëri Ë §1
 Nakua C I §4, 3
 nalt B I §10, 8
 Napoli Ç §2

narkozë Ç §1, 22
 Nartë-Panajasë (Koooperativa e bashkuar e ~) E §2, 10
 nartjot C I §4, 4
 nata e mirë Ë §12
 natë B I §10, 4
 NATO-s (shtetet anëtare të ~) E §2, 16
 Nato Ë §14
 NATO Ë §14; F §3, 7
 natrium Ç §1, 1, 8
 natyra-t D I §1
 natyralist B I §14
 natyrë B I §14
 natyror B I §14
 natyrshëm (i) B I §14
 Nausika Ç §1, 22
 nazalizëm Ç §1, 22
 NBSH Ë §14; F §3, 7
 NBSH-ve (punonjësit e~) E §2, 16
 ndaj C I §4, 6; II §1
 ndaj (do të) C I §4, 6
 ndaja C I §4, 6
 ndaje C I §4, 6
 ndaje (do të) C I §4, 6
 ndej B I §2
 ndemë B I §10, 21
 ndenë B I §10, 21
 nder C II §1
 nderë (i) B I §2
 nder-/më (i) F §3, 2
 ndershëm (i) B I §9, 4; §11, 8
 ndershëm (të) B I §9, 4
 ndershme (e) B I §9, 4
 nder-/shme (e) F §3, 3
 ndershme (të) B I §9, 4
 ndershmeje (së) B I §9, 4
 ndershmen (të) B I §9, 4
 ndershmes (së) B I §9, 4
 ndershmesh (të) B I §9, 4
 ndershmeve (të) B I §9, 4
 ndershmëve (të) B I §9, 4
 ndershmi (i) B I §9, 4
 ndershmi (të) B I §9, 4
 ndershmin (të) B I §9, 4
 ndershmish (të) B I §9, 4
 ndershmit (të) B I §9, 4
 ndershmja (e) B I §9, 4
 ndesh C I §1

- ndetë B I §10, 21
 ndez C I §1
 ndezëm B I §11, 13
 ndezën B I §11, 13
 ndezësh (të) B I §8, 5
 ndezët B I §11, 13
 nde-/zje F §3, 2
 ndezka C I §1
 ndezsha C I §1
 ndeztë C I §1
 ndër C II §1
 ndër sa DH §1, 1
 ndër sa e sa (~çështje që u shqyrtuan, vetëm dy ishin të rëndësishme) DH §1, 1
 ndërdysh DH §1, 1
 ndërdyshas DH §1, 1
 ndërhyjë (të) B I §10, 23
 ndërkaq DH §1, 1
 ndërkohë DH §1, 1
 ndërkombëtar E §1, 1
 ndërkontinental E §1, 1
 Ndërmarrja e botimeve “Naim Frashëri”
 Ë §11
 Ndërmarrja bujqësore shtetërore “Gjergj Dimitrov” Ë §11
 ndërmarrje C I §8, 2; C II §1
 ndërmjet DH §1, 1; E §1, 1
 ndërmjetës C II §1
 ndërplanetar E §1, 1
 ndërpres E §1, 1
 ndërsa DH §1, 1
 ndërsa (~po bisedonim, e lajmëruan të nisej) DH §1, 1
 ndërtoj C II §1
 ndërtues B II §8
 ndërresa C I §8, 2
 ndërroj C I §8, 2
 ndiej B II §4
 ndieja B II §4
 ndieje B II §4
 ndiejmë B II §4
 ndiejnë B II §4
 ndien B II §4
 ndieni B II §4
 ndienim B II §4
 ndienin B II §4
 ndienit B II §4
 ndiente B II §4
 ndier B II §4
 ndih C I §6, 3
 ndihem B II §4
 ndihemi B II §4
 ndihen B II §4
 ndiheni B II §4
 ndihesh B II §4
 ndihet B II §4
 ndihmë C I §6, 2, 3
 ndihmës B I §11, 3; C I §6, 3
 ndihmësish B I §11, 3
 ndihmësit B I §11, 3
 ndihmësinistër E §1, 2
 ndihmësmjek E §1, 2
 ndihmësveteriner E §1, 2
 ndihmoj C I §6, 2; C II §1
 ndiqej (të) B II §3
 ndiqesha (të) B II §3
 ndiqeshe (të) B II §3
 ndiqja (të) B II §3
 ndiqje (të) B II §3
 ndiqni B II §3
 ndiqni (të) B II §3
 ndiz B I §11, 14
 ndizja C I §1
 ndizni C I §1
 ndizte C §1
 ndjefsh B II §4
 ndjefsha B II §4
 ndjefshi B II §4
 ndjefshim B II §4
 ndjefshin B II §4
 ndjeftë B II §4
 ndjehem B II §5; C I §6, 2
 ndjehesh B II §5; C I §6, 2
 ndjehesha B II §5
 ndjeheshe B II §5
 ndjej B II §5
 ndjej (kam një ndjenjë) B II §5
 ndjej (ja fal fajin dikujt) B II §5
 ndjej C I §4, 6
 ndjej (do të) C I §4, 6
 ndjeja B II §5; C I §4, 6
 ndjeja (do të) C I §4, 6
 ndjeje B II §5; C I §4, 6
 ndjeje (do të) C I §4, 6
 ndjejmë (të) B I §10, 20
 ndjejnë (të) B I §10, 20
 ndjek B II §2; C II §1

- ndjekës B I §8, 4; II §2
 ndjekësi B I §8, 4
 ndjekësin B I §8, 4
 ndjekësish B I §8, 4
 ndjekësit B I §8, 4
 ndjekësve B I §8, 4
 ndjekje B II §2
 ndje-/kje F §3, 2
 ndjell C II §1
 ndjen B II §5
 ndjenim (do të) C I §4, 6
 ndjenjë B II §5
 ndjerë B II §5
 ndjeri (i) B II §5
 ndjesë B II §5
 ndjesi B II §5
 ndjesh (të) (*ti*) C I §5, 5
 ndjeshëm (i) B I §9, 4; II §5
 ndjeshme (e) B I §9, 4
 ndjeshmi (i) B I §9, 4
 ndjeu B II §4
 ndjeva B II §4; §5
 ndjeve B II §4; §5
 ndoca DH §1, 1
 ndodh C I §1
 ndodhem C II §1
 ndokush DH §1, 1
 ndonëse DH §1, 1
 ndonjë DH §1, 1
 ndonjëherë DH §1, 1
 ndonjëri DH §1, 1
 ndopak DH §1, 1
 ndoqë DH §1, 1
 ndoresh (më vjen~) DH §1, 1
 ndor-/më (i) F §3, 2
 ndrag C I §1
 ndragë (të) B I §10, 23
 ndragëm B I §11, 13
 ndragën B I §11, 13
 ndragët B I §11, 13
 ndragja (*unë*) C II §3
 ndragje C III §3
 ndragje (*ti*) C III §3
 ndri-/çim F §3, 1
 ndriçoj C II §1
 ndritë C III §6, 2
 ndritshëm (i) B I §9, 4; C III §1
 ndritshme (e) B I §9, 4
 ndritshmi (i) B I §9, 4
 ndrydh C I §1
 ndryj C I §4, 6
 ndryj (do të) C I §4, 6
 ndryja C I §4, 6
 ndryja (do të) C I §4, 6
 ndryje C I §4, 6
 ndryje (do të) C I §4, 6
 ndryjë (të) B I §10, 23
 ndryshkët (i,e) B I §11, 1
 nduk C II §1
 ndyj B II §9; C I §4, 6
 ndyj (do të) C I §4, 6
 ndyrë B I §10, 24
 ndytë (i,e) B I §10, 7
 nekrolog Ç §1, 19
 nekrologji Ç §1, 19
 neofashist E §1, 2
 neoliti Ç §1, 11; Ë §9
 neologjizëm Ç §1, 19
 neopozitivizëm E §1, 2
 neorealizëm E §1, 2
 neozelandez E §1, 2
 Neptuni Ë §4; §6
 nesërm (i) B I §11, 7
 nesër-/mja (e) F §3, 3
 net B I §10, 4
 neutral Ç §1, 5
 neutron C §1, 5
 Neva Ç §2
 nevojshtëm (i) B I §9, 5; §11, 8
 nevoj-/shëm (i) F §3, 2
 nevojshtëm (e) B I §9, 5
 nevojshtëmëve (të) B I §9, 5
 nevojshtëmi (të) B I §9, 5
 nevralgji Ç §1, 5
 nevrasteni Ç §1, 5
 nevrak Ç §1, 5
 nevrolog Ç §1, 5
 nevrologji Ç §1, 5, 12, 19
 në D III §5; C II §2
 në arë B III §2
 në ato vende B III §2
 në është se DH §2, 3
 në iktë B III §2
 në mes nesh DH §2, 3
 në mes të dimrit DH §2, 3
 në oborr B III §2
 në qoftë se DH §2, 3
 në rast se DH §2, 3

- në se DH §1, 1
 në se (~qëndron ndryshimi midis A-së dhe B-së?) DH §1, 1
 nën-/detëse F §3, 6
 nëndrejtor E §1, 1
 nën-/drejtor F §3, 6
 nënë B I §4
 nënkolonel E §1, 1
 nënndarje E §1, 1
 nënoficer E §1, 1
 nënshkrim E §1, 1
 nëntë (i) C III §6, 1
 nëntëmbëdhjetë DH §1, 2
 nëntëmujor B II §8
 nën-/ujshëm (i) F §3, 6
 nëpër C II §2
 nëpërmes DH §1, 1
 nëpërmjet DH §1, 1
 nëpunës B I §8, 4; §11, 3
 nëpunësi B I §8, 4
 nëpunësin B I §8, 4
 nëpunësish B I §8, 4; §11, 3
 nëpunësit B I §8, 4; §11, 3
 nëpunësve B I §8, 4
 nëse DH §1, 1
 nëse (~nuk vjen, më shkruaj) DH §1, 1
 nga D III §5; C II §1
 nga se (~bëhet letra?) DH §1, 1
 ngacmoj C II §1
 nga-/cmoj F §3, 2
 ngadal-/shmit (të) F §3, 3
 ngadita DH §1, 1
 ngado DH §1, 1
 ngado që DH §2, 3
 ngahera DH §1, 1
 ngaherë DH §1, 1; C II §1
 ngandonjëherë DH §1, 1
 nganjëherë DH §1, 1
 ngaqë DH §1, 1
 ngarkesë C II §1
 ngarkim-/shkarkim F §3, 16
 ngarkim-shkarkimit (punëtorët e~) E §2, 4
 ngarkoj C II §1
 ngase DH §1, 1
 ngase (nuk erdhi ~ s'kish kohë) DH §1, 1
 ngastër C II §1
 nga-/stra F §3, 3
 ngatërroj C I §8, 2
 ngathët (i) C II §1
 ngathët (i,e) B I §11, 1
 nge C II §1
 nge-/cje F §4, 2
 ngel C II §1
 ngeshëm (i) B I §9, 4
 ngeshëm (të) B I §9, 4
 ngeshme (e) B I §9, 4
 ngeshme (të) B I §9, 4
 ngeshmeje (së) B I §9, 4
 ngeshmen (të) B I §9, 4
 ngeshmes (së) B I §9, 4
 ngeshmesh (të) B I §9, 4
 ngeshmeve (të) B I §9, 4
 ngeshmëve (të) B I §9, 4
 ngeshmi (i) B I §9, 4
 ngeshmi (të) B I §9, 4
 ngeshmin (të) B I §9, 4
 ngeshmish (të) B I §9, 4
 ngeshmit (të) B I §9, 4
 ngeshmja (e) B I §9, 4
 ngij C II §1
 ngoje (zë ~) DH §1, 1
 ngordhur (i) C II §1
 ngranë B I §11, 24
 ngreh C I §6, 3
 ngrehim C I §6, 3
 ngrënë B I §10, 24
 ngrënje C III §3
 ngricë C II §1
 ngrihem C I §6, 3
 ngrij B II §9
 ngrijmë (të) B I §10, 20
 ngrijnë (të) B I §10, 20
 ngrimë B I §10, 21
 ngrinë B I §10, 21
 ngritë B I §10, 21
 ngritë (i, e) BI §10, 7
 ngroh C I §6; C II §1
 ngrohem C I §6, 3
 ngrohim C I §6, 3
 ngrohje C I §6, 3
 ngrohë B I §10, 8
 ngrohtë (i) C I §6, 2, 3
 ngrohtë (i, e) B I §11, 1
 ngrohun C I §6, 3
 ngrykë (marr~) DH §1, 1
 ngryset C II §1
 ngul C II §1

- ngushtë B I §10, 8
 ngushticë C II §1
 ngut C II §1
 ngjaj C II §1
 ngjalë C II §1
 ngjall C II §1
 ngjall-të (u) F §3, 2
 ngjashëm (i) C II §1
 ngjesh C II §1
 ngjeshëm B I §11, 13
 ngjeshën B I §11, 13
 ngjeshët B I §11, 13
 ngjit C II §1
 ngjitëm B I §11, 13
 ngjitën B I §11, 13
 ngjitët B I §11, 13
 ngjitju (~malit) C I §4, 9
 ngjitte (do të) C III §6, 2
 ngjyey C II §1
 ngjyeyë (të) B I §10, 23
 ngjyeymë (të) B I §10, 20
 ngjyeynë (të) B I §10, 20
 ngjyem B I §11, 13
 ngjyen B I §11, 13
 ngjyer B II §7
 ngjyerje B II §7
 ngjyet B I §11, 13
 ngjyra-ngjyra E §2, 14
 ngjyrë B II §7; C II §1
 Nikaj-Mërtur E §2, 10
 NIL F §3, 7
 nimfë Ç §1, 4
 nipër B I §11, 3
 nipërish B I §8, 2; §11, 3
 nipërit B I §11, 3
 nipërve B I §8, 2
 nipillë B I §10, 9
 nisje B I §3
 ni/sje F §3, 2
 nisjeje (i, e një) B I §3
 nismë B I §10, 16
 nisu! DH §2, 5
 nisuni! DH §2, 5
 NISH F §3, 7
 NISH-Profarma E §2, 17
 NISH-Tulla E §2, 17
 nitrollak Ç §1, 19
 Nivicë-Bubar E §2, 10
 nofull B I §11, 5; §12
 nofulla B I §12
 nofullash B I §12
 nofullat B I §12
 nofullave (t) B I §12
 nofulle B I §12
 nofullën B I §12
 nofullës B I §12
 normand-ë B I §10, 10
 noterë B I §10, 9
 noterial Ç §1, 1
 NSHN Ë §14
 NTLAI F §3, 7
 NTLAP Ë §14; F §3, 7
 NTLAP-it (drejtori i~) E §2, 16
 NTLFZ Ë §14
 NTLUS F §3, 7
 nuancë B I §14
 nuk B I §11, 17
 numër B I §9, 1; §11, 5
 numra B I §9, 1
 numrash B I §9, 1
 numrave B I §9, 1
 numri B I §9, 1
 numrin B I §9, 1
 numrit B I §9, 1
 nuse B I §3
 nuseje B I §3
 nusja B I §3
 nxeh C I §6, 3
 nxehem C I §6, 3
 nxehëm B I §11, 13
 nxehën B I §11, 13
 nxehët B I §11, 13
 nxehje C I §6, 3
 nxehhtë (i) B I §11, 1; C I §6, 2, 3
 nxehhtë (i, e) B I §11, 1
 nxehhtësh (të) B I §11, 1
 nxehëtët (të) B I §11, 1
 nxë B I §4; C I §5, 4
 nxë (*unë, ti, ai*) C I §5, 4
 nxë (do të) (*unë*) C I §5, 4
 nxëjë (të) C I §5, 4
 nxëmë (*ne*) C I §5, 4
 nxëmë (do të) (*ne*) C I §5, 4
 nxënë (*ata*) C I §5, 4
 nxënë (do të) (*ata*) C I §5, 4
 nxënë (kam~) B I §4
 nxënës B I §4; §11, 3; D I §5

nxënëse B I §8, 4
 nxënëseje B I §8, 4
 nxënësen B I §8, 4
 nxënëses B I §8, 4
 nxënësesh B I §8, 4
 nxënëset B I §8, 4
 nxënëseve B I §8, 4
 nxënësisht B I §11, 3
 nxënësit B I §11, 3
 nxënësja B I §8, 4
 nxësh (do të) (ti) C I §5, 4
 nxij C I §4, 6
 nxij (do të) C I §4, 6
 nxini (ju) C I §5, 4
 nxini (do të) (ju) C I §5, 4
 nxirë B I §10, 24
 nxirr B I §11, 14
 nxirr-/ja F §3, 2
 nxirr-/më F §3, 2
 nxirrni (të) B II §3
 nxjerr B II §2; C I, §8, 3
 nxjerrë B I §10, 24; II §2
 nxjerrkam B II §2
 nxjerrsha B II §2
 nxora C I §8, 3
 nyja-t D I §1

NJ

nja B III §5
 nja (~dy javë) B III §5
 nja (~tri ditë) B III §5
 njel-/mët (i) F §3, 2
 njelmët (i, e) B I §11, 1; C II §2\

njelmëta (e) B I §11, 1
 njelmëtash (të) B I §11, 1
 njelmëtat (të) B I §11, 1
 njelmëtave (të) B I §11, 1
 njelmëtën (të) B I §11, 1
 njelmëtës (së) B I §11, 1
 njelmëti (i) B I §11, 1
 njelmëtin (të) B I §11, 1
 njelmëtish (të) B I §11, 1
 njelmëtit (të) B I §11, 1
 njelmëtve (të) B I §11, 1
 njerëz B I §11, 3
 njerëzish B I §11, 3
 njerëzit B I §11, 3

Njeriu E §15
 njeri-/ut F §3, 5
 njer-/kë F §3, 2
 një B I §4; C I §5, 6
 një (shpata e~trimi) C I §5, 6
 një bilion DH §1, 2
 një herë DH §1, 1
 Një maji E §12
 një miliard DH §1, 2
 një milion DH §1, 2
 një nga një DH §2, 2
 një-a-më-shumëkatëshe (ndërtesa~) E §2, 18
 Njëanësi B I §4; §6, 2
 Njëanshëm (i) B I §4; §6, 2
 njëditëzaj DH §1, 1
 njëfish DH §1, 1
 njëherazi DH §1, 1
 njëherë DH §1, 1
 njëjës B I §4
 njëkoh-/shme(e) F §3, 3
 njëlitërshe B I §8, 4
 njëlloj DH §1, 1
 njëmvëdhjetë DH §1, 2
 njëmbëdhjetë (i, e) DH §1, 3
 njëmbëdhjetëmijë DH §1, 2
 njëmend DH §1, 1
 njëmendtë (i, e) C III §5
 njëmijekatërqindpesëdhjeteshtatë (i, e) DH §1, 3
 njëmijë DH §1, 2
 njëmijë e nëntëqind e gjashtëdhjetë e gjashtë DH §1, 2
 njëmijtë (i) B I §9, 5
 njëmijtë (i, e) B I §10, 6
 njëmiliardtë (i, e) DH §1, 3
 njëmilione pesëqindmijekatërqindeshtatë dhjetetretë (i, e) DH §1, 3
 njëmiliontë (i, e) DH §1, 3
 njënatëzaj DH §1, 1
 njëqind B I §4; DH §1, 2
 njëqind e një DH §1, 2
 njëqind e pesëmbëdhjetë për qind DH §2, 4
 njëqind e trembëdhjetë DH §1, 2
 njëqindedytë (i, e) DH §1, 3
 njëqindmijë DH §1, 2
 njëqindtë (i, e) C III §5
 njëra B I §4
 njëri B I §4

njëri-tjetrin E §2, 14
 njëthundrak B I §7
 njëvlershëm (i) B I §9, 4
 njëvlershme (e) B I §9, 4
 njëvlershme (i) B I §9, 4
 njëzet e një DH §1, 2
 njëzet e shtatë DH §1, 2
 njëzet kuintalë për hektar DH §2, 4
 njëzetënjëtë (i, e) DH §1, 3
 njëzetënjëti (i) C I §5, 6
 njëzetepesëvjetori (~ i themelimit të Partisë)
 E §2, 7
 njëzetë (i) C III §6, 1
 njëzetë (i, e) B I §10, 6
 njëzetmijë DH §1, 2
 njëzëri DH §1, 1
 njihem C I §6, 3
 njoh C I §6, 3
 njohje C I §6, 3
 njom C II §2
 njomë (i) C II §2
 Nju-Delhi E §2, 12
 Nju-Jork E §2, 12

O

O Ë §19
 objekt Ç §1, 1
 objektiv Ç §1, 1
 objektivizëm Ç §1, 1
 O-Brien Ë §1
 ode Ç §1, 11
 Odiseja (poema) Ç §1, 11
 Odiseu Ç §1, 11
 oficerë B I §10, 9
 OKB Ë §14; F §3, 7
 OKB-së (sesioni i 21-të i ~) E §2; 16
 okërt (i, e) B I §10, 6
 O-Konor E §2, 11; Ë §1
 oksidim Ç §1, 4
 oksigjen Ç §1, 4, 12
 oksiton Ç §1, 4
 Oktaviani Ç §1, 1
 oligarki Ç §1, 16, 19
 Olimp Ç §1, 4
 olimpiadë Ç §1, 1, 4, 11
 omnibus C I §1
 Onega Ç §2
 optimizëm Ç §1, 23

optimizmi Ç §1, 23
 oqeani (~Atlantik) Ë §7
 oqeani (~Paqësor) Ë §7
 Oqeani i Ngrirë i Veriut Ë §7
 Orel Ç §1, 20
 orë-maqinë E §2, 2
 orëndreqës E §1, 2
 orë-normë E §2, 2
 orë-njeri E §2, 2
 Organizata e Kombeve të Bashkuara Ë §10
 organizim Ç §1, 22
 organizoj Ç §1, 22
 orgji Ç §1, 12
 oriz C I §1
 orkestër Ç §1, 16
 ortodoks Ç §1, 11
 ortografi Ç §1, 11
 ortopedi Ç §1, 11
 Osiris Ç §1, 22
 Oslo Ç §2
 Osmanogllu E §2, 11
 osh-osh E §2, 14
 Otello Ç §1, 11
 otorinolaringolog E §1, 2

P

pa D III §4
 Pa-dë-Kale E §2, 13
 pabesë (i) E §1, 1
 pabesi E §1, 1
 pacifizëm Ç §1, 22
 pa-/çmuar (i) F §3, 6
 padashur DH §1, 1
 Paderevski Ç §1, 3
 padije E §1, 1
 paditur (i) E §1, 1
 pafajësi B I §6, 5
 paf-/kë F §3, 2
 paf-puf E §2, 14
 pa-/ftë F §3, 2
 pagoi C I §5, 3
 paguaj C I §4, 6
 paguaj (do të) C I §4, 6
 paguajë (të) B I §10, 23
 pah C I §6, 3
 pahir (me) C I §6, 2
 pak B I §10, 8
 pak nga pak DH §2, 2

- pak së paku DH §2, 1
 pakësoj B I §6, 5
 pakiderm Ç §1, 16
 pakkush B I §10, 8; DH §1, 1
 pakmos DH §1, 1
 pako C I §4, 3
 pakoja C I §4, 3
 pakoje (i, e një) C I §4, 3
 paksa DH §1, 1
 paksëpaku DH §1, 1
 paktë (i, e) B I §10, 6
 pakua C I §4, 3
 pakujdesshëm (i) E §1, 1
 paladin C §1, 19
 pal-/cë F §3, 2
 paleoliti Ë §9
 paleontolog Ç §1, 11, 19
 paleontologji Ç §1, 11
 palë-palë E §2, 14
 palodhshëm (i) B I §9, 4
 palodhshme (e) B I §9, 4
 palodhshmi (i) B I §9, 4
 palodhur (i) E §1, 1
 palosëm B I §11, 13
 palosën B I §11, 13
 palosët B I §11, 13
 palla-/vra F §3, 2
 palloi C I §5, 1
 palloit C I §5, 1
 pallua C I §5, 1
 palluan C I §5, 1
 pambuktë (i, e) B I §10, 6
 pamë B I §10, 21
 pa-/mje F §3, 2
 panë B I §10, 21
 panoramë B I §10, 17
 panshqiptar E §1, 2
 panteizëm E §1, 2
 panto-/fla F §3, 2
 Papa (~Kristo Negovani) Ë §3
 Papa (~Kalisti III) Ë §3
 papajtueshëm (i) B II §8
 papajtu-/eshëm (i) F §3, 5
 papë (X. Y. u zgjodh ~) Ë §3
 Papër-Sollak E §2, 10
 papërkul-/shmja (e) F §3, 4
 papërshtatshëm (i) E §1, 1
 papërtueshëm (i) B II §8
 paprekshëm (i) B I §9, 4
 paprekshme (e) B I §9, 4
 paprek-/shme (e) F §3, 3
 paprekshmi (i) B I §9, 4
 paprerë DH §1, 1
 papritur DH §1, 1
 paqenë (i) B I §1
 para C I §4, 2
 “Para agimit” Ë §13
 para se DH §2, 3
 paraardhës E §1, 2
 paraburgim E §1, 2
 paradite DH §1, 1; E §1, 2
 paradreke DH §1, 1; E §1, 2
 paradhënje C III §3
 Paraguait (kryeqyteti i ~) E §1, 3
 paraja C I §4, 2
 paraje C I §4, 2
 parakalim E §1, 2
 parandej DH §1, 1
 parandjenjë B II §5
 paraqiste C II §6, 2
 paraqitte (do të) C III §6, 2
 pararojë E §1, 2
 parashkollor E §1, 2
 parashutë B I §14
 parathënje C III §3; E §1, 2
 pardje DH §1, 1
 pardjeshëm (i) B I §9, 4
 pardjeshme (e) B I §9, 4
 pardjeshmi (i) B I §9, 4
 Parë (i) (Gjergj Balsha~) Ë §1
 parë (i) (sekretar ~ i komitetit të partisë) E §2, 6
 parimet janë të shëndosha D I §4
 Paris-Tiranë-Pekin (vija ajrore~) E §2, 21
 parizianët Ë §17
 parmbrëmë DH §1, 1
 parti C I §4, 2
 partia C I §4, 2
 Partia Ë §15
 partie C I §4, 2
 partizanë B I §10, 9, 14
 partizanësh B I §10, 14
 partizanët B I §10, 14
 partizanëve B I §10, 14
 parvjet DH §1, 1
 parregullt (i) E §1, 1

- parreshtur DH §1, 1
 pasandej DH §1, 1
 pas-/ardhës F §3, 6
 pasdarke E §1, 1
 pasdreke DH §1, 1; E §1, 1
 pasi C III §6, 1
 pa-/skajore F §3, 6
 paskam B I §11, 10
 paskështa B I §11, 10
 paskëtaj DH §1, 1
 pasnesër DH §1, 1; E §1, 1
 pa-/sqyrë F §3, 2
 passhkrim E §1, 1
 pa-/stë F §3, 2
 pastër (i, e) B I §9, 1
 pa-/stërti F §3, 2
 pastërve (të) B I §8, 1
 pastra (të) B I §9, 1
 pastra (e) B I §9, 1
 pastrash (të) B I §9, 1
 pastrave (të) B I §9, 1
 pastre (së) B I §9, 1
 pastrën (të) B I §9, 1
 pastrës (së) B I §9, 1
 pastrri (të) B I §9, 1
 pastrim B I §7
 pastrin (të) B I §9, 1
 pastrit (të) B I §9, 1
 pastruj B I §7
 pa-/stroj F §3, 3
 pasthënje C III §3
 pash (dhjetë ~ litar) B I §11, 16
 Pashë (Ali ~ Tepelena) E §3
 Pashkët E §12
 pashpresë (i) E §1, 1
 pashquar (i) E §1, 1
 pashtëpi (i) E §1, 1
 patetik Ç §1, 11
 patë B I §10, 21
 patolog Ç §1, 11, 19
 patos Ç §1, 11
 patronim Ç §1, 4
 pathyeshëm (i) B I §9, 4; §11, 8; II §7
 pathy-/eshëm(i) F §3, 5
 pathyeshme (e) B I §9, 4
 pathyeshmi (i) B I §9, 4
 Pausania Ç §1, 22
 pavarur (i) E §1, 1
 pavdek-/shme (e) F §3, 3
 pavdek-/shmit (të) F §3, 3
 Pavlov Ç §1, 20
 pazarllëk B I §5
 pazarllëqe B I §5
 pa-/zvan F §3, 2
 Pazvanogllu E §2, 11
 pe B I §2
 pedagogji Ç §1, 11, 12
 pedagog Ç §1, 11
 pediatër Ç §1, 1
 pediatri Ç §1, 1
 pedolog Ç §1, 19
 pedologji Ç §1, 11, 12
 pehriz C I §6, 2
 pek-/simadhe F §3, 2
 Pelangonia Ç §1, 19
 Pelidi Ç §1, 11
 pelivan C I §6, 3
 Peloponezi Ç §1, 19
 pellazg C §1, 19
 pellazgjik Ç §1, 19
 pellazgjishte Ç §1, 19
 penallti Ç §1, 19
 Penelopa Ç §1, 19
 peng C II §1
 Peqin-Kavajë (kanali~) E §2, 21
 perëndim-jugperëndim E §2, 19
 Perëndimit (shtetet e ~) E §7
 Perëndimore (Evropa ~) E §7
 personalitete të larta D I §4
 pesë për qind DH §2, 4
 pesë-e-gjashtëkatëshe (ndërtesa ~) E §2, 18
 pesëdhjetegjashtë (i, e) DH §1, 3
 pesëdhjetë DH §1, 2
 pesëdhjetë (i) C III §6, 1
 pesëdhjetëvjetori (~ i pavarësisë) E §2, 7
 pesëgarësh E §1, 2
 pesëhektarësh B I §8, 4
 pesëhektarëshi B I §8, 4
 pesëhektarëshin B I §8, 4
 pesëhektarëshit B I §8, 4
 pesëmbëdhjetë-njëzetvjeçare (periudha ~) E §2, 18
 pesëmbëdhjetëditëshi (~ i dytë) C III §2
 pesëmbëdhjetëditëshi (~ i parë i shtatorit) E §2, 7

- pesëqindegjashtëdhjetekatërt (i, e) DH §1, 3
 pesëqindtë (i, e) C III §5
 pesëqindvjetori (~ i vdekjes së Skënderbeut) E §2, 7
 pesërrokësh B I §8, 4
 pesërrokëshi B I §8, 4
 pesërrokëshin B I §8, 4
 pesërrokëshit B I §8, 4
 pesëshe B I §8, 4
 pesëvjeçar B I §6, 2
 pesëvjeçar (plani ~) C III §2
 pesimist Ç §1, 27
 Pestaloci Ç §2
 pe-/stë (i) F §3, 2
 pestë (i, e) B I §9, 5
 peshkopi (~ i Durrësit) E §3
 pe-/shku F §3, 2
 peshq B I §11, 3
 peshqirë B I §10, 9
 peshqish B I §11, 3
 peshqit B I §11, 3
 pe-/shqit F §3, 2
 peta-/vra F §3, 2
 Petëfi Ç §2
 petë-petë E §2, 14
 petritë B I §10, 9
 petull B I §12
 petulla B I §12
 petullash B I §12
 petullat B I §12
 petullave(t) B I §12
 petulle B I §12
 petullën B I §12
 petullës B I §12
 Pezë-Helmës E §2, 10
 pëlcas C I §7
 pëlcasim C I §7
 pëlcasin C I §7
 pëlcet C I §7
 pëlcisni C I §7
 pëlqyeshëm (i) B II §7
 pëlla B I §6, 1
 pëllu-/mbi F §3, 2
 për se (~ është fjala?) DH §1, 1
 për qind DH §2, 4
 për së gjalli DH §2, 1
 për së largu DH §2, 1
 për së mbari DH §2, 1
 për-/afërt (i) F §3, 6
 përballë DH §1, 1
 përbashkët (i, e) B I §11, 1
 përbashkëta (e) B I §11, 1
 përbashkëtash (të) B I §11, 1
 përbashkëtat (të) B I §11, 1
 përbashkëtave (të) B I §11, 1
 përbashkëtën (të) B I §11, 1
 përbashkëtës (së) B I §11, 1
 përbashkëti (i) B I §11, 1
 përbashkëtin (të) B I §11, 1
 përbashkëtish (të) B I §11, 1
 përbashkëtit (të) B I §11, 1
 përbashkëtve (të) B I §11, 1
 përbind-/shëm (i) F §3, 3
 përbind-/shme (e) F §3, 4
 përbotshëm (i) B I §9, 4, 5; C III §1; E §1, 1
 përbotshme (e) B I §9, 4, 5
 përbot-/shme (e) F §3, 3
 përbot-/shmja (e) F §3, 4
 përbrenda DH §1, 1
 përbri DH §1, 1
 përbu-/zje F §3, 2
 përcill (u) (mos ~ !) B II §3
 përcillej (të) B II §3
 përcillem (të) B II §3
 përcillemi (të) B II §3
 përcillen (të) B II §3
 përcilleni (të) B II §3
 përcillesh (të) B II §3
 përcillesha (të) B II §3
 përcilleshe (të) B II §3
 përcilleshim (të) B II §3
 përcilleshin (të) B II §3
 përcilleshit (të) B II §3
 përcillet (të) B II §3
 përcillja (të) B II §3
 përcillje (të) B II §3
 përcillni (të) B II §3
 përcjell B II §2
 përcjellë B II §2
 përcjellës B II §2
 përcjellkam B II §2
 përcjellsha B II §2
 përcmim E §1, 1
 përderisa DH §1, 1
 përditë (vjen ~) DH §1, 1
 përditshëm (i) B I §9, 4; E §1, 1
 përditshme (e) B I §9, 4

- përdit-/shme (e) F §3, 3
 përditshmi (i) B I §9, 4
 përdhe DH §1, 1
 përdhuni DH §1, 1
 për-/emër F §3, 6
 përfaqe DH §1, 1
 përfshijmë (të) B I §10, 20
 përfshijnë (të) B I §10, 20
 përfundi DH §1, 1
 përgënjeshttrim B I §6, 3
 përgënjeshtroj B I §6, 3
 përgjegj (u) C I §1
 përgjegjës B I §8, 4
 përgjegjësi B I §8, 4
 përgjegjësin B I §8, 4
 përgjegjësisht B I §8, 4
 përgjegjësit B I §8, 4
 përgjegjësiive B I §8, 4
 përgjersa DH §1, 1
 përgjysmë DH §1, 1
 përhera DH §1, 1
 përherë DH §1, 1
 përherëshëm (i) B I §9, 4
 përherëshme (e) B I §9, 4
 përher-/shme (e) F §3, 3
 përherëshmi (i) B I §9, 4
 përjashta DH §1, 1
 përjashtëm (i) E §1, 1
 përjavshëm (i) B I §9, 4, 5
 përjavshme (e) B I §9, 4, 5
 përjavshmja (e) B I §9, 5
 përjav-/shmja (e) F §3, 4
 përjeshëm (i) B I §9, 4; §11, 8
 për-/jetshëm (i) F §3, 6
 përjetshme (e) B I §9, 4
 përjetshmi (i) B I §9, 4
 përkëtej DH §1, 1
 përkohshëm (i) B I §9, 5
 përkohshme (e) B I §9, 5
 perkoh-/shme (e) F §3, 3
 përkohshmja (e) B I §9, 5
 përkoh-/shmja (e) F §3, 4
 përkthah (~ meje) DH §1, 1
 përkryer (i) E §1, 1
 përkryerje E §1, 1
 përkthyes D I §5
 përkulë (të) B I §10, 23
 përkulëm B I §11, 13
 përkulën B I §11, 13
 përkulët B I §11, 13
 përkundra DH §1, 1
 përkundrejt B I §7; DH §1, 1
 përmall-/shme (e) F §3, 3
 përmbas DH §1, 1
 përmbi DH §1, 1
 (për)mbi C II §1
 përmbrapa DH §1, 1
 përmbrush E §1, 1
 përmend C II §1
 përmendë (të) B I §10, 23
 përmendësh C II §1
 përmes DH §1, 1
 përmidis DH §1, 1
 përmjerr C I §8, 3
 përmora C I §8, 2
 përmortshëm (i) C III §1
 përmuajshëm (i) B I §9, 4
 përmuajshme (e) B I §9, 4
 përmuajshmi (i) B I §9, 4
 përnatë DH §1, 1
 përnatshëm (i) C III §1
 përnën DH §1, 1
 përndarë B I §10, 24
 përnjëherë DH §1, 1
 përnjëherësh DH §1, 1
 përnjëmend DH §1, 1
 përpara DH §1, 1
 përparime të dukshme D I §4
 përpiktë (i, e) B I §9, 5
 përpqi! B I §11, 14
 përpqiej (të) B II §3
 përpqiem (të) B II §3
 përpqiesh (të) B II §3
 përpqiesha (të) B II §3
 përpqieshe (të) B II §3
 përpqija (të) B II §3
 përpqije (të) B II §3
 përpqini! (mos ~) B II §3
 përpjekje B II §2
 përpjetë DH §1, 1
 përplot DH §1, 1
 përpos DH §1, 1
 përposh DH §1, 1
 përqark DH §1, 1
 përqindje DH §2, 4
 përsa (~ më takon mua) DH §1, 1
 përse DH §1, 1
 përse (~ nuk erdhi?) DH §1, 1

- përsëri DH §1, 1
 përsipër DH §1, 1
 përsosur (i, e) B I §11, 9
 përshpirtshëm (i) C II §1
 përshtatshëm (i) C III §1
 përtacë B I §10, 9
 përtej DH §1, 1
 përtej-/më (i) F §3, 2
 përtej-/shme (e) F §3, 3
 përunjëm C II §2
 përunjësi C II §2
 përunjët (i) C II §2
 përveç DH §1, 1
 përveçëm (i) C III §1
 përveçse DH §1, 1
 përvit DH §1, 1
 përvitshëm (i) B I §9, 4; C III §1
 përvitshme (e) B I §9, 4
 përvitshmi (i) B I §9, 4
 përzë B I §4; §10, 22
 përzërë! B I §10, 22
 përziej B III §4; C I §4, 6
 përziej (do të) C I §4, 6
 përzieja B II §4; C I §4, 6
 përzieja (do të) C I §4, 6
 përzieje B II §4; C I §4, 6
 përziejë (të) B I §10, 23
 përziejmë (të) B I §10, 20
 përziejnë (të) B I §10, 20
 përziem B I §11, 13
 përzien B I §11, 13, II §4
 përzier B II §4
 përzier (i, e) B I §11, 9
 përziet B I §11, 13
 përzihem B II §4; C I §6, 2
 përzihemi B II §4
 përzihen B II §4
 përziheni B II §4
 përzihesh B II §4; C I §6, 2
 përzihet B II §4
 përzihu C I §6, 2
 përzihuni C I §6, 2
 përzjefsh B II §4
 përzjefsha B II §4
 përzjeu B II §4
 përzjeva B II §4
 përzjeve B II §4
 përrall C I §8, 2
 përrallë B I §6, 1; C I §8, 2
 përrallor B I §6, 1
 përrrenj C I §9, 2
 përreth DH §1, 1
 përroi C I §5, 1
 përroit C I §5, 1
 përrua C I §5, 1; §8, 2
 përruan C I §5, 1
 pështyj C I §4, 6
 pështyj (do të) C I §4, 6
 pështymë B I §10, 21
 pështymjë (të) B I §10, 20
 pështyjnë (të) B I §10, 20
 pështynë B I §10, 21
 pështytë B I §10, 21
 pi! (mos ~) C I §5, 4
 pi (*unë, ti, ai*) C I §5, 4
 pi (do të) (*unë*) C I §5, 4
 pianist Ç §1, 1
 piano Ç §1, 1
 picërr C I §8, 3
 picërroj C I §8, 3
 picërreve B I §8, 1
 pija C I §4, 1
 pijanec C I §4, 1
 pije C I §4, 1
 pijen C I §4, 1
 pijes C I §4, 1
 pijet C I §4, 1
 pijetore C I §4, 1
 pijshëm (i) C I §4, 1
 pika-pika E §2, 14
 pikë për pikë DH §2, 2
 pikëmbështetje E §1, 2
 pikënisje E §1, 2
 pikëpamje E §1, 2
 pikëpresje E §1, 2
 pikëpyetje B I §6, 2; E §1, 2
 pikësëkthjellëti DH §1, 1
 pikësëpari DH §1, 1
 pilastër Ç §1, 19
 pilot Ç §1, 19
 pilotoj Ç §1, 19
 pimë B I §10, 21
 pimë (*ne*) C I §5, 4
 pimë (do të) (*ne*) C I §5, 4
 pinakotekë Ç §1, 11
 Pindari Ç §1, 11
 pinë B I §10, 21
 pinë (*ata*) C I §5, 4

pinë (do të) (*ata*) C I §5, 4
 pini (*ju*) C I §5, 4
 pini (do të) (*ju*) C I §5, 4
 pini! (mos ~) C I §5, 4
 pinjollë B I §10, 9
 pionierë B I §10, 9
 pirik Ç §1, 4
 pirografi Ç §1, 4
 pirunë B I §10, 9
 Pirro C I §4, 3
 Pirroja C I §4, 3
 Pirrua C I §4, 3
 Pisistrati Ç §1, 22
 pish (do të) (*ti*) C I §5, 4
 pishëm (i) B I §9, 4
 pishme (e) B I §9, 4
 pishmi (i) B I §9, 4
 pitë B I §10, 21
 pjek B II §2
 pjek-/shim (u) (~ shëndoshë) F §3, 2
 pjell B II §2
 pjellë B I §10, 24; II §2
 pjellor B II §2
 pjepër B I §9, 1; §11, 6
 pjepra B I §9, 2
 pjeprash B I §9, 1
 pjeprave B I §9, 1
 pjepri B I §9, 1
 pjeprin B I §9, 1
 pjeprit B I §9, 1
 pjergull B I §11, 5
 pjerrët (i, e) C I §8, 2
 pjesë-t D I §1
 pjesëmarrës E §1, 2
 pjesëmarrje E §1, 2
 pjesë-pjesë E §2, 14
 pjesëtim B I §6, 2
 pjesëtoj B I §6, 2
 pjesëz B I §11, 6
 pjesshëm (i) B I §9, 4, 5
 pjesshme (e) B I §9, 4, 5
 pjesshmi (i) B I §9, 4, 5
 pjesshmja (e) B I §9, 5
 pjeshkë-t D I §1
 Pjetër Budi Ë §1
 PK F §3, 7
 PK (~ e Kinës) F §3, 7
 PKK Ë §14
 plagjiat Ç §1, 1, 19

Plaku i Vitit të ri Ë §16
 plan Ç §1, 19
 plane B I §10, 9
 planet Ç §1, 19
 planifikim Ç §1, 19
 planifikoj Ç §1, 19
 planimetri Ç §1, 19
 plastik Ç §1, 19
 platin Ç §1, 19
 Platoni Ç §1, 19
 platonik Ç §1, 19
 plazma B I §9, 2
 plazmë B I §9, 2; Ç §1, 24
 pleh C I §6, 3
 plehërim C I §6, 2
 plehëroj C I §6, 2
 plenum Ç §1, 8
 pleonazëm B I §9, 2; Ç §1, 23
 pleonazmi B I §9, 2; Ç §1, 23
 ple-/pi F §3, 1
 pleq B I §11, 2
 pleqëri B I §6, 5
 pleqsh B I §11, 2
 pleqve B I §11, 2
 pleura Ç §1, 5
 pleurit Ç §1, 5
 plëndës B I §4
 plot B I §10, 8
 plotësim B I §6, 5
 plotësoj B I §6, 5
 plotfuqishëm (i) B I §10, 8
 plotvlershëm (i) B I §10, 8
 plumb C II §1
 Plutarku Ç §1, 16
 pluton Ç §1, 19
 pllakat Ç §1, 19
 podium Ç §1, 8
 poemë B I §10, 17
 poezi Ç §1, 22
 pohim C I §6, 2
 pohoj C I §6, 2
 polak Ç §1, 20
 polakët Ë §17
 polarizoj Ç §1, 19
 poliambulancë Ç §1, 4
 Polibi Ç §1, 4
 poligami Ç §1, 4
 poligon Ç §1, 4
 poligraf Ç §1, 4

- poligjenezë Ç §1, 4
 Polinezi Ç §1, 4
 polinom B I §10, 17; Ç §1, 4
 polisemi Ç §1, 4
 polisintetik E §1, 2
 politeizëm Ç §1, 4, 11
 politeknik Ç §1, 4
 politeknikum Ç §1, 4
 politiko-shoqëror E §2, 9
 Poloni Ç §1, 20
 polonisht Ç §1, 20
 po-/pla F §3, 2
 popuj C I §4, 5
 popull B I §12
 populli B I §12
 po-/pu-/lli F §3, 1
 popullin B I §12
 popullit B I §12
 popullore B I §12
 poqë DH §1, 1
 porcion Ç §1, 1
 porsa DH §1, 1
 porsaardhur (i) E §1, 2
 porsalindur (i) E §1, 2
 porse DH §1, 1
 porsi DH §1, 1
 Port-Artur Ç §1, 11
 Port-Said E §2, 12
 portier Ç §1, 1
 portokall(e) C I §7
 posa DH §1, 1
 posa që DH §2, 3
 Poseidoni Ç §1, 22
 posi DH §1, 1
 postë-telegraf E §2, 3
 postë-telegraf-telefon E §2, 3
 poshtë-lart E §2, 14
 poshtëm (i) B I §11, 7
 Poshtëm (i) (Kurveleshi ~) E §7
 poshtërim B I §6, 3
 poshtëroj B I §6, 3
 pothuaj DH §1, 1
 pothuajse DH §1, 1
 pozë Ç §1, 22
 pozicion Ç §1, 22
 pozitë Ç §1, 22
 pozitiv Ç §1, 22
 PPSH E §14; F §3, 7
 PPSH-së (anëtarët e ~) E §2, 16
 Pragë Ç §2
 prandaj C II §1
 pranverë-vjeshtë (periudha ~) E §2, 21
 pranverë E §18
 prapambetje E §1, 2
 praparojë E §1, 2
 prapavijë E §1, 2
 prapëseprapë DH §1, 1
 prej D III §5
 prejse DH §1, 1
 prelat Ç §1, 19
 premte (e) B I §1
 premtja (e) (~ e zesë) E §12
 president Ç §1, 22
 presidentin (u zhvilluan zgjedhjet për ~ e Republikës) E §3
 presidium Ç §1, 22
 Presidiumi i Kuvendit Popullor E §10
 presim (të) B I §11, 11
 presin (të) B I §11, 11
 preshësh B I §11, 2
 preshtë (i, e) B I §10, 6
 priftërinj C I §9, 2
 prill E §18
 Prillit (i tha Marsi ~) E §16
 Princ (~ Vidi) E §3
 prindër B I §11, 3
 prindërish B I §11, 3
 prindërit B I §11, 3
 priste C III §6, 2
 prish B I §11, 14
 prishni B I §11, 14
 prizë Ç §1, 22
 prizëm Ç §1, 23
 prit-/te F §3, 18
 pritte (do të) C III §6, 2
 prittë (në të ~) C III §6, 2
 pritje-përcjellje E §2, 1
 prizmi Ç §1, 23
 problem-i B I §10, 17
 probleme të reja (janë ~) D I §4
 procedoj Ç §1, 11
 procedurë Ç §1, 10
 procesion Ç §1, 10
 procesverbal E §1, 2
 profesorë B I §10, 9
 profilaktik Ç §1, 19
 prof-/kë F §3, 2
 program-i B I §10, 17

projekt Ç §1, 15
 projektim Ç §1, 15
 projektligjë Ç §1, 15
 projektoj Ç §1, 15
 projektor Ç §1, 15
 projektplan Ç §1, 15
 Promete (një ~ i ditëve tona) Ë §3
 Prometeu Ç §1, 11
 pronorë (përemrat ~) B I §10, 9
 protezë Ç §1, 22
 protoplazmë Ç §1, 19, 24
 provincial Ç §1, 10
 prozë Ç §1, 22
 prozodi Ç §1, 22
 prozopope Ç §1, 22
 pru (kam ~) B II §9
 prumë B I §10, 21
 prunë B I §10, 21
 prutë B I §10, 21
 PS F §3, 7
 psalm Ç §1, 19
 psaltir Ç §1, 19
 pse-ja (s'i dihet ~ kësaj pune) E §2, 20
 pseudonim Ç §1, 15
 pseudopatriot E §1, 2
 psike Ç §1, 16
 psikiatër Ç §1, 1, 4, 16
 psikiatri Ç §1, 1, 4, 16
 psikik Ç §1, 4, 16
 psikolog Ç §1, 4, 19
 psikologji Ç §1, 4, 12, 16, 19
 psikopat Ç §1, 16
 psikozë Ç §1, 4, 22
 p.sh. F §3, 13
 PTT F §3, 7
 PTT-së (nëpunësit e ~) E §2, 16
 publicist Ç §1, 10
 publicistikë Ç §1, 20
 puçërr B I §11, 5
 puhi C I §6, 2
 pu-/kjan F §3, 2
 punë B I §10, 1
 pu-/në F §3, 1
 punëtor B I §6, 2
 punëtorë B I §10, 9, 14
 punëtorësh B I §10, 14
 punëtorët B I §10, 14
 punëtorëve B I §10, 14
 punëtori B I §6, 2

punim-drurit (kooperativa e ~) E §2, 4
 pu-/nim F §3, 1
 punoi C I §5, 3
 punoj C I §4, 6
 punoj (do të) C I §4, 6
 punoja C I §4, 6
 punoja (do të) C I §4, 6
 punoje C I §4, 6
 punoje (do të) C I §4, 6
 punojmë (të) B I §10, 20
 punojnë (të) B I §10, 20
 punonim (të) B I §11, 12
 punonim (do të) C I §4, 6
 punonin (të) B I §11, 12
 punonit (të) B I §11, 12
 punonjës B I §11, 3
 punonjësish B I §11, 3
 punonjësit B I §11, 3
 punosh (të) (ti) C I §5, 5
 punuar (i, e) B I §11, 9
 punueshëm (i) B II §8
 pupël B I §9, 1; §11, 5
 pupla B I §9, 1
 pu-/pla F §3, 2
 puplash B I §9, 1
 puplat B I §9, 1
 puple B I §9, 1
 puplën B I §9, 1
 puplës B I §9, 1
 pi-/shtet F §3, 2
 pyes B II §7
 pyesja B II §7
 pyeta B II §7
 pyetej B II §7
 pyetem B II §7
 pyeteshe B II §7
 pyetës B II §7
 pyetje B II §7
 pyetkam B II §7
 pyetsha B II §7
 pyettë (në e ~) C III §6, 2
 pyetur B II §7
 pyll B II §9
 pyllëzim B I §6, 5
 pyllëzoi B I §6, 5

Q

Qafa e Gjarpërit Ë §7

- Qafa e Thanës Ë §7
 qahi C I §6, 2
 qai C I §4, 6
 qaj (do të) C I §4, 6
 qaja C I §4, 6
 qaja (do të) C I §4, 6
 qaje C I §4, 6
 qaje (do të) C I §4, 6
 qarë B I §10, 24
 qartë B I §10, 8
 qarr C I §8, 3
 qash (të) (ti) C I §5, 5
 qefull B I §12
 qefulli B I §12
 qefullin B I §12
 qefullit B I §12
 qehaja C I §6, 2
 qelb C I §1
 qelbëra B I §10, 4
 qelizë B I §10, 15
 qel-/qi F §3, 2
 qemë B I §10, 21
 qendër B I §1
 qe-/ndra F §3, 3
 qendror B I §1
 qenë B I §10, 21
 qenë (kam ~) B I §1
 qenësor B I §1
 qengj C I §1, II §1
 qe-/ngji F §3, 2
 qenje C III §3
 qenkam B I §11, 10
 qen-ujk E §2, 3
 qep B I §11, 14
 qepëse (maquinë ~) B I §8, 4
 qepim (të) B I §11, 11
 qepin (të) B I §11, 11
 qepkam B I §11, 10
 qepni B I §11, 14
 qepnim (të) B I §11, 12
 qepnin (të) B I §11, 12
 qepnit (të) B I §11, 12
 qe-/pshe F §3, 2
 qeramikë Ç §1, 10
 qere C I §8, 2
 qerosë B I §10, 9
 Qerosi Ë §4
 qershi (shumë ~) D I §2
 qerre C I §8, 2
 qesh B I §11, 14
 qeshëm B I §11, 13
 qeshën B I §11, 13
 qeshët B I §11, 13
 qetë B I §10, 21
 qeth B I §11, 14
 qe-/thje F §3, 2
 qeth-/na F §3, 2
 që atëhere B III §2
 që kur DH §1, 1
 që në DH §2, 3
 që se DH §2, 3
 që te DH §2, 3
 qëkur DH §1, 1
 qëkurse DH §1, 1
 qëmoti DH §1, 1
 qëndruam B I §11, 13
 qëndruan B I §11, 13
 qëndruat B I §11, 13
 qëparë DH §1, 1
 qiej C I §4, 5
 qiell B II §1
 qi-/ell F §3, 5
 qilim B I §13
 qilizmë B I §10, 16
 qime B I §13
 qind për qind DH §2, 4
 qindëshe B I §8, 4
 qindvjeteri E §1, 2
 qitës B I §8, 4; D I §5
 qitësi B I §8, 4
 qitësin
 qitësish B I §8, 4
 qitësit B I §8, 4
 qitësve B I §8, 4
 qo-/fsha F §3, 2
 qo-/fte F §3, 2
 qorr-morr E §2, 14
 qoshe më qoshe DH §2, 2
 qurra B I §14; C I §8, 2
 qurraman B I §14
 qurrash B I §14
 qymyr B I §14
 qysh kur DH §1, 1
 qysh se DH §2, 3
 qyshkur DH §1, 1
 qytetare B I §3
 qytetarje B I §3
 qytetarja B I §3

qytete të mëdha D I §4

R

RAB Ë §14; F §3, 7

Rabëlesë (veprat e ~) E §1, 3

Rabindranat Tagore Ç §2

racial Ç §1, 1

racion Ç §1, 1, 10

racionalizim Ç §1, 1, 22

racionalizoj Ç §1, 22

radikalë B I §10, 9

radio C I §4, 3; Ç §1, 1

radioja C I §4, 3

radioje (i, e një) C I §4, 3

radiologji Ç §1, 12

radhë C I §8, 3

radhë-radhë E §2, 14

radhoi C I §5, 1

radhoit C I §5, 1

radhua C I §5, 1

radhuan C I §5, 1

rajon Ç §1, 1

ramazani Ë §12

ramë B I §10, 21

ranë B I §10, 21

Rasin Ç §2

ratë B I §, 10, 21

rav-/goj F §3, 2

RDGJ Ë §14; F §3, 7

RDP (~ e Koresë) F §3, 7

re C I §4, 2

re (e) C I §4, 2

realsion Ç §1, 1, 17

reaksionar Ç §1, 1

realie Ç §1, 1

realizëm B I §9, 2; Ç §1, 23

realizmi B I §9, 2; Ç §1, 23

realizmin B I §9, 2

realizmit B I §9, 2

rebel C I §8, 3

rebelë B I §10, 9

rebus C I §1

recension Ç §1, 1

Reç-Dardhë E §2, 10

reçe B I §10, 9

regjent Ç §1, 12

regjim Ç §1, 12

regjisor Ç §1, 27

regjistër C I §8, 3; Ç §1, 12

regjistra themeltarë D I §3

regjistrim B I §7; C I §8, 3

regjistroj B I §7

rehat C I §6, 2

rehati C I §6, 2

rehe C I §6, 2

reja C I §4, 2

reja (e) C I §4, 2

reje C I §4, 2

reje (së) C I §4, 2

rekuem Ç §1, 6

rend B I §11, 14

rendë (të) B I §10, 23

rendëm B I §11, 13

rendën B I §11, 13

rendët B I §11, 13

rendte C III §5

rendtë (në ~) C III §5

Rene Dekart Ë §1

Republika Arabe e Bashkuar Ë §7

Republika Demokratike Gjermane Ë §7

Republika Demokratike e Vietnamit Ë §7

Republika Popullore e Kinës Ë §7

Republika Popullore e Shqipërisë Ë §7

Republika Socialiste e Rumanisë Ë §7

re-/spekt F §3, 2

reshje C I §8, 3

reumatizëm B I §9, 2; Ç §1, 5

reumatizmi B I §9, 2

reumati-/zmi F §3, 2

reumatizmin B I §9, 2

reumatizmit B I §9, 2

revizionizëm B I §9, 2; Ç §1, 23

revizionizmi B I §9, 2; Ç §1, 23

revizionizmin B I §9, 2

revizionizmit B I §9, 2

revolucion Ç §1, 1, 10

revolucionar Ç §1, 10

Revolucioni i madh socialist i Tetorit Ë §8

rezervë Ç §1, 22

rezervist Ç §1, 22

rezervuar Ç §1, 7, 22

rezidencë Ç §1, 22

rezistencë Ç §1, 22

rezolucion Ç §1, 1, 22

rezonancë Ç §1, 22

rezonator Ç §1, 22

rezultat Ç §1, 19, 22

rëndë B I §10, 8
 rëndë-rëndë E §2, 14
 rënë (ka ~) B I §4
 rënje C III §3
 rënkoj C I §8, 3
 rërë B I §4
 riatdhesim E §1, 1
 ribotoj E §1, 1
 Rilindja Ë §8
 Rimski-Korsakov E §2, 11
 rindërtim E §1, 1
 rini C I §4, 2
 rinia C I §4, 2
 rinie C I §4, 2
 rinjtë (të) B I §10, 11
 Rio de Zhaneiro Ç §2
 ripni (të) B II §3
 rishikoj E §1, 1
 rishtas C I §1
 rishtazi C I §1
 ritëm B I §9, 3; Ç §1, 4, 11
 ritme të shpejta D I §4
 ritmi B I §9, 3
 ritmik Ç §1, 4, 11
 ritmin B I §9, 3
 ritmit B I §9, 3
 Riu (i) (Gabriel Dara ~) Ë §1
 Rizai C I §5, 1
 rjep B II §2
 rjepur B II §2
 rob C I §1
 Robespieri Ç §1, 1
 Rodosit (ishulli i ~) E §1, 3
 rol Ç §1, 19
 romak C I §8, 3
 romantizëm Ç §1, 23
 romantizmi Ç §1, 23
 rosakë B I §10, 9
 RP (~ e Shqipërisë) F §3, 7
 RPSH Ë §14; F §3, 7
 RSP F §3, 7
 ruaj B II §8
 ruaj (~ shtëpinë) C I §8, 1
 ruajë (të) B I §10, 23
 ruajmë (të) B I §10, 20
 ruajnë (të) B I §10, 20
 rumunët Ë §17
 rus-ë B I §10, 10
 Ruslan Ç §1, 20

Rushit Bilbil Gramshi Ë §1
 ryshfet C I §8, 3
 rytbe B I §14

RR

rradake C I §8, 1
 rrafsh C I §8, 1
 rrafshët (i, e) C I §8, 1
 rrafshinë C I §8, 1
 rrafshnaltë C I §8, 1
 rrafshoj C I §8, 1
 rrah C I §6, 3; §8, 1
 rrah-u C I §8, 1
 rrahim C I §6, 3
 rrahje C I §6, 3
 rrah-/je F §3, 2
 rrallë C I §8, 1
 rrallë (i, e) C I §8, 1
 rrallëherë DH §1, 1
 rrallëkush DH §1, 1
 rralloj C I §8, 1
 rrangulla C I §8, 1
 rrap C I §8, 1
 rrapamë C I §8, 1
 rrapëllimë C I §8, 1
 rrapëlloj C I §8, 1
 Rrapo Hekali Ë §1
 rraqe C I §8, 1
 rras C I §8, 1
 rrasallis C I §8, 1
 rrasët (i, e) C I §8, 1
 rrasht C I §8, 1
 rrashtë C I §8, 1
 rravgoj C I §8, 1
 rrebesh C I §8, 1
 rrebull C I §8, 1
 rreckë C I §8, 1
 rregull B I §12; C I §8, 1
 rregulla B I §12
 rregullat B I §12
 rregullave(t) B I §12
 rregulle B I §12
 rregullë B I §12
 rregullën B I §12
 rregulli B I §12
 rregullin B I §12
 rregullisht C I §8, 1
 rregullit B I §12

- rregulloj C I §8, 1
 rregullt (i, e) B I §10, 6; C I §8, 1
 rrej C I §8, 1
 rrekem C I §8, 1
 rrem C I §8, 1
 rremb C I §8, 1
 rremë (i, e) C I §8, 1
 rrenë C I §8, 1
 rrenës C I §8, 1
 rrepë C I §8, 1
 rreptë (i, e) C I §8, 1
 rreptësi C I §8, 1
 rreptësisht C I §8, 1
 rreshkët (i, e) C I §8, 1
 rre-/shpe F §3, 2
 rresht C I §8, 1
 rreshter C I §8, 1
 rreshterë B I §10, 9
 rreshtoj C I §8, 1
 rreth C I §8, 1
 rreth e përqark DH §2, 2
 rreth e rreth DH §2, 2
 rreth e rrotull DH §2, 2
 rrethanë C I §8, 1
 Rreth-Greth E §2, 10
 rrethim C I §8, 1
 rrethinat C I §8, 1
 rrethoj C I §8, 1
 rreze C I §8, 1
 rrezga-bjezga C I §8, 1; E §2, 14
 rrezik C I §8, 1
 rrezikoj C I §8, 1
 rrezikshëm (i) C I §8, 1
 rrezikshme (e) C I §8, 1
 rrëfanë C I §8, 1
 rrëfej C I §8, 1
 rrëfejmë (të) B I §10, 20
 rrëfejnë (të) B I §10, 20
 rrëgjoj C I §8, 1
 rrëkëllej C I §8, 1
 rrëmbej C I §8, 1
 rrëmbim C I §8, 1
 rrëmbyer (i, e) C I §8, 1
 rrëmbyeshëm (i) B I §11, 8; II §7
 rrëmet C I §8, 1
 rrëmih C I §8, 1
 rrëmujë C I §8, 1
 rrënim C I §8, 1
 rrënoj C I §8, 1
 rrënjë C I §8, 1
 rrënjës C I §8, 1
 rrëqebull C I §8, 1
 rrëqethem C I §8, 1
 rrëshajet C I §8, 11 Ë §12
 rrëshek C I §8, 1
 rrëshirë C I §8, 1
 rrëshqanë C I §8, 1
 rrëshqas C I §8, 1
 rrëzë C I §8, 1
 rrëzoj C I §8, 1
 rri C I §8, 1
 rrihemi C I §6, 3
 rrip B I §13; C I §8, 1
 rripa-rripa E §2, 14
 rripë C I §8, 1
 rriqër C I §8, 1
 rriskë C I §8, 1
 rrit C I §8, 1
 rritur (i, e) C I §8, 1
 rrjedh C I §8, 1
 rrjedhë C I §8, 1
 rrjedhim C I §8, 1
 rrjedhore C I §8, 1
 rrjedhshëm C I §8, 1
 rrjedhshëm (i) C I §8, 1
 rrjedhshme (e) C I §8, 1
 rrjeshtoj C I §8, 1
 rrjetë C I §8, 1
 rrobalarëse E §1, 2
 rrobaqepës E §1, 2
 rrobë C I §8, 1
 rrodhe C I §8, q
 rroftë C I §8, 1
 rro-/ftë F §3, 2
 rrogë C I §8, 1
 rrogoz C I §8, 1
 Rogozhinë-Fier (hekurudha ~) E §2, 21
 rroi C I §5, 3
 rroj C I §8, 1
 rrok C I §8, 1
 rrokje C I §8, 1
 rrokopujë C I §8, 1
 rrokull C I §8, 1
 rrokullis C I §8, 1
 rropatem C I §8, 1
 rropulli C I §8, 1
 rrotë C I §8, 1
 rrotull B I §12; C I §8, 1

rrotulla B I §12
 rrotullash B I §12
 rrotullat B I §12
 rrotullave(t) B I §12
 rrotulle B I §12
 rrotullën B I §12
 rrotullës B I §12
 rrotullohem B I §12
 rrotulloj C I §8, 1
 rrozgë C I §8, 1
 rruaj C I §8, 1
 rruaj (~ mjekrën) C I §8, 1
 rru-/aj F §3, 5
 rruar (i) C I §8, 1
 rruaza C I §8, 1
 rruadh C I §8, 1
 rruadhë C I §8, 1
 rrufe B I §10, 12; C I §4, 2; §8, 1
 rrufeja C I §4, 2
 rrufeje C I §4, 2
 rrufenë B I §10, 12
 rrufesë B I §10, 12
 rrufesh B I §11, 4
 rrufetë B I §10, 12
 rrufë C I §8, 1
 rrufkë (vezë ~) C I §8, 1
 rruga-ura (Ndërmarrja ~) E §9, 3
 rrugë B I §10; 1; C I §8, 1
 rrugë pa rrugë DH §2, 2
 rrugën B I §10, 1
 rrugës B I §10, 1
 rrugësh B I §10, 1
 rrugë-t D I §1
 rrugëve B I §10, 1
 rrुकullimë C I §8, 1
 rrumbullakët (i, e) C I §8, 1
 rrungajë C I §8, 1
 rrush C I §8, 1
 rrushkull C I §8, 1
 rruzull C I §8, q
 rruzullim C I §8, 1
 rryeshëm C I §8, 1
 rryeshëm (i) B II §7
 rryl C I §8, 1
 rrymë C I §8, 1
 rrypinë C I §8, 1

S

S Ë §19
 s'arrin B III §1, 2
 s'bën B III §1, 2
 s'duhet B III §1, 2
 s'e (~ di) B III §1, 2
 s'erdhë B III §1, 2
 s'është B III §1, 2
 s'i (~ tha) B III §1, 2
 s'presim B III §1, 2
 s'thuhet B III §1, 2
 s'u (~ përgjegj) B III §1, 2
 s'u preka DH §2, 5
 sado që DH §2, 3
 Sahalin Ç §2
 sahanlëpirës C I §6, 2
 sahat C I §6, 2
 saj (prej ~) B III §3
 saj (e) (motra ~) D II §17
 saj (i, e, të) B I §11, 15
 sajte (të) B I §10, 19
 sakaqë DH §1, 1
 sakaqëherë DH §1, 1
 sakatë B §10, 9
 saktë (i, e) B I §10, 6
 saku DH §1, 1
 sal-/cë F §3, 2
 Saltikov-Shedrin Ç §2; E §2, 11
 Salusti Ç §1, 19
 sallam Ç §1, 19
 sallameri Ç §1, 19
 sallë Ç §1, 19
 sallon Ç §1, 19
 sandale Ç §1, 19
 sandhi C III §4
 sanksion Ç §1, 1, 17
 san-/ksion F §3, 3
 san-/skritishtja F §3, 4
 sapo DH §1, 1
 sapo që DH §2, 3
 saqë DH §1, 1
 saracenët Ç §1, 10
 sarkazëm B I §9, 2; Ç §1, 23
 sarkazmi B I §9, 2; Ç §1, 23
 Sazanit (ishulli i ~) Ë §7
 Scila Ç §1, 19
 se ç' DH §1, 1
 se ç' (nuk e di ~ i ka ngjarë) DH §1, 1
 se ku (më thuaj ~ do të shkosh) DH §1, 1
 se kur (s'e di ~ nisem) DH §1, 1

- se kush (s'dihet ~ u nis) DH §1,
 se qysh (s'u muar vesh ~ u bë kjo punë) DH §1, 1
 se sa (s'dihet ~ do të vazhdojë koha e keqe) DH §1, 1
 se se (na udhëzoni ~ të veprojmë) DH §1, 1
 Seato Ë §14
 SEATO Ë §14; F§3, 7
 secila DH §1, 1
 secilado DH §1, 1
 secili DH §1, 1
 secilido DH §1, 1
 seç DH §1, 1
 seç (~ këndon bilbili) DH §1, 1
 Sedoi Ç §1, 3
 sehir C I §6, 2
 sehirxhi C I §6, 2
 sekondar Ç §1, 7
 sekondë Ç §1, 7
 Sekretar i Parë i KQ të PPSH Ë §3
 seksion Ç §1, 1
 sekuestrim Ç §1, 6
 sekuestroj Ç §1, 6
 sekush DH §1, 1
 seleksion Ç §1, 17
 seleksionoj Ç §1, 17
 semasiologji Ç §1, 1
 sende të gjetura D I §4
 Senë Ç §2
 Sen-Sans E §2, 11
 Sen-Simon E §2, 11
 Sent-Etien E §2, 12
 Sen-Zhyst E §2, 11
 Sepse DH §1, 1
 serb-ë B I §10, 10
 serbokroatishtja E §1, 2
 serum Ç §1, 8
 sesi (s'dihet ~) DH §1, 1
 sesi (s'ka ~) DH §1, 1
 sesion Ç §1, 1
 së (nyjë e përparme) D II §1, §3, §5, §8, §9, §10, §11, §12, §14
 së afërmi DH §2, 1
 së bashku DH §2, 1
 së dyti DH §2, 1
 së jashtmi DH §2, 1
 së larti DJ §2, 1
 së mbari DH §2, 1
 së paku DH §2, 1
 së toku DH §2, 1
 së thelli DH §2, 1
 sfakë C I §3
 sfililit C I §3
 sfrac C I §3
 sfungjer B I §14
 sfurk C I §3
 si (e)dhe DH §2, 3
 siç (~ dihet) DH §1, 1
 Sidnej Ç §2
 sido DH §1, 1
 sido që DH §2, 3
 sidokudo DH §1, 1
 sidomos DH §1, 1
 sidoqoftë DH §1, 1
 sikundërqë DH §1, 1
 sikundërse DH §1, 1
 sikur DH §1, 1
 sikurse DH §1, 1
 sikush DH §1, 1
 silicium Ç §1, 1
 silogjizëm Ç §1, 4, 19, 23
 silogjizmi Ç §1, 23
 siluetë Ç §1, 19
 sille B II §3
 sillej (të) B II §3
 sillem (të) B II §3
 sillesh (të) B II §3
 sillesha (të) B II §3
 silleshe (të) B II §3
 sillet (të) B II §3
 sillja (të) B II §3
 sillje (të) B II §3
 sillni (të) B II §3
 simbiozë Ç §1, 1, 4
 simbol Ç §1, 4
 simbolik Ç §1, 4
 sime B III §4
 sime (vajzës ~) B III §4
 simfoni Ç §1, 4
 simpati Ç §1, 4, 11
 simpatik Ç §1, 11
 simpatizoj Ç §1, 11
 simpozium Ç §1, 1
 simptomë B I §10, 17; Ç §1, 4
 sinagogë Ç §1, 4
 sindëkur DH §1, 1
 sindikalist Ç §1, 4
 sindikalizëm Ç §1, 4

- sindikatë Ç §1, 4
 sinekdokë Ç §1, 4
 sinkopë Ç §1, 4
 sinkretizëm Ç §1, 4
 sinkroni Ç §1, 4
 sinonim Ç §1, 4
 sinoptik Ç §1, 4
 sintagmë Ç §1, 4
 sintaksë Ç §1, 4
 sintezë Ç §1, 4, 11, 22
 sipas DH §1, 1
 sipërm (i) B I §11, 7
 sipërmarrje C I §8, 2
 Sipërme (e) (Labova ~) Ë §7
 Siqelia Ç §1, 10
 Sir-Darja E §2, 12
 Sirakuza Ç §1, 22
 Siri Ç §1, 4
 sirtar B I §13
 sistem-i B I §10, 17
 sish (prej ~) B III §3
 sjell B II §2
 sjellë B I §10, 24; II §2
 sjellë (të) B I §10, 23
 sjellje B II §2
 skalit C I §3
 skërfyell C I §3
 skërmit C I §3
 skëterrë C I §8, 2
 skitët Ç §1, 11
 Skiti Ç §1, 4
 Skitia Ç §1, 11
 skolastikë Ç §1, 19
 skuq C I §3
 slogan C I §3
 sllav Ç §1, 20
 sllavist Ç §1, 20
 sllavistikë Ç §1, 20
 sllavisht Ç §1, 20
 sllovak Ç §1, 20
 Sllovaki Ç §1, 20
 sllovakisht Ç §1, 20
 slloven Ç §1, 20
 slloven-ë B I §10, 10
 Slloveni Ç §1, 20
 sllovenisht Ç §1, 20
 smilar C I §3
 smirë C I §3
 smirëzi C I §3
 Smirnenski Ç §1, 3
 smiroj C I §3
 smoking C I §3
 Smolensk Ç §1, 20
 SMT Ë §14; F §3, 7
 SMT-ja (~ e Lushnjës) E §2, 16
 social Ç §1, 10
 socialdemokrat E §1, 2
 socialist Ç §1, 10
 socialistë B I §10, 9
 socializëm B I §9, 2; Ç §1, 23
 socializmi B I §9, 2; Ç §1, 23
 socializmin B I §9, 2
 socializmit B I §9, 2
 socialshovinizëm E §1, 2
 sociologji Ç §1, 1, 19
 Sofje Ç §1, 1; §2
 sonë B I §10, 19; III §4
 sonë (shkollës ~) B III §4
 sorrë C I §8, 2
 sosh (prej ~) B III §3
 sot për sot DH §2, 2
 sotëm (i) B I §9, 3; §11, 7
 sotme (e) B I §9, 3
 sotme (të) B I §9, 3
 sotmeje (së) B I §9, 3
 sotmen (të) B I §9, 3
 sotmes (së) B I §9, 3
 sotmesh (të) B I §9, 3
 sotmeve (të) B I §9, 3
 sotmëve (të) B I §9, 3
 sotmi (i) B I §9, 3
 sotmi (të) B I §9, 3
 sotmin (të) B I §9, 3
 sotmish (të) B I §9, 3
 sotmit (të) B I §9, 3
 sotmja (e) B I §9, 3
 sotshëm (i) C III §1
 sovjet Ç §1, 1
 sovjetik Ç §1, 1
 spahi C I §6, 2
 spanjoll-ë B I §10, 10
 spartakiadë Ç §1, 1, 11
 special Ç §1, 1, 10
 specialist Ç §1, 1, 10
 specialitet Ç §1, 1
 specializoj Ç §1, 10
 spekuloj Ç §1, 19
 spiunë B I §10, 9

“Sporti popullor” Ë §13
 sportistë B I §10, 9
 sqaru-/es F §3, 5
 sqepar C I §3
 sqetull B I §12
 sqetulla B I §12
 sqetullash B I §12
 sqetullat B I §12
 sqetullave(t) B I §12
 sqetulle B I §12
 sqetullën B I §12
 sqetullës B I §12
 squfur C I §3
 stacion Ç §1, 1
 stadium Ç §1, 8
 Stalin (Gjeneralisimi ~) Ë §3
 Stanislavski Ç §1, 3
 stemë B I §10, 17
 sterrë C I §8, 2
 stilistikë Ç §1, 4
 stilograf Ç §1, 4
 stoicizëm Ç §1, 10
 Stokholm Ç §2
 stomatologji Ç §1, 12
 studente B I §3
 studenteje B I §3
 studentë B I §10, 9
 studentja B I §3
 “Studime filologjike” Ë §13
 “Studime historike” Ë §13
 studio Ç §1, 1
 studjoj Ç §1, 1
 stuhi C I §6, 2
 suaj B III §4
 suaj (kooperativës ~) B III §4
 suajës (jepjani ~) B III §4
 subjekt Ç §1, 1
 subjektiv Ç §1, 1
 subjektivizëm Ç §1, 1
 suedez-ë B I §10, 10
 Suez Ç §2
 suficit Ç §1, 10
 sugjestion Ç §1, 12
 sulmues B I §11, 3; II §8; D I §5
 sulmu-/es F §3, 5
 sulmuesish B I §11, 3
 sulmuesit B I §11, 3
 Sulltan (~ Murati) Ë §3
 sumbull B I §12

sumbulla B I §12
 sumbullash B I §12
 sumbullat B I §12
 sumbullave(t) B I §12
 sumbulle B I §12
 sumbullën B I §12
 sumbullës B I §12
 Sun Jat Sen Ç §2; Ë §1
 surrealizëm Ç §1, 21
 surrogat Ç §1, 21
 Sverdlov Ç §1, 20
 Sverdlovsk Ç §1, 20
 sy B II §9
 sy më sy DH §2, 2
 sy për sy DH §2, 2
 symbyllurazi C I §1
 synë B I §10, 13
 synimet tona janë të qarta D I §4
 sysh B I §11, 4
 syshqiponjë E §1, 2
 syzë B I §10, 15
 syzi E §1, 2

SH

shahist C I §6, 2
 shahistë B I §10, 9
 shahit C I §6, 2
 shaj C I §4, 6
 shaj (do të) C I §4, 6
 shakuj C I §4, 5
 shakull B I §12
 shakulli B I §12
 shakullin B I §12
 shakullit B I §12
 Shalëgjati (Mark ~) Ë §1
 shaljanë B I §10, 9
 shantazh C I §1
 sharrë C I §8, 2
 sharrëxhinj C I §9, 2
 sharrëz C I §11, 6
 sharroj C I §8, 2
 SHBA Ë §14; F §3, 7
 shegë-t D I §1
 Shekspir Ç §2
 Shekspirit (tragjeditë e ~) E §1, 3
 shekuj C I §4, 5
 Sheli Ç §2
 shembëllor B I §1

- shembëlltyra-t D I §1
shembull B I §1
shemër B I §1; §11, 5
sherr C I §8, 3
she-/ut F §3, 5
shëndoshë B I §10, 8
shënim B I §6, 1
shënoj B I §6, 1
shëtiste C III §6, 2
shëtüt-/te F §3, 18
shëtütte (do të) C III §6, 2
shfajësoj C I §2, 1
shfaros C I §2, 1
shfletoj C I §2, 1
shfrej C I §2, 1
shfryj C I §2, 1
shfrytëzim C I §2, 1
shfrytëzoj C I §2, 1
shfuqizoj C I §2, 1
shihni C I §6, 3
shija C I §4, 1
shije C I §4, 1
shijen C I §4, 1
shijes C I §4, 1
shijet C I §4, 1
shijshëm (i) B I §9, 4; C I §4, 1
shijshme (e) B I §9, 4
shijshmi (i) B I §9, 4
shikoj C I §4, 6
shikoj (do të) C I §4, 6
Shiler Ç §2
shinë B I §10, 13
shirëse (maquinë ~) B I §8, 4
shi-/rje F §3, 2
shitblerje E §1, 2
shitës B I §11, 3
shitëse B I §3
shitëseje B I §3
shitësish B I §11, 3
shitësit B I §11, 3
shitësja B I §3
shitt (do të) C III §6, 2
shi-/ut F §3, 5
shkaktar B I §6, 5
shkaktoj B I §6, 5
Shkalla e Tujanit Ë §7
shkallë-shkallë E §2, 14
shkallmoi C I §5, 3
shkallmoj C I §2, 1
shkalloj C I §2, 1
shkamb C II §1
shkapërcej C I §2, 1
shkapërthej C I §2, 1
shkarkim C I §2, 1
shkarkoj C I §2, 1
shkatërroj C I §8, 2
shkathët (i) C I §2, 1
shkathët (i, e) B I §11, 1
shkazmë B I §10, 16
shkel e shko DH §2, 1
shkelë (të) B I §10, 23
shkelkam B I §11, 10
shkëlqyeshëm (i) B I §9, 4
shkëlqyeshme (e) B I §9, 4
shkëlqyeshmi (i) B I §9, 4
shkëmb C II §1
shkëmbej C I §2, 1
Shkëmbi i Kavajës E §7
shkëmbim C I §2, 1
shkëmbinj C I §9, 2
shkëmesë C I §2, 1
shkëndija C I §4, 1
shkëndijat C I §4, 1
shkëndijë C I §4, 1
shkëndijën C I §4, 1
shkëndijës C I §4, 1
shkëput C I §2, 1
shkëshilloj C I §2, 1
shkishëroj C I §2, 1
shkoi F §3, 8
shko-/dran F §3, 2
shkodranë B I §10, 9
shkodranët Ë §17
shkombëtarizoj C I §2, 1
shkoq C I §2, 1
shkoqit B I §11, 14
shkoqitëm B I §11, 13
shkoqitën B I §11, 13
shkoqitët B I §11, 13
shkoqitni B I §11, 14
shkosh (të) (ti) C I §5, 5
shkreh C I §2, 1; §6, 3
shkrehim C I §6, 3
shkrehin C I §6, 3
shkrehje C I §6, 3
shkrep C I §2, 1
shkretë B I §10, 8
shkrif C I §2, 1

shkrifët (i) C I §2, 1
 shkrij B II §9; C I §2, 1
 shkrimtarë B I §10, 9
 shkroi C I §5, 3
 shkronjë C I §9, 1
 shkruaj C I §4, 6
 shkruaj (do të) C I §4, 6
 shkru-/an F §3, 5
 shkruar (i, e) B I §11, 9
 shkruash (të) (ti) C I §5, 5
 shkruhem C I §6, 2
 shkruhen C I §6, 2
 shkujdesem C I §2, 1
 shkujdesur (i) C I §2, 1
 shkul C I §2,
 shkulë (të) B I §10, 23
 shkulëm B I §11, 13
 shkulën B I §11, 13
 shkulët C I §11, 13
 shkund C I §1; §2, 1
 shkundë (të) B I §10, 23
 shkundja C I §1
 shkundka C I §1
 shkundi C I §1
 shkundsha C I §1
 shkundte C I §1; III §5
 shkundtë (në ~) C III §5
 shkurdis C I §2, 1
 shkurorezoj C I §2, 1
 shkurt B I §10, 8; Ë §18
 shkurtër (i) B I §8, 3
 shkurtëri (të) B I §8, 3
 shkurtërin (të) B I §8, 3
 shkurtërish (të) B I §8, 3
 shkurtërit (të) B I §8, 3
 shkurtërve (të) B I §8, 3
 shkurtëzën B I §11, 6
 shkurtëzës B I §11, 6
 shkuç C I §2, 1
 shmangja (*unë*) C III §3
 shmangje C III §3
 shmangje (ti) C III §3
 shmbrej C I §2, 3
 shnderim C I §2, 2
 shnderoj C I §2, 3
 shndershëm (i) C I §2, 3
 shndërrim C I §2, 3
 shndërroj C I §2, 3; §8, 2
 shndrit C I §2, 3

shoh C I §6, 3
 shohim C I §6, 3
 shoi C I §5, 3
 shoku (~ Petrit Bardhi) Ë §3
 Shon O-Kejsi E §2, 11; Ë §1
 Shopen Ç §2
 shoqëri B I §6, 5
 shoqëroj B I §6, 5
 shoqëror B I §6, 5
 shoqi-shoqin E §2, 14
 shoqja (~ Afërdita Gjoka) Ë §3
 shovinizëm Ç §1, 23
 shovinizmi Ç §1, 23
 shpagim C I §2, 1
 shpaguaj C I §2, 1
 shpall C I §2, 1
 shpallje C I §2, 1
 shpatull B I §11, 5; §12
 shpatulla B I §12
 shpatullash B I §12
 shpatullat B I §12
 shpatullave(t) B I §12
 shpatullën B I §12
 shpatullës B I §12
 shpejt B I §10, 8
 shpeshherë DH §1, 1
 shpe-/shtoj F §3, 2
 shpënje C III §3
 shpërblej C I §2, 1
 shpërblim C I §2, 1
 shpërdorim C I §2, 1
 shpërndaj C I §2, 1
 shpërndajmë (të) B I §10, 20
 shpërndajnë (të) B I §10, 20
 shpërndamë B I §10, 21
 shpërndanë B I §10, 21
 shpërndarje C I §2, 1
 shpërndatë B I §10, 21
 shpërngul C I §2, 1
 shpërngulje C I §2, 1
 shpërvjel C I §2, 1
 shpie B I §10, 22
 shpie (të) B II §6
 shpiem (të) B I §11, 11; II §6
 shpien (të) B I §11, 11; II §6
 shpiesh (të) B II §6
 shpif C I §2, 1
 shpifje C I §2, 1
 shpihej (të) B II §6

- shpihen (të) B II §6
shpiheshin (të) B II §6
shpihet (të) B II §6
shpija (të) B II §6
shpije (të) B II §6
shpik C I §2, 1
shpikje C I §2, 1
shpim C I §2, 1
shpim-shfrytëzimit (brigada e ~) E §2, 4
shpim-kërkimit (punimet e ~) E §2, 4
shpim-vlerësimit (të) E §2, 4
shpini (të) B II §6
shpirt B I §13
shpirtëra B I §10, 4
shpjegoj Ç §1, 1
shpjereni B II §6
shpjerë B I §10, 22; II §6
shpjerë (të) B II §6
shpoj C I §2, 1
shporr C I §2, 1; §8, 3
shpre-/sa F §3, 1
shprish C I §2, 1
shpronësim C I §2, 1
shpronësoj C I §2, 1
shpumë B I §10, 21
shpunë B I §10, 21
shputë B I §10, 21
shpyllëzim C I §2, 1
shpyllëzoj C I §2, 1
shqep C I §2, 1
shqepje C I §2, 1
shqerr C I §2, 1
shqetësim C I §2, 1
shqetësoj C I §2, 1
shqip B I §13
shqipe B I §13
Shqipëri B I §6, 5; C I §4, 2
Shqipëri-Turqi (ndeshja e futbollit ~) E §2, 21
Shqipëria C I §4, 2; Ë §7
Shqipë-/ria F §3, 8
Shqipërie C I §4, 2
shqipëroj B I §6, 5; §13
shqip-rusisht-frëngjisht (fjalor ~) E §2, 8
shqiptar B I §6, 5, §13
shqiptarë B I §10, 9
shqiptarët Ë §17
shqiptaro-grek E §2, 9
shqiptim B I §6, 5
shqiptoj B I §6, 5; I §13
shqit C I §2, 1
shquaj C I §2, 1
shquar (i) C I §2, 1
shqyej B II §7; C I §2, 1; §4, 6
shqyej (do të) C I §4, 6
Shtajnbek Ç §2
shtangët (i) C II §1
shtangja (*unë*) C III §3
shtangje C III §3
shtangje (*ti*) C III §3
shta-/ngu F §3, 2
shtatë (i) C III §6, 1
shtatëdhjetë B I §6, 2
shtatëdhjetë e tre DH §1, 2
shtathedhur C III §4
shteg C I §1
shtegëtoj B I §6, 5
shter C I §8, 3
shteroj C I §8, 3
Shtetet e Bashkuara (~ të Amerikës) C I §4
shtëllungë C II §1
shtënë B I §10, 24
shtëpi B I §10, 12; C I §4, 2
shtëpi (shumë ~) D I §2
shtëpia C I §4, 2
shtëpie C I §4, 2
shtëpinë B I §10, 12
shtëpinë e madhe B III §2
shtëpisë B I §10, 12
shtëpish B I §11, 4
shtëpitë B I §10, 12
shtërg C I §1
shtie B I §10, 22; II §6
shtie (të) B II §6
shtiem (të) B I §11, 11; II §6
shtien (të) B I §11, 11; II §6
shtiesh (të) B II §6
shtigje të ngushta D I §4
shtihen (të) B II §6
shtihet (të) B II §6
shtija (të) B II §6
shtije (të) B II §6
shtini (të) B II §6
shtjellë B I §10, 24
shtjelloj C I §2, 1
shtjerë! B I §10, 22; II §6
shtjerë (të) B II §6
shtjeruni B II §6

shtjerr C I §2, 1
 shtjerra C I §8, 2
 shtog C I §1
 shtrembër (i, e) B I §9, 1
 shtrembërim B I §6, 3
 shtrembëroj B I §6, 3
 shtrembërve (të) B I §8, 1
 shtrembra (e) B I §9, 1
 shtrembra (të) B I §9, 1
 shtrembrash (të) B I §9, 1
 shtrembrave (të) B I §9, 1
 shtrembre (së) B I §9, 1
 shtrembrën (të) B I §9, 1
 shtrembrës (së) B I §9, 1
 shtrembri (të) B I §9, 1
 shtrembrin (të) B I §9, 1
 shtrembrit (të) B I §9, 1
 shtrojë C I §9, 1
 shtrydh C I §1; §2, 1
 shtrydhësh (të) B I §8, 5
 shtyhem C I §6, 2
 shtyhesh C I §6, 2
 shtyhu C I §6, 2
 shtyj C I §4, 6
 shtyj (do të) C I §4, 6
 shtynim (do të) C I §4, 6
 shtyrë B I §10, 24
 shtysh (të) (ti) C I §5, 3
 shthur C I §2, 1
 shthurje C I §2, 1
 shuaj B II §8; C I §4, 5
 shuam B I §11, 13
 shuan B I §11, 13
 shuat B I §11, 13
 shu-/fra F §3, 2
 shallë B I §4
 shumanshëm (i) B I §6, 2; E §1, 2
 shum-/anshëm (i) F §3, 6
 shumëfish B I §6, 2
 shumëfishi E §1, 2
 shumëfishoj E §1, 2
 shumëkush B I §6, 2; DH §1, 1
 shumëngjyrëshe B I §8, 4
 shumë-shumë E §2, 14
 shumëzim B I §6, 2
 shumëzohet B I §6, 2
 shurdhër (i) B I §8, 3
 shurdhër (i, e) B I §11, 5
 shurdhëri (të) B I §8, 3

shurdhërin (të) B I §8, 3
 shurdhërish (të) B I §8, 3
 shurdhërit (të) B I §8, 3
 shurdhërve (të) B I §8, 3
 shushunjë C I §9, 1
 shut B I §14
 shutoj B I §14
 shytë (dhi ~) B I §14

T

t'i (~ mori) B III §1, 1
 t'i (~ përgjigjem) B III §1, 1
 t'i (do ~ them) B III §1, 1
 t'i (do ~ shkruaj) B III §1, 1
 t'i (do ~ tregoj) B III §1, 1
 t'i (do ~ ketë thënë) B III §1, 1
 t'i (~ shkruash) B III §1, 1
 t'i (~ themi) B III §1, 1
 t'i (~ dha) B III §1, 1
 t'ja (~ thuash) B III §1, 1
 t'jau (do ~ kisha njoftuar) B III §1, 1
 t'jau (do ~ sjell) B III §1, 1
 t'jau (~ bësh të qartë) B III §1, 1
 t'ju (do ~ lajmërojmë) B III §1, 1
 t'ju (duam ~ nderojmë) B III §1, 1
 t'ju (do ~ kishim ftuar) B III §1, 1
 t'ju (do ~ kujtohej) B III §1, 1
 t'jua (~ ndajmë) B III §1, 1
 t'jua (do ~ di për nder) B III §1, 1
 t'jua (do ~ kisha treguar) B III §1, 1
 t'u (si ~ duk B III §1, 1
 t'u (nuk ~ përgjigj) B III §1, 1
 t'u (do ~ kisha thënë) B III §1, 1
 t'u (do ~ vija në ndihmë) B III §1, 1
 t'u (do ~ përgjigjem) B III §1, 1
 t'u (~ japësh) B III §1, 1
 t'u (~ thuash) B III §1, 1
 t'ua (~ plotësoni dëshirën B III §1, 1
 t'ua (do ~ tregoj shokëve) B III §1, 1
 t'ua (do ~ kisha prurë) B III §1, 1
 t'ua (do ~ njoftoja) B III §1, 1
 T-34 E §2, 15
 ta (për ~) B III §3
 ta (me ~) B III §3
 tabelë Ç §1, 19
 tablo C I §4, 2; Ç §1, 19
 tabloja C I §4, 2
 tabloje C I §4, 2

- ta-/gri F §3, 2
 Tahiti (ishulli i ~) E §1, 3
 tahmin C I §6, 2
 Tailandë Ç §2
 tak-tak E §2, 14
 tanë B I §10, 19; III §4
 tanë (shokët ~) B III §4
 tanët (jemi ~) B III §4
 tani për tani DH §2, 2
 tarracë Ç §1, 21
 tastierë Ç §1, 1
 tash për tash DH §2, 2
 tatpjetë DH §1, 1
 tautologji Ç §1, 5, 12, 19
 ta-/vlla F §3, 2
 te D III §5
 Teatri i operës dhe i baletit Ë §11
 Taba Ç §1, 11
 the C I §6, 3
 tehir C I §6, 2
 tej e përkëtej DH §2, 2
 tej së tejmi DH §2, 1
 tej-tëhu E §2, 14
 tejdukshëm (i) E §1, 2
 tejendanë DH §2, 2
 tejkaloj E §1, 2
 tejpamës E §1, 2
 tejpërtej DH §1, 1; §2, 2
 tejqyrë E §1, 2
 tejshkruar (e) (e kryer ~) E §1, 2
 tekdo DH §1, 1
 tekdo që DH §2, 3
 tekefundit DH §1, 1
 tekem Bramja DH §1, 1
 teknikë Ç §1, 16
 tekniko-material E §2, 9
 teknolog Ç §1, 19
 teknologji Ç §1, 16, 19
 tekqë DH §1, 1
 teksa DH §1, 1
 tektonik Ç §1, 16
 tek-tuk E §2, 14
 teku DH §1, 1
 Telemaku Ç §1, 16
 telepati Ç §1, 11
 temë B I §10, 17; Ç §1, 11
 temperaturë B I §14
 tendë B I §1
 teneqepunues E §1, 2
 teodolit Ç §1, 11
 Teodoriku Ç §1, 11
 Teodosi Ç §1, 11, 22
 Teofrasti Ç §1, 11
 teogoni Ç §1, 11
 teokraci Ç §1, 11
 Teokriti Ç §1, 11
 teolog Ç §1, 11, 19
 teologji Ç §1, 11, 19
 teoremë B I §10, 17; Ç §1, 11
 teori Ç §1, 11
 teorik Ç §1, 11
 teozofi Ç §1, 22
 tepërm (i) B I §11, 7
 tepërt (i, e) B I §10, 6
 tepërve (të) B I §8, 1
 tepricë B I §7
 teproj B I §7
 tepsi (shumë ~) D I §2
 terapeutikë Ç §1, 11
 terapi Ç §1, 11
 tercet Ç §1, 10
 terciar Ç §1, 10
 termik Ç §1, 11
 terminologji Ç §1, 19
 termodinamikë Ç §1, 11
 termometër Ç §1, 11
 Termopilet Ç §1, 11
 termos Ç §1, 11
 terr C I §8, 3
 terrakota Ç §1, 21
 territor Ç §1, 21
 terror Ç §1, 21
 terrorist Ç §1, 21
 Tesalia Ç §1, 11, 27
 Tesprotët Ç §1, 11
 Tesprotia Ç §1, 11
 tetë (i) C III §6, 1
 Tetë nëntori Ë §12
 tetëdhjetë për qind DH §2, 4
 tetërrokësh B I §8, 4
 tetërrokëshi B I §8, 4
 tetërrokëshin B I §8, 4
 tetërrokëshish B I §8, 4
 tetërrokëshit B I §8, 4
 tetërrokëshve B I §8, 4
 tetëveçare (shkolla ~) E §2, 7
 Teti Ç §1, 11
 teto C I §4, 3

- tetoja C I §4, 3
tetoje (i, e një) C I §4, 3
tetua C I §4, 3
Teuta Ç §1, 5
te-/vlik F §3, 2
Tezeu Ç §1, 11, 22
tezë Ç §1, 22
te-/zgë F §3, 2
tezgjah C I §6, 3
të (me ~) B III §3
të (për ~) B III §3
të (nyjë e përparme) D II §1, §2, §3, §4, §5, §6, §7, §9, §10, §12, §13, §14, §15, §16
të (si pjesëz e lidhore dhe përpara pjesores) D III §1, §2
të ardhurat B III §2
të enjten B III §2
tëhu C I §6, 2
tëmbël B I §11, 5
të-/mblat F §3, 3
tëmbllit B I §11, 3
tënd B III §4
tënd (më fshatin ~) B III §4
tënde (më rrugën ~) B III §4
tërhiq B I §11, 14
tërhiqi B I §11, 14
tërshërë B I §4
ti-/gri F §3, 2
tej (e) (shkolla ~) D II §17
tej (prej ~) B III §3
tij (i, e, të) B I §11, 15
tija (e) C I §4, 8
tijat (të) C I §4, 8
tiji (i) C I §4, 8
tijtë (të) B I §10, 19; C I §4, 8
tillë (i, e) C I §7
tim B III §4
tim (djalë ~) B III §4
time B III §4
time (shtëpinë ~) B III §4
timin (e kam ~) B III §4
tip Ç §1, 4
tiparet themelore D I §4
tipik Ç §1, 4
tipograf Ç §1, 4
tipografi Ç §1, 4
tiran Ç §1, 4
Tiranë-Elbasan-Korçë (gara çiklistike ~) E §2, 21
tirani Ç §1, 4
tiroid Ç §1, 4
tirq B I §11, 3
tirqish B I §11, 3
tirqit B I §11, 3
tirr! B II §3
tirrja (të) B II §3
tirrje (të) B II §3
tirrni (të) B II §3
tjegull B I §11, 5; §12
tjegulla B I §12
tjegullash B I §12
tjegullat B I §12
tjegullave(t) B I §12
tjegulle B I §12
tjegullën B I §12
tjegullës B I §12
tjerr B II §2; C I §8, 3
tjerrë B II §2
tjerrës B II §2
tjerrim (të) B I §11, 11
tjerrin (të) B I §11, 11
tjerrje B II §2
tjetërkush DH §1, 1
the-/tri F §3, 2
tkurr C I §8, 3
tmerroj C I §8, 2
Tmerrshëm (i) (Ivani ~) Ë §1
tmerr-/shme (e) F §3, 3
to (me ~) B III §3
to (për ~) B III §3
togërë B I §10, 9
togje-togje E §2, 14
toka Ë §6
Toka e Zjarrtë Ë §7
“Toka jonë” Ë §13
tokë (temperatura në det dhe në ~ është e ndryshme) Ë §6
tokë-tokë (raketa ~) E §2, 5
Tokë-Diell (largësia ~) E §2, 21
Tokë-Hënë (udhëtimi ~) E §2, 21
tokë-ajër (raketa ~) E §2, 5
Tokës (rrrotullimi i ~ rreth boshtit të saj) Ë §6
Tokio Ç §1, 1
Tolstoi Ç §1, 3
Tolstoit (Lufta e paqja e ~) E §1, 3
Tomorrow Ë §7
tona B III §4

- tona (dëshirat ~) B III §4
 tonë B I §10, 19; III §4
 tonë (shoqen ~) B III §4
 tonin (e kemi ~) B III §4
 ton-kilometër E §2, 2
 topgropthi DH §1, 1
 tora C I §8, 3
 tor-/bë F §3, 2
 torno C I §4, 3
 tornoja C I §4, 3
 tornoje (i, e një) C I §4, 3
 toskë-a B I §10, 2
 Toskë-Martallos E §2, 10
 Tragjas-Radhimës (Kooperativa e bashkuar e ~) E §2, 10
 Ttakia Ç §1, 11
 trako-ilir E §2, 9
 trakomë B I §10, 17
 tranguj B I §11, 2
 trangujsh B I §11, 2
 trangujve B I §11, 2
 trangull C II §1
 transaltantik Ç §1, 30
 transfuzion Ç §1, 30
 transoqeanik Ç §1, 30
 transport Ç §1, 30
 transversal Ç §1, 30
 tranzit Ç §1, 30
 Trasibuli Ç §1, 22
 Trasimeni Ç §1, 22
 tre milion DH §1, 2
 tre nga tre DH §2, 2
 tredynymësh B I §8, 4
 tredynymëshi B I §8, 4
 tredynymëshin B I §8, 4
 tredynymëshit B I §8, 4
 trefish B I §11, 4; E §1, 2
 tregëtar B I §6, 5
 tregëti B I §6, 5
 tregime humoristike D I §4
 tregohem C I §6, 2
 tregohesh C I §6, 2
 tregohu C I §6, 2
 tregoi C I §5, 3
 tregoj C I §4, 6
 tregoj (do të) C I §4, 6
 tregoja (~ përsëri) C I §4, 9
 tregosh (të) (ti) C I §5, 5
 trekëndësh B I §8, 4
 trekëndëshi B I §8, 4
 trekëndëshin B I §8, 4
 trekëndëshish B I §8, 4
 trekëndëshit B I §8, 4
 trekëndëshve B I §8, 4
 tremb B I §1
 trembë (të) B I §10, 23
 trembëdhjetë DH §1, 2
 trembëdhjetë (i) C III §6, 1
 trembkam B I §11, 10
 tremujori (~ i parë) B II §8
 treqind DH §1, 2
 treqind e pesëdhjetë e katër DH §1, 2
 treqindmijë DH §1, 2
 treqindti (i) C III §5
 tretë (i, e) B I §10, 6
 tre-/the F §3, 2
 trettë (mos e ~ dheu) C II §6, 2
 trevjeçar E §1, 2
 tria (të) C I §4, 2
 tridhjetenëntë (i, e) DH §1, 3
 tridhjetë DH §1, 2
 tridhjetë e dy DH §1, 2
 tridhjetëmijë DH §1, 2
 trifletësh (qilim ~) C III §2
 trifletëshe (velenxë ~) C III §2
 trilogji Ç §1, 12, 19
 trimërish B I §11, 4
 trimijë DH §1, 2
 trimoshë B I §10, 9
 trinom-i B I §10, 17
 triod Ç §1, 1
 trish (më ~) B I §11, 4
 troje C I §4, 5
 trokaik Ç §1, 16
 troke-u Ç §1, 16
 trombozë Ç §1, 22
 trotuar Ç §1, 7
 trung C II §1
 trysni B I §14
 trys-/ni F §3, 2
 tu (e) (djemtë ~) D II §17
 Tu-104 E §2, 15
 tua (e) (duart ~) D II §17
 tuaj B III §4
 tuaj (qytetin ~) B III §4
 tuajit B III §4
 tufa-tufa E §2, 14
 takeq (keq e ~) DH §1, 1

Tula Ç §1, 20; §2
 tumirë (mirë e ~) DH §1, 1
 tund B I §11, 14; C I §1
 tundja C I §1
 tundka C I §1
 tundkam B I §11, 10
 tundni C I §1
 tundte C I §1; III §5
 tundtë (në ~) C III §5
 tungjatjeta C II §1
 tu-/ngjatjeta F §3, 2
 Tunizi Ç §2
 Turgeniev Ç §2
 turistë B I §10, 9
 turk B I §14
 turkologji Ç §1, 12
 tur-/ku F §3, 2
 turli B I §14
 turpshëm (i) B I §9, 4
 turpshme (e) B I §9, 4
 turp-/shme (e) F §3, 4
 turpshmi (i) B I §9, 4
 Turqi B I §14
 turqizëm B I §13
 turr C I §8, 3
 turravrap C I §8, 2
 turrem C I §8, 2
 turrë C I §8, 2
 tutë (të) B I §10, 19
 tutje-tëhu E §2, 14
 tym B I §13
 tyrbe B I §14
 tyre (prej) B III §3
 tyre (e) (nënat ~) D II §17
 tyre (i) (fshati ~) D II §17

TH

thaj C I §4, 6
 thaj (do të) C I §4, 6
 thajmë (të) B I §10, 20
 thajnjë (të) B I §10, 20
 thamë B I §10, 21
 Thanas Ç §1, 11
 thanë B I §10, 21
 thantë (i) B I §9, 5
 tharë B I §10, 24
 thar-të (i) F §3, 2
 thatë B I §10, 21

thatë (i, e) B I §10, 7
 thek B I §11, 14
 thekërt (i, e) B I §10, 6
 thekni B I §11, 14
 thekur (i, e) B I §11, 9
 theka-thela E §2, 14
 thelb-i C I §1
 thelë C I §11
 thelpinj C I §1; §9, 2
 thellë C I §11
 thembër B I §1; §9, 1; C II §1
 thembra B I §9, 1
 the-/mbra F §3, 3
 thembrash B I §9, 1
 thembrat B I §9, 1
 thembrave B I §9, 1
 thembre B I §9, 1
 thembrën B I §9, 1
 thembrës B I §9, e
 themel Ç §1, 11
 themeloj Ç §1, 11
 Themistokli Ç §1, 11
 Theodhor Ç §1, 11
 Theodhora Ç §1, 11
 Theohar Ç §1, 11
 ther B I §11, 14
 thëllëzë C I §11
 thënë B I §10, 24
 thënë (kam ~) B I §4
 thëngjill C I §11, II §1
 thënje C III §3
 thënkam B I §11, 10
 thërrime C I §8, 2
 thikë B I §10, 1
 thikë më thikë DH §2, 2
 thimjam Ç §1, 11
 thirr! B I §11, 14
 thirrje C I §8, 2
 thirrore C I §8, 2
 thjesht B I §10, 8; C I §11
 thnegël B I §9, 1; §11, 5
 thnegla B I §9, 1
 then-/gla F §3, 2
 thneglash B I §9, 1
 thneglat B I §9, 1
 thnegle B I §9, 1
 thneglën B I §9, 1
 thneglës B I §9, 1
 Thomai C I §5, 1

thonj B I §11, 2; C I §9, 2
 thonjsh B I §11, 2
 thonjët B I §10, 11
 thonjtë B I §10, 11
 thonjve B I §11, 2
 thuajse DH §1, 1
 thumbacë B I §10, 9
 thundër B I §9, 1; §11, 5
 thundra B I §9, 1
 thundrash B I §9, 1
 thundrat B I §9, 1
 thundrave B I §9, 1
 thundre B I §9, 1
 thundrën B I §9, 1
 thundrës B I §9, 1
 thu-/pra F §3, 2
 thuthuqë B I §10, 9
 thyej B II §7
 thy-/ej F §3, 5
 thyeja (të) B II §7
 thyeje (të) B II §7
 thyejë (të) B I §10, 23
 thyejmë (të) B I §10, 20
 thyejnë (të) B I §10, 20
 thyem B I §11, 13
 thyen B I §11, 13
 thyente (të) B II §7
 thyer B II §7
 thyer (i, e) B I §11, 9
 thyerje B II §7
 thyeshë B II §7
 thy-/esë F §3, 5
 thyet B I §11, 13
 thyhem (të) B II §7
 thyhesh (të) B II §7
 thyhesha (të) B II §7
 thyheshe (te) B II §7

U

u afrova DH §2, 5
 u kërkua DH §2, 5
 u lodha DH §2, 5
 u nisa DH §2, 5
 u trashëgoftë DH §2, 5
 U-2 E §2, 15
 udhë-t D I §1
 udhëheqës E §1, 2
 udhëheqje E §1, 2

udhëkryq E §1, 2
 ujë-i B I §10, 4
 Ujë-Lurth E §2, 10
 ujë-ra B I §10, 4
 ujëra të ftohta D I §3
 ujë-t B I §10, 4
 ujësjellës B II §2
 ujët e bekuar E §12
 ujit B I §11, 14; C I §4, 1
 ujitja C I §4, 1
 ujitje C I §4, 1
 ujitjen C I §4, 1
 ujitjes C I §4, 1
 ujitjet C I §4, 1
 ujkonjë C I §9, 1
 ujq B I §11, 3
 ujqish B I §11, 3
 ujqit B I §11, 3
 ul B I §11, 14
 ulja B I §3
 ulje B I §3
 uljeje (u, e një) B I §3
 ulni B I §11, 14
 ultratingull E §1, 2
 ultraviolet E §1, 2
 ullinj C I §9, 2
 ullinjtë B I §10, 11
 UNESCO E §14
 Unesco E §14
 unë B I §10, 18
 ungj C I §1; II §1
 ungjill C II §1
 universitet (ky ~ nuk ka fakultet mjekësie) E §11
 Universitetit shtetëror të Tiranës (Biblioteka shkencore e ~) E §11
 unjem C II §2
 UP F §3, 7
 Ural Ç §1, 20
 Urani E §6
 ura-t D I §1
 urdhër B I §8, 3
 urdhëra B I §8, 3
 urdhëra të prerë D I §3
 urdhërash B I §8, 3
 urdhërave B I §8, 3
 urdhëresë B I §6, 3
 urdhëri B I §8, 3
 Urdhëri i Flamurit E §3

Urdhëri i Lirisë Ë §3
 Urdhëri i Punës i Klasit të Parë Ë §3
 urdhërin B I §8, 3
 urdhërit B I §8, 3
 urdhëroj B I §6, 3
 urdhërore (mënyra ~) B I §6, 3
 unë F §3, 8
 urë-t D I §1
 urgjen-/cë F §3, 2
 urov C I §1
 urovhtë (i, e) B I §10, 6
 urra! C I §8, 2
 urrej C I §8, 2
 urrejtje C I §8, 2
 ushqenim (të) B I §11, 12
 ushqenin (të) B I §11, 12
 ushqenit (të) B I §11, 12
 ushqim B I §14
 ushqimorë B I §10, 9
 ushqyeshëm (i) B I §11, 8
 USHT Ë §14
 ushtarako-politik E §2, 9
 ushtarë B I §10, 9
 ushtri C I §4, 2
 ushtria C I §4, 2
 ushtrie C I §4, 2
 ushtrime gjuhësore D I §4
 uthull B I §11, 5; §12; C I §11
 uthulla B I §12
 uthullash B I §12
 uthullat B I §12
 uthullave(t) B I §12
 uthulle B I §12
 uthullën B I §12
 uthullës B I §12
 uzinë Ç §1, 22
 uzurpator Ç §1, 22
 uzurpoj Ç §1, 22

V

vagon-cisternë E §2, 3
 vagon-/cisternë F §3, 16
 vagon-restorant E §2, 3
 vaji C I §4, 1
 vajin C I §4, 1
 vajit C I §4, 1
 vajra B I §10, 4
 vajtja B I §3

vajtje B I §3
 vajtje-ardhje E §2, 1
 vajtjeje (i, e një) B I §3
 vajtu-/eshëm (i) F §3, 5
 vajza të urta B III §2
 vajzë e urtë B III §2
 vajzës së urtë B III §2
 vaku-/um F §3, 18
 valë-valë E §2, 14
 varfëri B I §6, 3
 varfërohem B I §6, 3
 varg C I §1
 varganë B I §10, 9
 vargmal Ë §7
 vargoi C I §5, 1
 vargoit C I §5, 1
 vargua C I §5, 1
 varguan C I §5, 1
 vargje-vargje E §2, 14
 variant Ç §1, 1
 variante B I §10, 9
 Varshavë Ç §2
 varr C I §8, 3
 varreza C I §8, 2
 varrezë B I §10, 15
 varrë C I §8, 2
 vashëz B I §11, 6
 vashëzën B I §11, 6
 vashëzës B I §11, 6
 va-/tra F §3, 2
 va-/ut F §3, 5
 vazelinë Ç §1, 22
 vdek-/sha F §3, 2
 ve C I §4, 2
 ve (e) C I §4, 2
 veç B I §10, 8; C III §1
 veç e veç DH §2, 2
 veçorish B I §11, 4
 veçse DH §1, 1
 vegël B I §9, 1; §11, 5
 vegla B I §9, 1
 ve-/gla F §3, 2
 veglash B I §9, 1
 veglat B I §9, 1
 vegle B I §9, 1
 veglën B I §9, 1
 veglës B I §9, 1
 vegjëli B I §6, 4
 vegjëlve (të) B I §8, 1

veja C I §4, 2
 veja (e) C I §4, 2
 veje C I §4, 2
 veje (së) C I §4, 2
 vele-/nxë F §3, 2
 ve-/mje F §3, 2
 vend B I §1; C I §1; II §1
 vendbanim E §1, 2
 Vendet e Ulëta Ë §7
 vende-vende E §2, 14
 vendës B I §1, §11, 3
 vendësish B I §11, 3
 vendësit B I §11, 3
 vendim B I §1
 vendime të prera D I §4
 vendkalim E §1, 2
 vendlindje E §1, 2
 vendore B I §1
 vendos B I §1
 vendqëndrim C I §1; E §1, 2
 venë B I §10, 20
 venë (të) B I §10, 20
 vepër B I §9, 1
 vepra B I §9, 1
 ve-/pra F §3, 2
 veprash B I §9, 1
 veprat B I §9, 1
 veprave B I §9, 1
 vepre B I §9, 1
 veprën B I §9, 1
 veprim B I §7
 veprime luftarake D I §4
 veprimtari B I §7
 veproj B I §7
 veprore B I §7
 verbër (i) B I §8, 3
 verbër (i, e) B I §11, 5
 verbëri (të) B I §8, 3
 verbërin (të) B I §8, 3
 verbërish (të) B I §8, 3
 verbërit (të) B I §8, 3
 verbërve (të) B I §8, 3
 Verdit (operat e ~) E §1, 3
 verdhëz B I §11, 6
 verdhushë B I §10, 9
 verë Ë §18
 veri-/ut F §3, 5
 vendbanim E §1, 2
 Vendet e Ulëta Ë §7

vende-vende E §2, 14
 vendës B I §1, §11, 3
 vendësish B I §11, 3
 vendësit B I §11, 3
 vendim B I §1
 vendime të prera D I §4
 vendkalim E §1, 2
 vendlindje E §1, 2
 vendore B I §1
 vendos B I §1
 vendqëndrim C I §1; E §1, 2
 venë B I §10, 20
 venë (të) B I §10, 20
 vepër B I §9, 1
 vepra B I §9, 1
 ve-/pra F §3, 2
 veprash B I §9, 1
 veprat B I §9, 1
 veprave B I §9, 1
 vepre B I §9, 1
 veprën B I §9, 1
 veprim B I §7
 veprime luftarake D I §4
 veprimtari B I §7
 veproj B I §7
 veprore B I §7
 verbër (i) B I §8, 3
 verbër (i, e) B I §11, 5
 verbëri (të) B I §8, 3
 verbërin (të) B I §8, 3
 verbërish (të) B I §8, 3
 verbërit (të) B I §8, 3
 verbërve (të) B I §8, 3
 Verdit (operat e ~) E §1, 3
 verdhëz B I §11, 6
 verdhushë B I §10, 9
 verë Ë §18
 veri-/ut F §3, 5
 veri-verilindje E §2, 19
 Veriore (Amerika ~) Ë §7
 Veriore (Shqipëria ~) Ë §7
 veriut (era e ~) Ë §7
 Veriut (kryengritjet e malësorëve të ~) Ë §7
 Veriut (popujt e ~) Ë §7
 Veriut (Shqipëria e ~) Ë §7
 version Ç §1, 1
 vesh B I §11, 4
 vesh më vesh DH §2, 2

- veshë B I §10, 9
 veshmbathje E §1, 2
 veshulë B I §10, 9
 veshur (i, e) B I §11, 9
 vetëdashje B I §6, 2
 vetëdije C I §4, 1
 vetëdijshëm (i) C I §4, 1
 vetëm (i) B I §9, 3; §11, 7
 vetëmbrojtje B I §6, 2
 vetëqeverisje B I §6, 2
 vetëquajtur (i) B I §6, 2
 vetëshërbim B I §6, 2; E §1, 2
 vetëvendosje B I §6, 2; E §1, 2
 vetëveten B I §6, 2
 vetish B I §11, 4
 vetmëve (të) B I §9, 3
 vetmi (i) B I §9, 3
 vetmi (të) B I §9, 3
 vetmin (të) B I §9, 3
 vetmish (të) B I §9, 3
 vetmit (të) B I §9, 3
 vetull B I §12
 vetulla B I §12
 vetullash B I §12
 vetullat B I §12
 vetullave(t) B I §12
 vetulle B I §12
 vetullën B I §12
 vetullës B I §12
 vezë B I §10, 15
 vezirë B I §10, 9
 vë B I §10, 22; C I §5, 4
 vë (*unë, ti, ai*) C I §5, 4
 vë (do të) (*unë*) C I §5, 4
 vëjë (të) C I §5, 4
 vëlla B I §6, 1; C I §5, 1
 vëllai C I §5, 1
 vëllait C I §5, 1
 vëlla-/it F §3, 5
 vëllanë B I §10, 13; C I §5, 1
 vëllazëroj B I §6, 1
 vëllim-/shëm (i) F §3, 2
 vë-/ngri (i) F §3, 3
 vëmë (*ne*) C I §5, 4
 vëmë (të) B I §10, 20
 vëmë (do të) (*ne*) C I §5, 4
 vënë B I §10, 24
 vënë (*ata*) C I §5, 4
 vënë (të) B I §10, 20
 vënë (do të) (*ata*) C I §5, 4
 vërej B I §6, 2
 vërejtje B I §6, 2
 vënë! B I §10, 22
 vërë (të) B I §10, 23
 vërtet B I §10, 8
 vërret (dhia ~) C I §8, 2
 vësh (do të) (*ti*) C I §5, 4
 vështirësi B I §6, 2
 vë-/zhgoj F §3, 2
 vidh! (mos ~) B II §3
 vidhje (të) B II §3
 vidhem (të) B II §3
 vidhesh (të) B II §3
 vidhesha (të) B II §3
 vidheshe (të) B II §3
 vidhja (të) B II §3
 vidhje (të) B II §3
 vidhni (të) B II §3
 Vietnam E §1, 3
 vietnamezët Ë §17
 vigmë B I §10, 16
 vigjilentë B I §10, 9
 vij C I §4, 6
 vij (do të) C I §4, 6
 vij (*unë*) C I §4, 7
 vij (do të) (*unë*) C I §4, 7
 vija C I §4, 1
 vija-vija E §2, 14
 vijat C I §4, 1
 vije C I §4, 1
 vijë C I §4, 1
 vijë (do të) (*ai*) C I §4, 7
 vijën C I §4, 1
 vijës C I §4, 1
 vijmë (*ne*) C I §4, 7
 vijmë (do të) (*ne*) C I §4, 7
 vijnë (*ata*) C I §4, 7
 vijnë (do të) (*ata*) C I §4, 7
 vil! B II §3
 vilej (të) B II §3
 vilen (të) B II §3
 vileshein (të) B II §3
 vilet (të) B II §3
 vilja (të) B II §3
 vilje (të) B II §3
 vilni (të) B II §3
 vill! (mos ~) B II §3
 villej (të) B II §3

- villem (të) B II §3
 villesh (të) B II §3
 villesha (të) B II §3
 villeshe (të) B II §3
 villet (të) B II §3
 villja (të) B II §3
 villje (të) B II §3
 villni (të) B II §3
 Vincent van Gog E §2, 11
 vini (*ju*) (folja vij) C I §4, 7
 vini (do të) (*ju*) C I §4, 7
 vini (*ju*) (folja vë) C I §5, 4
 vini (do të) (*ju*) C I §5, 4
 Violeta Ç §1, 1
 violinë Ç §1, 1
 violinist Ç §1, 1
 Virgjili Ç §1, 12
 virtyt B I §14
 vise-vise E §2, 14
 vish! B I §11, 14
 vish (do të) (*ti*) C I §4, 7
 vishni! B I §11, 14
 vish-/nje F §3, 2
 vit për vit DH §2, 2
 vit-dritë E §2, 2
 Viti i ri Ë §12
 Vito C I §4, 3
 Vitoja C I §4, 3
 Vitua C I §4, 3
 vizitë Ç §1, 22
 vizitoj Ç §1, 22
 vjeç (fëmija është pesë ~) C III §2
 vjedh B II §2
 vjedhës B II §2
 vjedhje B II §2
 vjedhurazi C I §1
 vjehërr B I §9, 1; C I §8, 3
 vjehrrri B I §9, 1
 vjehrrin B I §9, 1
 vjehrrit B I §9, 1
 vjel B II §2
 vjelë B I §10, 24; II §2
 vjelë (të) B I §10, 23
 vjelëse B II §2
 vjell B II §2
 vjellë B I §10, 24
 vjellje B II §2
 vjen (*ti, ai*) C I §4, 7
 vjenez Ç §1, 1
 Vjenë Ç §1, 1
 vjershëtor B I §6, 2
 vjerr C I §8, 3
 vjerrë B I §10, 24
 vjeshtë Ë §18
 vjeshtukë B I §10, 9
 vjetër (i, e) B I §9, 1
 vjetërve (të) B I §8, 1
 vjetësh B I §11, 2
 vjetra (të) B I §9, 1
 vjetra (e) B I §9, 1
 vjetrash (të) B I §9, 1
 vjetrave (të) B I §9, 1
 vjetre (së) B I §9, 1
 vjetrën (të) B I §9, 1
 vjetrës (së) B I §9, 1
 vjetri (të) B I §9, 1
 vjetrin (të) B I §9, 1
 vjetrit (të) B I §9, 1
 vjetrohët B I §7
 vjetruar (i) B I §7
 vjetshëm (i) C III §1
 Vjollca Ç §1, 1
 Vjosa Ë §7
 Vjosë-Levan-Fier (kanali ~) E §2, 21
 Vladimir Ç §1, 20
 Vladivostok Ç §1, 20
 vlera-t D I §1
 vlonjatë B I §10, 9
 vlonjatët Ë §17
 Vlora Ë §7
 vocërr (i, e) B I §11, 5
 Vogël (e) (Myzeqeja ~) Ë §7
 vo-/gël (i) F §3, 1
 vogël (i, e) B I §9, 1; §11, 5
 vogëli B I §6, 4
 vogëlimë B I §6, 4
 vogëloj B I §6, 4
 vogla (e) B I §9, 1
 vo-/gla (e) F §3, 2
 vogla (të) B I §9, 1
 voglash (të) B I §9, 1
 voglave (të) B I §9, 1
 vogle (së) B I §9, 1
 voglën (të) B I §9, 1
 voglës (së) B I §9, 1
 vogli (të) B I §9, 1
 voglin (të) B I §9, 1
 voglit (të) B I §9, 1

vojvoda (~i Transilvanisë) Ë §3

voleiboll Ç §1, 19

Volodarski Ç §1, 20

Volodja Ç §1, 20

Volter Ç §2,

Vollgë Ç §1, 20

vonë B I §10, 8

vora C I §8, 3

vorreza C I §8, 2

votëbesim E §1, 2

vrapoi C I §5, 3

vrapojmë (të) B I §10, 20

vrapojnë (të) B I §10, 20

vrarë B I §10, 24

vra-/sje F §3, 2

vrma-vrma E §2, 14

vrste C III §6, 2

vrít B I §11, 14

vritte (do të) C III §6, 2

Vroclav Ç §1, 20

vrull-/shme (e) F §3, 3 USHT F §3, 7

vu (kam ~) B II §9

vuajmë (të) B I §10, 20

vuajnë (të) B I §10, 20

vulos B I §11, 14

vullkan Ç §1, 19

vullkanik Ç §1, 19

vullkanizim Ç §1, 19

vullnetmirë E §1, 2

vumë B I §10, 21

vunë B I §10, 21

vutë B I §10, 21

Vyrtemberg Ç §2

vyshket B I §13

vyshkët (i, e) B I §11, 1

X

x-i (të gjendet ~) B §2, 20

xi-/xa F §3, 1

xixë B I §10, 1

xi-xë-/llo-/nja F §3, 1

XH

xhahil C I §6, 2

xhakëtë Ç §1, 12

xhambazë B I §10, 9

xhandar Ç §1, 12

xhandarmëri Ç §1, 12

xhaxha-/it F §3, 5

xhelatinë Ç §1, 12

xhenier Ç §1, 12

xhenio Ç §1, 12

Xherzhinski Ç §2

xhevahir C I §6, 2

xhirim Ç §1, 12

xhiro C I §4, 3; Ç §1, 12

xhiroj Ç §1, 12

xhiroja C I §4, 3

xhiroje (i, e një) C I §4, 3

xhol Ç §1, 12

xhunga-xhunga E §2, 14

xhuxh C I §1

xhybe B I §14

Y

y-ja (~është zanore) E §2, 20

yj C I §4, 5

yje C I §4, 5

ylber B I §13

yll C I §6, 3

Ylli Polar Ë §6

yndyrë B I §14

ynë B I §10, 19; D II §17

ynë (vendi~) F II §17

yni (ky vend është ~) D II §17

yt D II §17

yt (djali ~) D II §17

yti (~është ky djalë?) D I §17

Z

zahire C I §6, 2

zaje C I §4, 5

Zakinti Ë §1, 11

zakon-/shmja (e) F §3, 4

zakone të vjetra (këto janë~) D I §4

Zall-Dardhë E §2, 10

Zambias (Republika e ~) E §1, 3

zbardh B I §11, 14; C I §1, §3

zbaticë C I §3

zbatoj C I §3

zbath C I §3

zbërdhulet C I §7

- zbërdhulët (i) C I §7
 zbërthej C I §3
 zbërthejmë (të) B I §10, 20
 zbërthejnë (të) B I §10, 20
 zboj C I §3
 zbokth C I §3
 zborak C I §3
 zbraz C I §3
 zbrazëm B I §11, 13
 zbrazën B I §11, 13
 zbrazët B I §11, 13
 zbrazët (i, e) B I §11, 1
 zbres C I §3
 zbrit B I §11, 14
 zbritje C I §3
 zbritni B I §11, 14
 zbukuroj C I §3
 zbuloj C I §3
 zbut B I §11, 14; C I v3
 zdirgjem C I §3
 zdruj-zdruj E §2, 14
 zdrukth C I §3
 zdryp B I §13; C I §3
 zegël B I §9, 1
 zegli B I §9, 1
 zeglin B I §9, 1
 zegliti B I §9, 1
 zeher C I §6, 2
 ze-/kthi F §3, 2
 Zelanda e Re Ë §7
 zemër B I §1; §9, 1; §11, 5
 zemërak B I §6, 3
 zemërgur E §1, 2
 zemërim B I §6, 3
 Zemërluani (Rikard~) Ë §1
 zemërmirë E §1, 2
 zemërohem B I §1; §6, 3
 zemëroj B I §6, 3
 zemra B I §9, 1
 zem-/ta F §3, 2
 zemrash B I §9, 1
 zemrat B I §9, 1
 zemre B I §9, 1
 zemrën B I §9, 1
 zemrës B I §9, 1
 zenit Ç §1, 11
 Zeusi Ç §4
 zez (të) C I §1
 zevzekë B I §10, 9
 zë B I §4; §10, 22
 zëëmbël B I §4
 zëmë (të) B I §10, 20
 zënë B I §10, 24
 zënë (të) B I §10, 20
 zënë (kam ~) B I §4
 zënie C III §3
 zërë B I §10, 20
 zërë (të) B I §10, 23
 zëri B I §4
 “Zëri i popullit” Ë §13
 “Zëri i rinisë” Ë §13
 zëvendës B I §1
 zëvendëskryeredaktor E §1, 2
 zëvendëskryetar E §1, 2
 zëvendësministër E §1, 2
 zëvendësoj B I §1
 zgalem C I §3
 zgavër C I §3
 zgavriq B I §7
 zgavroj B I §7
 zgërbonjë C I §3
 zgërdhihem C I §3
 zgjat B I §11, 14; C I §3
 zgjatni B I §11, 14
 zgjebe C I §3
 zgjedh C I §1; §3
 zgjedhka C I §1
 zgjedhsha C I §1
 zgjedhtë C I §1
 zgjedhur (të) B I §11, 3
 zgjedhurish (të) B I §11, 3
 zgjedhurit (të) B I §11, 3
 zgjeroj C I §3
 zgjesh C I §3
 zgjidh C I §3
 zgjidhja C I §1
 zgjidhni C I §1
 zgjidhte C I §1
 zgjoi C I §5, 3
 zgjoj C I §3
 zgjua C I §3
 zgjyrë C I §3
 Zi (i) (Drini ~) Ë §7
 Zi (i) (Lleshi~) Ë §1
 Zi (i) (Mali ~) §7
 ziej B II §4; C I §4, 6
 ziej (do të) C I §4, 6

ziejë B II §4; C I §4, 6
 ziejë (do të) C I §4, 6
 ziejë B II §4; C I §4, 6
 ziejë (do të) C I §4, 6
 ziejë (të) B I §10, 23
 ziejmë B II §4
 ziejmë (të) B I §10, 20
 ziejnë B II §4
 ziejnë (të) B I §10, 20
 zien B II §4
 zieni B II §4
 zienim B II §4
 zienin B II §4
 zienit B II §4
 ziente B II §4
 zier B II §4
 zier (i, e) B I §11, 9
 ziesh (të) (ti) C I §5, 5
 zihen B II §4
 zihet B II §4
 zinim (të) B I §11, 12
 zinin (të) B I §11, 12
 zinit (të) B I §11, 12
 zjarr C I §8, 3
 zjarrtë (i, e) B I §10, 6
 zjefsh B II §4
 zjefsha B II §4
 zjefshi B II §4
 zjefshim B I §4
 zjefshin B II §4
 zjeftë B II §4
 zjeu B II §4
 zjeva B II §4
 zjeve B II §4
 zmadhoj C I §3
 zmbrajs C I §3
 zmerald C I §3
 zmeril C I §3
 zogj B I §11, 2; C I §1
 zogish B I §11, 2
 zogjve B I §11, 2
 zonja (~Drita) E §3
 zonjë C I §9, 1
 zoogjeografi Ç §1, 9
 zoolog Ç §1, 9
 zoologji Ç §1, 9, 19
 zoomorfizëm Ç §1, 9
 zoopatologji Ç §1, 9
 zootekni Ç §1, 9

zooteknik Ç §1, 9
 zorrë C I §8, 2
 zoti (~Andrea) E §3
 zumë B I §10, 21
 zu-/mpare F §3, 2
 zunë B I §10, 21
 zutë B I §10, 21
 zvarranikë B I §10, 9
 zvarris C I §3
 zverdhem C I §3
 zverk C I §3
 zvetënohem C I §3
 zviceran C I §3
 zviceranët E §17
 zvjerdh C I §3
 zvogëlim B I §6, 4
 zvogëloj B I §6, 4; C I §3
 zymbyl B I §13

ZH

Zhan-Zhak (~Ruso) E §2, 11
 Zhan-Zhak Ruso Ç §2
 Zhaneiros (rugët e Rio de~) E §1, 3
 Zhan d'Ark E §2, 11
 zhargon Ç §1, 15
 zhavorr C I §8, 3
 zhabart C I §2, 2
 zhbëj C I §2, 2
 zhbij C I §2, 2
 zhbijroj C I §2, 2
 zhblokoj C I §2, 2
 zhdaravit C I §2, 2
 zhdëmtoj C I §2, 2
 zhdoganim C I §2, 2
 zhdoganoj C I §2, 2
 zhdredh C I §2, 2
 zhdrejtë (i) C I §2, 2
 zhduk B I §11, 14; C I §2, 2
 zhele-zhele E §2, 14
 zhgërryey C I §2, 2
 zhguaj C I §4, 5
 zhgjakësohem C I §2, 2
 zhgjandër C I §2, 2
 Zholio-Kyri (Frederik~) E §2, 11
 zhongler Ç §1, 15
 zhul Ç §1, 15
 zhupon Ç §1, 15

zhvat C I §2, 2
 zhvendos C I §2, 2
 zhvesh C I §2, 2
 zhvidhos C I §2, 2
 zhvillim C I §2, zhvleftësim C I §2, 2
 zhvleftësoj C I §2, 2
 zhvoshk C I §2, 2
 zhvulos C I §2, 2
 zhyt B I §11, 14

SHEMBËLLA ME SHIFRA

101 për qind DH §2, 4
 142,50 për qind DH §2, 4
 25-të (i) E §2, 6
 30-i (i) E §2, 6
 74-ti (i) E §2, 6
 50-mijti (i) E §2, 6
 50.000-ti E §2, 6
 200 milionti (i) E §2, 6
 200.000.000-ti (i) E §2, 6
 5-ti (Kongresi i ~) E §2, 6
 20-të (shekulli i ~) E §2, 6
 22-të (i) (viti i ~i çlirimit) E §2, 6
 400-shi E §2, 6
 500-shi E §2, 6
 900-shi E §2, 6
 300.000-shi E §2, 6
 300-mijëshi E §2, 6
 I (klasa ~) E §2, 6
 V (Kongresi ~) E §2, 6
 XVI (Kreu ~) E §2, 6
 I (Gjergj Balsha ~) E §2, 6
 XIV (Luigji ~) E §2, 6
 II (Mehmeti ~) E §2, 6
 50-vjetori (~ i pavarësisë) E §2, 7
 25-vjetori (~ i themelimit të Partisë) E §2, 7
 8-vjeçare (shkolla ~) E §2, 7
 15-ditëshi (~ i parë i shtatorit) E §2, 7
 10-15 (~ vjet) E §2, 14
 1-ja E §2, 20
 2-ja E §2, 20
 3-ja E §2, 20
 7-a E §2, 20

15-a E §2, 20
 1911-s (kryengritja e ~) E §2, 20
 1924-s (ngjarjet e ~) E §2, 20
 1943-së (aksionet kryesore gjatë ~) E §2, 20
 1939-1944 (periudha ~) E §2, 21
 8.XI.1941-8.XI.1966 (njëzetepesëvjetori i themelimit të Partisë~) E §2, 21
 1566-1966 (katërqindvjetori i lindjes së Budit ~) E §2, 21
 15-21.XI.1962 (Konferenca e parë e studimeve albanologjike ~) E §2, 21
 1468-1968 (pesëqindvjetori i vdekjes së Skënderbeut ~) E §2, 21
 1966-1970 (plani i katërt pesëvjeçar ~) E §2, 21
 1966-1967 (viti shkollor ~) E §2, 21
 XIX-XX (letërsia e shekujve ~) E §2, 21
 1 Janari E §12
 1 Maji E §12
 1 Qershori E §12
 10 Korriku E §12
 8 Marsi E §12
 7 Nëntori E §12
 29 Nëntori E §12
 2 cc. F §3, 9
 35 cm. F §3, 9
 50 dm. F §3, 9
 200 gr. F §3, 9
 90 ha. F §3, 9
 15 HP. F §3, 9
 40 km. F §3, 9
 28.800 km². F §3, 9
 70 kë. F §3, 9
 21. F §3, 9
 100% F §3, 9
 112% F §3, 9
 §12 F §3, 10
 §15 a F §3, 10
 15,5 F §3, 11
 0.06 F §3, 11
 10,53 F §3, 11
 5-të (Kongresi i ~) F §3, 12
 3-të (Kongresi i ~) F §3, 12
 3-të (Internacionalja e ~) F §3, 12

20-të (shekulli i ~) F §3, 12

12.8.1966 G §1

12. VIII.1966 G §1

24 prill 1965 G §2

KONKLUZAT E KONSULTËS GJUHËSORE TË PRISHTINËS, 1968

Konkluzat e Konsultës Gjuhësore të Prishtinës, hartimin e të cilave e kishin bërë Hilmi Agani dhe Besim Bokshi, me një shtesë të Fehmi Aganit (pika 7), e të cilat janë botuar në formën e miratuar, janë:

1. Tubimi shpreh bindjen se njësimi i shqipes letrare është rezultat i natyrshëm i proceseve progresive të shoqërisë shqiptare, veçanërisht nga Rilindja e këndej.

2. Mbledhjet e viteve 1952, 1957 dhe 1963, që u mbajtën në Prishtinë e që trajtuan çështjet e gjuhës e të ortografisë shqipe, me gjithë lëkundjet në disa pika, luajtën një rol pozitiv në stabilizimin e shqipes letrare.

3. Tubimi i 22 e 23 prillit të vitit 1968 bëri një hap drejt mënjanimi të disa divergjencave që në të shkruar kanë ekzistuar në praktikën e deritashme dhe njeh, njëzëri si gjuhë të veten letrare gjuhën letrare të vendit ëmë.

4. Projekti i ortografisë që u zu ngojë, e që shërbeu si bazë diskutimi në këtë Konsultë, porsa të aprovohet dhe të marrë formën zyrtare në Republikën Popullore të Shqipërisë, do të zbatohet.

5. Në ndërkohë, dmth. derisa të aprovohet, Projekti ekzistues është bazë e shëndoshë dhe mund të zbatohet dhe të konsiderohet ortografi shqipe.

6. Vetë Projekti, në disa pika, ka nevojë të shqyrtohet më me kujdes dhe vërejtjet e argumentuara dhe shkencërisht të arsyetuara, mund të jenë vetëm të dobishme. Në këtë kuptim Konsulta e sheh të udhës një diskutim, në rend të parë me anë të shtypit, ku do të trajtoheshin çështjet e ortografisë për të cilat, pjesëmarrësit në diskutim mendojnë se janë të diskutueshme dhe mund të zgjidhen shkencërisht më drejt. Diskutimi rreth pikave kontestuese nuk pengon zbatimin e drejtshkrimit në fuqi.

7. Tubimi konstaton se ky hap i rëndësishëm drejt unifikimit të gjuhës letrare, kur është fjala për shqiptarët në Jugosllavi, rezulton nga zhvillimi i tyre i deritashëm arësor e kultural, mundësohet e favorizohet nga demokratizimi i marrëdhënjëve shoqërore dhe trajtimi i drejtë socialist i pozitës e i funksionit të kombësisë, të relacionit kombësi - kombi ëmë e të çështjeve të trashëgimisë e të unitetit të kulturës kombëtare.

8. Tubimi autorizon Institutin albanologjik dhe Katedrën e gjuhës dhe të letërsisë shqipe, si organizues të kësaj konsulte, që ta njoftojnë Universitetin Shtetëror të Tiranës me konkluzat e tubimit dhe me vërejtjet e bëra rreth projektit të ortografisë.

9. Instituti e Katedra autorizohen t'u rekomandojnë institucioneve e enteve arësimore e pedagogjike, gazetares e botuese, shkencore e kulture që të krijojnë mundësitë e zbatimit sa më të shpejtë të konkluzave të Konsultës.¹

¹ Gjurmime albanologjike 1: 1968, 29-56, dhe te Përparimi nr.3-4:1968, 325-326.

DREJTSHKRIMI I GJUHËS SHQIPE¹

Komisioni hartues:

Prof. Androkli Kostallari (Kryetar),

Prof. Mahir Domi, Prof. Eqrem Çabej,

B. shk. Emil Lafa

¹ Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë Tiranë 1973.

PARATHËNIE

Zhvillimi i gjuhës letrare shqipe në këta tridhjetë vjet të ndërtimit të shoqërisë socialiste është një nga treguesit e shumtë të lulëzimit të pashembullt e të pandalshëm të kulturës së popullit tonë nën udhëheqjen e Partisë së Punës të Shqipërisë¹. Gjuha letrare shqipe ka arritur në një fazë të tillë zhvillimi, që na lejon të pohojmë shkencërisht se **populli shqiptar ka tashmë një gjuhë letrare të njësuar**. Kjo gjuhë letrare, e cila mbështetet gjerësisht në gjuhën e folur të popullit, përdoret sot si mjet zhvillimi e përparimi pothuajse nga të gjithë shqiptarët, brenda e jashtë Republikës Popullore të Shqipërisë, dhe është bërë modeli i normës gjuhësore të përbashkët për të gjithë ata që shkruajnë shqip.

Shprehja e parë dhe më e dukshme e këtij njësimi është vendosja e normave të njëjta e të qëndrueshme drejtshkimore. Përparimi i madh që është arritur në kristalizimin e normës letrare kombëtare dhe kujdesi i veçantë që ka treguar Partia e pushteti popullor për zhvillimin e gjuhësisë shqiptare² e bënë plotësisht të mundshme edhe zgjidhjen e kësaj detyre historike.

Njësimi i drejtshkrimit pasqyron procesin e thellë e të ndërlikuar të kristalizimit të strukturës fonetike, gramatikore, fjalëformuese e leksikore të gjuhës letrare kombëtare në të gjitha hallkat e saj më të rëndësishme. Prandaj, njësimi i drejtshkrimit, si rrjedhim ligjësor i këtij procesi dhe si shfaqje e fazës së fundit të kristalizimit të normës letrare, parakupton dhe vulos njësimin strukturor të gjuhës letrare të përbashkët për të gjithë popullin tonë. Njëkohësisht ai bëhet një fuqi vepruese që e lehtëson, e shpejton dhe e rrënjos më thellë këtë njësim, duke e ndihmuar gjuhën letrare kombëtare t'i kryejë më mirë funksionet e saj shoqërore. Pikërisht këtu qëndron edhe rëndësia themelore e drejtshkrimit si në aspektin thjesht gjuhësor, ashtu edhe në aspektin kulturor e shoqëror. Kjo kërkon që “Drejtskrimi i gjuhës shqipe” të ketë parasysh jo vetëm gjendjen e sotme të gjuhës sonë letrare, por edhe prirjet kryesore të zhvillimit të saj të mëtejshëm.

Breza të tërë lëvruesish e studjuesish të gjuhës, arsimtarësh e atdhetarësh kanë punuar e janë përpjekur pareshtur për një gjuhë letrare e për një drejtshkrim të njësuar, duke përkrahur vijën konvergjente të procesit gjuhësor, duke kundërshtuar e kapërcyer qëndrimet e ngushta, lokaliste e reaksionare. Vendosja e një alfabeti të vetëm pas Kongresit të Manastirit ishte një hap i rëndësishëm përpara në këtë rrugë dhe një bazë e domosdoshme që i dha mundësi “Komisistë Letrare të Shkodrës” (1916-1917) të kodifikonte përfundimet kryesore të përpjekjeve të bëra gjatë Rilindjes për gjuhën letrare kombëtare, duke ruajtur sa

¹ Në botimin e Institutit Albanologjik të prishtinës, 1974 është hequr pjesa: nën udhëheqjen e Partisë së Punës të Shqipërisë. R.

² Në botimin e Prishtinës është hequr pjesa: dhe kujdesi i veçantë që ka treguar Partia e pushteti popullor për zhvillimin e gjuhësisë shqiptare. Shkurtimi është bërë mekanikisht, prandaj folja në vijim mbetet shumës, edhe pse pas shkurtimit nuk duhej. R.

më shumë të përbashkëtën, atë që i afronte variantet letrare të shqipes, e duke lënë mënjanë atë që i largonte. Vendimet e Komisionit Letrar, të miratuara edhe nga Kongresi Arsimor i Lushnjës (1920), u bënë baza e drejtshkrimit të shqipes deri në vitet e para pas Çlirimit. Me përkrahjen e gjerë që gjetën te forcat shoqërore përparimtare, ato krijuan një traditë deri diku të qëndrueshme për shkrimin e njësuar të mjaft tipave fonetikë e morfologjikë të fjalëve e të trajtave që më parë dalloheshin në shkrim. Por Komisia nuk mund të krijonte një drejtshkrim të njësuar, përderisa vetë gjuha letrare nuk ishte njësuar. Kjo detyrë i mbeti epokës sonë.

Pas përpjekjeve të para që u bënë menjëherë pas Çlirimit dhe punës së vijueshme për të ecur më tej në rrugën e afrimit drejtshkrimor të varianteve letrare, e cila u kurorëzua me **“Ortografinë e gjuhës shqipe”** të vitit 1956, zhvillimi i vrullshëm i gjuhës letrare dhe sukseset e gjuhësisë sonë në njohjen e gjithanshme e të thelluar të strukturës së shqipes së sotme krijuan kushtet që në fushën e drejtshkrimit të bëhej një hap cilësor përpara - të vendosej një drejtshkrim i vetëm për një formë të vetme të gjuhës sonë letrare. Ky hap ishin **“Rregullat e drejtshkrimit të shqipes”**, që u botuan si projekt më 1967. Zbatimi i këtij Projekti, brenda e jashtë Republikës Popullore të Shqipërisë, gjatë këtyre pesë-gjashtë vjetëve dhe diskutimi shkencor e krijues i tij treguan se ai mund të shërbente si bazë për të hartuar në trajtë përfundimtare drejtshkrimin e gjuhës sonë letrare kombëtare të njësuar.

Pas sesioneve shkencore të vitit 1952 për gjuhën letrare, gjuhësia jonë, duke e zgjeruar përherë fushën e saj të kërkimeve, bëri hapa cilësorë përpara në përvetësimin e metodologjisë materialiste-dialektike të njohjes dhe të shpjegimit të fenomeneve shoqërore dhe sidomos të teorisë marksiste-leniniste mbi gjuhët letrare kombëtare, duke kapërcyer një varg konceptesh të gabuara, të trashëguara nga e kaluara. Ajo provoi, në bazë të një analize shkencore objektive, se në kushtet e reja të krijuara pas Çlirimit, nga fuqizimi i pashembullt i bashkëveprimit ndërmjet varianteve letrare të shqipes u arrit të formohej një gjuhë e vetme letrare kombëtare me prirje të qarta drejt njësimi përfundimtar në të gjitha nivelet e strukturës së saj - në fonetikë, në gramatikë, në formimin e fjalëve e në leksik.

Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, i mbledhur si forumi më i lartë shkencor gjithëkombëtar për të diskutuar e për të marrë vendime të rëndësishme për gjuhën tonë letrare dhe për drejtshkrimin e saj, i zhvilloi punimet e tij duke mbajtur parasysh e duke theksuar këtë arritje historike të zhvillimit të shqipes letrare. Kongresi u udhëhoq në punën e tij nga një perspektivë e qartë - jo zgjidhje të veçanta, të shkëputura, anësore, por zgjidhje sistemore, thelbësore, për ta zgjeruar e për ta rrafshuar rrugën e njësimi e të përparimit të gjuhës letrare të përbashkët. Vështrimi i problemeve në tërësinë e tyre e në lidhjet e ndryshme midis tyre, duke u nisur nga kuptimi i drejtë i sistemit të gjuhës së sotme letrare shqipe dhe i mjeteve e i mënyrave të shprehjes e të paraqitjes së tij, e ndihmoi Kongresin të zhvillonte një punë me vlerë të veçantë për gjuhën e për kulturën tonë kombëtare. Përfundimet e Kongresit u shprehën në Rezolutën e miratuar njëzëri,

që po ribotohet në këtë libër, me qëllim që lexuesi të ndihmohet për të kuptuar më mirë parimet dhe çështjet themelore të **“Drejtshtkrimit të gjuhës shqipe”**, i cili pasqyron e mishëron vetë konceptet shkencore e kërkesat e njëzëshme të Kongresit të Drejtshtkrimit.

Duke vënë në jetë këto koncepte e kërkesa, Komisioni hartues i **“Drejtshtkrimit të gjuhës shqipe”** është përpjekur që, në frymën e Kongresit, të sjellë përmirësime të mëtejshme e ta çojë më përpara zgjidhjen teorike e praktike të problemeve të drejtshtkrimit në mënyrë ballësore. Rregullat e drejtshtkrimit janë parë, nga njëra anë, brenda vetë sistemit të tyre tërësor dhe, nga ana tjetër, në lidhje të ngushtë me sistemin e gjuhës letrare shqipe në përgjithësi, veçanërisht me sistemin fonetik morfologjik e fjalëformues. Në pajtim me vendimet e Kongresit, Komisioni hartues ka synuar që ta mbështetë drejtshtkrimin sa më gjerë në elementet e përbashkëta të gjuhës kombëtare shqipe, duke i parë këto elemente kurdoherë në dritën e zhvillimit të gjuhës letrare. Parimi fonetik, si parim themelor i drejtshtkrimit të shqipes, sipas të cilit fjalët dhe pjesët e tyre të kuptimshme shkruhen ashtu siç shqiptohen në ligjërimin letrar, është zbatuar, në radhë të parë, në aspektin e tij fonologjik, domethënë në aspektin e përdorimit social të tingujve të gjuhës gjatë procesit të marrëdhënieve midis njerëzve. Si mbështetje për zbatimin e këtij parimi ka shërbyer shqiptimi i sotëm letrar në stilin e tij të plotë, duke pasur parasysh njësimin që është arritur në këtë shqiptim në një shkallë të gjerë, prirjet e kristalizimit të mëtejshëm të tij dhe karakterin sistemor të strukturës fonetike të gjuhës letrare. Parimin fonetik Komisioni hartues është përpjekur ta gërshetojë në mënyrë të harmonishme me parimin morfologjik, i cili kërkon që fjalët dhe pjesët e tyre të kuptimshme të shkruhen njësoj, pavarësisht nga ndryshimet tingullore që shkaktohen prej ligjeve fonetike që veprojnë sot në gjuhën tonë. Gërshetimi i parimit morfologjik me parimin fonetik ndihmon për të ruajtur sa më të qartë në shkrim strukturën e fjalëve dhe njësinë e trajtave të tyre. Ai u jep rregullave të drejtshtkrimit një lidhje të brendshme më organike, krijon mundësi për grupime më të gjera e për rrafshime, pra edhe për rregulla më të pakta e më të thjeshta. Krahas parimeve të mësipërme, në disa raste është zbatuar edhe parimi historik-tradicional. Kjo lidhet jo vetëm me trashëgiminë që kemi pasur në drejtshtkrim nga e kaluara, por edhe me rrethanën që nga bashkëveprimi i varianteve letrare me baza dialektore të ndryshme kanë hyrë në gjuhën letrare kombëtare fjalë e grupe fjalësh, ortogramet e të cilave sot nuk mund të përfshihen në tipin sistemor të përgjithshëm. Shumë herë ato kanë krijuar edhe çerdhe fjalëformuese dhe ndryshimi i drejtshtkrimit të tyre do të ishte historikisht i papërligjur.

Në shkrimin e fjalëve njësh, ndaras ose me vizë në mes është pasur parasysh parimi leksiko-semantik e fjalëformues: janë shkruar njësh ato njësi kuptimore që janë formësuar edhe si njësi të vetme fonetiko-gramatikore e leksikore, domethënë si fjalë më vete, ndërsa ndaras janë shkruar ato njësi që nuk janë formësuar si fjalë të tilla. Për shkrimin me vizë lidhëse në mes janë pasur parasysh një varg tiparesh leksiko-semantike të fjalëve a të emërtimeve përkatëse. Parimi semantik është zbatuar në disa raste edhe te çështjet gramatikore, p.sh. në

trajtat e ndryshme të shumësit të emrave që shënojnë frymorë e jofrymorë dhe në disa raste të tjera të përdorimi i shkronjave të mëdha, por këtu pjesa më e madhe e zgjidhjeve mbështeten edhe te parimi i dallimit të njërive homonimike.

Në pajtim me vetë parimin themelor të drejtshkrimit të shqipes, që është parimi fonetik, dhe me parimet e tjera që përmendëm më lart, rregullat janë grupuar në kapituj sipas çështjeve drejtshkrimore më të rëndësishme që paraqet struktura fonetike e leksiko-semantike e shqipes së sotme letrare. Veç kësaj, ashtu si në Projektin e 1967-s, edhe në **“Drejtshkrimin e gjuhës shqipe”** është përfshirë një kapitull ku trajtohen nga një kënd vështirimi drejtshkrimor disa çështje gramatikore, zgjidhja e të cilave në kohën tonë ka rëndësi të posaçme për njësimin e normës letrare në këtë fushë.

Në kapitujt është trajtuar në radhë të parë leksiku i përgjithshëm. Vise-vise gjatë rregullave janë dhënë edhe emra të përveçëm njerëzish e vendesh që paraqesin të njëjtat probleme drejtshkrimore si emrat e përgjithshëm. Duke synuar për rregulla përgjithësuese e për pakësimin e numrit të shënimeve e të përjashtimeve, Komisioni hartues, në raste të veçanta, ka lënë jashtë disa fjalë ose emra të përveçëm që përdoren rrallë dhe që, për shkak të veçorive drejtshkrimore që kanë, nuk mund të bashkohen me grupet tipësore, me të cilat lidhen. Fjalët e mësipërme do të përfshihen në **“Fjalorin drejtshkrimor të gjuhës shqipe”**, ndërsa fjalët që kanë secila nga një veçori drejtshkrimore, por që përdoren më dendur, janë vënë në shënime të veçanta ose si përjashtime në paragrafët përkatës të **“Drejtshkrimit të gjuhës shqipe”**.

Për ta bërë këtë libër sa më të kuptueshëm e të afërt për masat e gjera punonjëse Komisioni hartues është përpjekur të bashkojë zgjidhjen e rreptë shkencore me thjeshtësinë e rregullave. Për këtë qëllim lënda është ndarë në grupime sa më të gjera e të përgjithshme dhe vetë formulimet e përkufizimet janë thjeshtuar. Zgjidhjet dyfishe janë pakësuar deri në cakun më të tejme. Thjeshtime e saktësime të dukshme janë bërë sidomos në kapitullin e ndarjes së fjalëve në fund të rreshtit. Krahas kësaj, gjithë shtjellimi i lëndës është bërë më i lidhur e më sistematik se në Projektin e 1967-s.

Rregullat e këtij drejtshkrimi janë në përgjithësi tre tipash: **a)** rregulla udhëheqëse, ku jepen kushtet, në të cilat duhet zgjedhur pikërisht një mënyrë e caktuar shkrimi dhe jo një tjetër (në këto raste janë dhënë si shembuj vetëm disa nga fjalët më të përdorshme të kategorisë përkatëse, sepse lexuesi mund të orientohet vetë me lehtësi për rastet e tjera të ngjashme); **b)** rregulla dëftuese, ku nuk jepet ndonjë kusht a arsytim, por vetëm tregohet se si duhet shkruar kjo ose ajo fjalë (në raste të tilla jepen si shembuj të gjitha fjalët e asaj kategorie ose shumica e tyre; kur këto kategori janë mjaft të gjera, si p.sh. fjalët me h ose ato me rr, jepen ato që përdoren më dendur në gjuhën letrare e në të folurit e përditshëm); **c)** rregulla udhëzuese, që sqarojnë se si duhet vepruar për të gjetur zgjidhjen e saktë drejtshkrimore.

Për të lehtësuar shfrytëzimin e kësaj vepre dhe gjetjen e zgjidhjes që

kërkohet, ajo është pajisur me një tregues alfabetik të shembujve që janë dhënë gjatë shtjellimit të rregullave dhe me një tregues të çështjeve të trajtuara. Në këtë tregues janë zbërthyer në çështje të veçanta të gjithë paragrafët me pikat e tyre, duke përfshirë këtu edhe shënimet, nënpikat, shtesat e sqarimet që trajtojnë kategori e grupe të caktuara.

Duke botuar **“Drejtshkrimin e gjuhës shqipe”** Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë i Akademisë së Shkencave të RPSH po fillon të vërë në jetë detyrat e mëdha e të rëndësishme që i ngarkoi Kongresi i Drejtshkrimit. Në dy vjetët e ardhshëm do të hartohen gjithashtu **“Fjalori drejtshkrimor i gjuhës shqipe”**, **“Rregullat e drejtshqiptimit”** dhe **“Rregullat e pikësimit”**. *Gjuhësia shqiptare*, e cila ka qenë vazhdimisht e lidhur me problemet themelore që ka shtruar para saj vetë jeta, ka nisur një punë të organizuar për studimin e gjuhës së sotme letrare duke synuar që, krahas veprave teorike, të përgatitë mbi baza të shëndosha shkencore edhe një varg veprash që i shërbejnë drejtpërdrejt vetë praktikës gjuhësore, që ndihmojnë masat e gjera punonjëse ta përvetësojnë e ta zhvillojnë më tej gjuhën letrare të shkruar e të folur. Një kujdes i veçantë po u kushtohet nga gjuhësia jonë punimeve në fushën e kulturës së gjuhës, të cilat nuk mund të zhvillohen në mënyrë të veçantë e të shkëputur, por janë mbështetur e do të mbështeten në studime sa më të thelluara në fushën e fonetikës e të fonologjisë, të gramatikës, të leksikut e të formimit të fjalëve. Studimet në fushën e gjuhësisë normative do të pasurohen e do të lehtësohen edhe nga dialektologjia shqiptare, e cila, duke ecur më tej në rrugën e dialektologjisë sociale, do të merret më shumë me proceset e gjalla gjuhësore që zhvillohen sot në shtresat e ndryshme të bartësve të dialekteve e me marrëdhëniet ndërmjet dialekteve e gjuhës letrare, do të studiojë më gjerësisht sidomos gjuhën e qyteteve e të qendrave të reja industriale e bujqësore dhe do të ndihmojë kështu për të njohur më thellë normën e sotme kombëtare.

*

* *

Formimi i gjuhës letrare kombëtare të njësuar është një fitore e madhe e popullit shqiptar, e arritur vetëm 60 vjet pas Shpalljes së Pavarësisë dhe në më pak se 30 vjet pas vendosjes së pushtetit popullor. Kjo gjuhë letrare e përpunuar dhe e zhvilluar, shprehje e gjallë e kulturës së popullit tonë, e forcës së tij jetësore historike, është fryt i përpjekjeve të shumë brezave që kanë punuar e luftuar me vetëmohim dhe me bindje të thellë për rëndësinë e suksesin e çështjes së tyre. Drejtshkrimi i njësuar do ta bëjë gjuhën tonë letrare të sotme edhe më të harmonishme e do ta pasurojë me një vlerë të re, me njësinë e shkrimit, që përbën kurdoherë një vlerë shoqërore, sepse lehtëson kumtimin midis njerëzve dhe zhvillimin e përgjithshëm kulturor të masave.

Puna për përvetësimin dhe zbatimin me përpikëri të drejtshkrimit del tani në plan të parë. Detyra të mëdha shtrohen në mënyrë të veçantë përpara shkollës shqiptare, vatrës themelore të formimit gjuhësor të brezave të rinj. Përvetësimi e

zbatimi tërësor i këtij drejtshkrimi ka nevojë të ndihmohet nga një punë metodike e gjerë dhe e organizuar, sidomos në shkollën tetëvjeçare, ku kërkohet një përvetësim krijues i drejtshkrimit, në pajtim me moshën e me njohuritë e përgjithshme gjuhësore të nxënësve dhe me veçoritë e të folmeve lokale. Krahës kësaj, në kushtet e sotme, kur po vendoset për herë të parë në historinë e shqipes letrare një drejtshkrim i njësuar, një punë e madhe u del përpara edhe shkollave të mesme e shkollave të larta. Në përpjekjet për përvetësimin sa më të vetëdijshëm e të qëndrueshëm të drejtshkrimit të njësuar e të normës letrare kombëtare, bashkëpunimi i ngushtë e i frytshëm i shkencës sonë gjuhësore me shkollën do të forcohet e do të zgjerohet gjithnjë më shumë.

S'ka dyshim se një ndihmë të pazëvendësueshme do të japin për përhapjen e drejtshkrimit të njësuar shkrimtarët shqiptarë, të cilët, me fjalën e gjallë artistike, luajnë një rol të dorës së parë në zhvillimin e pasurimin e gjuhës letrare, në zbulimin e pasurisë gjuhësore të popullit dhe në formimin, vendosjen dhe përhapjen e normës letrare, pjesë e pandashme e së cilës është edhe norma drejtshkrimore. Në luftën për një zbatim të shpejtë e të saktë të rregullave të reja drejtshkrimore, rëndësi të veçantë ka gjithashtu puna e gjallë e institucioneve botuese dhe e organeve të shtypit, rritja e pandërprerë e kujdesit të tyre për fjalën e shkruar. Duke pasur parasysh se gjuha e shkrimit udhëheq gjithë procesin e ngulitjes e të zhvillimit të normës letrare, drejtshkrimi i njësuar krijon mundësi të reja edhe për përmirësimin e mëtejshëm të gjuhës së skenës, të radios e të të gjithë sferës gojore të gjuhës letrare shqipe.

Dalja e **“Drejtskrimit të gjuhës shqipe”** dhe vënia e tij në jetë, pa dyshim, do ta gjallërojë, do ta pasurojë e do ta çojnë më tej mendimin shkencor në këtë fushë. Zhvillimi i pandërprerë i vetë gjuhës sonë, kristalizimi i mëtejshëm i normës letrare do të shtrojnë para teorisë së drejtshkrimit çështje të reja e mundësi të reja zgjidhjeje. Gjuhësia shqiptare do t'i vazhdojë studimet për këto probleme dhe do t'i bëjë këtij **“Drejtskrimi”** përmirësimet e nevojshme në të ardhmen.

Me ndjenjën e një përgjegjësie të thellë ndaj detyrave që shtroi Kongresi i Drejtshkrimit dhe ndaj gjithë opinionit shkencor e shoqëror shqiptar, Komisioni hartues është përpjekur që ta kryejë këtë vepër në nivelin e kërkesave shkencore të kohës e sidomos të arritjeve më të reja të gjuhësisë shqiptare. Punimet e Kongresit të Drejtshkrimit dhe diskutimi popullor i zhvilluar para tij kanë qenë një mbështetje e sigurtë për të ecur me guxim në rrugën e njësimit sa më të plotë të drejtshkrimit të gjuhës sonë e për të zgjidhur një varg çështjesh të vështira e të ndërlikuara. Me rastin e botimit të kësaj vepre, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë i Akademisë së Shkencave të RPSH falënderon delegatët e pjesëmarrësit e Kongresit të Drejtshkrimit si edhe gjithë ata që morën pjesë në diskutimin e gjerë popullor rreth projektit të **“Rregullave të drejtshkrimit të shqipes”**, për ndihmën e çmuar që i dhanë teorisë dhe praktikës së drejtshkrimit të shqipes me kumtesat e me diskutimet e tyre, me mendimet, vërejtjet e propozimet e tyre krijuese, të cilat qenë një mbështetje shumë e vlefshme për punën e Komisionit hartues. S'ka dyshim se, duke u mbështetur në këto forca të gjalla shkencore, gjuhësia marksiste shqiptare do të

zgjidhë në të ardhmen edhe probleme të tjera të rëndësishme për shkencën e kulturën tonë kombëtare.

REZOLUTË E KONGRESIT TË DREJTSHKRIMIT TË GJUHËS SHQIPE

Zhvillimi i hovshëm e cilësor i kulturës, i letërsisë dhe i shkencës mbi bazën e shndërrimeve të thella historike ekonomiko-shoqërore që janë kryer në Shqipërinë socialiste nën udhëheqjen e Partisë së Punës³ e që kanë sjellë ndryshime të thella edhe në vetëdijen gjuhësore të popullit tonë, i ka dhënë një shtysë të fuqishme e të pandërprerë njësimit të gjuhës letrare kombëtare shqipe, themelet e së cilës janë hedhur që në kohën e Rilindjes.

Masat e gjera popullore, në kundërshtim me pikëpamjet e ngushta lokaliste, kanë luftuar për një gjuhë letrare të njësuar dhe kanë përkrahur me dashuri çdo përpjekje që i ka shërbyer këtij qëllimi. Duke përmbushur gjithnjë më mirë kërkesat e shumanshme të të gjitha fushave të veprimtarisë shoqërore, gjuha letrare shqipe ka arritur një shkallë të tillë zhvillimi, që na lejon të pohojmë shkencërisht se **populli shqiptar ka tashmë një gjuhë letrare të njësuar**, norma kombëtare e së cilës është kristalizuar në të gjitha hallkat kryesore të strukturës fonetike, gramatikore, fjalëformuese e leksikore e në disa hallka të veçanta ndodhet në fazën e fundit të kristalizimit. Kjo gjuhë letrare përdoret sot pothuajse nga të gjithë shqiptarët brenda e jashtë Republikës Popullore të Shqipërisë dhe është bërë modeli i normës gjuhësore të përbashkët për të gjithë ata që shkruajnë shqip.

Pas vendimeve të Konsultës shkencore të Prishtinës (1968), si rezultat i zhvillimit kulturor të shqiptarëve dhe i përpjekjeve të vetëdijshme të punonjësve të kulturës, të arsimit dhe të shkencës, kjo gjuhë letrare e njësuar po përdoret pothuajse pa përjashtim edhe nga shqiptarët që jetojnë në Republikën Socialiste Federative të Jugosllavisë - në Kosovë, në Maqedoni e në Mal të Zi, në të gjithë veprimtarinë shoqërore, ndër të tjera edhe në gjinitë e ndryshme të letërsisë artistike, në prozë e në poezi, gjë që dëshmon si për gjerësinë, ashtu edhe për thellësinë e përvetësimit të normës letrare kombëtare. Ky është një hap i rëndësishëm si për zgjerimin e funksioneve kombëtare të shqipes letrare, ashtu edhe për pasurimin e saj. Përpjekje për të përdorur gjuhën letrare të përbashkët shqipe vihen re edhe tek arbëreshët e Italisë.

Kjo shkallë zhvillimi e shqipes letrare, ndër të tjera kërkon që edhe rregullat drejtshkrimore të jenë sa më të njësura e të qëndrueshme me qëllim që të ndihmojnë për ngulitjen sa më të thellë dhe për përvetësimin sa më të lehtë të normave të gjuhës letrare të shkruar e njëkohësisht të ndikojnë për njësimin e mëtejshëm edhe të normave të drejtshkrimimit.

Për këtë, me nismën e Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, u mblodh në Tiranë prej 20 deri më 25 nëntor 1972 Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, ku u përfaqësuan gjerësisht forcat e shkencës, të arsimit dhe të kulturës shqiptare.

³ Në bot. E Prishtinës është hequr shprehja: nën udhëheqjen e Partisë së Punës. R.

Ky kongres, si forumi më i lartë shkencor, analizoi e diskutoi gjerësisht parimet themelore, çështjet e përgjithshme dhe shumë zgjidhje të veçanta të drejtshkrimit të shqipes, si edhe probleme të tjera teorike e praktike, që kanë të bëjnë me normën letrare në përgjithësi.

Kongresi i Drejtshkrimit, duke u bërë një shqyrtim shkencor përgjithësues nivelit të zhvillimit të gjuhës së sotme letrare shqipe, prirjeve të evolucionit të saj dhe në mënyrë të veçantë gjendjes së drejtshkrimit.

k o n s t a t o n:

1. Shqipja letrare e kohës sonë ka hyrë tashmë në fazën më të lartë të zhvillimit të saj, në fazën e kristalizimit të plotë e përfundimtar. Ajo funksionon si një gjuhë letrare e përbashkët dhe e njësuar në të gjitha sferat e veprimtarisë shoqërore. Kjo shkallë e lartë zhvillimi kërkon edhe përcaktimin e normave drejtshkrimore sa më të plota, sa më të njësuara dhe të qëndrueshme.

Përpara Çlirimit ritmet e zhvillimit të gjuhës letrare kombëtare, për shkak të kushteve historike-shoqërore të vështira, kanë qenë të ngadalshme. Por, me gjithë pengesat që u janë vënë shkollës shqipe dhe përpjekjeve për njësimin e gjuhës letrare amtare, populli shqiptar arsimdashës e ka ruajtur atë si gjënë më të shtrenjtë edhe në çastet më të rënda të jetës së tij historike dhe ka luftuar pareshtur për ta pasuruar e për ta ngritur në nivelin e një gjuhe të përbashkët kombëtare sa më të njësuar e të përparuar.

2. Njësimi i drejtshkrimit ka qenë kurdoherë pjesë e pandarë e këtyre përpjekjeve. Drejtshkrimi ka ecur përpara krahas zhvillimit të vetë gjuhës, është përsosur vazhdimisht në saje të zhvillimit të shkencës gjuhësore shqiptare dhe është përvetësuar e ngulitur nga shkolla jonë e re, nga shtypi e botimet e të gjitha llojeve. Ashtu si gjuha letrare në përgjithësi, edhe drejtshkrimi i saj ka qenë i pashkëputur nga gjuha e popullit. Përhapja dhe zbatimi i një drejtshkrimi të njësuar në të gjitha sferat e veprimit të fjalës së shkruar ka ndihmuar për përvetësimin e ngulitjen e normave të gjuhës letrare.

Drejtshkrimi nuk është vetëm një çështje shkencore, por edhe një problem i rëndësishëm shoqëror, sepse është shprehje e drejtpërdrejtë e njësimit të gjuhës letrare kombëtare, e cila luan një rol të dorës së parë në forcimin e vetëdijes kombëtare, në zhvillimin e jetës mendore.

3. Projekti i “*Rregullave të drejtshkrimit të shqipes*” që u botua më 1967 në Tiranë, u mirëprit nga bota shkencore, arsimore e kulturore shqiptare dhe gjeti një miratim të përgjithshëm teorik dhe praktik. Parimet themelore mbi të cilat mbështetet ky Projekt, ndërtimi i tij, si edhe zgjidhjet kryesore u vlerësuan shkencërisht të drejta. Kjo tregon se ai është mbështetur në realitetin gjuhësor dhe është hartuar mbi baza të drejta teorike-metodologjike. Zbatimi i rregullave të drejtshkrimit të 1967-s ka sjellë rrafshimin e mëtejshëm të shumë lëkundjeve drejtshkrimore dhe ka njësuar pothuajse plotësisht gjuhën e të gjitha botimeve shqipe. Puna për të përvetësuar e për të vënë në jetë rregullat e drejtshkrimit solli

një përmirësim të dukshëm dhe njësim të mëtejshëm të gjuhës së teksteve shkollore, të shtypit e të letërsisë artistike, të dokumenteve e të shkresave zyrtare etj. Ajo u bë një mjet i gjallë për të përmirësuar më tej mësimin e gjuhës shqipe në të gjitha shkollat, si në qytet, ashtu edhe në fshat.

4. Rreth Projektit janë zhvilluar diskutime brenda dhe jashtë Republikës Popullore të Shqipërisë, në shtypin shkencor e në shtypin masiv, si edhe në konsulta të gjera të mësuesve të gjuhës e të letërsisë shqiptare e të punonjësve të tjerë të kulturës. Ky diskutim popullor e ka pasuruar më tej mendimin shkencor për problemet e drejtshkrimit të shqipes dhe ka sjellë një ndihmë të vlefshme për përmirësimin e mëtejshëm të tij. Kjo rrahje e gjerë krijuese e pikëpamjeve shkencore, e cila u plotësua, u thellua e u përgjithësua teorikisht në këtë Kongres, u jep zgjidhjeve drejtshkrimore një karakter të thellë popullor e objektiv dhe i bën ato t'i qëndrojnë provës së kohës.

Në dritën e të gjitha këtyre dhe në përputhje me mendimin e përgjithshëm e me argumentimet shkencore që u shprehën në referatin "*Gjuha e sotme letrare shqipe dhe disa probleme themelore të drejtshkrimit të saj*", në kumtesat e në diskutimet, duke u mbështetur edhe në parashtrësat e dy komisioneve të veçanta të shqyrtimit të vërejtjeve, Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe

v e n d o s i:

I

1. Rregullat e drejtshkrimit të mbështeten sa më gjerë në trajtat e përbashkëta të gjuhës kombëtare shqipe.

2. Parim themelor i rregullave të drejtshkrimit të shqipes të jetë *parimi fonetik*. Ky parim do të zbatohet në të gjitha rastet kur shqiptimi letrar paraqitet i njësuar; në këtë mënyrë do të vendoset një lidhje e ngushtë midis formës së shkruar dhe formës së folur të gjuhës letrare. Kur në shqiptimin letrar ka variante normative, drejtshkrimi do të mbështetet tek ajo trajtë që është më e përgjithshme dhe që pajtohet me prirjen e zhvillimit të sistemit fonetik të gjuhës letrare.

3. Meqenëse shkrimi pasqyron jo vetëm strukturën fonetike, por edhe veçoritë e strukturës gramatikore, leksikore e fjalëformuese të gjuhës, rregullat e drejtshkrimit do të mbështeten edhe në *parimin morfologjik*, i cili kërkon që fjalët dhe pjesët e tyre përbërëse të sistemit trajtëformues e fjalëformues të shkruhen njësoj, pavarësisht nga ndryshimet tingullore që shkaktohen nga ligjet e gjalla fonetike që veprojnë në gjuhën tonë. Parimi morfologjik do të zbatohet në ato raste kur parimi fonetik do të çonte në errësimin e në prishjen e strukturës së sotme morfologjike e fjalëformuese të fjalës.

4. *Parimi historik-tradicional* do të pranohet në pak raste kur në gjuhën letrare ka një traditë shkrimi të vjetër, të ngulitur prej kohësh.

5. Rregullat e drejtshkrimit të jenë sa më të thjeshta, të qarta e përgjithësuese. Të ketë sa më pak rregulla e sa më pak përjashtime.

6. Rregullat e drejtshkrimit të jenë sa më njësuere: të pakësohen në masën më të shkajshme zgjidhjet e dyfishta.

7. Duke marrë parasysh gjendjen e sotme të normës gramatikore, për t'iu përgjigjur nevojave të praktikës, në *“Rregullat e drejtshkrimit”* të përfshihet një kapitull, ku të trajtohen çështje gramatikore që lidhen ngushtë me drejtshkrimin.

8. Rregullat e drejtshkrimit të zanoreve e të bashkëtingëlloreve të ndërtohen e të renditen sipas çështjeve fonetike.

9. Kongresi shpreh kërkesën që:

a) duke u mbështetur në parimet e përgjithshme dhe në zgjidhjet kryesore të Projektit të vitit 1967, brenda vitit 1973 të hartohen përfundimisht *“Rregullat e drejtshkrimit të gjuhës shqipe”*;

b) në bazë të *“Rregullave të drejtshkrimit të gjuhës shqipe”* brenda vitit 1974 të hartohet *“Fjalori drejtshkrimor i gjuhës shqipe”*;

c) për të kodifikuar plotësisht normat e gjuhës letrare të folur e të shkruar, brenda vitit 1975 të hartohen *“Rregullat e drejtshqiptimit”* dhe *“Rregullat e pikësimit të gjuhës shqipe”*.

II

Në hartimin përfundimtar të *“Rregullave të drejtshkrimit të shqipes”* të kihet parasysh këto kërkesa të Kongresit:

1. Zgjidhja e të gjitha problemeve të veçanta të drejtshkrimit të bëhet në sistem, duke ndjekur një vijë konsekuente jo vetëm brenda nënsistemeve të gjuhës, por duke pasur parasysh edhe lidhjet midis këtyre nënsistemeve.

2. Për drejtshkrimin e zanoreve:

a) Të jepen rregulla sa më konsekuente për shkrimin e zanores **ë** të patheksuar, sidomos në trup të fjalës, duke marrë më shumë parasysh parimin fonetik (shqiptimin e sotëm letrar) dhe duke përcaktuar më qartë rastet e zbatimit të parimit morfologjik, në përputhje me pikat I,1 dhe I,2 të kësaj Rezolutive. Në përgjithësi, pasqyrimi në drejtshkrim i zanores **ë** të patheksuar të udhëhiqet nga synimi për rregulla sa më të njësuara.

b) Rënia e zanoreve të patheksuara gjatë shqiptimit për arsye të elizionit, të mos pasqyrohet në shkrim; fjalët dhe trajtat e tyre gramatikore të shkruhen gjithnjë të plota.

c) Grupet e zanoreve **ue, ye, ie** të ruhen të plota në shkrim.

ç) Në pajtim me traditën, për të shmangur homoniminë si edhe për të ruajtur strukturën e formimit, trajtat e shkurtra proklitike të përemrave **ia, iu**, të shkruhen me **i** dhe jo me **j** (**ia, iu** dhe jo **ja, ju**).

3. Për drejtshkrimin e bashkëtingëlloreve:

a) Bashkëtingëlloret e zëshme në fund dhe para një bashkëtingëlloreje të shurdhët në trup të fjalës të ruhen në shkrim si të tilla, pavarësisht nga mënyra e shqiptimit.

b) Drejtshkrimi i parashtesave **sh-/ç-/zh-** dhe **s-/z-** të njësohet në përshtatje me natyrën e tingullit nistor të temës, së cilës i shtohet parashtesa.

c) Te emrat që mbarojnë me **i** të theksuar, kur kjo në trajtat e tyre të ndryshme morfologjike ndiqet nga një zanore tjetër, të mos shkruhet **-j-** (*liri - liria, shtëpi - shtëpia*).

ç) Të ruhet bashkëtingëllorja **nj** në trup të fjalës te emrat si *brinjë, shkronjë* etj. dhe të përcaktohet norma në mbaresën e shumësit me **-nj** ose **-j** për emrat e tipit *ari, bari, ulli, ftua, përrua* etj. si edhe për mbiemrat e tipit *i ri*. Zgjidhjet të jenë në pajtim me prirjet e zhvillimit të strukturës fonetike dhe morfologjike të shqipes letrare.

d) Grupet e bashkëtingëlloreve **mb, nd, ng, ngj** të ruhen kurdoherë të plota në shkrim.

dh) Çështja e takimit të dy shkronjave që mund të lejojnë lexim të dyfishtë, të studjohet dhe të zgjidhet në pajtim me kërkesat e sistemit fonetik e morfologjik dhe duke mbajtur parasysh edhe anën praktike të saj.

e) Te foljet me temë më **-t** në vetën e tretë njëjës të së pakryerës dëftore, lidhore e kushtore, kjo bashkëtingëllore, në pajtim me prirjen e sotme të normës morfologjike, të ndërrohet në **-s**, për të shmangur kështu takimin e dy **t**-ve: *fliste, priste, shëtiste* (dhe jo *flitte, pritte, shëtitte*).

4. Për shkrimin e fjalëve dhe të emrave me prejardhje të huaj:

a) Për fjalët me burim nga gjuhët klasike, drejtshkrimi i shqipes të bazohet në trajtat e këtyre gjuhëve dhe jo në trajta që paraqesin veçori fonetike të kësaj ose asaj gjuhe nëpërmjet së cilës ka ardhur fjala në gjuhën shqipe.

b) Për ata tipa fjalësh, shqiptimi letrar i të cilëve është i njësuar dhe i përgjithësuar me kohë, ky kriter të jetë vendimtar në caktimin e trajtës së tyre drejtshkrimore; kështu të shkruhet *aksion, funksion; biçikletë, çimento; kontroll, llogari* etj.

c) Te fjalët e huaja që kanë ia, ie, io, iu me i të patheksuar në trup të tyre, të ruhet në shkrim zanorja i, pavarësisht nga shqiptimi i saj si j në disa prej këtyre fjalëve.

ç) Emrat e përveçëm të huaj të shkruhen duke u mbështetur në traditën e përdorimit të tyre në gjuhën shqipe dhe duke marrë parasysh shqiptimin në gjuhën përkatëse.

5. Në “Rregullat e drejtshkrimit” të trajtohen këto çështje gramatikore:

a) Përcaktimi i mbaresës së shumësit (**ë, a** ose **zero**) te emrat femërorë, tek të cilët vihen re luhatje.

b) Përkimi i mbiemrave e i përemrave me emrat mashkullorë që e bëjnë shumësin me **-e** (*male, kujtime*).

c) Shkrimi i nyjës së përparme.

ç) Shkrimi i trajtave të veçanta të disa klasave të caktuara leksiko-gramatikore, si p.sh. urdhërorja e disa foljeve, trajta e pashquar e disa emrave mashkullorë në njëjës etj.

6. Për shkrimin e fjalëve bashkë ose ndaras dhe bashkë ose me vizë në mes:

a) Shkrimi i fjalëve bashkë, ndaras ose me vizë në mes të zgjidhet në bazë të konceptit shkencor mbi fjalën dhe veçoritë e saj në gjuhën shqipe, si një njësi tërësore e mbyllur fonetike, gramatikore e semantike.

b) Të përkrahet prirja e shqipes letrare drejt njëfjalëzimit të disa togfjalëshave, veçanërisht të disa shprehjeve ndajfoljore, parafjalore e lidhëzore.

7. Për përdorimin e shkronjave të mëdha:

a) Kriteri bazë i përdorimit të shkronjave të mëdha të jetë dallimi i emrave të përveçëm nga emrat e përgjithshëm.

b) Njësimi i rregullave të përdorimit të shkronjave të mëdha të mbështetet edhe më shumë në traditën tonë drejtshkrimore.

c) Pjesët përbërëse të emërtimeve zyrtare të organeve shtetërore, të institucioneve arsimore-shkencore, të ndërmarrjeve e të qendrave të punës të shkruhen me shkronjë të madhe: *Ministria e Arsimit dhe e Kulturës, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Instituti Albanologjik, Teatri Popullor, Shtëpia Botuese e Librit Shkollor* etj.

ç) Të njësohet më tej drejtshkrimi i emrave gjeografikë, i datave, i ngjarjeve dhe i periudhave historike.

8. Për ndarjen e fjalëve në fund të rreshtit:

a) Ndarja e fjalëve në fund të rreshtit të mbështetet kryesisht në ndarjen e fjalëve në rrokje, duke marrë parasysh edhe strukturën morfologjike të fjalës. Por asnjëherë në fund të rreshtit të mos mbetet një shkronjë e vetme e po kështu të mos kalojë në rreshtin tjetër një shkronjë e vetme, qoftë edhe zanore.

b) Për rastin kur ndërmjet dy zanoreve ndodhen dy a më shumë bashkëtingëllore, ndarja në fund të rreshtit të kalojë në krye të rreshtit e ndjekur të paktën nga një zanore (të lejohet ndarja *ko-krra* dhe *kok-rra, ve-gla* dhe *veg-la*).

c) Dyshkronjëshat në fund të rreshtit nuk ndahen.

III

Duke e vlerësuar gjuhën letrare të njësuar si një nga arritjet më të mëdha të shoqërisë sonë socialiste në lëmin e kulturës, si kurorëzimin e përpjekjeve të pareshtura të shumë brezave që, edhe në kohët më të errëta, e ëndërruan këtë ditë

dhe punuan me vetëmohim për ta bërë sa më të afërt, Kongresi i bën thirrje gjithë popullit shqiptar që ta përdorë gjuhën letrare të njësuar si një mjet të fuqishëm të përparimit shoqëror dhe ta shohë kujdesin për zhvillimin e lulëzimin e saj të pandalshëm si detyrë të vazhdueshme.

1. Në mënyrë të veçantë Kongresi u bën thirrje:

a) Shkollës shqiptare, si vatra themelore e formimit gjuhësor të brezave të rinj, që i edukon ata me dashuri për gjuhën amtare dhe u zbulon thesarin e pashtershëm të saj, ta vlerësojë përvetësimin e normave të njësuar të gjuhës letrare e të drejtshkrimit të miratuar nga Kongresi si detyrë themelore dhe të zbatojë plotësisht rregullat e reja të drejtshkrimit, duke filluar nga viti 1973-74.

b) Institucioneve të teksteve shkollore, që të përgatisin dhe të botojnë tekste ndihmëse dhe mjete të tjera të nevojshme për përvetësimin dhe zotërimin praktik të normave të gjuhës letrare dhe të drejtshkrimit të saj.

c) Shkrimtarëve shqiptarë, të cilët me fjalën e gjallë artistike luajnë një rol të dorës së parë në kristalizimin dhe ngulitjen e normës letrare kombëtare, të punojnë me këmbëngulje për zbatimin e përhapjen e normës drejtshkrimore të njësuar.

ç) Institucioneve botuese, që t'i zbatojnë me përpikëri rregullat e drejtshkrimit dhe të ndihmojnë gjallërisht për përhapjen e normave letrare dhe për ngritjen e kulturës gjuhësore të popullit.

d) Enteve shtetërore, organizatave shoqërore, institucioneve të shkencës e të kulturës, që të marrin masa për të zbatuar në gjuhën e shkruar rregullat e drejtshkrimit.

dh) Radio-televizionit, teatrit, kinematografisë, që të zbatojnë rregullat e drejtshqiptimit për të ndihmuar në përhapjen dhe ngulitjen e normave të trajtës së folur të gjuhës letrare.

e) Institucioneve shkencore-arsimore që merren me studimin e gjuhës shqipe, që t'u kushtojnë vëmendje të vazhdueshme problemeve të drejtshkrimit dhe të ndërmarrin studime të mëtejshme në këtë fushë.

2. Kongresi porositi që, duke marrë parasysh ndryshimet që pëson gjuha letrare gjatë zhvillimit të saj si edhe çështjet e reja që nxjerr praktika gjuhësore, *"Rregullave të drejtshkrimit"* t'u bëhen, në të ardhmen, kur të jetë e nevojshme, përmirësimet dhe plotësimet e duhura.

Kongresi shpreh besimin e tij të plotë se kjo thirrje do të përkrahët me entuziazëm dhe do të frymëzojë arsimtarët, shkrimtarët, punonjësit e shkencës dhe të kulturës, gjithë inteligjencën dhe të gjitha masat punonjëse, që me veprimtarinë e tyre krijojnë ta zhvillojnë, ta pasurojnë e ta ngrenë gjithmonë më lart gjuhën tonë letrare kombëtare.

DELEGATËT E KONGRESIT TË DREJTSHKRIMIT TË GJUHËS SHQIPE

Tiranë, më 25 nëntor 1972

1. **Thoma Deliana**, ministër i Arsimit dhe i Kulturës i RPSH
2. Prof. **Androkli Kostallari**, drejtor i Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
3. Prof. **Mahir Domi**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
4. Prof. **Eqrem Çabej**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
5. Prof. **Idriz Ajeti**, dekan i Fakultetit Filozofik, Prishtinë
6. Prof. **Dhimitër Shuteriqi**, kryetar i Lidhjes së Shkrimtarëve dhe Artistëve, Tiranë
7. Prof. **Aleks Buda**, historian në Institutin e Historisë të USHT, Tiranë
8. Dr. **Rexhep Qosja**, drejtor i Institutit Albanologjik, Prishtinë
9. Prof. **Shaban Demiraj**, pedagog i gjuhës shqipe në Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë të USHT, Tiranë
10. B. vj. shk. **Lirak Dodbiba**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
11. **Kolë Koci**, Mësues i Popullit, Tiranë
12. Mr. **Remzi Nesimi**, pedagog i gjuhës shqipe në Akademinë Pedagogjike, Shkup
13. B. vj. shk. **Jorgji Gjinar**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
14. Doc. **Anastas Dodi**, zv. dekan i Fakultetit të Historisë dhe të Filologjisë të USHT, Tiranë
15. **Emil Lafe**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
16. Doc. **Jup Kastrati**, pedagog i gjuhës shqipe në Institutin e Lartë Pedagogjik, Shkodër
17. **Engjëll Angoni**, specialist për gjuhën shqipe në Ministrinë e Arsimit dhe të Kulturës, Tiranë
18. **Ali Abdihoxxha**, drejtor i Shtëpisë Botuese “Naim Frashëri”, Tiranë
19. **Luigj Franja**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Shkodër
20. Prof. **Josif Ferrari**, studiues arbëresh, profesor i gjuhës shqipe në Universitetin e Barit
21. Mr. **Ahmet Kelmendi**, pedagog i gjuhës shqipe në Shkollën e Lartë Pedagogjike, Prishtinë
22. **Ahmet Limani**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Mamurras
23. **Ajet Bytyçi**, pedagog i gjuhës shqipe në Shkollën e Lartë Pedagogjike, Prizren
24. **Ali Dhrimo**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
25. **Bahri Beci**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
26. **Bajram Hajrullaj**, pedagog i gjuhës shqipe në Filialin e USHT, Vlorë
27. Prof. **Bedri Dedja**, zv. ministër i Arsimit dhe i Kulturës i RPSH
28. **Besim Bokshi**, pedagog i gjuhës shqipe në Shkollën e Lartë Pedagogjike, Gjakovë
29. Doc. **Dalan Shaplo**, pedagog i letërsisë shqiptare në Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë të USHT, Tiranë
30. **Drita Garuci**, mësuese e gjuhës dhe e letërsisë shqipe, Shkodër
31. **Dritëro Agolli**, shkrimtar, Tiranë
32. **Dhimitër Samara**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
33. **Dhori Qiriazi**, shkrimtar, Ersekë
34. **Elsa Vakëflliu**, mësuese e gjuhës dhe e letërsisë shqipe, Berat
35. **Fadil Podgorica**, pedagog i gjuhës shqipe në Institutin e Lartë Pedagogjik, Shkodër
36. **Fatmir Agalliu**, pedagog i gjuhës shqipe në Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë të USHT, Tiranë
37. **Fatmir Gjata**, shkrimtar, Tiranë
38. **Ferdinand Leka**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë

39. **Gaqo Peci**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Korçë
40. **Hasan Szani**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Gjirokastrë
41. **Henrik Lacaj**, pedagog në Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë të USHT, Tiranë
42. **Hysen Qosja**, pedagog i gjuhës shqipe në Institutin e Lartë Pedagogjik, Elbasan
43. **Isa Bajçinca**, pedagog i gjuhës shqipe në Fakultetin Filozofik, Prishtinë
44. **Ismail Bajra**, drejtor i NGBG “Rilindja”, Prishtinë
45. **Ismail Doda**, drejtor i shkollës “Gjergj Kastrioti-Skënderbeu”, Ostros (Krajë)
46. **Ismail Kadare**, shkrimtar, Tiranë
47. **Jakov Xoxa**, shkrimtar, Tiranë
48. **Jani Thomaj**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
49. **Jorgo Buló**, historian i letërsisë shqiptare në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
50. **Jorgji Çerepi**, pedagog i gjuhës shqipe në Filialin e USHT, Durrës
51. B. vj. shk. **Koço Bihiku**, zv. drejtor i Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
52. **Kolë Ashta**, pedagog i gjuhës shqipe në Institutin e Lartë Pedagogjik, Shkodër
53. **Kristaq Shtëmbari**, përgjegjës i Kabinetit pedagogjik, Fier
54. **Lasgush Poradeci**, shkrimtar, Tiranë
55. **Luan Dino**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Përmet
56. **Lumnie Shehetila**, mësuese e gjuhës dhe e letërsisë shqipe, Elbasan
57. **Llazar Siliqi**, shkrimtar, Tiranë
58. **Mehmet Çeliku**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
59. **Menella Totoni**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
60. **Mërkur Alimerko**, drejtor i Shtëpisë Botuese të Librit Shkollor, Tiranë
61. **Mikel Zavalani**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Korçë
62. **Mufit Trepça**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Peshkopi
63. Doc. **Munir Reso**, pedagog në Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë të USHT, Tiranë
64. **Naim Bardhi**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Kavajë
65. **Nesti Bellovoda**, pedagog i gjuhës shqipe në Filialin e USHT, Korçë
66. **Nikoleta Cikuli**, gjuhëtare në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
67. **Niko Tanini**, redaktor letrar në gazetën “Zëri i popullit”, Tiranë
68. B. vj. shk. **Osman Myderrizi**, gjuhëtar, mësues veteran, Tiranë
69. B. vj. shk. **Pashko Geci**, gjuhëtar, mësues veteran, Tiranë
70. Dr. **Petro Janura**, drejtor i Degës së gjuhës shqipe në Universitetin e Shkupit
71. **Pjetër Fusha**, mësues i gjuhës dhe i letërsisë shqipe, Rubik
72. B. vj. shk. **Qemal Haxhihasani**, folklorist në Institutin e Folklorit të USHT, Tiranë
73. **Remzi Përnaska**, pedagog i gjuhës shqipe në Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë të USHT, Tiranë
74. **Sefedin Sulejmani**, drejtor i Njësisë së bashkuar të punës botuese “Flaka e vëllazërimit”, Shkup
75. **Sofika Adhami**, mësuese e gjuhës dhe e letërsisë shqipe, Vlorë
76. **Sofika Morcka**, gjuhëtare në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
77. B. vj. shk. **Spiro Floqi**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
78. Doc. **Stefan Prifti**, gjuhëtar, Tiranë
79. **Sterjo Spasse**, shkrimtar, Tiranë
80. **Shefqet Hoxha**, pedagog i gjuhës shqipe në Filialin e USHT, Kukës
81. **Shevqet Musaraj**, shkrimtar, Tiranë
82. **Tomor Osmani**, pedagog i gjuhës shqipe në Institutin e Lartë Pedagogjik, Shkodër
83. **Xhevat Lloshi**, gjuhëtar në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë të USHT, Tiranë
84. **Ylli Ruli**, pedagog e gjuhës shqipe në Filialin e USHT, Berat

85. **Zana Daci**, pedagoge e gjuhës shqipe në Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë të USHT, Tiranë
86. Prof. **Zihni Sako**, drejtor i Institutit të Folklorit të USHT, Tiranë
87. **Zhaneta Nova**, mësuese e gjuhës dhe e letërsisë shqipe, Gjirokastrë

PARIME TË PËRGJITHSHME

1. Drejtshkrimi i njësuar i gjuhës shqipe është shprehje e kristalizimit të normës letrare kombëtare në të gjitha hallkat kryesore të strukturës fonetike, gramatikore, fjalëformuese e leksikore. Ai pasqyron gjendjen e sotme dhe prirjet e përgjithshme të zhvillimit të gjuhës sonë letrare, e cila mbështetet gjerësisht në gjuhën e folur të popullit. Duke ngritur në një shkallë më të lartë traditën e shkrimit të shqipes, drejtshkrimi i sotëm synon njësimin e mëtejshëm të normës së gjuhës letrare kombëtare mbi bazën e trajtave të përbashkëta që janë përvetësuar e përvetësohen prej saj.

2. Parimi themelor i drejtshkrimit të shqipes është parimi fonetik: në përgjithësi fjalët dhe pjesët e tyre të kuptimshme shkruhen ashtu siç shqiptohen në ligjërimin letrar. Thelbi i parimit fonetik në drejtshkrimin e shqipes që mbështetet në një sistem grafik ku ka një lidhje të drejtpërdrejtë midis shkronjës dhe tingullit-fonemë, është aspekti fonologjik, domethënë përdorimi social i tingujve të gjuhës në procesin e marrëdhënieve midis njerëzve.

Parimi fonetik synon vendosjen e një lidhjeje sa më të ngushtë midis trajtës së shkruar dhe trajtës së folur të gjuhës letrare. Prandaj, kur në shqiptimin letrar ka variante të lejuara nga norma e sotme, drejtshkrimi mbështetet tek ajo trajtë që është më e përgjithshme dhe që pajtohet me prirjen e zhvillimit të sistemit fonetik të shqipes letrare.

3. Krahas parimit fonetik, drejtshkrimi i njësuar i shqipes mbështetet gjerësisht edhe në parimin morfologjik, i cili kërkon që fjalët dhe pjesët e tyre përbërëse të sistemit trajtëformues e fjalëformues të shkruhen njësoj, pavarësisht nga ndryshimet tingullore të shkaktuara prej ligjeve fonetike që veprojnë sot në gjuhën tonë. Parimi morfologjik zbatohet kryesisht në ato raste, kur zbatimi i veçuar i parimit fonetik do të çonte në errësimin a në prishjen e strukturës morfologjike e fjalëformuese të fjalëve; ai ndihmon kështu për ta ruajtur sa më të qartë në shkrim këtë strukturë, si edhe njësinë e trajtave. Duke pasur si bazë analogjitë morfologjike, parimi morfologjik lejon rrafshimin e thjeshtimin sa më të madh të rregullave drejtshkrimore të shqipes dhe ndihmon që këto rregulla të pasqyrojnë në mënyrë sa më organike zhvillimin e bashkëlidhur të strukturës fonetike, morfologjike e fjalëformuese të gjuhës sonë letrare kombëtare.

4. Gërshetimi i parimit fonetik me parimin morfologjik në drejtshkrimin e shqipes plotësohet edhe nga zbatimi i disa primeve të tjera, siç janë parimi leksikor-kuptimor, ai historik-tradicional etj. Fushat e zbatimit të këtyre primeve janë më të ngushta dhe përfshijnë anë të veçanta të drejtshkrimit.

5. Drejtshkrimi i njësuar i gjuhës shqipe kurorëzon një etapë të gjatë përpjekjesh për formimin e një gjuhe letrare të vetme e të përbashkët për të gjithë popullin shqiptar dhe çel rrugën për ta përmirësuar më tej normën drejtshkrimore të

kësaj gjuhe në pajtim me zhvillimin e mëtejshëm të gjuhës e të kulturës sonë kombëtare.

ALFABETI I GJUHËS SHQIPE

Alfabeti i gjuhës shqipe ka tridhjetë e gjashtë shkronja, që u përgjigjen tingujve-fonema të gjuhës sonë letrare:

A a	GJ gj	O o	V v
B b	H h	P p	X x
C c	I i	Q q	XH xh
Ç ç	J j	R r	Y y
D d	K k	RR rr	Z z
Dh dh	L l	S s	ZH zh
E e	LL ll	SH sh	
Ë ë	M m	T t	
F f	N n	TH th	
G g	NJ nj	U u	

I. DREJTSHKRIMI I ZANOREVE

ZANORJA E E THEKSUAR

§ 1

Shkruhen me **e** (dhe jo me **ë**) fjalët ku kjo zanore është e theksuar dhe ndiqet ose ka qenë ndjekur në të kaluarën nga një bashkëtingëllore hundore (**m, n, nj**). Me **e** shkruhen gjithashtu fjalët e prejardhura ose të përbëra të formuara prej tyre, pavarësisht nga lëvizja e theksit:

(më) dhemb, dhembje, emër, emëror, femër, femërore, gjemb, gjembaç, e premtë, rremb, shemb, shembull, shembullor, i pashembullt, shemër, i shtrembër, shtrembëroj, tremb, thembër, zemër, zemëroj, i përzemërt etj.;

argjend, argjendar, brenda, brendi, i brendshëm, cen, cenoj, çmend, (i,e) çmendur, dend, (i, e) dendur, deng, dhen, end, gjendje, kuvend, kuvendoj, mend, mendje, mendoj, mendim, përmend, përmendore, mendër, parmendë, pendë, qen, qendër, qendror, (kam)qenë, qenie, qenësi, qengj, shpend, tendë, vend, vendës, vendos, vendim, zëvendës, zëvendësoj etj.;

e enjte, gështenjë, ndenja, (i,e) ndenjor, penj-të, shenjë (por shënoj, shënim), (i, e) shenjtë, (i, e) shtrenjtë, shtrenjtoj, (i, e) vrenjtur;

dre, fle, fre, gdhe, ndej, (i, e) nderë, ngre, pe.

ZANORJA E E PATHEKSUAR

§ 2

Tek emrat femërorë, të cilët kanë një **-e** fundore të patheksuar në trajtën e pashquar të njëjësit, në emëroren e shquar bie **-e**-ja, ndërsa në rasat e tjera ajo shkruhet:

artiste - artistja, artisteje; fitore - fitorja, fitoreje; lule - lulja, luleje; lulishte - lulishtja, lulishteje; mësuese - mësuesja, mësueseje; nxënëse - nxënësjja, nxënëseje; perde - perdja, perdeje; qytetare - qytetarja, qytetareje; studente - studentja, studenteje; shishe - shishja, shisheje etj.

anije - anija, anijeje; ardhje - ardhja, ardhjeje; çështje - çështja, çështjeje; familje - familja, familjeje; korrje - korrja, korrjeje; nisje - nisja, nisjeje; pyetje - pyetja, pyetjeje; rrokje - rrokja, rrokjeje; ulje - ulja, uljeje etj.

ZANORJA Ë E THEKSUAR

§ 3

Shkruhen me **ë** të gjitha fjalët të cilat kjo zanore e theksuar i përgjigjet historikisht një **a**-je të ndjekur nga një bashkëtingëllore hundore. Me **ë** shkruhen edhe të gjitha fjalët e prejardhura ose të përbëra, të formuara prej tyre, pavarësisht nga lëvizja e theksit⁴:

běj, çështje, dëm, dëmtoj, dhëmb, dhëmballë, dhëndër, (kam) dhënë, dhënie, e ëma, (i, e) ëmbël, ëmbëlsi, ëndërr, ëndje, frëngjisht, gërshërë, gojëdhënë, gjë, gjëmë, gjëndër, hënë, këmbë, këmbësor, kënd, i këndshëm, këngë, këngëtar, lë, lëmë, lëndë, lëng, llërë, mbrëmje, më (pak), (s' dua) më, mëngë, mëz, nëmë, nëntë, nëntor, (kam) ngrënë, nxë, nxënës, një, (i, e) njëjtë, njëri, njëra, njëri-tjetri, njësi, përzë, (i, e) rëndë, rëndoj, (kam) rënë, rrënjë, rrëzë, shkëmb, shtatzënë, sullë, (i, e) tërë, tërësi, tërshërë, (shtëpinë) tënde, (kam) thënë, parathënie, thëllëzë, zë (zëri), zë, (kam) zënë etj.

§ 4

Shkruhen me **ë** fjalët me prapashtesën **-llëk**:

bollëk, budallallëk, gomarllëk, hamallëk, pazarllëk etj.

ZANORJA Ë E PATHEKSUAR

ë-ja paratheksore

§ 5

ë-ja paratheksore shkruhet në këto raste:

a) në fjalët e parme e në të gjitha fjalët ku ajo i takon rrokjes së parë, si edhe në fjalët e formuara prej tyre:

argëtoj, bagëti, bërryl, dëgjoj, dënesë, dëshirë, fëlliq, fëmijë, gëmushë, gërryej, gëzof, gëzhojë, gogësi, gumëzhij, gjëmoj, hingëllin, këlysh, këmishë, kënaq, këndellem, këndoj, kënetë, këpucë, këpucar, këpushë, këput, të këqij, kërcej, kërrabë, kërrusem, këshill, kushëri, lëkurë, lëmoshë, lëndoj, lëpij, lëpjetë, lëpushkë, lëshoj, mallëngjej, të mëdhenj, mëkat, mënyrë, mësoj, mësim, mëshoj, mushkëri, ndërroj, ndërresë, shndërroj, pagëzoj, pagëzim, pëllet, pëllëmbë, pëllumb, përrallë, pështjelloj, pështyj, psherëti, qëroj, rrëfanë, rrëfim, shëllirë, shëmtoj, shëtit, tëhu, trashëgoj, thëllëzë, thërres, thërtime etj.

dëboj, dëborë, dëlir, (i, e) dëlirë, dërrasë, gëzoj, kësaj, kësisoj, kësodore, kështu, këta, këtë, këtëj, (i, e) këtëllë, këtej, këtu, lëfy, lëkund, i lëkundshëm, lëmekem, lëvozhgë,

⁴ Nuk përfshihen këtu ato fjalë që në gjuhën letrare kanë hyrë në trajtën me **a**, e cila nuk është më hundore: *dhanore, (i, e) mangët, ranishte, shmang, zanë, zanore etj.*

mëditje, mësyj, mësymje, sëmundje, shpëlaj, tëharr, tëholl etj.*

b) në fjalë të prejardhura, të formuara nga një temë më -ë me anë prapashtesash që nisin me bashkëtingëllore, dhe në fjalë të përbëra e të përngjitura që kanë si pjesë të parë një temë të tillë më -ë, të ndjekur nga një temë që nis me bashkëtingëllore:

anëtar, anëtarësi (anë); armëtar (armë); atëror, atësi (atë); bardhësi (i bardhë); botëror, botërisht (botë); bulëzim (bulë); burrëri, burrëror (burrë); copëtoj, copëtim, copëzoh (copë); drejtësi (i drejtë); flakëroj, flakërimë (flakë); frikësoj (frikë); frymëzoh, frymëzim (frymë); ftohtësi (i ftohtë); gojëtar, gojëtari (gojë); gjatësi (i gjatë); gjellëtore (gjellë); gjerësi (i gjerë); gjithësi, përgjithësisht (gjithë); gjuhësi, gjuhësor, gjuhëtar (gjuhë); gjunjëzoh (gjunjë); hollësi, hollësisht (i hollë); këmbësor, këmbësori (këmbë); kordhëtar (kordhë); lartësi, lartësoj (i lartë); lehtësi, lehtësoj (i lehtë); luftëtar (luftë); mbarësi (i mbarë); mirësi, përmirësoj (i mirë); pemëtore, pemëtari (pemë); pikëllim, pikërisht (pikë); pjesëtoj, pjesëtim (pjesë); plotësoj, plotësisht (i plotë); punëtor, punëtori (punë); qetësi (i qetë); rreptësi, rreptësisht (i rreptë); rrogëtar (rrogë); shkallëzim (shkallë); shkishëroj (kishë); shpejtësi (i shpejtë); shterpësi (shterpë); tokësor, tokëzim (tokë); trashësi (i trashë); thatësi (i thatë); thellësi (i thellë); udhëtar, udhëtim (udhë); urtësi (i urtë); valëzoh, valëzim (valë); vështirësi (i vështirë); vjershëtor (vjershë); zbehtësi (i zbetë) etj.;

anëshkrim, armëpushim, atëherë, bashkëfjalim, bashkënxënës, bashkëpunoh, bashkëshorte, botëkuptim, bukëpjekës, buzëqesh, cipëtrashë, çfarëdo, datëlindje, derëbardhë, dorëheqje, dorëshkrim, dorëzanë, dhjetëfishoh, dhjetëvjetor, fletëgjerë, frymëmarrje, gojëdhënë, gojëmjaltë, grevëthyes, gjashtëdhjetë, gjashtëmbëdhjetë, i gjithëfuqishëm, gjithëkombëtar¹, gjuhëgjatë, gjysmëdhënë, gjysmëkoloni, hundëshkabë, i jashtëzakonshëm, jetëdhënë, jetëgjatë, këmbëzbathur, këngëtar, kokëfortë, llërëpërveshur, mbarëvajtje, mirëbërës, mirëbesim, mirëdita, i mirëfilltë, pesëvjeçar, pikënisje, pikëpamje, pjesëmarrje, pulëbardhë, qafëgjatë, shumëfishoh, shumëkëmbësh, vetëdashje, vetëqeverisje, vetëshërbim, vetëvendosje, vërej, vërejtje etj.

Shënim 1. Për shkak të ngulitjes prej kohësh, të shqiptimit dhe të shkrimit në gjuhën letrare shkruhen pa -ë fjalët: *amtar, besnik, fillestar, furrar, kishtar, lojtar, meshtar, nevojtari, nevojtore, ngatërrestar, pishtar, rojtar, zyrtar; atdhe*.

Shënim 2. Nuk shkruhet ë-ja paratheksore te fjalët e përbëra, kur gjymtyra e dytë fillon me zanore: *bashkatdhetar, bashkautor, bashku dhëtar (bashkë); gojëmbël (gojë); i gjithanshëm (gjithë); kokulur (kokë); i shumanshëm*

* Shkruhen pa ë fjalët *arsye, arsej, arsim, arsimtar* dhe ato që formohen prej tyre.

¹ Nuk shkruhet ë-ja paratheksore te përemrat e pakufishëm, te ndajfoljet e te lidhëzat e përngjitura që kanë si pjesë të parë fjalët *gjithë* ose *kurrë*: *gjithçka, gjithçmos, gjithfarë, gjithherë, gjithkah, gjithkund, gjithkush, gjithmonë, gjithnjë, gjithsa herë, gjithsecili, gjithsekush; kurrfarë, kurrqjë, kurrkund, kurrkush, kurrsesi* etj. Po kështu shkruhet pa -ë pjesa e parë e fjalëve *vetvete, vetvetiu* dhe e fjalëve të formuara prej tyre: *vetvetor, i vetvetishëm*.

(shumë) etj. (por: *njëanësi*, *i njëanshëm*, *zëëmbël*, sepse **ë**-ja fundore te gjymtyra e parë e tyre është e theksuar).

c) po kështu shkruhen me **ë** (si zanore mbështetëse) edhe fjalët e prejardhura, që, megjithëse formohen nga tema më bashkëtingëllore, kanë një strukturë fonetiko-fjalëformuese të ngjashme me atë të fjalëve të mësipërme:

armiqësi (armiq); *besnikëri* (besnik); *bujqësi* (bujq); *djallëzi* (djall); *dobësi* (i dobët); *fajësi*, *pafajësi*, *shfajësoj* (faj); *fshatarësi* (fshatar); *fundërri* (fund); *gjakësi*, *gjakësor* (gjak); *hapësirë* (hap); *harkëtar* (hark); *kalbëzoj* (i kalbët); *keqësoj*, *keqësim* (keq); *kombësi*, *kombëtar*, *ndërkombëtar* (komb); *krejtësisht* (krejt); *kryqëzor* (kryq); *lajmëtar*, *lajmëroj* (lajm); *lavdëroj*, *lavdërim* (lavdi); *ligësi* (i lig); *madhësi*, *madhështor* (i madh); *malësi*, *malësor* (mal); *mbretëri* (mbret); *miqësohem*, *miqësor*, *miqësisht* (miq); *mjekësi*, *mjekësor* (mjek); *pakësoj* (pak); *plehëroj*, *plehërim* (pleh); *pleqëroj*, *pleqësi* (pleq); *qytetëroj*, *qytetërim* (qytet); *robëri*, *robëroj* (rob); *shëndetësi* (shëndet); *shfrytëzoj*, *shfrytëzim* (fryt); *shkrifëroj*, *shkrifërim* (shkrif); *Shqipëri*, *shqipëroj* (shqip); *shtetëror* (shtet); *trimëri* (trim); *vargëtar* (varg); *vazhdimësi* (vazhdim); *zdrukthëtar*, *zdrukthëtar* (zdrukth) etj.

Shënim. Nuk shkruhen me **ë**:

a. fjalët e prejardhura që formohen prej temash më një bashkëtingëllore me anë të prapashtesave **-tar(e)**, **-tor(e)**, **-ti**, **-toj**:

arsimtar, *arsimtare* (arsim), *çlirimtar* (çlirim), *flamurtar*, *flamurtare* (flamur), *gjyqtar* (gjyq), *kujdestar* (kujdes), *lundëtar* (lundër), *mishtar* (mish), *oborrtar* (oborr), *pajtimtar* (pajtım), *prestar* (pres), *shkaktar* (shkak), *shqiptar* (shqip), *shtegtar* (shteg), *tregtar* (treg), *themeltar* (themel), *zelltar* (zell); *fajtor* (faj), *leshtor* (lesh); *pastërti* (i pastër), *tregti* (treg); *caktoj*, *përcaktoj* (cak), *dëmtoj* (dëm), *ëmbëltoj* (i ëmbël), *robtohem* (rob), *shkaktoj* (shkak), *shpeshtoj* (shpesh), *shqiptoj* (shqip), *shtegtoj* (shteg), *tregtoj* (treg) etj.*;

b. fjalët e prejardhura të cilat formohen prej temash më bashkëtingëllore të lëngëta (**-r**, **-l**, **-ll**) që e kanë theksin mbi rrokjen e parafundit:

afërsi (afër), *egërsi* (i egër), *epërsi* (i epër), *katërshor* (katër), *letërsi* (letër), *misërnike* (misër), *motërzim* (motër), *poshtërsi* (i poshtër), *vjetërsi* (i vjetër), *zgjuarsi* (i zgjuar); *ëmbëlsi*, *ëmbëlsoj* (i ëmbël), *vogëlsi* (i vogël); *miellzim* (miell), *popullsi*, *popullzoj* (popull), *rregullsi* (rregullt) etj.

ç) në fjalët e prejardhura, të formuara prej temash më **-ër**, **-ërr**, **-ël**, **-ës**, **-ëz**, me anë prapashtesash që fillojnë me zanore:

arbëror, *arbëresh* (arbër), *ashpëroj* (i ashpër), *breshëri*, (breshër), *çiltëri* (i çiltër), *dimëroj*, *dimëror*, *dimërim* (dimër), *dhëlpëri* (dhëlpër), *emëroj*, *emërore*, *emërues* (emër), *fëmërore* (fëmër), *gjarpëroj*, *gjarpërushe* (gjarpër), *gjelbërim* (i gjelbër), *misërishte*, *misërok* (misër), *mjeshtëri*, *mjeshtërisht*, *mjeshtërok*, *mjeshtëror* (mjeshtër), *numëror*, *numërim*, *numëroj* (numër), *poshtëroj*, *poshtërim* (i poshtër), *shtrembëroj*, *shtrembërim* (i shtrembër),

* Po kështu shkruhen pa **-ë**- edhe fjalët *tradhtar*, *tradhti*, *ntadhtisht*, *tradhtoj*.

urdhëresë, urdhëroj, urdhërore (urdhër), varfëri, varfëroj (i varfër), verbërisht (i verbër), zemërim, zemëroj (zemër) etj.; me ë paratheksore shkruhen edhe disa trajta shumësi që janë fonetikiisht të ngjashme me fjalët e tipit të mësipërm, si gishtërinj, gjarpërinj, priftërinj, zotërinj, po ashtu edhe formimet e tipit mbretëreshë, priftëreshë, zotëroj;

ëndërrim, ëndërroj (ëndërr), picërroj (picërr) etj.;

vegjëli, vogëlimë, zvogëloj, zvogëlim (i vogël) etj.;

nëpunësi (nëpunës), përgjegjësi (përgjegjës), rrobaqepësi (rrobaqepës) etj.;

*bulëzoj (bulëz), njerëzi, njerëzor (njerëz) etj.**

Shënim. Nuk shkruhen me **ë** paratheksore fjalët e prejardhura, të formuara prej temash më **-ër** me anë prapashtesash që fillojnë me zanore, kur përpara **-ë**-së ndodhet vetëm një nga bashkëtingëlloret **v, d, f, j, k, p, t, v** ose një nga grupet **-nd-, -st-:**

algjebrik (algjebër), dibran (Dibër), librar, librari (libër); kodrinë, kodrinor (kodër), lodroj (lodër), shkodran (Shkodër); afri, afrim, afro (afër); ajri, ajroj, ajrim, ajror (ajër); lakror (lakër), mjekrosh (mjekër), mokrar (Mokër); epror (i epër), teproj, tepricë (tepër), veproj, veprim (vepër); kator (katër), letrar (letër), vjetrohët, i vjetruar (i vjetër); zgavroj (zgavër); cilindrik (cilindër), lundroj, lundrim (lundër), njëthundrak (thundër); gjirokastrit (Gjirokastër), kadastroj, kadastrim (kadastër), lustroj, lustrim (lustër), ministri, ministror (ministër), pastroj, pastrim (i pastër), regjistroj, regjistrim (regjistër) etj.*

Ë-JA PASTHEKSORE

§ 6

Shkruhet **ë**-ja pastheksore:

a) tek emrat femërorë më **-ëz**, tek emrat e mbiemrat mashkullorë më **-ës**, **-ësh** dhe te femërorët përkatës, në të gjitha trajtat e lakimit të tyre:

drejtëz - (i, e një) drejtëze, drejtëza, drejtëzës, drejtëzën, drejtëzat, drejtëzave, drejtëzash; fshikëz-a, gjuhëz-a, këmbëz-a, kryqëza-t, lidhëz-a, pjesëz-a, thonjëza-t, verdhëz-a;

ardhës-i, blerës- (i, e një) blerësi, blerësi, blerësit, blerësin, blerësit, blerësve, blerësish, blerëse, blerëseje, blerësja, blerëses, blerësen, blerëset, blerëseve, blerësesh; brejtës-i, çelës-i, endëse, endësja, folës-i, grykëse, grykësja, gjykatës-i, herës-i, mbledhës-i, mjelëse, mjelësja, mundës-i, nëpunës-i, nxënës-i, nxënëse, përgjegjës-i, qitës-i, qitëse, shpikës-i, vendës-i, zëvendës-i, zgjedhës-i, zgjedhëse

* Në pajtim me drejtshkrimin e ngulitur prej kohësh shkruhet *përgënjeshtroj, përgënjeshttrim* (gënjeshtëri), *kokrrizë* (kokërr), *puçrriza-t* (puçërr).

* Në pajtim me drejtshkrimin e ngulitur prej kohësh shkruhet *dhëndëri, dhëndëroj* (dhëndër), *gjëndërohem* (gjëndër), *motëri* (motër), *sipërore, sipëri* (sipër).

etj.;

po kështu shkruhen edhe *Durrës-i, Kukës-i, Lëkurës-i, Qukës-i* etj.;

(*trekëndësh*) *barabrinjës, (lëndë) djegëse, (makinë) korrëse, (forcë) lëvizëse, (makinë) qepëse, (makinë) shirëse* etj.;

dyzetkëmbësh-i, mijëshe, mijëshja, pesëshe, pesëshja, pesëgarësh-i, qindëshe - (i, e një) qindësheje, qindëshja, qindëshes, qindëshen, qindëshet, qindësheve, qindëshesh; tetërrokësh-i etj.;

(*shtëpi*) *dykatëshe, (veturë) katërvendëshe, (lule) shumëngjyrëshe* etj.;

b) te mbiemrat më **-ët** në të gjitha trajtat e lakimit të tyre:

i cekët - (i, e një) të cekëti, të cekët, i cekëti, të cekëtit, të cekëtin, të cekëtish, të cekëtëve; e cekët - (i, e një) të cekëte, të cekët, e cekëta, së cekëtës, të cekëtën, të cekëtash, të cekëtave; (i, e) dobët, (i, e) errët, (i, e) lagët, (i, e) kthjellët, (i, e) ngathët, (i, e) përbashkët, (i, e) shkathët, (i, e) ulët, (i, e) zbrazët etj.

Shënim. Mbiemrat e formuar prej një teme me **-h** shkruhen me **-të**. Këta mbiemra e ruajnë **-ë**-në edhe përpara nyjës **-t** të emërores e të kallëzores së shquar të njëjësit asnjansë e të shumësit të gjinisë mashkullore, si edhe përpara mbaresave **-sh** e **-ve**:

i ftohtë - të ftohtët, të ftohtësh, të ftohtëve; i lehtë - të lehtët, të lehtësh, të lehtëve; i mprehtë - të mprehtët, të mprehtësh, të mprehtëve, i nxehtë - të nxehtët, të nxehtësh, të nxehtëve etj.

c) te trajta e vetës së dytë njëjës e së tashmes lidhore të foljeve me temë më bashkëtingëllore:

të dalësh, të flasësh, të hapësh, të marrësh, të mbyllësh, të mbledhësh, të ndezësh, të presësh, të prishësh, të zhdurkësh etj.

§ 7

Nuk shkruhet **ë**-ja pastheksore:

a) tek emrat dhe mbiemrat më **ël, -ër, -ërr** dhe tek emrat mashkullorë më **-izëm, -azëm** gjatë lakimit, kur pas këtyre fundoreve vjen një zanore:

bukël, bukla, pupël - (i, e një) puple, puplës, puplën, puplat, puplave, puplash; vegël, vegla etj.;

ajër, ajri, çadër, çadra, dimër, dimri, drapër, drapri, dhelpër - (i, e një) dhelpre, dhelprës, dhelprën, dhelprat, dhelprave, dhelprash; dhëndër, dhëndri, egjër, egjri, emër, emri, gënjeshtër, gënjeshtër, gjarpër, gjarpri, kulpër, kulpra, lakër, lakra, letër, letra, lundër, lundra, misër, misri, numër, numri, thundër, thundra, urdhër, urdhri, vepër, vepra, zemër, zemra etj.*

*) Zanorja **-ë** pastheksore e mbaresës **-ër** të shumësit të emrave mashkullorë shkruhet në

dokërr, dokrra, ëndërr, ëndrra, kokërr - (i, e një) kokrre, kokrrës, kokrrën, kokrrat, kokrrave, kokrrash; vjehërr - vjehërri, vjehërr - vjehërri etj.;

anarkizëm - (i, e një) anarkizmi, anarkizmit, anarkizmin; ateizëm, ateizmi, çiklizëm, çiklizmi, majtizëm, majtizmi, marksizëm-leninizëm, marksizëm-leninizmi, materializëm, materializmi, pleonazëm, pleonazmi reumatizëm, reumatizmi, sarkazëm, sarkazmi, socializëm, socializmi etj.;

i ëmbël, i ëmbli, i vogël - (i, e një)të vogli, i vogli, të voglit, të voglin, të vegjlit, të vegjlsh; i ashpër - (i, e një) të ashpri, të ashprit, të ashprin, të ashprish; i çiltër, i çilttri, i gjelbër, i gjelbri, i kaltër, i kaltri, i pastër, i pastri, i shtrembër, i shtrembri, i shurdhër, i shurdhri, i verbër, i verbri, i vjetër, i vjetri etj.;

b) te mbiemrat më **-ëm** e më **-shëm** gjatë lakimit, kur pas këtyre prapashtesave vjen një zanore ose një **j**:

i jashtëm - (i, e një) të jashtmi, i jashtmi, të jashtmit, të jashtmin, të jashtnish; e jashtme, i mesëm, i mesmi, e mesme, i sotëm, i sotmi, e sotme - (i, e një) të sotmeje, e sotmja, së sotmes, të sotmen, të sotmet, të sotmeve, të sotmesh; i vetëm, i vetmi, e vetme etj.;

i ardhshëm - (i, e një) të ardhshmi, i ardhshmi, të ardhshmit, të ardhshmin, të ardhshnish; e ardhshme - (i, e një) të ardhshmeje, e ardhshmja, së ardhshmes, të ardhshmen; i atjeshëm, i atjeshmi, e atjeshme, i besueshëm, i besueshmi, e besueshme; i dukshëm, i dukshmi, e dukshme; i ndershëm, i ndershmi, e ndershme; i pathyeshëm, i pathyeshmi, e pathyeshme; i shijshëm, i shijshmi, e shijshme; i shkëlqyeshëm, i shkëlqyeshmi, e shkëlqyeshme etj.;

c) para prapashtesave **-shëm** dhe **-të** në të gjitha trajtat e mbiemrave të formuar prej tyre:

i natyrshëm, e natyrshme (natyrë), i përkohshëm, e përkohshme (kohë), i pjesshëm, e pjesshme pjesë), i përbotshëm, e përbotshme (botë), (i, e) lëkurtë (lëkurë), (i, e) njëmijtë (mijë), (i, e) pestë (pesë), (i, e) përpiktë (pikë) etj.;

ç) te gjymtyra e parë e trajtave të përngjitura të habitores:

ardhkam, humbkam, marrkam, paskam, qenkam etj.; paskësja, qenkësja etj.

Ë-JA FUNDORË

§ 8

Shkruhet **ë**-ja fundore te fjalët me theks që në krye të herës në rrokjen e parafundit, duke u ruajtur ajo edhe në trajtat e tyre ku s'është më fundore.

Kështu, shkruhen me **-ë**:

të gjitha rasat gjatë lakimit: *etër - etërit, etërve, etërish; kunetër, mbretër, shtretër etj.*

a) emrat femërorë si *bukë, fjalë - fjalës, fjalën, fjalët, fjalëve, fjalësh; punë, zhurmë* etj.; po kështu edhe numërorët si *dhjetë, mijë* etj. (*dhjetë-dhjetës, dhjetën, dhjetëra; mijë, mijëra* etj.).

Shkruhen me **-ë** gjithashtu emrat mashkullorë që shkojnë pas lakimit të emrave femërorë si *babë, dajë, gegë, toskë* etj.; *Kolë, Lekë* etj.;

b) disa emra mashkullorë dhe shumica e emrave mashkullorë që përdoren edhe si asnjane:

atë, burrë, djallë, gjalmë, gjumë, kalë, lëmë, lumë; ballë (balli, ballët), *brumë* (brumi, brumët), *djathë* (djathi, djathëra), *drithë, drithëra, dyllë, dhallë, dhjamë, gjalpë, mjalhtë, ujë, ujëra* etj.;

c) mbiemrat dhe ndajfoljet e tipit *(i, e) butë - butë, (i, e) ftohtë - ftohtë, (i, e) gjallë - gjallë, (i, e) gjatë - gjatë, (i, e) lehtë - lehtë, (i, e) mirë - mirë, (i, e) ngrohtë - ngrohtë, (i, e) shkretë - shkretë, (i, e) vonë - vonë*.

Në çiftet e fjalëve më poshtë mbiemrat shkruhen me **-ë**, ndajfoljet pa **-ë**:

(i, e) drejtë - drejt, drejtpërdrejt, drejtshkrim; (i, e) fortë - fort, (i, e) kotë - kot, (i, e) lartë - lart, i lartpërmendur; (i, e) lightë - lightë, (i, e) mbrapshtë - mbrapsht, (i, e) mjaftë - mjaft, (i, e) plotë - plot, i plotfuqishëm; (i, e) shpejtë - shpejt, (i, e) thjeshtë - thjesht, (i, e) vërtetë - vërtet; po kështu: larg, pak, pakkush, shkurt;

ç) mbiemrat e formuar me anën e prapashtesës **-të** nga emra njërrrokësh ose me theks në rrokjen fundore, si edhe nga folje që mbarojnë me zanore:

(i, e) artë ar, (i, e) drunjë (dru), (i, e) gurtë (gur), (i, e) leshtë (lesh), (i, e) pambuktë (pambuk), (i, e) zjarrtë (zjarr) etj.;

(i, e) metë (mej), (i, e) mpijë (mpij), (i, e) ndytë (ndyj), (i, e) thatë (thaj);

po kështu edhe numërorët rreshtorë:

(i, e) dytë (dy), (i, e) tretë (tre), (i, e) pestë (pesë), (i, e) gjashtë (gjashtë), (i, e) dymbëdhjetë (dymbëdhjetë), (i, e) njëzetë (njëzet), (i, e) njëzetënjëtë (njëzet e një), (i, e) gjashtëdhjetë (gjashtëdhjetë), (i, e) milionë (milion) etj.;

d) trajtat e shumësit të emrave dhe të mbiemrave mashkullorë si:

afrikanë, amerikanë, arabë, bullgarë, docentë, dynymë, feudalë, fishekë, francezë, gramë, grekë, gjumashë, hektarë, hutaqë, kilogramë, kroatë, kuintalë, laborantë, lejlekë, lekë, maturantë, matjanë, mekanikë, memecë, motakë, partizanë, përtacë, pionierë, punëtorë, rebelë, romakë, rosakë, serbë, spanjollë, studentë, shkrimtarë, shoferë, shqiptarë, tonë, traktoristë, (artikuj) ushqimorë, ushtarë, veshë etj.

Kjo -ë shkruhet në të gjitha raset e shumësit, edhe kur nuk është fundore:

partizanë - partizanësh, partizanët, partizanëve; grekë - grekësh, grekët, grekëve; punëtorë - punëtorësh, punëtorët, punëtorëve.

Shënim. Trajta e emërores dhe e kallëzores së pashquar shumë e emrave të

njësive të masave që burojnë nga emra njerëzish shkruhet pa **ë** fundore, por në rasat e tjera të shumësit të pashquar dhe në të gjitha rasat në shumësin e shquar pas temës shkruhet **-ë-**:

20 amper, 50 om, 300 herc, 220 volt, 60 vat etj.; *15 amperët, 120 voltëve, 30 vatësh* etj.

dh) trajtat e emërores dhe të kallëzores së shquar të shumësit të emrave dhe të mbiemrave mashkullorë që në trajtën e pashquar mbarojnë me një bashkëtingëllore dhe që janë njërrrokësh ose që e kanë theksin në rrokjen e fundit:

bijtë (bij), *deshtë* (desh), *djemtë* (djem), *dhentë* (dhen), *miqtë* (miq), *të rinjtë* (të rinj), *thonjtë* (thonj) etj.;

armiqtë (armiq), *barinjtë* (barinj), *të mëdhenjtë* (të mëdhenj) etj.;

e) trajtat e shquara të rasave të zhdrejta të njëjësit dhe të emërores e të kallëzores shumë të emrave femërorë që mbarojnë me zanore të theksuar:

bukuri - *bukurisë, bukurinë, bukuritë*; *byro* - *byrosë, byronë, byrotë*; *dhi* - *dhisë, dhinë, dhitë*; *gjë* - *gjësë, gjënë, kalë* - *kalasë, kalanë, kalatë*; *e re* - *së resë, të renë*; *rrufe* - *rrufesë, rrufenë, rrufetë* etj.;

po kështu shkruhen edhe shkurtimet e gjinisë femërore që në emëroren e pashquar shqiptohen me theks mbi rrokjen e fundit:

ATSH-së (ATSH), *OKB-në* (OKB), *SMT-të* (SMT);

ë) emrat e formuar me prapashtesën **-zë** prej temash që mbarojnë më zanore të theksuar, si edhe emrat me këtë prapashtesë që kanë pësuar një shpërngulje theksi në rrokjen e parafundit (ndryshe nga emrat e tipit *arkëz, lidhëz*): *qelizë, syzë, vezë, forezë, kokrrizë, librezë, varrezë* etj.;

f) emrat femërorë me **-më** (të parmë a të prejardhur) si:

astmë, basmë, dasmë, diafragmë, dogmë, gjysmë, kazmë, krismë, nismë, sintagmë (dhe jo *basëm, dasëm, gjysëm*);

g) përemrat pronorë ynë, jonë, tanë, tonë, sonë, të mitë, të tutë, të tujtë, të sajtë;

gj) numërorët themelorë si *pesë, gjashtë, shtatë, tetë, nëntë, dhjetë, dymbëdhjetë, pesëdhjetë* etj.;

h) foljet me temë më zanore, në vetën e parë dhe të tretë të shumësit të së tashmes dëftore e lidhore:

(të) mbajmë, (të) mbajnë; (të) blejmë, (të) blejnë; (të) vëmë, (të) vënë (të) dimë, (të) dinë; (të) fshijmë, (të) fshijnë; (të) punojmë, (të) punojnë etj.

Po kështu, kryesisht për arsye morfologjike, shkruhen edhe foljet me temë më grup zanoresh, të ndjekur nga një **-j**:

(të) përziejmë, (të) përziejnë; (të) thyejmë, (të) thyejnë; (të) ruajmë, (të) ruajnë, (të) shkruajmë, (të) shuajnë etj.

i) trajtat foljore të shumësit të së kryerës së thjeshtë, të cilat dalin më një zanore: *lamë, latë, lanë* (laj); *blemë, bletë, blenë* (blej); *bëmë, bëtë, bënë* (bëj); *fshimë, fshitë, fshinë* (fshij); *zumë, zutë, zunë* (zë); *hymë, hytë, hynë* (hyj) etj.;

j) trajta e vetës së tretë njëjës e mënyrës lidhore të gjitha foljet, duke përfshirë edhe ato me tog zanor, ku **-ë**-ja shkruhet për arsye morfologjike: *të humbë, të lidhë, të mbjellë, të përmendë* etj.;

të hyjë, të gjejë, të lajë, të pijë, të thajë etj.;

të përziejë, të shkruajë, të thyejë etj.;

k) pjesoret e foljeve me temë më zanore a më **-l, -ll, -r, -rr** dhe mbiemrat e nyjshëm të formuar prej tyre: *qarë, blerë, bërë, pirë, fryrë, mjelë, vjelë, mbjellë, sjellë, marrë, nxjerrë* etj.;

(e, e) bërë, (i, e) pirë, (i, e) mbjellë, (i, e) nxjerrë etj.

Po kështu shkruhen edhe pjesoret si: *dhënë, ngrënë, qenë, thënë, vënë, zënë* etj.

Pjesoret me temë më tog zanor, të cilat theksin e kanë në rrokjen e parafundit, shkruhen pa **-ë** në fund: *përzier, kryer, lyer, mësuar, punuar, shkruar* etj.

§ 9

Nuk shkruhen me **ë** fundore:

a) emrat dhe mbiemrat më **-pl, -ër, -ërr, -ëz, -ull, -ur**, të cilët në emëroren e pashquar të njëjësit nuk e kanë theksin në rrokjen e fundit:

bukël, gogël, pupël, thnegël etj.; *(i, e) ëmbël, (i, e) vogël* etj.;

dhëlpër, gënjeshtër, motër, numër, zemër etj.; *(i, e) ashpër, (i, e) shurdhër, (i, e) verbër* etj.;

kokërr, puçërr, vjehërr etj.;

arkëz (arkë), dhëmbëz (dhëmb), fshikëz (fshikë), gishtëz (gisht), lidhëz (lidh), mollëz (mollë) etj.; *(i, e) bukurëz* etj.;

hatull, kumbull, nofull, rregull, shpatull, tingull, tjegull, vetull etj.;

flutur, hekur etj.; *(i, e) bukur, (i, e) lumtur* etj.;

b) emrat dhe mbiemrat që në shumësin e pashquar dalin më një nga bashkëtingëlloret **-gj, -q, -j, -nj**, të prira nga një zanore, si në emërore, ashtu edhe në të gjitha rasiat e tjera:

zogj, zogjve, zogjsh; të ligj, të ligjve, të ligjsh etj.;

fiq, fiqve, fiqsh, miq, miqve, miqsh; pleq, pleqve, pleqsh etj.;

bij, bijve, bijsh etj.;

drunj, drunjve, drunjsh; ftonj, ftonjve, ftonjsh; heronj, heronjve, heronjsh; hunj, hunjve, hunjsh; thonj, thonjve, thonjsh etj.

Shënim. Po kështu shkruhen pa **-ë-** para nyjës **-të** dhe mbaresave të shumësit emrat:

cjep (cjab) - *cjeptë, cjepve, cjepsh*;

desh (dash) - *deshtë, deshve* (por *deshësh*);

djem (djalë) - *djemtë, djemve, djemsh*;

dhen - *dhentë, dhenve, dhensh*;

qen (qen) - *qentë, qenve, qensh*.

c) trajtat rasore të shumësit të emrave dhe të mbiemrave që mbarojnë me dy bashkëtingëllore në emëroren e pashquar të shumësit, si edhe të atyre që mbarojnë me **-l**, **-r**, **-s**, **-z** (këta emra dhe mbiemra para nyjës **-t** të trajtës së shquar dhe para mbaresës **-sh** të rrjedhores marrin një **-i-**):

bujq - *bujqve, bujqish, bujqit*; **krushq** - *krushqve, krushqish, krushqit*; *peshq* - *peshqve, peshqish, peshqit*; **tirq** - *tirqve, tirqish, tirqit*; **ujq** - *ujqve, ujqish, ujqit*; **murgj** - *murgjve, murgjish, murgjit*; **të ëmbël** - *të ëmbëlve, të ëmblish, të ëmblit*; **të vegjël** - *të vegjëlve, të vegjlsh, të vegjlit*; **etër** - *etërve, etërish, etërit*; **mbretër** - *mbretërve, mbretërish, mbretërit*; **i bukur** - *të bukurve, të bukurish, të bukurit*; **i egër** - *të egërve, të egrish, të egrit*; **i pjekur** - *të pjekurve, të pjekurish, të pjekurit*; **blerës** - *blerësve, blerësish, blerësit*; **ndihmës** - *ndihmësve, ndihmësish, ndihmësit*; **nëpunës** - *nëpunësve, nëpunësish, nëpunësit*; **nxënës** - *nxënësve, nxënësish, nxënësit*; **punonjës** - *punonjësve, punonjësish, punonjësit*; **sulmues** - *sulmuesve, sulmuesish, sulmuesit*; **shitës** - *shitësve, shitësish, shitësit*; **vendës** - *vendësve, vendësish, vendësit*; **njerëz** - *njerëzve, njerëzish, njerëzit* etj.;

ç) trajta e rrjedhores së pashquar të emrave që në shumës mbarojnë me zanore të theksuar: *grash, kalash, shtëpish, byrosh, drush, sysh* etj.

Po kështu shkruhen edhe: *më dysh* (dy), *më trish* (tri), si edhe *dyfish, trefish* etj.;

d) mbiemrat e formuar me prapashtesat **-(ë)m**, **-shëm**:

i epërm (i epër), *i jashtëm* (jashtë), *i mesëm* (mes), *i ndryshëm* (ndryshe), *i nesërm* (nesër), *i sipërm* (sipër), *i sotëm* (sot), *i tashëm* (tash), *i tepërm* (tepër), *i vetëm* (vetë) etj.;

i ardhshëm, i brendshëm, i gatshëm, i këndshëm, i kujdesshëm, i ndershëm, i nevojshëm, i pafajshëm, i përbotshëm, i vjetshëm etj.;

dh) mbiemrat e formuar nga emra, numërorë e ndajfolje me theksin mbi rrokjen e parafundit: *(i, e) akullt* (akull), *(i, e) avullt* (avull), *(i, e) hekurt* (hekur), *(i, e) misërt* (misër), *(i, e) panumërt* (numër), *(i, e) rregullt* (rregull), *(i, e) thekërt* (thekër), *(i, e) katërt* (katër), *(i, e) tepërt* (tepër) etj.;

e) pjesoret (dhe mbiemrat përkatës) më **-ur**, **-ier**, **-yer**, **-uar**:

(i, e) ardhur, (i, e) dashur, (i, e) veshur etj.; *(i, e) zier* etj.; *(i, e) kryer, (i, e) thyer* etj.; *(i, e) bluar, (i, e) zgjuar* etj.;

(të) djegim, (të) djegin; (të) flasim, (të) flasin; (të) hapim, (të) hapin; (të) mbjellim, (të) mbjellin; (të) mbledhim, (të) mbledhin; (të) presim, (të) presin; (të) tjerim, (të)

tjerrin etj.;

(të) biem, (të) bien; (të) shpiem, (të) shpien; (të) shtiem, (të) shtien etj.;

f) trajtat e shumësit të së pakryerës së dëftores e të lidhores të gjitha foljet: (të) ecnim, (të) ecnit, (të) ecnin; (të) ishim, (të) ishit, (të) ishin; (të) kishim, (të) kishit, (të) kishin; (të) lyenim, (të) lyenit, (të) lyenin; (të) punonim, (të) punonit, (të) punonin; (të) ushqenim, (të) ushqenit, (të) ushqenin; (të) zinin, (të) zinit, (të) zinin etj.;

g) trajtat e shumësit të së kryerës së thjeshtë të foljeve me temë më bashkëtingëllore, si edhe trajtat e shumësit të kësaj kohe që përmbajnë një grup zanoresh: *humbëm, humbët, humbën; bindëm, bindët, bindën; lidhëm, lidhët, lidhën; dogjëm, dogjët, dogjën; ftohëm, ftohët, ftohën; ;ikëm, ikët, ikën; u kollëm, u kollët, u kollën; vdiqëm, vdiqët, vdiqën; gjetëm, gjetët, gjetën; u ngjitëm, u ngjitët, u ngjitën; pyetëm, pyetët, pyetën* etj.;

përziem, përzier, përzien; thyem, thyet, thyen; rrëfyem, rrëfyet, rrëfyen; kënduam, kënduat, kënduan etj.;

gj) trajtat e urdhërores të foljeve që te kjo mënyrë e kanë temën më bashkëtingëllore:

bjer; çel, çelni; fol, folni, ec, ecni; hip, hipni; hyr; ik, ikni; jep, jepni; lër; shpjer; shtjer; zër, përzër; zhduk, zhdukni etj.;

h) përemrat dëftorë (i, e) atij, (i, e) këtij, (i, e) asaj, (i, e) kësaj, si edhe përemrat pronorë (i, e) tij, (i, e) saj (dhe jo i atijë, e sajë etj.).

ZANORJA U

§ 10

Shkruhen me **-u-** në të gjitha rasiat emrat dhe mbiemrat më **-ull, -ur**, si edhe fjalët e formuara prej tyre:

Akull, akulli, akullit, akullin, akullore; kukull, kukulle, kukulla, kukullës, kukullën, kukullat, kukullave, kukullash; kumbull, kumbulle, kumbulla; mjegull, mjegulla, mjegullor, i mjegullt; nofull, nofulla, nofullën, nofullat; petull, petulla-t, petulloj; rrotull, rrotulla-t, rrotullash, rrotullohem; sqetull, sqetulla-t; shembull, shembulli, shembullit, shembullin, shembujt, shembujve, shembujsh, shembullor, (i, e) pashembullt; shpatull, shpatulle, shpatulla-t; tingull, tingulli, tingullor, tingullimitues**;* *vetull, vetulla-t* etj.;

(ujë) *amull, amulli, mashkull, mashkullor-e* etj.;

flutur, fluture, flutura, fluturës, fluturën, fluturat, fluturave, fluturash, fluturak, fluturim; hekur, hekuri, hekurit, hekurin, hekura, hekurat, hekurave, hekurash, hekuros,

* Në pajtim me shqiptimin e ngulitur prej kohësh fjala *shembëllez* dhe formimet prej saj, si edhe fjala *shembëlltyrë* shkruhen me **-ë-**.

** Në pajtim me shqiptimin e ngulitur prej kohësh fjalët *tingëlloj, tingëllim, tingëllimë, bashkëtingëllore*, të formuara nga fjala *tingull* duke u shpërngulur theksi nga **-i-**ja e temës shkruhen me **-ë-**.

hekurishte, i hekurt; lepur, lepuri, lepurit, lepurin, lepurush etj.;

(qytet) i bukur, (lule) të bukura, bukuri, bukurosh etj.

ZANORET I DHE Y

§ 11

Shkruhen me **i** dhe jo me **y** fjalët:

ai, bilbil, direk, fishek, frikë, gjilpërë, gjilpëryer, hipi, hipje, krimb, krimbet, krip, kripë, kripore, qilim, qime, rrip, sirtar, shpirt, shqip, shqipëroj, shqiptar, shqiptoj etj.

Shkruhen, përkundrazi, me **y** fjalët:

byzylyk, çyryk, dysHEME, gjym, (i, e) gjymtë, gjymtoj, gjysmë, gjysmak, lëtyrë, lyp, lypës, tym, vyshket, zymbyl.

ZANORET U DHE Y

§ 12

Shkruhen me **u** dhe jo me **y** fjalët:

Bufë, bulmet, bulmetore, burokrat, duel, duke (punuar), duzinë, fruta-t, (pemë) frutore, grunjëra, (i, e) grunjtë, gjurmë, gjurmashkë, gjurmoj, kurbet, parashutë, qurra, qurrash, sfungjer, temperaturë, tunel, turk, turqisht, turli.

Shkruhen me **y** dhe jo me **u** (as me **i**) fjalët:

Bërryl, bylyk, byrazer, byrek, byro, cyle, çyrek, dybek, dyqan, dyshek, fryt, i frytshëm, frytdhënës, gjynah, myftar, myfti, mysafir, mysliman, myshteri, mytesarif, natyrë, natyralist, qymyr, (dhi) shytë, trysni, tyrbe, yndyrë, virtyt, xhybe etj.

GRUPE ZANORESH DHE DIFTONGJE -IE- / -JE-

§ 13

Shkruhen me **-ie-**

a) emrat, tek të cilët ky grup zanoresh ndiqet nga një bashkëtingëllore e lëngët (**i**, **'ll**, **r**) dhe të gjitha fjalët e formuara prej tyre:

e diel, diell, miell, qiell, fier etj.;

diellor, përmiell, miellzim, qiellor, fierishtë etj.;

b) foljet, tek të cilat ky grup zanoresh ndiqet nga mbaresat **-j**:

ziej - *zien, ziejmë, zieni, ziejnë; ziejja, ziejje, ziente, zienim, zienit, zienin; zien, ziet, zien; ziekam, zieke...; (kam) zier;*

përziej - *përzien, përziejmë, përzieni, përziejnë; përziejja, përziejje, përziene,*

përziem, përzienit, përzienin; përziem, përzier, përzien; përziekam, përzieke...; (kam) përzier;

ndiej - *ndien, ndiejmë, ndieni, ndiejnë; ndieja, ndieje, ndiente, ndienim, ndienit, ndienin; ndiem, ndiet, ndien; ndiekam, ndieke...; (kam) ndier.**

Trajtat e njëjësit të së kryerës së thjeshtë të dëftores dhe trajtat e dëshirores të këtyre foljeve shkruhen me **-je-**:

zjeva, zjeve, zjeu; zjefsha, zjefsh, zjeftë, zjefshim, zjefshi, zjefshin;

përzjeva, përzjeve, përzjeu; përzjefsha, përzjefsh, përzjeftë, përzjefshim, përzjefshi, përzjefshin;

ndjeva, ndjeve, ndjeu; ndjefsha, ndjefsh, ndjeftë, ndjefshim, ndjefshi, ndjefshin.

Trajtat pësore-vetvetore të së tashmes dhe të së pakryerës të këtyre foljeve shkruhen me **-i-**:

zihem, zihet, zihen etj.; zihesha, zihej, ziheshin etj.; përzihem, përzihet, përzihen etj.; përzihesha, përziheshe, përziheshit etj.; ndihem, ndihet, ndihen etj.; ndihesha, ndihej, ndiheshim etj.

Shënim. Të gjitha fjalët e formuara nga folja *ndiej* shkruhen me **-je-**:

i djeshëm, ndjesi, ndjenjë, parandjenjë etj.

c) foljet, te trajta përfaqësuese e të cilave ky grup zanoresh ndodhet në rrokje të hapur:

bie, *biem, bien;*

shpie, *shpiem, shpien;*

shtie, *shtiem, shtien.*

Në vetën e tretë njëjës të lidhores, në urdhëroren njëjës dhe në trajtat e shumësit të kësaj mënyre, kur bashkohen me trajtat e shkurtra të përemrit vetor, këto folje shkruhen me **-j-**:

të bjerë, të shpjerë, të shtjerë; bjer, shpjer, shtjer; bjermëni, bjeruni, shpjerini, shtjeruni etj.

Në vetën e dytë shumës të së tashmes dëftore, lidhore dhe urdhërore, në të pakryerën e dëftores dhe të lidhores, si edhe në trajtat pësore-vetvetore, këto folje shkruhen me **-i-**:

(të) bini, (të) shpini, (të) shtini; (të) bija, (të) bije, (të) binte; (të) shpija, (të) shpije, (të) shpinte; (të) shtija, (të) shtije, (të) shtinte; (të) bihet, (të) shpihet, (të) shtihet; (të) bihen, (të) shpihen, (të) shtihen; (të) bihej, (të) shpihej, (të) shtihej; (të) biheshin; (të) shpiheshin, (të) shtiheshin etj.

* Shkruhet me **-je-** në të gjitha trajtat folja *ndiej* (ia fal fajin dikujt), si edhe formimet prej saj: *ndjesë, i ndjeri.*

§ 14

Shkruhen me **-je-** foljet me temë më **-l, -ll, -rr** njësoj si edhe foljet e tjera të këtij tipi me temë më bashkëtingëllore (si *rrjedh, djeg, pjek, rrjep*); me **-je-** shkruhen edhe të gjitha fjalët e formuara prej tyre:

Mjel, vjel etj.; *mbështjell, mbjell, përcjell, pjell, sjell, shtjell, vjell* etj.; *nxjerr, tjerr, çjerr* etj.; *mjelëse, vjelje* etj.; *mbjellje, mbjellës, përcjellës, përcjellje, pjellor, sjellje, ujësjellës* etj.; *tjerrje* etj., po ashtu si *djegës, bukëpjekës* etj.

Këto folje në vetën e dytë shumës të së tashmes dhe në të gjitha vetat e së pakryerës së dëftores e të lidhores, në urdhëroren dhe në trajtat pësore-vetvetore shkruhen me **-i-**:

(të) *vilni; (të) vilja, (të) vilje...*; *vil; (të) vilet, (të) vilen; (të) vilej, (të) vileshtin* etj.;

(të) *përcillni; (të) përcillja, (të) përcillje...*; *përcill; (të) përcillesht...*; (të) *përcillesha, (të) përcilleshe* etj.;

(të) *nxirrni; (të) nxirrja, (të) nxirrje...*; *nxirr; (të) nxirrem, (të) nxirresh; të nxirrej, të nxirreshin* etj.

GRUPI YE

§ 15

Grupi **ye** shkruhet i plotë:

arsyet, i arsyeshëm, arsyetoj, arsyetim, dyer, fëndyell, fyej, fyerje, fyell, gjilpëryer, krye, kryesi, kryesor, kryekëput, kryeneç, lyej, lyerje (por lyrë), përlyej, ngjyey, ngjyerje (por ngjyrë), i pëlqyeshëm, përkthyes, pyes, pyetje, pyetës, i rrëmbyeshëm, rryeshëm, i shkëlqyeshëm, shqeyj, thyej, thyerje, thyesë, i pathyeshëm etj.

GRUPET UA, UE

§ 16

Grupi **ua** shkruhet i plotë:

a) tek emrat dhe mbiemrat si:

buall, buallicë, dragua, duaj, ftua, grua, hua, huazim, i huaj, muaj (por mujor-e, tremujor-i, gjashtëmujor-i), i përmuajshëm, përrua, shuall, thua etj.;

b) te foljet me temë më **-ua**, si:

bluaj - bluan, bluajmë, bluani, bluajnë; bluaja, bluaje, bluante; bluanim, bluanit, bluanin; bluam, bluat, bluan; të bluash; bluakam, bluake, (kam) bluar etj.; *dua - duam, duan, duaje, duajeni* etj.; *druaj - druan, druajmë, druanim (jam) druajtur* etj.; *kruaj, quaj, ruaj, rruaj, shkruaj, shuaj* etj., si edhe te shumësi i së kryerës së thjeshtë te habitörja dhe te pjesoret e foljeve me temë më **-o**: *mësuam, mësuat, mësuat; punuam, punuat, punuan;*

*sulmuam, sulmuat, sulmuan; mësuakam, mësuake, mësuaka, mësuakemi, mësuakeni, mësuakan; punuakam, punuake, punuaka, punuakemi, punuakeni, punuakan; mësuar, pajtuar, përtuar, punuar, sulmuar, treguar etj.**

§ 17

Shkruhen me **ue** emrat dhe mbiemrat foljorë të formuar me prapashtesat -s dhe **-shëm** nga folje me temë më **-o / -ua**; po kështu shkruhen edhe fjalët e formuara prej tyre:

botues-e, dëgjues-e, edukues-e, gatues-e, mësues-e, ndërtues-e, parashikues-e, përpunues-e, plotësues-e, shkruar-e, vetëmohues-e, vetëshkarkues-e, vetëveprues-e etj.;

i afrueshëm, i dëgjueshëm, i gëzueshëm, i paharrueshëm, i papajtuueshëm, i papërtueshëm, i pazëvendësueshëm, i shoqërueshëm, i vajtuueshëm, i vazhdueshëm, i vijueshëm etj.

TAKIMI I DY ZANOREVE TË NJËJTA

§ 18

Kur në formim fjalësh takohen dy zanore të njëjta, ato shkruhen të dyja:

i paaftë, i paafrueshëm, i paanshëm, paanësi, i paapelueshëm, i paarmatosur, i paarrirë, deetimologjizim, kryeengjell, antiimperialist, autooficinë, joobjektiv, joorganik, jooksidues, joorigjinal, mikroorganizëm etj.

APOSTROFI

§ 19

Apostrofi përdoret në këto raste:

a) Për të shënuar rënien e **-ë-së** fundore te trajtat e shkurtra të përemrave vetorë **më** dhe **të**, te pjesëza **të** e mënyrës lidhore, e kohës së ardhshme të dëftores si edhe te ndërtimet e ndryshme me pjesore (*për të, me të, një të + pjesore*) përpara trajtave të shkurtra të përemrave vetorë **i, u**, përpara trajtave të shkurtra përemërore **ia, iu, ju, jua, ua**, si edhe përpara pjesëzës **u** të trajtave pjesore-vetvetore të foljeve.

Kështu shkruhen:

m'i dha; t'i dha; t'i shkruash shokut; t'i zbatosh rregullat; do t'i tregoja; do t'i them, për t'i pasur parasysh; me t'i thënë, u nis, etj.;

të m'u bësh të fala; do t'u thuash; do t'u kisha thënë; do t'u përgjigjem; për t'u

* Të dallohen prej trajtave me **ye, ua** të foljeve të tipit *kryej, bluaj*, trajtat pjesore-vetvetore, të cilat nuk kanë grup zanorësh: *kryhet, thyhet, bluhet, shkruhet etj.*

dhënë librat; me **t'u** dalë përpara; një **t'u** thënë, u ndalën etj.;

të **m'ia** numërosh një nga një; **t'ia** thuash; do **t'ia** tregoja; do **t'ia** njoftoj; për **t'ia** dalë në krye; me **t'ia** treguar; të mos **m'ia** prishni qejfin;

për **t'iu** përgjigjur thirrjes; me **t'iu** afruar, e njohu etj.;

duam **t'ju** nderojmë; do **t'ju** kishim ftuar; do **t'ju** lajmërojmë; do **t'ju** lutesha; për **t'ju** ndihmuar; me **t'ju** njoftuar, nisuni etj.;

duam **t'jua** shpjegojmë juve; do **t'jua** kisha treguar; do **t'jua** di për nder; për **t'jua** lehtësuar punën juve; me **t'jua** sjellë veglat, filloni! etj.;

të mos **m'ua** prishini qejfin; s'u pëlqen **t'ua** kujtojmë; do **t'ua** kisha sjellë; do **t'ua** tregoj shokëve; për **t'ua** bërë të qartë nxënësve; me **t'ua** dhënë lajmin, u nisën etj.;

nuk **m'u** dha; **m'u** bë zemra mal; në **m'u** dhëntë rasti etj.;

si **t'u** duk?; mos **t'u** ndaftë e mira!; **t'u** bëftë pushka top! etj.

Shënim. Shkruhen pa apostrof trajtat përemërore **ma**, **ta**, ku nuk kemi një rënie të ë-së, por një shkrirje dy zanoresh (**më + e = ma**; **të + e = ta**):

Ma dha librin; **s'ma** jepte; **ma** jep; **jepma**; për të **ma** treguar; duke **ma** treguar; me të **ma** treguar; pa **ma** thënë; një të **ma** kujtuar etj.

b) Pas pjesëzës mohuese **s** dhe pas përemrit **ç**:

s'arrin; **s'erdhi**; **s'e** di; **s'është**; **s'i** tha; **s'u** përgjegj; **s'bëri**; **s'duhet**; **s'presim**; **s'tuhet**; **s,mundem** etj.; **ç,e** do?; **ç'është**?; **'i** the?; **ç'do**?; **ç'kërkon**?; **ç'të** dojë **ç'kohë** e bukur!; **ç'zë** i ëmbël!; **e** dimë se **ç'qëllim** ka; **s'na** tha se **ç'kërkonte** etj.

Shënim. Shkruhen pa apostrof përemri i pakufishëm **çdo** dhe përemri pyetës **çfarë**, si edhe fjalët e formuara prej tyre: **çdo** nxënës; **çfarë** do prej meje?; nuk kuptoj **çfarë** thua? etj.; **çfarëdo**, **çdonjëri**, **çdokush**.

c) Për të shënuar rënien e -ë-së tek nyjat e përparme **të**, **së** me kuptim pronor në rasat e zhdrejta të emrave i **ati**, e **ëma**:

(i, e) **t'et**, (i, e) **s'ëmës**, me **t'ëmën**.

§ 20

Nuk përdoret apostrofi:

a) në të gjitha rastet e tjera, në të cilat **ë**-ja fundore e patheksuar ndiqet nga një fjalë që fillon me zanore, pavarësisht nga shqiptimi:

vajzë e urtë, fushë e bukur, shtëpinë e madhe, miqësisë e vëllazërisë, është e vërtetë, hanë e pinë, të enjten, vajzës së urtë, të ardhurat, në ato vende, në oborr, në arë, më erdhi keq, le të ikim, në iktë, më i madhi, që atëherë etj.;

b) në të gjitha fjalët që mbarojnë me një zanore tjetër (**a**, **e**, **i**), kur ato ndiqen nga një fjalë a trajtë fjale që nis me zanore:

fusha e Myzeqesë, një lule e bukur, detyrë urgjente, zyrë eprorë, mali i lartë, drejtori i shkollës, biri i nënës etj. (dhe jo fush'e Myzeqesë, një lul'e bukur, mal'i lartë, drejtor'i shkollës, bir'i nënës etj.);

c) në vetën e tretë njëjës e shumës të përemrave vetorë të thjeshtë (pa parashtesë), kur këta vijnë pas një parafjale:

me të, për të, me ta, për ta, me to, për to, prej tij, prej saj, prej tyre, prej sish, prej sosh etj. (dhe jo me 'të, për 'të, me 'ta, me 'to, për 'to, prej 'tij, prej 'saj, prej 'tyre, prej 'sish, prej 'sosh etj.);

ç) te trajtat e përemrave pronorë që nisin me **s** ose **t** (*sime, sonë, suaj, tim, time, tënd, tënde, tanë, tonë, tona, tuaj etj.*);

vajzës **sime**, shkollës **sonë**, kooperativës **suaj**, jepjani **suajës** etj.;

djalin **tim**; e kam **timin**; shtëpinë **time**; në fshatin **tënd**; në rrugën **tënde**; e kemi **tonin**; shoqen **tonë**; shokët **tanë**; jemi **tanët**; dëshirat **tona**; qytetin **tuaj**; ne **tonën**, ju **tuajën** etj.

THEKSI

§ 21

Në shkrimin e gjuhës shqipe, si rregull, nuk përdoret asnjë lloj theksi.

Në raste të veçanta, kur konteksti nuk arrin kurrsesi të mënjanojë ngatërrimin e kuptimeve ose nuk siguron shqiptimin e drejtë të fjalëve të ndryshme, mund të përdoret theksi i prehtë (').

II. DREJTSHKRIMI I BASHKËTINGËLLOREVE

BASHKËTINGËLLORET E ZËSHME NË FUND E NË TRUP TË FJALËS

§ 22

Bashkëtingëlloret e zëshme *b, d, dh, g, gj, v, x, xh, z, zh* shkruhen si të tilla, ashtu siç shqiptohen kur janë përpara një zanoreje, edhe kur gjenden në fund të fjalës ose në trup të saj përpara një bashkëtingëlloreje të shurdhët a përpara bashkëtingëllores **n**:

elb (elbi), *gjemb* (gjemb), *u kalb* (u kalba), *korb* (korbi), *lab* (labi), *rob* (robi); *invalid* (invalidi), *fund* (fundi), *kënd* (këndi), *hibrid* (hibridi), *mund* (mundi), *qind*

(qindi), *standard* (standardi), *shkund* (shkunda), *vend* (vendi); *bredh* (bredhi), *dredh* (drodha), *gardh* (gardhi), *lidh* (lidhëm), *livadh* (livadhi), *ndodh* (ndodhet), *ndrydh* (ndrydhet), *zbardh* (zbardha); *breg* (bregu), *burg* (burgu), *djeg* (djegim), *larg* (i largët), *lëng* (lëngu), *i lig* (i ligu), *prag* (pragu), *shteg* (shtegu), *varg*(vargu), *zog* (zogu); *mos e digj* (digje), *ligj* (ligji), *u përgjigj* (u përgjigjën), *qengj* (qengji); *hov* (hovi), *urov* (urovi); *borxh* (borxhi), *tunxh* (tunxhi), *xhuxh* (xhuxhi); *bixhoz* (bixhozi), *brez* (brezi), *çamçakëz* (çamçakëzi), *dorëz* (dorëza), *filiz* (filizi), *gaz* (gazi), *hauz* (hauzi), *ndez* (ndeza), *njerëz* (njerëzit), *oriz* (orizi), *pullaz* (pullazi), *rrogos* (rrogozi); *garazh* (garazhi), *shantazh* (shantazhi) etj.;

humbte, *humbka*, *humbsha*, *humbni*, *i elbtë*, *labçe*; *mundte*, *mundka*, *mundsha*, *mundni*, *i mundshëm*, *vendqëndrim*, *vendstrehim*, *vendtakim*; *i bredhtë*, *mblidhte*, *mbledhka*, *mbledhsha*, *mblidhni*; *lagte*, *lagka*, *lagsha*, *lagni*; *digjte*, *digjni*; *hovte*, *hovka*, *hovtë*, *hovni*, *i hovshëm*; *ndizte*, *ndezsha*, *ndizni* etj.

Shënim 1. Emrat *këndes* (këndesi), *mes* (mesi), *mëngjes* (mëngjesi) shkruhen me **s** fundore; po kështu edhe formimet prej tyre si *mesatar*, *mëngjesore* etj.

Shënim 2. Shkruhen me **-s** ndajfoljet e formuara me prapashtesën **-as**: *baras*, *barkas*, *befas*, *djathtas*, *fshehtas*, *fyas*, *haptas*, *këmbadoras*, *krahas*, *majtas*, *rishtas* (por: *barazi*, *barkazi*, *fshehtazi*, *haptazi*, *rishtazi* etj.).

SH / ZH / Ç NISTORE

§ 23

Fjalët me **sh / zh / ç** nistore shkruhen kështu:

a) me **-sh**, kur kjo ndiqet nga një bashkëtingëllore e shurdhët (**f, k, p, q, t, th** etj.):

shfaqësoj, *shfaq*, *shfaqje*, *shfaros*, *shfryj*, *shfrytëzoj*; *shkallmoj*, *shkarkoj*, *shkatërroj*, *(i, e) shkathët*, *shkëlqej*, *(i, e) shkëlqyer*, *shkëmbej*, *shkëput*, *shkombëtarizoj*, *shkoq*, *shkreh*, *shkrep*, *(i, e) shkrifët*, *shkrij*, *shkujdesem*, *shkul*; *shpalos*, *shpall*, *shpallje*, *shpërblim*, *shpërdorim*, *shpërndaj*, *shpjegoj*, *shpjegim*, *shpif*, *shpikje*, *shpoj*, *shporr*, *shprish*, *shpronësoj*, *shpyllëzim*; *shqep*, *shqetësoj*, *(i, e) shquar*; *shtjelloj*, *shtrydh*; *shthur*, *shthurje* etj.

b) me **zh-**, kur kjo ndiqet nga një bashkëtingëllore e zëshme (**b, d, g, gj, v**):

zhbart, *zhbëj*, *zhbiroj*, *zhbllokoj*; *zhdavarit*, *zhdëmtoj*, *zhdoganoj*, *zhdredh*, *(i, e) zhdrejtë*, *zhduk*; *zhgënjej*, *zhgënjim*, *zhgërryej*; *zhgjakësohem*, *zhgjandërr*; *zhvat*, *zhvendos*, *zhvesh*, *zhvilloj*, *zhvillim*, *zhvleftësim*, *zhvosk* etj.

Shënim. Përemri **ç** tek të gjitha fjalët e formuara me pjesëmarrjen e tij, shkruhet kështu, pavarësisht nga bashkëtingëllorja që e pason: *çdo*, *çdokush*, *çdonjëri*, *çfarë*, *çfarëdo*, *i çfarëdoshëm*, *çka*, *diçka*, *gjithçka*.

c) me **ç-**, kur kjo ndiqet nga një zanore ose nga një bashkëtingëllore e tingullt (**l, ll, r, rr, m, n, nj, j**):

çarmatos, çarmatim; çorganizoj, çorganizim, çorientoj, çorientim etj.

çliroj, çlirim, çlirimtar, çlodhem, çlodhje; çregjistroj, çregjistrim; çrregulloj, çrregullim, (i, e) çrregullt, çrrënjosje; çmallem, çmend, çmendenë, (i, e) çmendur, çmësohem, çmos; çnderoj, çnderim, çngjyros; çnjerëzor; çjerr etj.

Shënim. Shkruhen me **sh-** fjalët *shmang, shlyej, shndërroj, shndrit* dhe ato që formohen prej tyre.

S, Z NISTORE

§ 24

Fjalët me **s, z** nistore, të ndjekur nga një bashkëtingëllore (disa prej të cilave shqiptohen ngandonjëherë edhe me **c** ose **x**), shkruhen kështu:

a) me **s-**, kur kjo ndiqet nga një bashkëtingëllore e shurdhët ose nga një bashkëtingëllore e tingullt (**m, n, l**):

sfakë, sfilat, sfrat, sfungjer, sfurk; skalit, skërfyell, skërkë, skërmit, skuq; spërkat, spërndrit; sqepar, squfur etj.;

smag, smalt, smaltoj, smat, smatos, smerald, smeril, smilar, smilat, smilatës, smirë, smirëzi, smiroj, smoking, smuqth-i, snob, snobizëm, slogan etj.;

b) me **z-**, kur kjo ndiqet nga një bashkëtingëllore e zëshme:

zbardh, zbaticë, zbath, zbavit, zbërthej, zbokth, zbraz, zbres, zbritje, zbukuroj, zbut; zdrukth; zgalem, zgavër, zgërbonjë, zgërdhihem, zgrip; zgjat, zgjedh, zgjyrë; zvarit, zverdhem, zvogëloj etj.

Në pajtim me shqiptimin më të përhapur, me **z-** shkruhen edhe foljet *zmadhoj, zmbrops*, si edhe fjalët e formuara prej tyre.

SHKRIMI I J-SË

§ 25

Shkruhen me **j**:

a) emrat ku **j**-ja ndërzanore i përket temës, si edhe fjalët e formuara prej tyre:

anije - *anija, anijes, anijen, anijet, anijeve, anijesh, anijetar*; **batanije** - *batanija, batanijes, batanijen, batanijet, batanijeve, batanijesh*; **dije** - *dija, dijes... dijeni, dijetar, i dijshtëm vetëdije*; **fije** - *fija, fijes... fijezeor-e, fijezoj, fijezim, fijezeor-e*; **hije** - *hija, hijes... i hijshëm, hijeshi, hijesira-t, hijerinë etj.*; **korije** - *korija, korijes etj.*; **krijesë, krijues**; **pije** - *pija, pijes, i pijshëm etj.*; **shije** - *shija, shijes etj.*

bijë - *bija, bijës, bijën, bijat, bijave, bijash*; **fëmijë** - *fëmija, fëmijës, fëmijën, fëmijët, fëmijëve, fëmijësh, fëmijëri*; **mijë** - *mija, mijës etj.*; **nyjë** - *nyja, nyjës, nyjën, nyjat, nyjave, nyjash, i nyjshëm, (i, e) nyjzuar, nyjzëm*; **pajë** - *pajimet, pajis, pajisje, i pajisur*; **shkëndijë** - *shkëndija, shkëndijës, shkëndijim*; **ujë** - *uji, ujit... ujis, ujtje*; **vijë** - *vija,*

vijës... vijoj, përvijoj, vijim etj.;

çaj - çaji, çajit, çajin; **faj** - faji, fajit, fajin; **kallaj** - kallaji, kallajit, kallajin, kallajis; **lloj** - lloji, llojit; **maj** - maji, majit, majin; **skaj** - skaji, skajit; **vaj** - vaji, vajit, vajin etj.;

b) emrat femërorë që dalin më zanore të theksuar përveç **-i-së**, në të gjitha trajtat, kur zanorja e theksuar ndiqet nga një zanore tjetër:

kala, kalaja, kalaje; para, paraja, paraje; be, beja, beje; ide, ideja, ideje; re, reja, reje; rrufe, rrufeja, rrufeje; e ve, e veja, së veje; gjë, gjëja, gjëje; tablo, tabloja, tabloje; dru, druja, druje; dy, dyja, dyje, të dyja etj.;

por: *bukuri, bukuria, bukurie; cilësi, cilësia, cilësie; dashuri, dashuria, dashurie; dituri, dituria, diturie; dhi, dhia, dhie; li, lia, lie; liri, liria, lirie; ministri, ministria, ministrie; parti, partia, partie; rini, rinia, rinie; shtëpi, shtëpia, shtëpie; ushtri, ushtria, ushtrie; veti, vetia, vetie etj.;*

c) trajtat e gjinore, të dhanore e të rrjedhore njëjës të pashquar, si edhe të emërores njëjës të shquar të emrave që dalin më **-o** të patheksuar:

balo, (i, e një) baloje, baloja; dado (i, e një) dadoje, dadoja; depo, (i, e një) depoje, depoja; kakao (i, e një) kakaoje, kakaoja; kallo, (i, e një) kalloje, kalloja; kosto, (i, e një) kostoje, kostoja; pako (i, e një) pakoje, pakoja; pallto, (i, e një) palltoje, palltoja; radio, (i, e një) radioje, radioja; teto, (i, e një) tetoje, tetoja; tifo, (i, e një) tifoje, tifoja; torno, (i, e një) tornoje, tornoja etj.;

po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm të këtij tipi:

Bajo, Bajoja; Koço, Koçoja; Kristo, Kristoja; Misto, Mistoja; Pirro, Pirroja; Safo, Safoja; Vito, Vitoja; Kajro, Kajroja; Kongo, Kongoja etj.;

ç) përemrat *(i, e) tij, i tiji, e tija, të tijtë, të tijat, (i, e) atij, (i, e) këtij.*

Shënim. Nuk shkruhet me **-j-** se në trajtën femërore, as në trajtën mashkullore pronori shumës i vetës së parë: *të mitë, të miat, (shokët) e mi, (shoqet) e mia.* Po kështu *të tria.*

d) trajta e shkurtër e përemrit vetor të vetës së tretë njëjës (**i**), kur i prapangjitet foljes, e bashkuar me një tjetër trajtë të shkurtër përemërore ose me pjesëzën **u** të pësore-vetvetores:

tregoja shokut; hapja derën mikut; ngjijtju malit; përvishju kësaj pune; largoju së keqes; afrojuni mësuesit etj.;

dh) trajtat e vetës së parë e të tretë shumës të së tashmes së dëftores, të vetës së parë e të tretë njëjës e shumës të së tashmes së lidhore dhe të së ardhmes, si edhe trajtat e vetës së parë e të dytë njëjës të së pakryerës dëftore, lidhore e kushtore të foljeve që në vetën e parë njëjës të së tashmes dëftore dalin më **-aj, -ej, -ëj, -ij, -oj, -uj, -yj, -iej, -uaj, -yej**:

laj - lajmë, lajnë, (do të) laj, (do të) lajë, (do të) lajmë, (do të) lajnë, (do të) laja,

(do të) laje, **mbaj** - mbajmë, mbajnë, (do të) mbaj, (do të) mbajë, (do të) mbajmë, (do të) mbajnë, (do të) mbaja, (do të) mbaje; **qaj** - qajmë, qajnë...; **thaj** - thajmë, thajnë... etj.;

blej - blejmë, blejnë, (do të) blej, (do të) blejë, (do të) blejmë, (do të) blejnë, (do të) blija, (do të) blije; **dëfrej** - dëfrejmë, dëfrejnë, (do të) dëfrej, (do të) dëfrejë, (do të) dëfrejmë, (do të) dëfrejnë, (do të) dëfreja, (do të) dëfreje etj.

běj - bëjmë, bëjnë, (do të) bëj, (do të) bëjë, (do të) bëjmë, (do të) bëjnë, (do të) bëja, (do të) bëje;

arrij - arrijmë, arrijnë, (do të) arrij, (do të) arrijë, (do të) arrijmë, (do të) arrijnë, (do të) arrija, (do të) arrije; **fshij** - fshijmë, fshijnë, (do të) fshij, (do të) fshija, (do të) fshije; **gdhij** - gdhijmë, gdhijnë, (do të) gdhij, (do të) gdhijë, (do të) gdhijmë, (do të) gdhijnë, (do të) gdhija, (do të) gdhije; **vij** - vijmë, vijnë, (do të) vij, (do të) vijë, (do të) vijmë, (do të) vijnë, (do të) vija, (do të) vije etj.;

qëndroj - qëndrojmë, qëndrojnë, (do të) qëndroj, (do të) qëndrojë, (do të) qëndrojmë, (do të) qëndrojnë, (do të) qëndroja, (do të) qëndroje; **punoj** - punojmë, punojnë, (do të) punoj, (do të) punojë, (do të) punojmë, (do të) punojnë, (do të) punoja, (do të) punoje etj.;

mbruj - mbrujmë, mbrujnë, (do të) mbruj, (do të) mbrujë, (do të) mbrujmë, (do të) mbrujnë, (do të) mbruja, (do të) mbruje etj.;

fryj - fryjmë, fryjnë, (do të) fryj, (do të) fryjë, (do të) fryjmë, (do të) fryjnë, (do të) fryja, (do të) fryje; **ndryj** - ndryjmë, ndryjnë, (do të) ndryja, (do të) ndryje etj.;

ndiej - ndiejmë, ndiejnë, (do të) ndiej, (do të) ndiejë, (do të) ndiejmë, (do të) ndiejnë, (do të) ndieja, (do të) ndieje; **përziej** - përziejmë, përziejnë, (do të) përziej, (do të) përziejë, (do të) përziejmë, (do të) përziejnë, (do të) përzieja, (do të) përzieje etj.;

paguaj - paguajmë, paguajnë, (do të) paguaj, (do të) paguajë, (do të) paguajmë, (do të) paguajnë, (do të) paguaja, (do të) paguaje; **shkruaj** - shkruajmë, shkruajnë, (do të) shkruaj, (do të) shkruajë, (do të) shkruajmë, (do të) shkruajnë, (do të) shkruaja, (do të) shkruaje etj.;

lyej - lyejmë, lyejnë, (do të) lyej, (do të) lyejë, (do të) lyejmë, (do të) lyejnë, (do të) lyēja, (do të) lyeje; **kryej** - kryejmë, kryejnë, (do të) kryej, (do të) kryejë, (do të) kryejmë, (do të) kryejnë, (do të) kryeja, (do të) kryeje etj.

Shënim. Foljet që në vetën e parë të së tashmes dëftore dalin më zanore, si *ha, fle, lë, nxë, vë, zë, di, pi*, nuk shkruhen me **-j** as në vetën e parë e të tretë shumës të së tashmes dëftore e lidhore dhe të së ardhmes, as në vetën e parë e të dytë njëjës të së tashmes lidhore, as në urdhërore:

ha - (do të) hamë, (do të) hanë; të ha, të hash; ha!;

fle - (do të) flemë, (do të) flenë; të fle, të flesh; fli!;

lë - (do të) lëmë, (do të) lënë; të lë, të lësh; lër!

di - (do të) *dimë*, (do të) *dinë*; të *di*, të *dish*; *di!*

§ 26

Shkruhen me **i** dhe jo me **j**:

a) trajtat rasore të njëjësit të shquar (me përjashtim të kallëzores), si edhe trajtat e gjinore, të dhanore e të rrjedhore së njëjësit të pashquar të emrave mashkullorë më **-ua** ose më **-a** të theksuar:

dragua - (një) *dragoi*, (i, e) *dragoit*; **ftua** - (një) *ftoi*, (i, e) *ftoit*; **krua** - (një) *kroi*, (i, e) *kroit*; **pullua** - (një) *palloi*, (i, e) *palloit*; **përrua** - (një) *përroi*, (i, e) *përroit*; **vargua** - (një) *vargoi*, (i, e) *vargoit* etj.;

baba - (një) *babai*, (i, e) *babait* (por *babanë*); *vëlla* - (një) *vëllai*, (i, e) *vëllait* (por *vëllanë*);

b) trajta e shkurtër e përemrit vetor të vetës së tretë (**i**), edhe kur bashkohet me një trajtë tjetër të shkurtër përemërore ose me pjesëzën **u** të pësore-vetvetores përpara foljes:

mos ia trego; **ia** *hapi zemrën*; **iu** *mbush mendja*; **iu** *ngjit malit*; *çmimet iu dhanë* *xënësve më të mirë* etj.;

c) veta e tretë njëjës e së kryerës së thjeshtë të foljeve më **-oj** ose më **-uaj**:

harroi, *luftoi*, *punoi*, *tregoi*, *vranoi*, *zgjoi*; *shkroi* etj.;

ç) fjalët e formuara prej temash më **-i** të theksuar me anë prapashtesash që fillojnë me zanore:

bashkiak, *shtëpiak-e*, *shtëpiar*, *shtiak*, *triak*, (zile) *triare* etj.

Shënim. Shkruhet *vetjak* (vete-vetja), *dyjar-e* (të dyja).

SHKRIMI I BASHKËTINGËLLORES H

§ 27

Duke u mbështetur në shqiptimin letrar dhe në traditën e shkrimit, shkruhen me **h**:

a) në fillim të fjalës:

ha, *habit*, *halë*, *hamshor*, *hamullore*, *hap*, *harabel*, *hardhi*, *hardhucë*, *hark*, *hartë*, *harr*, *harroj*, *hedh*, *helm*, *hell*, *heq*, *herë*, *hero*, *hesht*, *heshtë*, *hënë*, *e hënë*, *hi*, (i, e) *hidhur*, *hije*, *hikërr*, *hingëllin*, *hinkë*, *hipi*, *hir*, *hirrë*, *hithër*, *hoje*, *i hollë*, *hop*, *hosten*, *hov*, *hu*, *hua*, *i huaj*, *hudhër*, *humb-as*, *hundë*, *hurdhë*, *hutoj*, *hyj* etj.

Këtu hyjnë edhe një numër fjalësh të burimit turk:

haber, *hajat*, *hajdut*, *hajmali*, *hajvan*, *hak*, *haliç*, *hall*, *hallë*, *hallkë*, *hallvë*, *hamall*, *hamam*, *hambar*, *han*, *haraç*, *harar*, *hare*, *hare*, *harxh*, *hase*, *hasëll*, *hasm-i*, *hasude*,

hashash, hashure, hata, hatull, hava, havan, hejbe, hem... hem, hendek, hiç, hile, hise, hordhi, hoshaf, huq, hurmë, hyzmet etj.;

b) në fund të fjalës:

foljet e tipit *deh, fsheh, ftoh, grah, leh, mih, mpreh, ndih, ngreh, nxeh, njoh, rrah, shkreh, shoh* etj. në të gjitha trajtat e zgjedhimit të tyre: *fsheh, fshehim, fshihni, fshehin; fshihja, fshihje...; (u) fsheha, (u) fshehe...; fshihem, fshihesh...; fshihesha, fshiheshe...; fshehkam, fshehke...; fshehur* etj.;

emrat si *ah, gjah, gjynah, krah, moh, pah, pleh, shah, tezgjah* etj. në të gjitha trajtat e tyre: *krahu, krahut, krahun, krahët, krahëve, krahësh;*

c) në mes të fjalës:

trajtat pësore-vetvetore të foljeve me temë më zanore:

lahem, lahesh...; lahesha, laheshe...; lahu, lahuni; kthehem, kthehesh...; kthehesha, ktheheshe...; kthehu, kthehuni; bëhem, bëhesh...; bëhesha, bëheshe...; bëhu, bëhuni; fshihem, fshihesh...; fshihesha, fshiheshe...; fshihu, fshihuni; tregohem, tregohesh...; tregohesha, tregoheshe...; tregohu, tregohuni; mësohem, mësohesh...; mësohesha, mësoheshe...; mësohu, mësohuni; shtyhem, shtyhesh...; shtyhesh...; shtyhesha...; shtyheshe...; shtyhu, shtyhuni; përzihem, përzihesh...; përzihesha, përziheshe...; përzihu, përzihuni; ndihem, ndihesh...; ndihesha, ndiheshe...; ndihu, ndihuni etj.

Po kështu shkruhen edhe foljet si *dahas, gërhas, luhas, mahnit, nuhas, pohoj, ashtu* edhe emrat e mbiemrat si *grahmë, krehër, lehonë, i lehtë, llohë, vjehërr, vjehrra*.

Këtu hyjnë edhe një numër fjalësh të burimit turk: *aheng, ahur, bahçe, behar, çehre, duhan, kasaphanë, mahmur, mëhallë, muhabet, muhalebi, muhamedan, nahije, pehlivan, pehriz, qehaja, rehat, sahan, shat, sehir, spahi, tahmin, tespihe, xhahil, xhevahir, zahire, zeher* etj.

Me **h** shkruhen edhe të gjitha fjalët e formuara prej fjalëve të përfshira në këtë paragraf:

hamendje, i hapët, harkëtar, harxhoj, hidhërim, hingëllimë etj.; *ftohje, i ftohtë, krahasoj, krehje, i krehur, lehtësi, luhatje, mohoj, ndihmë, ndihmës, ngrehinë, ngrohje, i ngrohtë, ngrohtësi, nuhatje, njohje, njohuri, rrahje, shkrehje* etj.; *gjahtar, plehëroj, shahist* etj.

Shënim. Nuk shkruhen me **h** fjalët *arushë, avaz, avlli, eci, esëll, iki, memur, yll, vete - vetja, vetë* dhe formimet prej tyre: *përvetësoj, vetvete*.

FJALËT ME RR

§ 28

Duke u mbështetur në shqiptimin letrar të sotëm, shkruhen me **rr**:

a) në fillim të fjalës:

emrat: *rraboshtë-a, rradake, rrafsh, rrahës-i, rrah-u, rraketake, rrangulla, rrap, rrapëllimë, rraqe, rraskë-a, rrasht, rrashtë, rrathje, rragim, rrebesh, rrebull, rreckë, rregull, rrem (lopatë e barkës), rremb (degë, damar), rrenë, rreng, rrepë, rresht, rreshter, rreth, rreze, rrezg-u, rrezik, rrezhde-ja, rrëcok-u, rrëfanë, rrëfenjë-a, rrëfim, rrëgallë, rrëkajë, rrëke-ja, rrëmet, rrëmore, rrëmuje, rrëndës, rrënxak, rrënjë, rrëpirë, rrëqebull, rrëshaje-te, rrëshak, rrëshi, rrëshirë, rrëzall, rrëzë, rrip, rriqër, rriskë, rrjetë, rrobë, rrobull, rrodhe, rrogë, rrogos, rrojë-a, rrokje, rrokull, rropamë, rropulli, rrotë, rrozgë, rruaza, rrudhë, rrufe, rrufë, rrugë, rrungajë, rrush, rrushkull, rruzull, rryell, rryll, rrymë, rrypinë etj.;*

mbiemrat: *(i, e) rrallë, (i, e) rremë, rremash, (i, e) rreptë, (vezë) rrufkë etj.;*

foljet: *rrah, rrapëllij, rras, rragoj, rrej, rrekem, rreshk, rrëfe, rrëgoj, rrëkëllez, rrëmbej, rrëmi, rrënoj, rrëqethem, rrëshqas, rrëzoj, rri, rrit, rrjedh, rrjep, rroj, rroftë, rrok, rrokullis, rropatem, rruaj (p.sh. rruaj mjekrën, por ruaj shtëpinë), rrudh etj.;*

ndajfoljet: *rrallë, rreth e rrotull, rrokopujë, rrotull, rumbull, rryeshëm etj.;*

b) në mes të fjalës:

emrat: *arrë (pema), barrë, bërryl, birrë (pija), burrë, curril, ferrë, furrë, furrik, harrje (insekti), hurrë, karrige, karroqe, kërrabë, kërric, korrik, kurrillë, kurriz, mëshqerrë, murrash-i, murriz, murrjelë, përrallë, përrua, qerre (mjet transporti, por qere “sëmundje e lëkurës”), qurra, skëterrë, sorrë, sharrë, shkurre, shtjerra, turrë, thërrime, varrë, zorrë etj.;*

mbiemrat: *kërrutë, (i, e) murrët, (i, e) pjerrët, sterrë, (i, e) vocërr etj.;*

foljet: *arratisem, arrij, dërrmoj, gërry, harroj, kërrët, kërrus, ndërroj, ngatërroj, ngurroj, picërroj, shkarravit, shkatërroj, turrem, thërres, thërrmoj, urrej, (dhia) vërret etj.;*

ndajfolja *kurrë;*

pasthirrma *urra!;*

c) në fund të fjalës:

emrat: *berr, curr, derr, djerr, dokërr, ëndërr, gabzherr, horr, kandërr, kokërr, kotorr, morr, oborr, qarr, qorr, sherr, terr, tmerr, turr, varr, vjehërr, zjarr, zhavorr etj.;*

foljet: *bjerr (por e kryera e thjeshtë bora), çjerr (por çora), korr, marr (por mora), nxjerr (por nxora), ngurr, përmjerr (por përmora), (të)harr, tjerr (por tora), tkurr etj.*

Me rr shkruhen edhe fjalët e formuara prej fjalëve të përfshira në këtë paragraf:

bjerraditë, bjerrafat, burracak, burrëri, djerrinë, errësoj, (i, e) errët, ëndërroj, ferraç, ferrishte, (i, e) kërrusur, kokrrizë, (makinë) korrëse, korrje, kurrizor, kurrkund, kurrsesi, manaferrë, (i, e) marrë, marrëdhënie, marrëveshje, marros,

mburracak, mburrem, mburrje; murrëtehem, ndërresa, ndërmarrje, ngurrim, oborrtar, pjerrësi, qorrazi, (i, e) rrafshët, rrafshim, rrafshinë, rrafshnaltë, rrafshoj, rrafshultë, rrallëherë, rralloj, rrapishtë, rrasallis, (i, e) rrasët, rreckos, rregullisht, rregulloj, (i, e) rregullt, rreptësi, rreptësisht, rreshk-u, (i, e) rreshkët, rreshtim, rreshtoj, rreshtor, rrethanë, rrethatore, rrethe-ja, rrethim, rrethina-t, rrethoj, rrethojë, rrezatoj, rrezikoj, i rrezikshëm, (i, e) rrëgjuar, rrëmbim, i rrëmbyeshëm, rrënim, rrënjëdalë, rrënjës, rrënjësisht, rrënjësor, rrënjos, rrëshqanë, rrëshqanoj, (i, e) rritur, rrjedhë, rrjedhës-e, rrjedhim, rrjedhore, rrjedhshëm, rrjepacak, rrobaqepës, rrogëtar, rrojtore, rrotullim, rrotulloj, rrotullues, (i, e) rruar, (i, e) rrudhët, rrufepritës, rrugaç, (i, e) rrumbullakët, rrumbullakoj, rrumbullos, rruzullim, sipërmarrje, sharroj, shkarravinë, shndërroj, tjerres, tkurrje, tmerroj, turravrap, thirrje, thirrore, urrejte, varreza, varrim, varros, vocërrak etj.

Shënim. Nuk shkruhen me **rr** fjalët *karotë, ngurosem, i ngurtë, racë, radhë, rebel, remtar, resht* (pushoj) dhe formimet prej saj: *reshtje, (i, e) pareshtur; regjistër, rënkoj, rol, romak, ryshfet, shter* dhe formimet prej saj: *shteroj, i pashtershëm.*

NJ-JA NË TRUP E NË FUND TË FJALËS

§ 29

Shkruhen me **nj** e jo me **j**:

a) emrat femërorë me **nj** në trup të fjalës:

banjë, bitonjë, brinjë, finjë, gështenjë, mushkonjë, rrëfenjë, rrënjë, shkronjë, shushunjë, thinja-t, ujkonjë, zonjë etj.;

b) mbiemrat e formuar nga një temë me **-nj**:

(i, e) floringtë, (i, e) drunjtë, (i, e) grunjtë, (i, e) penjtë etj.; po kështu *(i, e) shenjtë, (i, e) shtrenjtë;*

c) trajtat e shumësit të emrave mashkullorë më zanore të theksuar ose më **-ua**:

arinj (ari), barinj (bari), batakçinj (batakçi), çiliminj (çilimi), kallajxhinj (kallajxhi), kallinj (kalli), kërcinj (kërci), kushërinj (kushëri), minj (mi), mullinj (mulli), sharrëxhinj (sharrëxhi), turinj (turi), ullinj (ulli) etj.; po kështu shkruhet shumësi i mbiemrave më **-i** të theksuar: *të rinj (i ri) etj.;*

budallenj (budalla), maskarenj (maskara) etj.;

heronj (hero) etj.;

drunj (dru), hunj (hu), kërcunj (kërcu) etj.;

dragonj (dragua), ftonj (ftua), përrenj (përrua), thonj (thua) etj.

Me **-nj** shkruhen edhe trajtat e shumësit të emrave mashkullorë si *gjarpinj, gjarpërinj (gjarpër), lëmenj (lëmë), lumenj (lumë), priftërinj (prift),*

shkëmbinj (shkëmb), thelpinj (thelb) etj.

Shënim. Shkruhen me -j shumësat: *kufij (kufi), të këqij, të këqija (i keq, e keqe).*

GRUPE BASHKËTINGËLLORESH MB, ND, NG, NGJ

§ 30

Grupet e bashkëtingëlloreve **mb, nd, ng, ngj** shkruhen të plota si në fillim, ashtu edhe në trup e në fund të fjalës:

mb: *mbaj, mbaroj, mbesë, mbetem, (për)mbi; mbij, mbjell, mbush, mbyt; dhëmbët, i ëmbël, këmbë, kumbull, thembër; gjemb, humb, krimb, plumb, shkëmb etj.*

nd: *ndaj, ndej, nder, ndesh, ndër, ndërmarrje, ndërmjetës, ndërtoj, ndihmoj, ndjek, ndjell, ndodhem, ndrag, ndriçoj, nduk; andej, këndej, këndoj, mandej, mundoj, përmendsh, prandaj, sandall (mjet lundrimi); asgjëkund, askënd, fund, kurrkund, kuvend, mend, mund, përmend, vend etj.;*

ng: *nga, ngacmoj, ngarkesë, ngarkoj, ngastër, (i, e) ngathët, nge, ngel, ngij, (i, e) ngordhur, ngricë, ngroh, ngryset, ngul, ngushticë, ngut; brengë, këngë, kungull, i mangët, mëngë, i shtangët, shtëllungë, trangull; bung, cung, deng, peng, shman, trung etj.;*

ngj: *ngjaj, ngjalë, ngjall, i ngjashëm, ngjesh, ngjit, ngjyej, ngjyrë; engjëll, tungjatjeta, thëngjill, ungjill; qengj, ungj etj.*

TAKIME BASHKËTINGËLLORESH

TAKIMI I T-SË ME SH-NË

§ 31

Te mbiemrat e formuar me prapashtesën **-shëm** dhe te trajtat e dëshirores, kur **sh**-ja e prapashtesës takohet me **-t-në** e temës, shkruhen që të dyja këto bashkëtingëllore (pa u asimiluar në ç):

i begatshëm, i çuditshëm, i mërztishëm, i ndritshëm, i përbotshëm, i përditshëm, i përmoshëm, i përshpirtshëm, i përshtatshëm, i përvitshëm, i sotshëm, i vjetshëm etj.:

arritsha, arritsh, arritshim, arritshi, arritshin; ditsha, fjetsha, futsha, goditsha, gjetsha, këputsha, matsha, mbetsha, mbytsha, ndritsha, ngritsha, ngutsha, pritsha, shëtitsha, tretsha, vërtitsha, vërvitsha etj.; por: *paça, vajça.*

Shënim. Në pajtim me shqiptimin e sotëm letrar, shkruhen me ç: *i moçëm; fëmija është pesë vjeç, por: para (pas) dhjetë vjetësh.*

TAKIMI I G-SË OSE I N-SË ME J-NË

§ 32

Fjalët dhe trajtat e fjalëve me theks në rrokjen e parafundit, tek të cilat takohet **g**-ja ose **n**-ja e temës me **j**-në e prapashtesës a të mbaresës, shkruhen me **i** dhe jo me **j**, për të mënjeluar shqiptimin e këtyre dy shkronjave si një tingull i vetëm (**gj** ose **nj**):

djegje, lagje, shmangje, shtangje, biologe biologia, filologe filologia, gjeologe gjeologjia, kirurge kirurgia, pedagoge pedagogia, pedologe pedologia, radiologe radiologia; (unë) lagja, (ti) lagje; (unë) shmangja, (ti) shmangje etj.;

anie, dhënie, kundërthënie, kundërvënie, lënie, marrëdhënie, ngrënie, paradhënie, parathënie, pasthënie, qenie, rënie, thënie, zënie etj.; dibrania, indiania, italiania, koreania, partizania, shkodrania etj.

TAKIMI I D-SË S-SË, T-SË OSE I Z-SË ME H-NË

§ 33

Fjalët e prejardhura ose të përbëra, tek të cilat takohet **d**-ja, **s**-ja, **t**-ja ose **z**-ja me një **h** që vjen pas tyre, shkruhen pa ndonjë shenjë ndarëse midis pjesëve përbërëse (por ruhet shqiptimi i veçuar i shkronjave të mësipërme):

i herëpashershëm, meshollë, moshapje, moshyrje; shtathedhur; brezhumbur, gazhedhëse etj.

Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm ku ka takime të tilla: *Bethoven, Ethem, Mithat etj.*

TAKIMI I D-SË ME T-NË

§ 34

Kur në formim fjalësh ose trajtash takohet një **d** me një **t**, shkruhen të dyja këto bashkëtingëllore:

(i, e) argjendtë, (i, e) njëmendtë, (i, e) njëqindtë, (i, e) pesëqindtë, i treqindti etj.;
mendtë; ai po e bindte; në e bindtë; po endte; në u gjendtë; lindte; në lindtë djalë;
nuk mundte; në mundtë; rendte; në rendtë; shkundte; në shkundtë; tundte; në tundtë etj.

TAKIMI I DY SHKRONJAVE TË NJËJTA

§ 35

Kur në formim fjalësh a trajtash takohen dy shkronja të njëjta, njëra prej

të cilave mund të bëjë pjesë në një dyshkronjësh, ato shkruhen të dyja:

kënddrejtë, nënndarje, kundërrevolucionar, kundërreformë, mossulmim, zëvendëssekretar; në arrittë; në mos e godittë; e gjettë e mira; në u mbyttë; ndrittë; në më prittë; në pyettë; në u trettë etj.;

i kujdesshëm, passhkrim, i pjesshëm, leshhollë, shpeshherë, mishshitës, veshshkurtër etj.

Shënim 1. Kur takohen shkronjat **r** me **rr** dhe **l** ose **ll** me **ll**, shkruhet vetëm **rr** ose **ll**: *përreth; dembellëk, fodullëk, hamallëk, jeshillëk etj.*

Shënim 2. Lidhëza *pasi (mbasi)*, e formuar nga pas+si (mbas+si), shkruhet me një **s**.

Shënim 3. Trajta e vetës së tretë njëjës e së pakryerës dëftore, lidhore e kushtore të foljeve me temë më **-t**, në përputhje me shqiptimin e sotëm letrar shkruhet me **-st** dhe jo me **-tt**: *(do të) fliste, (do të) godiste, (do të) maste, (do të) ngjiste, (do të) nuhaste, (do të) paraqiste, (do të) përshtaste, (do të) priste, (do të) shëtiste, (do të) vriste, (do të) zbriste, (do të) zbuste, (do të) zgjaste etj.*

III. DISA TIPA FJALËSH ME PREJARDHJE TË HUAJ DHE EMRASH TË PËRVEÇËM TË HUAJ

§ 36

Fjalët me prejardhje të huaj që kanë hyrë në gjuhën tonë kryesisht pas Shpalljes së Pavarësisë, në përgjithësi nëpërmjet gjuhës së shkruar, dhe që i takojnë sidomos terminologjisë tekniko-shkencore, shkruhen kështu:

a) Fjalët që kanë **-ia-**, **-ie-**, **-io-**, **-iu-**, me **i** të patheksuar në trup të tyre, shkruhen me **-ia-**, **-ie-**, **-io-**, **-iu-** dhe jo me **-ja-**, **-je-**, **-jo-**, **-ju-**:

-ia-: *amiant, australian, austriak, aviator, aziatik, ballkaniadë, bolivian, brazilian, diabet, diagnozë, diagonale, diagramë, dialekt, dialektik, dialog, diamant, diametër, diapazon, diapozitiv, diare, diatezë; dhiatë, elegjiak, financiar, ftiziatër, gjenial, gjeorgjian, imperialist, indonezian, industrial, iranien, italian, (kalendari) gregorian, (kalendari) julian, kambial, kardiak, kolonial, kolonializëm, material, materializëm, miliard, olimpiadë, peditatër, piano, pianist, psikiatër, racial, special, specialist, variant etj.;*

-ie- *ambicie, arie, bankier, dietë, hierarki, hieroglif, higjienë, kantier, karrierë, karrocier, magacinier, malarie, materie, minierë, mumie, pionier, portier, tastierë, variete etj.;*

-io- *agresion, agjitacion, aksiomë, aksion, aluzion, ambicioz, antibiotik, aviacion, bakteriolog, batalion, bibliotekë, bilion, biografi, biologji, delegacion, dioqezë, disertacion, dispozicion, diversion, ekspresionizëm, fiziologji, fizionomi, funksion, idiomë, idiot, iluzion, impresionizëm, injeksion, kamion, kinostudio, koleksion, komision, komunikacion, koncesion, legjion, leksion, lokucion, milion, miop, mision, nacionalizim,*

nocion, racionalizim, radio, reaksion, reaksionar, recension, revolucion, sanksion, seksion, sesion, simbiozë, stacion, studio, televizion, version, violinë etj.;

-iu-: akuarium, barium, helium, herbarium, iridium, kalcium, kalium, po kështu kolokuium; koniunkturë, magnezium, moratorium, natrium, silicium, simpozium, stadium etj.

Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm të huaj të tipave të mësipërm:

Diana, Iliada, Miltiadi, Oktaviani, Santiago; Danieli, Lavuazie, Molieri, Robespieri, Sevilie; Berlioz, Diogjeni, Diokleciani, Etiopia, Hesiodi, Niobe, Tokio, Violeta etj.

Shënim. Shkruhen me **-ja-, -je-, -jo-, -ju-** fjalë si: *havar, plejadë; adjektiv, bjellogardist, konvejer, medalje, objekt, objektiv, objektivizëm, projekt, sovjet, sovjetik, subjekt, subjektiv, subjektivizëm, trajektore, vjenez; bajonetë, fjord, major, rajon, pavijon; adjudikatë, adjutant etj.*

b) Fjalët dhe emrat e përveçëm që nisin me togjet e mësipërme, shkruhen me **ja-, je-, jo-, ju-:**

jafetik, jaht, jamb, janki, japigët, jard; jeniçer, jezuit; jod, jon, jonizim; jug, juri, juridik, jurisprudencë, jurist, justifikim etj.;

Jakutia, Jalta, Jasoni; Jemen, Jenisei, Jeronim, Jerusalem; Jokasta, Jokohama, (deti) Jon, Jordan; Jupiteri, Justiniani, Juvenali etj.

c) Fjalët dhe emrat e përveçëm me **aj, ej, oj, uj** shkruhen me **j** kur këto grupe janë në trup të tyre, por me **i** kur grupet në fjalë janë fundore:

lajtmotiv, kombajnë, kombajner; fejton, konvejer, trolejbus, volejball; bojkotoj, trojka etj.;

Azerbajxhan, Bajkal, Bajron, Hajnan, Hajne, Kajro, Lajpcig, Majer, Malajzia, Sajgon, Tajlandë, Tajvan, Versajë, Xhamajka; Bejrut, Cejlon, Marsejë, Rejkjavik, Rio-de-Zhanejro; Llojd, Rojter, Troja; Kujbishev etj.;

Havai, Kolontai, Mamai, Paraguai, Shangai, Uruguai; Bombei, Broduei, Faradei, Jenisei, Koçubei, Sergei, Sidnei; Hanoi, Koshevoi, Sedoi, Tolstoi etj.; por *tramvaj, hokej, koktej, kauboj.*

ç) Fjalët dhe emrat e përveçëm me burim prej greqishtes së vjetër, që në këtë gjuhë kanë **y** (ipsilon), shkruhen me **i:**

amidon, analizë, anonim, antonim, antroponim, asintetik, bariton, brakicefal, cinik, daktilografist, dinamo, dinasti, distik, distrofi, dizenteri, dolikocefal, ekinokok, elektrolizë, etimologji, faring, filogjenezë, fizikë, fiziologji, fizionomi, fiziatër, glicerinë, gjimnastikë, gjimnaz, gjinekolog, hidrocentral, hidrogjen, himn, hiperbolë, hipertension, hipnotizim, hipokrit, hipotekë, hipotenuzë, homonim, idil, katalizator, klorofil, kriptogram, kristal, ksilofon, laring, limfë, linotip, martir, metonimi, mister, mistik, mit, mitologji, mizantrop, nimfë, oksigjen, olimpiadë, pirik, pirografi, poligjenezë, politeknik, psikiatri, psikik, psikolog, ritëm, silogjizëm, simbiozë, simbol, simfoni, simetri, simpati, simptomë, sinagogë, sinekdokë, sinkroni, sinonim, sinoptik, sintagmë, sintaksë, sintezë, skit,

stilistikë, stilograf, tip, tipografi, tiran etj.

Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm të kësaj kategorie, si edhe fjalët e formuara prej tyre: *Asiri-a, Bizanti, Egjipti, Frigji-a, Kiri, Libi-a, Mikenë-a, Olimp-i, Polib-i, Polinezi-a, Siri-a, Skiti-a, asirina, bizantin, egjiptian, frigas, libian* etj.

d) Fjalët dhe emrat e përveçëm, kryesisht me burim grek, latin a iliro-trak me **au, eu** shkruhen edhe në shqipen me **au, eu**:

audiencë, auditor, autarki, autentik, autobus, autokrat, autokton, automat, automobil, autonomi, autopsy, (kisha) autoqefale, autor, autoritet, autorizim, autostradë, kozmonaut, maurët, mauzole, tautologji etj.; *eufemizëm, eufoni, eufori, eukalipt, eunuk, euritmi, leucemi, leukocite, neurolog, neurologji, neuromë, neuron, neutral, neutron, pleur-a, pleurit, pseudonim, reumatizëm* etj.

Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm të tipave të mësipërm:

Audata, August-i, Aurora, Australi-a, Centaur-i, Glauk-u, Kaukaz-i, Mauritani-a etj.; *Euripidi, Eube-ja, Euklid-i, Pleurat-i, Teuta* etj.

Shënim. Në pajtim me shqiptimin e ngulitur prej kohësh, shkruhen me **v**: *Evropë, evropian, nevralgji, nevralgjik, nevrasteni, nevrastenik, nevrik*.

dh) Fjalët dhe emrat e përveçëm të burimit latin-roman me **kua, kue, kui, kuo** shkruhen me tog zanor (**ua, ue, ui, uo**):

akuarel, ekuacion, ekuator, kuadër, kuadrat, kuadraturë, kualifikim, kualifikoj, (teoria e) kuanteve, kuarc, kuartet, (epoka) kuaternare etj.;

kuestor, kuesturë, sekuestrim, sekuestroj etj.;

ekuilibër, ekuinoks, ekuivalencë, ekuivalent, kolokuium, kuintal, kuitancë, kuintesencë, kuintet, Kuintiliani, rekuem etj.;

kuorum, kuotë, kuotizacion etj.

e) Fjalët e huaja me **-oo-** shkruhen me **-oo-** edhe në shqipen:

alkool, kooperativë, kooptoj, koordinatë, zoogjeografi, zoolog, zoomorfizëm, zoopatologji, zooteknik etj.

ë) Në pajtim me shqiptimin e sotëm letrar, fjalët me burim nga latinishtja a nga gjuhët romane, si edhe nga greqishtja, të cilat në gjuhën shqipe kanë një **c** të ndjekur nga zanorja **e** ose **i**, shkruhen me **c** dhe jo me **ç** a me **s**:

acetik, acetilen, celebrim, celebruj, celofan, celsius, celulë, celulozë, censurë, centilitër, centimetër, central, centralist, centralizoj, centurion, cerebral, ceremoni, certifikatë, cezurë, docent, dolikocefal, kancelar, koncept, koncert, koncesion, leucemi, lice, procedoj, procedurë, proces, tercet etj.;

agjenci, agjitacion, cikël, ciklamin, ciklik, ciklon, ciklostil, cilindër, cilindrik, cinik, cinizëm, cinkograf, cinkografi, cirilik, cirk, cisternë, citat, citoj, citrat, civil, deficit,

delegacion, elektrikist, garanci, incizoj, klasikist, klasicizëm, konciz, laicizëm, nacional, provincial, publicist, publicistikë, racion, recension, revolucion, social, socialist, special, specialist, stoicizëm, suficit, teoricien, terciar etj. Po kështu shkruhet *bilanc-i* (dhe jo *bilanç-i*).

Në pajtim me këtë rregull edhe emrat e përveçëm të kësaj kategorie shkruhen me **c**:

Barcelona, Centauri, Cerberi, Cezari, Cikladet, Ciklopi, Cincinati, Horaci, Lukreci, Marciali, Mecena, Sicilia (po kështu *sicilian*) etj.

Shënim 1. Në pajtim me shqiptimin e ngulitur prej kohësh, shkruhen me **ç**: *biçikletë, çiklist, çiklizëm, çimento, motoçikletë*.

Shënim 2. Shkruhen me **s** fjalët: *dispensë, mensë*.

Shënim 3. Shkruhen me **k** fjalët: *keltët, keltishtja, kibernetikë, kimografi, kinema, makinë, makineri, makinist* dhe me **q** fjalët: *autoqefal, dioqezë, Maqedoni-a, maqedonas, qeramikë*.

f) Shkruhen me **d, t** e jo me **dh, th**, fjalët ndërkombëtare me burim nga greqishtja e vjetër si:

anhidrik, anodë, daktilik, dekagram, dekametër, deltë, deomgrafi, demokraci, demon, despot (sundimtar absolut), *despotik, diademë, diafragmë, diagnozë, diagonale, dialekt, dialektikë, dialog, diamant, diametër, diatezë, didaktik, didaskalik, diplomaci, diplomat, diplomë, disk, hidrogjen, katodë, metodë, olimpiadë, ortopedi, pedagog, pedagogji* etj.;

antipati, antologji, antropolog, apati, apoteozë, aritmetikë, aritmi, artritis, ateist, ateizëm, atlet, atletikë, ditiramb, entuziazëm, epitaf, estetikë, eter, etnografi, etnos, hipotekë, hipotenuzë, hipotezë, kartotekë, liturgji, maratonë, metil, paleontologji, patolog, patos, politeizëm, ritëm, simpati, sintezë, telepati, temë, teologji, teoremë, teori, terapi, termik, termodinamikë, termometër, termos etj.

Shkruhen me **d, t** edhe emrat e përveçëm grekë e romakë të tipave të mësipërm:

Adonis, Afërdita, Alkibiadi, Dedali, Delfi, Demetra, Demokriti, Demosteni, Diodori, Diogjeni, Diomedi, Dioskurët, Dodona, Driadat, Edesa, Epaminonda, Fedra, Heliadori, Herodoti, Hesiodi, Hidra, Iliada, Gadishulli Kalkidik, Kolkida, Leonida, Medeja, Miltiadi, Odiseu, Pelidi, Pindari, Simonidi, Teodoriku etj.;

Atena, Etiopia, Itaka, Jugurta, Kartagjena, Korinti, Maratona, Metodi, Mitridati, Prometeu, Skitia, Teba, Teodosi, Teokriti, Termopilet, Tesalia, Tesprotia, tesprotët, Teti, Tezeu, Trakia, Zakinti etj.

Shënim. Në pajtim me shqiptimin e ngulitur prej kohësh, shkruhen me **dh, th** (dhe jo me **d, t**) fjalët dhe emrat e përveçëm që janë kryesisht të përdorimit popullor: *dhaskal, dhespot* (titull fetar), *dhiqel, dhisk* (= tabaka), *dhjak, idhull, llambadhë;themel, thimjam* etj.; *Alqiviadh, Dhimitër, Dhimosten; Athina, Athinë, Kleanth, Thanas, Themistokli, Theodor, Theohar* etj.

g) Në pajtim me shqiptimin e sotëm letrar, fjalët që burojnë kryesisht nga greqishtja, latinishtja e nga gjuhët romane dhe që në shqipen kanë një **gj** të ndjekur nga një **e** ose **i**, shkruhen me **gj** e jo me **g**:

agjenci, agjent, agjitacion, agjikator, angjinare, angjinë, antropologji, biologji, borgjez, dermatologji, dramaturgji, egjidë, elegji, embriologji, energjetikë, energjik, farmakologji, filologji, fiziologji, gjenealogji, gjeneral, gjenerator, gjenetik, gjenezë, gjeni, gjeometri, gjimnastikë, gjimnaz, gjinekolog, gjips, hegjemoni, hemorragji, heterogjen, hidrogjen, higjienë, homogjen, ideologji, kirurgji, legjendë, legjion, legjislacion, letargji, liturgji, logjikë, meteorologji, metodologji, mitologji, oksigjen, orgji, patologji, pedagogji, psikologji, regjent, regjim, regjistër, sugjestion, trilogji, etj.

Me **gj** shkruhen edhe emrat e përveçëm të këtyre tipave: *Augjias, Egjeu, Egjina, Egjipti, Egjisti, Eugjen, Gjeorgjia, Ifigjenia, Virgjili etj.*

Po me **gj** shkruhen edhe fjalët e emrat e përveçëm nga burime të tjera, të cilët janë të tipave fonetikë të mësipërm, si *algjebër, algjebrik, gjiboni, gjirafë etj.*; *Algjer-i, Algjeria, Belgjikë, Gjermani-a, Gjenevë, Gjenovë, Gjibraltari etj.*

Shënim. Shkruhem me **xh** dhe jo me **gj** fjalët: *inxhinier, xhandar, xhandarmëri, xhenier, xhenio, xhirim, xhiro, xhiroj, inxhinieri, xhirues, si edhe fjalët xhaketë, xhelatinë, xhol.*

gj) Shkruhen me **j** dhe jo me **zh** ose **xh** fjalët:

adjutant, juri, juridik, jurist, jurisprudencë, projekt, projektim, projektoj, projektor (aparati), projektligj, projektplan.

Por shkruhen me **zh** fjalët që janë marrë drejtpërdrejt nga frëngjishtja: *grupazh, shantazh, zhargon, zhongler, zhul (term i fizikës), zhupon etj.*

h) Shkruhen me **gn** fjalët: *agnosticizëm, gneis, gnom, ngoseologji, gnostik, inkognito, magnat, magnet, magnetik-e, magnetizëm, magnetizoj, magnetofon, magnez dhe me nj fjalët: dinjitet, injorancë, injorant, linjit, manjolie etj.*

i) Shkruhen me **h-** fjalët që në greqishten e vjetër fillonin me zanore të aspiruar dhe në latinishten me **h-**:

halucinacion, harmoni, harmonikë, harmonizoj, harpë, hebraik, hedonizëm, hegjemoni, hekatombë, hektolitër, hezaklorant, heksametër, helenist, helikë, helikopter, heliocentrik, helioterapi, helotët, hematit, hemisferë, hemofili, hemoglobinë, herbarium, herbicidet, heretik, hermetik, hero, heterogjen, hibrid, hidraulik, hidrocentral, hidrogjen, hierarki, hieroglif, hieromonak, higrometër, higjienë, himn, hiperbolë, hipertension, hipizëm, hipnozë, hipodrom, hipokrit, hipotekë, hipotenuzë, hipotezë, histeri, histologji, histori, homogjen, homonimi, horizont, horizontal, hormon, humanizëm, humus etj.; po kështu: inhalacion, inherent, koherent, kohezion, rehabilitoj etj.

Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm të këtyre tipave, si edhe emrat e tjerë të përveçëm që janë fonetikusht të ngjashëm me ta:

Halikarnasi, Hamilkari, Hanibali, Hasdrubali, Hefesti, Hektori, Hekuba, Helespont-i, Helena, Heliodori, Hera, Herakliu, Herkuli, Hermiona, Hermogjeni, Herodi, Herodoti, Hesiku, Hesiodi, Hidra, Hiparku, Hiperioni, Hipsia, Hipokrati, Hipoliti, Homeri, Honori, Horaci etj.

Habarovsk, Hagë, Hamburg, Hanoi, Hanover, Hanxhou, Harkov, Havai, Havanë, Helsinki, Himalaja, Holandë, Honduras, Hungari etj.

j) Shkruhen me *k* fjalët e terminologjisë tekniko-shkencore ndërkombëtare që e kanë burimin te greqishtja e vjetër dhe që përmbajnë tema, të cilat në këtë gjuhë kanë pasur një *x* (*h*):

anakronik, anakronizëm, anarki, anarkik, anarkist, arkaik, arkaizëm, arkeolog, arkeologji, arkimandrit, arkipelag, arkitekt, arkitekturë, arkiv, arkivol, brakicefal, brakiopodët, ekinokok, iktiolog, hipokondri, kalkopirit, kameleon, kaos, kaotik, karakter, karakteristik, kilogram, kilometër, kimerik, kimi, kirurg, klor, kloroform, koreografi, krestomaci, krizantemë, krom, kronik, kronikë, kronometër, monark, monarki, oligarki, orkestër, pakidermë, psikiatër, psikik, psikologji, psikoze, teknikë, teknologji, tektonik, trokaik etj.

Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm të këtij tipi: *Akili, Aristarku, Arkiloku, Arkimedi, Baku (=Dionizi), Eskili, Kaonia, Karonti, Kerson, Kimera, Kios, Kolkida, Kriseida, Krisi, Krisipi, Krisobuli, Kronosi, Plutarku, Telemaku* etj.

k) Fjalët e huaja që në gjuhën shqipe kanë një -*ks*- të ndjekur nga një -*io*-, në pajtim me shqiptimin e sotëm letrar, shkruhen me *ks* dhe jo me *kc*:

abstraksion, aksiomë, aksion, deduksion, diksion, fraksion, fraksionist, funksion, funksionar, funksionoj, induksion, infeksion, injeksion, juridiksion, leksion, reaksion, sanksion, seleksion, seleksionoj etj.

1. Shkruhem me **ks** fjalët e burimit grek a latin që përmbajnë elementin **eks** të ndjekur nga një bashkëtingëllore, dhe me **kz** fjalët e po këtij burimi që përmbajnë elementin **eks** të ndjekur nga një zanore ose temat **ekzo** a **hekza**:

ekscentrik, ekskavator, ekskluziv, ekskursion, ekspansion, ekspeditë, eksperiment, ekspertizë, eksplorator, eksploroj, eksponent, eksport, ekspozitë, ekspres, ekspresionizëm, ekspresiv, ekstazë, eksteritorialitet, ekstravagant etj.;

ekzakt, ekzaltoj, ekzaminim, ekzaminoj, (tifo) ekzantematike, ekzekutim, ekzekutiv, ekzekutoj, ekzemë,

ekzistencë, ekzistenencializëm etj.;

ekzocentrik, - ekzodermë, ekzogami, ekzogjen, ekzotik etj.;

hekzametër, hezaklorant etj.

11) Fjalët e huaja që burojnë nga greqishtja e vjetër, nga latinishtja ose nga gjuhët romane dhe që në këto gjuhë kanë një **l** të thjeshtë ose dyfishtë, shkruhen me **l** e jo me **ll**:

alfa, algoritëm, ambulancë, ambulant, anakolutë, analogji, antologji, arkipelag, atlas, balonë, balsam, bilanc, biolog, bulon, deklaratë, dialog, diplomaci, diplomat, diplomë, duel, etimologji, fals, falsifikim, filokserë, filologji, filoshqiptar, fiziologji, flotë, galaktikë, gjenealogji, gjeolog, gjeologji, halogjen, halucinacion, hemoglobinë, holandez, hotel, ideolog, ideologji, ilustrim, iluzion, kilogram, klasë, klasik, kolonë, koloni, kolonial, kolonjë, kolos, kolosal, komplot, komplotoj, konsultë, leksikologji, logaritëm, logjikë, lokomotivë, lord, lotari, luks, lustër, lustruj, metalurgji, mitologji, monolog, nekrologji, neologjizëm, patolog, pilot, plagjiat, plan, planet, planifikim, plastik, platin, psalm, psalt, psikolog, rezultat, sandale, silogjizëm, skolastikë, sociologji, spekuloj, tabelë, tablo, tautologji, teologji, terminologji, vulgar, vulgarizim, zoologji etj.

Po kështu shkruhen edhe emrat e përveçëm të këtij tipi:

Apolon-i, Apoloni-a, Atlantida, Atlantiku, Babiloni-a, Galatea, Lukian-i, Pelagonia, Peloponezi, Penelope, Platoni, Plutoni, Salusti, Scila etj.

Shënim 1. Në pajtim me shqiptimin popullor të ngulitur prej kohësh, shkruhen me **ll** fjalët:

apostull, atllas (lloj pëlhure), ballkanik, ballkon, bllok, bllokadë, bllokoj, bullgar, busull, çokollatë, dishepull, galloshe, gorillë, gumallak, idhull, kablo, kabllogram, karamanjollë, kapitull, kapitullim, kapitulloj, konsull, konsullatë, kontroll, kontrolloj, kontrollor, llogari, llogaritar, nitrollak, orakull, pallto, pllakat, protokoll, sallam, sallë, sallon, vullkan, vullkanik, vullkanizim etj.

Shënim 2. Ndër fjalët me burim nga anglishtja shkruhen me **l**: *gol, golf, kloun, klub etj.* dhe me **ll**: *basketboll, futboll, hendboll, penalti, volejbol etj.*

Shënim 3. Ndër fjalët e reja të burimit sllav shkruhen me **l**: *bolshevik, kolkosz, komsomolas, polak, polka etj.* dhe me **ll**: *bjellorus, sllav, slllovak, slloven etj.*; po kështu Bjellorusi.

m) Fjalët e huaja që janë marrë kryesisht nga gjuhët romane dhe që në këto gjuhë kanë **rr**, shkruhen me **rr** e jo me **r**:

arrestim, arrestoj, arrivist, arrogancë, barrikadë, hemorragji, irracional, karrierë, karrierist, katarr, korrekt, korrekturë, korrelacion, korrespondencë, korridor, korrigjoj, serrë, surrealizëm, surrogat, tarracë, territor, terror, terrorist etj.

n) Fjalët që burojnë nga greqishtja e vjetër, nga latinishtja a nga gjuhët romane ose që janë formuar në shqipen me elemente të këtyre gjuhëve, tek të cilat ato kanë një **s** ndërzanore, shkruhen me **z**:

afazi, aferezë, analizë, apoteozë, artizanat, aziatik, azil, bazë, bazilikë, bizon, cezurë, dezertim, dezertoj, dezinfektim, dezinfektoj, diagnozë, diatezë, dierezë, dinozaur, dioqezë, divizion, dizenteri, dozë, entuziazëm, ezofag, fazë, fibrozë, filozof, filozofi, fizikan, fizikë, fiziologji, fizionomi, fizioterapi (po kështu edhe fizkulturë, fizkulturist), ftiziatër, frazeologji, gjenezë, herezi, hidrolizë, hipnozë, hipokrizi, hipostazë, hipotenuzë, hipotezë, izoglosë, izolacionizëm, izolant, izomorf, izotermik, izotop, kazermë, kazino, kazuistikë, klauzolë, krizantemë, krizë, laktozë,

metamorphozë, metastazë, metatezë, mezolit, mizantrop, mozaik, muzë, muzikë, muzikor, narkozë, osmozë, parazit, poezi, pozë, pozicion, pozitë, pozitiv, prognozë, protezë, prozë, prozodi, psikozë, rezervë, rezolutë, rezultat, sintezë, teozofi, tezë, trombozë, uzinë, uzurpator, uzurpoj, vazelinë, vizitë, vizitoj etj.

Me **z** shkruhen edhe emrat e përveçëm të këtij tipi:

Azia, Belizari, Brazili, Dionizi, Elizi, Elizabeta, Ezopi, Izokrati, Kazablanka, Lozana, Piza, Polinezia, Raguza, Sirakuza, Tezeu, Tuniz, Tunizia, Venezuela etj.

Shënim. Shkruhen me s fjalët: *president, presidium* dhe emrat e përveçëm: *Efesi, Hesiodi, Hesiku, Isaia, Isidori, Isis, Kresi, Lisia, Lisimaku, Lisistrata, Mesopotamia, Moisiu, Nausika, Osiris, Pisistrati, Poseidoni, Teodosi, Trasibuli, Trasimeni etj.*

n) Shkruhen me **-z-** në të gjitha trajtat e tyre fjalët me **-izëm e -azëm:**

abstraksionizëm, abstraksionizmi; arkaizëm, arkaizmi; ateizëm, ateizmi; bektashizëm, bektashizmi; burokratizëm, burokratizmi; centralizëm, centralizmi; djathtizëm, djathtizmi; dualizëm, dualizmi; feudalizëm, feudalizmi; globalizëm, globalizmi; historizëm, historizmi; iluminizëm, iluminizmi; klasicizëm, klasicizmi; komunizëm, komunizmi; leninizëm leninizmi; majtizëm, majtizmi; marksizëm, marksizmi; optimizëm, optimizmi; prizëm, prizmi; realizëm, realizmi; revizionizëm, revizionizmi; romantizëm, romantizmi; silogjizëm, silogjizmi; socializëm, socializmi; shkollarizëm, shkollarizmi; shovinizëm, shovinizmi; zyrtarizëm, zyrtarizmi etj.;

entuziazëm, entuziazmi; pleonazëm, pleonazmi; sarkazëm, sarkazmi etj.

o) Shkruhen me **-zm-** e jo me **-sm-** fjalët që burojnë nga greqishtja e vjetër ose që janë ndërtuar me elemente të kësaj gjuhe:

fantazmë, kozmetik, kozmik, kozmodrom, kozmogoni, kozmografi, kozmonaut, kozmopolit, kozmos, plazmë, protoplazmë, sizmik, sizmograf etj.

p) Shkruhen me **-z-** fjalët e huaja të formuara me parashtesën **dez- (des-)**, kur **s-**ja e parashtesës gjendet në pozicion ndërzanor:

dezinfektoj, dezinfektim, dezintegroj, dezintegrim etj.

q) Fjalët me parashtesën **dis-** përpara një bashkëtingëlloreje dhe ato me parashtesën **trans-** e ruajnë gjithmonë **s-**në e parashtesës në shkrim:

disharmoni, diskreditoj, diskriminim, disnivel, dispeçer, disponoj, dispozitë etj.; transaksion, transatlantik, transfuzion, transistor, transit, transliterim, transmetim, transoqeanik, transport etj.

r) Shkruhen me s fjalët e huaja që në gjuhët e burimit kanë **-ss-**:

asimilim, disertacion, glosar, kolos, kolosal, mision, pesimist, regjisor etj.;

Abisinia, Asiria, Mesina, Odesa, Tesalia etj.; po kështu *mesapët, molosët etj.*

rr) Shkruhen me **-s-** e jo me **-z-** fjalët e huaja të formuara me anën e

parashtesës **a-** prej fjalësh me **s** nistore:

aseptik, asimetri, asimetrik, asimptotë, asizmik, asocial etj.

§ 37

Shkrimi i emrave të përveçëm të huaj mbështetet përgjithësisht në shqiptimin e tyre në gjuhët përkatëse, duke iu përshtatur sistemit grafik të shqipes. Me përjashtim të **rr-së**, bashkëtingëlloret dyfishe të këtyre emrave nuk ruhen në shkrim në gjuhën shqipe.*

Kështu, shkruhen:

Aligieri, Atila, Bajron, Bethoven, Bop, Brams, Çehov, Dostojevski, Dvorzhak, Dyma, Eminesku, Fadejev, Gëte, Gorki, Hajne, Hygo, Kamoensi, Karaxhale, Karduçi, Kozhbuk, Kujbishev, Lu Sin, Manxoni, Mickieviç, Monteskjë, Moxart, Myse, Pestaloci, Petëfi, Rabindranat Tagore, Rasin, Saltikov-Shedrin, Sun Jat Sen, Shekspir, Sheli, Shiler, Shopen, Shtajnbek, Tomas Man, Turgeniev, Vagner, Vilhelm Tel, Volter, Xherzhinski, Zhan-Zhak Ruso etj.; Amazona, Azerbajxhan, Bejrut, Bohemi, Bolonjë, Bombei, Bon, Bordo, Budapest, Bukuresht, Delhi, Dresden, Filipinet, Hagë, Hartum, Havai, Havanë, Helsinki, Jenisei, Johanesburg, Kajro, Kalkuta, Kaukaz, Këln, Kopenhagë, Krakov, Lajpcig, Leningrad, Lihtenshtajn, Liverpul, Lozanë, Laurë, Majakovski, Majer, Mançester, Melburn, Misisipi, Napoli, Neva, Niagara, Nju-Jork, Odesa, Onega, Oslo, Otava, Pragë, Rio-de-Zhanejro, Sahalin, Senë, Sidnei, Sofje, Stokholm, Suez, Tajlandë, Tula, Tunizi, Uashington, Valencia, Varshavë, Vyrtemberg, Xhamajka etj.;

Arras, Andorra, Kamberra, Sierra-Leone etj.

Shënim 1. Emrat e përveçëm të gjuhëve sllave, pavarësisht nga mënyra e shqiptimit të **l-së** në këto gjuhë, shkruhen përgjithësisht me **l**:

Arhangelsk, Bajkal, Bjalistok, Blagojev, Bratislava, Dobrolubov, Glinka, Gogol, Jalta, Kaluga, Ladoga, Lermontov, Lobaçevski, Lomonosov, Lodz, Lublin, Ludmila, Lugansk, Lunaçarski, Milan, Milorad, Milosh, Mladenov, Oblomov, Pavlov, Poloni, Ruslan, Sverdlov, Tula, Ural, Vladimir, Vladivostok, Volodarski, Volodja, Vroclav etj.

Shënim 2. Emrat e përveçëm me **-ij** të burimit rus shkruhen me **-i**:

Belinski, Çajkovski, Dostojevski, Gorki, Musorgski, Stanislavski etj.

Shënim 3. Disa emra të përveçëm me prejardhje të huaj shkruhen sipas traditës së ngulitur prej kohësh në gjuhën shqipe:

*Bruksel, Kazan, Korfuz, Moskë, Orel, Paris, Selanik, Stamboll, Suedi, Vjenë, Zvicër etj.**

* Në shfaqjen e parë të një emri të kësaj kategorie mund të shënohet në kllapa edhe shkrimi i tij sipas grafisë së gjuhës nga buron.

* Për shkrimin e kategorive të veçanta të emrave të përveçëm me prejardhje të huaj, shih pikat përkatëse të §36 të këtij kapitulli.

IV. ÇËSHTJE GRAMATIKORE

1. DISA TRAJTA TË SHUMËSIT TË EMRAVE DHE TË MBIEMRAVE

§ 38

Nga emrat femërorë më **-ë**, shkruhen në shumës:

a) me mbaresën **-a** emra si: *ara-t, arra-t, arka-t, banka-t, banja-t, barka-t, biseda-t, bisha-t, detyra-t, fara-t, faza-t, forma-t, fusha-t, fytyra-t, kazma-t, kërpudha-t, kisha-t, klasa-t, lopata-t, maja-t, mënyra-t, mynxyra-t, napa-t, natyra-t, nevoja-t, nyja-t, pëlhura-t, pisha-t, pulpa-t, qafa-t, rroba-t, shembëlltyra-t, shtëllunga-t, toka-t, thika-t, veta-t, vlera-t*;

b) me **-ë**, ashtu si në njëjës, emra si: *anë-t, bathë-t, bjeshkë-t, dallgë-t, degë-t, fletë-t, gojë-t, gozhdë-t, gjurmë-t, gjymtyrë-t, jetë-t, këmishë-t, kofshë-t, lëpjetë-t, llërë-t, mollë-t, pjesë-t, pjeshkë-t, rrugë-t, strehë-t, shegë-t, udhë-t*.

Shënim. Sipas kuptimeve me të cilat përdoren, një numër emrash shkruhen me dy trajta shumësi:

brinjë:brinjë-t (brinjët e trupit), *brinja-t* (në ato kodra, në ato brinja); *copë: copë-t* (mesë mijë copë tulla), *copa-t* (dy copa bukë); *grykë: grykë-t* (më dhembin grykët), *gryka-t* (grykat e maleve); *kokë: kokë-t* (dhjetë kokë dhen), *koka-t* (kokat e qepëve); *lëkurë: lëkurë-t*, (përpunimi i lëkurëve), *lëkura-t* (lëkurat e pemëve); *pikë: pikë-t* (fitoi pesë pikë), *pika-t* (pikat e shiut).

§ 39

Trajta e pashquar e emërores së shumës të emrave femërorë më **-i, -e, -a** ose **-o** të theksuar, si edhe më **-e, -o** të patheksuar, shkruhet njësoj si ajo e njëjësit:

një hardhi - shumë hardhi, një qershi, - shumë qershi, një shtëpi - shumë shtëpi, një tepsi - shumë tepsi; një ide - shumë ide, një rrëke - shumë rrëke, një rrufe - shumë rrufe; një bela - shumë bela, një kala - shumë kala, një shaka - shumë shaka; një byro - shumë byro, një tablo - shumë tablo etj.;*

një anije - shumë anije, në lule - shumë lule, një perde - shumë perde, një shishe - shumë shishe; një depo - shumë depo, një pako - shumë pako, një pallto - shumë pallto, një triko - shumë triko etj.

§ 40

Nga emrat dhe mbiemrat mashkullorë më **-al, -an, -ar, -ec, -el, -er, -et, -ez, -il, -ir, -ol, -on, -oz, -un**, që zakonisht e kanë shumësin më **-ë** (*gjeneralë, kuintalë*;

* Për disa nga emrat e tipave të mësipërm, për qëllime të caktuara stilistike-shprehëse ose me ngjyrim të veçanta kuptimore, përdoret në gjuhën letrare edhe shumësi me **-ra**: *çudira, gostira, kusira, marrëzira, mrekullira, tepsira, trimërrira; idera; belara, shakara etj.*

aeroplanë, partizanë; fshatarë, hambarë, përparimtarë; guralecë, memecë; dembelë, kriminelë; berberë, fenerë; atletë, planetë; borgjezë, kinezë; civilë, katilë, kopilë; ilirë, zinxhirë; gogolë, kaqolë; bidonë, kampionë; bajlozë, marangozë; majmunë, pirunë etj.), shkruhen në shumës:

a) me **-a** emrat: karkaleca, kastraveca, keca, specë; bela, çengela, gjela, tegela, tela; breza; automobila, bilbila, fitila, kandila, karafila, trëndafila; sokola, stola, gramafona, magnetofona, mikrofonta, telefona; kavanoza, mitraloza, rrogoza; çuna;

b) me **-e** emrat: festivale, hidrocentrale, ideale, kanale, korale, kristale, lokale, male, materiale, minerale etj.; duhane, dyqane, oqane, organe, plane, tavane, vullkane; pazare, seminare, thesare, visare etj.; kotece; akuarele, duele, hotele, kapitete, paste, tunele, zabele; dikastere, kantiere, karaktere, mermere, mindere, mistere etj.; fakultete, marifete, personalitete, qytete, shporete, shtete etj.; qymeze, sofrabeze; idile; hire, manastire, panairë; ciklone, elektrone, frone, hone, hormone, kampione (mostër), kanione, protone, shabllone, zakone etj.; kanune.

Shënim 1. Emrat më **-ac, -aç, -af, -ak, -ap, -aq, -ash, -eç, -ek, -en, -esh, -ik, -in; -ist, -jan, -jot, -ok, -or, -osh, -ot, -tar, -tor, -uk** shkruhen në shumës rregullisht me **-ë**:

kupacë, përtacë; gungaçë, gjembaçë (por ilaçë), fotografë, paragrafë; kapakë, rosakë; dollapë, mesapë-t; hutaqë, shkatarraqë; gjumashë, larashë; gjyveçë, kryeneçë; dyshekë, mjekë; hostenë, kapitenë (por rrebeshe); ibrikë, kreshnikë; latinë, pinguinë; artistë, komunistë; lumjanë, matjanë; himarjotë, suljotë; patokë, shokë; doktorë, fjalorë; kataroshë, trimoshë; patriotë; luftëtarë, shkrimtarë; punëtorë, traktorë; bishtukë, kopukë etj.

Shënim 2. Emrat më **-ant, -at, -az, -ent, -id, -it, -ont** shkruhen në shumës me **-ë**, kur shënojnë frymorë, dhe me **-e** kur nuk shënojnë frymorë:

Aspirantë, elefantë, laborantë, kursantë etj.; argatë, delegatë, diplomatë, kroatë, labeatë-t, mecenatë, vlonjatë etj.; matrapazë, xhambazë etj.; asistentë, docentë, elementë, klientë, studentë etj.; heraklidë-t, invalidë etj.; gjirokastritë, komitë, petritë, semitë-t etj.; kontë, rinoqerontë etj.;

brilante, diamante, restorante, variante etj.; agregate, aparate, atentate, fosfate, kampionate, kombinatë, pallate, silikate, shpate etj.; kafaze, pullaze etj.; aksidente, amendamente, argumente, bazamente, dokumente, eksperimente, elemente (kimike), fermente, fragmente, instrumente, kontinente etj.; hibride, metaloide, okside, romboide etj.; boksitë, deficite, fosforite, grafitë, pirite, suficite etj. (por shirita); fronte, horizonte etj.

Shënim 3. Emrat më **-azh, -ezh, -ël, -im, -ion -(i)um, -ozh, -us** shkruhen në shumës me **-e**:

aliazhe, ambalazhe, grupazhe, homazhe, plazhe, silazhe, shantazhe; kortezhe; ansamble (ansambël), cikle (cikël); botime, kërkime, punime, vendime; divizione, dominione, embrione, komisione, leksione, pozicione, profesione, tubacione; elozhe; albume, forume, kostume, presidiume, simpoziume, stadiume, puse, viruse etj.

Shënim 4. Shkruhen në shumës me -a emrat: *bërryla, cepa, gjyma, mana, qilima, tipa, xhepa*; me e emrat: *djepe, kallëpe, kryqe, mikrobe, probleme, rafte, zarfe*.

§ 42

Mbiemrat, të cilët përcaktojnë emrat mashkullorë me shumësin më **-e**, në numrin shumës përdoren në trajtën e gjinisë femërore:

dete të thella, drejtime të reja, elementet kimike, kanale vaditëse, katunde malore, kënde të ngushta, kopshte të lulëzuara, kujtimet e mia, këto kushte më duken të papranueshme, këto lajme s'më duken të besueshme, lëngjet tretëse, ato livadhe të gjelbra, malet tona të larta, metale të rralla, minerale të dobishme, personalitete të shquara, përparime të dukshme, të gjitha qytetet e mëdha, ritme të shpejta, sende të gjetura, Shtetet e Bashkuara të Amerikës, shtigje të ngushta, tipare themelore, tregime humoristike, ushtrime gjuhësore, vende liridashëse, vendet tona, vendime të prera, këto vendime janë të drejta, veprime luftarake, zakonet i kanë shumë të afërta etj.

§ 43

Mbiemrat q përcaktojnë emrat mashkullorë e asnjans, të cilët e formojnë shumësin me mbaresën **-ra**, në numrin shumës përdoren në trajtën e gjinisë femërore:

*Djathëra të mira, drithërat e sivjetme, fshatra të elektrifikuara, leshra të dredhura, mallra të jashtme, mishra të pjekura, ujëra të ftohta*¹ etj.

§ 44

Shumësi i emrave më **-llëk** shkruhet me fundoren **-qe**:

axhamillëqe, budallallëqe, çilimillëqe, gomarllëqe, matrapazllëqe, pazarllëqe etj.

SHKRIMI I NYJËS SË PËRPARME

§ 45

Emrat në rasën gjinore shkruhen me nyjë të përparme (**i, e, të, së**):

ndërmarrja e ndërtimit, ndërmarrjes së ndërtimit; Partia e Punës, Partisë së Punës; pasuria e shtetit, pasurisë së shtetit etj.;

dyqani i luleve, dyqanit të luleve; rrethi i Tiranës, rrethit të Tiranës; shtëpive të fshatit; arave të kooperativës; ndërmarrjeve të ndërtimit; puseve të naftës; detyrave të ditës; mbjelljeve të vjeshtës etj.

¹ Të mos ngatërrohet kjo kategori me emrat që në emëroren e pashquar të njëjësit dalin me temë më **-r** dhe që e formojnë shumësin me mbaresën **-a**; mbiemrat që i përcaktojnë këta emra, përdoren në trajtën e gjinisë mashkullore: *emra të përveçëm, hekura të ndryshkur, mbiemra të nyjshëm, regjistra themeltarë* etj.

§ 46

Kur një emër i rasës gjinore vjen pas një emri tjetër në rasën gjinore a dhanore njëjës të pashquar, shkruhet me nyjën e përparme **të**, pavarësisht nga gjinia që ka emri para tij:

diploma e një studenti të Institutit Bujqësor; diploma e një studenteje të degës elektrike; norma e një punëtoreje të fabrikës së tjerrjes; çmimi iu dorëzua një atleti të skuadrës kombëtare; leshi i një deleje të racës merinos; banorët e një pjese të lagjeve të reja etj.

§ 47

Kur një emër i rasës gjinore, pavarësisht nga gjinia që ka, vjen pas një emri mashkullor në rasën gjinore a dhanore të shquar njëjës, shkruhet me nyjën e përparme **të**, dhe kur ai vjen pas një emri femëror në po këto rasa, shkruhet me nyjën e përparme **së**:

zyra e kryetarit të Këshillit Popullor të fshatit; fuqia e krahut të punëtorëve; zbatimi i vullnetit të klasës punëtore; dëgjimi i zërit të masave punonjëse; lavdi heroizmit të gruas shqiptare!; i jepet fjala përfaqësuesit të Frontit Demokratik etj.;

historia e luftës së popullit shqiptar; fryti i punës së punëtorëve; përvjetori i shpalljes së pavarësisë; ndërtimi i fabrikës së këpucëve; çmimi iu dha minierës së qymyrgurit; pas korres së grurit; përpara shtëpisë së kulturës; pas stinës së pranverës etj.

§ 48

Kur një emër femëror në rasën gjinore, dhanore a rrjedhore njëjës përcaktohet nga dy ose më shumë mbiemra të nyjshëm (ose numërorë rreshtorë), mbiemri i dytë e të tjerët pas tij marrin nyjën **të** e jo **së**. Po kështu veprohet edhe kur mbiemri i parë është i panyjshëm ose kur emri përcaktohet njëkohësisht na një përemër pronor dhe nga një a më shumë mbiemra të nyjshëm:

(i, e, të, së) fshatarësisë së varfër e të mesme; (i, e, të, së) vajzës së urtë, të zellshme dhe të shkathët; (i, e, të, së) fushës pjellore dhe të gjerë; (i, e, të, së) cilësisë, së parë, të dytë e të tretë etj.;

(i, e, të, së) vajzës së tij të dashur; (i, e, të, së) vajzës së tij të mirë e të sjellshme; (i, e, të, së) motrës së saj të dashur; (i, e, të, së) motrës së saj të dashur e të paharruar etj.

Shënim. Kur mbiemrat e nyjshëm (ose numërorët rreshtorë) ndodhen përpara emrit, përdoret **nya së** e jo **të**: *lotët e së shkretës e të së pangushëlluarës nënë; t'i caktohen normat së parës, së dytës dhe së tretës kategori të punëtorëve etj.*

§ 49

Kur një emër femëror në rasën gjinore, dhanore a rrjedhore njëjës përcaktohet nga një ose disa mbiemra dhe nga një ose disa emra në gjinore, fjala përcaktuese e dytë e të tjerat pas saj marrin nyjën **të** e jo **së**:

(i, e, të, së) klasës punëtore të Shqipërisë; (i, e, të, së) fabrikës së re të tullave; (i, e,

të, së) kooperativës së zgjeruar të Krutjes; sipërfaqja e Republikës Popullore të Shqipërisë; (i, e, të, së) luftës çlirimtare të pamposhtur të popullit shqiptar; i, e, të, së) Partisë së Punës të Shqipërisë; (i, e, të, së) Republikës Popullore të Shqipërisë; (i, e, të, së) rrjedhjes së poshtme të Vjosës dhe të Semanit; (i, e, të, së) klimës së butë e të qëndrueshme të Vlorës, të Himarës, të Sarandës etj.

§ 50

Kur pas një emri femëror të shquar të rasës gjinore, dhanore a rrjedhore njëjës vijnë dy a më shumë emra femërorë në gjinore njëjës, nga këta të fundit i dyti e të tjerët pas tij marrin nyjën **së** e jo **të** në rastet kur këta përcaktojnë emrin në gjinore që ndodhet menjëherë përpara tyre; por në rastet kur këta përcaktojnë jo emrin në gjinore që ndodhet menjëherë përpara tyre, po atë që ndodhet para atij, shkruhen me nyjën **të** e jo **së**:

punimet e tharjes së kënetës së fushës së Thumanës; përmirësimi i cilësisë së racës së lopës së Shkodrës etj.;

zhvillimi i industrisë së naftës të Shqipërisë (është fjala për industrinë e naftës të Shqipërisë); themelimi i Partisë së Punës të Shqipërisë (është fjala për Partinë e Punës të Shqipërisë); Komiteti Qendror i Bashkimit të Rinisë së Punës të Shqipërisë; punonjësit e bujqësisë të zonave malore etj.

§ 51

Kur një emër femëror në gjinore njëjës përcaktohet nga dy ose më shumë emra të bashkërenditur, që janë po në rasën gjinore, emri i dytë përcaktues e të tjerët pas tij marrin nyjën **të** e jo **së**:

prodhimet e fushës së Korçës, të Myzeqesë, të Thumanës e të Zadrimës; punimet e stinës së pranverës, të verës, të vjeshtës, të dimrit; veshjet e krahinës së Mirditës dhe të Matit etj.

§ 52

Kur dy emra në rasën gjinore ndjekin një emër në emërore njëjës, emri i dytë në gjinore, kur përcakton emrin në emërore, merr, sipas gjinisë së këtij të fundit, nyjën e përparme **i** për gjininë mashkullore dhe **e** për gjininë femërore:

rendi i ditës i Kongresit; libri i gjuhës i klasës së shtatë; ministri i Punëve të Jashtme i Republikës Popullore të Shqipërisë etj.;

fjala e nderit e shqiptarit; Partia e Punës e Shqipërisë; Ministria e Tregëtisë e RPSH; stina e verës e këtij viti etj.

Kur emri i përcaktuar është në kallëzore, atëherë emri i dytë në gjinore merr nyjën **të** e jo **së**: *Partinë e Punës të Shqipërisë; në rafinerinë e naftës të Cërrikut etj.*

§ 53

Përpara emrave femërorë të nyjshëm, në gjinore, dhanore e rrjedhore shkruhet nyja **së** për trajtën e shquar dhe nyja **të** për trajtën e pashquar:

orari i së mërkurës; tiparet e së folmes së Mirditës; parashikimi i së ardhmes; kujtimet e së nesërmes etj.; por: ndeshjet sportive të një të diele; tiparet e një të folmeje; drejt një të ardhmeje të lumtur etj.

Shkruhen me **së** në gjinore, dhanore e rrjedhore të shquar edhe emrat femërorë të farefnisnë, kur përdoren me një: *kujdesi i së bijës; i tha së motrës; mori letër prej së shoqes etj.*

§ 54

Kur një emër përcaktohet nga dy a më shumë emra të bashkërenditur të rasës gjinore, të gjithë këta përdoren zakonisht me një të përparme:

Fakulteti i Historisë dhe i Filologjisë; (i, e, të, së) Fakultetit të Historisë dhe të Filologjisë; Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë; (i, e, të, së) Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë; Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë; Ministria e Arsimit dhe e Kulturës; (i, e, të, së) Ministrisë së Arsimit dhe të Kulturës; Ministrinë e Arsimit dhe të Kulturës; stacioni i makinave dhe i traktorëve; (i, e, të, së) stacionit të makinave dhe të traktorëve; stacionin e makinave dhe të traktorëve; shfrytëzimi i vendburimeve të kromit, të bakrit dhe të hekur-nikelit; shkollat e Tiranës, të Durrësit e të Elbasanit; e drejta e votës, e fjalës, e mbledhjes dhe e shtypit; në interes të popullit e të atdheut; organet e frymëmarrjes dhe të qarkullimit të gjakut; zhurma e kazmave dhe e lopatave etj.

Në rastet kur vijnë njëri pas tjetrit tre a më shumë emra të rasës gjinore të bashkërenditur pa lidhëza, nyja e përparme e emrit të dytë (kur nyja nuk ndryshon) ose të tretë (ku nyja ndryshon nga **e** në **të**) dhe e emrave të tjerë pasues shkruhet ose jo, duke u mbështetur në arsye të caktuara kuptimore ose stilistike:

prodhimi i drithërave, i duhanit, i pambukut, i perimeve, i patateve, i frutave; zotimet e punonjësve të gjeologjisë, të naftës, të minierave, të degëve të tjera të industrisë e të artizanatit etj.;

kishte marrë hov të madh ndërtimi i shtëpive, fabrikave, shkollave, rrugëve, urave; është rritur numri i degëve, katedrave, laboratorëve dhe kabineteve; brigada vullnetarësh nga fshatrat e Peshkopisë, të Krujës, Elbasanit, Skraparit, Tepelenës, Sarandës etj.

§ 55

Kur pas një emri femëror ndeshen dy nyja të përparme të rasës gjinore të gjinisë femërore (**së, së**) e para nga këto shkruhet **të**:

frytet e fitorës të së resë dhe të shembjes të së vjetrës; hartimi i nxënëses të së pestës së tetëvjeçares; ditëlindja e vajzës të së motrës; dita e dasmës të së mbesës; përpara forcës të së vërtetës; kërkesat i përgjigjen detyrës të së sotmes e të së ardhmes etj.

§ 56

Midis emrave mashkullorë që lakohen si femërorët (*axhë, bacë, dajë, gegë, hoxhë, lalë, toskë; Bato, Gjokë, Kolë, Pirro, Sulë etj.*) dhe emrave ose mbiemrave që i përcaktojnë ata, pas rasës emërore të të përcaktuarve shkruhet nyja **i**, ndërsa në

gjinore, dhanore e rrjedhore shkruhet **nyja së**:

axha i Agimit, (i, e) axhës së Agimit; daja i Zanës, (i, e) dajës së Zanës; Leka i Madh, (i, e) Lekës së Madh; Kola i Gjokës, (i, e) Kolës së Gjokës etj.

§ 57

Mbiemrat e nyjshëm të shkallës pohore, kur vijnë pas një emri femëror në rasën gjinore a dhanore të trajtës së pashquar të njëjësit, shkruhen me nyjën **të**, ndërsa kur vijnë pas një emri në trajtën e shquar, shkruhen me nyjën **së**:

oborri i një shkolle të madhe; fitoret e një brigade të re; flamuri iu dorëzua një punëtoreje të dalluar etj.;

oborri i shtëpisë së madhe; fitoret e brigadës së re; flamuri iu dorëzua punëtorese së dalluar etj.

§ 58

Në shkallën krahasore dhe në sipëroren e formuar me pjesëzën **më** mbiemrat e nyjshëm që përcaktojnë një emër femëror, në të gjitha rasat e zhdrejta të njëjësit shkruhen me nyjën e përparme **të**, ndërsa, kur ndodhen para emrit, shkruhen me nyjën **së**:

hartimi i një rregulloreje të re e më të plotë; ndërtimi i një fabrike më të madhe se e para etj.; çmimi iu dha shkollës më të dalluar të rrethit; prodhimi i verës më të mirë të vendit etj.;

prodhimi i më së mirës verë të vendit; zbriti prej më së lartës majë të Shqipërisë etj.

§ 59

Mbiemri i nyjshëm që ndjek një kundrinë të drejtë, të shprehur me një emër në kallëzore të shquar, merr nyjën **e**, kur është cilësor, dhe nyjën **të**, kur ka funksion kallëzuesor:

ndaji mollët e mëdha nga të voglat; ngriti dorën e djathtë; përdorini drejt trajtat e shkurtra të përemrit; por: i dua mollët të ëmbla; e ka dorën të mbarë; gënjeshtria i ka këmbët të shkurtra; i ka rrënjët të thella etj.

§ 60

Mbiemrat e nyjshëm që ndjekin një emër në rrjedhoren e pashquar të shumësit marrin nyjën **të** e jo **së**:

(prej) malesh të larta; (prej) lumenjsh të rrëmbyer; (pas) kërkimesh të pandërprera; (prej) krahinash të largëta; (prej) erërash të forta etj.

§ 61

Përemrat pronorë *im, ime, yt, jote, ynë, jonë, juaj*, qoftë kur përdoren thjesht si përemra, qoftë kur përcaktojnë një emër, shkruhen pa nyjë të përparme:

libri im; ky libër është imi; puna ime; kjo punë është imja; djali yt; yti është ky

djalë?; shtëpia jote; kjo shtëpi është jotja; vendi ynë; ky vend është yni; shkolla jonë; kjo shkollë është jona; kooperativa jonë; kooperativa jonë dhe juaja etj.

Përemrat pronorë *e (të) mi, e (të) mia, e (të) tu, e (të) tua, i (e, të) tij, i (e, të) tyre, i (e, të) saj* shkruhen me një të përparme në të gjitha trajtat dhe përdorimet e tyre:

nxënësit e mi; fletoret e mia; djemtë e tu; duart e tua; shkolla e tij; motra e saj; fshati i tyre; nëna e tyre etj.

SHKRIMI I DISA PJESËZAVE DHE PARAFJALËVE

§ 62

Trajtat foljore që formohen me **do të** shkruhen zakonisht të plota:

do të shkoj, do të shkoja, do të kem shkuar, do të kisha shkuar etj.

§ 63

Pjesëza **të**, që vihet përpara lidhore ose përpara pjesores, shkruhet rregullisht në të gjitha rastet e përsëritjes së trajtave foljore përkatëse bashkë me parafjalët që mund të ketë përpara (**për, me**):

Të jetojmë, të punojmë dhe të mendojmë si revolucionarë etj.; për të studjuar, për të kuptuar dhe për të zbatuar drejt udhëzimet; me të arritur e me të parë gjendjen, ai mori masa etj. (dhe jo: *të jetojmë, punojmë dhe mendojmë si revolucionarë; me të arritur e parë gjendjen, ai mori masa etj.*).

§ 64

Pjesëza **duke** e përcjellores shkruhet në të gjitha rastet e përsëritjes së kësaj trajte foljore; në raste mohimi, bashkë me të përsëritet dhe pjesëza **mos**:

ata shkonin duke kënduar e duke brohoritur; duke parë e duke bërë; duke mos njohur e duke mos marrë parasysh rrethanat etj.

§ 65

Pjesëza **pa** përpara pjesores shkruhet rregullisht në të gjitha rastet e përsëritjes së kësaj trajte foljore:

pa u lodhur e pa u përpjekur nuk bëhet gjë; pa punuar, pa ujitur e pa plehëruar mirë tokën, nuk merren prodhime të mëdha.

§ 66

Parafjalët *në, te (tek), me, nga, prej e të tjera* si këto zakonisht përsëriten në shkrim, sa herë që bashkërenditen dy a më shumë emra a përemra, me të cilët ato lidhen:

në pranverë, **në** verë, **në** vjeshtë e **në** dimër etj.; **te** ilirët, **te** trakasit e **te** popujt e tjerë etj.; **me** të ngrënë e **me** të pirë; **me** hekur e **me** zjarr; **me** mish e **me** shpirt; **me** thonj e **me** dhëmbë etj.; **nga** Elbasani, **nga** Gjirokastra e **nga** Vlora etj.; **prej** Himare e **prej** Mirdite; **as** në sjelljet, **as** në fytyrën e tij nuk vërehej shenjë tronditjeje; **nga** shtati, **nga** dituria, **nga** fjala nuk kishte shok etj.

Këto parafjalë mund të mos përsëriten për arsye të caktuara kuptimore ose stilistike:

në fshatra e qytete; **me** shokë e shoqe; u nisën delegatët **nga** Shkodra, Durrësi, Berati e Korça; qindra partizanë, **me** pushkë e mitraloza, u turrën mbi armikun; shkolla jonë socialiste kërkon **nga** mësuesit e pedagogët një stil të ri pune etj.

V. SHKRIMI I FJALËVE NJËSH, NDARAS DHE ME VIZË NË MES

§ 67

Shkruhen njësh të gjitha ato njësi që nga pikëpamja leksikore përbëjnë një fjalë të vetme* dhe ndaras ato njësi që janë pjesë e një togfjalëshi, e një lokucioni ose e një emërtimi të përbërë.

A. Shkruhen njësh, si një fjalë e vetme, pa vizë në mes:

a) fjalët me parashtesa:

antifashist, antiimperialist, i derisotshëm, joantagonist, (folje) jokalimentare, jokapitalist, joproletar, jozyrtar, kundërsulm, kundërvënie, i mëparshëm, i mëvonshëm, mospërfillje, mossulmim, nëndrejtor, nëndarje, nëntoka, i paaftë, paaftësi, i pabesë, i papërshtatshëm, parregullsi, i parregullt, pasiguri, i pashkollë, i pashpresë, i paraçlirimit, paraftyrim, i parakohshëm, parashkollor, (periudha) e pasluftës, prapaskenë, riatdhesim, sipërmarrje etj.;

b) fjalët e përbëra me lidhje përcaktore ndërmjet gjymtyrëve të tyre:

anarkosindikalist, armëpushim, asimzenelas, (i, e) ashtuquajtur, bajramcurras, bakërpunues, ballëgjerë, ballëhapur, ballëlart, bashkatdhetar, bashkëjetesë, bashkëveprim, besëlidhje, besëpakë, bishtdhëpër, bojargjend, bojëbizele, bojëçelik, bojëfinjë, bojëgështenjë, bojëgrurë, bojëgjak-e, bojëlimon, bojëmanushaqe, bojëmjalhtë, bojëportokall, bojëshegë, bojëtjegull, bojëtullë, bojëvjollcë, bojuthull, bollujës, botëkuptim, breshkkujëse, buzëpaqeshur, buzëqeshur, datëlindje, dëmshpërblim, ditëlindje, disavjeçar-e, dobiprurës, dorëçung, dorështrënguar, dorëzonjë, dredhalesh, dritëshkurtër, druprerës, duarkryq, duarlidhur, duarplot, dyfish, dyvjeçar, dhjetëgarëshi, dhjetëvjeçar,

* Për fjalët e këtij tipi që shkruhen me vizë lidhëse në mes, shih më poshtë §68.

elektromagnetik, elektromekanik, faqebardhë, faqekuq, fatpadalë, fjalëformim, fjalëkryq, fletanketë, fletëdalje, fletëhyrje, fletëlavdërim, fletërrufe, flokëgështenjë, flokëpakrehur, flokëverdhë, fotoekspozitë, fotoreporter, fuqiplohtë, furnaltë, frymëmarrje, gurgdhendës, gurrkali, gjeneralkolonel, gjeneralmajor, gjuhëlopë, gjuhënuse, gjysmagjeli, gjysmanalfabet, gjysmëhënë, gjysmëkoloni, gjysmëproletar, gjysmëzyrtar, hekurkthyes, hekurudhë, hirplotë, ideestetik, jashtëshkollor, juglindje, katërkëndësh, këmbëkryq, këmbëngulje, këpucëbërës, kokëfortë, kokëshkëmb, kokulur, korparmatë, krahabishtshkulë, krahëhapur, kryekomandant, kryemjek, kryemjeshtër, kryeqytet, kryeredaktor, kryeradhë, kryerresht, kryetrim, kryevend, kryeveteriner, kundëradmiral, kundërpeshë, kundërpërgjigje, kundërsulm, kundërveprim, leshracullufedredhur, letërnjoftim, liridashës, luftanije, luftënxitës, luledele, lulefilxhan, lulëlakër, lulemëllagë, lulemustak, luleshqerrë, luleshtrydhe, lulëgjake, lulëkuqe, marrëveshje, mesoburrë, mosmarrëveshje, mustaqepadirsur, nacionalçlirimtar, (shtresa) naftëgazmbajtëse, ndihmësinistër, ndihmësmjek, ndihmësveteriner, neofashist, orëndreqës, paqedashës, paraardhës, paradhënie, paragjykim, parakalim, pararojë, pesëgarësh, pesëmbëdhjetëditëshi, pikëmbështetje, pikënisje, pikëpamje, pikëpyetje, pikësynim, pjesëmarrës, pjesëmarrje, i porsaardhur, i porsalindur, postbllok, prapambetje, praparojë, prapavijë, procesverbal, projektbuxhet, projektplan, pulëbardhë, pulëdushke, qindvjetori, qymyrguri, radiodhënës, radiomarrës, radiopërhapje, rrobalarëse, rrobaqepës, rrugëdalje, socialdemokrat, symbyllurazi, sypatrembur, syshqiponjë, syzi, shkozëbardhë, shkozëzezë, i shumanshëm, shumëfishi, shumëfishoj, tejkaloj, tejpamës, (e kryer) e tejshkuar, teneqepunues, tetorëshi, trefish, trevjeçar, truprojë, udhëheqës, udhëheqje, udhëkryq, ultratingull, vajguri, vajgursjellës, vendburim, vendkalim, vendlindje, vendqëndrim, vëndrojë, vendvarrim, vetëshërbim, vetëvendosje, vojokushas, vullnetmirë, zemërgurë, zemërmirë, zëvendëskryeredaktor, zëvendësinistër etj.

Shënim. Kur njëra nga gjymtyrët e një fjale të përbërë është e formuar prej pjesësh që lidhen me lidhëzat **e** ose **a**, këto pjesë shkruhen me vizë midis tyre:

gjuhëhelm-e-thikë, dorë-e-këmbargjendeja, gushë-e-llërë-e-gjibardhoshe, shpirt-e-zemërmadh etj.

Kur gjymtyrët e para të dy a më shumë fjalëve të përbëra, të renditura njëra pas tjetrës, përcaktohen nga një gjymtyrë e përbashkët, që, për arsye shkurtimi, shënohet vetëm një herë, pas tyre vihet një vizë lidhëse:

(lejë) dy- a triditëshe, (botime) dy- e më shumëvëllimëshe, (paketë) katër-a pesëkilogramëshe, (ndërtesa) një- a më shumëkatëshe, (periudha) e para- dhe pasçlirimit, (enë) pesëdhjetë- dhe njëzetlitërshe, (ndërtesa) pesë- dhe gjashtëkatëshe, (kamionë) tre-, pesë- dhe shtatëtonësh, (moshat) tridhjetë-, dyzet- dhe pesëdhjetëvjeçare etj.

c) fjalët e përbëra, gjymtyrët e të cilave kanë lidhje këpujore ndërmjet tyre, kur ato janë njësuar plotësisht si nga ana leksikore, ashtu edhe nga ana gramatikore:

ballafaqe, deledash, dritëhije, fytafyty, gushtovjeshtë, hekurbeton, juglindje, juglindor-e, këmbadoras, marrëdhënie, pulagjel, shitblerje, shurdhmemec,

verilindje, verilindor, veriperëndim, veriperëndimor, veshmbathje etj.;

ç) fjalët e përbëra e të përngjitura, të cilat janë ngulitur prej kohësh si të tilla në gjuhë, si nga ana leksikore, ashtu edhe nga ana gramatikore:

emra: *(ditët e) djegagurit, ecejaket, farefis, fëshfëshe, gjëegjëzë, qoftëlargu, rraketake, shtrojerë, shtojzavalle, taketuke, thashetheme* etj.;

mbiemra: *i pakundshoq, (i, e) pandonjëtmëtë, (i, e) patëmetë, (i, e) pavënëre* etj.;

numërorë numërorët themelorë që nga *njëmbëdhjetë* deri më *nëntëmbëdhjetë*, ata që tregojnë dhjetëshe, qindëshe, si edhe numërorët rreshtorë, pavarësisht nga numri i pjesëve përbërëse të tyre:

njëmbëdhjetë, dymbëdhjetë, trembëdhjetë... nëntëmbëdhjetë; tridhjetë, pesëdhjetë, gjashtëdhjetë, nëntëdhjetë etj.; *njëqind, dyqind, treqind, katërqind* etj.;

(i, e) njëmbëdhjetë, (i, e) dymbëdhjetë, (i, e) njëzetënjëtë, (i, e) tridhjetënjëtë, (i, e) pesëdhjetëgjashtë, (i, e) njëqindëdytë, (i, e) pesëqindëgjashtëdhjetekatërt, (i, e) njëmijekatërqindëpesëdhjeteshtatë, (i, e) njëmiliontë, (i, e) njëmilionëpesëqindmijekatërqindështatëdhjetetretë, (i, e) njëmiliardtë etj.;

përemra të pakufishëm: *akëcili, akëkush, akësecili, asgjë, askurrkush, askush, asnjëri, asnjë, asnjëri, cilido, cilëtdo, çdo, çdonjëri, çfarëdo, diçka, dikush, disa, gjëkafshë, gjësendi, gjithçka, gjithfarë, gjithkush, gjithsecili, gjithsekush, kurrfarë, kurrqjë, kushdo, mosqjë, moskush, mosnjëri, ndoca, ndokush, ndonjë, ndonjëri, pakkush, rrallëkush, secili, secilido, sekush, sikush, shumëkush, tjetërkush* etj.;

ndajfolje e parafjalë: *afërmendsh, anëmbanë, asgjëmangut, askund, askurrë, asnjëherë, asodore, aspak, atëbotë, atëherë, ballaballas, ballafaqas, brendapërbrenda, brezahypthi, buzagaz, dalëngadalë, doemos, domosdo, dosido, drejtpërdrejt, drejtpërsëdrejti, duarplot, gjithandej, gjithaq, gjithashtu, gjithherë, gjithkah, gjithkund, gjithmonë, gjithnjë, gjithsaherë, hëpërhë, kalaqafë, kësisoj, këmbëcingthi kësodore, kurrkund, kryekëput, kryekreje, matanë, mbasandaj, mbasdite, medoemos, menjëherë, mezi, mënjënë, mirëfilli, moskund, moskurrë, mosnjëherë, ndërdysh, ndërdyshas, ndërkohë, ndërmjet, ndonjëherë, ndopak, (më vjen) ndoresh, ngadita, ngado, ngaherë, ngandonjëherë, nganjëherë, (zë) ngoje, (marr) ngrykë, njëditëzaj, njëfish, njëherazi, njëherë, njëlloj, njëmend, njënatëzaj, njëzëri, padashur, pakmos, paksa, paksëpaku, papritmas, parandej, pardje, pareshtur, parmbremë, parvjet, paskëtaj, pasnesër, patjetër, përballë, përbrenda, përbri, përditë, përdhe, përdhuni, përfaqe, përfundi, përgjithmonë, përgjumësh, përgjysmë, përherë, përjashta, përjetë, përkëtej, përkrah, përkundra, përkundrejt, përmbropa, përmendsh, përmes, përnatë, përnyjëherë, përnyjëherësh, përnyjëmend, përpara, përplot, përposh, përqark, përreth, përsëri, përsipër, përtej, prapëseprapë, qëkur, qëmoti, qëparë, rrallëherë, sakaq, sakaqherë, sidokudo, sidoqoftë, shpeshherë, tatëpjetë, tejteje, tejmbanë, tejpertej, tekdo, topgrothi, vetvetiu* etj.;

lidhëza: *derisa, domethënë, gjersa, gjithsaherë, kurse, megjithatë, megjithëkëtë,*

megjithëqë, megjithëse, meqenëse, meqë, mirëpo, ndërsa, ndonëse, ndoqë, ngaqë, ngase, nëse, përderisa, përveçqë, përveçse, poqë, porsa, porse, porsì, posa, prejse, qëkurse, saku, sapo, sesa, siç, sikur, sikurse, tekqë, teksa, veçse etj.;

pjesëza: *kushedi, pikësëpari, pothuaj, pothuajse, seç, thuajse etj.;*

pasthirrma: *obobo, ububu, faleminderit, faleminderit, lamtumirë, mirëmëngjes, mirëdita, mirëmbërë, mirupafshim, tungjatjeta etj.*

shënim. Dallohen në shkrim ndajfoljet: *atëherë, njëherë, përse, qëkur (qyshkur), lidhëzat nëse, ngase, sesa, pjesëza seç nga përdorimet e pjesëve përbërëse të tyre si fjalë të veçanta:*

kam qenë i vogël atëherë; atëherë, po vij edhe unë me ju, por: as këtë herë, as atë herë; njëherë e një kohë, por: vjen një herë në javë; përse nuk erdhi?, por: për se është fjala?: kam qëkur (qyshkur) që po të pres, por: që kur ra dëborë u ftoh moti;

nëse nuk vjen, më shkruaj, por: në se e mbështet ti këtë mendim?; nuk erdhi ngase s'kish kohë, por: nga se bëhet letra?; më mirë të vdesësh më këmbë, sesa të rrosh i gjunjëzuar, por: nuk e di sesa është ora;

seç këndon bilbili, por: nuk e di se ç'i ka ngjarë.

d) mbaresa dhe nyja e prapme tek emrat e mbiemrat e huaj të personave e të vendeve:

poemat e Bajronit, "Don Kishoti" i Cervantesit, operat e Çajkovskit, letrat e Dora d'Istrias, jeta e Engelsit, "Dasma e Figaros", veprat e Gëtes, vendlindja e Glinkës, veprat e Leninit, skulpturat e Mikelanxhelos, veprat e Rabëlesë, novelat e Stefan Cvajgut, tragjeditë e Shekspirit, "Lufta dhe paqja" e Tolstoit, operat e Verdit, romanet e Viktor Hygoit, tregimet e Xhek Londonit etj.;

porti i Akrës, Ankaraja, ishulli i Borneos, ngushtica e Gjibraltarit, popullsia e Honolululsë, fushat e Irakut, pyjet e Kongos, kryeqyteti i Paraguit, rrugët e Rio-de-Zhanejros, ishulli i Rodosit, ishulli i Tahitit, Republika e Zambias etj.

B. Shkruhen ndaras:

a) togfjalëshat e tipit *emër në emërore + emër në rasën rrjedhore*, gjymtyrët e të cilëve ruajnë pavarësinë e tyre morfologjike:

bar blete, bar ethesh, bar gjaku, bar miu, bar peshku, bar veshi, bar zemre, lule blete, lule dhensh, lule gjaku, lule sahati, lule sapuni, lule shqerrash, vaj peshku etj.

Po kështu shkruhen edhe togfjalëshat me kuptim mbiemëror, të përbërë nga emrat *bojë* ose *ngjyrë* dhe një emër në rrjedhore:

bojë (ngjyrë) argjendi, bojë (ngjyrë) ari, bojë arre, bojë deti, bojë dheu, bojë gruri, bojë hiri, bojë limoni, bojë mishi, bojë mjalti, bojë plumbi, bojë preshi, bojë qielli, bojë shege, bojë tulle, bojë ulliri, bojë uthulle, bojë vaji etj.

Shënim. Në pajtim me përdorimin e sotëm emërtimet *gjel deti, lule dielli,*

panxhar sheqeri mund të shkruhen edhe njësh, si fjalë të vetme: gjeldeti, luledielli, panxharsheqeri.

b) ndajfoljet dhe lokucionet ndajfoljore si: *së afërmi, së bashku, së dyti, së fundi, së jashtmi, së larti, më së miri; për së afërmi, për së gjalli, për së largu, për së mbari etj.; më dysh, më tresh, më katërsh; për një, për dy, për tre etj.;*

c) lokucionet ndajfoljore të formuara nga dy fjalë, të njëjta ose të ndryshme, të lidhura në mes tyre me një parafjalë ose me lidhëzën **e**:

këmbë mbi këmbë; dita me ditë, nata me natë; buzë më buzë, dorë më dorë, gojë më gojë, grykë më grykë, kokë më kokë, kot më kot, krah më krah, majë më majë, qoshe më qoshe, sy më sy, thikë më thikë, vesh më vesh; ca nga ca, dy nga dy, një nga një, pak nga pak, tre nga tre; rrugë pa rrugë, punë pa punë; brez pas brezi, herë pas here, kohë pas kohe; aty për aty, ballë për ballë, ditë për ditë, dorë për dorë, dhëmb për dhëmb, fjalë për fjalë, krah për krah, mes për mes, mot për mot, një për një, pikë për pikë, sot për sot, sy për sy, tani për tani, vit për vit etj.;

fund e krye, fund e majë, kokë e këmbë, lesh e li; qesh e ngjesh; shkel e shko; mirë e tumirë, keq e takeq; mbarë e prapë, rreth e (për)qark, rreth e rrotull, veç e veç etj.;

ç) ndërtimet e tipit *me* ose *për* + *emër në kallëzore të pashquar*, me vlerë kryesisht ndajfoljore:

me ditë, me hir, me kohë, me natë, me ngut, me padurim, me pahir, me radhë, me rend, me vrap; për shembull, me të pabesë etj., po kështu edhe (më ra) ndër mend; (e la) pas dore etj.

d) numërorët themelorë të formuar me pjesëmarrjen e fjalëve *mijë, milion, miliard* etj. dhe pjesët përbërëse të një numërori themelor, të lidhura me lidhëzën **e**: *një mijë, dy mijë, tri mijë, dhjetë mijë, pesëmbëdhjetë mijë, dyzet mijë, dyqind mijë, një milion, dy milion..., një miliard, dy miliard... etj.;*

njëzet e një, njëzet e shtatë, tridhjetë e dy, dyzet e katër, shtatëdhjetë e tre, njëqind e një, njëqind e trembëdhjetë, treqind e pesëdhjetë e katër, një mijë e nëntëqind e shtatëdhjetë e tre, njëzet e tetë mijë e katërqind e pesëdhjetë e shtatë, një milion e pesëqind mijë e dyqind e dymbëdhjetë etj.;

dh) lokucionet parafjalore ose lidhëzore si:

aq sa; ashtu si; deri ku, deri kur, deri në, deri te; duke qenë se; edhe pse, edhe sikur; gjer kur, gjer në; gjer te; kaq sa; kështu që; kurdo që; mjaft që; në është se, në qoftë se; në mënyrë që, në rast se, ngado që; po qe se, po të jetë se; që në, që se, që te; qysh se; sado që; sapo që; si edhe; sido që; tekdo që; vetëm se etj.;

e) shprehjet emërore *për qind, për mijë* etj.;

pesë për qind, qind për qind, njëqind e pesëdhjetë e pesë për qind, dyqind për mijë;

8 për qind, 120 për qind, 50 për mijë etj.*;

ë) pjesëza **u** e trajtave pësore-vetvetore, kur ndodhet para foljes:

u afrova, u kërkua, u lodhëm, u nisëm etj.;

f) lokucionet pasthirrmore që shprehin përshëndetje, urime, falënderime, ngushëllime etj., pjesët përbërëse të të cilave e ruajnë pavarësinë e tyre gramatikore:

Mbeçi me shëndet!, Mirë ardhshi!, Mirë ju gjetshim!, Mirë se erdhe!, Mirë se ju gjeta!, Mirë se erdhët!, Mirë se na erdhët!, Mirë se vjen!, Mirë se na vjen!, Mirë se vini!, Mirë se të vini!, Puna mbarë!, Punë të mbarë!, Udhë mbarë!, Udhë të mbarë!, Mbarë pastë!, Nga mot gëzuar!, E paçim me jetë!, Për shumë vjet!, Për shumë vjet gëzuar!, Qofshi shëndoshë!, Me shëndet!, Shëndet paç!, Shëndet paçi!, Shëndet paçin! etj.;

Ju falem nderit!, Të falem nderit! etj.;

Kryet shëndoshë!, Qofshi vetë!, Të rrosh vetë!, Vetë shëndoshë! etj.

Po kështu shkruhen edhe: *Si urdhëron!, Si urdhëroni! etj.*

§ 68

Shkruhen me vizë lidhëse në mes:

a) formimet e përfutuara nga përsëritja e një fjale në të njëjtën trajtë ose në trajta të ndryshme, nga bashkimi i dy antonimeve, i dy numërorëve themelorë (për të shënuar një sasi të përafërt), formimet onomatopeike të përfutuara nga përsëritja e një fjale në të njëjtën trajtë ose në trajtë të ndryshuar:

copë-copë, çika-çika, duar-duar, a fije-fije, fletë-fletë, grigje-grigje, grupe-grupe, gunga-gunga, herë-herë, kokrra-kokrra, kortarë-kortarë, kuti-kuti, lara-lara, lloj-lloj, ngjyra-ngjyra, palë-palë, petë-petë, pika-pika, pjesë-pjesë, radhë-radhë, rripa-rripa, shkallë-shkallë, togje-togje, tufa-tufa, thela-thela, valë-valë, vende-vende, vise-vise, vrima-vrima, xhunga-xhunga, zhele-zhele etj.; dita-ditës, dora-dorës, hera-herës, këmba-këmbës etj.; njëri-tjetri, shoqi-shoqin etj.; çalë-çalë, fort-fort, gati-gati, hollë-hollë, rëndë-rëndë, shumë-shumë, vonë-vonë etj.

aty-këtu, hyrje-dalje, (punëtorët e) ngarkim-shkarkimit, poshtë-lart, pritje-përcjellje, vajtje-ardhje etj.;

dy-tri orë, dhjetë-pesëmbëdhjetë vjet, 10-15 vjet, katër-pesë veta, pesë-gjashtë ditë, 5-6 ditë, afate dy-tremujore, periudha njëzet-tridhjetëvjeçare etj.;

bam-bam, ciu-ciu, dër-dër, fiu-fiu, ham-ham, hum-hum, kuak-kuak, llap-llap, osh-osh, tak-tak, zhduj-zhduj etj.; bam-bum, fap-fup, gau-giu, ham-hum, paf-puf, tik-tak etj.; gëk-mëk, lecka-pecka, qorr-morr etj.;

* Shenjat ‰ (për qind) dhe ‰ (për mijë) mund të përdoren vetëm pas një numri të shënuar me shifra: 5%, 90%, 80‰.

b) emërtimet e përbëra të njësive të matjes:

ditë-njeri, ditë-punë, gram-molekulë, kalë-fuqi, kuaj-fuqi, kilovat-orë, orë-makinë, orë-normë, orë-njeri, ton-kilometër, vit-dritë etj.;

c) emërtimet jo të thjeshta me lidhje këpujore plotësuese ose me lidhje përcaktore-ndajshimore ndërmjet pjesëve përbërëse të tyre:

bar-bufe, bar-lulishte, hotel-restorant, kafe-restorant, miniera e hekur-nikelit, (trajta) pësore-vetvetore, postë-telegraf-telefon etj.;

dhomë-muze, shtëpi-muze, qytet-muze, qytet-hero, dyqan-shtëpi, hotel-pension, vagon-cisternë, vagon-restorant, vinç-kullë, vinç-urë, sëpatë-daltë, organizatë-bazë, (punimet e) shpim-kërkimit, (brigada e) shpim-shfrytëzimit; të shpim-vlerësimit, plan-detyrë, qen-ujk etj.;

ç) formimet terminologjike të tipit:

(raketa) ajër-ajër, ajër-tokë, tokë-ajër, tokë-tokë etj.;

d) formimet e tjera jo të thjeshta, kryesisht mbiemërore, pjesët e të cilave kanë midis tyre lidhje këpujore që shprehin marrëdhënie plotësuese ose të ndërsjellta:

agraro-industrial, analitiko-sintetik, bujqësor-industrial, ekonomiko-shoqëror, historiko-gjeografik, politiko-kulturor, politiko-shoqëror, tekniko-material, ushtarako-politik etj.;

afro-aziatik, anglo-amerikan, austro-hungarez, balto-sllav, franko-gjerman, greko-romak, shqiptaro-grek, trako-ilir etj.;*

fjalor frëngjisht-shqip, fjalor latinisht-shqip, fjalor shqip-rusisht-frëngjisht etj.

Po kështu shkruhen: *marksizëm-leninizëm, marksist-leninist, marksiste-leniniste.*

dh) pjesëza *ish-* përpara emërtimeve të ndryshme:

ish-drejtor, ish-komandant, ish-komisar, ish-kryeqyteti, ish-kryetari i Këshillit Popullor të Rrethit...; ish-ministër etj.;

e) emërtimet e përbëra të pikave të horizontit, të formuara prej një fjale të thjeshtë dhe prej një fjale të përbërë:

jug-juglindje, jug-jugperëndim, lindje-verilindje, perëndim-jugperëndim, veri-verilindje etj.;

ë) emrat e përbërë të krahinave e të fshatrave të vendit tonë, me lidhje bashkërenditëse, ndajshimore ose me lidhje përkatësie:

Ballaj-Vendas, Bardhaj-Reç, Çal-Barzez, Çerkez-Morinë, Çermë-Biçak, Dars-Fshat, Mborje-Drenovë, Nikaj-Mertur, Pezë-Helmës, Rreth-Greth etj.; *Gjeçaj-*

* Kur formimet e këtij tipi shënojnë njësi etnike ose gjuhësore të ngulitura historikisht, shkruhen pa vizë në mes, si fjalë të vetme: *anglosakson, (gjuhët) indoevropiane, istrorumanishtja, retoromanishtja, serbokroatishtja etj.*

Kodër, Labinot-Fushë, Labinot-Mal, Papër-Sollak etj., Dushk-Peqin, Fier-Shegan, Fushë-Arrëz, Fushë-Lurë, Fushë-Muhur, Krej-Lurë, Kulej-Papër, Lab-Martalloz, Nivicë-Bubar, Toskë-Martalloz, Ujë-Lurth, Zall-Dajt, Zall-Dardhë, Zall-Herr etj.;

f) emrat e përbërë gjeografikë të huaj, edhe kur pjesët përbërëse lidhen midis tyre me një parafjalë, lidhëz ose nyjë:

Alma-Ata, Alzas-Lorenë, Amu-Darja, Bab-el-Mandeb, Brest-Litovsk, Buenos-Ajres, Dar-es-Salam, Frankfurt-mbi-Majn, Hong-Kong, Il-dë-Frans, Komsomolsk-mbi-Amur, Kosta-Rika, Kuala-Lumpur, Nju-Delhi, Nju-Jork, Pa-dë-Kale, Port-Artur, Port-Said, Rostov-mbi-Don, San-Francisko, San- Hoze, San-Huan, Sana-Marino, Sana-Salvador, Santo-Domingo, Sent-Etien, Sierra-Leone, Sierra-Morena, Sir-Darja, Tel-Aviv, Tian-Shan, Ulan-Bator etj.

Te emërtimet gjeografike, që si pjesë të parë kanë një nyjë të përparme në gjuhët përkatëse, ndërmjet saj dhe pjesës tjetër nuk vihet vizë lidhëse: *La Paz, La Plata, La Valeta, Los Anxhelos etj.*

g) emrat ose mbiemrat e huaj të personave të përbërë prej dy a më shumë pjesësh:

Abu-Ali, Abu-Ali-Ahmet, Frederik Zholio-Kyri, Ge-Lisak, Ibn-Batuta, Ibn-Rusta, Ibn-Sina, Mak Donald, Mamin-Sibirjak, Mari-Luizë, Martin Andersen-Neksë, Mendelson-Bartoldi, Rimski-Korsakov, Saltikov-Shedrin, Sen-Sans, Sen-Simon, Sen-Zhyst, Zhan-Zhak Ruso etj.

Shënim 1. Kur midis emrit dhe mbiemrit të një personi të huaj ndodhet një nyjë ose një pjesëz, këto zakonisht shkruhen veç: *Antonis van Dajk, Dora d'Istria, Fergus O Konor, Gi dë Mopasan, Leonardo da Vinçi, Lope de Vega, Mahmud al Kazhgari, Miguel de Cervantes, Shon O Kejsi, Vincent van Gog, Zhanë d'Ark etj.*

Shënim 2. Pjesët përcaktuese të mbiemrave të personave shkruhen pa vizë lidhëse e pa kllapa: *Aleksandër Dyma Biri, Gavril Dara Plaku, Gavril Dara i Riu, Katoni i Ri etj.*

Shënim 3. Pjesa - *ogllu* e emrave të burimit turk shkruhet njësh me emrin vetjak përkatës: *Osmanogllu, Pazvanogllu etj.*

Shënim 4. Gjymtyrët përbërëse të emrave dhe të mbiemrave kinezë, koreanë, vietnamezë e birmanë shkruhen veç e veç, pa vizë në mes: *Fan Dinj Fung, Li Sun Sin, Lu Sin, Ngujen Van Troi etj.*

gj) numërorët rreshtorë, kur vetë numri ose një pjesë e tij shënohet me shifra arabe:

klasa e 2-të, kreu i 4-t, e 5-ta A, Kongresi i 6-të, shekulli i20-të, viti i 29-të i Çlirimit, i 74-ti, i 50-mijëti ose i 50 000-ti, i 200-milioni ose i 200 000 000-ti etj.

Po kështu shkruhen: *400-shi 500-shi, 900-shi, 300 000-shi ose 300-mijëshi etj.*

Kur numërori rreshtor shkruhet me shifër romake, përdoret pa prapashtesë

dhe pa nyjë të përparme:

klasa I, Kongresi V, Kreu XVI, viti XXIX i Çlirimit, Gjergj Balsha I, Luigji XIV, Mehmeti II etj.

Shënim. Numërorët rreshtorë që shënojnë shkallët e përgjegjësisë në organizatat shoqërore, në ushtri etj., shkruhen gjithnjë me shkronja e jo me shifra romake:

kapiten i parë, piloti i dytë, sekretari i parë i Komitetit të Partisë të..., sekretari i dytë i ambasadës etj.

h) emërtimet e përvjetorëve dhe formimet e ngjashme me to, kur numërori shënohet me shifër:

50-vjetori i Pavarësisë; 25-vjetori i themelimit të Partisë; shkolla 8-vjeçare; 15-ditëshi i parë i shtatorit; 30-vjetëshi i parë i shekullit XIX etj.

Por, kur numërori shënohet me shkronja, fjala shkruhet si një e vetme, pa vizë në mes: **pesëdhjetëvjetori** i Pavarësisë; **pesëqindvjetori** i vdekjes së Skënderbeut; **njëzetepesëvjetori** i themelimit të Partisë; shkolla **tetëvjeçare**; **pesëmbëdhjetëditëshi** i parë i shtatorit etj.;

i) emërtimet e veçanta të mjeteve teknike, si edhe emërtimet e ngjashme konvencionale, në përbërjen e të cilave hyn edhe një numër i shënuar me shifra:

B-52, Boing-707, F-100, Il-18, Gaz-69, Mig-21, T-34, TU-104, U-2, Apollo-14, Kozmos-130; Plani D-4, Agjenti J-33 etj.

Po kështu shkruhen edhe numrat e telefonave dhe të targave të automjeteve, kur përbëhen nga grupe shifrash p.sh.:

27-51, 25-09, 41-44, 55-70, 55-76;

BR 68-65, DR 42-68, ER 50-52, KO 43-93, TR 03-97, UP 05-06-50 etj.

j) emërtimet e shkurtuara të institucioneve, të zyrave, të ndërmarrjeve, të organizatave etj.; viza lidhëse në këtë rast vihet midis tyre dhe nyjës së prapme ose mbaresës:

SMT-ja e Lushnjës, punonjësit e NB-ve, Komiteti Qendror i BRPSH-së, sesioni i 28-të i OKB-së, Shtabi i ABD-së, korrespondentët e ATSH-së, nëpunësit e PTT-së, oxhaku i TEC-it, anëtarët e BRASH-it, rregullorja e FIFA-s etj.;

k) emërtimet e përbëra nga një pjesë e shkurtuar dhe nga një pjesë e plotë:

NI-Kimike, NI-Profarma, NI-Pyjore, NI-Qelqi, NI-Tulla etj.;

1) shkronjat, numrat (kur shkruhen me shifra), pjesët e pandryshueshme të ligjëratës, si edhe elemente që nuk janë pjesë të ligjëratës, kur përdoren si emra dhe marrin tregues të trajtave rasore:

a-ja; b-ja; vëru pikat ë-ve; vër pikën mbi i-në; d-ja është bashkëtingëllore; y-ja është zanore; të gjendet x-i etj.; 1-ja; 2-ja; 3-ja; 7-a; 15-a; kryengritja e 1911-s;

ngjarjet e **1924-s**; aksionet kryesore gjatë **1943-së** etj.; **e-ja, dhe-ja, as-i** janë lidhëza këpujore; kuptimet e **-tar-it** si prapashtesë; **zë-ja** është prapashtesë zvogëlimi; **pse-ja** është ndajfolje pyetëse etj.;

11) komandat ushtarake të përbëra nga dy ose më shumë pjesë; viza lidhëse në këtë rast vihet midis pjesëve përbërëse të tyre:

Para-marsh!, Me vrap-marsh!, Prapa-ktheu!, Gjysmëdjathtas-kthehu!, Në vend-numëro!, Skuadër-ndal!, Skuadra, djathtas-kthehu!, Në krah-armë!, Pranë këmbës-armë!, Në sup=armë!, Në krahaqafë-armë!, Djathtas-ndero!, Togë-ndal!, Toga-mblidhu!, Bajonetë-drejto!, Bajonetë-përkul!, Për nder-armë!, Armë-zbraz!, Majtas-eja në radhë! Largësi-zmadho!, Rrip-zgjato!, Kompania, në vijë togë-kolonë-mblidhu!, Batalioni, në vijë kompani-kolonë-mblidhu! etj.

§ 69

Shkruhen me vizë të gjatë në mes tyre:

a) emrat e përveçëm që shënojnë caqet e një hapësire gjeografike, si edhe emrat që shënojnë caqe kohore:

gara e çiklizmit Tiranë-Elbasan-Korçë; hekurudha Rrogozhinë-Fier; kanali Peqin-Kavajë, kanali Vjosë-Levan-Fier; largësia Tokë-Diell; vija ajrore Paris-Tiranë-Pekin; lundrimi Amerikë-Evropë; udhëtimi Francë-Argjentinë-Australi; udhëtimi Tokë-Hënë etj.;

periudha janar-maj; periudha pranverë-vjeshtë etj.;

b) numërorët që shënojnë caqet e një hapësire kohore:

periudha 1939-1944; tridhjetëvjetori i themelimit të Partisë 8.XI.1941-8.XI.1971; katërqindvjetori i lindjes së Budit 1566-1966; Konferenca e Parë e Studimeve Albanologjike 14-21.XI.1962; Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe 20-25.XI.1972; pesëqindvjetori i vdekjes së Skënderbeut 1468-1968; plani i katërt pesëvjeçar 1966-1970; viti shkollor 1973-1974; letërsia e shekujve XIX-XX etj.;

c) dy a më shumë emra të veçantë ose emërtime, fjalë a togje fjalësh të veçanta, të cilat kanë ndërmjet tyre marrëdhënie të ndërsjellta, janë elemente përbërëse të njësive kuptimore shumëpjesëshe ose shënojnë kalime nga një gjendje në një gjendje tjetër:

ndeshja Dinamo-Partizani; ndeshja e futbollit Shqipëri-Turqi; takimi Spaski-Fisher; uniteti parti-popull;

trekëndëshi mësim-punë-prodhuese-edukim fizik dhe ushtarak;

marrëdhëniet mall-para-mall;

ç) emrat e bashkautorëve të një vepre:

K. Marks-F.Engels; A. Xhuvani-K. Cipo etj.

VI. PËRDORIMI I SHKRONJAVE TË MËDHA

§ 70

Shkronja e madhe përdoret për të dalluar emrat e përveçëm dhe emërtimet e barasvlershme me ta nga emrat e përgjithshëm.

§ 71

Shkruhen me shkronjën e parë të madhe emrat dhe mbiemrat e personave, epitetet ose ofiqet (nofkat) që janë pjesë përbërëse e tyre, si edhe pseudonimet:

Ali Kelmendi, Avni Rustemi, Dedë Gjo Luli, Gjergj Elez Ali, Gjergj Kastrioti, Gjeta Basho Muji, Gjin Bua Shpata, Gjon Buzuku, Ismail Qemali, Naim Frashëri, Pjetër Budi, Rrapo Hekali etj.;

*Aleksandër Dyma **Biri**, Gavril Dara i **Riu**, Gjergj Balsha i **Parë**, Gjergj **Qimekeqi**, Ivani i **Tmerrshëm**, Rikard **Zemërluani**, Leka i **Madh**, Llelshi i **Zi**, Mark **Shalëgjati**, Nikolla **Këmbëleshi** etj.;*

Asdreni, Buburicka, Çajupi, Dokë Sula, Jakin Shkodra, Migjeni, Platonicus, Rushit Bilbil Gramshi etj.

Shënim 1. Nyjat dhe pjesëzat e mbiemrave të huaj shkruhen me shkronjë të vogël, kur jepet i plotë emri dhe mbiemri i personit, por shkruhen me shkronjë të madhe, kur përdoret vetëm mbiemri dhe kur nyja ose pjesëza është element i domosdoshëm i tij:

Kalderon de la Barka, por De la Barka, Leonardo da Vinçi, por Da vinçi; Lope de Vega, por De Vega; Mahmud al Kazhgari, por Al Kazhgari; Sharl dë Koster, por Dë Koster; Vincent van Gog, por Van Gog etj.

Me shkronjë të madhe shkruhen edhe pjesët O, Mak, San, Sen të mbiemrave të huaj të personave:

O Brien, O Konor, O Kejsi; Mak-Dovell, San-Martin, Sen-Simon etj.

Shënim 2. Të gjitha pjesët e emrave dhe të mbiemrave kinezë, koreanë, vietnamezë e birmanë fillojnë me shkronjë të madhe:

Fan Dinj Fung, Kan Gam Çan, Li Sju Çen, Lu Sin, Ngujen Van Troi, Sun Jat Sen etj.

§ 72

Shkruhen me shkronjën e parë të madhe emrat e mbiemrat e përveçëm, të cilët, megjithëse përdoren për të shënuar një kategori të caktuar njerëzish, nuk janë kthyer në emra të përgjithshëm:

*janë të rrallë në histori **Gjergj Kastriotët**; kemi edhe ne **Homerët tanë**; një **Promete** i ditëve tona etj.*

Shënim. Kur emrat e përveçëm të njerëzve janë kthyer në emra të

përgjithshëm që shënojnë tipin përkatës, shkruhen me shkronjë të vogël:

ciceron, donkishot, gobsek, harpagon, kuisling, mecen, mentor etj.

Me shkronjë të vogël shkruhen edhe emërtimet e njësive të matjes, të mjeteve teknike, të sendeve etj., të cilat burojnë nga emra të përveçëm:

amper-i, om-i, vat-i, volt-i, zhul-i; dizel, ford, mauzer, rëntgen etj.

§ 73

Emërtimet e funksioneve shtetërore, politike e ushtarake, të gradave, të titujve fetarë etj. shkruhen me shkronjë të vogël:

ministri i Ndërtimit N.N., deputeti i Kuvendit Popullor N.N., kryetari i Komitetit Ekzekutiv N.N., presidenti i Republikës, perandori Kostandin, mbretëresha Teuta, sulltan Murati II;

sekretari i Komitetit të Partisë, **anëtari** i Byrosë Politike, **anëtari** i Sekretariatit të KQ, **sekretari** i KQ, **komisari** i korpusit, **komisari** i batalionit, **ambasadori** N.N.;

komandanti i regjimentit, **komandanti** i korpusit, **komandanti** i brigadës, **shefi** i shtabit, **admirali** N.N., **mareshali** Vatutin, **gjenerali** Dombrovski, **major** Petrit Bardhi, **toger** Skënder Petrela;

dukë Gjini Tanushi, **princi** Karl Topia, **kont** Niketë Topia, **vojvodë** Janosh Huniadi, Ali **pashë** Gucia, Mehmet **pashë** Bushati, Ali **bej** Evrenozi;

anëtari i Akademisë së Shkencave N.N., **profesor** N.N., **docent** N.N., **doktor profesor** Aleksandër Xhuvani, **bashkëpunëtor** i vjetër shkencor N.N.*;

papa Kalisti III, **peshkopi** Pal Engjëlli, **at** Shtjefën Gjeçovi, **imzot** Luigj Bumçi, **sheh** Mustafa Tetova etj.

Kur emërtimet e mësipërme janë bërë pjesë e pandarë e një emri të përveçëm, ato shkruhen me shkronjë të madhe:

Baba Faja, **Hoxha Tahsini**, **Kont Urani**, **Madam dë Stal**, **Papa Kristo Negovani**, **Princ Vidi** etj.

§ 74

Emërtimet e funksioneve zyrtare e shoqërore më të larta, titujt më të lartë të nderit në RPSH dhe emërtimet e urdhrave e të medaljeve shtetërore shkruhen me shkronjë të madhe (të gjitha fjalët që hyjnë në përbërjen e tyre, me përjashtim të nyjave); po kështu veprohet edhe në rastet e ngjashme në kumtimet e në dokumentet zyrtare:

* Kur këto emërtime përdoren më vete (jo në fjali), siç ndodh zakonisht në rastet kur u drejtohem personave përkatës, në nënshkrimet, si edhe në renditjen e emërtimeve në fjalë në dokumentet zyrtare, ato shkruhen me shkronjë të madhe si në formën e plotë, ashtu edhe në formën e shkurtuar.

Sekretari i Parë i Komitetit Qendror të Partisë së Punës të Shqipërisë; Kryetari i Presidiumit të Kuvendit Popullor; Kryetari i Këshillit të Ministrave të Republikës Popullore të Shqipërisë; Kryetari i Këshillit të Përgjithshëm të Frontit Demokratik të Shqipërisë; Presidenti i Këshillit të Përgjithshëm të Bashkimeve Profesionale të Shqipërisë; Sekretari i Parë i Bashkimit të Rinisë së Punës të Shqipërisë; Presidentja e Bashkimit të Grave të Shqipërisë; Hero i Popullit; Hero i Punës Socialiste; Mësues i Popullit; Artist i Popullit; Urdhri i Flamurit; Urdhri i Punës i Klasit të Parë; Urdhri i Lirisë; Urdhri “Naim Frashëri”; Medalja e Trimërisë; Medalja e Punës etj.

Emërtimet e titujve të tjerë të nderit shkruhen me shkronjë të madhe vetëm në fjalën e parë:

*Artist i merituar, Mësues i merituar, Mjeshtër i sportit etj.**

§ 75

Shkruhen me shkronjë të madhe emrat e përveçëm të botës mitologjike e fetare, si edhe ata të figurave e të tregimeve popullore:

*Adami, Apoloni, Buda, Diana, Eva, Hermesi, Jupiteri, Krishti, Minerva, Mitra, Muhameti, Neptuni, Pani, Polifemi, Shiva, Zeusi etj.; Borëbardha, e Bukura e Dheut, Hirushja; Katallani, Maro Përhitura, Syqenëza etj. (por shkruhen me shkronjë të vogël emrat e përgjithshëm të sferave të mësipërme si *allah, engjell, perëndi, perri, shenjt, xhind, zanë etj.*).*

§ 76

Shkruhen me shkronjë të madhe emrat e përveçëm të kafshëve:

Balashi, Baloja, Bukefali, Kazili, Kuqali, Laroja, Rosinanti etj.

§ 77

Shkruhen me shkronjë të madhe emërtimet e planetëve, të yjeve, të yjesive e të trupave të tjerë qiellorë:

Arusha e Madhe, Arusha e Vogël, Galaktika, Jupiteri, Kashta e Kumtrit, Dielli, Hëna, Marsi, Neptuni, Saturni, Shenjëzat, Toka, Urani, Ylli Polar etj.

Shënim. Emrat *dielli, dheu, hëna, toka etj.* shkruhen me shkronjë të vogël, kur nuk përdoren si terma të astronomisë, p.sh. *perëndimi i diellit; temperatura në det e në tokë është e ndryshme; një natë pa hënë etj.*

§ 78

Emërtimet gjeografike e territoriale-administrative, si edhe emrat e tjerë të vendeve shkruhen me shkronjë të madhe:

* Emërtimet e titujve të nderit vihen në thonjëza, kur përdoren menjëherë pas fjalës “titull”, si ndajshim i paveçar me presje: *iu dha titulli “Hero i Popullit” - “Hero Punës Socialiste”, - “Artist i Popullit Aleksandër Xhuvani, Mjeshtri i sportit N.N. etj.*

Adriatiku, Alpet, Ballkani, Buna, Dajti, Devolli, Drini, Joni, Karpatet, Labëria, Luma, Mirdita, Myzeqeja, Sazani, Skrapari, Shari, Shqipëria, Tomori, Vjosa, Vlora etj.

Pjesët përbërëse të një emërtimi gjeografik a të një emri vendi prej dy a më shukmë fjalësh shkruhen me shkronjë të madhe (me përjashtim të nyjave, lidhëzave e parafjalëve):

Amerika Latine, Azia e Vogël, Bishti i Pallës, Bjeshkët e Nemuna, Bregu i Fildishtë, Bregu i Matës, Briri i Artë, Deti i Bardhë, Deti i Kuq, Deti i Vdekur, Deti i Zi, Drini i Bardhë, Fusha Mbret, Gadishulli Ballkanik, Gadishulli Iberik, Gropa e Shkodrës, Guineja e Re, Guri i Bardhë, Guri i Hasit, Guri i Pishkashit, Gjiri Arabik, Gjiri Persik, Ishulli i Lezhës, Kepi i Gjellbër, Kepi i Shpresës së Mirë, Kodra e Kuqe, Komsomolsk-mbi-Amur, Kunora e Dardhës, Kunora e Lurës, Lëndina e Lotëve, Lugjet e Verdha, Lumi i Vlorës, Maja e Hekurave, Malësia e Madhe, Malësia e Mbishkodrës, Mali i Bardhë, Mali i Gjerë, Mali i Zi, Mali me Gropa, Oqeani i Ngrirë i Veriut, Përroi i Thatë, Poli i Jugut, Poli i Veriut, Qafa e Gjarprit, Qafa e Thanës, Qafa e Zezë, Reç-e-Dardha, Rrafshi i Dukagjinit, Rruga e Barrikadave, Sheshi i Demonstratave, Sheshi i Flamurit, Shkalla e Tujanit, Shkëmbi i Kavajës, Shtegu i Dhenve, Tenda e Qypit, Toka e Zjarrtë, Ura e Shtrejtë, Vau i Dejës, Vendet e Ulëta, Zelanda e Re etj.

e të dokumenteve historike me rëndësi kombëtare ose ndërkombëtare, të monumenteve historike e të monumenteve të kulturës shkruhen me shkronjë të madhe (me përjashtim të nyjave dhe të fjalëve shërbyese):

Çlirimi (zhvillimi ekonomik pas Çlirimit), Reforma, Rilindja, Rilindja Kombëtare Shqiptare, Tanzimati etj.;

Antanta, Antanta e Vogël, (fuqitë) e Boshtit, Internacionalja Komuniste, Internacionalja e Parë, Komuna e Parisit, Konferenca e Ambasadorëve, Konferenca e Labinotit, Konferenca e Paqes, Konferenca e Pezës, Kongresi VI i PPSH, Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, Kongresi i Lushnjës, Kongresi i Manastirit, Kongresi i Përmetit, Kuvendi i Lezhës, Lëvizja Nacionalçlirimtare, Lidhja e Prizrenit, Lufta e Dytë Botërore, Lufta Nacionalçlirimtare, Lufta Njëqindvjeçare, Lufta e Vlorës, Mbledhja e Beratit, Nata e Shën Bartolemeut, Njëqind Ditët, Operacioni i Dimrit, Qeveria e Përkohshme e Durrësit, Reforma Agrare, Republika e Tretë, Revolucioni Socialist i Tetorit, Shoqëria e të Shtypurit Shkronja Shqip, Traktati i Londrës, Traktati i Shën Stefanit, Traktati i Versajës etj.;

Dekreti i Paqes, Dekreti i Tokës, Karta e Kombeve të Bashkuara, Karta e Madhe e Lirive, Kushtetuta e RPSH, Letra e Hapur e KQ të PPSH, Memorandumi i Gërçes, Tezat e Prillit etj.;

Shtëpia e Partisë, Kalaja e Gjirokastrës, Varrezat e Dëshmorëve të Atdheut (Tiranë), Mauzoleumi i Dëshmorëve (Durrës), Manastiri i Ardenicës etj.;

Monumenti i Shpalljes së Pavarësisë (Vlorë), Monumenti i Luftëtarit Kombëtar (Korçë), Monumenti i Skënderbeut (Tiranë, Krujë), Ura e Mesit, Xhamia e Ethem beut (Tiranë) etj.

Shënim. Emërtimet e epokave gjeologjike, historike e të formacioneve historiko-shoqërore që nuk janë emra të përvëçëm, shkruhen me shkronjë të vogël:

diluvi, jura, kuaternari etj.; koha e re, mesjeta, neoliti, paleoliti etj.; feudalizmi, komuna primitive, kapitalizmi, komunizmi etj.

§ 80

Emërtimet zyrtare (të sotme ose historike) të institucioneve të shtetit e të partisë të vendit tonë, si edhe emërtimet e organizatave shoqërore e të njësive ushtarake kryesore shkruhen me shkronjë të madhe (me përjashtim të nyjave dhe të fjalëve shërbyese); po kështu veprohet edhe në rastet e ngjashme në kumtimet e në dokumentet zyrtare:

*Komiteti Qendror i Partisë së Punës të Shqipërisë, Byroja Politike e Komitetit Qendror të Partisë së Punës të Shqipërisë, Sekretariati i Komitetit Qendror të Partisë së Punës të Shqipërisë, Kuvendi Popullor, Presidiumi i Kuvendit Popullor, Këshilli i Ministrave i Republikës Popullore të Shqipërisë, Fronti Demokratik i Shqipërisë, Këshilli i Përgjithshëm i Frontit Demokratik, Bashkimet Profesionale të Shqipërisë, Këshilli i Përgjithshëm i Bashkimeve Profesionale të Shqipërisë, Bashkimi i Rinisë së Punës të Shqipërisë, Komiteti Qendror i Bashkimit të rinisë së Punës të Shqipërisë, Bashkimi i Grave të Shqipërisë, Këshilli i Përgjithshëm i Bashkimit të Grave të Shqipërisë, Partia Komuniste e Shqipërisë, Rinia Komuniste Shqiptare, Ushtria Popullore, Ushtria Nacionalçlirimtare, Shtabi i Përgjithshëm i Ushtrisë Nacionalçlirimtare, Këshilli Antifashist Nacionalçlirimtar, Kryqi i Kuq Shqiptar, Bashkimi i Përgjithshëm i Kooperativave të Konsumit, Komiteti Kombëtar i Veteranëve të Luftës të Popullit Shqiptar, Ministria e Arsimit dhe e Kulturës, Ministria e Punëve të Jashtme, Ministria e Tregtisë, Akademia e Shkencave e Republikës Popullore të Shqipërisë, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Biblioteka Kombëtare, Banka e Shtetit Shqiptar, Komiteti i Kulturës dhe i Arteve, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Instituti i Monumenteve të Kulturës, Instituti i Lartë Shtetëror i Bujqësisë, Instituti i Shkencave, Fakulteti i Historisë dhe i Filologjisë, Fakulteti Ekonomik, Drejtoria e Përgjithshme e Ekonomisë Komunale, Teatri Popullor, Teatri i Operës dhe i Baletit, Shtëpia Botuese e Librit Shkollor, Komiteti i Partisë i Rrethit të Beratit, Këshilli Popullor i Rrethit të Shkodrës, Korparmata I, Divizioni II, Brigada I Sulmuese etj.**

Shënim. Emërtimet e kategorive të mësipërme, kur përdoren si emra të përgjithshëm, shkruhen me shkronjë të vogël: *u bënë zgjedhjet e këshillave popullore të rretheve; do të shkoj në komitetin ekzekutiv; ky universitet nuk ka fakultet mjekësie etj.*

§ 81

Kur në një kontekst të caktuar një emërtim i tipave të përmendur në §§ 79,

* Në rastet kur një pjesë e emërimit zyrtar të një institucioni, organizate etj. përdoret për të përfaqësuar gjithë emërtimin, kjo pjesë shkruhet me shkronjë të madhe: *ministri i Mbrojtjes, ministri i Punëve të Jashtme, drejtori i Ekonomisë Komunale etj.*

80 rishfaqet me anë të fjalës së parë, kjo shkruhet me shkronjë të madhe, si përfaqësuese e një emri të përveçëm:

forcat e Lidhjes (= e Lidhjes së Prizrenit); *mësimet e Komunës* (= e Komunës së Parisit); *vendimet e Kongresit* (p.sh. e Kongresit të Lushnjës, të Përmetit); *rëndësia historike e këtyre Tezave* (= e Tezave të Prillit); *Kongresi VI i Partisë* (= i Partisë së punës të Shqipërisë); *tridhjetëvjetori i themelimit të Frontit* (= të Frontit Demokratik të Shqipërisë); *institutet e Akademisë* (= e Akademisë së Shkencave të RPSH); *dokumentet e Shtabit* (= e Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë Nacionalçlirimtare etj.

§ 82

Shkruhen me shkronjë të madhe pjesët përbërëse të emërtimeve të festave kombëtare e ndërkombëtare:

28 Nëntori, 29 Nëntori, 11 Janari, 8 Marsi ose Tetë Marsi, 1 Maji ose Një Maji, 24 Maji, 1 Qershori, 10 Korriku, 7 Nëntori, 8 Nëntori ose Tetë Nëntori, Dita e Aviacionit, Dita e Mësuesit, Dita Ndërkombëtare e Gruas, Viti i Ri etj.

Shënim. Emrat e festave fetare shkruhen me shkronjë të vogël:

bajrami, kërshëndellat, mevludi, nata e mirë, pashkët, e premtja e zezë, ramazani, rrëshajet, ujët e bekuar etj.

§ 83

Te titujt e gazetave, të revistave e të librave, të cilët vihen kurdoherë ndërmjet thonjëzash, shkruhet me shkronjë të madhe vetëm fjala e parë dhe emrat e përveçëm që hyjnë në përbërjen e titullit:

“Zëri i popullit”, “Bashkimi”, “Zëri i rinisë”, “Sporti popullor”, “Jeta e re”, “Studime filologjike”, “Studime historike”, “Gjurmime albanologjike”, “Revista pedagogjike”, “Në shërbim të popullit”, “Ylli i mëngjezit”, “Bujku i ri”, “Shqiptarja e re”, “Kushtrimi i lirisë”, “Bota e re”, “Ata nuk ishin vetëm...”, “Bagëti e bujqësia”, “Drurët dhe shkurret e Shqipërisë”, “Gramatika e gjuhës shqipe”, “Historia e Skënderbeut”, “Historia e letërsisë shqipe”, “Komedia hyjnore”, “Kujtime nga jeta e Brigadës I Sulmuese”, “Lulet e verës”, “Norma letrare kombëtare dhe kultura e gjuhës”, “Para agimit”, “Për revolucionarizimin e mëtejshëm të shkollës sonë”, “Drejtshkrimi i gjuhës shqipe”, “Shpresë për popullin, tmerr për armikun”, “Toka jonë”, “Zëri i arbëreshëve” etj.

Po kështu shkruhen titujt e botimeve në gjuhët e huaja, kur jepen me alfabetin e shqipes:

“I foni tis Alvanias”, “Noje rajnishe cajtung”, “L’albaneze d’Italia”, “L’ymanite ruzhë”, “Rote fane” etj.

§ 84

Shkurtime të emrave të shteteve, të partive, të organizatave, të shoqërive, të institucioneve, të ndërmarrjeve etj., shkruhen me shkronja të mëdha, pa vënë pikë as ndërmjet, as pas tyre:

RPSH, RSR, RDGJ, BRSS, SHBA etj.; PPSH, PKSH, PKK etj.; BPSH, BRPSH, BGSJ, KONARE, OKB, NATO, SEATO, UNESCO, GAT etj.; AIESEE, FIDE, FIFA, OPEK, SVEA, UEFA etj.; ATSH, NB, NN, SMT, UEM, USHT, TEC, AXHERPRES, AFP, MENA, VNA etj.

§ 85

Shkruhen me shkronjë të madhe emrat e përgjithshëm, kur përdoren për të shënuar qenie të personifikuara (në fabulat, përrallat e në krijime të tjera letrare):

Plaku i Vitit të Ri; **O Prill**, o im vëlla!; “**Vajza dhe Vdekja**”; **Përralla** gjet një ditë të **Vërtetën** (N. Frashëri); **Të lumtë**, o **Arbër**, se na zbardhe faqen! (K. Kristoforidhi) etj.

§ 86

Mund të shkruhet me shkronjë të madhe një emër i përgjithshëm për qëllime të veçanta stilistike, për të theksuar me forcë a me ngjyrim të veçantë një nocion, një njeri a një ide të caktuar (*Atdheu*, *Mëmëdheu*, *Partia*, *Liria*, *Komisari*, *Komandanti*, *Njeriu*, *Nëntori* etj.):

“*Të bukurën e gjeta te ti, o Atdhe!*”; “*Të nderojmë Mëmëdhenë!*”; “*ku t’i kërkoj rrënjët e tua, Parti?*”; “*Mirëmëngjes, Republikë!*”; *Nëntori ynë i lavdishëm*; “*Flamur i madh për Vegjëli*”; “*Yll i pavdekur për Liri*” etj.

§ 87

Përemri vetor *ju* dhe përemrat pronorë *juaj*, *(i, e) tij*, *(i, e) saj*, në shenjë nderimi për personin të cilit i drejtohem, ose për të cilin flasim, mund të shkruhen me shkronjë të madhe.

Me shkronjë të madhe mund të shkruhen edhe emërtimet e bartësve të funksioneve shtetërore e shoqërore, kur u drejtohem atyre:

Shoku Ministër!; Shpresoj, shoku Kryetar, se do të marr një përgjigje të shpejtë etj.

§ 88

Shkruhen me shkronjë të madhe emërtimet shkencore të tipave, klasave, rendeve, familjeve e gjinive të botës bimore e shtazore në trajtën latine të tyre; te emërtimet e llojeve e të nënndarjeve të tyre shkruhet me shkronjë të madhe vetëm fjala e parë:

Chordata, *Protozoa*, *Mammalia*, *Pisces*, *Rodentia*, *Carnivora*, *Felidae*, *Ursidae*, *Turdus*, *Mugil*, *Canis lupus*, *Locusta viridis* etj.;

Angiospermae, *Gymnospermae*, *Dicotyledones*, *Monocotyledones*, *Archichlamideae*, *Leguminosae*, *Polygonales*, *Pinaceae*, *Papilionaceae*, *Larix*, *Abies*, *Costanea sativa*, *Salvia officinalis* etj.

§ 89

Shkruhen me shkronjën e parë të madhe simbolet e elementeve kimike:

Cl, Fe, H, Mg, Mn, N, Na, O, S etj.

§ 90

Emrat e përgjithshëm si *rrugë, bulevard, stadium, shesh, lagje, hotel, kinema, teatër, ndërmarrje, kooperativë, uzinë, kombinat, hidrocentral, vapor, shkollë, klub, gazetë, revistë, roman, poemë, dramë, opera, balet, këngë, çetë, batalion, brigadë* etj., që përcaktohen nga një emër a emërtim i përveçëm në rasën emërore, i vënë ndërmjet thonjzash*, shkruhen me shkronjë të vogël:

rruga “Asim Vokshi”, rruga “Kongresi i Përmetit”, bulevardi “Dëshmorët e Kombit”, bulevardi “Republika”, stadiumi “Dinamo”, sheshi “Avni Rustemi”, sheshi “Heronjtë e Vigut”, sheshi “Skënderbej”, lagja “Çlirimi”, lagja “24 Maji”;

hotel “Adriatiku”, hotel “Dajti”, kinema “17 Nëntori”, kinema “Morava”, teatri “Aleksandër Moisiu”, teatri “Migjeni”, ndërmarrja bujqësore “8 Nëntori”, ndërmarrja e ndërtimit “Perlat Rexhepi”, kooperativa bujqësore “Ylli i kuq”, uzina “Drini”, uzina “Partizani”, kombinati ushqimor “Ali Kelmendi”, hidrocentrali “Karl Marks”, hidrocentrali “Lenin”, vaporit “Vlora”, shkolla “Bajram Curri”, shkolla “Bajram Curri”, shkolla “Katër dëshmorët”, shkolla “Liria”, shkolla pedagogjike “17 Nëntori”, klubi “Flamurtari”, klubi “Tomori”;

gazeta “Zëri i Popullit”, revista “Nëntori”, romani “Lumi i vdekur”, poema “Prishtina”, drama “Familja e peshkatarit”, drama “Toka jonë”, opera “Skënderbeu”, baleti “Halili dhe Hajria”, kënga “Marshim partizan”;

çeta “Selam Musaj”, batalioni “Fuat Babani”, batalioni “Hakmarrje”, brigada “Shkurte Pal Vata” etj.

Kur emërtimet e mësipërme përdoren më vete (jo në fjali) në tabelat, dokumentet e shpalljet zyrtare, shkruhet me shkronjë të madhe edhe fjala e parë.

Me shkronjë të madhe shkruhen gjithashtu emrat *shesh, rrugë, lagje* etj., kur ata janë pjesë e emërtimit të përveçëm përkatës: *Rruga e Barrikadave, Sheshi i Flamurit, Lagja e Re, Klubi i Manastirit* etj.

§ 91

Emrat e popujve dhe të banorëve të një vendi, të një krahine, të një qyteti etj. shkruhen me shkronjë të vogël:

afrikanët, algjerianët, amerikanët, bullgarët, evropianët, francezët, hungarezët, kinezët, pellazgët, polakët, rumunët, shqiptarët, vietnamezët, zviceranët etj.; *arbëreshët, beratasit, dibranët, elbasanasit, gjirokastritët, kosovarët, kolonjarët, matjanët, myzeqarët, shkodranët, shpatarakët, tiranasit, ulqinakët, vlonjatët* etj.

§ 92

Emrat e ditëve të javës, të muajve e të stinëve shkruhen me shkronjë të vogël:

* Emrat e rrugëve e të shesheve në tabelat përkatëse nuk vihen në thonjza.

e hënë, e martë, e mërkurë etj.; janar, shkurt, mars, prill etj.; pranverë, verë, vjeshtë, dimër.

§ 93

Në veprat poetike fjala e parë e çdo vargu mund të fillojë me shkronjë të madhe ose të vogël; por në rastet kur vargjet, në citimet, shkruhen vijueshëm njëri pas tjetrit, jo secili në rresht më vete, ato nisin gjithmonë me shkronjë të madhe.

§ 94

Fillon me shkronjë të madhe fjala e parë e çdo teksti të shkruar, si edhe fjala e parë e një fjalie ose periudhe që vjen pas pikës, shumëpikëshit, pikëpyetjes, pikëçuditjes dhe dy pikave, kur këto shënojnë mbarimin e një fjalie të veçantë a të një periudhe të mëparshme.

Shënim. Kur pikëpyetja, pikëçuditja ose shumëpikëshi vihet pas ligjëratës së drejtë dhe në fjalët e autorit, që vijnë, tregohet se kujt i takon ligjëratat e drejtë, pas shenjave të mësipërme, fjala e parë shkruhet me shkronjë të vogël, p.sh.:

- *Po ju, si shkuat?* - pyeti komisar partizanët;

- *Ku jeni, or shokë, se po ju kërkohet!* - tha pastaj njëri prej tyre;

- *M'u duk djalë i mirë...* - i thashë unë.

Po kështu shkruhet me shkronjë të vogël fjala e parë pas shumëpikëshit që shënon ndërprerje gjatë ligjëratës dhe jo mbarimin e fjalisë a të periudhës së mësipërme, p.sh.:

Ky tavan është i ulët... tavani i shtëpisë sonë është më i lartë dhe i lyer me bojë të gjelbër.

§ 95

Shkruhet me shkronjë të madhe fjala e parë pas dy pikave në këto raste:

a) kur fillon një ligjëratë e drejtë a një citat, që vihet ndërmjet thonjzash:

A të kujtohen fjalët e Petritit: "Ne do t'i kryejmë porositë e tua, do të luftojmë kundër fashizmit për lirinë e Shqipërisë";

Populli ynë thotë: "Trimi i mirë me shokë shumë";

Skënderbeu ka thënë: "Lirinë nuk e solla unë, po e gjeta këtu".

b) kur pas dy pikave radhiten, zakonisht në tekste zyrtare (staturë, ligje, rregullore, urdhëresa, vendime etj.), paragrafë të veçantë që nisin me kryerresht dhe mbarojnë me pikë.

Shënim. Në të gjitha rastet e tjera teksti që vjen pas dy pikave, fillon me shkronjë të vogël:

Ne u lidhëm me lëvizjen: merrnim pjesë në mbledhje të fshehta, shpërndanim trakte, organizonim demonstrata.

VII. NDARJA E FJALËVE NË FUND TË RRESHTIT

§ 96

Ndarja e fjalëve në fund të rreshtit mbështete kryesisht në ndarjen e fjalëve në rrokje, duke marrë parasysh edhe strukturën morfologjike të fjalës.

§ 97

Fjalët njërrrokëshe nuk ndahen në fund të rreshtit:

afsh, ankth, bulkth, çmend, dash, dru, kënd, kopsht, lak, lëng, i lig, ngjall, shkrep, shkrumb, tremb, thumb, vrull, zbraps etj.

§ 98

Ndarja e fjalëve në fund të rreshtit bëhet sipas këtyre rregullave:

a) Bashkëtingëllorja që ndodhet ndërmjet dy zanoresh shkon me zanoren që vjen pas:

ba-rra, bre-dhi, de-ti, do-ra, gë-zim, li-sat, lu-le, mi-ku, ndri-çim, ple-pi, po-pu-lli, pu-në, shpre-sa, xi-xë-llo-nja etj.

b) Kur ndërmjet dy zanoresh ndodhen dy a më shumë bashkëtingëllore, ndarja në fund të rreshtit është e lirë, mjafton që të paktën bashkëtingëllorja e fundit e togut përkatës të kalojë në krye të rreshtit me zanoren pasuese; nga dy ose më shumë ndarje të mundshme të një fjale duhet parapëlqyer ajo që ruan më të qartë kufijtë e pjesëve të kuptimshme të fjalës:

<i>ko-dra</i>	ose	<i>kod-ra</i>
<i>hu-dhra</i>	“	<i>hudh-ra</i>
<i>shu-fra</i>	“	<i>shuf-ra</i>
<i>ko-fsha</i>	“	<i>kof-sha</i>
<i>ve-gla</i>	“	<i>veg-la</i>
<i>la-kra</i>	“	<i>lak-ra</i>
<i>ko-krra</i>	“	<i>kok-rra</i>
<i>ve-pra</i>	“	<i>vep-ra</i>
<i>po-sta</i>	“	<i>pos-ta</i>
<i>mu-shka</i>	“	<i>mush-ka</i>
<i>vi-shnje</i>	“	<i>vish-nje</i>
<i>ku-shti</i>	“	<i>kush-ti</i>
<i>la-vdi</i>	“	<i>lav-di</i>
<i>ek-skavator</i>	“	<i>eks-kavator</i>
<i>ek-skursion</i>	“	<i>eks-kursion</i>
<i>ek-speditë</i>	“	<i>eks-peditë</i>
<i>ek-sport</i>	“	<i>eks-port</i>
<i>fu-nksion</i>	“	<i>fun-ksion</i>

<i>të-mblat</i>	“	<i>tëm-blat</i> ose <i>tëmb-lat</i>
<i>the-mbra</i>	“	<i>them-bra</i> “ <i>them-b-ra</i>
<i>lu-ndra</i>	“	<i>lun-dra</i> “ <i>lind-ra</i>
<i>qe-ndra</i>	“	<i>qen-dra</i> “ <i>qend-ra</i>
<i>që-ndroj</i>	“	<i>qën-droj</i> “ <i>qënd-roj</i>
<i>hë-ngra</i>	“	<i>hën-gra</i> “ <i>hëng-ra</i> etj.

por: *korrr-je*, *lodh-je*, *ndjek-je*, *ngec-je*; *i këtej-më*, *e nesër-mja*, *i par-më*, *i pas-më*; *e ardh-shmja*, *i brend-shëm*, *i buj-shëm*, *i dhimb-shëm*, *e dhimb-shme*, *e mëtej-shme*, *e nder-shme*, *e nder-shmja*, *të ngadal-shmit*, *e paprek-shme*, *e pavdek-shme*, *e përbot-shme*, *e përbot-shmja*, *e përjav-shmja*, *i përkoh-shëm*, *e përkoh-shme*, *e përkoh-shmja*, *e vrull-shme*; *i flak-të* *i pes-të*, *i shesh-të* etj.

Shënim. Bashkëtingëllorja **j** e ndjekur nga një bashkëtingëllore tjetër lidhet gjithmonë me zanoren që i prin: *kuj-tim*, *laj-thi*, *maj-tas*, *mbruj-ta*, *paj-toj*, *vaj-ta* etj.

c) Kur në një fjalë vijnë dy zanore njëra pas tjetrës ato mund të ndahen në fund të rreshtit:

vëlla-it, *xhaxha-it*; *ka-ut*, *va-ut*; *mete-or*; *atdhe-ut*, *kre-ut*, *muze-ut*; *e di-el*, *di-ell*, *mi-ell*, *qi-ell*; *ari-ut*, *bari-ut*, *njeri-ut*, *shi-ut*, *veri-ut*; *blu-aj*, *du-ajt*, *gru-as*, *kru-aj*, *ku-adër*, (por edhe *kua-dër*), *ku-arc*, *mu-aj*, *punu-ar*, *ru-aj*, *sku-adër* (por edhe *skua-dër*), *shkru-an*; *ku-otë* (por edhe *kuo-të*), *dy-er*, *fy-ell*, *kthy-er*, *ly-ej*, *ly-ejmë*, *thy-ej*, *thy-ejmë* etj.

Në shkrimin e trajtave si *mësuesi*, *sulmuesi*, *përkthyesi* etj. dhe në fjalët e prejardhura si *i arsyeshëm*, *i pathyeshëm* etj. të parapëlqehen ndarjet *mësue-si*, *sulmue-sin*, *përkthye-sit* etj.; *i arsyeshëm*, *i pathyeshëm* etj.

ç) Ndarja në fund të rreshtit e fjalëve të përbëra e të përngjitura, si edhe e fjalëve të formuara me parashtesa që përdoren edhe si fjalë më vete në gjuhën e sotme, bëhet në kufirin e pjesëve përbërëse të tyre; kur paraqitet nevoja për ndarjen e vetë pjesëve përbërëse, zbatohen rregullat e mësipërme:

hekur-udhë ose *he-kurudhë* ose *hekuru-dhë* (por jo *heku-rudhë*); *bashk-atdhetar* ose *bashkatdhe-tar* (por jo *ba-shkatdhetar*); *gjith-monë* pse *gjithmo-në*; *i shum-anshëm* ose *i shuman-shëm*; *mos-ardhje* ose *mosardh-je* (por jo *mo-sardhje*); *për-emër* ose *përemër* (por jo *pë-remër*); *i për-jetshëm* ose *i përjetshëm* etj.

§ 99

Nuk ndahen në fund të rreshtit:

a) fjalët e përbëra të shkruara si:

RPSH, *PPSH*, *BPSH*, *BRPSH*, *ATSH*, *BRSS*, *FIFA*, *ISIS*, *KEMP*, *KK*, *KONARE*, *NATO*, *NB*, *NIL*, *NISH*, *NTLAI*, *NTLAP*, *NTSHAI*, *NTSHAP*, *OKB*, *PK*, *PS*, *PTT*, *RDGJ*, *RSR*, *SEATO*, *SHBA*, *UP*, etj.;

b) parashtesa e një numërori rreshtor të shënuar me shifra arabe dhe nyja e

prapme e mbaresat në ato raste kur shkruhen me vizë lidhëse (shih § 68, pikat *gj, j, l*):

Kongresi i 6-të, Internacionalja e 2-të, shekulli i 20-të etj.; SMT-ja, PTT-së, TEC-it etj.; dhe-ja, pse-ja, eh-et dhe oh-et etj.;

c) shkurtimet e tipave:

a. i. (ad interim), *b. f.* (bie fjala), *d. v.* (dora vetë), *e. r.* (era e re), *f. v.* (fjala vjen), *p. sh.* (për shembull) etj.;

ç) emërtimet e veçanta të mjeteve teknike, si edhe emërtimet e ngjashme konvencionale, në përbërjen e të cilave hyn edhe një numër i shënuar me shifra (shih § 68 pika *i*); shkurtimet e njësive të masave dhe shenjat e përqindjes e të përmijës nga shifra që u prin:

TU-104, Boeing-707, Gaz-69, Mig-21; 35 cm, 50 dm, 40 km, 28 800 km², 90 ha, 3 m³, 200 g, 35 kg, 70 kv, 2 l; 100 %, 112 %, 30 ‰ etj.;

d) shenja e paragrafit dhe numri e shkronja që vijnë pas saj, si edhe shkurtime të tjera që shënojnë nënndarje të kapitujve, neneve etj.;

§ 12, § 12 a, § 67 Ba, Kreu IV, Kreu VI c etj.;

dh) numrat që përmbajnë një thyesë dhjetore:

15,5; 0,06; 10,53 etj.;

e) shkronjat e një dyshkronjëshi:

da-lloj (e jo dal-loj), ha-rroj (e jo har-roj), pe-sha (e jo pes-ha), hu-dhër (e jo hud-hër) etj.

§ 100

Në ndarjen e fjalëve në fund të rreshtit duhen pasur parasysh edhe këto rregulla plotësuese:

a) një shkronjë e vetme nuk mund të lihet në fund të rreshtit e as të çohet në rreshtin tjetër, edhe kur është zanore. Kështu shkruhet:

aca-rim (e jo a-carim), acid (e jo a-cid), urë (e jo u-rë), ba-riu (e jo bari-u), li-ria (e jo liri-a), miu (e jo mi-u), shkoi (e jo shko-i), Shqi-përia ose Shqipë-ria (e jo Shqipëri-a) etj.;

b) dy shkronja të njëllojta që takohen në një fjalë, mund të ndahen në fund të rreshtit:

i pa-anshëm, i pa-arsyeshëm, ko-operativë, vaku-um, kundër-revolucionar, hesht-te, (në mos) prit-të etj.;

c) kur kalon në rreshtin tjetër pjesa e dytë e një fjale a e një emërtimi të përbërë, që shkruhet me vizë lidhëse, para saj, në krye të rreshtit, përsëritet viza lidhëse:

hyrje- / -dalje, marksist- / -leninist, copa- / -copa, aty- / -këtu⁵ etj.

§ 101

⁵ Viza e pjerrët / në shembujt e mësipërm shënon fundin e rreshtit.

Nuk mund të hapen kllapa a thonjëza në fund të rreshtit e as të mbyllen në fillim të rreshtit tjetër.

Nuk mund të kalojnë në rreshtin tjetër shenjat e pikësimit, me përjashtim të vizës së gjatë.

VIII. SHKRIMI I DATEVE

§ 102

Kur në datat e pota muaji shkruhet me shifra (arabe ose romake), pas shënimit të datës dhe të muajit vihet një pikë:

20.VII.1973 ose 20.7.1973 (dhe jo 20/7/1973 ose 20-VII-1973) etj.

§ 103

Kur në datat e plota muaji shkruhet me shkronja, nuk vihet asnjë shenjë midis ditës, muajit dhe vitit:

23 janar 1943, 4 mars 1973 etj.

§ 104

Në shkrimin e datave, pas emrit të vendit vihet presja dhe para shifrës që shënon datën, në shkresat zyrtare, vihet parafjala **më**:

Tiranë, më 19.II.1948; Shkodër, më 5 tetor 1972 etj.

Parafjala **më** shkruhet kurdoherë para datave, kur ato përdoren si plotës kohe brenda një fjalie:

Kongresi u hap të hënë, më 20.XI.1972; Mbledhja bëhet të shtunë, më 1 shtator 1973 etj.

TREGUESI I ÇËSHTJEVE

I. DREJTSHKRIMI I ZANOREVE

ZANORJA E E THEKSUAR	
Shkrimi i e -së te fjalët ku ajo ndiqet ose ka qenë ndjekur nga një bashkëtingëllore hundore.	§ 1
Shkrimi i e -së te fjalët e prejardhura ose të përbëra, të formuara prej fjalëve të tipit të mësipërm.	§ 1
ZANORJA E E PATHEKSUAR	
Rënia e -e -së fundore të patheksuar tek emrat femërorë në trajtën e emërores së shquar dhe shkrimi i saj në trajtat e tjera rasore.	§ 2
ZANORJA Ë E THEKSUAR	
Shkrimi i ë -së te fjalët ku kjo zanore e theksuar i përgjigjet historikisht një a -je hundore dhe te fjalët e prejardhura ose të përbëra, të formuara prej tyre.	§ 3
Shkrimi me a i disa fjalëve të kategorive të mësipërme, që kanë hyrë me këtë trajtë në gjuhën letrare.	§ 3
Shkrimi i ë -së te fjalët me prapashtesën -llëk .	§ 4
ZANORJA Ë E PATHEKSUAR	
ë-ja paratheksore	
Shkrimi i ë -së paratheksore te fjalët e parme dhe te fjalët e formuara prej tyre.	§ 5 a
Shkrimi i ë -së paratheksore te fjalët ku ajo i takon rrokjes së parë dhe te fjalët e formuara prej tyre.	§ 5 a
Shkrimi pa ë i fjalëve <i>arsye, arsej, arsim, arsimtar</i> dhe i fjalëve që formohen prej tyre.	§ 5 a
Shkrimi i ë -së paratheksore te fjalët e prejardhura, të formuara nga një temë më -ë me anë prapashtesash që nisin me bashkëtingëllore.	§ 5 b
Shkrimi i ë -së paratheksore te fjalët e përbëra dhe të përngjitura që kanë si pjesë të parë një temë më -ë , të ndjekur nga një temë që nis me bashkëtingëllore.	§ 5 b
Shkrimi pa ë paratheksore i përemrave të pakufishëm, i ndajfoljeve dhe i lidhëzave të përngjitura që kanë si pjesë të parë fjalët <i>gjithë e kurrë</i> .	§ 5 b
Shkrimi pa ë paratheksore i pjesës së parë të fjalëve <i>vetvete, vetvetiu</i> dhe i fjalëve të formuara prej tyre.	§ 5 b
Shkrimi pa ë paratheksore i fjalëve të prejardhura si <i>amtar, besnik, zyrtar</i> etj., për shkak të ngulitjes prej kohësh të shqiptimit dhe të shkrimit të tyre në gjuhën letrare.	§ 5 b shën. 1
Shkrimi pa ë paratheksore i fjalëve të përbëra, kur gjymtyra e dytë fillon me zanore.	§ 5 b shën. 2
Shkrimi me ë paratheksore i fjalëve të prejardhura nga tema më bashkëtingëllore, por me strukturë fonetike-fjalëformuese të ngjashme me ato të § 5 b.	§ 5 c
Shkrimi pa ë paratheksore i fjalëve të prejardhura, të formuara prej temash më një bashkëtingëllore me anë të prapashtesave -tar(e), -tor(e), -it, -toj .	§ 5 shën. a

Shkrimi pa ë paratheksore i fjalëve të prejardhura, të formuara prej temash më bashkëtingëllore të lëngëta (-r, -l, -ll) me theks mbi rrokjen e parafundit.	§ 5 shën. b
Shkrimi pa ë paratheksore i fjalëve të prejardhura, të formuara prej temash më -r, -ërr, -ël, -ës, -ëz me anë prapashtesash që fillojnë me zanore.	§ 5 ç
Shkrimi me ë paratheksore i fjalëve të prejardhura, të formuara prej temash më -ër me anë prapashtesash që fillojnë me zanore, kur para ë -së ndodhet një nga bashkëtingëlloret b, d, f, j, k, p, t, v ose grupet -nd-, -st- .	§ 5 ç shën.
Shkrimi me ë i fjalëve <i>dhëndëri, dhëndëroj, gjëndërohem, motëri, sipërore, sipëri</i> .	§ 5 ç
ë-ja pastheksore	
Shkrimi i ë -së pastheksore tek emrat femërorë më -ëz , tek emrat e mbiemrat mashkullorë më -ës, -ësh dhe te femërorët përkatës në të gjitha trajtat e lakimit.	§ 6 a
Shkrimi I ë -së pastheksore te mbiemrat më -ët në të gjitha trajtat e lakimit të tyre.	§ 6 b
Shkrimi me -të (dhe jo me -ët) i mbiemrave të formuar prej një teme më -h .	§ 6 b shën.
Shkrimi I ë -së te trajta e vetës së dytë njëjës e së tashmes lidhore të foljeve me temë më bashkëtingëllore.	§ 6 c
Shkrimi pa ë pastheksore i emrave e i mbiemrave më -ël, -ër, -ërr dhe i emrave mashkullorë më -izëm, -azëm gjatë lakimit, kur pas këtyre fundoreve vjen një zanore.	§ 7 a
Shkrimi i ë -së pastheksore të mbarsës -ër të shumësit të emrave mashkullorë në të gjitha rasat gjatë lakimit (etër-etërit, etërve etj.).	§ 7 a
Shkrimi pa ë pastheksore i mbiemrave më -ëm e më -shëm gjatë lakimit, kur pas këtyre prapashtesave vjen një zanore ose një -j .	§ 7 b
Shkrimi pa ë para prapashtesave -shëm dhe -të i mbiemrave të formuar prej tyre në të gjitha trajtat e lakimit.	§ 7 c
Shkrimi pa ë pastheksore i trajtave të përngjitura të habitores.	§ 7 ç
ë-ja fundore	
Shkrimi I ë -së fundore te fjalët me theks që në krye të herës në rrokjen e parafundit, si edhe në rasat ku ajo s'është më fundore.	§ 8
Shkrimi i ë -së fundore te emrat femërorë si <i>bukë, fjalë</i> dhe në trajtat e lakimit të tyre.	§ 8 a
Shkrimi I ë -së fundore te numërorët si <i>dhjetë, mijë</i> dhe në trajtat e lakimit të tyre.	§ 8 a
Shkrimi i ë -së fundore te emrat mashkullorë që shkojnë pas lakimit të emrave femërorë (<i>dajë</i> etj.).	§ 8 a
Shkrimi i ë -së fundore te disa emrave mashkullorë (<i>burrë</i> etj.) dhe te shumica e emrave mashkullorë që përdoren edhe si asnjanes (<i>ujë</i> etj.).	§ 8 b
Shkrimi i ë -së fundore te mbiemrat dhe te ndajfoljet e tipit (<i>i, e</i>) <i>mirë - mirë</i> .	§ 8 c
Shkrimi me -ë i mbiemrave dhe pa -ë i ndajfoljeve në çiftet si (<i>i, e</i>) <i>drejtë - drejt</i> .	§ 8 c
Shkrimi I ë -së fundore te mbiemrat e formuar me anën e prapashtesës -të nga emra e numërorë njërrrokësh ose me theks në rrokjen fundore, si edhe nga folje që mbarojnë me zanore.	§ 8 ç

Shkrimi i ë -së fundore te trajtat e shumësit të emrave dhe të mbiemrave mashkullorë si <i>partizanë, ushtarë</i> etj.	§ 8 d
Shkrimi I ë -së fundore të shumësit të emrave e të mbiemrave mashkullorë në trajtat rasore kur ajo nuk është më fundore.	§ 8 d
Shkrimi pa ë fundore i emërores dhe i kallëzores së pashquar shumës të emrave të njëjësive të masave që burojnë nga emra njerëzish dhe shkrimi me -ë - i tyre në rasat e tjera të shumësit të pashquar (<i>120 volt - 120 voltësh</i>).	§ 8 d shën.
Shkrimi i ë -së fundore tek emërorja dhe te kallëzorja e shquar shumës e emrave dhe e mbiemrave mashkullorë që në njëjësin e pashquar mbarojnë më një bashkëtingëllore dhe që janë njërrrokësh ose e kanë theksin në rrokjen e fundit.	§ 8 dh
Shkrimi I ë -së fundore te trajtat e shquara njëjës të rasave të zhdrejta dhe tek emërorja e kallëzorja shumës e emrave femërorë që mbarojnë me zanore të theksuar.	§ 8 e
Shkrimi I ë -së fundore te shkurtimet e gjinisë femërore që në emëroren e pashquar shqiptohen me theks mbi rrokjen e fundit.	§ 8 e
Shkrimi i ë -së fundore tek emrat e formuar me prapashtesën -zë prej temash që mbarojnë me zanore të theksuar.	§ 8 ë
Shkrimi i ë -së fundore tek emrat e formuar me prapashtesën -zë dhe me shpërngulje theksi në rrokjen e parafundit.	§ 8 ë
Shkrimi I ë -së fundore tek emrat femërorë më -më .	§ 8 f
Shkrimi I ë -së fundore te përemrat pronorë si <i>ynë, jonë, të mitë</i> etj.	§ 8 g
Shkrimi I ë -së fundore te numërorët themelorë.	§ 8 gj
Shkrimi I ë -së fundore te foljet me temë më zanore në vetën e parë dhe të tretë shumës të së tashmes dëftore e lidhore.	§ 8 h
Shkrimi I ë -së fundore te foljet me temë më grup zanoresh të ndjekur nga një -j në vetat dhe mënyrat e mësipërme.	§ 8 h
Shkrimi I ë -së fundore te trajtat foljore të shumësit të së kryerës së thjeshtë që dalin më një zanore.	§ 8 i
Shkrimi I ë -së fundore te veta e tretë njëjës e mënyrës lidhore të të gjitha foljeve.	§ 8 j
Shkrimi I ë -së fundore te pjesoret e foljeve me temë më zanore a më -l, -ll, -r, -rr dhe te mbiemrat e nyjshëm të formuar prej tyre.	§ 8 k
Shkrimi I ë -së fundore te pjesoret si <i>dhënë, ngrënë</i> etj.	§ 8 k
Shkrimi pa -ë fundore i pjesoreve me temë më tog zanol, të cilat theksin e kanë në rrokjen e parafundit.	§ 8 k
Shkrimi pa ë fundore i emrave dhe i mbiemrave më -ël, -ër, -ërr, -ëz, -ull, -ur që nuk e kanë theksin në rrokjen e fundit.	§ 9 a
Shkrimi pa ë fundore i emrave dhe i mbiemrave që në shumësin e pashquar dalin më një nga bashkëtingëlloret -gj, -q, -j, -nj , të prira nga një zanore.	§ 9 b
Shkrimi pa ë para nyjës -të dhe mbaresave rasore të shumësit i emrave si <i>cjep, desh</i> etj.	§ 9 b shën.
Shkrimi pa ë i trajtave rasore të shumësit të emrave dhe të mbiemrave që në emëroren e pashquar të shumësit mbarojnë me dy bashkëtingëllore ose me -l, -r, -s, -z .	§ 9 c
Shkrimi me -i- para nyjës -t të trajtës së shquar dhe para mbaresës -sh të rrjedhore i emrave dhe i mbiemrave të mësipërm.	§ 9 c

Shkrimi pa ë fundore i rrjedhore së shquar të emrave që në shumës mbarojnë me zanore të theksuar.	§ 9 ç
Shkrimi pa ë fundore i mbiemrave të formuar me prapashtesat -(ë)m, -shëm.	§ 9 d
Shkrimi pa ë fundore i mbiemrave të formuar nga emra, numërorë e ndajfolje me theksin mbi rrokjen e parafundit.	§ 9 dh
Shkrimi pa ë fundore i pjesoreve (dhe i mbiemrave përkatës) më -ur, -ier, -yer, -uar.	§ 9 e
Shkrimi pa ë fundore i trajtave të vetës së parë e të tretë shumës të së tashmes dëftore e lidhore të foljeve që dalin më bashkëtingëllore ose më -ie.	§ 9 ë
Shkrimi pa ë fundore i trajtave të shumës të së pakryerës së dëftores e të lidhore te të gjitha foljet.	§ 9 f
Shkrimi pa ë fundore i shumës të së kryerës së thjeshtë të foljeve me temë më bashkëtingëllore.	§ 9 g
Shkrimi pa ë fundore i shumës të së kryerës së thjeshtë të foljeve që përmbajnë një grup zanoresh.	§ 9 g
Shkrimi pa ë fundore i trajtave të urdhërores të foljeve që te kjo mënyrë e kanë temën më bashkëtingëllore.	§ 9 gj
Shkrimi pa ë fundore i përemrave dëftorë <i>(i, e) atij, (i, e) këtij, (i, e) asaj, (i, e) kësaj.</i>	§ 9 h
Shkrimi pa ë fundore i përemrave pronorë <i>(i, e) tij, (i, e) saj.</i>	§ 9 h
ZANORJA U	
Shkrimi me u në të gjitha rasat i emrave dhe i mbiemrave më -ull, -ur.	§ 10
Shkrimi me u i emrave dhe i mbiemrave të formuar prej emrash dhe mbiemrash më -ull, -ur.	§ 10
ZANORET I DHE Y	
Shkrimi me i (dhe jo me y) i fjalëve si <i>ai, bilbil, direk</i> etj.	§ 11
Shkrimi me y i fjalëve si <i>byzylyk, çyrek, dysHEME</i> etj.	§ 11
ZANORET U DHE Y	
Shkrimi me u dhe jo me y i fjalëve si <i>bufe, bulmet, bulmetore</i> etj.	§ 12
Shkrimi me y dhe jo me u (as me i) i fjalëve si <i>bërryl, bylyk, byrek</i> etj.	§ 12
GRUPE ZANORESH DHE DIFTONGJE -IE- / -JE-	
Shkrimi me -ie- i emrave tek të cilët ky grup ndiqet nga bashkëtingëlloret -l, -ll, -r dhe i fjalëve të formuara prej tyre.	§ 13 a
Shkrimi me -ie- i foljeve tek të cilat ky grup zanoresh ndiqet nga mbaresat -j- .	§ 13 b
Shkrimi me -je- i trajtave të njëjës të së kryerës së thjeshtë të dëftores dhe i trajtave të dëshirores të foljeve të mësipërme.	§ 13 b
Shkrimi me -je- në të gjitha trajtat i foljes <i>ndiej</i> (ia fal fajin dikujt), si edhe i formimeve prej saj.	§ 13 b
Shkrimi me i i trajtave pësore-vetvetore të foljeve të mësipërme.	§ 13 b
Shkrimi me -je- i të gjitha fjalëve të formuara nga folja <i>ndiej</i> .	§ 13 shën.
Shkrimi me -ie i foljeve te trajta përfaqësuese e të cilëve ky grup ndodhet në rrokje të hapur.	§ 13 c
Shkrimi me -j- i këtyre foljeve në vetën e tretë njëjës të lidhore e të urdhërores dhe në trajtat e shumës të bashkohen me trajtat e shkurtra të përemrit vetor.	§ 13 c
Shkrimi me i i këtyre foljeve në vetën e dytë shumës të së tashmes dëftore,	§ 13 a

lidhore dhe urdhërore, në të pakryerën e dëftores e të lidhores dhe në trajtat pësore-vetvetore.	
Shkrimi me -je- i foljeve me temë më -l, -ll, -rr dhe i fjalëve të formuara prej tyre.	§ 14
Shkrimi me i i foljeve të mësipërme në vetën e dytë shumës të së tashmes dhe në të gjitha vetat e së pakryerës së dëftores e të lidhores, në urdhërore dhe në trajtat pësore-vetvetore.	§ 14
GRUPI YE	
Shkrimi i grupit ye te fjalë si <i>arsye, dyer</i> etj.	§ 15
GRUPET UA, UE	
Shkrimi i grupit ua te emrat dhe mbiemrat si <i>duall, dragua, i huaj</i> etj.	§ 16 a
Shkrimi i grupit ua te foljet me temë më -ua si <i>bluaj, dua</i> etj., si edhe te shumësi i së kryerës së thjeshtë, te habitorja dhe te pjesoret e foljeve me temë më -o .	§ 16 b
Shkrimi pa grup zanoresh i trajtave pësore-vetvetore si <i>kryhet, bluhet</i> etj.	§ 16 b
Shkrimi me ue i emrave dhe i mbiemrave foljorë të formuar me prapashtesat -s dhe -shëm nga folje me temë më -o / -ua , si edhe i fjalëve të formuara prej tyre.	§ 17
TAKIMI I DY ZANOREVE TË NJËJTA	
Shkrimi i dy zanoreve të njëjta, kur ato takohen në formim fjalësh.	§ 18
APOSTROFI	
Përdorimi i apostrofit për të shënuar rënien e ë -së fundore: te trajtat e shkurtra përemërore më dhe të ;	§ 19 a
te pjesëza të e trajtave foljore, kur pas tyre vijnë trajtat e shkurtra përemërore i, u, ia, iu, ja, jua, ua ose pjesëza u e trajtave pësore-vetvetore të foljeve.	§ 19 a
Shkrimi pa apostrof i trajtave përemërore ma, ta .	§ 19 a shën.
Përdorimi i apostrofit pas pjesëzës mohuese s dhe pas përemrit ç .	§ 19 b
Shkrimi pa apostrof i përemrit të pakufishëm <i>çdo</i> , i përemrit pyetës <i>çfarë</i> dhe i fjalëve të formuara prej tyre.	§ 19 b shën.
Përdorimi i apostrofit tek nyjat të, së me kuptim pronor në rasat e zhdrejta të emrave <i>i ati, e ëma</i> .	§ 19 c
Mospërdorimi i apostrofit kur ë -ja fundore e patheksuar ndiqet nga një fjalë që fillon me zanore.	§ 20 a
Mospërdorimi i apostrofit te fjalët që mbarojnë me a, e, i , kur ato ndiqen nga një fjalë që nis me zanore.	§ 20 b
Mospërdorimi i apostrofit në vetën e tretë njëjës e shumës të përemrave vetorë të thjeshtë (pa parashtesë), kur vijnë pas një parafjale.	§ 20 c
Mospërdorimi i apostrofit te trajtat e përemrave pronorë që nisin me s ose t (<i>sime, tim</i>).	§ 20 ç
THEKSI	
Mospërdorimi i asnjë lloj theksi në shkrim.	§ 21
Përdorimi në raste të veçanta i theksit të mprehtë (˘).	§ 21
II. DREJTSHKRIMI	
I BASHKËTINGËLLOREVE	
BASHKËTINGËLLORET E ZËSHME NË FUND E NË TRUP TË FJALËS	
Shkrimi i bashkëtingëlloreve të zëshme b, d, dh, g, gj, v, x, xh, z, zh si të tilla, kur gjenden në fund të fjalës.	§ 22

Shkrimi i bashkëtingëlloreve të zëshme si të tilla, kur gjenden në trup të fjalës përpara një bashkëtingëlloje të shurdhët a përpara bashkëtingëllores n .	§ 22
Shkrimi me -s i ndajfoljeve të formuara me prapashtesën -as .	§ 22 shën. 2
SH / ZH / Ç NISTORE	
Shkrimi i fjalëve me sh nistore, kur kjo ndiqet nga një bashkëtingëllore e shurdhët (f, k, p, q, t, th).	§ 23 a
Shkrimi i fjalëve me zh nistore, kur kjo ndiqet nga një bashkëtingëllore e zëshme (b, d, g, gj, v).	§ 23 b
Shkrimi me ç i të gjitha fjalëve të formuara me këtë përemër, pavarësisht nga bashkëtingëllorja që e pason.	§ 23 b shën.
Shkrimi i fjalëve me ç nistore, kur kjo ndiqet nga një zanore ose nga një bashkëtingëllore e tingullit (l, ll, r, rr, m, n, nj, j).	§ 23 c
S, Z NISTORE	
Shkrimi i fjalëve me s nistore, kur kjo ndiqet nga një bashkëtingëllore e shurdhët ose nga një bashkëtingëllore e tingullit (m, n, l).	§ 24 a
Shkrimi i fjalëve me z nistore, kur kjo ndiqet nga një bashkëtingëllore e zëshme.	§ 24 b
Shkrimi me z nistore i fjalëve zmadhoj, zmbraps dhe i formimeve prej tyre.	§ 24 b
SHKRIMI I J-SË	
Shkrimi me j i emrave ku j -ja ndërzanore i përket temës, si edhe i fjalëve të formuara prej tyre.	§ 25 a
Shkrimi me j i emrave femërorë që dalin më zanore të theksuar (përveç i-së) në trajtat ku zanorja e theksuar ndiqet nga një zanore tjetër.	§ 25 b
Shkrimi me j i emërores njëjës të shquar të emrave që dalin më -o të patheksuar, si edhe i gjinores, dhanores e rrjedhores njëjës të pashquar.	§ 25 c
Shkrimi me j i emrave të përveçëm të tipit Koço .	§ 25 c
Shkrimi me j i përemrave (<i>i, e</i>) <i>tij, (i, e) atij, (i, e) këtij</i> dhe i trajtave të ndryshme të tyre.	§ 25 ç
Shkrimi me j i trajtës së shkurtër të përemrit vetor të vetës së tretë (i), kur i prapangjitet foljes, e bashkuar me një tjetër trajtë të shkurtër ose me pjesëzën u të pësore-vetvetores.	§ 25 d
Shkrimi me j i vetës së parë e të tretë shumës të së tashmes së dëftores të foljeve më -aj, -ej, -ëj, -ij, -oj, -uj, -yj, -iej, -uaj, -yej .	§ 25 dh
Shkrimi me j i vetës së parë e të tretë njëjës e shumës të së tashmes së lidhore dhe të së ardhmes së foljeve më -aj, -ej, -ëj, -ij, -oj, -uj, yj, -iej, -uaj, -yej .	§ 25 dh
Shkrimi me j i vetës së parë e të dytë njëjës të së pakryerës dëftore, lidhore e kushtore të foljeve më -aj, -ej, ëj, ij, -oj, -uj, -yj, -iej, -uaj, -yej .	§ 25 dh
Shkrimi pa -j i foljeve si <i>ha, fle</i> , që në vetën e parë të së tashmes dëftore dalin më zanore.	§ 25 dh shën
Shkrimi me i dhe jo me j i trajtave rasore të njëjësit të shquar (me përjashtim të kallëzores), si edhe i trajtave të gjinores, të dhanores e të rrjedhores së njëjësit të pashquar të emrave mashkullorë më -ua ose më -a të theksuar.	§ 26 a
Shkrimi me i dhe me j i trajtës së shkurtër përemërore i , kur bashkohet me një trajtë tjetër të shkurtër ose me pjesëzën u të pësore-vetvetores.	§ 26 b
Shkrimi me -i i vetës së tretë njëjës të së kryerës së thjeshtë të foljeve më -oj ose -uaj .	§ 26 c
Shkrimi me -i- i fjalëve të formuara prej temash më -i të theksuar me anë	

prapashtesash që fillojnë me zanore.	§ 26 ç
SHKRIMI I BASHKËTINGËLLORES H	
Shkrimi i h -së në fillim të fjalës.	§ 27 a
Shkrimi i h -së në fillim të fjalëve të burimit turk.	§ 27 a
Shkrimi i h -së në fund të fjalës.	§ 27 b
Shkrimi i h -së në mes të fjalës te trajtat pësore-vetvetore të foljeve me temë më zanore.	§ 27 c
Shkrimi i h -së në mes të fjalës në raste të tjera.	§ 27 c
Fjalë që nuk shkruhen me h .	§27 shën.
FJALËT ME RR	
Shkrimi i rr -së në fillim të fjalës.	§ 28 a
Shkrimi i rr -së në mes të fjalës.	§ 28 b
Shkrimi i rr -së në fund të fjalës.	§ 28 c
Fjalë që shkruhen me r (dhe jo me rr).	§28 shën.
NJ-JA NË TRUP E NË FUND TË FJALËS	
Shkrimi me nj në trup të fjalës i emrave femërorë si <i>banjë, finjë</i> .	§ 29 a
Shkrimi me nj i mbiemrave të formuar nga një temë më -nj .	§ 29 b
Shkrimi me -nj i shumësit të emrave mashkullorë më zanore të theksuar ose më -ua .	§ 29 c
Shkrimi me -nj i shumësit të disa emrave mashkullorë si <i>gjarpër, lumë</i> etj.	§ 29 c
GRUPE BASHKËTINGËLLORESH MB, ND, NG, NGJ	
Shkrimi i plotë i grupeve të bashkëtingëlloreve mb, nd, ng, ngj në fillim, në trup dhe në fund të fjalës.	§ 30
TAKIME BASHKËTINGËLLORESH TAKIMI I T-SË ME SH-NË	
Shkrimi i tsh i mbiemrave të formuar me prapashtesën -shëm , kur sh -ja e prapashtesës takohet me t -në e temës.	§ 31
Shkrimi me tsh i trajtave të dëshirores, ku sh -ja e prapashtesës takohet me t -në e temës	§ 31
TAKIMI I G-SË OSE I N-SË ME J-NË	
Shkrimi me i i fjalëve ku takohet g -ja ose n -ja e temës me j -në e prapashtesës e të mbaresës.	§ 32
TAKIMI I D-SË, S-SË, T-SË OSE I Z-SË ME H-NË	
Shkrimi pa shenjë ndarëse midis pjesëve përbërëse i fjalëve të prejardhura ose të përbëra, ku d -ja, s -ja, t -ja ose z -ja takohet me një h që vjen pas.	§ 33
Shkrimi pa shenjë ndarëse i emrave të përveçëm ku d -ja, s -ja, t -ja ose z -ja takohet me një h .	§ 33
TAKIMI I D-SË ME T-NË	
Shkrimi me dt , kur në formim fjalësh ose trajtash takohen këto bashkëtingëllore.	§ 34
TAKIMI I DY SHKRONJAVE TË NJËJTA	
Shkrimi i të dyja shkronjave të njëjta (njëra prej të cilave mund të bëjë pjesë në një dyshkronjësh), kur ato takohen në formim fjalësh.	§ 35
Shkrimi vetëm me rr i fjalëve ku takohen r me rr .	§35 shën. 1
Shkrimi vetëm me ll i fjalëve ku takohen l me ll .	§ 35 shën. 1
Shkrimi me -st dhe jo me -tt i trajtës së vetës së tretë njëjës të së pakryerës dëftore, lidhore e kushtore të foljeve me temë më -t .	§ 35 shën. 3
III. DISA TIPA FJALËSH ME PREJARDHJE TË HUAJ DHE EMRASH TË PËRVEÇËM TË HUAJ	

Shkrimi me -ia-, -ie-, -io-, -iu- i fjalëve të huaja që kanë -ia-, -ie-, -io-, -iu- me i të patheksuar në trup të tyre, si edhe i emrave të përveçëm të huaj të këtyre tipave.	§ 36 a
Shkrimi me -ja-, -je-, -jo-, -ju- i një numri fjalësh si <i>havjar, objekt, fjord</i> etj.	§ 36 a shën.
Shkrimi me ja-, je-, jo-, ju- i fjalëve që nisin me togjet e mësipërme, si edhe i emrave të përveçëm të huaj të këtyre tipave.	§ 36 b
Shkrimi me j i fjalëve dhe i emrave të përveçëm me aj, ej, oj, uj , kur këto grupe janë në trup të tyre.	§ 36 c
Shkrimi me i i fjalëve dhe i emrave të përveçëm të mësipërm, kur këto grupe janë fundore.	§ 36 c
Shkrimi me i i fjalëve me burim prej greqishtes së vjetër, që në këtë gjuhë kanë y .	§ 36 ç
Shkrimi me i i emrave të përveçëm me burim prej greqishtes së vjetër, që në këtë gjuhë kanë y , si edhe i fjalëve të formuara prej tyre.	§ 36 ç
Shkrimi edhe në gjuhën shqipe me au, eu i fjalëve dhe i emrave të përveçëm me burim grek, latin a iliro-trak me au, eu .	§ 36 d
Shkrimi me v i një numri fjalësh si <i>Evropë, nevralgji</i> etj.	§ 36 d shën.
Shkrimi me ua, eu, ui, uo i fjalëve dhe i emrave të përveçëm të burimit latin-roman me kua, kue, kui, kuo .	§ 36 dh
Shkrimi në shqipen me -oo- i fjalëve të huaja me -oo- .	§ 36 e
Shkrimi me c i fjalëve me burim nga latinishtja, nga gjuhët romane, si edhe nga greqishtja, të cilat në gjuhën shqipe kanë një c të ndjekur nga e ose i .	§ 36 e
Shkrimi me c i emrave të përveçëm të huaj që në gjuhën shqipe kanë një c të ndjekur nga një e ose i .	§ 36 ë
Shkrimi me d, t (e jo me dh, th) i fjalëve ndërkombëtare me burim nga greqishtja e vjetër.	§ 36 f
Shkrimi me d, t i emrave të përveçëm grekë e romakë.	§ 36 f
Shkrimi me dh, th i një numri fjalësh dhe emrash të përveçëm të përdorimit popullor.	§ 36 f shën.
Shkrimi me gj i fjalëve që burojnë kryesisht nga greqishtja, latinishtja a nga gjuhët romane e që në shqipen kanë një gj të ndjekur nga e ose i , si edhe i emrave të përveçëm të huaj të tipit të mësipërm.	§ 36 g
Shkrimi me xh e jo me gj i një numri fjalësh si <i>inxhinier, xhito</i> etj.	§ 36 g shën.
Shkrimi me j (dhe jo me zh ose xh) i fjalëve si adjutant, juri etj.	§ 36 gj
Shkrimi me zh i fjalëve që janë marrë drejtpërdrejt nga frëngjishtja.	§ 36 gj
Shkrimi me gn i fjalëve si <i>agnosticizëm, gneis</i> etj.	§ 36 h
Shkrimi me nj i fjalëve si <i>dinjitet, linjit</i> etj.	§ 36 h
Shkrimi me h- i fjalëve që në greqishten e vjetër fillonin me zanore të aspiruar dhe në latinishten me h- .	§ 36 i
Shkrimi me h- i emrave të përveçëm që në greqishten e vjetër fillonin me zanore të aspiruar dhe në latinishten me h- , si edhe i emrave të tjerë të përveçëm, fonetikiqist të ngjashëm me ta.	§ 36 i
Shkrimi me k i fjalëve të terminologjisë tekniko-shkencore ndërkombëtare me burim nga greqishtja e vjetër dhe që përmbajnë tema të cilat në greqishte kanë pasur një x , si edhe i emrave të përveçëm të huaj të tipit të mësipërm.	§ 36 j

Shkrimi me ks i fjalëve të huaja që në gjuhën shqipe kanë një -ks- të ndjekur nga një -io .	§ 36 k
Shkrimi me ks i fjalëve me burim grek a latin që përmbajnë elementin eks të ndjekur nga një bashkëtingëllore.	§ 36 l
Shkrimi me kz i fjalëve me burim grek a latin që përmbajnë elementin eks të ndjekur nga një zanore.	§ 36 l
Shkrimi me kz i fjalëve të burimit grek që përmbajnë temat <i>ekzo</i> a <i>hekza</i> .	§ 36 l
Shkrimi me l i fjalëve me burim nga greqishtja e vjetër, nga latinishtja ose nga gjuhët romane dhe që në këto gjuhë kanë një l të thjeshtë ose dyfishe.	§ 36 ll
Shkrimi me l i emrave të përveçëm me burim nga greqishtja e vjetër, nga latinishtja ose nga gjuhët romane dhe që në këto gjuhë kanë një l të thjeshtë ose dyfishe.	§ 36 ll
Shkronja me ll , në pajtim me shqiptimin popullor të ngulitur prej kohësh, i disa fjalëve me burim të huaj të tipit të mësipërm.	§ 36 ll shën. 1
Shkrimi me l dhe me ll i fjalëve me burim nga anglishtja.	§ 36 ll shën. 2
Shkrimi me l dhe me ll i fjalëve të reja të burimit sllav.	§ 36 ll shën. 3
Shkrimi me rr i fjalëve të huaja, kryesisht romane, që në këto gjuhë kanë rr .	§ 36 m
Shkrimi me -z- i fjalëve me burim nga greqishtja e vjetër, nga latinishtja e nga gjuhët romane ose të formuara në shqipen me elemente të këtyre gjuhëve, tek të cilat ato kanë një s ndërzanore, si edhe i emrave të përveçëm të huaj të tipit të mësipërm.	§ 36 n
Shkrimi me s i një numri emrash të përveçëm të tipit të mësipërm.	§ 36 n shën.
Shkrimi me -z- i fjalëve me -izëm e -azëm .	§ 36 nj
Shkrimi me -zm- i fjalëve me burim nga greqishtja e vjetër ose të ndërtuara me elemente të kësaj gjuhe.	§ 36 o
Shkrimi me -z- i fjalëve të huaja, të formuara me parashtesën dez- (des-), kur s -ja e parashtesës gjendet në pozicion ndërzanor.	§ 36 p
Shkrimi me s i fjalëve me parashtesën dis- përpara një bashkëtingëlloresje.	§ 36 q
Shkrimi me s i fjalëve me parashtesën trans .	§ 36 q
Shkrimi me s i fjalëve të huaja që në gjuhën e burimit kanë ss .	§ 36 r
Shkrimi me -s- i fjalëve të huaja të formuara me parashtesën a- prej fjalësh me s nistore.	§ 36 rr
Shkrimi i emrave të përveçëm të huaj sipas shqiptimit të tyre në gjuhët përkatëse dhe në përshtatje me sistemin grafik të shqipes.	§ 37
Mosruajtja në shkrim e bashkëtingëlloreve dyfishe të emrave të përveçëm të huaj me përjashtim të rr-së .	§ 37
Shënimi në kllapa, në shfaqjen e parë, i emrave të përveçëm të huaj sipas grafisë së gjuhës nga burojnë.	§ 37
Shkrimi me l i emrave të përveçëm të gjuhëve sllave, pavarësisht nga mënyra e shqiptimit të l -së në këto gjuhë.	§ 37 shën. 1
Shkrimi me -i i emrave të përveçëm me -ij të burimit rus.	§ 37 shën. 2
Shkrimi sipas traditës së ngulitur prej kohësh në gjuhën shqipe i disa emrave të përveçëm të huaj.	§ 37 shën. 3
IV. ÇËSHTJE GRAMATIKORE	
DISA TRAJTA TË SHUMËSIT TË EMRAVE DHE TË MBIEMRAVE	
Shkrimi me -a në shumës i emrave femërorë me -ë (<i>arra-t</i> , <i>rroba-t</i>).	§ 38 a

Shkrimi me -ë në shumës, ashtu si në njëjës, i emrave femërorë më -ë (<i>anë-t, fletë-t</i>).	§ 38 b
Shkrimi me dy trajta shumësi, sipas kuptimeve me të cilat përdoren, i një numri emrash femërorë si <i>brinjë-t, brinja-t</i> .	§ 38 b shën.
Shkrimi në shumës njësoj si në njëjës i emrave femërorë më zanore të theksuar (<i>një hardhi - shumë hardhi</i>).	§ 39
Shkrimi në shumës njësoj si në njëjës i emrave femërorë më -e dhe -o të patheksuar (<i>një lule - shumë lule, një pako - shumë pako</i>).	§ 39
Përdorimi në gjuhën letrare edhe i shumësit më -ra te disa nga emrat e tipave të mësipërm për qëllime të caktuara stilistike-shprehëse.	§ 39
Shkrimi në shumës zakonisht me -ë i emrave mashkullorë më -al, -an, -ar, -ec, -el, -er, -et, -ez, -il, -ir, -ol, -on, -oz, -un .	§ 40
Shkrimi në shumës me -a i disa emrave nga tipat e mësipërm.	§ 40 a
Shkrimi në shumës me -e i disa emrave nga tipat e mësipërm.	§ 40 b
Shkrimi në shumës rregullisht me -ë i emrave më -ac, aç, -af, -ak, -ap, -aq, -ash, -eç, -ek, -en, -esh, -ik, -in, -ist, -jan, -jot, -ok, -or, -osh, -ot, -tar, -tor, -uk .	§ 40 shën. 1
Shkrimi në shumës me -ë i emrave më -ant, -at, -az, -ent, -id, -it, -ont , kur shënojmë frymorë.	§ 40 shën. 2
Shkrimi në shumës me -e i emrave më -ant, -at, -az, -ent, -id, -it, -ont , kur nuk shënojmë frymorë.	§ 40 shën. 2
Shkrimi në shumës me -e i emrave më -azh, -ezh, -ël, -im, -ion, -(i)um, -ozh, -us .	§ 40 shën. 3
Shkrimi në shumës me -a i disa emrave si <i>bërryla, cepa</i> etj.	§ 40 shën. 4
Shkrimi në shumës me -e i disa emrave si <i>djepe, kryqe</i> etj.	§ 40 shën. 4
Shkrimi në shumës njësoj si në njëjës i emrave mashkullorë më -ës, -ues e -yes .	§ 41
Përdorimi në shumës i trajtës së gjinisë femërore të mbiemrave që përcaktojnë emra mashkullorë me shumësin më -e (<i>dete të thella</i>).	§ 42
Përdorimi në shumës i trajtës së gjinisë mashkullore të mbiemrave që përcaktojnë emra me temë më -r , të cilët e formojnë shumësin me mbare të -a (<i>emra të përveçëm</i>).	§ 43
Përdorimi në shumës i trajtës së gjinisë femërore të mbiemrave që përcaktojnë emra mashkullorë e asnjans me shumësin më -ra (<i>ujëra të ftohta</i>).	§ 43
Shkrimi me fundoren -qe i shumësit të emrave më -llëk .	§ 44
SHKRIMI I NYJËS SË PËRPARME	
Shkrimi me nyjë të përparme (i, e, të, së) i emrave në rasën gjinore.	§ 45
Shkrimi me nyjën e përparme të i një emri të rasës gjinore, kur vjen pas një emri tjetër të rasës gjinore a dhanore të pashquar njëjës, pavarësisht nga gjinia që ka ky i fundit.	§ 46
Shkrimi me nyjën e përparme të i një emri të çfarëdo gjinie në rasën gjinore, kur vjen pas një emri mashkullor në rasën gjinore a dhanore të shquar njëjës.	§ 47
Shkrimi me nyjën e përparme së i një emri të çfarëdo gjinie në rasën gjinore, kur vjen pas një emri femëror në rasën gjinore a dhanore të shquar njëjës.	§ 47
Shkrimi me nyjën të i mbiemrit të dytë dhe i të tjerave pas tij (po ashtu	§ 48

edhe i numërorëve rreshtorë), kur dy a më shumë mbiemra përcaktojnë një emër femëror të rasës gjinore, dhanore a rrjedhore njëjës.	
Përdorimi i nyjës së kur dy a më shumë mbiemra të nyjshëm ose numërorë rreshtorë ndodhen përpara emrit.	§ 48 shën.
Shkrimi me nyjën të i fjalës përcaktuese të dytë dhe i të tjerave pas saj (emra ose mbiemra), kur përcaktojnë një emër femëror në rasën gjinore, dhanore a rrjedhore njëjës.	§ 49
Shkrimi me nyjën së i emrit të dytë femëror njëjës e i të tjerave pas tij, në rastet kur pas një emri femëror të shquar të rasës gjinore, dhanore a rrjedhore njëjës vijnë dy a më shumë emra femërorë në gjinore njëjës, që përcaktojnë secili emrin që ndodhet menjëherë para tyre.	§ 50
Shkrimi me nyjën të i emrit të dytë femëror njëjës e i të tjerëve pas tij në rastet kur pas një emri femëror të shquar të rasës gjinore, dhanore a rrjedhore njëjës vijnë dy a më shumë emra femërorë në gjinore njëjës, që përcaktojnë jo emrin në gjinore që ndodhet menjëherë përpara tyre, por atë që ndodhet para atij.	§ 50
Përdorimi i nyjës të përpara emrit të dytë e të tjerëve pas tij të rasës gjinore, kur një emër femëror në gjinore njëjës përcaktohet nga dy ose më shumë emra të bashkërenditur.	§ 51
Përdorimi i nyjës së përparme i për gjininë mashkullore dhe e për gjininë femërore përpara emrit të dytë nga dy emra në rasën gjinore, që ndjekin një emër në emërore njëjës.	§ 52
Përdorimi i nyjës së përparme të përpara emrit të dytë nga dy emra në rasën gjinore, që ndjekin një emër në kallëzore njëjës.	§ 52
Përdorimi i nyjës së për trajtën e shquar dhe i nyjës të për trajtën e pashquar përpara emrave femërorë të nyjshëm në gjinore, dhanore a rrjedhore.	§ 53
Përdorimi i nyjës së në gjinore, dhanore a rrjedhore të shquar përpara emrave femërorë të farefisnisë, kur përdoren me nyjë.	§ 53
Përdorimi i nyjës së përparme përpara secilit nga dy a më shumë emra të bashkërenditur të rasës gjinore që përcaktojnë një emër.	§ 54
Shkrimi ose jo, duke u mbështetur në arsye të caktuara kuptimore a stilistike, i nyjës së përparme te emri i dytë e te të tjerët pas tij, kur vijnë njëri pas tjetrit më shumë se tre emra të rasës gjinore të bashkërenditur pa lidhëza.	§ 54
Përdorimi i nyjës të pas një emri femëror, kur ndeshen dy nyja të përparme të rasës gjinore të gjinisë femërore (së së).	§ 55
Shkrimi i nyjës i midis emrave mashkullorë në emërore, të cilët lakohen si femërorët, dhe emrave ose mbiemrave që i përcaktojnë ata.	§ 56
Shkrimi i nyjës së midis emrave mashkullorë në gjinore, dhanore a rrjedhore, të cilët lakohen si femërorët, dhe emrave ose mbiemrave që i përcaktojnë ata.	§ 56
Shkrimi i nyjës të te mbiemrat e nyjshëm të shkallës pohore, kur vijnë pas një emri femëror në gjinore a dhanore të pashquar njëjës.	§ 57
Shkrimi i nyjës së te mbiemrat e nyjshëm të shkallës pohore, kur vijnë pas një emri femëror të shquar.	§ 57
Shkrimi me nyjën e përparme të në raset e zhdrejta të njëjësit i mbiemrave të shkallës krahasore dhe sipërore të formuar me pjesëzën më , kur vijnë	§ 58

pas një emri femëror.	
Shkrimi me nyjën e përparme së në rasat e zhdrejta të njëjësit i mbiemrave të shkallës krahasore dhe sipërore të formuar me pjesëzën më , kur ndodhen para një emri femëror.	§ 58
Përdorimi me nyjën e i mbiemrit të nyjshëm me funksion cilësori, kur ndjek një kundrinë të drejtë të shprehur me emër në kallëzore të shquar.	§ 59
Përdorimi me nyjën të i mbiemrave të nyjshëm me funksion kallëzuesori, kur ndjek një kundrinë të drejtë të shprehur me emër në kallëzore të shquar.	§ 59
Përdorimi i nyjës të para mbiemrave të nyjshëm që ndjekin një emër në rrjedhoren e pashquar shumë.	§ 60
Shkrimi pa nyjë i përemrave pronorë <i>im, ime, yt, jote, ynë, jonë, juaj</i> me përdorim thjesht si përemra ose si përcaktues të një emri.	§ 61
Shkrimi me nyjë të përparme i përemrave pronorë <i>e (të) mi, e (të) tu</i> etj. në të gjitha trajtat dhe përdorimet e tyre.	§ 61
SHKRIMI I DISA PJESËZAVE DHE PARAFJALËVE	
Shkrimi zakonisht i plotë i trajtave foljore që formohen me do të .	§ 62
Shkrimi i pjesëzës të para lidhorese ose pjesorese gjatë përsëritjes së trajtave foljore përkatëse bashkë me parafjalët që mund të ketë përpara.	§ 63
Shkrimi i pjesëzës duke të përcjellores në të gjitha rastet e përsëritjes së kësaj trajte foljore.	§ 64
Përsëritja, në raste mohimi, edhe e pjesëzës mos bashkë me pjesëzën duke .	§ 64
Shkrimi i pjesëzës pa përpara pjesorese në të gjitha rastet e përsëritjes së kësaj trajte foljore.	§ 65
Përsëritja në shkrim e parafjalëve në, te (tek), me, nga, prej etj. gjatë bashkërenditjes së dy a më shumë emrave a përemrave me të cilët ato lidhen.	§ 66
Mospërsëritja në shkrim, për arsye të caktuara kuptimore ose stilistike, e parafjalëve në, te (tek), me, nga, prej etj. gjatë bashkërenditjes së dy a më shumë emrave a përemrave me të cilët ato lidhen.	§ 66
V. SHKRIMI I FJALËVE NJËSH, NDARAS DHE ME VIZË NË MES	
Shkrimi njësh i të gjitha atyre njësive që nga pikëpamja leksikore përbëjnë një fjalë të vetme.	§ 67
Shkrimi ndaras i të gjitha atyre njësive që janë pjesë të një togfjalëshi, të një lokucioni pse të një emërtimi të përbërë.	§ 67
Shkrimi njësh i fjalëve me parashtesa.	§ 67 A a
Shkrimi njësh i fjalëve të përbëra me lidhje përcaktore ndërmjet gjymtyrëve të tyre.	§ 67 A b
Shkrimi me vizë midis tyre i pjesëve të njërës gjymtyrë të një fjale të përbërë, kur ato pjesë lidhen midis tyre me lidhëzat e ose a .	§ 67 A b shën.
Shënimi me vizë i gjymtyrës së dytë të përbashkët të dy a më shumë fjalëve të përbëra të bashkërenditura, kur për arsye shkurtimi, ajo shkruhet vetëm te fjala e fundit.	§ 67 A b shën.
Shkrimi njësh i fjalëve të përbëra me lidhje këpujore ndërmjet gjymtyrëve të tyre, të njësuar plotësisht si nga ana leksikore, ashtu edhe nga ana gramatikore.	§ 67 A c
Shkrimi njësh i fjalëve të përbëra e të përngjitura (emra, mbiemra,	§ 67 A ç

numërorë, përemra të pakufishëm, ndajfolje, parafjalë, lidhëza, pjesëza, pasthirrma), të ngulitura prej kohësh si të tilla në gjuhë si nga ana leksikore, ashtu edhe nga ana gramatikore.	
Shkrimi njësh i numërorëve themelorë që nga 11 deri në 19 dhe i atyre që tregojnë dhjetëshe, qindëshe.	§ 67 A ç
Shkrimi njësh i numërorëve rreshtorë, pavarësisht nga numri i pjesëve përbërëse të tyre.	§ 67 A ç
Dallimi në shkrim i ndajfoljeve <i>atëherë, njëherë, përse, qëkur (qyshkur)</i> nga përdorimet e pjesëve përbërëse të tyre si fjalë të veçanta.	§ 67 A ç shën.
Dallimi në shkrim i lidhëzave <i>ngase, nëse, sesa</i> e i pjesëzës <i>seç</i> nga përdorimet e pjesëve përbërëse të tyre si fjalë të veçanta.	§ 67 A ç shën.
Shkrimi njësh i mbaresës e i nyjës së prapme tek emrat e mbiemrat e huaj të personave e të vendeve.	§ 67 A d
Shkrimi ndaras i togfjalëshave të tipit <i>emër në emërore + emër në rrjedhore</i> .	§ 67 B a
Shkrimi ndaras i togfjalëshave me kuptim mbiemëror të përbërë nga emrat <i>bojë</i> ose <i>ngjyrë</i> + emër në rrjedhore.	§ 67 B a
Shkrimi edhe njësh, edhe ndaras i emërtimeve <i>gjel deti, lule dielli, panxhar sheqeri</i> .	§ 67 B a shën.
Shkrimi ndaras i ndajfoljeve dhe i lokacioneve ndajfoljore si <i>së afërmi, së bashku</i> etj.	§ 67 B b
Shkrimi ndaras i lokucioneve ndajfoljore të formuar nga dy fjalë të njëjta ose të ndryshme, të lidhura në mes tyre me parafjalë ose me lidhëzën e .	§ 67 B c
Shkrimi ndaras i ndërtimeve të tipit <i>me</i> ose <i>për</i> + emër në kallëzore të pashquar me vlerë kryesisht ndajfoljore.	§ 67 B ç
Shkrimi ndaras i numërorëve themelorë të formuar me fjalët <i>mijë, milion, miliard</i> .	§ 67 B d
Shkrimi ndaras i pjesëve përbërëse të një numërori themelor, të lidhura me lidhëzën e .	§ 67 B d
Shkrimi ndaras i lokucioneve parafjalore ose lidhëzore si <i>aq sa, deri ku, edhe pse, gjer te, si edhe, sado që</i> etj.	§ 67 B dh
Shkrimi ndaras i shprehjeve emërore <i>për qind, për mijë</i> etj.	§ 67 B e
Shkrimi ndaras i pjesëzës u të trajtave pësore-vetvetore, kur ndodhet para foljes.	§ 67 B ë
Shkrimi ndaras i lokucioneve pasthirrmore, pjesët përbërëse të të cilave e ruajnë pavarësinë e tyre gramatikore.	§ 67 B f
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i formimeve të përfutuara nga përsëritja e një fjale në të njëjtën trajtë.	§ 68 a
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i formimeve të përfutuara nga përsëritja e një fjale në trajta të ndryshme.	§ 68 a
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i formimeve të përfutuara nga bashkimi i dy antonimeve.	§ 38 a
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i formimeve të përfutuara nga bashkimi i dy numërorëve themelorë për të shënuar një sasi të përafërt.	§ 68 a
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i formimeve onomatopeike të përfutuara nga përsëritja e një fjale në të njëjtën trajtë ose në trajtë të ndryshme.	§ 68 a
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i emërtimeve të përbëra të njëjësive të	§ 68 b

matjes.	
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i emërtimeve të përbëra të njërive të ndryshme të klasifikimit.	§ 68 b
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i emërtimeve jo të thjeshta me lidhje këpujore plotësuese ose me lidhje përcaktore-ndajshimore ndërmjet pjesëve përbërëse të tyre.	§ 68 c
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i formimeve terminologjike të tipit <i>(raketa) ajër-ajër</i> .	§ 68 ç
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i formimeve jo të thjeshta, kryesisht mbiemërore, pjesët e të cilave kanë midis tyre lidhje këpujore që shprehin marrëdhënie plotësuese ose të ndërsjellta.	§ 68 d
Shkrimi pa vizë në mes, si fjalë të vetme, i formimeve të këtij tipi që shënojnë njësi etnike ose gjuhësore të ngulitura historikisht.	§ 68 d
Shkrimi me vizë lidhëse i pjesëzës <i>ish-</i> përpara emërtimeve të ndryshme.	§ 68 dh
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i emërtimeve të përbëra të pikave të horizontit, të formuara prej një fjale të thjeshtë dhe prej një fjale të përbërë.	§ 68 e
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i emrave të përbërë të krahinave e të fshatrave të vendit tonë, me lidhje bashkërenditëse, ndajshimore ose me lidhje përkatëse.	§ 68 ë
Shkrimi me vizë lidhëse i emrave të përbërë gjeografikë të huaj, edhe kur pjesët përbërëse lidhen midis tyre me parafjalë, lidhëz ose nyjë.	§ 68 f
Shkrimi pa vizë i emërtimeve gjeografike të huaja që si pjesë të parë kanë një nyjë të përparme në gjuhët përkatëse.	§ 68 f
Shkrimi me vizë lidhëse në mes i emrave ose I mbiemrave të huaj të personave, të përbërë prej dy a më shumë pjesësh.	§ 68 g
Shkrimi veç i nyjës ose i pjesëzës, kur ato ndodhen midis emrit dhe mbiemrit të një personi të huaj.	§ 68 g shën. 1
Shkrimi pa vizë lidhëse dhe pa kllapa i pjesëve përcaktuese të mbiemrave të personave.	§ 68 g shën. 2
Shkrimi njësh me emrin i pjesës -ogllu te emrat e përveçëm me burim turk.	§ 68 g shën. 3
Shkrimi veç i gjymtyrëve përbërëse të emrave dhe të mbiemrave kinezë, koreanë, vietnamezë e birmanë.	§ 68 g shën. 4
Shkrimi me vizë lidhëse i numërorëve rreshtorë, kur vetë numri ose një pjesë e tij shënohet me shifra arabe.	§ 68 gj
Shkrimi pa prapashtesë dhe pa nyjë të përparme i numërorëve rreshtorë të shkruar me shifra romake.	§ 68 gj
Shkrimi me shkronja e jo me shifra romake i numërorëve rreshtorë që shënojnë shkallët e përgjegjësisë në organizatat shoqërore, në ushtri etj.	§ 68 gj shën.
Shkrimi me vizë lidhëse i emërtimeve të përvjetorëve dhe i formimeve të ngjashme me to, kur numërori shënohet me shifër.	§ 68 h
Shkrimi pa vizë, si një fjalë e vetme, i emërtimeve të përvjetorëve dhe i formimeve të ngjashme me to, kur numërori shënohet me shkronja.	§ 68 h
Shkrimi me vizë lidhëse i emërtimeve të veçanta të mjeteve teknike si edhe i emërtimeve të ngjashme konvencionale, në përbërjen e të cilave hyn edhe një numër i shënuar me shifra.	§ 68 i

Shkrimi me vizë lidhëse i numrave të telefonave dhe të targave të automjeteve, kur përbëhen nga grupe shifrash.	§ 68 i
Përdorimi i vizës lidhëse midis emërtimeve të shkurtuara të institucioneve, të zyrave, të ndërmarrjeve, të organizatave dhe nyjës së prapme ose mbaresës.	§ 68
Shkrimi me vizë lidhëse i emërtimeve të përbëra nga një pjesë e shkurtuar dhe nga një pjesë plotë.	§ 68 k
Shkrimi me vizë lidhëse i shkronjave, numrave (kur shprehin me shifra), i pjesëve të pandryshueshme të ligjëratës, si edhe i elementeve që nuk janë pjesë të ligjëratës, kur përdoren si emra dhe marrin tregues të trajtave rasore.	§ 68 l
Përdorimi i vizës lidhëse midis pjesëve përbërëse në komandant ushtarake të përbëra nga dy ose më shumë pjesë.	§ 68 ll
Përdorimi i vizës së gjatë midis emrave të përveçëm që shënojnë caqet e një hapësire gjeografike.	§ 69 a
Përdorimi i vizës së gjatë midis emrave që shënojnë caqe kohore.	§ 69 a
Përdorimi i vizës së gjatë midis numërorëve që tregojnë caqet e një hapësire kohore.	§ 69 b
Përdorimi i vizës së gjatë midis dy a më shumë emrash të veçantë ose emërtimeve, fjalësh a togje fjalësh të veçanta, të cilat kanë ndërmjet tyre marrëdhënie të ndërsjellta, janë elemente përbërëse të njëjësive kuptimore shumëpjesëshe ose shënojnë kalime nga një gjendje në një tjetër.	§ 69 ç
Përdorimi i vizës së gjatë midis emrave të bashkautorëve të një vepre.	§ 69 ç
VI. PËRDORIMI I SHKRONJAVE TË MËDHA	
Përdorimi i shkronjës së madhe për të dalluar emrat e përveçëm dhe emërtimet e barasvlershme me ta nga emrat e përgjithshëm.	§ 70
Shkrimi me shkronjën e parë të madhe i emrave dhe i mbiemrave të personave, si edhe i epiteteve ose i ofiqeve (nofkave) që janë pjesë përbërëse e tyre.	§ 71
Shkrimi me shkronjën e parë të madhe i pseudonimeve.	§ 71
Shkrimi me shkronjë të vogël i nyjave dhe i pjesëzave të mbiemrave të huaj, kur jepet i plotë emri dhe mbiemri i personit.	§ 71 shën. 1
Shkrimi me shkronjë të madhe i nyjave dhe i pjesëzave të mbiemrave të huaj të personave, kur përdoret vetëm mbiemri dhe kur nyja ose pjesëza është element i domosdoshëm i tij.	§ 71 shën. 1
Shkrimi me shkronjë të madhe i pjesëve <i>O, Mak, San, Sen</i> të mbiemrave të huaj të personave.	§ 71 shën. 1
Shkrimi me shkronjën e parë të madhe i të gjitha pjesëve të emrave dhe të mbiemrave kinezë, koreanë, vietnamezë e birmanë.	§ 71 shën. 2

Shkrimi me shkronjën e parë të madhe i emrave e i mbiemrave të përveçëm që përdoren për të shënuar një kategori të caktuar njerëzish, por që nuk janë kthyer në emra të përgjithshëm.	§ 72
Shkrimi me shkronjë të vogël i emrave të përveçëm, kur janë kthyer në emra të përgjithshëm që shënojnë tipin përkatës.	§ 72 shën.
Shkrimi me shkronjë të vogël i emërtimeve të njësisë të matjes, të mjeteve teknike, të sendeve etj. me burim nga emra të përveçëm.	§ 72 shën.
Shkrimi me shkronjë të vogël i emërtimeve të funksioneve shtetërore, politike e ushtarake, të gradave, të titujve detarë etj.	§ 73
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve të mësipërme, kur ato përdoren më vete (jo në fjali), siç ndodh zakonisht në rastet kur u drejtohem personave përkatës, në nënshkrimet, si edhe në renditjen e emërtimeve në fjalë në dokumentet zyrtare.	§ 73
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve të funksioneve shtetërore, politike, ushtarake, të gradave, të titujve fetarë etj., kur janë bërë pjesë e pandarë e një emri të përveçëm.	§ 73
Shkrimi me shkronjë të madhe i të gjitha fjalëve përbërëse të emërtimeve të funksioneve zyrtare e shoqërore më të larta.	§ 74
Shkrimi me shkronjë të madhe i të gjitha fjalëve përbërëse të emërtimeve të titujve më të lartë të nderit të RPSH.	§ 74
Shkrimi me shkronjë të madhe i të gjitha pjesëve përbërëse të emërtimeve të urdhrave e të medaljeve shtetërore.	§ 74
Shkrimi me shkronjë të madhe vetëm i fjalës së parë të emërtimeve të titujve të tjerë të nderit.	§ 74
Vënia ndërmjet thonjëzash e emërtimeve të titujve të nderit, kur përdoren menjëherë pas fjalës “titull”, si ndajshtim i paveçuar me presje.	§ 74
Shkrimi me shkronjë të madhe i emrave të përveçëm të botës mitologjike e fetare.	§ 75
Shkrimi me shkronjë të madhe i emrave të përveçëm të figurave e të tregimeve popullore.	§ 75
Shkrimi me shkronjë të vogël i emrave të përgjithshëm të sferave të mësipërme si <i>allah, perëndi, shenjt, zanë</i> etj.	§ 75
Shkrimi me shkronjë të madhe i emrave të përveçëm të kafshëve.	§ 76
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve të planetëve, të yjeve, të yjësive e të trupave të tjerë qiellorë.	§ 77
Shkrimi me shkronjë të vogël i emrave <i>diell, dhe, hënë, tokë</i> , kur nuk përdoren si terma të astronomisë.	§ 77 shën.
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve gjeografike e territoriale-administrative, si edhe i emrave të tjerë të vendeve.	§ 78

Shkrimi me shkronjë të madhe i pjesëve përbërëse të një emërtimi gjeografik a të një emri vendi prej dy a më shumë fjalësh.	§ 78
Shkrimi me shkronjë të vogël i emrave të përgjithshëm gjeografikë që përdoren si përcaktues të një emri të përveçëm ose përcaktohen prej tij.	§ 78 shën. 1
Shkrimi me shkronjë të madhe i mbiemrave që janë përbërëse të emrave gjeografikë.	§ 78 shën. 2
Shkrimi me shkronjë të madhe i pjesëve përbërëse të emërtimeve zyrtare të shteteve.	§ 78 shën. 3
Shkrimi me shkronjë të madhe i emrave të anëve të horizontit dhe i mbiemrave të formuar prej tyre, kur përdoren si emërtime njësisht territoriale ose si pjesë të këtyre emërtimeve.	§ 78 shën. 4
Shkrimi me shkronjë të vogël i emrave të anëve të horizontit dhe i mbiemrave të formuar prej tyre, kur shënojnë një drejtim ose një pikë të horizontit.	§ 78 shën. 4
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve gjeografike, edhe kur përdoren me kuptim të figurshëm.	§ 78 shën. 5
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve të periudhave, të ngjarjeve, të akteve e dokumenteve historike, të monumenteve historike e të monumenteve të kulturës.	§ 79
Shkrimi me shkronjë të vogël i emërtimeve të epokave gjeografike, historike e të formacioneve historiko-shoqërore, që nuk janë emra të përveçëm.	§ 79 shën.
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve zyrtare (të sotme ose historike) të institucioneve të shtetit dhe të partisë të vendit tonë, të organizatave shoqërore dhe të njësive ushtarake kryesore.	§ 80
Shkrimi me shkronjë të madhe i një pjese të emërtimeve zyrtar të një institucioni, organizate, etj., kur ajo përdoret për të përfaqësuar gjithë emërtimin.	§ 80
Shkrimi me shkronjë të vogël i emërtimeve të kategorive të mësipërme, kur përdoren si emra të përgjithshëm.	§ 80 shën.
Shkrimi me shkronjë të madhe i fjalës së parë të një emërtimi të përveçëm, kur ajo përdoret si përfaqësuese e gjithë emërtimeve.	§ 81
Shkrimi me shkronjë të madhe i pjesëve përbërëse të emërtimeve të festave kombëtare e ndërkombëtare.	§ 82
Shkrimi me shkronjë të vogël i emërtimeve të festave fetare.	§ 82 shën.
Shkrimi me shkronjë të madhe i fjalës së parë të titujve të gazetave, të revistave e të librave.	§ 83
Shkrimi me shkronjë të madhe dhe pa pika i emërtimeve të shkurtuara të shteteve, partive, organizatave etj.	§ 84

Shkrimi me shkronjë të madhe i emrave të përgjithshëm, kur përdoren për të shënuar qenie të personifikuara.	§ 85
Shkrimi me shkronjë të madhe i një emri të përgjithshëm për qëllime të veçanta stilistike.	§ 86
Shkrimi me shkronjë të madhe i përemrit vetor <i>ju</i> dhe i përemrave pronorë <i>juaj</i> , <i>(i, e) tij</i> , <i>(i, e) saj</i> , në shenjë nderimi për personin të cilin i drejtohem i ose për të cilin flasim.	§ 87
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve të bartësve të funksioneve shtetërore e shoqërore, kur u drejtohem i atyre.	§ 87
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve shkencore të tipave, klasave, rendeve etj. të botës bimore e shtazore në trajtën latine të tyre.	§ 88
Shkrimi me shkronjën e parë të madhe i simboleve të elementeve kimike.	§ 89
Shkrimi me shkronjë të vogël i emrave të përgjithshëm si <i>rrugë</i> , <i>ndërmarrje</i> , <i>shkollë</i> , <i>roman</i> , <i>brigadë</i> etj., që përcaktohen nga një emër a emërtim i përveçëm në rasën emërore, i vënë ndërmjet thonjzash.	§ 90
Shkrimi me shkronjë të madhe i emërtimeve të mësipërme, kur përdoren më vete (jo në fjali) në tabelat, dokumentet e shpalljet zyrtare.	§ 90
Shkrimi me shkronjë të madhe i emrave <i>shesh</i> , <i>rrugë</i> , <i>lagje</i> etj., kur janë pjesë e emërtimeve të përveçme përkatëse.	§ 90
Shkrimi me shkronjë të vogël i emrave të popujve dhe të banorëve të një vendi.	§ 91
Shkrimi me shkronjë të vogël i emrave të ditëve të javës, të muajve e të stinëve.	§ 92
Shkrimi me shkronjë të madhe ose të vogël i fjalës së parë të çdo vargu.	§ 93
Shkrimi me shkronjë të madhe, në citime, i fjalës së parë të vargjeve, kur shkruhen vijueshëm njëri pas tjetrit.	§ 93
Fillimi me shkronjë të madhe i fjalës së parë të çdo teksti.	§ 94
Fillimi me shkronjë të madhe i fjalës së parë të një fjalie ose periudhe që vjen pas pikës, shumëpikëshit, pikëpyetjes, pikëçuditjes dhe dy pikave, kur këto shënojnë mbarimin e një fjalie.	§ 94
Shkrimi me shkronjë të vogël i fjalës së parë pas pikëpyetjes, pikëçuditjes ose shumëpikëshit, kur ato vihen pas ligjëratës së drejtë dhe në fjalët e autorit që vijnë, tregohet se kujt i takon ligjëratat.	§ 94 shën.
Shkrimi me shkronjë të vogël i fjalës së parë pas shumëpikëshit që shënon ndërprerje gjatë ligjëratës dhe jo mbarimin e fjalisë a të periudhës së mësipërme.	§ 94 shën.
Shkrimi me shkronjë të madhe i fjalës së parë pas dy pikave, kur fillon një ligjëratë e drejtë a një citat i vënë ndër thonjëza.	§ 95 a

Shkrimi me shkronjë të madhe i fjalës së parë pas dy pikave, kur pas tyre, zakonisht në tekste zyrtare (statute, ligje etj.), radhiten paragrafë të veçantë që nisin me kryerresht dhe mbarojnë me pikë.	§ 95 b
Përdorimi i shkronjës së vogël pas dy pikave në të gjitha rastet e tjera.	§ 95 b shën.
VII. NDARJA E FJALËVE NË FUND TË RRESHTIT	
Mbështetja e ndarjes së fjalëve në fund të rreshtit kryesisht në ndarjen e fjalëve në rrokje dhe në strukturën morfologjike të fjalës.	§ 96
Mosndarja në fund të rreshtit e fjalëve njërrrokëshe.	§ 97
Kalimi te zanorja pasuese i bashkëtingëllores që ndodhet ndërmjet dy zanoresh.	§ 98 a
Ndarja e lirë në fund të rreshtit, kur ndërmjet dy zanoresh ndodhen dy a më shumë bashkëtingëllore.	§ 98 b
Parapëlqimi nga dy ose më shumë ndarje të mundshme në fund të rreshtit i asaj që ruan më të qartë kufijtë e pjesëve të kuptimshme të fjalës.	§ 98 b
Kalimi i bashkëtingëllores j , të ndjekur nga një bashkëtingëllore tjetër, te zanorja që i prin.	§ 98 b shën.
Mundësia e ndarjes në fund të rreshtit të dy zanoreve që vijnë njëra pas tjetrës në një fjalë.	§ 98 c
Parapëlqimi i ndarjeve <i>mësue-si</i> , <i>i pathyeshëm</i> te fjalët e këtij tipi.	§ 98 c
Ndarja në fund të rreshtit, te kufiri i pjesëve përbërëse, e fjalëve të përbëra, të përngjitura, si edhe e fjalëve të formuara me parashtesa që përdoren edhe si fjalë më vete në gjuhën e sotme.	§ 98 ç
Mosndarja në fund të rreshtit e fjalëve të përbëra të shkurtuara.	§ 99 a
Mosndarja në fund të rreshtit e prapashtesës së një numërori rreshtor të shënuar me shifra arabe.	§ 99 b
Mosndarja në fund të rreshtit e nyjës së prapme dhe e mbaresave në rastet kur shkruhen me vizë lidhëse.	§ 99 d
Mosndarja në fund të rreshtit e shkurtimeve të tipave <i>a. i.</i> , <i>d.v.</i> , <i>p.sh.</i> etj.	§ 99 c
Mosndarja në fund të rreshtit e emërtimeve të veçanta të mjeteve teknike, si edhe e emërtimeve të ngjashme konvencionale, në përbërjen e të cilave hyn edhe një numër i shënuar me shifra.	§ 99 ç
Mosndarja në fund të rreshtit e shkurtimeve të njësive të masave dhe e shenjave të përqindjes e të përmijës nga shifra që u prin.	§ 99 ç
Mosndarja në fund të rreshtit e shenjës së paragrafit nga numri e shkronja që vijnë pas saj.	§ 99 d
Mosndarja në fund të rreshtit e shkurtimeve që shënojnë nënndarje të kapitujve, të neneve etj.	§ 99 d

Mosndarja në fund të rreshtit e numrave që përmbajnë një thyesë dhjetore.	§ 99 dh
Mosndarja në fund të rreshtit e një dyshkronjëshi.	§ 99 e
Moslënia në fund të rreshtit dhe moskalimi në rreshtin tjetër i një shkronje të vetme, edhe kur është zanore.	§ 100 a
Ndarja në fund të rreshtit e dy shkronjave të njëlojta që takohen në një fjalë.	§ 100 b
Përsëritja e vizës lidhëse, kur kalon në rreshtin tjetër pjesa e dytë e një fjale a e një emërtimi të përbërë që shkruhet me vizë lidhëse.	§ 100 c
Moslejimi i hapjes së kllapave dhe të thonjzave në fund të rreshtit dhe i mbylljes në fillim të rreshtit tjetër.	§ 101
Moskalimi në rreshtin tjetër i shenjave të pikësimit me përjashtim të vizës së gjatë.	§ 101
VIII. SHKRIMI I DATEVE	
Përdorimi i pikës pas shënimit të ditës e të muajit në datat e plotat, kur muaji shkruhet me shifra (arave ose romake).	§ 102
Mospërdorimi i asnjë shenje midis ditës, muajit dhe vitit, kur në datat e plotat muaji shkruhet me shkronja.	§ 103
Përdorimi i presjes pas emrit të vendit në shkrimin e datave.	§ 104
Shkrimi i parafjalës <i>më</i> pas emrit të vendit dhe para shifrës që shënon datën, në shkresat zyrtare.	§ 104
Shkrimi i parafjalës <i>më</i> para datave, kur ato përdoren si plotës kohe brenda një fjalie.	§ 104

TREGUESI I SHEMBUJVE TË PËRDORUR*

A

a-ja § 68 1
 ABD-së (shtabi i -) § 68 j
 Abies § 88
 Abisinia § 36 r
 Abstraksion § 36 k
 Abstraksionizëm § 36 nj
 Abstraksionizmi § 36 nj
 Abu-Ali § 68 g
 Abu-Ali-Ahmet § 68 g
 aca-/rim § 100 a
 acetik § 36 ë
 acetilen § 36 ë
 acid § 100 a
 Adami § 75
 adjektiv § 36 a
 adjudikatë § 36 a
 adjutant § 36 a, gj
 admiral (- N.N.) § 73
 Adonis § 36 f
 Adriatiku § 78
 aeroplanë § 39
 afazi § 36 n
 aferezë § 36 n
 Afërdita § 36 f
 afërmendsh § 67 Aç
 afërsi § 5 c
 AFP § 84
 afri § 5 ç
 afrikanë § 8 d
 afrikanët § 91

* Në këtë tregues përfshihen të gjitha fjalët që janë sjellë si shembuj për ilustrimin dhe plotësimin e rregullave të drejtshkrimit. Pranë çdo fjale shënohet paragrafi përkatës dhe nënndarja e tij. Në fund të treguesit jepet edhe lista e shembujve që përmbajnë shifra. Shenja - zëvendëson tërësisht fjalët ose shifrat që ndodhen përpara kllapës.

afrim § 5 ç
 afro-aziatik § 68 d
 afro § 5 ç
 afro juni (- mësuesit) § 25 d
 afrova (u) § 67 Bë
 afrueshëm (i) § 17
 afsh § 97
 agnosticizëm § 36 h
 agraro-industrial § 68 d
 agregate § 40
 agresion § 36 a
 agjenci § 36 ë, g
 agjent § 36 g
 Agjenti J-33 § 68 i
 agjitacion § 36 a, ë, g
 agjikator § 36 g
 ah § 27 b
 aheng § 27 c
 ah-et § 99 b
 ahur § 27 c
 a.i. § 99 c
 ai § 11
 AIESEE § 84
 ajër § 7 a
 ajër-ajër (raketa -) § 68 ç
 ajër-tokë (raketa -) § 68 ç
 ajri § 5 ç; § 7 a
 ajrim § 5 ç
 ajroj § 5 ç
 ajror § 5 ç
 Akademia e Shkencave e Republikës
 Popullore të Shqipërisë § 80
 Akademisë (institutet e -) § 81
 akëcili § 67 Aç
 akëkush § 67 Aç
 akësecili § 67 Aç
 Akili § 36 j
 Akrës (porti i -) § 67 Ad
 aksidenti § 40
 aksiomë § 36 a, k
 aksion § 36 a, k
 akualet § 36 dh
 akuarele § 40 b
 akuarium § 36 a
 akull § 10
 akulli § 10
 akullin § 10
 akullit § 10
 akullore § 10

- akullt (i, e) § 9 dh
 Al Kazhgari § 71
 albume § 40
 Aleksandër Dyma Biri § 68 g; § 71
 alfa § 36 ll
 algoritëm § 36 ll
 algjebër § 36 g
 algjebrik § 5 ç; § 36 g
 Algjer-i § 36 g
 Algjeria § 36 g
 algjerianët § 91
 Ali Kelmendi § 71
 aliazhe § 40
 Aligieri § 37
 Alkibiadi § 36 f
 alkool § 36 e
 Alma-Ata § 68 f
 Alpet § 78
 Alqiviadh § 36 f
 aluzion § 36 a
 Alzas-Lorenë § 68 f
 allah § 75
 Amazona § 37
 ambalazhe § 40
 ambasadori (- N. N.) § 73
 ambicie § 36 a
 ambicioz § 36 a
 ambulancë § 36 ll
 ambulant § 36 ll
 amendamente § 40
 Amerika Latine § 78
 amerikanë § 8 d
 amerikanët § 91
 Amerikë-Evropë (lundrimi mi -) § 69 a
 amiant § 36 a
 amidon § 36 ç
 amper-i § 72
 amtar § 5 b
 Amu-Darja § 68 f
 amull (unë -) § 10
 amulli § 10
 anakolutë § 36 ll
 anakronik § 36 j
 anakronizëm § 36 j
 analitiko-sintetik § 68 d
 analizë § 36 ç, n
 analogji § 36 ll
 anarki § 36 j
 anarkik § 36 j
 anarkist § 36 j
 anarkizëm § 7 a
 anarkizmi (i, e një) § 7 a
 anarkizmin § 7 a
 anarkizmit § 7 a
 anarkosindikalist § 67 Ab
 andej § 30
 Andorra § 37
 anembanë § 67 Aç
 anë-t § 38 b
 anëshkrimi § 5 b
 anë-t § 38 b
 anëshkrim § 5 d
 anëtar § 5 b
 anëtarësi § 5 b
 anëtari (- i Akademisë së Shkencave N. N.) § 73
 anëtari (- i Byrosë Politike) § 73
 anëtari (- i Sekretariatit të KQ) § 73
 Angiospermae § 88
 anglo-amerikan § 68 d
 anglosakson § 68 d
 angjinare § 36 g
 angjinë § 36 g
 anhidrik § 36 f
 ánie § 32
 anija § 2; § 25 a
 anije § 2; § 25 a
 anije (një -) § 39
 anije (shumë -) § 39
 anijeje § 2
 anijen § 25 a
 anijes § 25 a
 anijesh § 25 a
 anijet § 25 a
 anijetar § 25 a
 anijeve § 25 a
 Ankaraja § 67 Ad
 ankth § 97
 anodë § 36 f
 anonim § 36 ç
 ansambli § 40
 Antanta § 79
 Antanta e Vogël § 79
 antibiotik § 36 a
 antifashist § 67 Aa
 antiimperialist § 18; § 67 Aa
 antipati § 36 f
 antologji § 36 f, ll

- antonim § 36 ç
 Antonis van Dajk § 68 g
 antropolog § 36 f
 antropologji § 36 g
 antroponim § 36 ç
 aparate § 40
 apati § 36 f
 Apolo-14 § 68 i
 Apolon-i § 36 ll
 Apoloni § 75
 Apoloni-a § 36 ll
 apostull § 36 ll
 apoteozë § 36 f, m
 aq sa § 67 Bdh
 ara-t § 38 a
 arabë § 8 d
 Arbër (Të lumtë o -, se na zbardhe faqen!) § 85
 arbëresh § 5 ç
 arbëreshë § 40
 arbëreshët § 91
 arbëror § 5 ç
 ardhës-i § 6 a
 ardhja § 2
 ardhje § 2
 ardhjeje § 2
 ardhkam § 7 ç
 ardhshëm (i) § 7 b; § 9 d
 ardhshme (e) § 7 b
 ardhshmeje (të) § 7 b
 ardhshmen (të) § 7 b
 ardhshmes (së) § 7 b
 ardhshmi (i) § 7 b
 ardhshmi (të) § 7 b
 ardhshmin (të) § 7 b
 ardhshmish (të) § 7 b
 ardhshmit (të) § 7 b
 ardhshmja (e) § 7 b
 ardh-/shmja (e) § 98 b
 ardhur (i, e) § 9 e
 argatë § 40
 argëtoj § 5 a
 argumente § 40
 argjend § 1
 argjendar § 1
 argjendte (i, e) § 34
 Arhangelsk § 37
 arie § 36 a
 arinj § 29 c
 Aristarku § 36 j
 aritmetikë § 36 f
 aritmi § 36 f
 ari-/ut § 98 c
 arka-t § 38 a
 arkaik § 36 j
 arkaizëm § 36 j, nj
 arkaizmi § 36 nj
 arkeolog § 36 j
 arkeologji § 36 j
 arkëz § 9 a
 Archichlamideae § 88
 Arkiloku § 36 j
 arkimandrit § 36 j
 Arkimedi § 36 j
 arkipelag § 36 j, ll
 arkitekt § 36 j
 arkitekturë § 36 j
 arkiv § 36 j
 arkivol § 36 j
 armëpushim § 5 b; § 67 Ab
 armëtar § 5 b
 Armë-zbraz! § 68 ll
 armiqësi § 5 c
 armiqte § 8 dh
 arsej § 5 a
 arsim § 5 a
 arsimtar § 5 a, c
 arsimtare § 5 c
 arsyë § 5 a; § 15
 arsyeshëm (i) § 15
 arsyë-/shëm (i) § 98 c
 arsyetim § 15
 arsyetoj § 15
 artë (i, e) § 8 ç
 artiste § 2
 artistë § 40
 Artist i merituar § 74
 Artist i Popullit § 74
 “Artist i Popullit” (iu dha titulli -) § 74
 artistja § 2
 artisteje § 2
 artizanat § 36 n
 artrit § 36 f
 Arusha e Madhe § 77
 Arusha e Vogël § 77
 arushë § 27
 arra-t § 38 a
 Arras § 37

arratisem § 28 b	astmë § 8 f
arrestim § 36 m	ashpër (i, e) § 7 a; § 9 a
arrestoj § 36 m	ashpëroj § 5 ç
arrë (<i>pema</i>) § 28 b	ashpri (të) § 7 a
arrij (do të) § 25 dh; § 28 b	ashprin (të) § 7 a
arrija (do të) § 25 dh	ashprish (të) § 7 a
arrije (do të) § 25 dh	ashprit (të) § 7 a
arrijë (do të) § 25 dh	ashtu si § 67 Bdh
arrijmë (do të) § 25 dh	ashtuquajtur (i, e) § 67 Ab
arrijnë (do të) § 25 dh	at (- Shtjefën Gjeçovi) § 73
arritsh § 31	“Ata nuk ishin vetëm...” § 83
arritsha § 31	atdhe § 5 b
arritshi § 31	Atdhe (“Të bukurën e gjeta te ti, o -!”) § 86
arritshim § 31	Atdheu § 86
arritshin § 31	atdhe-/ut § 98 c
arrittë (në -) § 35	ateist § 36 f
arrivist § 36 m	ateizëm § 7 a; § 36 f, nj
arrogancë § 36 m	ateizmi § 7 a; § 36 nj
as-i § 68 l	Atena § 36 f
asaj (i, e) § 9 h	atentate § 40
Asdreni § 71	atë § 8 b
aseptik § 36 rr	atë herë (as këtë herë, as -) § 67 Aç
asgjë § 67 Aç	atëbotë § 67 Aç
asgjëkund § 30	atëherë § 5 b; § 67 Aç
asgjëmangut § 67 Aç	atëherë (kam qenë i vogël -) § 67 Aç
asimetri § 36 rr	atëherë (po vij edhe unë me ju -) § 67 Aç
asimetrik § 36 rr	atëror § 5 b
asimilim § 36 r	atësi § 5 b
asimptotë § 36 rr	ati (i) § 19 c
asimzenelas § 67 Ab	atij (i, e) § 9 h; § 25 ç
asintetik § 36 ç	Atila § 37
Asiri-a § 36 ç	atjeshëm (i) § 7 b
Asiria § 36 r	atjeshme (e) § 7 b
asirian § 36 ç	atjeshmi (i) § 7 b
asistentë § 40	Atlantida § 36 ll
asizmik § 36 rr	Atlantiku § 36 ll
askënd § 30	atlas § 36 ll
askund § 67 Aç	atlet § 36 f
askurrë § 67 Aç	atletë § 40
askurrkush § 67 Aç	atletikë § 36 f
askush § 67 Aç	atlas (<i>lloj pëlhure</i>) § 36 ll
asnjeri § 67 Aç	ato livadhe të gjelbra § 42
asnjë § 67 Aç	ATSH § 84; § 99 a
asnjëherë § 67 Aç	ATSH-së § 8 e
asnjëri § 67 Aç	ATSH-së (korrespondentët e -) § 68 j
asocial § 36 rr	aty për aty § 67 Bc
asodore § 67 Aç	aty-këtu § 68 a
aspak § 67 Aç	aty-/këtu § 100 c
aspirantë § 40	Athina § 36 f

Athinë § 36 f
 Audata § 36 d
 audiencë § 36 d
 auditor § 36 d
 August-i § 36 d
 Augjias § 36 g
 Aurora § 36 d
 Australi-a § 36 d
 australian § 36 a
 austriak § 36 a
 austro-hungarez § 68 d
 autarki § 36 d
 autentik § 36 d
 autobus § 36 d
 autokrat § 36 d
 autokton § 36 d
 automat § 36 d
 automobil § 36 d
 automobila § 40 a
 autonomi § 36 d
 autoofiçinë § 18
 autopsi § 36 d
 autoqefal § 36 ë
 autoqefale (kisha -) § 36 d
 autor § 36 d
 autoritet § 36 d
 autorizim § 36 d
 autostradë § 36 d
 avaz § 27
 aviacion § 36 a
 aviator § 36 a
 avulli § 27
 Avni Rustemi § 71
 avullt (i, e) § 9 dh
 axhamillëqe § 43
 AXHERPRES § 84
 A. Xhuvani-K. Cipo § 69 ç
 Azerbajxhan § 36 c; § 37
 Azia § 36 n
 Azia e Vogël § 78
 aziatik § 36 a; § 36 n
 azil § 36 n

B

b-ja § 68 l
 B-52 § 68 i
 baba § 26 a
 Baba (- Faja) § 73

babai (një -) § 26 a
 babait (i, e) § 26 a
 babanë § 26 a
 Bab-el-Mandeb § 68 f
 babë § 8 a
 Babiloni-a § 36 ll
 bagëti § 5 a
 “Bagëti e bujqësia” § 83
 bahçe § 27 c
 Bajkal § 36 c; § 37
 bajlozë § 40
 Bajo § 25 c
 Bajoja § 25 c
 bajonetë § 36 a
 Bajonetë-drejt! § 68 ll
 Bajonetë-përkul! § 68 ll
 bajramcurras § 67 Ab
 bajrami § 82
 Bajron § 36 c; § 37
 Bajronit (poemat e -) § 67 Ad
 bakërpunues § 67 Ab
 bakteriolog § 36 a
 Baku § 36 j
 Balashi § 76
 balet § 90
 baleti (- “Halili dhe Hajria”) § 90
 balo § 25 c
 baloja § 25 c
 Baloja § 76
 baloje (i, e një) § 25 c
 balonë § 36 ll
 balsam § 36 ll
 balto-sllav § 68 d
 ballaballas § 67 Aç
 ballafaqas § 67 Aç
 ballafaqe § 67 Ac
 Ballaj-Vendas § 68 ë
 ballë § 8 b
 ballë për ballë § 67 Bc
 ballëgjërë § 67 Ab
 ballëhapur § 67 Ab
 ballëllart § 67 Ab
 Ballkani § 78
 ballkaniadë § 36 a
 ballkanik § 36 ll
 ballkon § 36 ll
 bam-bam § 68 a
 bam-bum § 68 a
 banka-t § 38 a

Banka e Shtetit Shqiptar § 80	“Bashkimi” § 83
bankier § 36 a	Bashkimi i Grave të Shqipërisë § 80
banja-t § 38 a	Bashkimi i Përgjithshëm i Kooperativave të Konsumit § 80
banjë § 29 a	Bashkimi i Rinisë së Punës të Shqipërisë § 80
bar blete § 67 Ba	bashkudhëtar § 5 b
bar ethesh § 67 Ba	batakçinj § 29 c
bar gjaku § 67 Ba	batalion § 36 a; § 90
bar miu § 67 Ba	batalioni (- “Fuat Babani”) § 90
bar peshku § 67 Ba	batalioni (- “Hakmarrje”) § 90
bar veshi § 67 Ba	batanija § 25 a
bar zemre § 67 Ba	batanije § 25 a
barabrinjës (trekëndësh -) § 6 a	batanijen § 25 a
baras § 22	batanijes § 25 a
barazi § 22	batanijesh § 25 a
bar-bufe § 68 c	batanijet § 25 a
Barcelona § 36 ë	batanijeve § 25 a
Bardhaj-Reç § 68 dh	bathë-t § 38 b
bardhësi § 5 b	bazamente § 40
barinj § 29 c	bazë § 36 n
barinjtë § 8 dh	bazilikë § 36 n
bariton § 36 ç	be § 25 b
ba-/riu § 100 a	bedena § 40
barium § 36 a	befas § 22
bari-/ut § 98 c	begatshëm (i) § 31
barka-t § 38 a	behar § 27 c
barkas § 22	bej (Ali - Evrenozi) § 73
barkazi § 22	beja § 25 b
bar-lulishte § 68 c	beje § 25 b
ba-/rra § 98 a	Bejrut § 36 c; § 37
barrë § 28 b	bektashizëm § 36 nj
barrikadë § 36 m	bektashizmi § 36 nj
basketboll § 36 ll	bela § 40 a
basmë § 8 f	bela (një -) § 39
bashkatdhetar § 5 b; § 67 Ab	bela (shumë -) § 39
bashk-/atdhetar § 98 ç	belara § 39
bashkatdhe-/tar § 98 ç	Belgjikë § 36 g
bashkautor § 5 b	Belinski § 37
bashkëfjalim § 5 b	Belizari § 36 n
bashkëjetesë § 67 Ab	beratasit § 91
bashkënxënës § 5 b	berberë § 40
bashkëpunëtor i vjetër shkencor (- N. N.) § 73	Berliozi § 36 a
bashkëpunoj § 5 b	berr § 28 c
bashkëshorte § 5 b	besëlidhje § 67 Ab
bashkëtingëllore § 10	besëpakë § 67 Ab
bashkëveprim § 67 Ab	besnik § 5 b
bashkiak § 26 ç	besnikëri § 5 c
Bashkimet Profesionale të Shqipërisë § 80	besueshëm (i) § 7 b

besueshme (e) § 7 b	bilbil § 11
besueshmi (i) § 7 b	bilbila § 40 a
Bethoven § 33; § 37	bilion § 36 a
bëhem § 27 c	bindëm § 9 g
bëhesh § 27 c	bindën § 9 g
bëhesha § 27 c	bindët § 9 g
bëheshe § 27 c	bindte (ai po e -) § 34
bëhu § 27 c	bindtë (në e -) § 34
bëhuni § 27 c	bini (të) § 13 c
bëj (do të) § 3; § 25 dh	binte (të) § 13 c
bëja (do të) § 25 dh	biografi § 36 a
bëje (do të) § 25 dh	biolog § 36 ll
bëjë (do të) § 25 dh	biologia § 32
bëjmë (do të) § 25 dh	biologji § 36 a, g
bëjnë (do të) § 25 dh	biri i nënës § 20 b
bëmë § 8 i	birrë (<i>pija</i>) § 28 b
bënë § 8 i	biseda-t § 38 a
bërë § 8 k	bisha-t § 38 a
bërë (i, e) § 8 k	bishtdhelpër § 67 Ab
bërryl § 5 a; § 12; § 28 b	Bishti i Pallës § 78
bërryla § 40	bishtukë § 40
bëtë § 8 i	bitonjë § 29 a
b. f. 99 c	bixhoz § 22
BGSH § 84	Bizanti § 36 ç
Biblioteka Kombëtare § 80	bizantin § 36 ç
bibliotekë § 36 a	bizon § 36 n
biçikletë § 36 ë	Bjalistok § 37
bidonë § 40	bjellogardist § 36 a
bie § 13 c	bjellorus § 36 ll
biem (të) § 9 ë; § 13 c	Bjellorusi § 36 ll
bien (të) § 9 ë; § 13 c	bjer § 9 gj; § 13 c
bihej (të) § 13 c	bjerë (të) § 13 c
bihen (të) § 13 c	bjermëni § 13 c
biheshin (të) § 13 c	bjeruni § 13 c
bihet (të) § 13 c	bjerr § 28
bij § 9 b	bjerraditë § 28
bija § 25 a	bjerrafat § 28
bija (të) § 13 c	bjeshkë-t § 38 b
bijash § 25 a	Bjeshkët e Nemuna § 78
bijat § 25 a	Blagojev § 37
bijave § 25 a	blej (do të) § 25 dh
bije (të) § 13 c	blejë (do të) § 25 dh
bijë § 25 a	blejmë (do të) § 25 dh
bijën § 25 a	blejmë (të) § 8 h
bijës § 25 a	blejnë (do të) § 25 dh
bijsh § 9 b	blejnë (të) § 8 h
bijtë § 8 dh	blejmë § 8 i
bijve § 9 b	blenë § 8 i
bilanc-i § 36 ë, ll	blerë § 8 k

blerës § 6 a; § 9 c; § 41

blerëse § 6 a

blerëseje § 6 a

blerësen § 6 a

blerëses § 6 a

blerësesh § 6 a

blerëset § 6 a

blerëseve § 6 a

blerësi § 6 a

blerësi (i, e, një) § 6 a

blerësin § 6 a

blerësish § 6 a; § 9 c

blerësit § 6 a; § 9 c

blerësja § 6 a

blerësve § 6 a; § 9 c

bletë § 8 i

blija (do të) § 25 dh

blije (do të) § 25 dh

bluaj § 16 b

blu-/ja § 98 c

bluaja § 16 b

bluaje § 16 b

bluajmë § 16 b

bluajnë § 16 b

bluakam § 16 b

bluake § 16 b

bluam § 16 b

bluan § 16 b

bluani § 16 b

bluanim § 16 b

bluanin § 16 b

bluanit § 16 b

bluante § 16 b

bluar (i, e) § 9 e

bluar (kam -) § 16 b

bluash (të) § 16 b

bluat § 16 b

bluhet § 16 b

bllok § 36 ll

bllokadë § 36 ll

bllokoj § 36 ll

Bohemi § 37

Boing-707 § 68 i; § 99 ç

bojargjend § 67 Ab

bojë (ngjyrë) argjendi § 67 Ba

bojë (ngjyrë) ari § 67 Ba

bojë arre § 67 Ba

bojë deti § 67 Ba

bojë dheu § 67 Ba

bojë gruri § 67 Ba

bojë hiri § 67 Ba

bojë limoni § 67 Ba

bojë mishi § 67 Ba

bojë mjalti § 67 Ba

bojë plumbi § 67 Ba

bojë preshi § 67 Ba

bojë qielli § 67 Ba

bojë shege § 67 Ba

bojë tulle § 67 Ba

bojë ulliri § 67 Ba

bojë uthulle § 67 Ba

bojë vaji § 67 Ba

bojëbizele § 67 Ab

bojëçelik § 67 Ab

bojëfinjë § 67 Ab

bojëgështenjë § 67 Ab

bojëgrurë § 67 Ab

bojëgjak-e § 67 Ab

bojëlimon § 67 Ab

bojëmanushaqe § 67 Ab

bojëmjaltë § 67 Ab

bojëportokall § 67 Ab

bojëshegë § 67 Ab

bojëtjegull § 67 Ab

bojëtullë § 67 Ab

bojëvjollcë § 67 Ab

bojkotoj § 36 c

bojuthull § 67 Ab

boksite § 40

bolivian § 36 a

Bolonjë § 37

bolshevik § 36 ll

bollëk § 4

bollujisë § 67 Ab

Bombai § 36 c; § 37

Bon § 37

Bop § 37

bora § 28 c

Bordo § 37

Borëbardha § 75

borgjez § 36 g

borgjezë § 40

Borneos (ishulli i -) § 67 Ad

Borovë (*masakër fashiste*) § 78

borxh § 22

Boshtit (fuqitë e -) § 79

“Bota e re” § 83

botëkuptim § 5 b; § 67 Ab

botërisht § 5 b	buall § 16 a
botëror § 5 b	buallicë § 16 a
botime § 40	Buburicka § 71
botues-e § 17	Buda § 75
BPSH § 84; § 99 a	budallallëk § 4
BR 68-65 § 68 i	budallallëqe § 43
brakicefal § 36 ç, j	budallenj § 29 c
brakiopodët § 36 j	Budapest § 37
Brams § 37	Buenos-Ajres § 68 f
BRASH-it (anëtarët e -) § 68 j	bufe § 12
Bratislava § 37	“Bujk i ri” § 83
Brazili § 37 n	bujq § 9 c
brazilian § 36 a	bujqësi § 5 c
bredh § 22	bujqësor-industrial § 68 d
bre-/dhi § 98 a	bujqish § 9 c
bredhtë (i) § 22	bujqit § 9 c
breg § 22; § 78	bujqve § 9 c
Bregu i Detit § 78	buj-/shëm (i) § 98 b
Bregu i Fildishtë § 78	Bukefali § 76
Bregu i Matës § 78	bukë § 8 a
brejtës-i § 6 a	bukël § 7 a; § 9 a
brenda § 1	bukëpjekës § 5 b; § 14
brendapërbrenda § 67 Aç	bukla § 7 a
brendi § 1	bukur (i, e) § 9 a, c
brendshëm (i) § 1; § 9 d	bukur (i) (qytet -) § 10
brend-/shëm (i) § 98 b	Bukura (e) Dheut § 75
brengë § 30	bukura (të) (lule -) § 10
Brest-Litovsk § 68 f	Bukuresht § 37
breshëri § 5 ç	bukurëz (i, e) § 9 a
breshkujëse § 67 Ab	bukuri § 8 e; § 10; § 25 b
brez § 22	bukuria § 25 b
brez pas brezi § 67 Bc	bukurie § 25 b
breza § 40 a	bukurinë § 8 e
brezahypthi § 67 Aç	bukurisë § 8 e
brezhumbur § 33	bukurish (të) § 9 c
brigada (- “Shkurte Pal Vata”) § 90	bukurit (të) § 9 c
Brigada I Sulmuese § 80	bukuritë § 8 e
brigadë § 90	bukurosh § 10
brilante § 40	bukurve (të) § 9 c
brinja-t (në ato kodra, në ato brinja) § 38 b	bulevard § 90
brinjë § 29 a; § 38 b	bulevardi (- “Dëshmorët e Kombit”) § 90
brinjë-t (brinjët e trupit) § 38 b	bulevardi (- “Republika”) § 90
Briri i Artë § 78	bulëzim § 5 b
Broduei § 36 c	bulëzoj § 5 ç
BRPSH § 84; § 99 a	bulkth § 97
BRPSH-së (Komiteti Qendror i -) § 68 j	bulmet § 12
BRSS § 84; § 99 a	bulmetore § 12
Bruksel § 37	bulon § 36 ll
brumë § 8 b	bullgar § 36 ll

bullgarë § 8 d
 bullgarët § 91
 Buna § 78
 bung § 30
 burg § 22
 burokrat § 12
 burokratizëm § 36 nj
 burokratizmi § 36 nj
 burracak § 28
 burrë § 8 b; § 28 b
 burrëri § 5 b; § 28
 burrëror § 5 b
 busull § 36 ll
 butë § 8 c
 butë (i, e) § 8 c
 buzagaz § 67 Aç
 buzë § 78
 buzë më buzë § 67 Bc
 buzëpaqeshur § 67 Ab
 buzëqesh § 5 b
 buzëqeshur § 67 Ab
 bylyk § 12
 byrazer § 12
 byrek § 12
 byro § 8 e; § 12
 byro (një -) § 39
 byro (shumë -) § 39
 Byroja Politike e Komitetit Qendror të
 Partisë së Punës të Shqipërisë § 80
 byronë § 8 e
 byrosë § 8 e
 byrosh § 9 ç
 byrotë § 8 e
 byzylyk § 11

C

ca nga ca § 67 Bc
 caktoj § 5 c
 Canis lupus § 88
 Carnivora § 88
 Castanea sativa § 88
 Cejlon § 36 c
 cekët (i, e) § 6 b
 cekët (të) § 6 b
 cekëta (e) § 6 b
 cekëtash (të) § 6 b
 cekëtave (të) § 6 b
 cekëte (të) § 6 b

cekëtën (të) § 6 b
 cekëtës (së) § 6 b
 cekëti (i) § 6 b
 cekëti (të) § 6 b
 cekëtin (të) § 6 b
 cekëtish (të) § 6 b
 cekëtit (të) § 6 b
 cekëtve (të) § 6 b
 celebrim § 36 ë
 celebruj § 36 ë
 celofan § 36 ë
 celsius § 36 ë
 celulë § 36 ë
 celulozë § 36 ë
 cen § 1
 cenoj § 1
 censurë § 36 ë
 Centaur0i § 36 d
 Centauri § 36 ë
 centilitër § 36 ë
 centimetër § 36 ë
 central § 36 ë
 centralist § 36 ë
 centralizëm § 36 nj
 centralizmi § 36 nj
 centralizoj § 36 ë
 centurion § 36 ë
 cepa § 40
 Cerberi § 36 ë
 cerebral § 36 ë
 ceremoni § 36 ë
 certifikatë § 36 ë
 Cervantesit (Don Kishoti i -) § 67 Ad
 Cezari § 36 ë
 cezurë § 36 ë; § 36 n
 Chordata § 88
 ciceron § 72
 cikël § 36 ë
 Cikladet § 36 ë
 ciklamin § 36 ë
 cikle § 40
 ciklik § 36 ë
 ciklon § 36 ë
 ciklone § 40 b
 Ciklopi § 36 ë
 ciklostil § 36 ë
 cilësi § 25 b
 cilësia § 25 b
 cilësie § 25 b

cilërdo § 67 Aç
 cildo § 67 Aç
 cilindër § 36 ë
 cilindrik § 5 ç; § 36 ë
 Cincinati § 36 ë
 cinik § 36 ç, ë
 cinizëm § 36 ë
 cinkograf § 36 ë
 cinkografi § 36 ë
 cipëtrashë § 5 b
 cirilik § 36 ë
 cirk § 36 ë
 cisternë § 36 ë
 citat § 36 ë
 citoj § 36 ë
 citrat § 36 ë
 ciu-ciu § 68 a
 civil § 36 ë
 civilë § 40
 cjep § 9 b
 cjepsh § 9 b
 cjeptë § 9 b
 cjepve § 9 b
 Cl § 89
 copa-t (dy copa bukë) § 38 b
 copa-/copa § 100 c
 copë § 38 b
 copë-t (pesëmijë copë tulla) § 38 b
 copë-copë § 68 a
 copëtim § 5 b
 copëtoj § 5 b
 copëzoh § 5 b
 cung § 30
 curr § 28 c
 Curraj i Epër § 78
 curril § 28 b
 cyle § 12

Ç

ç' (- do?) § 19 b
 ç' (- e do?) § 19 b
 ç' (- është?) § 19 b
 ç' (- i the?) § 19 b
 ç' (- kërkohet?) § 19 b
 ç' (- kohë e bukur!) § 19 b
 ç' (- të dojë?) § 19 b
 ç' (- zë i ëmbël!) § 19 b
 ç' (e dimë se - qëllim ka) § 19 b

ç' (s'na tha se - kërkonte) § 19 b
 çadër § 7 a
 çadra § 7 a
 çaj § 25 a
 çaji § 25 a
 çajin § 25 a
 çajit § 25 a
 Çajkovski § 37
 Çajkovski (operat e -) § 67 Ad
 Çajupi § 71
 Çal-Barzez § 68 ë
 çalë-çalë § 68 a
 çamçakëz § 22
 çarmatim § 23 c
 çarmatos § 23 c
 çdo § 19 b; § 23 b; § 67 Aç
 çdo (- nxënës) § 19 b
 çdokush § 19 b; § 23 b
 çdonjëri § 19 b; § 23 b; § 67 Aç
 Çehov § 37
 çehre § 27 c
 çel § 9 gj
 çelës-i § 6 a
 çelësat § 41
 çelni § 9 gj
 çengele § 40 a
 Çerkez-Morinë § 68 ë
 Çermë-Biçak § 68 ë
 çeta (- "Selam Musaj") § 90
 çetë § 90
 çështja § 2
 çështje § 2; § 3
 çështjeje § 2
 çfarë § 19 b; § 23 b
 çfarë (- do prej meje?) § 19 b
 çfarë (nuk kuptoj - thua?) § 19 b
 çfarëdo § 5 b; § 19 b; § 23 b § 67 Aç
 çfarëdoshëm (i) § 23 b
 çika-çika § 68 a
 çiklist § 36 ë
 çiklizëm § 7 a; § 36 ë
 çiklizmi § 7 a
 çilimillëqe § 43
 çiliminj § 29 c
 çiltër (i) § 7 a
 çiltëri § 5 ç
 çiltri (i) § 7 a
 çimento § 36 ë
 çjerr § 14; § 23 c; § 28 c

çka § 23 c
 çlirim § 23 c
 Çlirimi (zhvillimi ekonomik pas
 Çlirimit) § 79
 çlirimtar § 5 c; § 23 c
 çliroj § 23 c
 çlidhem § 23 c
 çlodhje § 23 c
 çmallem § 23 c
 çmend § 1; § 23 c; § 97
 çmendenë § 23 c
 çmendur (i, e) § 1; § 23 c
 çmësohem § 23 c
 çmos § 23 c
 çnderim § 23 c
 çnderoj § 23 c
 çngjyros § 23 c
 çnjerëzor § 23 c
 çokollatë § 36 ll
 çora § 28 c
 çorganizim § 23 c
 çorganizoj § 23 c
 çorientim § 23 c
 çorientoj § 23 c
 çregjistrim § 23 c
 çregjistroj § 23 c
 çrregullim § 23 c
 çrregulloj § 23 c
 çrregullt (i, e) § 23 c
 çrrënjosje § 23 c
 çudira § 39
 çuditshëm (i) § 31
 çuka (- e Ajtojt) § 78
 çukë § 78
 çuna § 40 a
 çyrek § 12
 çyryk § 11

D

d-ja (- është bashkëtingëllore) § 68 l
 Da Vinçi § 71
 dado § 25 c
 dadoja § 25 c
 dadoje (i, e një) § 25 c
 dajë § 8 a
 Dajti § 78
 daktilik § 36 f
 daktilografist § 36 ç

dalësh (të) § 6 c
 dalëngadalë § 67 Aç
 dallgë-t § 38 b
 da-/lloj § 99 e
 Danieli § 36 a
 Dar-es-Salam § 68 f
 Dars-Fshat § 68 ë
 dasmë § 8 f
 dash § 97
 dashur (i, e) § 9 e
 dashuri § 25 b
 dashuria § 25 b
 dashurie § 25 b
 datëlindje § 5 b; § 67 Ab
 De la Barka § 71
 De Vega § 71
 Dedali § 36 f
 Dedë Gjo Luli § 71
 deduksion § 36 k
 deetimologjizim § 18
 deficit § 37 ë
 deficite § 40
 degë-t § 38 b
 deh § 27 b
 dekagram § 36 f
 dekametër § 36 f
 deklaratë § 36 ll
 Dekreti i Paqes § 79
 Dekreti i Tokës § 79
 deledash § 67 Ac
 delegacion § 36 a, ë
 delegatë § 40
 Delfi § 36 f
 Delhi § 37
 deltë § 36 f
 dembelë § 40
 dembellëk § 35
 Demetra § 36 f
 demografi § 36 f
 demokraci § 36 f
 Demokriti § 36 f
 demon § 36 f
 Demosteni § 36 f
 dend § 1
 dendur (i, e) § 1
 deng § 1; § 30
 depo § 25 c
 depo (një -) § 39
 depo (shumë -) § 39

- depoja § 25 c
 depoje (i, e një) § 25 c
 deputeti (- i Kuvendit Popullor N. N.) § 73
 derëbardhë § 5 b
 deri ku § 67 Bdh
 deri kur § 67 Bdh
 deri në § 67 Bdh
 deri te § 67 Bdh
 derisa § 67 Aç
 derisotshëm (i) § 67 Aa
 dermatologji § 36 g
 derr § 28 c
 despot (*sundimtar absolut*) § 36 f
 Despotati i Epirit § 78
 despotik § 36 f
 desh § 9 b
 deshësh § 9 b
 deshtë § 8 dh; § 9 b
 deshve § 9 b
 det § 78
 dete të thella 42
 de-/ti § 98 a
 deti (- Adriatik) § 78
 deti (- i Kinës Jugore) § 78
 Deti i Bardhë § 78
 Deti i Kuq § 78
 Deti i Vdekur § 78
 Deti i Zi § 78
 detyra-t § 38 a
 detyrë urgjente § 20 b
 Devolli § 78
 dezertim § 36 n
 dezertoj § 36 n
 dezinfektim § 36 n, p
 dezinfektoj § 36 n, p
 dezintegrim § 36 p
 dezintegroj § 36 p
 Dë Koster § 71
 dëboj § 5 a
 dëborë § 5 a
 dëfrej (do të) § 25 dh
 dëfreja (do të) § 25 dh
 dëfreje (do të) § 25 dh
 dëfrejë (do të) § 25 dh
 dëfrejmë (do të) § 25 dh
 dëfrejnë (do të) § 25 dh
 dëgjoj § 5 a
 dëgjues-e § 17
 dëgjueshëm (i) § 17
 dëlir § 5 a
 dëlirë (i, e) § 5 a
 dëm § 3
 dëmshpërblim § 67 Ab
 dëmtoj § 3; § 5 c
 dënesë § 5 a
 dër-dër § 68 a
 dërrasë § 5 a
 dërrmoj § 28 b
 dëshirë § 5 a
 di § 25 dh
 di! § 25 dh
 di (të) § 25 dh
 diabet § 36 a
 diademë § 36 f
 diafragmë § 8 f; § 36 f
 diagnozë § 36 a, f, n
 diagonale § 36 a, f
 diagramë § 36 a
 dialekt § 36 a, f
 dialektik § 36 a
 dialektikë § 36 f
 dialog § 36 a, f, ll
 diamante § 36 a, f
 diamante § 40
 diametër § 36 a, f
 Diana § 36 a; § 75
 diapazon § 36 a
 diapozitiv § 36 a
 diare § 36 a
 diatezë § 36 a, f, n
 dibran § 5 ç
 dibranët § 91
 dibrania § 32
 Dicotyledones § 88
 diçka § 23 b; § 67 Aç
 didaktik § 36 f
 didaskalik § 36 f
 diel (e) § 13 a
 di-/el (e) § 98 c
 diell § 13 a
 di-/ell § 98 c
 dielli (perëndimi i diellit) § 77
 Dielli § 77
 diellor § 13 a
 Dien Bien Fu (disfatë e rëndë ushtarake) § 78
 dierezë § 36 n
 dietë § 36 a

digj (mos e -) § 22	dispensë § 36 ë
digjini § 22	disponoj § 36 q
digjte § 22	dispozicion § 36 a
dihas § 27 c	dispozitë § 36 q
dija § 25 a	distik § 36 ç
dije § 25 a	distrofi § 36 ç
dijeni § 25 a	dish (të) § 25 dh
dijes § 25 a	dishepull § 36 ll
dijetar § 25 a	Dita e Aviacionit § 82
dijshëm (i) § 25 a	Dita e Mësuesit § 82
dikastere § 40 b	dita me ditë § 67 Bc
diksion § 36 k	Dita Ndërkombëtare e Gruas § 82
dikush § 67 Aç	dita-ditës § 68 a
diluvit § 79	ditë për ditë § 68 Bc
dimë (do të) § 25 dh	ditëlindje § 67 Ab
dimë (të) § 8 h	ditë-njeri § 68 b
dimër § 7 a; § 92	ditë-punë § 68 b
dimërim § 5 ç	ditiramb § 36 f
dimëroj § 5 ç	ditsha § 31
dimëror § 5 ç	dituri § 25 b
dimri § 7 a	dituria § 25 b
dinamo § 36 c	diturie § 25 b
Dinamo - Partizani (ndeshja -) § 69 c	diversion § 36 a
dinasti § 36 ç	divizion § 36 n
dinë (do të) § 25 dh	divizione § 40
dinë (të) § 8 h	Divizioni II § 80
dinosaur § 36 n	dizel § 72
dinjitet § 36 h	dizenteri § 36 ç, n
Diodori § 36 f	djalë § 8 b
Diogjeni § 36 a, f	djallëzi § 5 c
Diokleciani § 36 a	djathë § 8 b
Diomedi § 36 f	djathëra të mira § 42
Dionizi § 36 n	djathtas § 22
dioqezë § 36 a, ë, n	djathtas-kthehu! (skuadra, -!) § 68 ll
Dioskurët § 36 f	Djathtas-ndero! § 68 ll
diplomaci § 36 f, ll	djathtizëm § 36 nj
diplomat § 36 f, ll	djathtizmi § 36 nj
diplomatë § 40	djeg § 14; § 22
diplomë § 36 f, ll	djegaguri (ditë e -) § 67 Aç
direk § 11	djegës § 14
disa § 67 Aç	djegëse (lëndë -) § 6 a
disavjeçar-e § 67 Ab	djegie § 32
disertacion § 36 a, r	djegim (të) § 9 ë
disharmoni § 36 q	djegin (të) § 9 ë
disk § 36 f	djem § 9 b
diskreditoj § 36 q	djemsh § 9 b
diskriminim § 36 q	djemtë § 8 dh; § 9 b
disnivel § 36 q	djemve § 9 b
dispeçer § 36 q	djepe § 40

- djerr § 28 c
 djerrinë § 28
 do të (*pjesëz*) § 62
 dobësi § 5 c
 dobët (i, e) § 6 b
 dobiprurës § 67 Ab
 Dobrolubov § 37
 docent § 36 ë
 docent (- N. N.) § 73
 docentë § 8 d; § 40
 Dodona § 36 f
 doemos § 67 Aç
 dogmë § 8 f
 dogjëm § 9 g
 dogjën § 9 g
 dogjët § 9 g
 Dokë Sula § 71
 dokërr § 7 a; § 28 c
 dokrra § 7 a
 doktorë § 40
 doktor profesor (- Aleksandër Xhuvani) § 73
 dokumente § 40
 dolikocefal § 36 ç, ë
 dollapë § 40
 domethënë § 67 Aç
 dominione § 40
 domosdo § 67 Aç
 donkishot § 72
 do-/ra § 98 a
 Dora d'Istria § 68 g
 Dora d'Istrias (letrat e -) § 67 Ad
 dora-dorës § 68 a
 dorezë § 8 ë
 dorë më dorë § 67 Bc
 dorë për dorë § 67 Bc
 dorëcung § 67 Ab
 dorë-e-këmbargjendeja § 67 Ab
 dorëheqje § 5 b
 dorëshkrim § 5 b
 dorështrënguar § 67 Ab
 dorëz § 22
 dorëzanë § 5 b
 dorëzonjë § 67 Ab
 dosido § 67 Aç
 Dostojevski § 37
 dozë § 36 n
 DR 42-68 § 68 i
 dragoi (një -) § 26 a
 dragoit (i, e) § 26 a
 dragonj § 29 c
 dragua § 16 a; § 26 a
 drama (- "Familja e peshkatarit") § 90
 drama (- "Toka jonë") § 90
 dramaturgji § 36 g
 dramë § 90
 drapër § 7 a
 drapri § 7 a
 dre § 1
 dredh § 22
 dredhalesh § 67 Ab
 drejt § 8 c
 drejtë (i, e) § 8 c
 drejtësi § 5 b
 drejtëz § 6 a
 drejtëza § 6 a
 drejtëzash § 6 a
 drejtëzat § 6 a
 drejtëzave § 6 a
 drejtëze (i, e një) § 6 a
 drejtëzën § 6 a
 drejtëzës § 6 a
 drejtime të reja § 42
 drejtori i Ekonomisë Komunale § 80
 drejtori i shkollës § 20 b
 Drejtoria e Përgjithshme e Ekonomisë Komunale § 80
 drejtpërdrejt § 8 c' § 67 Aç
 drejtpërsëdrejti § 67 Aç
 drejtshkrim § 8 c
 "Drejtshkrimi i gjuhës shqipe" § 83
 Dresden § 37
 Driadat § 36 f
 Drini § 78
 Drini i Bardhë § 78
 Drini i Zi § 68
 dritëhije § 67 Aç
 dritëshkurtë § 67 Ab
 drithë § 8 b
 drithëra § 8 b
 drithërat e sivjetme § 42
 dru § 25 b; § 97
 druaj § 16 b
 druajmë § 16 b
 druajtur (jam -) § 16 b
 druan § 16 b
 druanim § 16 b
 druja § 25 b

druje § 25 b
 drunj § 9 b; § 29 c
 drunjsh § 9 b
 drunjhtë (i, e) § 8 ç; § 29 b
 drunjve § 9 b
 druprerës § 67 Ab
 “Drurët dhe shkurret e Shqipërisë” § 83
 drush § 9 ç
 dua § 16 b
 duaj § 16 a
 duaje § 16 b
 duajeni § 16 b
 du-/ajt § 98 c
 dualizëm § 36 nj
 dualizmi § 36 nj
 duam § 16 b
 duan § 16 b
 duar-duar § 68 a
 duarkryq § 67 Ab
 duarlidhur § 67 Ab
 duarplot § 67 Ab, Aç
 duel § 12; § 36 ll
 duele § 40 b
 duhan § 27 c
 duhane § 40 b
 duke (*pjesëz*) § 64
 duke (- punuar) § 12
 duke qenë se § 67 Bdh
 dukë (- Gjini Tanushi) § 73
 dukshëm (i) § 7 b
 dukshme (e) § 7 b
 dukshmi (i) § 7 b
 Durrës-i § 6 a
 Dushk-Peqin § 68 ë
 duzinë § 12
 d.v. § 99 c
 Dvorzhak § 37
 dy § 25 b
 dy mijë § 67 Bd
 dy miliard § 67 Bd
 dy milion § 67 Bd
 dy nga dy § 67 Bc
 dy- a triditëshe (leje -) § 67 Ab
 dybek § 12
 dy- e më shumëvëllimëshe (botime -) § 67 Ab
 dyer § 15
 dy-/er § 98 c
 dyfish § 9 ç; § 67 Ab

dyja § 25 b
 dyja (të) § 25 b; § 26 ç
 dyjar-e § 26 ç
 dyje § 25 b
 dykatëshe (shtëpi -) § 6 a
 dyllë § 8 b
 Dyma § 37
 dymbëdhjetë § 8 gj; § 67 Aç
 dymbëdhjetë (i, e) § 9 ç; § 67 Aç
 dynmë § 8 d
 dyqan § 12
 dyqane § 40 b
 dyqan-shtëpi § 68 c
 dyqind § 67 Aç
 dyqind mijë § 67 Bd
 dyqind për mijë § 67 Be
 dysh (më -) § 9 ç
 dyshek § 12
 dyshekë § 40
 dysHEME § 11
 dytë (i, e) § 8 ç
 dytë (i) (piloti -) § 68 gj
 dytë (i) (sekretari - i ambasadës) § 68 gj
 dy-tremujore (afate -) § 68 a
 dy-tri (- orë) § 68 a
 dyvjeçar § 67 Ab
 dyzet e katër § 67 Bd
 dyzet mijë § 67 Bd
 dyzetkëmbësh-i § 67 a

DH

dhallë § 8 b
 dhanore § 3
 dhaskal § 36 f
 dhe-ja § 68 l; § 99 b
 dhelpër § 7 a; § 9 a
 dhelpëri § 5 ç
 dhelprash § 7 a
 dhelprat § 7 a
 dhelprave § 7 a
 dhelpre (i, e një) § 7 a
 dhelpren § 7 a
 dhelpres § 7 a
 dhemb (më -) § 1
 dhembje § 1
 dhen § 1; § 9 b
 dhensh § 9 b
 dhentë § 8 dh; § 9 b

dhenve § 9 b
 dhespot (*titull detar*) § 36 f
 dheu § 77
 dhëmb § 3
 dhëmb për dhëmb § 67 Bc
 dhëmballë § 3
 dhëmbët § 30
 dhembëz § 9 a
 dhëndër § 3; § 7 a
 dhëndëri § 5 ç
 dhëndëroj § 5 ç
 dhëndri § 7 a
 dhënë § 8 k
 dhënë (kam -) § 3
 dhënie § 3; § 32
 dhi § 8 e; § 25 b
 dhia § 25 b
 dhiatë § 36 a
 dhie § 25 b
 dhimb-/shëm (i) § 98 b
 dhimb-/shme (e) § 98 b
 Dhimitër § 36 f
 Dhimosten § 36 f
 dhinë § 8 e
 dhiqel § 36 f
 dhisë § 8 e
 dhisk (*tabaka*) § 36 f
 dhitë § 8 e
 dhjak § 36 f
 dhjamë § 8 b
 dhjetë § 8 a, gj
 dhjetë mijë § 67 Bd
 dhjetëfishoj § 5 b
 dhjetëgarëshi § 67 Ab
 dhjetën § 8 a
 dhjetë-pesëmbëdhjetë (- vjet) § 68 a
 dhjetëra § 8 a
 dhjetës § 8 a
 dhjetëvjeçar § 67 Ab
 dhjetëvjetor § 5 b
 dhomë-muze § 68 c

E

e (*nyjë e përparme*) §§ 45, 52, 54, 59
 e-ja § 68 l
 ec § 9 gj
 ecejaket § 67 Aç
 eci § 27

ecni § 9 gj
 ecnim (të) § 9 f
 ecnin (të) § 9 f
 ecnit (të) § 9 f
 Edesa § 36 f
 edukues-e § 17
 edhe pse § 67 Bdh
 edhe sikur § 67 Bdh
 Efesi § 36 r
 egër (i) § 9 c
 egërsi § 5 c
 egërve (të) § 9 c
 egrish (të) § 9 c
 egrit (të) § 9 c
 Egjeu § 36 g
 egjër § 7 a
 egjidë § 36 g
 Egjina § 36 g
 Egjipti § 36 ç, g
 egjiptian § 36 ç
 Egjisti § 36 g
 egjri § 7 a
 ekinokok § 36 ç, j
 ekonomiko-shoqëror § 68 d
 ekscentrik § 36 l
 ekskavator § 36 l
 ek-/skavator § 98 b
 eks-/kavator § 98 b
 ekskursion § 36 l
 ek-/skursion § 98 b
 eks-/kursion § 98 b
 ekskluziv § 36 l
 ekspansion § 36 l
 ekspeditë § 36 l
 ek-/speditë § 98 b
 eks-/peditë § 98 b
 eksperiment § 36 l
 eksperimente § 40
 ekspertizë § 36 l
 eksplorator § 36 l
 eksploroj § 36 l
 eksponent § 36 l
 eksport § 36 l
 ek-/sport § 98 b
 eks-/port § 98 b
 ekspozitë § 36 l
 ekspres § 36 l
 ekspresionizëm § 36 a, l
 ekspresiv § 36 l

- ekstazë § 36 l
 eksterritorialitet § 36 l
 ekstravagant § 36 l
 ekuacion § 36 dh
 ekuator § 36 dh
 ekuilibër § 36 dh
 ekuinoks § 36 dh
 ekuivalencë § 36 dh
 ekuivalent § 36 dh
 ekzakt § 36 l
 ekzaltoj § 36 l
 ekzaminim § 36 l
 ekzaminoj § 36 l
 ekzantematike (tifo -) § 36 l
 ekzekutim § 36 l
 ekzekutiv § 36 l
 ekzekutoj § 36 l
 ekzemë § 36 l
 ekzistencë § 36 l
 ekzistencializëm § 36 l
 ekzocentrik § 36 l
 ekzodermë § 36 l
 ekzogami § 36 l
 ekzogjen § 36 l
 ekzotik § 36 l
 elb § 22
 elbasanasit § 91
 elbtë (i) § 22
 elefantë § 40
 elegji § 36 g
 elegjiak § 36 a
 elektrikist § 36 ë
 elektrolizë § 36 ç
 elektromagnetik § 67 Ab
 elektromekanik § 67 Ab
 elektrone § 40 b
 elemente (- kimike) § 40
 elementet kimike § 42
 elementë § 40
 Elizabeta § 36 n
 Elizi § 36 n
 elozhe § 40
 embriologji § 36 g
 embrione § 40
 emër § 1; § 7 a
 emëroj § 5 ç
 emëror § 1
 emërore § 5 ç
 emërues § 5 ç
 Eminesku § 37
 emra të përveçëm § 42
 emri § 7 a
 end § 1
 endëse § 6 a
 endësja § 6 a
 endte (po -) § 34
 energjetikë § 36 g
 energjik § 36 g
 Engelsit (jeta e -) § 67 Ad
 engjëll § 30; § 75
 entuziazëm § 36 f, n, nj
 entuziazmi § 36 nj
 enjte (e) § 1
 enjten (të) § 20 a
 E paçim me jetë! § 67 Bf
 Epaminonda § 36 f
 epërm (i) § 9 d
 epërsi § 5 c
 epitët § 36 f
 epror § 5 ç
 ER 50-52 § 68 i
 e.r. § 99 c
 errësoj § 28
 errët (i, e) § 6 b; § 28
 esëll § 27
 Eskili § 36 j
 estetikë § 36 f
 eter § 36 f
 etër § 7 a; § 9 c
 etërish § 7 a; § 9 c
 etërit § 7 a; § 9 c
 etërve § 7 a; § 9 c
 Ethem § 33
 etimologji § 36 ç, ll
 Etiopia § 36 a, f
 etnografi § 36 f
 etnos § 36 f
 Eude-ja § 36 d
 eufemizëm § 36 d
 eufoni § 36 d
 eufori § 36 d
 Eugjen § 36 g
 eukalpt § 36 d
 Euklid-i § 36 d
 eunuk § 36 d
 Euripidi § 36 d
 euritmi § 36 d
 Eva § 75

Evropë § 36 d
evropian § 36 d
evropianët § 91
ezofag § 36 n
Ezopi § 36 n

Ë

ë-ve (vëru pikat -) § 68 l
ëma (e) § 3; § 19 c
ëmbël (i, e) § 3; § 7 a; § 9 a; § 30
ëmbël (të) § 9 c
ëmbëlsi § 3; § 5 c
ëmbëlsoj § 5 c
ëmbëltoj § 5 c
ëmbëlve (të) § 9 c
ëmbli (i) § 7 a
ëmblish (të) § 9 c
ëmbli (të) § 9 c
ëndërr § 3; § 7 a; § 28 c
ëndërrim § 5 ç
ëndërroj § 5 ç; § 28
ëndje § 3
ëndrra § 7 a
është e vërtetë § 20 a

F

F-100 § 68 i
Fadejev § 37
faj § 25 a
fajësi § 5 c
faji § 25 a
fajin § 25 a
fajit § 25 a
fajtor § 5 c
fakultete § 40 b
Fakulteti Ekonomik § 80
Fakulteti i Historisë dhe i Filologjisë § 80
falem nderit (Të -!) § 67 Bf
falemi nderit (Ju -!) § 67 Bf
faleminderit § 67 Aç
faleminderit § 67 Aç
fals § 36 ll
falsifikim § 36 ll
familja § 2
familje § 2
familjeje § 2

Fan Dinj Fung § 68 g; § 71
fantazmë § 36 o
fap-fup § 68 a
faqebardhë § 67 Ab
faqekuq § 67 Ab
fara-t § 38 a
Faradi § 36 c
farefis § 67 Aç
faring § 36 ç
farmakologji § 36 g
fatpadalë § 67 Ab
faza-t § 38 a
fazë § 36 n
Fe § 89
Fedra § 36 f
fejton § 36 c
Felidae § 88
femër § 1
femërore § 1; § 5 ç
fenerë § 40
Fergys O Konor § 68 g
fermente § 40
ferraç § 28
ferrë § 28 d
ferrishte § 28
festival § 40 b
feudalë § 8 d
feudalizëm § 36 nj
feudalizmi § 36 nj; § 79
fëlli § 5 a
fëmija § 25 a
fëmijë § 5 a; § 25 a
fëmijën § 25 a
fëmijëri § 25 a
fëmijës § 25 a
fëmijësh § 25 a
fëmijët § 25 a
fëmijëve § 25 a
fëndyell § 15
fëshfëshe § 67 Aç
fibrozë § 36 n
FIDE § 84
fier § 13 a
fierishtë § 13 a
Fier-Shegan § 68 ë
FIFA § 84; § 99 a
FIFA-s (rregullorja e -) § 68 j
Figaros (Dasma e -) § 67 Ad
fija § 25 a

fije § 25 a	flakëroj § 5 b
fije-fije § 68 a	flak-/të (i) § 98 b
fijes § 25 a	flamurtar § 5 c
fijezim § 25 a	flamurtare § 5 c
fijezoj § 25 a	flasësh (të) § 6 c
fijezor-e § 25 a	flasim (të) § 9 ë
fijor-e § 25 a	flasin (të) § 9 ë
Filipinet § 37	fle § 1; § 25 dh
filiz § 22	fle (të) § 25 dh
filogjenezë § 36 ç	flemë (do të) § 25 dh
filokserë § 36 ll	flenë (do të) § 25 dh
filologia § 32	flesh (të) § 25 dh
filologji § 36 g, ll	fletanketë § 67 Ab
filoshqiptar § 36 ll	fletë-t § 38 b
filozof § 36 n	fletëdalje § 67 Ab
filozofi § 36 n	fletë-fletë § 68 a
fillestar § 5 b	fletëgjerë § 5 b
financiar § 36 a	fletëhyrje § 67 Ab
finjë § 29 a	fletëlavdërim § 67 Ab
fiq § 9 b	fletërrufe § 67 Ab
fiqsh § 9 b	fli! § 25 dh
fiqve § 9 b	fliste (do të) § 35
fishek § 11	flokëgështenjë § 67 Ab
fishekë § 8 d	flokëpakrehur § 67 Ab
fitila § 40 a	flokëverdhtë § 67 Ab
fitore § 2	florinjhtë (i, e) § 29 b
fitoreje § 2	flotë § 36 ll
fitorja § 2	flutur § 9 a; § 10
fiu-fiu § 68 a	flutura § 10
fizikan § 36 n	fluturak § 10
fizikë § 36 ç, N	fluturash § 10
fiziologji § 36 a, ç, g, ll, n	fluturat § 10
fizionomi § 36 a, ç, n	fluturave § 10
fizioterapi § 36 n	fluture § 10
fizkulturë § 36 n	fluturën § 10
fizkultunist § 36 n	fluturës § 10
fjalë § 8 a	fluturim § 10
fjalë për fjalë § 67 Bc	fodullëk § 35
fjalëformim § 67 Ab	fol § 9 gj
fjalëkryq § 67 Ab	folës-i § 6 a
fjalën § 8 a	folni § 9 gj
fjalës § 8 a	ford § 72
fjalësh § 8 a	forma-t § 38 a
fjalët § 8 a	fort § 8 c
fjalëve § 8 a	fortë (i, e) § 8 c
fjalorë § 40	fort-fort § 68 a
fjetsha § 31	forume § 40
fjord § 36 a	fosfate § 40
flakërim § 5 b	fosforite § 40

fotoekspozitë § 67 Ab	fshehke § 27 b
fotografë § 40	fshehtas § 22
fotoreporter § 67 Ab	fshehtazi § 22
fragmente § 40	fshehur § 27 b
fraksion § 36 k	fshihem § 27 b, c
fraksionist § 36 k	fshihesh § 27 b, c
francezë § 8 d	fshihesha § 27 b, c
francezët § 91	fshiheshe § 27 b, c
Francë-Argjentinë-Australi (udhëtimi -) § 69	fshihja § 27 b
a	fshihje § 27 b
Frankfurt-mbi-Majn § 68 f	fshihni § 27 b
franko-gjerman § 68 d	fshihu § 27 c
frazologji § 26 n	fshihuni § 27 c
fre § 1	fshij § 25 dh
Frederik Zholio-Kyri § 68 g	fshij (do të) § 25 dh
frëngjisht § 3	fshija (do të) § 25 dh
frëngjisht-shqip (fjalor -) § 68 d	fshije (do të) § 25 dh
frigas § 36 ç	fshijë (do të) § 25 dh
Frigji-a § 36 ç	fshijmë (do të) § 25 dh
frikë § 11	fshijmë (të) § 8 h
frikësoj § 5 b	fshijnë (do të) § 25 dh
frone § 40 b	fshijnë (të) § 8 h
fronte § 40	fshikëz-a § 6; § 9 a
Fronti Demokratik i Shqipërisë § 80	fshimë § 8 i
Frontit (tridhjetëvjetori i themelimit të -)	fshinë § 8 i
§ 81	fshitë § 8 i
fruta-t § 12	ftiziatër § 36 a, ç, n
frutore (pemë -) § 12	ftoh § 27 b
fryj (do të) § 25 dh	ftohëm § 9 g
fryja (do të) § 25 dh	ftohën § 9 g
fryjë (do të) § 25 dh	ftohët § 9 g
fryjmë (do të) § 25 dh	ftohje § 27
fryjnë (do të) § 25 dh	ftohtë § 8 c
frymëmarrje § 5 b; § 67 Ab	ftohtë (i, e) § 6 b; § 8 c; § 27
frymëzim § 5 b	ftohtësi § 5 b
frymëzoj § 5 b	ftohtësh (të) § 6 b
fryrë § 8 k	ftohtët (të) § 6 b
fryt § 12	ftohtëve (të) § 6 b
frytdhënës § 12	ftoi (një -) § 26 a
frytshëm (i) § 12	ftoit (i, e) § 26 a
fshtarë § 40	ftonj § 9 b; § 29 c
fshtarësi § 5 c	ftonjsh § 9 b
fshatra të elektrifikuara § 42	ftonjve § 9 b
fsheh § 27 b	ftua § 16 a; § 26 a
fsheha (u) § 27 b	fund § 22; § 30
fshehe (u) § 27 b	fund e krye § 67 Bc
fshehim § 27 b	fund e majë § 67 Bc
fshehin § 27 b	fundërri § 5 c
fshehkam § 27 b	funksion § 36 a, k

fu-/nksion § 98 b
 fun-/ksion § 98 b
 funksionar § 36 k
 funksionoj § 36 k
 fuqplotë § 67 Ab
 furrë § 28 b
 furrik § 28 b
 furrnaltë § 67 Ab
 furrtar § 5 b
 fusha-t § 38 a
 fusha (- e Korçës) § 78
 fusha (- e Myzeqesë) § 78
 fusha e Myzeqesë § 20 b
 Fusha Mbret § 78
 fushë § 78
 fushë e bukur § 20 a
 Fushë-Arrëz § 68 ë
 Fushë-Lurë § 68 ë
 Fushë-Muhur § 68 ë
 futboll § 36 ll
 futsha § 31
 f.v. § 99 c
 fyej § 15
 fyell § 15
 fy-/ell § 98 c
 fyerje § 15
 fytafyt § 67 Ac
 fytas § 22
 fytira-t § 38 a

G

gabzherr § 28 c
 gadishull § 78
 gadishulli (- i Ballkanit) § 78
 Gadishulli Ballkanik § 78
 Gadishulli Iberik § 78
 Galaktika § 77
 galaktikë § 36 ll
 Galatea § 36 ll
 Galloshe § 36 ll
 garanci § 36 ë
 garazh § 22
 gardh § 22
 GAT § 84
 gati-gati § 68 a
 gatshëm (i) § 9 d
 gatues-e § 17
 gau-gau § 68 a

Gavril Dara i Riu § 68 g; § 71
 Gavril Dara Plaku § 68 g
 gaz § 22
 Gaz-69 § 68 i; § 99 ç
 gazeta (- “Zëri i popullit”) § 90
 gazetë § 90
 gazhedhëse § 33
 gdhe § 1
 gdhij (do të) § 25 dh
 gdhija (do të) § 25 dh
 gdhije (do të) § 25 dh
 gdhijë (do të) § 25 dh
 gdhijmë (do të) § 25 dh
 gdhijnë (do të) § 25 dh
 gegë § 8 a
 Ge-Lisak § 68 g
 gëk-mëk § 68 a
 gëmushë § 5 a
 gënjeshër § 7 a; § 9 a
 gënjeshtra § 7 a
 gërhas § 27 c
 gërshërë § 3
 gërryej § 5 a; § 28 b
 gështenjë § 1; § 29 a
 Gëte § 37
 Gëtes (veprat e -) § 67 Ad
 gë-/zim § 98 a
 gëzof § 5 a
 gëzoi § 5 a
 gëzueshëm (i) § 17
 gëzhojë § 5 a
 Gi dë Mopasan § 68 g
 gishtërinj § 5 ç
 gishtës § 9 a
 Glauk-u § 36 d
 glicerinë § 36 ç
 Glinka § 37
 Glinkës (vendlindja e -) § 67 Ad
 globalizëm § 36 nj
 globalizmi § 36 nj
 glosar § 36 r
 gneis § 36 h
 gnom § 36 h
 gnoseologji § 36 h
 gnostik § 36 h
 gobsek § 72
 godiste (do të) § 35
 goditsha § 31
 godittë (në mos e -) § 35

gogël § 9 a
 gogësisj § 5 a
 Gogol § 37
 gogolë § 40
 gojë-t § 38 b
 gojë më gojë § 67 Bc
 gojëdhënë § 3; § 5 b
 gojëmbël § 5 b
 gojëmjaltë § 5 b
 gojëtar § 5 b
 gojëtari § 5 b
 gol § 36 ll
 golf § 36 ll
 gomarllëk § 4
 gomarllëqe § 43
 gorillë § 36 ll
 Gorki § 37
 gostira § 39
 gozhdë-t § 38 b
 grafitë § 40
 grah § 27 b
 grahmë § 27 c
 gramafona § 40 a
 “Gramatika e gjuhës shqipe” § 83
 gramë § 8 d
 gram-molekulë § 68 b
 grash § 9 ç
 gregorian (kalendari -) § 36 a
 grekë § 8 d
 grekësh § 8 d
 grekët § 8 d
 grekëve § 8 d
 greko-romak § 68 d
 grevëthyes § 5 b
 grigje-grigje § 68 a
 Gropa e Shkodrës § 78
 grua § 16 a
 gru-/as § 98 c
 grunjëra § 12
 grunjtë (i, e) § 12; § 29 b
 grupazh § 36 gj
 grupazhe § 40
 grupe-grupe § 68 a
 grup-kulturë § 68 b
 grup-mallra § 68 b
 grup-moshë § 68 b
 gryka (- e Këlcyrës) § 78
 gryka-t (grykat e maleve) § 38 b
 grykë § 38 b; § 78

grykë-t (më dhëmbin grykët) § 38 b
 grykë më grykë § 67 Bc
 grykës § 41
 grykëse § 6 a
 grykësja § 6 a
 Guineja e Re § 78
 gumallak § 36 ll
 gumëzhij § 5 a
 gungaçë § 40
 gunga-gunga § 68 a
 guralecë § 40
 gurgdhendës § 67 Ab
 Guri i Bardhë § 78
 Guri i Hasit § 78
 Guri i Pishkashit § 78
 gurkali § 67 Ab
 gurët (i, e) § 8 ç
 gushë-e-llërë-e-gjibardhoshe § 67 Ab
 gushtovjeshtë § 67 Ac
 Gymnospermae § 88

GJ

gjah § 27 b
 gjahtar § 27
 gjakësi § 5 c
 gjakësor § 5 c
 gjalmë § 8 b
 gjalpë § 8 b
 gjallë § 8 c
 gjallë (i, e) § 8 c
 gjarpër § 7 a
 gjarpërinj § 5 ç; § 29 c
 gjarpëroj § 5 ç
 gjarpërushe § 5 ç
 gjarpinj § 29 c
 gjarpri § 7 a
 gjashtë § 8 gj
 gjashtë (i, e) § 8 ç
 gjashtëdhjetë § 5 b; § 67 Aç
 gjashtëdhjetë (i, e) § 8 ç
 gjashtëmbëdhjetë § 5 b
 gjashtëmujor-i § 16 a
 gjatë § 8 c
 gjatë (i, e) § 8 c
 gjatësi § 5 b
 Gjeçaj-Kodër § 68 ë
 gjejë (të) § 8 j
 gjel deti § 67 Ba

gjela § 40 a	gjë § 3; § 8 e; § 25 b
gjelbër (i) § 7 a	gjëegjëzë § 63 Aç
gjelbërim § 5 ç	gjëja § 25 b
gjelbri (i) § 7 a	gjëje § 25 b
gjeldeti § 67 Ba	gjëkafshë § 67 Aç
gjellëtores § 5 b	gjëmë § 3
gjemb § 1; § 22; § 30	gjëmoj § 5 a
gjembaç § 1	gjëndër § 3
gjembaçë § 40	gjëndërohem § 5 ç
gjendje § 1	gjënë § 8 e
gjendhtë (në u -) § 34	gjësendi § 67 A ç
gjenealogji § 36 g, ll	gjësë § 8 e
gjeneral § 36 g	gji § 78
gjeneralë § 40	gjiboni § 36 g
gjenerali (- Dombrovski) § 73	Gjibraltar-i § 36 g
gjeneralkolonel § 67 Ab	Gjibraltarit (ngushtica e -) § 67 Ad
gjeneralmajor § 67 Ab	gjilpërë § 11
gjenerator § 36 g	gjilpëryer § 11; § 15
gjenetik § 36 g	gjimnastikë § 36 ç, g
Gjenevë § 36 g	gjimnaz § 36 ç, g
gjenezë § 36 g, n	Gjin Bua Shpata § 71
gjeni § 36 g	Gjinekolog § 36 ç, g
gjenial § 36 a	gjips § 36 g
Gjenovë § 36 g	gjirafë § 36 g
gjeolog § 36 ll	gjiri (- i Vlorës) § 78
gjeologia § 32	Gjiri Arabik § 78
gjeologji § 36 ll	Gjiri Persik § 78
gjeometri § 36 g	gjirokastrit § 5 ç
Gjeorgjia § 36 g	gjirokastritë § 40
gjeorgjian § 36 a	gjirokastritët § 81
gjer kur § 67 Bdh	gjithandej § 67 Aç
gjer në § 67 Bdh	gjithanshëm (i) § 5 b
gjer te § 67 Bdh	gjithaq § 67 Aç
gjerësi § 5 b	gjithashtu § 67 Aç
Gjergj Balsha I § 68 gj	gjithçka § 5 b; § 23 b; § 67 Aç
Gjergj Balsha i Parë § 71	gjithçmos § 5 b
Gjergj Elez Alia § 71	gjithë § 5 b
Gjergj Kastrioti § 71	gjithëfuqishëm (i) § 5 b
Gjergj Kastriotët (janë të rrallë në histori -) § 72	gjithëkombëtar § 5 b
Gjergj Qimekeqi § 71	gjithësi § 5 b
Gjermani-a § 36 g	gjithfarë § 5 b; § 67 Aç
gjersa § 67 Aç	gjithherë § 5 b; § 67 Aç
gjetëm § 9 g	gjithkah § 5 b; § 67 Aç
gjetën § 9 g	gjithkund § 5 b; § 67 Aç
gjetët § 9 g	gjithkush § 5 b; § 67 Aç
Gjeto Basho Muji § 71	gjithmonë § 5 b; § 67 Aç
gjetsha § 31	gjith-/monë § 98 ç
gjethtë (e - e mira) § 35	gjithmo-/në § 98 ç
	gjithnjë § 5 b; § 67 Aç

gjithsaherë § 5 b; § 67 Aç
 gjithsecili § 5 b; § 67 Aç
 gjithsekush § 5 b; § 67 Aç
 Gjon Buzuku § 71
 gjuhëgjatë § 5 b
 gjuhëhelm-e-thikë § 67 Ab
 gjuhëlopë § 67 Ab
 gjuhënuse § 67 Ab
 gjuhësi § 5 b
 gjuhësor § 5 b
 gjuhëtar § 5 b
 gjuhëz-a § 6 a
 gjumashë § 8 d; § 40
 gjumë § 8 b
 gjunjëzot § 5 b
 gjurmashkë § 12
 gjurmë § 12
 gjurmë-t § 38 b
 “Gjurmime albanologjike” § 83
 gjurmoj § 12
 gjykatës-i § 6 a
 gjym § 11
 gjyma § 40
 gjymtë (i, e) § 11
 gjymtoj § 11
 gjymtyrë-t § 38 b
 gjynah § 12; § 27 b
 gjyqtar § 5 c
 gjysmagjeli § 67 Ab
 gjysmak § 11
 gjysmanalfabet § 67 Ab
 gjysmë § 8 f; § 11
 Gjysmëdjathtas-kthehu! § 68 ll
 gjysmëhënë § 5 b; § 67 Ab
 gjysmëkoloni § 5 b; § 67 Ab
 gjysmëproletar § 67 Ab
 gjysmëzyrtar § 67 Ab
 -gjyveçë § 40

H

H § 89
 ha § 25 dh; § 27 a
 ha! § 25 dh
 ha (të) § 25 dh
 Habarovsk § 36 i
 haber § 27 a
 habit § 27 a
 Hagë § 36 i; § 37

hajat § 27 a
 hajdut § 27 a
 hajmali § 27 a
 Hajnan § 36 c
 Hajne § 36 c; § 37
 hajvan § 27 a
 hak § 27 a
 halë § 27 a
 haliç § 27 a
 Halikarnasi § 36 i
 halogjen § 36 ll
 halucinacion § 36 i, ll
 hall § 27 a
 hallë § 27 a
 hallkë § 27 a
 hallvë § 27 a
 hamall § 27 a
 hamallëk § 4; § 35
 hamam § 27 a
 hambar § 27 a
 hambarë § 40
 Hamburg § 36 i
 hamendje § 27
 hamë (do të) § 25 dh
 hamës § 41
 ham-ham § 68 a
 ham-hum § 68 a
 Hamilkari § 36 i
 hamshor § 27 a
 hamullore § 27 a
 han § 27 a
 hanë (do të) § 25 dh
 hanë e pinë § 20 a
 Hanibali § 36 i
 Hanoi § 36 c, i
 Hanover § 36 i
 Hanxhou § 36 i
 hap § 27 a
 hapësirë § 5 c
 hapësh (të) § 6 c
 hapët (i) § 27
 hapim (të) § 9 ë
 hapin (të) § 9 ë
 hapja (- derën mikut) § 25 d
 haptas § 22
 haptazi § 22
 harabel § 27 a
 haraç § 27 a
 harar § 27 a

hardhi § 27 a	hekur § 9 a; § 10
hardhi (një -) § 39	hekura § 10
hardhi (shumë -) § 39	hekura të ndryshkur § 42
hardhucë § 27 a	hekurash § 10
harem § 27 a	hekurat § 10
hark § 27 a	hekurave § 10
harkëtar § 5 c; § 27	hekurbeton § 67 Ac
Harkov § 36 i	hekuri § 10
harmoni § 36 i	hekurin § 10
harmonikë § 36 i	hekurishte § 10
harmonizoj § 36 i	hekurit § 10
harpagon § 72	hekurkthyes § 41; § 67 Ab
harpë § 36 i	hekur-nikelit (miniera e -) § 68 c
hartë § 27 a	hekuros § 10
Hartum § 37	hekurt (i) § 10
harxh § 27 a	hekurt (i, e) § 9 dh
harxhoj § 27	hekurudhë § 67 Ab
harr § 27 a	he-/kurudhë § 98 ç
harrje (<i>insekti</i>) § 28 b	hekur-/udhë § 98 ç
harroi § 26 c	hekuru-/dhë § 98 ç
harroj § 27 a; § 28 b	hekszaktorant § 36 i, l
ha-/rroj § 99 e	hekszametër § 36 i, l
Hasdrubali § 36 i	Helena § 36 i
hase § 27 a	helenist § 36 i
hasëll § 27 a	Helespont-i § 36 i
hasm-i § 27 a	helikë § 36 i
hasude § 27 a	helikopter § 36 i
hash (të) § 25 dh	heliocentrik § 36 i
hashash § 27 a	Heliodori § 36 f, i
hashure § 27 a	helioterapi § 36 i
hata § 27 a	helium § 36 a
hatull § 9 a; § 27 a	helm § 27 a
hauz § 22	helotët § 36 i
hava § 27 a	Helsinki § 36 i; § 37
Havai § 36 c, i; § 37	hell § 27 a
havan § 27 a	hematit § 36 i
Havanë § 36 i; § 37	hem ... hem § 27 a
havjar § 36 a	hemisferë § 36 i
hebraik § 36 i	hemofili § 36 i
hedonizëm § 36 i	hemoglobinë § 36 i, ll
hedh § 27 a	hemorragji § 36 g, m
Hefesti § 36 i	hendboll § 36 ll
hegjemoni § 36 g, i	hendek § 27 a
hejbe § 27 a	heq § 27 a
hekatombë § 36 i	Hera § 36 i
hektarë § 8 d	hera-herës § 68 a
hektolitër § 36 i	heraklidë-t § 40
Hektori § 36 i	Herakliu § 36 i
Hekuba § 36 i	herbarium § 36 a, i

- herbicidet § 36 i
heretik § 36 i
herezi § 36 n
herë § 27 a
herë pas here § 67 Bc
herë-herë § 68 a
herëpashershëm (i) § 33
herës-i § 6 a
Herkuli § 36 i
Hermesi § 75
hermetik § 36 i
Hermiona § 36 i
Hermogjeni § 36 i
hero § 27 a; § 36 i
Herodi § 36 i
Herodoti § 36 f, i
Heroi i Popullit § 74
“Hero i Popullit” (iu dha titulli -) § 74
Hero i Punës Socialiste § 74
“Hero i Punës Socialiste” (iu dha titulli -) § 74
Hero i Popullit Qemal Stafa § 74
heronj § 9 b; § 29 c
heronjsh § 9 b
heronjve § 9 b
Hesiku § 36 i, n
Hesiodi § 36 a, f, i, n
hesht § 27 a
heshtë § 27 a
hesht-/te § 100 b
heterogjen § 36 g, i
Hëna § 77
hëna (një natë pa hënë) § 77
hënë § 3; § 27 a
hënë (e) § 27 a; § 92
hë-/ngra § 98 b
hën-/gra § 98 b
hëng-/ra § 98 b
hëpërhë § 67 Aç
hi § 27 a
hibrid § 22; § 36 i
hibride § 40
hiç § 27 a
Hidra § 36 f, i
hidraulik § 36 i
hydrocentral § 36 ç, i; § 90
hydrocentrale § 40 b
hydrocentrali (- “Karl Marks”) § 90
hydrocentrali (- “Lenin”) § 90
hidrogjen § 36 ç, f, g, i
hidrolizë § 36 n
hidhërim § 27
hidhur (i, e) § 27 a
hierarki § 36 a, i
hieroglif § 36 a, i
hieromonak § 36 i
higrometër § 36 i
higjenë § 36 a, g, i
hija § 25 a
hije § 25 a; § 27 a
hijerëndë § 25 a
hijes § 25 a
hijesira-t § 25 a
hijeshi § 25 a
hijshëm (i) § 25 a
hikërr § 27 a
hile § 27 a
Himalaja § 36 i
himarjotë § 40
himn § 36 ç, i
hingëllimë § 27
hingëllin § 5 a; § 27 a
hinkë § 27 a
hip § 9 gj
Hiparku § 36 i
hiperbolë § 36 ç, i
Hiperioni § 36 i
hipertension § 36 ç; i
hipi § 11; § 27 a
Hipa § 36 i
hipizëm § 36 i
hipje § 11
hipni § 9 gj
hipnotizim § 36 ç
hipnozë § 36 i, n
hipodrom § 36 i
hipokondri § 36 j
Hipokrati § 36 i
hipokrit § 36 ç, i
hipokrizi § 36 n
Hipoliti § 36 i
hipostazë § 36 n
hipotekë § 36 ç, f, i
hipotenuzë § 36 ç, f, i, n
hipotezë § 36 f, i, n
hir § 27 a
hire § 40 b
hirplotë § 67 Ab

- Hirushja § 75
 hirrë § 27 a; § 28 b
 hise § 27 a
 histeri § 36 i
 histologji § 36 i
 histori § 36 i
 “Historia e letërsisë shqipe” § 83
 “Historia e Skënderbeut” § 83
 historiko-gjeografik § 68 d
 historizëm § 36 nj
 historizmi § 36 nj
 hithër § 27 a
 hoje § 27 a
 hokej § 36 c
 holandez § 36 ll
 Holandë § 36 i
 hollë (i) § 27 a
 hollë-hollë § 68 a
 hollësi § 5 b
 hollësisht § 5 b
 homazhe § 40
 Homerët (kemi edhe ne - tanë) § 72
 Homeri § 36 i
 homogjen § 36 g, i
 homonim § 36 ç
 homonimi § 36 i
 Honduras § 36 i
 hone § 40 b
 Hong-Kong § 68 f
 Honolulu § (popullsia e -) § 67 Ad
 Honori § 36 i
 hop § 27 a
 Horaci § 36 ë, i
 hordhi § 27 a
 horizont § 36 i
 horizontal § 36 i
 horizonte § 40
 hormon § 36 i
 hormone § 40 b
 horr § 28 c
 hosten § 27 a
 hostenë § 40
 hoshaf § 27 a
 hotel § 36 ll; § 90
 hotel (- “Adriatiku”) § 90
 hotel (- “Dajti”) § 90
 hotele § 40 b
 hotel-pension § 68 c
 hotel-restorant § 68 c
 hov § 22; § 27 a
 hovka § 22
 hovni § 22
 hovshëm (i) § 22
 hovte § 22
 hovtë § 22
 Hoxha (- Tahsini) § 73
 hu § 27 a
 hua § 16 a; § 27 a
 huaj (i) § 16 a; § 27 a
 huazim § 16 a
 hudhër § 27 a
 hu-/dhër § 99 e
 hu-/dhra § 98 b
 hudh-/ra § 98 b
 humanizëm § 36 i
 humb § 30
 humb-as § 27 a
 humbë (të) § 8 j
 humbëm § 9 g
 humbën § 9 g
 humbët § 9 g
 humbka § 22
 humbkam § 7 ç
 humbni § 22
 humbsha § 22
 humbte § 22
 hum-hum § 68 a
 humus § 36 i
 hunda (- e Karaburunit) § 78
 hundë § 27 a; § 78
 hundëshkabë § 5 b
 hungarezët § 91
 Hungari § 36 i
 hunj § 9 b; § 29 c
 hunjsh § 9 b
 hunjve § 9 b
 huq § 27 a
 hurdhë § 27 a
 hurmë § 27 a
 hutaqë § 8 d; § 40
 hutoj § 27 a
 Hygo § 37
 hyj § 27 a
 hyjë (të) § 8 j
 hymë § 8 i
 hynë § 8 i
 hyr § 9 gj
 hyrje-dalje § 68 a

hyrje-/dalje § 100 c
hytë § 8 i
hyzmet § 27 a

I

i (*nyjë e përparme*) §§ 45, 52, 54, 56
i-në (për pikën mbi -) § 68 l
ai (- hapi zemrën) § 26 b
ai (mos - trego) § 26 b
Ibn-Batuta § 68 g
Ibn-Rusta § 68 g
Ibn-Sina § 68 g
ibrikë § 40
ide § 25 b
ide (një -) § 39
ide (shumë -) § 39
ideale § 40 b
ideja § 25 b
ideje § 25 b
ideoestetik § 67 Ab
ideolog § 36 ll
ideologji § 36 g, ll
idera § 39
idil § 36 ç
idile § 40 b
idiomë § 36 a
idiot § 36 a
idhull § 36 f, ll
Ifigjenia § 36 g
“I foni tis Alvanias” § 83
ik § 9 gj
ikëm § 9 g
ikën § 9 g
ikët § 9 g
iki § 27
ikni § 9 gj
iktiolog § 36 j
ilaçe § 40
Il-dë-Frans § 68 f
Iliada § 36 a, f
ilirë § 40
Il-18 § 68 i
iluminizëm § 36 nj
iluminizmi § 36 nj
ilustrim § 36 ll
iluzion § 36 a, ll
im § 61
im (libri -) § 61

ime § 61
ime (puna -) § 61
imi (ky libër është -) § 61
imja (kjo punë është -) § 61
imperialist § 36 a
impresionizëm § 36 a
imzot (- Luigj Bumçi) § 73
incizoj § 36 ë
indiana § 32
indoevropiane (gjuhët -) § 68 d
indonezian § 36 a
induksion § 36 k
industrial § 36 a
infeksion § 36 k
inhalacion § 36 i
inherent § 36 i
inkognito § 36 h
Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë § 89
Instituti i Lartë Shtetëror i Bujqësisë § 80
Instituti i Monumenteve të Kulturës § 80
Instituti i Shkencave § 80
instrumente § 40
Internacionalja e Parë § 79
Internacionalja Komuniste § 79
invalid § 22
invalidë § 40
inxhinier § 36 g
inxhinieri § 36 g
injeksion § 36 a, k
inJORANCë § 36 h
inJORANT § 36 h
Irakut (fushat e -) § 67 Ad
Iranian § 36 a
Iridium § 36 a
Irracional § 36 m
Isaia § 36 n
Isidori § 36 n
Isis § 36 n
ISIS § 99 a
Ismail Qemali § 71
istëm § 78
istmi (- i Korintit) § 78
istorromanishtja § 68 d
ish-drejtor § 68 dh
ishim (të) § 9 f
ishin (të) § 9 f
ishit (të) § 9 f
ish-komandant § 68 dh
ish-komisar § 68 dh

ish-kryeqyteti § 68 dh
 ish-kryetari (- i Këshillit Popullor të
 Rrethit) § 68 dh
 ish-ministër § 68 dh
 ishull § 78
 ishulli (- i Sazanit) § 78
 Ishulli i Lezhës § 78
 Itaka § 36 f
 italian § 36 a
 italiania § 32
 iu (çmimet - dhanë nxënësve më të mirë) §
 26 b
 iu (- mbush mendja) § 26 b
 iu (- ngjit malit) § 26 b
 Ivani i Tmerrshëm § 71
 izoglosë § 36 r
 Izokrati § 36 n
 izolacionizëm § 36 n
 izolant § 36 n
 izomorf § 36 n
 izotermik § 36 n
 izotop § 36 n

J

jafetik § 36 b
 jaht § 36 b
 Jakin Shkodra § 71
 Jakutia § 36 b
 Jalta § 36 b; § 37
 jamb § 36 b
 janar § 92
 janar-maj (periudha -) § 69 a
 janki § 36 b
 japigët § 36 b
 jard § 36 b
 Jasoni § 36 b
 Jashtëm (i) § 7 b; § 9 d
 jashtëshkollor § 67 Ab
 jashtëzakonshëm (i) § 5 b
 jashtme (e) § 7 b
 jashtmi (i) § 7 b
 jashtmi (të) § 7 b
 jashtmin (të) § 7 b
 jashtmish (të) § 7 b
 jashtmit (të) § 7 b
 Jemen § 36 b
 jeniçer § 36 b
 Jenisei § 36 b, c; § 37

jep § 9 gj
 jepma § 19 a
 jepni § 9 gj
 Jeronim § 36 b
 Jerusalem § 36 b
 “Jeta e re” § 83
 jeshillëk § 35
 hetë-t § 38 b
 jetëdhënës § 5 b
 jetëgjatë § 5 b
 jezuit § 36 b
 joantagonist § 67 Aa
 jod § 36 b
 Johanesburg § 37
 jokalmtare § 67 Aa
 jokapitalist § 67 Aa
 Jokasta § 36 b
 Jokohama § 36 b
 jon § 36 b
 Jon (deti -) § 36 b
 jona (kjo shkollë është -) § 61
 jonë § 8 g; § 61
 jonë (kooperativa -) § 61
 jonë (shkolla -) § 61
 Joni § 78
 jonizim § 36 b
 joobjektiv § 18
 jooksidues § 18
 joorganik § 18
 joorigjinal § 18
 joproletar § 67 Aa
 Jordan § 36 b
 jote § 61
 jote (shtëpia -) § 61
 jotja (kjo shtëpi është -) § 61
 jozyrtar § 67 Aa
 juaj § 61
 juaja (kooperativa jonë dhe -) § 61
 jug § 36 b
 jug-juglindje § 68 e
 juglindje § 67 Ab, Ac
 juglindor-e § 67 Ac
 Juglindore (Azia -) § 78
 Juglindore (Evropa -) § 78
 Jugore (Amerika -) § 78
 Jugore (Evropa -) § 78
 Jugore (Shqipëria -) § 78
 jug-perëndim § 68 e
 Jugurta § 36 f

Jugut (Amerika e -) § 78
 Jugut (Italia e -) § 78
 Jugut (Poli i -) § 78
 Jugut (vallet tona të -) § 78
 Jugut (Vietnami i -) § 78
 julian (kalendari -) § 36 a
 Jupiteri § 36 b; § 75; § 77
 jura § 79
 juri § 36 b, gj
 juridik § 36 b, gj
 juridiksion § 36 k
 jurisprudence § 36 b, gj
 jurist § 36 b, gj
 justifikon § 36 b
 Justiniani § 36 b
 Juvenali § 36 b

K

kabllo § 36 ll
 kabllogram § 36 ll
 kadastrim § 5 ç
 kadastron § 5 ç
 kafaze § 40
 kafe-restorant § 68 c
 Kajro § 25 c; § 36 c; § 37
 Kajroja § 25 c
 kakao § 25 c
 kakaoja § 25 c
 kakaoje (i, e një) § 25 c
 kala § 8 e; § 25 b
 kala (një -) § 39
 kala (shumë -) § 39
 kalaja § 25 b
 Kalaja e Gjirokastrës § 79
 kalaje § 25 b
 kalanë § 8 e
 kalaqafë § 67 Aç
 kalasë § 8 e
 kalash § 9 ç
 kalatë § 8 e
 kalb (u) § 22
 kalbëzot § 5 c
 kalcium § 36 a
 Kalderon de la Barka § 71
 kaleshë § 40
 kalë § 8 b
 kalë-fuqi § 68 b
 kalium § 36 a

Kalkidik (Gadishulli -) § 36 f
 kalkopirit § 36 j
 Kalkuta § 37
 katër (i) § 7 a
 kaltri (i) § 7 a
 Kaluga § 37
 kallaj § 25 a
 kallaji § 25 a
 kallajin § 25 a
 kallajis § 25 a
 kallajit § 25 a
 kallajxhinj § 29 c
 kallëpe § 40
 kallëzues § 41
 kallinj § 29 c
 kallo § 25 c
 kalloja § 25 c
 kalloje (i, e një) § 25 c
 Kamberra § 37
 kambial § 36 a
 kameleon § 36 j
 kamion § 36 a
 Kamoensi § 37
 kampionate § 40
 kampione (*mostër*) § 40 b
 kampionë § 40
 kanal § 78
 kanale § 40 b
 kanale vaditëse § 42
 kanali (- i Korfuzit) § 78
 kanali (- i Myzeqesë) § 78
 kanali (- i Suezit) § 78
 Kanali i Madh § 78
 kancelar § 36 ë
 kandërr § 28 c
 kandila § 40 a
 Kan Gam Çan § 71
 kanione § 40 b
 kantier § 36 a
 kantiere § 40 b
 kanune § 40 b
 Kaonia § 36 j
 kaos § 36 j
 kaotik § 36 j
 kapakë § 40
 kapitalizmi § 79
 kapitale § 40 b
 kapitenë § 40
 kapitull § 36 ll

- kapitullim § 36 ll
 kapitulloj § 36 ll
 kaq sa § 67 Bdh
 kaqolë § 40
 karafila § 40 a
 karakter § 36 j
 karaktere § 40 b
 karakteristik § 36 j
 karamanjollë § 36 ll
 Karaxhale § 37
 Kardiak § 36 a
 Karduçi § 37
 karkaleca § 40 a
 Karonti § 36 j
 karotë § 28
 Karpatet § 78
 Karta e Kombeve të Bashkuara § 79
 Karta e Madhe e Lirive § 79
 Kartagjena § 36 f
 kartotekë § 36 f
 karrierë § 36 a, m
 karrierist § 36 m
 karrige § 28 b
 karrocier § 36 a
 karroqe § 28 b
 kasaphanë § 27 c
 kastraveca § 40 a
 Kashta e Kumtrit § 77
 katalizator § 36 ç
 Katallani § 75
 kataroshë § 40
 katarr § 36 m
 katër- a pesëkilogramëshe (paketë -) § 67
 Ab
 katërkëndësh § 67 Ab
 katër-pesë (- veta) § 68 a
 katërqind § 67 Aç
 katërshor § 5 c
 katërt (i, e) § 9 dh
 katërvendëshe (veturë -) § 6 a
 katilë § 40
 katodë § 36 f
 Katoni i Ri § 68 g
 katror § 5 ç
 katunde malore § 42
 kauboj § 36 c
 Kaukaz-i § 36 d; § 37
 ka-/ut § 98 c
 kavanoza § 40 a
 Kazablanka § 36 n
 Kazan § 37
 kazermë § 36 n
 Kazili § 76
 kazino § 36 n
 kazma-t § 38 a
 kazmë § 8 f
 kazuistikë § 36 n
 keca § 40 a
 keltët § 36 ë
 keltishtja § 36 ë
 KEMP § 99 a
 Kep § 78
 kepi (- i Rodonit) § 78
 Këpi i Gjëlber § 78
 Këpi i Shpresës së Mirë § 78
 keq e tukeq § 67 Bc
 keqësim § 5 c
 keqësoj § 5 c
 Kerson § 36 j
 Këln § 37
 këlysh § 5 a
 këmbadoras § 22; § 67 Ac
 këmba-këmbës § 68 a
 këmbë § 3; § 30
 këmbë mbi këmbë § 67 Bc
 këmbëcingthi § 67 Aç
 këmbëkryq § 67 Ab
 këmbëngulje § 67 Ab
 këmbësor § 3; § 5 b
 këmbësori § 5 b
 këmbës-a § 6 a
 këmbëzbathur § 5 b
 këmishë-t § 5 a; § 38 b
 kënaq § 5 a
 kënd § 3; § 22; § 97
 kënddrejtë § 35
 kënde të ngushta § 42
 këndeja § 30
 këndellem § 5 a
 këndes § 22
 këndo § 5 a; § 30
 këndshëm (i) § 3; § 9 d
 kënduam § 9 g
 kënduan § 9 g
 kënduat § 9 g
 kënetë § 5 a
 kënga (- “Marshim partizan”) § 90
 këngë § 3; § 30; § 90

këngëtar § 3; § 5 b	këto kushte më duken të papranueshme § 42
këpucar § 5 a	këto lajme s'më duken të besueshme § 42
këpucë § 5 a	këto vendime janë të drejta § 42
këpucëbërës § 67 Ab	këtu § 5 a
këpushë § 5 a	kibernetikë § 36 ë
këput § 5 a	kilogram § 36 j, ll
këputsha § 31	kilogramë § 8 d
këqij (të) § 5 a; § 29 c	kilometër § 36 j
këqija (të) § 29 c	kilovat-orë § 68 b
kërcej § 5 a	Kimera § 36 j
kërcinj § 29 c	kimerik § 36 j
kërcunj § 29 c	kimi § 36 j
kërkime § 40	kimograf § 36 ë
kërkua (u) § 67 Bë	kinema § 36 ë; § 90
kërpudha-t § 38 a	kinema (- "Morava") § 90
kërshëndellat § 82	kinema (- "17 Nëntori") § 90
kërrabë § 5 a; 28 b	kinezë § 40
kërret § 28 b	kinezët § 91
kërriç § 28 b	kinostudio § 36 a
kërrus § 28 b	Kios § 36 j
kërrusem § 5 a	Kiri § 36 j
kërrusur (i, e) § 28	kirurg § 36 j
kërrutë § 28 b	kirurgia § 32
kësaj § 5 a	kirurgji § 36 g
kësaj (i, e) § 9 h	kisha-t § 38 a
kësisoj § 5 a; § 67 Aç	kishim (të) § 9 f
kësodore § 5 a; § 67 Aç	kishin (të) § 9 f
këshill § 5 a	kishit (të) § 9 f
këshillave popullore (u bënë zgjedhjet e - të rretheve) § 80	kishtar § 5 b
Këshilli Antifashist Nacionalçlirimtar § 80	KK § 99 a
Këshilli i Ministrave i Republikës	klasa I § 68 gj
Popullore të Shqipërisë § 80	klasa-t § 38 a
Këshilli i Përgjithshëm i Bashkimeve	klasë § 36 ll
Profesionale të Shqipërisë § 80	klasicist § 36 ë
Këshilli i Përgjithshëm i Bashkimit të	klasicizëm § 36 ë, nj
Grave të Shqipërisë § 80	klasicizmi § 36 nj
Këshilli i Përgjithshëm i Frontit	klasik § 36 ll
Demokratik § 80	klauzolë § 36 n
Këshilli Popullor i Rrethit të Shkodrës § 80	Kleanth § 36 f
kështu § 5 a	klientë § 40
kështu që § 67 Bdh	klor § 36 j
këta § 5 a	klorofil § 36 ç
këtej § 5 a	kloroform § 36 j
këtej-/më (i) § 98 b	kloun § 36 ll
këtë § 5 a	klub § 36 ll; § 90
këtij § 5 a	klubi (- "Flamurtari") § 90
këtij (i, e) § 9 h; § 25 ç	klubi (- "Tomori") § 90
këtillë (i, e) § 5 a	Klubi i Manastirit § 90
	K. Marks - F. Engels § 69 ç

- KO 43-93 § 68 i
 Koço § 25 c
 Koçoja § 25 c
 Koçubei § 36 c
 kodër § 78
 ko-/dra § 98 b
 kod-/ra § 98 b
 Kodra e Kuqe § 78
 kodrinë § 5 ç
 kodrinor § 5 ç
 ko-/fsha § 98 b
 kof-/sha § 98 b
 kofshë-t § 38 b
 koha e re § 79
 koherent § 36 i
 kohezion § 36 i
 kohë pas kohe § 67 Bc
 koka-t (kokat e qepëve) § 38 b
 kokë § 38 b
 kokë-t (dhjetë kokë dhen) § 38 b
 kokë e këmbë § 67 Bc
 kokë më kokë § 67 Bc
 kokëfortë § 5 b; § 67 Ab
 kokërr § 7 a; § 9 a; § 28 c
 kokëshkëmb § 67 Ab
 ko-/krra § 98 b
 kok-/rra § 98 b
 kokrra-kokrra § 68 a
 kokrrash § 7 a
 kokrrat § 7 a
 kokrrave § 7 a
 kokrre (i, e një) § 7 a
 kokrrën § 7 a
 kokrrës § 7 a
 kokrrizë § 5 ç; § 8 ë; § 28
 koktej § 36 c
 kokulur § 5 b; § 67 Ab
 koleksion § 36 a
 Kolë § 8 a
 Kolkida § 36 f, j
 kolkoz § 36 ll
 kolokuium § 36 a, dh
 kolonë § 36 ll
 koloni § 36 ll
 kolonial § 36 a, ll
 kolonializëm § 36 a
 Kolontai § 36 c
 kolonjarët § 91
 kolonjë § 36 ll
 kolos § 36 ll, r
 kolosal § 36 ll, r
 kollëm (u) § 9 g
 kollën (u) § 9 g
 kollët (u) § 9 g
 Komandant § 86
 komandanti (- i brigadës) § 73
 komandanti (- i korpusit) § 73
 komandanti (- i regjimentit) § 73
 kombajner § 36 c
 kombajnë § 36 c
 kombësi § 5 c
 kombëtar § 5 c
 kombinat § 90
 kombinatë § 40
 kombinati (- ushqimor “Ali Kelmendi”) § 90
 “Komedia hyjnore” § 82
 Komisari § 86
 komisari (- i batalionit) § 73
 komisari (- i korpusit) § 73
 komision § 36 a
 komisione § 40
 Komiteti i Kulturës dhe i Arteve § 80
 Komiteti i Partisë i Rrethit të Beratit § 80
 Komiteti Kombëtar i Veteranëve të Luftës të Popullit Shqiptar § 80
 Komiteti Qendror i Bashkimit të Rinisë së Punës të Shqipërisë § 80
 Komiteti Qendror i Partisë së Punës së Shqipërisë § 80
 komitetin ekzekutiv (do të shkoj në -) § 80
 komitë § 40
 kompani-kolonë-mblidhu! (Batalioni, në vijë -) § 68 ll
 komplot § 36 ll
 komplotoj § 36 ll
 komsomolas § 36 ll
 Komsomolsk-mbi-Amur § 68 f; § 78
 Komuna e Parisit § 79
 komuna primitive § 79
 Komunës (mësimet e -) § 81
 komunikacion § 36 a
 komunistë § 40
 komunizëm § 36 nj
 komunizmi § 36 nj; § 79
 KONARE § 84; § 99 a
 koncept § 36 ë

- koncert § 36 ë
 koncesion § 36 a, ë
 konciz § 36 ë
 Konferenca e Ambasadorëve § 79
 Konferenca e Labinotit § 79
 Konferenca e Paqes § 79
 Konferenca e Pezës § 79
 Kongo § 25 c
 Kongos (pyjet e -) § 67 Ad
 Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe § 79
 Kongresi VI i PPSH § 79
 Kongresi i Lushnjës § 79
 Kongresi i Manastirit § 79
 Kongresi V § 68 gj
 Kongresi i Përmetit § 79
 Kongresit (vendimet e -) § 81
 koniunkturë § 36 a
 konsultë § 36 ll
 konsull § 36 ll
 konsullatë § 36 ll
 kont (- Niketë Topia) § 73
 Kont (- Urani) § 73
 kontë § 40
 kontinente § 40
 kontroll § 36 ll
 kontrolloj § 36 ll
 kontrollor § 36 ll
 konvejer § 36 a, c
 kooperativa bujqësore “Ylli i Kuq” § 90
 kooperativë § 36 e; § 90
 ko-/operativë § 100 b
 kooptoj § 36 e
 koordinatë § 36 e
 Kopenhagë § 37
 kopilë § 40
 kopsht § 97
 kopshte të lulëzuara § 42
 kopukë § 40
 korale § 40 b
 korb § 22
 kordhëtar § 5 b
 koreania § 32
 koreografi § 36 j
 Korfuz § 37
 korija § 25 a
 koriye § 25 a
 korijes § 25 a
 Korinti § 36 f
 Korparmata I § 80
 korparmatë § 67 Ab
 kortarë-kortarë § 68 a
 kortezhe § 40
 korr § 28 c
 korrekt § 36 m
 korrekturë § 36 m
 korrelacion § 36 m
 korrespondencë § 36 m
 korrëse (makinë -) § 6 a; § 28
 korridor § 36 m
 korrigjoj § 36 m
 korrik § 28 b
 korra § 2
 korrje § 2; § 28
 korr-/je § 98 b
 korrjeje § 2
 kosovarët § 91
 Kosta-Rika § 68 f
 kosto § 25 c
 kostoja § 25 c
 kostoje (i, e një) § 25 c
 kostume § 40
 Koshevoi § 36 c
 kot § 8 c
 kot më kot § 67 Bc
 kotece § 40 b
 kotë (i, e) § 8 c
 kotorr § 28 c
 kozmetik § 36 o
 kozmik § 36 o
 kozmodrom § 36 o
 kozmogoni § 36 o
 kozmografi § 36 o
 kozmonaut § 36 d, o
 kozmopolit § 36 o
 kozmos § 36 o
 Kozmos-130 § 68 i
 Kozhbuk § 37
 KPKQ § 99 a
 krah § 27 b
 krah më krah § 67 Bc
 krah për krah § 67 Bc
 krahabishtshkulë § 67 Ab
 krahës § 22
 krahasoje § 27
 krahëhapur § 67 Ab
 krahësh § 27 b
 krahët § 27 b

krahëve § 27 b	kru-/ja § 98 c
krahu § 27 b	krushq § 9 c
krahun § 27 b	krushqish § 9 c
krahut § 27 b	krushqit § 9 c
Krakov § 37	krushqve § 9 c
kreher § 27 c	krye § 15
krehe § 27	kryeengjell § 18
krehur (i) § 27	kryej (do të) § 16 b; § 25 dh
Krej-Lurë § 68 ë	kryeja (do të) § 25 dh
krejtësisht § 5 c	kryeje (do të) § 25 dh
Kresi § 36 n	kryejë (do të) § 25 dh
krestomaci § 36 j	kryejmë (do të) § 25 dh
kreshnikë § 40	kryejnë (do të) § 25 dh
Kreu IV § 99 d	kryekëput § 15; § 67 Aç
Kreu VI c § 99 d	kryekomandant § 67 Ab
Kreu XVI § 68 gj	kryekreje § 67 Aç
kre-/ut § 98 c	kryemjek § 67 Ab
krijesë § 25 a	kryemjeshtër § 67 Ab
krijues § 25 a	kryeneç § 15
krimb § 11; § 30	kryeneçë § 40
krimbet § 11	kryeqytet § 67 Ab
kriminellë § 40	kryer § 8 k
kip § 11	kryer (i, e) § 9 e
kipë § 11	kryeradhë § 67 Ab
kipore § 11	kryeredaktor § 67 Ab
kriptogram § 36 ç	kryerresht § 67 Ab
Kriseida § 36 j	kryesi § 15
Krisi § 36 j	kryesor § 15
Krisipi § 36 j	Kryet shëndoshë! § 67 Bf
krismë § 8 f	Kryetar (Shpresoj, shoku - se do të marr një përgjigje të shpejtë.) § 87
Krisobuli § 36 j	kryetari (- i Komitetit Ekzekutiv N.N.) § 73
kristal § 36 ç	Kryetar i Këshillit të Ministrave të Republikës Popullore të Shqipërisë § 74
kristale § 40 b	Kryetar i Këshillit të Përgjithshëm të Frontit Demokratik të Shqipërisë § 74
Kristo § 25 c	Kryetari i Presidiumit të Kuvendit Popullor § 74
Kristoja § 25 c	kryetrim § 67 Ab
Krishti § 75	kryevend § 67 Ab
krizantemë § 36 j, n	kryeveteriner § 67 Ab
krizë § 36 n	kryhet § 16 b
kroatë § 8 d; § 40	kryqe § 40
kroi (- i Zejmenit) § 78	kryqëza-t § 36 a
kroi (një -) § 26 a	kryqëzor § 5 c
kroit (i, e) § 26 a	Kryqi i Kuq Shqiptar § 80
krom § 36 j	ksilofon § 36 ç
kronik § 36 j	kthehem § 27 c
kronikë § 36 j	kthehes § 27 c
kronometër § 36 j	
Kronosi § 36 j	
krua § 26 al § 78	
kruaj § 16 b	

kthehesha § 27 c	Kulej-Papër § 68 ë
ktheheshe § 27 c	kulpër § 7 a
kthehu § 27 c	kulpra § 7 a
kthehuni § 27 c	kumbull § 9 a; § 10; § 30
kthjellët (i, e) § 6 b	kumbulla § 10
kthy-/er § 98 c	kumbulle § 10
Kuala-Lumpur § 68 f	kundëradmiral § 67 Ab
ku-/arc § 98 c	kundërpeshë § 67 Ab
kuadër § 36 dh	kundërpërgjigje § 67 Ab
ku-/adër § 98 c	kundërreformë § 35
kua-/dër § 98 c	kundërrevolucionar § 35
kuadrat § 36 dh	kundër-/revolucionar § 100 b
kuadraturë § 36 dh	kundërsulm § 67 Aa, Ab
kuaj-fuqi § 68 b	kundërthënie § 32
kuak-kuak § 68 a	kundërveprim § 67 Ab
kualifikim § 36 dh	kundërvënie § 32; § 67 Aa
kualifikoj § 36 dh	kunetër § 7 a
kuanteve (teoria e -) § 36 dh	kungull § 30
kuarc § 36 dh	Kunora e Dardhës § 78
kuartet § 36 dh	Kunora e Lurës § 78
kuaternare (epoka -) § 36 dh	kuorum § 36 dh
kuaternari § 79	kuotë § 36 dh
kuestor § 36 dh	ku-/otë § 98 c
kuesturë § 36 dh	kuo-/të § 98 c
kufij § 29 c	kuotizacion § 36 dh
kuintal § 36 dh	kupacë § 40
kuintalë § 8 d; § 40	Kuqali § 76
kuintesencë § 36 dh	kurbet § 12
kuintet § 36 dh	kurdo që § 67 Bdh
Kuintiliani § 36 dh	kursantë § 40
kuiritët § 36 dh	kurse § 67 Aç
kuisling § 72	Kurveleshi i Poshtëm § 78
kuitancë § 36 dh	kurrë § 5 b; § 28 b
Kujbishev § 36 c; § 37	kurrfarë § 5 b; § 67 Aç
kujdesshëm (i) § 9 d; § 35	kurgjë § 5 b; 67 Aç
kujdestar § 5 c	kurrillë § 28 b
kuj-/tim § 98 b	kurriz § 28 b
“Kujtime nga jeta e Brigadës I	kurrizor § 28
Sulmuese” § 83	kurrkund § 5 b; § 28; § 30; § 67 Aç
kujtimet e mia § 42	kurrkush § 5 b
Kukës-i § 6 a	kurrsesi § 5 b; § 28
kukull § 10	kusira § 39
kukulla § 10	kushdo § 67 Aç
kukullash § 10	kushedi § 67 Aç
kukullat § 10	kushëri § 5 a
kukullave § 10	kushërinj § 29 c
kukulle § 10	Kushtetuta e PRSH § 79
kukullën § 10	ku-/shti § 98 b
kukullës § 10	kush-/ti § 98 b

“Kushtrimi i lirisë” § 83
 kuti-kuti § 68 a
 kuvend § 1; § 30
 Kuvendi i Lezhës § 79
 Kuvendi Popullor § 80
 kuvendoj § 81

L

La Paz § 68 f
 La Plata § 68 f
 La Valeta § 68 f
 lab § 22
 labçe § 22
 labeatë-t § 40
 Labëria § 78
 Labinot-Fushë § 68 ë
 Labinot-Mal § 68 ë
 Lab-Martaloz § 68 ë
 Laborantë § 8 d; § 40
 Labova e Sipërme § 78
 Ladoga § 37
 lagët (i, e) § 6 b
 lagia (unë -) § 32
 lagie § 32
 lagie (ti -) § 32
 lagka 22
 lagni 22
 lagsha 22
 lagte 22
 lagje 90
 lagjja (- “Çlirimi”) § 90
 lagjja (- “24 Maji”) § 90
 Lagjja e Re § 90
 lahem § 27 c
 lahes § 27 c
 lahesha § 27 c
 laheshe § 27 c
 lahu § 27 c
 lahuni § 27 c
 laicizëm § 36 ë
 laj (do të) § 25 dh
 laja (do të) § 25 dh
 laje (do të) § 25 dh
 lajë (do të) § 25 dh
 lajë (të) § 8 j
 lajmë (do të) § 25 dh
 lajmëroj § 5 c
 lajmëtar § 5 c

lajnë (do të) § 25 dh
 Lajpcig § 36 c; § 37
 lajtmotiv § 36 c
 laj-/thi § 98 b
 lak § 97
 lakër § 7 a
 lakra § 7 a
 la-/kra § 98 b
 lak-/ra § 98 b
 lakror § 5 ç
 laktozë § 36 n
 “L’albaneze d’Italia” § 83
 lamë § 8 i
 lamtumirë § 67 Aç
 lanë § 8 i
 lara-lara § 68 a
 larashë § 40
 larg § 8 c; § 22
 Largësi-zmadho! § 68 ll
 largoj (- së keqes) § 25 d
 laring § 36 ç
 Larix § 88
 Laroja § 76
 lart § 8 c
 lartë (i, e) § 8 c
 lartësi § 5 b
 lartësoj § 5 b
 lartpërmendur (i) § 8 c
 latë § 8 i
 latinë § 40
 latinisht-shqip (fjalor -) § 68 d
 lavdërim § 5 c
 lavdëroj § 5 c
 la-/vdi § 98 b
 lav-/di § 98 b
 Lavuazie § 36 a
 le të ikim § 20
 lecka-pecka § 68 a
 Leguminosae § 88
 legjendë § 36 g
 legjion § 36 a, g
 legjislacion § 36 g
 leh § 27 b
 lehonë § 27 c
 lehtë § 8 c
 lehtë (i, e) § 6 b; § 8 cl § 27 c
 lehtësi § 5 b; § 27
 lehtësoj § 5 b
 lehtësh (të) § 6 b

lehtë (të) § 6 b	lëmoshë § 5 a
lehtëve (të) § 6 b	lëndë § 3
lejlekë § 8 d	Lëndina e Lotëve § 78
Leka i Madh § 71	lëndo § 5 a
lekë § 8 d	lënë (do të) § 25 dh
Lekë § 8 a	lëng § 3; § 22; § 97
leksikologji § 36 ll	lëngjet tretëse § 42
leksion § 36 a, k	lënie § 32
leksione § 40	lëpij § 5 a
Leningrad § 37	lëpjetë § 5 a
Leninit (veprat e -) § 67 Ad	lëpjetë-t § 38 b
leninizëm § 36 nj	lëpushkë § 5 a
leninizmi § 36 nj	lër § 9 gj
Leonardo da Vinçi § 68 g; § 71	lësh (të) § 25 dh
Leonida § 36 f	lëshoj § 5 a
lepur § 10	lëtyrë § 11
lepur i § 10	lëvizëse (forcë -) § 6 a
lepurin § 10	Lëvizja Nacionalçlirimtare § 79
lepurit § 10	lëvozhgë § 5 a
lepurush § 10	li § 25 b
Lermontov § 37	Li Sju Çen § 71
lesh e li § 67 Bc	Li Sun Sin § 68 g
leshhollë § 35	lia § 25 b
leshra të dredhura § 42	Libi-a § 36 ç
leshracullufedredhur § 67 Ab	libian § 36 ç
leshtë (i, e) § 8 ç	librar § 5 ç
leshtor § 5 c	librari § 5 ç
letargji § 36 g	librezë § 8 ë
letër § 7 a	lice § 36 ë
letërnjoftim § 67 Ab	lidh § 22
letërsi § 5 c	lidhë (të) § 8 j
letra § 7 a	lidhëm § 9 g
Letra e Hapur e KQ të PPSH § 79	lidhën § 9 g
letrar § 5 ç	lidhët § 9 g
leucemi § 36 d, ë	lidhëz-a § 6 a; § 9 a
leukocyte § 36 d	Lidhja e Prizrenit § 79
lë (të) § 3; § 25 dh	Lidhjes (forca e -) (së Prizrenit) § 81
lëfyt § 5 a	lie § 25 b
lëkund § 5 a	lig (i) § 22; § 97
lëkundshëm (i) § 5 a	ligësi § 5 c
lëkura-t (lëkurat e pemëve) § 38 b	ligsht § 8 c
lëkurë § 5 a; § 38 b	ligshtë (i, e) § 8 c
Lëkurës-i § 6 a	ligj § 22
lëkurë-t (përpunimi i lëkurëve) § 38 b	ligj (të) § 9 b
lëkurë (i, e) § 7 c	ligjsh (të) § 9 b
lëmekem § 5 a	ligjve (të) § 9 b
lëmenj § 29 c	Lihtenshtajn § 37
lëmë § 3; § 8 b	limfë § 36 ç
lëmë (do të) § 25 dh	Lindja (- e Largme) § 78

- Lindja (- e Mesme) § 78
 lindja (era fryn nga -) § 78
 Lindjes (popujt e -) § 78
 lindje-verilindje 68 e
 Lindor (Mesdheu -) § 78
 Lindore (Evropa -) § 78
 Lindore (Gjermania -) § 78
 lindte § 34
 lindtë (në - djalë) § 34
 linotip § 36 ç
 linjit § 36 h
 liqen § 78
 liqene § 40
 liqeni (- Balaton) § 78
 liqeni (- i Prespës) § 78
 liqeni (- i Shkodrës) § 78
 liri § 25 b
 Liri (Yll i pavdekur për -) § 86
 liria § 25 b
 Liria § 86
 li-/ria § 100 a
 liridashës § 67 A b
 lirie § 25 b
 li-/sat § 98 a
 Lisia § 36 n
 Lisimaku § 36 n
 Lisistrata § 36 n
 liturgji § 36 f, g
 livadh § 22
 Liverpool § 37
 Lobaçevski § 37
 Locusta viridis § 88
 lodroj § 5 ç
 Lodz § 37
 lodhëm (u) § 67 Bë
 lodh-/je § 98 b
 logaritëm § 36 ll
 logjikë § 36 g, ll
 lojtar § 5 b
 lokale § 40 b
 lokomotivë § 36 ll
 lokucion § 36 a
 Lomonosov § 37
 lopata-t § 38 a
 Lope de Vega § 68 g; § 71
 lord § 36 ll
 Los Anxhelos § 68 f
 lotari § 36 ll
 Lozana § 36 n
 Lozanë § 37
 Luarë § 37
 Lublin § 37
 Ludmila § 37
 Lufta e Dytë Botërore § 79
 Lufta e Vlorës § 79
 Lufta Nacionalçlirimtare § 79
 luftanije § 67 Ab
 Lufta Njëqindvjeçare § 79
 luftënxitës § 67 Ab
 luftëtar § 5 b
 luftëtarë § 40
 luftoi § 26 c
 Lugansk § 37
 Lugjet e Verdha § 78
 luhas § 27 c
 luhatje § 27
 Luigji XIV § 68 gj
 Lukian-i § 36 ll
 Lukreci § 36 ë
 luks § 36 ll
 lule § 2
 lu-/le § 98 a
 lule (një -) § 39
 lule (shumë -) § 39
 lule blete § 67 Ba
 lule dielli § 67 Ba
 lule dhensh § 67 Ba
 lule gjaku § 67 Ba
 lule sahati § 67 Ba
 lule sapuni § 67 Ba
 lule shqerrash § 67 Ba
 luledele § 67 Ab
 luledielli § 67 Ba
 lulefilxhan § 67 Ab
 luleje § 2
 lulelakër § 67 Ab
 lulemëllagë § 67 Ab
 lulemustak § 67 Ab
 luleshqerrë § 68 Ab
 luleshtrydhe § 67 Ab
 “Lulet e verës” § 83
 lulëgjake § 67 Ab
 lulëkuqe § 67 Ab
 lulishte § 2
 lulishteje § 2
 lulishtja § 2
 lulja § 2
 Luma § 78

lumenj § 29 c
 lumë § 8 b; § 78
 lumi (- i Matit) § 78
 lumi (- i Tiranës) § 78
 Lumi i Vlorës § 78
 lumjanë § 40
 lumtur (i, e) § 9 a
 Lunaçarski § 37
 lundër § 7 a
 lundërtar § 5 c
 lundra § 7 a
 lu-/ndra § 98 b
 lun-/dra § 98 b
 lund-/ra § 98 b
 lundrim § 5 ç
 lundroj § 5 ç
 Lu Sin § 37; § 68 g; § 71
 lustër § 5 ç
 lustrim § 5 ç
 lustroj § 5 ç; § 36 ll
 lyej (do të) § 15; 25 dh
 ly-/ej § 98 c
 lyeja (do të) § 25 dh
 lyeje (do të) § 25 dh
 lyejë (do të) § 25 dh
 ly-/ejmë § 98 c
 lyejmë (do të) § 25 dh
 lyejnë (do të) § 25 dh
 lyenim (të) § 9 f
 lyenin (të) § 9 f
 lyenit (të) § 9 f
 lyer § 8 k
 lyerje § 15
 “L’ymanite ruzhë” § 83
 lyp § 11
 lypës § 11
 lyrë § 15

LL

llambadhë § 36 f
 llap-llap § 68 a
 Lleshi i Zi § 71
 llërë § 3
 llërë-t § 38 b
 llërëpërveshur § 5 b
 llogari § 36 ll
 llogaritar § 36 ll
 llohë § 27 c

lloj § 25 a
 Llojd § 36 c
 lloji § 25 a
 llojit § 25 a
 lloj-lloj § 68 a

M

m'i (- dha) § 19 a
 m'ia (të - numërosh një nga një) § 19 a
 m'ia (të mos - prishni qejfin) § 19 a
 m'u (- bë zemra mal) § 19 a
 m'u (në - dhëntë rasti) § 19 a
 m'u (nuk - dha) § 19 a
 m'u (të - bësh të fala) § 19 a
 m'ua (të mos - prishni qejfin) § 19 a
 ma (duke - treguar) § 19 a
 ma (- dha librin) § 19 a
 ma (- jep) § 19 a
 ma (me të - treguar) § 19 a
 ma (një të - kujtuar) § 19 a
 ma (pa - thënë) § 19 a
 ma (për të - treguar) § 19 a
 ma (s' - jepte) § 19 a
 Madam (- dë Stal) § 73
 madhësi § 5 c
 madhështor § 5 c
 magazinier § 36 a
 magnat § 36 h
 magnet § 36 h
 magnetik-e § 36 h
 magnetizëm § 36 h
 magnetizoj § 36 h
 magnetofon § 36 h
 magnetofona § 40 a
 magnez § 36 h
 magnesium § 36 a
 Mahmud al Kazhgari § 68 g; § 71
 mahmur § 27 c
 mahnit § 27 c
 maj § 25 a
 maja (- e Korabit) § 78
 maja (- e Radohinës) § 78
 Maja e Hekurave § 78
 Majakovski § 37
 Maja-t § 38 a
 Majer § 36 c; § 37
 majë § 78
 majë më majë 67 Bc

maji § 25 a	Maratona § 36 f
majin § 25 a	maratonë § 36 f
majit § 25 a	Marciali § 36 ë
majmunë § 40	maresjali (- Vatutin) § 73
major § 36 a	marifete § 40 b
major (- Petrit Bardhi) § 78	Mari-Luizë § 68 g
majtas § 22	marksiste-leniniste § 68 d
maj-/tas § 98 b	marksist-leninist § 68 d
Majtas-eja në radhë! § 68 ll	marksist-/leninist § 100 c
majtizëm § 7 a; § 36 nj	marksizëm § 36 nj
majtizmi § 7 a; § 36 nj	marksizëm-leninizëm § 7 a; § 68 d
Mak-Donald § 68 g	marksizëm-leninizmi § 7 a
Mak-Dovell § 71	marksizmi § 36 nj
makineri § 36 ë	Mark Shalëgjati § 71
makinë § 36 ë	Maro Përhitura § 75
makinist § 36 ë	mars § 92
mal § 78	Marsejë § 36 c
Malajzia § 36 c	Marsi § 77
malaria § 36 a	martë (e) § 92
male § 40 b	Martin Andersen-Neksë § 68 g
malet tona të larta § 42	martir § 36 ç
malësi § 5 c	marr § 28 c
Malësia e Madhe § 78	marrë § 8 k
Malësia e Mbishkodrës § 78	marrë (i, e) § 28
malësor § 5 c	marrëdhënie § 28; § 32; § 67 Ac
mali (- i Dajtit) § 78	marrësh (të) § 6 c
Mali i Bardhë § 78	marrëveshje § 28; § 67 Ab
Mali i Gjerë § 78	marrëzira § 39
mali i lartë § 20 b	markkam § 7 ç
Mali i Zi § 78	marros § 28
Mali me Gropa § 78	maskarenj § 29 c
mallëngjej § 5 a	maste (do të) § 35
mall - para - mall (marrëdhëniet -) § 69 c	mashkull § 10
mallra të jashtme § 42	mashkullor-e § 10
Mamai § 36 c	matanë § 67 Aç
Mamin-Sibirjak § 68 g	material § 36 a
Mammalia § 88	materiale § 40 b
mana § 40	materializëm § 7 a; § 36 a
manaferrë § 28	materializmi § 7 a
manastire § 40 b	materie § 36 a
Manastiri i Ardenicës § 79	matjanë § 8 d; § 40
Mançester § 37	matjanët § 91
mandej § 30	matrapazë § 40
mangët (i, e) § 3; § 30	matrapazllëqe § 43
Manxoni § 37	matsha § 31
manjolie § 36 h	maturantë § 8 d
maqedonas § 36 ë	maurët § 36 d
Maqedoni-a § 36 ë	Mauritani-a § 36 d
marangozë § 40	mauzer § 72

mauzole § 36 d	Mbretëria e Nepalit § 78
Mauzoleumi i Dëshmorëve § 79	mbretërisht § 9 c
mbaj (do të) § 25 dh; § 30	mbretërit § 9 c
mbaja (do të) § 25 dh	mbretërve § 9 c
mbaje (do të) § 25 dh	mbrëmje § 3
mbajë (do të) § 25 dh	mbruj (do të) § 25 dh
mbajmë (do të) § 25 dh	mbruja (do të) § 25 dh
mbajmë (të) § 8 h	mbruje (do të) § 25 dh
mbajnë (do të) § 25 dh	mbrujë (do të) § 25 dh
mbajnë (të) § 8 h	mbrujmë (do të) § 25 dh
mbarë e prapë § 67 Bc	mbrujnë (do të) § 25 dh
Mbarë pastë! § 67 Bf	mbruj-/ta § 8 b
mbarësi § 5 b	mburracak § 28
mbarëvajtje § 5 b	mburrem § 28
mbaroj § 30	mburrje § 28
mbasandaj § 67 Aç	mbush § 30
mbasdite § 67 Aç	mbyllësh (të) § 6 c
mbasi § 35	mbyt § 30
Mbeçi me shëndet! § 67 Bf	mbytsha § 31
mbesë § 30	mbyttë (në u -) § 35
mbetem § 30	me (<i>parafjalë</i>) § 66
mbetsha § 31	me ditë § 67 Bç
mbështjell § 14	me hir § 67 Bç
mbiemra të nyjshëm § 42	me kohë § 67 B
mbij § 30	me natë § 67 Bç
mbjell § 14; § 30	me ngut § 67 Bç
mbjellë § 8 k	me padurim § 67 Bç
mbjellë (i, e) § 8 k	me pahir § 67 Bç
mbjellë (të) § 8 j	me radhë § 67 Bç
mbjellës § 14	me rend § 67 Bç
mbjellim (të) § 9 ë	Me shëndet! § 67 Bf
mbjellin (të) § 9 ë	me ta § 20 c
mbjellje § 14	me të § 20 c
mbledhës-i § 6 a; § 41	me të pabesë § 67 Bç
mbledhësh (të) § 6 c	me to § 20 c
mbledhim (të) § 9 ë	me vrap § 67 Bç
mbledhin (të) § 9 ë	Me vrap-marsh! § 68 11
Mbledhja e Beratit § 79	mecen § 72
mbledhka § 22	Mecena § 36 ë
mbledhsha § 22	mecenatë § 40
mblidhni § 22	Medalja e Punës § 74
mblidhte § 22	Medalja e Trimërisë § 74
Mborje-Drenovë § 68 ë	medalje § 36 a
mbrapsht § 8 c	Medeja § 36 f
mbrapshtë (i, e) § 8 c	medoemos § 67 Aç
mbretër § 7 a; § 9 c	megjithatë § 67 Aç
mbretëresha (- Teuta) § 73	megjithëkëtë § 67 Aç
mbretëreshë § 5 ç	megjithëqë § 67 Aç
mbretëri § 5 c	megjithëse § 67 Aç

Mehmeti II § 68 gj	mezi § 67 Aç
mekanikë § 8 d	mezolit § 36 n
Melburn § 37	më (- pak) § 3
memecë § 8; § 40	më (s'dua -) § 3
Memorandumi i Gërçes § 79	më (Tiranë, - 19.II.1948) § 104
memur § 27	më (Shkodër, - 5 tetor 1972) § 104
MENA § 84	më (Kongresi u hap të hënën, - 20.XI.1972) § 104
mend § 1; § 30	më (Mbledhja bëhet të shtunën, - 1 shtator 1973) § 104
Mendelson-Bartoldi § 68 g	më dysh § 67 Bb
mendër § 1	më erdhi keq § 20 a
mendim § 1	më i madhi § 20
mendje § 1	më katërsh § 67 Bb
mendoj § 1	më së fundi § 67 Bb
mentë § 34	më së miri § 67 Bb
mensë § 36 ë	më tresh § 67 Bb
mentor § 72	mëditje § 5 a
menjëherë § 67 Aç	mëdhenj (të) § 5 a
meqenëse § 67 Aç	mëdhenjtë (të) § 8 dh
meqë § 67 Aç	mëhallë § 27 c
mermere § 40 b	mëkat § 5 a
mes § 22	Mëmëdhenë ("Të nderojmë -!") § 86
mes për mes § 67 Bc	Mëmëdheu § 86
mesapë-t § 40	mëngë § 3, § 30
mesapët § 36 r	mëngjes § 22
mesatar § 22	mëngjesore § 22
mesëm (i) § 7 b; § 9 c	mënyra-t § 38 a
meshollë § 39	mënyrë § 5 a
Mesina § 36 r	mënjatë § 67 Aç
mesjeta § 79	mëparshëm (i) § 67 Aa
mesme (e) § 7 b	mërkurë (e) § 92
mesmi (i) § 7 b	mërzitshëm (i) § 31
mesoburrë § 67 Ab	mësim § 5 a
Mesopotamia § 36 n	mësim-punë prodhuese-edukim fizik dhe ushtarak (trekëndëshi -) § 69 c
meshtar § 5 b	mësohem § 27 c
metale të rralla § 42	mësohesh § 27 c
metaloide § 40	mësohesha § 27 c
metalurgji § 36 ll	mësoheshe § 27 c
metamorfozë § 36 n	mësohu § 27 c
metastazë § 36 n	mësuhuni § 27 c
metatezë § 36 n	mësoj § 5 a
mete-/or § 98 c	mësuaka § 16 b
meteorologji § 36 g	mësuakam § 16 b
metë (i, e) § 8 ç	mësuakan § 16 b
metal § 36 f	mësuake § 16 b
metodë § 36 f	mësuakemi § 16 b
Metodi § 36 f	mësuakeni § 16 b
metodologji § 36 g	
metonimi § 36 ç	
mevludi § 82	

- mësuam § 16 b
 mësuam § 16 b
 mësuat § 16 b
 mësuar § 8 k; § 16 b
 mësues § 41
 Mësues i merituar § 74
 Mësues i Popullit § 74
 mësues-e § 17
 mësuese § 2
 mësueseje § 2
 Mësuesi i Popullit Aleksandër Xhuvani § 74
 mësue-/si § 98 c
 mësuësja § 2
 mësyj § 5 a
 mësymje § 5 a
 mëshoj § 5 a
 mëshqerrë § 28 b
 mëtej-/shme (e) § 98 b
 mëvonshëm (i) § 67 Aa
 mëz § 3
 Mg § 89
 mi (e, të) § 61
 mi (e) (nxënësit -) § 61
 mi (e) (shokët -) § 25 ç
 mia (e, të) § 61
 mia (e) (fletoret -) § 61
 mia (e) (shoqet -) § 25 ç
 miat (të) § 25 ç
 Mickieviç § 37
 miell § 13 a
 mi-/ell § 98 c
 miellzim § 5 c; § 13 a
 Mig-21 § 68 i; § 99 ç
 Miguel de Cervantes § 68 g
 Migjeni § 71
 mih § 27 b
 mihja § 25 a
 mijë § 8 a; § 25 a
 mijëra § 8 a
 mijës § 25 a
 mijëshe § 6 a
 mijëshja § 6 a
 Mikelanxhelos (skulpturat e -) § 67 Ad
 Mikenë-a § 36 ç
 microbe § 40
 mikrofona § 40 a
 mikroorganizëm § 18
 mi-/ku § 98 a
 Milan § 37
 miliard § 36 a
 milion § 36 a
 miliontë (i, e) § 8 ç
 Milorad § 37
 Milosh § 37
 Miltiadi § 36 a, f
 mindere § 40 b
 minerale § 40 b
 minerale të dobishme § 42
 Minerva § 75
 minierë § 36 a
 Ministër (Shoku -!) § 87
 ministri § 5 ç, § 25 b
 ministri i Mbrojtjes § 80
 ministri (- i Ndërtimit N.N.) § 73
 ministri i Punëve të Jashtme § 80
 ministria § 25 b
 Ministria e Arsimit dhe e Kulturës § 80
 Ministria e Punëve të Jashtme § 80
 Ministria e Tregtisë § 80
 ministrie § 25 b
 ministror § 5 ç
 minj § 29 c
 miop § 36 a
 miq § 9 b
 miqësisë e vëllazërisë § 20 a
 miqësisht § 5 c
 miqësohem § 5 c
 miqësor § 5 c
 miqsh § 9 b
 miqtë § 8 dh
 miqve § 9 b
 Mirdita § 78
 mirë § 8 c
 mirë (i, e) § 8 c
 Mirë ardhshi! § 67 Bf
 mirë e tumirë § 67 Bc
 Mirë ju gjetshim! § 67 Bf
 Mirë se erdhe! § 67 Bf
 Mirë se erdhët! § 67 Bf
 Mirë se ju gjeta! § 67 Bf
 Mirë se na erdhët! § 67 Bf
 Mirë se na vjen! § 67 Bf
 Mirë se na vini! § 67 Bf
 Mirë se vini! § 67 Bf
 Mirë se vjen! § 67 Bf
 mirëbesim § 5 b
 mirëbërës § 5 b
 mirëdita § 5 b; § 67 Aç

mirëfilli § 67 Aç	mjeshtëri § 5 ç
mirëfilltë (i) § 5 b	mjeshtërisht § 5 ç
mirëmbërma § 67 Aç	mjeshtërok § 5 ç
mirëmëngjes § 67 Aç	mjeshtëror § 5 ç
mirëpo § 67 Aç	Mjeshtri i sportit N.N. § 74
mirësi § 5 b	Mladenov § 37
mirupafshim § 67 Aç	Mn § 89
misër § 7 a	moçëm (i) § 31
misërishte § 5 ç	moh § 27 b
misërnike § 5 c	mohoj § 27
misërok § 5 ç	Moisiu § 36 n
misërt (i, e) § 9 dh	mokrar § 5 ç
mision § 36 a, r	Molieri § 36 a
Misisipi § 37	molosët § 36 r
misri § 7 a	mollë-t § 38 b
mister § 36 ç	mollëz § 9 a
mistere § 40 b	monark § 36 j
mistik § 36 ç	monarki § 36 j
Misto § 25	Monocotyledones § 88
Mistoja § 25 c	monolog § 36 ll
mishra të pjekura § 42	Monteskjë § 37
mishshitës § 35	Monumenti i Luftëtarit Kombëtar § 79
mishtar § 5 c	Monumenti i Skënderbeut § 79
mit § 36 ç	Monumenti i Shpalljes së Pavarësisë § 79
mitë (të) § 8 g; § 25 ç	mora § 28 c
Mithat § 33	moratorium § 36 a
mitologji § 36 ç, g, ll	morri § 28 c
Mitra § 75	mosardh-je § 98 ç
mitraloza § 40 a	mos-/ardhje § 98 ç
Mitridati § 36 f	mosgjë § 67 Aç
miu § 100 a	moshapje § 33
mizantrop § 36 ç, n	moshyrje § 33
mjaft § 8 c	Moskë § 37
mjaft që § 67 Bdh	moskund § 67 Aç
mjaftë (i, e) § 8 c	moskurrë § 67 Aç
mjaltë § 8 b	moskush § 67 Aç
mjegull § 10	mosmarrëveshje § 67 Ab
mjegulla § 10	mosnjeri § 67 Aç
mjegullor § 10	mosnjëherë § 67 Aç
mjegullt (i) § 10	mospërfillje § 67 Aa
mjekë § 40	mossulmim § 35; § 67 Aa
mjekësi § 5 c	mot për mot § 67 Bc
mjekësor § 5 c	motakë § 8 d
mjekrosh § 5 ç	motër § 9 a
mjel § 14	motëri § 5 ç
mjelë § 8 k	motërzim § 5 c
mjelëse § 6 a; § 14	motoçikletë § 36 ë
mjelësja § 6 a	Moxart § 37
Mjeshtër i sportit § 74	mozaik § 36 n

mpitë (i, e) § 8 ç
 mpreh § 27 b
 mprehtë (i) § 6 b
 mprehtësh (të) § 6 b
 mprehtët (të) § 6 b
 mprehtëve (të) § 6 b
 mrekuallira § 39
 muaj § 16 a
 mu-/aj § 98 c
 Mugil § 88
 muhabet § 27 c
 muhalebi § 27 c
 muhamedan § 27 c
 Muhameti § 75
 mujor-e § 16 a
 mullinj § 29 c
 mumie § 36 a
 mund § 22; § 30
 mundës-i § 6 a
 mundka § 22
 mundni § 22
 mundoj § 30
 mundsha § 22
 mundshëm (i) § 22
 mundte § 22
 mundte (nuk -) § 34
 mundtë (në -) § 34
 Muni (marrëveshje me fashizmin) § 78
 murgj § 9 c
 murgjish § 9 c
 murgjit § 9 c
 murgjve § 9 c
 murrash-i § 28 b
 murrët (i, e) § 28 b
 murrëtehem § 28
 murriz § 28 b
 murrjelë § 28 b
 Musorgski § 37
 mustaqepadirsur § 67 Ab
 mu-/shka § 98 b
 mush-/ka § 98 b
 mushkëri § 5 a
 mushkonjë § 29 a
 muze-/ut § 98 c
 muzë § 36 n
 muzikë § 36 n
 muzikor § 36 n
 myftar § 12
 myfti § 12

mynxyra-t § 38 a
 mysafir § 12
 Myse § 37
 musliman § 12
 myshteri § 12
 mytesarif § 12
 myzeqarët § 91
 Myzeqeja § 78
 Myzeqeja e Vogël § 78

N

N § 89
 Na § 89
 nacional § 36 ë
 nacionalçlirimtar § 67 Ab
 nacionalizim § 36 a
 naftëgazmbajtëse (shtresa -) § 67 Ab
 nahije § 27 c
 Naim Frashëri § 71
 napa-t § 38 a
 Napoli § 37
 narkozë § 36 n
 nata e mirë § 82
 Nata e Shën Bartolemeut § 79
 nata me natë § 67 Bc
 NATO § 84; § 99 a
 natrium § 36 a
 natyralist § 12
 natyra-t § 38 a
 natyrë § 12
 natyrshëm (i) § 7 c
 natyrshme (e) § 7 c
 Nausika § 36 n
 NB § 84; § 99 a
 NB-ve (punonjësit e -) § 68 j
 ndaj § 30
 ndej § 1; § 30
 ndenja § 1
 ndenjuri (i, e) § 1
 nder § 30
 nderë (i, e) § 1
 ndershëm (i) § 7 b; § 9 d
 ndershme (e) § 7 b
 nder-/shme (e) § 98 b
 ndershmi (i) § 7 b
 nder-/shmja (e) § 98 b
 ndesh § 30
 ndez § 22

ndezësh (të) § 6 c	ndihmësit § 9 c
ndezsha § 22	ndihmësministër § 67 Ab
ndër § 30	ndihmësmjek § 67 Ab
ndër mend (më ra -) § 67 Bç	ndihmësve § 9 c
ndërdysh § 67 Aç	ndihmësveteriner § 67 Ab
ndërdyshas § 67 Aç	ndihmoj § 30
ndërkohë § 67 Aç	ndihu § 27 c
ndërkombëtar § 5 c	ndihuni § 27 c
ndërmarrja (- bujqësore “8 Nëntori”) § 90	ndizni § 22
ndërmarrja (- e ndërtimit “Perlat Rexhepi”) § 90	ndizte § 22
ndërmarrje § 28; § 30; § 90	ndjefsh § 13 b
ndërmjet § 67 Aç	ndjefsha § 13 b
ndërmjetës § 30	ndjefshi § 13 b
ndërsa § 67 Aç	ndjefshim § 13 b
ndërtoj § 30	ndjefshin § 13 b
ndërtues-e § 17	ndjeftë § 13 b
ndërresa § 28	ndjej § 13 b
ndërresë § 5 a	ndjek § 30
ndërroj § 5 a; § 28 b	ndjek-/je § 98 b
ndiej (do të) § 13 b; § 25 dh	ndjell § 30
ndieja (do të) § 13 b; § 25 dh	ndjenjë § 13 b
ndieje (do të) § 13 b; § 35 dh	ndjeri (i) § 13 b
ndiejë (do të) § 25 dh	ndjesë § 13 b
ndiejmë (do të) § 13 b; § 25 dh	ndjesi § 13 b
ndiejnë (do të) § 13 b; § 25 dh	ndjeshëm (i) § 13 b
ndiekam § 13 b	ndjeu § 13 b
ndieke § 13 b	ndjeva § 13 b
ndiem § 13 b	ndjeve § 13 b
ndien § 13 b	ndoca § 67 Aç
ndieni § 13 b	ndodh § 22
ndienim § 13 b	ndodhem § 30
ndienin § 13 b	ndokush § 67 Aç
ndienit § 13 b	ndonëse § 67 Aç
ndiente § 13 b	ndonjë § 67 Aç
ndier (kam -) § 13 b	ndonjëherë § 67 Aç
ndiet § 13 b	ndonjëri § 67 Aç
ndih § 27 b	ndopak § 67 Aç
ndihej § 13 b	ndoqë § 67 Aç
ndihem § 13 b; 27 c	ndoresh (më vjen -) § 67 Aç
ndihen § 13 b	ndrag § 30
ndihesh § 27 c	ndri-/çim § 98 a
ndihesha § 13 b; § 27 c	ndriçoj § 30
ndiheshe § 27 c	ndritsha § 31
ndiheshin § 13 b	ndritshëm (i) 31
ndihet § 13 b	ndrittë § 35
ndihmë § 27	ndrydh § 22
ndihmës § 9 c; § 27	ndryj (do të) § 25 dh
ndihmësish § 9 c	ndryja (do të) § 25 dh
	ndryje (do të) § 25 dh

ndryjë (do të) § 25 dh	nëntëmbëdhjetë § 67 Aç
ndryjmë (do të) § 25 dh	nëntoka § 67 Aa
ndryjnë (do të) § 25 dh	nëntor § 3
ndryshëm (i) § 9 d	Nëntori § 86
nduk § 30	Nëntori (- ynë i lavdishëm) § 86
ndytë (i, e) § 8 ç	nëpunës § 6 a; § 9 c
nekrologji § 36 ll	nëpunësi § 5 ç
neofashist § 36 Ab	nëpunësish § 9 c
neoliti § 79	nëpunësit § 9 c
neologjizëm § 36 ll	nëpunësve § 9 c
Neptuni § 75; § 77	nëse (- nuk vjen, më shkruaj) § 67 Aç
nesërm (i) § 9 d	nga (<i>parafjalë</i>) § 66
nesër-/mja (e) § 98 b	nga § 30
neurolog § 36 d	Nga mot gëzuar! § 67 Bf
neurologji § 36 d	nga se (- bëhet letra?) § 67 Aç
neuromë § 36 d	ngacmoj § 30
neuron § 36 d	ngadal-/shmit (të) § 98 b
neutral § 36 d	ngadita § 67 Aç
neutron § 36 d	ngado § 67 Aç
Neva § 37	ngado që § 67 Bdh
nevoja-t § 38 a	ngaherë § 67 Aç
nevojshëm (i) § 9 d	ngandonjëherë § 67 Aç
nevojtar § 5 b	nganjëherë § 67 Aç
nevojtoje § 5 b	ngaqë § 67 Aç
nevralgji § 36 d	ngarkesë § 30
nevralgjik § 36 d	ngarkim-shkarkimit (punëtorët e -) § 68 a
nevraseni § 36 d	ngarkoj § 30
nevrasenik § 36 d	ngase § 67 Aç
nevrik § 36 d	ngase (nuk erdhi - s'kish kohë) § 67 Aç
në (<i>parafjalë</i>) § 66	ngastër § 30
në arë § 20 a	ngatërrestar § 5 b
në ato vende § 20 a	ngatërroj § 28 b
në është se § 67 Bdh	ngathët (i, e) § 6 b; § 30
në iktë § 20 a	nge § 30
Në krah-armë! § 68 ll	ngec-/je § 98 b
Në krahaqafë-armë! § 68 ll	ngel § 30
në mënyrë që § 67 Bdh	ngij § 30
në oborr § 20 a	ngoje (zë -) § 67 Aç
në qoftë se § 67 Bdh	ngordhur (i, e) § 30
në rast se § 67 Bdh	ngre § 1
në se (- e mbështet ti këtë mendim?) § 67 Aç	ngreh § 27 b
Në sup-armë! § 67 ll	ngrehinë § 27
“Në shërbim të popullit” § 83	ngrënë § 8 k
Në vend-numëro! § 68 ll	ngrënë (kam -) § 3
nëmë § 3	ngrenie § 32
nënndarje § 35; § 67 Aa	ngriticë § 30
nëndrejtor § 67 Aa	ngritsha § 31
nëntë § 3; § 8 gj	ngroh § 30
nëntëdhjetë § 67 Aç	ngrohje § 27

ngrohtë § 8 c	NI-Tulla § 67 k
ngrohtë (i, e) § 8 c; § 27	Nivicë-Bubar § 68 ë
ngrohtësi § 27	NN § 84
ngrykë (marr -) § 67 Aç	nofull § 9 a; § 10
ngryset § 30	nofulla § 10
Ngujen Van Troi § 68 g; § 71	nofullat § 10
ngul § 30	nofullën § 10
ngurosem § 28	“Noje rajnishe cajtung” § 83
ngurtë (i) § 28	“Norma letrare kombëtare dhe kultura e
ngurr § 28 c	gjuhës” § 83
ngurrim § 28	NTLAI § 99 a
ngurroj § 28 b	NTLAP § 99 a
ngushtica (- e Bosforit) § 78	NTSHAI § 99 a
ngushtica (- e Gjibraltarit) § 78	NTSHAP § 99 a
ngushticë § 30; § 78	nuhas § 27 c
ngut § 30	nuhaste (do të) § 35
ngutsha § 31	nuhatje § 27
ngjaj § 30	numër § 7 a; § 9 a
ngjalë § 30	numërim § 5 ç
ngjall § 30; § 97	numëroj § 5 ç
ngjashëm (i) § 30	numëror § 5 ç
ngjesh § 30	numri § 7 a
ngjiste (do të) § 35	nxeh § 27 b
ngjit § 30	nxehtë (i) § 6 b
ngjitëm (u) § 9 g	nxehtësh (të) § 6 b
ngjitën (u) § 9 g	nxehtët (të) § b
ngjitët (u) § 9 g	nxehtëve (të) § 6 b
ngjitju (- malit) 25 d	nxë § 3; § 25 dh
ngjyey § 15; § 30	nxënës-i § 3; § 6 a; § 9 c; § 41
ngjyerje § 15	nxënëse § 2; § 6 a
ngjyra-ngjyra § 68 a	nxënëseje § 2
ngjyrë § 15; § 30	nxënësish § 9 c
NI § 99 a	nxënësit § 9 c
Niagara § 37	nxënësja § 2
Nikaj-Mertur § 68 ë	nxënësve § 9 c
NI-Kimike § 68 k	nocion § 36 a
Nikolla Këmbëleshi § 71	nxirr § 14
NIL § 99 a	nxirrej (të) § 14
nimfë § 36 ç	nxirrem (të) § 14
Niobe § 36 a	nxirresh (të) § 14
NI-Profarma § 68 k	nxirreshin (të) § 14
NI-Pyjore § 68 k	nxirrja (të) § 14
NI-Qelqi § 68 k	nxirrje (të) § 14
nisëm (u) § 67 Bë	nxirrni (të) § 14
nisja § 2	nxjerr § 14l § 28 c
nisje § 2	nxjerrë § 8 k
nisjeje § 2	nxjerrë (i, e) § 8 k
nismë § 8 f	nxora § 28 c
nitrollak § 36 ll	nyja § 25 a

nyjash § 25 a
 nyja-t § 38 a
 nyjat § 25 a
 nyjave § 25 a
 nyjë § 25 a
 nyjën § 25 a
 nyjës § 25 a
 nyjëzim § 25 a
 nyjëzuar (i, e) § 25 a
 nyjshëm (i) § 25 a

NJ

njerëz § 9 c; § 22
 njerëzi § 5 ç
 njerëzish § 9 c
 njerëzit § 9 c
 njerëzor § 5 ç
 njerëzve § 9 c
 Njeriu § 89
 njeri-/ut § 98 c
 një § 3
 një - a mëshumëkatëshe (ndërtesa -) § 67 Ab
 një herë (vjen - në javë) § 67 Aç
 një lule e bukur § 20 b
 Një Maji § 82
 një mijë § 67 Bd
 një mijë e nëntëqind e shtatëdhjetë e tre § 67 Bd
 një miliard § 67 Bd
 një milion § 67 Bd
 një milion e pesëqind mijë e dyqind e dymbëdhjetë § 67 Bd
 një nga një § 67 Bc
 një për një § 67 Bc
 njëanësi § 5 b
 njëanshëm (i) § 5 b
 njëditëzaj § 67 Aç
 njëfish § 67 Aç
 njëherazi § 67 Aç
 njëherë § 67 Aç
 njëherë (- e një kohë) § 67 Aç
 njëjtë (i, e) § 3
 njëlloj § 67 Aç
 njëmbëdhjetë § 67 Aç
 njëmbëdhjetë (i, e) § 67 Aç
 njëmend § 67 Aç
 njëmendtë (i, e) § 34
 njëmijekatërqindpesëdhjeteshtatë (i, e) § 67

Aç
 njëmijtë (i, e) § 7 c
 njëmiliardtë (i, e) § 67 Aç
 njëmilione pesëqindmijekatërqindeshstatë
 dhjetetretë (i, e) § 67 Aç
 njëmiliontë (i, e) § 67 Aç
 njënatëzaj § 67 Aç
 njëqind § 67 Aç
 Njëqind Ditët § 79
 njëqind e pesëdhjetë e pesë për qind § 67 Be
 njëqind e një § 67 Bd
 njëqind e trembëdhjetë § 67 Bd
 njëqindedytë (i, e) § 67 Aç
 njëqindtë (i, e) § 34
 njëra § 3
 njëri § 3
 njëri-tjetri § 3; § 68 a
 njësi § 3
 njëthundrak § 5 ç
 njëzet e një § 67 Bd
 njëzet e shtatë § 67 Bd
 njëzet e tetë mijë e katërqind e
 pesëdhjetë e shtatë § 67 Bd
 njëzetennjëtetë (i, e) § 67 Aç
 njëzetepesëvjetori (- i themelimit të
 Partisë) § 68 h
 njëzet-tridhjetëvjeçare (periudha -) § 68 a
 njëzëri § 67 Aç
 njoh § 27 b
 njohje § 27
 njohuri § 27
 Nju-Delhi § 68 f
 Nju-Jork § 37; § 68 f

O

O § 89
 O Brien § 71
 O Kejsi § 71
 O Konor § 71
 objekt § 36 a
 objektiv § 36 a
 objektivizëm § 36 a
 Oblomov § 37
 obobo § 67 Aç
 oborr § 28 c
 oborrtar § 5 c; § 28
 Odesa § 36 r; § 37
 Odiseu § 36 f

oh-et § 99 b
 OKB § 84; § 99 a
 OKB-në § 8 e
 OKB-së (sesioni i 28-të i -) § 68 j
 okside § 40
 oksigjen § 36 ç, g
 Oktaviani § 36 a
 oligarki § 36 j
 Olimp-i § 36 ç
 olimpiadë § 36 a, ç, f
 om-i § 72
 Onega § 37
 OPEK § 84
 opera § 90
 opera (- “Skënderbeu”) § 90
 Operacioni i Dimrit § 79
 optimizëm § 36 nj
 optimizmi § 36 nj
 oqeane § 40 b
 Oqeani i Ngrirë i Veriut § 78
 orakull § 36 ll
 Orel § 37
 orë-makinë § 68 b
 orëndreqës § 67 Ab
 orë-normë § 68 b
 orë-njeri § 68 b
 organizatë-bazë § 68 c
 orgji § 36 g
 oriz § 22
 orkestër § 36 j
 ortopedi § 36 f
 Osiris § 36 n
 Oslo § 37
 Osmanogllu § 68 g
 osmozë § 36 n
 osh-osh § 68 a
 Otava § 37

P

pa (*pjesëz*) § 65
 paafrueshëm (i) § 18
 paaftë (i) § 18; § 67 Aa
 paaftësi § 67 Aa
 paanësi § 18
 paanshëm (i) § 18
 pa-/anshëm (i) § 100 b
 paapelueshëm (i) § 18
 paarmatosur (i) § 18

pa-/arsyeshëm (i) § 100 b
 paarrirë (i) § 18
 pabesë (i) § 67 Aa
 paça § 31
 padashur § 67 Aç
 Pa-dë-Kale § 68 f
 pafajësi § 5 c
 pafajshëm (i) § 9 d
 paf-puf § 68 a
 pagëzim § 5 a
 pagëzroj § 5 a
 paguaj (do të) § 25 dh
 paguaja (do të) § 25 dh
 paguaje (do të) § 25 dh
 paguajë (do të) § 25 dh
 paguajmë (do të) § 25 dh
 paguajnë (do të) § 25 dh
 pah § 27 b
 paharrueshëm (i) § 17
 paj-/toj § 98 b
 pajë § 25 a
 pajime-t § 25 a
 pajis § 25 a
 pajisje § 25 a
 pajisur (i, e) § 25 a
 pajtimtar § 5 c
 pajtuar § 16 b
 pak § 8 c
 pak nga pak § 67 Bc
 pakësoj § 5 c
 pakidermë § 36 j
 pakkush § 8 c; § 67 Aç
 pakmos § 67 Aç
 pako § 25 c
 pako (një -) § 39
 pako (shumë -) § 39
 pakoja § 25 c
 pakoje (i, e një) § 25 c
 paksa § 67 Aç
 paksëpaku § 67 Aç
 pakundshoq (i) § 67 Aç
 paleoliti § 79
 paleontologji § 36 f
 palë-palë § 68 a
 pallate § 40
 palloi (një -) § 26 a
 palloit (i, e) § 26 a
 pallto § 25 c; § 36 ll
 pallto (një -) § 39

- pallto (shumë -) § 39 e
 palltoja § 25 c
 palltoje (i, e një) § 25 c
 pallua § 26 a
 pambuktë (i, e) § 8 ç
 panaire § 40 b
 pandonjëtëmetë (i, e) § 67 Aç
 Pani § 75
 panumërt (i, e) § 9 dh
 panxhar sheqeri § 67 Ba
 panxharsheqeri § 67 Ba
 papa (- Kalisti III) § 73
 Papa (- Kristo Negovani) § 73
 papajtueshëm (i) § 17
 Papër-Sollak § 68 ë
 papërshtatshëm (i) § 67 Aa
 papërtueshëm (i) § 17
 Papilonaceae § 88
 paprek-/shme (e) § 98 b
 papritmas § 67 Aç
 paqedashës § 67 Ab
 para § 25 b
 “Para agimit” § 83
 paraardhës § 67 Ab
 paraçlirimit (i) § 67 Aa
 para- dhe pasçlirimit (periudha e -) § 67 Ab
 paradhënie § 32; § 67 Ab
 parafytyrim § 67 Aa
 paragrafë § 40
 Paraguai § 36 c
 Paraguit (kryeqyteti i -) § 67 Ad
 paragjykim § 67 Ab
 paraja § 25 b
 paraje § 25 b
 parakalim § 67 Ab
 parakohshëm (i) § 67 Aa
 Para-marsh! § 68 ll
 parandej § 67 Aç
 parandjenjë § 13 b
 paraqiste (do të) § 35
 pararojë § 67 Ab
 parashikues-e § 17
 parashkollor § 67 Aa
 parashutë § 12
 parathënie § 3; § 32
 parazit § 36 n
 pardje § 67 Aç
 pareshtur § 67 Aç
 pareshtur (i, e) § 28
 parë (i) (kapiten -) § 68 gj
 parë (i) (sekretari - i komitetit të Partisë të ...) § 68 gj
 Paris § 37
 Paris-Tiranë-Pekin (vija ajrore -) § 69 a
 parmbremë § 67 Aç
 parmendë § 1
 par-/më (i) § 98 b
 parti § 25 b
 Parti (“Ku t’i kërkojë rrënjët e tua, -?”) § 68
 partia § 25 b
 Partia § 86
 Partia Komuniste e Shqipërisë § 80
 partie § 25 b
 parti-popull (uniteti -) § 69 c
 Partisë (Kongresi VI i -) § 81
 partizanë § 8 d; § 40
 partizanësh § 8 d
 partizanët § 8 d
 partizanëve § 8 d
 partizania § 32
 parvjet § 67 Aç
 parregullsi § 67 Aa
 parregullt (i) § 67 Aa
 pas dore (e la -) § 67 Bç
 pasi § 35
 pasiguri § 67 Aa
 paskam § 7 ç
 paskështa § 7 ç
 paskëtaj § 67 Aç
 pasluftës (periudha e -) § 67 Aa
 pas-/më (i) § 98 b
 pasnesër § 67 Aç
 passhkrim § 35
 pasteles § 49 b
 pastër (i) § 7 a
 pastërti § 5 c
 pastr (i) § 7 a
 pastrim § 5 ç
 pastroj § 5 ç
 pastrues-e § 17
 pasthënie § 32
 pashembullt (i, e) § 1; § 10
 pashë (Ali - Gucia) § 73
 pashë (Mehmet - Bushati) § 73
 pashkët § 82
 pashkollë (i) § 67 Aa
 pashpresë (i) § 67 Aa
 pashtershëm (i) § 28

- patëmetë (i, e) § 67 Aç
 patjetër § 67 Aç
 patokë § 40
 patolog § 36 f, ll
 patologji § 36 g
 patos § 36 f
 patriotë § 40
 pathyeshëm (i) § 7 b; § 15
 pathye-/shëm (i) § 98 c
 pathyeshme (e) § 7 b
 pathyeshmi (i) § 7 b
 pavdek-/shme (e) § 98 b
 pavënëre (i, e) § 67 Aç
 pavijon § 36 a
 Pavlov § 37
 pazare § 40 b
 pazarllëk § 4
 pazarllëqe § 43
 pazëvendësueshëm (i) § 17
 Pazvanogllu § 68 g
 pe § 1
 pedagog § 36 f
 pedagogia § 32
 pedagogji § 36 f, g
 pediatër § 36 a
 pedologia § 32
 pehlivan § 27 c
 pehriz § 27 c
 Pelagonia § 36 ll
 Pelidi § 36 f
 Peloponezi § 36 ll
 pellazgët § 91
 pemëtari § 5 b
 pemëtore § 5 b
 penallti § 36 ll
 pendë § 1
 Penelopa § 36 ll
 peng § 30
 penj-të § 1
 penjtë (i, e) § 29 b
 Peqin-Kavajë (kanali -) § 69 a
 perandori (- Kostandin) § 73
 Perandoria Osmane § 78
 Perandoria Romake e Lindjes § 78
 Perandoria Romake e Perëndimit § 78
 perde § 2
 perde (një -) § 39
 perde (shumë -) § 39
 perdeje § 2
 perdja § 2
 perëndi § 75
 Perëndimit (shtetet e -) § 78
 perëndim-jugperëndim § 68 e
 Perëndimore (Evropa -) § 78
 Perëndimore (Gjermania -) § 78
 personalitete § 40 b
 personalitete të shquara § 42
 perri § 75
 pesë § 8 gj
 pesë- dhe gjashtëkatëshe (ndërtesa -) § 67 Ab
 pesë-, dhjetë- dhe njëzetlitërshe (enë -) § 67 Ab
 pesëdhjetegjashtë (i, e) § 67 Aç
 pesëdhjetë § 8 gj; § 67 Aç
 pesëdhjetëvjetori (- i Pavarësisë) § 68 h
 pesëgarësh-i § 6 a; § 67 Ab
 pesë-gjashtë (- ditë) § 68 a
 pesëmbëdhjetëditëshi § 97 Ab
 pesëmbëdhjetëditëshi (- i parë i shtatorit) § 68 h
 pesëmbëdhjetëmijë § 67 Bd
 pesë për qind § 67 Be
 pesëqindëgjashtëdhjetekatërt (i, e) § 67 Aç
 pesëqindtë (i, e) § 34
 pesëqindvjetori (- i vdekjes së Skënderbeut) § 68 h
 pesëshe § 6 a
 pesëshja § 6 a
 pesëvjeçar § 5 b
 pesimist § 36 r
 Pestaloci § 37
 pestë (i, e) § 7 c; § 8 ç
 pes-/të (i) § 98 b
 pe-/sha § 99 e
 peshkopi (- Pal Engjëlli) § 73
 peshq § 9 c
 peshqish § 9 c
 peshqit § 9 c
 peshqve § 9 c
 Petëfi § 37
 petë-petë § 68 a
 petritë § 40
 petull § 10
 petulla-t § 10
 petulloj § 10
 Pezë-Helmës § 68 ë

- pëlhura-t § 38 a
 pëlqyeshëm (i) § 15
 pëllet § 5 a
 pëllëmbë § 5 a
 pëllumb § 5 a
 për dy § 67 Bb
 për një § 67 Be
 Për nder-armë! § 68 ll
 për një § 67 Bb
 për qind § 67 Be
 “Për revolucionarizimin e mëtejshëm të
 shkollës sonë” § 83
 për se (- është fjala?) § 67 Aç
 për së afërmi § 67 Bb
 për së gjalli § 67 Bb
 për së largu § 67 Bb
 për së mbari § 67 Bb
 për shembull § 67 Bç
 Për shumë vjet! § 67 Bf
 Për shumë vjet gëzuar! § 67 Bf
 për ta § 20 c
 për të § 20 c
 për to § 20 c
 për tre § 67 Bb
 përballë § 67 Aç
 përbashkët (i, e) § 6 b
 përbotshëm (i) § 7 c; § 9 d; § 31
 përbotshme (e) § 7 c
 përbot-/shme (e) § 98 b
 përbot-/shmja (e) § 98 b
 përbrenda § 67 Aç
 përbri § 67 Aç
 përcaktoj § 5 c
 përcill § 14
 përcillesh (të) § 14
 përcillesha (të) § 14
 përcilleshe (të) § 14
 përcillja (të) § 14
 përcillje (të) § 14
 përcillni (të) § 14
 përcjell § 14
 përcjellës § 14
 përcjellje § 14
 përderisa § 67 Aç
 përditë § 67 Aç
 përditshëm (i) § 31
 përdhe § 67 Aç
 përdhuni § 67 Aç
 për-/emër § 98 ç
 përe-/mër § 98 ç
 përfaqe § 67 Aç
 përfundi § 67 Aç
 përgënjeshttrim § 5 ç
 përgënjestroj § 5 ç
 përgjegjës-i § 6 a
 përgjegjësi § 5 ç
 përgjigj (u) § 22
 përgjithësisht § 5 b
 përgjithmonë § 67 Aç
 përgjumësh § 67 Aç
 përgjysmë § 67 Aç
 përherë § 67 Aç
 përjashta § 67 Aç
 përjav-/shmja (e) § 98 b
 përjetë § 67 Aç
 për-/jetshëm (i) § 98 ç
 përjet-/shëm (i) § 98 ç
 përkëtej § 67 Aç
 përkohshëm (i) § 7 c
 përkoh-/shëm (i) § 98 b
 përkohshme (e) § 7 c
 përkoh-/shme (e) § 98 b
 përkoh-/shmja (e) § 98 b
 përkrah § 67 Aç
 përkthyes § 15; § 41
 përkthye-/sit § 98 c
 përkundra § 67 Aç
 përkundrejt § 67 Aç
 përlyej § 15
 (për)mbi § 30
 përmbropa § 67 Aç
 përmend § 1; § 30
 përmendë (të) § 8 j
 përmendore § 1
 përmendsh § 30; § 67 Aç
 përmes § 67 Aç
 përmiell § 13 a
 përmirësoj § 5 b
 përmjerr § 28 c
 përmore § 28 c
 përmosthëm (i) § 31
 përmuajshëm (i) § 16 a
 përnatë § 67 Aç
 përnjëherë § 67 Aç
 përnjëherësh § 67 Aç
 përnjëmend § 67 Aç
 përpara § 67 Aç
 përparime të dukshme § 42

përparimtarë § 40	përzihesh § 27 c
përpiktë (i, e) § 7 c	përzihesha § 13 b; § 27 c
përplot § 67 Aç	përziheshe § 13 b; § 27 c
përplot § 67 Aç	përziheshit § 13 b
përposh § 67 Aç	përzihet § 13 b
përpunues-e § 17	përzihi § 27 c
përqark § 67 Aç	përzihuni § 27 c
përse § 67 Aç	përzejesh § 13 b
përse (- nuk erdhi?) § 67 Aç	përzejefsha § 13 b
përsëri § 67 Aç	përzejefshi § 13 b
përsipër § 67 Aç	përzejefshim § 13 b
përshpirtshëm (i) § 31	përzejefshin § 13 b
përshtaste (do të) § 35	përzejftë § 13 b
përshtatshëm (i) § 31	përzejë § 13 b
përtacë § 8 d; § 40	përzejë § 13 b
përtej § 67 Aç	përzejë § 13 b
përtuar § 16 b	Përralla (- gjet një ditë të Vërtetën) § 85
përveçqë § 67 Aç	përrallë § 5 a; § 28 b
përveçse § 67 Aç	përrenj § 29 c
përvetësoj § 27	përreth § 35; § 67 Aç
përvijoj § 25 a	përroi (- i Munellës) § 78
përvishju (- kësaj pune) § 25 d	përroi (një -) § 26 a
përvitshëm (i) § 31	Përroi i Thatë § 78
përzemërt (i) § 1	përroit (i, e) § 26 a
përzë § 3	përrua § 16 a; § 26 a; § 28 b; § 78
përzër § 9 gj	pësore-vetvetore (trajta -) § 68 c
përziej (do të) § 13 b; § 25 dh	pështjelloj § 5 a
përzieja (do të) § 13 b; § 25 dh	pështyj § 5 a
përzieje (do të) § 13 b; § 25	pi § 25 dh
përziejë (do të) § 25 dh	pianist § 36 a
përziejë (të) § 8 j	piano § 36 a
përziejmë (do të) § 13 b; § 25 dh	picërroj § 5 ç; § 28 b
përziejmë (të) § 8 h	pija § 25 a
përziejnë (do të) § 13 b; § 25 dh	pije § 25 a
përziejnë (të) § 8 h	pijes § 25 a
përziekam § 13 b	pijë (të) § 8 j
përzieke § 13 b	pijshëm (i) § 25 a
përziem § 9 g; § 13 b	pika-t (pikat e shiut) § 38 b
përzien § 9 g; § 13 b	pika-pika § 68 a
përziëni § 13 b	pikë § 38 b
përzienim § 13 b	pikë-t (fitoi pesë pikë) § 38 b
përzienin § 13 b	pikë për pikë § 67 Bc
përzienit § 13 b	pikëllim § 5 b
përziënte § 13 b	pikëmbështetje § 67 Ab
përzier § 8 k	pikënisje § 5 b; § 67 Ab
përzier (kam -) § 13 b	pikëpamje § 5 b; § 67 Ab
përzier § 9 g; § 13 b	pikëpyetje § 67 Ab
përzihem § 13 b; § 27 c	pikërisht § 5 b
përzihen § 13 b	pikësëpari § 67 Aç

- pikësytim § 67 Ab
 pilot § 36 ll
 Pinaceae § 88
 Pindari § 36 f
 pinguinë § 40
 pionier § 36 a
 pionierë § 8 d
 pirë § 8 k
 pirë (i, e) § 8 k
 pirik § 36 ç
 pirite § 40
 pirografi § 36 ç
 pirunë § 40
 Pirro § 25 c
 Pirroja § 25 c
 Pisces § 88
 Pisistrati § 36 n
 pisha-t § 38 n
 pishtar § 5 b
 Piza § 36 n
 pjek § 14
 pjekur (i) § 9 c
 pjekurish (të) § 9 c
 pjekurit (të) § 9 c
 pjekurve (të) § 9 c
 pjell § 14
 pjellor § 14
 pjerrësi § 28
 pjerrët (i, e) § 28 b
 pjesëmarrës § 67 Ab
 pjesëmarrje § 5 b; § 67 Ab
 pjesë-pjesë § 68 a
 pjesë-t § 38 b
 pjesëtim § 5 b
 pjesëtoj § 5 b
 pjesëz-a § 6 a
 pjesshëm (i) § 7 c; § 35
 pjesshme (e) § 7 c
 pjeshkë-t § 38 b
 Pjetër Budi § 71
 PK § 99 a
 PKK § 84
 PKSH § 84
 plagjiat § 36 ll
 Plaku (- i Vitit të Ri) § 85
 plan § 36 ll
 plan-detyrë § 68 c
 plane § 40 b
 planet § 36 ll
 planetë § 40
 Plani D-4 § 68 i
 planifikim § 36 ll
 plastik § 36 ll
 platin § 36 ll
 Platoni § 36 ll
 Platonius § 71
 plazmë § 36 o
 plazhe § 40
 pleh § 27 b
 plehërim § 5 c
 plehëroj § 5 c; § 27
 plejadë § 36 a
 pleonazëm § 7 a; § 36 nj
 pleonazmi § 7 a; § 36 nj
 ple-/pi § 98 a
 pleq § 9 b
 pleqëroj § 5 c
 pleqësi § 5 c
 pleqsh § 9 b
 pleqve § 9 b
 pleur-a § 36 d
 Pleurat-i § 36 d
 pleurit § 36 d
 plot § 8 c
 plotë (i, e) § 8 c
 plotësisht § 5 b
 plotësoj § 5 b
 plotësues-e § 17
 plotfuqishëm (i) § 8 c
 plumb § 30
 Plutarku § 36 j
 Plutoni § 36 ll
 pllakat § 36 ll
 po qe se § 67 Bdh
 pot ë jetë se § 67 Bdh
 poema (- “Prishtina”) § 90
 poemë § 90
 poezi § 36 n
 pohoj § 27 c
 polka § 36 ll
 polakët § 91
 Poli i Jugut § 78
 Poli i Veriut § 78
 Polib-i § 36 ç
 Polifemi § 74
 poligjenezë § 36 ç
 Polinezi-a § 36 ç
 Polinezia § 36 n

- politeizëm § 36 f
 politeknik § 36 ç
 politiko-kulturor § 68 d
 politiko-shoqëror § 68 d
 polka § 36 ll
 Poloni § 37
 Polygonales § 88
 po-/pu-/lli § 98 a
 popullsi § 5 c
 popullzot § 5 c
 poqë § 67 Aç
 porsa § 67 Aç
 porsaardhur (i) § 67 Ab
 porsalindur (i) § 67 Ab
 porse § 67 Aç
 porsi § 67 Aç
 Port-Artur § 68 f
 portier § 36 a
 Port-Said § 68 f
 posa § 67 Aç
 Poseidoni § 36 n
 po-/sta § 98 b
 pos-/ta § 98 b
 postbllok § 67 Ab
 postë-telegraf § 68 c
 postë-telegraf-telefon § 68 c
 poshtë-lart § 68 a
 poshtërim § 5 ç
 poshtëroj § 5 ç
 poshtërsi § 5 c
 pothuaj § 67 Aç
 pothuajse § 67 Aç
 pozë § 36 n
 pozicion § 36 n
 pozicione § 40
 pozitë § 36 n
 pozitiv § 36 n
 PPSH § 84; § 99 a
 prag § 22
 Pragë § 37
 prandaj § 30
 Pranë këmbës-armë! § 68 ll
 pranverë-vjeshtë (periudha -) § 69 a
 Prapa-ktheu! § 68 ll
 prapambetje § 67 Ab
 praparojë § 67 Ab
 prapaskenë § 67 Aa
 prapavijë § 67 Ab
 prapëseprapë § 67 Aç
 prej (*parafjalë*) § 66
 prej saj § 20 c
 prej sish § 20 c
 prej sosh § 20 c
 prej tij § 20 c
 prej tyre § 20 c
 prejse § 67 Aç
 premte (e) § 1
 premtja (e) § zezë § 82
 presësh (të) § 6 c
 president § 36 n
 presidenti (- i Republikës) § 73
 Presidenti i Këshillit të Përgjithshëm të
 Bashkimeve Profesionale të Shqipërisë §
 74
 Presidentja e Bashkimit të Grave të
 Shqipërisë § 74
 presidium § 36 n
 presidiume § 40
 Presidiumi i Kuvendit Popullor § 80
 presim (të) § 9 ë
 presin (të) § 9 ë
 Prespa e Madhe § 78
 Prespa e Vogël § 78
 prestar § 5 c
 priftëreshë § 5 ç
 priftërinj § 5 ç; § 29 c
 prill § 92
 Prill (O -, o im vëlla!) § 85
 Princ (- Vidi) § 73
 princi (- Karl Topia) § 73
 Principata e Arbërisë § 78
 Principata e Lihtenshtajnit § 78
 priste (do të) § 35
 prishësh (të) § 6 c
 pritje-përcjellje § 68 a
 pritsha § 31
 prittë (në më -) § 35
 prit-/të (në mos -) § 100 b
 prizëm § 36 nj
 prizmi § 36 nj
 probleme § 40
 procedoj § 36 ë
 procedurë § 36 ë
 proces § 36 ë
 procesverbal § 67 Ab
 profesione § 40
 profesor (- N.N.) § 73
 prognozë § 36 n

- projekt § 36 a, gj
 projektbuxhet § 67 Ab
 projektim § 36 gj
 projektligj § 36 gj
 projektoje § 36 gj
 projektor § 36 gj
 projektplan § 36 gj; § 67 Ab
 Promete (një - i ditëve tona) § 72
 Prometeu § 36 f
 protezë § 36 n
 protokoll § 36 ll
 protone § 40 b
 protoplazmë § 36 o
 Protozoa § 88
 provincial § 36 ë
 prozë § 36 n
 prozodi § 36 n
 PS § 99 a
 psalm § 36 ll
 psalt § 36 ll
 pse-ja § 99 b
 pse-ja (- është ndajfolje pyetëse) § 68 l
 pseudonim § 36 d
 psikiatër § 36 a, j
 psikiatri § 36 ç
 psikik § 36 ç, j
 psikolog § 36 ç, ll
 psikologji § 36 g, j
 psikozë § 36 j, n
 p.sh. § 99 c
 psherëti § 5 a
 PTT § 99 a
 PTT-së § 99 b
 PTT-së (nëpunësit e -) § 68 j
 publicist § 36 ë
 publicistikë § 36 ë
 puçërr § 9 a
 puçërriza-t § 5 ç
 pulagjel § 67 Ac
 pulëbardhë § 5 b; § 67 Ab
 pulëdushke § 67 Ab
 pulpa-t § 38 a
 pullaz § 22
 pullaze § 40
 Puna mbarë! § 67 Bf
 punë § 8 a
 pu-/në § 98 a
 punë pa punë § 67 Bc
 Punë të mbarë! § 67 Bf
 punëtor § 5 b
 punëtorë § 8 d; § 40
 punëtorësh § 8 d
 punëtorët § 8 d
 punëtorëve § 8 d
 punëtori § 5 b
 punime § 40
 punoi § 26 c
 punoj (do të) § 25 dh
 punoja (do të) § 25 dh
 punoje (do të) § 25 dh
 punojë (do të) § 25 dh
 punojmë (do të) § 25 dh
 punojmë (të) § 8 h
 punojnë (do të) § 25 dh
 punojnë (të) § 8 h
 punonim (të) § 9 f
 punonin (të) § 9 f
 punonit (të) § 9 f
 punonjës § 9 c
 punonjësish § 9 c
 punonjësit § 9 c
 punonjësve § 9 c
 punuaka § 16 b
 punuakam § 16 b
 punuakan § 16 b
 punuake § 16 b
 punuakemi § 16 b
 punuakeni § 16 b
 punuam § 16 b
 punuan § 16 b
 punuat § 16 b
 punuat § 8 k; § 16 b
 punu-/ar § 98 c
 pupël § 7 a; § 9 a
 puplash § 7 a
 puplat § 7 a
 puplave § 7 a
 puple (i, e një) § 7 a
 puplën § 7 a
 puplës § 7 a
 puse § 40
 pyes § 15
 pyetëm § 9 g
 pyetën § 9 g
 pyetës § 15
 pyetët § 9 g
 pyetja § 2
 pyetje § 2; § 15

pyetjeje § 2
pyettë (në -) § 35

Q

qafa (- e Llogorasë) § 78
Qafa e Gjarprit § 78
Qafa e Thanës § 78
Qafa e Zezë § 78
qafa-t § 38 a
qafë § 78
qafëgjatë § 5 b
qaj § 25 dh
qajmë § 25 dh
qajnë § 25 dh
qarë § 8 k
qarr § 28 c
qehaja § 27 c
qelizë § 8 ë
qen § 1; § 9 b
qendër § 1
qe-/ndra § 98 b
qen-/dra § 98 b
qend-/ra § 98 b
qendror § 1
qenë § 8 k
qenë (kam -) § 1
qenësi § 1
qengj § 1; § 22; § 30
qenie § 1; § 32
qenkam § 7 ç
qenkësja § 7 ç
qensh § 9 b
qentë § 9 b
qen-ujk § 68 c
qenve § 9 b
qepëse (makinë -) § 6 a
qeramikë § 36 ë
qere (*sëmundje e lëkurës*) § 28 b
qersh (një -) § 39
qersh (shumë -) § 39
qerre (*mjet transporti*) § 28 b
qesh e ngjesh § 67 Bc
qetësi § 5 b
Qeveria e Përkohshme e Durrësit § 79
që atëherë § 20 a
qe kur (- ra dëborë, u ftoh moti) § 67 Aç
që në § 67 Bdh
që se § 67 Bdh

që te § 67 Bdh
qëkur § 67 Aç
qëkur (kam - (qyshkur) që po të pres) § 67 Aç
qëkurse § 67 Aç
qëmoti § 67 Aç
që-/ndroj § 98 b
qën-/droj § 98 b
qënd-/roj § 98 b
qëndroj (do të) § 25 dh
qëndroja (do të) § 25 dh
qëndroje (do të) § 25 dh
qëndrojnë (do të) § 25 dh
qëndrojnë (do të) § 25 dh
qëparë § 67 Aç
qëroj § 5 a
qiell § 13 a
qi-/ell § 98 c
qiellor § 13 a
qilim § 11
qilima § 40
qime § 11
qind § 22
qind për qind § 67 Be
qindëshe § 6 a
qindësheje (i, e një) § 6 a
qindëshen § 6 a
qindëshes § 6 a
qindëshesh § 6 a
qindëshet § 6 a
qindëshëve § 6 a
qindëshja § 6 a
qindvjetori § 67 Ab
qitës-i § 6 a; § 41
qitëse § 6 a
Qofshi shëndoshë! § 67 Bf
Qofshi vetë § 67 Bf
qoftëlargu § 67 Aç
qorr § 28 c
qorrazi § 28
qorr-morr § 68 a
qoshe më qoshe § 67 Bc
quaj § 16 b
Qukës-i § 6 a
qurra § 12; § 28 b
qurrash § 12
qymeze § 40 b
qymyr § 12

qymyrguri § 67 Ab
 qysh se § 67 Bdh
 qyshkur § 67 Aç
 qytet § 78
 qytetare § 2
 qytetareje § 2
 qytetarja § 2
 qytete § 40 b
 qytetërim § 5 c
 qytetëroj § 5 c
 qytet-hero § 68 c
 qyteti (- i Fierit) § 78
 qytet-muze § 68 c

R

Rabëlesë (veprat e -) § 67 Ad
 Rabindranat Tagore § 37
 racë § 28
 racial § 36 a
 racion § 36 ë
 racionalizim § 36 a
 radio § 25 c; § 36 a
 radioja § 25 c
 radioje (i, e një) § 25 c
 radiologia § 32
 radiodhënës § 67 Ab
 radiomarrës § 67 Ab
 radiopërhapje § 67 Ab
 radhë § 28
 radhë-radhë § 68 a
 rafte § 40
 Raguza § 36 n
 rajon § 36 a
 ramazani § 82
 ranishte § 3
 Rasin § 37
 RDGJ § 84; § 99 a
 re § 25 b
 re (e) § 8 e
 reaksion § 36 a, k
 reaksionar § 36 a
 realizëm § 36 nj
 realizmi § 36 nj
 rebel § 28
 rebelë § 8 d
 recension § 36 a, ë
 Reç-e-Dardha § 78
 Reforma § 79

Reforma Agrare § 79
 regjent § 36 g
 regjim § 36 g
 regjisor § 36 r
 regjistër § 28; § 36 g
 regjistra themeltarë § 42
 regjistrim § 5 ç
 regjistroj § 5 ç
 rehabilitoj § 36 i
 rehat § 27 c
 reja § 25 b
 reje § 25 b
 Rejkjavik § 36 c
 rekuem § 36 dh
 remtar § 28
 rëndë (i, e) § 3
 rendte § 34
 rendtë (në -) § 34
 renë (të) § 8 e
 Republika Arabe e Egjiptit § 78
 Republika Demokratike Gjermane § 78
 Republika Demokratike e Vietnamit § 78
 Republika e Korçës § 78
 Republika e San-Marinos § 78
 Republika e Tretë § 79
 Republika e Venedikut § 78
 Republika Franceze § 78
 Republika Popullore e Kinës § 78
 Republika Popullore e Shqipërisë § 78
 Republika ("Mirëmëngjes, -") § 86
 resë (së) § 8 e
 restorante § 40
 resht (*pushoj*) § 28
 reshtje § 28
 retoromanishtja § 68 d
 reumatizëm § 7 a; § 36 d
 reumatizmi § 7 a
 revista (- "Nëntori") § 90
 "Revista pedagogjike" § 83
 revistë § 90
 revizionizëm § 36 nj
 revizionizmi § 36 nj
 revolucion § 36 a, ë
 Revolucioni Socialist i Tetorit § 79
 rezervë § 36 n
 rezolutë § 36 n
 rezultat § 36 ll, n
 rëndë (i, e) § 3
 rëndë-rëndë § 68 a

rëndoj § 3
 rënë (kam -) § 3
 rënie § 32
 rënkoj § 28
 rëntgen § 72
 riatdhesim § 67 Aa
 Rikard Zemërluani § 71
 Rilindja § 79
 Rilindja Kombëtare Shqiptare § 79
 Rimski-Korsakov § 68 g
 rini § 25 b
 rinia § 25 b
 Rinia Komuniste Shqiptare § 80
 rinie § 25 b
 rinoqerontë § 40
 rinj (të) § 29 c
 rinjtë (të) § 8 dh
 Rio-de-Zhanejro § 36 c; § 37
 Rio-de-Zhanejros (rrugët e -) § 67 Ad
 rishtas § 22
 rishtazi § 22
 ritëm § 36 ç, f
 ritme të shpejta § 42
 rob § 22
 Robespieri § 36 a
 robëri § 5 c
 robëroj § c
 robtohem § 5 c
 Rodentia § 88
 Rodosit (ishulli i -) § 67 Ad
 rojtar § 5 b
 Rojter § 36 c
 rol § 28
 romak § 28
 romakë § 8 d
 roman § 90
 romani (- “Lumi i vdekur”)) § 90
 romantizëm § 36 nj
 romantizmi § 36 nj
 romboide § 40
 rosakë § 8 d; § 40
 Rosinanti § 76
 Rostov-mbi-Don § 68 f
 “Rote fane” § 83
 RPSH § 84; § 99 a
 RSP § 84; § 99 a
 ruaj § 16 b
 ru-/aj § 98 c
 ruaj (- shtëpinë) § 28 a

ruajmë (të) § 8 h
 ruajnë (të) § 8 h
 rumunët § 91
 Ruslan § 37
 Rushit Bilbil Gramshi § 71
 ryshfet § 28

RR

rraboshtë-a § 28 a
 rradake § 28 a
 rrafsh § 28 a
 rrafshët (i, e) § 28
 Rrafshi i Dukagjinit § 78
 rrafshim § 28
 rrafshinë § 28
 rrafshnaltë § 28
 rrafshoj § 28
 rrafshultë § 28
 rrah § 27 b; § 28 a
 rrahës-i § 28 a
 rrahje § 27
 rrah-u § 28 a
 rraketake § 28 a; § 67 Aç
 rrallë § 28 a
 rrallë (i, e) § 28 a
 rrallëherë § 28; § 67 Aç
 rrallëkush § 67 Aç
 rralloj § 28
 rrangulla § 28 a
 rrap § 28 a
 rrapëllij § 28 a
 rrapëllimë § 28 a
 rrapishtë § 28
 Rrapo Hekali § 71
 rraqe § 28 a
 rras § 28 a
 rrasallis § 28
 rrasët (i, e) § 28
 rrashtë § 28 a
 rrasht § 28 a
 rrashtë § 28 a
 rrathje § 28 a
 rravgim § 28 a
 rravgoj § 28 a
 rrebesh § 28 a
 rrebeshe § 40
 rrebull § 28 a
 rreckë § 28 c

rreckos § 28	rrëfim § 5 a; § 28 a
rregull § 9 a; § 28 a	rrëfyem § 9 g
rregullisht § 28	rrëfyen § 9 g
rregulloj § 28	rrëfyet § 9 g
rregullsi § 5 c	rrëgallë § 28 a
rregullt (i, e) § 9 dh; 28	rrëgjoj § 28 a
rrej § 28 a	rrëgjuar (i, e) § 28
rrekem § 28 a	rrëkajë § 28 a
rrem (<i>lopatë e barkës</i>) § 28 a	rrëke (një -) § 39
rremash § 28 a	rrëke (shumë -) § 39
rremb (<i>degë, damar</i>) § 1; § 28 a	rrëke-ja § 28 a
rremë (i, e) § 28 a	rrëkëllej § 28 a
rrenë § 28 a	rrëmbej § 28 a
rreng § 28 a	rrëmbim § 28
rrepë § 28 a	rrëmbyeshëm (i) § 15; § 28
rreptë (i, e) § 28 a	rrëmet § 28 a
rreptësi § 5 b; § 28	rrëmih § 28 a
rreptësisht § 5 b; § 28	rrëmore § 28 a
rreshk § 28 a	rrëmujë § 28 a
rreshkët (i, e) § 28	rrëndës § 28 a
rreshk-u § 28 28	rrënim § 28
rresht § 28 a	rrënoj § 28 a
rreshter § 28 a	rrënxak § 28 a
rreshtim § 28	rrënjë § 3; § 28 a; § 29 a
rreshtoj § 28	rrënjëdalë § 28
rreshtor § 28	rrënjës § 28
reth § 28 a	rrënjësisht § 28
reth e (për)qark § 67 Bc	rrënjësor § 28
reth e rrotull § 28 a; § 67 Bc	rrënjos § 28
rrethanë § 28	rrëpirë § 28 a
rrethatore § 28	rrëqebull § 28 a
rrethe-ja § 28	rrëqethem § 28 a
Rreth-Greth § 68 ë	rrëshaje-t § 28 a
rrethim § 28	rrëshajet § 82
rrethina-t § 28	rrëshek § 28 a
rrethoj § 28	rrëshiq § 28 q
rrethojë § 28	rrëshirë § 28 a
rrezatoj § 28	rrëshqanë § 28
rreze § 28 a	rrëshqanor § 28
rrezg-u § 28 a	rrëshqas § 28 a
rezik § 28 a	rrëzall § 28 a
rezikoj § 28	rrëzë § 3; § 28 a
rezikshëm (i) § 28	rrëztoj § 28 a
rezhde-ja § 28 a	rrri § 28 a
rrëcok-u § 28 a	rrip § 11; § 28 a
rrëfanë § 5 a; § 28 a	rripa-rripa § 68 a
rrëfej § 28 a	Rrip-zgjato! § 68 ll
rrëfenjë § 29 a	rriqër § 28 a
rrëfenjë-a § 28 a	rriskë § 28 a

rrit § 28 a
 rritur (i, e) § 28
 rrjedh § 14; § 28 a
 rrjedhë § 28
 rrjedhës-e § 28
 rrjedhim § 28
 rrjedhore § 28
 rrjedhshëm § 28
 rrjep § 14' § 28 a
 rrjepacak § 28
 rrjetë § 28 a
 rroba-t § 38 a
 rrobalarëse § 67 Ab
 rrobaqepës § 28; § 67 Ab
 rrobaqepësi § 5 ç
 rrobë § 28 a
 rrobull § 28 a
 rrodhe § 28 a
 rroftë § 28 a
 rrogë § 28 a
 rrogëtar § 5 b; § 28
 rrogoz § 22; 28 a
 rrogoza § 40 a
 Rrogozhinë-Fier (hekurudha -) § 69 a
 rroj § 28 a
 rrojë-a § 28 a
 rrojtore § 28
 rok § 28 a
 rokja § 2
 rokje § 2; § 28 a
 rokjeje § 2
 rokopujë § 28 a
 rokull § 28 a
 rokullis § 28 a
 ropamë § 28 a
 ropatem § 28 a
 ropulli § 28 a
 rotë § 28 a
 rotull § 10; § 28 a
 rotulla-t § 10
 rotullash § 10
 rotullim § 28
 rotullohem § 10
 rotulloj § 28
 rotullues § 28
 rozgë § 28 a
 ruaj § 16 b
 ruaj (- mjekrën) § 28 a
 ruar (i, e) § 28

ruaza § 28 a
 rrudh § 28 a
 rrudhë § 28 a
 rrudhët (i, e) § 28
 rufe § 8 e; § 25 b; § 28 a
 rufe (një -) § 39
 rufe (shumë -) § 39
 rufeja § 25 b
 rufeje § 25 b
 rufenë § 8 e
 rufepritës § 28
 rufesë § 8 e
 rrufetë § 8 e
 rrufë § 28 a
 rrufkë (vezë -) § 28 a
 rruga (- "Asim Vokshi") § 90
 rruga (- "Kongresi i Përmetit") § 90
 Rruga e Barrikadave § 78; § 90
 rugaç § 28
 rugë § 28 a; § 90
 rugë pa rrugë § 67 Bc
 rugë-t § 38 b
 rugëdalje § 67 Ab
 rumbull § 28 a
 rumbullakët (i, e) § 28
 rumbullakoj § 28
 rumbullos § 28
 rrungajë § 28 a
 rrush § 28 a
 rrushkull § 28 a
 rruzull § 28 a
 rruzullim § 28
 rryell § § 28 a
 rryeshëm § 15; § 28 a
 rryl § 28 a
 rrymë § 28 a
 rrypinë § 28 a

S

S § 89
 s' (- arrin) § 19 b
 s' (- bëri) § 19 b
 s' (- duhet) § 19 b
 s' (- e di) § 19 b
 s' (- erdhi) § 19 b
 s' (- ëmës (i, e)) § 19 c
 s' (- është) 19 b
 s' (- i tha) 19 b

- s' (- mundem) § 19 b
 s' (- na tha se ç'kërkonte) § 19 b
 s' (- presim) § 19 b
 s' (- thuhet) § 19 b
 s' (- u përgjegj) § 19 b
 sado që § 67 Bdh
 Safo § 25 c
 Safoja § 25 c
 Sahalin § 37
 sahan § 27 c
 sahat § 27 c
 saj (e) (motra -) § 61
 saj (i, e, të) § 9 h; § 61
 Sajgon § 36 c
 sajte (të) § 8 g
 sakaq § 67 Aç
 sakaqherë § 67 Aç
 saku § 67 Aç
 Saltikov-Shedrin § 37; § 68 g
 Salusti § 36 ll
 Salvia officinalis § 88
 sallam § 36 ll
 sallë § 36 ll
 sallon § 36 ll
 sandale § 36 ll
 sandal (*mjet lundrimi*) § 30
 San-Francisko § 68 f
 San-Hoze § 68 f
 San-Huan § 68 f
 Sanksion § 36 a, k
 San-Marino § 68 f
 San-Martin § 71
 San-Salvador § 68 f
 Santiago § 36 a
 Santo-Domingo § 68 f
 sapo § 67 Aç
 sapo që § 67 Bdh
 sarkazëm § 7 a; § 36 nj
 sarkazmi § 7 a; § 36 nj
 Saturni § 77
 Sazani § 78
 Scila § 36 ll
 se ç' (nuk e di - i ka ngjarë) § 67 Aç
 se sa (nuk e di - është ora) § 67 Aç
 SEATO § 84; § 99 a
 secili § 67 Aç
 secilido § 67 Aç
 seç § 67 Aç
 seç (- këndon bilbili) § 73 Aç
 Sedoi § 36 c
 sehir § 27 c
 sekretari (- i KQ) § 73
 sekretari (- i Komitetit të Partisë) § 73
 Sekretari i Parë i Bashkimit të Rinisë së
 Punës të Shqipërisë § 74
 Sekretari i Parë i Komitetit Qendror të
 Partisë së Punës të Shqipërisë § 74
 Sekretariati i Komitetit Qendror të
 Partisë së Punës të Shqipërisë § 80
 seksion § 36 a
 sekuestrim § 36 dh
 sekuestroj § 36 dh
 sekush § 67 Aç
 Selanik § 37
 seleksion § 36 k
 seleksionoj § 36 k
 seminare § 40 b
 semitë-t § 40
 sende të gjetura § 42
 Senë § 37
 Sen-Sans § 68 g
 Sen-Simon § 68 g; § 71
 Sent-Etien § 68 f
 Sen-Zhyst § 68 g
 serbë § 8 d
 serbokroatishtja § 68 d
 Sergei § 36 c
 serrë § 36 m
 sesa § 67 Aç
 sesa (më mirë të vdesësh më këmbë, - të
 rrosh i gjunjzuar) § 67 Aç
 sesion § 36 a
 Sevilie § 36 a
 së (*nyjë e përparme*) §§ 45, 47, 48, 49,
 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60
 së afërmi § 67 Bb
 së bashku § 67 Bb
 së dyti § 67 Bb
 së fundi § 67 Bb
 së jashtmi § 67 Bb
 se larti § 67 Bb
 se paku § 67 Bb
 se pari § 67 Bb
 se toku § 67 Bb
 se thelli § 67 Bb
 sëmundje § 5 a
 sëpatë-daltë § 68 c
 sfakë § 24 a

sfilit § 24 a	Siri-a § 36 ç
sfrat § 24 a	sirtar § 11
sfungjer § 12; § 24 a	sizmik § 36 o
sfurk § 24 a	sizmograf § 36 o
si edhe § 67 Bdh	sjell § 14
Si urdhëron! § 67 Bf	sjellë § 8 k
Si urdhëroni! § 67 Bf	sjellje § 14
Sicilia § 36 ë	skaj § 25 a
sicilian § 36 ë	skaji § 25 a
siç § 67 Aç	skajin § 25 a
Sidnei § 36 c; § 37	skajit § 25 a
sido që § 67 Bdh	skalit § 24 a
sidokudo § 67 Aç	skërfyell § 24 a
sidoqoftë § 67 Aç	skërkë § 24 a
Sierra-Leone § 37; § 68 f	skërmit § 24 a
Sierra-Morena § 68 f	skëterrë § 28 b
sikur § 67 Aç	skit § 36 ç
sikurse § 67 Aç	Skiti-a § 36 ç
sikush § 67 Aç	Skitia § 36 f
silazhe § 40	skolastikë § 36 ll
silicium § 36 a	Skrapari § 78
silikate § 40	sku-/adër § 98 c
silogjizëm § 36 c, ll, nj	skua-/dër § 98 c
silogjizmi § 36 nj	Skuadër-ndal! § 68 ll
simbiozë § 36 a, ç	skuq § 24 a
simbol § 36 ç	slogan § 24 a
sime § 20 ç	sllav § 36 ll
sime (vajzës -) § 20 ç	sllovak § 36 ll
simetri § 36 ç	slloven § 36 ll
simfoni § 36 ç	smag § 24 a
Simonidi § 36 f	smalt § 24 a
simpati § 36 ç, f	smaltoj § 24 a
simpozium § 36 a	smat § 24 a
simpoziume § 40	smatos § 24 a
simptomë § 36 ç	smerald § 24 a
sinagogë § 36 ç	smeril § 24 a
sinekdokë § 36 ç	smilar § 24 a
sinkroni § 36 ç	smilat § 24 a
sinonim § 36 ç	smilatës § 24 a
sinoptik § 36 ç	smirë § 24 a
sintagmë § 8 f; § 36 ç	smirësi § 24 a
sintaksë § 36 ç	smiroj § 24 a
sintezë § 36 ç, f, n	smoking § 24 a
sipëri § 5 ç	SMT § 84
sipërm (i) § 9 d	SMT-ja § 99 b
sipërmarrje § 28; § 67 Aa	SMT-ja (- e Lushnjës) § 68 j
sipërore § 5 ç	SMT-të § 8 e
Sirakuza § 36 n	smuqth-i § 24 a
Sir-Darja § 68 f	snob § 24 a

snobizëm § 24 a	Stefan Cvajgut (novelat e -) § 67 Ad
social § 36 ë	sterrë § 28 b
socialdemokrat § 67 Ab	stilistikë § 36 ç
socialist § 36 ë	stilograf § 36 ç
socializëm § 7 a; § 36 nj	stoicizëm § 36 ç
socializmi § 7 a; § 36 nj	Stokholm § 37
sociologji § 36 ll	Stola § 40 a
Sofje § 37	strehë-t § 38 b
sofrabeze § 40 b	studente § 2
sokola § 40 a	studenteje § 2
sonë § 8 g; § 20 ç	studentë § 8 d; § 40
sonë (shkollës -) § 20 ç	studentja § 2
sorrë § 28 b	“Studime filologjike” § 83
sot për sot § 67 Bc	“Studime historike” § 83
sotëm (i) § 7 b; § 9 d	studio § 36 a
sotme (e) § 7 b	suaj § 20 ç
sotme (të) § 7 b	suaj (kooperativës -) § 20 ç
sotmeje (të) § 7 b	suajës (jepjani -) § 20 ç
sotmen (të) § 7 b	subjekt § 36 a
sotmes (së) § 7 b	subjektiv § 36 a
sotmesh (të) § 7 b	subjektivizëm § 36 a
sotmeve (të) § 7 b	Suedi § 37
sotmi (i) § 7 b	Suez § 37
sotmja (e) § 7 b	suficit § 36 ç
sotshëm (i) § 31	suficite § 40
sovjet § 36 a	suggestion § 36 g
sovjetik § 36 a	sukë § 78
spahi § 27 c	suljotë § 40
spanjollë § 8 d	sulmuam § 16 b
Spaski-Fisher (takimi -) § 69 c	sulmuan § 16 b
specia § 40 a	sulmuat § 16 b
special § 36 a, ë	sulmuar § 16 b
specialist § 36 a, ë	sulmue-/sin § 98 c
spekuloj § 36 ll	sulmues § 9 c; § 41
spërkat § 24 a	sulmuesish § 9 c
spërndrit § 24 a	sulmuesit § 9 c
“Sporti popullor” § 83	sulmuesve § 9 c
sqepar § 24 a	sultan (- Murati II) § 73
sqetull § 10	Sun Jat Sen § 37; § 71
sqetulla-t § 10	surrealizëm § 36 m
squfur § 24 a	surrogate § 36 m
stacion § 36 a	SVEA § 84
stadium § 36 a; § 90	Sverdlov § 37
stadiume § 40	sy më sy § 67 Bc
stadiumi (- “Dinamo”) § 90	sy më sy § 67 Bc
Stalingrad (disfatë e rëndë ushtarake) § 78	sybyllurazi § 67 Ab
Stamboll § 37	sypatrembur § 67 Ab
standard § 22	Syqenëza § 75
Stanislavski § 37	sysh § 9 ç

syshqiponjë § 67 Ab
 syzë § 8 ë
 syzi § 67 Ab

SH

shabllone § 40 b
 shah § 27 b
 shahist § 27
 shaka (një -) § 39
 shaka (shumë -) § 39
 shakara § 39
 Shangai § 36 c
 shantazh § 22; § 36 gj
 shantazh § 40
 Shari § 78
 Sharl dë Koster § 71
 sharrë § 28 b
 sharrëxhinj § 29 c
 sharroj § 28
 SHBA § 84; § 99 a
 she § 78
 shefi (- i shtabit) § 73
 shegë-t § 38 b
 sheh (- Mustafa Tetova) § 73
 Shekspir § 37
 Shekspirit (tragjeditë e -) § 67 Ad
 Sheli § 37
 shemb § 1
 shembëllez § 10
 shembëlltyra-t § 38 a
 shembëlltyrë § 10
 shembujsh § 10
 shembujt § 10
 shembujve § 10
 shembull § 1; § 10
 shembulli § 10
 shembullin § 10
 shembullit § 10
 shembullor § 1, § 10
 shemër § 1
 shenjë § 1
 Shenjëzat § 77
 shenjt § 75
 shenjtë (i, e) § 1; § 29 b
 sherr § 28 c
 shesh § 90
 sheshi (- “Avni Rustemi”) § 90
 sheshi (- “Heronjtë e Vigut”) § 90

sheshi (- “Skëndërbej”) § 90
 Sheshi i Demonstratave § 78
 Sheshi i Flamurit § 78; § 90
 shesh-/të (i) § 98 b
 shëllirë § 5 a
 shëmtoj § 5 a
 Shëndet paç! § 67 Bf
 Shëndet paçi! § 67 Bf
 Shëndet paçin! § 67 Bf
 shëndetësi § 5 c
 shënim § 1
 shënoj § 1
 shëtiste (do të) § 35
 shëtit § 5 a
 shëtitsha § 31
 shfajësoj § 5 c; § 23 a
 shfaq § 23 a
 shfaqje § 23 a
 shfaros § 23 a
 shfryj § 23 a
 shfrytëzim § 5 c
 shfrytëzoj § 5 c; § 23 a
 shija § 25 a
 shije § 25 a
 shijes § 25 a
 shijshëm (i) § 7 b
 shijshme (e) § 7 b
 shijshmi (i) § 7 b
 Shiler § 37
 shirëse (makinë) § 6 a
 shirita § 40
 shishe § 2
 shishe (një -) § 39
 shishe (shumë -) § 39
 shisheje § 2
 shishja § 2
 shitblerje § 67 Ac
 shitës § 9 c
 shitësish § 9 c
 shitësit § 9 c
 shitësve § 9 c
 shi-/ut § 98 c
 Shiva § 75
 shkaktar § 5 c
 shkaktaj § 5 c
 Shkalla e Tujanit § 78
 shkallë-shkallë § 68 a
 shkallëzim § 5 b
 shkallmoj § 23 a

shkarkoj § 23 a	shkruaj (do të) § 16 b; § 25 dh
shkarravinë § 28	shkruaja (do të) § 25 dh
shkarravit § 28 b	shkruaje (do të) § 25 dh
shkatarraqë § 40	shkruajë (do të) § 25 dh
shkatërroj § 23 a; § 28 b	shkruajë (të) § 8 j
shkathët (i, e) § 6 b; § 23 a	shkruajmë (do të) § 25 dh
shkel e shko § 67 Bc	shkruajmë (të) § 8 h
shkëlqej § 23 a	shkruajnë (do të) § 25 dh
shkëlqyer (i, e) § 23 a	shkruajnë (të) § 8 h
shkëlqyeshëm (i) § 7 b; § 15	shkru-/an § 98 c
shkëlqyeshmi (i) § 7 b	shkruar § 8 k
shkëmb § 3; § 30	shkrues-e § 17
shkëmbej § 23 a	shkruhet § 16 b
Shkëmbi i Kavajës § 78	shkrumb § 97
shkëmbinj § 29 a	shkujdesem § 23 a
shkëndija § 25 a	shkul § 23 a
shkëndijë § 25 a	shkund § 22
shkëndijës § 25 a	shkundte § 34
shkëndijim § 25 a	shkundtë (në -) § 34
shkëput § 23 a	shkurt § 8 c; § 92
shkishëroj § 5 b	shkurre § 28 b
shkodran § 5 ç	shlyej § 23 c
shkodranët § 91	shmang § 3; § 23 c; § 30
shkodrania § 32	shmangia (unë -) § 32
shkoi § 100 a	shndërroj § 5 a; § 23 c; § 28
shkolla (- “Bajram Curri”) § 90	shndrit § 23 c
shkolla (- “Katër Dëshmorët”) § 90	shoferë § 8 d
shkolla (- “Liria”) § 90	shoh § 27 b
shkolla (- pedagogjike “17 Nëntori”) § 90	shokë § 40
shkollarizëm § 36 nj	Shon O Kejsi § 68 g
shkollarizmi § 36 nj	Shopen § 37
shkollë § 90	Shoqëria e të Shtypurit Shkronja Shqip § 79
shkombëtarizoj § 23 a	shoqërueshëm (i) § 17
shkoq § 23 a	shoqi-shoqin § 68 a
shkozëbardhë § 67 Ab	shovinizëm § 36 nj
shkozëzezë § 67 Ab	shovinizmi § 36 nj
shkreh § 23 a; § 27 b	shpalos § 23 a
shkrehje § 27	shpall § 23 a
shkrep § 23 a; § 97	shpallje § 23 a
shkretë § 8 c	shpatarakët § 91
shkretë (i, e) § 8 c	shpate § 40
shkretëtirë § 78	shpatull § 9 a; § 10
shkrifërim § 5 c	shpatulla-t § 10
shkrifëroj § 5 c	shpatulle § 10
shkrifët (i, e) § 23 a	shpejt § 8 c
shkrij § 23 a	shpejtë (i, e) § 8 c
shkrimtarë § 8 d; § 40	shpejtësi § 5 b
shkroi § 26 c	shpella (- e Dragobisë) § 78
shkronjë § 29 a	shpellë § 78

- shpend § 1
shpeshherë § 35; § 67 Aç
shpeshtoj § 5 c
shpëlah § 5 a
shpërblim § 23 a
shpërdorim § 23 a
shpërndaj § 23 a
shpie § 13 c
shpiem § 13 c
shpiem (të) § 9 ë
shpien § 13 c
shpien (të) § 9 ë
shpif § 23 a
shpihej (të) § 13 c
shpihen (të) § 13 c
shpiheshin (të) § 13 c
shpihet (të) § 13 c
shpija (të) § 13 c
shpije (të) § 13 c
shpikës-i § 6 a
shpikje § 23 a
shpim-kërkimit (punimet e -) § 68 c
shpim-shfrytëzimit (brigada e -) § 68 c
shpim-vlerësimit (brigada e -) § 68 c
shpini (të) § 13 c
shpinte (të) § 13 c
shpirt § 11
shpirt-e-zemërmadh § 67 Ab
shpjegim § 23 a
shpjegoj § 23 a
shpjër § 9 gj; § 13 c
shpjërë (të) § 13 c
shpjërin § 13 c
shpoj § 23 c
shporete § 40 b
shporr § 23 a
shpre-/sa § 98 a
“Shpresë për popullin, tmerr për armikun” § 83
shprish § 23 a
shpronësoj § 23 a
shpyllëzim § 23 a
shqep § 23 a
shqetësoj § 23 a
shqip § 11
Shqipëri § 5 c
Shqipëria § 78
Shqi-/përia § 100 a
Shqipë-/ria § 100 a
Shqipëri-Turqi (ndeshja e futbollit -) § 69 c
shqipëroj § 5 c; § 11
shqip-rusisht-frëngjisht (fjalori -) § 68 d
shqiptar § 5 c; § 11
shqiptarë § 8 d
shqiptarët § 91
“Shqiptarja e re” § 83
shqiptaro- grek § 68 d
shqiptoj § 5 c; § 11
shquar (i, e) § 23 a
shqvej § 15
Shtabi i Përgjithshëm i Ushtrisë
Nacionalçlirimtare § 80
Shtabit (dokumentet e -) § 81
Shtajnbek § 37
shtangët (i) § 30
shtangie § 32
shtatë § 8 gj
shtatëdhjetë e tre § 67 Bd
shtathedhur § 83
shtatzënë § 3
shteg § 22
shtegtar § 5 c
shtegtoj § 5 c
Shtegu i Dhenve § 78
shter § 28
shteroj § 28
shterpësi § 5 b
shtete § 40 b
Shtetet e Bashkuara të Amerikës § 42; § 78
shtetëror § 5 c
shtëllunga-t § 38 a
shtëllungë § 30
shtëpi § 25 b
shtëpi (një -) § 39
shtëpi (shumë -) § 39
shtëpia § 25 b
Shtëpia Botuese e Librit Shkollor § 80
Shtëpia e Partisë § 79
shtëpiak-e § 26 ç
shtëpiar § 26 c
shtëpiar § 26 c
shtëpie § 25 b
shtëpi-muze § 68 c
shtëpinë e madhe § 20 a
shtëpish § 9 ç
shtiak § 26 ç
shtie § 13 c
shtiem (të) § 9 ë; § 13 c

shtien (të) § 9 ë; § 13 c
 shtigje të ngushta § 42
 shtihej (të) § 13 c
 shtihen (të) § 13 c
 shtiheshin (të) § 13 c
 shtihet (të) § 13 c
 shtija (të) § 13 c
 shtije (të) § 13 c
 shtini (të) § 13 c
 shtinte (të) § 13 c
 shtjell § 14
 shtjelloy § 23 a
 shtjer § 9 gj; § 13 c
 shtjerë (të) § 13 c
 shtjeruni § 13 c
 shtjerra § 28 b
 shtojzavalle § 67 Aç
 shtrembër (i) § 1; § 7 a
 shtrembërim § 5 ç
 shtrembëroj § 1; § 5 ç
 shtrembri (i) § 7 a
 shtrenjtë (i, e) § 1; § 29 b
 shtrenjtoj § 1
 shtretër § 7 a
 shtrojerë § 67 Aç
 shtrydh § 23 a
 shtyhem § 27 c
 shtyhesh § 27 c
 shtyhesha § 27 c
 shtyheshe § 27 c
 shtyhu § 27 c
 shtyhuni § 27 c
 shthur § 23 a
 shthurje § 23 a
 shuaj § 16 b
 shuall § 16 a
 shu-/fra § 98 b
 shuf-/ra § 98 b
 shallë § 3
 shumanshëm (i) § 5 b; § 67 Ab
 shum-/anshëm (i) § 98 c
 shuman-/shëm (i) § 98 ç
 shumëfishi § 67 Ab
 shumëfishoj § 5 b; § 67 Ab
 shumëkëmbësh § 5 b
 shumëkush § 67 Aç
 shumëngjyrëshe § 6 a
 shumë-shumë § 68 a
 shurdhër (i, e) § 7 a; § 9 a

shurdhmemec § 67 Ac
 shurdhri (i) § 7 a
 shushunjë § 29 a
 shytë (dhi -) § 12

T

t' (- et (i, e)) § 19 c
 t' (- ëmën (me)) § 19 c
 t'i (do - tregoja) § 19 a
 t'i (do - them) § 19 a
 t'i (- dha) § 19 a
 t'i (me - thënë, u nis) § 19 a
 t'i (për - pasur parasysh) § 19 a
 t'i (- shkruash shokut) § 19 a
 t'i (- zbatosh rregullat) § 19 a
 t'ia (do - njoftoj) § 19 a
 t'ia (do - tregoja) § 19 a
 t'ia (me - treguar) § 19 a
 t'ia (për - dalë në krye) § 19 a
 t'ia (- thuash) § 19 a
 t'iu (me - afruar, e njohu) § 19 a
 t'iu (për - përgjigjur thirrjes) § 19 a
 t'ju (do - kishim ftuar) § 19 a
 t'ju (do - lajmërojmë) § 19 a
 t'ju (do - lutesha) § 19 a
 t'ju (duam - nderojmë) § 19 a
 t'ju (me - njoftuar, nisuni) § 19 a
 t'ju (për - ndihmuar) § 19 a
 t'jua (do - di për nder) § 19 a
 t'jua (do - kisha treguar) § 19 a
 t'jua (duam - shpjegojmë juve) § 19 a
 t'jua (me - sjellë veglat, filloni) § 19 a
 t'jua (për - lehtësuar punën juve) § 19 a
 t'u (- bëftë pushka top!) § 19 a
 t'u (do - kisha thënë) § 19 a
 t'u (do - përgjigjem) § 19 a
 t'u (do - thuash) § 19 a
 t'u (me - dalë përpara) § 19 a
 t'u (mos - ndaftë e mira!) § 19 a
 t'u (një - thënë, u ndalën) § 19 a
 t'u (për - dhënë librat § 19 a
 t'u (si - duk?) § 19 a
 t'ua (do - kisha sjellë) § 19 a
 t'ua (do - tregoj shokëve) § 19 a
 t'ua (me - dhënë lajmin, u nisën) § 19 a
 t'ua (për - bërë të qartë nxënësve) § 19 a
 t'ua (s'u pëlqen - kujtojmë) § 19 a
 T-34 § 68 i
 tabelë § 36 ll

- tablo § 25 b; § 36 ll
 tablo (një -) § 39
 tablo (shumë -) § 39
 tabloja § 25 b
 tabloje § 25 b
 Tahitit (ishulli i -) § 67 Ad
 tahmin § 27 c
 Tajlandë § 36 c; § 37
 Tajvan § 36 c
 taketuke § 67 Aç
 tak-tak § 68 a
 tanë § 8 g; § 20 ç
 tanë (shokët -) § 20 ç
 tanët (jemi -) § 20 ç
 tani për tani § 67 Bc
 Tanzimati § 79
 -tar-it (kuptimet e - si prapashtesë) § 68 l
 tarracë § 36 m
 tastierë § 36 a
 tashëm (i) § 9 d
 tatëpjetë § 67 Aç
 tautologji § 36 d, ll
 tavane § 40 b
 te (tek) (*parafjalë*) § 66
 teatër § 90
 teatri (- “Aleksandër Moisiu”) § 90
 teatri (- “Migjeni”) § 90
 Teatri i Operës dhe i Baletit § 80
 Teatri Popullor § 80
 Teba § 36 f
 TEC § 84
 TEC-it § 99 b
 TEC-it (oxhaku i -) § 68 j
 tegela § 40 a
 tejembanë § 67 Aç
 tejetej § 67 Aç
 tejkaloj § 67 Ab
 tejpamës § 67 Ab
 tejpertej § 67 Aç
 tejshkuar (e) (e kryer -) § 67 Ab
 tekdo § 67 Aç
 tekdo që § 67 Bdh
 teknikë § 36 j
 tekniko-material § 68 d
 teknologji § 36 j
 tekqë § 67 Aç
 teksa § 67 Aç
 tektonik § 36 j
 tela § 40 a
 Tel-Aviv § 68 f
 telefona § 40 a
 Telemaku § 36 j
 telepati § 36 f
 televizion § 36 a
 temë § 36 f
 temperaturë § 12
 Tenda e Qypit § 78
 tendë § 1
 teneqepunues § 67 Ab
 Teodoriku § 36 f
 Teodosi § 36 f, n
 Teokriti § 36 f
 teologji § 36 f, ll
 teoremë § 36 f
 teori § 36 f
 teoricien § 36 ë
 teozofi § 36 n
 tepërm (i) § 9 d
 tepërt (i, e) § 9 dh
 tepricë § 5 ç
 teproj § 5 ç
 tepsi (një -) § 39
 tepsi (shumë -) § 39
 tepsira § 39
 terapi § 36 f
 tercet § 36 ë
 terciar § 36 ë
 termik § 36 f
 terminologji § 36 ll
 termodinamikë § 36 f
 termometër § 36 f
 Termopilet § 36 f
 termos § 36 f
 terr § 28 c
 territor § 36 m
 terror § 36 m
 terrorist § 36 m
 Tesalia § 36 f, r
 tespihe § 27 c
 tesprotët § 36 f
 Tesprotia § 36 f
 tetë § 8 gj
 Tetë Marsi § 82
 Tetë Nëntori § 82
 tetërrokësh-i § 6 a
 tetëvjeçare (shkolla -) § 68 h
 Teti § 36 f
 teto § 25 c

- tetoja § 25 c
tetoje (i, e një) § 25 c
teturëshi § 67 Ab
Teuta § 36 d
Tezat e Prillit § 79
Tezave (rëndësia historike e këtyre -) § 81
Tezeu § 36 f, n
tezë § 36 n
tezgjah § 27 b
të (*nyjë e përparme*) §§ 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60
të (*pjesëz*) § 63
të (le - ikim) § 20 a
të ardhurat § 20 a
të gjitha qytetet e mëdha § 42
(të)harr § 5 a
tëholl § 5 a
tëhu § 5 a
të-/mblat § 98 b
tëm-/blat § 98 b
tëmb-/lat § 98 b
tënd § 20 ç
tënd (në fshatin -) § 20 ç
tënde § 20 ç
tënde (në rrugën -) § 20 ç
tënde (shtëpinë -) § 3
tërë (i, e) § 3
tërësi § 3
tërshërë § 3
Të rrosh vetë! § 67 Bf
Tian-Shan § 68 f
tifo § 25 c
tifoja § 25 c
tifoje (i, e një) § 25 c
tij (e) (shkolla -) § 61
tij (i, e, të) § 9 h; § 25 ç; § 61
tija (e) § 25 ç
tijat (të) § 25 ç
tiji (i) § 25 ç
tijtë (të) § 8 g; § 25 ç
tik-tak § 68 a
tim § 20 ç
tim (djalin -) § 20 ç
time § 20 ç
time (shtëpinë -) § 20 ç
timin (e kam -) § 20 ç
tingëllim § 10
tingëllimë § 10
tingëlloj § 10ç
tingull § 9 a; § 10
tingulli § 10
tingullimitues § 10
tingullor § 10
tip § 36 ç
tipa § 40
tipare themelore § 42
tipografi § 36 ç
tiran § 36 ç
tiranasi § 91
Tiranë-Elbasan-Korçë (gara e çiklizmit -) § 69 a
tirq § 9 c
tirqish § 9 c
tirqit § 9 c
tirqve § 9 c
tjegull § 9 a
tjerr § 14; § 28 c
tjerrës § 28
tjerrim (të) § 9 ë
tjerrin (të) § 9 ë
tjerrje § 14
tjetërkush § 67 Aç
tkurr § 28 c
tkurrje § 28
tmerr § 28 c
tmerroj § 28
Toga-mblidhu! § 68 ll
togër (- Skënder Petrela) § 73
togë-kolonë-mblidhu! (Kompania, në vijë -) § 68 ll
Togë-ndal! § 68 ll
togje-togje § 68 a
Toka § 77
Toka e Zjarrtë § 78
“Toka jonë” § 83
toka-t § 38 a
tokë (temperature në det e në - është e ndryshme) § 77
tokë-ajër § 68 ç
Tokë-Diell (largësia -) § 60 a
Tokë-Hënë (udhëtimi -) § 69 a
tokësor § 5 b
tokë-tokë § 68 ç
tokëzim § 5 b
Tokio § 36 a
Tolstoi § 36 c
Tolstoit (“lufta dhe paqja” e -) § 67 Ad

Tomas Man § 37	tregime humoristike § 42
Tomori § 78	tregohem § 27 c
tona § 20 ç	tregohesh § 27 c
tona (dëshirat -) § 20 ç	tregohesha § 27 c
tonë § 8 d	tregoheshe § 27 c
tonë (<i>për. pron.</i>) § 8 g; § 29 ç	tregohu § 27 c
tonë (shoqen -) § 20 ç	tregohuni § 27 c
tonën (ne -, ju tuajën) § 20 ç	tregoi § 26 c
tonin (e kemi -) § 20 ç	tregoja (- shokut) § 25 d
ton-kilometër § 68 b	tregtar § 5 c
topgropthi § 67 Aç	tregti § 5 c
tora § 28 c	tregoj § 5 c
torno § 25 c	treguar § 16 b
tornoja § 25 c	tregues § 41
tornoje (i, e një) § 25 c	tremb § 1; § 97
toskë § 8 a	trembëdhjetë § 67 Aç
Toskë-Martalloz § 68 ë	tremujor-i § 16 a
TR 03-97 § 68 i	treqind § 67 Aç
tradhtar § 5 c	treqind e pesëdhjetë e katër § 67 Bd
tradhti § 5 c	treqindti (i) § 34
tradhtisht § 5 c	tretë (i, e) § 8 ç
tradhtoj § 5 c	tretsha § 31
trajektore § 36 a	trettë (në u -) § 35
Trakia § 36 f	trevjeçar § 67 Ab
trako-ilir § 68 d	trëndafila § 40 a
Traktati i Londrës § 79	tri mijë § 67 Bd
Traktati i Shën Stefanit § 79	tria (të) § 25 ç
Traktati i Versajës § 79	triak § 26 ç
traktorë § 40	triare (zile -) § 26 ç
traktoristë § 8 d	tridhjetenëntë (i, e) § 67 Aç
tramvaj § 36 c	tridhjetë § 67 Aç
trangull § 30	tridhjetë e dy § 67 Bd
transaksion § 36 q	tridhjetë-, dyzet- dhe pesëdhjetëvjeçare
transatlantik § 36 q	(moshat -) § 67 Ab
transfuzion § 36 q	triko (një -) § 39
transistor § 36 q	triko (shumë -) § 39
transit § 36 q	trilogji § 36 g
transliterim § 36 q	trimëri § 5 c
transmetim § 36 q	trimërira § 39
transoqeanik § 36 q	trimoshë § 40
transport § 36 q	trish (më -) § 9 ç
Transibuli § 36 n	Troja § 36 c
Transimeni § 36 n	trojka § 36 c
trashëgoj § 5 a	trokaik § 36 j
trashësi § 5 b	trojelbus § 36 c
tre nga tre § 67 Bc	trombozë § 36 n
tre-, pesë- dhe shtatëtonësh (kamionë -) § 67 Ab	tropik § 78
trefish § 9 ç; § 67 Ab	tropiku (- i Gaforres) § 78
	trungu § 30

truprojë § 67 Ab
 trysni § 12
 Tu-104 § 68 i; § 99 ç
 tu (e, të) § 61
 tu (e) (djemtë -) § 61
 tua (e, të) § 61
 tua (e) (duart -) § 61
 tuaj § 20 ç
 tuaj (qytetin -) § 20 ç
 tuajën (ne tonën, ju -) § 20 ç
 tubacione § 40
 tufa-tufa § 68 a
 Tula § 37
 tundte § 34
 tundtë (në -) § 34
 tunel § 12
 tunele § 40 b
 tungjatjeta § 30; 67 Aç
 Tuniz § 36 n
 Tunizi § 37
 Tunizia § 36 n
 tunxh § 22
 Turdus § 88
 Turgeniev § 37
 turinj § 29 c
 turk § 12
 turli § 12
 turqisht § 12
 turr § 28 c
 turravrap § 28
 turrem § 28 b
 turrë § 28 v
 tutë (të) § 8 g
 tym § 11
 tyrbe § 12
 tyre (e) (nëna -) § 61
 tyre (i, e, të) § 61
 tyre (i) (fshati -) § 61

TH

thaj § 25 dh
 thajë (të) § 8 j
 thajmë § 25 dh
 thajnë § 25 dh
 Thanas § 36 f
 thashetheme § 67 Aç
 thatë (i, e) § 8 ç
 thatësi § 5 b

thekërt (i, e) § 9 dh
 thela-thela § 68 a
 thelpinj § 29 c
 thellësi § 5 b
 thembër § 1; § 30
 the-/mbra § 98 b
 them-/bra § 98 b
 themb-/ra § 98 b
 themel § 36 f
 themeltar § 5 c
 Themistokli § 36 f
 Theodor § 36 f
 Theochar § 36 f
 thesare § 40 b
 thëllëzë § 3; § 5 a
 thënë § 8 k
 thënë (kam -) § 3
 thëngjill § 30
 thënie § 32
 thërres § 5 a; § 28 b
 thërrmoj § 28 b
 thika-t § 38 a
 thikë më thikë § 67 Bc
 thimjam § 36 f
 thinja-t § 29 a
 thirrje § 28
 thirrore § 28
 thjesht § 8 c
 thjeshtë (i, e) § 8 c
 thnegël § 9 a
 thonj § bl § 29 c
 thonjëza-t § 6 a
 thonjsh § 9 b
 thonjtë § 8 dh
 thonjve § 9 b
 thua § 16 a
 thuajse § 67 Aç
 thumb § 97
 thundër § 7 a
 thundra § 7 a
 thyej § 15
 thy-/ej § 98 c
 thyejë (të) § 8 j
 thyejmë (të) § 8 h
 thy-/ejmë § 98 c
 thyejnë (të) § 8 h
 thyem § 9 g
 thyen § 9 g
 thyer (i, e) § 9 e

thyerje § 15
 thyesë § 15
 thyet § 9 g
 thyhet § 16 b

U

Uashington § 37
 ububu § 67 Aç
 U-2 § 68 i
 Udha mbarë! § 67 Bf
 udhë-t § 38 b
 Udhë të mbarë! § 67 Bf
 udhëheqës § 67 Ab
 udhëheqje § 67 Ab
 udhëkryq § 67 Ab
 udhërrëfyes § 41
 udhëtar § 5 b
 udhëtim § 5 b
 UEFA § 84
 UEM § 84
 ujë § 8 b; § 25 a
 Ujë-Lurth § 68 ë
 ujëra § 8 b
 ujëra të ftohta § 452
 ujësjellës § 14
 ujët e bekuar § 82
 uji § 25 a
 ujis § 25 a
 ujit § 25 a
 ujitje § 25 a
 ujkonjë § 29 a
 ujq § 9 c
 ujqish § 9 c
 ujqit § 9 c
 ujqve § 9 c
 Ulan-Bator § 68 f
 ulët (i, e) § 6 b
 ulja § 2
 ulje § 2
 uljeje § 2
 ulqinakët § 91
 ultratingull § 67 Ab
 ullinj § 29 c
 UNESCO § 84
 ungj § 30
 ungjill § 30
 universitet (ky - nuk ka fakultet
 mjekësie) § 80

Universiteti Shtetëror i Tiranës § 80
 UP § 99 a
 UP 05-06-50 § 68 i
 Ura e Mesit § 79
 Ura e Shtrejtë § 78
 Ural § 37
 Urani § 77
 urdhër § 7 a
 urdhëresë § 5 c
 urdhëroj § 5 ç
 urdhërore § 5 ç
 urdhri § 7 a
 Urdhri i Flamurit § 74
 Urdhri i Lirisë § 74
 Urdhri i Punës i Klasit të Parë § 74
 Urdhri “Naim Frashëri” § 74
 urë § 100 a
 urov § 22
 Ursidae § 88
 urtësi § 5 b
 Uruguai § 36 c
 urra! § 28 b
 urrej § 28 b
 urrejte § 28
 ushqenim (të) § 9 f
 ushqenin (të) § 9 f
 ushqenit (të) § 9 f
 ushqimorë (artikuj -) § 8 d
 USHT § 84
 ushtarako-politik § 68 d
 ushtarë § 8 d
 ushtri § 25 b
 ushtria § 25 b
 Ushtria Nacionalçlirimtare § 80
 Ushtria Popullore § 80
 ushtrie § 25 b
 ushtrime gjuhësore § 42
 uzina (- “Drini”) § 90
 uzina (- “Partizani”) § 90
 uzinë § 36 n; § 90
 uzurpator § 36 n
 uzurpoj § 36 n

V

Vagner § 37
 vagon - cisternë § 68 c
 vagon - restorant § 68 c
 vaj § 25 a
 vaj peshku § 67 Ba

vajça § 31	vdiqët § 9 g
vajguri § 67 Ab	ve (e) § 25 b
vajgursjellës § 67 Ab	veç e veç § 67 Bc
vaji § 25 a	veçse § 67 Aç
vajin § 25 a	vegël § 7 a
vajit § 25 a	vegla § 7 a
vaj-/ta § 98 b	ve-/gla § 98 b
vajtje - ardhje § 68 a	veg-/la § 98 b
vajtueshëm (i) § 17	vegjël (të) § 9 c
vajzë e urtë § 20 a	Vegjëli § 5 ç
vajzës së urtë § 20 a	Vegjëli (“Flamur i madh për -”) § 86
vaku-/um § 100 b	vegjëlve (të) § 9 c
Valencia § 37	vegjlisht (të) § 7 a; § 9 c
vale - valë § 68 a	vegjlit (të) § 7 a; § 9 c
valëzim § 5 b	veja (e) § 25 b
valëzot § 5 b	veje (së) § 25 b
Van Gog § 71	vend § 1; § 22; § 30
vapor § 90	vendburim § 67 Ab
vapori (- “Vlora”) § 60	vende liridashëse § 42
varfëri § 5 ç	Vendet e Ulëta § 78
varfërojt § 5 ç	vendet tona § 42
varg § 22	vende-vende § 68 a
vargëtar § 5 c	vendës-i § 1; § 6 a; § 9 c; § 41
vargmal § 78	vendësish § 9 c
vargmali (- i Andeve) § 78	vendësit § 9 c
vargoj (një -) § 26 a	vendësve § 9 c
vargoit (i, e) § 26 a	vendim § 1
vargua § 26 a	vendime § 40
variant 36 a	vendime të prera § 42
variante § 40	vendkalim § 67 Ab
variete § 36 a	vendlindje § 67 Ab
Varshavë § 37	vendos § 1
varr § 28 c	vendqëndrim § 22; § 67 Ab
varreza § 28	vendrojtë § 67 Ab
Varrezat e Dëshmorëve të Atdheut § 79	vendstrehim § 22
varrezë § 8 ë	vendtakim § 22
varrë § 28 b	vendvarrim § 67 Ab
varrim § 28	Venezuela § 36 n
varros § 28	vepër § 7 a
vat-i § 72	vepra § 7 a
Vaterlo (<i>disfatë e rëndë ushtarake</i>) § 78	ve-/pra § 98 b
Vau i Dejës § 78	vep-/ra § 98 b
va-/ut § 98 c	veprim § 5 ç
vazelinë § 36 n	veprime luftarake § 42
vazhdimësi § 5 c	veproj § 5 ç
vazhdueshëm (i) § 17	verbër (i, e) § 7 a; § 9 a
Vdekja (“Vajza dhe -”) § 85	verbërisht § 5 ç
vdiqëm § 9 g	verbri (i) § 7 a
vdiqën § 9 g	Verdit (operat e -) § 67 Ad

verdhëz-a § 6 a	vetme (e) § 7 b
verë § 92	vetmi (i) § 7 b
verilindje § 67 Ac	vetull § 9 a; § 10
verilindor § 67 Ac	vetulla-t § 10
Veriore (Afrika -) § 78	vetvete § 5 b; § 27
Veriore (Amerika -) § 78	vetvetishëm (i) § 5 b
Veriore (Shqipëria -) § 78	vetvetiu § 5 b; § 67 Aç
Veriperëndim § 67 Ac	vetvetor § 5 b
Veriperëndimor § 67 Ac	vezë § 8 ë
Veriperëndimor (në drejtim -) § 78	vë § 25 dh
Veriperëndimore (Shqipëria -) § 78	vëlla § 26 a
veri-/ut § 98 c	vëllai (një -) § 26 a
Veriut (Evropa e -) § 78	vëlla-/it § 98 c
Veriut (Irlanda e -) § 78	vëllait (i, e) § 26 a
Veriut (Koreja e -) § 78	vëllanë § 26 a
Veriut (kryengritjet e malësorëve të -) § 78	vëmë (të) § 8 gj
Veriut (Poli i -) § 78	vënë § 8 k
Veriut (popujt e -) § 78	vënë (të) § 8 h
Veriut (Shqipëria e -) § 78	vërej § 5 b
veriut (u nisën drejt -) § 78	vërejtje § 5 b
Veriut (Vietnami i -) § 78	vërtet § 8 c
veri-verilindje § 68 e	vërtetë (i, e) § 8 c
Versajë § 36 c	Vërtetën (të) (Përralla gjet një ditë -) § 85
version § 36 a	vërtitsha § 31
vesh më vesh § 67 Bc	vërvitsha § 31
veshë § 8 d	vërret (dhia -) § 28 b
veshmbathje § 67 Ac	vështirësi § 5 b
veshshkurtër § 35	vietnamezët § 91
veshur (i, e) § 9 e	vij (do të) § 25 dh
veta-t § 38 a	vija § 25 a
vete § 27	vija (do të) § 25 dh
vetë § 27	vije (do të) § 25 dh
vetëdashje § 5 b	vijë § 25 a
vetëdije § 25 a	vijë (do të) § 25 dh
vetëm (i) § 7 b; § 9 d	vijës § 25 a
vetëm se § 67 Bdh	vijim § 25 a
vetëmohues-e § 17	vijmë (do të) § 25 dh
vetëqeverisje § 5 b	vijnë (do të) § 25 dh
Vetë shëndoshë! § 67 Bf	vijoj § 25 a
vetëshërbim § 5 b; § 67 Ab	vijueshëm (i) § 17
vetëshkarkuese-e § 17	Viktor Hygoit (romanet e -) § 67 Ad
vetëvendosje § 5 b; § 67 Ab	vil § 14
vetëveprues-e § 17	vilej (të) § 14
veti § 25 b	vilen (të) § 14
vetia § 25 b	vileshin (të) § 14
vetie § 25 b	vilet (të) § 14
vetja § 26 ç; § 27	Vilhelm Tel § 37
vetjak § 26 ç	vilja (të) § 14
	vilje (të) § 14

- vilni (të) § 14
 Vincent van Gog § 68 g; § 71
 vinç-kullë § 68 c
 vinç-urë § 68 c
 Violeta § 36 a
 violinë § 36 a
 Virgjili § 36 g
 virtyt § 12
 viruse § 40
 visare § 40 b
 vise-vise § 68 a
 vi-/shnje § 98 b
 vish-/nje § 98 b
 vit për vit § 67 Bc
 vit-dritë § 68 b
 viti XXIX (- i Çlirimit) § 68 gj
 Viti i Ri § 82
 Vito § 25 c
 Vitoja § 25 c
 vizitë § 36 n
 vizitoj § 36 n
 vjeç (fëmija është pesë -) § 31
 vjehërr § 7 a; § 9 a; § 27 c; § 28 c
 vjehrra § 7 a; § 27 c
 vjehrrri § 7 a
 vjel § 14
 vjelë § 8 k
 vjelje § 14
 vjell § 14
 vjenez § 36 a
 Vjenë § 37
 vjershëtor § 5 b
 vjeshtë § 92
 vjetër (i) § 7 a
 vjetërsi § 5 c
 vjetësh (para (pas) dhjetë -) § 31
 vjetri (i) § 7 a
 vjetrohët § 5 ç
 vjetruar (i) § 5 ç
 vjetshëm (i) § 9 d; § 31
 Vjosa § 78
 Vjosë-Levan-Fier (kanali -) § 69 a
 Vladimir § 37
 Vladivostok § 37
 vlara-t § 38 a
 vlonjatë § 40
 vlonjatët § 91
 Vlora § 78
 VNA § 84
 vocërr (i, e) § 28 b
 vocërrak § 28
 vogël (i, e) § 7 a; § 9 a
 vogëlimë § 5 ç
 vogëlsi § 5 c
 vogli (i) § 7 a
 vogli (të) § 7 a
 voglin (të) § 7 a
 voglit (të) § 7 a
 vojokushas § 67 Ab
 vojvodë (- Janosh Huniadi) § 73
 volejball § 36 c, 11
 Volodarski § 37
 Volodja § 37
 volt-i § 72
 Volter § 37
 vonë § 8 c
 vonë (i, e) § 8 c
 vonë-vonë § 68 a
 vrapoi § 26 c
 vrenjtur (i, e) § 1
 vrima-vrima § 68 a
 vriste (do të) § 35
 Vroclav § 37
 vrull § 97
 vrull-/shme (e) § 98 b
 vulgar § 36 11
 vulgarizim § 36 11
 vullkan § 36 II
 vullkane § 40 b
 vullkanik § 36 11
 vullkanizim § 36 11
 vullnetmirë § 67 Ab
 Vyrtemberg § 37
 vyshket § 11
- X**
- x-i (të gjendet -) § 68 1
 xi-/xë-/llo-/nja § 98 a
- Xh**
- xhahil § 27 c
 xhakëtë § 36 g
 Xhamajka § 36 c; § 37
 Xhambazë § 40
 Xhamia e Ethem beut § 79
 xhandar § 36 g

xhandarmëri § 36 g
 xhaxha-/it § 98 c
 Xhek Londonit (tregimet e -) § 67 Ad
 xhelatinë § 36 g
 xhenier § 36 g
 xhenio § 36 g
 xhepa § 40
 Xherzhinski § 37
 xhevahir § 27 c
 xhind § 75
 xhirim § 36 g
 xhiro § 36 g
 xhiroj § 36 g
 xhirues § 36 g
 xhol § 36 g
 xhunga-xhunga § 68 a
 xhuxh § 22
 xhybe § 12

Y

y-ja (- është zanore) § 68 1
 yll § 27
 “Ylli i mëngjezit” § 83
 Ylli Polar § 77
 yndyrë § 12
 ynë § 8 g; § 61
 ynë (vendi -) § 61
 yni (ky vend është -) § 61
 yt § 61
 yt (djali -) § 61
 yti (- është ky djalë?) § 61

Z

zabele § 40 b
 zahire § 27 c
 Zakinti § 36 f
 zakone § 40 b
 zakonet i kanë shumë të afërta § 42
 Zall-Dajt § 68 ë
 Zall-Dardhë § 68 ë
 Zall-Herr § 68 ë
 Zambias (Republika e -) § 67 Ad
 zanë § 3; § 75
 zanore § 3
 zarfe § 40
 zbardh § 22; § 24 b
 zbaticë § 24 b

zbath § 24 b
 zbavit § 24 b
 zbehtësi § 5 b
 zbërthej § 24 b
 zbokth § 24 b
 zbraz § 24 b
 zbrazët (i, e) § 6 b
 zbres § 24 b
 zbriste (do të) § 35
 zbritje § 24 b
 zbukuroj § 24 b
 zbuste (do të) § 35
 zbut § 24 b
 zdruj-zdruj § 68 a
 zdrukth § 24 b
 zdrukthëtar § 5 c
 zdrukthëtari § 5 c
 zeher § 27 c
 Zelanda e Re § 78
 zelltar § 5 c
 zemër § 1; § 7 a; § 9 a
 zemërgur § 67 Ab
 zemërim § 5 ç
 zemërmirë § 67 Ab
 zemëroj § 1; § 5 ç
 zemra § 7 a
 Zeusi § 75
 zë § 3; § 25 dh
 zë (zëri) § 3
 zëëmbël § 5 b
 -zë-ja (- është prapashtesë zvogëlimi) § 68 1
 zënë § 8 k
 zënë (kam -) § 3
 zënie § 32
 zër § 9 gj
 “Zëri i arbëreshëve” § 83
 “Zëri i popullit” § 83
 “Zëri i rinisë” § 83
 zëvendës-i § 1; § 6 a
 zëvendëskryeredaktor § 67 Ab
 zëvendësministër § 67 Ab
 zëvendësoj § 1
 zëvendëssekretar § 35
 zgalem § 24 b
 zgavër § 24 b
 zgavroj § 5 ç
 zgërbonjë § 24 b
 zgërdhihem § 24 b
 zgrip § 24 b

zgjaste (do të) § 35
 zgjat § 24 b
 zgjedh § 24 b
 zgjedhës-i § 6 a; § 41
 zgjedhëse § 6 a
 zgjoi § 26 c
 zgjuar (i, e) § 9 e
 zgjuarsi § 5 c
 zgjyrë § 24 b
 ziej § 13 b
 zieja § 13 b
 ziejë § 13 b
 ziejmë § 13 b
 ziejnë § 13 b
 ziekam § 13 b
 zieke § 13 b
 ziëm § 13 b
 zien § 13 b
 zieni § 13 b
 zienim § 13 b
 zienin § 13 b
 zienit § 13 b
 ziente § 13 b
 zier (i, e) § 9 e
 zier (kam -) § 13 b
 ziet § 13 b
 zihej § 13 b
 zihëm § 13 b
 zihen § 13 b
 zihësia § 13 b
 zihëshin § 13 b
 zihet § 13 b
 zinim (të) § 9 f
 zinin (të) § 9 f
 zinit (të) § 9 f
 zinxhirë § 40
 zjarr § 28 c
 zjarrtë (i, e) § 8 ç
 zjefsh § 13 b
 zjefsha § 13 b
 zjefshi § 13 b
 zjefshim § 13 b
 zjefshin § 13 b
 zjeftë § 13 b
 zjeu § 13 b
 zjeva § 13 b
 zjeve § 13 b
 zmadhoj § 24 b
 zmbraps § 24 b; § 97

zog § 22
 zogj § 9 b
 zogjsh § 9 b
 zogjve § 9 b
 zonjë § 29 a
 zoogjeografi § 36 e
 zoolog § 36 e
 zoologji § 36 11
 zoomorfizëm § 36 e
 zoopatologji § 36 e
 zooteknik § 36 e
 zorrë § 28 b
 zotërinj § 5 ç
 zotëroj § 5 ç
 zumë § 8 i
 zunë § 8 i
 zutë § 8 i
 zvarit § 24 b
 zverdhëm § 24 b
 zviceranët § 91
 Zvicër § 37
 zvogëlim § 5 ç
 zvogëloj § 5 ç; § 24 b
 zymbyl § 11
 zyrrë eprore § 20 b
 zyrtar § 5 b
 zyrtarizëm § 36 nj
 zyrtarizmi § 36 nj

ZH

Zhanë d'Ark § 68 g
 Zhan-Zhak Ruso § 37; § 68 g
 zhargon § 36 gj
 zhavorr § 28 c
 zhbart § 23 b
 zhbëj § 23 b
 zhbijoj § 23 b
 zhbllokoj § 23 b
 zhdaravit § 23 b
 zhdëmotj § 23 b
 zhdoganoj § 23 b
 zhdredh § 23 b
 zhdrejtë (i, e) § 23 b
 zhduk § 9 gj; § 23 b
 zhdukësh (të) § 6 c
 zhdukni § 9 gj
 zhele-zhele § 68 a
 zhgënjej § 23 b

zhgënjim § 23 b
 zhgërryey § 23 b
 zhgjakësohem § 23 b
 zhgjandërr § 23 b
 zhongler § 36 gj
 zhul (*term i fizikës*) § 36 gj
 zhul-i § 72
 zhupon § 36 gj
 zhurmë § 8 a
 zhvat § 23 b
 zhvendos § 23 b
 zhvesh § 23 b
 zhvillim § 23 b
 zhvilloj § 23 b
 zhvleftësim § 23 b
 zhvosht § 23 b

SHEMBUJ ME SHIFRA

20 amper § 8 d
 50 om § 8 d
 300 herc § 8 d
 220 volt § 8 d
 60 vat § 8 d
 15 amperët § 8 d
 120 voltëve § 8 d
 30 vatësh § 8 d
 8 për qind § 67 Be
 50 për mijë § 67 Be
 120 për qind § 67 Be
 5% § 67 Be
 90% § 67 Be
 80% § 67 Be
 5-6 (- ditë) § 68 a
 10-15 (- vjet) § 68 a
 2-të (e) (klasa -) § 68 gj
 4-t (i) (kreu -) § 68 gj
 5-ta (e) (- A) § 68 gj
 6-të (i) (Kongresi -) § 68 gj; § 99 b
 20-të (i) (shekulli -) § 68 gj; § 99 b
 29-të (i) (viti - i Çlirimit) § 68 gj
 50-mijëti (i) § 68 gj
 50 000-ti (i) § 68 gj
 74-ti (i) § 68 gj
 200-milioni (i) § 68 gj
 300-mijëshi § 68 gj
 400-shi § 68 gj
 500-shi § 68 gj
 900-shi § 68 gj

300 000-shi § 68 gj
 200 000 000-ti (i) § 68 gj
 8-vjeçare (shkolla -) § 68 h
 15-ditëshi (- i parë i shtatorit) § 68 h
 30-vjetëshi (- i parë i shekullit XIX) § 68 h
 25-vjetori (- i themelimit të Partisë) § 68 h
 50-vjetori (- i Pavarësisë) § 68 h
 25-09 § 68 i
 27-51 § 68 i
 41-44 § 68 i
 55-70 § 68 i
 55-76 § 68 i
 1-ja § 68 1
 2-ja § 68 1
 3-ja § 68 1
 7-a § 68 1
 15-a § 68 1
 1911-s (kryengritja e -) § 68 1
 1924-ës (ngjarjet e -) § 68 1
 1943-së (aksionet kryesore gjatë -) § 68 1
 20-25.XI.1972 (Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe -) § 69 a
 8.XI.1941-8.XI.1971 (tridhjetëvjetori i themelimit të Partisë -) § 69 b
 15-21.XI.1962 (Konferenca e Parë e Studimeve Albanologjike -) § 69 b
 1468-1968 (pesëqindvjetori i vdekjes së Skënderbeut -) § 69 b
 1566-1966 (katërqindvjetori i lindjes së Budit -) § 69 b
 XIX-XX (letërsia e shekujve -) § 69 b
 1939-1944 (periudha -) § 69 b
 1966-1970 (plani i katërt pesëvjeçar -) § 69 b
 1973-1974 (viti shkollor -) § 69 b
 1 Maji § 82
 1 Qershori § 82
 7 Nëntori § 82
 8 Marsi § 82
 8 Nëntori § 82
 10 Korriku § 82
 11 Janari § 82
 24 Maji § 82
 28 Nëntori § 82
 29 Nëntori § 82
 2-të (e) (Internacionalja -) § 99 b
 21 § 99 ç
 3 m³ § 99 ç
 28 800 km² § 99 ç

35 cm § 99 ç
35 kg § 99 ç
40 km § 99 ç
50 dm § 99 ç
70 kv § 99 ç
90 ha § 99 ç
100% § 99 ç
112% § 99 ç
30% § 99 ç
200 g § 99 ç
§ 12 § 99 d
§ 12 a § 99 d
§ 67 Ba § 99 d
0,06 § 99 dh
10,53 § 99 dh
15,5 § 99 dh
20.VII.1973 § 102
20.7.1973 § 102
4 mars 1973 § 103
23 janar 1943 § 103

PASQYRA E LËNDËS

PARATHËNIE..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

NGA HISTORIA DREJTSHKRIMORE 9

KONGRESI I MANASTIRIT	17
NGA KOMISIJA LETRARE DERI NË LUFTËN E DYTË BOTËRORE.....	23
VENDIME TË TJERA	28
DISKUTIMET NË PRAG TË LDB-SË	29
MUSTAFA KRUJA DHE DIALEKTI I MESEM	29
RESSULI DHE ‘GEGËRISHTJA E TOSKËRUAR’	32
Mendimi i albanologëve sipas tij.....	37
Konitza dhe Skëndo	39
GJENDJA TE SHQIPTARËT NË JUGOSLLAVI.....	46
PIKËPAMJET E SELMAN RIZËS NGA TIRANA	47

NYJET E PLANIFIKIMIT TË SHQIPES PAS LDB-SË 57

DREJTSHKRIMI I VITIT 1948.....	57
DISKUTIMET E VITIT 1952	58
DISKUTIMET 1953-1955, SHFAQJA E DOMIT, ORTOGRRRAFIA E VITIT 1956	75
MBLEDHJA E VITIT 1952 NË PRISHTINË	77
RIZA 1952	83
GJENDJA NË KOSOVË 1955-57.....	88
MBLEDHJA E VITIT 1957	92
MOSPAJTIMET E IDRIZ AJETIT	95
MBLEDHJA E VITIT 1963	98
ORTOGRAFIJA E VITIT 1964	105
RREGULLAT E DREJTSHKRIMIT TË SHQIPES – PROJEKT, 1967	107
KONSULTA GJUHËSORE 1968	111
KONGRESI I DREJTSHKRIMIT.....	120
KOSTALLARI NË KONGRES	123
Nga faza territoriale e dialekteve te shërbimi për ‘shtetin monolit socialist’	125
Cilësia dhe sasia në tiparet dalluese të përzgjedhjes	128
VLERËSIM I PASTAJMË I KOSTALLARIT	133
KONTESTIME TË MËVONA TË VENDIMEVE TË KONSULTËS	140
KRITIKA TË TJERA	144
KRITIKAT E ARSHI PIPËS.....	146
SHPJEGIMET E JANET BYRON-IT	150

SHQIPJA STANDARDE, ‘KODET’ E TJERA DHE KONTESTIMET 159

Në Kosovë deri në vitet ‘60	167
Ndryshimet dialektore dhe vatrat e dinamizmit	169
Rritja e aftësive komunikative	181
Dinamizmi demografik dhe pasojat gjuhësore	184
Shkallëzime në zotërimin e shqipes standarde.....	190

Qëndrime të ndryshme?	195
DY FJALË NË FUND	203
BIBLIOGRAFI	208
DOKUMENTE.....	223
1. RREGULLA MBI ORTHOGRAFÍN E GJUHËS SHQIPE TË SHKRUEME TË VENDOSUNA PREJ KOMISÍS LETRARE	225
PARATHÂNË.....	226
KOMISÍS LETRARE SHQIPE	227
PARIME E RREGULLA MBI ORTOGRAFÍN E GJUHËS SHQIPE TË SHKRUEME TË VENDOSUNA PREJ KOMISÍS LETRARE	228
RRADHUE FJALËSH.....	231
ORTOGRAFIA E GJUHËS SHQIPE - 1948.....	233
FONETIKA.....	233
AKCENTI.....	233
APOSTROFI.....	234
MORFOLOGJIA.....	234
Emnat femnorë më <i>ë</i>	234
Emnat femnorë më <i>e, é, a</i>	235
Emnat femnorë më <i>i</i>	235
Emnat femnorë derivatë	235
Emnat femnorë më <i>-ijë</i>	235
Emnat femnorë më <i>-një</i>	235
Emnat femnorë më <i>-ëz a -zë</i>	236
Emnat femnorë më <i>-ëm a më</i>	236
Emna më <i>-ël, -ën, -ër</i>	236
Emna më <i>-ull e më -ur</i>	236
Emnat mashkullorë	237
Emna më <i>-ës</i>	237
Emnat oksitonë.....	237
MBIEMNAT	238
1) Mbiemna më - të.....	238
2) Mbiemna më <i>-më a më -ëm</i>	239
A. GJINI MASHKULLORE.....	239
1) Trajtë e pashqueme	239
2) Trajtë e shqueme.....	239
B. GJINI FEMNORE.....	240
1) Trajtë e pashqueme	240
2) Trajtë e shqueme.....	240
3) Mbiemna më <i>-shëm</i>	240
A. GJINI MASHKULLORE.....	240
1) Trajtë e pashqueme	240
2) Trajtë e shqueme.....	241
B. GJINI FEMNORE.....	241

1) Trajtë e pashqueme	241
2) Trajtë e shqueme	241
A) GJINI MASHKULLORE	242
1) Trajtë e pashqueme	242
2) Trajtë e shqueme	242
B) GJINI FEMNORE	242
1) Trajtë e pashqueme	242
2) Trajtë e shqueme	242
Mbiemnat më - <i>ël</i> e më <i>ër</i>	243
NYJET	243
NUMËRORËT	244
PËREMNAT VETORË	244
PËREMNAT DËFTORË	245
PËREMNAT PRONORË	245
PËREMNAT LIDHORË	245
PËREMNAT PYETËS	246
PËREMNAT E PAKUFISHËM	246
FOLJET	246
NDAJFOLJET	248
PARAFJALËT	248
LIDHËZAT	249
TË NDRYSHME	249
ORTOGRAFIA E GJUHËS SHQIPE, TIRANË 1951	250
PARATHËNIE	251
ORTOGRAFIA E GJUHËS SHQIPE	253
FONETIKA	253
1. Tinguajt	253
2. Akcenti	253
3. Apostrofi	253
MORFOLOGJIA	254
I. Emrat	254
1. Emrat femërorë me <i>ë</i>	254
2. Emrat femërorë më <i>ë</i> , <i>é</i> , <i>a</i>	254
3. Emrat femërorë më <i>i</i>	254
4. Emrat femërorë derivatë	255
5. Emrat femërorë më <i>ijë</i>	255
6. Emrat femërorë më <i>një</i>	255
7. Emrat femërorë më <i>ëz</i> a <i>zë</i>	255
8. Emrat femërorë më <i>më</i>	255
9. Emrat femërorë më - <i>ël</i> , - <i>ën</i> , - <i>ër</i>	256
10. Emrat femërorë më <i>ull</i> e <i>ur</i>	256
11. Emrat mashkullorë më <i>ë</i>	256
12. Emrat mashkullorë më <i>ën</i> a <i>ër</i>	256
13. Emrat mashkullorë më <i>ës</i>	257
14. Emrat oksitonë	257
II. Mbiemrat	257

1. Mbiemrat më të	257
2. Mbiemra më <i>ëm</i> a më <i>më</i>	258
Gjini mashkullore.....	259
Gjini femërore.....	259
3. Mbiemra më <i>shëm</i>	260
Gjini mashkullore.....	260
Gjini femërore.....	260
Gjini mashkullore.....	261
Gjini femërore.....	261
4. Mbiemra më <i>ël</i> e më <i>ër</i>	262
III. Numërorët	263
IV. Përemrat.....	263
1. Përemrat vetorë	263
2. Përemrat dëftorë.....	263
3. Përemrat pronorë.....	264
4. Përemrat lidhorë.....	264
5. Përemrat e pakufishëm.....	264
V. Foljet	265
VI. Ndajfoljet.....	266
VII. Parafjalët.....	267
VIII. Lidhëzat.....	267
Të ndryshme.....	267

REZOLUTË E MBLEDHJES PËR CAKTIMIN E GJUHËS SË SHKRIMIT TË SHQIPTARVE NË RFPJ, 14-15 NANDUER 1952..... 269

NGA KONKLUZAT E VITIT 1952..... 275

ORTOGRAFIA E GJUHËS SHQIPE, 1956 277

A. FONETIKA.....	278
I. Zanoret.....	278
Grupet zanore dhe diftongjet.....	278
2. Fjalët më e të theksuar	279
3. Shkrimi i <i>ë-së</i>	279
II. Bashkëtingëlloret.....	281
1. Grupet e bashkëtingëllorevet <i>mb, nd, ng, ngj</i>	281
2. Bashkëtingëlloret e zëshme <i>b, v, d, dh, z, gj, g</i>	281
3. Fjalët me parashtesat <i>sh (ç)</i> dhe <i>s (z)</i> dhe fjalët fonetikisht analoge.	281
3. Fjalët me <i>r</i> e <i>rr</i>	282
III. Theksi e apostrofi.....	282
1. Theksi.....	282
2. Apostrofi.	283
IV. Fjalët me burim të huaj	283
1. Fjalët me <i>ia, ie, io</i>	283
2. Fjalët greke me <i>y</i> (ipsilon)	284
3. Fjalët me <i>c</i>	284
4. Fjalët me <i>ks</i>	284
5. Fjalët me <i>d</i> e <i>t</i>	284
6. Fjalët me <i>g</i>	284

7. Fjalët me <i>h</i>	284
8. Fjalët me <i>k</i>	285
9. Fjalët me <i>s</i>	285
10. fjalët me <i>l</i>	285
11. Fjalët me <i>r</i>	285
Fjalët me <i>oo</i>	286
B. MORFOLOGJIA	286
1. Emrat.....	286
1. Emrat femërorë më <i>ë</i>	286
2. Emrat femërorë më <i>-i, -e, -ë, -a, -o, -u</i> e lakimi i tyre.....	286
3. Emrat femërorë më <i>-je</i>	287
4. Emrat femërorë më <i>-një</i>	287
5. Emrat femërorë me prapashtesën zvogëluese <i>-zë</i>	287
6. Emrat femërorë më <i>-ull</i> e <i>-ur</i>	287
7. Emrat femërorë më <i>-më</i>	287
8. Emrat femërorë më <i>-ël, -ër, -ërr</i>	287
9. Emrat mashkullorë më <i>-ë</i>	288
10. Emrat mashkullorë më <i>-ël, -ër, ërr</i>	288
11. Emrat mashkullorë më <i>-ës</i> e <i>-ësh</i>	288
12. Emrat mashkullorë më <i>-ull</i> e <i>-ur</i>	289
13. Emrat mashkullorë më <i>-izëm</i>	289
14. Emrat mashkullorë që mbarojnë me bashkëtingëllore të zëshme.....	289
15. Emrat më <i>-amë, -emë, -omë</i>	289
16. Emrat abstraktë që formohen nga mbiemra e nga pjesore.....	289
17. Emrat e mbiemrat më <i>-ian, -jan</i>	290
18. Emrat mashkullorë më <i>-ua</i>	290
19. Shumësi i emrave.....	290
20. Emrat mashkullorë me shumësin me <i>-e, -ra, dhe -a</i>	291
II. Mbiemrat	292
1. Mbiemrat më <i>-të</i>	292
2. Mbiemrat më <i>-ëm</i>	293
Gjinia mashkullore.....	293
Gjinia femërore.....	293
3. Mbiemrat më <i>-shëm</i>	294
4. Mbiemra më <i>-ël</i> e me <i>-ër</i>	295
III. Nyjet	295
IV. Fjalët e përbëra e të përngjitura e fjalët e prejardhurame parashtesa	295
V. Përemrat	296
1. Përemrat vetorë.....	296
2. Përemrat dëftorë.....	297
3. Përemrat pronorë.....	297
4. Përemrat lidhorë.....	298
5. Përemrat pyetës.....	298
6. Përemrat dhe mbiemrat e pakufishëm.....	299
VI. Numërorët	299
VII. Foljet	300
1. Vërejtje të përgjithëshme.....	300
2. Mënyra dëftore.....	300
A. Koha e tanishme	300

B. E pakryera	301
C. E kryera e thjeshtë	301
3. Mënyra urdhërore.....	301
4. Mënyra lidhore	302
5. Mënyra habitore	302
6. Mënyra dëshirore	302
7. Pjesorja.....	302
8. Përcjellorja	303
9. Trajta pësore e vetvetore	303
VIII. Ndajfoljet	303
1. Ndajfolje vendi.....	303
2. Ndajfolje kohe.....	303
3. Ndajfolje mënyre	304
IX. Parafjalët.....	305
X. Lidhëzat.....	305
C. Të ndryshme	305
I. Përdorimi i shkronjave të mëdha	305
II. Emrat e përveçëm të huaj	306
III. Datat.....	307

REKOMANDIME TË MBLEDHJES SË GJUHTARËVE PËR ÇAKTIMIN E DISA ÇASHTJEVE T'ORTOGRAFIS SË GJUHËS SHQIPE 1957..... 309

A. FONETIKË.....	309
B. MORFOLOGJI	310
1 - FJALËT ME ORIGJINË TË HUEJ ME I APO J?	310
2 - DREJTSHKRIMI I DISA TRAJTAVE TË FOLJEVE	310
3 - ZGJEDHIMI I FOLJEVE ME ARDHË DHE ME DIJTË NË PREZENTIN E INDIKATIVIT	311
4 - DREJTSHKRIMI I DISA FJALËVE ME Ç APO SH.....	311
5 - KTHIMI I TOGUT <i>TSH</i> NË <i>Ç</i>	311
6 - DREJTSHKRIMI I FJALËVE TË HUEJA ME <i>T</i> APO <i>TH</i> DHE <i>D</i> APO <i>DH</i>	312
7 - TRANSKRIPTIMI I EMNAVE TË HUEJ.....	312
8 - DREJTSHKRIMI I DISA NDAJFOLJEVE, PARAFJALËVE DHE LIDHZAVE	312
9 - PËRDORIMI I PRONORËVE ME NYJE DHE PA NYJE.....	313
10 - PËRDORIMI I FJALËS GJITHË ME NYJE OSE PA TË	313
11 - PËRDORIMI I SHKROJËS SË MADHE	314
12 - AMBIGJINIJA	314
13 - E-ja DHE U-ja E PAQËNDRUESHME.....	315
14 - PËRDORIMI I Ë-s TE EMNAT, MBIEMNAT, PËREMNAT, NUMRORËT, FOLJET, ETJ.	315
B. Ë-ja E PAQËNDRUESHME.....	316
15 - FJALËT E PREJARDHUNA	317
16 - SHUMSI I DISA EMNAVE TË GJINËS FEMNORE.....	318
17 - NDAMJA E FJALËVE NË RROKJE	318

ORTOGRAFIJA E GJUHËS SHQIPE 321

DY FJALË MBI PUNËN E KOMISIONIT T'ORTOGRAFISË 322

A. FONETIKA	323
I. ZANORET.....	323
1. TOGJET ZANORE.....	323
2. SHKRIMI I ë-së.....	325
II. BASHKËTINGËLLORET	328
1. GRUPET BASHKËTINGËLLORE mb, nd, ng, ngj.	328
2. FJALËT ME PARASHTESAT sh (ç), s (z), zh (xh)	328
3. FJALËT MË r e rr.....	329
4. FJALËT MË s e z	330
5. FJALËT MË th e f	330
6. FJALËT MË l, ll, dh	330
7. FJALËT MË ç e q.....	330
8. FJALËT MË q e k (kj)	330
III. THEKSI E APOSTROFI	330
1. THEKSI	330
2. APOSTROFI	331
IV. FJALËT ME BURIM TË HUEJ	332
1. FJALËT MË ia, ie, io.....	332
2. FJALËT GREKE MË y (IPSILON)	333
3. FJALËT MË c.....	333
4. FJALËT MË ks (x)	333
5. FJALËT MË d e t.....	333
6. FJALËT MË g.....	334
7. FJALËT MË h.....	334
8. FJALËT MË k.....	334
9. FJALËT MË s.....	334
10. FJALËT MË l	334
11. FJALËT MË r	335
12. FJALËT MË oo.....	335
13. FJALËT MË b.....	335
B. MORFOLOGJIA.....	336
I. EMNAT	336
1. EMNAT FEMNORË MË ë.....	336
2. EMNAT FEMNORË MË -a, -e, -i, -o, -u	336
3. EMNAT FEMNORË MË -je	337
4. EMNAT FEMNORË MË jë	337
5. EMNAT FEMNORË MË MBRAPASHTESËN -z (ë).....	337
6. EMNAT FEMNORË MË -ull e -ur	338
7. EMNAT FEMNORË MË më.....	338
8. EMNAT FEMNORË MË -ël, -ën, -ër, -ërr	338
9. EMNAT MASHKULLORË MË -ë	338
10. EMNAT MASHKULLORË MË -ël, -ën, -ër, -ërr	339
11. EMNAT MASHKULLORË MË -ull e -ur	339
12. EMNAT MASHKULLORË MË -izëm	339
13. EMNAT MË -amë, -emë, -omë	339
14. EMNAT ABSTRAKTË QË FORMOHEN NGA MBIEMNAT E PJESORET ..	340
15. EMNAT E MBIEMNAT MË -ian, -jam.....	340
16. EMNAT MASHKULLORË MË -ue	340
17. SHUMSI I EMNAVE	340

II. MBIEMNAT.....	342
1. MBIEMNAT MË -të.....	342
2. MBIEMNAT MË -ëm.....	343
Gjinija mashkullore.....	343
Gjinija femnore	343
3. MBIEMNAT MË -shëm	344
4. MBIEMNAT MË -ël, -ër	344
III. NUMRORËT.....	345
IV. FJALËT E PËRBAME	345
V. PËREMNAS.....	346
1. PËREMNAS VETORË	346
2. PËREMNAS DËFTORË.....	347
3. PËREMNAS PRONORË	347
4. PËREMNAS LIDHORË	348
5. PËREMNAS PYETËS	348
6. PËREMNAS DHE MBIEMNAS E PAKUFISHËM	348
VI. FOLJET.....	349
1. MËNYRA DËFTORE	349
Koha e tashme.....	349
E pakryemja	350
c) E kryemja e thjeshtë.....	350
2. MËNYRA LIDHORE.....	351
3. MËNYRA HABITORE	351
4. MËNYRA DËSHIRORE	351
5. MËNYRA URDHNORE	352
6. MËNYRA PJESORE	352
7. TRAJTA PËSORE E VETVETORE	352
VII. NDAJFOLJET	352
1. Ndajfolje vendi.....	352
2. Ndajfolje kohe.....	353
3. Ndajfolje mënyre	353
VIII. LIDHZAT	354
C. TË NDRYSHME	354
PËRDORIMI I SHKRONJAVE TË MËDHA	354
Emnat e përveçëm të huej.....	355
Datat.....	355
Ndamja e fjalëve në rrokje	356
RREGULLAT E DREJTSHKRIMIT TË SHQIPES (PROJEKT).....	357
DY FJALË PËR LEXUESIT	358
A. PARIME TË PËRGJITHSHME.....	360
B. DREJTSHKRIMI I ZANOREVE	360
I. ZANORET E THJESHTA	360
1. Zanorja e	360
2. Zanorja ë e theksuar	361
3. Zanorja ë e patheksuar	361
4. Zanorja u	376

5. Zanoret i dhe y	376
6. Zanoret u dhe y	377
II. GRUPET E ZANOREVE	377
1. Grupi -ie-.....	377
2. Grupi ye	378
3. Grupi ua/ue.....	379
III. APOSTROFI	379
IV. THEKSI.....	381
C. DREJTSHKRIMI I BASHKËTINGËLLOREVE	381
I. BASHKËTINGËLLORET E THJESHTA	381
1. Bashkëtingëlloret e zëshme në fund e në trup të fjalës	381
2. sh-/ç- nistore.....	382
3. s-ja nistore	383
4. Shkrimi i j-së.....	383
5. Shkrimi i bashkëtingëllores h.....	387
6. -l- e -ll- në trup të fjalës	388
7. Fjalët me rr.....	388
8. nj-ja në trup e në fund të fjalës.....	389
9. g- e k- në fillim të fjalës	390
10. th-ja në fillim e në trup të fjalës	390
II. GRUPET E BASHKËTINGËLLOREVE MB, ND, NG, NGJ	390
III. TAKIME BASHKËTINGËLLORESH	391
1. Takimi i t-së me sh-në.....	391
2. Takimi i shkronjës g ose n me j-në	391
3. Takimi i shkronjës d, s, t, ose z me h-në	392
4. Takimi i d-së me t-në	392
5. Takimi i dy bashkëtingëlloreve të njëjta	392
Ç. DREJTSHKRIMI I FJALËVE DHE I EMRAVE ME REJARDHJE TË HUAJ	392
D. ÇËSHTJE GRAMATIKORE	402
I. SHUMËSI I EMRAVE DHE I MBIEMRAVE	402
II. SHKRIMI I NYJËS SË PËRPARME	403
III. PJESËZA DHE PARAFJALË	406
DH. SHKRIMI I FJALËVE BASHKËDHE NDARAS	407
E. SHKRIMI I FJALËVE BASHKË DHE ME VIZË NË MES	410
Ë. PËRDORIMI I SHKRONJAVE TË MËDHA.....	415
F. NDARJA E FJALËVE NË FUND TË RRESHTIT	420
G. SHKRIMI I DATAVE	430
TREGUESI I SHEMBUJVE TË PËRDORUR.....	431
KONKLUZAT E KONSULTËS GJUHËSORE TË PRISHTINËS, 1968.....	521
DREJTSHKRIMI I GJUHËS SHQIPE.....	523
PARATHËNIE.....	524
REZOLUTË E KONGRESIT TË DREJTSHKRIMIT TË GJUHËS SHQIPE	531
DELEGATËT E KONGRESIT TË DREJTSHKRIMIT TË GJUHËS SHQIPE.....	538

PARIME TË PËRGJITHSHME.....	541
ALFABETI I GJUHËS SHQIPE	542
I. DREJTSHKRIMI I ZANOREVE.....	543
ZANORJA E E THEKSUAR	543
ZANORJA E E PATHEKSUAR	543
ZANORJA Ë E THEKSUAR	544
ZANORJA Ë E PATHEKSUAR	544
Ë-JA PASTHEKSORE	547
Ë-JA FUNDORRE	549
ZANORJA U	554
ZANORET I DHE Y	555
ZANORET U DHE Y	555
GRUPE ZANORESH DHE DIFTONGJE -IE- / -JE-.....	555
GRUPI YE	557
GRUPET UA, UE	557
TAKIMI I DY ZANOREVE TË NJËJTA	558
APOSTROFI	558
THEKSI.....	560
II. DREJTSHKRIMI I BASHKËTINGËLLOREVE	560
BASHKËTINGËLLORET E ZËSHME NË FUND E NË TRUP TË FJALËS	560
SH / ZH / Ç NISTORE	561
S, Z NISTORE	562
SHKRIMI I J-SË.....	562
SHKRIMI I BASHKËTINGËLLORES H.....	565
FJALËT ME RR	566
NJ-JA NË TRUP E NË FUND TË FJALËS	568
GRUPE BASHKËTINGËLLORESH MB, ND, NG, NGJ	569
TAKIME BASHKËTINGËLLORESH	569
TAKIMI I T-SË ME SH-NË.....	569
TAKIMI I G-SË OSE I N-SË ME J-NË	570
TAKIMI I D-SË S-SË, T-SË OSE I Z-SË ME H-NË.....	570
TAKIMI I D-SË ME T-NË	570
TAKIMI I DY SHKRONJAVE TË NJËJTA	570
III. DISA TIPA FJALËSH ME PREJARDHJE TË HUAJ DHE EMRASH TË PËRVEÇËM TË HUAJ	571
IV. ÇËSHTJE GRAMATIKORE	580
1. DISA TRAJTA TË SHUMËSIT TË EMRAVE DHE TË MBIEMRAVE	580
SHKRIMI I NYJËS SË PËRPARME	582
SHKRIMI I DISA PJESËZAVE DHE PARAFJALËVE	587
V. SHKRIMI I FJALËVE NJËSH, NDARAS DHE ME VIZË NË MES	588
VI. PËRDORIMI I SHKRONJAVE TË MËDHA	598
VII. NDARJA E FJALËVE NË FUND TË RRESHTIT	607
VIII. SHKRIMI I DATAVE	610
TREGUESI I ÇËSHTJEVE	611
TREGUESI I SHEMBUJVE TË PËRDORUR.....	631
PASQYRA E LËNDËS	714

DREJTSHKRIMET E SHQIPES
(Përgatitur nga Rexhep Ismajli)
2005

Botues
AKADEMIA E SHKENCAVE DHE E ARTEVE E KOSOVËS

Redaktor teknik:
Valon Fetahu

Realizimi kompjuterik:
ASHAK

Madhësia: 45¼ tabakë shtypi
Tirazhi: 500 copë
Formati: 17x24 cm

Shtypi:
RILINDJA
Prishtinë

Katalogimi në botim - (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

811.18'35

ISMAJLI, Rexhep

Drejtshkrimet e shqipes : Studim dhe dokumente / Përgatitur nga Rexhep Ismajli. - Prishtinë : Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2005 (Prishtinë: "Rilindja") . - 724 f. ; 24 cm. - (ASHAK Botime të Veçanta LXVIII : Seksioni i Gjuhësisë dhe i Letërsisë ; Libri 29)

Shënim : f. 5-6. - Treguesi i çështjeve : f. 611-630. - Treguesi i shembujve të përdorur : f. 631-713

ISBN 9951-413-32-3